

אודי אבנרי בכנסת

119 **1** **מזל**

מאת אמנון זכרוני

(כשהציע אבנרי להצמיד

שכר חברי הכנסת

למידת נוכחותם בכנסת):

בן־אליעזר (גח"ל): חברי־הכנסת אבנרי, אתה אינך חבר־כנסת יחיד! אנו נמצאים כבר שנים רבות בכנסת, ואתה, בחוצפה הגדולה הזאת, בא ומטיף מוסר לכנסת הזאת — שהיא לא טובה, לא ממלאת את תפקידיה, צריך לקחת את המשכורת מחברי־הכנסת...

אבנרי: בשביל זה נבחרתי.

בן־אליעזר: אם בשביל זה נבחרת — מילאת כבר את התפקיד!

* * *

(בשעה שאבנרי האשים את

המפד"ל בניצול הדת לטובת

אינטרסים פרטיים):

יהודה־כפטיג (מפד"ל): איך אפשר שינאטי־ישראל כזאת? כל־כך הרבה שינאטי־ישראל בנאום קצר כזה!

אבנרי: אדוני מזהה את עצמו ומפלגנו עם כלל ישראל? עם ישראל לא בחר בכם! לא אחם קיבלתם את הקולות של עם ישראל. הרוב הגדול של הבוחרים לא בחר במפלגות הדתיות!

שחור (מפד"ל): נאמר עליך שאתה עס־הארץ, ואתה מדבר...

היו"ר סרלין (גח"ל): חברי־הכנסת שחור, אני מבקש להשתמש בביטויים פרלמנטריים!

אבנרי: אינך צריך להגן עלי, כבוד היושב־ראש.

סרלין: אני מגן על כבוד הכנסת!

אבנרי: אני מוכן לעבור בחינת־אינטליגנציה ובחינת־השכלה בהתחרות עם חברי־הכנסת הנכבד, שקרא את קריאת־הביניים.

שחור (מפד"ל): אני רק אומר מה שאמרו.

אבנרי: אתה תדבר בשם עצמך. השר יכול להגן על עצמו גם בלי עזרת סגנו.

* * *

(כאשר הציע אבנרי

לקצץ את התקציב ב־20%):

קרנגמן (מע"י): ...חברי־הכנסת אבנרי הבטיח לנו כי הכלכלנים של העולם־זהו יכול להיות שהם אנשים גניאליים — יציעו הקטנה בתקציב במיליארד לירות. זה גם לא דמיוני. זה משהו חולני, לרעתי.

אבנרי: ...כשמדובר על קיצוצים בתקציב, אין לכם אפילו דמיון חולני. אין לכם דמיון בכלל!

* * *

(בעת נאומו של פינחס ספיר):

אבנרי: האם הממשלה מוכרת דולארים בשוק ה־שחור, כדי להוריד את המחיר?

ספיר (מע"י): אינני מתווכח איתך, אדוני! למה בכלל אתה מפריע לי? אינני שומע אותך ואינני מפריע לך. תדבר לך כמה שאתה רוצה!

אבנרי: האם מוכרת הממשלה דולארים בשוק השחור, כן או לא?

ספיר: כבר שאלת אותי, ועייתי לך! בעיתון שלך, שהוא ספק עיתון, ספק — כתבו על זה כבר

(המשך בקיפול השער האחורי)

1

מזל

119

אורי אבנרי בכנסת

מאת אמנון זכרוני

הוצאת דף חדש, תל-אביב

1 AGAINST 119
URI AVNERY IN THE
SIXTH KNESSET
by Amnon Zichrony

כל הזכויות שמורות
©
ALL RIGHTS RESERVED

נדפס בישראל
תשכ"ט
PRINTED IN ISRAEL
1969

דפוס א. מוזס בע"מ, תל-אביב

התוכן:

1. מבוא מאת אורי אבנרי :
    א) „תנו לנו שאנס!“ 5
    ב) „אנחנו“ 30
        * * *
2. הקרב על הכנסת 44
3. דם יישפך 88
4. המישטר עולה ביוקר 127
5. החטא הראשון 168
6. יישוב מרחף 190
7. כבלים של שלטון 270
8. סתם יום של חול 347
9. „יואיל נא כבוד השר להשיבני“ 404
        * * *
10. סוף דבר (בינתיים) מאת אורי אבנרי 411
        * * *
11. מפתח . . . . . 413.

מהדורה ראשונה — אוגוסט 1969

מהדורה שנייה — ספטמבר 1969

„תנו לנו שאנסו!“

בשעות הערב של השנים בנובמבר, 1965, חזרתי לתל-אביב, אחרי סיור מפרך בקלפיות בדרום, מאשדוד עד באר-שבע.

ידעתי שבעוד שעה-שעתיים תיפתחנה הקלפיות ויתחיל מניין הקולות בכל רחבי הארץ. בטרם יעלה השחר, ייודע מה עלה בגורל המיבצע המדיני הגדול, בו התחלנו שלושה חודשים לפני כן. מיבצע בו הנחנו על כף המאזניים את כל עברנו, וגם את כל עתידנו. מיבצע שתוצאתו עמדה לקבוצ אם עמל של 15 שנה נשא פרי, או אם היה לשווא. מיבצע שכשלנו היה סותם את הגולל על כל תקווה להשפיע מצדנו, ביום מן הימים, על עתיד המדינה.

ההכרעה עמדה להשפיע לא רק על עתידנו האישי. מיבצע-הבחירות של רשימת הכוח החדש היה הנסיון הרציני הראשון מאז קום המדינה להחזיר לכנסת כוח מדיני שאינו שייך למישטר הישן. יותר מכך: הנסיון הראשון מזה ארבעים שנה להקים, ביישוב או במדינה, כוח מדיני אותנטי חדש. אילו ניכשל נסיון זה, יתכן כי האכזבה היתה קוברת תחתיה כל סיכוי שיקום אירעם כוח חדש אחר, יהיה אשר יהיה, בדרך הזו. וגרוע מכל: כשלוננו בבחירות היה מתפרש, בארץ ובעולם, ככשלון כל הרעיונות שאותם חרטנו על דגלנו: השלום הישראלי-ערבי, השחיון בין אזרחי ישראל, השיחרור מעול המנגנון והכפייה הדתית. כל זה חלף בראשי כאשר נסעתי ברחובות יפו המוארת, וראיתי את התכונה האחרונה ליד הקלפיות. לפני סגירתם.

„ישנו חבר-כנסת מטריד!“

מה הרגשתי, באותם רגעים?

היו לי סיבות רבות לחוש בדכאון. ראיתי באותו יום את עוצמתו האדירה של המנגנון, כפי שלא ראיתי מימי. ידעתי כי במערכת-הבחירות הוציא המערך לבדו למעלה ממאה מיליון לירות, וכי המפלגות האחרות ביזבוז, ביחד, כסום דומה. אולם אלה הם מיספרים מופשטים. ואילו באותו יום ראיתי מה משמעותם המוחשית. ראיתי את צי המכוניות באשדוד — עשרות רבות של מוניות, אוטובוסים ומשאיות, שהובילו אל הקלפי המוני-המונים של בוחרים, צאן-בחירות חסר-אונים וחסר-הכרה. ראיתי את קבלני-הקולות, שמכרו לכל המרבה במחיר חמולות שלמות, על הישישים שלא יכלו ללכת ועל הנשים שלא ידעו קרוא וכתוב. ראיתי בבאר-שבע את מכול המודעות היקרות, את מאות הנערים מחלקי-הפתקים. ראיתי כי הקיבוצים ריקים, כשאלפי חבריהם מגויסים, יחד עם הרכב, למען מפלגותיהם בערים. שאלתי את עצמי: מי יעמוד נגד כל אלה? איך אפשר היה אף לקוות שננצח, אחרי הוצאת 41 אלף לירות עלובות בכל מערכת הבחירות? אך היתה לי גם סיבה לחוש בהתרוממות-הרוח. ראיתי בכל מקום את קומץ המתנדבים שנשאו בעול מיבצענו. שנים-שלושה בחורים ביריה פרטית של אחד מהם, באשדוד. חצי תריסר גברים ברווקיה קטנה בבאר-שבע. אנשים ונשים, כמעט כולם צעירים וצעירות, שלא הכרתי אותם, שבאו מכל העברים ומצאו זה את זה. הם שפעו חדות-מאבק, שמחה פשוטה, על כך שאחרי שנים ארוכות של חוסר-מעש מצאו עתה משהו שיכלו להזדהות עמו, לפעול למענו.

באותו בוקר נתבקשתי לקחת עמי לאשדוד את אחד מאלף המתנדבים שהשכימו להופיע במטות-הבחירות שלנו. האיש הוצב כמשקיף מטעם רשימתנו באחת מקלפיות עיר-הנמל הדרומית, כתגבורת לקומץ-הפעילים המקומי. תוך כדי נסיעה עמדתי על טיבו, והדבר חימם את לבי במשך כל היום. היה זה בעל-מלאכה בגיל העמידה, צולה מפולין אך ותיק בארץ, שהתגייס לראשונה באותו יום, באופן ספונטאני, כשהוא נענה למודעה שקרא בעתון. הוא לא הספיק להודיע לאשתו על יציאתו מן העיר. עד אחרי חצות נשאר מבודד בקלפי שלו, מול שנאתם או זילזולם של חברי ועדת-הקלפי העויינת. אם אכל בכלל, אכל מן הכריכים של המערך או של גת"ל. ואיש אינו יודע איך הגיע בלילה הביתה.

כל התמונות האלה חלפו בראשי. אך לא הייתי מדוכא, אף לא מרומם. ידעתי שעשינו מה שיכולנו, שגם שגיאותינו היו מחוייבות המציאות, וכי מעתה ועד לשעה שייודעו התוצאות לא נותר אלא לחכות. הרגשתי מעל לכל, עייפות נוראה. מיום היפתח המיבצע ועד לאותו רגע, במשך שלושה חודשים רצופים, לא ידע איש מאיתנו יום של מנוחה. ישנתי שלוש-ארבע שעות בלילה, כשצילצול הטלפון של עתונאי מעורר אותי בבוקר, לקראת יום של נסיעות ונאומים, ישיבות ופגישות, החלטות בשבועון ובמטה-הבחירות, משברים ואסיפות, קריאות-עידוד ובשורות-איוב, כתיבת מאמרים וחיבור קומוניקאטים, הפגנות ושיירות, בחודשים אלה ירד מישקלי בתריסר קילוגרמים, ויתכן כי כולנו היינו מתמוטטים, אילו נמשך המיבצע שבועיים נוספים. באותו ערב, כשחזרתי סוף-סוף למישרד המערכת, מוכן להודעות הטלפוניות על תוצאות הקלפיות הראשונות, היתה הרגשתי העיקרית: ברוך השם, זה נגמר. עוד מעט נדע אם צעדנו את הצעד הראשון במיבצע היסטורי, או שנחלנו מפלה מוחצת וסופית.

הטלפון צילצל. מטה-הבחירות העביר לי את הדו"חות של המשקיפים הראשונים: מניין הקולות בחמש קלפיות. קלפי אחת, בשכונה ליד גהרה, נראתה לי כאופיינית. השגנו בה חמשה מתוך כמאה קולות. ידעתי שזהו הניצחון.

„מתי החלטת ללכת לבחירות?“

כעבור כמה שעות, כאשר „קול ישראל“ קבע בוודאות את ניצחוננו, שאל אותי אחד המראיינים שצבאו על משרדנו: „מתי, בעצם, החלטת ללכת לבחירות?“
השבתי לו תשובה סתמית, כי התשובה האמיתית אינה ניתנת להגדרה בנקל. מי יכול לקבוע את שעת הלידה המדוייקת של החלטה מעין זו, המתגבשת במשך שנים רבות?
מתי החלטתי?

אולי בהיותי נער בן 14, כאשר הצטרפתי לארגון הצבאי הלאומי והחלטתי כי בדורנו — הדור שראה את הנאציזם ואת הסטאליניזם — אין י עוד נעלה יותר לאדם מאשר להיכנס לזירה הפוליטית ולהשתתף בעיצוב פני עמו ועולמו.

אולי כעבור שלוש שנים, כאשר פרשתי מן האירגון, כשאני חש, במעורפל, כי יש פער הרה-אסון בין האמונות הישנות, השולטות בכיפה, ובין המציאות המשתנה במהירות.
אולי בשנת 1946, כאשר הקמתי בפעם הראשונה קבוצה פוליטית עצמאית — שזכתה לכינוי „קבוצת במאבק“, על שם כתבי-עת שהתחלנו בהוצאתו.

ואולי בסתיו 1947, ערב המלחמה, כאשר פירסמתי, בשם אותה קבוצה, את החוברת „מלחמה או שלום במרחב השמי“, בה ניסחתי לראשונה את רעיון האיחוד השמי וההשתלבות במרחב, תוך חיוב התנועה הלאומית הערבית וקריאה לשיתוף-פעולה בינה ובין התנועה הלאומית העברית.

מכל התשובות האפשריות, הנכונה ביותר היא זו:

ההחלטה נולדה בשוחה, ליד גדר של שיח-צבר, בכפר הערבי סואפיר, בעת דפצצה של „ספיטפיירים“ מצריים, ביולי 1948. שלום כהן ואני, שנפגשנו בפלוגת „שועלי שמשון“, גילגלנו שיחה. השוינו את דעותינו

על המדינה החדשה, שנולדה זה עתה, על הנעשה בתליאביב, על הרוחות הנושבות אלינו מן העורף, על התקחת והאכזבות של חברינו בחטיבות הלוחמות, על עתיד המדינה. בלי משימ, בעודנו עוקבים בעינינו אחר המטוסים המצריים, הזונקים לקראתנו מפעם לפעם, גילינו כי יש זהות עמוקה בדיעותינו. גילינו בקרבנו גם רצון גובר והולך לפעול. כחברים ביחידת קומנדו, בעלת רוח מיוחדת מאד, אולי ראינו את הדברים בצורה חדה יותר מאחרים — וגם בצורה אקטיבית יותר. החלטה משותפת זו התחזקה ככל שגמשכה המלחמה — כשהשתתפנו יחד בעשרות פעולות, כשעברנו יחד מן ה„שועלים“ אל קורס המס־כפים, כאשר הגענו יחד לפלוגת עולים חדשים מצפון־אפריקה וקיבלנו שתי כיתות שכנות, כאשר שוחחתי ארוכות עם שלום כהן שבא לבקרני בבית־החולים אחרי שנפצעתי. היה ברור לנו שבבוא היום, לאחר שנשתחרר שנינו מן הצבא, נפתח בפעולה פוליטית לשינוי פני המדינה. נותר רק להשיב על השאלה: איך?

לידתו של שבועון מסויים

השאלה נעשתה אקטואלית באביב 1950, כאשר פשט שלום כהן את מדיו. אני עצמי שוחררתי כמה חודשים לפני כן, בעקבות פציעתי, והתחלתי עובד במערכת „הארץ“ ככותב מאמרים ראשיים וכתבות מיוחדות. ידענו שאנו רוצים לשנות את פני המדינה, להביא לחיסולו של המישטר הקיים — על השקפותיו היסודיות ועל כוחותיו הפוליטיים — ולסייע ללידתו של מישטר חדש. גם ידענו מה הם עיקרי המישטר החדש שרצינו בו: מדיניות פעילה להשתלבות ישראל במרחב, אי־הזדהות עם הגושים העולמיים, כינון מישטר הומאניסטי של צדק סוציאלי, הפרדת הדת מן המדינה, שוויון בין עמי הרוב והמיעוט, חיסול הפער בין העדות. שאלנו את עצמנו: מה אנחנו יכולים לעשות?

למעשה עמדו לנגד עינינו שתי אפשרויות: להקים תנועה פוליטית, או לייסד בטאון פוליטי. בדקנו את האפשרות הראשונה בדיעה צלולה, מכל צדדיה. אילו החלטנו בחיוב, בחדאי היתה רשימת שי"ן מופיעה כבר בבחירות לכנסת השניה, ב־1951. אולם פסלנו אפשרות זו. מדוע? היה ברור לנו כי התנאים אינם כשרים לכך. המדינה היתה עדיין שיכורת נצחונה. העלייה ההמונית הציפה את הארץ. הדגל הישראלי על התורן, מראה הצבא הישראלי הצועד במיצעו, תמונה של ביקור שגריר זר אצל נשיא המדינה — העלו דמעות של התרגשות בלב רבים, שזכר מוראות השואה עוד היה טרי בלבם. ביקורת על סדרי השלטון, ולוא גם עדינה, נשמעה באוזני רבים כדברי כפירה טמאה. דיעותינו היו נחלת מיעוט זעיר, ואיש לא היה מוכן בלבו להקמת מפלגה חדשה. נשארה האפשרות השניה, זו של הקמת עתון. גם היא היתה קשה כקריעת ים־סוף, אך היא היתה בגדר הסבירות.

ניגשנו לבעייה כפי שלמדנו בצבא לגשת לבעיות: גישה עניינית, מפוכחת, המנתחת את הנתונים ומסיקה מסקנות על פיהם. לרשותנו עמדו כשבעת אלפים ל"י. חלק מן הכסף בא מהכנסות ספרי הראשון, „בשדות פלשת 1948“, שתפוצתו רבת־הרבבות היתה בלתי־צפויה. משרד־הכספים העניק לנו כמה מאות לירות נוספות, כהלחאות־שיקום. מכרים וידידים גייסו סכומים נוספים.

רק לי היה נסיון עתונאי כלשהו. לשלום כהן, ולשאר החברים שהצטרפו אלינו, חסר נסיון כזה לגמרי. אולם זה לא הטריד אותנו. מעולם — לא אז ולא לאחר מכן — לא ראינו בעתונאות מקצוע בפני עצמו. ראינו בו מכשיר — מכשיר שאפשר ללמוד אותו, להשתלט עליו, ולהפעילו בדרכים בלתי־שיגרתיות. ראינו את עצמנו — כפי שאמרנו לא פעם — כ„קומנדו עתונאי“, „קומנדו“ למען מטרות מסוימות, הפועל במישרה באמצעות עתון, והיכול לפעול מחר באמצעים אחרים ונוספים. אם עתון — איזה סוג של עתון? לא רצינו לייסד במה אינטלקטואלית, שתגיע לכמה מאות אניגניטעם.

אין לולול בכמה מסוג זה — אך אנחנו רצינו להשפיע על המאורעות, לורוע זרע של גישות חדשות בלב המונים בכל רחבי הארץ, בכל שכבות החברה.

רצה המיקרה, ובאותם הימים עמד למכירה שבועון ותיק בשם „העולם הזה“. לא היה לו צביון פוליטי, תפוצתו היתה מוגבלת ל-7,000 עותקים לשבוע, והוא לא היה ריווחי. אך החלטנו לרכשו, תחת לייסד עתון חדש לגמרי, כדי לחסוך לעצמנו את חבלי הלידה וטכנותיה.

השאר ידוע. תוך חודשים מעטים חולל „העולם הזה“ החדש מהפכה בעתונות הישראלית. מבחינה עתונאית, יצר סגנון חדש וקנרמידה חדשים. תפוצתו זינקה אל-על.

כל שלוחות המישטר הכריזו עליו מלחמה. משרד-הבטחון ביטל את כל ההזמנות למחנות צה"ל. המשק ההסתדרותי, המשק הציבורי והמשק הממשלתי הטילו עליו חרם כלכלי, וגמעו מלפרסם בו מודעות. ב-1952 התפוצצה פצצה בחלון המערכת, פצצה את הקאריקטוריסט דוש בעינו. בדצמבר 1953, בחצות לילה, ארבו לי חברי יחידה מסויימת בפתח המערכת, שברו את שתי ידי בידיות של טוריה וגרמו זעזוע-מוח לשלום כהן, שחש לעזרתי. כעבור שנתיים הוטמן בפתח המערכת מיטען גדול של חומר-נפץ, שלא התפוצץ רק בגלל ליקוי מיקרי בנפץ. ימים מעטים לאחר מכן התפוצץ מיטען שני בבית-הדפוס שהדפיס את השבועון, חפר חור בקיר הבניין ופצע פועל.

בסוף 1957 נחטף בנסיבות מסתוריות הכתב הבכיר של השבועון, ונעשה נסיון להחתימו על הצהרה כאילו אנו עוסקים בהקמת מחתרת מזויינת להפלת השלטון. באותם הימים עצמם הטריח את עצמו דויד בן-גוריון לתיאטרון כדי למחוא כף להצגת-הבכורה של מחזה ארסי, שהוזמן עליידי השלטונות, ושנועד לקומם את הציבור נגד שיטותינו „השפלות“.

כל אותה עת התנהלה מערכה בלתי-פוסקת של השמצה טוטאלית כלפי השבועון המסויים, ששמו המפורש לא הוזכר כמעט מעולם. בכמות מכובדות תוארו עורכיו כעוכרי ישראל, סוכני הערבים, קומוניסטים, פאשיסטים, פורנוגרפים, חולי-נפש, סוטר-מין, וכיוצא באלה. מאות אלפי לירות הושקעו בהקמת שבועון בשם „רימון“, שכל מטרתו היתה לנהל השמצה זו ולפגוע בנו מבחינה מסחרית. הוא פשט את הרגל.

1951 : שלוש אצבעות לשיין

במשך כל השנים הסוערות האלה, בהן לא חדל „העולם הזה“ מלשמש נושא לחיכוחים, לשנאה ולהערכה, לא משה מלבנו ההכרה כי זוהי רק הקדמה לשלב הבא של מאבקנו — פריצתנו לזירה המדינית. ערב כל מערכת-בחירות בדקנו מחדש את האפשרות להופיע בה.

זכורני כי כבר ב-1951, שנה בלבד אחרי התחלת פעולתנו בעתון, ערכנו מעין תרגיל פרטי של תימרון-בחירות, מעין תרגיל-טאקטי-לא-גייסות, בלשון צה"ל. אולי מעניין כיום לציין כי בהרנו או באות שיין לרשימה, וקבענו לה שלוש סיסמות בסיסיות: שלום, שחיון ושיחרור. חיברנו הימנון לרשימה, על סי מנגינת „השוק הפרסי“. אפילו חשבנו על סימן-היכר, בצורת שלוש אצבעות. אולם היה זה תרגיל בלבד. ידענו כי טרם הוכשרו התנאים להתחלת המיבצע הגדול — והתרכזנו בעבודתנו בשבועון, שנועד כל-כולו להכשיר תנאים אלה.

אילו אמר לנו מישוהו, בשלהי 1950, כי יעברו 15 שנים תמימות עד שנגיע לכך, לא היינו מאמינים לו. אך גם אילו היינו מאמינים מראש כי יחלוף זמן כה רב, לא היה הדבר מרפה את ידנו. ידענו כי עלינו לעשות את המלאכה — תימשך ככל שתימשך.

השער האחורי — מדוע ?

כאן המקום לעמוד על אחד הנושאים השנויים ביותר במחלוקת: החלק הבחורתי של השבועון המסויים. הוא משמש נשק מצויין בידי כל אויבינו ומשנאינו, המבקשים לבדודנו. יש וגם ידידים נאמנים תוהים ואינם יודעים כיצד להתחיתס אליו.

כאשר תיכננו את „העולם הזה“, לא היו בידינו כל אמצעים כדי לכסות גרעונות. את הסכום הקטן שעמד לרשותנו הוצאנו, כמעט עד הפרוטה האחרונה, על עצם רכישת העתון. לא רצינו לקבל סובסידיות, גלויות או מוסוֹזות, מכל גוף ציבורי או מפלגתי. היה עלינו להגיע מייד למצב של ריחחיות, ולשמור עליו. כל הפסד ניכר היה, לגבינו, סוף־פסק. מכיוון שהחרם הכלכלי שהוטל עלינו מנע את ביסוס ריחחיותנו על מודעות, היה עלינו להשליך את יבנו על ההכנסה מן התפוצה בלבד.

זה היה הצד האחד של המטבע. הצד השני היה רצוננו הפוליטי להגיע אל המונים רחבים ככל האפשר, כדי להגיע למיספר מוחלט מינימלי הדרוש לקיום הבטאון, בארץ בה נגמדות התפוצות באלפים ורבבות בלבד. בארץ קטנה כישׂראל, בה אין גם כיום למעלה ממיליון קוראי עברית, אי־אפשר היה לנו להסתפק בשיעור של תפוצה השווה, יחסית, לתפוצת שבועוני־חדשות כמו „טיים“ האמריקאי, „ליאכספרס“ הצרפתי או „דר־שטיגל“ הגרמני, שתפוצתם נגמדת במאות אלפים ומיליונים. היינו צריכים להגיע לשיעור גבוה יותר בהרבה, כדי שנוכל להמשיך ולהוציא את העיתון.

לכן, על פי ניתוח קרירות ובלתי־רגשני, הגענו להכרת הצורך לכלול בעמודי „העולם הזה“ חלק סנסציוני, מדורי בידור ורכילות, ובהמשך הזמן גם תמונות־עירום. הפרופורציה של חלק זה בעתון השתנתה מפעם לפעם, בהתאם למצב־הרוח הציבורי. ככל שגבר המתח המדיני במדינה, כמו בתקופת פרשת־לבון, כן הצטמצם החלק הקל — ולהיפך. ערכנו נסיונות בלתי־פוסקים כדי לקבוע בכל עת את המינימום ההכרחי, שהשתנה תכופות. בחיכוחים פומביים, השחיתני לא פעם את החלק המדיני של „העולם הזה“ לחללית, ואת החלק הקל לראקטה, אשר תפקידה הוא להכניס את החללית למסלולה, בדרך לירת. הראקטה האדירה, שמישקלה עולה אלפי טונות על מישקל החללית עצמה, חשובה רק במשך כמה שניות. אחרי שהוציאה את החללית היקרה אל מחוץ לתחום כוח־המשיכה של כדור־הארץ, שוב אין לה תפקיד, והיא מטיילת לה בחלל האינסופי, ללא כל חללית.

החלק הקל של „העולם הזה“ נועד להוציא את המיטען המדיני־הציבורי של העתון אל מחוץ לתחום כוח־המשיכה של המישטר הישן, אל מחוץ למעגל כוחו הכלכלי והפוליטי. את השליחות הזאת מילא השבועון בנאמנות. עוד זמן רב לפני שהתקרבו למערכת־הבחירות, עוררה תופעת השבועון המסויים את סקרנותם של עתונאים מקצועיים, עורכים ואנשי־טלביזיה מכל רחבי העולם. איש מהם לא ראה אי־פעם תופעה דומה. הם ראו עתונות בעלי מיטען רעיוני מהפכני, הכופרים בכל השקרים המוסכמים השולטים בחברתם — אך אלה הם תמיד כהברעת קטנטנים, בעלי תפוצה זעירה. הם ראו שבועונים מצולמים בעלי תפוצה המונית — אך אלה כפופים תמיד למישטר הקיים בחברתם, וחוזרים כתוכיים על מוסכמותיו. „העולם הזה“ הוא העתון היחיד בעולם כולו שהגיע לתפוצה המונית, המבטיחה לו איתלות מוחלטת, בעודו מטיף לרעיונות הכופרים בכל המוסכמות. הוא עשה זאת הודות לצירוף — שאין לו אח ורע בעולם — של חלק פוליטי מהפכני עם חלק בידורי נועז.

חשוב להבין זאת, כדי לעמוד על חלקו המיוחד־בימינו של „העולם הזה“ במה שאירע בסתיו 1965 ולאחר מכן. אין זה מיקרה שהנסיון הרציני הראשון מזה שני דורות להקים כוח פוליטי אותנטי חדש בארץ נשא את שמו של שבועון המוני, דבר שגם לו אין תקדים בעולם. כי לולא „העולם הזה“, לא היתה רשימתנו קמה, ובלעדיו לא היה ערך לקיום סיעתנו בכנסת.

שלושה תנאים מוקדמים

במשך חמש־עשרה השנים הראשונות של קיומה, יצרה מערכת השבועון המסויים את שלושת התנאים המוקדמים לכל אשר אירע בשנה ה־16: (א) היא גיבשה גישה שלמה חדשה לבעיות ישראל, (ב) היא הפיצה גישה חדשה זו בקרב רבבות, (ג) היא יצרה שותפות בין אלפי אנשים בודדים, שהחלו חושבים ומרגישים בצחתא. סמוך להופעת הגליון הראשון של השבועון המסויים, שהוא הגליון מס' 651 של „העולם הזה“, הופיע סטרי „הצד השני של המטבע“. לספר זה, אשר הופעת מהדורתו השניה נמנעה במשך שנים רבות על־ידי

פעולה חשאית מצד השלטונות, צירפתי פרק רעיוני. הוא הכיל את עיקרי הדיעות ששימשו בסיס למישנת „העולם הזה“, כפי שהתגבשו עד 1950.

מאז שימש „העולם הזה“ כסדנה מחשבתית, שלא היתה כדוגמתה בארץ. הוא לא גיבב מחשבות מופשטות, אלא יישם את רעיונותיו למאורעות החולפים — וזיקק מתוך המאורעות השוטפים את הלקחים שהעמיקו את רעיונותיו.

השבועון המסויים קידם בברכה את המהפכה המצרית של 1952, וניבא מראש את עלייתו לשלטון של גמאל עבד-אל-נאצר. הוא קרא לממשלת ישראל ב־1954, לעזור לגירוש הבריטים מאזור תעלת-סואץ, לתמוך במלחמת-השיחרור של תוניסיה, מארוקו ואלג'יריה. הוא התנגד להתחברות עם הצרפתים והבריטים, שהגיעה לשיאה במיבצע־סיני. הוא גיבש כמה פעמים תוכניות מפורטות להענקת זכות-הברירה לפליטים, כחלק ממיבצע־שלום מחושב ואדיר-ממדים.

אותה שעה חשף השבועון פרשות-שחיתות בממדים גדלים והולכים, ותוך כדי כך הגיע לכלל הבנה מעמיקה יותר ויותר של מהות המישטר הקיים בארץ, בניין כלכלתו וריכוזי-כוחותיו הנסתרים. הוא חקר את מהות מפלגותיו, שאינן דומות לשום מפלגות בעולם. הוא עמד בשורה הראשונה של המלחמה בכפייה הדתית — אך לא הסתפק בכך, אלא גיבש את הכלים המחשבתיים להפרדה מוחלטת בין הדת והמדינה.

הוא עקב אחרי התהליכים בקרב הציבור הערבי בישראל, חישל את קשריו עם בעלי הרצון הטוב בציבור העברי, עמד בראש המלחמה במימשל הצבאי. מקייץ 1956 והלאה ערך מלחמה־עדת-חורמה, ללא הפסקה של שבוע, בקבוצת „נעריהחצר“ של דויד בן-גוריון, מלחמה שתרמה תרומה מכרעת לסילוקם מן השלטון ב־1963. כל אלה היו מעשים פוליטיים. תוך נסיונות בלתי-נלאים, גובשו לא רק האמיתות עצמן, אלא גם הדרכים להסברתן הנוכחה והיעילה בקרב ההמונים. כל זה גובש בעמל של שנים — ובכוא המועד זה היה מוכן, כהשקעת-יסוד וכהון חזור, לפעולת סיעתנו בכנסת.

במרוצת הזמן קמו בארץ קבוצות רעיוניות שונות, רובן בהשתתפותנו הפעילה. כולן ינקו מעבודתנו המחשבתית, ואחדות מהן הרחיבו אותה לכאן או לכאן. אולם כמעט כולן התפתו לנדוד במרחבי המופשט, איבדו במהרה את הקשר עם ההמונים. השבועון המסויים, לעומתם, נאלץ להתמודד מדי שבוע עם המאורעות, לקבוע עמדות בשטחים רבים, לגבש פתרונות מעשיים ולתרגמם ללשון ההמונים. לכן הוא היה ונשאר הגוף היחיד, מחוץ למישטר, שהיה אמון על מחשבה פוליטית מעשית, על האסטרטגיה והטאקטיקה של המהפכה הרעיונית — זמן רב לפני שהוא עמד במיבחן הפולטי המעשי.

כך הוכשר התנאי הראשון לזינוק לזירה המדינית: גיבושה של הגישה החדשה לבעיות המדינה. הכשרת התנאי השני — הסברת הגישה בקרב ההמונים — היתה חלק בלתי-נפרד מעצם קיום העתון. אך הצלחתנו בהכשרת התנאי השלישי היתה בבחינת נעלם גדול.

למעלה ממאה אלף איש, ובכללם כמעט כל האינטליגנציה הצעירה בארץ, קוראת מדי שבוע את השבועון המסויים. רבים מהם אינם מקבלים את רעיונותינו. אחרים מתייחסים אליהם כאל חומר-קריאה בלבד. אך היו שגילו בלבם, במשך הזמן, קירבה עמוקה לתוכן הרעיונות, ולמוסר הגלום בהם. מכיוון שהחלו מאמצים לעצמם את הגדרות העתון וסיסמותיו, החלו חושבים במושגים זהים. כך נוצר ציבור מגובש — ציבור שחבריו לא הכירו איש את רעהו, לא היו מאורגנים בכל מסגרת שהיא, ונפגשו רק פעם בשבוע, באקראי, ליד הקיוסק, בעת קניית הגיליון.

ידענו שישנו ציבור כזה. פה ושם, בעת הופעות בעל-פה, נתקלנו באוהדים שגילו יחס שחרג מן המקובל בין עתון וקוראיו. בעת המיבחנים הגדולים — הפצצות והמאסרים — הגיע אלינו זרם של מכתבי-אהדה, שגילו מעמקים בלתי-צפויים של הזדהות עם העתון וחרדה לגורלו. אך לא ידענו מהו היקף האהדה הזאת, ומה טיבה.

כזה היה המצב כאשר התקרב הקייץ של 1965 — הקייץ שהפך גורלי לגבינו.

החלטה על גשר אלמה

שנתיים לפני הבחירות הוּמנתי להעידה היס־תיכונית בפירנצה, שדנה בבעיות ישראל-ערב. כמו בפעמים הקודמות, באה ההזמנה למרות שגגירות ישראל התנגדה לה רשמית, במכתב שכלל השמצות אישיות חמורות. משזה לא הועיל, שיגרה הממשלה, ברגע האחרון, את חבר-הכנסת דויד הכהן להעידה, כמישקל נגדי. בחזרה השתתפתי, יחד עם כל הנציגים הערביים, הצרפתיים והאיטלקיים, ביצירת מצע משותף, שהכיר בעקרון השתלבות ישראל במרחב. דויד הכהן ומלווי, שהתנגדו למצע זה בחריפות, נשארו במיעוט מבווד. בשיא התיכוח המר, קפץ אז הכהן ממקומו וקרא לעבר המשתתפים הערביים: „אני רוצה שתדעו כי מר אבנרי אינו מייצג אפילו חלקיק של חלקיק של הציבור הישראלי“

אותו פסוק נשאר חרוט בלבי. משך שנה וחצי התגבשה בלבי ההכרה שיש צורך להוכיח לידידינו בעולם, במרחב הערבי ובארץ עצמה, כי דיעותינו הן נחלת ציבור העולה על „חלקיק של חלקיק“. (אחרי הבחירות, כשגיליתי להכהן מה היתה תוצאת דבריו, נדהם לא מעט.)

הכרה זו התעמקה בראשית הקיץ של 1965, כששהיתי ימים אחדים בפאריס, לשם שיחות עם ידידים ערביים ומומחים צרפתיים לענייני המרחב. שוב ושוב נתקלתי בבעיה: איך להוכיח לבעלי הרצון הטוב מעבר לגבול כי מחנה-השלום בישראל אינו מורכב מכמה הוגי-דיעות תלושים, אלא שהוא מהווה כוח פוליטי ממשי, העשוי לגדול במהירות אם שוחריי-שלום רבים יותר ילכו בדרכו של הנשיא בורגיבה?

נדמה לי, כי מתחת לסף ההכרה התגבשה אז ההחלטה הסופית. אני זוכר היטב מתי פרצה לתודעתי. ביום פאריסאי חמים, בעוברי ברגל את גשר אלמה, ידעתי לפתע שהחלטתי את אחת ההחלטות הגדולות של חיי: לשים את הכל על קלף אחד.

הייתי בדרך לידי צרפתי, שעזר לי להיפגש עם אישים ערביים. כשהגעתי לביתו, אמרתי לו: „קרה לי משהו מוזר. זה עתה החלטתי להשתתף בבחירות!“

כעבור יומיים, בדרך לארץ, חיברתי את הסיסמות הראשונות. עודני שומר אצלי את התפריט של „אל על“, שעליו שירטטתי את ההצעות הראשונות לכרוזים ולפלאקאטים.

לא יכולתי לדעת כי תוך ימים מעטים יקרה משהו שישנה לגמרי את כל הנתונים: חוקי-לשון-הרע נתקבל בכנסת.

„זהו זה. אנחנו הולכים!“

ישבתי בביתי ושוחחתי עם ידידי דוב זכין, איש להבות-הבשן, כאשר הודיע „קול ישראל“ כי חוקי-לשון-הרע נתקבל זה עתה בכנסת.

סגרתי את המקלט ואמרתי לדוב: „זהו זה. אנחנו הולכים לבחירות!“

דוב חיך בסלחנות. הוא סבר כי זוהי התפרצות-זעם רגעית, וכי למחרת היום, אחרי שינה של לילה, אשכח את העניין המטורף. כאיש-מנגנון ותיק של מפ"ם הוא ידע מה הם הקשיים העצומים הכרוכים במערכת בחירות, והוא לא העלה על דעתו שנעמוד בהם.

זכין לא ידע כי שלום כהן ואני כבר היינו שקועים בחישוב האפשרויות של הקמת רשימה לבחירות. אחרי שובי מפאריס, וערב נסיעתו של שלום כהן לשם המשך השיחות, החלטנו שנינו בצורה סופית ומפורשת: אם יתקבל חוקי-לשון-הרע, יהיה האות להתחלת המיבצע, לא האמננו בסתר ליבנו, כי חוקי-התועבה אמנם יתקבל.

בניגוד למה שציפנו, נתקבל החוק, בשבוע האחרון של פעולת הכנסת החמישית, כששלום כהן עוד שהה בחו"ל. מאותו רגע התקדמו העניינים במהירות.

האם היינו מקימים את רשימתנו גם לולא נתקבל אותו חוק? סבורני שכן. אך החוק פעל כנפץ של רימון. אחרי שכבר התגבשה בלבנו ההחלטה, שעה שעסקנו בבדיקת הנתונים והסיכויים, בא החוק והגביר ללא-שיעור גם את הצורך במיבצע וגם את סיכויי הצלחתו.

בלשון ציורית: היינו דומים לשחיין העומד בראש מקפצה גבוהה מאד, והמביט בחשש במים הצוננים המשתרעים למרגלותיו. החוק זמה למישהו שהתגנב אלינו מאחור ודחף אותנו אל מעבר לקצה המקפצה. חוק־לשון־הרע היה מופנה בבירור נגדנו. הדבר נאמר בפה מלא בעתונות ובכנסת. הוא נועד להצליח במקום שנכשלו הפצצות והמשפטים, החרם הכלכלי וההתנקשויות: להשתיק סוף־סוף את קולנו, לחסל את הכוח הרציני היחיד שהתגבש מחוץ למישטר.

למדנו מן הנסיון המר ששום גורם קיים, שום מפלגה, שום עתון, לא יגן עלינו. בפני התקשות אחרונה זו יכולנו להתגונן רק על־ידי יצירת בסיס פוליט־ציבורי איתן ועצמאי, שיהיה חזק מכדי שיוכלו לפגוע בו בדרך זו. יתר על כן, חוק־לשון־הרע עצמו העניק חסינות מוחלטת מתחלתו לכל דבריו של חבר־כנסת — וכך דחף אותנו להשיג מעמד זה, שהיה בו כדי להקהות את עוקצו הודוני שהופנה נגדנו. אם היתה שאלת הליכתנו לבחירות, עד אותו רגע, בבחינת „האם אפשר?“, הרי מאותו רגע והלאה ניתנה לה התשובה: „אין ברירה!“ וכשאין ברירה, שוב אין גם טעם בשקילת הסיכויים. שוב לא נותר טעם לשאלות כגון: „האם יש בטחון כלשהו שנעבור את אחוד־החסימה?“

זהו צד אחד של השפעת החוק. הצד השני נתגלה חיש מהר: הוא הגביר את סיכויינו באופן מהפכני. כי החוק, שכתן בצורה כה ברורה נגד השבועון המסויים, עורר את התנגדותם הטבעית של קוראיו ואוהדיו. רבים, שוילולו עד אז בתפקידו של העתון, אמרו עתה לעצמם: „אם הממשלה טורחת לחוקק חוק מיוחד לסתימת פיו, משמע שהוא חשוב.“

כך מילא החוק שני תפקידים בעת ובעונה אחת. הוא שיחרר אותנו משארית התיסוסים והפיקפוקים, והוא העניק למערכת־הבחירות המתוכננת שלנו את הדבר שהיה חסר לה עד לאותו רגע: מוטיב מרכזי, ברור ומוחשי.

השפעתו של החוק־לשון־הרע

למחרת יום הבחירות שלנו את עצמנו: באינו מידה השפיע חוק־לשון־הרע על נצחון הרשימה? חוששני שעל כך לא תיתכן לעולם תשובה בטוחה ומדוייקת. אפשר רק לנחש. לדעתי, השפיע החוק השפעה מכרעת. אך לא בצורה הפשטנית, כפי שנדמה לרבים, המאמינים כי „אורי אבנרי נכנס לכנסת רק בגלל החוק.“

אחוד־החסימה הגיע, בבחירות אלה, ל־12,067 קולות. רשימת שיין זכתה, לפי המניין הרשמי, ל־14,124 קולות — 2,057 יותר מן המינימום שהיה דרוש. אם השפיע החוק על הצבעתם של 2,057 בוחרים בלבד, הרי שהוא השיג את ההכרעה.

מה פירושו של הפועל „השפיע“, במיקרה כזה?

איני מאמין שהצביע בעדנו מישהו שאינו אוהד את דיעות „העולם הזה“, בכללן או בחלקן, או את מגמתו הכללית, או את רוחו, או את עורכיו באופן אישי. עבודת „העולם הזה“ במשך 15 שנה יצרה את ההשקפה היסודית, ולא היה לה תחליף. אך האם היו אותם האוהדים מצביעים בשבילנו לולא אותו חוק? זאב זיבוטינסקי נהג להשתמש במישחק־מילים גרמני, כדי לדבר על ההבדל בין „שטימונג“ (מצב רוח) ו„אבשטימונג“ (הצבעה). בין השניים קיים, כך אמר, פער עצום. נזכרתי באמרה זו פעמים רבות בעת המערכה, כאשר נתקלנו בגילויים נהדרים של אהדה במקומות רבים — לא רק בנהירתם של ההמונים לאסיפותינו שמלאו עד אפס מקום, אלא גם בלכתנו ברחוב, בהופיענו בקיבוצים, במכתבים ובתרומות. לא פעם שאלתי את עצמי: האם כל אלה יצביעו בעדנו?

אין ספק שלא כל אוהדי „העולם הזה“ הצביעו בעד רשימת שיין. לא כל אלה המכרכים אותנו היום, בכנות ספונטאנית, שמו את הפתק שיין בתיבת הקלפי. (והרי רק 1533 קולות נוספים היו דרושים כדי להכניס לכנסת את הנציג השני של רשימתנו!)

מהו, אם כן, היחס בין אהדה והצבעה?

מדובר כאן בשני מישורים שונים בתכלית. יכול אדם לקרוא את מאמריו של פלוני, להסכים עמו לעתים קרובות, לאהוד אותו באופן אישי — ובכל זאת לא יעלה על דעתו להצביע בעדו בבחירות. עתונאים פופולריים מאד אינם יכולים כלל לחלום על הצגת מועמדותם בבחירות. לכן נדירים מאד העתונאים המקצועיים בכל הפרלמנטים. ומאידך, יכול אדם להצביע בעד מפלגה שאין הוא מסכים לדעותיה ולמעשיה, שאין הוא מכבד את מנהיגיה, אף כשהוא סולד ממנה ממש.

לגבי רשימה חדשה, ותהיה סימפטית ככל שתהיה, פועלים לפחות ארבעה גורמי-רתיעה חשובים. בארבעתם נתקלנו במערכה זו.

הגורם הראשון: השיגרה. אדם, הרגיל להצביע בעד מפלגה מסוימת, אינו זונח אותה בנקל, גם כשהיא מרדיזה אותו. כך זה בכל מקום, קל וחומר בישראל השמרנית. האיש הולך לאסיפות של רשימה אחרת, קורא את דבריה, מתרשם מהם ומגלה להם אהדה — וממשיך, בכל זאת, להצביע בעד המפלגה שהתרגל להצביע בעדה מאז שחר נעוריו. דרוש זעזוע חזק כדי לערער שיגרה זו.

הגורם השני: החשש מפני „ביזבוז הקול“. כל בוחר מתייחס אל קולו ברצינות רבה, וזה טוב. רשימה חדשה — אין כל ערובה שתעבור את אחוזה-החסימה. אם אינה עוברת, מבוזבזים כל הקולות שניתנו לה, והרי איש אינו רוצה לבזבז את קולו היקר.

לכן אומרים רבים: רשימה פלוגית היא פחות סימפטית, אך קול הניתן לה אינו מבוזבז. ואילו הרשימה החדשה לא תעבור, מן הסתם, את המחסום. משום כך קשה ההישג הראשון לאין שיעור יותר מכל הישג לאחר-מכן. השגת חמישה מנדטים ב-1969 תהיה, יחסית, קלה יותר מהשגת מנדט יחיד ב-1965.

הגורם השלישי: ההתנגדות הפסיכולוגית לרשימה חדשה, באשר היא חדשה. למראית עין יש בישראל מיספר גדול של מפלגות. 13 רשימות זכו לייצוג בכנסת השישית. שתיים מהן ייצגו, כל אחת, שתי מפלגות נפרדות. אין טעם להסביר לבוחר כי כמעט כל המפלגות האלה אינן אלא סיעות שונות של מפלגה אחת, ושההבדלים ביניהן הם זעירים. עצם ריבוי הרשימות מעורר אירצון אינסטינקטיבי, אף שיש לו משמעות פוליטית קטנה בלבד.

משום כך נתקלת כל רשימה חדשה — בלי כל קשר לתוכנה ולשאיפותיה — בתגובה של „יש יותר מדי מפלגות“. פסוק זה לבדו יכול לחרוץ את דינה של רשימה חדשה לאבדון.

הגורם הרביעי: ה„בבואה הציבורית“ של ראשי הרשימה. כל אדם המופיע בפני הציבור, נוצרה לו „דמות ציבורית“ („אימאגו“, בסלאנג המקצועי של התועמלנים). יכול להיות פער רב בין דמותו האמיתית של האיש לבין בבואתו, כפי שהיא משתקפת בעיני ההמונים. בבואה קיימת, קשה מאד לשנותה.

יומני רשימת שׂין היו ידועים לציבור, זמן רב לפני הופעתם במערכת-הבחירות. אולם הם הצטיירו, באופן טבעי, בדמות עתונאים. אמנם — עתונאים לוחמים, שעמדו במאבקים קשים, שלא מכרו את עצמם, שלא נרתעו מחשיפת אמת מסוכנת, שמתחו ביקורת נוקבת, שהשמיעו רעיונות חדשים ונועזים. אולם, בכל זאת — עתונאים בלבד, אנשים שכוחם בכתיבה, במלאכה עיונית, בביקורת.

רב ורחב הפער בין בבואה כזאת לבין הבבואה הדרושה למנהיגי תנועה חדשה, המבקשת לשנות את דמות המדינה. לאיש המעשה הפוליטי דרושות תכונות שונות מתכונותיו של העתונאי. והרי הציבור לא ידע, ולא יכול היה לדעת, כי מעולם לא ראינו את עצמנו כעתונאים מקצועיים, אלא כלוחמים פוליטיים, שריכזו זמן-מה את מאבקים בגיזרה העתונאית.

לכן לא די לה לרשימה חדשה לזכות במידה ניכרת של אהדה לרעיונותיה ולאישיה. כדי להתגבר על גורמי-רתיעה האוטומטיים. דרוש גורם שיהפוך את האהדה הפאסיבית של האזרח לרצון אקטיבי להצביע בעדה ולהיחלץ לעזרתה.

משהו, או משהו, צריך לומר לאזרח: עליך לחתר על השיגרה, עליך לעמוד מול חצי הגילגול והקינסור

של שנים שמרניים, עליך להסתכן ולתמוך באופן פעיל ברשימה החדשה — בגלל סיבה מסוימת ומוחשית. זה היה תפקידו של חוקל־שון־הרע. הוא בא בדיוק ברגע הנכון, וחולל את הנס. הוא הפך את הבלתי אפשרי לאפשרי. הוא לא יצר אוהדים חדשים ל„העולם הזה“, ולא קירב את רעיונות השבועון המסויים ללבבות חדשים. אבל הוא אמר לאוהדים: עכשיו לא די עוד באהדתכם. עכשיו עליכם לקום ולעשות. כי אחרת יקץ הקץ על הרעיונות החדשים, ועל הבמה המבטאת אותם.

דמותם הציבורית של עורכי „העולם הזה“, כקומץ קטן של צעירים חסרי־אמצעים העומדים מול התקפת־המחץ של המנגנונים האדירים, התחזקה באופן דרמטי. תוך ימים מעטים הפכו העתונאים של „העולם הזה“, בעיני הציבור, ללוחמים פוליטיים בעלי כושר־ביצוע מפתיע.

בכל אלה עזר לנו חוקל־שון־הרע — או, כפי שקראנו לו על פי ראשי־תיבותיו: החולירע.

על כל אלה חייבים אנהנו תודה לאנשי־הזודון וחורשי־האוזן, שיזמו את חוקל־שון־הרע, אכן, בור כרה ויחפרהו.

האסטרטגיה של שלושת המעגלים

הבדיחה אומרת כי אלוהים שאל את דויד בן־גוריון, בשעת רצון, מה משאלתו. בן־גוריון ביקש מאלוהים לברוא בני־אדם בעלי שלוש תכונות: שיהיו מפא־יניקים, הגונים ופיקחים. „זה יותר מדי!“ השיב הקדוש־ברוך־הוא, „אבל אתן לכל אדם שתי תכונות מן השלוש.“

מאז ישנם בני־אדם שהם מפא־יניקים והגונים, אבל פיקחים אינם. יש שהם מפא־יניקים ופיקחים, אך הגונים אינם. ויש שהם פיקחים והגונים — ואז אינם מפא־יניקים.

כנגד הלצה זו, אפשר היה — במשך שנים רבות — לטעון שקיים בארץ כלל דומה במחנה ההפוך. לא נמצא הצירוף של אידיאליסטים, נבונים ובעלי כושר־ביצוע. היו אידיאליסטים בעלי כושר־ביצוע, והם לא היו נבונים. היו נבונים בעלי כושר־ביצוע, והם לא היו אידיאליסטים. ובעיקר: היו אידיאליסטים נבונים, אך כושר־ביצוע לא היה להם.

ברגע שהחלטנו לזיום רשימה לכנסת, היה ברור לנו שחובתנו היא להפר כלל זה. כדי לבצע את הבלתי־אפשרי ולשבור את אחודרהחסימה, היה עלינו לחבר את האידיאליזם והתבונה לגישה ביצועית מובהקת. כך עשינו. ב־1950, כאשר החלטנו להקים עתון שישרת את מטרתינו הפוליטיות. כך עשינו ב־1965, כאשר החלטנו להקים את הרשימה. ניתחנו את הנתונים בדיעה צלולה וללא אשליות, הסקנו מסקנות על פי המצוי, לא על פי הרצוי.

השאלה היסודית היתה, כמובן, מי יכול להצביע בעד הרשימה, ולמה?

בפגישה ארצית של מתנדבינו הפעילים, שהתקיימה בראשית המערכה בביתו של שלום כהן, שירתסתי על הלוח שלושה מעגלים, זה בתוך זה, והצגתי בפניהם את הסכימה הבאה:

במעגל הפנימי נמצאים הבוחרים העשויים להצביע בעד הרשימה מפני שהם דוגלים בעקרונותינו, או ברובם. כלומר: האנשים המזדהים עם מאבקו של השבועון המסויים ועם גישתו הפוליטית. במעגל האמצעי נמצאים אלה המרגישים כי „נמאס“. כלומר: הבוחלים במפלגות הישנות, באחירת השחיתות והקנוניות, בחוקי־הדיכוי למיניהם, בשרירות המנגנון, בלי שתעמוד לנגד עיניהם דיעה ברורה מה לשים במקום הקיים.

המעגל השלישי, החיצוני, היה מורכב מן המתקוממים נגד חוקל־שון־הרע, שהבעייה האקטולאית — השמירה על חופש־הביטוי במדינה ועל אופיו הדמוקרטי של השלטון — עמדה במרכז תודעתם. מובן שהיה זה תיאור סכימאטי בלבד. אצל אדם חי אין הפרדה מופשטת בין המניעים. במציאות חפפו הרברים לא במעט. אך היה צורך בהפרדת היסודות, לצורך התיכנון.

ניתוח זה הביא למסקנות הטאקטיות הבאות:

ראשית: אין צורך לשכנע את המשוכנעים. מי שלא שוכנע בעבר בצירקת דיעותינו, לא ישוכנע במהלכה

של מלחמת-בחירות. מי ששוכנע, אין צורך לבזבז אמצעים כדי לשכנעו מחדש. יש רק לנטוע בליבו אמונה באפשרות הנצחון, להראות לו שהגנה מתגבש כוח יעיל, להוכיח לו כי קולו לא יתבזבז. לצורך זה באו המיבצעים השונים, שהפגינו כוח ציבורי, הפגישו המונים.

שנית: יש להקדיש את עיקר המאמצים למעגל האמצעי, לאנשים הפוסחים על שני הסעיפים, ואשר דחיפה קלה יכולה לצרפם לכוח החדש. יש לשכנע אותם ש„נמאס להם“, כי אכן אפשר לעשות משהו, שהמצב המאוס ניתן לשינוי, ושאנחנו נהיה שונים מכל המפלגות. מכאן סיסמות כמו: „תנו לנו שאנס!“ והשלח קומנדו לכנסת!“ — שהפכו מוטיבים מרכזיים במערכתנו.

שלישית: אסור לתת ליריבים להשכיח את חוק־השון־הרע ואת הסכנות הצפויות ממנו. לא קל היה לשמור על המתח סביב בעיה זו, אחרי חלוף גל ההתרגשות הראשון. מכאן הפלאקאט המפורסם, שדורר ויכוחים כה רבים ואף האשמות של פולחן־האישיות — הפלאקאט שהכיל תצלום של שלום כהן ושלי, בתוספת הסיסמה הקצרה והנוקבת: „רוצים לסתום להם את הפה — שלח את העולם הזה! לכנסת!“ אני מאמין כי פלאקאט זה, בפשטותו המוחלטת, היה מבחינה מקצועית הטוב ביותר שהופיע בכל מערכת הבחירות לכנסת השישית. (וזאת למרות שהתמונה עצמה היתה מחרידה. צולמנו בשיא עייפותנו, ללא הכנה מוקדמת, והתצלום נראה כאילו נלקח מאלבום־הפושעים.) הסיסמה „לכנסת או לבית־הסוהר!“ פעלה באותו כיוון.

עשרה עקרונות במקום מצע

שיקולים והחלטות אלה נראים כיום, לאחר מעשה, כפשוטים וכמוכנים־מאליהם. אך הם לא היו כאלה בשעתו. כמעט כל החלטה נתקלה בהתנגדות רבה מצד ידידים בעלי רצון־טוב, שלא היו אמונים על גישה מפוכחת לענייני תעמולה. אלה תבעו מאתנו, לרוב, לחבר מצע מפורט, שיגיד לבוחרים בדיוק במה אנחנו דוגלים. הם נעזרו על־ידי כל יריבינו, שהאשימו אותנו בטישטוש, בנסיגה מעקרונות, באופורטוניזם ציני, ושהציגו לנו בפומבי שאלות מכשילות.

לא נענינו לשאלות ולמשאלות אלה. איש מאתנו לא התכחש מעולם לדעה כלשהי שהשמיע בעבר. להיפך: בחזית־היסוד של הרשימה הכרזנו כי מצענו הוא כל אשר נכתב מעל גבי השבועון המסויים, במשך 15 שנה, כי איננו מוסיפים מילה ואיננו חוזרים בנו אף ממילה אחת. שום רשימה אחרת לא הודתה עם כמות כה עצומה של חומר כתוב שחור על גבי לבן. זה כלל גם עניינים בלתי־פופולריים ביותר, כגון פתרון בעיית־הפלתיים. ניתן לי מנדאט ברור לייצג אותם בכנסת — ואכן, כפי שמעיד ספר זה, עשיתי זאת בפה מלא. אך לא ראינו כל טעם לפתוח בחיכוחים מסוג זה באחירה של מערכת־בחירות. אם היה מישוה מוכן להצביע בעדנו מפני שהסכים באורח כללי לקו מחשבתנו, או לסיגנון מלחמתנו, או סתם מפני שרצה שנופיע בכנסת וגמרר את החיים לעסקנים הזקנים — לא ראינו כל צורך לתבוע ממנו להסכים עמנו על קצו של יוֹד, לחתום חגיגית על מצע של 101 סעיפים מפורטים ומנוסחים־היטב.

אני משוכנע לחלוטין שאילו קיבלנו את העצות הטובות של אנשי־המוסר שוחריה־המצע, שסלדו מן האופורטוניזם המיבצעי, לא היינו עוברים את אחורי־החסימה. יתכן כי מותחי־הביקורת המקצועיים היו מאשרים לנו כי אכן הגנו אנשי־המוסר ללא־רוב, אך ההזדמנות ההיסטורית היתה חולפת לבלי שוב, ורשימתנו היתה נשכחת, כמו אותן רשימות הומוריסטיות שהוסיפו למערכת־בחירות זו גחן־היתולי.

תחת מצע מפורט, הצגנו עשרה עקרונות תמציתיים, שבאו ליצור מכנה משותף רחב ככל־האפשר לכל המקורבים לדעותינו. הנה הם כלשונם:

1. נאמנות ללא־סייג למדינת ישראל, לריבונותה, לשלמותה ולבטחונתה.

דאגה יומיומית לעצמאות המדינה, שאינה ניתנת למיקוח. חישול כוחו המוסרי והמעשי של צבא ההגנה לישראל, כצבא של הגנה ושלוש, שעליו גאוות המדינה, תוך מלחמה בבטחוניזם רודני ושוביניזם הרפתקני.

2. הבטחת חופש-האדם בישראל.

חקיקת חוקת-יסוד נוקשה, בדומה לחוקה של ארצות-הברית, שתסמיך את בית-המשפט לבטל כל חוק הפוגע בזכויות האזרח ובכבוד האדם. ביטול חוקי התועבה למיניהם, כגון חוקי-החירום הבריטיים, סעיפי-הדיכוי בחוק בטחון-המדינה, חוק לשון הרע, תקנות המימשל הצבאי, חוקי הכפייה הדתית. התנגדות ללא-פשרה לחקיקת חוקי-דיכוי חדשים, כגון חוק המושבים, חוק השבת, חוק הרופאים, חוק הכשרות.

3. שיחרור מעול הכפייה הדתית.

ביטול הסטאטוס-קוו הכוזב. התנגדות לכל חוק-כפייה חדש. מלחמה ללא-פשרה לביטול כל חוקי הכפייה הקיימים, עד כדי הפרדה מוחלטת של הדת מן המדינה. החזרת חופש-התחבורה, חופש-הנופש וחופש-התפריט. הנהגת נישואין אזרחיים וגירושין אזרחיים לכל דורש. איסור חקיקת-מישנה דתית בעיריות. חופש ושוויון לכל הדתות, לכל הזרמים בדת היהודית, ולחסרי-דת.

4. שבירת השיעבוד למנגנון.

הפיכת מנגנון המדינה מאדון-הציבור למשרת-הציבור. טיהור יסודי של המנגנון המנופה, המפקיע לעצמו את פרי עמלו של האזרח. פירוק מסגרות-הכפייה של המפלגות. ביטול חלוקת-השלל הגלויה והמוסווית בין המפלגות. סילוק המפלגות מכל שטחי הפעולה הכלכלית והממלכתית. פיקוח ציבורי על הנהלת החשבונות של המפלגות. מלחמה ללא-רחם לביעור השחיתות.

5. חיסול ההפליה העדתית.

הפיכת כל הפליה עדתית לפשע פלילי. איסור הזכרת מוצאו של אדם בכל מיסמך ציבורי. מתן הזדמנות שווה לבני כל העדות בכל מערכות-החיים. שינוי פני החינוך בעירויות-הפיתוח ובשכונות העוני. חינוך תיכון חינם לכל בני השכבות המקופחות. חינוך אוניברסיטאי חינם לכל תלמיד מוכשר.

6. שוויון זכויות לערביי ישראל.

פירוק המימשל הצבאי. חיסול כל החוקים, התקנות, הצווים והנוהלים, שמטרתם הגלויה והמוסווית היא הפליה לאומית. הפסקת הפקעת הקרקעות למטרות פוליטיות. פיתוח ללא נישול.

7. מיבצע-שלום ישראלי במרחב.

גיוס כל כוחות המדינה להשגת שלום ישראלי-ערבי. הקמת מיניסטריון מיוחד לענייני המרחב, ומטכ"ל-שלום שיתכנן ויבצע מיבצע-שלום בעלי-מעוף.

8. החזרת העצמאות המדינית למדינת-ישראל.

אי-הזדהות גמורה עם הגושים העולמיים ממזרח וממערב. ניהול מדיניות-חוץ ניטראלית ועצמאית, שתשרת את ריבונות המדינה ושלומה.

9. חלוקה צודקת של' ההכנסה הלאומית.

חיסול משק השנור, המשעבד את המדינה לזרים, ובניין משק לאומי יצרני, שיישא את עצמו ויהווה בסיס איתן לעצמאות מדינית ובטחונית. עידוד כל יוזמה חלוצית ויוצרת — ציבורית, שיתופית ופרטית — המשרתת את טובת-הכלל. חיסול התעשרותם של טפילים מפלגתיים 'פרטיים על חשבון הציבור. פירוק הכפייה הביורוקראטית הכובלת את הדינאמיזם הכלכלי, שילוב עקרונות החופש האישי עם צרכי הכלל והצדק החברתי.

10. חסינות לדוברי-אמת.

החזרת חופש העתונות על כנו. ביטול כל החוקים, שיטות הכפייה ודרכי-הלחץ המגבילים דיבור-אמת.

התחלת המיבצע

למחרת הבחירות שאלו אותנו עסקני המפלגות איך הצלחנו להשיג הישג חסרת־תקדים כזה — שבירת אחוזה־החסימה — תוך השקעת פחות משלוש לירות לכל בוחר — לעומת למעלה ממאה לירות לכל בוחר בכל מפלגה אחרת.

חוץ מרשימות המערך והכוח החדש, נכשלו כל שאר הרשימות שהתייצבו לבחירות. גח"ל, המפד"ל, הקומוניסטים, מפ"ם, רפ"י — נחלו כולן מפלות חמורות. האחרות החזיקו, בקושי, מעמד. נצחון המערך הושג — בין השאר — על־ידי ביזבוז עצום של כספי המדינה וכספים מפלגתיים, ובעזרת מנגנון שכיר אדיר, שהארץ עוד לא ראתה דוגמתו. הנצחון שלנו הושג בלי שום מנגנון שכיר, בלי אמצעים, בעזרת קומץ של מתנדבים.

הוא הושג, קודם כל, מפני שצידקתנו היתה גלוייה לעיני כה רבים, ומפני שרעיונותינו נראו לרבים וטובים. הוא הושג, שנית, מפני שבניגוד לכל שאר המפלגות הנחנו, ביסוד מיבצענו, מחשבה אסטרטגית ברורה. חישובנו היטב מראש למי לפנות, ומה להגיד.

הוא הושג, שלישית, מפני שלמטרות הנכונות ולמחשבה האסטרטגית המדוייקת נוסף היכנון טאקטי נקי ויעיל. כלומר: הערכנו נכונה את האמצעים הדלים שעמדו לרשותנו, ובנינו מיבצע שזרם מן הרגע הראשון ועד לרגע הסופי באפיק שהותחה לו, כמעט ללא ביזבוז של פרוטה, תוך ניצול מירבי של כל מכשיר, בעיתוי מחושב. וזאת למרות שכוחנו האירגוני, שהיה מורכב ממתנדבים נלהבים אך חסרי־ניסיון, היה לקוי במשך כל המערכה, והתמוטט כמה פעמים.

במאבק הפוליטי, הכל תלוי בטיב העיתוי. בשבועות האחרונים לפני חקיקת חוק־לשון־הרע, פנו אלי כמה אוהדים ותיקים, ותבעו ממני להופיע בבחירות. כשלא השבתי להם תשובה ממשית, הודיעו כי יפנו אלי מעל דפי העתונות, ויקראו לי ליטול את היוזמה לידי.

גייסתי את כל כוחי כדי לעצור בעדם. הייתי בטוח כי פתיחה מוקדמת מדי של המערכה, תזבז את המחץ הדראמתי הדרוש להתחלת המיבצע, את גורם האפתעה, את התגובה הספונטאנית. לקחתי בחשבון שאין לנו אמצעים למערכה ממושכת, בעלת שיאים רבים. חששתי גם כי ברגע האחרון עלולה הכנסת הגועלת להעלות את אחוזה־החסימה, אם תיודע כחנתנו לעסקני המפלגות.

ברגע שנחקק חוק־לשון־הרע והתפור מושב הכנסת, החל ביצוע התוכנית. נתתי לאחד האוהדים, שרצו עוד קודם לכן להשמיע את הקריאה, לפרסמה עתה בהבלטה מעל עמודי „העולם הזה“. שבוע לאחר מכן עניתי במאמר אישי תחת הכותרת „אין ברירה!“ היתה זאת פניה לכל אוהדי העתון, להתייצב בשעה חמורה זו לימיננו.

לאותו גליון צירפנו גלויית־תשובה, וביקשנו את הקוראים להשיב באמצעותה אם תומכים הם בהליכתנו לבחירות, אם לא. ביקשנו את התומכים לציין את שמם וכתובתם, ולפרט אם הם מוכנים לעזור בעבודה, בכסף ובחתימה.

לפעולה זו היו כמה יעדים. היא נועדה לבחון מהו היקף התמיכה שנוכל לצפות לה. היא נועדה לתת אפיק מעשי לגל הראשון של התרגשות והתלהבות, לאחד מחנה של מתנדבים ותורמים, לאסוף כתובות של אוהדים. והיא נועדה גם לעזור לרשימה להתגבר על המחסום הראשון: הצורך באיסוף 750 חתימות של בעלי זכות־בחירה, שיוזדה בשמם המלא מתחת לרשימת־המועמדים, בהתאם לחוק־הבחירות. קיימינו שנתקרב למיספר זה — אך התוצאה עלתה על המשוער. למעלה מאלפיים איש ענו, הודהו. רבים

מהם שלחו תרומות — ביניהן תרומות פאתיות של חיילים, שתרמו שכר חודשי, ושל חסרי־אמצעים, ששלחו לירה או שתיים. הגרעין הראשון של פעילים־מתנדבים התייצב לשרות.

שמות של אתמול, מנהיגים של מחר

כך התגלגל המיבצע מעצמו, באופן ספונטאני — כאשר תנועה המונית אותנטית, מוסרית ונרגשת, משתלבת בתיכנון המדוקדק שבו ניסינו להעניק לה יעילות מירבית. התיכנון עמד במיבחן — אך שום תוכנית לא היתה עוזרת, לולא נישאה על גבי אלפי האזרחים שהיה איכפת להם, ושנחלצו להגנת מדינתם. כל חלקו הראשון עמד בסיומן התפקיד הראשוני: להגיש ביום מסויים רשימת־מועמדים, בתוספת 750 החתימות. שני הדברים לא היו פשוטים.

מכל שלבי המיבצע, היה איסוף המועמדים המדכא ביותר. הקדשתי שבועיים לפעולה זו, שהיתה מוטלת — מטבע הדברים — עלי.

לא אכנס כאן לפרטים. התקשרתי כמעט עם כל אדם בולט שהזדהה בעבר עם אחד העקרונות שנכללו בעשרת עקרונותינו. לא הסתי על כבודי, ביקשתי, לפעמים אף הפצתי. לטובת העניין, רציתי בהרכב חזק ורבגוני ככל האפשר.

נתקלתי בסירובים רבים. אחדים נימקו זאת בנימוקים עקרוניים, שלא נראו בעיני אלא כתירוצים להשתמשות ממאבק. היו שלא רצו לסכן את שמם היקר במה שנראה להם כהרפתקה שתסתיים בכשלון בטוח. היו שלא רצו לעבוד. אחרים העמידו את הצד האישי מעל לכל דבר אחר, והתמקחו על מקום מסויים ברשימת־המועמדים — תנאי שהיה הופך את מלאכת־ההרכבה לגיהנום. אחרים התנהגו כפרימאדונות, דחו אותנו בלך ושוב, כשכל רגע בער, ואיש מאתנו לא ישן אלא שלוש־ארבע שעות ביממה. נתקלתי בגילויים כה רבים של קטנות וקטנוניות וקינאה אישית, עד שיכולתי לקבל מרה שחורה.

מוכן שלא כל המסרבים היו כאלה. היו שסירבו בגלל נימוקים כנים, על רקע אישי, אירגוני, פוליטי או עקרוני. אבל אצל רבים אחרים מבעלי השמות המצלצלים היתה הגישה: „אתם הולכים לשבור לכם את הראש — שברו לכם לבד.“ או: „הרשימה תהיה בסדר אם אופיע במקום השלישי, אך היא תהיה פסולה לגמרי אם אעמוד במקום הרביעי.“

כעבור שבועיים התגבשה בלב כולנו ההכרה שיש לצפצף על כל השמות המצלצלים. אמרנו לעצמנו: לא נודקק לשמות של אתמול — אלא ניצור בעצמנו, תוך פעולה ומאבק, את המנהיגות של מחר. מי שבא אלינו בלב פתוח, מי שמוכן להתנדב ולפעול — הוא יהיה ברשימה. הרכבנו רשימה של עשרים שמות (מיספר גדול יותר היה נראה כהתרברבות גרידא), וכולם היו של מתנדבים שבאו אלינו לפעול ולהיאבק.

מועמדותו של אמנון זכרוני חייבה החלטה עקרונית. הוא עצמו הציע, עוד בשלב הראשון, שלא נציב אותו ברשימה, מפני שעברו הפאציפיסטי יתן פתחון־פה למשמיצים, ואמנם, בעשרות אסיפות וכתבי־השמעה הוטחה בפנינו נוכחותו של סרבן־מלחמה ברשימה. אפילו מאיר יערי לא התבייש להשמיצנו על רקע זה. אך איש מאתנו לא הצטער על החלטתנו להכלילו ברשימה — וקשה לי לתאר אדם שהיה מתאים יותר להיות חבר־כנסת. איני יודע אם הדבר עלה לנו, בסופו של דבר, בקולות. עובדה היא שדחיקא בקלפיות צה"ל קיבלנו קולות פי שלושה יותר מאשר בקלפיות האזרחיות.

לא השתתפתי בעיצובה הסופי של הרשימה. מסרנו תפקיד זה לחעדה, ללא השתתפותי, וקיבלתי את החלטתה, אם כי לבי לא היה שלם עם כל פרטיה. אך קיבלתי את תפיסתה הכללית: רשימה של לוחמים צעירים, מתנדבים ופעילים. נאלצנו לחייב יותר מאחד מהם לקבל את הזין ולהיות מועמדים — בניגוד לרצונם. אחדים שמילאו תפקיד חשוב במערכה — כמו אלכס מסיס ואנשי קבוצת „מצפן“, עמדו בסירובם להתכבד במקומות ברשימת המועמדים.

נחתרו בזכרוני דבריו של שמואל סגל — לוחם־ספרד, קצין בצבא הבריטי, מג"ד בצה"ל, מהנדס ועורך־דין,

שחתם על טופס־ההסכמה בא־ירצון ואמר: „איני רוצה להיות מועמד. אנא, השתמש בטופס זה רק אם אתה סבור שזה באמת נחוץ ומועיל. תוכל לשים אותי בכל מקום שתרצה!“ גם הוא יכול היה להיות חבר מצויין בכנסת השישית.

„באולם זה אנו מדליקים ניצוץ!“

עם הרכבת רשימת המועמדים, הגיע השלב הראשון של המיבצע לסימונו. באה השעה לזינוק הגדול — להסתערות.

האות ניתן במיפגן־הכוח הגדול הראשון שלנו — אסיפת־כינון של הרשימה שנתקיימה באולם הגדול של „מוגרבי“ בתל־אביב, ב־27 באוגוסט. הזמננו אליה את כל האנשים שהביעו את נכונותם לחתום על הרשימה. האולם היה מלא עד אפס מקום.

היה זה רגע של התרוממות־הנפש לכולנו. מתנדבים, בראשות עמירם שמיר, קישטו את הבמה בצורה מרשימה. האריה הגדול, שהופיע במשך שנים בראש עמודי „העולם הזה“, בלוויית הסיסמה „בלי מורא — בלי משוא־פנים!“ התנוסס עתה מעל דוכן־הנואמים, כסמל של מיבצע פוליטי גדול. בראש הדגלים התנוססה, בצורה מסוגנת, האות ש' — שבאה לסמל את השלום, יעדנו העיקרי.

באולם שררה אחיזה של החלטה ואופטימיות. נדמה לי שהיתה לכולנו, יושבי האולם, היציע והבמה, ההרגשה שאנו משתתפים במעשה־בראשית.

ניסיתי לבטא הרגשה זו בנאו־ם־הפתיחה. אולי כדאי להביא כאן נאום זה במלואו, כי הוא יכול לשמש לנו אמת־מידה להתגשמות התקוות שתלינו במיבצע זה. הוא יכול גם להזכיר לנו את מצב־הרוח ששרר במחננו, ערב הזינוק הגדול, ושקיים היה ללא־הפוגה מאותו רגע עד ליום הבחירות:

גבירותי ורבותי.

ידידים ישנים והדשים.

זהו יום גדול בחיינו. זהו יום גדול בחיי המדינה.

הסתכלו־נא ימינה ושמאלה. הביטו בפני היושבים לידכם, לפניכם ואחריכם.

עוד לפני רגע הייתם זרים זה לזה. עוד לפני רגע לא ידעתם איש על קיום רעהו. והנה אנחנו חברה אחת, משפחה אחת. אנחנו יוצאים יחד להרפתקה גדולה, למסע הגדול להצלת המדינה.

במשך שבע־עשרה שנים חי כל אחד מאתנו כאילו על אי בודד, כשסביבו גועש הים העכור. הפכנו זרים במדינתנו. היה נידמה לנו שמדינה זו, שעבדנו למענה ולחמנו למענה, מתדרדרת במדרון, ואין מציל.

ראינו איך אנשי השחיתות מנהלים את חייה, כיצד עסקנים ציניים עורכים קבוצות בוטות על חשבונה, כיצד מנגנונים רודניים ושרירותיים חונקים את גופה ורוצחים את נשמתה. וכל אחד מאתנו חשב: מי אני שאעמוד לבדי מול גל עכור זה? מה כוחי מול המנגנונים האדירים?

וכל אחד תמה בלבו: האם אני האדם ההגון האחרון שנשאר בכל המדינה? והנה רואה כל אחד מאיתנו שאיננו לבדו. איננו בודדים, ואיננו מעטים. הארץ הזאת מלאה אנשים הגונים, אנשים בעלי רצון טוב, אנשים שמנוי וגמור עמם להוציא את גורל המדינה מידי כוחות השחיתות והשררה, הציניות והכדאיניקיות.

האולם הזה דומה לשדה אחרי הגשם הראשון. רגע לפני כן נדמה שהשדה שומם, שאין בו חיים, שאין בו אלא אבנים ואבק, אך הנה בא הגשם, ולפתע מלא השדה גבעולים ירוקים. זוהי החוויה הגדולה של הערב. מצאנו איש את רעהו. תחושה חדשה של כוח, תחושה של כוח.

חדש, עולה מן האולם הזה. לא עוד בודדים, לא עוד מבודדים, כי אם חיל-החלוץ של מחנה גדול. לכן זהו רגע גדול בחיינו. ואני מאושר להיות שותף לרגע זה.

נדר מול איש גוסס

הייתי רוצה לומר כאן דבר אישי.

יש שעות של שיא בחייו של כל אדם, שעות המחוללות מיפנה. אני מרגיש ששעה זו היא אחת השעות האלה בחיים שלי.

איני יכול שלא לחשוב ברגע זה על שעה אחרת — שעה שהיתה אולי הנוראה ביותר בחיי. לפני שבע-עשרה שנה שכבתי בצוץ בחדר-הגוססים של בית-החולים הצבאי של חזית הדרום. לידי שכב צעיר גוסס, שנאבק לילה שלם עם המוות, ונפח את נשמתו עם עלות השחר. לא ראיתי את פניו, כי כולו היה מכוסה תחבושות. ידעתי רק שאיבד את עיניו, את ידיו ואת רגליו. עד היום איני יודע מי היה, ומה היה שמו, איני יודע אם היו לו תורים, ואולי אשה, ואולי ילדים.

כאשר ראיתי בבוקר את הגוף המת הזה מוטל במיטה שמולי, נדרתי לעצמי נדר. נדרתי לעצמי שאם אצא חי מן החדר הזה, אם יחזרו לי כוחותי, אקדיש את שארית חיי לשתי מטרות. המטרה הראשונה: שלא תהיה עוד מלחמה. שלא יידרשו עוד צעירים כמוהו לצאת לשדה-הקטל. שלא נצטרך עוד להרוג וליהרג למען קיום מדינתנו.

והמטרה השנייה: להיאבק על דמות המדינה, כדי שהמדינה אשר קמה במחיר כה יקר תהיה ראוייה לקורבן זה. שתהיה זאת מדינה טהורה, נקיה, חופשית, שוחרת צדק ואמת. מדינה שלא תהיה רק אור לגויים, אלא קודם כל ומעל לכל אור לאזרחיה.

הנדר הזה* הוליד את "העולם הזה". מן הרגע הראשון, באפריל 1950, ועד היום, היה עתון זה בעינינו כולו קודש למלחמה כפולה זו — המלחמה למען השלום, והמלחמה על דמות המדינה. בוודאי יש פה אנשים המסתייגים מדיעה זו או אחרת של "העולם הזה". בוודאי יש פה אנשים הפוסלים חלק מן השיטות שנאלצנו לנקוט, כדי לקיים במה זו כאי חופשי בים עויין. אולם אני מקווה שאילו היה האולם הזה בית-משפט, ואילו הייתם אתם השופטים, והיו שואלים אתכם: האם עמד "העולם הזה" בנדר הזה, האם לחם למען השלום והצדק — כי אז הייתם פוסקים: הם לא מעלו בתפקידם!

המלחמה למען העתון והמלחמה למען העקרונות

לפני חודש ימים הונף הגרזן על "העולם הזה". ידיים זדוניות חוקקו חוק שמטרתו האחת והיחידה, הגלויה והברורה היא: לחסל את "העולם הזה".

יכולנו להציל את "העולם הזה" בדרכים פשוטות. יכולנו להפסיק את המאבק. יכולנו למכור את העתון למפא"י. יכולנו להקדיש את העתון כולו לעסקי-בידור, לתמונות של בחורות יפות, לדברי רכילות. אילו עשינו זאת, לא היו כוחות-החושך ממשיכים במזימה להשמידנו. אבל אנחנו קורצנו מחומר אחר. כשם שיצאנו ב-48' למלחמה נגד אויב חיצוני, בלי חשבון, בלי נשק, בלי סיכויים, מפני שהמלחמה נכפתה עלינו — כן נילחם עתה נגד כוחות-החושך מבית, ואם יהיה צורך בלי אמצעים.

ציניקאים שואלים אותנו: בשביל מה אתם לוחמים, בעצם? האם אתם לוחמים למען העקרונות שאתם מכריזים עליהם, או למען קיום "העולם הזה"?

* חויה זו שימשה נושא לספרו של אורי אבנרי, "הצד השני של המטבע".

על כך יש רק תשובה אחת: זה אותו הדבר. המלחמה לקיום העתון, המלחמה למען העקרונות — הן היינו הן. כי העתון אינו מטרה בפני עצמה, ומעולם לא היה מטרה בפני עצמה. הוא קם כנשק למלחמה על אותם העקרונות, ורק כנשק-מלחמה יש לו ערך בעינינו. מי שמרים היום את ידו כדי לחסל במה זו, מתכוון לשתק את המלחמה למען השלום, למען הצדק, למען האמת, את המלחמה נגד השחיתות, נגד הרודנות, נגד החושך. זהו „חוק לשון הרע“. הוא לא נחקק מפני שיש בעתון זה תמונות של בחורות, או מפני שהשער האחורי אינו מוצא חן בעיני משהו. הוא נחקק מפני ש„העולם הזה“ מאיים על קיומו של המישטר. מפני ש„העולם הזה“ הפך דגל וסיסמת-קרב לכל מי שאינו משלים עם שלטון השחיתות והרודנות. ואם הם קמים ואומרים: למישטר הזה ול„העולם הזה“ אין מקום במדינה אחת, לכן צריכים לחסל את „העולם הזה“ — כי אז אנחנו באים ועונים: נכון, למישטר הזה ול„העולם הזה“ אין מקום במדינה אחת. לכן צריכים לחסל את המישטר הזה. ואנחנו יוצאים לחסל אותו.

סכנה גדולה — אך גם סיכוי גדול

לא במיקרה נולד חוק-תועבה זה דווקא עכשיו. ולא במיקרה אנחנו מתכנסים כאן להקים כוח חדש דווקא עכשיו. כל עוד היה המישטר הקיים חזק, כל עוד שלט בכיפה, כל עוד היה כחומה בצורה — לא סיכן „העולם הזה“ את קיומו. המישטר לחם בנו, הוא זרק עלינו פצצות, הוא אסר אותנו והטיל עלינו חרם — אך לא היה זה בשבילו עניין של חיים ומוות. אבל כיום מתמוטט המישטר לנגד עינינו. אשכול הורס את בן-גוריון, ובן-גוריון הורס את אשכול. המפלגות הישנות הסתאבו כולן, ודעת הציבור נקעה מהן. עמודי השלטון מתנדנדים, והוא אחוז פחד ובהלה. מתוך פחד הוא פועל כפי שהוא פועל. מתוך פחד בפני דוברי האמת הוא חקק את החוק. מתוך פחד משתמש הוא בשיטות של תרמית והונאה, ומתוך פחד הוא מביים נגדנו פרובוקציות. זוהי סכנה גדולה. אבל זהו גם סיכוי גדול. כי אותו מצב שהוליד את „חוק לשון הרע“ — הוא גם הנותן לנו, בפעם הראשונה מאז קום המדינה, את ההודמנות המעשית לצאת למלחמה פוליטית לשינוי פני המדינה. שואלים אותנו: מדוע לא באתם קודם? מדוע לא יזמתם את הקמת רשימתו של כוח חדש לפני ארבע שנים, לפני שש שנים? מדוע לא הלכתם לכנסת החמישית או הרביעית? אני מודה ומתוודה שהשתמשנו מן המאבק בחזית זו. לבנו לא יצא לישיבה בכנסת. היינו שקועים במלחמה בחזית העתונאית, וקיווינו שיקומו אחרים שירימו את דגל המלחמה בחזית הפוליטית. זוהי תשובה אחת. אבל יש גם תשובה אחרת, חשובה יותר ועמוקה יותר. אמר לי אותה אדם שהערצתי אותו בכל ליבי, אדם שאיי-אפשר שלא להזכיר את שמו בערב זה — הפרופסור מארטין בובר ז"ל. בובר אמר לי פעם: בחיים הפוליטיים יש לכל דבר הרגע הנכון. רגע לפני כן זה עוד לא נכון. רגע אחרי כן זה כבר לא נכון. אבל כאשר תופסים את הרגע הנכון — אז הכל אפשרי.

אני מאמין כי היום אנחנו נמצאים ברגע הנכון. "חוק לשון הרע" מכריח אותנו ללכת לכנסת. אבל "חוק לשון הרע" גם מהווה סימפטום למצב המאפשר לנו ללכת לכנסת. התמוטטות המישטר, שכירת המסגרות, שקיעת המפלגות, התקוממות הציבור נגד כוחות החושך — זהו הרגע הגדול.

התקוממות הציבור, התקוממות האדם הישראלי — זהו הגורם המכריע. במשך שבע־עשרה שנים ירקו לאזרח בפנים, והוא אמר שזה גשם. במשך שבע־עשרה שנים התעללו בו, רימו אותו, ניצלו אותו — והוא שתק.

היום קמים האנשים ההגונים ואומרים: מספיק ודי! הקץ לסבלנות! הקץ לכניעה! אנחנו נשיב מלחמה שערה!

זהו המשמעות של הרגע הזה. זה הרגע שחיכינו לו. זה הרגע שיוליד את הכוח החדש.

„אני הייתי שם!“

כוח פוליטי חדש אינו נולד בכל יום. זהו תמיד מאורע גדול בחייה של מדינה. במשך דור שלם לא קם כוח פוליטי חדש בארץ זו. היו מפלגות שהתפלגו. היו מפלגות שהתאחדו. היו מפלגות ששינו את שמן. היו מפלגות שעברו גילגולים שונים — מן הרביזיוניזם לחרות, מן הפרוגרסיבים לליברלים ובחזרה, מאחדות העבודה למפ"ם ובחזרה, ועכשיו למפא"י — וגם משם עוד תגיע בחזרה.

קמו מרכזים רעיוניים חשובים, רבי־משמעות. קמו במות ציבוריות שונות, גם הן חשובות. אבל כוח פוליטי חדש, כוח ההולך לבהירות, כוח היוצא למסע הגדול לכיבוש השלטון הפוליטי במדינה — כוח כזה לא קם בארץ מאז שנות העשרים. כוח כזה קם הערב, וכל אחד מן הנוכחים כאן יספר אי־פעם לילדיו: אני הייתי שם.

לא תהייה שלוה בכנסת!

כוח חדש זה לא יהיה עוד מפלגה במדינה, ונציגיה שייבחרו לא יהיו עוד סיעה בכנסת. שונים אנהנו. שונים היינו, שונים נהייה.

כאשר ביררנו את האנשים שייצגו אותנו בכנסת, לא חיפשנו אנשי כבוד, לא חיפשנו שמות מצלצלים. כל מי שבא אלינו ורצה להתנות את בואו בכך שנבטיח לו מקום מסוים ברשימה — השבנו את פניו ריקם.

אנחנו לא נשלח לכנסת חבורה של מכובדים שותי־תה במזנון. אנחנו נשלח לכנסת קומנדו פוליטי, פלמ"ח של לוחמים.

אם יהיו לנו בכנסת הששית עשרה אנשים, ואם יהיה לנו איש אחד בלבד — הכנסת לא תהיה עוד אותה כנסת. הכנסת תשתנה, כשם שכוס מים משתנה כשמכניסים לתוכה כמה גרגירים של מלח. לא תהיה שלוה בכנסת. לא תהיה מנוחה בכנסת. לא יהיו קונציות מאחורי הקלעים, ולא תהיה גניבת־דעת לפני הקלעים.

ואם הכנסת השישית תשתנה — הכנסת השביעית תשתנה עוד יותר. כי אנחנו נמצאים בראשית הדרך. שלושה אנשים בכנסת הששית יביאו שלושים איש לכנסת השביעית, וששה מחר יביאו ששים ואחד מחרתיים. כי בכנסת זאת נציב דגל, שייראה למרחקים.

כל מי שאדיש היום, כל מי שאינו מאמין, כל מי שהתייאש, כל מי שנכנע ומשלים —

מבמת הכנסת נעורר אותו, ומבמת הכנסת נקרא לו: הצטרף לשורותינו, הצטרף למחנה המחר, הצטרף לכוח החדש.

כשם שהיינו, כן נהיה!

גם מבחינה אחרת לא יהיה הכוח החדש דומה למפלגות. ברגע זה יושבת בכל מפלגה ועדה של חכמים — חכמים או מתחכמים — ומחברת מצע. הם שואלים את עצמם: מה רוצה האזרח לשמוע? במה אפשר לסבר את אוזנו? במה אפשר למשוך אותו? וכמו בסופרמארקט, הם ימציעים משהו לכל אחד, שלל של קופסאות עם תוויות נוצצות — וכל הקופסאות ריקות.

אנחנו לא נחבר מצע כזה. לא נבטיח היום את אשר לא קיימנו בעבר. כל המפלגות מבטיחות להיות מחר שונות ממה שהיו אתמול. אתמול עשקו, אתמול חמסו, אתמול חוקקו חוקי-תועבה, אתמול עסקו בשחיתויות, אתמול ציפצפו על האזרח. אבל מחר הן תהיינה לגמרי אחרות! מחר הן תהיינה בסדר! מחר יקיימו את כל ההבטחות! אנחנו איננו מבטיחים להיות מחר שונים מכפי שהיינו אתמול. אנחנו כן מבטיחים להיות מחר בדיוק כפי שהיינו אתמול.

כשם שלחמנו אתמול, כן נלחם מחר. כשם שלא הסתאבנו בעתון, כן לא נסתאב בכנסת. ואותם העקרונות שדגלנו בהם אתמול — עליהם ניאבק גם מחר ומחרתיים.

מה הם עקרונות אלה? כתבנו עליהם אלפי מאמרים, מיליוני מילים, בחמש-עשרה השנים. לא נחזור בנו אף ממילה אחת, ולא נוסיף אף מילה אחת. כשם שהיינו, כך נהיה. אך למען הנפת הדגל, למען עיניהם של אותם אשר אינם מכירים אותנו, חיברנו את עשרת העקרונות שיהיו חרוטים על לוח לבנו. למענם נפעל בתוככי הכנסת, כפי שפעלנו למענם מחוץ לכנסת.

אך אם תרצו להסביר למישהו את כל התורה על רגל אחת — תוכלו למנותה בשלוש אצבעות: שיחורר מחוקי הכפייה; שוויון לבני כל העדות, הדתיות והלאומיות במדינה; שלום ישראלי-ערבי.

לא להתייאש, לא להסתחרר

אל נשלה את עצמנו. דרכנו לא תהיה קצרה, ולא תהיה קלה. לא נהלך בגדולות. לא נבטיח לאיש, וגם לא נבטיח לעצמנו, נצחונות קלים.

רק דבר אחד נבטיח ברגע זה, לזולתנו ולעצמנו: לא להתייאש בכשלון, לא להסתחרר בנצחון. אם נצליח מעט או הרבה, אם ננחל מפלה או נצחון: אנו נמשיך בדרכנו, יהיו אשר יהיו המכשולים, יהיו אשר יהיו הקורבנות.

הערב, ב-27 באוגוסט 1965, באולם זה, אנו מדליקים ניצוץ קטן. ניצוץ זה ידליק מדורה גדולה, עמוד-אש שילך לפני המחנה, במסע הגדול אל השיחורר, השוויון והשלום.

היתה לי חחיה מוורה בעת נאום זה. בהגיעי לקטעים שבהם מצפה נואם למחאות-כפיים, לא היו שקט גמור ליוה את הנאום כולו.

התחלתי לחשוש כי הדברים אינם מוצאים הד בלב באי-האסיפה, שאיני אומר את הדברים הנכונים. עד שחיפשתי את התשובה בעיני האנשים והנשים שישבו מולי. אז הבינתי לפתע: אין הם מוחאים כפיים, מפני שאינם רואים כל צורך בכך. הבעה של החלטה שקטה, מוצקה, כמעט מובנת-מאליה, ענתה לי בכוח

רב יותר מאשר מציאות כפיית סוצריות. כשחזרתי למקומי חשתי, בפעם הראשונה, בבחון מסתורי שאכן קם משהו חדש — משהו שלא יחלוף עם הרוח. משהו החשוב יותר אף מנצחון בבחירות.

המאבק על האות

חששנו לא מעט מפני הצורך לאסוף 750 חתימות של מזדהים, מגישי הרשימה. זהו מחסום הרבה יותר חמור מכפי שנראה במבט ראשון.

אין אדם שש לשים את שמו תחת רשימת בחירות חדשה, קל וחומר כשהיא שייכת לגוף הדוגל בעקרונות השנואים על השלטונות. יש תמיד חשש מפני פעולת עונשין בעבודה, בפרנסה ובמישורים אחרים. יתר על כן, לא די ב־750 חתימות. הנסיון לימד כי בהופיע רשימה כשלנו, הלוחמת במישטר הקיים, מופעל לחץ עצום על כל חותם, כדי להביאו לביטול חתימתו. היה ברור גם כי יופעלו כל המנגנונים כדי למצוא טעויות. גם לא יכולנו לבדוק אם אכן יש לכל חותם זכות בחירה חזקה, לא יכולנו להסתכן בביטול הרשימה בגלל אחת הסיבות האלה.

לכן רצינו לאסוף מיספר מירבי של חתימות. היה לכך גם ערך נוסף: חתימות רבות של מזדהים גלויים יכלו לשכנע את המהססים כי אכן מובטח שנעבור את אחוד החסימה, וכי הקול הניתן לנו לא ילך לאיבוד. יתר על כן, מי שחתם — אפשר היה לקוות כי יראה את עצמו שייך למחנה, וכי יצביע למענו. לא היה לנו זמן וכוח אירגוני להחתים את כל האזרחים הטובים, שהביעו בגלויות התשובה את נכונותם לחתום. חילקנו עשרות ספרי החתמה בין מתנדבינו, והחתמנו כל מי שנקלע בדרכנו והביע הסכמה. כך אספנו למעלה מאלפיים חתימות. כשהנחנו את החוברות על שולחנו של השופט משה לנדוי, יו"ר ועדת הבחירות, היתה זאת ערימה מרשימה ביותר.

מיד לאחר מכן נפתח המאבק על האות. האות של כל רשימה היא מרכיב חשוב בתעמולת בחירות שלה. היא יכולה להיות בעלת תוכן סמלי. היא יכולה גם להיות נוחה במיוחד לעיצוב גראפי במודעות ועל הקירות. חששנו שמא ירצו לתת לנו את אחד מצירופי האותיות המגוחכים, חסרי התוכן, כמו כ"א של רפ"י, שנציגי המפלגות החתיקים בחצרות הבחירות רגילים לכבד בהם רשימות חדשות, שהן חסרות אונים כלפיה. רצינו להשיג את האות ש"ן, שהיא פשוטה ויפה מבחינה ציורית, ויש לה תוכן סמלי — באשר בה מתחילה המילה שהיא תמצית השקפתנו: שלום. לגבי אות זו כבר היתה מונחת באמתחתנו, מימי התרגילים הפרטיים שלנו, שורה של סיסמות וסמלים. היא גם קישטה את אסיפת הכינון ב"מגורבי", אף שלא יכולנו להכריז עליה כעל אות הרשימה.

תפקיד השגת האות היה מוטל על אמנון זכרוני, נציגנו בחצרות הבחירות. הוא ידע שאם יבקש אות זו, לא נזכה בה. לכן נקט טכסים מחוכמים. כנציג רשימת העולם הזה — כוח חדש, ביקש את האות בה מתחיל שם הרשימה: ה'. הדבר החריד את הדתיים במערה, שראו בכך חילול קודש. אך האות ה' היתה פנויה, והדתיים חששו שמא הנציגים החילוניים לא יסרבו לתיתה לנו. לפני הישיבה המכרעת בא הנציג הדתי העיקרי בדברים עם אמנון זכרוני, השיג ממנו ויתור חשוב. אמנון נעתר להפצרותיו והסכים לחתור על האות ה' — תמורת הסכמת הדתיים לעזור לנו להשיג את האות ש'.

„גרגיר אחד של מלח...“

תעמולת הבחירות של המפלגות החתיקות, בעלות עשרות מיליוני הלירות, החלה ממלאה את חלל האזרח בצווחתה הצורמנית. מודעות ענק מילאו את העתונים, פלאקאטים כיסו את הקירות, עשרות אסיפות התקיימו מדי יום ברחבי הארץ באולמות יקרים. היינו צריכים לשאול את עצמנו: היכן להשקיע את הפרוטות המעטות שלנו, כיצד להשמיע את קולנו מבלי לטבוע בים זה?

המכשיר האחד שעמד לרשותנו בלי תשלום היה השבועון המסויים — אך גם אותו לא יכולנו למלא בחומרת-עמולה, בלי לפגוע בו. לא רצינו או — כשם שאיננו רוצים כיום — להפוך את „העולם הזה“

לבטאון מפלגתי או תנועתי, או לשנות את דמותו וצביונו — „בלי מורא, בלי משוא־פנים“ — בכל צורה שהיא. ניצלנו את השבועון בשתי צורות. פירסמתי בו סידרה של מכתבים אישיים, שכל אחד מהם היה מכוון לחברי מפלגה מסוימת, ונועד לחשוף לעיניהם את ליקויי רשימתם. זה לא היה קשה, כי מערכת־הבחירות דמתה לנשף־מסיכות, בה בלטו הצביעות, ההתחסדות והאפסות המחשבתית של המנגנונים הוותיקים. לכל גליון עד הבחירות הוספנו מוסף של ארבעה עמודים. השתמשנו בהם כדי להביע, בכל שבוע, רעיון מרכזי אחד: סכנת הכפייה הדתית (״כל שבת — יום כיפור!״), התאבנות המפלגות הזקנות (״הדינוזאורים״), ועוד. סיפקנו גם תשובות תמציתיות לטענות העיקריות שהושמעו נגדנו, כדי לצייד את אוהדינו הבלתי יודעים בחומר לחיכוכים פרטיים — שהם חשובים לאין שיעור יותר מכל תעמולה מכתנת. ויתרנו על פלאקאטים יקרים. אחרי הראשון (״רוצים לסתום להם את הפה...״) הדפסנו רק פלאקאט אחד נוסף, פשוט וכולט מאין כמוהו: האות שי״ן. הוא הודבק בכל הארץ, הפגין את נוכחותו. בעתונים פירסמנו שורה של מודעות קטנטנות — שדוקא קטנותן הבדילה אותן ממודעות־הענק הבזבזניות והמרגיונות של המפלגות הגדולות, שלא היה להן מה לומר. כל מודעה שלנו הכילה, חוץ מן האות בעיצוב מושך־עין, רק פסוק אחד, אך כל פסוק כזה היה פרי מחשבה רבה. כדאי, אולי, לחזור כאן על פסוקים אלה, כדי שקורא ספר זה יוכל להיווכח, על פיהם, אם קיימו את הבטחותינו, אם לא. הנה הם:

● כולם אומרים את אותו הדבר!

זה נכון. קשה כיום לבטא רעיון חדש — מבלי שכל המפלגות יעוטו עליו כמו עורבים רעבים על שלל. אך האם מישהי מכל המפלגות הישנות חולמת להגשים את ההבטחות הרמות הנשמעות עתה? את ה יודע את התשובה.

● אנחנו לא נשתנה

בגין ודיין יפעלו למען השלום. אשכול יבטיח את חופש העתונות. ספיר וספיר ידאגו לפועלים. מפ״ם תהיה בלתי־מתפשרת. כל המפלגות מבטיחות: ממחר נהיה ההיפך ממה שהיינו אתמול. ואילו אנחנו מבטיחים: נהיה מחר בדיוק כפי שהיינו עד כה. כפי שנלחמנו, גילחם.

● האם אתה מסכים לכל דעותינו?

לא זאת השאלה. השאלה היא: האם אתה חושב שהכנסת תהיה טובה ויעילה יותר אם אנשים כמו אורי אבנרי, שלום כהן ועמיתיהם יהיו חברים בה? אתה מכיר אותם — האם נוכחותם תשפר את הכנסת?

● כמה גרגירים של מלח

מספיקים כדי לשנות כוס של מים. יתכן שנהיה מעטים בכנסת הבאה — אבל נוכחותנו תשנה את כל אופייה. כי אנחנו לא נצטרף למועדון, ולא נהיה עוד סיעה שתשתתף בחלוקת הכיבודים והשלל.

● עניין של גיל

הגיל הממוצע של חברי הכנסת היה: בכנסת הראשונה — 43. בשניה — 45. בשלישית — 50. ברביעית — 51. בסוף החמישית — 58. לא היה בה איש מתחת לגיל 40. הגיל הממוצע של מועמדינו הוא 35.

● אין לנו מנהיג!

בראשנו לא עומד זקן בן 79, ולא אדם בעל זכויות היסטוריות. הגיל הממוצע של מועמדינו הוא 35. נכניס לכנסת קומנדו של לוחמים צעירים, שהוכיחו את עצמם במאבק.

● לנו אין אינטרסים!

לא נשרת בכנסת אינטרסים של קבוצות-לחץ. אין לנו מנגנון שעלינו לפרנס אותו, ולא מיפעלים כלכליים שעלינו לדאוג לתקציבם. יש לנו עקרונות — ולמענם גילחם בכנסת כמיטב יכולתנו והבנתנו.

● האם הכנסת היא בסדר?

אם אתה סבור שכן — הצבע כפי שהצבעת עד כה. אך אם אתה סבור כי הכנסת זקוקה לדם חדש ולרוח חדשה — שלח אליה אנשים כמו אורי אבנרי, שלום כהן וחבריהם.

● אולם הכנסת היה ריק!

כך קראת פעמים רבות. החלטות גורליות נתקבלו על-ידי קומץ נוכחים. אנחנו מתחייבים בפניך: נבחרינו לא יהיו רק נוכחים בכל הישיבות, אלא יפעלו לשינוי התקנון כדי לשים קץ להעדרות!

● רק שלישי הח"כים טורח לבוא!

שני שלישים מחברי-הכנסת אינם מטריחים את עצמם לבוא לישיבות, בהן מחליטים על מיסים חדשים ועל הוצאת מיליונים. נבחרינו מתחייבים בפניך: הם יהיו נוכחים, הם ירימו את קולם, הם יילחמו.

● האם ראית אי פעם את הח"כ שלך?

בוודאי — ערב בחירות. אך במשך שלוש וחצי שנים לא ראית את פניו. אותנו תראה בכל ימות השנה — אם ניבחר ואם לא. כי אנחנו קיבלנו על עצמנו להקים כוח חדש לשינוי פני המדינה — גם בכנסת וגם מחוצה לה.

● האם אתה מאמין לאחת המפלגות הישנות?

אם כן — הצבע בעדה. אך אם כולן נמאסו עליך, אם אין לך בעד מי להצביע — תן שאנס לאנשים חדשים וצעירים!

● דרושה אלטרנטיבה — לאופוזיציה!

לא נהיה בכנסת השישית אלטרנטיבה לשלטון. אבל נקים בה אופוזיציה חדשה, פעילה ולוחמת — שהיא התנאי המוקדם לשינוי השלטון. תן לנו שאנס!

● לכנסת או לבית-הסוהר!

מפלגות השלטון חקקו את "חוק לשון הרע" כדי להביא לסגירת "העולם הזה" ולשלוח את עורכיו לכלא. ביקורתנו לא נעמה להן. בעזרתך נשמיע ביקורת זו באוזניהם — בקול רם באולם הכנסת.

● אסור להגיד את האמת!

כך קבע חוק לשון הרע. עתונאי ישראל הכריזו פה אחד שהוא שם קץ לחופש-הביטוי. כל ילד יודע שהוא מכוון נגד "העולם הזה". אבל אותו חוק נותן חסינות מוחלטת לכל מה שנאמר ונכתב על-ידי חברי-כנסת. תעניק לנו חסינות זו ונמשיך במאבק, בו אנו נתונים זה 15 שנה.

מנחם בגין או אורי אבנרי?

לא זאת הברירה העומדת לפניך. מקומם של בן-גוריון ואשכול, בגין ויערי, בכנסת הבאה — מובטח. השאלה היא: האם תשתמש בקולך כדי להכניס לכנסת את המועמד מס' 28 של גח"ל, או מס' 11 של מפ"ם — או כוח חדש שישנה את דמותה.

מי יילחם בכפייה הדתית?

כל המפלגות הישנות הוכיחו שאינן מסוגלות לכך. במשך 17 שנה מתקדמת הכפייה הדתית משנה לשנה. אנחנו נילחם בה ללא פשרה, עד להפרדה מוחלטת בין מדינה ודת.

● תאמין ליצחק רפאל!

הוא אמר שהמפד"ל תדרוש את שיחרור הדתיים מן הכפיפות לבית-המשפט הממלכתי. עסקני-הדת רוצים לכפות עליך מינהגים של ימיה-הביניים באמצעות החוק — ולשחרר את עצמם מן הכפיפות לחוק. השב מלחמה שעה! הקם מחסום בפני הכפייה הדתית!

● שבת או שאבעס?

כולם מדברים נגד הכפייה הדתית. אולם כל המפלגות ישכחו זאת מחר, כאשר ירצו להיכנס לקואליציה עם העסקנים הדתיים. הן מכרו את חרותן לדתיים אתמול, והן ימכרו אותה שוב מחר. אבל אתה יודע שאנחנו לא נתפשר!

„פולחן האישיות“

עמל רב הקדשנו לשורה של מיבצעים, שנועדו להבדיל בין מערכת-הבחירות שלנו, ככוח צעיר ותוסס, לצד המערכות השיגרתיות של המנגנונים. היו אלה „שיירות-שלום“, בהן עברנו ביעף בעשרות כפרים ערביים, ונאמנו בכל אחד מהם במשך כמה דקות; הפיקניק ההמוני בחיק הטבע במרומי הכרמל; המדורה ההמונית באכזיב, ושורה של מיבצעים קטנים יותר.

באירועים אלה נוצרה הבבואה הציבורית של התנועה בתור שכזאת, וחבריה ברחבי הארץ למדו להכיר זה את זה. כל מיפגש כזה היה מחמם-לב — כי הופיעו בהם אלפי אנשים חדשים, רובם צעירים וצעירות, רובם בעלי רמת-השכלה גבוהה, שדוגמתם לא נראו באירועים של כל מפלגה אחרת. כפי שהגדירים אחד העתונאים: „קהל של קונצרטים!“ מיפגשים אלה נסכו בטחון עצמי בלב מתנדבינו, טיפחו בהם גאווה קיבוצית. כל אחד הרגיש כי נעים להשתייך לקהל כזה.

האסיפות השיגרתיות יותר, שעלו הרבה יותר ביוקר, היו מעטות. בתל-אביב קיימנו רק אסיפה אחת: אותה אסיפת-יסוד חגיגית. שאר האסיפות התקיימו במקומות כמו נתניה, חיפה, ירושלים ובאר-שבע. הן היו מעודדות לא רק מפני שהיו מלאות עד אפס מקום זמן רב לפני ההתחלה, אלא גם מפני שהוכחנו לעצמנו את יכולתנו להתגבר על קבוצות עוינות, שבאו במאורגן כדי להפריע. שום אסיפה שלנו לא נפסקה באמצע — גם לא בירושלים, שם חילקו אנשי-חרות כרוזים שהכילו השמצות אישיות גתעבות, הפריעו במאורגן וגרמו לשורה של תגרות-ידיים. בעזרת המתנדבים והקהל הטוב, אך בעיקר הודות לדברי-ההגיון של דוברי רשימתנו, השתלטנו על המחפרעים — ובסוף הפכו רבים מהם לאוהדינו.

יתכן שמכל המכשירים המעטים שעמדו לרשותנו, בשבועות סוערים אלה, היה החשוב ביותר השידור ברדיו. לפי החוק הגיעו לנו 25 דקות, אותן חילקנו לחמישה שידורים קצרצרים.

השאלה שעמדה לפנינו היתה: האם להשתמש בהזדמנות זו כדי להציג בפני הציבור חמישה מועמדים שונים, שכל אחד יוכל להגיד רק כמה משפטים — או להשתמש בכולם כדי לתת לקהל אפשרות להתרשם בצורה יסודית יותר מראשי-הרשימה?

החלטנו לנקוט את השיטה השניה. כיוון שהחלטה זו נוצלה עליידי יריבים, שהאשימו אותנו ב„פולחן האישיות“, כדאי אולי להגיד כמה מילים על נושא זה — אף שחוקא לי, כנוגע לעניין במישרין, קשה הדבר. בכל בחירות — גם בבחירות יחסיות — יש מעמד מיוחד לראש־הרשימה, אם ירצה בכך, אם לאו. אשליה היא לחשוב כי במישטר דמוקראטי, בו מצביעים מיליונים, מכריעים רוב הבוחרים על פי השקפות עולם וקחים מדיניים ברורים. לרוב הגדול בכל ציבור אין אלא מושגים מעורפלים על הבעיות המדיניות החכלכליות, המסתבכות והולכות בימינו, ושניתוחן מחייב ידע רב.

לעומת זאת יש לכל ציבור חוש מפותח מאד לגבי אישים. הציבור בארצות־הברית ובבריטניה אמנם מקשיב, במערכת בחירות, לדיעות המועמדים ולפתרונות שבפיהם — אך בעיקר הוא מתבונן במועמדים לתפקידים הראשיים. הוא שואל את עצמו, באופן הכרתי או תת־הכרתי: מי מן האנשים האלה מעורר את האמון הרב ביותר? בידי מי הייתי רוצה להפקיד את גורל המדינה? לכן קוראים האמריקאים למועמד לכהונת הנשיא בשם „נושא הדגל של המפלגה“.

בישראל אין המצב שונה. במערכת הבחירות אין הציבור שם כמעט לב לחיכוחים העקרוניים בין המפלגות — מה גם שחיכוחים אלה הם חסרי־משמעות, מכיון שהמפלגות החתיקות הן שותפות כולן להשקפת־עולם אחת. אך הוא מודד את האישים. ב־1965 הוא שאל את עצמו: מי מהם — אשכול, בן־גוריון, בגין, דיין — אחראי יותר? לאינו מפלגה יש מועמד ראשי שאפשר לבטוח בו — באישיותו, בטיב שיקוליו, בכנותו, בכושרו, בהשקפתו?

רשימתנו שלנו נבדלה מכל המפלגות האלה. בפיה היתה בשורה — ברורה, חדשה, שונה. היא משכה קהל אינטליגנטי, בעל רמה גבוהה יותר מאוהדי כל רשימה אחרת. אך גם היא לא יכלה להצליח בתור גוף ארגונימי. הציבור, שנטה לרעיונותינו, שאל בכל זאת את עצמו: מי הם האנשים? מי יהיה ראש הסיעה בכנסת? האם הוא מעורר אמון? האם יהיה מוכשר למלא את תפקידו, או שיגרום לנו בושה? האם אנו יכולים למסור בידיו תפקיד אחראי — אפילו כשאינן זה תפקיד של ראש־משלה, אלא רק של נציג אופוזיציוני? בחיים המדיניים, כמו בשטחים רבים אחרים, אין הרעיון המופשט יכול לשמש תחליף ל־אדם החי. נושא הדגל חשוב לא פחות מן הדגל עצמו — ולא פעם בוחר הציבור בנושא־דגל מושך שדגלו מפוקפק, ומעדיף אותו על דגל יפה שנושאו אינו מעורר אמון.

הרדיו היה המכשיר היחידי שבאמצעותו יכולנו לתת לציבור רושם אישי על המועמד הראשון של הרשימה. מכיון שלא כל הציבור מקשיב לכל שידור, ומכיון ששידור יחיד אינו יכול לבסס ולגבש רושם חזק די צורכו, החלטנו שהמועמד הראשון יופיע בכל השידורים, אף שידענו כי איסטיגניסים יטונו בפנינו את האשמה הנוראה של „פולחן האישיות“, האשמה מגוחכת שהושמעה לא פעם בפי יריבינו גם אחרי הבחירות, כשהופרכו כל שאר טענותיהם.

„תן לנו שאנס!“

ידעתי כי רבים־רבים מבין המאזינים שמעו על „העולם הזה“, ועלי אישית, רק באמצעות מערכת ההשמעה הטוטאלית שהתנהלה נגדנו במשך שנים רבות. בעיני רבים מן המאזינים האלה הופעתי, עד אותו רגע, בדמות עוכר־ישראל, בוגד, פורנוגראף, הרפתקן ומי יודע מה עוד. איך מחליפים תבנית נפשית כזאת באחרת, תוך כמה דקות?

החלטתי לברר כמו תמיד, בצורה פשוטה, שקטה ועניינית, ויתרתי על כל פאתוס, שאינו טבעי לי. ניתחתי בכל פעם, בסגנון שבו הופענו לאחר מכן בכנסת, בעייה אחת: מישטר חלוקת־השלל של המפלגות, הכפייה הדתית, השלום, חוק־לשון־הרע, דמותה של הכנסת. כל שידור נסתיים כמה שניות לפני גמר הזמן שהוקצב לנו. אני מאמין כי שידורים אלה מילאו תפקיד חשוב במערכה. לא מפני שהנאומים היו מלאכת מחשבת של

ריטוריקה ראדיופוניית. הם היו רחוקים מכך. אין אדם המיטיב להכיר יותר ממני את מגבלותי כנואם. לא, חשיבות הנאומים היתה געוזה בכך שהביאו למאות אלפי בתים — שאליהם לא יכולנו להגיע בכל דרך אחרת — את הרושם כי רשימת שי"ן אינה קוריוז יוצא-דופן, אוסף של ביטניקים, הרפתקנים או סקאנדליסטים — אלא גוף חדש, רציני ואחראי, שבפיו דברי-הגיון שקטים, שאינם אלא הד למחשבות שניקרו בלב רבים מן המאזינים עצמם.

כל אחד מן השידורים הסתיים בשלוש המילים: „תן לנו שאנס!“ יתכן כי מילים אלה התנגנו בכרונום ובלבם של אלפי בוחרים כאשר עמדו, בודדים, בתא הקלפי, מול ערימות הפתקים של הרשימות.

14,124

בשעות הקטנות של הבוקר, אור ליום ה'3 בנובמבר 1965, היה ברור כי הבוחרים אמנם נתנו לנו שאנס. עברנו את אחוזה-החסימה.

עסקנייה-המפלגות המקצועיים שמו לב לעובדה שניה, חשובה לא מעט. ביטא זאת איש-המנגנון של המערך, בעברו על ערימה של דו"חות מן הקלפיות. הוא אמר בהתפעלות, באוזני העתונאים: „תפזרות ישה!“ 14,124 הקולות של רשימה שי"ן לא באו מחלק אחד של האוכלוסיה, מאזור אחד של הארץ. הם היו פזורים, כמעט בשיעור שזהה, בכל רחבי המדינה — מן ועד אילת. השיעור הארצי — 1.2% מן הקולות הברשים — היה הממוצע גם בשכבות ובאזורים השונים. אמנם קיבלנו פי שניים-שלושה מזה בקרב צה"ל ובריכוזים הערביים, ופחות מאחוז אחד בריכוזים העיקריים של ישראל השניה — אך אלה היו הבדלים קטנים-יחסית לעומת הפיזור השווה-בעיקרו של קולותינו בקרב ותיקים וחדשים, צעירים וקשישים, גברים ונשים, עברים וערבים, יוצאי מערב ומזרח, חיילים ואזרחים.

כאשר הלכנו סוף-סוף הביתה, בבוקר, אחרי ליל-שימורים של ניתוח התוצאות המצטברות, לא היינו שכור-יגזון. כמו אחרי קרב בימי תש"ח, שמחנו שעברנו את כור-ההיתוך ונשארנו בחיים. ואכן, יש הבדל תהומי בין עסקני-המפלגה שהגיע למקום שהגיע בעזרת המנגנון האנונימי, בלי לסכן דבר — לבין מי שקפץ את הקפיצה הגדולה לתוך מערבולת הבחירות, חירף את גפשו הפוליטית, סיכן את פירות-עברו וסיכוי-עתידו — ויצא מנצח מן המיבחן. למיבחן זה אין תחליף.

על כל הרגשות שהתחרו אותה שעה בלבי האפילה הידועה הפשוטה, המחייבת, שניתן לי מאנדט ברור להשמיץ מעל במת הכנסת את העקרונות והרעיונות שהטפנו להם במשך 15 שנים מעל עמודי השבועון המסויים. מנדאט של בוחרים, שאינו תלוי בחסדו של איש. מנדאט שדוגמתו לא ניתן לשום כוח חדש בארץ מאז שנות העשרים, שהושג ללא תחבולות או קנוניות, בפה מלא ובראש מורם, בלי להצטרף לשיירה הבטוחה של מפלגה ישנה. בלי לקבל עזרה או סעד מכל גורם ציבורי שהוא.

מנדאט זה ניתן לכוח החדש עלי-ידי 14,124 אזרחים ישראליים. לכל אחד מהם יש חלק בו. לכל אחד מהם מוקדש ספר זה.

„אנחנו“

ימים מעטים אחרי שהכנסת השישית החלה בעבודתה, נשאלתי באסיפת־אוהדים מה הרגשתי בתפקיד החדש.

סיפרתי את הסיפור המפורסם אודות האיכר האירופי, שביקר בפעם הראשונה בגן־חיות. הוא התעכב לפני כלוב הקנגורו, שלח מבט ארוך בעכברי־הענק המוזר, המקפץ על זנבו והנושא גור בכיס בטנו.

לבסוף הניד בראשו והפליט: „איך דבר כזה!“

„אני מרגיש כמו אותו קנגורו,“ אמרתי. „אני חש כיצד נועצים בי חברי הכנסת את מבטיהם,

ואומרים לעצמם: זה לא יכול להיות.“

הכנסת אינה רק בית־המחוקקים של המדינה. היא גם מיפגש ראשי המישטר הקיים, על מפלגותיו ואגפיו. חבריה מהווים משפחה גדולה. הם יושבים בצוותא מזה שנים רבות. הם מדברים כולם אותה השפה, משתמשים באותם הדימויים. קומוניסטים ואנשי־חרות, אגודאים ואנשי מפ"ם — לכולם יש סיגנון משותף של מחשבה וביטוי, אף מעבר לשותפות במושגים־היסוד. ההבדלים הם מישניים.

והנה, זו הפעם הראשונה מאז נפגשו רוב העסקנים האלה בקונגרסים הציוניים של שנות העשרים והשלושים, ולאחר מכן בכנסות הראשונות, מצאו ביניהם יצור שונה לגמרי — זר למישטר, זר למשפחה הגדולה, זר אף לסיגנונם ולמושגיהם.

אולם הם לא נבהלו, חלילה. להיפך, הם התייחסו אל היצור החדש בחיוך אדיב, חיוך של ספק זילזול, ספק רחמנות.

הם היו בטוחים בכוחם הקולקטיבי. הם ידעו כי הכנסת — כמו כל פרלמנט בעולם — היא ממלכת הבינוניות הכל־יכולה. הם אמרו לעצמם: „כבר אילפנו יצורים רבים. נאלף גם את הקנגורו הזה.“

נסיון של שנים רבות בכנסת לימד אותם כי חברי־הכנסת היחיד, יהיה אשר יהיה, הוא אפס. הנוהל של הבית נועד כולו לבטל את ערכו, לשים את הדגש על גופים קולקטיביים ואנונימיים: ועדות, ועדות־מישנה, סיעות, הנהלות, מרכזים. במוקדם או במאוחר, ובדרך כלל במוקדם, נאלץ היחיד הסורר להשתבץ במסגרת. כש־119 עומדים מול 1 — מה מסוגל האחד לעשות?

כל זה נרמז באותו חיוך קולקטיבי.

ותוך שבועות מעטים נמחק החיוך הזה — לעיני המדינה כולה. במקומו באה הבעת־פנים אחרת לגמרי.

האפתעה הראשונה

האפתעה הבלתי־נעימה הראשונה באה כבר בישיבה הראשונה של המושב הראשון. כמו כמעט כל מעשינו בכנסת, היא היתה פרי תיכנון מדוקדק.

ישיבה ראשונה זו היא תמיד מעין מיפגן חגיגי של אחדות המישטר. נאמרים בה דברי נועם, נבחר יו"ר הכנסת פה אחד. היא עומדת כולה בסימן המיפגש המשפחתי של הח"כים הוותיקים, המברכים איש את רעהו לרגל היבחרם מחדש. היה ברור לנו כי בישיבה זו ייקבע במידה רבה יחס הציבור אל סיעתנו החדשה. לגבי כל תופעה חדשה, הרושם הראשון הוא הקובע, והוא שנחרת בלב הציבור. האם יתקבל הרושם כי הכנסת עברה על נוכחותנו לסדר-היום? שהצטרפנו למשפחה הגדולה? היה מנוי וגמור עמנו לקבוע, כבר ברגע ראשון זה, כי אכן יש קול חדש בכנסת — קול חדש האומר דברים חדשים.

וכך, עוד לפני שנסתיימה פרשת-ההקדמה של הישיבה, לפני שהיו"ר שנבחר-מחדש החליף את זקן הח"כים, דויד בן-גוריון, על כורסת היושב-ראש, עליתי על דוכן-הנאומים ונשאתי את הנאום הראשון של הסיעה. התנגדנו בו לבחירת יו"ר השייך למפלגת-השלטון העיקרית במדינה, הצבענו על הצורך בחיזוק עצמאות המוסד המחוקק לעומת הרשות המבצעת, והעלינו את הרעיון שכדאי למסור לפחות תפקיד ייצוגי חשוב אחד במדינה לאזרח ערבי. למחרת היום פירסמו עתוני-הערב בעמודיהם הראשונים תמונה של דויד בן-גוריון, המביט בי בהבעת-פנים סתומה. עתונאית מפורסמת קבעה כי „גנבנו את ההצגה“. אפשר היה לראות בכך סיפוק של יצר-התבלטות. אך לנו היה חשוב רק דבר אחד: להפגין כי סיעת הכח החדש מתכוונת להיות פעילה מאד בכנסת — ושתהיה שונה מאד מכל האחרות.

מי זה „אנחנו“

באותו נאום קצר השתמשתי בפעם הראשונה במילה שהפכה מאז לסמל סיעתנו, ושהרגיזה את שאר 119 חברי-הכנסת יותר מכל דבר אחר שאמרנו או עשינו: „אנחנו“. הרבה מאד נאמר על כך — בנאומי-תשובה, בקריאות-ביניים נרגזות, בדברי-פולמוס, בהלצות ובהשמצות. אמרו שזוהו ביטוי מובהק של שגעון-גדלות. הישוו את סגנוננו לצורה הדיקדוקית הידועה בשם „פלוראליס מאיסטאטיס“, לשון-הרבים של הוד מלכותו. פעם התפרץ אריה בן-אליעזר וקרא לעברי שהוא, נציגה של סיעה גדולה, משתמש בלשון „אני“, ואילו אני, שהנני נציג-יחיד, משתמש בלשון „אנחנו“ רברבנית.

אולם לא סטינו מן הסיגנון שבחרנו לעצמנו. כי הוא היה פרי מחשבה רבה. לא בחרנו בו רק כדי להיות שונים מאחרים וכדי להיבדל מזולתנו גם מבחינה דיקדוקית. השוני בולט ממילא, ואינו זקוק להוכחה.

רבים, שלא ידעו דבר על הדרך הארוכה שעברנו מפלוגת „שועלי שמשון“ ועד שערי הכנסת, התפתו לחשוב כי בחירת אינה אלא תוצאה של מיקרה יוצא-דופן, משהו חד-פעמי שמקורו בהשתלשלות של מיקרים. במיקרה הייתי עורך עתון, במיקרה נחקק חוק-לשון-הרע ערב הבחירות, במיקרה התרגו על כך הציבור, וכך נשלחתי במיקרה לכנסת. משמע: אין בכך כל חשיבות פוליטית לטווח ארוך. צצנו לפתע, וניעלם לפתע.

היה חשוב לנו להפריך דיעה זו מייד, להחזיר לתודעת הציבור שאמנם קרה משהו מהותי, בעל משמעות רבה לגבי העתיד. היה עלינו להבליט באופן דרמאטי כי לא אדם יחיד הגיע במיקרה לכנסת — אלא קם כוח חדש, שסיעת-היחיד שלו בכנסת השישית אינה אלא אות לבאות, התחלה של מהפכה מדינית אשר תטביע את חותמה על השנים הבאות.

כל זה נאמר במילה האחת „אנחנו“.

כאשר אמרתי „אנחנו“, ביקשתי לומר: איני משמיע דיעה פרטית משלי, אלא את דעתם של 14,124 אזרחי־ישראל, ששלחו אותי לדוכן זה, שבזכותם אני עומד כאן. „אנחנו“ הם כל אותם אזרחים שהיו מצביעים בעד סיעת הכוח־החדש, אילו נערכו בחירות חדשות ביום בו נאמרים הדברים.

„אנחנו“ הם אלף המתנדבים, שייצגו את רשימתנו בקלפיות ביום־הבחירות, תוך זיהוי עצמם. „אנחנו“ הם הפעילים הנושאים בעול היומיומי של פעולת תנועת העולם הזה — כוח חדש, פעולה אפורה אך שיטתית ברחבי הארץ, להבטחת תגופת מיבצענו בפעם הבאה, והעמקת המאבק לשינוי פני המדינה.

אך לגבי חברי־הכנסת עצמם, עובדי הבית ובאיו, היתה למילה „אנחנו“ משמעות נוספת, פשוטה ומוחשית הרבה יותר. אמנם, רק נציג אחד של הכוח החדש ישב על ספסלי הח״כים — אך באולם המליאה ישבו שני אנשי הסיעה. האיש השני ישב מאחורי, בתא השייך, רשמית, ל„מזכירי הסיעות“.

הח״כ ה־121

ביום ה־3 בנובמבר, שעות מעטות אחרי שהובטחה בחירת, הומנתי את אמנון זכרוני לשתות כוס־קפה בדירת. היה ברור לי כי שיחה זו תהיה בעלת חשיבות מכרעת לגבי פעולתי בכנסת. עד למערכת־הבחירות, הכרתי את אמנון רק באופן שטחי. עשר שנים לפני כן התייצבנו לימינו בשעה שהכריו על שביתת־רעב ממושכת נגד גיוסו לצה״ל. אומץ־הלב של הפאציפיסט הצעיר, שהיה מוכן לסבול יסורי גוף ונפש למען עקרונותיו, עשה עלי אז רושם עז מאד, אף שלא הייתי שותף לעקרונות אלה.

לאחר מכן שמעתי עליו מדי פעם, כשהוזכר שמו בקשר לפעולות שונות למען שוויון זכויות הערבים במדינה ופעולות דומות. אך לא נפגשנו אלא באקראי. הקשר הממשי הראשון בינינו נוצר רק עם פתיחת מערכת־הבחירות. כאשר הומנתי אלי את האנשים ששמותיהם בלטו במאבקים השונים מאז קום המדינה, שתאמו את עקרונות „העולם הזה“, כדי לבקשם להצטרף למיבצע הגדול, צף גם שמו. הוא נענה מייד, והיה אחד הפעילים העיקריים של המערכה.

אך הפעם היתה בפי בקשה אחרת, מהיבט הרבה יותר.

אמנון זכרוני הוא עורך־דין. אחרי שיתרוו מצה״ל למד משפטים, הקים לעצמו, בעמל של שנים, פראקטיקה משפטית. שמו הלך לפניו כאחד הפרקליטים הצעירים, הלוחמים, המצליחים במקצועם. הוא הגיע בדיוק לשלב בו יכול היה לקצור פרי עמל השנים, להפוך את הפראקטיקה שלו לאחת החשובות בארץ.

במערכת־הבחירות הוא הביא קורבן חדי־פעמי של כמה חודשים, בהם זנח את עסקיו. עכשיו תבעתי ממנו דבר קשה לאין־ערוך יותר: לקבל על עצמו את תפקיד היועץ הראשי של הסיעה, תפקיד שהצריך את התמסרותו המלאה.

ידעתי שאני דורש ממנו ליותר במידה רבה על הקאריירה המשפטית שלו בשלב המכריע, לזנוח את עסקיו הפרטיים, שהחלו משגשגים גם מבחינה כלכלית, ולהמירם במשכורת זעומה. ידעתי שהתפקיד המוצע יהיה קשה גם מבחינה אחרת: הוא יהיה למעשה אלמוני, כיוון שכל ה„תהילה“, הפירסום וההוקרה, הכרוכים בפעולתה של סיעת־יחיד, ירוכזו, מטבע הדברים, לעבר חברי־הכנסת שלה.

לעומת זאת הסברתי לאמנון כי התפקיד הוא חיוני, וכי אין לי שום מועמד אחר. אדם יחיד

פשוט לא יכול היה למלא לבדו את התפקיד שהיה מוטל, לפי תפיסתי, על הסיעה. נבחר הסיעה זקוק לא רק לעזרה ממשית, אלא גם ליעוץ, לשיקול־דעת נוסף, לאפשרות להחליף דברים בכל רגע עם אדם שני, בעל מחשבה בלתי־תלויה.

יתר על כן, העבודה הפרלמנטרית היא במידה רבה עבודת חקיקה. חומר־הגלם שלה הוא משפטי. סיעה שאין בה משפטנים (כמו סיעת רפ"י בשעתו שלא היה בה אף משפטן אחד, שלא לדבר על הסיעות הקומוניסטיות והסיעות הדתיות הקיצוניות) פשוט אינה יכולה למלא את תפקידה כראוי.

אינני משפטן. אמנם, כשנאלצתי להרוויח את לחמי בגיל 14, הלכתי לעבוד במשרדים של עורכי־דין, ומשך שש שנים של עבודה זו רכשתי לי תפיסה משפטית בלתי־פורמלית כלשהי, שהיתה לי לעזר רב בפעולתי בכנסת. אך כדי למלא את תפקידי הסיעה היה צורך במשפטן אמיתי, בעל תפיסה מהירה בהבנת חוקים, ניתוחם וניסוחם.

„אם לא תענה לבקשתי“, אמרתי לאמנון, „תאבד הסיעה את מחצית החשיבות שיכולה להיות לה.“

אחרי כמה שעות של התלבטות קשה, הוא נענה. מאז הפך אמנון לאחת הדמויות המרכזיות בכנסת. יש הקוראים לו „חבר־הכנסת ה־121“. כמוני, הוא נוכח בכל ישיבות הכנסת. כשהוא נעדר ממקומו הרגיל, בתא שמאחורי, מעורר הדבר תשומת־לב כמו העדרי ממושב. (כשנעדרתי פעם במשך חמש דקות, הכריזו על כך ב„קול ישראל“.)

ח"כים מכל הסיעות פונים אליו בבקשה לעזור להם בניסוח הצעות־חוקים, או בהבנת משמעותם של סעיפי־חוק. אין בכנסת אדם בעל מעמד דומה לשלו — אדם שאינו חבר־כנסת, אך שרמתו המוכרת עולה על זו של ח"כים רבים.

איך מתקבלות ההכרעות

הייתי רוצה לומר כאן מילה על ידידי הקרובים ביותר.

לא פעם שואלים אותי זרים כיצד אני עומד במילוי שלושה תפקידים, שכל אחד מהם מחייב התמסרות מלאה: תפקיד עורך־השבועון, תפקיד הנציג־היחיד של הסיעה בכנסת ותפקיד יו"ר התנועה ותועמלנה הראשי.

התשובה היא שבכל התפקידים האלה התברכתי בשותפים, ששום אדם אינו יכול לאחל לעצמו טובים מהם.

בהנהגת התנועה מתגבשת שותפות בין קבוצת־פעילים המתרחבת והולכת. בעריכת השבועון עמדה שותפותי הוותיקה עם שלום כהן במיבחן החדש של העדרי מן המערכת במשך כמה ימים בכל שבוע. בכנסת כמה השותפות שלי עם אמנון זכרוני. בעזרת תיכנון קפדני של לוח־הזמנים האישי שלי, במשך שבעה ימים בשבוע, ובאמצעות חלוקת תפקידים והעברת סמכויות, התארגנה העבודה על בסיס סדיר. (הסובלת העיקרית היתה השותפת העיקרית שלי, אשתי. חיי הפרטיים, שגם קודם לכן היו מצומצמים למדי, נעלמו לגמרי.)

עבודתנו בכנסת נעזרה על־ידי אנשים רבים, מומחים בשטחים השונים — חברי תנועתנו, אוהדים וסתם אנשים, שראו חובה לעזור לנו בנושא זה או אחר. הם העמידו לרשותנו ידע, רעיונות והצעות. אך עיקר העבודה מוטלת, כמובן, על אמנון ועלי, החוג המצומצם ביותר של „אנחנו“.

אמנון יוזם חלק ניכר מן השאלות שלנו, ומנסח את כולן. בהתקבל הצעת־חוק ממשלתית.

הוא הראשון העובר עליה ומגיש לי, לרוב בכתב, את הערותיו והצעותיו לגביה. הוא משתתף בניסוח כל נאומינו העיקריים, אותם אנחנו רגילים להכין מראש, אחרי חקר ובדיקה יסודיים. עיקר תרומתו של אמנון היא, בעיני, שיקול-הדעת. במשך חודשים ארוכים של עבודה יום-יומית משותפת, למדתי להעריך שיקול-דעתו זה. הוא ממוג בתוכו אידיאליזם יציב וכושר-ניתוח מפוכח — מזיגה נדירה ויקרה. אינני זקוק בכנסת, או בכל מקום אחר, ל"אומריי-הן", האומרים אמן אחרי החלטותי. כמו כל אדם אחר בתפקיד כזה, אני זקוק לאנשים בלתי-תלויים, המתנגדים לדעתי כשאינה נראית להם, המוכנים להתווכח באופן אובייקטיבי, ללא רגשנות, על דברים הטעונים בירור וליבון. מבחינות אלה, אמנון הוא שותף אידיאלי לעבודה. (אך למען ההגינות עלי להוסיף כי אינה מוטלת עליו האחריות לכל מעשי ודברי. באותם המיקרים, המעטים, בהם לא יכולתי לקבל את דעתו, רובצת האחריות כולה עלי.)

כדי להבין את רקע עבודתנו, יש לזכור פרט חשוב אחד: בניגוד לכל שאר הסיעות בכנסת, אין סיעתנו כפופה להחלטות של שום מוסדות תנועתיים. עקרון זה נתגבש עוד במהלך מערכת-הבחירות, כאשר אורי דייוויס, אחד הפעילים במערכה, הציג את השאלה כך: "אנחנו מכירים את עורכי 'העולם הזה', כי קראנו את דיעותיהם במשך שנים. אנחנו מוכנים לבחור בדיעות אלה ובבעליהן, אך מי יודע מה תהיינה הדיעות של מוסדות תנועה אשר אינה קיימת עדיין?"

לפיכך הוחלט אז כי הסיעה שתיבחר תהיה ריבונית לחלוטין, בהחלטותיה, ושכל חבר-כנסת יכריע בכל דבר לפי הבנתו ומצפונו, אף בניגוד לדעת התנועה.

לפי כלל זה נהגנו מאז. לעיתים, בהתעורר שאלות מדיניות חשובות, התייעצנו במוסדות התנועה. אך מעולם לא החליט שום מוסד של התנועה מה על הסיעה לעשות, ומעולם לא קיבלה הסיעה תכתיב כלשהו. דבר זה הגביר את האחריות המוטלת על אמנון ועלי, בגבשנו תשובה לכל בעייה העולה בכנסת, מבלי להתחמק אף מאחת.

כך נוצר פסיפס של הכרעות, שהוא מזור לכאורה — כששלוש כהן ואני ריבוניים לגמרי בקביעת עמדותינו מעל עמודי השבועון, אמנון זכרוני ואני ריבוניים בהכרעותינו בסיעה, ואילו מוסדות התנועה, ששלושתנו חברים בהם, מקבלים את החלטותיהם לפי נוהלים דמוקרטיים של הכרעת-רוב.

שיטה זו, שעמדה במבחן המציאות, הוכיחה את עצמה לטובת השבועון, שנשאר בלתי-תלוי לחלוטין, לטובת התנועה, וגם לטובת הסיעה.

הקאלידוסקופ המסתובב

שלושת השבועות שעברו מיום הבחירות ועד לפתיחת מושב הכנסת הוקדשו עליידינו להכנה קפדנית. למדנו עלי-פה את תקנון הכנסת, חרשנו אותו לאורכו ולרוחבו, גילינו את כל האפשרויות הגלומות בו לסיעת-יחיד זריוה, המוכנה להיאבק ללא הרף.

אך בעיקר היה עלינו, באותה תקופה קצרה, להחליט מה תהיה דמות סיעתנו.

לא היתה לפנינו שום דוגמה שיכולנו ללמוד ממנה. מעולם לא היתה בכנסת סיעה כשלנו: סיעת-יחיד מבחינת גודלה, כוח חדש מבחינת אופייה, סיעה בעלת השקפת-עולם הנוגדת את כל המוסכמות.

לפתחנו רבצה שורה ארוכה של סכנות. ניסינו לנתח אותן מראש, כדי לקדם את פניהן. הסכנה הראשונה היתה שנצטייר בעיני הציבור כקוריוז. כבר עמדתנו על סכנה זו. המילה

„אנחנו“ היתה רק חלק מן התשובה לכך. חשובים עוד יותר היו מאמצינו להבליט את העובדה שיש באמתחתנו השקפת־עולם שלמה וחדשה, רצינית ועיקבית, שגובשה במשך שנים. מכאן תופעה אחרת, שציינה אותנו ושהפכה אף היא למעין סמל מיסחרי שלנו: השתתפותנו בכל ויכוח.

תחילה עורר הדבר תגובות הומוריסטיות. קראו לי קריאות־ביניים בנוסח: „אתה גאון אוניברסלי“. ח"כ רציני אחד יעץ לי בכל הידידות להתרכז בנושא אחד או שניים בלבד, לשתוק לגבי כל שאר הנושאים, כדי שלא „אשתחק“.

לא קיבלנו עצה זו — כי היא לא התאימה לאופייה ולתפקידה של סיעתנו. שהרי לא באנו לעשות רושם על חברי־הכנסת — אלא לחנך ציבור ברוח עקרונותינו. השתתפנו בכל ויכוח — פשוט מפני שהיה לנו מה לומר בכל ויכוח. ולא מפני שאנחנו גאונים היודעים את הכל, היודעים תשובות לכל הבעיות — אלא מפני שיש לנו השקפה יסודית, המוצאת את ביטוייה בכל השטחים.

דומה הדבר לצעצוע הקרוי קאליידוסקופ — שופרת חלולה ובה פיסות־נייר צבעוניות. בכל פעם שמסובבים את השופרת, נוצרת דוגמה חדשה, בעזרת סידור של מראות. כל סיבוב משנה את התמונה הכללית.

השקפתנו פועלת בצורה דומה. תפיסת־היסוד שלנו לגבי המדינה — כמדינה מודרנית, דמוקרטית, פלוראליסטית, חילונית וניטראליסטית, המושרשת במרחב, בה קיימת שותפות בין בני שני העמים וכל העדות, מישטר חברתי הומאניסטי, כלכלה דינאמית והפרדה גמורה בין הדת והמדינה — תפיסה זו סיפקה נקודת־ראייה חדשה לגבי כל בעייה ספציפית במדינה. נוצרים פתרונות חדשים לגבי הבעיות הישנות. את התפיסה החדשה הזאת ביטאנו בכל ויכוח. דבר כזה לא היה עדיין בכנסת. אפילו הקומוניסטים, כשעוד היו סיעה בת חמישה או שישה מנדאטים, לא נהגו לקחת חלק בכל ויכוח. ואילו עתה התרגלה הכנסת לשמוע ארבעה, חמישה ואף שישה נאומים קצרצרים שלנו במשך שבוע אחד — כשכל נאום מוכן היטב מראש, גדוש עובדות ומבטא תפיסה ברורה. אחרי כמה שבועות כאלה שוב לא היה קיים כל חשש שמישהו יתייחס אלינו כאל קוריוז.

„ביטניקים“ בחליפות שחורות

יחד עימו חלף החשש שנהיה בכנסת סתם יוצאי־דופן, מעין „ביטניקים“ פוליטיים, משהו שאפשר להתעלם מקיומו.

יכולנו להיות, בכנסת, סקאנדאליסטים — לעורר מהומות, להשתמש בביטויים חריפים, להעליב ולהשמיץ. רוב חברי־הכנסת ציפו להופעה מעין זו. הם הופתעו לא מעט, ואולי גם התאכזבו, כאשר הופענו בכל ההזדמנויות בסגנון שקט וענייני ביותר, בלי להיגרר לשום פרובוקציה, תוך הקפדה רבה על הדפוסים הפרלמנטריים החיצוניים.

הקפדנו תמיד על לבוש רישמי (חליפה שחורה ועניבה שקטה בחורף, חולצה לבנה פתוחה ומכנסיים שחורים בקיץ), על אדיבות קרירה במליאה ומחוץ למליאה, על התבטאות פרלמנטרית מעל דוכן־הנאומים ובוועדות.

מדוע? אמרנו לעצמנו: מי שיש בפיו דברים הנוגדים את כל המוסכמות, הנשמעים באוזני אנשי־המישטר כדברי־כפירה גמורים, מוטב לו להימנע מאפקטים מרגיזים. אסור לו לאפשר ליריביו, דוברי המישטר, לפטור את טענותיו במחי יד, בגלל צורתם החיצונית, בלי להיכנס לתוכנם.

אמנם, אין בכנסת דרך קלה יותר לזכות בפרסומת ולעורר תשומת-לב מאשר לעשות סקאנדלים. יש כמה ח"כים שגילו פאטנט זה, והמשתמשים בו לשם התפרסמות אישית. סקאנדל כזה זוכה תמיד בכותרת ראשית, בעוד שנאומים רבים שלנו, שהיו פרי מחשבה של ימים ארוכים, ושהם הצגנו גישה חדשה לבעיית-יסוד, זכו לדיווח בנוסח "כן נאם ח"כ אורי אבנרי". מה גם שכמה מכתבי-הכנסת סבורים כי נאום רציני משעמם מבחינה עתונאית. אולם חשבון הסקאנדלים הוא חשבון לטווח קצר מאד. הוא נאה לרודפי-פרסומת, שאין להם מה להגיד, והמבקשים לקדם את עצמם אישית, ללא קשר לעקרונות. אנו, ככוח חדש, היינו צריכים לערוך את חשבון הטווח הארוך. וגיבוש השקפתנו היה חשוב לנו פי אלף מכותרת עם תמונה בעתון-ערב.

לא ימין ולא שמאל

ראינו גם סכנות מן הסוג ההפוך. יתכן שהן חמורות יותר. במשך 15 שנה פעלנו מחוץ למסגרות המישטר. בכך היה כוחנו. גם מבחינה חזותית רבצה תהום בינינו ובין אנשי המישטר, עסקני מפלגותיו ובעלי כיבודיו. עתה חדרנו לכנסת. הכנסת אמנם שייכת למדינה, לא למישטר זה או אחר. אך בעיני האדם הפשוט, אין הבדל בין מדינה למישטר, בין ממשלה לכנסת. היה קיים חשש כי המוני המדינה יחשבו כי הצטרפנו לאסטבלישמנט, למיסד המדיני-חברתי של המישטר. (ואולי היתה קיימת סכנה חמורה עוד יותר: שלא יהיה זה רושם חיצוני בלבד, אלא שאכן יקרה לנו הדבר במציאות, בהכרה או בלא הכרה.) כנגד סכנה זו היתה בידינו רק תרופה אחת: לא להרפות אף לרגע מן המאבק, לחפור חפיר עמוק בין עמדותינו שלנו לבין עמדות המישטר. חברי-הכנסת, שהם ברובם למודיניסיון ובחלקם גם ציניים, לא האמינו כי נצליח בכך לאורך ימים. הם היו מוכנים לכך שנעשה קצת רעש בהתחלה, שנאם כמה נאומים קיצוניים, אך האמינו כי במשך כמה חודשים תתיישב דעתנו, ייטשטשו הניגודים, ויעלם העוקץ מגישתנו. נדמה לי שמותר לקבוע כי אמונה זו נתבדתה. יש לכך הוכחה פשוטה: התגובה של יריבינו. אחרי כמה חודשים בלבד הם קיבלו את סעיף-סתים-ההפה, השינוי השרירותי שהוכנס לתקנון שהיה מכוון בפירוש ובליי-הסוואה נגדנו. ומאז השנה הראשונה היו עסקני המפלגות העיקריות עסוקים בנסיון להעלות את אחוזי-ההסתימה, כדי למנוע את שיבתנו לכנסת השביעית. נסתבר, איפוא, כי הניגודים לא ניטשטשו. החזית נשארה כפי שהיתה בראשיתה: 1 מול 119, סיעת-היחיד של הכוח החדש מול הכוח המקובץ של מפלגות המישטר. אפשר היה "לשבץ" אותנו גם בדרך אחרת — עלידי הדבקת תווית, שנועדה לשייך אותנו לאחד המחנות הישנים, לקבוע לנו מקום באחת הפינות של המפה הפוליטית הישנה. עתוני הימין התעקשו, תחילה, לשייך אותנו ל"שמאל", להבליט את כל המיקרים בהם הצבענו יחד עם הקומוניסטים ומפ"ם (בדרך כלל בענייני השלום ובעיית ערביי ישראל). ואילו מפ"ם השתדלה מאד לשייך אותנו ל"ימין", להבליט הצבעות בהן הופענו בחברת גח"ל או רפ"י. לא היה לנו כל חשק ליפול לתוך מלכודת זו. עצם ההבדלים בין "שמאל" ו"ימין", לגבי חלקי המישטר הישן במדינה, נראים לנו כזבים ומופרכים. במישטר זה, המבוסס על חלוקת השלל, שאין בו סוציאליזם אמיתי ואין בו קאפיטליזם אמיתי, חסרה למונחים אלה משמעות של ממש.

איננו רוצים להשתבץ במפה הפוליטית של המישטר הזה. לא בצידה ה"ימני" ולא בצידה ה"שמאלי". אנחנו שייכים למפה אחרת, חדשה, המסתמנת כיום רק במעורפל — המפה של מישטר חדש, שהכוח החדש הוא חלוצו.

באורח מעשי הצבענו בכל מיקרה על פי העניין. פעמים רבות, כמו בהצבעות על התקציב, הצבענו יחד עם כל האופוזיציה, אשר כללה אז גם את גח"ל ורפ"י וגם את הקומוניסטים ואגודת ישראל. פעמים רבות אחרות הצבענו עם הקומוניסטים בלבד, בייחוד כשנגעו הדברים במאבק לשוויון זכויות הערבים, ההתנגדות למגמות מלחמתיות, ועוד. פעמים רבות אחרות מצאנו את עצמנו במחנה אחד עם גח"ל ורפ"י, או עם רפ"י לבד — בהצבעות שנגעו לחיזוק הכנסת, להורדת מסים, ועוד.

לא שאלנו את עצמנו, במיקרים כאלה: מה הם מניעי הקומוניסטים, כשהם מצביעים עמנו נגד מלחמה? או מה הם מניעיה של רפ"י, כשהיא מופיעה לפתע, לצדנו, כלוחמת למען הדמוקראטיה? הצבענו למען עניין — ומעולם לא פולנו ימינה או שמאלה, כדי להיווכח איך מצביעים אחרים.

לעומת כל ההצבעות האלה, בהן נמצאנו בחברה טובה או לא טובה, בלטו ההצבעות בהן היינו בחברה הטובה ביותר — לבדנו עם עצמנו. הצבעות אלה, יותר מכל האחרות, הבליטו את ייחודו של הכוח החדש — כשדרשנו להנהיג "מניין חוקי" בכנסת, כשהצבענו נגד מזימת כל המפלגות לפטר חברי-עיריות הפורשים ממפלגותיהם, כשתבענו חוק נגד המוהר בחברה הערבית, כשהצבענו להוריד מסדר-היום הצעות של כפייה דתית, כשתבענו לדון בהקצבות התנועה הציונית למפלגות בישראל, כשהעלינו הסתייגויות מיוחדות משלנו לתקציב המדינה, כשהצבענו להקים בית שני כדי לאפשר חילופי משמרות, ועוד ועוד ועוד.

במאות הצבעות אלה נשארנו בבדידות מזהירה — 1 מול 119. לא פעם ראיתי במיקרים אלה חיוך של שימחה לאידנו בפני הח"כים האחרים. ואילו אנו לא היינו מדוכאים כלל. ראינו בהצבעות אלה דבר טבעי לגמרי — ואישור ברור לכך שלא השתכצנו במישטר הקיים.

לא כמו אבן באגם

ועוד סכנה אחת שעמדה לנגד עינינו: שפשוט יתעלמו מאתנו. שניעלם בכנסת כמו אבן באגם.

אין במדינה אף עתון יומי אחד המחבב אותנו במיוחד. בטאוני המישטר שונאים אותנו בגלל השקפותינו, ושינאה זו משתלבת בנימוקים של התחרות מיסחרית. במשך 15 שנים לא הזכיר כמעט אף עתון אחד את שמו של "השבועון הסמויים".

ברדיו לא הוזכרנו אף פעם אחת בכל השנים האלה. שמותינו קישטו את הרשימה השחורה הסמוייה.

גם כיום קיים חרם כמעט שלם על הופעות תנועתנו, מחוץ לכנסת. גאום חשוב של דובר תנועתנו, המעלה רעיונות חדשים ומהפכניים, אינו זוכה כלל לסיקור — וכאותו יום מובלטים דבריה הבאי באנאליים של עסקן ממדרגה עשירית של מפלגה ישנה.

היינו מוכנים למערכה של טישטוש והעלמה גם לגבי פעולתנו בכנסת. ואכן, כמה מכתבי-הכנסת התייעצו ביניהם על כך למחרת הבחירות. אך נסיון זה נחנק באיבו. כתבי הכנסת ההגונים, שהם הרוב, ביטלו אותו כלאחר יד. וגם הכתבים העוינים גאלצו להודות בגינתוכו של נסיון זה, כשבטאון רב-תפוצה כמו "העולם הזה" מסקר בשיטתיות את פעולת הסיעה.

אין פירוש הדבר כי הדיווח העתונאי על סיעתנו הוא תמיד הוגן. יש עתונים המעלימים

גם כיום את קיומה. יש המשמיצים אותה בשיטתיות, אינם בוחלים גם בשקרים גסים. יש עתונים הסבורים שהם צריכים לחלק את דיווחיהם לפי גודל הסיעות — כשנאום חסר-חשיבות של נציג סיעה גדולה זוכה למקום רב, ונאום של סיעתנו הקטנטנה, גם כשהוא זוכה להד רב בכנסת עצמה, מוזכר רק דרך-אגב.

(לא פעם קרה לנו שבתום נאום שלנו ניגשו אלינו ראשיהן של סיעות יריבות, ובירכו אותנו באופן ספונטאני על טיבו — ואילו למחרת היום חיפשנו לשווא אף רמז על הנאום בעתונות.)

בסך-הכל נתן הדיווח העתונאי מושג כלשהו על פעולת סיעתנו — אמנם מקוטע, אמנם חלקי, אך בכל זאת נאמן בעיקרו. גם הרדיו, בתוכנית השבועית המוקדשת לסיקור עבודת הכנסת, נהג בהגינות — בניגוד לחרם הטוטאלי שהוסיף להיות מוטל עלינו בכל שאר תוכניות „קול ישראל“.

אך הגורם העיקרי, שמנע כל אפשרות של התעלמות מקיום סיעתנו בכנסת, היה אותו גורם שהוליד אותה: „העולם הזה“. הקשר המיוחד בין השבועון המסוים והסיעה המסוימת מילא תפקיד חשוב, ואף מכריע, בכל פעולתנו.

באמצעות ה„דו“ח לבוחר“, המתפרסם מעל עמודי „העולם הזה“, ניתן להסביר את פעולתנו במפורט. להבהיר את עמדותינו העקרוניות, את טכסיסינו ואת מעשינו השוטפים. לולא היה קיים השבועון, מסופקני אם היה ערך רב לעבודתנו בכנסת. לא זה בלבד שהציבור לא היה עומד על טיבה, אלא שגם ערכה החינוכי וההסברתי היה מצטמצם לממדים אפסיים. על כל פנים: בתום שלוש וחצי שנים ניתן לומר, כי אנו קיימים מאד-מאד.

לדוכסים אסור לשיר

ישנם חברי-כנסת — והם הרוב — אשר חברותם בכנסת היא לגביהם תענוג צרוף, התגשמות חלום חייהם. הם נהנים מן הכבוד, באים או נעדרים כאוות נפשם, ורמת מאמציהם תואמת את מצב-רוחם.

אני נאלץ להודות שאיני נמנה עמם. בוודאי, יש גם לנו רגעים של הנאה בכנסת. היתה תחושת-הנצחון של הימים הראשונים. ישנו הסיפוק, כשאדם חש כי הוא ממלא את חובתו בהצלחה. ישנם רגעים נדירים, בייחוד בעיתות של הכרעה בין מלחמה ושלום — כשאנו יודעים שרק אנו יכולים להשמיע את הדברים שצריכים להישמע.

אך לדידי, הישיבה בכנסת היא בבחינת מילוי תפקיד מפרך, מבחינה גופנית ונפשית, והיא רצופה מתיחות ומאמץ. הנוכחות בכל ישיבות המליאה, ההקשבה לכל הנאומים, לימוד כל החומר — אין זו משימה שכולה תענוג.

אחד הדברים החסרים לי ביותר בכנסת הוא ההומור. אני רגיל לאווירה — תחילה בצה"ל — אחר-כך במערכת „העולם הזה“ — שבה אין ההומור נעלם גם ברגעי המתיחות הרבה ביותר, שבה משתדלים לעטוף גם מחשבה רצינית ביותר במעטה הומוריסטי כלשהו. בכנסת חסר הדבר כמעט לגמרי. שיא ההומור בבית הוא לשון גופל על לשון, או מישחק-מילים מפקפק.

גם אני חדלתי כמעט לגמרי מן הנסיון לטבול דברים בהומור, מפאת התיסכול הכרוך בדבר. (פעם הסביר סגן-שרי-החינוך, אהרון ידלין, בתשובה לשאלתא שלי, מדוע אין הממשלה מרשה ל„חיפושיות-הקצב“ להופיע בארץ. זה היה אחרי שהמלכה העניקה לחברי הלהקה תוארים של אבירי האימפריה. הוספתי ושאלתי בהלצה: „האם כבוד סגן-השר ישנה את עמדתו כאשר המלכה תעניק לביטלס תוארים של דוכסים?“ סגן-השר השיב, במלוא הרצינות, בשלילה.)

מפליאה יותר הרמה האינטלקטואלית הנמוכה של רוב נאומי הכנסת. יכול אדם להקשיב במשך כמה ימים לכל הנאומים, בלי להיתקל בהם אף ברעיון חדש אחד, אף בגילוי הקל שבקלים של מחשבה עצמאית ומקורית. דבר זה מקשה מאד על ההקשבה הרצופה. מובן שרוב חברי הכנסת הם עסקני מפלגות מקצועיים. זהו מקצוע פראקטי, הרחוק ממחשבה עיונית. הוא מצריך התמחות במכניזם הפנימי של מפלגה ישראלית, על ועדותיה ומועצותיה, סיעותיה וקוננויותיה. חוששני כי אינטלקטואל אמיתי לא יחזיק זמן רב מעמד בג'ונגל פוליטי כזה.

איך לא להירדם

כשהודעתי, עוד בראשית כהונתי, כי אני רואה חובה לעצמי להיות נוכח בכל ישיבות המליאה, מתחילתן ועד סופן, קבע ח"כ יזהר הררי בבטחון: „אתה תחזיק מעמד ארבעה חודשים! פשוט אי אפשר יותר.“ בכך הסתמך על נסיונו האישי.

החזקנו מעמד הרבה יותר מזה. בכל השנה הראשונה לא החסרנו אף ישיבה אחת, ולא נעדרנו מן האולם ליותר מרבע שעה (כשנקראנו לטלפון, כשקיבלנו אורח, או כשהיינו זקוקים באופן דחוף לספל קפה, כדי להימנע מלהירדם). כך נהגנו גם בשנה השנייה והשלישית, וכך ננהג עד סוף כהונתנו.

מדוע? מה הטעם בנוכחות זו, שכבר הפכה שם דבר בכנסת, ואחד מסממני הפולקלור המקומי? בעינינו זוהי קודם כל הפגנה נגד הזילזול הבולט של חברי הכנסת, הנעדרים מתפקידם במשך חודשים, או המופיעים במליאה רק לכמה דקות במשך השבוע.

יש כאן גם עניין של דוגמה אישית. אמנם, מעולם לא דרשנו שכל חברי הכנסת יהיו נוכחים כל העת בכל ישיבות המליאה. בהצעת החוק שלנו להנהגת מניין חוקי, הסתפקנו בקוורום של 30 ח"כים לקיום דיון, ושל 40 לקיום הצבעה. הייתי אומר כי נוכחות ממוצעת של 50% מחברי הבית תהיה מספקת ונאה. אך נוכחות ממוצעת של 20 מבין 120 היא שערוריה בעינינו, והנוכחות המופגנת שלנו באה לבטא דיעה זו.

לגבי סיעת יחיד, יש לכך גם חשיבות מעשית. לעולם אינך יכול לדעת מתי ייאמר במליאה משהו המחייב את תגובתך המיידית, בצורת קריאת ביניים, או מתי יקרה דבר המאפשר תמרון מאולתר מצידך. (דוגמה בולטת לכך היתה הודעת יו"ר ועדת הכנסת על הוצאת פורשי חרות מוועדות הכנסת. הדבר בא במפתיע, ללא כל הודעה מוקדמת. פורשי חרות עצמם לא נכחו באולם. הודעה כזאת מתקבלת תמיד באופן אוטומטי. אך בידעי את התקנון יכולתי להגיב מיד, לתבוע הצבעה שהפכה את הבית על ראשו ושהפגינה עקרון חשוב.)

המאבק העקשני על הנוכחות הוא, כמובן, רק חלק ממאבקנו הכולל על דמות הכנסת, מאבק שמוקדש לו פרק מיוחד בספר זה.

מהי דמות הכנסת, כפי שהיינו רוצים בה?

הייתי מגדירה, בקיצור, כך: אסיפה של אישים בלתי תלויים, השייכים אמנם למפלגות, אך שאינם מוותרים על מצפונם האישי. אסיפה בה מתקיימים דיונים רציניים, בעלי רמה אינטלקטואלית, לא רק כדי לצאת ידי חובה פורמלית, אלא כדי לשמש זירה של ממש להתמודדותם של רעיונות, השקפות והצעות. אסיפה שבה מצביעים החברים על פי הבנתם, בהבינם על מה הם מצביעים, כך שלא תהיה ודאות גמורה מראש לגבי תוצאת כל הצבעה. אסיפה שתהיה די חזקה כדי להטיל את מוראה על הרשות המבצעת, לפקח על מעשיה, לקצץ בתקציביה ולשקול באופן עצמאי את הצעות חוקיה.

זוהי, כמובן, תמונה אידיאלית. שום פרלמנט בעולם אינו תואם אותה בדיוק. אך היתר מסתפק בכנסת הדומה, בעיקר הדברים, למשל, לסינאט של ארצות-הברית.

„יותר אורי מאשר אבנרי“

האם השתנתה הכנסת בעיקבות הופעתה של סיעת הכוח החדש? האם קיימנו את הבטחתנו שגזיה „גרגיר של מלח, המשנה את טעם התבשיל כולו“? נדמה לי שאפשר לענות על כך בחיוב.

חלה עלייה מהפכנית במיספר השאלות. איש אינו מכחיש שזה בא בעיקבות פעולתנו בשטח זה, שאנו מייחסים לו חשיבות רבה. (פעם תפס אותי פינחס ספיר במסדרון, ביום בו נענו שאלות רבות במיוחד, והאשים אותי בכך שבגללי מגישים גם ח"כים אחרים שאלות. לעניין ושלא לעניין.)

מיספר הצעות-החוקים הפרטיות וההצעות לסדר-היום גדל אף הוא, מאז התחלנו להגיב בדרך זו על כל מאורע חשוב במדינה. זה נמשך גם כאשר נסתם פינו שלנו, באמצעות השינוי שהוכנס לתקנון.

בעקבותינו, נאלצו רוב הסיעות הקטנות להשתתף ברוב הדיונים. («אני מכיר אותך כבר הרבה שנים כאן, ומעולם לא עבדת כל כך קשה כמו בכנסת זו!» קרא פעם אריה בן-אליעזר לעבר שמואל מיקוניס, בנאום שהיה מוקדש בעיקרו לפולמוס עם פעולת סיעתנו.) אומרים שהחיקוי הוא גדול הקומפלימנטים. אם כן, זוכים אנחנו למחמאות רבות. על ח"כ חדש אחד כתבה העתונאית סילבי קשת שהוא „יותר אורי מאשר אבנרי“. וכאשר קמה, בשנה השניה, הסיעה החדשה של פורשי חרות, „המרכז החופשי“, חיקתה בגלוי את הדפוסים שלנו. היא מינתה מזכיר-סיעה, שהוא משפטן מקצועי. היא הכריזה על החלטתה להקפיד על נוכחות חבריה במליאה, אחרי שבלטו בהעדרם בשנה הקודמת, בעודם חברי גח"ל. הם החלו משתתפים בוויכוחים רבים, להשתמש בכל הטכסיסים שפיתחנו על פי התקנון כדי להשיג את רשות-הדיבור.

ובעיקר: סיעה זו לא היתה קמה כלל, לולא הוכחנו מה יכולה סיעה קטנה לעשות בכנסת. אך ההשפעה העיקרית של סיעתנו על מיבנה הכנסת היא לטווח רחוק יותר. בכל הסיעות, ובעיקר בסיעות השייכות לאופוזיציה הרשמית, גברה אי-שביעת-הרצון העצמית. לפני פרישתו מחרות, אמר ח"כ אליעזר שוסטק בישיבת סיעת גח"ל בגלוי כי סיעה זו, על 26 חבריה, עושה בכנסת פחות מסיעת-היחיד של „העולם הזה“. קולות דומים נשמעו בשעתו בסיעת רפ"י. אם יימשכו הדברים כך — ואם לא תיפתר הבעיה עליידי העלאת אחוזה-החסימה שתקפיא את המצב הקיים — אין ספק כי יחול שינוי ניכר ברוב הסיעות לקראת הכנסת השביעית. רבים מן הח"כים הוותיקים יצטרכו לצאת בדימוס, כל הסיעות תשתדלנה להכניס לכנסת השביעית כוחות חדשים וצעירים. הדיונים על כך כבר החלו בכמה מפלגות וגורמים לתסיסה גוברת.

כמו שהבטחנו מראש, אנו מהווים בכנסת גורם מתסיס. היטיב להגדיר זאת הזמר אילקה רווה, כשנשאל: „מה משפיע אורי אבנרי בכנסת“
אילקה ענה בפשטות: „הוא מפריע. זה מספיק לי.“

האם מדברים אל הקירות?

מובן שזה אינו מספיק. לכן עלינו לענות על השאלה העיקרית: האם יש השפעה לדברי סיעתנו? האם איננו מדברים אל הקירות?

קשה להשיב על כך תשובה אחידה וחד־משמעית. יש דרכים שונות של השפעה. יש דרגות שונות להשפעתנו בשטחים השונים.

יש נושאים אשר לגביהם יש חשיבות בעצם השמעת קולנו. בענייני מלחמה ושלום, למשל, עומדת הממשלה בפני לחץ לאומני־בטחוניסטי חזק. לקול הנגדי של הקומוניסטים אין חשיבות, כי דבריהם, הגדושים סיסמות נדושות מן המילון המאובן של תנועתם, אינם חודרים להכרה. במיקרים כאלה אני מרגיש שיש חשיבות לכך שיישמע בכנסת קול עברי לאומי, המטיף נגד המלחמה ובעד הבנת התנועה הלאומית הערבית, המזהיר בפני סכנות ההרפתקנות. בכך נוצרת, לפחות, מידה כלשהי של איוון, המונעת את הידרדרות הממשלה לעבר התהום של תפיסת החוגים הלאומניים. הדבר הורגש לא פעם בדברי התשובה של לוי אשכול ז"ל, שכוונו לעברי.

יש נושאים רבים שבהם נוצר הרושם כי אכן אנחנו „מדברים אל הקירות“, מכיוון שאין תגובה מיידית לדברינו, מצד קומץ הנוכחים באלם, או שישנה תגובה נרגזת או מזלזלת. אך אנחנו חוזרים על הדברים פעם אחרי פעם — ולא פעם אנחנו מרגישים, אחרי כמה חודשים, כי הדברים חוזרים אלינו מפי דוברי השלטון, המעמידים פנים כאילו המציאו אותם בעצמם.

יש הצעות רבות שלנו, שנתקלו בשלילה מוחלטת בעת השמעתן, ושבוצעו לאחר מכן לפחות בחלקן. מערכתנו העקשנית למען קיצוץ הוצאות השלטון — עלידי צימצום הביורוקרטיה וביטול פעולות מיותרות — מצאה כעבור חודשים הן בצורת הקפאת התקן במשרדים ואי־העסקת עובדים במקום המתפטרים. שר־החקלאות התפלמס עם תביעתנו לחיסול מחלקת ההתיישבות של הסוכנות — אך לפחות באופן חלקי בוצע הדבר עלידו לאחר מכן. אפשר להביא עשרות דוגמות כאלה. ורק בשטחים מעטים היתה הידרדרות בכיוון הנוגד את דברינו.

יש להקדיש פרק מיוחד להשפעת השאילתות. במליאת הכנסת הן נראות, לא פעם, כביזבוז זמן לריק, בייחוד בגלל הנוהל האבסורדי, השולל מחברי־הכנסת אפשרות של ממש להגיב על תשובת השר. אך לשאילתות יש השפעה עצומה מאחורי הקלעים. הן מטילות את מוראן על הביורוקרטיה, מכריחות את השרים להתעניין אישית בדברים הנעשים מאחורי גבם, ומביאות לא פעם לביטול עוול ולמניעת שרירות. כוחן עולה על כוח בית המשפט העליון ומבקר המדינה. נוכחותנו בכנסת משפיעה במידה ניכרת על סיעות אחרות, גדולות משלנו. אנו מכריחים אותן לנקוט עמדות שאחרת לא היו נוקטות אותן, כדי להתחרות בנו ולמנוע נדידת בוחריהן לעברנו. כך אנו מונעים הידרדרות מזוהרת של מפ"ם לעבר כניעה לעסקני־הדת, מצמצמים את הקנוניות של חרות עם מפאי, ובשעתו החרפנו את העמדה האופוזיציונית של רפ"י.

בדרכים אלה ואחרות אנו משפיעים בתוך הבית. אך מעולם לא התפתינו לחשוב כי זהו תפקידנו העיקרי. כל עוד הננו סיעה קטנטנה, לא יכולה להיות לה השפעה מכרעת בתוך הבית עצמו, השפעה שמקורה בידיים המורמות בהצבעות. חוץ מאשר במיקרים שוליים, לא נשפיע על חברי־הבית, שהם עסקנים מקצועיים, נציגי האינטרסים של מנגנוני־האפלטון, שאנו רוצים בחיסולם.

מהו התפקיד העיקרי שלנו בכנסת השישית?

בעינינו מהווה הכנסת, קודם כל ומעל לכל, רמקול אדיר המכוון לעבר הציבור. בקומנו לדבר בתוך הכנסת, אנו מכוונים את דברינו אל מחוץ לכנסת. הסיעה בכנסת, כמו השבועון

ברחוב, היא בעיקרה מכשיר להשפעה על דעת-הקהל, מכשיר לחינוך ההמונים, נשק במאבק לשינוי פני המדינה, להקמת מישטר חדש.

לולא הכרה זו, המונחת ביסוד כל פעולתנו, ספק אם היינו מחזיקים מעמד בכנסת, בלי ליפול קורבן להרגשה של סיכולן טוטאלי.

לידתו של מישטר חדש

על רקע זה יש לדון את עבודתנו בכנסת השישית, כפי שהיא מצטיירת בספר זה. במשך הזמן שחלף השתדלנו להשלים את מעגל השקפת-עולמנו, להרחיבה לשטחים שלא טיפלנו בהם באופן שיטתי עד כה, לסתום את הפרצות בין חלקיה השונים.

יש לקחת בחשבון כי הרוב המוחלט של הנאומים בא כתגובה על הצעות ממשלתיות ועל נושאים שהועלו על-ידי הממשלה, כי הממשלה היא הקובעת את רוב סדר-היום של הכנסת. היכולת שלנו להעלות נושאים צומצמה באופן מכריע על-ידי תקנון סתימת-הפה. מכאן שישנם שטחים חשובים, שיצאו מקופחים. לא יכולנו לדבר כמעט בכלל על השקפתנו לגבי היחסים בין ישראל ויהודי העולם.

כל הנאומים הוכנו תחת לחץ עצום של חוסר-זמן, בשטף של עבודה קדחתנית, ולא יכולנו להתייחס אליהם כאל יצירות ריטוריות או אף אינטלקטואליות.

בכל זאת נדמה לי כי הקורא, שיטרה לקרא את כל החומר המכונס בספר זה, יקבל תמונה ברורה למדי של השקפת-עולם חדשה, המציעה פתרונות חדשים בתכלית לבעיות-הקיום של ישראל, המסוגלת לשמש בסיס איתן למישטר חדש במדינה — אותו מישטר שאנחנו מבשריו הראשונים.

אולי כאן המקום לפרש מילה אחת, המופיעה בספר זה מאות פעמים: המילה „מישטר“.

אין מילה במילון העברי המנוצלת לרעה לעתים קרובות יותר מזו. עסקנים מפלגתיים, המבקשים לשנות רק את הטכניקה הפורמלית של הבחירות, או את שיעורי מס-ההכנסה, או את ההרכב האישי של הממשלה, בלי לשנות מאומה מיסודות חינו, אינם מתביישים להשתמש במילה זו ביד רחבה ובפה מלא. לעתים קרובות מדי היא משמשת תחליף למחשבה רצינית, או הסוואה לשמרנות קפואה. „מי שמדבר יותר מדי על מישטר חדש,“ התלוצץ פעם עסקן חייך, „חשוד בכך שהוא רוצה להשתלב מהר במישטר הישן.“

כשאנו משתמשים במילה „מישטר“, אנו מייחסים לה מובן מדויק. המישטר הוא, לדידנו, הסכום הכולל של ההשקפות והכוחות הפוליטיים, השולטים בחברה מסוימת. יש קשר הדוק בין אלה ואלה: המסגרת הרעיונית של המישטר קובעת במידה מכרעת את מהות הכוחות הפוליטיים השולטים בו. ואילו הצמרת הפוליטית והחברתית קובעת במידה רבה את המשך קיומה של המיסגרת הרעיונית.

המישטר הקיים בארץ הוא זה אשר התגבש בסוף המאה שעברה, ובשליש הראשון של המאה הנוכחית, בקרב התנועה הציונית במזרח אירופה והיישוב העברי בארץ. הוא כולל את ההשקפות המשותפות לכל חלקיו — לגבי מהות המדינה היהודית, לגבי היחס לעולם הערבי, לגבי המיבנה המפלגתי וחלוקת השלל, לגבי מהות המשק הנתמך והמישטר החברתי הפנימי, לגבי הזהות בין דת ומדינה, ועוד ועוד.

הוא כולל גם את הצמרת המדינית-חברתית של מישטר זה: את ראשי מפלגותיו, פקידי

הבכירים, ראשי הקונצרנים הכלכליים הגדולים שלו, תועמלניו העיקריים בספרות, בעתונות, ברדיו ובבתי-הספר. בקיצור: הוא כולל את כל הקובעים את דמותה של חברה. מול המישטר הזה אנו עומדים בכנסת — בבחינת I מול 119 (להוציא, אולי, את הקומוניסטים, כולם או חלקם, המייצגים מישטר אחר, שבסיסו בברית-המועצות). וכנגד המישטר הזה אנו מייצגים בכנסת את ראשיתו של מישטר חדש: מישטר שיהיה מבוסס על השקפת-עולם מקורית וחדשה, שתתאים לשליש השלישי של המאה ה-20. מישטר שיגיע לשלטון כאשר יתגבשו כוחות מדיניים וחברתיים חדשים, שיהיו די חזקים כדי להחליף את כוחות המישטר הישן. עבודתנו בכנסת מיועדת כולה לקראת יעד זה. אנו רואים בכוח החדש את חיל-החלוצין של מיבצע היסטורי, שראשיתו המדינית בבחירות לכנסת השישית, אך שיגיע לשיאו בעתיד — בכנסת השביעית והשמינית.

הם אינם מתביישים

את המחמאה הגדולה ביותר לעבודתנו ביטא עתונאי חשוב, הרחוק מלהיות אוהד רעיונותינו. הוא אמר: „בוחרו כל המפלגות מתביישים כיום בבחירתם. כולם מצטדקים. כולם מתלוננים. כולם טוענים כי מפלגותיהם לא מילאו את הבטחותיהם ערב הבחירות. „בוחרו רשימת העולם הזה הם היחידים שאינם מתביישים. סיעתם קיימה את אשר הבטיחה.“ איני בטוח אם ראויים אנו למחמאה זו. בוודאי עשינו הרבה שגיאות. בוודאי יכולנו לעשות עוד הרבה יותר. אולם השתדלנו. ונוסיף להשתדל. לא רק כדי להצדיק את האמון שניתן לנו על-ידי אותם 14,124 אורחים ואורחות, שמרדו במוסכמות ונתנו לנו את קולם. אלא גם כדי לפלס את הדרך לעלייתו המהירה והמכרעת של הכוח החדש — אשר הוא, כך אני מאמין בלב שלם, מגלם את הפתרונות לבעיות הקיום של מדינתנו בדור זה.

אורי אבנר

הקרב על הכנסת

לקראת תום המושב השלישי של הכנסת השישית, פירסמו שני עיתונאים הנמנים עם מפלגות הקואליציה, מאמרים על הנעשה בכנסת, לסיכום המושב.
כתב דניאל בלון, דובר סיעת מע"י וכתב „דבר“:

„ניתן לקבוע דיאגנוזה, כי הכנסת הששית לוקה באבנרי-פוביה*...
... אינני נמנה עם מעריציו של אורי אבנרי, ואני חולק על מרבית השקפותיו, אולם אינני יכול שלא להעריך את העבודה, כי הוא היחיד המצליח להרגיז 119 חברי-כנסת.
„ויש על מה להתרגז. הוא בכוחו בלבד (פרט לסיוע שקיבל מ„חוקי-לשון-הרע“) הצליח יהיבחר לכנסת, ובבית הוא מעסיק את הכנסת יותר מכל סיעת גח"ל, וזאת למרות כל הנסיגות לצמצם את פעילותו ואת אפשרויות הופעתו מעל הדוכן. כי כשם שנבחר לכנסת לא בזכות האידיאולוגיה המדינית והכלכלית שלו, כך גם עיקר פעילותו איננה בתחום זה, והוא משכיל להעלות נושאים המעסיקים את הציבור, ללא הבדל השקפה או מפלגה.
„כך, למשל, אימץ לעצמו את שאלת הטרמפים לחיילים. אין שום סיבה בעולם שחבר-כנסת מסיעת העבודה לא יטפל בבעייה זאת. אולם איש לא עוסק בזה. ואבנרי, בחושו הזריו, מאמצה לעצמו. כסיעת-יחיד הוא יכול לפעול במהירות. הוא אינו צריך להתייעץ עם אף אחד, ואינו נזקק לאישורים של הנהלת סיעה וקואליציה, תהליך מסורבל המסוגל לשתק כל מרץ ויוזמה של חברי-כנסת נמרץ ופעיל.
„בסופו של דבר, לא אתפלא אם בבחירות הבאות יקבל אבנרי יותר קולות בזכות פעילותו בעניין הטרמפים לחיילים, מאשר בגלל דיעותיו על עתיד השטחים; וגובה ארובת רדינג ישפיע יותר מאשר אורך הגבולות.“

הוסיף עליו, בסקירה מקיפה ויסודית, שלמה סנה, איש „למרחב“:

„עיקר הטמפרמנט האופוזיציוני שמור, אם כן, לסיעות זעירות, ובמיוחד המרכז החופשי (3 חברים) והעולם הזה' (חבר אחד). ההתרשמות מן היציע היא שזו האחרונה, כלומר אורי אבנרי, עושה את מלאכתה ביותר יעילות וענייניות...
„...סיעת העולם הזה' הצליחה, הודות לניצול יעיל ונבון של תקנון הכנסת, להעלות פעמים רבות על הדוכן.“

* פוביה — הפרעה נפשית המתבטאת בפתח שאי-אפשר להתגבר עליו.

„מתקבל הרושם, כי האופוזיציה היחידה הראויה לשמה היא סיעת העולם הזה...“

כיצד זה התחיל?

הפגישה הראשונה התקיימה בקריה בתלאביב, בלשכת יו"ר הכנסת. כבר בישיבה זו בלט הדמיון הרב שבין עסקני המפלגות למיניהן. היתה זו ישיבה מווררה. לכאורה, ישיבה של אחת מחזקות הכנסת השישית, אלא שזו טרם נתכוננה.

חבריה של הכנסת השישית, שעדיין לא היתה קיימת, נועדו יחד כדי להקים ועדה שלא תהיה קיימת, אך שתקבל החלטות שתבוצענה לאחר מכן.

רשמית עמדה הכנסת השישית להתכנס בפעם הראשונה כעבור שבעה ימים. באותה ישיבה — עליה לבחור ב„ועדה מסדרת“, שתציע לה את הרכב החזקות הקבועות ואת ראשיהן, אלא שתפקיד זה עלול לגזול זמן רב. ציוות הוועדות מחייב תישבוץ מסובך של חברי-הסיעות, ולא ייתכן אלא אחרי מקח וממכר בין המפלגות. לכן הומצאה שיטה, שנועדה להביא לחסכון בזמן: באופן בלתי-רשמי מוקמת „ועדה מסדרת“ בלתי-רשמית עוד לפני כינון הכנסת, כדי שכל ההחלטות כבר תהיינה מוכנות כאשר יפתח הנשיא את הישיבה הראשונה.

„ועדה מסדרת“ — את מי?

כבר בישיבה ראשונה זו, על כוסי-התה הראשונה, נתגלתה החזית בבירור מוחלט. הכל התנהל במהירות, כמו במכונה משומנת היטב. ישראל קרגמן, כנציג הסיעה הגדולה ביותר, נקרא לשבת בראש. בלי לאבד רגע קרא „הצעה“ להרכבת הוועדה המסדרת הבלתי-רשמית: ועדה בהשתתפות כל הסיעות שיש להן „שלושה מנדטים ויותר“. כלומר: ועדה של 23 חברים, מהם 8 אנשי המערך, 5 גח"ל, 3 המפד"ל, 2 רפ"י, 2 מפ"ם, 1 ליברל-עצמאי, 1 אגודת-ישראל, ו-1 קומוניסט חדש (רק"ח). „נציגי שאר הסיעות“, הוסיף קרגמן ברוחב-לב, „יוכלו להשתתף בישיבות הוועדה כמשקיפים“.

מדוע לא ייתנו לנציגי כל הסיעות להשתתף כחברים בוועדה? על כך היתה לקרגמן תשובה חלקה מן המוכן: „כדי שהוועדה לא תהיה גדולה מדי“.

בזה היה העניין נגמר, לולא ביקש אורי אבנרי את רשות-הדיבור.

נימוקיו של קרגמן, טען אבנרי, אינם עומדים במבחן הביקורת משלושה טעמים:

1. כיוון שהעבודה המעשית לא תיעשה במליאת הוועדה, אלא בוועדת-מישנה מצומצמת, לא חשוב מה גודל הוועדה המלאה.

2. מבחינת הגודל, אין כל הבדל בין „חבר“ ל„משקיף“, שהרי גם המשקיף יהיה נוכח, יקח חלק בדיון, ידבר. ההבדל היחיד בין חבר ומשקיף הוא לגבי זכות ההצבעה.

3. הבדל זה אינו חשוב כלל במיקרה זה. כי הוועדה אינה קיימת רשמית, אינה מוסמכת לקבל שום החלטות. גם אחרי שתקום רשמית, לא תוכל אלא להציע הצעות לכנסת, וזו תקבלן או לא תקבלן כאוות-נפשה. אילו ישב זר מן הצד, היה תמה על ויכוח זה, שנסב על עניין של נוהל חסר-חשיבות. אך כל הנוכחים ידעו כי מדובר כאן בעניין ראשון במעלה.

על-ידי החלטה פשוטה בוועדה הבלתי-רשמית ביקשו נציגי המפלגות ליצור תקדים ברור: להבחין בין שני סוגים של סיעות. סיעות של „שלושה מנדטים ויותר“, שיש להן זכויות, וסיעות של „פחות משלושה מנדטים“, שאין להן שום זכויות.

מי הן סיעות אלה?

לשלוש סיעות בכנסת היו בשעתו שני מנדטים: פועלי אגודת-ישראל ושתי הסיעות הערביות של מפא"י,

אשר במשך השנים התאחדו והתפלגו מחדש. שתי סיעות היו בנות מנדט אחד כל אחת: סיעת העולם הזה —

כוח חדש ומקיי.

את מי ביקשה, איפוא, „הוועדה המסדרת“ לסדר בסיודר זה? זה נתברר בהמשך הישיבה. קרגמן העמיד את הצעתו להצבעה, ובאופן אוטומטי הורמו הידיים. בין הידיים שהורמו: ידי פא"י ושתי הסיעות הערביות, שהצביעו למען ועדה שלא יהיה להן ייצוג בה, מדוע הצביעו נגד עצמן? הדבר הסתבר מתנועת־יד קלה של קרגמן לעבר סף־אלידין זועבי, ראש ערכי מפא"י, תנועה שפרושה: אל תדאג אנחנו כבר נדאג לך...

פעמון אזעקה

היה זה סיור אלים ראשון, בטרם קרב. הוא גילה את מהות הקרב הצפוי מן הרגע הראשון בכנסת השישית. חזית כמעט־אחידה של כל המפלגות האינטרסנטיות תעמוד מול סיעת הכוח החדש. מטרתה: לסתום את הבקע שהובקע בחומת המפלגות ביום הבחירות. אם אי־אפשר היה למנוע את חזירת הכוח החדש לכנסת, אפשר לנסות לנטרל אותו שם.

בשיחות פרטיות גם נסתברה השיטה המתוכננת: נרקמת קנוניה של עסקני־המפלגות כדי לשלול מן הכוח החדש את המעמד הרשמי של סיעה בכנסת. האמתלה המתוכננת: נציג אחד אינו יכול להיות סיעה. כאן הוסר המסוה. לא עוד הבדל בין סיעה של יותר משלושה מנדטים לבין סיעה של פחות משלושה. זה היה רק תירוץ. הסיודר כחן ביודעין נגד נציג הכוח החדש. צו חיים הוא לעסקני מפלגות המישטר הישן, על כל סיעותיהן, לשמור על המונופול המוחלט שלהן בכנסת. נצחנו הבלתי צפוי של הכוח החדש, אשר הצליח לפרוץ את אחוז החסימה למרות המכשולים העצומים שהוערמו בדרכו, היהוד כפעמון אזעקה בקרב עסקני המישטר הישן. הם החליטו להציב בדרכו מחסום חדש. כך החל המאבק הראשון — והמכריע — שלנו בכנסת: הקרב על מעמד הסיעה.

סיעה או לא סיעה?

בעיני האזרח התמים, שמעולם לא טרח לעיין בתקנון הכנסת, היתה חרותנו אותה עת לקראת הבאות נראית קרוב לוודאי, כשטות. מה זה חשוב, אם פלוני מהוה סיעה אם לאו? אך יש לכך חשיבות עצומה, ואפילו מכרעת. למראית עין מהוה הכנסת גוף של 120 צירים בני חורין, שווים לזכויות ולחובות. מעשית, זוהי אשליה. למעשה מהוה הכנסת פדרציה של סיעות. כל הזכויות החשובות בה, ורוב סדרי עבודתה, בנויים על חלוקה לפי מפתח סיעתי.

חבר־כנסת הוא גורם פרלמנטארי רק בהיותו חבר סיעה; בתחומים רבים רשאית לפעול, או זכאית לייצוג בכנסת, או מחוץ לכנסת מטעמה, רק „סיעה“. תופעה זו משתקפת בדינים רבים, החל בתקנון הכנסת וכלה בכמה חוקים, בעלי משמעות תחוקתית. מבחינה זו, חבר־כנסת ללא סיעה כאילו אינו קיים. כדי להקדים רפואה למכה, החלטנו לנסח תזכיר משפטי מפורט ולשגררו לכל חברי־הכנסת כדי שיתנו דעתם על המזימה המתוכננת. ואכן, בשיחות פרטיות הודו אחדים מהם, לאחר עיינמ בתזכירנו, כי מזימה זאת, אם תתגשם, תהיה בגדר שערוריה. הוכחנו, באמצעות החומר הרב שנאסף עלידינו, כי אין שמץ של הצדקה משפטית לשלילת מעמדנו כסיעה. הבה נבחן דבר זה מקרוב. מה הן הזכויות המוענקות עלידי תקנון הכנסת וחוקים שונים למיניהם לסיעה — ולסיעה בלבד?

- רק סיעה יכולה להציע הבעת אי־אימון בממשלה.*
- רק סיעה יכולה להשתתף בדיון על כינון ממשלה והתפטרותה, על הצעת התקציב, על מדיניות־החוק, על מדיניות־הבטחון.
- רק סיעה יכולה להשתתף בדיון על עניין שהממשלה מודיעה כי היא רואה בו עניין של אימון, או שאחת הסיעות הודיעה שתציע, בעקבותיו, להביע אי־אימון בממשלה.
- רק סיעה יכולה להשתתף בדיון אשר לגביו ביקשו עשרה חברי־כנסת שיהיה סיעתי. במילים אחרות: די בבקשה של המפג"ל, למשל, כדי להפוך כל דיון שהוא לסיעתי — ובכך לשלול כל אפשרות של השתתפות בו ממי שאינו סיעה.
- רק סיעה יכולה לפי הנוהל להשתתף בדיון על הודעות וסקירות של שרים על פעולות משרדיהם, וכן בדיונים שהם תוצאה של הצעות לסדר־היום. רק לסיעה יש זכות לחדר עבודה במישכן הכנסת, דבר שבלעדיו לא תיתכן כלל עבודה מסודרת.
- רק סיעה יכולה לקבל זכות־כניסה ליועציה ולעובדיה. הדבר חשוב דווקא לסיעות של איש אחד, כי חברי־כנסת יחיד אינו יכול להתגבר על העבודה העצומה הכרוכה בתפקידו, ללא עוזרים בבנין־הכנסת.
- רק סיעה יכולה להיות מיוצגת בוועדת־חקירה פרלמנטארית.
- רק סיעה יכולה להשתתף בבחירות הבאות, בלי לאסוף מחדש חתימות ולהפקיד 5,000 ל"י. רק סיעה תהיה מיוצגת בוועדת־הבחירות הבאה. ורק לסיעה יש בבחירות הבאות הזכות לשמור על שמה ועל האות שלה מן הבחירות הקודמות.
- רק סיעה זכאית להיות מוזמנת להתייעצות אצל הנשיא, ערב הרכבת ממשלה חדשה.
- רק סיעה רשאית למסור הודעה במיקרה של הימנעות מהצבעה — אחת מדרכי־הביטוי העיקריות בכנסת, אשר נוצלה על ידינו במיוחד אחרי השינויים שהוכנסו בגללנו לתקנון הכנסת.
- רק סיעה זכאית לבקש שיומינו אותה לוועדה מוועדות הכנסת, שאין היא מיוצגת בה. מובן שמנציג הכוח החדש נשללה החברות בכל החברות החשובות.

פרושן של הוראות אלה הוא, שניתן לשלול לחלוטין את זכות ההשתתפות ממי שאינו סיעה בכל הדיונים החשובים של הכנסת.

איך נוצר מצב מחריד כזה, ההופך את הדמוקראטיה לקאריקטורה?
על כך יש שתי תשובות:

- מנסחי התקנון פשוט לא האמינו שכוח חדש כלשהו יעבור אי־פעם את אחוז החסימה.
  - מנסחי התקנון לא העלו על דעתם שיעשה נסיון לשלול מעמד של סיעה מנציג יחיד.
- כלומר: מנסחי־התקנון השתיתו את עבודת הכנסת על סיעות, מפני שסברו כי כל חברי־הבית ישתייכו לסיעות.

סיעות של איש אחד

ואכן, זאת היתה צריכה להיות הנחה מובנת מאליה. שהרי בשיטת הבחירות היחסית, הנהוגה בישראל, אין האזרח בוחר באיש מסויים, אלא ברשימה שיש לה מצע ותוכנית. כשזוכה רשימה כזאת במספר הקולות הדרוש כדי להקנות לה ייצוג בכנסת, היא הופכת אוטומטית לסיעה בה — כי הסיעה אינה אלא המשכה של רשימת־מועמדים. כפי שקובע, למשל, סעיף 17 של התקנון: "כל סיעה רשאית לתת לעצמה את השם בו השתמשה בבחירות לכנסת...".

כלומר: רשימה וסיעה — אחת הן.

זה עניין של מהות. לגבי המהות, לא יתכן הברל בין רשימה שהצליחה להחזיר 50 נציגים לכנסת, לבין רשימה שהצליחה להחזיר נציג אחד. מבחינה כמותית יש לשתי סיעות כאלה, כמובן, זכויות שונות לגמרי —

* בינתיים נקבע תקדים שלפיו אין סיעתי־יחיד יכולה להגיש הצעה כזאת.

אך מבחינה מהותית מן הדין שתהיינה להן אותן הזכויות עצמן. כך אומר ההגיון. וכך חשבו, קרוב לוודאי, גם מנסחי התקנון. היה להם גם על מה לסמוך. כי למרות שמעולם לא חדרו לכנסת כוחות פוליטיים חדשים, כבר היו בה סיעות של איש אחד.

- ביולי 1948 בחרה מועצת-המדינה הומנית ועדה להכין את חוק-הבחירות לכנסת הראשונה. בתעודה זו ניתן ייצוג לחמש "סיעות" של איש אחד — "עליה חדשה", ויצ"ו, ספרדים, תימנים, וקומוניסטים.
- חוק הבחירות לכנסת השניה הגדיר בפירוש כ"סיעות" שלושה גופים שהיו מיוצגים על-ידי ח"כ יחיד בכנסת הראשונה: סיעת הלוחמים, סיעת התימנים וסיעת ויצ"ו.
- בשנת 1949 הוכרז חברה-הכנסת הראשונה, אליעזר פרמינגר, שפרש ממק"י, כסיעה נפרדת בשם "סיעת הקומוניסטים העבריים". (פרמינגר הצטרף לאחר-מכן למפ"ם).
- בשנת 1961 אישר יו"ר הכנסת, על-פי חוק-הבחירות, כי הנציג היחיד של רשימת חקלאות ופיתוח (אחת מגרורות מפא"י) מהווה סיעה.

נדמה כי די בצרור זה של תקדימים, שעליו הסתמכנו, בנוסף למספר הוראות-חוק שאיזכרנו. להלכה הם גם מחייבים את הכנסת, כי בהתאם לתקנון — יש לכל תקדים כוח מחייב. איך בכל זאת עלה על דעתם של עסקני-המפלגות לשלול, בניגוד לתקדימים, מנציג הכוח החדש את זכותו כסיעה? לצורך זה שלפו שתי טענות — ושתיהן מופרכות בעליל. האחת היא לשונית: סיעה, כך טענו, היא גוף של יותר מאיש אחד. קובע מילון גור: "סיעה ז' — אסיפת אנשים, המון, קבוצת אנשים...". אם כן, איך יכול אדם יחיד להחת סיעה? והו פילפול מובהק. המילה העברית "סיעה" נתקבלה, במקורה, כתירגום למילה הלועזית "פראקציה", שהיתה נהוגה בקונגרסים הציוניים כמו ברוב הפרלמנטים בעולם. "פראקציה" פירושה "חלק" — חלק מן הכלל. חלק כזה יכול להיות מורכב מאיש אחד ("סיעת-יחיד") או ממאה אנשים.

הטענה השניה היא תקדימית. היא נוגעת לחברה-הכנסת יונה כסה. חבר הכנסת החמישית יונה כסה פרש באחד בנובמבר 1964 ממפא"י. כאיש "מן היסוד" לא יכול היה לשבת בסיעת מפא"י בכנסת, אחרי שחבורתו פרשה מן המפלגה. הוא ביקש להחת סיעה נפרדת.

זכות חוקית

הדבר הועיק את עסקני כל המפלגות. הכל פחדו ליצור תקדים שיקל להבא על ח"כ בווד לפרוש מסיעה קיימת, אחרי שנבחר ברשימתה, ולעשות שבת לעצמו. לכן נקבע, אחרי ויכוח חריף, שלא להעניק לכסה מעמד של סיעה. אך איש לא היה מעוניין להתנכל לכסה אישית. לכן החליטה ועדת-הכנסת החלטה, שהפכה עתה לתקדים-כסה: "מבלי שנקבע שחבר-כנסת יחיד שפרש מסיעתו יהיה סיעה, הוכר כי יש לו, בדיני הכנסת, כל הזכויות שהתקנון והנוהל מעניקים לסיעה". את התקדים הזה ביקשו עסקני-המפלגות להטיל על נציג הכוח החדש. אך אפילו עיון שטחי מעיד שהתקדים כלל אינו שייך לעניין. כי, "חבר-כנסת יחיד שפרש מסיעתו" אין דינו כדין חבר-כנסת שנבחר על-ידי הבוחרים ברשימה נפרדת, על-פי תוכנית ומצע של כוח פוליטי עצמאי. הראשון זקוק להחלטה ועדת-הכנסת להסדר מעמדו. השני אינו זקוק לשום אישור של שום ועדה — כי מעמדו נקבע לו על-ידי הבוחרים. חבר-כנסת הפרוש מסיעתו — אין איש יודע מה דעת בוחריו על כך, ואילו חבר-כנסת הנבחר לכנסת, לבדו בשם רשימתו — נבחר על-ידי הבוחרים בפירוש לתפקידו זה.

על כך באו עסקני־המפלגות וניסו להתחכם: „מה איכפת לכם? לפי תקדימ־כסה, תיהנו מרוב הזכויות המוקות לטענה. זה יאפשר לכם עבודה תקינה.“

על כך נתנו מספר תשובות:

- ♦ כוח חדש אינו רוצה במעשה־חסד, אלא בזכותו החוקית. זהו עניין של עיקרון.
- ♦ מעשה־חסד אפשר לשלול. זכות קשה יותר לשלול.
- ♦ לגבי כמה זכויות יסודיות, משאיר תקדימ־כסה ספק חמור. למשל: לגבי הזכות להציע אי־אמון לממשלה. התקנון והנוהל מעניקים זכויות לא רק לגבי הדיונים בכנסת, כי אם גם לגבי שורה ארוכה של עניינים אחרים. ספק רב אם התקדים מחייב לגבי דברים אלה (ועדות, פרוטוקולים, עובדי הסיעה וכו'). ברם, לסייעות זכויות לא רק לפי התקנון והנוהל, כי אם גם לפי חוקים שונים למיניהם (ועדת חקירה פרלמנטרית, התייעצויות אצל הנשיא, רציפות חוקים וכו').
- ♦ תקדימ־כסה משאיר דלת פתוחה לעסקני־המפלגות להתנכל לכוח החדש ברגע המכריע — ערב הבחירות לכנסת השביעית, כשלסייעות הכנסת היוצאת תהיינה זכויות רבות, ומי שאינו סיעה יהיה משולל זכויות לחלוטין.

♦ אם ההבדל הוא קטן כל כך, מדוע מתעקשים עסקני־המפלגות לעמוד עליו?

בתזכירנו הקשינו ושאלנו: מה בכלל סמכותה של ועדת־הכנסת להתערב בעניין זה? ועדת־הכנסת הוסמכה, על־ידי התקנון, „לקבוע סדרי־עבודה של הכנסת“. וכן „במידה שסדרי־העבודה לא נקבעו בחוק, תקבעם הכנסת בתקנון“. אולם תקנון הכנסת אינו יכול לשלול זכות טבעית, המוקנית כחוק, ועדת־הכנסת בוודאי אינה מוסמכת לכך, כי מעמד של סיעה אינו נוגע ל„סדרי עבודה“. הוא נוגע לעצם מהותה של הכנסת. המעמד נקבע על־ידי הבחורים — ואין ועדה של ח״כים, שנבחרו על־ידי בוחרים אחרים, יכולה לבטל את רצון הבחורים.

המאבק הנסתר

מובן — בישראל אין חוקה. רוב של 61 חברי־כנסת יכול להקים דיקטאטורה, להוציא מפלגות מחוץ לחוק, להקים מחנות ריכוז ולכלוא בהם את 59 הח״כים האחרים. זה יהיה חוקי בהחלט. שום כוח — גם לא בית־המשפט — אינו רשאי להתערב. לכן יכול רוב הכנסת לשלול את כל זכויותיו של נציג הכוח החדש — ופשוט להחליט, ברוב קולות, שאינו קיים. אבל זהו עניין לכנסת כולה — ולא לוועדה כלשהי.

נציג הכוח החדש נבחר על־ידי 14,124 בוחרים ישראלים. על אף כל התקלות, השיבושים והפסילות, זכה הוא לקולות רבים יותר מאשר כל חבר אחר של הכנסת. כי לגבי הח״כים האחרים היה המודד 9,881. החמישי של הליבראלי־העצמאיים נבחר ב־5,775 קולות בלבד. הח״כ העשירי של רפ״י ב־6,399 בלבד.

יהר על כן: נציג זה של כוח חדש לא נבחר על־ידי מנגנון אלמוני, תוך ביזבוז עשרות מיליוני לירות, בעזרת כפייה ושחור. הוא נבחר בתוקף רצונם החופשי של הבוחרים, שידעו בדיוק בעד מי הם מצביעים, ולמה.

בכנסת נטו תחילה לדחות את ההכרעה. אם נתנהג כילדים טובים, יניחו לנו; אבל אם נקים שעורריות, אם נהיה בלתי־מתפשרים, שאינם מוכנים להשתלב ב„מימסד“, ימצאו שיטה חלקלקה לעריפת הראש. רצינו בהכרעה. השיטה של „נחכה וניווכח“, נראתה פסולה בעינינו.

אורי אבנרי הופיע בפני ועדת הכנסת והשמיע במשך כ־45 דקות את טענותינו המשפטיות, וקרא לוועדה להבריע בסוגיה. **בינתיים גם צברנו תקדימים. „חוק יסודי: הכנסת“ קובע כי כל עוד לא קבעה הכנסת את**

* כאמור, נקבע כבר על־ידי ועדת־הכנסת, כי סיעת יחיד אינה יכולה להציע הבעת אי־אמון לממשלה.

סדרי עבודתה, תוסיף לנהוג לפי הנהוג והנהוג המקובלים בה. התקדים מבחינה זו הופך לחלק מתקנון הכנסת ויוצר בחלל הריק מצב עובדתי קיים.

כבר בישיבת הכנסת הראשונה, בטרם נבחר יו"ר הכנסת, נמנענו מהצבעה, ויו"ר הישיבה דאז, ה"כ דויד בן-גוריון, העניק לאורי אבנרי, כנציג, "סיעת העולם הזה — כוח חדש", את הרשות לנמק סיבת הימנעות הסיעה מהצבעה.

כעבור יום הזמין נשיא המדינה את, "ח"כ אורי אבנרי, סיעת רשימת העולם הזה — כוח חדש", לבוא לביתו להתייעצות בעניין הרכבת הממשלה. היתה זו הכרה חד משמעית מצידו של נשיא המדינה בסיעת העולם הזה — כוח חדש.

הוועדה המסדרת קבעה כי אבנרי יכהן בשתי ועדות: הכלכלה והשירותים הציבוריים. גם זה היה תקדים, כי על פי סעיף 9 לתקנון הכנסת, נקבעה החברות בוועדות הקבועות לפי העיקרון של נציגות סיעתית. במשך מספר שבועות ריחף בחלל הבית המאבק הנסתר של מעמדנו כסיעה, כשמצד אחד מנסים עסקני המפלגות לדחות את ההכרעה ומאידיך לוחץ אבנרי על קבלת החלטה. לבסוף נפלה ההכרעה בגלל הוראות חוק פנקס הבוחרים. ועדת הכנסת נאלצה להכריע בסוגיה. ועדת הפנקס מורכבת מנציגי סיעות הבית ויש להקימה תוך 30 יום מיום כינוסה של כל כנסת חדשה.

על-כן וכמעט בליט ברירה החליטה ועדת הכנסת להכיר בנו למעשה כסיעה וקבעה כי כנציגים מטעם סיעת העולם הזה — כוח חדש, יכהנו בוועדת הפנקס:
 „חבר — ח"כ אורי אבנרי; ממלא מקום — עוה"ד אמנון זכרונ"י."

קוורום

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, פרוטוקול נחמד.

אני אומר זאת, כי יש בכנסת תופעות שעדיין לא התרגלתי אליהן. עדיין לא התרגלתי לכך שהכנסת דנה במשהו, ומחליטה ברוב קולות שלא להעביר אותה לדיון בוועדה, אלא לקיים דווקא דיון במליאה — והנה אתם רואים כיצד נראית המליאה כאשר הנושא עולה על סדר יומה. ישנן סיעות שלמות הנעדרות ברגע זה מן האולם, סיעות שהצביעו בעד קיום הדיון במליאת הכנסת.

אם בעיית הנוער אינה חשובה כל כך, ואם ההתפרעויות בשכונות אינן כה חשובות — למה להצביע בעד קיום דיון בכנסת, ולהעסיק את הבית הנכבד, העולה למדינה כסף רב, בדיון שאינו חשוב? ...

עלי להביע מחאה על כך שגם בעת הדיון על נושא זה של השמדת עמים, בבית המחוקקים של עם ישראל, מליאת הכנסת ריקה, ומזנון הכנסת מלא ...

השעה: 12.45. הנושא: ויכוח מדיני. הנואם: יוהר הררי. יו"ר הישיבה: טובה סנהדראי. מלבד אבנרי, נוכחים: מבין 49 ח"כי המערך: 4 (רות הקטין, דויד הכהן, ביבי, אליאב). מבין 26 ח"כי גח"ל: 2 (בן-אליעזר, עוויאל). מבין 10 אנשי רפי"י: 4 (בן-גוריון, דגני, סורקיס, מתילדה גו, שהמתינו לנאומו של בן-גוריון). מבין 8 ח"כי מפ"ם: 1 (שם-טוב). כל ארבעת ח"כי אגו"י, שהמתינו לנאום איצ'ה-מאיר לוין. ליברל עצמאי אחד (פנחס רוזן). לא נכח איש מן המפד"ל, פא"י והקומוניסטים.

כעבור שתיים, בשעה 2.10, אחרי ההפסקה, כשנאם איצ'ה-מאיר לוין, נכחו חוץ מהנואם, היו"ר (ישראל ישעיהו ואורי אבנרי, רק 9 ח"כים: שני חברי סיעתו של הנואם (לורנץ ופרוש); אחד מרק"ח (הנואם הבא, וילנר); 4 מהמערך (סדן, ארבל, ורטמן, ברעם); 1 מרפ"י (מתילדה גו); 1 ממפ"ם (פלד). לא נכח איש מגח"ל, המפד"ל, פא"י ול"ע.

יום ב', שעה 20:30. דיון על משרד הסעד. נכחו באולם, מלבד הנואם (יעקב כץ), יושבת ראש הישיבה (דבורה נצר), שר הסעד ואורי אבנרי, רק שמונה חברי כנסת והם:
 המערך — 1 (ורטמן); גח"ל — 2 (קלינגהופר, יידיד); המפד"ל — 1 (זוארץ); רכ"י — 1 (מתילדה גז); מפ"ם — 0; אגו"י — 1 (גרוס); רק"ח — 1 (טובי); מק"י — מיקוניס...
 על הפרק עמדה הצעת חוק ממשלתית שבאה להפקיע כמה וכמה מזכויות היוצרים, לטובת הטלחזיה הלימודית. ההצעה זכתה לביקורת קטלנית במאמרים ראשיים, וסיעתנו — יחד עם גח"ל — תבעה להחזירה לממשלה. הגיעה שעת ההצבעה. באולם נכחו כתריסר איש. הורמו הידים בעד ונגד — והכוחות היו כמעט שקולים. מנחם בגין דרש למנות את הקולות — וההצבעה התחילה מחדש. מזכירי הסיעות רצו בבהלה אל המזנון, לגייס מצביעים נוספים.

הידיים כבר החלו מתרוממות שוב, כאשר מיהרו שלושה ח"כים, אנשי מפא"י, לתוך האולם. ח"כ דויד הכהן נכנס לאולם כשדיו מורמת — ושאל תוך כדי הליכה על מה הוא מצביע. את החיכות לא שמע, כמובן. הקולות נימנו — תשעה בעד, שבעה נגד. באותו רגע נכנסו עוד ארבעה ח"כים, כולם אנשי גח"ל. אילו נכנסו רגע לפני כן, היה נוצר רוב נגד הצעת החוק — והממשלה היתה נוחלת כשלון. אבל הם אחרו.
 יום ג', שעה 19:15, בעת דיון תקציבי ונאומו של ח"כ המערך, זאב צור, נכחו באולם המליאה, חוץ מן הנואם, שר האוצר, יו"ר הישיבה (דבורה נצר) ואורי אבנרי — 14 ח"כים. מבין 49 ח"כי המערך נכחו 8 (ביבי, הקטין, שורש, שרף, און, אליאב, מנחם כהן, קרגמן). מספר בלתי רגיל שנעלם ברגע בו סיים איש המערך את נאומו; מבין 26 ח"כי גח"ל נכח 1 (טיאר); מבין 8 ח"כי מפ"ם נכחו שלושה (יערי, תלמי, שלמה ריון), כי יערי עמד לנאום; מבין 10 ח"כי רפ"י נכח 1 (מתילדה גז). לא נכח איש משלוש הסיעות הדתיות ומשתי הסיעות הקומוניסטיות.

למחרת היום, בשעה 14:00, בעת נאומו של הרב קלמן כהנא (פא"י), נכחו באולם, חוץ מן הנואם, שר האוצר, היו"ר התורני (יצחק נבון) ואורי אבנרי — 16 חברי כנסת, והם: 2 מהמערך (הקטין וארבל), זאת אומרת שלא נכח אף איש אחד ממפא"י, ואילו ארבעת הערבים של מפא"י לא נראו בכלל באותו שבוע. 4 מגח"ל (בן-אליעזר, רזיאלינאור, טיאר, ומגורי כהן); 3 ממפ"ם (ש. רוון, שמיטוב ופלד); 2 אנשי רפ"י (מתילדה גז ומשה דיון); 2 ל"ע (ריון והאזנר). לא נכח איש מהמפד"ל ומרק"ח. מבין אנשי אגו"י: 1 (גרוס). מיקוניס (מק"י). כן נכח חברו לסיעה של הנואם, יעקב כץ.

תוכן מהפכני

פרטיכל הכנסת משקף את מה שאירע לאחר מכן, כשהגיע תורו של אורי אבנרי לנאום.

אבנרי: כבוד היושב ראש, כנסת ריקה (סערה באולם).

היו"ר נבון: אני חושב שאתה יכול לחזור בך מהכינוי הזה, כיהן שנוכחים כאן חברי כנסת.

(אסתר רזיאלינאור, היחידה שישבה באותו רגע על ספסלי גח"ל, קמה נרעשת, קראה: „אני אשאר לך את הכנסת ריקה! ועזבה את האולם. כמוה עשה ח"כ אליהו מריוור, שעמד ליד הדלת. שאר אנשי גח"ל לא נכחו).

אבנרי: כנסת, כמעט ריקה. אפ מבין 120 חברי כנסת נוכחים באולם פחות מעשרים, נדמה לי שהמונח „ריקה“ איננו כל כך מוגזם.

האזנר: תדבר אל הנוכחים.

אבנרי: אני מדבר אליהם, עם כל הכבוד לנוכחים, ועם פחות כבוד לנעדרים...*

בכואנו לכנסת, ב־21 בנובמבר, החלטנו לעבוד ברצינות. לא לעסוק בהפגנות סרק לצורכי ראחה, לא לחפש תחבולות של פירסומת, אלא להשמיע דעה רצינית בעניינים רציניים, לפי מיטב מצפוננו והכרתנו; לעבוד הצעות

חוק רציניות; להציע הצעות רציניות לסדר-היום; לצקת את התוכן המהפכני של גישתנו לתוך דפוסים שקטים, ענייניים, פרלמנטריים. לנצל את מלוא האפשרויות הניתנות לפי תקנון הכנסת לסיעת-יחיד — לנצלן עד תום, בלי לעבור את הגבול.

מבחינה תיאורטית, לפחות, הכנסת היא הנרוע השלטונית החשובה ביותר במדינה. אלא שהכנסת חולה. הסימפטומים של מחלתה גלויים, והם חדרו זה מכבר לתודעת הציבור. אחד מסימני ההיכר הבולטים הוא ההיעדרות הרבה ממליאת הכנסת. מבחינה זו, החתך המקרי שהובא קודם לכן אופייני למעשה לכל הכנסות, להוציא כמובן הופעת סיעת העולם הזה — כוח חדש בכנסת השישית ונוכחותו המתמדת של אורי אבנרי בכל ישיבות המליאה.

גם בכנסות הקודמות נהגו נואמים, אשר ניצבו נוכח המושבים הריקים, לשלב בדבריהם הערה לעניין זה, אלא שאותם נואמים עצמם, בסיימם את נאומיהם, נהגו לעזוב את אולם המליאה. מתוך שיקול של דאגה לכבוד הכנסת הגשנו, שעות מעטות אחרי פתיחת הכנסת, את הצעת החוק הפרטית הראשונה של סיעת העולם הזה — כוח חדש, שבאה להציע הנהגת קצרות בשיבת מליאת הכנסת. יזה נוסח ההצעה:

חוק יסוד: הכנסת (תיקון), תשכ"ו—1965

1. במקום סעיף 24 ל„חוק יסוד: הכנסת, תשי"ח—1958“, יבוא:

24 (א) מליאת הכנסת תקיים דיוניה רק אם יהיו נוכחים באולם הישיבות לפחות 30 חברי-כנסת.

(ב) הצבעה במליאה תיערך רק אם יהיו נוכחים באולם הישיבות בעת ההצבעה לפחות 40 חברי-כנסת.

(ג) שמותיהם של חברי-הכנסת אשר יהיו נוכחים בעת תחילת הישיבה וכן בזמן ההצבעה יירשמו.

דברי הסבר

הנוסח הסיים של סעיף 24 אומר: „הכנסת תדון ותחליט בכל מספר חברים.“

המצב הנוכחי גורם להיעדרות מוגזמת של חברי-כנסת מהישיבות, ותגובה שלילית של הציבור על כך. חברי-הכנסת העמוסים בתפקידים אחרים, ובכללם מפלגתיים, מן הדין שיתפטרו מהכנסת ויפנו את מקומם למועמדים המסוגלים להתמסר לעבודה תקינה של הבית.

הסדר הטוב דורש כי לא יתקבלו חוקים הכרוכים בהוצאה של מיליונים רבים, ולא יידונו עניינים הנוגעים לחיי האזרחים, במליאת הכנסת, כשנוכח קומץ של חברי-כנסת בלבד.

סעיף של קצרות קיים בחוקות של רוב המדינות המתוקנות בעולם. הוא נתקבל בבריטניה עוד בשנת 1941. נוכחותם של לפחות מחצית חברי הבית מהווה קוורום בשני בתי הקונגרס של ארצות-הברית (פרק 1 סעיף 5 של החוקה); בשני בתי הפרלמנט האיטלקי (סעיף 64 של החוקה); ובשני בתי הפרלמנט של הולנד. הצעת חוק זו הגיעה לדיון רק כעבור מספר חודשים. סעיף 29 של תקנון הכנסת קובע: „סדר-היום לישיבות הכנסת ייקבע על-ידי יושב-ראש הכנסת צל-פי הצעות הממשלה, מלבד ישיבה אחת לשבועיים שתוקדש לדיון בהצעות חברי-הכנסת.“

יוצא, אפוא, כי הממשלה שולטת על רוב זמנה של הכנסת. ואכן, בהתאם להצעות הממשלה נקבע סדר יומה. היו ימים שלא היה מה לעשות בכנסת, ובכל זאת נמנעו מלנצל את הזמן לדיון בהצעות חוק פרטיות או בהצעות לסדר-היום, והישיבות ננעלו לפני הזמן הקבוע לכך.

בכך סטו למעשה מהוראות התקנון האומר, כי אם נותר זמן בישיבה המיועדת לענייני הממשלה, ידונו בעניינים שהועלו ביוזמת חברי-הכנסת.

• קצרות בתירגום מילולי מלאטינית: „אשר מהם...“ — המניין החוקי המינימלי הדרוש כדי שגוף ציבורי יוכל לפעול.

לאמיתו של דבר, היתה צריכה הממשלה לעודד יוזמה תחיקתית זו, כיוון שמצויים חללים ריקים רבים בשדה המשפט. אבל למרבה הצער, אין הממשלה מעוניינת בכך.

הצעת חוק פרטית מוגשת ליושב-ראש הכנסת ולאחר אישור יושב-ראש הכנסת וסגניו, מניחים אותה על שולחן הכנסת. הדיונים בהצעות חוק פרטיות צריכים להתקיים ביום ד', אחת לשבועיים. בעל ההצעה מקבל רשות דיבור ל-10 דקות להנמקת הצעתו. אם נציג הממשלה מציע להסיר את ההצעה מסדר היום, משיב בעל ההצעה במשך 5 דקות. אם תמכה הממשלה בהצעת החוק או נמנעה מלבקש להסירה מעל סדר-היום, רשאי אחד מחברי-הכנסת להציע להסירה מסדר-היום ולנמק הצעתו. בגמר הדיון מצביעים אם להסיר את הצעת החוק מסדר-היום או להעבירה לוועדה. אם הועברה לוועדה, היא עוברת שם בדיקה ולאחר מכן מוחזרת למליאת הכנסת לקריאה ראשונה. גם מבחינה זו שונה הצעת חוק פרטית מהצעת חוק ממשלתית, שכן הדיון הראשוני במליאה לגבי ההצעה הממשלתית מהחזק את הקריאה הראשונה.

לאחר דברי ההקדמה השיגרתיים של יו"ר הישיבה, הגבי טובה סנהדראי, נשא אבנרי את דבריו, אשר כוונו נגד הספסלים הריקים:

כבוד היושבת-ראש, עשרים וארבעה חברי-כנסת נכבדים.

אודה ולא אבוש, כי לא קל לי לבוא ולנמק הצעת-חוק זו. לא הייתי מקבל זאת על עצמי, לולא האמנתי שבכך אני עושה שרות לכנסת.

אני חבר-כנסת חדש. כיצד אעז לבוא ולתבוע שינויים בסדרי בית זה? כיצד זה אציע לוותיקים ולמנוסים ממני להכניס שינויים בסדרי העבודה הפרלמנטרית?

אולם, גבירתי היושבת-ראש, כנגד זה יש גם יתרון במעמד של חבר-כנסת חדש, ותהיה השתייכותו הסייעתית אשר תהיה. כל עוד לא שקע בשיגרה, כל עוד לא קהו חושיו, כל עוד חד מבטו לראות ליקויים, הוא יכול להתרגש נוכח פגמים. עוד הוא זוכר מה חש הוא עצמו לפני שנבחר לבית הזה. עוד כרויה אוזנו לשמוע מה דעת הציבור על הבית הזה.

ועוד יתרון יש אולי לחבר-כנסת חדש — עוד נשמרה בלבו מידה של נאיביות, עד כי יכול תוא להאמין שבבעייה זו, הנוגעת לעצם המעמד של הכנסת בעם, יינתן לכל חבר-כנסת לדון ולהצביע לפי מצפונו האישי הריבוגי, ולא לפי תכתיבים מפלגתיים.

בית-חרושת לחוקים

אנו יודעים כי בכל מפלגה יש חברי-כנסת, המכירים בצורך להנהיג קוורום בבית הזה. ההשקפה של חובת קוורום אינה מתחלקת לפי קווים מפלגתיים.

הבה נקווה, גבירתי היושבת-ראש, למען כבודו והדרו של הבית הזה, כי עובדה זו תשתקף גם בהצבעה.

לפי תורת מונטסקייה* בגוי השלטון התקין על הפרדה בין שלוש רשויות: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת.

פרל'ין: זה כבר התיישן!

אבנרי: לדעתך, חבר-הכנסת סרלין.

בין השלוש, הרשות המחוקקת היא ראשונה בין שוות, בבחינת PRIMUS INTER PARES. והנה אצלנו, כבוד היושבת-ראש, המצב כמעט הפוך. הרשות המבצעת היא כלי-יכולה. הרשות השופטת היא עצמאית, אך היא משועבדת לחוקים שלעתים הם רעים — ובהעדר חוקה כתובה,

* שארל דה'מונטסקייה, פילוסוף צרפתי בראשית המאה ה'18, מייסד תורת החוקה.

אין היא יכולה לבטל חוקים כאלה. ואילו הרשות המחוקקת, כך נדמה לעתים קרובות, אינה אלא אצבע של הזרוע המבצעת.

מה הם תפקידיה של הכנסת להלכה? ניתן להגדירם בארבעה ראשי-פרקים:

לחוקק את חוקי המדינה;

לפקח על הרשות המבצעת;

לשקף את דעת-הקהל, על-ידי ויכוח והידברות על בעיות-היסוד;

לחנך את האומה לחיים דמוקרטיים תקינים.

זוהי ההלכה, אך איך נראים הדברים למעשה? איך משתקפת המציאות בעבודתה של מליאת הכנסת?

לגבי החקיקה: אין הכנסת יוזמת חוקים. למן הרגע שקמה קואליציה, ובמשך שלוש וחצי שנים, הופכת הכנסת לבית-חרושת להעברת החוקים שהממשלה רוצה בהם.

סרלין: אתה רואה שמונטסקיה התיישן?

אבנרי: אצלנו כן.

אם יש ויכוח, הוא מתנהל בין מרכזי מפלגות, ולא בכנסת. יוזמה חקיקתית עצמאית של חברי-הכנסת נדונה כמעט תמיד לכשלון. ואין לכך דוגמה טובה יותר — כך אני חושש — מהצעת-החוק שאנו דנים בה ברגע זה.

למה שנאמר במליאת-הכנסת על חוק — אין לו שום השפעה. ומה שנאמר עליו בוועדה — גם לכך יש השפעה שולית בלבד, ורק לגבי פרטים.

אם כן, לשם מה יש צורך במליאה? הרי די בכך שכל מפלגה תחזיק איש אחד באולם וכמה חברים במזנון, שאפשר להזעיקם, בשעת הצורך, להצבעה. תריסר חברי-כנסת מעבירים חוק העולה לאזרח תריסר מיליונים לירות, ולעתים תריסר תריסרים.

יש ואני שואל את עצמי: לשם מה יש בכלל צורך בהצבעה כזאת? האם לא די בכך שאיש אחד יצביע בשם המערך, וקולו יהיה שווה ארבעים ותשעה; איש אחד יצביע בשם גח"ל, וקולו יהיה שווה עשרים ושישה, וכו', כמו בקונגרס האיגודים המקצועיים בבריטניה? **רוזן**: זה באמת כך בצרפת.

יאוילי גם בכך אין צורך, ודי במכונת-חשבון פשוטה? די שמזכיר-הכנסת יקבל הודעות בכתב ממרכזי-המפלגות, וילחץ על כפתורי מכונת-חשבון. האם אין זה תואם יותר את עידן האוטומציה?

זה לגבי החקיקה. מה לגבי הפיקוח על הרשות המבצעת?

גם לשם כך אין צורך במליאה. מזכיר-הסיעה יגיש שאילתות, השר יענה ישר לעתונות — אם הוא יענה בכלל. ואילו הצעות לסדר-היום — מה מספר הפעמים בהן הן זוכות לדיון אמיתי במליאה?

וכך אנו מגיעים לעיצוב דעת-הקהל, אל ההידברות.

איזו הידברות, רבותי חברי-הכנסת?

אילו היתה כאן הידברות, כי אז היה זה פרלמנט, מלשון לדבר. אבל כאשר

חברי-הכנסת הנכבדים מצביעים לפי החלטת מרכזי-המפלגות, החלטה המתקבלת עוד לפני שהושמעה המילה הראשונה בוויכוח במליאה — היכן ההידברות?

שמיטוב: איך זה בסיעת העולם הזה — כוח חדש?

פלר: אתה פועל על דעת עצמך, או שמתקבלות החלטות במפלגתך?

אבנרי : לפני הבחירות התחייבתי כלפי הבוחרים שלי שאצביע בכנסת לפי מצפוני, ולא אקבל גם החלטות של תנועתי, אם הן לא תהיינה בהתאם למצפוני. הלחאי ונוהג זה היה מתקבל במפלגות אחרות, והיה משתקף בהצבעה היום.
פלר : נראה מה יגידו אנשיך על כך !
אבנרי : זה כתוב שחור על גבי לבן.

... כאשר איש אינו מדבר אל זולתו, אלא רק אל הפרוטוקול, כשכל אחד החליט מראש שלא להשתכנע — לשם מה יש צורך בנוכחות במליאה? כל אחד בא כשמגיע תורו לנאום, נואם את שלו והולך, כפי שקורה לעתים קרובות מאוד באולם הזה, והכל יודעים זאת. מי נשאר יושב כדי לשמוע את תשובת זולתו? ויד על הלב: מי נכנס לאולם זה היום, כדי לדעת מראש איך יצביע על הצעתי, עוד לפני ששמע את הנמקתי?
 הסעיף הרביעי הוא החינוך לדמוקרטיה.
 חינוך לדמוקרטיה!

איזה רושם עושה בית זה על המבקרים ביציע? יש לי אוסף גדול של מכתבים, שהגיעו אלי מאז שנבחרתי, מידי אנשים שהחלו מתעניינים לראשונה בעבודת הכנסת בגלל כניסת הכוח החדש לבית הזה. הם החלו מתעניינים, באו הנה, ראו, נחרדו ושפכו את המתם בכתב. מכתבים כאלה מגיעים אל מערכות כל העתונים, וחלקם מתפרסמים.
 האם זו הדוגמה שניתן לעם, ובעיקר לנוער? דיון רגיל על הצעת חוק, העוסק במיליונים ובעשרות מיליונים; שורות-שורות של ספסלים ריקים, כמה חברי-כנסת משועממים, חלקם שקועים בקריאת עתונים, ואיש אחד המדבר אל הפרוטוקול.

תירוצים!

רבותי, הדמוקרטיה לא די שתיעשה — חובה היא שתיראה! דרוש לה מידה של Dignity, של הדרת-כבוד, של פורמות חיצונית. ומה הטעם לבנות היכל רם בגבעת רם* כדי שיהיה ריק? ברור שבמצב זה אין חברי-הכנסת נמשכים אל המליאה, ואפשר להבין אותם. איש אינו מבין אותם טוב יותר ממני, שעדיין לא החסרתי אף ישיבה אחת. כי הישיבה במליאה גורמת להרגשה נוראה של תיסכול, של ביזבוז, של פעולה על ריק.
 זוהי האמת, כל השאר הם תירוצים, ושמעתי הרבה תירוצים מדוע אי-אפשר לשבת במליאה. תירוצ ראשון: חברי-הכנסת הנכבדים נמצאים בישיבות הוועדות. לא דובים ולא יער. כמעט לעולם אין ישיבה של ועדה מוועדות הכנסת בעת כינוס המליאה.
 תירוצ שני: יש ישיבות של סיעות. אם זה נכון, הרי זה סקנדל. המליאה מתכנסת, בממוצע, עשר שעות בשבוע. האם אין די והותר זמן לישיבות סיעות בשעות אחרות?
 תירוצ שלישי: חברי-הכנסת עסוקים בעיסוקים מפלגתיים. אוי לתירוץ כזה. מי שעסוק מעל הראש בעסקי מפלגתו, אל ייבחר לכנסת. תשלח מפלגתו עסקן אחר במקומו. נדמה לי שלא חסרים מועמדים.
 תירוצ רביעי: חברי-הכנסת מקבלים קהל במזנון ובלשכת המודיעין. זה מוגזם מאוד. כל סיעה יכולה להעסיק איש-ציבור בדרג גבוה, שיקבל את הקהל בשעת ישיבת המליאה.
 תירוצ חמישי: לחברי-כנסת רבים ישנם תפקידים ציבוריים רבים אחרים, נכבדים מאוד — כראשי-עיריות, ראשי-מוסדות, וראשי חברות גדולות. עם כל הכבוד לחברי-כנסת

* המישכן החדש של הכנסת.

אלה, אין מקומם בכנסת. לחוקק את חוקי-ישראל — זה Full Time Job. הציבור אינו רוצה במחוקקי-חוקים ובמוציאי-מיליארדים בשעות הפנאי.

באים ואומרים לנו: נכון, המליאה ריקה, אך בבית עצמו נמצאים לרוב ארבעים, ולפעמים אפילו שישים ושמנים חברי-כנסת. האם זאת נחמה? להיפך: זה מגביר את תחושת הזילזול. לשבת במזנון, כאשר במליאה מדברים על חוק של מאה מיליון לירות — האם אין זו שערוריה כפולה ומכופלת?

יכולים חברי-הכנסת לשאול: מה יצא לי מזה שאני יושב במליאה? מי ידע על כך? מי ידע אם השתתפתי בהצבעה, ומה הצבעתי?

יש בכך מידה של אמת. בארצות-הברית מהווה נוכחותו או היעדרו של סנאטור בשיבות הבית קלף גדול בבחירות. סנאטור שלא הופיע לשיבות רבות — הבוחרים קמים נגדו ומזכירים לו זאת בעת מערכת-הבחירות הבאה. אפשר להתווכח על כל הצבעותיו, כי הן רשומות.

לכן, כבוד היושבת-ראש, אנו מציעים רישום רשמי של חברי-הכנסת הנוכחים בשיבות ובהצבעות. אין בכך בושה. להיפך: זה צריך להיות אות כבוד, ציון של המסור לתפקידו על פני המשתמט. כאשר יתווכח המשתמט בפעם הבאה, בוועדת המינויים של מפלגתו, על מקומו ברשימה — יקצור את הקציר. דומני שדווקא הסיעות המעוניינות בבחירות אישיות, כמו סיעת רפ"י, היו צריכות להיות מעוניינות בסידור כזה.

לגבי ההצעה העיקרית: אנו מציעים קוורום מתון — שלושים חברי-כנסת לקיום דיון, וארבעים — לקיום הצבעה. קבענו מספר מינימלי זה, כדי למנוע בעד רוב קואליציוני להסיר דברים מסדר-היום על-ידי החרמת ישיבות או הצבעות. נציע גם תרופה שניה בפני אפשרות משוערת כזאת: שאם בוטלה ישיבה בשל חוסר-קוורום, יישאר סדר-היום שלה קיים לגבי הישיבה הבאה. הרוב לא יוכל להחרים או ישיבות בזדון, כי בכך יסכל כל חקיקה משלו, והרי הרוב מעוניין בחקיקה יותר מכל גורם אחר.

כפי שצינו בדבריהם-הסבר להצעתנו, כמעט בכל הפרלמנטים בעולם קיים חוק-קוורום. בבריטניה קיים קוורום, אומנם קטן, מאז 1941. בשני בתי הקונגרס האמריקאי קיים קוורום של למעלה מחמישים אחוזים. מדוע לא נלמד מארצות ותיקות ומנוסות משלנו? אומרים שזהו רק ריפוי של סימפטום. זה נכון. אך אם נרפא סימפטום זה, גבירתי היושבת-ראש, אני מאמין שנתקדם צעד גדול לקראת ריפוי גורמי המחלה בגוף הפרלמנטרי שלנו. הבה, רבותי חברי-הכנסת, נעביר זאת לוועדה.

יעיל, אחראי ומכובד

אחרי ששרה-משפטים נימק את דרישתו להסיר את ההצעה מסדר-היום, ניתנה לאבנרי הרשות להשיב. הוא התווכח בקצרה עם כמה מטענות שרה-משפטים, וסיכם את דבריו כלהלן:

אני רוצה לפנות לא רק אל מצפון חברי-הבית, אלא גם אל תבונתם.

אל נא תזלזלו ברחשי לבו של הציבור. עשיתם זאת בקשר לחוק לשון הרע — וראיתם מה יצא מזה, וגם מה נכנס מזה. הכנסת יקרה לציבור אולי יותר מכפי שנדמה לרבים מחברי הבית. עינו של הציבור פקוחה, והוא רואה את הנעשה.

הציבור משלם בשביל הבית הזה. הציבור רוצה שיהיה יעיל, שיהיה אחראי ושיהיה מכובד. קל להוריד הצעה זו מסדר-היום. אך יהיה מי שיזכיר זאת בעוד שלוש וחצי שנים. זאת אנחנו מבטיחים לכם — ואתם יודעים שאנחנו מקיימים הבטחות.

קל מאוד להרים עכשיו את היד — אך יהיה קשה, קשה מאוד, להסביר זאת לבוחרים שלכם ערב הבחירות הבאות.

הדיון בחוק הקחרום צריך היה להתקיים שבועיים קודם לכן. הסכמנו לדחית הדיון, משום שגרמנו לנו, שכוחות מסויימים בתוך המערך לוחמים למען עמדה חיובית לגבי הצעתנו; אך לפני התחלת הדיון שמענו כי המערך הכריע נגד. לפי השמועות שפשטו בכנסת, תמכו לפחות שלושה מאנשי המערך בהצעה, בדיונים הפנימיים: יושב־ראש הכנסת, קדיש לוו; שר־המשפטים, יעקוב־שמשון שפירא; וחברת־הכנסת שולמית אלוני. שר המשפטים שנאלץ, כאמור, לנמק את הצעת הממשלה להסיר את העניין מסדר־היום, עשה זאת בחוסר־התלהבות בולט.

מוזרה ביותר היתה עמדת גח"ל. למרות שכמה מחבריה המרכזיים הביעו באוזנינו תמיכה בהצעה, החליטה הסיעה להימנע מהצבעה. הנימוקים, שנמסרו כהצהרה אחרי ההצבעה מפי ח"כ הנס קלינגהופר, היו תמוהים ביותר. גח"ל טענה שהיא בעד עקרון הקחרום, אך כמה פרטים של הצעתנו אינם נראים לה. הנמקה זו גבלה בשערוריה. נהוג בכנסת להצביע בעד העברת הצעת־חוק לוועדה, אם תומכים בעקרון שלה, גם כשהפרטים אינם נראים למצביעים. כי את כל הפרטים אפשר לשנות בוועדה, בעת הדיון הטרומי, הקודם אפילו לקריאה הראשונה של הצעת־חוק פרטית.

גח"ל עצמה נוהגת כך לגבי הצעות־חוק ממשלתיות. כך הצביעה יום קודם לכן בעד הצעת־החוק הממשלתית בדבר מילחה הפיתוח, אף שמתחה ביקורת קטלנית על פרטיו. קל וחומר שגח"ל היתה צריכה להצביע בעד העברתה לחקיקה של הצעת־חוק פרטית של סיעה אופוזיציונית. מה גם שחברי חרות הציעו בעבר הצעות דומות מאד לגבי הנהגת קחרום.

מדוע, אם כן, נמנעה גח"ל מהצבעה? הסיבה האמיתית נעוצה, קרוב לוודאי, באחוז הגבוה מאד של היעדרות סיעת גח"ל במליאה, בעת הדיון על הצעות־חוקים. לעתים קרובות מאד נוכחים באולם שניים־שלושה מבין 26 הח"כים של גח"ל. האינטרס של סיעת־גח"ל הגדולה הזדהה כאן עם האינטרס של סיעת המערך, ולמעשה עם האינטרס של כל סיעות הבית.

חילופי דברים משעשעים אירעו באותו הקשר עם ח"כ שמואל מיקוניס. מיקוניס שנמנע מהצבעה, עלה על דוכן הכנסת והסביר את הסיבות להימנעותו. דבריו הפכו להתקפה חריפה על סיעתנו, אותה האשים „במישחק בדמוקראטיזם“, שאינו קשור בדמוקראטיה, ובהתעלמות מצרכי מעמד הפועלים. הוא סיפר כי ביקר בפרלמנטים שונים ותמיד נכחו במליאה צירים בודדים.

כאן הפסיקו אנברי בקריאת ביניים: „כמה יושבים בסובייט העליון?“

קריאה זו הוציאה את מיקוניס מכליו: „אל תשאל אותי על הסובייט העליון! אין לך כל שייכות לסובייט העליון! אתה, כדברייך, מתנגד לפשיזם ומתנגד לקומוניזם, אל תתעניין איפוא בכך! אני מדבר על ארצות המערב בהן יש פרלמנטים!“

התוצאה היתה שנשארו לבדנו בהצבעה — קול אחד נגד כל הבית. 1 מול 119.

● ח"כים בחו"ל

למחרת הגילוי בדבר יציאתו לחו"ל להשתלמות של שנה שלמה, של ח"כ סמילנסקי, או מבחירי נבחריה של רפ"י, השני ברשימתה, הראשון אחרי מנהיג הדור — הגשנו הצעת־חוק כדי למנוע תופעות כאלה בעתיד. היתה זאת הצעת־חוק קצרה ביותר, שבאה לתקן את „חוק יסוד: הכנסת“. הצענו להוסיף לאותו חוק את הפסקה הבאה:

• מכיוון שהפילוג בחרות אירע בשנה השניה של הכנסת, מופיע גח"ל בפרק זה כסיעה של 26 ח"כים.

„חבר-כנסת שנעדר משיבות מליאת הכנסת חודש רצוף, או שנעדר מחמש-עשרה ישיבות של מליאת הכנסת במשך כנס אחד של הכנסת, רואים אותו כאילו התפטר מכהונתו בכנסת, והתפטרותו נכנסת לתוקפה. מלבד אם נעדר בגלל מחלה או בגלל שרות בצה"ל, או אם קיבל מוועדת-הכנסת רשות להיעדר מאותן ישיבות של מליאת הכנסת בגלל תפקיד ציבורי מיוחד, שעליו למלא.“

אגב הנמקת הצעת החוק העלינו הצעה נוספת, שנועדה לאפשר התפטרות זמנית של ח"כים, דהיינו התפטרות המוגבלת מראש בזמן, כך שבתום הזמן יחזור חבר-הכנסת לתפקידו, ויפרוש מי שבא זמנית במקומו. נוהג זה קיים באחד הפרלמנטים הסקנדינביים, בנורבגיה, והביא שם לנוכחות של כמעט 100% במליאה. מובן שנוהג זה גם יגבש עתודה של כוחות פרלמנטריים בין אישיה-הציבור.

על ההצעה השיב איש מפלגת העבודה (או חבר המערך), ברוך אוניה. לאוניה לא היה אף נימוק אחד נגד ההצעה עצמה — והוא גם לא ניסה כלל להתווכח עמה. הוא לא הזכיר כלל את הצעתנו לאפשר התפטרות זמנית. תחת זאת עבר לפולמוס אישי, כדי להסיח את הדעת. עיקר נאומו: עבודת הכנסת אינה נעשית במליאה, אלא בוועדות. לכן לא חשוב אם המליאה מלאה או ריקה, ואולי מוטב שתהיה ריקה.

זהו אליבי גות. כי בעוד שהציבור יכול לעקוב אחרי הנעשה במליאה, אין לו מושג מהנעשה בוועדות — מתי הן יושבות, במה הן דנות, מי יושב בהן, וכי. גות, איפוא, להעמיד פנים כאילו בוועדות נעשית עבודה קדחתנית, המעסיקה את כל חברי-הכנסת מעל לראש, ומשום כך כמעט לא גותר להם זמן לשבת במליאה. אחרי שהצעתו של אוניה להסיר את ההצעה מסדר-היום זכתה לקריאות אהדה מכל חברי-הכנסת שטרמו להיות נוכחים, קם אבנרי להשיב:

הייתי מוכן בהחלט להשתכנע מדבריו של חבר-הכנסת אוניה, אילו התייחסו לעניין. למרבה הצער לא אמר חבר-הכנסת אוניה אף לא מלה אחת המתייחסת להצעת-החוק. חבר-הכנסת אוניה, אנחנו מדברים על הצעת-חוק הנובעת — כפי שאמרתי בפירושו — ממיק-רה ספציפי.

היא לא באה מפני שחבר-כנסת מסויים יושב שנה שלמה בוועדות, בבית הוזה, במקום לשבת במליאה. מדובר על חבר-כנסת היושב שנה שלמה באמריקה. לעניין כזה מתייחסת הצעת-החוק שלנו.

מרדכי סורקים: הוא יביא יותר תועלת מאלה היושבים כאן!

אורי אבנרי: הייתי מבין את חבר-הכנסת אוניה אילו היה אומר...

מרדכי סורקים: מאמר אחד שלו חשוב יותר מכל העתונות שלך!

אורי אבנרי: שלח אותו לאמריקה, חבר-הכנסת סורקיס. אבל מדוע הוא צריך להיות חבר-

כנסת? למה הוא צריך להיות שם חבר-כנסת דווקא?

מרדכי סורקים: הוא לומד שם!

אורי אבנרי: שילמד, כל הכבוד, שיחכים. אבל הוא לא צריך להיות חבר-כנסת בפרינסטון,

בארזור או בבארקליי.

עמוס דגני: זה הדבר המדאיג אותך? זה מציק לך כל הזמן? מוטב שתדאג גם לעצמך!

אורי אבנרי: זה מדאיג אותי. קריאות-הביניים האלה לא יעזרו לכם.

מרדכי סורקים: ...כל חברי הוועדות יבואו להירשם כל יום אצל חבר-הכנסת אבנרי!

אורי אבנרי: זה לא יעזור. רפ"י לא תשכנע אף אדם אחד בציבור מדוע המועמד השני

שלה צריך לשבת שנה שלמה באמריקה ולהיות חבר-כנסת אצלנו.

מרדכי סורקים: לא צריך להצטדק בפניך.

היו"ר יוסף סרלין: חברי הכנסת סורקיס, אינך יכול ללוות את חברי הכנסת אבנרי בנואם

מישני.

אורי אבנרי: אני מבין שאתם רגישים מאד לעניין הזה. כשצריך להופיע בפני בוחרים,

המצב באמת עדין. מה אפשר לעשות?

כיוון שכבר נטענו טענות בקשר לוועדות, אני רוצה להגיד כמה דברים בקשר לוועדות.

אין שום סתירה בין עבודה בוועדות לבין עבודה במליאה. זוהי אגדה, ואני רוצה להפריך

את האגדה הזאת.

ברגע זה נוכחים במליאה כעשרים חברי כנסת. חברי הכנסת האחרים אינם יושבים ברגע זה

בוועדות. כמה ועדות יושבות ברגע זה בבניין הכנסת? כמה חברי כנסת יושבים ברגע זה

בבניין הכנסת בוועדות? התשובה היא — אפס.

כמעט לעולם אין ישיבות של ועדות בשעה שמתקיימת ישיבת המליאה. משום כך אין

להתייחס ברצינות לטענה זו.

ייתכן שנעשית עבודה חשובה מאד בוועדות. גם על כך יש לי מה להעיר. צריך לדבר על

יעילות עבודת הוועדות, כיוון שיש צורך בשינוי רציני גם שם.

אבל אין זה מתייחס לנושא, כי הוועדות — ובצדק — אינן מתכנסות בזמן בו מתכנסת

המליאה, פרט למיקרים יוצאים מן הכלל.

מיד לאחר דברי התשובה נערכה ההצבעה, שהבליטה את עובדת היסוד של סיעתנו בכנסת השישית — היתה

1 מול 119. כל הנוכחים הצביעו נגד ההצעה. למענה הצביע אבנרי לבדו. מיקונים אמנם נמנע, אך היה זה רק

טכסיס כדי להשיג את רשות הדיבור ולתקוף את ההצעה.

בנאומו זה עלה שמואל מיקונים על עצמו. מיקונים התפאר שהוא מכהן ברציפות כחברי כנסת מאז מועצת

המוינה, והעיד כי הכנסת היא פעילה, יעילה, מצויינת וחסרת דופי. הוא הגן בלהט על רפ"י, ששלחה את

סמילנסקי לחו"ל. דבריו לוו מראשיתם ועד סופם בקריאות אהדה ותמיכה. קריאות אלה הלהיבו את מיקונים

עד כדי כך, שהרים את קולו ונופף בזרועותיו, עד שעבר, לבסוף, לסיגנון של גאום האחר-במאי של ארץ-ישראל

העובדת בשנות ה-20.

לרוב, אין חברי הכנסת מתלהבים מדבריהם במליאת הכנסת. האווירה בכנסת שונה מזו הקיימת באסיפת-עם.

מובן שישנם יוצאי דופן. מי שמאזין, למשל, לשמואל תמיר נשאר, לרוב, תחת הרושם, כי תמיר סבור שהוא

גואם באסיפת-רחוב. תמיר טרם הצליח לסגל לעצמו את הטון המיוחד, היותר ענייני של מליאת הכנסת. המלים

„הגדולות“ הקולחות מפיו משכרות אותו, ואילו המאזינים מחייכים, לרוב, האחד לרעהו. גם מיקונים, בעיקר

כשהוא תוקף את עמיתו לשעבר מסיעת רק"ח, וזוכה בכך לאהדה מירבית מצד כל חברי סיעות הבית, מאבד

קנה-מידה ההולם את מליאת הכנסת, מתלהב ומלהיב את עצמו, וכך חוזר חלילה. כך אירע לו באותו ויכוח. הוא

הסתחרר מהצלחתו. לפתע הרגיש שהוא משמש כדוברם של כל האחרים.

כאשר סיים מיקונים את נאומו, הוא הוקף חברי כנסת נלהבים שטפחו לו על הגב. הוא קרן מאושר כאשר זכה

לחיצות-ידיים נלהבות של אנשי חרות ורפ"י. הוא היה גיבור היום — הנציג הנאמן של המשפחה הגדולה של

הוותיקים, שההסדר הנוכחי בכנסת גוח ומתאים להם, והמתלכרים מול כל סכנה לשנות סדר זה. מיקונים היה

בוויכוח זה נציג האיגוד המקצועי של הוותיקים, שלחם נגד הרעת תנאי העבודה.

סעיף סתימת הפה ●

אך מלאו שלושה חודשים ליישובנו בכנסת, והנה כבר זכינו למחמאה הגדולה ביותר שמפלגות המישטר

הישן יכלו בכלל להעניק לנו. הן עשו יד אחת כדי לסתום לנו את הפה.

מה שאירע הוא חסר תקדים בתולדות הכנסת. המערך (דאז) וגח"ל, מפלגת השלטון ומפלגת האופוזיציה, חברו יחד כדי לזווג את שינוי תקנון הכנסת. הפדרציה של עסקני המפלגות, המהווה את הרוב בכנסת, החליטה באופן שרירותי לשנות את תקנון הכנסת.

עבודתנו בכנסת זכתה להערכה כללית. ניתן לכך מדי פעם ביטוי בעתונים שונים תוך כדי השוואת עבודת סיעתנו לעבודת כל יתר הסיעות. במאמר על רפ"י שהתפרסם בשעתו ב„הארץ“ טען עמוס אילון, כי סיעת היחיד שלנו עושה בכנסת יותר מסיעת רפ"י, המונה עשרה חכמים:

„סיעה בת איש אחד — ח"כ אורי אבנרי — עשתה מבחינה זו יותר מכל חברי סיעת רפ"י גם יחד. אנשי רפ"י אומרים שמר אבנרי „איננו אחראי“. האינפורמציות שלו „אינן מוסמכות“. מי מנע מהם לעלות עליו בהגשת שאילתות „אחראיות“ באותם הנושאים, מבוססות על אינפורמציה „מוסמכת“? נכון שאנשי רפ"י חייבים גם להתארגן, לצבור כוח בבנין סניפים, למצוא כסף. הם עסוקים מאוד. לא יתכן שלכל חברי רפ"י בכנסת פחות זמן לחוש מצב רוחו של האזרח ולבטא משאלותיו, מאשר למר אבנרי. שמא אינם מעוניינים די הצורך? מה עשו בעשרות עניינים חיוניים, קטנים כגדולים המציקים לאזרח הישראלי? מהפעלת חוק כנוביץ עד הורדת מחיר הגאז? מהריסת חופי רחצה עד להתנהגותה של הבריורקאטיה הציבורית? מאיסור טיסות שכר לסטודנטים ולמעוטי יכולת עד לחוקי מיסוי ישיר אנטי־סוציאליים, שכמותם תמצא רק במפגרות שברפובליקות הדרום־אמריקאיות? מר אבנרי עשה אופוזיציה, כפי שהבטיח לבוחריו.“

תוך שלושה חודשים בלבד הפכה סיעת היחיד שלנו לגורם מרכזי בכנסת, שאי אפשר להתעלם ממנו. העלינו על סדר היום בעיות מרכזיות. אי אפשר היה לבטל את הצעות החוקים שלנו כלאחר יד, כי הן הוכנו בקפדנות. בשיחות פרטיות הוודו רבים מחברי הכנסת בצידוקתן, שעה קלה אחרי שהצביעו נגדן. מובן שזה הרגיו. זה הרגיו גם את גח"ל, שכוחה אינו מורגש בכנסת כפי שהיתה רוצה. לכן החליטו הסיעות הגדולות להעביר בכנסת תקנון של סתימת פה.

סופרו הפרלמנטרי של „הארץ“ נתן לכך בשעתו ביטוי במילים אלה:
„חוגים פרלמנטריים אינם מתכחשים למגמה הבולטת של השינויים וההמלצות — להגביל עד מינימום את פעילותו הפרלמנטרית של מר א. אבנרי. מטעמים חוקתיים, אמנם ראו צורך להכיר לא מכבר במעמד סיעה גם של סיעות בעלות חבר אחד בלבד. אבל עוד אז גמרו אומר לרוקן הכרה זו מתוכנה וממשמעותה המוחשית...“

„שנאה מסנוורת נבחרים: אוי לחוק המיועד לרדיפת הפרט, ואוי למחוקק העושה שנאה ליעוד. תורת הקיצוב החדשה, אינה אלא דחיקת רגלי חבר־כנסת מסויים; ואם יידחקו אף רגלי אתרים, מה איכפת? ברם בהיות המחברים מסנווורים, לא שקלו את תקנתם.“

חרות עוזרת למפא"י

מה טיבו של השינוי שנכנס לתוקפו ביום השלישי, 22 בפברואר 1966? הוא נוגע לשני כלים פרלמנטריים: הצעות לסדר־היום והצעות־חוק־פרטיות.

אלה הם שני האמצעים (להוציא הצעת אי־אמון) העומדים לרשות האופוזיציה כדי להעלות עניין כלשהו לסדר־היום של הכנסת. כי כל שאר הסעיפים בסדר־היום של הכנסת נקבעים עלידי הממשלה. הממשלה היא המגישה לדיון הכנסת את הצעות־החוקים שלה, את התקציב, את הודעות הממשלה. בכל אלה נתונה היזומה כל־כולה בידי הממשלה. אומנם, ח"כ יחיד יכול להגיש שאילתה לשר, אבל על שאילתה אין ויכוח, והשואל אינו יכול לדבר עליה. מעל הדוכן נשמעת רק תשובת השר, שהיא לעתים קרובות חמקנית,

מעורפלת ואף מטעה. בידי ח"כ יחיד נשארים רק אותם שני אמצעים כדי להעלות עניין כלשהו לסדר-היום. הוא יכול להגיש הצעת-חוק משלו, או הצעה-לסדר-היום. שניהם אמצעים עלובים למדי, כי:

- ח"כ שהציע הצעת-חוק, יכול לנמק אותה במשך עשר דקות בלבד. אחרי תשובת השר, הוא יכול להשיב במשך כמה דקות נוספות. בסך הכל: 15 דקות. זה הכל.
- ח"כ שהציע הצעה-לסדר-היום, יכול לנמק אותה במשך עשר דקות. אחרי תשובת השר, אין לו זכות להשיב.

ברוב הגדול של המיקרים, נהגה הקואליציה להסיר את ההצעות אוטומטית מסדר-היום, בהצבעת הרוב, ובוזה היה הענין מסתיים. זאת אומרת, שכל המכשירים האלה גם יחד מסתכמים בכך שפעם בשבועיים-שלושה יכול ח"כ אופוזיציוני לדבר מעל הדוכן במשך עשר דקות, על עניין הנראה לו חיוני.

במשך שלושת החודשים הראשונים של הכנסת השישית, כשהכנסת היתה מובטלת רוב הזמן מחוסר תעסוקה, ניתן לנו להעלות בסך הכל שלוש הצעות-לסדר-היום: על התעללות המיטרה בשירת-השבת לירושלים; על הסעת חינם לחיילים ועל השחיתות בענף הכדורגל. כן העלינו, במסגרת הצעות-חוק, את הצעת חוק-הקחרום, ואת התיקונים לחוקי הבחירות.

את האפשרות הדלה הזאת, להעלות עניינים בכנסת, באה המזימה של חרות ומפא"י לחסל. בעלי המזימה מצאו את הצורה הממוכמת ביותר.

כך נתקבל בתעדת הכנסת, בהחלטה שאינה זקוקה לאישור הבית, העקרון כי מעתה יעלו כל הצעות החוק וההצעות-לסדר-היום לפי מפתח מפלגתי. הוועדה גם קבעה את המפתח המדויק: במעגל של 32 הצעות, תחולקנה ההצעות ששה בשווה: חצי לקואליציה, חצי לאופוזיציה. כך תהינה 7 הצעות למערך, 7 לגה"ל. לסיעת העולם הזה — כוח חדש תהיה הזכות להצעה אחת. כלומר, בכל חצי שנה גוכל להעלות עניין אחד, או לכל היותר שני עניינים, על סדר יומה של הכנסת.

כדי להבין את האבסורד התהומי של הצעה זו, יש לעמוד על הרקע הפרלמנטארי שלה. הנה כמה קני מידה להערכת העניין:

- חלוקת ההצעות-לסדר-היום ששה-בשווה בין הקואליציה והאופוזיציה היא מגוחכת. כי הקואליציה יכולה ממילא להגיש כל הצעת-חוק שהיא רוצה, להעלות כל עניין לסדר-היום, להגיש כל הצעת חוק — במסגרת הצעות הממשלה, הממלאות כמעט את כל זמנו של הבית. ואילו כל הנוהל של הצעה-לסדר היום ושל הצעת-חוק פרטית נועד מלכתחילה לשמש את האופוזיציה בלבד. כשמוסרים 50% מן הזמן המוקצב לכך לידי מפלגות הממשלה, הרי גוזלים 50% מן הזמן המוקצב לאופוזיציה. אחרי הקמת ממשלת הליכוד הלאומי לא נשתנה הסדר זה. מבחינת הזכות להצעות נשארה גחיל באופוזיציה...
- לכל הצעה של ח"כ עונה אחד משרי הממשלה. בעוד שזמנו של הח"כ מוגבל לעשר דקות, יכול השר לנאום שעות, אם הוא רוצה בכך. שום הגבלה אינה חלה עליו. כך שממילא מובטח שקול הממשלה יישמע.
- בכנסת שולטת המשמעת הקואליציונית. פירוש הדבר, שח"כ קואליציוני כלל אינו יכול להציע הצעה-לסדר-היום, או הצעת-חוק, בלי לקבל על כך מראש אישור מצד הנהלת הקואליציה. לכן כל ההצעות האלה אינן אלא אחיות-עיניים, תחבולה למתן פרסומת לח"כ קואליציוני זה או זה. שהרי מובטח מראש כי הממשלה לא תתנגד להעברת הצעה כזאת לדיון בוועדה — אחרת לא היתה ההצעה מוגשת בכלל. ניצול הקואליציה לצורך זה, תחת להגיש את ההצעה ישר מצד הממשלה, גם הוא גניבת-דעת לצורך גזילת זמן מן האופוזיציה.
- לפי התקנון הקודם, ניתנת זכות ההצעה לחבר-הכנסת כיחיד, בלי כל קשר להשתייכות מפלגתית. פירוש הדבר: היתה קיימת הנחה, לפחות רשמית, שהכנסת מורכבת מ-120 בני אדם חיים, שלכל אחד מהם יש מצפון ודעה משלו. התקנון החדש שינה את מהות הכנסת. הוא קובע את ההיפך:

הח"כ הבורד אינו אלא בורג במכונה מפלגתית. אין לו דעה משלו, אין לו מצפון משלו. יש לו רק ממשעת סיעתית. ואילו מדוכן הכנסת לא ידבר מי שיש לו מה לומר, מי שיש בפיו עניין חשוב ודחוף הטעון דיון (לרוב ביקורת על פעולה או מחול של הממשלה), אלא מי שיש לו סיעה גדולה. ובתוך כל סיעה יקבע הבוס שלה מי ידבר — ומי לא.

- הכנסת תעבוד עוד פחות. למעשה מתנהל כיום עיקר עבודת הכנסת במשך 48 שעות בשבוע — מיום ב' בצהריים עד יום ד' בצהריים. המליאה יושבת רק שלושה חצאי ימים. אילו היתה אמת בטענת הסיעות הגדולות, שבגלל פעילות-היתר של סיעתנו אין להם זמן להעלות את הצעותיהן, הרי היה זה צריך להביא למסקנה שיש להאריך את שבוע-העבודה הקצרצר של הכנסת, להוסיף לו לפחות יום-עבודה אחד נוסף. התיקון בא למנוע מראש גם הצעה כזאת. (אגב, כל הטענה הזאת גובלת בחוצפה. היא באה להצדיק עצלנות, ולהעניש חריצות).
- הושמעה טענה כאילו הסידור הקודם נתן יתרון בלתי הוגן לסיעות הקטנות. זוהי כאמור טענת סרק. חברי הקואליציה אינם זקוקים לקול, כי הם יכולים לדבר בלי סוף ובלי גבול באמצעות השרים של מפלגותיהם. סיעות האופוזיציה הגדולות יכולות לדבר כמה שהן רוצות, כי בכל דיון סיעתי עומדות לרשותן שעות על גבי שעות. דחוקא סיעות האופוזיציה הקטנות זקוקות לאפשרות נוספת להעלות עניינים. עתה, כשהאופוזיציה „הגדולה“ חולה גם רשמית להימנות על הסיעות המתנגדות לממשלה, — ודאי שאין כל הצדקה להסדר זה.
- אין בכנסת דעות כמספר הח"כים. לגח"ל למשל אין 22 דעות. לפיכך אין גח"ל זקוקה לגבי הצעות חוק פרטיות או הצעות-לסדר-יום, לזמן העולה פי 22, על זה הניתן לחבר-כנסת של סיעת יחיד.
- סיעות קטנות היו גם בעבר. בדיקה שיטחית מוכיחה כי סיעות אלה יזמו והגישו הצעות חוק והצעות לסדר יום, לא פחות מאשר סיעתנו.

פראזות לאומניות

השינוי שהוכנס לתקנון לא בא רק לסתום את הפה לסיעת היחיד, אלא גם לקצץ באופן מכריע את יכולתה של האופוזיציה בכלל. הוא מחזק עוד יותר, ובמידה רבה מאוד, את שילטון הקואליציה בכנסת. כאן מתעוררת מאליה שאלה נוקבת: כיצד קרה הדבר, שדוקא חרות, שהיתה אז מפלגת אופוזיציה, יזמה תיקון זה? אין מגוס מן התשובה: חרות חיזקה באופן מכריע את כוחה של מפא"י בכנסת, כדי לסתום את פי הח"כ היחיד של סיעת העולם הזה — כוח חדש. איש לא ניסה כלל להסתיר את המגמה. בעת הדיון בחערות-הכנסת הוזכר שם סיעתנו בלבד. נציג רפ"י, שהתנגד התיקון, הציע שיבואו עמנו בדברים באופן בלתי-רשמי, כדי לרסן את יוזמת סיעתנו, מתוך הסכם וללא שינוי התקנון (ההצעה נדחתה ע"י הרוב). אנשי גח"ל, שהתגייסו והופיעו כולם לשיבה (בניגוד למקובל אצלם), אמרו שצריכים לשים קץ ליוזמתנו. אנשי מפא"י הסכימו לכך בלב שלם, חוץ מח"כ שולמית אלוני, שהציעה שינוי פחות דראסטי.

מה הריץ, אפוא, את חרות? יתכן כי התשובה נעוצה בקריאתו של אחד מחברי חרות, ממתנגדי צמרת מפלגתי, שאמר בישיבת הסיעה: „סיעת העולם הזה, עם חבר אחד, עושה יותר בכנסת מכל סיעת גח"ל שיש לה 26 חברים!“*

ואכן, אם סיעת גח"ל היתה מוכנה לבזות את עצמה בעיני הציבור ולנקוט שיטה של סתימת-פה תוך שותפות עם מפא"י, יכול היה להיות לכך רק נימוק אחד: החשש כי כוח אופוזיציוני חדש מוכיח, בעצם נוכחותו ופעולתו, עד כמה ירד המתח האופוזיציוני של גח"ל. כי בכנסת השישית היוותה גח"ל עד לכינון ממשלת הליכוד הלאומי

* הכוונה לאלעזר שוסטק, שפרש בינתיים מחרות.

לכל היותר אופוזיציה פורמלית — ללא מתח מלחמתי, ללא דרך אלטרנטיבית, ללא יוזמה של ממש בכל שטח שהוא, חוץ מפראזות לאומניות.

ברוב ימות השבוע ריקים ספסלי גח"ל. כאשר מדובר בהצעות-חוקים חשובות, הכרוכות בהוצאה של עשרות מיליונים, נוכחים באלם שניים-שלושה מבין כל ח"כי גח"ל. בעבר, כשהיתה קיימת התחרות בין חרות לליברלים, הם שמרו על מתח כלשהו. מאז קום גח"ל אין עוד התחרות, והסיעה כולה רדומה. ערב הבחירות, היתה אחת מסיסמותינו העיקריות: „דרושה אלטרנטיבה לאופוזיציה!“ לפני שאפשר לחשוב על החלפת השלטון, יש לפעול למען החלפת האופוזיציה. כי באין אופוזיציה של ממש, לא יתכנו חילופי-שלטון. פעולת גח"ל הוכיחה שצדקנו. היא הוכיחה גם שהצלחנו עד כדי כך ש-26 * ח"כי גח"ל החלו פוזרים מפני הקול היחיד שלנו, והחליטו להחניקו.

חופש פרלמנטרי — בקיצוב

במאמר ראשי שהתפרסם באותו שבוע ב„הארץ“ ניתן ביטוי למחאתם של רבים, נוכח הקיצוב שהוטל על החופש הפרלמנטרי. העיתונות הבינה כי השינוי מכחן אך ורק נגדנו ו„הארץ“ שימש פה לאותו חלק בציבור שהתמרמר נגד הקנוניה המכוערת. להלן מובא מאמר זה במלואו:

ועדת הכנסת החליטה לפני ימים אחדים להטיל מישטר של קיצוב על חופש הפעולה הפרלמנטארית. על פי הסכם בין סיעות המערך, גח"ל ומפד"ל, צומצם מיספרן של הצעות לסדר היום ושל הצעות חוק פרטיות. עד סיומו של מושב הכנסת, באוגוסט 1966, לשלושים ושתיים לכל סוג של הצעה; מיכסה זו חולקה מחצית על מחצית בין הקואליציה והאופוזיציה, ובתוך כל מחנה בהתאם לגודל הסיעות. באמצעות ניסוח מסויים נקבע גם כי חברי-כנסת למעשה לא יוכל להגיש הצעה בלתי אם השיג עבורה את הסכמת סיעתו. בדרך השינויים האלה הושגו שתי מטרות: ביטול היוזמה מצד חברי-כנסת אשר משום מה אינם יכולים להבטיח להצעותיהם את תמיכת סיעתם, וכן החנקה כמעט מוחלטת של יוזמת הסיעות הקטנות.

ההצעות לסדר היום שימשו עד כה עילה לדיון על נושאים אקטואליים; צורה זו של פעולת הכנסת ריתקה כמעט תמיד את תשומת ליבם של רוב חברי הכנסת. של העתונות ויש להניח, של הציבור כולי; ולא פעם היה יום ד', בזכות הדיונים האלה, ליום המענין ביותר בשבוע הפרלמנטארי. כמו כן חשובה יוזמת התחיקה של חברי-כנסת בודדים; ואם אין בדעתנו להפוך לחלוטין את נבחריהם לברגים במכוונות סיעתיות, יש לשמור על יוזמה זו ללא קיצוץ.

במישטר הפרלמנטארי נודע עודף משקל, באופן בלתי נמנע, לחלק של בית הנבחרים אשר הממשלה משמשת. להלכה ולמעשה, כוועד פועל שלו; בנסיבות של מישטר רבי-מפלגתי פירוש הדבר, כי עודף משקל זה — סיעות הקואליציה נהנות ממנו. מזה אין מנוס; אולם דווקא בשל כך נחוץ כי יישמר מרחב רחב לפעילות האופוזיציה. אם לא נרצה לדחפה להרגשת כיסלון ויאוש. הצעות לסדר היום הן על כן כלי נשק חשוב ביותר לאופוזיציה; הצעות חוק פרטיות ערכן במידה מסויימת גם בכך שאין מאפשרות הפשרת קווי הגבול המבדילים בדרך כלל בין תומכי הממשלה לבין מתנגדיה. כלום רוצים אנו כי לעולם לא ייתקבל שום חוק אשר הקואליציה אינה מוכנה לתמוך בו במלוכד?

עמדת סיעת גח"ל

תמוה ביותר הוא כי סיעת גח"ל נתנה את ידה להחלטה הנדונה של ועדת הכנסת. את עמדתו של המערך אפשר לפחות להבין — אם כי לא להצדיק — כפרי רצונו להוסיף ולהגביל

* כיום מונה סיעת גח"ל 22 ח"כים.

את חופש האופוזיציה; אך העובדה כי סיעת האופוזיציה הגדולה ביותר הסכימה להגבלה זו — את זאת אי־אפשר אף להבין, ברי בכל זאת מה גרם לקנוניה זו שבין המערך לבין גח"ל: הרצון להשתיק, עד כמה שרק אפשר, את חבר הכנסת אבנרי («העולם הזה — כוח חדש»). חריצותו ופעילותו מרגיזות את הסיעות הגדולות — את המערך בשל תוכנה האופוזיציוני, פשוטו כמשמעו; ואת גח"ל משום שהיא עשויה להתחרות עמו בקרב הציבור על כתר יעילות אופוזיציונית. מתוך קנאות צרת אופק זו — אין לגלות הסבר אחר — היו חברי גח"ל בוועדת הכנסת מוכנים למיכסה קצובה של 7 הצעות לסדר היום ו־7 הצעות חוק פרטיות, ובלבד שסיעת העוה"ז תוגבל להצעה אחת מכל סוג.

אומרים, כי הסיעות הגדולות אינן מוכנות להשלים עם מנופוליזציה של הכנסת על־ידי איש אחד בלבד. אמת היא כי בשבועות האחרונים יכול היה לא פעם להתקבל הרושם כאילו קיימת תופעה כזו. ברם, אם היתה או ישנה: לא באשמתו של חבר־הכנסת אבנרי היא קיימת, אדא באשמתן של הסיעות הגדולות, כולל זו של גח"ל. לא צריך להסכים לכל אחת מהצעותיו של ה"כ אבנרי; אך משקיפים פרלמנטאריים מנוסים תמימי דעים כי הוא עושה עבודה פרלמנטארית רצינית, וכי יש מקום לדון בהצעותיו. יוזמתו עדיין ממלאה, במידה רבה, חלל אשר הסיעות הגדולות, לרבות של האופוזיציה, משאירות אותו בריקות. מי שמרגיש כי הכנסת השישית לא שיקפה בפעולתה את יחסי הכוחות האמיתיים, מוטב לו כי יחפש את האשמה בכך אצל הסיעות הגדולות שלא השכילו לספק תעסוקה לבית הנבחרים כל עוד לא הוקמה הממשלה והממשלה עצמה פיגרה בהזנת נושאים לפעולה תחיקתית לנבחרים עם — ולא אצל סיעה בת חבר אחד.

החלטת ועדת הכנסת עושה אך ורק את מלאכתו של המערך המתגלה כגורם הלהוט לפעול להאדרת הממשלה ולהחרדת קרנה של הכנסת אשר אופוזיציה פעילה היא תנאי חשוב למילוי שליחותה. משמעת סיעתית ומשמעת קואליציונית הן הכרח במישטר פרלמנטארי, כדי להבטיח מידה סבירה של יציבות ממשלתית; אך אפשר גם להפריז בהערכת קניין זה, וחיוניות המישטר תלויה במידה לא פחותה גם בפעילות האופוזיציה. סיעת גח"ל פגעה קשות בחיוניות זו בכך שהסכימה להטלת מכסות על הצעות לסדר היום ולהכנעה מוחלטת של כל חברי־הכנסת להנהלות סיעותיהם, בכל הנוגע ליוזמה תחיקתית. אשמת המפד"ל אינה קטנה יותר, והימנעות הליברלים העצמאיים מעוררת תמיהה דומה. חידה ממש היא כיצד סיעות אלה לא הבחינו עד כמה הגבירו במו ידיהם את כוח הקואליציה הנהנית ממילא מעודף משקל, באשר כל הצעת חוק ממשלתית היא שלה, ועל כל הצעה לסדר היום זכאי שר להשיב באריכות.

אין זאת אלא שהקנאות כלפי סיעת העולם הזה — כוח חדש העבירה את רוב הכנסת על דעתה, כפי שקרה לממשלה עם הצעת חוק לשון הרע ביחס לשבועון. בזכות משגה מצד הממשלה נכנס מר אבנרי לכנסת, והרי כבר המליצה ועדת ויתקון—לובגטין—שרף על תיקון המשגה התוא. הפעם צתכה האופוזיציה בבשרה שלה; ואם סיעת המערך לא תהיה מוכנה להימלך בדעתה — לפחות כל יתר הסיעות בכנסת נקראות לעשות יד אחת כדי לבטל את החלטתה של ועדת הכנסת ולהחזיר חופש פרלמנטארי בלתי־מוקצב.

● סיפורו של דיון

רשמית היה זה דיון על תקציב הכנסת. אך למעשה עסקו במשך הישיבה בדיון על גוף אחד בלבד: סיעת העולם הזה — כוח חדש.

לאמיתו של דבר קשה לקרוא למה שהתרחש „דיון“. היתה זאת אורגיה של שינאה, זעם, השמצות אישיות

וגידופים נסערים — אורגיה שמעולם לא ראתה עוד הכנסת דוגמתה. התנפלות מעין זאת חזרה ונשנתה לאתר מכן, לפחות אחת לשנה, בעת הדיון השנתי על תקציב הכנסת.

בעת מלחמת-הבחירות הוטחה בפנינו טענה אחת חוזרת: „מה יכולה סיעה קטנה לעשות בכנסת?“ על כך ענינו: „גרגיר אחד של מלח משונה את טעם התבשיל כולו!“

בעת הדיון אי־אפשר היה שלא להיזכר בסיסמה זו — כי התבשיל קם נגד גרגיר המלח. הדבר השתקף אפילו בכותרות העתונים, למחרת היום. הכותרת ב„מעריב“, עתון אשר ניסה זמן ממושך להתעלם מקיומנו בכנסת: „לא ניתן לאיש אחד להשתלט על עבודת הכנסת — המערך וגח"ל תוקפים את אורי אבנרי.“ „דיעות אחרונות“: „הכנסת ערכה התקפה מקיר־אל־קיר בחי"כ אורי אבנרי.“ „הצופה“: „הכנסת מוקיעה את התנהגותו של איש העולם הזה.“ „דבר“: „ביקורת חריפה בכנסת על התנהגות א. אבנרי.“ „הארץ“: רוב הכנסת מתלכד נגד אבנרי.“ מה קרה כאן? השכיל לתאר זאת כתב „הארץ“, כמה ימים לפני הוויכוח: הכנסת מתנהגת כמו משפחה, המתאחדת נגד אדם זר. אין תאור טוב מזה. הכנסת היתה משפחה גדולה אחת. רוב חבריה, וביניהם כל חבריה הקבועים, יושבים שם מזה 17 שנה. הם התרגלו זה לזה, שותים יחד תה, מחלקים איש לרעהו מחמאות אחרי כל נאום. כולם מדברים בסיגנון אחד, והניגודים הפוליטיים ביניהם הלכו והצטמצמו.

זה טוב לכולם — חוץ מאשר למדינה. זה נוח. כל ויכוח הפך סימפוניה, בו מנגנות כמעט כל הסיעות בהרמוניה מלאה, וכל אחת ממלאה תפקיד מוסכם וידוע. אין הפתעות אין יוצא־דופן, ועל הכל מנצח האינטרס המשותף של המישטר שכולם שייכים אליו.

אנו קילקלנו הרמוניה זו. הפרענו לחי"כים, כי תבענו מהם להטריח עצמם לבוא לישיבות הכנסת. הפרענו לשלטון, כי השמענו דברים שאיש לא העיז להשמיעם זה מכבר. הפרענו בעיקר לאופוזיציה הרדומה והשבעה, כי עצם נוכחותנו ופעולתנו שפכו אור על העובדה שהיא חדלה מזמן מלהיות א...

... ציה של ממש. וכך, אחרי מספר חודשים בלבד, התאחדה הכנסת כולה נגדנו. איש חרות יצא בעוז להגן על מפא"י, מפא"י הגיבה בהתלהבות על דברי איש חרות, ו„דבר“ ציין בסיפוק אין־סופי: „את נאום הפולמוס התקיף והמשכנע ביותר נגד א. אבנרי השמיע אריה בן־אליעזר (גח"ל).“

הוויכוח הממשי סער סביב דבר שדוברים אחדים קראו לו, פשוט, „הקנוניה“. זוהי הקנוניה של אונייה—באדר — ותיק מפא"י ותיק חרות — לשלול כמעט לגמרי את זכות „הסיעות הקטנות“ להגיש הצעות־לסדר־היום והצעות־חוק פרטיות. כלומר: למנוע מהם את האפשרות להעלות עניינים בכנסת. אגב, בשיחות פרטיות התנצלו אנשי המערך, שלא הם המציאו את הרעיון. לדבריהם בא הרעיון מצד חרות.

צנזורה מוקדמת

למעשה החל הדיון יום קודם לכן. אך אז עוד נהגו אנשי הרוב בהתאפקות ונשמעו דברי המתנגדים. נבון ודורי חשפו בשני נאומים מצויינים את המגמה האמיתית של שינוי תקנון הכנסת: לסתום את פי סיעתנו. חי"כ קלינגהופר ניסה להצדיק את הקנוניה, והיתה זאת אחת מהופעותיו האומללות ביותר של משפטן מכובד זה בכנסת. כי הוא הוכיח עד כמה אונסת חרות את הליברלים בגח"ל, ומה קרה לאנשים הגונים כשהם נאלצים להצטדק על אונס כזה.

הוויכוח עוד היה הוגן ומאופק. את המערך ייצג חי"כ אונייה, יו"ר ועדת הכנסת, אדם הידוע להסביר בחיוך מלבב ובדבריינועם את הדברים הגרועים ביותר. חילופי הדברים היו עדיין מאופקים. למשל:

אונייה: ... בכל פעם שהכנסת מנסה לצאת מאמת־המידה של גודל הסיעות, היא בכל זאת,

בסופו של דבר, חוזרת לאמת־מידה זו.

אבנרי: כי זה האינטרס של הרוב!

אונייה: ... המפתח הזה הוא לגמרי לא פשוט, וזה מפתח.

אבנרי : עצם עקרון המפתח הוא פסול. המפתח הוא המישטר, והמישטר הוא המפתח, וגחיל הצטרפה לזה.

אזניה : ... (יש) חוסר שכלי־ישר פרלמנטארי לגבי ניצול הזמן לדיבור מעל לדוכן הפרלמנטארי המשותף. חוסר שכלי־ישר מצד המעטים מוכרת, ללא הסדר, להוליך לאנארכיה וחסטיפה של זמן גם מצד הרבים.

אבנרי : האם המעטים דיברו שטויות?

אזניה : חלילה...

תוך כדי ברור זה, הוכח גם עד כמה מופרכת הטענה היסודית של הרוב כאילו פעולתנו המוגזמת מאיימת לשלול מכל שאר חברי־הכנסת את זכות הדיבור. הודיע יצחק נבון, אז סגן היו"ר מטעם רפ"י: מתוך 63 הצעות־חוק הפרטיות שהוגשו עד אותו זמן, היו רק שש של סיעת העולם הזה — כוח חדש. זה רחוק מאוד מפעולה של סתימת־צינורות.

שונה המצב לגבי השאליות. מבין 134 השאליות עד אז — 33 היו שלנו (לעומת 19 של גח"ל, 4 של מק"י, 13 של רק"ח, 17 של רפ"י). אולם שאילתה אינה מעכבת את הכנסת. היא מכשיר של פיקוח על מנגנון, המנגנון מכין את התשובה — וכל השאליות גם יחד אינן גוזלות במליאת הכנסת זמן רב. אבל עצם הכנת השאליות כרוכה בעבודה רבה — והסיעות העצלות מתרגזות על הסיעות העובדות במתח גבוה. איש לא העז לטעון כי השאליות שלנו לא היו לעניין. מאחר שיש צנזורה מוקדמת חמורה מאוד של יו"ר הכנסת על השאליות, גם אי־אפשר כלל להגיש שאילתה שאינה עניינית.

טענתו המוחצת ביותר של נבון נגד השינוי בתקנון: הוא בדק את תקנוני כל הפרלמנטים, ולא מצא בשום פרלמנט בעולם משהו הדומה להסדר שהוחלט עליו עכשיו. ההמצאת החדשה היא המצאה מקורית לגמרי של המוח היהודי.

הטענה האמיתית פרצה למחרת היום, בחלק השני של החיכות. אז הפך הדיון למטר של השמצות. את האורגיה פתח איש אגודת־ישראל, שלמה גרוס.

אביר זה של המוסר הצרוף התנגד לשינוי התקנון בנימוק פשוט. אם יש מקום לסתום את הפה לסיעת העולם הזה — אין לפגוע אנב כך בכל שאר הסיעות. על כן דרש גרוס, בהגיון עילאי, לבטל את השינוי — ולחוקק חוק מיוחד כדי לסתום את הפה רק לסיעתנו.

גרוס : ישנן סיעות קטנות בכנסת, והיו סיעות קטנות בכנסת מאז ימי כינונה. הדבר אינו חדש. אלא שסיעות אלה לא הפריזו בהטרדות. עכשיו ישנו חבר־כנסת שכן מטריד, ועל זה נאמר: „האיש אחד יחטא, ועל כל העדה תקצוף?” כולנו צריכים לסבול בגלל זה? תמצאו דרכים לגייסמיות, ואל תזדקקו להידברות בין הקואליציה והאופוזיציה. יהיה לכם העוז ללכת בדרך של חקיקה, ולקבוע שאיש אחד אינו מהווה סיעה, ותתנו לו את המגיע לו. זה יהיה שוט לריסון עצמי!

עוד לפני שהציע הצעה נאורה זו של חקיקת חוק מפורש נגד סיעת העולם הזה, הציע גרוס לסתום את הפה לשבועון „העולם הזה”. וגם לכך מצא תחבולה מחוכמת. העולה אף על תחבולות חבריו, מנסחי חוק לשון הרע. וכך נימק את החולירע החדשה, הדרושה, לדעתו:

גרוס : חברה־הכנסת אבנרי זכה לשבת בכנסת רק בגלל העתון „העולם הזה”, שהוא עומד בראשו ומייצג אותו בכנסת. הוא נציג „העולם הזה”. עתון זה מפייס פורנוגרפיה קלוקלת ות־עבת המכלה את נפש הנוער. חברה־הכנסת אבנרי זכה בבחירות בגלל תרבות־העירום, שעתון „העולם הזה” מפייס ומטפה. זוהי פורנוגרפיה מהסוג הגרוע ביותר, העושה שמות והרס בין הנוער. עתון זה מדרבן ומכוון את הנוער לזימה ולמעשי תועבה...

אבנרי : זה פחות תועבה מאשר להצביע בעד המימשל הצבאי תמורת רשיון של בנק!

גרום: ... בכנסת החמישית הגשתי הצעה לתיקון החוק... הקואליציה של חברי הכנסת אזניה ושל חברי הכנסת ישעיהו הסירה את הצעת החוק שלי מעל סדר היום... הדמוקרטיה הגישה לכם עכשיו את החשבון, ואל תגישו אותו לסיעות האופוזיציה! סיעתנו אינה מוכנה לשלם חשבון אומלל זה!

„דן“ משלם!

הנואם העיקרי היה, כמובן, נציג חרות, אריה בן־אליעזר — ולא במיקרה נאלץ להזכיר איכשהו את פרשת קואופרטיב „דן“, פרשה שפוצצה עלי־ידינו גם במליאת הכנסת. ברור שיש קשר בין פרשת „התרומות“ ששילם „דן“, לחרות באמצעות מאמציו של איש חרות המכהן כיו״ר ועדת־הכלכלה של הכנסת, ובין שינוי הנוקנין. הקשר אפילו כפול:

ההצעה הראשונה לסדר־היום שנפלה קורבן להסדר החדש היתה הצעתנו להעלות על סדר יומה של הכנסת את פרשת התרומות של „דן“. בקולות המערך וגח״ל שללה נשיאות הכנסת את ה„דחיפות“ של הצעה זו. השותפות של המערך וגח״ל, שבאה לידי גילוי בפרשת הקנוניה, אינה אלא השתקפות השותפות הקיימת במישורים אחרים — ובעיקר במישור חלוקת השלל. פרשת „דן“ מדגימה שותפות זו יפה.

בראשית דבריו תבע בן־אליעזר להעלות את משכורת חברי הכנסת. המשכורת הנוכחית (כאלף ל״י נטו לחודש, בתוספת אשׁל בסך למעלה מ־400 ל״י לאותם הבאים מחוץ לעיר) אינה מספקת לקיום החי״כים. ממה הם מתקיימים? בן־אליעזר: לא אתפלא אם יבוא יום ואחד מחברי הכנסת יבוא ויאמר: „דן“ משלם! בן־אליעזר לא אמר אמנם שכדאי לסתום את הפה לח״כ המסוגל להגיד דבר נורא כזה, אבל כשעבר לדבר על השינוי שהוכנס לתקנון, יכלו מאזיניו להעלות על דעתם כי מבחינה זו יש ברכה בשינוי זה. ולראייה: אין אבנרי יכול להעלות את העניין של „דן“. כשעבר בן־אליעזר להצדיק את השינוי בתקנון, הפך הדבר כמעט לדו־שיח בו הלכה וגברה התרגשותו, עד כדי השמצה אישית. הקטעים העיקריים נראים בפרוטוקול כלהלן:

בן־אליעזר: ... מאז הכנסת השישית, אינני יודע כמה הצעות לסדר היום הגישה סיעת העולם הזה — כוח חדש. לא אומר כמה הצעות הגישה סיעת גח״ל. אומר כמה הצעות קיבלו. אני קיבלתי רשימה שסיעת העולם הזה — כוח חדש קיבלה ארבע הצעות לסדר היום.

אבנרי: שלוש הצעות לסדר היום.

בן־אליעזר: גח״ל קיבלה 10 או 11 הצעות. פירוש הדבר בעוד שחבר כנסת אחד... מקבל את הזכות להעלות שלוש הצעות, 11 חברי־כנסת (של גח״ל) קיבלו את הזכות להעלות הצעה אחת, ו־15 חברי־כנסת מאותה סיעה... לא יכלו להגיע לרשות הדיבור.

כאשר מגיש ח״כ הצעה לסדר היום, עונה עליה שר או סגן שר, שהוא איש הקואליציה. כך שמרבית הזמן מובטח לקואליציה גם בדיון על הצעה של איש האופוזיציה. כאן כמובן שורש הבעיה. אילו רצו בפיתרון אמיתי, כפי שטענו, היו אנשי חרות הובעים להאריך את הזמן שמקדישה הכנסת להצעות לסדר־היום, ובכך לתת די זמן לכולם. מליאת הכנסת יושבת רק שלוש ישיבות בשבוע — שלוש פעמים חצי יום. אפשר בנקל להוסיף ישיבה רביעית ואף חמישית. זה היה מוסף עוד שני חצאי ימים לאותם 20 ח״כים הנמצאים במוצע במליאה. אפשר היה גם להנהיג נוהג חדש לפיו ידונו בסוף כל ישיבה בהצעות חוק פרטיות או בהצעות לסדר־היום; זה ירתק את חברי־הכנסת ויכריחם להישאר במליאה עד תום הישיבה. חרות לא הציעה זאת. ולא רק מפני שאין לה חשק לשבת יותר בישיבות — כי אם בעיקר מפני שבעיית הזמן אינה אלא תירוץ שדוף. הבעייה האמיתית היא הצורך למנוע בעד אופוזיציה צעירה ורעננה יותר להאפיל על סיעה גדולה, היושבת על מקומה מזה שבע־עשרה שנה והסובלת ממחלת הסתיידות־עורקים חמורה.

זה נתברר, בהדרגה, בהמשך הגאום. בן־אליעזר, שהתרגז יותר ויותר נוכח קריאות הביניים של אבנרי, פנה אליו בלבד. הוא תיאר בלהט רב כיצד לחמה חרות־בעבר בעד הדמוקראטיה בכנסת.

בן־אליעזר : ... ניהלנו מערכה ממושכת, יום־יומית, עד כדי מה שאתה דואג לו — שיהיה עצוב ומשעמם בכנסת, אבל היה שמח בכנסת גם בלעדיך — כדי להבטיח את הזכות של כל סיעה, הקטנה ביותר. והמעניין הוא שסיעות כמו מק"י או אגו"י ופא"י מעולם לא התאוננו, ותמיד נהנו בזכות, ולא בחסד, מאותה מערכה שניהלנו.

אבנרי : אם כן, מה גשחנה עכשיו?

על כך לא ענה הגאום.

בן־אליעזר : ... בפרלמנט הישראלי יש סיעה בת 26 חברים, המייצגת 260 אלף בוחרים, מול סיעה המייצגת 14 אלף או 10 אלפים בוחרים. האם זכותנו לייצג בוחרים אלה או לא, בדעות ובבעיות?

אבנרי : איש לא שולל זאת מכם!

בן־אליעזר : באים אנשים אלה ואומרים: אתם אנשי גח"ל עמדתם כל הזמן על זכות האופ"ר וזיכיה. מה קרה לכם; איזו קנוניה עשיתם, אומר לכם: עמדנו על זכויות האופוזיציה מול רבים וגדולים; ונעמוד גם מול קטנים, המנצלים לרעה זכות זו.

אבנרי : זהו בדיוק! במקום להילחם בחזקים, אתם נלחמים בחלשים!

בן־אליעזר : חברה־הכנסת אבנרי, אם אתה חושב שאני נלחם נגדך, אתה טועה. אין לי כל כוונות להילחם נגדך. כאשר שמעתי דבריך, שסותמים לך את הפה, אני רוצה לומר לך כי אני חברה־כנסת כבר 17 שנה, ואתה הסתפקת לדבר בחודש אחד מה שאני הספקתי לדבר במשך שנים. אתה אומר שסוגרים לך את הפה! במשך שבוע אחד הספקת, מעל במה זו, להיות המבשר של אותו עורך־דין של אל־פאתה, ולשלוח ברכות לנאצר, פעמיים במשך שבוע אחד; סותמים לך את הפה? טענה זו שסותמים לך את הפה, איננה חוצפה, אלא (באידיש) חוצפא! אם יסתמו לך את הפה אלחם נגד זה.

אבנרי : האם מוכן אתה לתת לי דקה אחת מוזמנך כדי לענות לך?

בן־אליעזר : תקום ותאמר, אבל בקול רם!

אבנרי (בעמידה מהמקום): גברתי היושבת־ראש...

היו"ר דבורה נצר : חברה־הכנסת אורי אבנרי, כבר אמרת מה שהיה לך לומר.

אבנרי : אני מבקש רשות להוסיף הסבר קצר.

היו"ר דבורה נצר : ביקשת רשות, היא לא ניתנה לך.

אבנרי נאלץ לדבר פעמים רבות בכנסת, כי הוא הינו הנציג היחיד של סיעתו. בעוד שגח"ל יכולה לחלק את נאומיה בין מספר רב של נאומים, חייב אבנרי להביע לבדו את דעת תנועתו על כל העניינים. אבל כל אלה הם נאומים על הצעות חוק והצעות תקציב הבאות מצד הממשלה. במיסגרת זו אינו יכול לדבר על דברים אחרים. דווקא בשני המקרים שהוזכרו הופסק אבנרי בטענה שדבריו אינם נוגעים לנושא הנדון.

בן־אליעזר : יש חוגים במדינה — עם כל הכבוד, אתה ביניהם — אשר במשך השנים מורידים את כבודה של הכנסת ופוגעים בה. "מה עושים בכנסת?" הם שואלים, ומשיבים: במסת שותים תה ומדברים. קורו נס, וכאשר הם נכנסים לכנסת, אין להם זמן לשתות תה. הם רוצים לדבר כל הזמן. הרי יש גבול לכל העניין!

אבנרי : אין לזה כל קשר להצעות־לסדר־היום!

כאן התחיל בן־אליעזר להגן בלהט על זכות חברי הקואליציה להגיש גם הם הצעות־לסדר־היום. הוא לא

הזכיר כי לרוב כל הצעה כזאת מבויימת — מפני שאנשי הקואליציה אינם מגישים הצעות בלי לקבל עליהן מראש אישור של השר הנוגע בדבר.

בן־אליעזר, היודע כל זאת היטב, התעלם מכך. הוא נכנס לאכסטאזה של הגנה על חברי הקואליציה. **בן־אליעזר**: אני מעודד את (חברי הקואליציה)... שינסו להעלות הצעות לסדר־היום... אני רוצה לראות כיצד הקואליציה תרשה למפ"ם להעלות הצעות עצמאיות משלה. אני רוצה לראות זאת. אדרבה.

אבנרי: לא תראה.

בן־אליעזר: מה החשש, אם כן? אם לא אראה, כל הזמן יעבור לאופוזיציה.

אבנרי: הם (הקואליציה) יעלו פשוט הצעות מבויימות.

כאן יצא בן־אליעזר סופית מכליו:

בן־אליעזר: חברה־הכנסת אבנרי, אני מציע לך הצעה ידידותית. מה יכול להיות יותר רע מאשר — שב עוד מספר חודשים בכנסת, ותלמד. תלמד כיצד אופוזיציה צריכה לנהוג... תלמד. מה רע בזה?

אתה אינך חבר־כנסת יחיד! אנו נמצאים כבר שנים רבות בכנסת, ממשיכים ללמוד אחד מרעהו, ממשיכים ללמוד מפרלמנטים אחרים. ואתה, בחוצפה הגדולה הזאת, בא ומטיף מוסר לכנסת הזאת — שהיא לא טובה, לא ממלאת את תפקידה, צריך לקחת את המשכורת מחברי הכנסת... הכנסת...

אבנרי: בשביל זה נבחרתי.

בן־אליעזר: אם בשביל זה נבחרת — מילאת כבר את תפקידך!

עם כל הכבוד לח"כ בן־אליעזר ולחבריו־לסיעה, איננו סבורים שכדאי לנו ללמוד מהם איך צריכה אופוזיציה לנהוג. כי אופוזיציה היוצאת מגידרה כדי לעזור לממשלה לרוקן את הכנסת מתוכנה, וכדי למונע בעד האופוזיציה מלהעלות נושאים לדיון — מוטב שלא נלמד ממנה. כי ספק אם התואר אופוזיציה יאה לה. אחרי דברי בן־אליעזר, לא נשאר לאנשי מפא"י והמפד"ל מה להגיב. הם פשוט קמו זה אחר זה וברכו את דובר־הרות על דבריו.

טובה סנהדראי: גברתי היושבת־ראש, כנסת נכבדה. אני מביעה את הזדהותי עם רובם של הדברים שאמר קודמי, חבר האופוזיציה, ובזאת אני גם מדגישה שיש מקרים בהם יש אפשרות לאופוזיציה להזדהות עם הקואליציה, ולהיפך. זה גם עוזר לי לקצר את דברי בהרבה סעיפים שרשמתי לפני, כי הם דומים או זהים.

סיכמו את הדיון שני אנשי מפא"י, שהם עסקני מנגנון טיפוסיים — הנציגים המושלמים של הביורוקרטיה המפלגתית האדירה השלטת במדינה, משה ברעם וישראל קרגמן:

ברעם: ... יש להבדיל בין ביקורת לבין השמצה, ולנסות ולהתחכך עם משמיצים ומבזים... חבר־הכנסת אבנרי מסמל אולי הלך־רוח מסויים של קבוצת אנשים, שמשמעות הדמו־קראטיה אצלם היא כזאת, שמה שהם חושבים זה הצודק והנכון. והם אינם מוכנים להשתכנע משום הלך־רוח אחר. על אף כל הדברים המחוכמים, שחכר־הכנסת אבנרי מטיף להם, הוא זכה לאחוז קטן של בוחרים.

אבנרי: תנסה אתה ללכת לבד לבחירות, בלי מנגנון. נראה כמה תקבל!

ברעם: הלכתי לבד לבחירות, עוד לפני שחשבת על בחירות! אל תלמד אותי מה הן בחירות!

חיסוד הכפילויות

ברעם השתמש בתחבולה העתיקה: הקריאה „תיפסו את הגנב!“ כדי להצדיק את חיסוד שרידי הדמוקראטיה בכנסת, הוא העמיד את עצמו כפווה של מגן הדמוקראטיה — ותאר אותנו כאחיהם של הפאשיסטים שהכיר לפני דור במולדתו הפולנית.

ברעם: האם בגלל זה יש לתאר את המישטר במדינת ישראל כמישטר מושחת? בשיטתה ובכוז לא כובשים עם... זה מזכיר לי, במיקצת, את התקופה בפולין. שמעתי נאומים כאלה, לא ממך, חבר-הכנסת אבנרי, אלא מכל מיני „אוהבי הדמוקראטיה“... אינני מתאר לעצמי שנאום כשליך היה נשמע בבתי-נבחרים אחרים!... כמון, חבר-הכנסת אבנרי, אף אחד לא ינהג!

מיד ניגש ברעם להראות איך צריכים לדבר, בצורה הגונה ויפה:

ברעם: כאשר מדברים על התרומה הגדולה של המחשבה העצמית, עלי לומר שתמיד התייחסנו ברצינות להסתייגויות. אבל איזו חוכמה גאונית הציג חבר-הכנסת אבנרי בקשר לתקציב שלנו? הדבר נראה מגוחך בעיני הציבור.

ברצוני להבליט עובדה מסויימת. חבר-הכנסת אבנרי הציג, למשל, לקצץ מחצית מתקציב משרד-העבודה — 11 מיליון לירות ל-6 מיליון לירות. ובאיוזה תקציב! בתקציב ההיגוך המיקצועי, רבותי, האם צריך להיות יותר מאשר בור ואוויל בענייני חברה, כדי להביך שאם יש דוגמה במדינת ישראל... .

אבנרי: כבוד היושבת-ראש, אני מוחה בתוקף נגד ביטויים אלה. עלייך להפסיק דיבורים כאלה!

ברעם: אתה רוצה לחנך את כל הכנסת!

לברעם לא היה המושג הקלוש ביותר על מה הוא מדבר. לא תבענו להקטין את החינוך המיקצועי, אלא דוקא להיפך — חלק גדול של נאומנו על משרד-העבודה היה מוקדש לחיזוקו של החינוך המיקצועי. אולם כמיסגרת הריאורגניזציה המוצעת על-ידינו, לשם חיסול הכפילויות, הצענו להעביר את התפקיד הזה למשרד-החינוך, שיש לו מחלקה נפרדת לבתי-הספר המיקצועיים. ברעם, בדרך האופיינית לו, לא נכח בחיכות, לא שמע את נימוקי הסתייגותנו, לא טרח גם לקראם בפרוטוקול — אך הצביע נגדנו, ונאם על-כך לאחר מכן. ובסוף — קרגמן. לא נשאר לו הרבה, כי ההשמצות כבר הושמעו. נשאר לו רק לחזור על דברי ברעם — שלא הסותם את הפה הוא פאשיסט, אלא קורבן סתימת הפה.

קרגמן: הסיגנון החדש הזה של „העולם הזה“, „המישטר החדש“, אשר יונק משורשים זרים שאינני רוצה להגדירם במונח הידוע בעולם, המשמיץ את הזולת, המזלזל בו, הפוגע בו — זר לרוחה של הכנסת הזאת... .

הסיגנון הזה זר הוא, ולכן גם השתלכות לא תהיה! זהו חזיון חמור מאוד, להציג אנשים כרובוטים מסתובבים, לא מתעניינים, וכדומה. מה הדיבור הפסול הזה מכל הבחינות!... יש הגדרות על דברים פאתולוגיים וחולניים, שמשם אפשר אולי למצוא את המקור לסיגנון הזה, אשר זר לרוחה של הכנסת, על כל החלקים שבה, עם כל חילוקי הדעות שבה, אבל גם עם החברות שבה. ישנה חברות בין-סיעתית. זהו אחד ההישגים העצומים של הכנסת, שיש בה חברות פנימית.

אבנרי: ומה שעשיתם עכשיו היה חברי ? !

בנימה זו נסתיימה אורגיה זו. כל ישראל חברים, כל חברי-הכנסת ערבים זה לזה, יש אהבה בין כל הסיעות, והכל נוהגים לפי הכלל החברי הקדוש: שמור לי ואשמור לך.

וכשבא כוח חדש, שאיננו רוצה להצטרף למועדון, שאינו משתתף בחלוקת השלל, שאינו מתחנן להתקבל למשפחה הגדולה והמאושרת — קמים נגדו כולם, קואליציה ואופוזיציה, בתחושה אינסטינקטיבית: זהו האוייב! אותו יש לחסל בעודו באיבו!

ועמד על כך אבנרי בנאומו במליאת הכנסת, שנישא לפני נאומיהם של בן-אליעזר, סנהדראי, ברעם וקרגמן:

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה.

לפי חוק פרקינסון, יש שני סימפטומים בולטים למחלתו של גוף ציבורי; התנפחות המנגנון שלו, בלי כל יחס לפונקציה האמיתית שהוא ממלא; והעברתו להיכל משרדים מפואר.

והנה בתקציב הכנסת המזנה לפנינו נתקיימו שני הדברים גם יחד; המנגנון של הכנסת מתנפח, והשנה תעבור הכנסת לארמון הניאו-קלאסי רב-הרושם. ובאותה שעה עצמה, חברי-הכנסת, מתרוקן המוסד הפרלמנטרי בהדרגה מתוכנו. הוא הופך יותר ויותר קליפה של דמוקרטיה פורמלית, אשר התוך הדמוקרטי נטש אותה.

הצבעות ללא מושג

הכנסת חולה. אין צורך במדחום של חוק פרקינסון כדי לעמוד על כך. הסימפטומים של מחלתה גלויים לכל עין, והם חדרו זה מכבר לתודעת הציבור. הסימפטום הראשון הוא ההיעדרות הגוברת ממליאת הכנסת. מליאת הכנסת הופכת יותר ויותר לריקת-הכנסת.

מזה שלושה שבועות, אני מנהל רשימת-נוכחות. חוץ מרגעים של הצבעות, חוץ מרגעים פיקנטיים במיוחד, הנוכחות הממוצעת היא עשרים חברי-כנסת. ברגע זה, בדיון על הכנסת עצמה ועל נושא שהרעיש את הציבור בשבועות האחרונים, נוכחים עשרים ושלושה חברי-כנסת. בעת הדיון על המיסים וההכנסות בסך 4.6 מיליארד לירות, היתה הנוכחות הממוצעת שנים-עשר חברי-כנסת. אך עשרות חברי-כנסת, שלא טרחו כלל להיות נוכחים בדיון, שלא עניין אותם לשמוע את נימוקי ההסתייגויות — הם באו השבוע ביום השלישי להצבעות, והם הרימו את ידיהם — מאה וחמישים פעם תוך שלושים ושתיים דקות! — מבלי שלרובם היה המושג הקלוש ביותר על מה הם מצביעים.

גולן: באינו זכות אתה אומר שחברי-הכנסת לא ידעו על מה הם מצביעים? אתה ידעת — יבושם לך.

היו"ר דבורה נצר: רצוני להעיר לחברי-הכנסת אבנרי, כי לא ניתנה זכות לחברי כנסת לפגוע בחבריהם ולהביע דעתם על הכרתם או אי-הכרתם את החומר המובא להצבעה. אבקשך לא לחזור על דברים אלה.

אבנרי: אני לוקח בחזרה את החלק השני של הפסוק.

גולן: אתה אנציקלופדיסט! אתה יודע כל דבר שבעולם! ..

אבנרי: באותה ישיבה הצביעו על מאה וחמישים הסתייגויות תוך חצי שעה. רוב המצביעים לא היו נוכחים במליאת הכנסת כאשר נימקנו את ההסתייגויות האלה. קשה להבין איך הם... כאן אני שם נקודה.

אני גם לא מקבל את אותו חלק בנאומו המעניין של חבר-הכנסת יזהר הררי אמש, שנגע בבעיית הנוכחות. אילו הנוכחות הממוצעת היתה 80% או 60% מחברי-הכנסת, הייתי אומר שכל נימוקיך נכונים, אבל, עם כל הכבוד, הם אינם מצדיקים נוכחות של חמישית מכלל חברי-הכנסת. ניסינו לתקן מצב זה על-ידי הצעת חוק הקוורום שלנו. כל סיעות הכנסת הצביעו נגדה, באחוזה נדירה ומלבבת. לא נותר לנו אלא להציע היום תרופה רדיקלית הרבה יותר. אנחנו מציעים, גברתי היושבת-ראש, לבטל בכלל את המשכורת החדושת של חברי-הכנסת. ולהנהיג במקומה תשלום קבוע לכל יום של נוכחות בבית.

הררי: עשו נסיון כזה, והוא לא פעל.

אבנרי: אנחנו שכירים של אורחי ישראל. אורחי ישראל אינם צריכים לשלם שכר לחברי-כנסת שאין להם זמן להיות בכנסת, המנהלים באותו זמן מפעלים מפלגתיים או פרטיים, או המטיילים בחוף-לארץ בשליחות מפלגתית... ..

שוסטק: (קריאת-ביניים בלתי-מובנת).

אבנרי: חברי-הכנסת שוסטק, אינך יכול להפריע לי, כי זמני מוקצב מאוד. בניגוד לזמנכם.

הסיעה העניה ביותר

גם את תקציב מזכירות הכנסת אנו מציעים להקטין. אבסורד הוא שסביב האולם, הכמעט־ריק ברוב שעות השבוע, יסתובב מנגנון עצום שילך ויגדל.

הוא הדין לגבי תקציב חסינות בנייני־הכנסת. מוקדש לזה למעלה ממיליון לירות. רבותי חברי־הכנסת, למה לנו לרמות את עצמנו? מי מעוניין לפגוע בחסינות בנייני־הכנסת? זה מכבר יודע הציבור ששום החלטה של ממש אינה מתקבלת בבית הזה; חוץ מן ההחלטה לסתום את הפה, שעליה נדבר אחר־כך.

כל ההחלטות מתקבלות בהידברות בין מרכזי־המפלגות, לא בירושלים, כי אם בתל־אביב. אחרי שהחליט מי שהחליט, מה שהחליט, הופך אישור הכנסת לפורמליות ריקה. חוק המשמעת הקואליציונית, המכריח את חברי־הכנסת להצביע, לעיתים, בניגוד לדעתם האישית, הופך אותם לרובוטים מרימי־ידיים. ורק חברי מפ"ם עוד שומרים על הנוהג היפה לדבר נגד חוק, בשעה שהם מצביעים בעדו.

האופוזיציה יכולה לדבר. היא יכולה לדבר באולם המליאה, ביודעה שאיש אינו מוכן להשֶׁתֶּכֶנֶע, שאיש אינו מקשיב ברצינות, שמדברים אל הפרוטוקול. היא יכולה לדבר גם בוועדות, שם שורת אוירה לבבית, אבל גם שם אי־אפשר לשנות דברים מהותיים. ולראייה: מתקציב של 4.6 מיליארד לירות לא הורידה הוועדה אפילו אגורה אחת. לא הורידה, לא הוסיפה ולא שינתה. פשוט שמה את החותמת.

ובינינו לבין עצמנו, מה יכולות הוועדות לשנות? אם יש משהו הבולט בתקציב הכנסת, והמעיד על כל אופיו של מוסד זה, הרי זה חוסר כל תקציב למחקר עצמאי, לאינפורמציה עצמאית של הכנסת. לשום ועדה מוועדות הכנסת, גם לא לשום סיעה מסיעות הכנסת, אין צוות עצמאי של חוקרים מומחים, שאינם תלויים במומחי הממשלה, והמסוגלים לספק לוועדה או לסיעה את האינפורמציה האובייקטיבית הדרושה לדיון של ממש.

סיעת העולם הזה — כוח חדש הקימה מוסדות כאלה מיד עם כניסתה לכנסת. אנחנו, הסיעה העניה ביותר בבית הזה, שאיננו מקבלים הקצבות מקואופרטיב „דן“, מחזיקים יועץ משפטי בתפקיד מלא, ולידו ועדת משפטנים מתנדבים, ושורה שלמה של ועדות מקצועיות — כלכלית, רפואית וכו'.

כ"ן : איזה מפעלים ומוסדות!

אבנרי : אני מציע שזה ייעשה על חשבון הכנסת. זו הצעה סבירה מאוד ולגיטימית מאוד.

רוזן : (קריאת־ביניים בלתי־מובנת).

גולן : התמונת מהשבוע הזה בהעולם הזה... ..

אבנרי : אני מוכרת פעם להבין למה, כשמדברים לגופו של עניין, חברי־הכנסת

מוכרחים להביא דברים שאינם שייכים לעניין לחלוטין. אם אין לכם מה לומר לעניין — אל

תדברו. האם צריכים תמיד לסחוב דברים אחרים לגמרי, שאין להם שום שייכות לעניין?

... והנה, תחת לחקות אותנו בשטח זה לפחות, תחת לייעל את עבודתן ולהתמסר להחזרת קרנה של הכנסת כמוסד מחוקק, הסיקו הסיעות הגדולות את המסקנה ההפוכה: לכבול את ידינו ולסתום לנו את הפה. וכך אנו מגיעים אל השינויים האחרונים בתקנון.

הבה ונהיה גלויים. שינויים אלה מכוונים אל סיעה אחת בלבד, סיעת העולם הזה — כוח חדש.

בריאליעזר : מה עם הסיעה של חברי־הכנסת מיקונים?

אבנרי : לא במקרה אמר קודם חברי־הכנסת גרוס, שבגלל הסיעה האחת הזאת שלנו,

כל הסיעות הקטנות האחרות צריכות לסבול.

טוידל־דום או טוידל־די

ביום 2 בנובמבר החליטו 14,124 ישראלים לשלוח סיעה זו לכנסת, כדי שתשמיע בבית הזה קול חדש. החלטנו לפעול כגוף פרלמנטרי רציני, לצקת את גישתנו לדפוסים פרלמנטריים אחראיים. שיחקנו לפי הכללים שאתם קבעתם. והנה אתם באים ומשנים את הכללים.

מי זה "אתם"? "אתם", במיקרה זה, זו הפדרציה של המפלגות הוותיקות, המזלקות ביניהן את מה שיש לחלק במדינה, בלי הבדל של קואליציה ואופוזיציה. ואכן, פרשה זו מוכיחה יותר מכל דבר אחר עד כמה אין הבדל מהותי בין המפלגות של המישטר הישן, עד כמה מלאכותית וכוזבת ההפרדה בין קואליציה ואופוזיציה, עד כמה כולכם מאוחדים ברגע שנשמע קול חדש, ברגע שמסתמנת לנגד עיניכם האפשרות הקטנה ביותר שהולך ומתגבש גרעין ראשון של משגו חדש במדינה.

אם סיעה של איש אחד יכולה להטיל עליכם פחד כזה, עד כי אתם מאבדים את העשתונות ועושים פלסטר אפילו את הדמוקרטיה הפורמלית — מה תעשו כאשר יופיע בכנסת כוח המונה עשרה חברי־כנסת? ולגופו של השינוי — הנה טענותינו:

(1) השינוי אינו חוקי.

לוועדת הכנסת אין שום סמכות לחוקק חוקים לכנסת, היא מעולם לא קיבלה הסמכה לכך. כל תקנון־הכנסת הוא בלתי־חוקי, כי מעולם לא אושר עלי־ידי הכנסת. הוא נוגד את חוק הכנסת.*

ועדת הכנסת, כלומר, הרוב הקואליציוני בה, הופכת את עצמה לדיקטטור שמעל לכנסת, לדיקטטור שהוא גם תובע, גם פוסק וגם מוציא לפועל את פסק־הדין, ללא אישור וללא עירעור בפני מליאת הכנסת. וכשאנו באים ושוללים דיקטטורה זאת, אומרים לנו: בבקשה, תגיש עירעור נגד ועדת־הכנסת — בפני אותה ועדת־הכנסת.

זה המוסד המסמל את הדמוקרטיה!

(2) הצעות־לסדר־היום והצעות־חוקים פרטיות הן המכשירים היחידים המאפשרים לסיעה אופוזיציונית להעלות בכנסת עניינים הנובעים מהשקפת־עולמה. חלוקתן שווה בשווה בין קואליציה ואופוזיציה היא אבסורד, כי הרוב הקואליציוני יכול להעלות כל עניין שהוא רוצה, בכל עת שירצה.

החלוקה שווה בשווה פירושה שהקואליציה גוזלת מן האופוזיציה את מחצית האפשרויות לעלות עניינים שאינם רצויים לממשלה. ואוי לסיעה גח"ל העוזרת לכך!

(3) שבעים וחמישה חברי הקואליציה אינם זקוקים לקול, כי הם יכולים לדבר בלי סוף ובלי גבול בפי השרים של מפלגותיהם. סיעות האופוזיציה הגדולות יכולות לדבר כמה שהן רוצות, כי בכל דיון סיעתי עומדות לרשותן שעות על גבי שעות.

דווקא סיעות האופוזיציה הקטנות, הן ודווקא הן, זקוקות לאפשרות נוספת להעלות עניינים. (4) אין כל ממש בטענה כאילו היתה צפויה לכנסת סכנה של סתימת צינורות הדיון והחקיקה. אילו היתה סכנה כזאת, אפשר היה לבוא אתנו בדברים. במקום לעשות דבר, אשר עם כל הכבוד אין לי אפשרות שלא לקרוא לו קנוניה מאחורי גבנו — אפשר היה להזמין אותנו אל כבוד יושב־ראש הכנסת, ותוך הידברות היינו מגיעים להסדר הוגן. אני מודיע בפירוש שהייתי מסכים להסדר הוגן.

* בעקבות טענתנו זו הובא במרוצת הזמן תקנון הכנסת לאישור המליאה, לראשונה מאז נתכוננה הכנסת.

(5) יש מאה ועשרים חברי-הכנסת. אבל אין מאה ועשרים דעות שונות בכנסת. מה ההבדל בדעות בין חברי הכנסת שם-טוב ושלמה רזון? מה ההבדל בדעות בין חברי-הכנסת סרדינס ומנחם כהן? סיעות גח"ל או המערך אינן זקוקות לזמן פי 26 או פי 49 יותר מאשר חברי-הכנסת מיקוניס. כיוון שחברי-הכנסת מיקוניס מייצג דעה אחת, וחברי-הכנסת המדבר בשם המערך מדבר בשם הדעה השניה, ולדעה השניה אין מה להגיד פי 49. אפשר להוסיף כהנה וכהנה, אך די בזה.

אני פונה אל סיעת גח"ל: אם טעיתם — אל תלכו סחור-סחור. נהגו כגברים ואימרו: טעינו, ואנחנו חוזרים בנו מטעותנו. זה רק יוסיף לכם כבוד, זה מתאים להדר שהטיף לכם ראש בית"ר. אם לא תעשו זאת, אתם מכתמים את עצמכם קבל עם ועדה. אתם תוכיחו לכל בר-דעת כי אתם דומים למפא"י כמו טוידל-דום לטוידל-די.*

רבותי חברי-הכנסת, אתם יושבים בביתן של זכוכית. שום תקציב של חסינות לא יעניק לכנסת חסינות בפני העין הפקוחה של הציבור. זיכרו מנין אתם באים — מן הבוחר; ולאן אתם הולכים — אל הבוחר; ובפני מי אתם עתידים ליתן דין-וחשבון — בפני הבוחר!

שיטה חדשה: נאומי-כיס

מלכתחילה נקבע כי הסידור החדש יהיה ארצי ולגסיון עד פתיחת מושב החורף. הובטח כי בחודש יולי 1966 תשוב ועדת הכנסת ותבחן את העניין מחדש.

כאשר נתקבל הנוהל החדש, עירערנו עליו בפני ועדת-הכנסת, כלומר — אותה ועדה בה נתקבלו השינויים האמורים. יחד עימנו עירערו שלוש סיעות נוספות: רפ"י, רק"ח ומק"י. במשך שבועות התעלמה מאתנו החעדה ונוצר הרושם כי משהו דואג לסתבת בכחנה תחילה.

החעדה דחתה את הדיון במשך מספר חודשים, עד שלבסוף הגיע מועד שמיעת העירעורים. בפתיחת הישיבה הודיע יו"ר ועדת הכנסת, ח"כ ברוך אזניה, כי החעדה תדון בינתיים רק בעירעור אחד: זה של רפ"י. כשנודע לנו הדבר, שאלנו את אזניה לסיבת נוהל מורד זה. השיב הוא: „אני לא רוצה סימפוזיון; זה לא טוב שכולם ידברו.“

איש רפ"י, יצחק נבון, חשב אחרת. כשנקרא לנמק את עירעורו, סירב. הוא תבע להזמין את כל המערערים. בלית ברירה נענתה החעדה לבקשתו, אלא שגם זה לא הועיל.

בזמן שחלף מאז הונהג סעיף סתימת הפה, הוכח כי סעיף זה הביא שואה לכנסת. הוא סתם את פי האופוזיציה, הרחיק את הכנסת עוד יותר מחיי יום-יום של המדינה, הגביר את תלישותה מן החיים. הוא לא חסך זמן לכנסת, אלא להיפך — רוקן את הזמן מתוכן. למעשה להשיג רק מטרה אחת: הגבלת סיעת העולם הזה — כוח חדש.

אפשר היה לקבור סעיף זה בכבוד. כאמור, נקבע בשעתו כי העניין יידון מחדש ביולי 1966, לאור הנסיון שיצטבר עד אז. אבל ועדת הכנסת סירבה לכבד את ההחלטה של עצמה ולערך בדיקה מחדש. כשהועלה בה העניין, דחתה את הברור עד אחרי החגים. היא דחתה גם את ברור העירעורים שלנו. בינתיים, החליטה החעדה, יתחיל מחזור חדש של הצעות — לפי המפתח הישן, שנתן לסיעת היחיד שלנו את הזכות להעלות בדרך הרגילה הצעה אחת במשך תמישה חודשים. תקנון הכנסת שאושר לאחר מכן הכיל כבר הוראות קבועות לגבי הגבלת מיספר הצעות-לסדר-היום והצעות-החוק הפרטיות.

* שתי דמויות בספר „מבעד למראה“, ספר-התאום של „עליסה בארץ הפלאות“. הפרק עליהן מתחיל במילים: „הם עמדו מתחת לעץ, חובקים איש את רעהו. עליסה ידעה מייד מיהו מי, כי על צווארונו של האחד היה רקום השם, דוב, ועל צוואר השני השם, די.“

לכאורה, אין הסדר זה צריך לכלול הצעות דחופות. אולם בכנסת, כמו בממשלה, אין שום אמת-מידה אובייקטיבית לשום דבר. להלכה, הצעה דחופה היא הצעה שבאה למנוע דבר שניתן עדיין למניעה. אך למעשה אין מכבדים כלל זה, וההחלטות הן שרירותיות לגמרי.

טכסיסים פרלמנטאריים

פעילותנו בכנסת לא נעשתה על חשבונם של אחרים. לכנסת היה שפע של זמן, ועקב ההגבלות שהוטלו, ננעלו מדי פעם הישיבות לפני הזמן המיועד לכך, מחוסר תעסוקה.

אופייני לכך הסיפור הבא: מזכירות הכנסת הודיעה לנו כי הגיע תורנו לנמק הצעת חוק פרטית משלנו, שנודעה להטיל את ביקורת הכנסת על מאות התקנות שמתקנים השרים בכל שנה. תקנות אלה משפיעות על חיי האזרח, לעתים קרובות, הרבה יותר מן החוקים המתקבלים בכנסת, אך למעשה אין עליהן ביקורת, הצענו להנהיג נוהל שיבטיח את אישורן בידי הכנסת.

אילו היינו מנצלים הזדמנות זו, היתה תמה מיכסנתנו. שקלנו ומצאנו כי אסור לנו לבזבז הזדמנות יחידה זו על הצעת החוק בנוגע לתקנות, למרות כל חשיבותה. לכן הודענו לאנשי המזכירות שאנו מקפאים את הצעתנו. מה היתה התוצאה? שום הצעה אחרת לא באה במקום זו שלנו. הכנסת פשוט קיצרה את ישיבתה, ושלחה את החברים הביתה שעה אחת לפני הזמן. ומה שאירע באותו יום ד', אירע גם בשבוע שלפני כן ולפני שלושה שבועות וחזר וגישה מיספר רב של פעמים בחודשים שלאחר מכן.

הכנסת פשוט קיצרה את ישיבותיה והתפזרה לפני תום זמנה, משום שלא היה לה מה לעשות. כדי להתגבר על המיכשולים, חיפשנו לעצמנו שיטת חדשות. בנסיבות העניין, הסקנו את המסקנה היחידה שיכולנו להסיק: „עלינו“ על ההצעות של סיעות אחרות. כלומר, השתמשנו בכל הטכסיסים הפרלמנטאריים האפשריים, כדי להביע את דעתנו מעל הדוכן, תוך דיון בהצעות של אחרים. עשינו זאת, בדרך כלל, על-ידי הנמקת, „הימנעות“ — כי הסיעה הנמנעת מהצבעה, יכולה להרצות בקצרה את נימוקה.

התוצאה היתה: כמות רבה של נאומי-כיס קצרצרים, בני שתיים-שלוש דקות כל אחד. בנאומי-כיס אלה הספקנו להגיד לא מעט.

● שבת אחים גם יחד

כמעט בכל ישיבה נוהג אבנרי להעיר על מחדליה של הכנסת השישית, אבל ההזדמנות העיקרית לכך היא בעת הויכוח השנתי על תקציב הכנסת.

בתחילת שנת 1967, עת נערך ויכוח זה, חזרה ונשנתה ההתקפה הגדולה של ראשית שנת 1966 (ראה לעיל), ושוב התאחדה המשפחה הגדולה מקיר אל קיר, מחרות ועד רק"ח, כדי להגן על האינטרסים המשותפים של חברי הכנסת כאגודה מקצועית. היה זה הימנון של „שבת אחים גם יחד“. אנשי המערך הרעיפו מחמאות על ראשי אנשי חירות המתמוגגים, ואילו אנשי חירות קשרו עטרות לראשי המערך המסורים והנאמנים. אפילו אנשי רק"ח ומק"י שכחו את „ההון המונופוליסטי הזר“, העלו על גס את העבודה היפה והקשה של הח"כים. ואילו הדתיים מכל הגוונים והסיעות שיבחו את המסירות של הח"כים החילוניים ממפ"ם. אבנרי היה היחיד שהפך אידיליה זו.

חזיון זה חזר ונשנה גם בתחילת שנת 1968. וגם אז, כבשנים קודמות התאחדו כל זיקני הבית נגד אבנרי.

הנה לקט קצר מדבריהם של המשתתפים בוויכוח:

עקיבא גוברין (66): אני תומך בעמדה שהבחירות לכנסת הבאה תתקיימנה במועדן! אולי אתה (לאבנרי) לא

תיבחר יותר!

דבורה נצר (71): צריך לתקן את התקנון! סיעה איננה איש אחד. סיעה היא יותר משני אנשים. אני חושבת שאחת מן הבעיות החשובות של התקנון היא לקבוע, אחת ולתמיד, שאין סיעה של איש אחד. (הצעתה המעשית של דבורה נצר היתה לשלול מאתנו מעמד של סיעה ולהפכנו בכנסת ל„מתיס-חיים“, הסורים זכות להשתתף במרבית הוויכוחים).

רות הקטין (67): חבר הכנסת אבנרי, לבי אתו. רע לו בכנסת. הוא יחיד. משום כך השמיע הערב, מעל במת הכנסת, בזעם רב, ביקורת קטלנית על עבודת הכנסת.

יוסף שופמן (65): אתה (לאבנרי) רק דואב על זה שאתה, ועוד כמה חברים, נשאתם באופוזיציה. כאשר שומעים אותך מדבר, אפשר לחשוב שאתה מייצג המונים, מאות אלפי קולות. אם כך, מדוע אתה פוחד מפני אחוזי החסימה?

ישראל קרגמן (62): קיימת ביקורת הרוצה, לשווא, להיבנות מהשמצה וגסיון של השפלה של הבית. השמצה שכעשית למקצוע — ואנו עדים לה כאן בבית הזה — ביטוי לה בניוון מוסרי ובמום רע שבנפש... על מה בעצם יצא הקצף? האם אסור להשמיע ביקורת עניינית על הכנסת? מה רע בביקורת התובעת פרלמנט חזק ומרשים, היכול להתמודד עם הממשלה, להטיל עליה פיקוח מעשי, להתמקח עם דרישותיה ולצמצם את שרירות מעשיה?

הנה נאומי של אבנרי במלואו. האם יש בו גסות-רוח? חוצפה? האם כולל הוא השמצה שלוחת-רסן, או ביקורת עניינית חריפה, אך מבוססת על טענות ממשיות, אשר כל אחת ניתנת לבדיקה? ...
כבוד היושב-ראש, שנים-עשר חברי-כנסת נכבדים.

קריאה: אסור לספור!

הכנסת הולכת מדחי אל דחי. הציבור יודע זאת. העתונאים יודעים זאת. כל ברידת יודע זאת. האם רק הכנסת עצמה תעצום את עיניה מלראות את מצבה לאמיתו?
הרי די להביט באולם ברגע זה, במספר הזעום של הנוכחים, בהעדרות טוטאלית של חברי הממשלה, בהעדרות אף של רוב המשתתפים בוויכוח היום, שנאמו את נאומיהם והלכו — כדי להיווכח לאן הגיעה הכנסת.

שלוש מחלות מכרסמות בכנסת, ואוכלות כל חלקה טובה בה:

● המונופוליוזיה על-ידי המפלגות המסורתיות.

● הרובוטיזציה של חברי-הכנסת.

● המונולוגיזציה של הדיון.

כל שלוש המחלות כבר היו בבית, כשבאתי אליו לפני שנתיים. מאז הורע המצב באופן בולט. עתה הגיעו שלושתין לשלב המסכן את עצם קיום הבית הזה.

אגודה מקצועית של מנגנונים

המונופוליוזציה של הכנסת על-ידי המפלגות הגדולות קשורה ביצירת קארטל בין המפלגות האלה.

כבר לפני שנתיים, כשאך התחילה סיעת-היחיד שלנו בפעולתה, נוצר הליכוד-הלאומי הראשון — נגדנו.

עסקני המערך וגח"ל כרתו ברית-דמים ביניהם כדי לסתום את פינו. כך נולד הרעיון המחוכם לשנות את תקנון הכנסת, כדי לשעבד את שני המכשירים העיקריים של האופוזיציה — ההצעה-לסדר-היום והצעת-החוק-הפרטית — למפתח סיעתי שרירותי.

מה קרה למפתח זה?

כאשר נוצר, נקבעה מיכסה שווה לקואליציה ולאופוזיציה, חצי-חצי. אפילו הפוליטרוקים של מפא"י הכירו אז בכך שיש לשמור לפחות מחצית המיכסה לאופוזיציה — מכיוון שאלה הם מכשירים מובהקים של ביקורת על השלטון.

בינתיים קם הליכוד-הלאומי הרשמי, והאופוזיציה שנתרה — נגזלה ממנה כמעט לגמרי האפשרות להעלות נושאים לסדר-היום.

אילו היה לשלטון שמץ של כבוד לפונקציה החיונית של האופוזיציה בדמוקרטיה פרלמנטרית, היו לפחות מקציבים לאופוזיציה זו, בלי קשר למימדיה, 50% ממיכסת ההצעות.

התרופה האמיתית, היא, כמובן, ביטול המפתח הסייעתי כולו, והחזרתה לחבר-הכנסת היחיד, כנציג העם, של הזכות החופשית להעלות הצעות לסדר-היום והצעות-חוק.

ברוך השם, אין לכנסת מחסור בזמן. יש זמן, ויש אפשרות, ויש צורך חיוני, להכריח את הכנסת להתמודד עם הבעיות האמיתיות, הגורליות והקטנות, המטרידות את האזרח, ושהשלטון אינו מעוניין להעלותן בבית זה.

כיום, בגלל המפתח השרירותי, הפכו ההצעות לסדר-היום למכשיר של פירסומת-עצמית לשרים, כשכל סיעה מציעה הצעות לשרים של עצמה, כדי לתת להם אפשרות לנאום על מה שנוח להם.

התוצאה היא שהכנסת משעממת, שהכנסת מנותקת לחלוטין מן המציאות של הארץ, שהכנסת הופכת לבמת פירסומת של הממשלה, שהכנסת מקדישה ימים שלמים לעניינים הסרי-ערך וחסרי-תכלית, בעוד שאין היא מטפלת בשאלות-גורל.

הליכוד-הלאומי הביא להשלמת תהליך הקרטליזציה של המפלגות. ליכוד זה, שהיה טבעי וחיוני בעצם ימי מלחמת-ששת-הימים, התנוון מאז והפך, עתה, לאגודה מקצועית של עסקני המפלגות הזקנות, על-פי העקרון של "שמור לי ואשמור לך".

בבריטניה התפרק הליכוד-הלאומי, של מלחמת-העולם השנייה, בהסכמה כללית, ימים מעטים אחרי תום הקרבות.

בכוחות משותפים הביא הליכוד-הלאומי לטיהור כל מוסדות הכנסת מכל שרידי האופוזיציה. בשום מוסד חשוב של הכנסת — לא בנשיאות, הקובעת את סדר-היום, ולא בשלוש הוועדות הקובעות בה — אין ייצוג לאופוזיציה.

„תתמודדו כגברים!“

ועתה באה המזימה הגדולה להעלות את אחוזי-החסימה, מזימה משותפת של כל חלקי המישטר. המשפחה הגדולה, שבחירתנו לכנסת שברה את המונופול שלה בבית הזה, רוצה להחזיר לעצמה, בדרך של הפקרות תחיקתית, את אשר איבדה בדמוקרטיה של הקלפי, ולכונן את הכנסת שוב כמועדון סגור.

ברוך אזניה : אתה ניצחת בקלפי ?

אורי אבנרי : כן.

ברוך אזניה : טוב לדעת.

אורי אבנרי : ובלי 150 מיליון הלירות, שהמערך ביננו מכספי הציבור. אנחנו הוצאנו

קצת פחות. אם אתם לא פוחדים מאתנו, אם כליכך לא איכפת לכם — למה לכם אחוזי-החסימה ?

האם יש הודאה יותר ברורה בפחד הזה, מאשר מזימת העלאת אחוזי-החסימה ?

תתמודדו ליד הקלפי, תתמודדו כגברים, ואל תחפשו לכם קנוניות!

התעמלות שבדית של רובוטים!

הרובוטיזציה של חברי־הכנסת אינה אלא תוצאה של התגברות המנגנונים המוני-פוליטיים המעובשים.

מאז יומי הראשון בכנסת לא ראיתי מיקרה אחד — אף לא מיקרה אחד! — שבהצבעה חשובה באמת הצביע חברי־כנסת בניגוד לדעת סיעתו.

אפילו בדברים לא חשובים, הימנעות מהצבעה, בניגוד לדעת הסיעה, היא תופעה נדירה למדי.

מושה ברעם: מתי אתה הצבעת נגד החלטת הסיעה שלך?

אורי אבנרי: הצבעתי לא פעם בניגוד לדעת חברי.

מי שמצביע בניגוד לדעת סיעתו בעניין של מה־בכך, כגון החוק לעידוד הפרח הישראלי, נחשב בעיני עצמו, ובעיני ידידיו, כגיבור לאומי, ממש כבר־כוכבא חדש.

עם הקמת הליכוד־הלאומי, המקיף רוב עצום בכנסת, לא ניתן יתר חופש לחברי־הכנסת היחיד, אלא להיפך. מחזה רגיל הוא לראות חברי־כנסת מצביע בעד חוק, אחרי שנאם נגדו נאום חוצב להבות.

רגיל עוד יותר לראות חברי־כנסת נכנס לאולם כשידו מורמת להצבעה, כמו שמצביעים חבריו לסיעה, בלי שידע על מה מצביעים, ולמה.

אתה יכול לשאול: בשביל מה יש צורך בהתעמלות שבדית זו?

אם לחברי־הכנסת היחיד אין דיעה, או אין לו הזכות לנהוג לפי דעתו, האם לא די במסירת הודעות־הצבעה פשוטות של מזכירי־המפלגות — ודי בפורום של מזכירי המפלגות, במקום במליאה של 120 איש?

היש פלא בכך שחברי־כנסת, מאנשי סיעה גדולה, רואה בישיבה כאן ביזבוז־זמן ותרגיל של שעמום?

כאשר העליתי, לפני שנתיים, הצעת־חוק שבאה לחייב נוכחות מינימלית של חברי־הכנסת בדיונים — בסך הכל דרשתי נוכחות של 30 חברי־כנסת מתוך 120 — הצביעה הכנסת פה אחד נגדי, אבל הסיעות הבטיחו לפעול בדרכים אחרות להגברת הנוכחות.

מלים חסודות! מה יצא מהן? כיום המצב מחפיר עוד יותר.

הנוכחות במליאת הכנסת היא חיונית לדמותו של הבית, להשפעתו החינוכית, להדר פעולתו. לכן לא נלאה ממאבק זה.

איני רואה שום סיבה — שום סיבה בכלל — לכך שאני, הנוכח בכל הישיבות, אקבל את אותה המשכורת כמו חברי־כנסת מסויים, שאני רואה אותו כאן אחת לכמה חודשים.

לכן דרשתי להצמיד את שכר חברי־הכנסת לנוכחותו במליאה ובוועדות, והצעתי להוריד בהתאם לכך את התקציב המוקדש למשכורות. כי על פי שיטה זו אפשר לשלם משכורת גבוהה יותר, בתקציב קטן יותר.

יש כאן הסכם אילם של המשפחה הגדולה להעמיד פנים כאילו, לעומת המליאה, שהיא ריקה ומשעממת, נעשית עבודת־ענקים בוועדות.

לא דובים ולא יער, כחמש ועדות לפחות מיותרות לגמרי, ואילו נפתחו הדלתות לעתונות, היה הציבור נוכח בכך. שתיים־שלוש ועדות הן בדיחות חיות.

וגם בהן, כפי שראינו בוויכוח על רדינג ד', משועבד חברי־הכנסת למנגנון מפלגתו, ונאלץ לפעול כרובוט, לפי האינטרס של מנגנון מפלגתו.

איש אינו משכנע, איש אינו משתכנע.

המונולוגיזציה של הדיונים בכנסת היא תוצאה ישירה של שתי התופעות הקודמות. כל עתונאי, מאלה היושבים כאן ביציע, יכול לכתוב מראש כמעט כל נאום של כל חבר-כנסת על כל נושא שהוא. אחדים בהם הגיעו לדרגה של אמנות אפילו בחיקוי של הקולות. אני באתי לכנסת בכל התמימות, כדי לשכנע ולהשתכנע. לא רק להשמיע, אלא גם לשמוע. להשתתף בהכרעה בדרך של התמודדות חופשית של רעיונות וטענות. איזו אשליה!

האם עולה אף נואם אחד על דוכן זה מתוך תקווה כלשהי לשכנע מישהו? האם יש כאן מידה כלשהי של ויכוח אמיתי, של נכונות לקלוט ולהיות מושפע? אכן, כאשר הכל נחתך מראש על-ידי המנגנונים האלמוניים, איזה טעם יש בכלל בשיכנוע או בהשתכנוע? ואם יש סכנה כלשהי שהדברים ישפיעו בכל זאת — לא כאן באולם, הלילה, אלא בציבור שבחוץ — מונפת חרב אחוזה-החסימה כדי לעקוף סכנה נוראה זו. כאשר הדיון אינו אלא אוסף של מונולוגים — ממילא אין צורך לקבל את דרישתנו להעמיד לרשות הכנסת ותבריי-הכנסת צוותות של מחקר וייעוץ מקצועי, כדי שהכנסת תוכל להתמודד בכלל, ככוח עצמאי, עם גושי המומחים של הממשלה. ודי להזכיר את פרשת סומרפין.

דרושים דם חדש ופנים חדשות!

כבוד היושבת-ראש, הכנסת שוקעת בתהום של אי-יעילות, שיעמום ושיגרה. השפעתה, הקטנה בלאו הכי, מתמעטת והולכת. גרוע מכל: חבריי-הכנסת עצמם רואים במצב זה דבר נוח, נתון ורצוי, "שבת אחים גם יחד", ושוב אינם מתקוממים ואינם מתמרדים.

היו"ר רות הקטין: כבר עברת על זמנך.

אורי אבנרי: עוד שני משפטים.

תופעה זו, יותר מכל תופעה אחרת, מוכיחה את הצורך החיוני בחילופי-משמרות דרסטיים. בהכנסת דם חדש ופנים חדשות לבית זה. נקטנו יוזמה תחיקתית בכיוון זה, בהצעתנו להקמת מועצת ותיקים ולהגבלת כהונת חברי-הכנסת לשתיים-עשרה שנים.

לכן אנחנו נתנגד בכל החריפות לרעיון, שהושמע כאן, להאריך את כהונת הכנסת. להיפך: היה צריך לקצר את כהונת הכנסת, לתת לעם הזדמנות מיידית להכריע בבעיות-הגורל העומדות בפני המדינה ולבחור בנציגות חדשה ורעננה.

קמו לנו מחכים

מדוע לא קמו לנו מתחרים בכנסת?

מחכים קמו לנו ללא סוף, זה היה טבעי.

כשבאנו לכנסת בסוף שנת 1965 ריחמו עלינו הכל. מה יכולה סיעה של איש אחד לעשות בבית זה? הרי איש אחד מוכרח להתבטל כאן בששים כפול שנים! הראיה הטובה ביותר לכך היא העובדה, כי כל סיעות היחיד בכנסות הקודמות נעלמו בכנסת ולא נודע כי באו אל קירבה.

כפי שראינו השתנתה דיעה זו תוך זמן קצר, מן הקצה אל הקצה. הוכחנו כי יש אפשרויות עצומות לסיעת יחיד, עד כי הרוב נאלץ לשנות את התקנון כדי לבלום את פעילותנו. הצלחה זו עוררה בלב מספר ח"כים את החשק ללכת בעקבותינו. ח"כים אלה נוהגים לחקותנו. הם נוקטים שיטות שהן העתק מדויק ונאמן של השיטות שפיתחנו אנו עוד בשנה הראשונה לכינונה של הכנסת השישית, בהבדל יסודי אחד.

שיטות סיעתנו גזורות על-פי מטרותינו ומהותנו. איננו מחפשים סקנדאלים. אילו היינו רואים את עיקר תפקידנו בהשגת כותרות בעתונים, היינו צריכים לעשות סקנדאל אחת ליומים. אין קל מזה. ניתן להודיע מראש לכל העתונאים להיות מוכנים: „אנו נדהים את הכנסת!“ העתונאים יישבו אז ביצע בדריכות (המליאה תישאר ריקה), נביים סקנדאל באולם המליאה על נושא ממדרגה שנייה ושלישית. ולמחרת היום נזכה לכותרת, בעקבות תעלול הפירסומת. אלא שלא הפירסום העתונאי שלמחרת היום הוא המנחה אותנו בפעילותנו. איננו שואלים את עצמנו בכל הזדמנות — מה פופולארי היום? על איזה סוס כדאי לרכב? איננו נבהלים מסקנדאלים. אם תוכן דברינו מעורר תגובה סקאנדליסטית מצד מנהיגי המשטר הישן — פורצת שערווריה. אך איננו מתכננים את הסקנדאל, ואיננו מבשלים אותו מראש בעזרת העתונאים.

אני מרשה לעצמי לומר, בכל הענווה והצניעות, כי לסיעתנו יש בסיס רעיוני מוצק, הידוע היטב לציבור. לכן, כשאנחנו מדברים על נושא כלשהו — יודעים רבים כי זוהי גישה כנה, המיוסדת על השקפת עולם ותפיסה מדינית, אשר ניתן להסכים לה או לשוללה, אבל גישה שיש מקום בהחלט להשמיעה ולהתווכח עמה. לכן ניתן לחקות אותנו באופן חיצוני — להגיש שאילתות, הצעות לסדר-היום, להסתייג מהצעות-חוק, להשתתף בכל ויכוח. אך כאמור זה חיקוי חיצוני, ותו לא. מפני שאלה המחקים אותנו חסרים אותו בסיס רעיוני. לפיכך גם עם ריבוי הסיעות החדשות בכנסת, נשארה סיעתנו יחידה במינה.

● אחוז החסימה

באחד מנאומיו בכנסת אמר ח"כ ישראל קרגמן:

„אני רוצה לומר, כי מדי פעם בפעם מזכירים את עניין אחוז החסימה. רבותי חברי-הכנסת, אין זו הצעה של מפלגת העבודה. זוהי הצעתי אני. הצעתי זו נובעת מתוך רצון שתהיה אופוזיציה בכנסת.“
הבה נבחן הצעה זו. האם זו באמת ובתמים, הצעתו של ישראל קרגמן בלבד?

רעיון אחוז-החסימה הגבוה צץ למחרת הבחירות לכנסת הנוכחית, לכשנתברר כי בפעם הראשונה מזה דור הצליח כוח חדש להגיע לייצוג בכנסת. ההצעה צצה, בעת ובעונה אחת, במפא"י ובחרות. נושא דגלה העיקרי של הצעה זו כיום הוא ישראל קרגמן, הנתמך על-ידי מנגנון מפלגת העבודה. מה מציע קוימסאר מפלגתי זה? קרגמן מציע להנהיג בבחירות לכנסת הבאה ארבעה אחוזי-חסימה. פירוש הדבר, כי רשימה אשר לא תקבל לפחות ארבעה אחוזים מכלל הקולות הכשרים, לא תזכה לכל ייצוג בכנסת. הצעה זו נועדה לשלול מחלקים ניכרים של הציבור את ייצוגם בכנסת.

מ־120 חברי הכנסת, שייכים 108 למפלגת-השלטון. האופוזיציה הפרלמנטרית מורכבת כיום מ־12 ח"כים בלבד, ואף אחד מהם לא היה נמצא בכנסת אילו היה קיים בבחירות האחרונות אחוזי-חסימה כה גבוה. מק"י קיבלה 1.1% מכלל הקולות הכשרים. הכוח החדש קיבל 1.2%. רק"ח קיבלה 2.3%. אגו"י קיבלה 3.3%. המרכז החופשי לא היה קיים אז, אך אם היה מתייצב בבחירות כגוף עצמאי, ספק רב אם היה עובר את אחוזי-החסימה של 1%. משאל דעת קהל שנערך בחודש אוגוסט 1968, מטעם מכון מחקר בלתי-תלוי (מחקרי דעת-קהל לישראל בע"מ),

• לאחרונה הצטרף לאופוזיציה גם שלמה כהן-צידון, אשר פרש מגז"ל, ולאחר מכן הצטרף לסיעת המרכז החופשי.

מראה שהיום יש למרכז החפשי סיכוי לקבל 0.8% מכלל הקולות לכנסת. מכל מקום ברור, שלא היה מגיע לארבעה אחוזים.

גם ארבע סיעות המשתתפות בקואליציה — הליברלים העצמאיים, פא"י, הרשימות הערביות של מפא"י — לא היו עוברות אחוז-חסימה זה.

מובן שמצב זה נוח במיוחד לראשי מפלגת העבודה, אבל הוא נוח גם לגח"ל, המשתתפת בממשלת הליכוד הלאומי.

יש להניח שגח"ל תצטרף לממשלת „הליכוד“ שתקום לאחר הבחירות לכנסת השביעית. שהרי נוצר מצב בטחוני, שלא ישתנה במהרה. מצב זה מהווה כיום תירוץ לקיומה של ממשלת הליכוד ואין כל סיבה להניח, שלא יהווה תירוץ לכינונה של ממשלה רחבה לאחר הבחירות הקרובות. הליכוד הלאומי הוכיח את אשר טענו תמיד: שאין ולא היה כל הבדל רעיוני, פוליטי ומעשי בין המערך או מפלגת העבודה לבין גח"ל. בכל ההיכוחים בממשלת הליכוד הלאומי — בענייני חוץ ובטחון כמו בעניינים כלכליים — ניטשטשו הגבולות בין מפלגת העבודה וגח"ל עד שנעלמו כליל.

אבל הוא נוח לגח"ל גם אם לא תצטרף לממשלה רחבה. מפני שכמפלגה אופוזיציונית לא יהיו לה כל מתחרים, וממילא לא תצטרך כלל להתאמץ. קיים גם שיקול אחר: אילו נעלמו הסיעות הקטנות מן הכנסת, היתה מפלגת העבודה, במערך עם מפ"ם ואולי גם בלי מערך כזה, מגיעה לרוב מוחלט*. הקולות אשר יינתנו למפלגות הקטנות לא יזכו לכל ייצוג בכנסת ואז ממילא יגדל הייצוג של המפלגה הגדולה (בעיקר המפלגה הגדולה בבית), המקבלת יותר מקומות בפרלמנט מכפי המגיע לה, אילו היה מספר המקומות נקבע לפי האחוז שניתן לה בקרב כלל המצביעים.

מובן שהקומיסארים של מפלגת העבודה מעוניינים בכך. מפני שעל-ידי שינוי שיטת הבחירות יזכו לרוב מוחלט בכנסת, ויוכלו לעשות במדינה ככל העולה על רוחם.

מבחינת הכנסת פירוש הדבר: סיום התהליך של ריקון הכנסת מתוכנה.

אין פרלמנט ללא אופוזיציה אמיתית, ראויה לשמה. מול ליכוד לאומי ניצחי זה לא יכולה להתייצב שום אופוזיציה. מטבע הדברים הוא, שכל כוח-חדש, בתחילת דרכו, לא יזכה להישגים בולטים. אחוז-חסימה גבוה, מלכתחילה, ימנע אחת ולתמיד חזירת כל כוח-חדש לבית הנבחרים. הזירה תעבור אז מהפרלמנט למקומות אחרים, וממילא יאבד הפרלמנט, שהוא חיוני לקיומה של הדמוקרטיה, כל ערך, אפילו את ערכו כזירה המאפשרת התמודדות של השקפות לעיני הציבור.

ישראל אז לפרלמנט תפקיד אחד בלבד: להריע למעשי הממשלה ולאשר באופן פורמלי את כל החלטותיה. האמת היא, שכל הסיעות האחרות אינן מפריעות לשלטונה המוחלט של מפלגת העבודה. בצורה זו או אחרת ישתבצו במישטר הישן, אפילו אם פורמלית יהיו אופוזיציה. כלום באמת אפשר לראות את אגו"י כמפלגה אופוזיציונית? האם מק"י של סנה רחוקה היום ממפ"ם של יערי? ואם מפ"ם* תשתלב מחר במפלגת העבודה בדרך של הקמת מערך עם מפלגת העבודה, מדוע לא יגיע סנה ישר למפלגת העבודה? האם רק"ח מסוכנת בצורה כלשהי למישטר הקיים במדינה? ! האם המרכז החופשי מבטא רעיונות שונים מאלה המועלים על-ידי ראשי חרות? האם לא היו ראשי המרכז החופשי נשארים בחרות אילו היו מצליחים לכבוש את הנהגת המפלגה?

מי נותר, אפוא?

בערב ראיונות, שנערך בקריית-חיים, נשאל ישראל קרגמן, מדוע הוא מציע להעלות את אחוז החסימה ל-4%. על-כך השיב:

„כדי שחבר-כנסת יחיד, המהווה סיעה, לא ידבר בלשון „אנתנו“.

ואילו העיתונאי שמעון סאמט, שראיין את ראשי המפד"ל על יחסם להצעה זו, דיווח:

* הדברים נכתבו בטרם כונן מערך עבודה-מפ"ם.

„יש למפד"ל חשבון גדול עם סיעת העולם הזה" כוח חדש, על הגישה החילונית, האנטי דתית כמעט, של סיעה זו, והמפד"ל כלל לא תצטער אם תיעלם סיעה זו כליל מהכנסת".
 מובן שישיג גם החשבונות האחרים, אבל אחד השיקולים העיקריים הוא לסתום את פינו בכל מחיר. הצליח לבטא זאת בשיחה פרטית פוליטיקאי מנוסה כיוהר הררי, שאמר:
 „חרות רוצה לסלק את המרכז החופשי, הליברלים רוצים לסלק את הליברלים העצמאיים, המפד"ל רוצה לסלק את אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל, השמאל (קרי מפ"ם) רוצה לסלק את רק"ח ומק"י — וכולם יחד רוצים לסלק את אורי אבנרי".

● בית-הלורדים

ביום 12.2.68 הנחנו על שולחן הכנסת הצעת חוק פרטית בשם: „חוק יסוד: מועצת ותיקי המדינה", שזכתה בפי הציבור לכינוי „בית-הלורדים". שעה שהונחה ההצעה על שולחן הכנסת היה נדמה לרבים שזהו מעשה קונדס. אולם לא התכוננו לתעלול.

אפשר כמובן לתאר בבדיחות הדעת הענקת תואר „לורד שדה-בוקר" לבן-גוריון, „הרוזן מרחביה" לזאיר יערי, ותואר „ליידי" לגולדה מאיר; אלא שאנו הצענו ברצינות הקמת בית שני, בעיקר משני שיקולים. המדינה משופעת באישים ותיקים וקשישים, עתירי זכויות, הממלאים את מוסדותיה העליונים. למרבה הצער, מהווים הם שם פקק, המפריע למחזור הטבעי של חילופי המשמרות. מייסדי המדינה התבצרו במוסדות שהם יסוד, וקשה מאד לרורה-המשך לצבור די כוח להוציאם מעמדות-מפתח אלה. וכשיש הכוח לכך — חסר אומץ-הלב המוסרי. כי מה יעשה הזקן אחרי שהורחק מן התפקיד אשר לו הקדיש את כל חייו? זה כמובן צידה השני של הבעיה.

לוותיקים שלנו, שצמחו וגדלו בתפקידיהם הפוליטיים, אין שום עיסוק אחר, שום עולם נפשי אחר. אין הם יכולים לבנות להם עולם חדש. הספורט אינו מעניין אותם. איש מהם אין נטיות אמנותיות. הם עסקנים מיקצועיים, עסקנים בכל נימי נפשם. ולכן, אם מרחיקים איש כזה מן החיים המפלגתיים והפוליטיים, שהם התוכן היחיד של חייו, מפקירים אותו להתנוונות בחלל ריק.

אלא שכאן חוזרים אנו שוב לצדה הראשון של הבעיה. אין להתעלם מקיומו של הגורם הביולוגי. הכושר הגופני של אדם יורד אחרי גיל מסויים, ועמו גם נוטים להתנוון בהדרגה חושי הגופניים. מובן שיש לכך גם השלכות פוליטיות. רבים מראשי המדינה והמפלגות איבדו זה מכבר את כושר הדושיה, את היכולת להקשיב לדברי הוולת. כאן אולי מוקד הבעיה. אדם המצוי בחיים הציבוריים 50 שנים רצופות ויותר, הוא פרי תקופתו. דרך-חייו עיצבה את מושגיו והשקפותיו. אין הוא נוטה לשנות את דרכו, אפילו השתגתה המציאות התיצונית. אבל החברה היא דינמית. המציאות משתנה ללא הרף. היא זקוקה לחילופי רעיונות ומושגים. יש צורך בגישות חדשות, בתשובות חדשות, ולאנשים חדשים קל יותר לגבש תשובות כאלה. מאידך, זקוקה החברה תמיד לאיוון. סילוק שרירותי של הוותיקים, עתירי הנסיון וההישגים, ימנע איוון כזה.

בבריטניה, למשל, נמצא שכדאי לנצל את נסיונם של הוותיקים, בזכות הידע שצברו, כשהם משוחררים סוף-סוף מלחץ של מנגנונים מפלגתיים. ההצעה להקים „בית-לורדים" נועדה לאפשר חילופי-משמרות אישיים ורעיוניים תוך ניצול נסיונם של הוותיקים, במועצתם, לאיוון כוח-החידוש של הצעירים יותר, במוסדות החקיקה והביצוע.

דברי-הסבר

דברי ההסבר שזורפו להצעת החוק ליבנו את שני צדי הבעיה:
 הכנסת ומוסדות השלטון האחרים קופאים על שמריהם. גילם הממוצע של חברי הממשלה הוא 61; גילם הממוצע של חברי הכנסת מתקרר ל-58, ובתום תקופת כהונתה של הכנסת

הנוכחית יהיה גבוה יותר, ואילו הגיל הממוצע בארץ ל-31.12.66 הוא 29.4. האוכלוסיה היהודית (האוכלוסיה הלא-יהודית צעירה יותר) עד גיל 44 מהווה 73.9% מכלל האוכלוסיה היהודית בישראל, בעוד שצעירי השרים הוא כבן 50, וצעירי חברי הכנסת הוא כבן 40. יוצא, איפוא, שלחלק ניכר מהאוכלוסיה הצעירה של ישראל אין כל ייצוג במוסדות השלטון המרכזיים. נוכח נתונים אלה קיים כמובן חשש רציני לגיתוק בין חברי הכנסת לבין מרבית האוכלוסיה.

החברות בבית-הנבחרים אסור לה בשום פנים ליהפך למקצועו של נושא התפקיד הרם. כהונה ממושכת מדי בתפקיד זה עלולה להפוך את הישיבה בכנסת למקצועו של נושא התפקיד, — מקצוע שקשה אחר כך להיפרד ממנו.

רבים מחברי הכנסת מכהנים בתפקידים הרם זה שנים רבות. חלק מהם אינו מגלה פעילות רבה בעבודה השוטפת של הכנסת, אם כי יכול היה להרים תרומה נכבדת לביורר בעיות לאומיות וממלכתיות.

אחד מתפקידיה העיקריים של הכנסת הוא לשמש זירה להתמודדות של רעיונות והשקפות. לעיני הציבור ולשיקולו.

מבחינה זו אסור לוותר על נסיונם הרב של אישי ציבור עתירי נסיון. מאידך, כאמור, מחזור דם רענן הוא תנאי חשוב ביותר לתקינות ויעילות החיים הציבוריים. החילופים המתמידים והמוצלחים של הרמטכ"לים בצה"ל המסייעים לבחינה מחדש של תפיסות וגישות ומונעים הקפאה וקפאון, הם ראיה המבליטה נכונותה של גישה זו. הצעת החוק הנוכחית באה להציע פתרון לבעיה זו. על כן מוצע להקים בית נוסף מעין "בית לורדים", אשר בין השאר יחווה את דעתו בבעיות ממלכתיות ולאומיות כלליות. יעסוק בביורר נושאים בעלי חשיבות ציבורית, יעביר המלצות בנושאים בעלי חשיבות ציבורית לרשויות השלטון וכו'.

אין הכוונה לפרלמנט בן שני בתים. הליכי החקיקה יימשכו כמקודם. ריבונותה של הכנסת לא תיפגע. הכוונה להקים מועצה מיעוצת, שתהיה כמובן בעלת משקל רב, נוכח הרכבה המיוחדת. מועצה זו תאפשר התמודדות אמיתית של השקפות ורעיונות, באשר חבריה יהיו משוחררים מהובת המשמעת הסיעתית ומכבלי המנגנונים למיניהם. יהיה זה בית עצמאי ובלתי תלוי במובנו החיובי של מושג זה.

הגישה הנ"ל מצריכה בדק בית יסודי במיבנה הכנסת. על כן מציעה הצעת החוק לתקן את חוק יסוד הכנסת, היינו לקבוע, כי אדם שכיהן במשך 12 שנים כחבר-כנסת, לא ייבחר מחדש לכנסת ולא יהיה מועמד ברשימת מועמדים בבחירות לכנסת.

מאידך קובעת ההצעה, כי למועצה ייכנסו באופן אוטומטי; נשיא המדינה; חברי הכנסת אשר כיהנו בתפקיד זה 12 שנים; שרים בתום כהונתם; מבקר המדינה; שופטים שפרשו; ראשי רשויות מקומיות לאחר 12 שנות שרות; הרמטכ"לים לשעבר — כל אלה לאחר שחדלו לכהן בתפקידיהם הנ"ל ובתנאי שאינם ממלאים כל תפקיד כנ"ל, או כל תפקיד ציבורי אחר, המונע מנושאו להיבחר לכנסת.

הצעת החוק קובעת סידרי-עבודה למועצה לאחר שתוקם; נקבע כי על כל חבר מועצה למסור הצהרת אמונים; הוצעה דרך לבחירת הנהלת המועצה; מוצע להקים ועדות אד-הוק לביורר עניינים מסויימים; יש בהצעה סעיף של קוורום; נקבע כי המועצה וועדותיה יקיימו ישיבותיהן בפומבי; הנהלת המועצה תהיה רשאית להזמין אדם שאינו חבר המועצה להשתתף

בדיוניה; מוצע כי השכר לחברי המועצה — למי שאינו מקבל קיצבה בגין תפקיד ציבורי כלשהו בעבר — (מקבל קיצבה, כאמור, לא יהיה זכאי לכל שכר) — ישולם לפי מידת ההשתתפות בישיבות המועצה וכו'.
יתרונה של הצעה זו הוא בכך, שהיא מאפשרת חילופי משמרות תוך שמירה על יכולת השפעתם של ותיקי המדינה העשירים בנסיון בנושאים ציבוריים.

הדיון בהצעה

ההפתעתנו עוררה ההצעה הדים חיוביים. תחילה פנו אלינו נציגי הקואליציה וביקשו לדחות את הדיון למועד מאוחר יותר, כדי לאפשר לטיעות השונות לקיים התייעצויות נוספות — מתוך מגמה להביא לקבלת ההצעה בכנסת.

המעניין הוא, כי רבים מווחי הכנסת פנו אלינו, הביעו הסכמה לרעיון והציעו הצעות מעשיות לשינוי פרטים. אלא שזקני מפלגת העבודה, הנאחזים בציפורניהם בקרנות-המזבח של הכנסת, הוכיחו כי לא נס ליחס. הם פתחו בהתקפה נגדית עזה, שבעקבותיה הצליחה צמרת הזקנים לשכנע את האחרים ולהביא לדחיית הצעת-החוק. בנאומו עמד אבנרי על הדברים הבאים:

● בחברה תקינה דרוש איוון בין הדור הקשיש ובין הדור הצעיר. במדינה דינאמית כישראל, מן הראוי היה להפר איוון רגיל זה לטובת הכוחות הצעירים. אלא שאצלנו קרה וקורה ההיפך הגמור. האיוון מופר לטובת הקשישים.

● דור המייסדים אינו מוכן לנטוש את עמדותיו. הוא מזהה את עצמו עם כל מוסדות המדינה. והראיה: 50 מחבריה של הכנסת הם מעל גיל 60. בממשלה אין אף חבר אחד, שנולד אחרי מלחמת העולם הראשונה. ● לא תמיד דגלו המנהיגים הדיומ בשלטון של זקנים. דוד בן-גוריון היה בן 35 כשהפך למוזכיר הכללי של ההסתדרות, בגיל 49 כבר היה יושב-ראש הנהלת הסוכנות. יגאל אלון היה בגיל 25 סגן מפקד הפלמ"ח, ומפקדו בגיל 27. בגיל 33 היה אבא אבן נציג ישראל באו"ם. מנחם בגין היה נציב בית"ר בפולין בגיל 26. גולדה מאיר היתה בת 28, כשהגיעה לעמדת-מפתח בחברת סולל-בונה.

● אצלנו, עומדים בני 50 פתח ומחכים לתורם בתיסכול גובר; בני 40 נחשבים לתינוקות דבית-רבן; ובני 30 אינם אף עוברים פוליטיים.

● אדם כבן-גוריון, אשר לפי המצב הנראה היום, לא יהיה חבר הכנסת הבאה — האם לא חשוב שתהיה במה ציבורית בה יוכל לבטא, במיסגרת ממלכתית, את השקפותיו על בעיות גורל?

● איננו מרימים את נס המלחמה בזקנים. להיפך: באים אנחנו ליצור מתכונת בריאה להמשך השפעתם הלגיטימית, בלי שיפריע הדבר לחילופים סבירים. גובר והולך המרחק בין הכנסת והציבור, ובעיקר הדור הצעיר. ניתוק זה טומן בחובו סכנות נוראות לדמוקרטיה. הנוער רוצה שיתוף בהנהלה — לא רק באוניברסיטאות, אלא גם במוסדות המדינה.

הנימוקים שיכנעו רבים, אבל המישמעת הסייעתית עשתה את שלה. היתה בידינו רשימה של למעלה מ-30 ח"כים, שהודיעו לנו בפירוש, בשיחות פרטיות, כי עקרונית תומכים הם בהצעתנו. אף אחד מהם לא נכח באולם בעת הדיון. לעומת זאת נכחו באולם כל הוותיקים השולטים בכנסת.

ותיקי כל המפלגות — מרק"ח ועד הסייעות הדתיות הקיצוניות — הצביעו פה אחד נגד. גז"ל והמרכז התופשי נמנעו, כביכול, מהצבעה — אבל — כדי שתהיה להם הזכות לדבר נגד ההצעה מעל הדוכן.

וכאן, כמו תמיד, בכל עניין עקרוני, עמדה סיעתנו נגד כולם, 1 מול 119.

1 מול 119 ●

119 מ־120 חברי הכנסת, שנבחרה ב־2 בנובמבר 1965, לא היו שונים מקודמיהם בכל הכנסות הקודמות. רובם יושבים יחדיו בכנסת מזה תריסר שנים רצופות. רבע מהם יושבים בה ביחד עוד מאז הכנסת הראשונה. גילם הממוצע הגיע בינתיים ל־60, וגילם הרעיוני עוד יותר. אמנם הופיעו בכנסת השישית גם כמה אנשים חדשים, אולם אלה התבוללו מאונס במפלגות הישנות, ולא יכלו לשנות את מהותן.

כבר למחרת יום הבחירות, נתגלתה דמותה של הכנסת — והיא היתה ככל הכנסות הקודמות. סיעת מפא"י סמכה על שלושה אנשי מגננון מובהקים — ישראל קרגמן, משה ברעם וברוך אזניה — בלי לתת דריסת־רגל בהכרעות לאיש חדש כמו ח"כ זאב שרף. שלטון השלושה הבטיח כי הכנסת תוסיף לרקוד לפי חלילה של הממשלה, בלי לגלות סימני עצמאות כל־שהיא. ואילו סידרי הכנסת עצמה, וחלוקת כל המשרות בה ובועדותיה, נקבעו מראש על־ידי זוג העסקנים למוד־הקנוניות — ברוך אזניה ממפא"י ויוחנן באדר מחרות, אשר פעלו מתוך תיאום מלא והבנה מושלמת, שהתגבשה תוך שנים רבות. לתוך האווירה המשפחתית הזאת הכניסו הבוחרים את הח"כ ה־120, שלא היה שייך למשפחה, ושקילקל את האינטימיות הכל־מפלגתית. נציג הכוח החדש החל מיד להפר את השלווה. הוא עשה זאת כבר בישיבה הראשונה, כאשר הציע שיו"ר הכנסת לא יהיה איש־מפא"י, בניגוד להסכם מפא"י—חרות.

למרות ההצעה נבחר חבר־הכנסת קדיש לוז ליו"ר הכנסת השישית. מאורע שיגרתי כביכול. ובכל זאת : מאורע שקבע את דמות הכנסת כבר בדקותיה הראשונות. כי בחירה זו באה ללא מאבק. מימין ומשמאל הורמו הידים, באופן אוטומטי. כאילו היה זה דבר מובן מאליה. אבל הדבר אינו מובן מאליה כלל וכלל. מבחינה אישית ראוי חבר־הכנסת קדיש לוז למישרה זו. הוא מילא אותה בעבר בכבוד. אלא שהבחינה האישית אינה חשובה כאן. הכנסת אינה — או אינה צריכה להיות — מועדון פרטי להענקת כיבודים הדדיים. הכנסת היא — או היתה צריכה להיות — בית־הנבחרים, בו מתנגשים הכוחות המדיניים במאבקם לעיצוב פני המדינה. בחירת היושב־ראש היתה צריכה להיות נושא מובהק להתנגשות כזאת. כי בניגוד לדעת רבים, תפקיד היושב־ראש אינו ייצוגי בלבד, או אף ייצוגי בעיקרו.

תקנון הכנסת מעניק ליושב־ראש הכנסת סמכויות עצומות. סמכויות כמעט דיקטטוריות לניהול המוסד המחוקק הריבוני של המדינה. על פיו ישק דבר. מעבר לסמכויות הכתובות, יש ליושב־ראש השפעה רבה, ולעתים מכרעת, על מהלך העניינים הפרלמנטאריים. לגבי אלף ואחד דברים — החל בתקיפת חוקי ישראל וכלה בפיקוח יומיומי על פעולות הממשלה באמצעות שאילתות — יכול הוא לכוון את העניינים מאחורי הקלעים. כך למשל פרצה סערה, כשלוז עיכב העברת שאילתה שלנו לאבא אבן, שבה ביקשנו תוות דעת של משרד־החוץ, על נזק שגרם דיין למערכת ההסברה של ישראל בחו"ל. דוברו של אבן הודיע ברדיו, כי שר החוץ ישיב על השאילתה למחרת היום, אלא שבגלל עיכובו של לוז לא הגיעה השאילתה לידיו של אבן.

במליאת הכנסת עצמה פוסק היושב־ראש מה הוחלט ומה לא הוחלט — ודברו הופך אוטומאטית חוק המדינה, גם במיקרה של חילוקי דעות. אפשר לחלוק במיקרה כזה על הנוהל לגבי העתיד — אך אי־אפשר לערער על החלטת היושב־ראש. החלטתו היא סופית.

זוהי הסמכות המעשית. אך אין לזלזל גם בסמכות הייצוגית. יושב־ראש הכנסת הוא האדם השני במדינה מבחינת הפרוטוקול. הוא ממלא מקום נשיא המדינה. פעמים רבות הוא מייצג את המדינה בעיני העולם. אין ספק שהוא אחד משלושת הגדולים, בצד נשיא המדינה וראש הממשלה.

אין זה עניין של מה בכך. לייצוג יש משקל מדיני סגולי. יש הבדל רב אם נשיא המדינה, למשל, הוא עברי או ערבי, אשכנזי או בן־המורה, עסקן מפלגת העבודה או אישיות בלתי תלויה. הבדל דומה קיים לגבי והותו של היושב־ראש כאישיות ייצוגית.

מכל הבחינות האלה מותר היה לצפות להתעוררות המפלגות השונות, לתסיסה כלשהי, לנסיגות של מאבק על הבחירה.

והנה — קול דממה דקה. שום תסיסה. שום מאבק. שום נסיון קלוש של התנגדות, אף לא גישוש קל שבקלים בין המפלגות. כדבר מובן מאליו השלימו כל המפלגות עם זכותה של מפא"י לזכות במישרה זו. מדוע? למפא"י היו אז בסך-הכל 36 מתוך 120 המנדטים בכנסת. זהו קצת יותר מרבע. זהו קצת פחות משליש. אך מיעוט קטן זה החזיק בידיו את כל תפקידי המפתח.

אין לקחת בחשבון זה את קולות ארבעת הגרורים הערביים של מפא"י בכנסת, או תשעת נציגי אחדות-העבודה. כי אף אחד מן התפקידים האלה לא נמסר לערבי או לאיש אחדות-העבודה.

36 מתוך 120 — המחזיקים בידיהם את כל עמדות-המפתח במדינה, עמדות ההכרעה ועמדות הייצוג.

איך זה אפשרי?

זה אפשרי מפני שלא קיימת במדינה, ובכנסת, אופוזיציה של ממש. ודווקא בחירת היו"ר הראתה זאת בעליל. אין זה מצב בריא כאשר ראש הרשות המבצעת (הממשלה) וראש הרשות המחוקקת (הכנסת) שייכים לאותה מפלגה.

פדרציה של ראשי מפלגות

בישראל קיימת סכנה מתמדת של שיעבוד הכנסת לממשלה. סכנה זו כבר התגשמה במידה רבה. לכן היה מקום להילחם על מינויו של איש האופוזיציה דווקא ליו"ר הכנסת. וגנ"ל, כסיעת האופוזיציה הגדולה ביותר בשעתו, יכלה לתבוע תפקיד זה לעצמה, דווקא על סמך טענות ממלכתיות. אבל כאשר פנינו לנציגי גנ"ל והתנדבנו להציע את מועמד לתפקיד היושב-ראש — נענינו בסירוב. כי היתה בכך הפרת ההסכם שהושג בין מפא"י וגנ"ל. שני גופים אלה פעלו מאז ומתמיד בכנסת מתוך תיאום והבנה ביניהם, באווירה נוחה של חממה משפחתית.

יש כאן שיטה החורגת מעבר לנסיבות חולפות. יש כאן הבנה הודית בין עסקני המפלגות שהיא עמוקה ולבבית למחרת הבחירות כשם שההשמצות ההדדיות הן רמות וקיצוניות ערב הבחירות.

הסיעה החדשה לא הסתפקה בכך. היא דרשה להבטיח את נוכחות הח"כים במליאת הכנסת; המטירה על הממשלה שאילתות; הגישה הצעות-לסדר-היום על נושאים בלתי רגילים, כמו הסדרים בשפת הים, השחיתות בספורט והסעת חיילים-טרמפיסטים; השתתפה בכל ויכוח תוך לימוד יסודי של החומר והכנת הצעות ממשיות. הכנסת כולה הבינה שזה גוף זר, המקלקל את השלוה האולימפית של הבית. הדבר הכריח בהדרגה גם סיעות אחרות לשנות את הליכותיהן. כתגובה על כך, ללא כל ניסיון של הסוואה, עשתה הכנסת מעשה חסר תקדים, שינתה את תקנונה כדי למנוע מסיעת-היחיד של הכוח החדש להגיש יותר מאשר הצעת-חוק אחת והצעה-לסדר-היום אחת מדי חצי שנה.

מאחורי קנוניה זו התחבאו מזימות נוספות — ביניהן כמובן המזימה להעלות את אחוזי החסימה, כדי למנוע את כניסת הכוח החדש לכנסת הבאה, וכן שינויים נוספים בתקנון הכנסת, במגמה דומה.

הופעת הכוח החדש בכנסת, שגרמה לחידוש עניין הציבור והנערך במוסד זה, רק הבליטה עד כמה רחוקה הכנסת מן המציאות במדינה, ומבועיות אורחיה. הדבר בלט בעשרות דיונים. הכנסת עשתה מעט מאוד במה שנגע לחיי האזרחים. עיקר תפקידה היה במתן גושפנקה אוטומטית למעשי הממשלה.

עניינים אבסורדיים, כגון התנגדות לניתוחי מתים, העסיקו את הכנסת במשך הרבה עשרות שעות. הדיונים הארוכים על תקציב המדינה נערכו, בעיקרם, אחרי שהכנסת כבר אישרה את כל התקציב בהצבעה סיעתית אוטומטית. רוב הדיונים הסיעתיים היו בבחינת השחתת דברים לריק, מאחר שלא נסתיימו בקבלת החלטות כלשהן. כאשר חנן יו"ר הכנסת קדיש לוז בסוף השנה הראשונה את מישכנה החדש של הכנסת, בעל הממדים

המונומנטליים, רק הבליט הטכס המרשים את הדיספרופורציה בין הרעיון המופשט של הכנסת, כהתגלמות ריבונותו של העם, לבין מציאות הכנסת הנוכחית, הממלאה במדינה פונקציה מישנית. הריבונות האמיתית במדינת ישראל אינה נמצאת בכנסת. היא נמצאת בפדרציה של ראשי מפלגות, המקבלים את כל ההכרעות תוך התמקחות ביניהם. לכנסת לא נותר אלא לתת תשריר חוקי להחלטות אלה. בסידור נוח זה מעוניינות כל הסיעות. הכוח החדש מפריע לסידור זה ובכך הוא מבליט את הפער העצום שבינו, ככוח חדש, לבין כוחות המישטר הישן.

דם יישפך

„חדשיכם ומועדיכם שגאה נפשי, היו עלי לטורח גלאיתי גשוא-
ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפילה איני
שומע, ידיכם דמים מלאו“... (ישעיהו א' 15—14).

„פרחי פורעים, אשר בהפקירא ניחא להם... הוהרו משורש פורה ראש ולענה זה. מסוכנים הם לא רק
לערכים הדתיים אלא גם לאומה כולה“.

כך, בסיגנון זה, ולעיתים אף גרוע ממנו, כונתה פעילותנו בפי „שלומי אמוני ישראל“ בכנסת. על מה זכינו
לסגנון הזה, לגסות הרוח העוברת כל גבול של נימוס בין בני-אדם, שלא לדבר על נימוסיה הקפדניים של הכנסת ?
מדוע הפכנו לאוייב הציבור מספר אחד בעיני כל ח"כ מכל פלג של המפלגות הקרויות, משום מה, דתיות ?
אולי פשוט משום שאמרנו את האמת.

וזה היה מה שהפחיד אותם ביותר. האמת כפי שהיא, בלי מישחקי מילים וגיגונים של אידיאולוגיות ופסברו-
אידיאולוגיות. אמרנו, שאנשים אלה המציגים את עצמם כמגיניה הגולהבים של דת ישראל, הם במקרה הטוב
נציגיו של פלג סוטה בדת זו, אם לא, פשוט, נציגיה של קבוצת-לחץ עצומה : „חברת-דת בינוס בע"מ“.
יש לנו יחס של כבוד לאנשים דתיים. יש בינינו אנשים שהם דתיים בעצמם. אבל קשה לנו להאמין שאלה הברכסים
באיצלה דתית, הם דוקא נציגיה האמיתיים של אמונת ישראל. קשה, משום שאנו מכירים אנשים דתיים
אחרים, הנוהגים אחרת, שלא הסכמנו כמעט לאף מילה אחת משלהם, אבל ידענו לכבד אותם.

מה מקומם של סוחריו הדת במנגנון המישטר הקיים ? לקראת מה הם דוחפים ? את מי הם משרתים ? על כך
ניסינו לענות בכנסת. הדברים של ח"כ פורוש, המצוטטים בראש העמוד, נאמרו בתגובה לשירת השבת
שעלתה לירושלים, ביוזמת תנועת העולם הזה — כוח חדש, מיד לאחר הבחירות לכנסת השישית. לשירה היו
שתי מטרות : האחת, למחות נגד הסכם הקואליציה של טדי קולק עם המפד"ל בעיריית ירושלים ; השנייה
והעיקרית — להזהיר מפני מה שעתידי לקרות בהקמת הממשלה.

מיד לאחר הבחירות הצענו להקים קואליציה ממשלתית בלעדי המפלגות הדתיות. היא היתה מונה 62 חברים
נגד 58. אמרנו כי סיעת העולם הזה — כוח חדש תתמוך בקואליציה כזאת (בלי להצטרף אליה, כמובן). אם
זו תגשים כמה מעקרונותינו. ניתן להניח כי שתי הסיעות הקומוניסטיות היו תומכות בקואליציה זו, אם היתה
מוכנה להגשים תוכנית מינימום מוסכמת. לקואליציה כזאת יכול היה להיות רוב של 67 נגד 53. הצעתנו זו
לא נתקבלה. מדוע ?

משום שהמפלגות הקרויות דתיות אינן רק השותף הוול ביותר לחוגי השחור במישטר המשלמים במטבע
הכפיה הדתית ומקבלים את התשלום בהצבעות למען מימשל צבאי, מדיניות ביטחוניסטית וחוסר מדיניות
כלכלית ; אלא מפני שהם גם שותף פעיל לכוחות אלו.

בזירה החיצונית הן שותפות טבעיות ליסודות הגרועים ביותר של שוביניזם צר אופק, המתעטף באיצטלה לאומית. הן יריבות טבעיות לכל מגמה החותרת לשלום, לתפיסה מרחבית, לשותפות רב־לאומית. בזירה הפנימית הן שותפות טבעיות ליסודות הגרועים ביותר של שרירות כמכותית, לכפייה בכל השטחים (ולאו דוקא דתית).

הן יריבות טבעיות לכל מגמה החותרת לדמוקראטיזציה של המדינה, להבטחת חריות האדם, לא רק של בן המיעוט, אלא גם של בן הרוב. כל זה לא בגלל אינטרסים חולפים, לא רק בגלל שיקולים טכסיסיים בניימום. אלא בגלל המהות הרעיונית של מפלגות אלה עצמן.

שיירת השבת

שיירת השבת נתקלה במחסומי המשטרה, התגברה עליהם והגיעה לירושלים. כעבור ארבעה ימים היא הגיעה גם לכנסת בשלוש הצעות לסדר־היום.

למעלה משמונים ח"כים נכחו באולם. המתח היה גבוה.

אחרי שח"כ ויקטור שמ"טוב נימק את הצעה, שהשמיטה לגמרי את הקשר בין חוק־השבת לבין הקואליציה עם הדתיים הצפויה בממשלה, ותיארה את השיירה כמפגן נגד הקואליציה של טדי קולק בלבד, נימק אבנרי את הצעתו. כעד ראייה תיאר את המאורעות על הכביש, את התכשורת המשטרה לחובתה, ואת הפעלתה למען האינטרסים הקואליציוניים של לוי אשכול.

הסכמו מראש כי הצעת מפ"ם והצעתנו שלנו תועמדה להצבעה ביחד. כך זכינו לעשרה קולות (ובכללם הסיעות הקומוניסטיות).

להלן דבריו של אבנרי:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. בשבת האחרונה נחסם הכביש לירושלים, זו הפעם הראשונה מאז מלחמת העצמאות. היתה לי הזכות להשתתף, כחייל חטיבת גבעתי, בשיירה האחרונה שעלתה לירושלים בכביש הישן, ביום שבת, ערב פסח תש"ח. בני ירושלים, בראשם רבנים ובחורי ישיבות, קיבלונו באותו יום שבת בשמחה ובהתלהבות. השבת השתתפתי בשיירה אחרת, שנועדה לאותה מטרה עצמה —

אסתר רזיאל־נאור: אותה מטרה ממש?

אבנרי: — — אם כי בנסיבות אחרות: לדוג שהכביש לבירת ישראל ורחובותיה יישארו

פתוחים לתנועה בכל הימים, וגם ביום השבת.

לא נשאנו במכוניותינו אלות ואבנים. נשאנו פרחים וירק, כדי לחלקם לבני ירושלים, וכדי לסמל את שאיפת האדם הישראלי החילוני להתייחד בשבת עם נוף ארצו, לשוט בדרכים ולנוע חופשי.

לא באנו לשם פרובוקציה. הייתי שותף להכנה הקפדנית של מסע זה, בכל שלביו, ואני מעיד שנעשה הכל כדי למנוע פרובוקציה כזאת. החלטנו שלא לעבור בכיכר השבת, שלא לעבור ליר בחתי־כנסת, שלא לעבור בשכונות הדתיות בכלל. כי לא באנו להפגין נגד הדת היהודית, ואין פנינו למלחמה בה. לא באנו להפגין בכלל. באנו להמחיש את זכותו של הרוב הבלתי־דתי במדינה להשתמש בדרך־המלך. בצורה זו ביקשנו להביע את מחאתנו על ההסכם הקואליציוני המחפיר והבלתי־מוסרי בעיריית ירושלים — ובאותה שעה — ואל ישכח זאת חבר־הכנסת שמ"טוב — להזהיר בעוד מועד, לפני שיהיה זה מאוחר מדי, מפני הקמת קואליציה ממשלתית שתהא מושחתת על חוק־השבת.

היה זה מסע של שלום, לא נגד שום חוק קיים במדינה. לא תכננו אותו בחשאי, אלא הכרזנו

עליו מראש. במשך שבוע תמים קויים מגע הדוק עם המשטרה, ומעולם לא שמענו אף רמז של התנגדות למסע, אף לא רמז של טענה כאילו מסע זה נוגד חוק כלשהו.

על כן נדהמנו, בהגיענו למקום האיסוף ליד מוצא, כאשר נתקלנו במחסום משטרה. נאמר לנו, כפי שציין חברי הכנסת שם טוב, כי הכרזות על מכוניותינו הופכות את המסע להפגנה. הודענו מיד על נכונותינו להסיר את הכרזות. ואז שלפו קציני המשטרה תירוץ אחר, מופרך עוד יותר, שעוד אעמוד עליו.

כאשר ראינו כי זכותנו החוקית, כאורחים בני-חורין, נדרסה בדרך אלימה על-ידי פעולה בלתי-חוקית של המשטרה, התחלנו באופן ספונטני להפעיל בפעם הראשונה בארץ את כללי ההתנגדות הפסיבית, הבלתי-אלימה, שכבנו על הכביש לפני מכוניותינו. צעירים וצעירות השתטחו לפני גלגלי מכוניות-הגדר שהובאו למקום, ובכך עצרו אותן תוך סיכון נפשם.

במשך ארבע שעות וחצי היה הכביש חסום ובמשך ארבע שעות וחצי היה גטוש הקרב בין אלימות המשטרה ואי-האלימות של נוסעי-החופש. אין מילים בפי כדי לתאר את אומץ-הלב והשליטה העצמית העילאית של חברי במסע זה, צעירים וקשישים כסופי-שער, גברים ונשים, פרופסורים ופועלים.

תחילה איימו עליהם מאתיים שוטרים חמושים באלות, בקסדות ובמגינים. כאשר לא נרתעו, הסתערו עליהם שוטרים בלתי-חמושים. בחורים ובחורות נגררו על הארץ, ספגו מכות ובעיטות — לא פעם ופעמיים, אלא עשרות פעמים. לפחות שלושים מבין משתתפי המסע נפצעו קל. בגדי כולם נקרעו. אחד-עשר איש נעצרו על לא עוול בכפם.

במשך כל אותן השעות הארוכות לא הרים אף אחד ממשתתפי המסע את ידו על שוטר. הם שכבו מול הסתערות השוטרים, כשזרועותיהם ורגליהם שלובות, ובפיהם שירה שנמשכה שעות. מי שמפקפק בכך, יכול לראות את מאות התמונות שצולמו באותו מעמד (או משכב). את יומני הקולנוע ואת דיווח הכתבים המקומיים והזרים שנכחו במקום. אני מחזיק כאן בידי עשרות תמונות, הוכחות חיות להתאפקותם האמיצה של המוכים והנגררים.

אני רואה חובה לעצמי לציין, כי שוטרים רבים התנהגו אף הם בהתאפקות, והביעו לנו בחשאי את הזדהותם עם מאבקנו. כך, למשל, השקה אותי אחד השוטרים בקוגיאק מפני שסבר — בטעות — כי התעלפתי משום שנגררתי על הכביש. לעומת זאת, בלטו כמה שוטרים באכזריותם הרבה. בייחוד סבלו מכך הבחורות שהשתתפו במסע. הן נגררו באופן ברוטאלי, נזרקו על סלעים ואף הוכו. למעלה מעשר בחורות נפצעו.

אהבת החופש

אולם, חברי הכנסת, ככל שרבה התמרמרותנו על ההתנהגות הבלתי-חוקית של המשטרה, הרי חזק שבעתים זעמנו על האמתלה שנמצאה להתנהגות זו. אמתלה זו מוסיפה חטא על פשע. נאמר כי המשטרה מצאה לנכון למנוע את מסענו החוקי, מפני שנודע לה כי הנוער הדתי בירושלים התכוון להתנפל עלינו ולכלות בנו את זעמו. אנחנו לא פחדנו מפני אפשרות זו. היינו מקבלים את האבנים והמהלומות של צעירים דתיים מוסתים באותה אהבה ובאותה אי-אלימות והתנגדות פסיבית, שבהן קידמנו את פני מהלומות המשטרה. כי לא השנאה פועמת בלבנו, אלא אהבת-החופש, ובעד אהבה זו מוכנים אנו לסבול.

אך הבה נבדוק, רבותי חברי הכנסת, מה טיבה של טענה זו. המשטרה מונעת אזרחים מלעשות מעשה חוקי, מפני שמישהו אחר מאיים עליהם במעשה בלתי-חוקי. המשטרה מכה אותנו, כדי להציל אותנו ממכות של בריונים מפירי חוק.

התיתכן טענה אבסורדית יותר, פסולה יותר? האם אין זה עידוד גלוי למעשים בלתי-חוקיים? האם אין הדבר הופך את המשטרה לכלי-שרת בידיהם של מפירי חוק, לשותפים לדבר עבירה? הדבר מזכיר את תירוצי המשטרה הגזענית של אלאבאמה, האוסרת מסעי-חופש כדי להגן, כביכול, על נוסעי-החופש מפני אבירי הגזע העליון. איני רוצה להזכיר דוגמות מבעיתות יותר, כאשר הושמו יהודים במעצר-גן — "שוץ-האפט" — כדי להגן עליהם, כביכול, מפני זעם ההמון הארי.

אולם, רבותי חברי הכנסת, איני מאמין לרגע שטענה זו משקפת את האמת. גם איני מאמין, שהנוער הדתי התכונן באמת להמטיר עלינו אבנים ומהלומות, ביום שבת קודש, בעוברנו בשכונות החילוניות. האמת היא אחרת לגמרי. ידוע לנו, כי ההחלטה למנוע את מסע שיירת-השבת נתקבלה ביום השישי עליידי ראש-הממשלה, והיא נמסרה למפקד משטרת ירושלים יום שלם לפני שהנוער הדתי התחיל להתרכז, כביכול, בסמטות ירושלים. מסתבר, שמשטרת ירוש-לים אינה מעסיקה רק מודיעים, אלא גם נביאים.

מדוע רצה מר אשכול למנוע שיירה זו בכל מחיר? האם נתעוררה בו אהבת-פתע למר טדי קולק, עד כי רצה להצילו מפני מחאתנו? האם הצטרף, חלילה, לרפי?

אני מניח כי ההסבר פשוט יותר, השיירה נועדה, בין השאר, להזהיר מפני חקיקת חוק שבת...

קריאה: מה עשיתם ליד המוזיאון?

אבנרי: התכווננו לעבור דרך המוזיאון, ומשם להמשיך העירה.

ואילו מר אשכול מתכונן, כנראה, להרכיב קואליציה שתחוקק חוק כזה. לקואליציה זו הוא רוצה למשוך גם מפלגות דתיות. דבר זה מסביר את הפקודה שניתנה למשטרה, ואולי גם את התנהגות התמוהה של מפלגות מסוימות, שציוו על חבריהן שלא להשתתף במסע-חופש זה. הדיווח של "קול ישראל" היה כוזב בפרטים רבים, כמעט בכל הפרטים. "קול ישראל" הודיע שנכנענו, וכי נכנסנו לעיר בנפרד, כל מכונית לחוד, והמשטרה הצליחה למנוע את כניסתנו. האמת היא שעלינו כשיירה מלוכדת, כמנצחים, והתצלום יוכיח. המשטרה היא שנכנעה, והיא חדלה ממעשיה הבלתי-חוקיים.

נצחוננו בשבת זו הוא אות לבאות. מגוי וגמור עמנו להפעיל את זכותנו החוקית לחיות כבני-חורין בארץ זו, אשר למען חירותה שפכנו את דמנו. המאבק הבלתי-אלימים למען החופש מכפיה דתית רק התחיל בשבת זו, והוא ימשך עד להפרדה גמורה בין הדת והמדינה — לטובת המדינה ולטובת הדת גם יחד.

ברוח זו אני מציע לכנסת לדון בהצעתנו.

"רודפי פירסומות"

לאחר מכן הגיע תורו של מנחם פורוש, שזוטט כבר לעיל. הוא פתח מיד בהתקפה ארסית על סיעתנו ועל אבנרי אישית ("הכנעני הזה... חבר הכנסת הזה... הוא עוד לא הספיק לחמם את הכיסא שלו בכנסת, וכבר הוא מארגן פרעות..."). הוא לא הזכיר את שמו של אבנרי כדרוש לפי התקנון, כי הינו בגדר "דבר אחר". ההשמצות גרמו לקריאות ביניים חריפות. יכולנו לבקש את מחיקתן מן הפרוטוקול, אך אבנרי הודיע ליו"ר שהוא מוותר על כך. לכבוד תיחשבה לו.

אחרי דבריה-השובה של שרה-המשטרה, שמצא לנוכח להדגיש את התפקיד המרכזי של אנשי העולם הזה — כוח חדש בשיירה (תוך ציון שח"כ שמי-טוב הסתלק לפני תחילתה, ותמיהה מדוע הוא עכשיו קיצוני יותר), בא הורה של חרות. היא השיגה את רשות הדיבור בדרך היחידה האפשרית במקרה כזה — על ידי בקשה להעביר את ההצעות לוועדה (כלומר, שידונו בהצעות באחת מוועדות הכנסת, תחת להורידן מסדר-היום, כבקשת הממשלה, או לדון בהן במליאה, כבקשתנו).

אליהו מרידור ז"ל לא נבדל בהרבה ממנהם פורוש. הוא השמיץ את משתתפי השיירה אישית, (,רודפי פירסומת... מחפשי כותרות בעתונים ובשבועונים...) ויכול היה לומר גם בשם אגודת ישראל. בכל זאת העמיד — שלא ככוונה — את הרב פורוש במצב מביש.

כי מרידור הציע להעביר לוועדה את כל שלוש ההצעות — של שמיטוב, שלנו ושל פורוש. אבל פורוש לא רצה שידונו בהצעתו.

הוא לא רצה כלל בבידור העניין. לכן עשה מעשה שגרם לצחוק כללי: הוא הצביע נגד העברת ההצעות לוועדה. כלומר, למעשה גם למען הורדת הצעתו שלו עצמו מסדר-היום.

● ניתוחי גופות

עסקני הדת מבקשים להעמיד את דת ישראל כמחסום בפני כל קידמה, ותהיה מוסרית והומאניטרית ככל שתהיה. הדבר מצא את ביטויו המושלם בסיסמה העיקרית שהסעירה מידי פעם את הח"כים הדתיים: מניעת ניתוחי גופות.

ניתוחי גופות הם סמל הקידמה המדעית-האנושית. כל מטרתם היא ללמד רופאים כיצד לעזור לבני-אדם ולמנוע את מכאוביהם. לגלות ולרפא מחלות על מנת לעזור לחיים. קשה לתאר מטרה מוסרית יותר. אולם ניתוחי המתים מעוררים גם רבדים חשובים בתת ההכרה האנושית, שרידים מימי האדם הקדמון, שהאמין בכשפים ובתחיית מתים. תחיה גופנית ממש.

בקרב ההמונים הנחשלים של ישראל השניה, שטרם התאקלמו באווירה החדשה של הקידמה הישראלית, יש עוצמה מיוחדת לרבדים אלה.

הסוחרים הממולחים ברגשות הדת — עסקני המפלגות הדתיות — הבינו כי כאן יש סיכוי גדול למלאכתם ההשוכה. מיכרה זהב פוליטי. לכן התחרו ביניהם, בציניות עילאית, על כתר המלחמה בקידמה הרפואית.

כבר בתחילת המושב הראשון של הכנסת השישית, הציע ח"כ שלמה לורנץ לדון ב,ניתוחי מתים שרירותיים". הוא נימק זאת בהתקפה ארסית על רופאי ישראל, אותם תיאר, פחות או יותר, כסאדיסטים וכנקרופילים, המבטרים גויות לצורכי בידור והנאה. מטרתו היתה, כמובן, לנגח את המפד"ל, אשר התזיקה אותה עת בתיק הבריאות*. הדברים היו כה מרגיזים, עד כי אי אפשר היה להתייחס אליהם בסלחנות. המליאה הפכה לזירה של קריאות ביניים וקריאות-שכנוג, כשהאוזנר ואבנרי מנהלים רבי-שוח קולני רצוף עם לורנץ והרב פורוש.

לורנץ: ...תמצאו על מחקרים בעיניים של בני-אדם, להבדיל מבהמות. ואנו בתומנו חשבנו שהוצאת עיניים מנסטר נעשית רק למען הצלת אור עיניו של אדם אחר ולא למחקר השוואתי בין אדם לבהמה.

אבנרי: מה עושים בעיניים אלה? האם זה בשביל תענוג או בשביל בידור?

פורוש: גם בשביל תענוג ובשביל בידור.

כשלוּרנץ התמרמר על כך שסטודנט אחד ניתח את הריאות של אנשים טבועים כדי לעשות דוקטוראט על ההבדל בין הטובעים במים מתוקים והטובעים במים מלוחים, קרא האוזנר: «אבל לפחות הוא לא סיבע אותם!» כשהתלונן לורנץ כי בישראל מנהלים מחקרים רפואיים מתקדמים בעזרת ניתוחי מתים האכזריים בחו"ל, קרא אבנרי:

«כי מציון תצא תורת הרפואה!» והזכיר לנואם שעל התורה נאמר: «עץ חיים היא!».

סגן שר הבריאות דאז, י. ש. בן-מאיר, שחשש מפני אגודת-ישראל, הסכים להעביר את ההצעה לוועדה, כדי לבחון שם אם הרופאים מפירים את החוק — דבר שהיה מתפרש כהטלת דופי חמור ברופאי ישראל. משה קול הציע להסיר את ההצעה מסדר-היום. בניצוחה של היושבת הראש התורנית, טובה סנהדראי, נערכה הצבעה: 15 נגד 15. אחדות העבודה הצביעה עמנו, מפא"י (דאז) הצביעה עם הדתיים.

● ישראל ברזילי קיבל את תיק הבריאות לאחר כינון הממשלה החדשה.

מיד נזעקו מזכירי כל הסיעות להזעיק את צאן מרעיתם מן המזנון. כעשרה ח"כים נוספים מיהרו לאולם המליאה. ביניהם היו שבעה שהצטרפו לדתיים. שלושה שהצטרפו אלינו: שולמית אלוני, רות הקטין, ואחד מאנשי מפ"ם. איש לא עזב אותה שעה את האולם. בתום ההצבעה הכריזה סנהדראי: 22 נגד 15, ובו במקום נעלה את הישיבה. היא השאירה אחריה חידה בלשית: תעלומת שלושת הקולות האנטי־דתיים שנעלמו.

חדשים מספר לאחר מכן, עלה שוב הנושא לדיון במליאת הכנסת.

אנשי מושב רווחה התפרעו בבית החולים „קפלן“, וחמש סיעות: המערך, מפ"ם, אגו"י, פא"י והמפד"ל, הגישו הצעות לסדר־היום על התקרית בבית החולים, שבאה בעקבות ניתוח גחיה. לאמיתו של דבר היו כל ההצעות האלה מיותרות לחלוטין כי על סדר־היום של הכנסת עמד ממילא לדיון חוק חדש העוסק בניתוחי מתים — וכל סיעה נאמה פשוט את אותו הנאום שהיא עמדה לנאום כעבור כמה ימים.

יהיה זה ויכוח נרגש, כמובן, ובו ביצעה מפ"ם תרגיל אקרובטי מן הסוג שהיא מצטיינת בו. שר הבריאות (ישראל ברזילי ממפ"ם) שלל בחריפות את שלוש ההצעות של הסיעות הדתיות, שהשימוצו את הרופאים, והוכיח שהן מסיתות בעיתונות לאלימות. אך לאחר מכן הציע השר להעביר את אותן שלוש ההצעות לדיון בוועדה! העברה לוועדה פירושה, בנוהג הכנסת — קביעה של הכנסת שההצעות ראויות לדיון רציני. כלומר — זהו אישור עקרוני.

אבנרי נטל את רשות הדיבור ותבע להסיר את שלוש ההצעות של הסיעות הדתיות מסדר־היום, תחת להעבירן להעדה.

אבנרי: ... אני מסכים לכל מילה של כבוד שר־הבריאות, חוץ מהמשפט האחרון שלו, הסותר לחלוטין את כל מה שהוא אמר עד לאותו רגע. הצעתו להעביר הצעות אלה לוועדה פירושה: לתת לרופאים סטירת־לחי של הכנסת, אחרי שספגו את המכות של המתפרעים... .

„מיני הצלת נפשות“

ההצבעה על הצעתנו היתה מעניינת: כל ח"כי מפ"ם הצביעו בעדה, נגד הצעת השר המפ"מי. כן הצביעו בעדה שלושה ח"כים של מפא"י (רחל צברי, ליובה אליאב ושולמית אלוני) והקומוניסטים. רפ"י, כמובן, נמנעה כרגיל — ונציגה, ח"כ מרדכי בן־פורת, ניסה להסביר מדוע נכנעו פעם נוספת לעסקים הדתיים. ויכוח זה היה רק הקדמה למה שהתרחש שבוע לאחר מכן, בעת הוויכוח על החלת דין הרציפות על „חוק האנטומיה והפתולוגיה“. לחוק זה יש היסטוריה מעניינת: הוא היה אחד מארבעת החוקים שעמדו על הפרק בשבוע האחרון של הכנסת החמישית. ארבעה — שאישור כל אחד מהם היה בגדר שערוריה צבורית. היה ברור שהכנסת לא תספיק לאשר את כולם. לבסוף אושר מביניהם רק חוק „לשון הרע“. על חוק האנטומיה והפתולוגיה הוחל דין הרציפות, כלומר, הממשלה ביקשה שיימשך הדיון אשר החל בחוק זה עוד בכנסת החמישית. הסתמכנו הפעם אפילו על ההלכה היהודית, כדי להוכיח את הציניות של העסקים הדתיים:

אין הצעת־חוק המבליטה יותר את הצורך בהפרדה גמורה בין הדת והמדינה, מאשר הצעת חוק האנטומיה והפתולוגיה. היא עצמה, בעינינו, הצעה פאתולוגית.

הרפואה פועלת להצלת חיי־אדם — בלי הבדל של דת, אמונה ולאום.

חוק זה בא לכבול את ידיו של הרופא מאחורי גבו, ולמנוע את קידום המחקר הרפואי.

לפי התיקון המוצע, יוכלו — הנפטר בחייו, וקרוביו אחר מותו — להתנגד לניתוח הגופה, חוץ משלושה מיקרים מצומצמים, המוזכרים בסעיף 6 (ד). העברת אבר מן הגופה, להצלת אדם חי, תהיה אסורה כשקיימת התנגדות — ועצם הצורך להמתין חמש שעות להתנגדות מונעת, במיקרים רבים, את האפשרות להצלת אדם גם כשאינן התנגדות.

פורוש: בארצות־הברית צריך לחכות 48 שעות!

אבנרי: חבר־הכנסת פורוש, השבוע נתקבלה בצרפת, מדינה קאתולית, הצעת־חוק המרשה להעביר אבר מגופו של אדם עוד לפני מותו הקליני, כאשר הרופאים קובעים שהאיש חשוב

כמת. למרות שלבו עדיין פועל, הרי למטרת החוק הזה הוא ייחשב כמת. השבוע, אדוני שר המשפטים, נתקבל חוק זה בצרפת.
עוזיאל : אם מותרו אינו פועל.
אבנרי : אם הרופאים, לפי נתונים רפואיים מסויימים, קובעים שחל ממת קליני. אבל לפי הצעת החוק שאנו דנים בה, יש צורך לחכות חמש שעות כדי לחדא אם יש התנגדות או אין. זאת אומרת, במיקרים רבים כלל לא תהיה אפשרות של הצלת אדם, גם כשמתברר אחר-כך שאין התנגדות.

החוגים הדתיים-הפוליטיים לוחצים לשינוי החוק, שהוכיח את יעילותו, ומנמקים את ההתנגדות לניתוחי-מתים בסיבות הלקוחות, כביכול, מן ההלכה. הבה ונבחן נימוקים אלה.

רבי יחזקאל לנדאו, אחד מגדולי הפוסקים, ובעל הנודע ביהודה, עסק בשאלה זו בשנת 1793 :
 „מעשה ביהודי לונדוני, שחלה בחולי האבן בכיסו, והרופאים חתכו כדרכם בעסק ברפואה במכה זו, ולא היתה לו תרופה ומת.“

„נשאלו חכמי העיר : אם מותר לחתוך בגוף המת במקום זה, כדי לראות במופת שורש המכה הזאת, כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא — אם יקרה מקרה כזה, שיידעו איך יתנהגו בעניין החיתוך לצורך רפואה, ושלא להרבות בחיתוך, כדי למעט סכנת חיתוך. אם יש בזה איסור, משום שיש כאן ניוול וביזיון, או אם מותר משום שיש מיני הצלת-נפשות להבא.“
 והוא פוסק שמותר.

בן-אליעזר : אתה רואה כמה מתקדמת היא היהדות!
אבנרי : היהדות — אך לא זה, לצערי, שקולה נשמע בבית זה.
לורנץ : אבל את הנודע ביהודה של רבי יחזקאל לנדאו לא קראת, ואתה אפילו לא מבין מה נאמר שם.
אבנרי : אדרבה, אדוני הרב וחבר-הכנסת לורנץ, יואילגא לעלות לדוכן זה וללמד את כולנו. אוננו כרוייה לשמוע. לפני שבוע, כאשר נושא זה לא עמד לדיון, התעקשתם להעסיק בזה את הכנסת במשך שעות. אך עכשיו, כשמתקיים דיון לגיטימי על זה, אתם יושבים משום מה ושותקים.
היו"ר דבורה נצר : עכשיו אנו דנים על החלת הרציפות, ולא על החוק.
אבנרי : מה ההבדל ?

הרב בן-ציון חי עוזיאל, בספרו „משפטי עוזיאל“, פוסק, כי במקום מחלה שאין הרופאים יודעים סודה, ורוצים ללמוד על-ידי ניתוח, ודאי שמותר לנתח. „כי במקום שיש תועלת גדולה לכל אדם, לא מצאנו שום טעם לאיסור, וכל היודע פרק ברפואה לא יסתפק (מלשון ספק) אף רגע בתועלת הניתוח, ובמקום פיקוח נפש ותועלת החיים — אין ביזיון ולא ניוול לגוף המת.“
 במסכת בכורות, דף מ"ה, שונה התנא רבי ישמעאל, שהיה רופא...

פרוש : כאשר אתה מצטט דברים כאלה, תלבש כובע לפחות !
אבנרי : גם על זה דעתנו נחלקת.
היושבת-ראש דבורה נצר : עליך להתרכז על-מנת לסיים.
אבנרי : מה אני יכול לעשות כשקוראים לי קריאות-ביניים ?

במסכת בכורות, דף מ"ה, שונה התנא רבי ישמעאל, שהיה רופא, ששלק את רחמה של זונה, שנתייבה בהריגה על-ידי המלכות, לראות איך השפיעו עליה חייה המופקרים.
 במסכת נידה, אומר אבא שאול : „קובר מתים הייתי, והייתי מסתכל בעצמות של מתים,

לראות איך השפיעו עליהם החיים, ומצאתי מי ששותה יין חי — עצמותיו שרופים, יין מזוג — עצמותיו סכויים, יין כראוי — עצמותיו משוחים.”

בכל התלמוד אין הלכה חד־משמעית לאיסור.

מרירדור: על איזה יין אתה ממליץ?

אבנרי: על כולם.

סכנת חיתוך. אם יש בזה איסור, משום שיש כאן ניוול וביזיון, או אם מותר, משום סכין ומקרעים את כרסה, ומוציאים את הווילד (מסכת ערכין).

ביזנס של הקואליציה!

בשנת 1944 נחתם הסכם בין הרבנות לבין בתי־החולים הדסה בירושלים, בקשר לביתור מתים. חתמו עליו הרב הראשי הרצוג והרב פראנק, ומטעם הדסה ד"ר יסקי המנוח. מה שהותר בפירוש בשנת 1944 נראה עתה כשיא האיסור, בגלל ההתחרות הפוליטית בין פלגים של עסקנים דתיים. החוק של 1953, שרוצים עתה לשנותו, משקף את ההסכם. כבוד היושבת־ראש, ישנו בממשלה אדם — וחבל שהוא נעדר מדיון זה — המבין בסוגיה זו אולי יותר מכל חבר־כנסת. זהו שר־הבריאות ישראל ברזילי. איני יכול לקוות שהוא ייטול את זכות הדיבור בוויכוח זה. לכן אשמש לו אני לפה, ואביא כאן את דברי חבר־הכנסת ברזילי, איש האופוזיציה העיקבית, ביולי של השנה שעברה...

היושבת־ראש דבורה נצר: לפי בקשתו?

אבנרי: לא, אבל אני מקווה — לפי מישאלת־לבו.

„מי יקבע את הדרכים לשמירת בריאותו של הציבור ולקידום האמצעים להצלת חי־אדם? אנשי־ההלכה או אנשי־המדע? וכאן אני משיב באופן חד־משמעי: אנשי־המדע, אנשי־הרפואה... אנו עוסקים בדיני נפשות ממש...”

„אני אומר באופן ברור וחד־משמעי, שרק הרופא יקבע.”

בצטטו פרופסורים אמר אז שר־הבריאות־לשעבר ושר־הבריאות לעתיד, שהוא שר־הבריאות בממשלה זו המביאה חוק זה:

„חוק הוא שאין בית־חולים יכול לשמש בית הוראה והתמחות בלי מכון פאתולוגי, שמיספר ניתוחי הגוויות בו הוא רב. ברוב ארצות אירופה קיימת חובת ניתוח־המת בכל בתי־החולים הגדולים, ובכל מיקרה כמעט. אחוזו ניתוחי המתים בסקנדינביה, שווייץ, הולנד ועוד, הוא בין 75% לבין 95%”

ואז קרא חברו לסיעה, יוסף קושניר, קריאת ביניים: „אלה ענייני ביזנס של הקואליציה.” ביזנס של הקואליציה! הקואליציה של אז, ועכשיו הקואליציה של היום. ביזנס במחיר חי־אדם. מה אומר על זה כבוד השר — היום? חבל שאיננו כאן להביע את דעתו.

והרי רק לפני כמה שבועות הוא סיפר לנו, בתשובה לשאלתה, על מיקרה גוגע ללב של הוצאת כלייה מגופו של קורבן־תאונה ושתילתה בגוף אדם, שהדבר הציל את חייו. כשסיפר זאת הושלך הס בכנסת, והכל עקבו אחרי מוצא פיו בחרדה.

האם מישוהו זכר כי ניתוח זה יהיה מחר אסור בתכלית האיסור, דוקא בנסיבות המסוימות האלה שהוזכרו — ואותו אדם, שחי היום לאור השמש — לא היה חי אולי או לו היתה מתקב־לת הצעת־התיקון שאתם, חברי־הכנסת, נדרשים להחיש עתה את קבלתה?*

* בהשיבו לנאום זה, הודיע שר המשפטים כי הממשלה תציע לוועדה, שאליה העבירה הכנסת את הצעת החוק, לתקן בעניין זה את ההצעה הממשלתית.

ואתם, הליברלים העצמאיים — האם תהיו עצמאיים גם כלפי האידיאלים של עצמכם, כלפי מה שאמרתם רק אתמול? אני מצטט מפי חברת־הכנסת רחל כגן דברים שאמרה ביולי: „התעניינתי מה נעשה בשטח זה בארצות מתקדמות, ובאתי לידי מסקנה שעלינו להחזיר את הצעת־התיקון לממשלה.“

מה השתנה מאז? מה השתנה, חוץ מאותו ביונס של הקואליציה? — קואליציה חדשה, אבל ביונס ישן!

אפשר להעביר חוק זה בקלות, כשם שנתקבלו חוקים רבים. אבל בחוקים האחרים דובר על מיליונים, ועל מיליארדים. הפעם מדובר בחיי־אדם. או דובר בדמים, ועתה מדברים על דם. רבותי חברי הכנסת, חברי כל הסיעות — עיני הציבור מופנות אליכם. זה עניין של מצפון. זה המיבחן.

האם יצביעו סיעות שלמות לפי הסכמים קואליציוניים על עניין כזה? האם לא יינתן בעניין זה — עניין של חיים ומוות — חופש הצבעה לכל חבר־כנסת, לפי מצפונו האישי הריבוני? היתה הצבעה על עונש מוות. הכנסת התרוממה לשיא מוסרי, וכל חבר־כנסת הצביע לפי מצפונו. זה היה יום גדול לכנסת. והנה עכשיו, בחוק הגזר מוות על בני־אדם — לאלה שלא יקבלו אבר להצלת חייהם, לאלה שהרופא שלהם לא התמחה די צורכו, מפני שלא היו גופות לניתוח — בחוק שיקצור דמעות של אלמנות ויתומים — האם כאן תהיה הצבעה אוטומאטית?

„חותכים את המוח“

לפעמים אפשר לחשוב כי הנושא היחיד המטריד כמה מחברי־הכנסת — הוא הנושא של ניתוח גחיות מתים. כי אין שום פרופורציה לזמן שהקדישו, למשל, במושב הראשון של הכנסת השישית לענייני החיים, לבין הזמן שהוקדש לניתוחי המתים.

לא המתים יהללו יה — כפי שאומר התנ"ך — אך הם יכולים לשמש חומר רב בידי עסקנים דתיים. הירבה לרוש בנושא זה ח"כ מנחם פורוש. הוא היה אחראי לסצינה מכישה, עת ערך בכנסת התפרצות היסטורית בקופצו ממקומו, בהלמו באגרופיו בשולחנו, ובצעקו בקולו הרועם: „רם יישפך! דם יישפך!“ כעילה להתפרצותו שימש כמובן הנושא של ניתוח גופות מתים. באחת מהצעותיו לסדר־היום, אשר נושאה, כמובן, היה ניתוח־מתים ושהוגשה בקשר עם חוזר ששלח מנהל משרד הבריאות, הפליג פורוש בתיאור סאדיסטי שנשמע כאילו הוא נלקח מחוברת של סטאלאג. (פורוש מקדיש הרבה תשומת־לב גם לסטאלאגים, ומטפל הרבה בבעיות הפורנוגרפיה).

פְּרוֹשׁ: ... כיצד חותכים נתחים־נתחים גופות יקירים, מוציאים כל החלקים הפנימיים של הגופות וממלאים בסמרטוטים, מנתחים כל אורך הגוף, מבתרים את הראש, חותכים את המוח לפרוסות דקות, מוציאים מן הגופה את הלב...
אבנרי: זוהי הסתה פרועה!

פְּרוֹשׁ: אתה תרשה שינתחו אותך, אבל אל תכוף זאת על מישהו אחר.
מנסים...

אבנרי: אתה רוצה להסית המונים! לא יתכן דבר כזה בכנסת!
פְּרוֹשׁ: אתה תרשה שינתחו אותך, אבל אל תכוף זאת על מישהו אחר.
...הדם נמצץ ונשפך לבור שופכין, מוציאים העיניים ושמים במקומן עיניים של זכוכית, מאות־מאות איברים מנותחים ומבותרים מתגוללים במרתפי הפאתולוגים.

בקיצור: תיאור סאדיסטי, שהיה מעניין כל פסיכיאטר.

במיסגרת הנמקת־הימנעות להצעה שהוגשה, העלינו נקודה המטרידה אותנו זה זמן רב:

אבנרי: ... בחזור של משרד הבריאות נאמר: "יחד עם זאת יש לזכור שאין הרופא רשאי לטפל בחולה בניגוד לרצונו, ובמיקרה של קטין — בניגוד לרצון הוריו." נניח מיקרה כזה: ילד מובא לבית־החולים על־ידי ההורים, המוסתים על־ידי חבר־הכנסת פרוש וחבריו. הם ידרשו התחייבות שהרופאים לא ינתחו אותו. האם אתם רוצים ליצור מצב שהרופא לא יוכל לטפל בילד הזה?

... כתוב כאן, בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, שבמיקרה זה הרופאים לא יקבלו את הילד. אם זה מה שהחוק והתקנות מחייבים — יש לשנות את החוק והתקנות!

... אסור להסכים לשום הסדר לפיו יוכלו ההורים, מסיבות כלשהן, למנוע טיפול בילד. הטיפול בילד צריך להיות בידי הרופא. ועל המדינה לכפות טיפול כזה!

שרהבריאות קם, בצורה בלתי־רגילה, לענות על טענה זו. נראה שהדבר בא לו בצורה בלתי־צפויה, כי אף שבא להכחישה, נאלץ לאשר את הדברים. כפי שאמרו לנו אחר־כך יועציו, קובע החוק כי אי־אפשר לכפות על ילד בניגוד לרצון הוריו. זהו החוק. את החוק הזה יש, לדעתנו, לשנות.

● שאבעס

לא רק ניתוחי מתים העסיקו את עסקני הדת. כבר באחת מישיבותיה הראשונות של הכנסת השישית, עוד לפני שנתכוננה הממשלה החדשה, עלה לדיון הנושא של שמירת השבת. הוויכוח התחיל בשלוש הצעות לסדר היום, בלשון כמעט זהה.

משה אונא, מנחם פרוש, ויעקוב כ"ץ התחרו ביניהם בניגוי המשמרת השניה בליל־שבת בנמל אשדוד. שר־התחבורה, משה כרמל, ענה בנימה של הצטדקות. אומנם, יועציו ברשות־הנמלים אמרו לו כי ביטול המשמרת השניה ביום הששי יהיה אסון לנמל. הוא גם ידע כי השבתת הנמלים בימי־שבת מביאה למדינה נזק של מיליונים בלתי־ספורים, אבל כאיש המערך היה עליו להתחשב ברצון אשכול להקים קואליציה עם הדתיים. על כן הציע, כפשרה, להעביר את ההצעות לדיון בחזרה. לכך הסכימו הדתיים. חברי הבית התכוננו להרים את ידיהם באורח שיגתתי לקבלת ההצעה ברוב מכריע — כאשר הופתעו לשמוע מפי בן־אליעזר כי "לחבר־הכנסת אבנרי הצעה נוספת". הדבר עורר אירצון בולט וקולני ברחבי האולם. הפרוצדורה שנקטנו היתה אותו זמן בלתי־רגילה. כשהממשלה מסכימה להעביר הצעה לזוועדה, מתקבל הדבר כמעט תמיד. אך מבחינה תיאורטית יש אז זכות לחיכך אחר לדרוש את הורדת העניין מסדר־היום. ניצלנו זכות זו:

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. אני מציע להוריד את העניין מסדר־היום, וגם לא להעביר אותו לזוועדה. ארשה לעצמי לומר כמה מילים, בלי פאתוס, בלי התרגשות ובלי פולמוס. נוצר הרושם, בדיונים בכנסת וגם מחוץ לכנסת, שבכל הפרשיות האלה יש רק צד אחד, והוא הצד הדתי. איכפת לו, כואב לו, הוא מוכן למסור את נפשו על קידוש־השם, או לפחות להיבחר על קידוש השם. ואין צד שני בכלל. הצד השני קיים רק כדי להכעיס.

שזשטק: ולהיבחר על קידוש שם העולם הזה?

אבנרי: זה כשר במידה שווה.

... לכן, בהעדר הצד השני, מדברות הממשלה והמפלגות בנימה של הצטדקות. כאילו הצד האחד צדיקתו מוכחת, והצד האחר צריך כל הזמן להצטדק על כך שהוא לא בסדר.

הצד שלכם הוא מיעוט בעם. יש צד שני והוא רוב בעם, אם כי אין לו פה גדול בכנסת הזאת.

קריאה (מספלי חרות) : לאיזה פה אתה משתייך?
אבנרי : אני מנסה לפתוח פה קטן מאוד לצד הנכון.

... ישנו צד שני, והוא לא קיים כדי להכעיס, ולא רק האידיאלים הדתיים עומדים לדיון. ישנו אידיאל שני. ישנו אידיאל של עצמאות כלכלית של המדינה; של מחיר המוצרים. ישנה עובדה שאיננו מקבלים אותה כדבר מובן מאליו — שנמלי ישראל, בניגוד לכל הנמלים בעולם, אינם עובדים שבעה ימים בשבוע.

כל נמלי העולם עובדים שבעה ימים בשבוע, ואי־אפשר לתפעל נמל בצורה יעילה וריווחית שישה ימים בשבוע בלבד. פירוש הדבר שמטילים על כל הציבור בארץ מס נוסף, בגובה שביעית של הוצאות הנמל; וכולנו, שאיננו דתיים, משלמים בשביל הפסקת העבודה בשבת. התוצרת מתייקרת; היבוא מתייקר; היצוא מתייקר, והעצמאות הכלכלית הולכת ומתרחקת מאתנו צעד נוסף. עצמאות כלכלית פירושה עצמאות מדינית, והיא חשובה לא פחות מאידיאלים אחרים, שיש להם נציגים כלי־כך נלהבים בכנסת.

שוסטק : בקריית־הפלדה עבדו החקא בשבת, ואפילו ביום־כיפור, ובכל זאת פשטו את הרגל.
אבנרי : חברה־כנסת שוסטק, היתה לנו אוניה — עדיין יש לנו אוניה — בשם שלום. לחמתם נגד המיטבח הכפול באוניה זו, והפכתם אותה ל"געפילטע פיש" גדול. עכשיו אינכם יכולים לא לבלוע אותו ולא להקיא אותו. אינכם יכולים למכור אותה, כי אף אחד אינו רוצה לקנותה.

קריאות־ביניים מצדדים שונים.

היו"ר בן־אליעזר : חברה־כנסת אבנרי, אתה יכול להמשיך, אבל עליך להיות מוגבל במסגרת הנושא בלבד. הנושא הוא נמל אשדוד, והעבודה בשבת בנמל אשדוד.
אבנרי : ... רצוני לומר כי יש שני צדדים.

ישנו רוב שהוא חילוני, וישנו מיעוט, שהוא דתי. איננו רוצים לכפות על המיעוט דברים שבניגוד למצפוננו, אבל ודאי שאיננו יכולים להשלים עם כך שהמיעוט יכפה על הרוב דברים שבניגוד למצפוננו. והמצפון שלנו אומר שאנחנו רוצים להיות לפי הכרתנו אנו. אנחנו מוכנים שתשכנעו אותנו בכל מיני עניינים, כולל עניין השבת, אך איננו מוכנים שתכפו עלינו בכוח החוק והכפייה דברים שבניגוד למצפוננו.

ועוד מילה על ההפגנה הזאת. חברה־כנסת פרוש; הקצין הזה — ואני מגן כאן על קצין משטרה, זה דבר בלתי־רגיל בשבילי — לא שלף אקדה מפני שתקפה אותו רוח־שגעון. הוא נתקל בהסתערות המונית, והיה צפוי לסכנה של לינץ', ואז שלף אקדה על־מנת להרתיע את האנשים שאימנו, לדעתו — כך הרגיש באותו רגע — על חייו.

בורג : כמה מיקרי לינץ' כבר קרו בישראל ?

אבנרי : בדקנו את המיקרה הזו, חקרנו את האנשים שהיו נוכחים... בסוף רצוני להצביע על ההבדל...

הכהן : כמה זמן מותר לו לדבר לפי התקנון ? חמש דקות בלבד !

היו"ר בן־אליעזר : חברה־כנסת הכהן, יש זכות לחברה־כנסת, המדובר מעל הדוכן הזה, להרגיש שהוא נמצא בנמל בטוח, והיושבראש יבטיח לו את הזכות הזאת. הוא ידבר במסגרת הזמן שמותר לו לדבר.

אבנרי : ... הייתי רוצה להצביע על ההבדל הגדול בהתנהגות המשטרה בשתי ההפגנות שהוזכרו כאן. לפני שבועיים התקיים מסע חוקי לירושלים, המשטרה הכריזה עליו כעל

התקהלות בלתי-חוקית ופזורה אותו, ואילו ההתקהלות הבלתי-חוקית בנמל אשדוד לא פוזרה על-ידי המשטרה.

בודד — מול עסקני הדת

אחד הרגעים היותר פיקנטיים של אותה ישיבה אירע בסוף החיכוך על עבודת השבת בנמל אשדוד. יושב-ראש הישיבה, אריה בן-אליעזר, הכריז: „מי בעד הצעת חבר הכנסת אבנרי להוריד את העניין מסדר-היום — ירים את ידו!“

דויד בן-גוריון הרים את ידו. הוא השקיף סביבו, ראה שכל חבריו בסיעת רפ"י נמנעים מההצבעה. אך ידו נשארה מורמת — עד גמר הספירה.

מלבד בן-גוריון הצביעו בעד הצעתנו מפ"ם ושתי הסיעות הקומוניסטיות. ח"כ שולמית אלוני נמנעה בשקט. הנושא הועבר לדיון בהצעת הכלכלה, ובה סער החיכוך במשך שלוש ישיבות שבועיות. היה זה ויכוח בלתי-מאוזן לחלוטין. עסקני-הדת הופיעו בכוח מתוגבר, בראשות זרח ורהפטיג. נציגי המערך, בהנהגת שר-התחבורה התגוננו בקושי, ולא העזו לעבור להתקפת-נגד, שחסכן את הקואליציה. נציגי מפ"ם והקומוניסטים נעדרו מן הישיבות, בגלל עיסוקים אחרים.

כך נשאר אבנרי לבדו במערכה. הוא השתמש בבמה זו כדי לעבור להתקפת נגד. הוא העלה את בעיית המשמרת ה-13 וה-14 בנמל חיפה, הדרושות להשגת מינימום של יעילות וריווחיות בנמל יקר זה.

בוויכוח זה שוכנעו לחלוטין, כי אי-אפשר לתפעל את הנמל בצורה יעילה בלי לעבוד בו שבעה ימים בשבוע, וכי העבודה בליל-שבת, הנהוגה בנמל חיפה, חיונית למניעת חורבן כלכלי של הנמל.

אולם כאשר עולים עסקני-השבת, פורחת כל מחשבה כלכלית אמיתית ממוחם של עסקני המפלגות. למעשה נשאר אבנרי בודד מול הסוללה המתוגברת של עסקני הדת. נציגי מפ"ם ורק"ח נעדרו כל עת הוויכוח.

כאשר הגיעה השעה להסיק מסקנות, כבר ידענו כי הקואליציה מכרה את המשמרת ה-12 בנמל אשדוד לעסקני-הדת. הרוב בוועדת-הכלכלה הסכים לנסח מסקנות שאישרו, למעשה, את ההסכם הקואליציוני. נתבקשו להצטרף למסקנות אלה, למען אחדות-הדיעות. סירבנו באדיבות. הוחרנו את חברי הוועדה כי הם מניפים את הגרון על נמל חיפה — כי הכלל שהתקבל באשדוד, יופעל בהכרח על-ידי עסקני-הדת בהזדמנות הראשונה נגד חיפה.

מובן שהצעות-הרוב נתקבלו ברוב גדול. הצביעו בעדן אנשי המערך, גח"ל והמפד"ל. אגו"י הביאה מסקנות-מיעוט קיצוניות משלה, והצביעה בעדן לבדה. גם אנו מצאנו לנכון להציע מסקנות-מיעוט משלנו.

1. הוועדה סבורה, כי בעיית מנוחת השבת שונה בנמלים מאשר במפעלים אחרים.
2. הוועדה סבורה, שמניעת פגיעה חמורה בכלכלת המדינה מחייבת הסדרים מיוחדים בנמלים, הממלאים תפקידי מפתח במשק-ישראל.

3. הוועדה קובעת, כי המצב הקיים בנמל חיפה חייב לחול גם על נמל אשדוד.

4. הוועדה תובעת מרשות הנמלים לעשות את כל ההסדרים הדרושים כדי שלא תהיה הפלייה לרעת עובדים דתיים בעבודה ובקבלה לעבודה.

איש לא תמך בהצעותינו. לא רק רפ"י, אלא גם מפ"ם נמנעה מהצבעה. היא לא תמכה בעמדה שמפ"ם עצמה הכריזה עליה בקולי קולות.

היה לעניין סיוע מוצלח. כששמעו אנשי הרוב בוועדה את הסעיף האחרון שלנו הדורש שעובדים דתיים לא יופלו לרעה, מיהרו להוסיף המלצה כזאת גם לנוסח שלהם, שמה יתקבל הרושם כי אנתנו דואגים

לזכויות העובדים הדתיים יותר מהם. כך הבאנו לקבלת סעיף המבטיח חופש מכפייה אנטי-דתית — בהתאם להשקפתנו היסודית.

● השאבעס של יגאל

העסקנים הדתיים אינם מסתפקים בסטאטוס-קוו. במישטר הנוכחי הם מחזיקים במפתח לכל קואליציה ממשל-יתית, ואת היתרון הזה הם יודעים לנצל היטב.

צמרת המפד"ל רוצה להפוך חלקים נרחבים של ספר השולחן-ערוך לסעיפי חוק, שיתקבלו עלי ידי הרוב החילוני של הכנסת; ובוכות חוקים אלה להבטיח, כי מפלגתם תמשיך להשמין ולבלוע ממון ועמדות. עוד לפני הכנסת השישית ידענו כי המפד"ל תעמוד על כך ששותפיה בקואליציה יתחייבו מראש לאשר בכנסת, בקולות הרוב הקואליציוני, חוק שבת כולל.

מובן שהרוב החילוני מסוה מגמה זו. לפיכך הסתתר חוק השבת מאחורי השם „חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון) תשכ"ו—1966". היינו הסיעה היחידה שדיברה נגדו ברורות. הצבענו על-כך שחוק זה של כפייה דתית נתקבל בממשלה כפשרה בין המפד"ל למפ"ם.

הוויכוח עצמו דמה לקומדיה בה התחברו כוחות בצורה היתולית כמעט :

- אגודת-ישראל ביקשה להוכיח כי החוק מנציח את חילול-השבת, כדי לנגח את המפד"ל בציבור הדתי.
- מפ"ם הסתמכה על טיעון זה כדי להרגיע את הציבור החילוני, וטענה כי בכלל אין זה חוק-שבת, אלא חוק סוציאלי מתקדם, ממש סוציאליסטי.

- המפד"ל נאלצה להתגונן בפני אגודת-ישראל, והוכיחה שהחוק מקדם בכל זאת את הכפייה הדתית, למרות שזה רק צעד אחד בכיוון הנכון.

- גח"ל רצתה לנגח את החוק, אבל לא רצתה להרגיז את בוחריה הדתיים, לכן נאמה גאום מטושטש. החוק המוצע בא לאסור על העצמאיים וחברי הקואופרטיבים להימצא במקומות תעשייה ומלאכה בשבת, או לסחור בחנויותיהם. הצעת החוק היתה תוצאה של התמקחות קואליציונית ממושכת. במקח-זוימכר זה נקבע, כי החוק לא יחול על תחנות-בניזין, מקומות-שעשועים וכו'. אך הדבר לא נאמר בחוק, כי המפד"ל חששה שמא הזכרת המקומות, שעליהם לא יחול החוק, תתן תחמושת לאגודת-ישראל.

לולא השתתפנו בוויכוח, הוא היה מתנהל בעצלתיים, ללא התרגשות רבה, והצעת-החוק היתה מתקבלת כלשונה בשלוש הקריאות. אבל כבר בראשית הוויכוח זרקנו פצצה. מצאנו פסק-דין, שאף אחד מן היועצים המשפטיים של הממשלה, וגם לא איש מחבריה-הכנסת, לא ידע אפילו על קיומו. כי הוא לא פורסם.

בפסק-דין זה קובע בית-המשפט העליון כי „חנות“ פירושה תחנת-דלק, דוכן, קיוסק, וכל מקום אחר בו נמכרת סחורה כלשהי (ואולי גם קופה של בית-שעשועים, קולנוע ומועדון-לילה). כלומר : אילו נתקבל החוק כלשונה, היה מביא לסגירת כל המקומות האלה בכל הארץ, בלי כוונת הממשלה.*

עובדה משפטית מוצקה זו הוזקרה כצוק בין ים המליצות האידיאולוגיות של התיכוח. אי-אפשר היה להתעלם ממנה. ואכן, בדבריה-הסיכום שלו נאלץ שר-העבודה, יגאל אלון, להודות כי פסק-דין זה משנה את המצב. בתשובה על דברינו הוא הבטיח שאם יועציו המשפטיים יאשרו את טענתנו, תשנה הממשלה את נוסח-החוק, ותקבע בפירוש על מה אין החוק חל. למשל : תחנות-דלק. בדבריו ניתח אבנרי בהרחבה את הצעת החוק :

חירותו של האדם הישראלי דומה לננקיק. היא נחתכת, פרוסה אחרי פרוסה, על-ידי הסכין החלודה של הכפייה הדתית.

לפנינו מונחת היום פרוסה נוספת. פרוסה דקה, כביכול. אותם האחראים לחיתוך מתנהמים

* בינתיים ניתן ע"י ביהמ"ש העליון פסק-דין חדש, הקובע כי אין לרשות מקומית סמכות ללא חוק מסמך מתאים, להורות על סגירת תחנת-דלק בשבת.

בכך, שלולא הם, לולא גבורתם, היתה הפרוסה עבה יותר. לכן חשוב להכריז כאן: לא דובים ולא יער, לא אלון ולא יערי.

מפ"ם ואחדות-העבודה, מפא"י והליברלים העצמאיים, שנתנו ידם לחיקוק נפסד זה, תוך הפרה גלויה של הבטחותיהם ומעילה מפורשת באמון הבוחר, לא פעלו מתוך כוונה. יש להם רוב קואליציוני גם בלי המפד"ל. והרי כולנו יודעים שעשר גדרות-תיל ושומרים חמושים לא היו חוסמים את דרכה של המפד"ל אל הקואליציה. לכן, אין זו סתם בגידה בעקרונות. זוהי גם בגידה בלתי-נחוצה, בגידה מיותרת, בגידה שמקורה בחולשת-אופי ובלא-איכפתיות לגבי חירות האדם. גם כזב שני יש להפריך כבר בראשית הדברים.

בעלי חיקוק זה מנסים להעמיד פנים כאילו אין כאן הפרת הסאטוס-קוו, אותו סטאטוס-קוו שהוזכר בסעיפים 61/62 של קווי היסוד משנת 1959, שלא שונו עד היום: „הממשלה תימנע כפייה דתית ואנטי-דתית מאיזה צד שהוא... הממשלה תשמור על הסאטוס-קוו במדינה בענייני דת.“

סטאטוס-קוו זה לא היה קיים מעולם. הוא כולו אגדה. הוא גמיש כמו מאסטיק, ונמצא בתנועה מתמדת — תמיד בכיוון אחד: לעבר כפייה דתית קיצונית יותר, חשוכה יותר. הצעת חוק זו היא הוכחה בולטת לכך.

היא מתעטפת באליבי של חיקוק סוציאלי להבטחת מנוחתו של העובד היגע. אולם זוהי הסוואה בלבד, כשם שכל הצעת-החוק הזאת היא מלאכת-מחשבת של הסוואה, ששום אלוף בצה"ל לא היה מתבייש בה מבחינה מקצועית. אני זוכר, כבוד שר-העבודה, כאשר אתה באת לחזית הדרום וקיבלת על עצמך את הפיקוד. אני הייתי אז טוראי פשוט. אחד הדברים הראשונים שהתחילו אז לשים עליהם את הדגש היה שיכלול שיטות ההסוואה...

בגין : איזה סיפור אתה מספר על תזית הדרום? על מה אתה מדבר?
אבנרי : על הסוואה. קאמופלאז' בלעז.

מה שנדון כאן אינו הגנת המדינה על מנוחת העובד, אלא התערבות גסה של המדינה בחופש-האדם, לשם כפיית מצווה דתית.

ייתכן שעובד שכיר זקוק לכך שהמדינה תגן על זכותו לנוח יום בשבוע, כי אולי אין לו האפשרות לסרב לעבוד כאשר מעבידו דורש זאת ממנו. אולם אדם עצמאי זכאי להחליט בעצמו אם הוא רוצה לנוח, מתי הוא רוצה לנוח, באיזה יום בשבוע, באיזה שבוע בחודש. אין שום זכות למדינה להתערב ברצונו זה.

מה שהאדם עושה ביומו החופשי — זה עניינו בלבד!

אם המהנדס הולך בשבת לבית-המלאכה שלו כדי לעבוד על המצאה שהיא תוכן חייו; אם בעל-המלאכה הולך לסדנה כדי לתקן כמה מכשירים ביתיים שלו; אם חנווני רוצה לטפל בשבת בסחורתו — איזו זכות יכולה להיות למדינה להעניש אותו על כך בקנס של 1000 לירות? הבה נקרא לילד בשמו: זהו חוק שבת.

זהו צעד חשוב קדימה לקראת אותו חוק-שבת ארצי, שהשר זרח ורפטיג ניסח בשעתו: חוק שמטרתו להפוך כל שבת ליום כיפור ואת כל הארץ לבני-ברק.

עוד פרוסה ועוד פרוסה

מכאן לגופם של הדברים : הצעת-החוק הנדונה באה, בין היתר, לאסור על בעל-קיוסק לסחור בחנותו בשבת. לאסור על בעל-מלאכה לעבוד בבית-מלאכתו, בשבת או באחד ממועדי ישראל האחרים, בהם קיימת חובת איסור המלאכה.

מבעל-המלאכה לא רב המרחק לבעל המשאית או המונית. אחרי הכל, כלום קיים הכדל מהותי בין השניים ? לגבי האיש הדתי מהווה המשאית מקור-פרנסה, בדיוק כמו חנות או בית-הרושת. ואם כך, מדוע שלא תיאסר מחר, שוב בדלת האחורית, למשל, על-ידי תיקון פקודת-התעבורה, כל תנועת כלי-רכב ציבורי בשבת או באחד ממועדי ישראל ?

בפסק-דין שניתן לפני כמה שנים (עירעור פלילי 311/58) בתיק תחנת-הדלק בראשון-לציון בע"מ נגד היועץ המשפטי, נקבע כי בתחנת-דלק אין לראות אלא חנות למכירת דלק. אין, איפוא, כל הבדל בעיני בית-המשפט בין המושג של חנות לבין תחנת-דלק, ופירוש הדבר שבאותם מקומות, שבהם מותרת כיום מכירת-דלק בשבתות ובחגים — עלולה בעתיד המכירה להיאסר כליל.

אני תמה איך מקבל כבוד השר על עצמו, בקלות כזאת, לפרש את החוק פירוש שאינו מופיע כלל בחוק עצמו, פירוש הסותר את הפירוש שניתן על-ידי בית-המשפט.

בית-המשפט קבע שכל אלה הן חנויות — גם הדוכנים, גם הקיוסקים, גם תחנות-הדלק. והנה בא כבוד השר ומכחיש זאת בקלות.

לא נאמר בהצעת-החוק "החוק הזה איננו חל על קיוסק, ולא על תחנת-דלק".

קריאות מספסלי מופ"ם : החוק לא יחול על תחנות-דלק! זה נקבע בחוק!

אבנרי : לא דובים ולא יער!

כבוד השר שם עצמו, בלי כל סמכות משפטית, במקום בית-המשפט העליון, ומבטיח הבטחות שלא יוכל לעמוד בהן.

מצער לראות דווקא אותך, אדוני שר-העבודה, נותן יד לסחיטה זו. מדוע היית צריך להסכים לכך שתיקוני-כפייה אלה יותקנו באמצעות חוקים הנתונים לשליטת משרדך ? זה לא הולם את עברך !

ואם בכל זאת נתונים חוקים אלה להשגחתך, כבוד השר — מדוע אתה מסכים לכך שהיתרים כלליים הנוגעים לענייני-עבודה מובהקים* יינתנו על-פי החלטת ועדת-שרים המורכבת מראש-הממשלה, שר-הדתות ושר-העבודה ?

גם מבחינת ניסוחו לוקה חוק זה בחסר. כבר אמרנו שבהצעת התיקון אין כל הגדרה למונח "בית מלאכה", "מפעל תעשייתי" ו"חנות". לאור פסק-הדין שהזכרתי, עלולים מונחים אלה להתפשט על שטחי-קיוסק רבים.

בפסק-דין זה הוגדרה חנות כמקום שבו מתנהל עסק של מכירה ללקוחות. נאמר שם במפורש כי הצורה החיצונית, המיבנה או הרכב-המיבנים, או הסידור הפנימי אינם בין הגורמים המכריעים בשאלה אם מקום מסוים מהווה חנות.

לאור נתונים אלה מוטב היה להגביל ולסייג. ייתכן מאד שעל-פי הגדרה רחבה זו גם דוכני רוכלים, מסעדות, ובתי-קפה ייכללו על-ידי בית-המשפט בחוק זה.

כבוד השר, יש הרגשה בלתי-נעימה בציבור, שהמחוקק בישראל משאיר לעצמו, לעתים

* הכונה להיתרים היכולים להינתן למקומות-עבודה חיוניים, המשחררים אותם מתחולת החוק.

יותר ויותר תכופות, דלת אחורית פתוחה כדי לשחרר את עצמו מחובות בלתי-נעימות, שהוא מטיל על זולתו.

אולי מותר להזכיר בהקשר זה — אם אנו עוסקים כבר בענייני שבת — את הדו"ח שהופיע לפני כמה ימים בעתון הארץ. ממנו למדנו שלשרים במדינת ישראל יש נוהג להחליף בליל-שבת את שלטי המספרים של מכוניותיהם — להסיר את המספר הכחול, הממשלתי, ולהציב מספר כתום — ואז ממשיכה המכונית לנסוע בשבת.

לגבי שרים המטילים מצוות של כפייה דתית על האזרח — מסופקני אם זה תואם את האסתטיקה הצרופה.

והנה באה הצעת-חוק זו ומשחררת, בדלת האחורית, את המפעלים הקרובים ביותר לאותן מפלגות שנתנו ידן לכפייה דתית זו. בקיבוץ ובמושב — מותר; במושבה — אסור.

הצעת-החוק קובעת כי לחברי אגודה שיתופית חקלאית מותר לעבוד במפעלים ובבתי-מלאכה השייכים לאגודה גם בימי שבת ומועד, אם העבודה קשורה בשירותים הנחוצים למשק האגודה. אלה אינם שירותים חיוניים דווקא.

אם מתקלקל הטראקטור השייך לקיבוץ גבעת-פלוגי, או למושב תל-פלמוני — אפשר יהיה לתקנו במוסך הקיבוץ או המושב, אפילו ביום שבת. אבל אם מתקלקלת מחרשתו של חקלאי במושבה השכנה — נגיד שדה-אלמוני — אסור יהיה לו, לפי החוק הזה, לתקן אותה בשבת בבית-המלאכה הצמוד למשק שלו.

אין לנו שום דבר נגד קיבוצים ומושבים. להיפך.

אבל עניין זה יוצר את ההרגשה הבלתי-נעימה שמפ"ם ואחדות-העבודה — שבלעדיהן אין החוק הזה יכול להתקבל — משחררות את עצמן, בדלת האחורית, מן החוק הזה. יש להגיד מילה אחת גם על הערבים.

אם מוסלמי או נוצרי גר במקום או ברובע שבו מהווים המוסלמים פחות משליש — הוא חייב לשמור על השבת היהודית. לא נאמר בחוק מהו "רובע". האם ואדיי-ניסנאס בחיפה הוא רובע? או שמא חיפה כולה מהווה רובע? האם מדובר על מיעוט של שלישי בייפו, או בשכונת עג'מי בייפו? ואיזה צדק יש בכך שמוסלמי יהיה חייב לסגור את חנותו בוואדי ניסנאס ביום השבת, ואם הוא מוסלמי אדוק — יסגור אותה גם ביום השישי, ואם הוא נוצרי אדוק — יסגור אותה גם ביום הראשון? יש פה אפליה כלפי הערבים!

כבוד היושבת-ראש, כולנו מבינים לאן הדברים הולכים, לאן הם מתקדמים.

הכפייה הדתית מתגברת ממשבר למשבר, מקואליציה לקואליציה, מבחירות לבחירות. עוד פרוסה ועוד פרוסה. קצת פה וקצת שם.

אמני האסטרטגיה, היושבים לא רק במפלגות שהיו קשורות פעם בפלמ"ח, אלא גם במפד"ל, אמני האסטרטגיה של הכיבוש הדתי — פיתחו שיטה: לכבוש קצת, להתמקם, להתבצר, ולכבוש עוד קצת, מקואליציה לקואליציה.

זהו מיעד שכל-כולו לכיוון אחד: אל השיעבוד לכפייה הדתית. הוא מתקדם ומתקדם. וחבל לראות אותך, שרי-העבודה, שניצחת פעם על מיעדים יותר מפוארים — מנצח על המיעד הזה.

רושמו של החיכות, שהתנהל בכנסת על הצעת החוק, היה מדא. הובהר שוב כי סיעת היחיד שלנו נשארה הגוף היחיד בכנסת המוכן והמסוגל לחום בכפייה הדתית ללא רתיעה.

על הנושא של תחבורה ציבורית בשבת עמדנו גם בעת הדיון על מדיניות משרד התחבורה:

כאן המקום להשמיע שוב את הדרישה האלמנטרית לתחבורה ציבורית מלאה בשבת. חוסר-התחבורה מטיל סבל בלי-ישוער על מאות אלפים, שזה יומם היחיד לנופש. להכרת הארץ, לרחיצה בחופי-ים, לביקור קרובים. איך נגדל בלי זה אומה המושרשת בנוף מולדתה, בעלת חדות-חיים, שלווה ורגועה?

איני מבין אפילו את ההגיון הדתי שבמצב הקיים: האם אלוהים מעדיף בכביש בשבת קרייזלר מצוחצה על אוטובוס מרופט? האם שייך אלוהים לעשירים? דרושה תחבורה בשבת בכל הקווים. אנחנו מוכנים להתפשר ברוח טובה עם הדתיים לגבי קביעת נקודות-המוצא של הקווים בשבת, ואפילו לקחת בחשבון שינוי קווים, כדי להתחשב ברגשותיהם של תושבי אזורים דתיים. אך כאשר ראש-העיר מרשה לעצמו לפעול אפילו נגד שכירת אוטובוסים בשבת, כמו חבר-הכנסת נמיר — הרי זו התעללות.

● חוק תשריר

בעבר התקין שר-הדתות, בהסתמך על פקודת העדות הדתיות (ארגון), 1926, תקנות, כאחת נפשו, לגבי ענייני קבורה ומינוי רבנים. אולם בית המשפט העליון קבע שאין לו סמכות חוקית לכך. תקנות אלה, אמר בית-המשפט, אינן יכולות להתבסס על פקודת העדות הדתיות, שכן עם קום מדינת ישראל חל שינוי במושג "העדה היהודית", ואין לשר-הדתות או לממשלה הסמכות לחוקק חקיקת מישנה, על סמך חוק זה, אלא אם כן יארגן עדה יהודית מחדש. לאחר פסילת התקנות, הגישה הממשלה הצעת חוק בה ביקשה להעניק מחדש סמכות זו לשו. הדבר לא נעשה בחוק מקיף חדש, הון בפרוטרוט ביחסים בין הדת והמדינה, אלא בחוק קצרצר, המעניק לשר יד תופשית. כלומר, במקום לקיים בכנסת דיון רחב על חוק עקרוני, מפורט ומקיף, נדרשה הכנסת לאשר כלאחר-יד סטאטוס-קוו שהיה בלתי חוקי.

התנגדו לכך, כמובן, בחריפות רבה. אך לא הסתפקו במתיחת ביקורת על הנוהל הזה, המרוקן את הכנסת מתוכנה. הוספנו ביקורת על הצד העקרוני:

חוק זה פסול בשני מישורים: מבחינה משפטית ומבחינה עניינית. הצד המשפטי ברור לגמרי: השר התקין תקנות; בית-המשפט קבע שהחוק, עליו ביסס השר את התקנות, אינו קיים; משמע, התקנות לא היו חוקיות. והנה באה הממשלה ואומרת: הבה נגיש חוק תשריר, כדי לאשר תקנות שהותקנו על-פי חוק שלא היה קיים.

אם קיים מצב, שבשטח מסויים אין חוק, על הכנסת לחוקק חוק. וכבר העיר חבר-הכנסת ארם, שאין זה סתם חוק, אלא חוק קונסטיטוציוני, הנוגע למהות היחסים בין הדת והמדינה. זוהי אחת הבעיות העקרוניות, ולשם פתרונה אי-אפשר להציע חוק תשריר, כלאחר יד, ולומר: הנה נתברר שלא היה חוק, הבה ניתן תשריר לתקנות שהותקנו בצורה בלתי-חוקית. דבר זה פסול מעיקרו.

הפרדת הדת מן המדינה

זהו עניין חשוב. הוא מהווה את אחד המבחנים החמורים של הכנסת. לכנסת אסור לתת יד לנוהל זה, בלי כל קשר להשקפות על הנושא המסויים של הצעת החוק. אם תיתן הכנסת תשריר לתקנות בלתי-חוקיות, פירוש הדבר שהיא מתפטר מתפקידה, שהוא: לחוקק את חוקי המדינה. כאן נותנת הכנסת אפשרות לשר ולממשלה לעקוף את הסמכות התחיקתית של הכנסת. אם נוצר חלל ריק בעקבות החלטה של בית-המשפט, ואי-אפשר להשאיר את העניין תלוי על בלימה, היה השר צריך להגיש חוק תשריר — עם כל הפסול שבכך — למספר

חודשים. השר צריך היה להעריך כמה זמן דרוש כדי להכין ולעבד הצעת חוק אמיתית, להביאה לכנסת, ולהעבירה דרך כל הליכי החקיקה. בהתאם לכך היה עליו להציע תשריר לשלושה, ארבעה או שישה חודשים. לא הייתי מתווכח עם השר על חודש נוסף...

נבוך: גגול מחילות.

היינו מאשרים תשריר לחצי שנה, ובינתיים היתה הכנסת נכנסת לעומקה של הסוגיה עצמה ומחוקקת חוק רצוי לרוב של הכנסת. הרי אנו, המיעוט, לא נחוקק את החוק; הרוב הוא אשר יחוקק אותו. וכך תהיה לעם ההרגשה, שהכנסת מילאה את תפקידה, שהכנסת ביצעה את רסוגיה, דנה בחוק בקריאה ראשונה, שניה ושלישית וגם בוועדה; שנתקבל חוק לאחר דיון של ממש. לעומת זאת — לבוא כך, כאילו מאחורי הגב, אם מותר להתבטא כך, ולחוקק חוק תשריר שיתן סטטוס חוקי לתקנות שאינן מבוססות על חוק קיים — זו דרך פסולה מעיקרה. יש לבעיה גם צד עיוני, נוסף על הצד המשפטי. חברה הכנסת בדר אמר שאין ויכוח בבית הזה על הסוגיה העקרונית. יש לי חדשה בשבילי: יש ויכוח. אני בהחלט רוצה להתווכח על כך. יש ויכוח על העקרון של הפרדת הדת מהמדינה.

עקרון זה אינו מקובל על כל הבית. אינני יודע על כמה מחברי הבית מקובל העקרון הזה. אני דוגל בהפרדה מוחלטת של הדת מן המדינה, ושל המדינה מן הדת. אני רוצה לומר, אם יורשה לי, כמה מלים בנושא זה.

ההפרדה של הדת מן המדינה דרושה גם לציבור החילוני וגם לציבור הדתי. היא דרושה לציבור החילוני, כדי שהוא יוכל לחיות את חייו — ולמות את מותו. במיקרה זה — כאוות נפשו. כשם שאין לכפות אורח-חיים דתי על חילוניים, כך אין לכפות עליהם אורח-מיתה דתי. זכותה של משפחה חילונית היא לקבור את מתיה לפי טעמה, לפי השקפתה ולפי המנהגים המקובלים עליה. בשטח זה צריך היה להיות הסדר ארצי של שירות-קבורה ממלכתי או שירות-קבורה עירוני. במסגרת שירות אחיד, יקבעו כל משפחה וכל חוג, לפי השקפתם, את מינהגי הקבורה והמינהגים המתלחים לקבורה.

אני רוצה להוסיף משפט שרציתי להשמיעו זה מכבר. הפרדת הדת מן המדינה דרושה, לדעתי, גם לציבור הדתי. בעניין זה אני רוצה להעלות בקצרה מחשבה מסויימת. מה קורה בעקבות אי-ההפרדה, בעקבות חוק מסוג זה המונח לפנינו? למעשה, נמסרת השליטה על הציבור הדתי, ולא רק על הציבור החילוני, למפלגה אחת, מפלגה שהיא מפלגה פוליטית, מפלגה שראשיה נבחרים בדרכים פוליטיות, לא על-פי סמכות של גדולי התורה, לא על-פי סמכות דתית, אלא על-פי סמכות פוליטית מובהקת. למפלגה זו נמסרת שליטה מוחלטת על הציבור, הדתי והחילוני כאחד, באמצעות חוקים כאלה. אלפי עסקני מפלגה, ממקורבי המפלגה המסויימת, משולבים ומשובצים במנגנון המדינה, במנגנון המועצות הדתיות, במנגנון העיריות וכדומה. יש שכבה עצומה, המתפרנסת כיום על שירותים אלה, ואין כל אפשרות לחוג דתי אחר לחולל רפורמה ושינויים כלשהם בציבור הדתי. אין כל אפשרות לכך. יכול לקום היום חוג, ואיני מתכוון דווקא לחוג הרפורמי או השמרני, אפילו אורתודוכסי. יקום חוג וירצה לחולל שינוי בחיים הדתיים בארץ, הרי יעמוד מול קבוצת הלחץ העצומה הזאת של מפלגה אחת, השולטת הודות לחוקים שנתקבלו על-ידי מוסד חילוני. המוסד החילוני נותן בידי המפלגה האחת את מכשירי הכוח הכלכליים-האנושיים, כדי שלא תיתכן שום אפשרות של התחדשות דתית בארץ. לכן אינה יכולה להתפתח תנועה כמו התנועה שרוצה להקימה הפרופיסור אורבך, תנועה להתחדשות דתית אורתודוכסית. לא תיתכן בארץ התחדשות הדת, לא תיתכן התחדשות בחיים

הדתיים, כל זמן שקיים המנגנון העצום הזה, שהמדינה כופה אותו על הציבור הדתי. אינני אדם דתי, גם אין אני חושב שאהיה אי-פעם דתי, אבל הייתי מאד מאד רוצה...

חזני : אל תתחייב.

אבנרי : אינני מתחייב, אני אומר שכיום אני חושב כך. אבל מי יודע?

אני רוצה להגיד לך, חברי-הכנסת חזני, שאם יש איזה סיכוי שאדם כמוני, ואנשים כמוני, יקורבו אי-פעם לחיי הדת בארץ, הרי זה ייתכן רק הודות להתחדשות בחיים הדתיים — רק אם הדת תבוא אלי בציוויים מוסריים, ולא בחוקים כאלה.

אני מרשה לעצמי להגיד, שהנאום שנשא כאן אתמול חברי-הכנסת כהנא על מדיניות-החוק של ישראל, ושבה באה לידי גילוי גישה מוסרית לעניני חוק, עשה עלי רושם עמוק יותר מאשר כל חוקי הכפייה האלה. רק בצורה כזאת תוכלו אתם, אנשי הציבור הדתי, לפנות אל הציבור החילוני, לפנות אל הנוער החילוני, לנסות להכות שורשים בנוער זה. רק על-ידי שתבואו אליו בציוויים מוסריים, לגבי מדיניות-החוק, לגבי היחס למיעוט בארץ, לגבי אלף בעיות ובעיה שהחברה נתקלת בהן, זה לא יבוא באמצעות מפלגה דתית, עם כל הכבוד, אלא על-ידי חוקי מוסר דמוקרטיים. אבל התחדשות כזאת לא תיתכן כל זמן שהמנגנון של מפלגה אחת, בעזרת המדינה, ירביץ על הציבור הדתי בארץ.

מינהג מוזר

לגופם של דברים — עוד שתי הערות קצרות, שכבר נשמעו, ואני רוצה להביע דעתי עליהן. ראשית, ההפרדה בין ספרדים ואשכנזים. חברי-הכנסת מנחם כהן, אני מבין את חששך המוצדק, שבעזרת הממשלה שאתה תומך בה, אם יהיה רב אחד בכל מקום — ישתלטו האשכנזים בכל רחבי הארץ. אני מבין זאת. אבל התיקון לזה הוא...

שחור : במקום שישנו אחד, הוא אשכנזי. ל"העולם הזה" יש ציר אחד, והוא אשכנזי.

אבנרי : אולי לא תמיד יהיה. אינני מתחייב.

גרוס : רוצים להנהיג שם דוטציה.

אבנרי : ייתכן.

התיקון למצב הזה, חברי-הכנסת מנחם כהן, הוא שאתה, באמצעות המפלגה שלך ובאמצעות הממשלה שאתה תומך בה, תדאג שיהיו לפחות חמישים אחוז רבנים מבני עדות המזרח. אבל אין להסכים לעקרון שהחוק יכיר בהפרדה בין אשכנזים לספרדים, הפרדה שקיימת — אגב — רק בחיי הדת, והיא באה מן הדת. כל הענין הזה של ספרדים ואשכנזים בא מן החיים הדתיים. אין להסכים לכך שבאמצעות החוק נכפה את ההפרדה. כשם שאנו מתנגדים לחוקים מסויימים מפני שהם מפרידים רשמית בין יהודים ולא-יהודים, כך אנחנו צריכים להתנגד לחוק המפריד בין ספרדים ואשכנזים.

הבעיה השניה היא ענין המצבות, שכבר הוזכרה. המצב בשטח זה בארץ הוא בחזקת שערוריה. הוא מעמיד אנשים כמוני לפני ברירה אכזרית מאד: לוותר על כל העקרונות שלהם, או להיכנע לסחטנות. אני, אישית, עשיתי מעשה חמור מאד, ולא הקמתי מצבה לאבי, מפני שאין אני רוצה להיכנע לסחיטה הזאת.

ברעם : זה באמת לא בסדר.

ההכרעה היתה באמת קשה מאד. אינני מוכן להיכנע לסחטנות, ולא נכנעתי לסחטנות. זו היתה

סחטנות. אני רואה סחטנות כאשר באים אל משפחה של אדם שנפטר בתביעות כאלה. פעם היו גובים היטלים מופרזים, בלי כל הצדקה, בשביל הקבורה. דבר זה תוקן. עכשיו אין גובים עוד היטלים מן הקבורה. אבל כאשר אתה רוצה, כעבור שנה, להקים מצבה באים בתביעות אסטרונומיות.

אסתר רזיאל-נאור : כמה עולה המכונת בה אתה נוסע ?

אורי אבנרי : חברת-הכנסת רזיאל-נאור, זה לוקסטו להקים כיום מצבה למת.

אסתר רזיאל-נאור : זה עולה קצת פחות מן המכונת. זו בושה לא להקים מצבה לאב.

אין לך במה להתפאר.

אורי אבנרי : אני מאד תמה עליך, על שאת משווה את הזכות לקנות, או לא לקנות, מכונת עם הזכות להקים מצבה למת. אדם עני אינו יכול להקים מצבה מפני שדורשים ממנו דרישות, שאין אפילו להגיד עליהן שהן מופרזות. הבסיס שלהן עצמו פסול לגמרי. הצורך לשלם היטל כלשהו בעד הצבת מצבה הוא דבר פסול לחלוטין. וכל אורח בארץ חושב שהוא פסול. לא תמצאו בארץ עשרה אנשים שיאמרו שאינו פסול.

הערה אחרונה הייתי רוצה להעיר לאותה סיעה שאיננה נמצאת כאן אתנו באולם. אני מתכוון לסיעת מפ"ם. השתרש אצלה מינהג מוזר : להטיף נגד חוק בקריאה ראשונה, כאשר הדיון הוא רחב ; אחר-כך להצביע בעד החוק שהיא הטיפה נגדו. התירוץ הוא, שבועדה ינסו לתקן. אחר-כך חוזר החוק לקריאה שניה ושלישית, ולמעשה כבר לא מתקיים עליו דיון רציני, ומצביעים באופן אוטומטי. איש לא שם לב שאותה סיעה, שקודם לכן דיברה בשצף-קצף נגד החוק, מצביעה בקריאה השניה והשלישית בעדו.

אין זה בריא לחיים פרלמנטריים. אם היא מתכוונת להצביע בעד החוק, תגיד זאת. תגיד שאין לה ברירה אלא להצביע בעד החוק, מכיוון שהיא שבויה בידי הקואליציה. אני חושב שמוטב למפלגה כזאת להגיד : אני נגד החוק, אבל בגלל חברותי בקואליציה — אצביע בעדו. אבל צריך להגיד דברים אלה בפירוש, ולא להעמיד פנים שכביכול יוצאים בהתקפה מוחצת נגד הצעת החוק, בשעה שמראש יודעים כי מחר יצביעו בעדה.

„המצפון המוסרי“

ביקורת על הצעת חוק והצבעה בעדה אינה מונופול של מפ"ם. עושים זאת גם במפלגות אחרות, אם כי בצורה פחות סדירה. גם ביקורת משעשעת נשאת בגדר ביקורת. כמו למשל בדבריו של מנתם כהן : „אדוני השר, המחלקה לעניני קבורה במשרד הדתות הוציאה 284 רשימות לחברות קדישא. קיימת הפקרות רבה בשטח זה. אביא דוגמות. בירושלים קיימות תשע חברות קדישא. בימי המנדט היו עשרים ושבע חברות קדישא. פירושו של דבר, כי חלה התקדמות, וזה מעניין. ישנה חברה קדישא מרכזית, שהיא המסודרת לעומת האחרות; חברה קדישא של עדת הפרושים; חברה קדישא של עדת החסידים, עם מנהגים חסידיים; חברה קדישא של החברה המרכזית; חברה קדישא של הספרדים; חברה קדישא של התימנים; חברה קדישא של הבלבים; חברה קדישא של הכורדים; חברה קדישא של המערביים; חברה קדישא של הבוכרים; חברה קדישא של הנוכיים וכעת יש חברה קדישא נוספת בשם, שיר חדש“.

לנדאו : והמתים שרים.

כהן : אנו אומרים: לא המתים יהללו יה. נשאלת השאלה: לאן זה מוליך אותנו?
אבנרי : לקבר.

מובן שצאיגי המפלגות הדתיות לא נשארו אדישים נוכח ביקורתנו. ח"כ יעקב כץ שדיבר אחרי אבנרי, שימש להם לפה:

„אין זה פלא שקודמי, חברי-הכנסת אבנרי, בא בהצעה מפוצצת, אם כי הוא לא היחיד, להפריד את הדת מן המדינה. אין צורך, לדבריו, בחוק למועצות דתיות, אין צורך בשירותים דתיים של המדינה, אין צורך בחינוך דתי ותודעה יהודית. הסתמכו נא על חברי-הכנסת אבנרי וחבריו, שהם יבטאו את המצפון המוסרי בישראל, הידוע היטב לקוראי יצירותיו“.

אבנרי: אתה קורא ?

כץ: גם אני לפעמים נכשל וקורא.

שר הרוחות, זרח ורהפטיג, התנגד לטענותינו וזלת אחת. בהתייחסו למפ"ם, העיר השר ורהפטיג: „לטענה אחת של ח"כ אבנרי אני מסכים, לענין הנה שהוא טען כלפי הישיבה בקואליציה ובאופוזיציה בבת אחת, גם אני חושב שזה פוגם במידה מסוימת במוסר הפרלמנטרי“.

לאחר מכן נתקבלה הצעת השר להעביר את ההצעה לדיון בוועדה. רק גח"ל וסיעת העולם-הזה — כחי-חדש הצביעו נגד ההצעה. מפ"ם ורפ"י לא נכחו באולם בעת ההצבעה.

ליטרת הבשר של המפד"ל

שנה וחצי לאחר-מכן, הובאה לדיון הצעת-חוק „תקציבי השירותים הדתיים היהודיים“, אשר באה להמיר הוראות ומניות בחוק של קבע ולמסור את השלטון הלבדי על המועצות הדתיות לידי המפד"ל.

בעת הדיון הוכח בעליל, כי בחזית הכפייה הדתית אין תחליף לסיעתנו, ואנו עומדים על מישמר בודד ממש (להוציא כמובן, שתי הסיעות הקומוניסטיות, שדברי נציגיהם נקברים תחת עומס הזיארגון המארכסיסטי האדוק). בעשר הדקות שעמדו לרשותו, הנדיר אבנרי בצורה ברורה את המצב העובדתי והטעים, כי מכל צורות חלוקת-השלל בין מפלגות המישטר הקיים, אין צורה גלויה יותר, ברוטאלית יותר, ענת-מצח יותר, מזו הקרויה מועצות דתיות.

המפד"ל מקבלת באורח לבדי את השליטה על עשרות מיליוני לירות, וזורקת פירוים דלים לשותפיה הדתיים. ויותר מזה: אגב שליטה על חלק חשוב מחיי האזרחים, מספקת המפד"ל לחבריה ואוהדיה אלפי מישרות ומשכורות, וזה בהסכמת המפלגות החילוניות, החל במפ"ם וכלה בליברלים העצמאיים, המעניקות את הסכמתן לכך בצורה צינית ומתחסדת, שנועדה להוליך שולל את הציבור.

אחוזות המפד"ל

אנו מציגו הבלטנו השתלטות פיאודלית זאת בנאומינו על משרד הדתות וגם על כל יתר המשרדים הנתונים לשליטת המפד"ל.

הדיון על משרד הסעד נחשב לאחד המשעממים בכנסת, ורוב הסיעות משאירות אותו בידי (או בפי) הנשים שבתוכן. אוזירת השיעמום פנה כאשר נשמעו דבריו, תוך רוגז גובר והולך מצד הדתיים.

הנאום התבסס על מחקר, בעזרת כמה וכמה מודיעים מחברי התנועה ואחרים. להלן אותו קטע בנאום הדין בכך: ברצוננו להפריד בדברינו בין שני משרדי סעד:

משרד-הסעד המקצועי, הסועד את הנוקקים, ומשרד-הסעד המפלגתי, הסועד את מפלגתו. יש להביע את הוקרת הציבור מקרב לב לעובדים המסורים, העושים ימים כלילות כדי להקל על סבל הנוקק — העיוור, הנכה, הילד המפגר ומשפחתו, הזקן, חסר-האמצעים. זוהי עבודה קשה, מפרכת, ובה עוסקים רבים ממיטב עובדי-הציבור, נוסף על המתנדבים והמתנדבות הפזורים בכל רחבי הארץ. כל הכבוד להם.

בצד צוות חיובי זה, המשובץ בחלקו במשרד־הסעד, קיים המנגנון המפלגתי. אילו קם בארץ מכון־מחקר, לשם חקירת הפיאודליזם המפלגתי המהווה את המישטר הקיים, היה משרד־הסעד יכול לשמש לו דגם מייצג שאין שני לו, זולת משרד־הדתות. מיום קום המדינה, נמסר משרד זה כאחווה לבדית למפלגות הדתיות. המשרד הוקם בשלושה רבדים. שר־הסעד הראשון היה הרב איצ'ה־מאיר לוינ, שדאג להחדרת אנשי אגודת־ישראל וחסידיו גור...

גרום: מה רע בזה? איך עשו אחרים?

אחריו בא השר חיים משה שפירא, שהכניס למשרד את אנשי המפד"ל מסיעתו. אחריו בא השר הנוכחי, שדאג להכניס למשרד את אנשי המפד"ל מסיעת "למיפנה". היתה רק תקופת ביניים אחת, בה נשמו אנשי־המקצוע לרווחה, ושהיתה להם כתור הזהב. זה היה כשענדרה מפד"ל מן הקואליציה, בתקופת הרב טולידאנו המנות. אז נמסר ניהול המשרד לידי הד"ר לוטן. אז נבדק הכל מחדש, בוטלו נוהלים מפלגתיים נפסדים. אך זה נגמר אחרי שנה וחצי, והכל חזר לקדמותו, בהתאם למקובל במישטר הזה.

גרום: מחר יש דיון על משרד־הדתות. אל תשכח!

בורג: זוהי רק חזרה כללית בשבילו.

אבנרי: אל תפחד. נגיע גם אליו.

איך מנוצל משרד־הסעד לצרכים מפלגתיים?

המפד"ל עומדת על כך שמשרד־הפנים ימסר לה תמיד, כי באמצעות משרד־הפנים היא יכולה להעניק גיבוי למועצות הדתיות, המורכבות מעסקניה. הודות לשליטת המפד"ל במשרד־הפנים, היא שותפה רצויה בכל רשות מקומית. כאן נוטים אנשי המפד"ל ושאר המפלגות הדתיות לקבל לידיהם את מחלקת־הסעד המקומית. כמעט בכל הרשויות המקומיות בארץ — ובמיוחד בערים הגדולות — מרוכזים תיקי הסעד בידי המפלגות הדתיות.

„לא נתנו מספיק!”

שיתוף הפעולה בין אנשי המפד"ל במשרד־הסעד לבין אנשיה במחלקת־הסעד המקומיות יוצר מעגל כמעט סגור, הנותן למפלגה שליטה לבדית על ציבור עצום ועל מקורות כספיים עצומים. איך מנוצלת שליטה זו? מפעם לפעם מגיעות לאוזני הציבור ידיעות, המגלות טפח מן הנעשה. למשל:

• במשרד הסעד קיימת קרן מיוחדת. השליטה על קרן זו אינה בידי הלשכות המקומיות. בזמנו, וכנראה גם עכשיו, מחתימים מזכירי המפד"ל בערב חגי־הפסח אנשים ביישובי ישראל השניה על בקשות תמיכה. הפניות היו מועברות במרוכז, והמשרד היה מוציא צ'קים גלובאליים. צ'קים אלה היו נשלחים למזכירי המפד"ל, שהיו דואגים לחלוקתם...

גרום: תוצאות הבחירות אינן מראות זאת!

אבנרי: תיכף אגיע לנושא זה.

מובן שפעולה זו נשאה אופי מפלגתי מובהק. היא הוכיחה את כוח המפד"ל, ובעיקר את כוחם של עסקני סיעת "למיפנה". התוצאה נתגלתה ביום הבחירות.

גרום: הם קיבלו בבחירות תאחרונות פחות קולות.

אבנרי: כנראה לא נתנו מספיק.

• קיים אירגון בשם מיתפ"ן, המטפל בעיקר בנוער השכונות. אירגון זה הוא למעשה מוסד

מוסווה של תנועת „בני-עקיבא“, הזוכה בצורה זו לתמיכה רבה מידי משלם-המיסים.

- קיימת עדיפות ברורה בהחזקת קרובי משפחה של עסקני המפד"ל במוסדות הנתמכים על-ידי משרד-הסעד, וכמובן שמעדיפים תמיכה במוסדות דתיים על תמיכה במוסדות חילוניים.
- השליטה על משרד-הסעד איפשרה השתלטות אנשי המפד"ל על מוסדות-הצדקה, ועל הרכוש הרב של מוסדות אלה. לאחרונה הוזכר בקשר לכך מושב הזקנים בירושלים. המשרד השתלט על הקדשים יהודיים, ובמסווה של הקדשים אלה זכו גורמים פרטיים, קרובים למפד"ל, לטובות הנאה.

אפשר להרבות ברשימה זו, בלי סוף. אולם העיקר הוא שלציבור עצום זה של נזקקים — למעלה מ-400 אלף נפש שעוברות תחת ידי משרד-הסעד בשנה אחת, בצורה זו או אחרת — מופיעה המפד"ל (ולא המדינה בתור שכזו) כשליט לשבט ולחסד.

זהו כוח פוליטי עצום — והוא מקביל לכוה שמקנים משרד-ממשלה אחרים למפלגות אחרות, על פי החלוקה הפיאודלית המקובלת.

השילוש הקדוש

על רצינות טענותינו עמדנו לאחר מכן, כשקם שר הסעד לענות. הוא השיב לטענות כל שאר הנואמים, לפי הסדר. אך על טענותינו הוא הגיב בפסוק אחד, אותו שמר לסוף:

... אשר לדברי חברה-כנסת של העולם הזה — כששמעתי את דבריו, הבנתי איך מחברים פרוטוקולים של זקני ציון!

להלן קטע מנאומו על משרד הפנים, הון באותו עניין:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה.

שמענו בעניין את סקירתו של השר — סליחה, של סגן-השר, וכאן המקום לומר: התופעה הזאת של שרים נפקדים בולטת במשרד זה באופן מיוחד. יש שר שאין לו נגיעה של ממש לענייני-המשרד, ישנו משרד הכפוף כל-כולו לסגן-השר.

זה דבר פסול בעיקרו. אם מר חיים משה שפירא צריך להיות השר הראשי מטעם המפד"ל — ייקבע נא מעמדו בהתאם למציאות, כשר קאבינטי בלי תיק, או כסגן ראש הממשלה, ואילו בראש משרד-הפנים צריך להעמיד שר אמיתי, הנושא באחריות של שר.

מה גם שמשרד הפנים היה צריך להיות אחד המשרדים המרכזיים במימשל. הוא היה צריך לכלול את המשטרה, את ענייני הדתות, ואולי גם את התחבורה והדואר.

משרד כזה איננו, ולא יהיה כל עוד שולטים במדינה קנוניות קואליציוניות וחשבונות מפלגתיים פיאודליים. במקומו יש המשרד הנוכחי שעליו נדבר עתה.

כבוד היושב-ראש, זהו משרד מפד"לי מובהק, ותמיד לחמה המפד"ל, בכל משא-ומתן קואליציוני, על עמדת-מפתח זו. מדוע?

בשלוט השלטון הזר, היו לנציב העליון סמכויות עצומות כלפי הרשויות המקומיות. סמכויות אלו הועברו לשר-הפנים, המקיים עד היום מנגנון מיותר ואנאכרוניסטי של District Commissioners, מושלי-מחוז קולוניאליים, הקרויים ממונים על המחוזות.

פירוש הדבר, שתקציבי כל הרשויות המקומיות טעונים אישור משרד-הפנים, וכפופים לשירותו. כל ההלוואות, ההקצבות וההענקות הממשלתיות החיוניות כל כך לעיריות, כפופות למשרד הפנים.

במישור העירוני מעוניינת המפד"ל בכמה דברים: בכניסתה לכל קואליציה עירונית, בחקיקת-

מישנה של כפייה דתית, במתן תעסוקה לאלפי עסקניה במישור העירוני, ובעיקר: בחיזוק המועצות הדתיות, המהוות את עמוד השדרה של שלטון המפד"ל ברחבי הארץ.

עיריה שאינה עומדת בדרישות אלה, נתקלת במחסום פסי בדמות משרד-הפנים. עירית צפת ניאותר לשלם משכורת לרב הספרדי דיין, אויב המפד"ל. מייד הופעל המכבש של משרד-הפנים, ועירית צפת נכנעה.

בנצרת עילית התנכר ראש-המועצה מרדכי אלון למועצה הדתית. אז עוכבו ההקצבות הממלכתיות. מה קרה? לפני כמה שבועות נתקיימה ישיבה סודית במלון "דבורה" בתל-אביב, על טהרת הכשרות, בהשתתפות נציגי משרד-הפנים, משרד הדתות, הרשויות המקומיות ומר שרגא נצר. נקבע שיכירו במועצה הדתית של נצרת עילית — והתקציב יאושר.

כפי שאמר פעם אדם מנצרת — תן לנצר אשר לנצר, ולמפד"ל אשר למפד"ל.

ראשי-הערים המצליחים, כמו דויד בן-ארי בשעתו בבתיים, אברהם קריניצי ברמת-גן, עובד בן-עמי בשעתו בנתניה — כולם גילו את הפאטנט הזה.

כך נוצר השילוש הקדוש, שעליו מבוסס כוחה של המפד"ל, על חשבון משלם-המיסים: משרד-הפנים, משרד-הדתות והמועצות הדתיות. אם מותר בהקשר זה לצטט את התיאולוגיה של דת אחרת: שלושה שהם אחד: ואחד שהוא שלושה.

בורג: זה נכון כמו שזה נכון!

אבנרי: אדוני השר, לא אתחכך איתך על תיאולוגיה נוצרית!

● מדינה ודת

החיכוך העקרוני על עניני דת ומדינה התנהל בעת הדיון על מדיניות משרד הדתות. ויכוח זה שיקף לא-במעט את הצביעות היסודית של כל הסיעות לגבי העסקנים הדתיים. דובר חרות (יוסף שופמן) פתח את הוויכוח בטענה שהמפד"ל אינה נותנת לאנשי חרות די מישורות בשטח הדתי. רפ"י, אותה „אופוזיציה עיקבית ובלתי-נורתעת“, לא השתתפה כלל בוויכוח — דבר בלתי-רגיל ביותר בוויכוח סיעתי על משרד ממשלתי. היא פשוט לא רצתה להרגיז את הדתיים, שותפיה אתמול ומחר — אך היא גם לא יכלה להרגיז את בוחריה, המתנגדים לכפייה הדתית, שהצביעו למען המודרניזציה, האוטומציה וכו'.

המערך היה צבוע עוד יותר. הנהלת הסיעה נתנה לשולמית אלוני האנטי-דתית לשאת נאום, שכלל ביקורת הריפה ביותר על נוהלים דתיים. אולם אלוני דיברה בשם מפלגה האחראית יותר מכל מפלגה אחרת לכפייה הדתית במדינה — ועצם תמיכתה במפלגה זו מגבירה את הכפייה. ניסינו לרמוז על כך בקריאת-ביניים:

אלוני: ... יש לי זכות לטעון בפני הכנסת ... על אשר ויתרה על סמכותה הריכוזית לחוקק חוק (בענייני נשואין וגרושין), והניחה אותם לרשות הכפופה לחוקים לא-רציונליים, שאינם מעשי יד-אדם...

אבנרי: איזה מפלגות עשו זאת?

אלוני: כל אותן המפלגות שהצביעו בעד החוק הזה, ואין אחת נקיה, לא דיכרתי כאן על נושא המפלגות...

תשובה אלגנטית — אך לא לעניין. כי בסופו של דבר משמשת שולמית אלוני אליבי חילונית למפלגת העבודה, שקיימה ושחקיים את הכפייה הדתית במדינה. נאומה הטוב והחרוף זכה לכותרות גדולות — אך הקנגויות נמשכות בשקט, מאחורי הקלעים, כמו תמיד.

העסקנים הדתיים התרעמו מאד על דברי אלוני — אך היה זה כאין וכאפס לעומת התרגשותם למישמע נאומו, שהיה בבחינת הכרזת-מלחמה ברורה, עם קביעה מפורשת של מטרות-מלחמתנו: כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה.

הגיעה השעה להשמיע, מעל במה רמה זו, בפה מלא וללא שום סייג, את התביעה החד-משמעית להפרדה טוטאלית בין המדינה והדת. קם דור בישראל המואס בכפייה הדתית החשוכה, בהפיכת המדינה לקהילה, ובקיום ממשלה ההופכת את עצמה לחבורת גבאים.

קם דור הנושא את עיניו אל ישראל חדשה, משוחררת, חופשית, חילונית ופלוראליסטית. קם דור המואס בדפוסי הגטו, במקח-זוממכר של עסקנים צבועים, התופכים את אלוהיהם קרדום לחפור בו, דור שאינו רוצה גטו חדש, וגם לא ואתיקן יהודי.

בשם דור זה אנו תובעים: הפרדה טוטאלית בין המדינה והדת. לא כעיקרון מופשט, לא אחרית הימים. לא כרעיון עיוני לסימפוזיונים מלומדים. לא כקישוט מזויף לסטאטוס קוו, מה גם שאינו סטאטוס ואינו קוו אנטה, אלא קר-חיות הנע קדימה ללא הרף, על גלי הסחיטה והקנוניה.

הפרדה טוטאלית בין המדינה והדת — כמדיניות אקטואלית, כיעד ממשי של מאבק פוליטי בלתי-נרתע, לשם כינון מישטר דמוקראטי אמיתי, בדומה לזה הקיים במדינות המתוקנות.

משרד לדיכוי הדת היהודית

הפרדה טוטאלית בין המדינה והדת — מה פירושה?

● לא יהא שיפוט מחייב במדינה, זולת השיפוט של מערכת-המשפט הממלכתית, על פי החוקים המתקבלים על-ידי רוב העם באמצעות נציגיו הנבחרים. לא יתכן כי באמצעות חוק חילוני יכפו על הציבור חוקים שמקורם בספרי-קודש, שאינם ניתנים לשינוי באמצעות הכרעה דמוקראטית, והמבססים דיקטטורה של הרבנים המסתמכים על השראה אלוהית.

● לא תהא החזקת שום מוסד דתי מטעם המדינה ועל חשבון משלם-המיסים.
● לא יהא שום חוק, ממלכתי או עירוני, המגביל את זכותו של אדם לחופש-התנועה, לחופש-התפריט, לחופש-העסקים ולחופש-הבידור, מטעמים דתיים.
● לא תהא בשום בית-ספר, המוחזק על-ידי משלם-המיסים, שום תוכנית-לימודים הכוללת חינוך דתי, גלוי או מוסווה.

● תהא הפרדה מוחלטת בין השלטון, שאינו יכול לכפות על הרוב (או על המיעוט, ואפילו מיעוט קטן) אידיאולוגיה, עיקרי אמונה ופולחן — ובין המישור הדתי, שהוא עניינו הפרטי של כל אדם ושל כל חוג מעוניין.

מי שרוצה להישפט בפני רב, זכותו לעשות זאת, כזכות כל אזרח לבוררות מרצון. מי שרוצה להתחתן או להתגרש בפני רב — זכותם לעשות זאת, בהסכמה הדדית. מי שרוצה לתת לילדיו חינוך דתי, בהתאם לאמונתו — זכותו לדאוג לכך, בנוסף לחינוך הממלכתי.

מי שרוצה לקיים בית-כנסת או כנסיה, מקווה או מיסגד, לבחור ברב או באימאם או בכומר — חופשי לעשות זאת. אין זה נוגע למדינה.

המדינה צריכה להעניק לשיפוט הממלכתי את הסמכות לדון בכל ענייני האזרח, כולל כל ענייני המעמד האישי.

המדינה צריכה להבטיח לכל אדם את הזכות להינשא ולהתגרש, בלי סייגי דת והלכה. המדינה צריכה לכונן תחבורה ציבורית בכל יום, כולל ימי שבת וחגים. המדינה צריכה להבטיח לכל אזרח את הזכות לנופש, לתרבות ולבידור בכל ימות השבוע — ז ב ע י ק ר בימי שבת וחגים.

ורחפטיג : כולל סטריפטיז?

אבנרי : כן, כולל סטריפטיז, כבוד השר!

יכולנו להסתפק בקביעת עקרונות אלה. שהרי ברור לפיהם שאת משרד־הדתות אין לתקן, ואין לשפר, ואין לשפץ, אלא יש לבטלו לחלוטין. לא יכירנו מקומו במדינה הדמוקראטית שאנחנו רוצים בה — בישראל החדשה והחילונית.

מה גם, כבוד היושב־ראש, שעצם שמו של משרד־הדתות הוא שקר וכזב. אין זה משרד הדתות ומעולם לא היה כזה. זהו משרד לדיכוי הדתות, ובראש וראשונה משרד לדיכוי הדת היהודית.

בראשית היתה המפלגה — קבוצה אינטרסנטית של עסקנים פוליטיים, שאיש מהם אינו מהווה סמכות דתית, ולא גדולתם בתורה הביאה אותם למקום שהגיעו. משרד־הדתות כופה את רודנות המפלגה על הזרם האורתודוכסי היהודי. הוא כופה את רודנות הזרם האורתודוכסי על כל הציבור היהודי, תוך דיכוי שרירותי של כל שאר הזרמים. הוא כופה את רודנות הדת היהודית על כלל תושבי המדינה, תוך דיכוי הרוב החילוני ובני שאר הדתות.

על דיכוי הרוב הגדול של תושבי המדינה, החילוניים, אין צורך להרבות מילים. הדברים ידועים לכל.

פתות ידועות העובדות לגבי דיכוי הדתות האחרות בישראל. במשרד הדתות (בלשון רבים!) אין סגן־שר נוצרי או מוסלמי. על המחלקות לדתות הלא־יהודיות אחראים פקידים יהודיים, דתיים כמובן. (ואלה הרי עושים מלאכתם הממלכתית רמיה, או עושים שקר בנפשם — כי איך יכול יהודי דתי לטפח עבודה זרה ומינהגי עכו"ם?).

יתר על כן: משרד־הדתות כולל מחלקות המנהלות, על חשבון משלם־המיסים, וגם משלם־המיסים הנוצרי והמוסלמי, מלחמה פעילה נגד דתות אחרות. למשל, קרן ילדינו, הפועלת על חשבון המדינה נגד מוסדות־הנוער של הנוצרים.

אולם העיקר, כבוד היושב־ראש, הוא דיכוי הדת היהודית עצמה.

ביהדות ארצות־הברית, שאינה כפופה לכפייה דתית מטעם המדינה, הגדירו את עצמם שלושה וחצי מיליון יהודים כרפורמים וכקונסרבטיבים, בעוד שרק חצי מיליון הגדירו את עצמם כאורתודוכסים.

כל אלה, חוץ מחלק קטן מבין האורתודוכסים, לא זה בלבד שהם לוחמים ללא־רתע למען הפרדה טוטאלית בין המדינה והדת בארצות־הברית, אלא גם הרימו את קולם, באמצעות אירגוני הרבנים, נגד הכפייה הדתית בישראל.

רק כסיל יכחיש כי יהודי ברית־המועצות — שהכל מדברים כאן בלי־סוף על הצורך בהבאתם ארצה — הם רובם ככולם בלתי־אורתודוכסים ואף אנטי־אורתודוכסים.

אם כן — מהווים האורתודוכסים מיספר קטן, כמעט מבוטל, לא רק בין אזרחי ישראל, שהם ורק הם זכאים לקבוע את המישטר במדינה, אלא אפילו בין יהודי העולם, שאתם רוצים להעניק

להם זכות זו. הפרדה טוטאלית בין המדינה והדת אינה דרושה רק לרוב החילוני בישראל. היא דרושה לקיומה החופשי והרבגוני של הדת היהודית עצמה.

„עם ישראל לא בחר בכם!“

אולם, כבוד היושב-ראש, המצב הקיים מדכא אפילו את האורתודוקסיה האמיתית. מי אינו זוכר את המחזה המביש של „רבנים בוחרים“, אביונים ומרוטי-בגדים ממושבי העולים, שהובלו כצאן לבחירת הרב הראשי, על-ידי מנהל-מחלקה של המפד"ל, לעיני הציבור והעיתונות. כל זה סודר מראש בקנוניה, שלא היה בה שום חלק להכרעה דתית ולסגולות דתיות. האין זה מזכיר את הרבנות-מטעם של ימי הצארים, הזכורה לשימצה?

באמצעות המדינה החילונית מספקת המפד"ל למשרתיה ולמלחכי-פינכתה אלפי ג'ובים במנגנון הממשלה, במועצות הדתיות, בעריות, ברבנות ובשאר מוסדות-הדת, שלא לדבר על שאר האחוזות הפיאודליות שלה במשרדים הממשלתיים. צבא עצום זה של שכירי-דת הם חיל-כיבוש, הרומס ודורס ברגל גאוה כל התחדשו דתית, כל חיים דתיים עצמאיים, כל יצירה רוחנית. ב-18 שנות כיבושים שלטוניים בלתי-פוסקים של המפלגות הדתיות — אי היצירה הדתית האמיתית? היכן צמחה הגות דתית יהודית? היכן נוצרה יצירת-מופת דתית יהודית? קם בנק של אגודת ישראל, שנקנה באנחות ובאנקות של מיעוט לאומי ודתי מדוכא. קמו תלי-גיבורים ותליתלים של הון ורכוש ובניינים וקרנות ומניות. אבל היכן ספר חדש שיישמר לדורות, היכן הרמב"ם של ימינו?

כבוד היושב-ראש, לא נבזבו מילים על השחיתות המונומנטלית האופפת את מוסדות הדת, שהיא מן המפורסמות. מזה שנתיים אין אף רב אחד בתל-אביב*. מזה שמונה שנים אין בה רב ראשי ספרדי — אך בתקציב המועצה הדתית יש משכורת לשני רבנים ראשיים, לשני מזכיר-רים ושני פקידי רבנים ראשיים. יש כאן בידי עשרות דוגמות כאלה.

ורחפטיג: איך אפשר שינאטישראל כואת? כליכך הרבה שינאטישראל בנאום קצר כזה!
אבנרי: אדוני מוזה את עצמו ומפלגתו עם כלל ישראל? עם ישראל לא בחר בכם! לא אתם קיבלתם את הקולות של עם ישראל. הרוב הגדול של הבוחרים לא בחר במפלגות הדתיות!

שחור: נאמר עליך שאתה עם-הארץ, ואתה מדבר ...

היר"ר סרלין: חברי-הכנסת שחור, אני מבקש להשתמש בביטויים פרלמנטריים!

אבנרי: אינך צריך להגן עלי, כבוד היושב-ראש.

סרלין: אני מגן על כבוד הכנסת!

אבנרי: אני מוכן לעבור בחינת-אינטליגנציה ובחינת-השכלה בהתחרות עם חברי-הכנסת

הנכבד, שקרא את קריאת-הביניים.

שחור: אני רק אומר מה שאמרו.

אבנרי: אתה חדבר בשם עצמך. השר יכול להגן על עצמו גם בלי עזרת סגנו.

אנו מוציאים השנה 24.5 מיליון ל"י על משרד הדתות, מועצות דתיות, משכורות רבנים, שידור-תים דתיים ברשויות מקומיות. זהו חצי הסכום הדרוש, לפי חשבוננו, כהשתתפות הממשלה לקיום ביטוח-אבטלה מלא לכל נזקק במדינה.

האם עלי, חברי-כנסת בלתי-דתי, להזכיר לחברי-הכנסת הדתיים ולחבריהם את תלמודם שלהם? התורה ניתנת חינם. „מה אני בחינם — אף אתם בחינם.“ זה נאמר שלוש פעמים בתלמוד (נדרים ל"ז, א'; מכילתא יתרו; תנחומא במידבר ו'). זהו התלמוד שלכם!

* הדברים הושמעו כשנתיים לפני בחירת הרבנים הראשיים לת"א.

שיטרתית : גם שלך !

אבנרי : כן, זהו נכס תרבותי של כולנו, כנכס תרבותי אני מקבל אותו.

גדולי התנאים, לא תורתם היתה אומנותם — כרבי יוחנן הסנדלר ורבי יהושע בן-חנניה, אב-בית-הדין שהיה עושה מחטים, שאת אימרתו „עין הרע ויצר-הרע ושינאת-הבריות מוציאים את האדם מן העולם“ (אבות ב') — שכחו עסקני המפלגות הדתיות.

„שמור לי ואשמור לך“

אך בל נשלה את עצמנו ואת זולתנו — אין לנו ויכוח עם עסקני הדת, שזה מקצועם, וזו פרנסתם. וכאן מקור שררתם והתנשאותם. אותם לא נשכנע.

הוויכוח שלנו והריב שלנו הוא עם עסקני המפלגות החילוניות-כביכול, אלה הנואמים כאן היום נאומים חסודים נגד הכפייה הדתית, והם המוסרים — בהצבעותיהם בבית זה — את האחווה הפיאודלית הזאת לעסקני-הדת, למרות שיש אפילו בבית הזה רוב לממשלה בלי עסקני הדת. מדוע הם עושים זאת? מפני שבמישטר הפיאודליזם המפלגתי שולט החוק של „שמור לי ואשמור לך“ — שמור על האחוזות הפיאודליות של מפלגתי, ואשמור על האחוזות של מפלגתך. כל עוד שולט מישטר זה, לא תקום ההפרדה בין המדינה והדת. וכאשר תקום ההפרדה הטוטאלית בין המדינה והדת — והיא קום תקום! — לא יישאר זכר מן המישטר הזה.

שר הדתות הקדיש לנו חצי מברי תשובתו בלי להזכירנו בשם אפילו פעם אחת. לפחות במיקרה אחד אישר השר את טענותינו. אמרנו כי משרד הדתות הפך לבינוס פרטי של המפד"ל ועל-כך אמר השר:

„היתה עוד שורת טענות בקשר למועצות הדתיות ולמשרד הדתות, טענות אשר נגעו למפלגתיות במועצות הדתיות, ברבנות ובמשרד הדתות. בענין זה יכול אני לקבוע קביעה כללית אחת, ואחר-כך אוסיף הערה יותר מפורטת. הקביעה הכללית היא: אין משרד הדתות יותר מפלגתי מאשר כל משרד ממשלתי אחר.“

אבנרי : זה מספיק.

זרה-מטיג : אין במשרד הדתות יותר אנשי מפד"ל משיש במשרד האוצר או במשרד

הבטחון אנשי „מערך“.

אבנרי : גם זה מספיק.

מוכן שהשר לא צדק בהערותו.

בכל השטחים האחרים פועלים השרים, בעיקר, כשרים. ואילו בענייני הדת נמסרה הסמכות לשר הדתות, למעשה לא כחבר הממשלה, אלא כמנהיג המפד"ל.

האם ממנה שרה-בריאות רק את חברי קיבוצי השומר-הצעיר לרופאים ולאחיות בבתי החולים? ואילו במה שנוגע לחחומי שליטתו, מינה וממנה שר הדתות לתפקידים ממלכתיים, בגלוי וללא הסוואה, בעיקר את אנשי המפד"ל, חבריה ובני חסותה, תוך זריקת פירוויס לשאר המפלגות הדתיות.

דבר הפרופסור

כפי שאפשר להיווכח מן הנואמים שהובאו לעיל, ניצלנו בדרך כלל מדי שנה את הזמן שעמד לרשותנו במיסגרת הדיון הכללי על משרד הדתות, להשמעת הדישה החד-משמעית להפרדת הדת מן המדינה.

מה שעשינו, עשינו מנקודת השקפה חילונית, דמוקרטית ופלורליסטית. אצל הקורא יכול, אולי, להיווצר הרושם, כי קיים ויכוח רק בינינו כנציגי המחנה החילוני העיקבי לבין המייסד הדתי-ממלכתי.

אך לא כן הוא. קיים מחנה הלוחם במימסד הדתי גם מן הצד השני, דוקא מנקודת-השקפה דתית עיקבית. נציגו הבולט של מחנה זה, הוא הפרופסור לייבוביץ. על כן סרנו במחצית השניה של יוני 1968, לביתו של הפרופסור, כדי לאפשר לו להשמיע באמצעותנו את דבריו בכנסת. להלן מובאים הדברים, כפי שהושמעו במליאה: כבוד היושבת ראש, מכאן ואילך אני מביא את דבריו של הפרופסור ישעיהו ליבוביץ, הוגה-הדיעות הדתי החשוב.

הפרופסור ישעיהו ליבוביץ על המימסד:
יש במימסד רק דיעה אחת: הקואליציה מהרב אונטרמן עד שולמית אלוני.
זוהי הקואליציה הקלריקלית-אטאיסטית, המסכימה לקבל שלטון משותף, מדינת חילונית הידועה בציבור כדתית.
אין לזה שום קשר עם היהדות. הקשר עם היהדות הוא דקלארטורי בלבד. ועל הקשר הדקלארטורי הזה עומדת השותפות בקואליציה הטמאה הזאת.

הרבנים הם פקידים חילוניים

הפרופסור לייבוביץ על חוקי הכפייה הדתית:
חוקי עזר אוסדים נסיעת אוטובוסים במקומות מסויימים. אבל אין לזה שום קשר לדת. מפני שדת ישראל אוסרת על יהודים לנסוע בשבת, ואינה אוסרת על אוטובוסים לנסוע בשבת.
חוקי הנשואין והגירושין גם הם אינם לפי חוקי-התורה. בוודאי שלא. חוק הגירושין והנשואין הוא חוק לריבוי ממזרים.
קודם-כל: אין במדינת-ישראל רבנות דתית. יש רק רבנות-מטעם.
הרבנות הקיימת היא מוסד חילוני, פקידות של רשות חילונית, הממונה מטעם רשות חילונית, ופועלת לפי חוקי רשות חילונית. זאת אומרת שאין לה שום סמכות דתית.
זה הוכח במינוי הרב גורן. ככהונתו כרב צבאי ראשי הוכח שאינו ראוי לדבר מה שהוא חשוב, לפי דעת התורה, אלא רק מת שהממונים עליו אישרו. הוא קצין בצבא, ועומד לפקודת קצינים בצבא — ולכן הוא פסול מלהופיע כנציג התורה. הוא נציג הפיקוד.
גם כרב ראשי בתל-אביב הרב גורן הוא פקיד-ממשלה, שמונה על-ידי רשות חילונית. המדינה קבעה מי יבחר בו.
לכן, לגבי הנשואין, אין בתי-דין דתיים. יש בתי-דין חילוניים.
דת ישראל האמיתית ניצבת מול מדינת-ישראל. היא איננה חלק מן המימסד של מדינת-ישראל החילונית.

„הפרוסטיטוציה של הדת“

פרופסור לייבוביץ על מישרד-הדתות:
מישרד-הדתות הוא בכלל מוסד מתועב. מוסד מתועב מכל הבחינות.
היו"ר **דבורה נצר**: ה"כ אבנרי, המילה הזאת אינה הולמת את הכנסת.
אורי אבנרי: איני מביע כעת שום דיעות משלי. אני קורא מדבריו של הפרופסור לייבוביץ.
היו"ר **דבורה נצר**: בדרך כלל ציטוט יש לציטט בהסכמת המצוטט.
אורי אבנרי: אני ממשיך בהבאת דעתו של הפרופסור לייבוביץ על מישרד-הדתות.

מבחינת המדינה — אין שום הצדקה לקיומו. למדינה יש רק עניינים אדמיניסטרטיביים לגיטימיים לגבי ארגונים דתיים. העניינים השייכים על פי טבעם בחלקם לתחום משרד הפנים ובחלקם לתחום משרד המשפטים, ואולי גם משרד האוצר.

אבל למדינה חילונית לא יכול להיות שום יחס לגיטימי לדתות. היא בכלל אינה רשאית לטפל בהן!

אשר לבחינה הדתית, ההודאה של הדת במנגנון מדיני-חילוני, הרשאי לטפל בענייני הדת — זוהי הפיכת הדת לפילגש מוחזקת של שלטון חילוני. זוהי פרוסטיטוציה של הדת!

היו"ר דבורה נצר : רגע!

אורי אבנרי : אני רק מצטט.

היו"ר דבורה נצר : את המשפטים האחרונים אני מוחקת מהפרוטוקול.

אורי אבנרי : הגברת יכולה רק להשתמש בסמכויות שיש לה. אני מצטט הוגה-דיעות

דתי גדול.

היו"ר דבורה נצר : חברי-הכנסת איננו חייב לצטט כל דבר מעל במת הכנסת

ובוודאי מה שלא נראה לכבודה.

אורי אבנרי : זה עניין של השקפה.

כל הקטע הזה נמחק מן הפרוטוקול המקורי. הגשנו מיד עירעור רשמי ומחאה ליו"ר הכנסת, והוכחנו כי אין ליו"ר כל סמכות למחוק קטעים בפרוטוקול. כתוצאה מכך הוחזר הקטע לפרוטוקול.

מבחינת היהדות — עצם העובדה שיהודי המוחזק בעיני עצמו כיהודי דתי מטפל בדת ישראל, יחד עם הנצרות והאיסלם והדרוזים והבאהאיים, זה כמובן תועבה גמורה.

גדעון האוזנר : חברי-הכנסת אבנרי, פרופסור ליבוביץ היה רוצה שחוקי-הדת יהיו

גם חוקי המדינה. האם גם אתה רוצה בזה?

אורי אבנרי : הפרופסור ליבוביץ הוא בעד הפרדה מוחלטת של הדת מהמדינה,

מנקודת השקפה דתית, בדיוק כמו שאני דורש זאת מנקודת-השקפה חילונית.

שנינו, עם כל המרחק העצום בין השקפותינו, דוגלים בהפרדה מוחלטת של הדת מהמדינה. אני ממשיך בדברי הפרופסור ליבוביץ בעניין משרד-הדתות ושר-הדתות: האדם הזה (שר-הדתות) הוא שר-המיסיון, שהוא חייב להגן עליו, שר-הנצרות, שר-הבאהאיות — וכל זה בתוקף תפקידו.

זה אמור לגבי כל אותה הקואליציה המחזיקה את הדבר הזה. פעם, לפני שבע שנים, היה ירכה ביני ובין בן-גוריון (כלומר, בין הפרופסור ליבוביץ ובן-גוריון) בקשר להפרדת הדת מן המדינה. הוא (בן-גוריון) אמר שהוא מתנגד להפרדה. הוא אמר שהוא מבין את עמדתי יפה מאוד, מבחינה דתית, אבל הוא מתנגד להפרדת הדת מן המדינה, מפני שאינטרס המדינה הוא להחזיק את הדת במצב הנוכחי.

שיהיה ברור: איני (כלומר, הפרופסור ליבוביץ) טוען נגד המיפלגות הדתיות דוקא. הן חלק

• כאן אמרה דבורה נצר: „כאן זה לא העולם הזה. כאן כנסת!“ פסוק זה לא נרשם עליידי הקצרה, אך הוקלט עליידי קול ישראל ושוחר בראדיו.

מאותה קואליציה — מן הרב אונטרמן עד שולמית אלוני — שהיא כולה בדיעה אחת בעניין המצב הקיים. שני הצדדים מעוניינים בו.

המלך הכובש היה עוכר ישראל!

הפרופסור ליבוביץ על פולחן קדושת מלחמת-ששת-הימים: הפעם ירושלים והר-הבית לא נכבשו בידי החשמונאים, אלא בידי המתיוונים. אין לדבר הזה שום משמעות דתית. בספר מלכים ב', פרק י"ד כתוב: «בשנת חמש-עשרה שנה לאמציחו בן-יואש מלך יהודה, מלך ירבעם בן-יואש מלך ישראל בשומרון, ארבעים ואחת שנה. ויעש הרע בעיני השם, לא סר מכל חטאות ירבעם בן-נבט, אשר החטיא את ישראל. הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עם ים הערבה». זה בערך מקוניטרה עד טיראן. אני יודע שקשה לכם לשמוע!

היו"ר דבורה נצר: איני יודעת כמה זמן הקצבת לפרופסור ליבוביץ. אבל זמנו של חבר-הכנסת אבנרי נגמר. אני מבקשת לסיים בדברי חבר-הכנסת אבנרי. אורי אבנרי: ובכן, זהו בערך מקוניטרה ועד טיראן. ירבעם אף כבש זמנית את דמשק ואת חמת. הוא היה גדול מלכי ישראל מבחינת מלחמותיו וכיבושיו — והגרוע ביותר בעיני אלוהים. עליו אמר עמוס: „בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מאדמתו!“ זאת ניבא עמוס על מלך זה, והדבר נתקיים 35 שנה בלבד אחרי מותו של המלך. ישראל נמחתה מן המפה. עשרת השבטים נעלמו מן ההיסטוריה. זוהי האובייקטיביות של התנ"ך, שאינו מכחיש כלל מי היה המלך האדיר והכובש הגדול. הוא לא עוטה את זה בשום עטיפה של קדושה. לעומת זה, המלך שהוא מבחינת התנ"ך והנביאים הדמות של המלך הצדיק, אשר זכרו נשמר לדורות, זה היה אותו המלך אשר נהרג בדמי ימיו, בקרב שהפסיד אותו, ואיתו אבדה עצמאות ממלכת-יהודה — המלך יאשיהו. זאת אומרת, מבחינת התנ"ך והנביאים ההיסטוריה אינה התגלות האלוהים.

● אל אחינו הדתיים

בסוף חודש מאי 1967, סמוך למלחמת ששת הימים, בשיא המתחות של המשבר הבטחוני בארץ, התנהל בכנסת הריכוז השנתי השיגרתי על משרד הדתות. ניצלנו הזדמנות זו להכרזה עקרונית, אשר הבהירה את יחסינו אל הדת היהודית; אצייר בקווים כלליים את תמונת הגישה הדתית שאנו מעריכים אותה, ואשר עימה אנו מוכנים ומסוגלים לחיות באחווה, בדו-קיום ואף בשיתוף-פעולה. זוהי דת, אשר כל עיקרה הוא ציווי מוסרי. דת המשמיעה את קולה כאשר נעשה עוול — לא רק ליהודים, אלא גם לאחרים: לכושים באלאבאמה, לאיכרים בוויאט-נאם, לסופרים בברית-המועצות. דת הדוגלת באחווה עמים, בשוויון-גזעים, דת המרימה את קולה, בלי מורא ובלי משוא-פנים, כאשר צדק מוחלט זה נפגע — אם לגבי בני הרוב העברי בישראל, אם לגבי בני המיעוט הערבי בה.

דת שאינה רואה ביהודים עם נבחר מבחינה לאומנית-חילונית, אלא הרואה את רעיון הסגולה בהטלת חובת-יתר לקיום הציווי ההומאניסטי, הלכה למעשה, שעה-שעה ורגע-רגע. דת הדוגלת באחוות עמים, בשוויון-גזעים, המכבדת כל בעל-מוסר וכל שוחר-צדק, יאמין באשר יאמין, יתפלל כאשר יתפלל — בצל מגן-דודי, בצל הצלב, בצל צריח המיסגד, בצל פסל בודהא, ואף בצל הכוכב המחומש. דת שעיקרה בציווי המוסר והצדק, והרואה בשמירת מצוותיה אך תוספת שאינה יכולה לעמוד במקום עקרונות מוסר.

לשכנע, לא לכפות!

דת המבקשת לשכנע, ולא לכפות. דת המבקשת לשכנע באמצעות הדוגמה האישית, המופת המוסרי העליון של מנהיגיה ומאמיניה, על-ידי כך שדובריה יהיו הראשונים בהשמעת קול-זעקה נגד כל עוול, אף תוך סיכון עצמם, שמאמיניה צועדים בשורה הראשונה לפני המחנה, כאשר נקרא אדם להיאבק ולהילחם למען צדק חברתי ולאומי — ללבן ולשחור, ליהודי ולשאינו-יהודי, כשם שצועדים רבנים יהודיים בראש הפגנות לשוויון-זכויות הכושים בארצות-הברית, כשם שצעירים יהודיים מסרו את נפשם בפעולה נגד הטרוור הפאשיסטי באלבאמה, כשם שרופא יהודי סירב החודש לשרת במלחמת-וויאט-נאם, מפני שהוא סבור כי אינה מלחמה צודקת. דת המנערת את חוצנה מכל מעשה שחיתות וממקד-ומימכר ציני, התובעת מדובריה וממנהיגיה לעלות על הזולת בנקיון-כפיים ובטוהר-לב. דת המתרחקת מהתארגנות בקבוצות-לחץ להשגת מטרות חילוניות מובהקות, שאין להן עם המוסר ולא כלום.

כפי שאמר הרבי מסאטמאר, הרב יואל טייטלבוים, בספרו „ויואל משה“: „אילו לא היו נכנסים שומרי תורה ומצוות בחיי הפוליטיקה של מפלגות השלטון, ולא היו מבקשים מהן, לא ממון ולא שום גדולה וכיבוד, אלא הנחת וחופש לשומרי תורה בענייני דת — אין ספק שהיו יכולים לפעול הרבה יותר בענייני הדת“. דת הרוצה להפריד את מסגרותיה ממסגרות המדינה, כדי לשמור על עצמאותה המוסרית, כדי להימנע ממינויים מטעם. דת שכוחה אינו בתקציבים ובכפייה ובחוקים המטילים מצוות — אלא בהשפעה המוסרית הדוברת אל הנפש, בדוגמה האישית הפותחת את הלבבות.

ליבנו פתוח להידברות

דת כזאת — יכולים להיות לה בישראל תפקידים ראשונים במעלה. לא בדבקותה לצורות פולחניות שנוולו במציאות מסוימת, חילונית וחולפת, אלא בנסיון מתמיד לצעוד עם הזמן, לצקת את תוכנה המוסרי לדפוסים שיש להם משמעות מוסרית אקטואלית במציאות הנתונה. דת כזאת, למשל, לא תטיף נגד ניתוחי מתים — כשאלה דרושים לקידום מדע הצלת-החיים, לקידום המחקר העתידי להציל מיליונים ממיתה משונה, כשהם דרושים להצלת אומללים, להצלת ברואים בצלם אל. כאשר דרושה הקרבה עצמית של אדם לשם שמירת מאור-עיניו או כליותיו של הזולת — תילחם דת זו בראש מורם ובפה מלא נגד אמונות קדומות וקדמוניות, ותטיף להתנדבות שאינה בגדר גיוול אלא להיפך — בגדר מילוי מיצוה מוסרית עליונה אף אחר המוות. שכן פיקוח נפש דוחה כל מצווה אחרת.

דת כזאת — ליבנו פתוח להידברות עמה. דת כזאת — רבה תהיה השפעתה על הדרך החדש, הגדל בארץ זו, ושהתנגדותו לדת נובעת מן הנסיון לכפות עליו דברים בניגוד לרצונו ולמצפונו.

דת כזאת — תהווה כוח חי, אשר עמו נרצה להתמודד בדו־שיח פנים אל פנים, תוך נכונות להשפיע — ולהיות מושפעים.

מעולם לא רצינו בריב־אחים, בפולמוס עקר, בהפגנות אלימות ובהשמצה הדדית. פנינו לוויכוח אמיתי, להתמודדות של דיעות, להתחרות במישור הציוויים המוסריים.

בשעה זו, שהיא שעה של חשבון־נפש לכלל ולפרט, כשאנו מביטים לתוך תהום פעורה של זוועות המלחמה שאיננו רוצים בה, כשגורל אכזרי מאיים לשפוך דם של דתיים וחילוניים כאחד — אנו אומרים דברים אלה מן הלב, ומקווים שהם יגיעו אל הלב.

פולחן הכותל

„דברי הצנחן אשר, מקיבוץ יפעת: ...

„כשעלינו להילחם בירושלים, לא היינו משחררים, ולא היינו דמויות היסטוריות. אני חושב שזו היתה הרגשתם של כולם: היינו חיילים שיש להם משימה, והם רוצים לבצע אותה“.

„לא היתה לנו הרגשה של שעה היסטורית — מה שאחרים עשו מכל הענין“.

„...אחרי הכניסה דרך שער־האריות, כשהיתה כבר המלחמה בפנים, החבר'ה כבר הגיעו לכותל, והמשיכו הלאה נגד הצלפים... הופיע שם הרב גורן — ועל כולם הוא לא עשה רישם מיוחד“.

„בזמן שהיו הרבה חיילים מחוץ לשער־האריות, יצאה מהשער קבוצה של ארבעה ערבים די מבוגרים ואשה. הם לקחו בתוך שמירה ילדה. הם לא אמרו שזאת היתה ילדה. היא היתה מתה. הם עשו לה בור, ושמו אותה, וכיסו את הבור“.

„אני חושב שזוהי היתה המומנט שנתן לכולם — קוראים לזה: עימות עם עצמם. עם קצת רגשות אנושיים, הרבה יותר עמוקים מכל ההתרוצצות הזאת של הרב גורן שם“.

(קטע מתוך הספר „שיח לוחמי“).

עד למלחמת ששת הימים היו עסקני הדת עסוקים בהסתערות על ניתוחי המתים. אך כאשר פרצו חיילי צה"ל אל הכותל המערבי — נפתח פרק חדש לגמרי. העסקנים האורתודוקסיים הפקיעו לעצמם את הכותל, בהינתן אחוזה „מפדילית־דתית“ נוספת.

שאלנו את הפרופסור ישעיהו לייבוויץ לדעתו על־כך. להלן תשובתו:

„בימינו הפך הכותל לדיסקוטק דתי. מה שיש לעשות בכותל, זה אני למד משני מאורעות בעלי משמעות דתית עמוקה מאד. האחת מתולדות ישראל, והאחרת מאומות העולם.“

בתולדות ישראל, מעשהו של המלך הצדיק חזקיהו, אשר חידש למעשה את שלטון התורה בעם יהודה, שעבד עבודה זרה, הוא מן הדמויות הנערצות ביותר במסורת הדתית הישראלית ובין המעשים הגדולים שהוא עשה: „הוא הסיר את הבמות ושיבר את המצבות וכתת את האשרה וכיתת את נחש הנחושת אשר עשה משה“.

זה יותר מאשר האבנים אשר הניח הורדוס הרשע, אבני הכותל המערבי. את נחש הנחושת עשה משה רבנו על פי הגבורה. אבל לאחר שהנחש הפך אובייקט של פולחן, של קדושה. המלך חזקיהו כיתת אותו, והתנ"ך מונה את זה בין הדברים הגדולים מבחינה דתית.

בתולדות אומות העולם, השייח' איבן סעוד, אבי השושלת השולטת בערב, מייסד כת הוואהאבים הקנאית לאיסלאם, כבש את מכה ומדינה לפני מאתיים שנה ונתן פקודה להרוס את קבר מוחמד, מפני שבאו להתפלל עליו.

כל אלה הנקראים אצלנו דתיים לא הגיעו, מבחינת האמונה, באל אחד, לקרסוליו של הגוי הערבי הזה, שהוא הבין: „השם אלוהינו, השם אחד“.

מכאן שטיפול משרד-הדתות בכותל אינו נוגע לדת היהודית. בדת היהודית אין בכלל מקום קדוש. קדוש הוא תואר האלוהים. קדושה יש בעשיית המצוות. הנוסח בקריאת שמע הוא: „תזכרו, עשיתם את כל מצוותי, והייתם קדושים“.

אבל שיהיה אובייקט קדוש, זה עבודת גילולים. אני מבין את היחס הסנטימנטאלי לכותל — אבל ליחס הסנטימנטאלי אין שום משמעות דתית“.

הדברים הגיעו לידי אבסורד: האוליגרכיה המפדלית השלטת בישראל על כל ענייני הדת, החליטה למנוע מיהודים רפורמיים עריכת תפילה חגיגית, לפי מינהגם שלהם, ליד הכותל המערבי. המנהג הטפל חשוב היה בעיניהם יותר מאשר החוויה הדתית.

בגישתם „הרכושנית“ הזיקו העסקנים הדתיים להיברות כנה ואמיתית בין דתיים לחילוניים. דומני שגישתם חיסלה בעודו באיבו כל סיכוי להתחדשות דתית, שהתעוררה בעיקר אחרי מלחמת ששת הימים, פה ושם גם בקרב אנשים צעירים הרחוקים מן הדת, ואשר גילו בנבכי לבם רבדים של תודעה דתית. צדק, אפוא, לייבוביץ באומרו, כי עסקני הדת הם אויביה הגדולים של דת-ישראל.

התפילה ליד הכותל

מאז ומתמיד סברנו, כי יש להקנות זכויות שוות לכל זרמי הדת היהודית וכי אין להפלות בין זרם אחד למשנהו. לכן, מיד עם היוודע כוננת משרד הדתות למנוע מהרפורמיים עריכת התפילה המשותפת, הגשנו הצעה דחופה לסדר-היום על הנושא: „כוננת משרד הדתות למנוע תפילה של יהודים רפורמיים (הקבוצה המתקראת „יהדות מתקדמת“) ליד הכותל“.

הרוב החילוני בנשיאות הכנסת הכיר, להפתעתנו, בדחיפות ההצעה, וזו הובאה לדין.

בדבריו עמד אבנרי על הצד העקרוני של הבעיה:

הארץ משוועת לעלייה.

מי אינו מדבר על עלייה? איזו מפלגה אינה מרימה את קולה למען העלייה? רק הבוקר ננעל בעיר זו קונגרס שכל-כולו עסק בנושא העלייה. ראש-הממשלה החליט למנות שר מיוחד לקליטת העלייה, ואף להעניק לו את המעמד של סגן-ראש-הממשלה.

והנה באים נציגיהם של מיליון וחצי יהודים בכל רחבי העולם המערבי, כדי לקיים בפעם הראשונה את הוועידה של איגודם בירושלים. נשיא-המדינה, ראש-הממשלה, שר-החוץ, ראש-העירייה — כולם מבינים שזהו מנוף גדול לעלייה. פתח ראשון לפוטנציאל עצום חדש לעלייה — והם החליטו להשתתף בוועידה זו ולעודדה.

והנה נתקלו יוזמי הוועידה בחומה אטומה — חומת שומרי-הכותל.

כל יהודי דתי שלישי הוא רפורמי

כבוד היושב-ראש, איני יהודי דתי, וגם לא דתי-רפורמי. אולם אין צורך להשתייך לתנועת היהדות המתקדמת, כדי להעלות על נס את כוחה, את חשיבותה, את תרומתה למדינה. מיליון נפשות שייכות לתנועה זו בארצות-הברית בלבד, חצי מיליון נוסף בשאר ארצות

המערב. כל יהודי שישי בעולם החופשי מזדהה עם תנועה זו — מזדהה באופן פעיל, כי ההשתייכות ליהדות הרפורמית אינה שיגרה תורשתית, אלא הזדהות מודעת.

אם נוריד ממיספר היהודים בעולם החופשי את הבלתי-דתיים והאנטי-דתיים, יסתבר כי היהדות המתקדמת מקיפה לפחות שליש מכל היהדות הדתית, לעומת השליש של הזרם האורתודוכסי. (השליש השלישי שייך לזרם הקונסרבטיבי, שגם הוא אינו מוכר בישראל). כמה מגדולי התנועה הציונית השתייכו ליהדות הרפורמית. די להזכיר שמות כמו קלוד מונטיפיורה, הנשיא הראשון של האיגוד העולמי, אבא הילל סילבר, סטיפן וייז, וכיום מקס גיסבאום והרב מילר. בין צירי הקונגרס הציוני, שנעל הבוקר, היו למעלה ממאה צירים רפורמיים, המחכים עתה לוועידה.

אולם ועידת התנועה לא התכנסה מעולם בישראל. רק למחרת מלחמת-ששת-הימים התעוררה גם היא, ובהשפעת חבריה הישראליים החליטה בפעם הראשונה לקיים את ועידתם בארץ, בירושלים — ואחת הסיבות העיקריות לכך היה הרצון לערוך תפילה חגיגית, לפי מינהגם שלהם, ליד הכותל המערבי.

והנה בא משרד-הדתות, מוסד ממלכתי של המדינה החילונית, ואומר: לא. לא תתפללו לפי זרככם, גברים ונשים יחד. ואם תתעקשו — לא תתפללו כלל.

הדת האורתודוכסית מפלגת את העם

כבוד היושבי-ראש, הבה נשאל שאלה פשוטה: האם הדת האורתודוכסית מאחדת את העם, או מפלגת אותו?

שמעתי בבית הזה עשרות-עשרות נאומים פאתטיים שהצדיקו את הכפייה הדתית ושהתנגדו להפרדת הדת מן המדינה, בטענה כי הדת דרושה כדי לאחד את העם, וכי כל הפרדה מביאה לפילוג.

והנה — פרשה זו מסמלת את האמה, שהיא הפוכה: הדת האורתודוכסית היא גורם מפלג. הפילוג בין העדות בישראל — מקורו בזרם דתי זה. הוא המנציה את הבלגנות, על-ידי בחירת רבנים אשכנזיים לחוד וספרדיים לחוד.

בעיית קליטתם של זוגות שנישאו בחוץ-לארץ בנשואית-ערובת — והם רבים מאוד דווקא בארצות הקומוניזם, שאנו תובעים מממשלותיהן לפתוח את שעריהן להגירה — נתקלת בהסתה ובהתנגדות מצד הזרם הדתי הזה.

ועתה — ההשמצה המאורגנת נגד היהדות המתקדמת, אי-ההכרה ברבניה כשליחידת מוסמכים, שלילת זכויותיה היסודיות. (אחד מטובי הרבנים הצעירים של הזרם הזה, הרב טוביה בן-חורין, צבר ירושלמי שהוסמך לרבנות בארצות-הברית, משרת בצה"ל כחייל קרבי בשריון — מפני שהרבנות הצבאית אינה מכירה בזכותו לכהן כרב צבאי, ככל רב אורתודוכסי).

משמע: הזרם האורתודוכסי אינו מאחד, אלא מפלג. אינו עוזר לעלייה, אלא מונע עלייה. על רקע זה יש לבחון את הפרשה שאני מעלה אותה כאן.

האם יהודים ישללו זכות תפילה מיהודים?

על מה מדובר, כבוד היושבי-ראש?

יש ויכוח אם הכותל המערבי הוא אתר דתי בלבד, או גם אתר היסטורי-לאומי-חילוני. אולם לא זה הוויכוח היום.

הוויכוח הוא: האם זהו אתר דתי של זרם אחד ביהדות, זרם שהוא מיעוט ביהדות הדתית העולמית, או שהוא אתר דתי של כל היהדות הדתית?

האם מותר בכלל למדינת-ישראל, על פי החוק שנתקבל בכנסת בשנה האחרונה, למחרת המלחמה והנצחון, לשמירת המקומות הקדושים — האם מותר לסגור את הכותל בפני אנשים המבקשים להתפלל לידו כדרכם, על פי דין פולחנם? האם לא יאמרו מחר הירדנים כי הגה דווקא היהודים שוללים זכות זו מיהודים אחרים?

המנהיגים האורתודוכסיים מנסים לטעון כי זו סתם התעקשות מצד הרפורמיים. הם טוענים: אם לנו כל-כך חשוב שתהיה הפרדה בין גברים ונשים ליד הכותל, לפי פולחננו שלנו — מדוע לא יוותרו הרפורמיים? איזה אסון ייגרם להם אם יתפללו פעם, בניגוד למינהגם, בנפרד? הצגנו שאלה זו למנהיגי היהדות המתקדמת בארץ (שיש לה, אגב, שבע קהילות: בירושלים, בתל-אביב, בחיפה, ברמת-גן, בנהריה, בנצרת עילת ובכפר-שמריהו), ואחד מראשיה הסביר זאת כך: לא איכפת לנו לחבוש כיפות, למען-שלום-בית, אף כי איננו נוהגים לחבוש כובע בעת תפילתנו. אין זה עניין עקרוני, ואיננו באים להרגיז.

אולם התפילה המשותפת היא אחד היסודות העקרוניים של תפיסתנו. התפילה בצוותא — בעל ואשתו, הורים וילדיהם — מייצגת, בעינינו, את השלמות המשפחתית, את החוויה הדתית של המשפחה.

התכפה המדינה את צו האפיפיור?

פקיד מישרד-הדתות השמיע בראדיו טענה מוזרה עוד יותר, והיא: שיש למנוע תפילה זו בצוותא של שלוש מאות צירים וצירות, מפני שהיא יכולה להרגיז מתפללים אחרים, העשויים להודמן באותה שעה למקום. זוהי דוגמה מחרידה נוספת של ניצול מנגנון-המדינה כדי לכפות דעת מיעוט, ואפילו של קומץ בני-אדם, על הציבור, על הרוב, על האומה כולה. ואם אומר משרד-הדתות שהוא רק רשות חילונית, שאינה אלא מבצעת את הוראות הרבנות הראשית בענייני ההלכה היהודית — כי אז מתעוררת השאלה: מי שמך? הרי אותה רבנות מייצגת רק את הזרם האורתודוכסי, וזו אחת הטענות העיקריות נגדה! האם יעלה על דעת איש לכפות הלכה של הוואתיקאן, להבדיל, על הנצרות הרפורמית בארץ? האם שר-הדתות הישראלי היה מקבל על עצמו להגיד גם אז שהוא רק רשות מבצעת, ושהוא נאלץ לכפות את ההלכה של האפיפיור על כל העדות הנוצריות בישראל?

היופעלו שוטרים נגד המתפללים?

דומני, כבוד היושב-ראש, שפרשה זו מוכיחה מאין כמוה את הצורך העקרוני בהפרדת הדת מן המדינה — עיקרון שהיהדות המתקדמת דווקא דוגלת בו. אולם לא זה הנושא שאני מציגו היום לזיכוח. אני תובע מבית-הנבחרים של ישראל לכבד ולבצע את עיקרון מגילת העצמאות, המבטיח חופש-פולחן לכל עדה דתית, ובכלל זה כל זרם דתי. זהו עיקרון חד-משמעי, וכל סטייה ממנו נוגדת את המגילה. איני יודע על סמך איזה חוק מתכוון שר-הדתות לפעול. שר-המשפטים אמר כאן רק שלושם, בתשובה לשאלתה שלי, כי לא הסכים לתקנות שהוצעו על-ידי שר-הדתות לגבי הכותל, וכי על כן אין תקנות בנות-חוקף.

אבל נניח שמנוי וגמור עם שר-הדתות למנוע תפילה משותפת של באי הוועידה — איך הוא חושב לממש איסור זה?

מה יעשה אם צירי-הוועידה פשוט יגשו בצוותא, ויתפללו בצוותא?

האם ינהג אז כמו המושל העותומני בזמנו שהפעיל שוטרים מוסלמים כדי להפריד בין נוצרים

אורתודוקסיים ונוצרים קאתוליים ששפכו איש את דם רעהו במריבות על כנסיית-הקבר?
 כבוד היושב-ראש, העניין חמור, העניין דחוף, הוועידה תתקיים בעוד שבועיים — ואני מציע
 לכנסת לדון בהצעה זו בלי דיחוי.

מנחם פרוש : חרפה שאתה מביא דבר כזה בכנסת!

לאחר מכן קם שר הרתות להשיב על ההצעה. טענתו העיקרית היתה, שרק הרבנות מוסמכת להחליט בענייני
 ההלכה. כיוון שהרבנות פסקה שאסורה התפילה בצוותא ליד הכותל, חייב משרד הדתות לבצע את הוראת הרבנות.
 בין היתר אמר שר הדתות :

זרח ורהפטיג : במקום שהאדם בא להתייחד עם בוראו שבשמיים, ולהפנות בתפילה את עיניו
 כלפי מעלה, טבעי הוא להסיר מעל-ידו גירויים, כמו אשה עם כל הקסם שלה — ויש לה קסם —
 שיאלצו אותו להסב עיניו כלפי מטה ויפריעו אותו מהתרכזות.
 אורי אבנרי : אז למה לא תציעו להקים מחיצה בין הגברים והנשים גם במליאת הכנסת ?
 גם פה יש גירויים !

זרח ורהפטיג : חברה-הכנסת אבנרי הוא אדם חזק מאד, והוא מחוסן בפני גירויים.

אגב דיון הועמדה המפד"ל בפני מצב קשה למדי. לאחר שהופעל עליהם לחץ כבד, הסכימו אנשי המפד"ל
 בהנהלת הקואליציה להצביע בעד העברת ההצעה לדיון באחת מוועדות הכנסת. אבל מאידך חששו, כי אנשי
 אגודת-ישראל ישתמשו בנכותם להציע להסיר את ההצעה מסדר יומה של הכנסת, ואז יהיה להם קשה להצביע
 כנגד הצעת אגו"י, כיוון שהצבעה מעין זו היתה מתפרשת בעיני הציבור הדתי המאורגן, כאילו רק אנשי
 אגו"י מגינים על האינטרסים השמורים של ציבור זה.

כיוון שכך הציע שר הדתות בניגוד למוסכם בין סיעות הקואליציה, ולהפתעת סיעות אלה, להסיר את ההצעה
 מסדר היום.

מה היה השיקול שעמד מאחורי הצעה זו ?

אילו היה השר מציע להעביר את ההצעה לוועדה, היה איש אגו"י יכול לגאום ולהציע להסירה מסדר היום.
 אך כיוון שהשר ביקש להסיר את ההצעה, נותרה רק אפשרות אחת : להציע להעביר את ההצעה לדיון באחת
 מוועדות הכנסת, ואכן, הועלתה הצעה מעין זו. אז פנתה במפתיע יו"ר הישיבה, טובה סנהדראי, חברת המפד"ל,
 לשר הדתות ושאלה אם הוא מוכן להעביר את ההצעה לוועדה — והשר שביקש לפני דקות אחדות
 להסיר את ההצעה, הודיע שהוא שינה את דעתו ומסכים לכך.

בדרך מחוכמת זו קיוו אנשי המפד"ל למנוע בעד אנשי אגו"י להשיג את רשות הדיבור, ולשולל מהם את
 האפשרות להציע הסרת הענין מעל סדר היום. הם קיוו כי לא תיערך כלל הצבעה על הסרת ההצעה — וכך
 לא יצטרכו להצביע נגד ההצעה האגודאית.

ההצעה הועברה, אפוא, לדיון בוועדת הפנים. אלא שכאן קרה דבר רגיל בכנסת, שבה שולטת הצביעות
 המפלגתיות. בעוד שבמליאה הצביע הרוב בעד הצעתנו — הרי בוועדה הסגורה הצביעו נציגי כל המפלגות,
 פה אחד, נגד זכות הרפורמים להתפלל.

● נצחון האור על החושך!

הרבה ח"כים חילוניים מסכימים לדברינו שעה שאנו שוללים מכל וכל את הכפייה הדתית. הם מנענעים
 לרוב בראשיהם בהסכמה שעה שאבנרי נושא את דבריו. למרבה הצער אינם מניפים את ידיהם בהסכמה בעת
 ההצבעות, אבל ביטוי לרחשיהם האמיתיים ניתן שעה שהצלחנו יחד עם ח"כים אחרים, כמובן, להביא לביטול
 סעיף בחוק הפלילי המטיל עונש על אשה המשתדלת לבצע הפלה מלאכותית.
 הסעיף עצמו הינו מגוחך במיוחד, כיון שהוא מטיל עונש גם אם האשה כלל לא היתה ררה, אלא

רק האמינה בכך — וגם אם פעולתה כלל לא השפיעה על ההריון. בראש הפעולה השקטה עמד גרעון האוזנר, ונתנו לה יד גם הנשים של המערך דאו. לאט-לאט צורפו יחד קולות הח"כים המצביעים — מבלי שהדתיים הבחינו בכך.

ואז, ברגע המכריע, כשהורמו הידיים בהצבעה על ההסתייגות של האוזנר, שנועדה לבטל את הסעיף כליל, נדהמו הדתיים להיחכח שיש רוב נגדם. שוב הוועקו הח"כים של המזנון ושוב נימנו הקולות. התוצאה: רוב של 19 נגד 16, לביטול הסעיף. באותו רגע פרצה באולם הפגנת שמחה, שלא ראינו שם עדיין כדוגמתה. אנשי המערך שמחו ועלו, כאילו כיפרו על עשרות הצבעות מבישות, בהן נאלצו, בחריקת שיניים, לעזור לכפייה הדתית נגד מצפונם. אמרה אחת הנשים: «אני סתם מבסוטה שפעם אחת הם לא רוכבים עלינו!» אמר ח"כ שני: «זה נצחון של האור על החושך!»

כל זה לא היה אפשרי אילו התכוננו לכך הדתיים מראש. כי אז היו פונים אל הנהלת הקואליציה ומפעילים את המשמעת. הם סברו שהולוכו אותם שולל. לכן זעמו שבעתיים. ח"כ משה אונא מהמפד"ל השתמש בסמכותו כיו"ר ועדה ותבע שלא לקיים באותה ישיבה את הקריאה השלישית והסופית. זוהי דרישה בלתי רגילה מאד, ואונא יקדה, כנראה, להפעיל לחץ מאחורי הקלעים לביטול ההצבעה. הוא לא הצליח בכך. מובן שאי־אפשר היה לשנות את החלטת הכנסת למחרת היום, בלי לגרום לבזיון ציבורי חמור.

● מדוע אנו לוחמים במפלגות הדתיות?

גם לולא היתה הכפייה הדתית קיימת כלל, גם לולא השתנה הסטאטוס־קו מְקוֹאֲלִיצִיָה לקוֹאֲלִיצִיָה ומשנה לשנה — גם אז היה צורך לקדש מלחמה על קיומן של המפלגות הדתיות.

וגם אז היינו מטביעים אות־קין של בגידה על מצחה של מפלגה חילונית הנותנת את ידה לחיזוקן ולביסוסן. כי המפלגות הדתיות הן סרטן בגוף המדינה — בזכות עצמן, בזכות מהותן.

סרטן המסכן את עתידה של ישראל, הורס את תאיה הבריאים, המרעיל את רקמות גופה. כדאי לנתח מחלה זו במילים מפורשות.

אילו רצינו להסתפק בהגדרות עדינות, היינו אומרים כי המפלגות הדתיות הן השותפות הזולות ביותר לכל גורם רע ושלילי במדינה.

מימשל צבאי? עסקי־הדת מצביעים בעד (תמורת אותו בנק אלוהי).

פעולות־תגמול? מיבצע־סיני? שלטון נערי־החצר, בשיא תקופת בן־גוריון? מדיניות כלכלית ריאקציונית? חוקים דראקוניים?

בבקשה, הקולות הדתיים מובטחים. להם לא איכפת. אותם מעניין רק לקבל עוד נתח קטן של כפייה דתית. נתח כזה נחתך מגופו של הציבור החופשי. אבל לשלטון אין הוא עולה דבר. מטבע הכפייה הדתית היא הזולה ביותר לכל שליט. לכן כלי־כך נוח לתת אותה.

בן־גוריון שילם. אשכול שילם. כל שליט ישלם ברצון.

לכן התעקשה מפא"י לצרף את המפד"ל לקואליציה כשותף בכיר. היא לא רצתה להישאר לבד בממשלה עם מפ"ם והליברלים־העצמאיים — כי אלה היו דורשים או מטבעות אחרות לגמרי. ואילו אחרי צירוף המפד"ל, ירד מחירם של מפ"ם והליברלים־העצמאיים לנקודת האפס.

בקיזור: קיום המפלגות הדתיות הוא ערובה למניעת כל שינוי במדינה. הוא ערובה להמשך השלטון הקיים, יקרה אשר יקרה.

כל עוד תהיה קיימת המפד"ל ככוח ממשי, יהיה קיים הציור מפא"י—מפד"ל.

וכל עוד יהיה קיים ציר זה — לא זאת בלבד שאי־אפשר יהיה לחסל את המישטר הקיים, אלא שאי־אפשר יהיה אפילו לחולל בו שינוי רציני כלשהו לחיוב.

הדת של האורתודוקסיה המאורגנת, השולטת בישראל, היא בת תקופת-החושך של מירוח-אירופה, בת הגטו החשוך שונא-החיים, בת הרדיפות והעינויים.

המושפל והנרדף — אין עיניו פקוחות לטוהר וליופי, לאתחה ולאהבה. עיניו נשואות אל הנקמה, אל ההתנשאות, אל „שפוך חמתך“ ואל „אתה בחרתנו“.

זוהי דת של גטו סגור ומסוגר, השונאת את חדת-החיים של האדם המודרני, שגבה אל הטבע והמרחב הפתוח, הסולדת במידה שווה מפסל אפולו ומריקוד הטחיסט.

זוהי דת הורה מטבעה לכל רעיון דמוקראטי, כי התורה ניתנה בסיני אחת ולתמיד, ואינה ניתנת לשינוי על-ידי החלטה של רוב, והיא מתפרשת בידי גדולי-התורה שבכל הדורות, שאיש לא בחר בהם וישעצם רעיון הבחירות זר לכהונתם).

זוהי דת של חוקים גזעניים-דתיים, של טהרת-הגזע במסחה של טהרת-המשפחה. זוהי דת אנטי-ראציונלית, וממילא דת המצפצפת מטבעה על כל חשבון ראציונלי בכל שטח שהוא —

החל בנמל אשדוד וכלה באירגון תיירות נוצרית.

זוהי דת המחייבת בפה מלא (ובעזרת הרדיו הממלכתי) את רעיון רצח-העמים (כשמדובר על כיבוש כנען), המתנגדת לחקיקת חוקה (מחשש פן תהיה דמוקראטית), המתחלחלת נוכח המחשבה שהגבול בין מדינת-היהודים וארצות-הגויים השכנות עלול אי-פעם להיפתח.

וגם לכל אלה אפשר למצוא סימוכין ללא-סוף בספרי התורה והנביאים הראשונים, בגמרא ובדברי חז"ל. מדוע השתלטה חזקא גירסה זו של הדת היהודית בישראל? מדוע לא זכינו להתגברות — או לפחות להתבססות — של הגירסה הליבראלית, ההומאניסטית, הרפורמית, המודרנית?

היו לכך סיבות היסטוריות. אך כיום יש לכך סיבה פשוטה:

מפני שאותה תשלובת פוליטית-כלכלית מגויסת כל כולה להחנקת כל זיק וניצוץ של אותה גירסה.

כי אותה גירסה מתקדמת נראית לה — בצדק גמור — כאויבת מסוכנת יותר לקיומה מכל מוסדות המיסיון הנוצרי.

בעוד היא משרתת בקצהו האחד, את כל היסודות השלייליים והחשוכים בשלטון — הרי היא משרתת בקצהו השני, את המונופול הבלעדי של האורתודוקסיה השליילית והחשוכה בבית-הכנסת.

כל זה נעוץ בעצם מהותן של המפלגות הדתיות הקיימות בישראל. כל עוד הן קיימות, כל עוד הן שולטות בכיפה — אי-אפשר להבריא את המדינה, ובחזאי לא את הדת.

כל קואליציה מחוקת ומגבירה את המפלגות האלה.

כל ישיבה עמן בקואליציה היא חטא כלפי עתיד ישראל.

כשהיושבות עמן הן מפלגות חילוניות, שרוממות השלום והאחוזה והקידמה בפיהן — זוהי בגידה, שטוטה כמשמעה.

הנוישטר עולה ב יוקר

תשעה עשר חודשיה הראשונים של הכנסת השישית היו בעיקרם „כלכליים“.

התקופה שלפני בחירות—1965 היתה תקופת השקר הגדול. התעסוקה היתה מלאה. משכורות הועלו. בשוק שרר שפע. הכל עמד בסימן הסיווג החדש. המישטר שר שירי הלל לעצמו, בניצוחו של שר הכלכלה וראש שרי הבחירות של המערך דאז — פנחס ספיר* לאורת הוצע לתמוך במערך, כדי לשמור על השפע היחסי. מערכת הבחירות של המערך לכנסת השישית לא היתה מבוססת על תוכנית כלכלית חדשה, או על הצעות חדשות לפתרון בעיות המשק. במידה שהמערך השמיע דברים חיוביים, היו אלה כזבים, שהופרכו כולם, ללא יוצא מן הכלל, כבר למחרת הבחירות. במקום יציבות כלכלית, חל זעזוע כלכלי. גלים של אבטלה הציפו את ריכוזי העולים ואת העובדים העירוניים, והפעילות הכלכלית כולה רפתה והלכה.

מול הממשלה ניצבו אלפי מובטלים — מפגינים באשדוד ובאשקלון, בדימונה ובקריית-שמונה. הממשלה גילתה חוסר אונים. לא היתה מצויה באמתחתה שום תוכנית כלכלית, כיוון שטרם הוקם במדינה מוסד כלכלי רציני, המסוגל לעבד תוכנית כלכלית מציאותית. מה גם, שאפילו קיים היה מוסד כזה, ספק רב אם עבודתו היתה מביאה תועלת כל-שהיא. קבוצות הלחץ, המרכיבות את המישטר, מתנגדות היו לכל הצעה העלולה לפגוע בהן. לפיכך לא נשאר מוצא אלא לגבב שלל סיסמאות חסרות ממש, ולהצביע עליהן כעל תוכנית כלכלית, העשויה כביכול לפתור את בעיותיה הכלכליות של המדינה.

מילת הקסם היתה „מיתון“. ספיר העמיד פנים כאילו המציא הוא „תרופה“ מופלאה זו, וכי לא במפתיע בא מיתון תהליכי המשק, אלא כוון על-ידו.

האמת היא אחרת. לפתע פתאום, בעת ובעונה אחת, נסתיימו עבודות הביקף גדול: בניית נמל אשדוד, הרחבת מפעלי ים-המלח, כבישים, בניית כרמיאל ועוד, הבנייה לעולים חדשים ועוד ועוד. כיוון שמאומה לא תוכנן לקראת מועד הפסקת העבודות, החל המשק לדהור במידרון המיתון. תחילה לא עמדו אנשי האוצר על ממדי האבטלה. נדמה היה להם, כי זוהי אבטלה שולית וחולפת, שפרצה אמנם באורח מקרי, אך בעקבותיה ירסנו המוני העובדים את דרישותיהם להטבות שכר.

הם לא הבינו, שניצוץ קטן של אבטלה בשרה-הקוצים הישראלי, יביא בהכרח לתבערה כללית. ואכן, פרצה תבערה כללית. גילויה היו: פחה, מצוקה, צמצומים; דאגה בתל-אביב, חרדה בדימונה, תת-תוונה בבית-שאן. מצב זה בהליל את ספיר, ואחרי שנת מיתון באה שנה של אינפלציה; שנה של הדפסת מאות מיליוני לירות במרתפי בנק ישראל והזרמתם לשוק, שוב ללא כל תיכנון כלכלי.

---

* המעניין הוא, שתמיד לפני בחירות, מוצב פנחס ספיר בעמדת מפתח אחראית. גם עתה, בהתקרב הבחירות של 1969, הוצב ספיר כאחראי על המערכה מטעם מפלגת העבודה.

בנאום כלכלי, שנישא בראשית שנת 1967 בכנסת, עמד אבנרי על מה שכוונה עליידו,, הקו העקבי של הויגיאוג הרצוף":

אחרי שנת זיג של מיתון, באה שנת זאג של אינפלוציה. אחרי שר-האוצר מיסטר זיג, שצימצם את הפעילות המשקית, בא עכשיו שר-האוצר דוקטור זאג, ההולך להדפיס כחצי מיליארד לירות חדשות. ואולי, בשנה הבאה, יבוא שוב מר זיג, ויגיד שיש יותר מדי כסף בשוק, יש אינפלוציה, ודרוש מיתון.

התקציב המוצע לנו הוא תקציב גרעוני מובהק. מר ספיר מודה בעצמו שתחזית ההכנסות אינה ממשית. ממי יגבה את המיסים, שאת שיעורם העלה בשנה שעברה, ושלא הגיעו בכל זאת לתחזית שלו? מנהל האוצר מודה בפה מלא, שכל סכום אשר לא ייגבה ממיסים, ולא יבוא כהלוואה מחוץ-לארץ, יודפס במרתפי בנק-ישראל.

מותו של המיתון

מלחמת ששת הימים שינתה את התמונה הכלכלית. אופטימיות חדשה עברה על פני הארץ. מיליוני הדולארים של תרומות מילאו את קופות הממשלה. עם הגדלת מחזור המטבע, זרם דם חדש בעורקי הכלכלה. הממשלה החליטה להשתמש במיליונים החדשים כדי ליצור למשך השנתיים הקרובות כלומר: עד לבחירות הקרובות, גאות כלכלית, בלי לרפא את מחלות המשק. פירוש הדבר: משבר כלכלי חדש לאחר כינונה של הכנסת השביעית...

דמותו של המישטר

מה הם קוויו האופייניים של המישטר הכלכלי השורר במדינה? על שאלה זו ניתנה לנו ההזדמנות להשיב שבועות אחדים לאחר כינונה של הכנסת השישית. תשובתנו הפתיעה רבים מבאי הכנסת. הללו הניחו כי בעבודתנו בכנסת נסתפק בשטחים הפוליטיים המובהקים, ושלא יהיה לנו מה לומר בנושאים כלכליים. והנה, כבר נאומנו הכלכלי הראשון זכה לתשומת לב רבה, ורבים ניגשו אל אבנרי לאחר תום הדברים, כדי להביע דעתם על נאום זה, מי לחיוב ומי לשלילה. הנאום נישא בעקבות הצעת אי-אמון בממשלה שהוגשה מטעם סיעת גח"ל: לא נביע אי-אמון לממשלה הזאת. נביע אי-אמון לכל המישטר הקיים — אשר גם הממשלה וגם בעלי הצעת אי-האמון (סיעת גח"ל) שייכים אליו. מדובר היום על סימפטום — מירון-ההתייקרות הטורף והמטורף. אך אין כסימפטום הוזה כדי לגלות את דמותו של המישטר. דמותו הפוליטית של המישטר הוזה מתבטאת בעובדה הפשוטה ש-17 שנה אחרי קום המדינה לא התקרבו אף צעד אחד אל השלום. נשארנו מיבצר מנותק, מבודד ומצומק. עבור כשלון היסטורי זה אנו משלמים (סכום עצום) בתקציבי בטחון — זאת אומרת שכל משפחה בישראל משלמת (סכום גדול) לחודש עבור אי-כישרונו של המישטר למלא את תפקידו המרכזי.

זוהי הסיבה הפוליטית להתייקרות הבלתי-פוסקת. היא נעוצה בדמותו הפוליטית של המישטר. בצדה קיימת הסיבה השניה, הנעוצה בדמותו הכלכלית. אין זה מישטר קאפיטליסטי. כי הקאפיטליזם דוגל בהתחרות חופשית ובעידוד היוזמה...

מיקונים : זה היה פעם, זה שייך לעולם הישן.

אבנרי : חוששני, חבר הכנסת מיקוניס, שלא נשתווה על ניתוח זה.

היכן יש התחרות חופשית בכל הכלכלה של המישטר הקיים — זולת ההתחרות בין קבוצות להץ טפיליות על חלוקת השלל הממלכתי והציוני ?

אין זה גם מישטר סוציאליסטי. כי הסוציאליזם דוגל בתיכנון משאבי החברה לטובת החברה כולה. היכן התיכנון בכל הכלכלה של המישטר הקיים ?

במשך 14 שנים לא היתה קיימת במדינה בכלל רשות לתיכנון כלכלי. 14 שנים בהן הושקעו מיליארדים על גבי מיליארדים של כספי השנור והמענקים במיפעלי-סרק חסרי-בסיס, ללא תוכנית וללא חשבון, ואחרי שהוקמה הרשות, נדדה ממשרד-האוצר למשרד ראש-הממשלה. והיא ממלאה באורגאניזם הכלכלי את הפונקציה של המעיי-העיוור.

„פרוטקציוניזם“

תורת הכלכלה של המישטר הקיים אינה לא קאפיטליזם ולא סוציאליזם — אלא הפרוטקציו-ניזם. פרוטקציוניזם תרתי-משמע: מישטר של פרוטקציות כלפי פנים, והפרוטקציוניזם של חממה מוגנת כלפי חוץ.

לא מארכס ולא קיינס מסמלים את המישטר הזה — אלא מנחם-מנדל מכתריאלבקה. מאחורי מסך-העשן האידיאולוגי של מילים רמות ויפות — כגון בניין הארץ, פיתוח, פיזור האוכלוסיה ושאר פרות קדושות — קיימת מציאות פשוטה של כלכלה מקולקלת, שלא החלה בינואר 1966, גם לא ב-65 או ב-64, אלא עם קום המדינה, ואולי עוד קודם לכן.

מציאות זו מחייבת אינפלציה מתמדת, מחייבת התייקרות בלתי-פוסקת של כל המחירים. זוהי המציאות של מישטר-החלוקה.

היא מבוססת על שני תהליכים :

⊙ הזרם הבלתי-פוסק של כספי השנור והמענקים לארץ.

⊙ חלוקת כספים אלה בין מאות קבוצות-לחץ פוליטיות-כלכליות, אשר לכל אחת מהן מפלגה משלה, או סיעה משלה בתוך מפלגה גדולה, ואחיה משלה במנגנון השלטון הממלכתי. ההסתדרותי או הציוני.

מבין 120 חברי-הכנסת — כמה אינם מייצגים קבוצת-לחץ כזאת ?

גולן : רק אתה.

אבנרי : נכון, אני לא.

(קריאה : אתה לא מייצג שום דבר).

אבנרי : אני מייצג 14,124 אזרחים ישראלים. יותר מכל חבר כנסת יחיד אחר בבית הזה.

פי שלושה מחבר הכנסת האחרון שנכנס לבית הזה.

ממשלת-ישראל אינה המנהיגות הכלכלית העליונה של מישטר יצרני, החותרת בתנופה תוכניתית אל העצמאות הכלכלית — כשם שאינה המנהיגות המדינית העליונה של מישטר לאומי, החותרת במעוף מיבצעי אל השלום, שפירושו עצמאות מדינית.

ממשלה זו אינה אלא המוסד המתאם העליון של קבוצות-הלחץ.

ועל כן לא היה שום הבדל בין ממשלת הקואליציה של מפא"י והציונים הכלליים, למשל, ובין ממשלת הקואליציה של המערך ומפ"ם כיום.

המאבקים הפנימיים של מישטר זה אינם מאבקים על דרכים חדשות או פתרונות חדשים. הם מאבקים על המפתח לחלוקת השלל בין קבוצות-הלחץ.

חטא על פשע

הממשלה עצמה היא קבוצת-הלחץ מיספר 1. מנגנונה מתנפח, בעוד שיעילות שירותיה מצטמקת. כל קואליציה חדשה מוסיפה למנגנון זה שיכבה חדשה של ג'ובניקים, רבדים על גבי רבדים, מין עוגת-קדם ביורוקראטי אשר גם פארקינסון לא חלם על שכמותה בסיוטיו.

זו היא גם סיבה מרכזית לייקור שירותי השלטון, שבעקבותיה באה ההתייקרות הכללית. אחרי שהזרימה חלק מכספי-השנור לכיסיה של עצמה, ולכיסיה המפלגות הקשורות עמה במערכת-השלטון השונות, השתמשה הממשלה בשאר המיליונים להקמת מיפעלים על גבי מיפעלים, שחולקו לפרוטקציונרים ציבוריים ופרטיים, ללא התחשבות בנתונים כלכליים, וללא תוכנית-אב כל-שהיא.

כל המיפעלים האלה, ותיקים וחדשים, מתאימים לתנאי-הארץ ובלתי-מתאימים להם, היה צורך להבטיח שוק פנימי בטוח ומוגן. פרוטקציוניזם זה, המתבטא גם בקארטלים גלויים ומוסוויים, ייקר כל תוצרת, הרס כל יעילות, מונע יצוא התואם את רמתנו הטכנולוגית ואת משאבינו האנושיים.

כך גדל הגרעון במאזן המסחרי. הגרעון במאזן השוטף בשנת 1965 עלה על 400 מיליון דולאר. כפי שהודיע שר-האוצר ב-18 בינואר 1966 לוועדת-הכספים, כבר מובטח לשנה הבאה שוב גרעון בשיעור דומה והלוואי שלא יהיה יותר גדול. לפי תחזיות שהושמעו בפומבי, יגיע הגרעון בשנת 1970 ל-800 מיליון דולאר — בעוד שסך-הכל של יבוא-ההון ללא-תמורה יגיע באותה שנה ל-300 מיליון דולאר בלבד.

אם זה המצב אחרי השקעה של מיליארדים, אחרי כל הפראזות הרמות על בנין ופיתוח — איך אפשר להביע אמון לממשלה הזאת? איך אפשר להביע אמון למישטר הזה?

עתה באה ממשלה זו ומוסיפה חטא על פשע, אחרי שקברה את המיליארדים, אחרי שבנתה משק המביא להתייקרות מתמדת של כל המיצרכים, אחרי שהיא עצמה מובילה את מירוץ-ההת-ייקרות — היא באה אל המוני העם, וקודם-כל אל המוני השכירים, ותובעת מהם להדק את החגורה, לרסן את עליית רמת-מחיתם, ולמעשה אף להוריד את רמת-מחיתם הריאלית.

מדוע ירסן האיש העובד את עצמו, אם הממשלה עצמה מתנפחת, בצנינות גלוייה? מדוע יהדק את חגורתו, כאשר לנגד עיניו קמה אריסטוקרטיה חדשה של פרוטקציונרים, מנהלי חברות ממשלתיות ופרטיות, ואלופי המשק הפרוטקציוניסטי?

שום משק יעיל — קאפיטליסטי או סוציאליסטי — לא קם על שכר ירוד. רמת-שכר גבוהה היא דורבן ליעול. רמת-שכר נמוכה היא פרס לנחשלות.

לקיים ייצור בלתי-יעיל בשכר-עבודה נמוך — פירושו להחליף את ההגנה הטוטאלית של המישטר הפרוטקציוניסטי על מיפעלים נחשלים — בסובסידיה שתינתן לאותם מיפעלים נחשלים על-ידי העובדים.

לכך לא נסכים. כי אין זו תרופה. זו היא גלולה המחמירה את המחלה.

מה הוא הפתרון?

אחרי 18 שנה של מישטר החלוקה, אין תרופה קלה. למדינת-ישראל דרושה ממשלה. דרושים לה שרים שאינם נציגים של קבוצות לחץ, אלא נציגיה של מחשבה כלכלית חדשה. דרוש מינהל לתיכנון ממלכתי, שיעמוד מעל למשרדי הממשלה, ושראשה יהיה סגן-ראש-הממשלה.

מינהל-תיכנון כזה צריך להגיש תוכנית-חומש נועזת. תוכנית שתביא לחיסול כל המשק הטפילי — הממשלתי, הציבורי והפרטי; לריכוז הפעילות הכלכלית בענפים כדאיים. תוכנית

שתביא להעברת העובדים בצורה מסודרת וצודקת, תוך הבטחת מלוא זכויותיהם, ממיפעלי-הסרק שיחוסלו למיפעלי-הריווחיות שיפותחו. וזאת בלי התחשבות כל שהיא בקבוצות-הלחץ הפוליטיות-הכלכליות השונות.

רק פתי יאמין, כי ניתוח נועז זה אפשרי במישטר הקיים. כי פירושו האמיתי — חיסול המישטר עצמו. וכל שנה שתעבור עד אז — תכניס אותנו עמוק יותר לבוץ, שממנו נצא רק כאשר יקומו כוחות חדשים, מישטר חדש — וממשלה חדשה.*

● משק היוזמה המודרכת

מה, בעצם, מבדיל בין גישתו הכלכלית של פנחס ספיר לבין תפיסתו הכלכלית של אורי אבנרי? גישתו הכלכלית אומרת: דרוש תיכנון ממלכתי עליון; תיכנון שיקיף את כל משאבי המשק. שישלוט על כל המשרדים הממשלתיים, ושיקבע — בין היתר — קני-מידה אובייקטיביים לגבי שיעור הדולאר הנחסך בכל ענף, כדי לדעת איזה ענף ייצור כדאי ואיזה ענף אינו כדאי.

לעומת גישה זו ניצבת הגישה הממשלתית, היינו כלכלת האנדרלמוסיה הפרוטקציוניסטית. תפקידו בכנסת היה להציג גישה מול גישה, ואכן עשינו זאת, כפי שגובע מהדברים שלהלן: הדרך לבניין הכלכלה הישראלית היא כה ברורה, עד כי אנו מתקשים להבין איך נעלם הדבר מעיני קברניטי המישטר הקיים. האם אין הם מבינים את אשר מובן לכל כלכלן מתחיל? התחבטנו לא פעם בשאלה זו, והנה אנו מוצאים את התשובה בעמוד 17, בחוברת הכחולה של דברי שר-האוצר בראשית ויכוח זה.

זהו ה"אני מאמין" של פשיטת-הרגל הממלכתית, ומולה נציג את ה"אני מאמין" של הכוח החדש.

מר ספיר אומר: "...שואלים אותנו לא אחת, האם לא יכולנו להכין מראש מקומות-קליטה לעובדים שגפלטו, וכך למנוע סבל מיותר? זוהי שאלה מובנת, אך יש בה משום התעלמות מהעובדות היסודיות של הדרך בה מתנהל משק מודרני..."

ואנו אומרים: ניתן היה להכין, צריך היה להכין, אילו ידעו מה לייצר. המשק המודרני מבוסס על תיכנון, מושתת על תיכנון.

ואילו אתם מייצגים טכניקה משקית, שאבד עליה הכלח עוד כאשר קראתם עליה בתנועת-הנוער!

מר ספיר אומר: "...המשק הישראלי אינו פועל בכל תא ותא לפי תכתיבים מגבוה. היזמים הפועלים בו, כמוהם מעובדים, אינם מתנהגים כחיילים בסך, שהמפקד מצעידם לכל כיוון כרצונו..."

ואנו אומרים: המשק הישראלי יתקדם בכיוון הנכון, ללא צורך בתכתיב ובהתערבות פיסית

* על התקציב נושאים בכנסת מאות נאומים. במיסגרת דיוני התקציב נשא אבנרי למעלה מ-100 נאומים. מובן שלא ניתן במיסגרת ספר זה להזכיר את כל הנאומים. בחרתי במתכוון בחלק מגאומי התקציב שנישאו בשנה הראשונה של הכנסת השישית, משתי סיבות עיקריות.

א. כדי להדגים מהותו ורמתו של דיון זה.

ב. כדי להצביע על ההשקפה הכלכלית העומדת ביסוד הדברים. אין כל חשיבות לשינויים שחלו בינתיים ביורה הפוליטית, כמו הקמת מפלגת העבודה או כינונה של ממשלת הליכוד הלאומי, כיוון שרפ"י וגח"ל לא היו מעולם אופוזיציה של ממש למישטר השורר במדינה; הם גם לא כיוונו חיצונית ביקורתם לעבר מהותו של מישטר זה.

של הממשלה, אם יפעל בה תכנון ממלכתי עליון, המתווה את המסלול, והעושה את ההתקדמות במסלול זה לכדאית גם ליזמים וגם לפועלים.

מר ספיר אומר: "...במשק כמו שלנו, אפשר מטבע הדברים, להכין תחזיות. אך אלה אינן נבואות המתקיימות במדוייק..."

ואנו אומרים: אוי להנהגה הכלכלית, אשר ההיפך מכל תחזיותיה מתקיים במדוייק! מר ספיר הוכיח, בתקציב השנה שעברה, כמו בתקציב השנה, כי אינו מסוגל להינתק מכלכלת הביבול הממלכתי, כלכלת התכתיב המאולתר. כנגד אלה אנו מעמידים את רעיון המשק המודרני והמתוכנן, משק היוזמה המודרכת. המדרבן ליצירה ולמאמץ, והמשתלב כחלק אורגאני בכלכלת המרחב והעולם.

● תקציב של מיליארדים

מכל הסמלים של החיים הפרלמנטאריים, אין סמל חשוב יותר מן הוויכוח על תקציב-המדינה. כי עצם לידת הרעיון הפרלמנטארי קשור ברעיון התקציב. משלמי המיסים תבעו מן המלכים את הזכות לקבוע בעצמם על מה יוצאו מיסיהם, זמן רב לפני שהעניק המלך לפרלמנט את הזכות לבקר את הרשות המבצעת ולחוקק חוקים, קבע הפרלמנט כמה מיסים ישולמו למלך, מי ישלם וכיצד. לכן מהווה הדיון על התקציב בכל פרלמנט את שיא פעולתו. זוהי ההודמנות למתוח ביקורת עקרונית על פעולות הממשלה, להעביר תחת שבת הביקורת כל משרד ממשלתי לחזו, להסתכל בפעולותיו בזכוכית מגדלת. להלכה, זהו המצב גם בישראל. אך זוהי הלכה בלבד. למעשה אין לכנסת השפעה ממשית על התקציב.

כאשר מוגש תקציב כזה בארצות-הברית, דומה הקונגרס לאינקוויזיציה. ועדות-מישנה מזמינות את השרים לחקירת שתי-וערב אכזרית ומפרכת, לעיני הציבור, שואלים אותם על כל הוצאה ועל כל פעולה. לקונגרס יש צוותות של חוקרים, המספקים אינפורמציה שאינה תלויה בממשלה. גם חברי מפלגתו של הנשיא אינם מקבלים ממנו הוראות, מקצצים בלי היסוס מיליארדים של דולארים מן ההוצעה הממשלתית.

התוצאה: לעולם אין הממשלה מקבלת את אשר היא דורשת. הקיצוצים של הקונגרס מגיעים תמיד לאחזו ניכר מאד. כדי לקדם סכנה מסוג כזה, הומצא בכנסת רעיון המשמעת הקואליציונית. כל מפלגות הקואליציה מתחייבות מראש להרים את היד באופן אוטומאטי, למען הצעת התקציב הממשלתית.

הדבר ניכר היטב בוויכוח על התקציב. כל הנואמים יודעים, כמובן, שזה ויכוח סרק. כי עוד לפני שמתחילה הקריאה הראשונה של התקציב במליאת הכנסת, מעבירה הכנסת את התקציב כולו לוועדת הכספים כדי להכינו לקריאה השניה.

ועדת הכספים מונה 19 איש, ובה לא ניתן שום ייצוג לסיעות הקטנות; ומאז נתכוננה ממשלת הליכוד הלאומי אין בה כל ייצוג לסיעות האופוזיציה.

במשך שנים הפקיעה הוועדה הזאת את מרבית הסמכויות של מליאת-הכנסת. הדיון „הרציני" בתקציב כאילו מועתק מהמליאה לוועדת הכספים.

כלפי הציבור מנסים חברי הוועדה להעמיד פנים כאילו נערך בה מאבק איתנים על כל אחד מסעיפי התקציב, אלא שכל באי הכנסת יודעים היטב, כי בוועדה זו שררה האידיליה של הליכוד-הלאומי — מבאר עד שם-טוב, ומשם-טוב עד באדר — עוד לפני שקם הליכוד-הלאומי של בגין וחזן.

האמת היא, כי הוועדה בהנהגת היו"ר שלה, ישראל קרגמן, מאשרת את התקציב כמעט אוטומטית.

מן הוועדה חוזר התקציב למליאת הכנסת, ל„קריאה שניה". זו היא בדיחה עגומה עוד יותר.

הוויכוח על כל המיליארדים של הכנסות המדינה, במסגרת הקריאה השניה של חוק התקציב לשנת 1966/67,

הוקדשו כשעתיים בלבד: * לזיכרון על תקציב משרד החוץ — הזיכרון הפוליטי העיקרי של השנה — הוקדשו שלוש שעות.

הזמן מתחלק לפי גודל הסיעות, כך שקול האופוזיציה מוגבל ביותר. באופן רישמי מוסבר נוהל מגוון זה בתוסר-זמן. אך מכיוון שמליאת הכנסת יושבת רק שלושה חצאייים בשבוע, זהו תרוץ קלוש ביותר. פעם בעת שיחה שאלתי ח"כ אופוזיציוני מדוע מתנגד הוא להארכת דיוני המליאה לחמישה ימים בשבוע. אותו ח"כ השיבני: „לשם מה? למה לי לשמוע נאומים, כשידוע מראש שהזיכרון לא ישנה אפילו אגורה אחת בתקציב?“

שלושה ח"כים אחרים, שישבו ליד אותו שולחן בזמנו, ניענעו בראשיהם לאות הסכמה. הם ידעו את האמת: הדיון על התקציב בכנסת אינו אלא בדיחה. מטרתו היחידה כיום היא לשמור על הצורה החיצונית, ולתת לאזרח את האשליה שאמנם יש פיקוח פרלמנטארי על הסכום העצום הנלקח ממנו.

את הקריאה הראשונה פותח שר האוצר. בנאומו סוקר השר את המצב הכלכלי והכספי של המדינה ומציין את הקווים הבולטים של התקציב החדש. כעבור שבוע מתחיל הזיכרון הכללי, לו מוקצבות 14 שעות. במושב הראשון ולקראת הדיון על תקציב המדינה — המיבחן הכלכלי הגדול הראשון של סיעתנו — ניסינו לעשות מלאכה שגולה הרבה מזמנו. עברנו על כל אלפי הפרטים שבספרי התקציב, שקלנו נחיצותם וסבירותם. הגשנו מאות הסתייגויות, ובתום המלאכה נוכחנו לדעת כי למעשה בנינו הצעת תקציב משלנו. כך גם עשינו בשנים שלאחר מכן, לגבי כל תקציב ותקציב. שום סיעה לא דמתה לנו בכך. זו היתה עבודת נמלים שהצריכה לימוד חומר חדש, קריאת עשרות ספרים. שוחחנו עם כלכלנים, עובדי ממשלה, אנשי מקצוע, ביקרו חוות דעת, ניתחנו טבלאות ודיאגרמות, עד כי הפכנו למביני דבר בקשת רחבה של נושאים.

בעת הזיכרון הכללי הראשון בראשית שנת 1966 השמענו הערות מבווא. הצבענו על דרכים באמצעותן ניתן לקצץ בתקציב המדינה. רבים מדוברי הקואליציה לענו לנו אז, אך העקרון שהוצע על ידינו אומץ הוך זמן קצר עלידי ראשיה-ממשלה, לוי אשכול המנותח, בהביאו לאישור הממשלה תכנית לקיצוץ במנגנון הממשלתי. כשהגיע תורו של אורי אבנרי לנאום, קם פנחס ספיר באופן הפגנתי ויצא מאולם המליאה. הוא ידע את תוכן הנאום, שפורסם בשבועון המסויים באותו בוקר.

„שר הטמיון“

כבוד היושב-ראש, שלושת הכרכים העבים של הצעת התקציב הממשלתי הם גלי-עד מוגזמני-טאלי של נייר, אנדרטה לחוסר היעילות ולחוסר הכשרון. לעצלנות המחשבה ולעקרנות המעשה. לפי תקציב זה יירד שליש מפרי עמלו של האדם הישראלי לטמיון. טמיון במובנה הכפול של המלה בעברית: טמיון שהוא אוצר הממשלה, וטמיון שהוא אבדון.

שר הטמיון בנאומו הארוך, ה„צ'רצ'ליאני“, לא ניסה כלל להעמיד פנים —

היו"ר י. נבון: אני מבקש להימנע משימוש בביטויים שאינם הולמים.
אבנרי: זו מלה עברית.

היו"ר י. נבון: אבקש להימנע משימוש בביטויים כאלה לגבי שרים וחברי-הכנסת.
דיין: כשם שחובה לכוות חברי-כנסת בתואר „חברי-כנסת“, כן חובה לקרוא לשר האוצר „שר האוצר“.

אבנרי: אני מקבל את ההערה, למרות שאני חושב שהמלה העברית טמיון אינה פחות טובה.
דיין: אם כל חברי-כנסת יכנה את רעהו בשמות כפי שאנו חושבים אחד על השני...
אבנרי: ... נגיע רחוק מאד. אני מקבל זאת, אם כי אינני סבור שיש בכך משום פגיעה.
זו מלה עברית הולמת.

* במושב השלישי של הכנסת השישית הוכנס שינוי לחוק התקציב. אין הוא כולל יותר כל אומדן על ההכנסות הצפויות.

— שר האוצר לא ניסה להעמיד פנים כאילו נובע תקציב זה מתכנית־אב כל שהיא, ממדיניות חדשה ונועזת, המובילה ליעד כל־שהוא. הוא פשוט אמר: בשנה שעברה הוצאנו ארבעה מיליארד ל"י. הפעם אנחנו רוצים להוציא 603 מיליון יותר — לכן התקציב הוא בסך 4.6 מיליארד ל"י. * זה פשוט, זה נוח, וזה יאפשר אוטומטית על־ידי יער הידיים הקואליציוני. הדיון במליאת הכנסת והדיון בוועדת הכספים הוא בגדר פורמאליות גרידא — מחווה דימוקראטית, אחרי שהתרוקן התוכן הדמוקראטי. בכל זאת אין אנחנו פטורים מלנתח תקציב זה, כדי שיהיה ברור מה היה עושה שר האוצר של מישטר אחר במקום שר האוצר של המישטר הנוכחי.

כל עקרת בית יודעת איך בונים תקציב משפחתי סביר. זוהי חכמת חיים יסודית. תחילה מחשבים מה שכרם של בני המשפחה, מהו הסכום הכולל של הכנסות המשפחה בחודש זה, מה אנחנו יכולים להרשות לעצמנו. ורק אחרי שברור מה נכנס לקופה המשפחתית, יושבים ודנים איך לחלק את הכסף — כמה למזון, כמה לביגוד, כמה להשכלה, כמה לבידור.

ורק עקרת בית אחת רואה את עצמה פטורה משיטה זו — עקרת הבית הממלכתית. ולא מפני שהתקציב ממלא גם תקציב מוניטארי מכוון. היא יכולה לעשות את החשבון בדרך ההפוכה. היא מחשבת קודם כל: כמה יש לי חשק להוציא, כמה דורש כל משרד בשביל פעולות חיוניות ובלתי־חיוניות, בשביל פקידים דרושים ומיותרים, בשביל מכוניות שרד ושליחיות לחוץ־לארץ. אחרי שמתקבל הסכום הכולל האסטרונומי, יושבים חכמי האוצר ושואלים את עצמם: מניין ניקח את הכסף? ואז הם מגלים כשרון גאוני: לוקחים מפה ומשם, ממסים ישנים וחדשים, קצת מה־עשירים והרבה מן העניים, מסים ישירים ועקיפים, מכס ובלו והיטלים וארנונה ובולים ובלבולים — עד שסכום ההכנסות מגיע לסכום ההוצאות שנקבע מראש. שיטה זו נושאת בחובה תוצאה בטוחה וודאית: התקציב מוכרח לעלות משנה לשנה. אין גבול מכסימלי.

„עצור, תהום לפניך!“

כל עוד ההמונים אינם מתקוממים, כל עוד אפשר לשכר אותם באופיום של סיסמות לאומניות ובטחוניסטייות, מובטחת עליה זו. הוויתור הקטן של הממשלה על 100 מיליון לירות** לא בא בגלל מסע ההתעוררות המפוברק, אלא בגלל התקוממות הציבור נגד עליית המחירים והתקציב. אילו היתה התקוממות זו גדולה פי עשרה, היתה הממשלה מוותרת פי עשרה, ולא על 100 מיליון, כי אם על מיליארד לירות. לכן אני מתנגד למסע ההתעוררות. ההתנדבות היא יפה כשהיא התנדבות, אך כאן היא מנוצלת לרעה לשם שמירת הסטאטוס קוו, לשם ניפוח מנגנון הממשלה, וכדי להימנע מכל צורך של תכנון ותכנית־אב.

חברי־הכנסת דיין הזכיר פה את „כופר הישוב“. אפשר להזכיר גם את מסע ההתעוררות של חברי־הכנסת אלמוגי. גם אלה וגם אלה מזכירים את הנוהל בצבא, כשבא סמל ואומר: „דרושים לי שלושה מתנדבים — אתה, אתה ואתה!“

דמות אופיינית לכל העניין היא זו של אותו אורח, שראש הממשלה הזכיר אותו במלים כל כך נרגשות, בצורה נוגעת ללב, אשר ויתר על הפרשי הפנסיה שלו כנכה. העובדה היא, שאותו אורח מקבל משכורת, במיקרה בבית הזה, אשתו מקבלת משכורת, במיקרה בבית הזה. הפנסיה שהוא מקבל היא משכורת שלישית, והקרבת אינו כל כך נורא כפי שנאמר באותו נאום נרגש.

* בינתיים גדל התקציב השנתי השוטף בלמעלה מ־2 מיליארד ל"י.

** בעקב לחץ הציבור הוויע ראש הממשלה במה שכונה או „נאום דראמטי“ על החלטת הממשלה לוותר על סכום זה.

בשנת 1962 הגיע התקציב השוטף ותקציב הפיתוח שמומן ממקורות פנים — כלומר הכסף שנטלה הממשלה מתוך המשק — ל־24% מן התוצר הלאומי. בשנת 1964 הורדו לטמיון 29.5% מהתוצר הלאומי. ולפי התקציב שהוגש עתה ולפי התחזית של התוצר הלאומי, מגיע הסכום שיועבר השנה מן המשק לטמיון המדינה ל־35% מן התוצר הלאומי, לפי המספרים שלנו. אני מבין שמספרי האוצר, בקוסמטיקה מסויימת, מגיעים ל־30%. מספר זה מזכיר את דבריו של אחד המוחות החריפים של תקופתנו, הפרופסור נורטקוט פרקינסון, שקבע כי תקציב סביר יכול להגיע ל־20% מן ההכנסה הלאומית. החל ב־25% מתחילים המסים לגרום לאינפלציה. החל ב־30% הם פוגעים ביסודות העצמאות הלאומית. 35% הם נקודת המיפנה הרת השואה, הגלישה לעבר החורבן הפנימי. התקציב הנוכחי מהווה נקודת מיפנה זו. לכאורה הוא רק המשך ההידרדרות האיטית הקודמת, אך למעשה הוא מגיע לתמרור האומר: עצור, תהום לפניך!

לא נלך בדרך המפלגות של המישטר הישן, המתחזות ביקורת מדומה על התקציב, בלי לשנות את מהותו. אנחנו מציעים פתרון רדיקלי: הורדה חותכת של סכום התקציב עצמו. אנחנו שואלים: מה מותר לגבות מהמוני ישראל, כמה אפשר להוציא מן המשק, כמה אפשר להוריד לטמיון בלי להביא לחורבן? רק אחרי שנקבע סכום זה, לאור הסכום שהושג, ייקבע מה צריך לקמץ והיכן צריך לחתוך. זה תפקידו האמיתי של כל פרלמנט הראוי לשמו — לקצץ בכנפי הדמיון של גובי המסים, לחתוך את השומן מתקציב הרשות המבצעת, לרסן את התיאבון הבלתי־מוגבל מטבעו של המנגנון המתנפח.

אחרי הקירה מדוקדקת, מפורטת ואחראית, אנו מציעים לקצץ בתקציב הממשלה סכום של 1.085 מיליון לירות, קצת פחות מרבע התקציב. זאת אומרת — אנחנו מציעים לבטל את כל תוספת המסים, הישירים והעקיפים, המגיעה ל־536 מיליון לירות, ולהויד את המסים הקודמים בסכום של 549 מיליון לירות. את פרטי ההורדה המוצעת נגלה בעת הדיון בתקציב ההכנסות. אנחנו טוענים: הסכון עצום זה לא יביא לשום צמצום של שום פעולה ממשלתית חיובית. הוא לא יפגע ביעילות הממשלה בשום שטח, אלא להיפך, הוא יגביר יעילות זו בכל השטחים.

מדינה בתוך מדינה

ומניין נחסוך? אנחנו מציעים תכנית קיצוצים בת 13 סעיפים. זמני מוגבל, לכן אגע רק בראשי פרקים:

(א) צמצום מנגנון המדינה ב־20% — חסכון של 100 מיליון לירות. אני ממשיך בדבריו של חבר־הכנסת שרף, אשר דיבר יפה, אך לצערו, ולצערנו, אינו יכול להסיק את המסקנות, בהיותו חבר הקואליציה. אעשה זאת במקומו.

שר האוצר אמר בנאומו בכנסת, שיש במשק תשעים אלף „מובטלים סמויים“. האם המנגנון של המדינה יכול לשמש דוגמה ליעילות, וערובה לכך שעובדים כאלה אינם נמצאים בתוכו? ואם כן, איפה המסקנה של חבר־הכנסת שרף, ובעיקר היכן מסקנתו של שר האוצר? איננו מציעים למנות עוד ועדה, אשר תבדוק עוד פעם אילו פקידים מיותרים. אנחנו מציעים שיטה חותכת ופשוטה: כל מנהל במשרד ממשלתי יקבל הוראה לפטר 20% ממנגנונו, תוך ממורים ושוטרים. כל מנהל ישבמל לעצמו את הראש איך לבצע זאת, מה לקצץ והיכן.

האוזנר: את השוטרים אתה צריך?

אבנרי: יש צורך בשוטרים ובמורים, אולי לא תמיד לביצוע אותו תפקיד שהם מבצעים

כיום. אני מותר על השוטרים בדרך לקלנסווה (שם תקפו השוטרים שיירה של תנועתנו).

תתפלאו כמה פקידים מיותרים יימצאו לפתע במנגנון המדינה. המשכורות והוצאות ההחזקה

שיחסכו מגיעות ל-100 מיליון לירות. בבוא העת נציע נוהלים מסודרים להעברת העובדים לתעסוקה יצרנית וחיונית מחוץ למשק הממלכתי, תוך שמירת מלוא זכויותיהם.

(ב) אייִקבלת עובדים חדשים למנגנון המדינה — חסכון נוסף של 15 מיליון לירות.

(ג) פירוק הסוכנות היהודית ומנגנון הקרנות הלאומיות — חסכון של 150 מיליון לירות. במדינה עניה אין מקום למדינה בתוך מדינה. את הפונקציות החיוביות של הסוכנות היהודית והקרנות הלאומיות, כמו בשטח ההתיישבות, יש להעביר לידי המדינה. את השאר יש לחסל.

(ד) ביטול כפילויות במנגנונים — חסכון של 130 מיליון לירות. הכפילויות במשרדים הממלכתיים כבר הפכו לאגדה. הבר־הכנסת דיין כבר עמד על זה אתמול, ולא אוסיף.

(ה) ביטול משרדי ממשלה מיותרים — 33 מיליון לירות. אנחנו מציעים לבטל כליל, בתור התחלה, שישה משרדים ממשלתיים שהוקמו אך ורק לשם סיפוק תאוות מפלגתיות וקואליציוניות. יש להעביר את תפקידיהם למשרדי ממשלה אחרים, תוך חסכון גדול בהוצאות מיניסטריאליות. כך נחסוך 5 מיליון לירות בביטול משרד הדתות, 8 מיליון לירות בביטול משרד המשטרה, 8 מיליון לירות בביטול משרד השיכון, 8 מיליון לירות בביטול משרד התיירות, מיליון לירות בביטול משרד הפיתוח, 3 מיליון לירות בביטול משרד התחבורה.

בן־פורת: תשאר את הסגנים.

פלד: איפה התקציב של המשרד שאתה מציע להקים, משרד לספורט?

אבנרי: לא תקבלו זאת ממילא. אינני חייב להציע כל סכום, כי ממילא לא תקבלו זאת. לא

תקימו משרד לענייני המרחב, וגם לא משרד לענייני הנוער והספורט.

(ו) צמצום התמיכה וביטול הלוואות לרשויות המקומיות — חסכון ב-35 מיליון לירות. לא אוסיף מלה למה שאמר הבר־הכנסת שרף על יעילות העיריות, דבר שכל אזרח יודע היטב.

(ז) ביטול סעיף "התקציבים המיוחדים" — חסכון של 220 מיליון לירות.

(ח) הגדלת הריבית שגובהה הממשלה ממפעלים פרוטקציונריים — תוספת הכנסה של 70 מיליון לירות.

(ט) ביטול השתתפות הממשלה במפעלים בלתי־יעילים — חסכון של 28 מיליון לירות.

(י) ביטול התקציבים המיוחדים שנשתלו בתקציב הפיתוח — חסכון של 40 מיליון לירות.

(יא) ייעול בשטח הבטחון — חסכון של 80 מיליון לירות. אינני יכול לעמוד כאן על פרטי הצעתנו. נעשה זאת ברצון אם נוזמן לקודש הקודשים של ועדת הכספים. אחרי ששר הבטחון לשעבר מתח ביקורת על בעיות בטחון מסוימות, יורשה גם לנו, כטוראים פשוטים, למתוח ביקורת כל־שהיא.

(יב) ביטול בניית בניינים ממשלתיים בלתי־נחוצים — חסכון של 10 מיליון לירות.

(יג) החסכון בקניות ובהוצאות הממשלה שיבוא בעקבות ההורדה המוצעת של המסים העקיפים — חסכון של 117 מיליון לירות.

בסך הכל, כאמור, חסכון של 1.085 מיליון לירות. פירוש הדבר חסכון ממוצע של 150 לירות בחודש לכל משפחה.

פני התקציב כפני המישטר

ברור שכדי לבצע ניתוח כזה דרוש שר אוצר אמיתי, איש המסוגל לעמוד מול קבוצות־לחץ אשר מהן מורכב המישטר הקיים. איש שילך בדרך הקשה, לא בדרך ההתנגדות הקלה ביותר.

הממשלה הנוכחית אינה מוכנה ואינה מסוגלת לכך. היא הולכת בדרך הקלה ביותר. ומה היא דרך קלה יותר מאשר להגדיל את המסים, תוך מסע־הטעיה כוזב לגבי משכורות העובדים? הממשלה מעלה את ההכנסות מהמסים ב-536 מיליון לירות, בטענה שזה נובע מעליית שכר עובדיה. זה כוזב גמור. עלייה זו מגיעה רק ל-80 מיליון לירות. תוספת השירותים הממשלתיים מגיעה ל-50 מיליון לירות. סכום קטן מאוד — אבל תירוץ גדול מאוד לצורך חיפוי על חוסר כל תכנית, על חוסר כל מחשבה, על חוסר כל העזה.

פני התקציב כפני המישטר: נפוחים ומגופחים, חסרי אופי וחסרי יופי. לא תועיל שום קוסמטיקה תעמולתית, שום מסעי התעוררות שהם מסעי הרדמה.

קרנמן: ...חבר־הכנסת אבנרי הבטיח לנו כי הכלכלנים של העולם הזה — יכול להיות שהם אנשים גניאליים — יציעו הקטנה במיליארד לירות. זה גם לא דמיוני. זה משהו חולני, לדעתי.

אבנרי: ...כשמדובר על קיצוצים, אין לכם אפילו דמיון חולני. אין לכם דמיון בכלל! **קרנמן:** אם נבחן עכשיו את ההוצאה, בסך 3,750 מיליון לירות, לצורכי בטחון, חינוך, בריאות, סעד, ביטוח לאומי, קיצבות זיקנה ועבודה — מזה להוריד מיליארד לירות אינני חושב שזה עומד בפרופורציה כלשהי שאפשר לדון עליה. על כן אין להתייחס להצעה כזאת ברצינות. אם כי שר האוצר הודיע מעל בימת הכנסת שייעשו כל מיני מאמצים למען ייעול המנגנון הממשלתי.

אבנרי: איפה זה משתקף בתקציב?

שלא בדומה לקרנמן, לא מצא פינחס ספיר לנכון, בתום הוויכוח הכללי, להגיב על דבריו. הוא לא הזכיר בנאום התשובה המפורט שלו אף במילה את הצעותיו. הוא ענה, בזה אחר זה, לכל נואם לחוד. לפי סדר הנאומים שהושמעו.

ניצלנו את ההזדמנות הראשונה להגיב על התחמקות זו, עוד באותו יום, בתום נאום התשובה של פינחס ספיר על החל הוויכוח על חוק מילווה־קליטה וחסכון חובה (שהתנגדנו לו בחריפות):
...הוכחנו בצורה חד־משמעית שניתן לחסוך, על־ידי צימצום התקציב, פי שבעה יותר מן הסכום שמילווה־חובה זה בא להכניס לקופת האוצר.

אין זה מיקרה שבנאומי הפוליטי הארוך של שר־האוצר, היום, לא נאמר דבר וחצי־דבר על נקודה מכרעת זו — מה אפשר לחסוך ולצמצם בתקציב המדינה. לא זה בלבד ששר־האוצר לא התווכח עם הדברים שנאמרו על־ידי דוברי המערך. חבר־הכנסת זאב שרף דיבר על הצורך לצמצם את מנגנון הממשלה. גם על זה לא מצא שר האוצר הנכבד צורך להתווכח אפילו במילה אחת.

3500 פקידים מיותרים

שנה לאחר מכן חזרנו לנושא זה בעת דיון כלכלי אחר.
לפני שבוע הכריז שר־האוצר שהוא רוצה לפטר 3,500 פקידים ממשלה.
האם שר האוצר זורק מלים סתם, או שהוא מאמין ברצינות שיש במנגנון הממשלתי 3,500 פקידים, שאנו משלמים את שכרם, ושהם מיותרים לחלוטין?
אם כן — מדוע לא פיטר אותם עד כה?
ואם בממשלה מיותרים 3,500 פקידים — כמה מיותרים בסוכנות היהודית, שהיא כולה

מיותרת? כמה בהסדרות? כמה בעיריות? כמה בחברות הממשלתיות?
 ומניין לשר הנכבד שיש רק 3,500 פקידים מיותרים? האם היה מחקר רציני?
 האם אלה הם רק מכריו האישיים של השר?
 האם בכלל היה בשנה זו של מיתון מאמץ רציני כלשהו לבדוק מחדש את הפונקציות
 הממשלתיות, לבחון מה דרוש ומה לא דרוש, מה מועיל ומה אפילו מזיק?
 לא הרגשנו בכך.
 לא בוויכוח על השארת משרד־המשטרה, שהוא מיותר;
 לא בוויכוח על קיום מחלקת־ההתיישבות של הסוכנות, שהיא מיותרת;
 לא בנסיעות שרים, ולא בבניית היכל־פאר לשגרירויות;
 לא באיריכוז תפקידים כפולים, כמו גביית המסים הממלכתיים והעירוניים בידי רשות אחת.
 גם על כך לא באה כל תשובה מפי פינחס ספיר.

● התעמלות בוקר

לאחר הרצאת הפתיחה של שר האוצר הוסמכה כאמור ועדת הכספים לפתוח בדיוניה להכנת התקציב לקריאה שנייה ושלישית.

היו"ר הודיע כי ועדת הכנסת מציעה פה אחד להטיל על ועדת הכספים לספל מיד בתקציב, בלי לחכות כלל לגמר הדיון בקריאה הראשונה במליאת הכנסת. הצעה זו הועמדה להצבעה — והיידים הורמו אוטומטית. סיעתנו הייתה היחידה שהצביעה נגד. הצבעה זו חזרה ונשנתה גם בשנים 1967 ו־1968, וגם אז היינו היחידים בבית שהתנגדנו לנוהג זה, בחנית 1 מול 119.

לאחר הדיון בוועדה זו חוזר התקציב כאמור לאישור לקריאה שנייה, ומובא פרקים פרקים לפי הסדר הבא:

- א. אומדן הכנסות המדינה (אשר נתבטל בינתיים).
- ב. תקציבי המשרדים עליהם מקיימים במליאה דיון מפורט לפני אישור התקציב.
- ג. הסתייגויות לגבי שאר חלקי התקציב עליהם אין עורכים דיון מפורט לפני אישור התקציב.
- ד. הצעת חוק התקציב הכוללת למעשה את התקציב כולו, כלומר גם אותו חלק ממנו, שעליו לא נערך דיון במליאת הכנסת לפני אישור התקציב.

מבחינה זו הופכת ועדת הכספים לכנסת זוטא. לגח"ל מותר בוועדה לשכנע בכובד ראש את סיעות המפד"ל והעבודה — ובאותו כובד ראש מאשרים חברי סיעות אלה בוועדה את הצעת התקציב, בדיוק כמו שהוגש. בלי לגרוע ממנו אפילו אגורה אחת.

מעשית פירוש הדבר, כי הכנסת שמה את תחתמת הגומי על החלטת הממשלה, ובכך היא מכשירה את ההחלטה הכשר פרלמנטארי.

בקריאה השנייה ניתן לכל המסתייגים לנמק את הסתייגויותיהם. פעם, לפני הרבה שנים, היה זה דיון לעניין, לפחות מבחינה פורמלית. היו משמיעים את נימוקי המסתייגים על כל סעיף וסעיף לחוד, ולאחר מכן היו מצביעים, בו במקום, על אותו סעיף. המצביעים ידעו, לפחות, על מה הם מצביעים. האולם היה מלא, כי כל מפלגה גייסה את הח"כים שלה לצורך ההצבעה.

מאז נמצא שסידור זה אינו נוח, כי הוא הכריח את הח"כים להיות נוכחים באולם כל הזמן. הוא גם גזל הרבה זמן להנמקות — והרי הכנסת, העובדת רק יומיים וחצי בשבוע, אין לה זמן.

לכן נמצאה תרופה. ההצבעות הופרדו לגמרי מן ההנמקות. שוב אין מנמקים כל הסתייגות לחוד, אלא לכל סיעה ניתנות כדוֹכך דקות, כדי לנמק את כל ההסתייגויות שלה ביחד. הזמן אינו מוקצב לפי מיספר ההסתיי-

גיות של הסיעה, חלילה, אלא לפי גודל הסיעה. סיעה קטנה שהגישה מאה הסתייגויות מקבלת פחות זמן מאשר סיעה גדולה שהגישה הסתייגות אחת — או שלא הגישה בכלל שום הסתייגות, והרוצה לדבר סתם.

התוצאה: ההנמקות מושמעות בפני אולם ריק, כמעט איש אינו מקשיב להן, ואיש גם אינו מעוניין בהן. שהרי התוצאות ידועות מראש, ההצבעות נערכות במרוכז, ואז מתמלא האולם לשעה קלה.

אי אפשר היה לעבור על כך לסדר היום:

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. למרות שזמני מוגבל מאד, נדמה לי שאינני פטור מלהביע הרהור בחוג אינטימי זה על הצורה שלובש הדיון, שהוא, בכל פרלמנט בעולם, הדיון המרכזי של החיים הפרלמנטאריים. בדיון על תקציב של 4.6 מיליארד לירות, בו נאמרים הרבה מאד דברי טעם — אם נסכים להם, ואם לא נסכים להם — נוכחים באולם פחות מעשרה חברי־כנסת. היו"ר ק. לוז: נוכחים יותר.

אורי אבנרי: אפשר לספור. ובכן, נוכחים שנים־עשר חברי כנסת. שלושה חברי כנסת

על כל מיליארד לירות של הצעת התקציב.

אדוני היושב־ראש, האם זה לא צריך להוביל את נשיאות הכנסת למחשבה על תיקונים בנהלה הכנסת, תחת לחשוב על שיטות לסתום עוד יותר את הפה של הסיעות הקטנות? יש לחשוב איך לארגן דיון תקציבי, באופן שלחברי הכנסת יהיה חשק לשבת בכנסת, כאשר מדברים על מיליארדים אלה, ושהדיונים יהיו צמודים להצבעות — כמו שכבר העיר כאן חברי־הכנסת וילנר. אחרת קורה שבדיון מעטים מאד הנוכחים, ואחר־כך בהצבעה, יש תרגיל התעמלותי של הרמת ידיים. הידיים עולות ויורדות. אין זה עושה רושם טוב.

היו"ר ק. לוז: היום לא תהיינה הצבעות.

אבנרי: אני יודע, חבל מאד, כי אחרת היו באולם יותר חברי כנסת.

היו"ר ק. לוז: היום אין הצבעות, לפי בקשת סיעה אחת, כי היום מתקיימת התעדיה

החקלאית. כנהוג במקרים כאלה, כאשר סיעה מבקשת לא לקיים הצבעות, איננו מקיימים הצבעות

באותו יום.

אבנרי: אם כך, צריך היה לדחות גם את הדיון.

היו"ר ק. לוז: הנוהג מאז ומתמיד הוא, שדוחים את ההצבעות.

אבנרי: אולי היה צריך לשקול מחדש, אם הצמדת ההצבעות לדיון על ההסתייגויות

לא תביא לכך שהנוכחות בכנסת תהיה מתאימה ונאה יותר להליכים דמוקרטיים.

לעצם הענין — הגשנו 26 הסתייגויות. אין כל אפשרות לנמק אותן במסגרת הזמן העומד

לרשותנו. אעיר רק הערות כלליות, ואגע בכמה פרטים.

אנחנו — במקרה זה, התנועה שאני מייצג אותה — מינינו ועדת כלכלנים, מכובדת לדעתי, שעברה על התקציב מתחילתו ועד סופו, ובדקה מה אפשר לקצץ. את הצעותינו אביא כאשר נדבר על תקציבי המשרדים. הגענו לסכום של מיליארד לירות, שלדעתנו אפשר לקצץ בלי קושי, בלי לקצץ בפעולותיה החיוניות של הממשלה, לא בשטח הסוציאלי ולא בשטח הבטחוני, כי אם באדמיניסטרציה ובפונקציות שהן לדעתנו בלתי־חשובות.

אמר אתמול אחד מחברי־הכנסת בשעת הדיון, שהיה יותר אחראי מצדנו אילו היינו מסתפקים בסכום קטן יותר, כי הסכום הגדול מבהיל, ונראה לא־אחראי.

אני יודע שבקונגרס האמריקאי, הגיעו סינטורים מכובדים מאד לקיצוצים של רבע מתקציב המדינה. על הצעות קיצוצים יש לדון, והציבור צריך להיות משוכנע שנערך דיון על הצעות אלה, ושהיו טעמים טובים לכך שלא יהיו קיצוצים.

מי שאינו מוכן לקבל קיצוצים של מיליארד לירות, מדוע לא יסכים לקיצוצים קטנים יותר? אינני רואה שהכנסת מתקדמת לקראת קיצוצים קטנים יותר. רק כאשר היתה תנועת התנגדות

ציבורית להתייקרויות, והיתה בהלה בציבור ובעתונות, מצא ראש-הממשלה שאפשר לקצץ מאה מיליון לירות בתקציב.

למה רק מאה מיליון לירות? למה לא מאה-ועשרים מיליון לירות? למה לא שמונים וחמישה מיליון לירות? אם אפשר להגיע לקיצוצים בצורה דראסטית ודרמתית כזאת, מניין הבטחון שאי-אפשר להגיע להרבה יותר? האם אין זה מתפקיד הכנסת להגיע לקיצוצים אלה לאחר דיון ממצה ורציני?

מכונית קטנה לפועל

על סמך דעתנו זו, שאפשר לקצץ הרבה — ונפרט אותה בדיון על תקציבי המשרדים — הגענו לאותו סכום של קיצוצים באומדן ההכנסות. לא הלכנו בדרך הדוקטרינרית של מפלגות אחרות בבית זה, הקובעות את עמדתן בעיקר לפי השמות. למשל, אם המדובר במס רכוש, רשימה לא-סוציאליסטית מתנגדת לכך מיד, ואילו רשימה סוציאליסטית מתנגדת למסים עקיפים, בלי לבדוק על מה מוטל המס, אם על מותרות או על מצרכים חיוניים. הרי לא המלים קובעות, אלא התוכן.

אנחנו מציעים להוריד 5 מיליון לירות ממס שבח מקרקעין. כמה חברי-כנסת התרגשו על זה מאד וקראו קריאות-ביניים. הם טענו שזו הגנה על הבורגנות. במידה שזה חל על רווחים ספקולטיביים, אנחנו בהחלט בעד מס זה. אבל במידה שזה חל על אנשים קטנים, שיש להם דירות קטנות ומגרשים שלא הרוויחו עליהם, מגרשים שהחזיקו אותם במשך שלושים שנה, מדוע זה סוציאליסטי לדרוש מהם לשלם מס שבח מקרקעין? השם „מס רכוש“ מעורר אסוציאציות. אבל בחלקו הוא מוטל על מלאי, וכאשר הוא מוטל על מלאי, הוא מייקר את החיים. מס עזבון הוא מס צודק. ילדי ישראל, עקרונית לפחות, צריכים להתחיל את החיים בתנאים שווים וכבעלי הזדמנות שווה להתקדם בהיים ולהגיע להתפתחות מירבית. אמנם הדבר אינו ניתן לביצוע במלואו. אבל, יש להתקדם לקראת שוויון-הזדמנויות של בני-אדם המתחילים את חייהם. אנחנו סבורים שאת המסים העקיפים על פריטים השייכים להמוני העם, או שהיו צריכים להיות שייכים להמוני העם, יש להוריד. אינני יודע איך יכולה ממשלה סוציאליסטית לדגול בכך, שמכונית קטנה לא תהיה בכלל בתחום ההשגה של פועל. מטילים מסים על מכוניות ודלק. כולנו יודעים, שמנהלי החברות מכניסים הוצאות אלה, בסופו של דבר, לחשבון ההוצאות. שום דיבורים לא יועילו כאן. דיברו על כך הרבה גם בארצות אחרות; אי-אפשר לתקן זאת.

מס זה חל באמת על פועל סוג א' או טכנאי בדרגה גבוהה, שבכל העולם מגיע למצב שבו הוא יכול לרכוש מכונית קטנה — לאו דווקא באמריקה, אלא גם בארצות חצי-מפותחות, כמו איטליה הדרומית. למה צריכה ממשלה סוציאליסטית להטיל מיסים המוציאים את המכונית הקטנה לגמרי מתחום ההשגה של הפועל? האם פועל יכול לחלום כאן על קניית מכונית, ובעיקר — על החזקת מכונית?

וילנר: האם זו ממשלה סוציאליסטית?

אבנרי: כך היא מתקראת.

וילנר: גם המפד"ל היא סוציאליסטית?

אבנרי: לא נריב על זה.

בתום הדיון ניגשה הכנסת לאשר סעיף זה. ההצבעה דמתה לשיעור של התעמלות בוקר, לצלילי מנגינת אוץ מולדת, את ארץ נחמדת...

לחלק זה של התקציב, הוגשו קרוב ל-150 הסתייגויות, מהן 26 של סיעתנו. כולן הועמדו להצבעה בעת ובעונה אחת, בזו אחר זו. ההצבעה היתה אוטומאטית.

התמונה: 150 פעם מורמות הידיים בעד, 150 פעם נגד. בסך הכל יש כ-300 הרמות ידיים: מי בעד, מי נגד, מי בעד, מי נגד, מי בעד, מי נגד.

רוב המצביעים אינם יודעים כלל בעד מה הם מצביעים. כמעט איש מן הנוכחים לא האזין להנמקות המסתייגים, וממילא לא היה לו מושג קלוש לגבי מטרת ההסתייגויות. בכל סיעה יש אדם אחד ה'ודע את הדברים, ושאר חברי סיעתו מצביעים כמוהו.

כך החליטה הכנסת, תוך דקות מעטות, על הכנסות, מיסים, היטלים ומילואות המגיעים לשיעור של כ-600 לירות לחודש לכל משפחה. שום סרט היתולי-עצוב של צ'ארלי צ'אפלין, שום פארסה אמריקאית, לא היו יכולים לצלם סצינה מגוחכת יותר.

ביזבוז המיליונים

לאחר שהכנסת אישרה את אומדן הכנסות המדינה*, עברה לדון בתקציבי המשרדים הממשלתיים. תחילה חשבנו, כי לפני אישור הצעת התקציב, יתקיים דיון מפורט על כל משרד בנפרד. אלא שמפאת חוסר הזמן הוחלט לקיים דיון על חמישה משרדים בלבד, ואילו יתר המשרדים נדונו לאחר מכן, בתודשי הקיץ, כלומר — לאחר אישור התקציב.**

עוד בטרם החל הדיון הוגשו לוועדת הכספים מאות הסתייגויות, כמה עשרות לגבי כל משרד ומשרד. נקטנו כאמור, מלכתחילה קו עקבי ובלתי מתפשר: אפשר לקצץ רבע מתקציב המדינה, עלידי צימצום הביורוקרטיה וחיסול הכפילויות והמשרדים המיותרים.

בכך לא היינו מקוריים. אמרו זאת אחרים לפנינו. אך היינו מקוריים מאד בביצוע. בעוד שכל האחרים הסתפקו בפראגמטיות על נושא זה ועברו לנושאים אחרים, מופשטים ובלתי מחייבים, עברנו על כל סעיף של כל משרד. מצאנו מאות רבות של ביזבוזים וכפילויות, שאין בהם ולא היה בהם מעולם כל צורך.

רבים שאלונו — „מדוע אתם עובדים כל כך קשה? הרי אתם יודעים שלא ייצא מזה כלום!“ שום הסתייגות תקציבית לא נתקבלה מעולם. אי אפשר לשכנע במליאת הכנסת ח"כים המצביעים כרובוטים. משום כך, כמעט ואין מדברים עוד על ההסתייגויות. תחת זאת משמיעים נאומים כלליים, על עקרונות נשגבים, בלוויית הרבה מליצות רמות, ואיש אינו מתווכח עוד על התקציב עצמו, על הסכומים, על המיליונים היוצאים מכיסי האזרח.

אנחנו חשבנו אחרת ובעבודתנו הוצאנו את עסקני המפלגות מן הכלים. הם לא נסערו מביקורת מופשטת, כיוון שעל ביקורת מעין זו יכלו להגיב באופן כללי ומופשט. אלא שעל טענותינו המפורטות לא הצליחו במרבית המקרים לספק תשובות.

ניקה למשל את התיכוח שהתנהל בשעתו על משרד ממשלתי פרוזאי כמו משרד המסחר והתעשייה. השר נאם נאום ארוך ועקרוני על מגמותיו, ומסתבר שהוא דוגל בהחלט בכל הדברים הטובים והרצויים, ללא יוצא מן הכלל. האופוזיציה הרישמית דאז השיבה לו באותו מטבע, העלתה על נס את העקרונות שלה, שגם הם כולם טובים ורצויים. נסתבר ששני הצדדים דוגלים באותם העקרונות הטובים והרצויים. אך איש לא דיבר כלל על תקציב המשרד — המיליונים.

ואז בא תורנו: 10 דקות, כדי לנמק 31 הסתייגויות, יותר מן ההסתייגויות של כל שאר הסיעות גם יחד.

פתחנו בדוגמה מאלפת:

* בראשית 1966.

** זה היה הנוהג גם בשנים שלאחר מכן.

ארשה לעצמי לדבר על עצם תקציב משרד המסחר והתעשייה. לפני שבוע דן הסינאט של ארצות-הברית בתקציב נוסף, לצורך ניהול המלחמה בוויאט-נאם. הנשיא דרש הקצבה של 6.1 מיליארד דולר. אחרי דיון סוער קיצץ הסנאט סכום של 1.1 מיליארד דולר מתקציב זה. עשרים-ושישה מחברי מפלגתו של הנשיא הצביעו בעד הקיצוץ. בין השאר החליט הרוב שלא לאשר את מס הקניה למכוניות והעלאת תעריפי הטלפונים.

„פרי דמיון חולני“

רבותי חברי הכנסת, אם הקונגרס האמריקאי מרשה לעצמו, בתקציב בטחוני מובהק, לקצץ למעלה מעשרים אחוז מן התקציב המיוחד, מה הפחד של הבית הזה ללכת בדרך זו? מדוע מתעקשים דוברי המערך, כמו חברי-הכנסת קרגמן, בעדינות המאפיינת אותו, לכנות את הצעות הקיצוץ של סיעתנו — שהן בגבולות עשרים אחוז — „פרי דמיון חולני“? האם דבר שהוא נורמלי בוויינגטון, תופך לחולני בישראל, או שמא המצב הפוך?

ביבי: איזו השחאה?

אבנרי: סלח לי, תחשוב קצת על השאלה שלך.

האוזנר: מאה מיליון לירות קיצצת, חברי-הכנסת אבנרי.

רחל צברי: הוא הציע לקצץ מיליארד.

ניגשנו לתקציב המונח לפנינו לפי העקרון שהנחה אותנו בנאום התקציב שלנו: למנוע כפילויות, לקצץ במנגנון, לוותר על תפקידים בלתי-חיוניים. ההסתיוגיוות שלנו נועדו להפנות את תשומת הלב לאחדים מהגידולים המנופחים שמצאו מקום לעצמם במשרד המסחר והתעשייה: אנו מציעים לבטל את המחוזות של המשרד. אין בהם צורך. די במשרד ראשי, שיעבוד ביעילות. הוא הדין לגבי שלוחות מחוזיות בענפים שונים. קיימות כפילויות רבות בין משרד המסחר והתעשייה ובין משרד החקלאות. כך מוצאים אנחנו בסעיף 1313 „בדיקת חלב ותוצרותיו“, „ביקורת זרעים וחיטה“, „מחקר להדברת מזיקי תבואה“. יש מנגנון מתאים לכך במשרד החקלאות, ואנו מציעים לבטל את כל סעיפי ההוצאה העוסקים בפונקציות חקלאיות. בין השאר: הכפילות בין המחלקה למחירים וסובסידיות של משרד החקלאות ומדורים שונים במשרד המסחר והתעשייה. אין הצדקה לכך שכל משרד ממשלתי יקים מדור מיוחד משלו לפרסומים. יש לאחד את כולם. לשם כך יש מינהל הסברה.

וכך גם בהמשך הגאום: פרטים על-גבי פרטים. עד כי נזמה היה לפקודי המשרד שיש לנו שירות ידיעות חשאי בתוך המשרד.

רק אחרי ניתוח זה של התקציב, הקדשנו כמה מילים למדיניות — והוכחנו (בארבע הדקות שעוד נותרו לנו) כי כל דיבורי הממשלה על הבראת המשק הם דיבורי סרק.

מכאן, אדוני השר, הייתי רוצה לעבור לדבר שנראה לנו כעיקר: המדיניות של משרד המסחר והתעשייה. לא חסרו בנאומך היום עקרונות טובים. יש לומר: יותר מדי עקרונות טובים. לא אדבר כאן על עצם העקרון של פיזור האוכלוסייה. נעשה זאת בהודמנות אחרת, ואני חושש שדברינו עלולים לצרום את האוזן של כמה מחברי הבית. אולם זאת יש לומר כבו עכשיו: פיזור האוכלוסייה מכאן, והשגת העצמאות הכלכלית מכאן, יש בהן לעתים — ואולי לעתים קרובות — סתירה מהותית.

על המשרד להחליט אחת ולתמיד מהו העיקר בשלב הנוכחי, מהו — כפי שאומרים בצבא, — ציר-המאמץ העיקרי, מהו השיקול העליון הדוחה כל שיקול אחר. צריך שיהיה אומץ-הלב לבחור. אנו סבורים שהעקרון האחד והקובע בתקופה זו הוא השגת עצמאות כלכלית. כלומר: תמריץ

קיצוני למפעל יעיל, מצליח ומייצא; וחיסול אכזרי של ענפים כושלים ומיפעלים כושלים, שהם ככדור-עופרת על המשק היוצר. לא חשיפה עדינה ובלתי-יעילה, אלא חיסול, פשוטו כמשמעו. יש קריטריון אחד, אובייקטיבי, אכזרי ובלעדי: כושר ההתחרות בשוק העולמי. כלומר: הערך הממשי של הדולר הנחסך. וכאן, כבוד השר, חסרים לגמרי הנתונים. איש אינו יודע מה מחיר הדולר הנחסך בכל ענף ובכל מפעל. זה נשמר בסוד כמוס... חשוב לדעת את ערך הדולר הנחסך, לא בממוצע לכל התעשייה, ואפילו לא בממוצע לכל ענף, אלא חשובה בכל ענף ההתפלגות של מספר המיפעלים, מספר העובדים וערך התפוקה לפי המחיר של הדולר הנחסך.

חלק גדול מהתעשייה מייצר במחיר יקר, למרות שהשכר הוא נמוך. זה הכשיל את הפיחות הקודם, זה יכשיל גם פיחות להבא — אם ייעשה פיחות כזה. התבראה היא: תכנית-אב ברורה, חד-משמעית, שתקבע שחוק מועד מסויים, נגיד שנתיים, יחוסלו כל המפעלים המייצרים במחיר של למעלה משבע לירות לדולר, ותוך תקופה נוספת, גם היא קבועה מראש, כל מפעל המייצר במחיר של למעלה משש לירות לדולר, וכן הלאה, עד שיושג המצב הרצוי. ואת המרץ והמשאבים וכוח-האדם שייחסכו, יש להפנות לענפים שבהם יש לבו סיכוי לכדאיות כלכלית, הודות להתמחות, לידע ולנתונים פסיים. השאלה היא אם כבוד השר * יוכל לבצע זאת — לא מפאת רצונו וכשרונו, שבהם אנו מאמינים, אלא מבחינת מהות המישטר הפרוטקציוניסטי עצמו. הבנוי על קבוצות הלחץ שהן המחזיקות במיפעלים כושלים.

119 — ואחד „יוצא דופן“

איך מגיבה הממשלה על נאום כזה? השיטה היתה מאלפת ביותר. על כל הצעות הקיצוץ — כלומר, על כל הסתייגויותינו — לא הגיב השר כלל. הוא לא הזכיר אותן אף במילה אחת. בכך נהג כמו עמיתו, שר-האוצר, שלא הגיב במילה אחת על הצעות-הקיצוץ הדראסטיות, שנכללו בנאום-התקציב שלנו. רק על חלק אחד של הנאום הגיב השר: זה שנגע לפרה הקדושה הקרוייה „פיזור האוכלוסייה“. הוא ידע שכאן הוא מברר בשם הקואליציה והאופוזיציה כאחת, 119 נגד 1, כלהלן: „לדבריו של חבר-הכנסת אבנרי, שאמר כי פיזור האוכלוסייה ותיעוש אזורי-הפיחות אינם עולים בקנה אחד עם חתירה לעצמאות כלכלית: בנושא זה יש לנו השקפת-עולם ברורה, המאחדת את כל חלקיו של העם, ודבר זה בא לידי ביטוי בדברי כל נציגיו בבית הזה.“ „בעניין זה, כמו אולי בעניינים אחרים, חבר-הכנסת אבנרי הוא יוצא-דופן. הבה נסכים שאין אנחנו מסכימים.“ זהו ניסוח עדין, כנאה לחיים צדוק, שהיה אחד הדוברים היותר סימפאטיים של הממשלה. הוא רחוק מסיגנון הגידופים של אנשים כמו קרגמן או ברעם. אך הוא אומר אותו דבר: אנחנו מייצגים בכנסת השקפת-עולם חדשה, המנוגדת להשקפת כל המפלגות הישנות גם יחד. לכאורה, אין זה מסוכן. הרי אפשר להוריד כל עניין מסדר-היום, בהצבעה אוטומאטית. כפי שרשום בפרוטוקול הכנסת: „ארבע ההצעות של ח"כ שטרן — לא נתקבלו. ארבע ההצעות של ח"כ אלמוגי — לא נתקבלו. שלושים ואחת ההצעות של ח"כ אבנרי — לא נתקבלו. הצעה אחת של ח"כ מיקוניס — לא נתקבלה. הצעת הוועדה — 31.2 מיליון ל"י — נתקבלה.“

ההצבעה כולה ארכה פחות משלוש דקות.

אם כן, מודע זה בכל זאת מבהיל את מפלגת העבודה, עד כי היתה מוכנה לנקוט שיטה קיצונית כמו העלאת

אחוז החסימה? מדוע מצאה שותפה נאמנה בסיעת גח"ל, המוכנה לתת יד להחנקת האופוזיציה, אפילו יחסל הדבר את שארית האהדה לה זכתה בציבור הנאור?
 מצוייה לכך תשובה אחת בלבד: יש פהר מפני עצם הרעיונות. די בצינץ אחד כדי לשנות את האחירה ביער. די בקול אחד בכנסת, כדי להוכיח עד כמה התרוקן מוסד זה מתוכנו. רעיונות חדשים עשויים לעורר ציבור גדול למחשבה חדשה. משום כך פוחדים 119 מפני 1, שהוא "ירצא דופני".

ניידות טובדים

לתקציב משרד העבודה הגשנו 19 הסתייגויות. גם כאן נקטנו אותה שיטה, אם כי לא נמנענו מלחלק שבחים למשרד זה.

באותו חלק של נאומנו שהוקדש למדיניות המשרד, דיברנו על הצורך להקים במסגרת משרד העבודה מינהל לניידות עובדים ולהנהיג ביטוח ממלכתי מפני אבטלה, חודשים רבים לפני שפרצה האבטלה הגדולה: קודם כל, בולט בתקציב מה שאין בו. דווקא משרד זה מבליט את התהום העמוקה הרובצת בין דיבורי הממשלה לבין מעשיה, בין מטרותיה המוצהרות לבין מהדליה עטופי השתיקה. שר האוצר דיבר על מאה אלף עובדים מיותרים, המהווים את האבטלה הסמויה. שר העבודה הכחיש אתמול מספר זה, ונסתבר שלכל שר במדינה יש מספרים משלו. אך הכל דיברו והכריזו ונאמו על הצורך בניידות עובדים, על העברתם מענפים כושלים לענפים ריווחיים.

אילו חלם משהו לבצע את הדבר, היה הדבר צריך להופיע בתקציב משרד העבודה. ואין זכר לכך. היה לכך זכר רק בנאומו המעניין של שר העבודה — נאום מאלף, אך בלתי-מחיב. אנחנו מציעים להקים במסגרת משרד העבודה מינהל לניידות עובדים — מינהל שישלוט בכל שטחי התעסוקה, הביטוח והפנסיה. מינהל זה צריך לגבש את הכלים הדרושים כדי להעביר המוני עובדים, בצורה מחושבת ומתוכננת, מענף לענף וממפעל למפעל, ובעיקר מן המנגנון הציבורי המנופח ומענפי שירות לענפים יצרניים.

לצורך זה יש לאחד את כל קרנות הפנסיה, יחד עם המוסד לביטוח לאומי, לקרן-פנסיה ממלכתית, כדי ששום עובד לא יאבד את זכויותיו בעת ההעברה. יש צורך בביטוח ממלכתי נגד אבטלה. יש צורך במוסד להכוונה ולשינוי מקצועי, שיקנה לעובד את היידע הדרוש להעברתו. יש צורך בתיכנון מפורט, כדי למנוע סבל ומצוקה.

בכלל, אין לנו הרושם שיש דאגה מספקת לתיכנון התעסוקה מחר ומחרתיים. יש צורך ברוויזיה כללית של כוח האדם, לקראת תקופת האוטומאציה והקיברנטיקה. היה בארץ כנס בין-לאומי לבעיות האוטומאציה. יפה מאד. אך מה נעשה אצלנו בשטח זה? הרי בכל משרד העבודה כולו אין אפילו אדם אחד בעל תואר מ.א. העוסק בבעייה זו. אין גם אף איש אחד בדרג אקדמאי העוסק בסוציולוגיה של העבודה.

אם לכל זה אין זכר בתקציב, הרי כל הדיבורים על ניידות עובדים הם מן השפה ולחוץ, אחיות-יעיניים, שנועדה לחפות על העיקר: שאין לממשלה תוכנית-אב כלכלית, ושגם אינה יכולה להיות לה תוכנית כזאת. מפני שמישטר זה אינו יכול לחסל ענפים ומיפעלים כושלים הנמצאים ברשות אותן קבוצות הלחץ המהוות את המישטר.

מכאן עברנו לפרטים. שוב, פרטים על גבי פרטים, שאילו היו מתקבלים, היו מביאים לחיסכון ניכר ולחיסול פונקציות מיותרות.

ונהג, למרות זה ששר העבודה הקדיש לנו חצי מדברי תשובתו ואף הודה בחלק מן הכפילויות עליהן הצבענו, דחתה הכנסת בהצבעה את כל הסתייגויותינו.

לחסל את מחלקת ההתיישבות!

גישתנו העניינית בלטה גם בדיון על תקציב משרד החקלאות. היינו היחידים שדיברנו על תקציב זה כשלעצמו: כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. בעת הדיון על משרדי הממשלה הקודמים הרבינו לדבר על כפילויות. והנה, אנו באים לדבר על משרד שכל-כולו כפילות. ישנו משרד החקלאות שתקציבו 35 מיליון לירות, פרט לתקציב הפיתוח, וישנה מחלקת ההתיישבות של הסוכנות, שתקציבה 64 מיליון לירות. שני מוסדות — העוסקים למעשה באותו הדבר.

בספרו המפורסם דיבר פרקינסון על האדמירליות הבריטית כדוגמה קלאסית לתיאוריה שלו על ניפוח המנגנון. הוא הוכיח שכל שקטן מספר אניות המלחמה של חיל הים הבריטי, כן גדל מספר הפקידים במשרד שהיה ממונה על חיל הים. פרקינסון היה שוכח את האדמירליות אילו הכיר את מחלקת ההתיישבות של הסוכנות. ככל שקטנה פעולת ההתיישבות — והיא קטנה והולכת, והצטמצמה לממדים זעירים — כן גדל המנגנון שם.

השר אמר היום, בהרצאתו בעלת תנובת המספרים הברוכה כי תקום — ואולי כבר קמה — ועדה (עוד ועדה!) שתבדוק לשם מה דרושה מחלקת ההתיישבות. כבוד השר, מה עוד יש כאן לבדוק? צריכים להחליט, פשוטו כמשמעו: לחסל את המחלקה הזאת. כאן אפילו אין צורך בוויכוח על ציונות, על קיום הסוכנות בתור שכזו, על אידיאולוגיה ועל השקפת-עולם. כאן יש עניין פשוט של חשבון. תקציב המחלקה הוא 64 מיליון לירות. הממשלה — כלומר, משלם המיסים — משלמת למעלה מ-40 מיליון לירות. הסוכנות עצמה משלמת רק 18 מיליון, ובכסף זה אפשר להשתמש למטרה יעילה יותר...

„הוא רואה את הכל כפול!“

כבוד היושבת-ראש, אין עוד ענף שמדובר בו כל כך הרבה על תכנונים ויש בו כל כך מעט תכנון אובייקטיבי. יש לכך סיבה פשוטה: החקלאות היא בידי תנועות פוליטיות, התנועות הפוליטיות חולשות על מנגנוני מפלגות ושלטון, וכך לא ייתכן כמעט תכנון כלכלי אובייקטיבי שלא יתנגש באינטרסים קיימים. ייתכן שזה מצב טבעי, אך התוצאות הן מזיקות ופסולות. מאז קום המדינה הוקמו מועצות ייצור כמעט בכל ענף חקלאי. הן הוקמו מכוח החוק והן חילקו את מכסות הייצור על-פי מפתח פרוטקציוניסטי ועל-פי כמות הייצור שהיה קיים בתאריך הקובע. שיטה זו גרמה לעיוותים, למסחר במכסות ייצור, לעידוד משקים מפגרים שאחרת לא היו מחזיקים מעמד, למניעת הורדה בהוצאות הייצור. למעשה נקבעים המחירים על-פי המשק החלש והמפגר ביותר.

מכאן שקשה להגיע לתיכנון כולל ורציונאלי. למשל: ברור כי היעילות דורשת יחידות-ייצור גדולות. תחת זאת הוקמו ומוקמים משקים המבוססים על יחידות משפחתיות קטנטנות. זהו ביזבוז עצום של כוח אדם, הון ומשאבים אחרים, שאפשר היה לנצלם. אולי כדאי לחשוב על תמריצים שישכנעו משקים משפחתיים כאלה להתאחד מרצונם החופשי ליחידות-ייצור גדולות. אותו כלל חל על הצורך בהתמחות. פעם היה האידיאל משק מעורב, מכסימום של אנשים על מינימום של שטח. זו היתה תורת מחלקת ההתיישבות. אחר כך המציאה את משק השדה, שטח גדול יחסית, בלתי-מושקה, לגידולי בעל, וחצר קטנה לאספקה ביתית של ירקות. הוחלט להקים משקי הר בלי בסיס כלכלי, בלי מים ובלי מקורות פרנסה קבועים אחרים בתחומי הישוב. אחרי שזה נכשל בעדולם ובהרי ירושלים, חוזרים על אותו עקרון במרכז הגליל. כשזה נכשל, משתמשים בסיסמה הבטחונית לחיפוי על הכל. אבל משק בלתי-מבוסס, משק מתרוקן, אינו מוסיף לבטחון. הוא מוסיף לחוסר בטחון. כיום מנסים לפתח משק אינטנסיבי בחבל הבשור, שמלבד אדמות יבשות ומים מלוחים אין בו נתונים חקלאיים.

על משרד החקלאות לדאוג להוזלת השירותים הניתנים לחקלאים, כמו מזון לבעלי-חיים, זבלים ושירותי שיווק. גם כאן מביאים האינטרסים המשוריינים לידי מצב אבסורדי, וחבל שאין בכנסת נציגים המוכנים להרחיב על זה את הדיבור. שיווק התוצרת החקלאית מרוכז כיום בידי מספר אגודות ארציות ובידי סוחרים, המנפחים את המחירים ובולעים חלק ניכר מהכנסת החקלאי. אחוזים אלה מסתכמים, לעתים, בלמעלה מ-50% מרווח החקלאי, ועוד מכריחים את החקלאי להיות שותף במוסדות השיווק, בלי שתהיה לו השפעה של ממש עליהם ובלי שיוכל לשנות את המצב המקפח אותו.

חבריה הכנסת דין דיבר בלהט על הצורך בהגדלת מקורות המים. אבל בוודאי ידוע לו שיש דעה, במוסדות חשובים מאוד, הטוענת כי יש די והותר מים לצרכים האמיתיים של החקלאות הרווחית. אולם המים מוצאים על גידולים בלתי-רווחיים, ונוהגים בהם בזבז משווע, מפני שהם ניתנים לחקלאי — אולי בצדק — במחיר בלתי-מציאותי. לכן יכול החקלאי להשתמש בהם לגידולים בלתי-מציאותיים, שכדאייתם מוטלת בספק חמור ביותר. לפני שבאים לדרוש מאות מיליונים ולגרוע לסיבוכים בטחוניים לשם השגת מים חדשים, מוטב לחשוב מחדש על השיטה כולה.

רבותי חבריה הכנסת, המדינה זקוקה לבסיס חקלאי. זו לא רק שאלה כלכלית, אלא גם שאלה של מבנה החברה ושל צורכי הבטחון. אולם כדאי לחשוב מחדש על כל מבנה החקלאות, על תכנונה היסודי, על הנהגת כללים נוקשים של ריווחיות, ייעול והתמחות. ולבסוף: הגשנו עשרים הסתייגויות. רובן מתייחסות לניפוח המנגנון ולכפילויות. אזכיר רק אחדות מהן.

הדוגמאות שהביא אבנרי בהמשך דבריו, הרגיוו את ויקטור שם-טוב, איש מפ"ם :

שם-טוב : האם אינך חושב שיש כפילות גם בין משרד החקלאות ומשרד הדתות? כאשר החקלאי מתמלל לגשם, זה שייך למשרד הדתות ויש כאן כפילות.
אבנרי : האם זה מתבטא בתקציב?
שם-טוב : במשרד הדתות זה מתבטא.
אבנרי : אם זה מתבטא בתקציב, תציע לבטל זאת ואנחנו נתמוך בך.

כאשר שר החקלאות, חיים גבתי, קם לענות, הגיב בהרחבה על ביקורתנו. לגבי דוגמה אחת שהעלינו מצא שטעינו שכן לדבריו חוסלה הכפילות במה שנוגע לחינוך החקלאי בין משרדו לבין משרד החינוך. לגבי שאר הטענות, לא מצא תשובה מעשית. ובעניין מחלקת ההתיישבות של הסוכנות, יצא להתקפת נגד:

גבתי : מתוך דבריו של ח"כ אבנרי התרשמתי כי הוא סובל מראיה לקויה. הוא רואה את הכל כפול. משרד החקלאות ומחלקת ההתיישבות — כפילות. בהדרכה — כפילות. בחינוך החקלאי — כפילות.
קריאה : גם אצלו כפול. העולם הזה — כוח חדש.
אבנרי : אבל המחלקה קיימת, נכון?
גבתי : בוודאי, אבל אין כפילות.

וכאן ענה השר תשובה שאינה לעניין. שצריכים לטפל בהתיישבות החדשה. כיום מעבירה המדינה את התמיכה באמצעות מחלקת ההתיישבות. מדוע שלא תעשה זאת המדינה באמצעות מחלקת ההתיישבות במשרד החקלאות? כל יחידה משרדית עולה כסף רב. ניתן היה לקמץ מיליונים לירות אילו היה הדבר מתבצע באמצעות משרד החקלאות.

גבת'י : אני רוצה שחברי הכנסת אבנרי ודגני יידעו שעליידי כך שנשנה את המיסגרת לא תיפתר הבעיה. צריך לקחת בחשבון שיש למצוא פיתרון שיענה על שאלת ההתיישבות החדשה הקיימת, וזה צריך להיות כלי שיהיה מסוגל, במידת הצורך, גם להקים יישובים נוספים.

אבנרי : מדוע לא משרד החקלאות?

גבת'י : משרד החקלאות אינו בנוי לזה. אפשר לבנות אותו כך, אבל אז צריך להקים בתוך משרד החקלאות מחלקה להתיישבות.

אבנרי : זה בסדר.

נתברנו לאחרונה כי אכן ייעשו שינויים והמחלקה להתיישבות תצומצם ואולי אף תבוטל כליל. אבל ספק אם נציגי המפלגות ישלימו עם ביטול זה. כי בסוכנות נוח לכולם. אין פיקוח פרלמנטארי. שם יכולות המפלגות לחלק ביניהן את השלל באין מפריע. לכן מוכרחה הכפילות, העולה למשלם המיסים עשרות מיליוני לירות בשנה, להישאר.

בדיון זה בלטה עובדה נוספת. הנוכחות היתה גבוהה מן הרגיל. הסיבה לכך היתה פשוטה למדי. המנגנון המפלגתי בשטח החקלאות מהווה קבוצת לחץ אדירה, וחבריו הוסיפו לרשימת הנוכחים.

12 דקות — 13 משרדים

כיוון שפטור בלא-כלום אי-אפשר, קיימו בכל זאת בכנס החורף* דיון קצרצר על תקציבי כל יתר המשרדים הממלתיים, בטרם אישרה הכנסת את חוק התקציב לשנת 1966/67.

הדיון נערך בדרך של הנמקת הסתייגויות. לנו הוקצבו, להנמקת כל הסתייגויותינו, 10 דקות: פחות מדקה על כל משרד. הגשנו 139 הסתייגויות — יותר מאשר כל ח"כ אחר. שקלנו אם לבחור מבין המשרדים אחד או שנים ולדבר עליהם, או לדבר על כל 13 המשרדים ולנמק בכל משרד ומשרד מספר הסתייגויות. העדפנו את הדרך השניה.

יור' הישיבה, ח"כ יצחק נבון, גילה אורך-רוח. הוא הקציב לאורי אבנרי שתי דקות נוספות, ובמשך 12 דקות נימקנו בצורה טלגרפית, את הסתייגויותינו:

1) משרד ראש הממשלה: אנו מציעים להוסיף שני מיליון לירות לרשות לתיכנון כלכלי. לדעתנו דרוש תיכנון מרכזי במדינה, ואנו מציעים לרכז את כל התיכנון הכלכלי במדינת במשרד זה.

מרכז ההסברה — אנו מציעים לקצץ את תקציבו במיליון וחצי לירות. זה מוסד שכל-כולו תעמולה מפלגתית, ולא אנו צריכים לשלם בעבודה.

המועצה הלאומית למחקר ולפיתוח — אנו מציעים להפחית לירה. אני מצטער שעלי להתנגד לדעה שהביע היושב-ראש, חבר-הכנסת נבון, כאשר הופיע קודם כנואם. נערך מחקר גדול מטעם הטכניון בין אנשי המחקר. נמצא שאנשי המחקר אינם רוצים בקשר עם הממשלה. מכיוון שהמועצה היא ממשלתית, אין המדענים והתעשיינים מתייחסים אליה באמון רב.

לשכת היועץ לענייני ערבים — אנו מציעים לבטל אותה לגמרי. זוהי ממשלה סודית, מנגנון חושך במובן האמיתי של המלה. זוהי דיקטטורה טוטליטארית, המופעלת נגד המיעוט הערבי. אין לה מקום במדינה דמוקרטית.

* הכנסת מקיימת שני כנסים לשנה, כנס החורף וכנס הקיץ. שנת עבודה בכנסת קרויה „מושב“, וכנסת סדירה מקיימת ארבעה מושבים, ובכל מושב שני כנסים. לפי החוק, זמנם של שני הכנסים יחד הוא שמונה חודשים לפחות.

השתתפות בעתון „אל-יום“ — אנו מציעים לבטלה לגמרי. כבר דיבר על כך חברי-הכנסת טובי. זה בטאון מפלגתי, ולא אני צריך לשלם עבורו. אנו מציעים למחוק לגמרי את הסעיף של „המרכז לתפוצות“. אין לי מה להוסיף לכל מה שאמר היושב-ראש, חברי-הכנסת נבון, על הנושא הזה. אני חותם על כל מילה שאמר. אנו בעד פירוק הסוכנות היהודית, והעברת כל סמכויותיה לידי המדינה. אבל כל זמן שהצעה זו לא נתקבלה, אין כל טעם להקים עוד מנגנון ביורוקראטי מיותר, לצורך מפלגתי גרידא. (2) משרד האוצר: יחסי ציבור והסברה — אנו מציעים לבטל את הסעיף, כי ממילא זה לא יעזור.

מחקרים לתיכנון כלכלי — הרי אין תיכנון כזה. אנו מציעים לבטל את הסעיף. מינהל הדלק — אנו מציעים להפחית לירה. המינהל אינו בעל תוכן רב, אם לומר זאת בצורה עדינה. הבנוי שייך לאוצר, החשמל שייך לפיתוח, הגאז שייך למשרד המסחר והתעשייה, האטום — למשרד הבטחון, אנרגיית השמש — למשרד ראש הממשלה. איננו רואים כל צורך במינהל כזה.

אגף החשב הכללי — אנו מציעים להוסיף לירה אחת. אנו מציעים לרכוש באגף זה את כל פעולות המשכורת של המדינה, כל תשלומי המשכורות, כל התשלומים לספקים וכו', במקום המצב הקיים, כשבכל משרד ממשלתי יש מדורת-שלומים נפרד.

אגף מטבע-חוץ — הצענו להפחית רבע מתקציבו. אנו סבורים שיש מקום לפיקוח על המטבע, מדינות כמו לבנון ושווייץ התעשרו בשל חוסר פיקוח כזה. אך כיום, לדעתנו, אין עדיין אפשרות לבטל אצלנו את הפיקוח על המטבע, כי דבר זה יגרום לבריחת הון. אבל בוודאי אפשר לייעל את הפעולה, ובצורה זאת לחסוך בהוצאות.

רשות החברות הממשלתיות — אנו מציעים למחוק את ההוצאה. החברות צריכות לכסות בעצמן הוצאה זו.

נציבות שירות המדינה — אנו מציעים לקצץ בערך ברבע את תקציבה. הנציבות מנופחת. במיבצע הסיווג נטלו לעצמם עובדי הסיווג את הסיווג הגבוה ביותר.

אגף מס רכוש וקרן פיצויים — אנו מציעים לבטל שלושה-רבעים מתקציבו. את הטיפול במס זה יש להעביר לאגף מס-ההכנסה, ולסדר הישבון ארצי.*

אגף המכס והבלו — הצענו להוריד כמיליון ל"י מתקציבו. יש לאחד את כל המיסים העקיפים במס אחד ובאגף אחד. דבר זה יביא לחסכון רב מאוד.

סעיף רזרבה — אנו רוצים להורידו לחצי. בהודמנות זו אני רוצה לשאול את משרד האוצר: איפה רשומות בתקציב המדינה ההכנסות הבאות למדינה ממכירה בלתי-חוקית יומי-יומית של דולרים ממשלתיים בשוק השחור, ברחוב לילינבלום בתל-אביב, בשער של 3.4 ל"י? הדבר מגיע — לפי המחקר שלנו — לעשרות אלפי דולרים ליום. היכן הכסף הזה?

(3) משרד הבריאות — כל ההסתייגויות שלנו מבוססות על האמונה שיש להלאים את קופות החולים ולהקים בארץ ביטוח בריאות ממלכתי, תוך מתן שכר הוגן לרופאים. חוץ מזה, נראה לי שההוצאות המינהליות של כל בתי-החולים אינן עומדות ביחס סביר להוצאות הרפואיות שלהם.

(4) משרד הדואר — משרד זה הוא דוגמה לחוסר יעילות. שירות הטלפונים יקר וגרוע.

* כעבור כשנה וחצי אוחד האגף עם אגף מס-הכנסה.

ייתכן שהיו צריכים להעביר את כולו לידי חברה פרטית, בעלת מוניטין בין-לאומי. בנק הדואר מסורבל, יקר ובלתי-יעיל, ועצם קיומו טעון בדיקה מחודשת.

5) משרד הדתות — מובן מאליה שאת המשרד הזה היינו רוצים לבטל כולו. הוא קיים רק כדי לתת עמדת-כוח למפלגה מסוימת. די במדור לענייני דתות במשרד הפנים, השייך ממילא לאותה מפלגה, לפי החלוקה הפיאודלית של המנגנון הממשלתי בין המפלגות.

הרבנות הראשית — אנו מציעים לבטל את הסעיף. איננו רוצים רבנים מטעם הרבנות צריכה להיות מוסד חופשי, בלתי-לוי, שיתקיים על חשבון המזדקקים לו.

בתי-הדין הרבניים — אנו מציעים למחוק את הסעיף. אנחנו דוגלים בהעברת כל סמכויותיהם לידי מערכת-השיפוט של המדינה. מי שרוצה להזדקק להתדיינות דתית, בתור בוררות מרצון, חופשי לעשות זאת — על חשבונו.

6) משרד המשטרה — את כל המשרד הזה יש לבטל. הוא הוקם בשעתו בגלל סיבה אישית. שרי-הפנים הראשון, מר גרינבוים, לא רצה שהמשטרה תשתייך למשרדו. הוא קיים היום מסיבה אישית אחרת — אין דרך אחרת למפא"י למנות שר ממוצא ספרדי. ודאי אין זה נימוק שישכנע את משלם המיסים לקיים משרד משטרה נפרד. את המשטרה יש להעמיד תחת פיקוח משרד הפנים.

„גדוד של רושמי רפורטים“

דרשנו להוסיף לסעיף „משרד המשטרה“ באופן סמלי לירה אחת, כדי להדגיש את דעתנו שמשכורות השוטרים הן קטנות מדי. יש להעלותן, כדי שאנשים בעלי רמה יימשכו למקצוע חיוני זה, על מנת שהמשטרה תהפוך למשטרה, תחת להיות גדוד של רושמי רפורטים.

אני רוצה להתנגד לדעתו של חבר-הכנסת סורקיס. אני סבור שיש מקום להעסיק שוטרים בשכר, ולא רק במופע-ספורט. הייתי מציע שיהיה שוטר בשכר בכל אולם קולנוע, ובצורה זו יושם קץ לבריונות השוורת בני.

7) משרד המשפטים — האישום המרכזי נגד משרד זה הוא העדר כל פעולה לניסוח חוקה. בסעיף חקיקה ותיכנון משפטי, אנו מציעים להפחית לירה אחת. למעשה, אין תיכנון משפטי. אילו היה, מזמן היו מחליפים את הוראות החוקים הישנים.

רישום והסדר קרקעות — מראשית זמן המנדט עוד לא גמרו לבצע את הסדר הקרקעות.

יש להזכיר את עיגויי הדין. המשפטים נמשכים שנים, ויש לייעל את עבודת השיפוט. 8) משרד הסעד — תשלומי הסעד קטנים מדי, ויש להוסיף. הוצאות המינהל גדולות מדי, ויש לקצץ. יש ים של מוסדות-סעד ברשויות השונות — בממשלה, בעיריות וכו', — ויש לאחד את הכל תחת גג אחד.

9) משרד הפיתוח — לפי דעת שר האוצר, שבוטאה בפומבי, המשרד מיותר. אנחנו שמחים להצטרף — במקרה בודד זה — לדעתו. המשרד רוקן מרוב תוכנו. למעשה, רוב ענייני הפיתוח אינם שייכים לו. אפילו משק האנרגיה אינו מרוכז במשרד זה, חוץ מהחשמל.

10) משרד הפנים — למעשה היה זה צריך להיות משרד שיכלול פונקציות רבות; משטרה, שיכון, תחבורה, דתות, תיירות ועוד. כמו שהוא — הפונקציות קטנות מדי לעומת התקציב, שהוא גדול מדי.

מדוע אין מוציאים דרכונים ישראלים אלא לשנתיים, מדוע לא לארבע שנים? אפשר היה לחסוך בכך הוצאות ביורוקרטיות.*

* בשנת 1969 שונה החוק על מנת לאפשר הוצאת דרכונים ברייתוקף לתקופה ארוכה יותר.

מינהל המחוזות — זהו שריד מתקופת הוד מעלתו ה־ District Commissioner. במציאות של היום הוא מיותר לגמרי, כי כל משרד ממשלתי מקיים בכל מקום משרד מקומי משלו. המועצה הציבורית למניעת הרעש וזיהום אוויר — משרד הפנים אינו עושה דבר להגשמת החוק בשטח זה, ומחדליו גובלים בביוזי החוק. מה טעם להקציב לו כסף? ביקורת סרטים ומחוזות — מיותר לגמרי. איננו רוצים בצנזורה, מה גם שהיא לא פעם טפשית. אם בכלל יש מקום למוסד כזה — מקומו במשרד החינוך. (11) משרד השיכון — מדוע עוסקת הממשלה בכלל בשיכון? צריך להיות מדור במשרד הפנים, שיעסוק בתיכנון, ומשרד האוצר צריך להפנות אמצעים לשיכון מעוטי־היכולת. אך אין צורך בביצוע ממשלתי.

אגף לפרוגרמות — השיכון הממלכתי מכער את הארץ ללא תקנה. טיפוסי המבנים תוכננו ללא כל התחשבות במצב הטופוגרפי והאקלים. מצב המבנים גרוע. בבאר־שבע, למשל, נבנו ב־1957 שיכונים, שמצבם כיום כה ירוד, שאי־אפשר עוד לתקנם. אגף לתיכנון פיזי — אנו מציעים לבטל את הסעיף. תיכנון קיים במשרד הפנים. מדוע צריך לתכנן כפליים?

מפעלי משרד השיכון: אנו מציעים לקצץ. משרד השיכון, על שלוחותיו וחברותיו, הוא גורם המתחרה בשוק הבנייה על כוח־העבודה, ואינו בונה יותר בזול. „חברת שיכון ופיתוח“ הוקמה כדי להקים מרכזים ציבוריים באזורי־פיתוח, ולמעשה היא בונה עכשיו באזורי החוף. למשל, מגרד־שחקים בחולון.

אגב, אין שום מדיניות מרכזית לגבי הבנייה. מצד אחד יש תמריצי בניה על־ידי העיריות, כגון: מיסים עצומים על מגרשים פנויים, מצד שני, ישנה מדיניות כללית של צימצום הבנייה באזור החוף.

יש לבדוק מחדש את כל בעיות השקעת הכספים בבנייה. זהו גורם אינפלציוני מרכזי במשק. האם לא כדאי יותר לעודד בניית דירות להשכרה? זה היה מוריד לחצים אינפלציוניים ומעודד יבוא הון מחוץ־לארץ, וכן היה מוסיף תרומה גדולה לניידות עובדים. (12) משרד התחבורה — רישוי כלי־רכב ונהגים — אפשר להעביר את כל המבחנים למוסכים מורשים, ולהשאיר בידי הרישוי רק את תפקיד הפיקוח.

אגף הספנות והנמלים — יש כאן כפילות רבה לגבי רשות הנמלים. פיתוח רכבת — כדאיות הרכבת בכל הארצות מוטלת בספק. אחוז התחבורה המוטורית עולה בכל הארצות. הרכבת שלנו היא Status Symbol. יש לוותר על הובלת נוסעים, שאינה ריווחית, ולהסתפק בהובלת משאות. כל הפסדי הרכבת מועברים לממשלה. (13) משרד התיירות — אנו מציעים לקצץ את סעיף הלשכות בחוץ־לארץ ב־1.5 מיליון ל"י. צריך לאחד בכל מקום את הלשכה של משרד התיירות עם משרדי „אל־על“ ו„צים“. אין צורך בלשכה מיוחדת.

החברה הממשלתית לתיירות — היתה קיימת חברה כזאת לפני הקמת משרד ממשלתי מיוחד. בינתיים הוקם משרד התיירות, מטעמים פוליטיים־מפלגתיים. החברה לא בוטלה, והדבר בוודאי אינו דרוש.

למרבה הצער, לא הושמעה כל תשובה עניינית להערות אלה. לאחר ההנמקות, הגיע תור ההצבעות. בסך הכל היו 182 הצבעות. ההצבעה היתה סיטונית, כשעליה מנצח בתומור ובכשרון יו"ר הישיבה, ח"כ ישראל ישעיהו. ההצבעה הזכירה מכירה כללית, בה שימש יו"ר הישיבה בתפקיד של כרוני. מובן ששום הסתייגות לא נתקבלה.

האביב התדפק על דלתות הכנסת וההצבעה התנהלה באחירה נלבבת, היתולית. היר"ר הכריז: „הצבעה בעד ההסתייגות של עמוס דגני, מי בעד?” דגני הרים את ידו ושאל: „לאיזה משרד מצביעים עכשיו?” ח"כ יצחק נבון קרא לחבריו: „בואו נצביע בעד ההסתייגות של ח"כ מגוריה-כהן”, וחבריו לסיעה הצטרפו להצבעה.

תופיק טובי תמך בהצעות מיקוניס. אחרי הכל, מיקוניס שהה אותו זמן במוסקבה. היד הורמה, ונבון הצביע בעד ההסתייגות מיקוניס. בעד איזה הסתייגות? ספק אם מישהו ידע. ח"כ יוסף פישר, מהמערך, הצביע בעד ההסתייגות אבנרי. טוב שמצליף סיעת המערך לא הבחין בכך. היד מורמת ומורדת, מורדת ומורמת, בקצב של שעות. ההצבעה היא דופק הכנסת. קולו הבאריטוני של יו"ר הישיבה אינו נחלש: „מי בעד? מי נגד? ההסתייגות לא נתקבלה.” חברי הכנסת מתעייפים. הם חללים להצביע. יו"ר הישיבה בשלו: נדחתה, נתקבלה.

הבל מאוד שאי-אפשר לצלם. פיתוח התמונה עשוי להוכיח שהיוצרות נתחלפו. אבנרי לא מתעייף. הוא מצביע. היחיד שמצביע תמיד נגד הצעת החקודה. כשמגיעים להצבעה נגד הצעת הוועדה — אפילו חברי האופוזיציה אינם מצביעים נגד. שיקול של חיסכון בהרמת יד.

למחרת היום, שוב הצבעה. הפעם העמידו לקריאה שלישית את חוק התקציב לשנת 1966/67. בעד חוק התקציב — 36 קולות. נגד — 24 קולות. זוהי הצבעת יוקרה, אולי ההצבעה החשובה ביותר המתקיימת בכנסת. מספר הנוכחים הגיע ל-60 בלבד.

השר פינחס ספיר

הדיון על המשרדים הממשלתיים לא תם בכנס החורף. הכנסת המשיכה בכנס הקיץ בדיניה על אותם משרדים שעליהם לא נערך בשעתו כל ויכוח. אלא שהפעם לא היה כל טעם להתעכב על פרטים, משום שתקציבי המשרדים אושרו מכבר.

דיברנו על-כן על מדיניות המשרדים. הדיון כשלעצמו היה עקר, ללא כל הצבעות, ללא הצעות-החלטה. סתם כך — דיון בחלל הכנסת. עירערנו על נוהל זה בפני ועדת הכנסת. תבענו לסכם כל דיון בקבלת החלטה מטעם הכנסת לגבי מדיניות המשרד. תביעתנו לא נתקבלה.

כשהחלה הכנסת לעסוק בסקירת שר האוצר על פעולות משרדו, שוב נפתח אחד החיכוחים הכלכליים. כמעט כל ויכוח עם שר האוצר נושא אופי אישי. החיכוח דומה למלחמת שחרים. תחילה נכנס השור לזירה. פינחס ספיר קורא את נאום הפתיחה. השור האימתני מתהלך בזירה בכל כובד מישקלו.

אחר-כך באים הפיקאדורים והמאטאדורים של כל הסיעות, ונועצים בו חנינות מילוליות. אחרי כמה שעות של דקירות כאלה, מלא השור חמת-זעם. ספיר עולה על דוכן הנואמים כדי להשיב. אוי למי שדיבר נגדו. השור רץ בזירה, נועץ את קרניו החדות במעניו, דורס ורומס ומועך כל מי שנתקל בדרכו. זהו נאום הסיכום שלו.

מבחינה חיצונית, ספיר הוא ארכיטיפוס של איש חזק. הוא שופע ביטחון עצמי ומתייחס בזלזול לזולתו. ספיר מרכז בידיו כוח עצום. כוח זה מוסיף לבטחונו העצמי הגדול. הוא מרגיש בעוצמתו, ולמעשה הוא עושה במשק המדינה כבתוך שלו, אם כי לא לעצמו. משק זה, שהוא פרוטקציוניסטי במהותו, בנוי בעיקרו על זרם בלתי פוסק של הון מחוץ-לארץ. מאות מיליוני דולרים לשנה. ספיר, כמחלק החלק הארי של הכסף הנכנס, שולט למעשה שליטה לבדית כמעט על כל ענפי המשק.*

כוחו של שר האוצר אצלנו אינו כפוף לשום חוק, וגם לא לביקורת הכנסת. כל החלטה מעשית מופקדת בידיו

* תפקידו הנוכחי של ספיר כמזכיר מפלגת העבודה הוא תפקיד זמני בלבד. ספיר לא זנח את שליטתו הלבדית על המשק הישראלי גם עתה, בכהנו כמזכיר מפלגת העבודה.

ובידי אנשי מנגנונו. אין החוק קובע אפילו קריטריונים אובייקטיביים המחייבים את שר האוצר, או מישהו משרי הממשלה, כוּצד לחלק את הכסף, מתי להעניק ומתי לא להעניקו. הכל מסור לשיקול דעת ואנשי האוצר מטפלים בכל מיקרה לחוד וקובעים למי תינתן תמיכה ולמי לא.

זהו מיטשר החלוקה. זוהי אחת מצורות פניו של המשק הפרוטקציוניסטי. מובן שהאיש הקובע המרכזי בר הוא פינחס ספיר, אפילו אם מכהן הוא זמנית בתפקיד אחר.

בדבריו (אז) הדגיש אבנרי עובדה זו:

הרשו לי להקדים לדברי שתי הערות.

ראשית: אני מצטער מאד שראש־הממשלה אינו נמצא עמנו. לא רק מפני שהייתי רוצה שישמע את הוויכוח המאלף הזה, אלא קודם כל מפני שלא הייתי רוצה שיהיה במקום שהוא נמצא בו ברגע זה — בקונגו.

אני סבור שביקורו של ראש־הממשלה ביער זה של עמודי־תליה, בארץ שבה נעשו הדברים המבחילים שנעשו שם בימים האחרונים — ביקורו של ראש־הממשלה במצב זה, ברגע זה, במקום שהוא — הוא כושה וחרפה לכולנו.

הערה שניה: אני תמה על הצורה שבה מתנהלים דיונים אלה על משרדי־הממשלה. לכנסת הוגש בשעתו תקציב משרד־האוצר. הכנסת אישרה אותו מזמן. עכשיו אנחנו מנהלים כאן ויכוח תקציבי ללא תקציב.

בתום ויכוח זה לא תקבל הכנסת שום החלטה — אפילו לא החלטה פורמלית. הדיבורים נשפכים, כאילו, לתוך חלל ריק.

נשמעת הרצאה של השר, נשמע הדיון של הכנסת, נשמע הסיכום של השר — ובוזה נגמר הענין, כאילו כל זה לא היה ולא נברא, וכל המטרה היא למלא כמה עמודים בפרוטוקול.

אני סבור שעל הכנסת לתת את דעתה על כך ולבטל נוהג זה. אם מתנהל ויכוח אחרי שכבר אושר התקציב, צריך דינו של ויכוח כזה להיות כדיון ויכוח על הודעה ממשלתית. כלומר: הוא צריך להסתיים בקבלת החלטות.

אולי זה גם יביא לכך שחברי־הכנסת יכבדו את הדיון בנוכחותם, ולא ייווצר המצב שאנו רואים כאן — כשעל עניינים כל־כך חשובים כמו האבטלה ותוספת־היוקר מדברים בפורום נכבד של 10, 8 או 12 חברי־כנסת. זה אינו מוסיף כבוד — לא לדמוקראטיה, לא לכנסת ולא למדינה בכללה.

קריאה: יש יותר!

אבנרי: הבה ונספור. ובכן — נוכחים בדיוק 14 חברי־כנסת.

פישר: הדמוקראטיה מרשה לחברי־כנסת שלא להיות כאן. גם זו דמוקראטיה.

אבנרי: הדמוקראטיה מרשה גם לעשיר וגם לעני לגווע ברעב. בכל זאת, אולי תסכים עמי שאין זה נאה שהויכוח על נושאים כל־כך מרכזיים מתנהל בפורום כזה, כאשר רוב חברי הממשלה וחברי־הכנסת אינם נוכחים. אין זה מוסיף כבוד לבית, ואני שואל את עצמי איך זה נראה לציבור בחוץ.

לגופו של ענין, כבוד היושבת־ראש:

הנושא האמיתי של דיון זה לא היה צריך להיות משרד־האוצר שישנו, על הטוב והרע שבו — אלא המשרד המרכזי החסר במערכת השלטון: משרד הכלכלה.

מבחינה כלכלית, דומה ממשלת ישראל לגוף המצוייד בכל האברים והחושים. אולם חסר בגוף זה החלק האחד, הקטן והקובע: מרכז הבקרה במוח, המתאם בין כל האברים והחושים, והנותן

להם הנחייה מרכזית. כך אין חושה־הריח מתואם עם חושה־השמיעה, אין רגל ימין מתואמת עם רגל שמאל.

מה חסר לשלטון זה לשם הכוונת המשק? יש לו הכל: שלטון על יבוא ויצוא, תעסוקה ואשראי, נזילות; בידיו מכשירי־שליטה כגון מיסוי ישיר ועקיף, מכס ותשלומי־חובה, פרמיות וסובסידיות, יש הכל. אולם אין אותו מרכז־בקרה: החלק המרכזי של המוח, הצופה מראש את התהליכים, הקובע את התיכנון המיסגרי הכולל, הנותן את ההנחייה האחידה לכל משרדי־הממשלה ומישורי המשק.

זהו החלל הריק במערכת־השלטון, חור משווע, המונע כל נסיון אמיתי להבראת המשק. בחלל ריק זה עומד אדם אחד. אין לזלזל במר ספיר — הוא אדם חזק מאד, בעל כושר־שלטון, אדם היודע לפרוץ מחסומים כמעט בכוח התאוצה הפיסית שלו.

ומכאן התופעה המוזרה: במקום שנמצא מר ספיר, האיש, שם נמצא מרכז המשק. כשהוא עובר ממקום למקום, הולך עימו כל המשק, על יעדיו ותפיסותיו.

פעם היה מר ספיר שר המיסחר והתעשייה. אז ראינו אותו — ואיך יכולנו שלא לראותו, אלה מאיתנו שהם צופי־קולנוע מושבעים? — בדמות האדם הגזור סרטים.

העיקר היה להקים מיפעלים. העיקר היה ליצור תעסוקה, בכל מחיר, אף במחיר של אותה אבטלה סמויה שמר ספיר בגילגולו הנוכחי כה מרבה לדבר עליה.

אז הוקמו מיפעלים בסרט הנע, כמעט מדי יום, בלי־חשובים של ריווחיות, נגד חישובים של ריווחיות. החממה של מר ספיר הגנה על הכל. זהו המשק הפרוטקציוניסטי, שאנחנו מרבים לדבר עליו (ואיננו מדברים עליו די הצורך, מפני שאין לנו זמן). לא רק כפרי־פוטיומקין כמו המיפעל של ג'ימי לוי, אלא גם מיפעלים כמו "ליילאנד" באשדוד, מרכזי המכונות, "סומרפין", ומאות דוגמתם. ייצור של שמונה ל"י לדולאר, עשר ל"י לדולאר, ולעתים אפילו שלושים ל"י לדולאר. ולא במיקרה דאג שר־האוצר שאיש אינו יודע — וגם הוא אינו יודע — מה מחיר הדולאר הנחסף בכל מיפעל.

מאז נתקיים במר ספיר תהליך של גילגול נשמות, והוא הפך שר־אוצר. לפתע חדלו כל התפיי־סות של אתמול להיות נכונות — מר ספיר החדש קם על מר ספיר הישן (וגם על יורשו). עכשיו מהווה את המרכז מר ספיר שר־האוצר — כלומר, למעשה, שר־התקציב.

זוהי נקודה, שאיש אינו שם לב אליה די צורכה. כשר־האוצר, בעייתו העיקרית של מר ספיר החדש היא לאזן את התקציב. הוא המעביד הגדול ביותר במדינה, משלם־המשכורות הגדול ביותר, בצד חבריו בחברת־העובדים. ממילא השתנתה נקודת־השקפתו לגמרי. בעיניו של שר־התקציב יכולה בעייה חשובה, אך מישנית, לקבל ממדים של הבעיה המכרעת בהא הידיעה. למשל, בעיית תוספת־היוקר שהשפעתה על המשק היא שולית, אך שהיא מרכזית למי שצריך לשלם באחד בחודש הבא את משכורות עובדי־המדינה או עובדי־ההסתדרות.

פלד : טעותך היא בזה, שמר ספיר היה נגד תוספת־היוקר גם כאשר היה שר־המיסחר ...

אבנרי : בוודאי, אבל אז הוא לא פעל כפי שהוא פועל היום.

פלד : אז לא שמת לב לזה.

אבנרי : אז הוא לא עשה מה שהוא עושה היום, מפני שזה לא היה כליכך השוב לו.

איננו אומרים שאין זו נקודת־השקפה לגיטימית. היא לגיטימית בהחלט, והיא צריכה להתבטא. אולם אנו אומרים: זוהי רק אחת מנקודות־ההשקפה הרבות הצריכות להשפיע על הכוונת המשק. זוהי נקודה אינטרסנטית צרה. הצעתנו הממשית היא זו:

משרד-האוצר צריך להיות למשרד-התקציב, ותו לא. בממשלות רבות בעולם זוהי פונקציה נפרדת, בדרג מיניסטריאלי. שר-התקציב — שאפשר לקרוא לו גם שר-האוצר — צריך להכין את תקציב המדינה ולנהל את משק-המדינה. אולם מעל לשר-האוצר, וגם מעל לשר-העבודה, שר-המסחר-והתעשייה ושר-החקלאות, צריך לעמוד המתכנן הממשלתי המרכזי.

פישר : זה יהיה שוב מר ספיר!

אבנרי : לזה אני עומד להגיע עוד מעט.

מתכנן ממשלתי זה צריך להיות בדרג סגן ראש-הממשלה, מעין על-שר, אדם העומד בראש משרד תפקודי מצומצם, משוחרר מנטל אדמיניסטרטיבי, ראש של צוות יעיל של תכנון כלכלי מרכזי, בעל פיקוח על התהליכים ובעל היכולת לכפות את המדיניות המרכזית על כל משרדי-הממשלה, תוך תיאום מרכזי מחייב.

איננו מטפלים כאן בעניינים אישיים. יכול מר ספיר בכבודו ובעצמו להיות לסגן ראש-הממשלה לתכנון כלכלי (כל עוד קיים המישטר הקיים, כמובן). ואז, כשם שידע לכפות את אישיותו על הכל בגילגוליו הקודמים, יידע מן הסתם לאמץ לעצמו את נקודת-ההשקפה הנובעת מן התפקיד החדש, ולדאוג לכפייתו על הרבים.

מה היה מר ספיר — מר ספיר דאז, זה שקיים רק בדמיוננו — צריך לעשות אז ?

כולנו מבינים מהי מחלת המשק שלנו. קיימים עשרות ענפים ומאות מיפעלים בלתי-ריווחיים, שלא יהיו ריווחיים לעולם. יש שירותים מנופחים, ובעיקר מנגנון בירוקראטי מנופח (וטוב ששר-האוצר הודה בכך סוף-סוף בפה מלא, היום). יש להעביר, בצורה מאורגנת והדרגתית, את המשאבים ואת העובדים מענפים אלה לענפים חדשים, שאותם יש להקים או להרחיב לפי תכנון כלכלי, שיבטיח ריווחיות ועמידה בתחרות בשוקי העולם.

על זה קל לדבר וגם דיברו על זה כאן היום. אבל לדיבורים אלה אין כל ממשות. זה לא יבוצע לעולם, חרף כל הדיבורים, כל עוד אין המכשיר המרכזי לביצוע זה, ומכשיר מרכזי כזה לא יקום לעולם, חרף כל הדיבורים, כל עוד שולט בארץ מישטר פרוטקציוניסטי, תרתי-משמע, המורכב מקבוצות-הלחץ שהן הנהגות מן המצב הקיים, כסרטן בגופו של אדם.

ואז בא שר-האוצר, בגילגולו הנוכחי, כמובן, ומציע תרופת-פלא; ביטול תוספת-היוקר.

ביטול תוספת-היוקר פירושו: תשלום פרמיה על-ידי העובדים למשק כושל.

זה אפילו איננו אספירין לחולה סרטן. זוהי נרקוזה חלקית, שבאה להשכיח את העיקר.

זה לא יועיל אף לאחד. זה רק יועיל לשר-התקציב לאזן את התקציב ב-1 בחודש הבא. חבל שאנשי-משק אחרים, מפני שגם להם אינטרס צר כזה, נתפסים לתרופות-אליל כאלה.

...אין זה נכון שהעובדים אינם מוכנים לסבול. הלוואי ומנהלי מלון "הילטון" ושותפי הלוואי רוטשילד היו מוכנים לסבול ולהקריב למען המדינה כמו הפועל הפשוט דווקא בנמל חיפה. אבל לסבל צריך להיות צדק, ולסבל גם צריך להיות הגיון. הסובל רוצה וזכאי לדעת כי קורבנו מביא באמת להבראה...

דולארים שחורים

ספיר אינו אדם מלהיב. הוא גואם גרוע, המשולל כל ברק רומנטי. אולי זו הסיבה לכך שבחיכוחים פומביים הוא מעליב, ומפגין זילזול. מי שקרא קריאת ביניים לספיר, שם את נפשו בכפו. הוא רואה בקריאות הביניים התגרות אישית ועונה לרוב בגסות.

כשקם ספיר לשאת את נאום הסיכום שלו, לא התכוון לענות לנאומו של אבנרי. הוא כלל לא שמע אותו. עד שקם אבנרי לנאום, הקשיב — אם כי בזילזול בולט — לכל הנואמים. אך אחרי המשפט הראשון של אבנרי,

קם באופן הפגנתי ויצא החוצה. מכיוון שהוא עמד לסכם את הנאום עוד באותו יום, כעבור שעה, לא התכוון גם להעמיד פנים כאילו קרא את הדברים בפרוטוקול. הוא התכוון פראש להתעלם מהם. אבל אנחנו לא התכווננו להתעלם מדבריו שלו. לכן, כשדיבר על ירידת מחיר הדולרים השחורים, כאילו היתה סימן להצלחת מדיניותו, שיטע אבנרי את דבריו:

ספיר: ... בישראל יש דבר ששמו "דולאר שחור". הוא היה 3.56 לירות. הוא ירד ל-

3.29 לירות.*

אבנרי: האם הממשלה מוכרת דולארים בשוק השחור, כדי להוריד את המחיר?

ספיר: אינני מתחכח איתך, אדוני! למה בכלל אתה מפריע לי? אינני שומע אותך ואינני מפריע לך. תדבר לך כמה שאתה רוצה!

אבנרי: האם מוכרת הממשלה דולארים בשוק השחור, כן או לא?

ספיר: כבר שאלת אותי, וענית ליך! בעיתון שלך, שהוא ספק עיתון, ספק — כתבו על זה כבר שבע פעמים, עם תמונות, והדבר לא עשה רושם על אף אחד. **אבנרי**: אין לך תשובה לזה!

בכל זאת השיב ספיר על הטענה העיקרית של נאומנו: חוסר תיכנון כולל במשק. גם נואמים אחרים עמדו על תופעה זו.

ספיר: "אינני זקוק לתעודת-אישור שאני בעד תיכנון. לאלה אשר המציאו את התיכנון הכולל, ובזה הם תולים את כל תיקוהם — מפני שהם צריכים גם לנגח משהו — ברצוני להגיד שבחקלאות יש תיכנון כולל לחמש שנים, לעשר שנים ול-15 שנים. גם לתעשייה יש תיכנון."

"התיכנון הכולל, הנמצא בדימוינו של משהו, לא יוסיף אף מקום-עבודה ואף מיקצוע! התיכנון הכולל ישנו כמעט בכל שטחי החיים. אין דבר יותר קל מזה, שמישהו יצרף את הכל ויגיע למשהו. אני רק בטוח כי אלה המדברים היום גבוהה על תיכנון כולל, כאשר יגיעו לסיכומים כוללים, יהיה להם יותר מה להעיר...". כך, במחיידי אחת, שלל פינחס ספיר את כל רעיון התיכנון הכולל — הרעיון היסודי של המשק המודרני. גרוע מזה: הוא הוכיח שכלל אינו יודע מה זה. שהרי תיכנון כולל אינו צירוף-יחד של כל מיני תוכניות. בכל מיני שטחים — אלא יצירת תוכנית-אב עליונה ומפורטת, שממנה נובעות תוכניות-המישנה בענפים השונים.

אותו יום התנהל עם חברי-לסיעה של ספיר, ישראל קרגמן, דר-שיח נרגז:

קרגמן: ... יש לי הרגשה שציבור-הפועלים הגיע להבנה והכרה כי בתקופה זו אין מקום לתשלום תוספת-יוקר.

אבנרי: מה דעתך על עריכת מישאל-עם?

קרגמן: תציע אתה שיערכו מישאל-עם! סייגתי עצמי ואמרתי שיש לי הרגשה כזאת... מתוך פגישות שהיו לי עם פועלים... אני מגיע למסקנה זו.

אבנרי: אם כן, למה לא לערוך מישאל-עם בין חברי ההסתדרות?

היו"ר טובה סנהדראי: אבקש לא להפריע לנואם.

קרגמן: אני מצטרף לבקשתה של היושבת-ראש, לא להפריע לי.

אבטלה

ביום הפתיחה של כנס הקייץ, בשנת 1966, היתה הכנסת כמעט מלאה. השרים והח"כים באו לכבד את הבית בנוכחותם, לפחות לשעה קלה. במנוון ובמסדרונות שררה אווירה של בית-ספר אחרי החופשה, כשהתלמידים שמחים לראות זה את זה מחוש, וכולם עליזים. כי הכנסת היא, ביסודו של דבר, מועדון של עסקנים ותיקים, היושבים יחד והמורגלים איש אל רעהו מזה שנים רבות.

בחוץ לא שררה אווירה כל כך עליוה. 150 פועלים מאשקלון באו להפגין, ברשות המשטרה, נגד האבטלה.

* היה זה עוד לפני פיתוח הלירה.

הם ביקשו להתקבל על-ידי ראשי הכנסת וראשי המערך, אך נענו בסרוב. אותה שעה החלה הכנסת לדון במצב התעסוקה.

התיכוח, בו החל הכנס השני של הכנסת השישית, לא חידש דבר — אבל הוא הטיל אור על ההתנהגות הגוברת של הגופים המפלגתיים. כי כמעט כל המפלגות נתפסו בסתירות פנימיות, וכיסו עליהן במליצות דמגוגיות כרגיל, בלט הדבר במיוחד אצל רפ"י. משה דיין נאם נאום, "ימני" קיצוני, בו דרש, "לא לוותר" לפועלים — ולמחרת נאם אלמוגי נאום, "שמאלי" מובהק, בו ציין שאי-אפשר לבצע דבר להבראת המשק באווירה של אבטלה. התמונה בגח"ל לא היתה שונה. לשלושת דובריו — אריה בן-אליעזר, אליעזר שוסטק** ומרדכי שטרן — לא היה דבר משותף, זולת ההתקפה על הממשלה. קשה היה להבין מה הם מציעים — כולם יחד או כל אחד מהם לחוד. חוץ ממרדכי שטרן, כמובן. הוא הציע לחדש את הבנייה בכל מחיר, דבר שאחד מהבריו העיר עליו, מאחורי גבו: „הפעם לא דיבר שטרן בשם סיעת גח"ל, אלא בשם סיעת רסק"ו***. בתוך מפא"י נאמר הכל — דבר והיפוכו, והיפוכו של היפוכו. ישראל קרגמן קבע כי אבטלה יוצרת „שעת כושר“ להבריא את המשק, ובכך נרמז בפירוש כי הממשלה היתה מעוניינת באבטלה, כדי להוריד את השכר בכלל, או לפחות בענפים מסוימים. חברי-התאום בצמרת מפא"י בכנסת, משה ברעם, אמר את ההיפך: צריכים להקריב את הכל, את הבראת המשק ואת היעילות המשקית, כדי למנוע כל אבטלה שהיא. תפקידנו היה להבליט את הניגודים הפנימיים האלה, כדי להוכיח עד כמה אובדות המפלגות עצות. אבנרי עשה זאת על-ידי קריאות ביניים, כי נאומנו היה מוגבל ל-10 דקות, ולא יכולנו לבזבז דקות יקרות אלה על ניתוח האפסות המחשבתית של המפלגות.

הון פוליטי

בכלל, קריאות הביניים הן תופעה שכיחה למדי במליאת הכנסת. קריאת ביניים מוצלחת עשויה לעורר גלי צחוק ולעיתים גם לעורר סערה ושרשרת תגובות. בדרך כלל ניתן לומר כי קריאת ביניים מוצלחת דומה למארב מפתיע. אחדים מחברי הכנסת מתבלבלים מקריאות הביניים המכחזות אליהם, שעה שהם ניצבים על הדוכן ואינם משכילים לנצל את היתרון שבידיהם, בעומדם על הדוכן בסמוך למיקרופון, אשר באמצעותו ניתן לגבור על האחרים. מכל מקום, קריאות הביניים הן בדרך כלל חומר חי ומתסיס.

כאשר דיבר ברעם בזעם נגד הביטוי „אבטלה סמוייה“, שהומצא על-ידי פינחס ספיר עצמו, התפתח דרשיה:

ברעם: ... דיבור בלתי פוסק על איזו אבטלה סמוייה, גם הוא תורם את שלו להרגשה בלב האוכלוסייה, שלפחות עובד אחד מבין כל עשרה מיועד לפיטורין. מה זה מקדם?
אבנרי: לא יפה להשמיץ את מר ספיר בהעדרו!
ברעם (בזעם): אני מבקש ממך לא להגן על כבודו של השר ספיר!

האמת הפשוטה היתה שאף לאחת מן המפלגות של המישטר הקיים לא היה פתרון של ממש לבעייה הכלכלית — כי הבעיה נעוצה בשורשי המישטר עצמו. כל אחת מהן רצתה לעשות הון פוליטי מן המצב — אך בלי להציע שום גישה חדשה.

הדבר בלט בדברי יגאל אלון, שקבע את הטון. הוא נאם נאום יפה, מנוסח היטב, שהיה מתאים לכל סימפוזיון אקדמאי, אך לא הציע שום פתרון של ממש — זולת דיבורים סתמיים על הבראה, ותוכניות יפות לטווח ארוך. בינתיים ביקש מן הפועלים לשתוק. כלהלן:

* רפ"י חזרה למפלגת האם בשנת 1967.

** אשר אז טרם פרש מגח"ל.

*** שטרן טרם סולק ממישרתו כמנהל רסק"ו.

אלון : ... יחד עם זאת, עם כל הרצון הכן להבין למצב רוחם של המובטלים — הרי יש לומר במלוא הבהירות כי בהתפרצויות ובהשבתת מיפעלים, שנאלצו לצערם, ולצער כולנו, לצמצם את מצבות עובדיהם לרגל צימצום הייצור — אין משום פתרון לבעייה הכאובה.

אבנרי : האם הדיון הזה היה מתנהל בלי זה ?

כאשר הכינונו את הנאום שלנו, יום לפני הדיון, חשבנו שזוהי רק טיוטה, וכי יהיה צורך לשנותה בהתאם לגאום הממשלה בפתיחת הוויכוח. אך לא היה שום צורך בשינוי כזה, כי הקו הממשלתי היה בדיוק כפי שניחשנו מראש — דיבורים על תוכניות, ללא שינוי של ממש, ללא תיכנון של ממש. בפני הכנסת נשארה הברירה בין אבטלה גלויה לבין אבטלה סמוייה, בין הזרמת מיליונים נוספים למיפעלים בלתי ריחתיים ובין מצוקה שתגרום למהומות.

אלות משטרה ותמונות עירום

עמדנו על כך בנאומו, שקבע שלושה תנאים להבראת המשק: (א) תיכנון מדוייק של נידות העובדים, כדי למנוע אבטלה ומצוקה; (ב) שמירה על זכויות העובדים ורמת שכרם במעבר ממיפעלים בלתי ריחתיים למיפעלים כדאיים; (ג) השתתפות נציגים של העובדים בתיכנון וביצוע מיבצע ההבראה.

הדרישה השלישית — שפירושה, כמובן, הקמת ועדי פעולה בכל רחבי הארץ — צילצלה כפעמון אועקה באוזני עסקני המערך. — כי זוהי סכנה המאיימת על השלטון הפיאודלי של האברונים ההסתדרותיים. הם קפצו ממש ממקומם. משה ברעם הקדיש את שיא נאומו להתקפת זעם על דרישתנו זו:

ברעם : ... אני יודע שיש כאן סיעה קטנה — לאושרנו היא קטנה, והיא יותר בחוץ מאשר בפנים — שיש לה פתרונות... לאן נגיע? למדינת ישראל נחוצים עוד ועדי פעולה שינהלו את המשק שלה, את הכלכלה שלה, את המאבק הכלכלי שלה? איזו מדינה מכוג זה מתקיימת בעולם? יש מדינה המתקיימת על-ידי ועדי פעולה?

ומכיוון שזה לא הספיק, שלף עסקן הסתדרותי אחר, מרדכי זר, את הנשק הסופי, הטענה הניצחת בכל ויכוח כלכלי — תמונות העירום.

זר : הגדיל לעשות חבר-הכנסת אבנרי... יש מומחה כלכלי אחד בארץ, והוא חבר-הכנסת אבנרי. אינני יודע איפה הוא היה לפני כן. חבל שלא נבחר לכנסת קודם לכן. הוא אמר לנו שכל המיפעלים לא היו רנטביליים. הכל נעשה כמעשה חלם... אתה, חבר-הכנסת אבנרי, מתעלם מכך שבמשך 18 שנה יכולה היתה המדינה הזאת לקלוט למעלה ממיליון עולים, וזאת על-ידי אותם המיפעלים...

אבנרי : ומה עם מאה אלף המובטלים הסמויים, כדברי מר ספיר?
זר : ... אני חושב שהטון והדיבור הזה משחיתים את הנוער הישראלי, והשבועון הזה, שמצד אחד מופיעה בו בהורה ערומה, ומצד שני דברייך בכנסת, זה איננו מוסיף כבוד ואיננו מביא את הנוער הישראלי לאהבת מדינתו. אני שמח שהנוער הישראלי אינו הולך אחרייך!
שוםמק : אתה רוצה שייסגר „העולם הזה“? שיפוטרו עובדיו ותגדל האבטלה?
זר : קבעת עובדה שהעובדים אינם אוהבים את הסתדרותם, ואין להם אמן בהסתדרות. היית מייעץ לך להשאיר את האמון של חברי ההסתדרות...
אבנרי : לפרשי המשטרה? לאלות של השוטרים באשדוד?

בנאום על נושא זה הבלטנו את מעגל הקסמים אשר המישטר הקיים אינו יכול להיחלץ ממנו, בהחליקו מן הפח אל הפחת:

רוח רעה מהלכת אימים במדינה — הרוח הרעה של האבטלה והפחד מפני האבטלה. זעקת המובטלים, נקישת אלות המשטרה, קול ניפוץ השמשות באשדוד — מהווים מנגינת רקע לזיכוח המתנהל באולם זה.

עוד מנגנות באוזנינו מנגינות אחרות. עוד מצלצלות באוזנינו ההכרזות היפות של מר לוי אשכול ומר פינחס ספיר על "מיתון תהליכי המשק", על "ריסון", על "איזון" ועוד מליצות יפות מן האולימפוס של היכלי הממשלה. הן נאמרו לנו כאן, לפני שבועות מעטים בלבד, בבטחון העצמי העילאי של ביורוקרטיה שבעה ושבעת-רצון. מה נותר מהבטחון העצמי הזה, אחרי שבועות מעטים? השר ספיר רצה באבטלה — אבטלה קטנה, ממושמת, נחמדה. הוא קיווה כי האבטלה הקטנה תסתום את פיות העובדים, המעייזים לתבוע תוספת שכר. הוא קיווה כי האבטלה הקטנה תכריח אותם להסכים לביטול תוספת היוקר, אחרי שהוא עצמו יצר גל גואה של התייקרויות. אולם האבטלה מסרבת לרקוד לפי חלילו של שר האוצר. שוליית הקוסם קרא למטאטא, אך אין הוא יודע איך להיפטר ממנו. ספיר קרא לאבטלה, ועתה הוא בורח ממנה בפאניקה חסרת מעצורים. האבטלה גוברת והולכת, מעבר לכל התצפיות והתחזיות. שמענו כאן סטטיסטיקות מרגיעות, אבל אבן אחת באשדוד משכנעת יותר מכל הסטטיסטיקות. על שולחני מונחת ערימה של כשמונים קטעי עתונות על פיטורים, וזה כבר נראה אהרת מאשר הסטטיסטיקה שעליה שמענו אתמול. לפי התחזיות שלנו עומדים ברגע זה כעשרים אלף פועלים על סף איבוד הפרנסה, כלומר — ציבור של מאה אלף נפש.

חובטלים ואלות המשטרה

כאשר פושטת הפאניקה במשרדי הממשלה, נעלמות המליצות היפות. אתמול דיברו על מיתון הכלכלה — היום מוכנים לשפוך מיליונים לתוך מפעלים בלתי-רווחיים, ובלבד שיצטיקו עובדים. אתמול דיברו על מאה אלף עובדים מיותרים והטיפו נגד "אבטלה סמויה" — היום מבטיחים הריים וגבעות לכל המוכן לפתוח מפעל מיותר בעיירת פיתוח, ולהגדיל את האבטלה הסמויה. כך מחליק המישטר מן הפח אל הפחת, וחזרה מן הפחת אל הפח. זהו מעגל-קסמים אשר המישטר הקיים אינו יכול להיחלץ ממנו.

אולם מעגל-קסמים זה לא נפל מהשמיים. הוא מעשי ידי בני-אדם, ובראש וראשונה של שלושה בני אדם: של שר האוצר לשעבר מר לוי אשכול, של שר המסחר והתעשייה לשעבר מר פינחס ספיר, ושל ראש הממשלה לשעבר, שבהנהגתו נעשו כל הדברים האלה, חברי-הכנסת דוד בן-גוריון.

במשך שנים ארוכות, בהן זרמו המיליארדים לארץ, בהן ירד מטר הזהב והדולרים, הוקמו מפעלים ללא תיכנון ותוכנית, ללא מחשבה וחישוב, ללא הגות והגיון. בהלת הזהב של הפרוטקצ-יונרים שהתעשרו בן-לילה, התרוצצות קבוצות הלחץ המפלגתיות, פראזות חסודות על קליטת עלייה ומליצות על פיזור האוכלוסיה — באו במקום תיכנון כלכלי רציונאלי. העיקר היה, כביכול, ליצור מקומות עבודה — בלי חשבון, בלי רוחיות, בלי כדאיות. העיקר היה להצטלם ביומן הקולנוע, בעת גזירת עוד סרט של עוד מפעל חדש. הכסף זרם מן החוץ, והמישטר הפרוטקציוניסטי יצר חממה, שבה יכול היה לשגשג ולפרוח גם צמח שאין לו שורשים.

אתם יצרתם — אתם, הממשלה, השולחן הריק הזה — גן-עדן של טפשים, ובגן-עדן זה התנפחו המנגנונים שלכם, התעשרו הפיאודלים המפלגתיים והפרטיים. חשבתם שזה יימשך לנצח. זהו החטא הקדמון. מכאן מעגל-הקסמים שבו מסתובב המישטר כסהרורי. עכשיו מעמידים אותנו לפני הברירה בין הפח והפחת: או המשך החממה, המשך האבטלה הסמויה, המשך ההידרדרות אל פשיטת-הרגל הלאומית — או יצירת אבטלה גלויה, רעב ושיסוי פרשי המשטרה במפגינים מיואשים.

רבתי השרים ורבתי חברי הכנסת, אנחנו כופרים בכרירה זו, כשם שאנחנו כופרים במישטר שיצר אותה. אין זו ברירה אמיתית, אין זו ברירה טבעית. היא פרי מלאכותי של המישטר, ויחד עמו היא צריכה להיעלם.

איננו רוצים לא באבטלה גלויה ולא באבטלה סמויה, לא בחממה כלכלית ולא בשממה כלכלית. אנחנו רוצים בהעברת עובדים ממפעלים ומענפים בלתי רווחיים וטפיליים למפעלים ולענפים יצרניים וכדאיים, תבענו לחסל מנגנונים מנופחים וכפולים, לקצץ את הביורוקרטיה העצומה של הממשלה, הסוכנות, ההסתדרות והעיריות, ולהשתמש בחסכון מאות המיליונים לשם פרודוקטיביזציה של המשק. אבל לא בדרכי אנארכיה, לא ברשעות, לא בחוסר אחריות, ולא באלות פרשי המשטרה.

הצענו בבית הזה, ולא פעם אחת, להקים מינהל ממלכתי לניידות עובדים, מינהל שיארגן העברה מאורגנת של עובדים מענף לענף וממפעל למפעל, תוך תכנון מדויקדק אחראי, תוך היתום בכור ההכשרה המקצועית על חשבון המדינה, ותוך שמירת זכויותיהם הסוציאליות ורמת שכרם. אי־אפשר, בשום פנים, לבצע זאת על־ידי הורדת שכרם של העובדים.

אגב, חברי הכנסת מיקונים הזכיר את ההפגנות שנערכו אתמול לפני בנין הכנסת, וחבל מאד שחברי־כנסת כה רבים סירבו לדבר עם המפגינים. הם סיפרו שהציעו להם — לפועלים סוג א', מקצועיים ביותר, שהוכשרו במשך שנים על חשבון המדינה — לעבור מענף המתכת לעבודה במשטרה. אולי יהיו דרושים שם כדי להרביץ למובטלים אחרים.

אלדני : למה ההערה הנוספת הזאת? האם זה כל תפקידה של המשטרה ?

אבנרי : השבוע בלטה המשטרה כמה פעמים במיבצעים, שאני מקוה כי הכנסת עוד תיתן דעתה עליהם. אני רוצה להביע התנגדות חריפה למיבצעים כאלה, בלי לפגוע בתפקידיה החיוביים של המשטרה.

ביטוח מפני אבטלה

מיבצע אדיר כזה להבראה יסודית של המשק מחייב כמה וכמה תנאים מוקדמים, אשר אף אחד מהם לא ייתכן ללא שינוי יסודי של המישטר, ואלה הם :

התנאי הראשון — תכנון ממלכתי אמיתי. לזה אין המישטר מסוגל — לא מחוסר כשרון אלא מפני שהמישטר מורכב כל כולו מקבוצות לחץ פוליטיות־כלכליות, שתיפגענה מכל תיכנון רציונלי. לכן התיכנון לא יכול „לדפוק“. מונח לפני ראיון מעניין שנתן המתכנן העליון של משרד העבודה, מר חנוך סמית, בו הוא מסביר מדוע קרה מה שקרה.

תוכנו, בקיצור, הוא שכולם אשמים, חוץ ממשרד העבודה. כל המתכננים טעו. טעו כל התצפיות של משרד החקלאות. טעו כל התצפיות של משרד המסחר והתעשייה. ורק משרד העבודה — תצפיותיו היו נכונות. אני מקווה שזה נכון, אבל איך אפשר להבריא את המשק אם רוב התצפיות של המוסדות הרשמיים, של משרדי הממשלה, מתגלות כמוטעות תוך שבועות מעטים ?

התנאי השני : יצירת מסגרת להבטחת זכויות העובד. אילו היתה קיימת במדינה חוקה, היתה מבטיחה את זכותו של כל עובד לעבודה. אבל אין לנו חוקה — ולא במקרה אין. אנחנו מציעים — שמעתי אתמול שמפ"ם מציעה אותה הצעה בדיוק, ואני מצטרף להצעתה — לחוקק חוק יסודי, אשר יבטיח זכותו של כל אדם לעבודה. אותו חוק חייב להבטיח לכל עובד, בתקופת אבטלה חולפת, ביטוח־אבטלה מלא. לדעתנו, שערוריה היא שבמדינה כמו שלנו אין ביטוח־אבטלה ממלכתי. אין שום הצדקה לשערוריה זו — רק תירוצים ואמתלות.

אני מציין שאתמול יצאו דוברי רוב הסיעות בגלוי למען ביטוח מפני אבטלה. אפילו אחדות־

העבודה, — מפלגתו של השר אלון — לא הבינתי בדיוק את הצעתה, אבל הצלצול שלה, מפיו של חברי-הכנסת ביבי, היה לו קירבה חשודה לביטוח מפני אבטלה.

פלד : הצענו זאת אתמול.

אבנרי : אם ההצעה היא טובה — נקבל אותה כולנו. כל נתחכח על זכות יוצרים. אם חברי-כנסת רבים תומכים בהצעה, הכנסת ריבונית לקבל אותה.

אם מעדיפה הממשלה עבודות יזומות על תשלומי ביטוח — אדרבה, תיזום נא עבודות. פועל המסרב לצאת לעבודה יזומה לא יקבל תשלומי ביטוח. אין כל סתירה בין השניים. אבל אדם שהוא מובטל, על לא עוול בכפו, בגלל שגיאאות הביורוקרטיה בהיכלי ירושלים, מפני שמישהו טעה, לפי אותן תצפיות שהתבדו — כל עוד לא הוצעה לו עבודה, זכותו לקבל תשלומי ביטוח. הוא איננו מקרה סוציאלי, ועלבון הוא להציע לו תשלום סעד.

ושוב בקשר לפועלי אשדוד : נקח לדוגמה פועל סוג א'א' במתכת, אשר נפלט ממפעל מסויים, ונגיד שנפלט בצדק. אמנם, אין אני מוכן להגן על מר אילין באותו חום-לב שבו עשה זאת לפני כן חברי-הכנסת מיקוניס. אבל נניח שהפועל נפלט בצדק, ונניח שהתיכנון הממלכתי הוא כזה שתוך חודש ימים יקבל אותו פועל עבודה אחרת כחרט סוג א'. מה הטעם לשלוח אותו לחודש אחד לעבוד עבודה יזומה, להוציא אותו ממסלול עבודתו המקצועית וממסר העבודה המקובל עליו, כאשר ידוע שכעבור חודש יחזירו אותו למקצועו? האם לא יותר טוב לתת לו במשך חודש אחד ביטוח-אבטלה ולשמור אותו במקצוע שלו, ובייחוד כשזה פועל ייצור?

התנאי השלישי: יצירת אקלים של אמון בציבור העובדים. רבותי השרים שאינם, ורבותי חברי-הכנסת, אי-אפשר להבריא את המשק נגד רצון העובדים. אמר זאת אתמול חברי-הכנסת אלמוגי, ואני חותם על כל מלה שאמר בענין זה. אפשר להבריא את המשק רק בעזרת העובדים, תוך שיתוף פעולה עם העובדים.

מיקונים : אני מציע לך לתקן בפרוטוקול: אני לא הגינתי על אילין, אני אפילו אינני מכיר אותו. הגינתי על הפועלים של אילין.

אבנרי : אני מקבל את דבריך.

היו"ר ד. נצר : עליך לסיים. תוכלו לגמור את הוויכוח ביניכם אחרי-כך, ממילא אתם יושבים בקירבה.

אבנרי : אי-אפשר —

היו"ר ד. נצר : אני מבקשת לסיים.

— — אי אפשר להבריא את המשק — ואני חושב שזה מובן לכולנו — בעזרת כובעי פלדה ואלות, בעזרת משטרה ובתי-סוהר, וגם לא על-ידי הפיכת ההסתדרות למשטרה ולבית-סוהר.

עבודות יזומות

לעובד אין אמון בהסתדרות — ובצדק אין. הוא יודע שההסתדרות היא זרוע מבצעת של הממשלה ושהיא גם מעבידה ובעלת הון. הוא יודע כי ההסתדרות מופעלת על-ידי אינטרסים שאינם זהים עם האינטרסים של העובדים.

ברעם : למשל?

היו"ר ד. נצר : חברי-הכנסת אבנרי, אני מבקשת אותך לסיים.

אבנרי : רק פסוק אחד, כדי ששאלתו של חברי-הכנסת ברעם לא תישאר בלי תשובה. למשל: ההסתדרות התנגדה בשנה שעברה לשלושה-רבעים מכל השביתות, חוץ מאשר השביתות שהיא עצמה היתה מעוניינת בהם, מפני שהיא מדובר בתשלומים להסתדרות.

היו"ר ד. נצר : תצטרך להמשיך בחיכוח במקום אחר.

אנחנו סבורים שללא התארגנות עצמאית של עובדים, למען טיהור ההסתדרות, ולמען שיתופם של הפועלים כגורם חופשי בהבראת המשק, לא תהיה שום הבראה רדיקאלית. אנחנו סבורים שוועדי פעולה, וארגונים בקנה-מידה ארצי, כקורקטיבה להסתדרות, ייצרו את הבסיס הארגוני והפסיכולוגי הזה, ואנחנו קוראים בפירוש לארגונים של ועדי פעולה.

דובר «מעמד הפועלים» בחיכוך זה, היה מזכירה הכללי של ההסתדרות העובדים, אהרן בקר. בקר התנגד להנגת ביטוח מפני אבטלה:

בקר: ההצעה הליבראלית ביותר שיכולה להישמע כאן לגבי מבוסח מפני אבטלה, מה היא תיתן לו? — לחם לחץ. מה היא יכולה לתת לו? האם אין זה יותר חינוכי, חברתי יותר ואף לאומי יותר מבחינתנו לבטח את מחוסר העבודה בעבודה יזומה?

אבנרי: אין שום סתירה בין הדברים.

בן-אליעזר: איפה כאן הסתירה?

בקר: יש סתירה. במקום קיצבת כסף — עבודה. האם אני צריך להסביר שיש הבדל?

בנין: מה הכנסתו של עובד בעבודה יזומה?

בקר: כל גולול בעבודות יזומות. ארצות עשירות מאתנו, ותיקות וגדולות מאתנו הולכות בדרך זו.

אבנרי: אין ארגון עובדים בעולם המתנגד לביטוח אבטלה.

בקר: אין ארגון פועלים בעולם הנתון באותה פרובלמטיקה, באותן הבעיות ובאותו אורח חיים בהם נתונה הסתדרות העובדים במדינת-ישראל, לכן אל תשחה זאת לאיזה שהוא איגוד מקצועי בעולם. אולי תראה לי איזה שהוא איגוד מקצועי בעולם המכנס ועידות ומקיים מוסדות המטפלים בענייני חוסר עבודה ומחוסרי עבודה. אדרבה, תראה לי איגוד מקצועי כזה בעולם.

בקר העדיף כנראה אירגון ועידות על מאבק להבטחת זכויות העובדים, בהסתמך על חוק מטעם המדינה. שר העבודה ענה, באיחור של כמה שבועות, לדיון הארוך שהתקיים על נושא זה בכנסת. הוא נשא נאום חינני, בו לא חידש הרבה. בין השאר ציין כי משה דיין ויוסף אלמוגי הביעו בחיכות שתי דיעות מנוגדות. «קשה לי לדעת על איזו מדיניות בכל זאת ממליצות סיעות האופוזיציה, כאשר דוברי הסיעות מופיעים בדיעות לא רק שונות, אלא מנוגדות. מבחינה זו מצבן של סיעות מק"י וסיעת העולם הזה טוב יותר, כי בכל זאת, כשמדובר בסיעה בת איש אחת, קשה למצוא את הניגודים». תוך כדי נאומו, התפתח ויכוח קצר בינו לבין אבנרי על סיב העבודות היוזמות, ועל הצעתנו להנהיג ביטוח-אבטלה.

יגאל אלון: ... שכר של תעסוקה יזומה מכובד יותר מאשר קיצבה של ביטוח פאסיבי מפני אבטלה. אין בזה שום פחיתות כבוד, יידי חבר-הכנסת אבנרי, אם פועל-תעשייה או פועל-בניין, שלרוע המזל פוטר ממקום-עבודתו, ימצא את מחיתו, ולוא גם באורח זמני, בעבודות-ייצור.

בסוף הדיון הגישה כל סיעה הצעת-החלטה, משלה. אותו רגע נהרו שוב עשרות ח"כים לאולם, לקראת ההצבעה.

אנחנו, מצדנו, הצענו החלטה קצרה בת 3 סעיפים:

1. הכנסת קוראת לממשלה לאחוז באמצעים המתאימים כדי להבטיח תעסוקה לכל תושבי המדינה.
2. הכנסת קוראת לממשלה להניח בהקדם האפשרי על שולחן הבית הצעת חוק המקנה לכל תושב את הזכות לעבודה.
3. הכנסת קוראת לממשלה להניח בהקדם האפשרי על שולחן הבית הצעת-חוק להנגת ביטוח ממלכתי מפני אבטלה, לכל אזרח שלא נמצאה לו תעסוקה טבעית או יזומה מלאה.

ביקשנו שתיערך הצבעה על כל סעיף לחוד. הצענו שגם לגבי הצעות הסיעות האחרות תיערך הצבעה על כל סעיף בנפרד — כי כל אחת הציעה דברים חיוביים בצד דברים שהתנגדו להם. זה היה גזול עוד חמש דקות. הכנסת דחתה את ההצעה בהרמת ידיים אוטומאטית. כך נמנעה כל אפשרות שהכנסת תצביע פה אחד למען עקרונות מסויימים, כגון עקרון התעסוקה המלאה. תוך רעש והמולה הצביעה כל סיעה בעד ההצעה של עצמה. בזה נגמר הדיון על האבטלה — בנימה של חוסר רצינות.

מלחמת העצמאות השנייה

למחרת יום הבחירות לכנסת השישית פרץ המשבר הכלכלי הגדול. כדי להתגבר על הזעזוע שהוגדר כחולף החלה הממשלה לדבר על „מיתון“, „ריסון“, אולם למעשה לא ניסתה כלל לגשת ברצינות לפתרון המשבר. במשך השנים נוצרה כלכלה ללא תוכנית, ללא מחשבה כלכלית מדריכה, הוקמו מאות מפעלים שמטרתם היחידה היתה לספק תעסוקה להרבה עולים. שאלות של רווחיות, כושר התחרות בשוקי חו"ל נדחו לקרן זווית. מפעלים אלה לא הצטרפו, כמובן, לכלכלה בריאה. כיום איראפשר להבריא את הכלכלה עליידי שינויים קלים פה ושם. הורדה כלשהי של הוצאות הייצור והשכר, או תמריץ כלשהו מצד הממשלה. הבראה פירושה: לבנות מחדש ולהרוס את החלקים הבלתי בריאים, התסרים כל סיכוי בעתיד. מובן שהממשלה אינה מסוגלת לכך. אין בכוחה להרוס את המפעלים הכושלים, חסרי הכדאיות היסודית, אותם הקימה היא עצמה, בגילגוליה הקודמים, ללא תוכנית וללא מחשבה. במקום התוכנית הישנה, שמעולם לא היתה קיימת, נולדה, כביכול, התוכנית הכלכלית החדשה. במרכז „התוכנית“ עמד רעיון חיסול תוספת היוקר. הדבר הוצג כתרופת פלא. כמכשיר להגברת היצוא, להבראת המשק, להשגת העצמאות הכלכלית. ברם, האמת היא שביטול זה לא יבריא את המשק. התוספת כולה אינה אלא תופעה שולית בכלכלה. לגבי הוצאות הייצור למשל. היא חשובה לאין שיעור פחות מן הריבית המופקעת, אותה משלם כל מפעל יצרני.

ומה התועלת שביטול תוספת היוקר, אם אין מחסלים מפעלים חסרי כדאיות כלכלית, המייצרים במחיר יקר ובכך מעלים ללא הרף את רמת המחירים ומפריעים לאחרים ליצר בול. מובן שלגבי העובד השכיר, ששכרו נפגע עליידי ההתייקרות המתמדת, לא היתה גזילת תוספת היוקר בבחינת דבר מבוטל. לגביו היתה זאת עובדה מוחשית. אולם גם הפועלים שוכנעו ברובם, עליידי התעמולה הבלתי פוסקת, כי הדבר דרוש למשק. „התוכנית החדשה“ לחתה בפירסומת רעשנית עצומה, אולם מעבר לפירסומת הזדקרה עובדה פשוטה: לממשלה אין למעשה כל תוכנית. גם לא היתה יכולה להיות לה תכנית, כי אין לה מוסד כלכלי רציני שהיה מסוגל לעבד תוכנית כזאת. אולם גם אילו היתה תוכנית, ספק רב אם היתה מתבצעת, שכן קבוצות הלחץ מהן מורכב המישטר מתנגדות לכל פריט העלול לפגוע בהן.

לקראת סיום המושב הראשון של הכנסת השישית הגישה סיעת רקיח הצעה להביע איאמון בממשלה. כעילה לכך שימשה התוכנית הכלכלית החדשה.

בנאומו על הצעת אי-האימון ניסינו להבליט את הקשר שבין הזירה המדינית לבין הזירה הכלכלית. נתנו ביטוי לתפיסתנו היסודית, שלפיה, במציאות של מדינת ישראל, חייבת כל תוכנית כלכלית להיות גם מדינית:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה.

אי-אפשר להביע אימון לממשלה שאינה באה אל הכנסת בשום תוכנית של ממש. היינו מנתחים ברצון, ובכל הרצינות, את תוכנית ספיר, או את תוכנית אשכול, או את תוכנית זדוק, או את תוכנית מפ"ם, או את תוכנית הממשלה — אילו היתה כזאת. אולם תוכנית כזאת אינה, לא תהיה, וכלל אינה יכולה להיות.

מהי התוכנית, במרכאות כפולות ומרובעות, הקרויה על שמו של מר פינחס ספיר? למעשה ישנו רק רעיון אחד. זהו הרעיון של מר דוד הורוביץ, נגיד בנק ישראל, הוא אומר: יש להוריד את שכר־העובדים. אם השכר יהיה ירוד, נוכל להוריד את יציאות־הייצור, ולהתחרות בשוקי העולם. זהו האל"ף, וזה גם הת"ו.

כדי לסבר את האוזן, הוסיפו אנשי יחסי־ציבור זריזים תל־תלים של נושאים אחרים, וכך נוצרה אשליה של תוכנית כוללת, מקיפה ומרשימה. באמצע באה מתת־שמיים, שהוסיפה נשק חשוב למערכת הלחמה הפסיכולוגית: הארולד וילסון. שבעיותיו שונות, הכריז על תוכנית הדומה — למראית־עין — לאותו תל־סיסמות ממשלתיות. ומה שמותר לפינחס וילסון, בוודאי מותר להארולד ספיר. ואז בא לודויג ארהארד, שבעיותיו שונות עוד יותר, והוסיף תוכנית משלו. כך זכינו לתוכנית לודביג־הארולד־ספיר.

לתוכנית רספקטאבילית זו הצטרפה מפ"ם. מפ"ם, שנטשה את המאבק לתשלום תוספת־היוקר, שחיבלה בו ושימשה בו כסוס טרויאני ממשלתי, היתה זקוקה לתוספת סיסמות שתסבר את אוזני בוחריה שלה. לכן היא מוסיפה עתה טלאים משלה לבגדי־המלך־החדשים. ורק טפשים כמונו אינם רואים את התוכנית כולה.

נגיח לרגע, כבוד היושב־ראש, כי אמנם תתקבל שיטה זו. נגיח שעד ערב הבחירות הבאות יקפידו את השכר, ולמעשה יורידו אותו יותר מכפי שמבטיחים. האם זה ירפא את המשק? האם זה יתרום אפילו תרומה ניכרת להבראה? דעתנו היא — לא.

אפילו יירד שכר עובדי אילין לחצי — לא נגביר את יצוא המכוניות. כי עצם רעיון יצואה של מכונית ישראלית, בנסיבות הפוליטיות הקיימות, הוא מופרך. מפעל המייצר במחיר של 12 ל"י לדולר, ואפילו במחיר 8 ל"י לדולר, לא יהפוך לרווחי, ולא יהיה בעל כושר־תחרות בשוקי־עולם, אם יוקפא שכרם של פועליו. מפעל כושל יישאר כושל. מפעל התלוי על בלימה — יישאר על בלימה. משק שהוקם מלכת־חילה על בסיס רעוע, בלתי־כלכלי ובלתי־מתוכנן, לא יושע על־ידי הסובסידיה שישלמו לו העובדים, על־ידי הידוק חגורותיהם. זוהי הבעיה היסודית, וממנה מתחמקים המתכננים ואנשי יחסי־הציבור. תוכנית הראויה לשם תוכנית צריכה להתחיל כאן.

טיולים בין קודש וחז"ל

מה כדאי לישראל לייצר, ומה לא כדאי לה לייצר? אילו מיפעלים יש לסגור, ואילו יש לעודד? מה לעשות ברבבות העובדים, המוכרחים להיפלט ממפעלים כושלים ומן המנגנונים הציבוריים, הטפיליים העצומים?

מניין לקחת את המשאבים כדי לייצר יהדות־ייצור חדשות, כדאיות, שיקלטו את המובטלים הסמורים האלה?

האם יש לכך תשובה, כבוד ראש־הממשלה? האם בכלל יש בארץ מישהו המסוגל לתת תשובה של ממש?

הרי אין במדינה מישרד רציני לתיכנון כלכלי, המסוגל להגיש תוכנית־אב רצינית, שתהיה יותר מאשר תחבולה של יחסי־ציבור.

לא קיימת גם המנהיגות הדרושה כדי להגשים תוכנית כזאת. אילו היתה קיימת, היתה צריכה להתייצב מול החזית האדירה של קבוצות-הלחץ, המהוות את המישטר הקיים, ואשר כל תוכנית רציונלית הייתה מביאה עליהן תורבן.

אילו היתה תוכנית, אפשר היה לבוא אל כל שכבות-העם, להלהיבן למיבצע לאומי גדול, רצוף-קורבנות, אבל גם רצוף חדות-יצירה ותחושת-הישג.

אפשר היה לבוא אל העובדים ולומר: התאמצו יותר! עבדו יותר! היו שותפים למאמץ! ואז היה מושם הדגש לא על הקפאת שכר, דבר שהוא נגטיבי במהותו, אלא על העלאה גדולה של פריון-העבודה, על מיבצע סטאכאנובי אדיר, שהיה מקטין באמת את יציאות-הייצור ליחידה. אנו בוודאי היינו נותנים את ידנו, ומוסיפים את קולנו, לאווירה של מאמץ כזה, למלחמת-עצמאות שנייה, מלחמה לשיחרור מכבלי התלות הכלכלית.

גם זה לא יתכן כשהצמרת, שאינה מנהיגות, נותנת בעצמה דוגמה של ביזבז, של טיולים בין קודש וחול, של שיפוץ דירות-שרד דווקא בשעה זו, של ניפוח תקציבים והעלאת מסים.

בהעדר תוכנית, גם אין ערך כלכלי — להבדיל מן הערך המוסרי הרב — להקפאת רווחים ודיבידנדות. היכן יושקע הכסף שייחסך?

בהעדר תוכנית, כסף זה פשוט ייכנס למעגל הביזבוזים וחוסר-היעילות, לתמיכה במפעלים כושלים, לסתימת חורים בצרור הממשלתי הנקוב.

כבוד ראש-הממשלה, לא רק תוכנית כלכלית אינה — גם תוכנית פוליטית איננה. במציאות של מדינת-ישראל, להבדיל מגרמניה ומבריטניה, כל תוכנית כלכלית חייבת להיות גם מדינית.

צריכים פעם לשאול בגלוי: מדוע אנחנו מייצרים יותר ביוקר? שכר-העבודה שלנו נמוך מן השכר בארצות שאנחנו רוצים לייצא אליהן, ושמהן אנחנו מייבאים הרמה הטכנית שלנו היא מן הגבוהות.

יש מפעלים בארץ, שהביאו יידע ומכונות ממפעלי-אם זרים, המשלמים שכר יותר נמוך מאשר שם, ובכל זאת התוצרת יקרה יותר. ההבדל בפריון העבודה אינו מסביר תופעה זו, מה פישרה? סאן פועל עקרון-ייסוד של המשק המודרני: גודל הסיידרה.

מדינה המייצרת לשוק-בית של שניים והצי מיליונים, פשוט אינה יכולה להתחרות במדינה המייצרת לשוק של מאה מיליון.

הוצאות-העל של הניהול, של המדינה, של השירותים למיניהם, מתחלקות ליחידות מעטות מדי. אילין לא יתחרה עם ג'נרל מוטורס, הוא אפילו לא יתחרה עם פולקסוואגן ופיאט.

מעגל קסמים זה מקיף אותנו כחומה אטומה. האשליה של הצטרפות לשוק האירופי המשותף היא אחיזת-עיניים עצמית, וכולכם יודעים זאת בתזככי לבכם. את החומה אפשר לפרוץ רק בחזית המכרעת של קיומנו הלאומי: החזית המרחבית.

החזית הכלכלית והחזית המדינית

כבוד היושב-ראש, היכן הגאולה למשק הישראלי? אולתנו טמונה בשוק מרחבי גדול, במשק הבנוי על אוכלוסיה של מאה מיליון ומעלה. הוועי-קים לאלף המוצרים המדוויים שלבים בסולם העליה של רמת-המחיה. הגאולה טמונה במשק תעשייתי, שיתמחה בכמה ענפים, בחלוקת עבודה מרחבית גדולה, בשיחרור המשאבים המבזבזים כיום בכל ארצות המרחב במירון-חימוש עקר וחוסר-תועלת.

זה מצלצל כיום כאוטופיה. ועצם העובדה שזה מצלצל כאוטופיה, 18 שנה אחרי קום מדינת ישראל, הוא כתב-האישום הנורא ביותר לממשלה זו ולכל קודמותיה. כבוד היושב-ראש, בהביענו היום אי-אמון לממשלה זו, איננו חושבים רק על חוסר-התושיה שלה בחזית הכלכלית. לנגד עינינו עומד גם חדלונה המוחלט בחזית המדינית. שתי החזיתות האלה, כבוד היושב-ראש, אינן אלא חזית אחת. על נאום זה הגיב ראש-הממשלה, לוי אשכול, בדברי תשובתו, בקטע הבא:

חברה-הכנסת אבנרי אין לו סבלנות. הוא הציע לנו שתי הצעות גאוניות. בדרך כלל אני רוצה לקיים את הכלל „מכל מלמד השכלתי“. כשאני שומע בכנסת טענות, אני מקשיב להן. יתכן שפה ושם יש דברים נכונים. ובכן, חברה-הכנסת אבנרי הציע לנו שתי הצעות גאוניות: האחת, שופר-שלום גדול. אני, בתמימותי, חשבת שיש לנו כבר שופר ממורק ומצוצע, יש לנו הטונס הזה שתוקע בקול גדול לשלום. בהצעתו השניה מסביר לנו חברה-הכנסת אבנרי שאנחנו — ולצערנו זו אמת, וזו הצרה — רק שניים וחצי מיליון יהודים. חשבת שהצעתו תהיה שניהפך למאה מיליון יהודים בארץ. אבל אין אני יודע איך עושים זאת.

דמותו הפוליטית של המישטר הקיים במדינת ישראל, מתבטאת בעובדה הפשוטה שעשרים שנה אחרי קום המדינה לא התקרבנו אף בצעד אחד אל השלום. נשארנו מיבצר מנותק, מבודד ומצומק. בעד כשלון היסטורי זה אנו משלמים סכום ניכר מדי שנה בתקציבי ביטחון — זאת אומרת שכל משפחה בישראל משלמת סכום ניכר מדי חודש בעד אייכולתו של המישטר למלא את תפקידו המרכזי. זוהי הנקודה העיקרית. כאן מתאחים הקטעים לתמונה שלמה. החזית הכלכלית והחזית המדינית, הינן לאמיתו של דבר — חזית אחת. המישטר הקיים אינו חש בכך. אילו היה חש בכך, ייתכן שהדברים היו שונים.

מיקסם — שווא

על הקשר שבין שתי הזירות עמדנו בעיקר אחרי מלחמת ששת הימים. מצד אחד הוזהרו מפני מיקסם השווא. הגאות הכלכלית העוברת עתה על הארץ ושתימשך קרוב לוודאי עד הבחירות הקרובות, לא תרפא את מחלות המשק. משבר כלכלי חדש יפרוץ אחרי הבחירות לכנסת השביעית. מיליוני הדולארים, שנאספו בעקבות מלחמת ששת-הימים, אין בכוחם להביא לעצמאות כלכלית ולהנצחת הגיאומטריה השרורה עתה (בשלהי שנת 1968) במשק. שהרי כסף זר זורם לאותם מפעלים כושלים, שבגללם פרץ המיתון. מצד שני, תבענו לנצל את ההזדמנות שנוצרה בעקבות מלחמת ששת הימים לעידוד יוזמה כלכלית ומדינית.

יישוב הפליטים כאמצעי כלכלי

בסוף שנת 1967 נערך בכנסת דיון על מצב התעסוקה. אמרנו אז: שר-העבודה דיבר היום על הצורך בעבודות ציבוריות. כולנו מבינים שאין מנוס מכך. הוא הפליג בתקווה שהתקציב לענייני-פיתוח, לעבודות ציבוריות, לא יפול בשנה הבאה מן התקציב בשנה השוטפת. מדוע לא יפליג שר-העבודה במחשבות יותר מרחיקות-לכת, וינסה לשלב, למשל, בבעיות אלה את יישוב הפליטים? הנה לפנינו אפשרות של פרויקט ציבורי עצום מבחינה כלכלית, שלא לדבר כלל על ההשלכות המדיניות.

הכסף הדרוש לכך מצוי, לפי מיטב הבנתי, והוא לא יבוא ממקורות פנימיים. אילו היתה יממשלת ישראל באה היום עם פרויקט מרשים וגדול להתחלת יישוב הפליטים בארץ-ישראל — אין שמץ של ספק שהיו נמצאות לכך קרנות בינלאומיות גדולות. אני מרשה לעצמי להסתמך כאן על דובר של המערך, חבר-הכנסת חיים צדוק, שאישר זאת בדבריו בשבוע שעבר. מזה הרבה שנים אנחנו יודעים שכל גורם ישראלי, שיבוא ליישב את בעיית הפליטים, ימצא בעולם כל סכום-כסף לכך.

כאשר אמרנו זאת לפני המלחמה, בשעה שהנתונים היו שונים לגמרי — עורר הדבר התנגדות שעוד אפשר להבינה. אבל היום, כאשר ניתן לגשת לפיתרון הבעייה הזאת בשטחים המוחזקים, אני תמה ושואל: מי בכלל יתנגד לכך?

הרי אף הדוגלים בסיפוח השטחים, מכריזים השכם והערב שהם רוצים ליישב בשטחים אלה את הפליטים. על אחת כמה וכמה אנשים כמונו, הדוגלים בהקמת פלסטין ובפדרציה. יגאל אלון: הצטרפת ל„נצים“?

אורי אבנרי: לדעתי זוהי תוכנית שלום בהא-הידיעה היום.

מי בכלל יכול להתנגד לתוכנית יישוב הפליטים? למה אין הממשלה ניגשת לזה מייד? למה היא נסוגה מן הרמזים שהשמיעה בכיוון זה בשבועות הראשונים אחרי המלחמה? איזה הסבר יכול להיות לכך, מלבד הטונונה להביא את הערבים לידי הגירה? דהיינו: לא רק סיפוח, כי אם סיפוח שטחים מעוטי-אוכלוסין ככל האפשר, בניגוד להצהרות הפומביות של התומכים בסיפוח!

מי שאינו דוגל בפיתרון זה — פיתרון שלילי לחלוטין מכל הבחינות — מוכרח לראות את האפשרויות הכלכליות העצומות הגלומות בתוכנית להתחלת יישוב הפליטים. זה יבוא הון עצום, זו תעסוקה עצומה ויצירת תשתית; זה מנוף עצום לפתרון פוליטי של בעיית ארץ-ישראל בכל כיוון שהוא.

ובכן, מדוע אין הדבר מתבצע? מדוע אינו נמצא בתיכנון ממשי? מדוע אין אפילו רמז לכך בנואם פרוגרמטי כמו זה של שר-העבודה היום?

הממשלה לא עשתה שום צעד בכיוון זה. להיפך, בעת שהשיב ל-4 הצעות לסדר-היום מטעם נציגים של סיעות הקואליציה, שקראו לפתרון חלקי של בעיית הפליטים, הצהיר אשכול מעל במת הכנסת, כי אין כל כוונה לגשת לפתרון חלקי של בעייה זו.

מובן שהאזרח הישראלי נאלץ לשלם את המחיר.

למרות הנצחון האדיר שהנחיל צה"ל במלחמת ששת הימים, גדלו הוצאות הבטחון במידה ניכרת. לא היתה עדות משועת יותר לכשלונה של ממשלת הליכוד הלאומי, מאשר העלייה התלולה בתקציב הביטחון. בשנת 1968/69 יוצא על בטחון פי שתיים יותר מאשר בשנה שקדמה למלחמה.

חשוב היה, איפוא, לחזור ולהבליט את הקשר ההדוק שבין כלכלה וביטחון, בין כלכלה ומדיניות חוץ, בין כלכלה ושלום.

ניצלנו כל דיון כלכלי שנערך בשלהי שנת 1967, ובמחצית הראשונה של שנת 1968, להבלטת קשר זה.

המיני פיוחות *

כך למשל נסתים נאומנו בעת החיכוך שנערך בכנסת על הפיוחות של סוף שנת 1967, במלים הבאות: המיני-פיוחות הוזה נגרם במישרין על-ידי מלחמת ששת הימים. כי סגירת תעלת-סואץ היתה

הקש ששבר את גב הגמל הבריטי, וגרם לנסיבות שהביאו — לפחות לדברי מר ספיר — לפיחות שלנו.

בעצם הימים שאנו עומדים ומתווכחים כאן, רועמים התוחזים לאורך הירדן — וגם לכך יש השלכה כלכלית. כאשר הבעייה הבטחונית לאורך הגבולות, ולרוחב כל השטחים המוחזקים, הופכת לנטל בטחוני מתמיד; כאשר יש צורך בהחזקת כוחות מילואים בממדים נרחבים — נסוג הסיכוי לעצמאות כלכלית.

יש אפילו החולמים על מצב שבו תהיה המדינה כולה מעין חיל-מצב של אימפריה יהודית, ויהדות העולם כולה תקיים ותממן אותה. ומעניין שדווקא החוגים הדוגלים בסיוט זה, בימין הקיצוני, הם המתנגדים לכל קורבן כלכלי, למיסים, וגם לפיחות זה.

מיני-פיחות זה, על אף מימדיו המצומצמים, מבליט את התלות המוחלטת של ישראל במשק המערבי. כל זעזוע של מטבע אירופי או צפון-אמריקאי — של השטרלינג, של הפרנק, ובעיקר של הדולר — עלול להביא עלינו שואה.

אין נימוק חזק מזה למען החתירה לשלום, להשתלבות ישראל במרחב, לפדרצציה שתביא בעקבותיה שוק מרחבי משותף, ומטבע מרחבי, כי רק במסגרת זו יכולה ישראל אף לחלום להגיע לעצמאות כלכלית של ממש, ולמידה כלשהי של אי-תלות במערכות זרים. לפי מיטב הכרתנו, ניתן הדבר לביצוע עכשיו. רק חבל שאותה זריזות, המציינת את מר ספיר בשטח הכלכלי — חסרה לממשלה לחלוטין בשטח המדיני.

התמריץ לטווח ארוך

לקברניטי הכלכלה הישראלים, מכל החוגים, יש פתרון לכל המצוקות הכלכליות: המשקיע הזר. המבקרים משמאל מעוניינים במשקיע זה לא פחות מן המבקרים מימין: רק שאלה האחרונים טוענים, כי המשקיע אינו מגיע לישראל בגלל העדר תנאים משקיים נאותים. מכל מקום, גם אלה וגם אלה משליכים יהבם על המשקיע הזר. ... האם יבוא? מסופקני.

אין כוח משיכה אמיתי למדינה קטנה, נידחת, מנותקת, מוקפת מרחב עויין, בעלת שוק זעיר וללא אוצרות טבע שופעים. קשה לנו אולי להבין זאת, כשמדובר בעצמנו. אך האם היה מישהו מאתנו מאמין כי מדינה קטנה כמו אלבניה, למשל, תהווה אובייקט רציני למשיכת הון בינלאומי, כשהיא מנותקת מסביבתה? הסנטימנט היהודי יכול להביא תרומות, אבל לא השקעות גדולות. מבחינה זו כל פיצוי וכל תמריץ, הקלות במסים ו„תנאים נאותים“ יותר, לא יביאו לשינויים מהותיים.

שינוי מהותי יכול להיווצר רק וכאשר יפתחו הגבולות וישראל תשתלב במרחב כלכלי גדול, שייצור שוק בית של 100 מיליון, וקשר ישיר לאוצרות-טבע.

או כפי שאמר אבנרי באחד מנאומו:

התמריץ האמיתי, העיקרי לטווח ארוך, הוא השלום, הגבול הפתוח, המשק המרחבי.

החטא הראשון

„שיויון זכויות לערביי ישראל. פירוק הממשל הצבאי. חיסול כל החוקים, התקנות, הצווים והגזירות שמטרתם הגלויה והמוסווית היא הפלייה לאומית. הפסקת הפקעת הקרקעות למטרות פוליטיות. פיתוח ללא גישולי. מילים אלה היו חלק מאותם עשרת עקרונות שהצבנו בפני הציבור, שעה שפתחנו בקרב ויצאנו לבחירות לכנסת השישית.

יש שעקרונות נכתבים בתדרי ספריות אפלולים ע"י אנשים חזרי פנים, כבדי תנועה, מכונסים בעולם חסר ממשות, ויש שהם נזעקים תוך כדי מאבק, מתהוים־נוצרים תוך כדי מעשים לעיתים אף בצידו השני של הסורג. מילים אלה המופיעות בראשו של העמוד נוצרו בדרך האחרונה. כל משפט בהם רחי מאבקים של שנים. חזרי המעצר של משטרת־ישראל ובתי־החולים במדינה היו עדים למאבק זה. מגיני פעולת קיביה עד גילוי פרשת כפר קאסם; מהפגנות לביטול הממשל הצבאי עד מסעות „הביטניקים“ למען „פיתוח ללא גישולי“.

אנו, שחברנו יחד ויסדנו את תנועת העולם הזה — כח חדש, נטלנו חלק מכריע במאבק זה. במשך שנים היינו בודדים ולעיתים קרובות גם מגודים. עמדנו כמעט יחידים מצידו השני של המיתרס. כאן, בזירה זאת, חברנו איש את רעהו.

במשך השנים נפכחו עינים רבות לראות ולהבין. חדלנו להיות מעטים ובודדים. השורה התרחבה. אלא, שלמרבה הצער, ישראל הרשמית טרם הכירה בכך. לפיכך מתמידים אנו במאבקנו למען שילובם האמיתי של ערביי ישראל במדינת ישראל.

כבר בישיבה הראשונה של הכנסת השישית ניתן לנו לתרום משהו בכיוון זה:
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה.

הימנעותה של סיעת העולם הזה — כוח חדש מן ההצבעה על בחירתו של חבר־הכנסת קדיש לוז ליושב־ראש הכנסת, לא נבעה ממניעים אישיים. אנו רחשים כבוד והערצה לחבר־הכנסת קדיש לוז, ומקווים שימלא את תפקידו בהצלחה וללא משוא־פנים.

אולם האינטרס הממלכתי, בנתונים המיוחדים של ישראל, דורש להפריד בין מעמד היושב־ראש לבין הממשלה. קיים חשש בציבור כי הכנסת משועבדת מדי לרשות המבצעת, וחשש זה גובר כאשר ראש־הממשלה ויושב־ראש הכנסת שייכים לאותה מפלגה.

סיעת מפא"י מונה 36 חברי־כנסת. מספר זה מהווה פחות משליש חברי הבית. האם מגיע למיעוט כה קטן להחזיק בכהונות גשיא־המדינה, יושב־ראש הכנסת, ראש־הממשלה, שרי הבטחון, החוץ והאוצר?

על כן היה בכוננתנו להציג חבר של אחת הסיעות האחרות לכהונה זו. למרבה הצער לא נאותה

אף מפלגה אחת להרשות לחבר סיעתה להסכים להצגת מועמדותו. כל המפלגות, ובכללן מפלגות האופוזיציה, העדיפו את ההידברות עם מפא"י על המאבק הפרלמנטארי.

מעבר לשיקול זה סבורה סיעת העולם הזה — כוח חדש שמן הראוי למנות דווקא חברי-כנסת ערבי לכהונת היושב-ראש. (אי-שקט באולם). הופעת ערבי כנציג המדינה בטכסים רשמיים, כהונתו כממלא מקום נשיא-המדינה מדי פעם, וישיבתו בראש דיוני הכנסת, היו עושים רושם עז בעולם, ובמיוחד על העם השמי השני, אותו הזכיר בדבריי-פתיחתו חברי-הכנסת בן-גוריון. על כך חשב זאב ז'בוטינסקי, כאשר הציג בספרו „חזית המלחמה של עם ישראל“: „בכל קאבינט, שבו ישמש יהודי כראש-ממשלה, יהיה סגן ראש-הממשלה ערבי, וכן להיפך“. (רחש בין ספסלי חרות ומפא"י).

אנחנו רחוקים עדיין מיום זה. אך בחירת חברי-כנסת ערבי כיושב-ראש הכנסת היתה מהותה לפחות, צעד בכיוון הנכון. אני מאחל ליושב-ראש החדש הצלחה בתפקידו.

לא תיתכן השתלבות אמיתית ללא נטילת חלק באחריות. למעשה, בכל מדינת ישראל, אין אפילו ערבי ישראלי אחד הנושא בתפקיד מרכזי. בכנסת השישית מצויים שבעה ח"כים ערביים. בכנסת יש יו"ר, שמונה סגנים ותשעה יושבי ראש של ועדות — כלומר 18 בעלי משרות מרכזיות. איש מהם אינו ערבי. מהו הצדק — או ההגיון המדיני — הקובע שאף אחד מן המשרות האלה לא תימסר לח"כ ערבי?

● חוקי חירום

זמן מה לאחר מכן דנה הכנסת בהארכת תוקפם של שני חוקי חירום. רשמית אין חוקי החירום עוסקים בערבי ישראל. אף באחד מהם לא כתוב שהוא חל רק על ערבים. המציאות שונה כמובן. הוראות חירום רבות מוחלות למעשה רק על ערבים.

במקרים אחרים הערבי הוא רק אמתלה. הדבר מתקשר עם מה שקרוי „טעמי בטחון“. לשמע טעמים אלה קופצים רבים מחברי הכנסת ל„דום“ ומאשרים למעשה כמעט כל מה שמבקשים מהם לאשר, בלי להבהין כי „הבטחון“ כאן אינו אלא מדומה.

עוד בימי-הראשית של המדינה העניק לעצמו שר-הבטחון דויד בן-גוריון סמכויות בלתי מוגבלות בשטחים רבים במיסגרת „תקנות לשעת-חירום“. תחילה נחשבו אלה לסמכויות זמניות, לתקופה קצרה של כמה חודשים. אך מאז הוארכו עליידי הכנסת מדי פעם, ללא ויכוח של ממש. הפעם נדרשה הכנסת להאריך שוב שתי תקנות כאלה, לשנתיים שלמות. האחת הסמיכה את השר להכריז על אזור ברוחב של 10 ק"מ לאורך הגבול בצפון, ו-25 ק"מ לאורך הגבול בדרום, כעל „אזור מוגן“. באזור זה יכול השר לעשות כאוות נפשו — לגרש תושבים, להתרים רכושם, ועוד ועוד. לפי תקנה זו גורשו, למשל, תושבי ברעם מכפרם.

התקנה השניה מעניקה לשר-הבטחון את הסמכות לגייס ציוד ורכב כאוות נפשו, ללא ביקורת ופיקוח, ולקבוע אם ואיך לפצות את הנפגעים.

בשנים עברו הוארכו תקנות אלה בכנסת באורח אוטומטי, פחות או יותר. על התקנה הראשונה נערך, בדרך כלל, ויכוח שלא נגע לענין, אלא למימשל הצבאי, המבוסס על תקנות החירום הבריטיות. על התקנה השניה לא נערך מעולם שום ויכוח בכלל. הכנסת קפצה ל„דום“ ואישרה פה אחד.

לפתע נעלם גן-עדן זה. כשנרשמנו לרשות הדיבור, נוכחנו לדעת ששום סיעה לא ביקשה עד אותו רגע להשתתף בחיכות. אחרינו גרשמו אמנם כמה סיעות אחרות לויכוח על התקנה הראשונה, אך לויכוח על התקנה השניה לא הצטרף איש — ואנחנו לבדנו דיברנו עליה.

כנראה ראשון דיבר אבנרי על מהות החוק בלבד. לא נכנסו לשום ויכוח פוליטי על מלחמה ושלוה. הקדשנו

את ביקורתנו לנקודה אחת בלבד: אסור לכנסת למסור את סמכות החקיקה לשרים. חוק — ויהא אף חוק-חירום — חייב להיות מחוקק על-ידי הכנסת הריבונית והנבחרת. אמרנו, בין השאר:

הממשלה הישראלית לא הסתפקה בתקנות ההגנה (שעת חירום) שהנהיג מישטר הדיכוי הקולוניאלי בארץ-ישראל... סעיף 9 לפקודת סדרי-השלטון והמשפט 1948 מאפשר לראש הממשלה ולכל שר, אותו הסמיכה הממשלה, להתקין תקנות לשעת-חירום ככל אשר יראה לשר לסובת המדינה, בטחון הציבור וקיום האספקה והשירותים החיוניים.

בכוחן של תקנות אלה לשנות כל חוק, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים, להטיל או להגדיל מיסים או תשלומי-חובה למיניהם. פירוש הדבר כי מועצת-המדינה הזמנית (שקדמה לכנסת) מסרה לממשלה סמכויות עצומות, המאפשרות להכניס שינויים מהפכניים בכל סדרי-חינוך, הכנסת צריכה לשמור היטב על הפרדת הרשויות במדינה. עליה לעמוד על זכותה הראשונית לחוקק חוקים. אסור לה למסור סמכות ראשונית לשרי-הממשלה. והרי איננו דנים כאן בחוק על אגודים ובגנות.

קיימת סיסמה, אשר לשמעה רבים קופצים לדום'. כשמועלית סיסמה זו, אטומות אוזניהם של רבים מחברי-הכנסת. בית-המשפט העליון אף הוא מסרב להגיש טעם. הדבר קרוי אצלנו «טעמי בטחון».

דרוש חוק טוב, צודק ודמוקרטי

אבל אירע משהו בשנים האחרונות. נתגלה הכזב שהסתתר במיקרים רבים מאחורי טעמים אלה. הגיע הזמן שחברי הכנסת יסירו את האטימות מעל אוזניהם.

תחת לנהל ויכוח ענייני על הנושא שקבענו — איך לחוקק חוקים דמוקרטיים שיתאימו למצב הבטחוני הקיים — החלו כמעט כל סיעות הכנסת להתנפל עלינו ולהתחכך בשצף-קצף על נושא שלא העלינו כלל: בעיות השלום במרחב. היה זה ויכוח בלתי אחראי ובלתי רציני לחלוטין.

הורשיח נפתח בעת גאווה של ח"כ חיים לנדאו, שהצדיק ללא סייג את תקנת החירום הנוונה כמות שהיא. הוא התעלם לגמרי מן הבעיה שעוררנו: שחוקי בטחון צריכים לבוא מידי הכנסת, ושאסור לכנסת לתת סמכות דיקטטורית לשר-הבטחון. לפי הפרוטוקול:

לנדאו: ... כזרוע, כאמצעי בטחון, הכרחי (חוק זה) — הלאהי שלא נודק לו — יתכן שמחר נהיה זקוקים לו. ומה נעשה אז?

אבנרי: אינך סומך על הכנסת?

לנדאו: חברה-הכנסת אבנרי, מי שרואה באזור האנטי-שמי הזה אזור שמי, בשבילו הכל ברור.

אבנרי: זאת תשובה?

לנדאו: אין סכנת מלחמה בשבילך. הרי לדעתך אין סכנת מלחמה באזור בשבילך בכלל. אנו היוצרים את הסכנה. קשה לי להיתחכך אתך בנושא זה. אינני מוצא איתך כל שפה משותפת. אני תמה שלא אימצת לך את ההצעה של מי שרצה להיות חבר-כנסת שני — אייבי נתן: טוס לקאהיר. קח אתה מטוס — דר'מושבי או תלת-מושבי — טוס. הראה משהו. הנה, הם «כנענים» כולם. כולם בני אזור זה ידידים, אחים. אדרבא: תוכיח.

לבוא ולהגיד לנו, מול שינאה זאת הגוברת והולכת מיום ליום, והמקבלת שיני פלדה חדים מיום ליום — לבוא ולהתריע על הסכנה כאילו פה היא קיימת ולא משם — שהרי במרומים, קשה לי להבין זאת. אין לנו מישור ויכוח בשטח זה.

אבנרי: מה זה נוגע לחוק?

לנדאו: ... אני סבור שחוקים כאלה, עם כל חומרתם, הם הכרחיים. חבר-כנסת אבנרי, וכי המצב הבטחוני הולך וקל? לאחרונה אירעו בארץ מספר מיקרים שאינם מצביעים על הקלה. במשך שנים מיספר לא ניתגלה מיספר כה רב של מיקרי-ריגול בארץ, כפי שנתגלו בשבועות

האחרונים... ברור כי הנשק הרב הזורם לארצות-ערב יש לו השפעה על התופעות האחרונות.
אבנרי: דרוש חוק. אבל חוק טוב, צודק. דמוקראטי.
לכדאו: דרוש חוק עם שיניים. למטרה זו לא ייתכנו חוקים טובים.

לא היתה זאת דעתה של חרות בלבד, אלא דעת המישטר כולו. זה נתגלה חיש מהר, כאשר קם דויד הכהן להתחוכך עמנו אף הוא.

הכהן: (חבר הכנסת לנדאו) עשה מלאכה טובה כליכך במחצית השניה של נאומו, כאשר הוא ענה לביקורת של חבר-הכנסת אבנרי, ולמעשה הוא חסך לי את העבודה. אך מכיחן שאני כאן, אני רוצה לומר לחבר-הכנסת אורי אבנרי, ראשית, כי מוטב שלא ירבה בהגזמות זירנאליסטיות כאשר הוא מדבר בכנסת... המדובר הוא לא באגוזים ובננות, כפי שהוא התבטא, אלא בחיי כל המדינה הזאת. החוק הזה בכלל לא היה קיים, אילו לא היינו זקוקים לו, והוא יודע זאת היטב.

...הסיכון הוא מעבר לגבול. מעבר לגבול יושבים אנשים שאתה יודע מי הם. אין לך כל השפעה עליהם, עם כל רצוני שתהיה לך השפעה כזאת. אם כי אינך השליח הגאמן עלי, אני מקווה כי תשפיע על שלילי ערב שיפסיקו בהסתתם ובאיומיהם... ההכרזות (שלהם) הן התקלה. ולא החוקים האלה שאתה מתנגד להם.

אבנרי: ממתי אנחנו מפחדים מהכרזות?

איש מפא"י * שני, ח"כ ברוך אונייה, הקדיש לנו אף הוא את מרבית דבריו. הוא פתח את נאומו במלים: אני מתייחס בכבוד לכל חבר-כנסת באשר הוא חבר-כנסת. זה כולל גם את חבר-הכנסת אורי אבנרי. לכן אני מבקש שיקשיב לרברי בראשיתם, וילמד מהם משהו.

ואכן למדנו משהו. וזה מה שלמדנו: שבכל ההיכוח לא ענה איש לסענתנו — והיא שבמדינה דמוקראטית גם חוקי הבטחון צריכים לבוא מן הכנסת, תחת שתישאר בידי שר-הבטחון הסמכות המוחלטת להתקין תקנות-חירום כאחת-נפשו. כי במצב הקיים, יכול שר-הבטחון — אם ירצה בכך — להקים בארץ דיקטאטורה צבאית, בלי לשנות אף חוק אחד; פשוט, תוך שימוש בסמכויות שהוענקו לו על-ידי הכנסת ללא מחשבה.

על כך לא דיבר איש מאנשי הקואליציה. על כך גם לא דיברו תופיק טובי ושמואל מיקוניס, נציגי שתי המפלגות הקומוניסטיות, שהקדישו את כל דבריהם לצורך בביטול המימשל הצבאי. על כך גם לא דיבר סגן שר-הבטחון, צבי דינשטיין, כאשר השיב למתחכמים. הוא הקדיש את עיקר דבריו לציון העובדה שרק פעם אחת הוגלו כפרים ערביים שלמים מן "האזור המוגן", בהתאם לתקנת-חירום זו. לפי הפרוטוקול:

דינשטיין: ... בחוק זה נעשה שימוש פעם אחת ויחידה, תוך מהלך הקרבות בשנת 1948, בשלושה כפרים, ברעם, איקרית וחסאם...

אבנרי: הרבה אחרי הקרבות.

דינשטיין: לא. מני אז לא נעשה כל שימוש בחוק... תושבי אזורי הבטחון נעים בחופשיות, אל השטח ומתוכו...
אבנרי: אבל לא אנשי ברעם.

דינשטיין: פרט לאלה ששלטונות הבטחון התלישו שנוכחותם שם מהדה סיון בסחוני, וזה נעשה בשנת 1948/49.

אבנרי: דווקא כפר מארוני זה מסכן את המדינה?

דינשטיין: אני סבור ששלטונות הבטחון לקחו בחשבון את כל הנתונים כאשר קבעו זאת בשנת 1948/49.

חוק זה נתקבל ברוב מכריע. לאחר מכן נפתח הדיון בתקנת החירום השניה, הנוגעת לגיוס ציוד. ניצלנו את ההזדמנות כדי להשיב לכמה טענות שהוטחו נגדנו קודם לכן:

* החיכות נערך בשנתה הראשונה של הכנסת השישית.

אנחנו נכנסים פה למעגל קסמים. אומרים לנו שלא יהיה צורך בתקנות לשעת-חירום כאשר תבטל שעת-החירום. יחד עם זאת מבטיחים לנו ששעת החירום לא תבטל — לא בעוד שנה, לא בעוד שנתיים, וחבר-הכנסת פרס מבטיח לנו שכנראה לא תבטל לעולם.

פרס: מעולם לא אמרתי זאת.

הכהן: אולי כדאי גם לבטל את תקציב הבטחון? אדרבא, תציע זאת.

אבנרי: אתה יכול להציע זאת. אנחנו לא מציעים לבטל את תקציב משרד הבטחון, אנחנו

מציעים מינסטריון שני, שידאג לכך שלא יהיה צורך בתקציב כזה.

פרס: לא ידעתי שאתה מאמין כי מינסטריונים עשויים לפתור הכל.

אבנרי: תלוי מי השר ומי סגן השר, חבר-הכנסת פרס. על כל פנים אם לחשוב על שלום

ולפעול למען השלום, הם דברים שבגדר רומנטיקה, כפי שאמר חבר-הכנסת פרס (בוויכוח על

הקמת הממשלה), הרי פירוש הדבר ששעת החירום תימשך זמן רב.

אם כן רבותי חברי הכנסת, הבה נהרגל לחיות בשעת-חירום ממושכת מאוד. נלמד לחוקק חוקים דמוקרטיים סדירים, המאפשרים לחיות בשעת-חירום. נבטל את התקנות לשעת חירום, המנסות לענות על הבעיה בצורה בלתי-דמוקרטית, בצורה שאינה מתאימה למדינה תקינה. אל יכניסו לוויכוח זה דברי-בהלה, ואל ילמדו אותנו שאנחנו שרויים במצב בטחוני קשה. לא נפלנו מן השמיים. אנו חיים במדינה זו, ויודעים מה מצבת. אנחנו יודעים שבהיעדר שלום יש בעיות של שעות-חירום.

פסק דין מוות

אין אנו טוענים שאין צורך באמצעי חקיקה אשר יענו על הצרכים המיוחדים של המדינה הנמצאת, למרבה הצער, ואולי גם במקצת באשמתנו, במצב בו היא נמצאת עכשיו. אנחנו אומרים שדרוש חוק טוב, דמוקרטי. אין אנו אומרים שלא דרוש חוק.

לא הבינותי את הסטאטיסטיקה שהביא לפנינו חבר-הכנסת לנדאו על ריבוי הריגול וכו'...

כאדר: אל תודה יותר מדי פעמים שלא הבינות. עוד יגידו שאיך מסוגל להבין.

אבנרי: עוד יגידו הרבה דברים. למה לא? ... מה הקשר בין החוק הזה לענייני ריגול?

ישנם מוסדות העוסקים בריגול ובריגול נגדי. אנחנו סומכים עליהם, בין אם יש לנו טענות

כלפיהם, בין אם אין לנו ...

לנדאו: זו הודאה חמורה מאוד, חבר-הכנסת אבנרי. עוד תוציא פסק-דין מחד על עצמך.

אבנרי: אנו מודים שלרוע המזל יש צורך בביון ובביון נגדי, ואנחנו רוצים שהיה פיקוח

דמוקרטי גם על המוסדות האלה. אבל מה זה נוגע לחוק הזה? זה לא נוגע לו בכלל! ...

חבר-הכנסת לנדאו הביא ציטטות מדברי ז'בוטינסקי. גם אני הייתי פעם תלמידו של

ז'בוטינסקי ...

אינני בטוח מי היטיב ללמוד ממנו, למרות שלכם יש פאטנט. נאב ז'בוטינסקי אמר פעם: „אם גנב ישיר את התקווה, לא אעמוד דום בשעה שהוא יריק את כיסו“. אנו אומרים את זאת בדיוק: לא נרשה במדינה זו לחוקק חוקים בלתי-דמוקרטיים בטענות בטחוניות. אנו מאמינים, שגם במצב בטחוני קשה אפשר לקיים חוקים דמוקרטיים. אפשר לפתור בעיות בטחון בדרך דמוקרטית. זוהי כל טענתנו, ועל כך הוויכוח.

את המשך נאומנו הקדשנו לניתוח מפורט של תקנת החירום הנדונה, של הליקויים בה ושל אופייה הסותר

צוהל דמוקרטי תקין. למשל: שאין בית דין לבירור טענותיו של אדם שמכוונתו גויסה וניזוקה, וכו', וכו'.

איש לא דיבר אחרינו. סגן השר סיכם, ולבסוף נתקבלה הצעת החוק בקולות כל הנוכחים, נגד הקול האחד

שלנו.

זו היתה הפעם הראשונה שתקנת־חירום זו לא הוראה פה אחד וללא ויכוח.

שיירת האחוה

המאבק העיקרי נגד תקנות ההגנה לשעת חירום והמימשל הצבאי לא התנהל בין כותלי הכנסת. רק הדיו נשמעו שם. שבועיים לאחר חילופי הדברים הנזכרים יצאה שיירת האחוה שאורגנה ביזמת תנועת העולם הזה — כוח חדש" לכפרים טייבה וקלנסאוה במשולש. קדמו לה סכסוכים בין עברים וערבים בנתניה שהגיעו לממדי פוגרום, וגרמו לכך שפועלים ערביים פחדו לצאת לעבודתם בנתניה.

על כך אף הגשנו שאילתה לשר המשטרה:

אבנרי: פנו אלי אחדים מתושבי הכפר קלנסאוה. לדבריהם, התנפלו עליהם ועל אחרים בנתניה מספר צעירים מבני המקום; היכום, גידפום, בלי שהמשטרה תתערב לחיסול התקרית. בעקבות ההתנפלות חששו מאות אנשים מיושבי הכפרים קלנסאוה וטייבה לצאת לעבודתם בנתניה וסביבתה. ידיעות על התקרית נתפרסמו בעתוני יום ד', 2 בפברואר 1966.

שאלותי הן:

1. האם חקרה המשטרה לסיבת ההתנפלות?
2. האם נעצרו אנשים כחשודים בביצוע ההתנפלות?
3. אם כן — כמה נעצרו?
4. האם הועמדו אנשים לדין בעקבות מעשי ההתנפלות, ואם כן — כמה אנשים הועמדו לדין?
5. מה עשתה המשטרה כדי להרגיע את הרוחות בכפרים קלנסאוה וטייבה?

שיטרת:

1. לא היתה כל התנפלות, אלא קטטה רגילה, והמשטרה אמנם טיפלה בה.
2. נעצרו המשתתפים בקטטה.
3. שישה.
4. טרם.
5. כבכל מקרה אחר, כל שמוטל עליה בהתאם לנסיבות.

היור"א. תלמי:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אבנרי:

האם תשובת השר מתייחסת רק למה שאירע בבית־הקפה או גם למה שאירע ברחובות נתניה? שיטרתית: היא מתייחסת למה שאירע באותו ערב.

„נשחוט את כולם“

כדי להרגיע את הרוחות קראנו לשיירה שנועדה להיות מחוזה של רצון טוב. תוכניתה כללה טכסי ידיות בנתניה, טייבה וקלנסאוה, משחק כדורגל וביקורים של משתתפים בבתי הכפריים.

על מנת למנוע מיפגש זה התארגנו מנגנוני החושך למיניהם: ביום השישי שקדם לשיירה הודיע הרדיו כי היועץ לענייני ערבים מתנגד לה, וכי המשטרה תחסום את דרכה. למחרת בבוקר ציפו בשערי נתניה כאלפים בריונים מוסתים צמאי דם ששאגו: „הערבים עולים על נתניה, נשחוט את כולם“.

במשולש הסתובבו אלפי שוטרים מצוידים באלות, מגינים וקסדות. מטוס מיוחד עקב אחר השיירה עד הגיעה מרחק מה מן הכניסה לקלנסאוה — שם נעצרה על ידי מחסום משטרה.

משתתפיה, בהם נשים, התיישבו על הכביש כמחאה על חסימתו, הוכו באלות עץ עד זוב דם, נגררו וכמה מהם אף נעצרו.

מובן שחפצנו להעלות על סדר יומה של הכנסת את המאורעות המחרידים של שבת — שיירת האחוה. הגשנו הצעה דחופה לסדרהיום, וביקשנו להחליפה בהצעה קודמת שלנו, שהיתה על נושא אחר.

אך כשקיבלנו את סדרהיום, לא תופיע בו שמנו. נשיאות הכנסת פשוט מחקה אתנו מסדרהיום — ושללה מאתנו באופן שרירותי את הזכות להעלות כל הצעה שהיא.

למרבה המזל היתה על סדרהיום הצעה קודמת של רקה, על התקריט המקורית שאירעה בנתניה.

כשח"כ מבקש להעלות הצעה לסדרהיום של מליאת הכנסת, זכאי ח"כ אחר לקבל את רשות הדיבור, כדי להציע להעביר את ההצעה לחזקה. מיהרנו להשתמש בזכות זו.

אמיל חביבי הציג את הבעייה, תיאר בקיצור את תקריט-נתניה המקורית ואת ההשתלשלות, וגם העלה על גס את יוזמת שיירת-האחווה שלנו. בתשובתו נקט השר בכור שיטריט ז"ל, שכיהן אז כשר המשטרה, בטכסיס פשוט: הוא תיאר רק את התקריט המקורית בבית-הקפה הנתנייתי, סיפר שכמה יהודים וערבים התקוטטו בגלל כחורה. הוא העלים את ההמשך: שמיד אחרי התקריט פשטו כנופיות של בריונים בנתניה, חיפשו ערבים ועשו בהם שפטים. הוא גם התעלם לגמרי ממאורעות השירה, כאילו זו פרשה אחרת.

עד כאן היה הדיון שקט יחסית. הבית היה אמנם מלא מן הרגיל, אך הסיעות ידעו שההצעה תוסר מסדר היום באורח אוטומטי, ולכן לא התרגשו. השעה היתה מאוחרת, והח"כים הנכבדים מיהרו הביתה.

מה שאירע לאחר-מכן תואר בפרוטוקול כלהלן — אך למעשה היו הדברים הרבה יותר טוענים. במהומה הכללית שקמה ברחבי האולם, פשוט לא יכלה הסטנוגראפיסטית לקלוט את כל קריאות-הביניים:

היו"ר דבורה נצר: רשות הדיבור, להצעה קצרה, לחברה-הכנסת אבנרי.

אבנרי: כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. לא הייתי מעז להעסיק את הבית בעניין זה בשעה כליכך מאוחרת, לולא הייתי מאמין בכל לבי כי זהו אחד המקרים החמורים ביותר שקרו במדינה הזאת מאז שקמה.

נצר: מה אתה מציע?

אבנרי: אני מציע להעביר את העניין לביורר בעזרה.

אני מציע גם לחברי-כנסת שיש להם דיעות שונות מדיעותינו, להתייחס לרגע אחד ברצינות בעניין זה, לפי חשיבותו. כי עליכם, חברי גח"ל, מוטלת אחריות חמורה מאוד למאורעות שכבר אירעו, והעלולים לקרות מחר.

שר-המשטרה החסיר בנאומו את הפרט העיקרי של המאורעות, והוא: באותו בית-קפה בנתניה קרה אומנם מיקרה שיכול לקרות בין אנשים שונים, ולא דווקא על רקע לאומי. אולם לאחר שקרה המיקרה הזה, פשטו עשרות בריונים ברחובות נתניה, כשבפיהם קריאות לשחוט את כל הערבים. הם תפשו כל ערבי שהלך ברחוב, היכו אותו...

קריאה: האם ראית זאת?

אבנרי: ערכנו חקירה קדגנית מאוד.

כהן: אתה מסית אורחים נגד אורחים!

אבנרי: אני אומר את האמת, והאמת חייבת להאמר בבית הזה! אני אחראי שזו אמת!

קריאה: האמת שלך!

אבנרי: אנחנו לא חייבים לקרוא על זה בעתונים. אנחנו יכולים לערוך חקירה בעצמנו.

היו התנפלויות על שתי תחנות-מוניות בנתניה, משם נוסעים ערבים לטייבה ולקלנסאווה. התנפלו על כל גבר ערבי בסביבה, לעיני הנשים שלהם. לכן לא היה שום צורך בהסתה ובליבוי יצרים בשני הכפרים, כדי לקומם את תושבי שני הכפרים.

נאור: למה אתה עושה זאת כאן?

אבנרי: היתה התקוטטות ספונטאנית, היתה השבתה ספונטאנית בשני הכפרים. כאשר בעלי הרצון הטוב בציבור העברי יצאו לערוך מיבצע של אחזה...

• הערה זו באה מפני שהחל מסר של קריאות נרגשות מספלי-גח"ל, שלא נקלטו.

לנדאו : אתה מצחיק אותי.

אבנרי : אותנו זה לא מצחיק. אנחנו לחמנו, ואותנו זה לא מצחיק. יש לך חוש הומור מפוקפק מאוד.

לנדאו : אני מציע לך לטוס עם אייבי נתן לקהיר!

אבנרי : גבירתי היושב-ראש, למרות חושי-ההומור המפותח של חברה-הכנסת לנדאו, אי אפשר להתעלם מהמעשים החמורים שהיו. אלפיים איש התכנסו בנתניה...
נצר : אתה סיימת.

הקמין : אתה לא צריך לנצל את הבמה לרעה.

נצר : הצעתך להעביר את העניין לדיון בהעדה הושמעה.

אבנרי : אני מצטער מאוד שעניין זה, שהסתעפויותיו הגיעו לממדים חסר-תקדים בתולדות המדינה, עד להתפרצות פוגרומיסטים שצקו לשחוט את הערבים — שעניין זה לא נמצא ראוי לדיון בבית הזה, אם כי דנו בעניינים הרבה פחות חשובים מאלה.

בזה לא נסתים העניין. שרה-המשטרה עמד על זכותו להשיב, והוא חזר על טענתו שהיתה רק תקרית קטנה באיזה בית-קפה. הוא סיים: „קיבלתי דין-וחשבון מאלה שעסקו בעניין זה, ואין לי שום יסוד לא להתאמין להם.“

אבנרי : דין-וחשבון זה אינו מתאים למציאות! היה פוגרום!

קלינגהופר : בזיון לקרוא לזה פוגרום בבית זה!

אבנרי : לא נתתם לי להסביר מה קרה!

קלינגהופר : תחזור כך מן הביטוי „פוגרום“.

אבנרי : איני חוזר בי, בהחלט לא!

הודעה אישית

דו שיח זה, שהתנהל מן המושבים, מעל לראשי הבית, היה רק חלק מן המהומה הכללית, כשכל הכנסת צועקת על אבנרי, ואילו הוא מנסה לענות לכל הכנסת. תוך צעקות אלה נערכה גם ההצבעה, בה הרים כל הבית את ידיו נגד ארבעת הקולות של סיעתנו ושתי הסיעות הקומוניסטיות. כך החליטה הכנסת שלא לדון כלל, לא במליאה ולא בוועדה, במאורעות שהביאו להתלקחות השנאה החמורה ביותר שאירעה ארבעים במדינה. קודם לכן החליטה הכנסת, כמעט פה אחד, לקיים דיון במשכורתם של כמה רבנים בישובי-ספר.

כאשר הכריזה היושבת ראש על התוצאה, קרא אבנרי: „הצבעה זו אינה מוסיפה כבוד לבית הזה!“

על כך צעק לעברו פלד, מספסלי מפ"ם: „אתה חושב שרק אתה מייצג את כבוד הכנסת?“

אבנרי: „הצבעה זו אינה מוסיפה כבוד גם למפ"ם! הגעתם רחוק מאוד!“

הצורה היחידה בה אפשר לענות במליאת הכנסת על התקפה מעין זו, היא עלידי מסירת „הודעה אישית“ מעל הדוכן, בסוף הישיבה.

מותר למסור הודעה כזאת רק להסרת האשמה אישית, שהושמעה בכנסת. יו"ר הישיבה קורא את הדברים מראש ורשאי להפעיל עליהם צנזורה. הפעם נתקלנו בקושי. ההתקפה לא נעשתה בנאומים שנישאו מעל הדוכן, כי אם בקריאות ביניים. לפיכך היססה יו"ר הישיבה אם בכלל להעניק רשות למתן הודעה אישית. לבסוף החליטה לאשר את השמעתה:

היו"ר ד. נצר : רשות הדיבור לחברה-הכנסת אבנרי להודעה אישית. הודעה אישית זו

מתייחסת לקריאות-ביניים. הואיל ולא ברור לי הנוהג בענין זה, אני מודיעה שהודעה אישית

זו לא תשמש תקדים לעתיד.

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. בישיבת הכנסת מיום ד', 16 בפברואר 1966, בדין על תקרית נתניה, אמרתי על הדו"ח המשטרתי שנמסר מפי שר המשטרה: „דין-וחשבון זה אינו מתאים למציאות. זה פוגרום.“

בהתאם לפרוטוקול הישיבה, עמוד 112, קרא חברי-הכנסת קלינגהופר: „בזיון לקרוא לה פוגרום בבית הזה, וכן תבע ממני לחזור בי מן הביטוי „פוגרום“.

לפני כן, כפי שרשום בעמוד 108, קרא חברי-הכנסת מנחם כהן: „אתה מסית אזרחים נגד אזרחים!“

ברור כי קוראי-הביניים הנכבדים לא הבינו למה התייחסה המלה „פוגרום“. ואכן, בדיווח העתונאי למחרת היום נאמר כאילו התכוונתי לתקרית שאירעה בבית-הקפה בנתניה, ששר המשטרה דיבר עליה. כדי להבהיר את הדברים, אני מוצא לנכון לציין:

1. במלה „פוגרום“ לא התכוונתי לאותה תקרית בבית-הקפה, וגם לא למה שאירע בנתניה לאחר מכן באותו יום, כשקבוצה של בריונים חיפשה אזרחים ערביים ברחובות נתניה והכתה אחדים מהם.

2. התכוונתי במלה זו להתקהלות שאירעה כעבור שבועיים בקירוב, ביום השבת, 12 בפברואר 1966, כאשר כאלפיים בני נתניה ופרבריה התקהלו ברחוב הראשי של נתניה, בציפיה ל„שיירת האחוזה“ של תנועת העולם הזה — כוח חזש, וקראו —

חביבי : זה היה מאורגן ?

היו"ר ד. נצר : אין קריאות-ביניים להודעות אישיות.

אבנרי : — — וקראו קריאות כגון: „נשחוט את הערבים“ „לתלות את אורי אבנרי“, „הערבים עולים על נתניה“ וכו'.

אליאב : לזה קוראים פוגרום ?

אבנרי : זו היתה התחלה של פוגרום.

מאורעות אלה תוארו בהרחבה בכל עיתוני יום א' שלמחרת היום, בשבועונים, ברדיו וביומני הקולנוע, ולא היתה בין העיתונאים שום סתירה לגבי העובדות עצמן. נטלתי חלק פעיל בהשתלשלות הדברים.

לגבי קריאתו של חברי-הכנסת מנחם כהן, הפוגעת בי אישית והמטילה בי דופי, עלי לציין כי אמירת אמת על מאורעות חמורים בבית רם זה, אינה בגדר הסתה אלא בגדר מילוי תפקיד אלמנטארי לשם חשיפת נגיעים וטיפול בהם.

עצם חלקי בשיירת האחוזה, שנועדה להסתיים בחגיגה עממית של שירה וריקודים בכפר טייבה, בהשתתפות אזרחים מבני שני העמים, מעיד עלי שאין פני להסתה אלא להרגעה ולהשכנת ידידות ואחוזה בין אזרחים לאזרחים.

אלות המשטרה ותשובת השר

מכיוון שנמנעה מאתנו האפשרות להעלות הצעה לסדר-היום, הגשנו לשר המשטרה שורה של שאלות לגבי התנהגות המשטרה. השר זיכה אותנו בתשובות מתחמקות :

אבנרי : ביום השבת, 12 בפברואר 1966, הגיעו משתתפי „שיירת האחוזה“ בכביש בית-ליד למחסום משטרה, שמנע את המשך מסעה.

חלק מאנשי השיירה התיישבו על הכביש בסמוך למחסום. אני עצמי הייתי ביניהם. השוטרים, כמו העיתונאים שנכחו במקום, שמעו את הודעתי לפני כן, לפיה לא יגלו משתתפי השיירה שום התנגדות פעילה או אלימה.

למרות זאת, הפעילו השוטרים באופן אכזרי אלות כפולות (ידידות של טוריות) ומגינים כנגד האנשים והנשים שישבו על הכביש. עשרות מהם, ביניהם עיתונאים שלא השתתפו בשיירה

עצמה, הוכו בראשו, בגוף וברגליים. לפחות שלושה מהם הוכו בפניהם עד זוב דם באלות. בה בשעה נתנו המוכים לגרור את עצמם לניידות.

על כל הנ"ל דווח באריכות בכל עתוני הבוקר והערב של יום א', 13 בפברואר 1966.

שאלותי הן:

1. מי נתן את ההוראה להשתמש באלות?

2. מדוע ניתנה ההוראה זו?

שיטתית:

1. מפקד הפעולה שמוסמך היה לתתה במקום.

2. המפקד שקל והורה.

היור"א. תלמי: שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אבנרי: האם כבוד השר אינו חושב שהפעלת אלות נגד נשים, ללא כל סיבה, מחייבת

תשובה קצת יותר מפורטת מזו?

שיטתית: אתה לא היית במקום.

אבנרי: הייתי במקום, אדוני.

שיטתית: המשטרה אינה פועלת ללא כל סיבה.

סורקיס: מי אומר להביא נשים להפגנות סרק? אם לא מביאים נשים, גם לא מרביצים.

שיטתית: הודות לפעולת המשטרה היתה הגנה טובה.

אבנרי: דובר המשטרה הודיע לכתב השבועון „העולם הזה“ כי מיטרת נתניה הזמינה אליה ביום ו', 11 בפברואר 1966, אדם מסויים והזהירה אותו מפני הכוונה לארגן למחרת היום מהומות בנתניה, נגד שיירת האחוזה של תנועת העולם הזה — כוח חדש.

שאלותי הן:

1. מי היה האיש?

2. מה נאמר לו?

3. על סמך מה הוזמן?

4. מה היו הידיעות בידי המשטרה באותו המועד לגבי המאורעות שעמדו להתרחש

למחרת היום?

שיטתית: 1, 2, 4. אינני מוצא לנחוץ להשיב.

3. במידה שהוזמן, הרי הוזמן על סמך שיקוליו של המזמין.

בסגנון דומה השיב השר ליתר השאלות. כשנשאל מדוע נמסרה הודעת המשטרה שאיגון השיירה הינו מעשה בלתי חוקי רק ברגע האחרון וזקא באמצעות „קול ישראל“ ולא לראשי התנועה, טען השר: „הודיעה המשטרה אשר הודיעה בדרך היעילה...“

כשנשאל מדוע לא נעצר אף אחד מן הבריונים שתקפו את השיירה ענה: „אינני מוצא לנחוץ להשיב“ וכך הלאה על כל השאלות, שכל אחת מהן עברה כנהוג אישור מוקדם של יושב ראש הכנסת.

המימשל הצבאי

שבוע קודם לכן היה המימשל הצבאי נושא לשאלתה שהוגשה לשר הביטחון: אבנרי: נודע לי, כי אנשי המימשל הצבאי בנצרת סירבו להעניק רשיון תנועה לירושלים למר מ. קרדוש, שהוזמן על-ידי לפגישה בירושלים, אתי ועם חברי-כנסת אחרים. שאלתי היא: מדוע לא ניתן רשיון תנועה כנ"ל למר קרדוש?

סגן שר הבטחון צ. דינשטיין: נגד מנסור קרדוש הוצא צו לפי תקנה 109 מתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945, מתאריך 3 בדצמבר 1965, המגביל תנועותיו ללא רשיון. בקשתו לרשיון נדחתה על-ידי המפקד הצבאי, אשר לא ראה לנכון להיעתר לבקשתו לנסוע לירושלים מתוך הטעמים המפורטים בגוף הצו. היו"ר י. ישעיהו*: שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי. אבנרי: האם כבוד סגן שר הבטחון אינו סבור שיש משהו פסול בכך שמונעים מבוחרים להיפגש עם חברי-הכנסת שלהם? דינשטיין: לא, לא במיקרה הנדון. המיקרה הנדון נבדק על ידינו וחשבנו ששיקוליו של המפקד היו לעניין וצודקים.

התשובה שהושמעה במליאה מבליטה שניים מקוויו העיקריים של המימשל הצבאי: מצד אחד הציניות הגמורה והבזו המוחלט לחירויות הפרט ולכל הליכים מקובלים של דמוקרטיה, ומצד שני ניצול הסודיות הבטחונית לחיפוי על פעולות דכוי שאין להן שום קשר עם בטחון. סגן שר הבטחון בכבודו ובעצמו לא הצליח להסביר מה הם, השיקולים הצודקים והנוק לבטחון המדינה בפגישה של ערבי (אם גם חבר קבוצה קיצונית) עם חברי-כנסת? במדינת ישראל מהווים הערבים אורחי המדינה 12 אחוזים מכלל האוכלוסיה, אך החשיבות שמייחסים להם במערכת השלטון במדינה מתקרבת לאפס. ערביי ישראל מהווים נושא לדין, לכל היותר כשמדובר במימשל-צבאי, או כשיש צורך בקולותיהם בומן הבחירות. הדבר מתבטא גם בישיבות הכנסת. הח"כים הערביים מגיעים כשיש דיון על נושא ערבי כדי להצדיק את ישיבתם בפני בוחריהם. כשם שהכנסת כוללת ספרדים מקצועיים ודתיים מקצועיים היא כוללת גם, ערבים מקצועיים. מובן שיש גיחוך רב בעובדה, שאותם טיפוסיים המוצגים על-ידי המערך כסמל לערביים המוכנים להשתלב במדינת ישראל כפי שהיא, הם חסרי עניין לחלוטין לגבי כל מה שמתהווה בה.

יחסית לערביי המערך מגלה עבד-אל-עזיז אל-זועבי המפ"מי נוכחות יתר בישיבות, אך אף הוא משמש למפלגתו כערבי מקצועי. את הצד השני של אותה המטבע מראים שני הנציגים הערביים של רק"ח. הללו מזכירים את הבדיחה המפורסמת על הפיל והבעיה היהודית. אם לגבי חברי-הכנסת היהודים מורכבת מדינת ישראל רק מ-88 האחוזים היהודיים, לגבי שני אלה היא מורכבת רק משני-מערש האחוזים הערביים, כשם שלגבי מיקוניס היא מורכבת מ-ההון המוגופוליטי הור"ם. תופיק טובי מסוגל להגיע בדיון על חוק פשוט כחוק המתנה אל... המימשל הצבאי.

זמן מה לאחר כינון הכנסת הששית, גישה טובי הצעה לדון בהחלטת משרד הפנים למנות סקיד-ממשלה לניהול ענייני נצרת. נימק טובי: נציגי סיעות המערך הכשילו את עיריית נצרת בפעולתה, סירבו לשתף עמה פעולה. עבד-אל-עזיז אל-זועבי** נכשל בנסיונו להקים הנהלת עיר מקיר אל קיר. התפטרותו של ראש עיריית נצרת הינה מצערת, אבל אין בה כדי להצדיק מינוי ועדת-חקירה. טובי התנגד לפיזור המועצה, לקיום בחירות חדשות. הממשלה צריכה, לדבריו, לכבד את רצון תושבי נצרת ולהקים הנהלה קואליציונית רחבה. אבל כיצד? זאת לא פירש. האם ניתן להכריח חבר מועצה להצטרף או לתמוך בהנהלת העיר? תופיק טובי ידע היטב, כי מעולם לא התכוון המערך להקל על עבד-אל-עזיז המפ"מי ונציגי רק"ח במועצת העיר. אדרבא, היה ברור מראש שהמערך יעשה כמיטב יכולתו כדי להכשיל כל קואליציה אפשרית עם רק"ח. לא יכולנו להצטרף לטיעונו של תופיק טובי. ההצעה נראתה בעינינו כבלתי ממשית. סברנו כי תושבי נצרת נוכחו

* אז כיהן ישראל ישעיהו כסגן יו"ר הכנסת. היה זה בטרם נתמנה לכהונת שר הדואר.

** עבד-אל-עזיז אל-זועבי כיהן זמן קצר כראש עיריית נצרת.

לדעת מה קורה בעירם, וכי יש לאפשר להם להביע מחדש את דעתם על נבחריהם: לפור את המועצה הנוכחית ולקיים מיד בחירות חדשות. נמנענו על כן מהצבעה ונימקנו הימנעות זו: אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לא יכולנו להצטרף לטיעונו של חבר-הכנסת טובי, משום שלא הבינונו את טיעונו. אין הכנסת יכולה לכפות על מישהו להקים קואליציה. הטענה שלך צריכה להיות מופנית אל ראש העיר שהתפטר, שלא הקים קואליציה עם הסיעה שלך, ולא עם הסיעה השניה.

אני מרשה לעצמי בהחלט להביע באוזניו של ראש העיר שהתפטר — עם כל הידידות שיש לי אליו — את הסתייגותי החמורה מהצורה בה התפטר. הוא היה צריך להמשיך בתפקידו, ואילו היה נתקל בהתנכלות מצד הממשלה, היה צריך להילחם על כך...

קרואה : אתה תבטיח לו שירות?

אבנרי : כן, הבטחתי לו שירות.

איי-אפשר להסכים לטיעון של כבוד סגן השר. מבחינה פורמאלית הוא בסדר. אבל אני יודעים את המציאות שמאחורי הטיעון הפורמאלי. אין צורך בשום ועדת חקירה. אין צורך לחקור שום דבר, הכל ידוע. הוועדה שנתמנתה מורכבת מאיש אחד, שהוא איש סיעת מפא"י מעכו; ואיש שני, חבר-כנסת לשעבר, שהיה יריב מושבע של המימשל הצבאי, וכאשר מפלגתו לא הציגה את מועמדותו לכנסת, הפך לידיד המימשל הצבאי, ומופיע כטוען בעד המימשל הצבאי. האם זו ועדת חקירה שהציבור יתייחס אליה באמון?

אין מה לחקור. יש להכריז מיד על בחירות חדשות בנצרת. העיר נצרת בהרה בחמישה-עשר נציגים. חמישה-עשר הנציגים התנהגו כפי שהתנהגו במשך ארבעה חודשים. עכשיו יש להכריז על בחירות חדשות. העם של נצרת אינו זקוק לאפוסטרופוסים. העם של נצרת ידון על פי הגסיון של ארבעה חודשים אלה, ויבחר במועצה חדשה שתציג אותו.

דמות מיסתורית כלי-יכולה

התעלמות מוחלטת מבעיות ערביי ישראל שררה גם בדיוני התקציב. אף אחד פרט ל"ערבים המקצועיים" לא חשב שתקציב המדינה מתייחס גם לערבייה. היינו עיקביים בגישתנו וכללנו את בעיות ערביי ישראל

במכלול הבעיות שהעלינו בחיכוחים על התקציב. בעת הדיון על משרד העבודה, אמרנו:

אדוני היושב-ראש, הרשה לי להביע את דאגתי לגבי הצפוי בשוק התעסוקה הערבי. מדיניות ממשלתית מכוונת הפכה את בני הכפר הערבי לפרולטריון עירוני חסר זכויות. עשרות אלפי פועלים ערביים מבובזים שעוה על גבי שעוה בכל יום, בנסיעות מייגעות ובלתי-נוחות למקום העבודה וחזרה. ואלה שאינם חוזרים בכל יום, חיים בתנאים בלתי-אנושיים. "העולם הזה" גילה זאת לפני שנתיים; הציבור הזדעזע, הממשלה דיברה, וכל הענין נשכח. לאחרונה סיפל "הארץ" בענין זה; הציבור הזדעזע שוב, הממשלה דיברה שוב, ויש חשש ששוב יישכח העניין. חבל ששר העבודה לא הזכיר דבר זה בנאומו, אף שהיתה לו נגיעה לכך.

הערביים שולטים כיום בכמה וכמה ענפים של המשק, ואילו היו הערביים פותחים בשביתה כללית, היו ענפים שלמים של המשק הישראלי משותקים כליל. לעומת זאת, עם הופעת סימנים של אבטלה, גוברת בעיית האבטלה בישובים הערביים. המצב הקיים פותח פתח לגירוש הפועלים הערביים מן הערים הגדולות, כקורבן ראשון לכל תמורה בשוק העבודה, עליידי כך שמועצות הפועלים בערים לא יגנו עליהם.

מבחינה זו יש הבדל גדול בין מועצה כמו מועצת פתח־תקווה, שהיא מגינה על הערבים, ובין מועצה כמו מועצת פועלי תל־אביב, שאינה נוהגת כך. מאידך יש להביא את התעסוקה לכפר. אביא לכם דוגמה: בענף היהלומים יש מחסור המור ביותר בכוח עבודה, מחסור הפוגע באופן ממשי באחד מענפי היצוא המרכזיים של ישראל, שהכניס בשנה שעברה 150 מיליון דולר. חברת „יהלומי קרן־אור“, שהיא היצרנית־היצואנית הגדולה ביותר בענף זה, הגישה תכנית להקמת מלטשות בצומת ישובים ערביים בהם מצוי כוח אדם מתאים. התכנית נתקלה במחסום, ומאחורי הקלעים גמסר לי כי היועץ לעניינים ערביים של ראש־הממשלה — אותה דמות מסתורית וכל־יכולה בשטח זה — הטילה וטו על התכנית, מפני שאינו רוצה בחיזוק הבסיס המשקי של הכפר הערבי. בויכוח על משרד הדתות:

פחות ידועות העובדות לגבי דיכוי הדתות האחרות בישראל. במשרדי הדתות (בלשון רבים!) אין סגן שר נוצרי או מוסלמי. על המחלקות לדתות הלא יהודיות אחראים פקידים יהודיים דתיים כמובן, ואלה הרי עושים מלאכתם הממלכתית רמיה, או עושים שקר בנפשם, כי איך יכול יהודי דתי לטפח „עבודה זרה“ ומנהגי עכו"ם?

● חוק למען האהבה

הכנסת אינה מתעלמת רק מקיום ערביי ישראל. לגבי רוב חבריה הפסיק השעון לנוע לפני 40 שנה. בעיות הדור הצעיר כפי שהן בשנות ה־60 של המאה העשרים אינן קיימות בשבילם. מה קורה בכנסת כשמעלים בעייה של צעירים מבני העם הערבי? זאת ראינו כשהחלטנו להקדיש את הצעת החוק היחידה שהותרה לנו בכנס הקיץ להנמקת הצעתנו לאיסור המוהר. הלחן מובאים דברי התנמקה במלואם:

כבוד היושבת־ראש, כבוד השר, כבוד שני חברי־הכנסת.

אין זה קל בשבילי, שאינני ערבי ואינני מוסלמי, לנמק הצעת־חוק זו, שיש לה קשר ישיר עם מצב ערביי ישראל ומסורת האיסלאם. אולם אנו מחוקקים בבית הזה את חוקי ישראל לכל לאומיה ודתותיה — חוק אחד לכלם.

יכול מישהו לתמוה מדוע מצאנו לנחוץ להקדיש את הצעת־החוק היחידה שהותרה לנו בכנס זה (בחסדי האדונים אזניה ובודר, והשינוי שהכניסו לכבודנו בתקנון הכנסת), לעניין זה, הנראה כאילו שולי.

אנו עושים זאת מפני שלפי מיטב הכרתנו זוהי חובתנו כלפי אלפים ורבות צעירים וצעירות מוסלמים, שמצב זה מאמלל אותם.

אלה צעירים שהגיעו לפירקם. הם מבקשים להקים בית ומשפחה. יש והתאהבו בבחירת־לב וכמהים לשאתה, ובפניהם המחסום האכזרי ששמו מוהר.

סורקים: איפה החברים הערביים בכנסת? למה לא גייסת אותם?

היו"ר טובה סנה־ראי: חבר־הכנסת אבנרי מדבר אל הבית ולא אל אף אחד אחר.

אבנרי: השאלה היא מאוד במקומה, חבר־הכנסת סורקים. הדבר מעיד על טיב היחסים

בין חלק מהנבחרים הערביים, לבין הציבור שהם מייצגים כביכול.

משפחת הכלה תובעת מן התתן 5000 לירות, גם 10.000 לירות, ולפעמים גם הרבה יותר. האיש, כמו יעקב בבית לבן, עובד כמו סוס וחי כמו כלב, ישן בלילה בבנין בלתי־גמור בתל־אביב או ברפת נטושה בנחלת־יצחק, והזאת כדי לחסוך לירה ללירה ולצבור, בעמל של שנים, את הסכום האסטרונומי לדידו, הנדרש ממנו. יש והמוהר מעכב נישואין במשך חמש שנים ויותר.

נעשו נסיונות לשים קץ למצב זה בדרכים ציבוריות. היה כנס של צעירים ערביים, שקרא לביטול המוהר. רק לאחרונה התארגנו צעירים דרוזיים ופירסמו קול-קורא בנדון. אולם איש לא יושיע אותם, אם לא נעשה זאת אנו, המחוקקים את החוק.

כבלים חברתיים מיושנים

כבוד היושבת-ראש, החוק המוצע על-ידינו נוסח בזהירות רבה, תוך שיתוף מומחים לדת האיסלאם, במגמה למנוע מראש כל אפשרות של פגיעה בעיקרי הדת המוסלמית. אנסה להעמידכם, חברי-הכנסת, תוך דקות מעטות אלה, על עיקרי הדברים.

מקורו של המוהר בתקופה האלילית הקדומה של העמים השמיים, וגם של עמים פרימיטיביים אחרים. שם היה המוהר, פשוטו כמשמעו, מחיר של סחורה. האשה נמסרה על-ידי הוריה תמורת מחיר מתאים, כדי ליהפך לקניינו של הבעל. זה היה פיצוי על אובדן כוח-עבודה.

כאשר בא הנביא מוחמד, אחד הגדולים והמתקדמים של מחוקקי כל הדורות (על רקע תקופתו שלו), לא אסר על המינהג הפרימיטיבי, אלא ניסה לצקת בו תוכן מתקדם. הוא אסר מסירת המוהר להורי האשה. לפי חוק האיסלאם חייב התשלום כולו להינתן לאשה.

הדבר היה דרוש בימי מוחמד כאות-הוקרה לאשה, הן כאמצעי-מנע, שעצר בעד הבעל לגרש את אשתו כאוות-נפשו, כפי שהתיר החוק המוסלמי. במיקרה זה היה עליו לשלם לאשה את שארית המוהר, וזה העניק לה מעין ביטוח.

הנביא עצמו קבע כי גובה המוהר איננו קובע. כאשר בא אליו עני והתלונן על כך שאין ידו משגת לשלם מוהר, אמר לו מוחמד ללמד את אשתו את הקוראן, ולימוד זה יחשב לו כמוהר. החוק המוסלמי איננו קובע כי הנישואין מאבדים את תוקפם בהעדר מוהר. זוהי חוות-דעת מוסמכת. אולם יש הסוברים אחרת, והרואים במוהר — סמלי לפחות — תנאי הכרחי בהסכם הנישואין האיסלמי, שהוא במהותו הסכם מיסחרי.

כדי למנוע כל אפשרות של הפרעה מסוג זה לרעיון המהותי של הצעתנו, הצענו להשאיר בחוק אפשרות של מתן מוהר עד לסכום של 50 לירות. זהו הפיתרון שנתקבל במצריים המהפכנית. סמל המוהר נשאר — כמו הטבעת היהודית — אך המכשלה עצמה הוסרה.

יחד עם זה אנו מציעים כמה תיקונים נוספים, הקשורים בעניין המוהר. לפי החוק המוסלמי, יכול הוואלי — מעין אפוטרופוס של האשה — להפקיע את הנישואין, אם מצא כי מעמדו החברתי או הכלכלי של החתן אינו ראוי למעמד משפחת הכלה. לזה בוודאי אין מקום בחברה מוסלמית מתקנת.

יתר-על-כן, יש לשים קץ — לא רק מבחינה פלילית, אלא גם מבחינה מהותית — לגירושי האשה בעל-כורחה, ללא התדיינות מתאימה, דבר ששרד באיסלאם. יש להשלים בענין זה את חוק המדינה, כהצעתנו — ולוא רק כדי שייצלם התירוץ כאילו דרוש המוהר להבטחת האשה מפני גירושין שרירותיים.

ואל נשכח להזכיר: התירוץ כאילו הולך המוהר לאשה, ומהווה מעין גדוניה מצד הבעל, אינו תואם לעתים קרובות את המציאות. בניגוד לכוונת האיסלאם, בניגוד למצוות הנביא, וגם בניגוד לתיקונים שנעשו במרוצת הזמן בחוק האיסלאמי העותומני, מופקע הכסף לעתים קרובות על-ידי הורים חמסניים.

בעשרות מיקרים שבאו לידיעתי, התחננה האשה שיוותרו על המוהר, ויניחו לה להינשא בדמי-עלומיה, ולא לזקן עשיר אלא לבחיר-לב חסר-אמצעים. ולא פעם היו גם הזררים רוצים

לוותר — לולא חששו כי, במצב הקיים ברחוב הערבי, יתפרש הדבר כפחיתות-כבוד, כפגיעה בכבוד המשפחה.

רבתי חברי-הכנסת, בסופו של דבר נצטרך להחליט: מה דמותו החברתית של הציבור הערבי שאנו רוצים כי יהיה שותפנו במדינה?

יכולנו לטפח בארץ ציבור ערבי מתקדם, משכיל, מחדש; מרכז פורה של מחשבה ערבית תחוצה גבולות; דוגמה חיה ומעוררת-קינאה של קידמה חברתית וכלכלית ערבית, ציבור המקרין מרוחו על הנוער הערבי במרחב כולו. יכלו לקום בישראל קיבוצים ערביים ומושבים ערביים, מרכזי-הגות ערביים, סוציאליזם ערבי, טכנולוגיה ערבית. זה לא קרה. היום ישנה רפורמה בדת המוסלמית מעבר לגבול, הישגים נועזים של קידמה חברתית — מעבר לגבול.

ואילו אנו חשודים בעיני רבים כממשיכי הדרך בה הלכו כל השלטונות הקולוניאליים מאז ומעולם: עידוד הפאטריארכים הנחשלים וההשייכים הריאקציוניים, רכיבה על מסורת-כביכול מאובנת, כל זה מתוך סגידה צבועה ומתחסדת למושגים שאבד עליהם הכלת.

הגיע הזמן לחולל כאן רפורמה יסודית — מן הסוג שחוללנו אנהנו בחיים שלנו לפני שני דורות. ולא אבוא כאן בדרישה רק אל השלטון. אבוא באותה דרישה גם לציבור הערבי. עורגו, ונעזר בעתיד, לכל מאבק פוליטי צודק של המיעוט הערבי, המרגיש את עצמו, בצדק, מקופח מבחינה פוליטית.

אך אין שיחזור מקיפוח פוליטי ללא שיחזור-עצמי מכבלים חברתיים מיושנים. זאת למדה האומה העברית, וזאת לומדת היום האומה הערבית מעבר לגבול.

שיחזור חברתי אינו יכול לבוא רק מגבוה. הממשלה, החוק, יכולים לעודד ולטפח. אבל מעשה-השיחזור חייב לבוא מתוך הציבור הערבי עצמו. הנוער הערבי חייב לשחרר את עצמו. תהיה זאת איזולת מצד חוגים מסויימים בנוער הערבי אם יגיבו על קיפוחים לאומיים בהתעקשות על מסורות כביכול-דתיות, מתוך תפיסה מוטעית כאילו הם סמלים לאומיים הדרושים לשם שמירת הזהות הלאומית — בעוד שבאמצעות המהפכה הערבית נעשה הכל כדי להתגבר על אותן מסורות עצמן, ולהכשיר את החברה הערבית לחיים ולהתחרות בעולם התעשייתי המודרני.

כבוד היושבת-ראש, רבתי חברי הכנסת. אני יודע שיש חברים בבית הזה, שקשה להם לעכל הצעה הבאה מטעם סיעתי, גם אם צידקתה זועקת לשמיים.

אני מקווה כי העוול המחפיר אשר הצעתנו זו באה לשים לו קץ, הסבל המשועשע של אלפי צעירות וצעירים הנכספים לאהבה ולחיי-משפחה — ישכנעו גם חברים אלה להתעלות, ולו לשעה קלה, מעל לשיקולים ברמה זו.

אם הצעה זו תעבור לוועדה, לשיקול בכבוד-ראש, יהיה זה יום-חג לאלפי צעירים אלה.

„חוק להגבלת המזרח“

כשהתחילה הישיבה באותו יום, היה האולם ריק, כשנקרא אבנרי לזוכן כדי לנמק את הצעת-החוק שלנו נכחו בדיוק שני חברי-כנסת, חוץ מהיושבת-ראש.

בהמשך הדיון התמלא האולם, ובסופו נכחו כ-30 ח"כים. אך במשך כל הישיבה בלטו בהעדרם ארבעת הח"כים הערביים של מפא"י. הם געדרו באופן הפגנתי, כנראה מפני שלא רצו להזדהות בעיני הציבור שלהם עם עמדת הממשלה.

הדיון כולו העיד על הצורה בה נחתכים בכנסת עיניינים חיוניים, הנוגעים לרבות אזרחים.

זמן רב לפני פתיחת התיבות. ידענו כי הקואליציה החליטה להסיר את ההצעה מסדר-היום. החלטה זו לא נבעה רק מכך שההצעה היתה של סיעתנו, אלא גם משיקול פוליטי. כפי שרמזנו בנאומנו, תומכת ממשלת ישראל ביסודות הריאקציוניים ביותר בציבור הערבי, התומכים מצידם במימשל הצבאי.

בכל זאת היתה הממשלה זקוקה להנמקה כלשהי לעמדתה, והיא הובאה בנאום-ההתנגדות של שר הדתות, זרח ורהפטיג :

- לפי דיני האיסלם, המוהר דרוש לנישואין.
- אסור לחוק המדינה להתערב במינהגי העדה המוסלמית.
- הקאדים המוסלמים מתנגדים להצעתנו.
- החוק לא יעזור. אם יתקבל, יוסיפו החתנים לשלם מוהר מתחת לשולחן.

ענינו על טענות אלה בנאום התשובה :

בזמן הקצר העומד כעת לרשותי אוכל לענות רק בקיצור רב לדברי כבוד השר, אם כי אפשר להתווכח על כך ארוכות. כדי שאפשר יהיה להתווכח ברצינות על הטענות שהושמעו כאן, קיים בכנסת המושג של העברת הצעת-חוק פרטית לוועדה לפני קריאה-ראשונה. כאן במליאה אפשר לדבר עליהן רק ברפרוף.

קודם כל, אין זה נכון שהחוק הישראלי אינו מתערב ואינו אוסר דברים המותרים לפי הדת המוסלמית. יש שורה שלמה של חוקים ישראליים המתערבים ואוסרים דברים שהחוק המוסלמי מתיר אותם, והקאדים שהוזכרו התנגדו בשעתו גם לחוקים אלו. החוק הישראלי קובע שיווי זכויות לנשים ואוסר ריבוי נשים ; הדת המוסלמית מכירה בריבוי נשים.

בגין : החוק הישראלי אוסר ריבוי נישואין של נשים, לא ריבוי נשים.

אבנרי : נדמה לי שההגדרה החוקית היא כמו שאני אומר. האיסלם מאפשר לשאת שתי נשים, שלוש, ארבע...
עבד-אלי-עזיז זועבי : אפילו יותר, אבל בתנאי שתהיה אהבה שווה.

החוק הישראלי אוסר על המוסלמים את אשר התיר הנביא. החוק הישראלי אוסר נישואי נשים גם כשהם מותרים על פי דת האיסלם. החוק הישראלי, כפי שהזכיר כבוד השר, אוסר גירושין שרירותיים של אשה, דבר שמותר לפי חוקי האיסלם.

שנית — כבר אמרתי בדברי ההסבר שלי, שיש ספק אם יש תוקף חוקי לנישואין לפי דת האיסלם, ללא מוהר. לכן לא הצענו איסור המוהר. הצענו הגבלת המוהר לסכום מכסימלי. לכן אציע בוועדה, אם תועבר אליה הצעת החוק, לשנות את שם הצעת החוק: לא „חוק לאיסור המוהר“, אלא „חוק להגבלת המוהר“.

הדת המוסלמית קבעה סכומי מינימום: החוק החנפי קבע עשרה דירהאם, החוק המליקי קבע שלושה דירהאם. החוק השיעי והחוק השעיפי לא קבעו כל מינימום שהוא.

כדי להעמיד את הכנסת על חשיבותם של הדברים — עשרה דירהאם פירושה כשלוש לירות ישראליות, לפי הערך המשוער של היום. הנביא עצמו קבע לבתו האהובה פטימה מוהר בגובה חמש מאות דירהאם, שהיו מאה וחמישים לירות ישראליות. לכן כשאנחנו מציעים להגביל את המוהר לסכום של חמישים לירות ישראליות — ולא נתנגד גם למאה וחמישים לירות ישראליות — אנחנו הולכים בדרך המלך של המחשבה המוסלמית המתקדמת נגד ניצול לרעה של המנהג הזה שהתנוון במרוצת הזמן.

כבוד השר, המוהר עצמו אינו מוזכר בקוראן, אם כי הנביא מוחמד התיר אותו. המילה מוהר אינה מופיעה; מופיעה מילה בעלת משמעות קרובה שאיננה בדיוק אות-דבר.

כבוד השר אמר פה דבר והיפוכו. בחלק הראשון של נאומו אמר: המוהר דרוש כדי להבטיח את האשה, שלא תגורש באופן שרירותי. בחלק השני של נאומו ציין ובצדק, כי החוק הישראלי האומר, בפירוש: „הפליליות שבגירושי אשה בעל כורחה אינה פוגעת בתוקפם החוקי של הגירושים השרירותיים כאשר הם מתבצעים. אסתמך כאן על ספרו של המלומד וורטהיים, האומר, בפירוש: „הפליליות שבגירושי אשה בעל כורחה אינה פוגעת בתוקפם החוקי של גירושים אלה“. כלומר המדינה יכולה לתבוע לדין פלילי בעל המגרש את אשתו בעל כורחה, אבל הגירושים נשארים בתוקף. איננו מתפרצים לדלת פתוחה. אנחנו רוצים לסגור את הפירצה הקיימת עכשיו בחוק על מנת למנוע כל תירוץ אפשרי למוהר גדול. יחד עם זאת אין לנו התנגדות למוהר שייקבע בהסכם הנישואין למקרה של גירושים. זאת נקבל ברצון.

כבוד השר צודק באופן פורמאלי כשהוא אומר, שבשום מדינה ערבית לא בוטל המוהר בחוק. אבל גם אנחנו לא מציעים לבטל את המוהר בחוק. אנחנו אומרים: מוהר מכסימלי בשיעור לא גבוה. זה הדין שנתקבל במצרים ולמיטב זכרוני — גם בטוניסיה, אלא שאינני בטוח בכך. במדינות ערביות אחרות נתקבלו חוקים חילוניים שקבעו תיקרת מכסימום למוהר, וזה בדיוק מה שמוצע על ידינו.

יש הבדל עצום בין נדוניה למוהר. בחברה היהודית של ימינו מקובל ששתי המשפחות כאחת יתרמו להקמת ביתה של המשפחה החדשה, כל אחת בהתאם ליכולתה ולרצונות המוהר הוא דבר אחר לגמרי.

העובדה שהקאדים מתנגדים להגבלת המוהר, אינה מספיקה. הקאדים בישראל וגם במדינות ערביות אחרות, שומרים על המסורת הריאקציונית ביותר.

אנחנו בוודאי לא צריכים לחיות על פי דיני הקאדים כשם שאיננו חיים על פי דיני הרבנים, כשזה נוגד את חיי המדינה. יש סעיף פשוט מאוד המופיע בהצעת החוק שלנו האומר: שאפילו ישלם החתן מוהר, וישלם אותו מאונס, מפני שמשפחת האשה אינה מרשה את הנישואין בלי זה, יוכל החתן לפנות למחרת היום לבית המשפט ולקבל חזרה את המוהר ששילם, מפני שתשלום זה היה בלתי־חוקי. זו הערובה האמיתית לביטול הדבר. ולאחרונה, גבירתי היושבת־ראש, כבוד השר — כנראה מתוך אי־ידיעה — תמה על סעיף שהכנסנו להצעת החוק בדבר איסור התרת קשר נישואין על־ידי נכבדי העדה. זה בא כדי לשים קץ לדבר המותר על פי חוקי האיסלם. ואני מצטט מהחוק המוסלמי, דיני המעמד האישי: „תנאי בנישואין שיהיה הגבר ראוי לאשה מבחינת המצב החברתי, משלח ידו ובחינות דומות“. אם לדעת הנכבדים הגבר איננו מתאים לאשה מבחינה המעמד החברתי, ניתן להתיר את קשר הנישואין. לזה אנו מציעים לשים קץ.

לא בקוראן!

בשעה שעלה אבנרי לדוכן לנאום־התשובה, היה מצוייד בשישה ספרים עב־כרס על חוק־האיסלם. בעזרתם סתרנו בזה אחרי זה את נימוקיו הענייניים של השר. ניחשנו אותם מראש, כך שהיינו מוכנים להם. אך ידענו שזה לא יעזור: הקואליציה החליטה עוד קודם לכן לחוות את הצעתנו. הרבה יותר ענינו אותנו עמות מפיס ורק־ה — שתי סיעות הדוגלות בקידמת הציבור הערבי.

מפיס החליטה יום לפני כן להימנע מהצבעה — מכיון שהצבעה למען הצעתנו היתה עלולה לגרום למשבר קואליציוני. זועבי עמל קשה וחזיר נאום בכתב — שהיה מוכן בכיסו עוד לפני שאבנרי אמר את

המילה הראשונה. היתה זאת מלאכת-מחשבת של התחמקות. האיש המפ"מי טען שאסור למדינה להתערב בענייני הערביים (!), כי אסור לפגוע במינהגי האיסלם למרות שהמוהר הגבוה הוא עניין פסול ומוזיק. מפ"ם, המתזמרת להתנגד לכפייה הדתית היהודית, מוכנה בהחלט לתמוך בכפייה הדתית המוסלמית. כדי להחניף ללאומנות היות-רריאקציונית אצל הערבים, היא מוכנה גם לשכוח את הסוציאליזם. כך ראינו את עבד-אל-עזיז זועבי בפווה של מגן האיטלאם מפני ההתקפה ה"זדונית" שלנו :

זועבי : ... הגוסס "איסור המוהר" פוגע בקוראן, כי המוהר נזכר שם לא בלשון יחיד, אלא בלשון רבים — מוהור.
אבנרי : לא בקוראן ! (התרגשות באולם).
זועבי : בקוראן, אורי, אתה לא תלמד אותי. בכל אופן, לא תלמד אותי מה כתוב בקוראן.
 זה כתוב בקוראן שלנו, של המוסלמים. אולי יש קוראן אחר.

לפנינו היה מונח באותו רגע ספרו של גדול המלומדים הישראליים בנושא זה, הפרופסור גויטימן, הקובע בצורה חד-משמעית : אין זכר למילה בקוראן. אלא שכל הטענה הזאת לא נגעה כלל לעניין. שהרי לא הצענו כלל לאסור את המוהר, כמוסד סמלי, אלא רק להגבילו ל-50 ל"י. אילו היה שמץ של כנות בעמדת מפ"ם, היתה צריכה להצביע בעד העברת הצעה זו לחודעה. בהתאם לנוהל הכנסת, היתה ועדה זו דנה בהצעה "דיון מוקדם", משנה ומתקנת כרצונה, ומחזירה אותה רק או למליאת הכנסת לקריאה ראשונה. כלומר: ההצבעה בעד הצעה כזאת אינה בבחינת אישור הגוסס שלה, אלא רק חיוב מגמתה היסודית.

אפילו לכך לא היתה מפ"ם מוכנה להסכים, בגלל פחדה הקואליציוני. לא שונה בהרבה היתה עמדת אמיל חביבי, אם כי שיקוליו היו שונים. גם הוא טען כי אסור לחוק ישראלי לפגוע במינהג מוסלמי, אפילו מינהג פסול כמו המוהר. זוהי טענה לאומנית-ריאקציונית מן הסוג הגרוע ביותר. יש הרבה הומור בעמדת הקומוניסטים. כולם החליטו להחניף מחדש לדת. אך בעוד שמיקונים היהודי מפליג בכנסת בשטח הדת היהודית, מעלה על נס את זמירות הדת ומכריז כי "מציון תצא תורה" — מן חביבי על הפירוש הריאקציוני ביותר של הדת המוסלמית, כמו האימאם אל-בארד והמלך פייסל. סוף פסוק : ההצעה הורדה מסדר-היום. רק ח"כ אחד הצביע בעדה, בנוסף לאבנרי — מרדכי בךפורת. המכיר את הבעיה עוד מימי היותו בעיראק. יחד עם גח"ל, מפ"ם ורפ"י נמנעו מההצבעה גם שני חברים של הקואליציה המצומצמת דאז : שולמית אלוני וגדעון האוזנר. כמה אלפי צעירים וצעירות ערביים יצטרכו לחכות עוד כמה שנים לנישואיהם.

שיוויון זכויות

לפני סיום המושב הראשון של הכנסת השישית עוד הספקנו להצביע בעד הצעה של מאיר וילנר לבטל את המימשל הצבאי, ובעד הצעה של שמואל מיקוניס לאסור הסתה לאומנית, גזענית ועדתית. כמו הצעתנו להגבלת המוהר נפלו הצעות אלה כשתומכים בהן קולות מועטים. מה הטעם להניע דברים שאנו יודעים מראש שאין כל סיכוי שיתקבלו ? מה הטעם להשקיע מאמצים, זמן ומחשבה, להסביר את דברינו בפני הכנסת כשאנו יודעים שאם גם נצליח לשכנע חבר-כנסת כלשהו בצידקת טענותינו יצביע נגדן ?

כדאי כאן לצטט אדם לגבינו אנו "מוקצה מחמת מיאוס", איש "מלכות ישראל", ד"ר ישראל אלדד : "אין כמובן מקום לזעזוע, שהרי מדובר הוא "רק" בציר אחד. ויש גם להניח שבפוטנציה המצביעים עבורו היו גם לפני כן מהמוהים עמו ויתכן שמק"י הפסידה את הציר שלה בגללם, אלא מאי? קרה מה שקרה עם

בחון „תכלת-לבן“ בהסתדרות. לא תוספת כוח לגחל כי אם כתובת לכוח שהיה קיים. משמע — שמרבית המצביעים לרשימת „העולם הזה“ מצאו עד כה כתובת אחרת קרובה לשינאה לעם היהודי ולציונות ולמטרות תנועת הגאולה. זה גידיל את תפוצת העתון שלשונו מיסודה רעה מאד, ולא דווקא זו העוסקת בעינינו מין. וצפרדע זאת עתידה לקרקר בכנסת ישראל וקולה יישמע כי זה כוחה“.

אין כל ספק שהוא צודק. אנו נהיה הכתובת לאותם אלפים שגסויות והשמצות כגון אלה לא יפחידו אותם, לאלה הרבים המאמינים שיתכן קיום יחודי של שני העמים השמיים במדינה הזאת, לאלו שהגזענות הפרימיטיבית עדיין לא עיזרה את עיניהם והם מוכנים לצאת למאבקים, לשכב על הכבישים ולשבת בבתי-סוהר כדי לחיות במדינה אשר „תקיים שיויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין“ (מגילת העצמאות).

איחוד ירושלים

מיד לאחר מלחמת ששת הימים החליטה הכנסת על איחוד ירושלים. בכך גדלה כמובן האוכלוסיה הערבית של מדינת ישראל.

לתושבי ירושלים המזרחית לא הוענקה עד כה אזרחות ישראלית; נעשו מספר פעולות שלטוניות כדי לאפשר שילובה של אוכלוסיה זו במדינת ישראל. אך האם באמת ובתמים ביצעה הממשלה איחוד של ירושלים? אני גר עכשיו חצי שבוע במזרחה של העיר, ואני קובע: בוצע סיפוח, ולא איחוד. איחוד אינו כיבוש שנעשה בן-לילה. אין הוא הצבעה של שעה בכנסת. איחוד — זה תהליך, יצירת ריקמה חדשה של חיים, יצירת תודעה של איחוד, יצירת הרצון בלב המסופחים לחיות בעיר מאוחדת.

רחב הלב של המנצח יכול היה לרפא פצעים. תחת זאת פתחנו רק פצעים חדשים. החמצנו הודמנות היסטורית ליצור עיר אחת באמת. הקרב האמיתי על ירושלים אינו נערך באו"ם. כולנו יודעים כי מה שקורה באו"ם — בסופו של דבר לא הוא יכריע. הקרב העיקרי נערך בירושלים עצמה, נערך בלב האוכלוסיה של ירושלים.

איחוד — אין פירושו ירושלים יהודית, ובוודאי לא יהוד ירושלים. איחוד — פירושו: ירושלים עברית וירושלים ערבית, יחד כעיר אחת.
מה אפשר היה לעשות?

יכולנו להעניק מיד אזרחות מלאה לכל תושבי ירושלים.

סגן שר-הפנים בן-מאיר: אתה מציע זאת?

אורי אבנרי: כן. היינו צריכים להעניק אזרחות מלאה לכל תושבי העיר, ברגע שהם סופחו למדינה הזאת.

היינו צריכים להעניק להם גם זכות-בחירה מלאה. ייתכן שהם לא היו משתמשים בזכות-הבחירה בפעם הראשונה. אולם העובדה שהמספח התכוון באמת לאחד את העיר, התכוון להעניק שוויון-זכויות אמיתי, התכוון לתת לתושבי החלק השני של העיר שייכות לעיר המאוחדת — ההרגשה הזאת היתה תורמת הרבה ליצירת אווירה אחרת.

עם הענקת האזרחות המלאה, היינו צריכים להחזיר לערביי ירושלים גם את רכושם, שנשאר במדינת ישראל.

אני זוכר כי בשיתוף עם תושבי ירושלים המזרחית, מיד לאחר הסיפוח, נשאלו השאלות

התמימות: האם עכשיו נוכל לקבל בחזרה את הרכוש שלנו שנשאר בקטמון, ברחביה, בכל רחבי ירושלים המערבית?

אם זו עיר אחת, למה לא להחזיר להם את הרכוש, או לפחות לשלם להם פיצויים מתאימים תמורתו? איך אפשר להסביר שלקחנו אנשים הגרים היום בשיד-ג'ראח, הפכנו אותם לתושבי ישראל, אך רכושם, הנמצא בישראל, כאילו נשאר מעבר לגבול?
היכן הגבול הזה? הרי מחקנו אותו, כביכול!

היה עלינו להזרים כספים רבים לירושלים המזרחית, לגרום לשיגשוגה, להרגשה שעם האיחוד השתנה משהו מהותי בחיי התושבים, אולי לא היינו הופכים אותם בן-לילה לאוהבים, לידידי מדינת-ישראל. אולם היינו מחזירים לליבם את ההרגשה שבאמת התכוונו למעשה של איחוד, למעשה של ריפוי הפצע בלב העיר.

כל זה לא נעשה — מה נעשה במקומו?

בא מיסוי נחפו, מרגיז, ורק מי שחי בירושלים המזרחית יכול להוש בכל חומרתו. אנשים שחיו בחברה מסויימת, במישטר נחשל, עם מתח מיסים נמוך מאוד — פתאום בא עליהם מכבש-המיסים הישראלי הגדול, בן-לילה דרשו מהם לשלם מיסים שעצם עוצמתם הבהילה אותם.

האם אפשר לשנות בן-לילה אורח-חיים, בצורה כזאת? האם אפשר לעשות זאת בבת-אחת, ללא שלבי-ביניים, תחת להתקדם שלב אחרי שלב — מה גם שמדובר במיסוי ללא זכויות, כי אין הם אורחים במדינה הזאת.

נכון, בישראל משלמים מיסים גם לא-אזרחים. אולם בכל זאת אין זה אותו דבר. המדובר פה באוכלוסיה שלימה, שאינה שייכת למעשה למדינה, שלא הוענקה לה אזרחות, אולם המיסים הוטלו במלוא עוצמתם מן הרגע הראשון.

אחר כך באה פרשת הפקעת הרכוש ותיכנון השיכונים ליהודים. למה לרמות את עצמנו ואת העולם ולהעמיד פנים שמדובר בשיכונים מעורבים? אנו יודעים שמדובר ביהודי!
שאלתי, ואני שואל שוב: מה היה התיפוף? רק עכשיו סיפחו את החלק הזה של העיר. כל ריקמת-החיים היא רגישה, מליאת פחדים.

הכליף עומר ו"אל-פתח"

אחר-כך — שינוי שמות הרחובות בירושלים המזרחית. חלק לא בוצע, הודות לטדי קולק, מה התיפוף הזה בשינוי שמות של רחובות, הנקראים על שם גיבורים לאומיים של העם השני — ואגב, גיבורים חיוביים? שינו את שמו של רחוב הכליף עומר — אחת הדמויות המופלאות והיפות ביותר בתולדות המרחב הזה — והפכו אותו בן-לילה לרחוב הפטריארך הארמני.
לשם מה עשו זאת? רק כדי להרגיז?

כל הטפסים הנשלחים לתושבי ירושלים המזרחית הם בשפה העברית. אפשר לחוש בפחדו התושבים המקבלים יום-יום טפסים בעברית, שאין הם מבינים את תוכנם, ובכל פעם הם נבהלים, הם חוששים שהמדובר בהפקעת רכוש, או בגזירה אחרת.
האם אי אפשר לדאוג לכך שהאוכלוסיה הערבית תקבל את כל ההודעות בערבית? זה לא דבר כל כך קשה!

האם אי-אפשר לדאוג לכך, שהאוכלוסיה הערבית תיהנה באמת מחופש ההתארגנות? האם באמת היתה הצדקה לפיצוץ הבית בירושלים, לגירוש אנשים מירושלים?

ולבסוף, מיצעד יום העצמאות — האם המיצעד באמת היה מוכרח לעבור בשכונות ערביות? רוב החברים כאן אינם יודעים איזו אווירה שררה באותו יום בחלק הערבי של ירושלים. היתה הרגשה שאם אל-פתח יבצעו את הפעולה הקטנה ביותר, ייערך פוגרום בכל ירושלים. אנשים ישבו מכונסים בבתיהם בגלל הפחד מפוגרום. תריסי הבתים היו מוגפים.

אפתר רזיאל-נאור: התריסים היו מוגפים, כי האנשים לא היו בבית.

אורי אבנרי: גבירתי, אני מדבר על העיר הערבית. שם היו האנשים בבית, עד האחרון בהם.

אשר ליום השנה לאיחוד ירושלים — אני שמח על כך שראש-העיר נוקט עמדה נבונה והגיונית. אני שמח על כך שגם הממשלה נקטה בעקבותיו עמדה זו, אחרי לבטים. אבל עדיין מרחפת על העיר סכנת המעשים הפרובוקאטיביים מצד חוגים שונים ומשונים. אני מקווה שהממשלה תפעל כדי למנוע אותם.

זכותו של טדי קולק

אי-אפשר שלא להעלות על נס אדם שאת דעתי עליו שיניתי לגמרי בשנה האחרונה. כונתי לראש עיריית ירושלים, טדי קולק.

הוא נתן דוגמה של אומץ-לב. למען עקרונותיו הוא היה מוכן לסכן את הקאריירה הפוליטית שלו. זו דוגמה נדירה מאוד במדינת ישראל.

ירושלים המאוחדת — אין זה נושא לטיפול שיגרתי. ירושלים ראוייה לטיפול שמקורו ביחס של אהבה, טיפול בלב ונפש, כדי שירושלים תישאר מאוחדת לא בכוח, אלא מרצון כל תושביה — ירושלים כבירת ישראל, וגם כבירת ארץ-ישראל, ואני מקווה — גם כבירת פלסטין. ברוח זו הצעתי היום להפוך את השיר „ירושלים של זהב“ להימנונה של מדינת-ישראל — והגשתי על כך הצעת-יחוק מטעם סיעתנו.

השיכונזיה של ירושלים

בהיעדר כל חזון שיגרר השלטונות לירושלים את הבולדוזרים של משרד השיכון, הממונים על השחתת נוף ארץ-ישראל, בולדוזרים אלה גרמו לתושבי ירושלים המזרחית תחושה של קלאוסטרופוביה — שהנה צרים עליהם, ועומדים להקיפם בחומות של שיכונים.

מצאנו לגכון להתריע נגד פעולות אלה:

כשהרמתי את ידי למען איחוד ירושלים, חשתי כי בכך אנחנו מוסרים לידי מדינת-ישראל פיקדון שאין שני לו — היפה בערי תבל, המפואר בנכסי האנושות.

ירושלים אינה שייכת רק לירושלמים. גם אין היא שייכת רק למדינת ישראל. ירושלים שייכת להיסטוריה האנושית. בנטלנו לידינו פיקדון יקר זה, קיבלנו על עצמנו התחייבות כלפי ההיסטוריה, כלפי הדורות שהיו והדורות שיבואו.

והנה התבשרנו לפני כמה ימים כי הממשלה התחילה להפקיע שטחים נרחבים בירושלים המזרחית.

כי משרד-השיכון — זה המשרד הנושא על מצחו אות-קין של משחית נוף הארץ — זומם להקים שם שיכונים מן הסוג המקובל אצלו, העתקה נאמנה של השיכונים אשר הרסו ללא תקנה את הוד-הקדומים של הר-כנען בצפון ואילת בדרום.

לא אדבר, במיסגרת זו, על הנזק הפוליטי העצום הכרוך במעשה נמתר זה. ערביי ירושלים

כבר שמעו גפי ערביי ישראל על הפקעת אדמותיהם במרוצת השנים, והם רואים בהפקעה זו אות לבאות.

למי זה היה נחוץ?

מי מעוניין לעזור היום לאיובי ישראל בהסתת ערביי ארץ-ישראל נגדנו?

אילו נימוקים פוליטיים-כביכול יכולים להיות לשיכון נחפז זה?

עתידי ירושלים וגורלה, כמו עתידי ארץ-ישראל כולה, לא ייקבעו על-ידי שיכונים. הם ייקבעו על-ידי יוזמתנו המדינית, על-ידי כוחנו הצבאי, על-ידי תגובות העולם הערבי ועל-ידי יחסי הכוחות בעולם.

מי שאינו מבין זאת, מעיד על עצמו שעדיין הוא חי בימי חומה-ומגדל, או בימי העליה השנייה.

אולם לא על הצד הפוליטי ברצוני לדבר. ברצוני לדבר — ברצוני לזעוק — נגד הנזק שייגרם לנוף הארץ, נזק שלא יהיה ניתן לתיקון.

ירושלים היא כלילת השלימות, כלילת היופי — מפני שהשתזרו בה כל תקופות חייה של ארץ-ישראל, מימי היבוסי ועד היום.

מי שמתכחש לשלמות זו, לרציפות זו של תקופות ותרבויות, הרי הוא בוגד בירושלים.

ירושלים היא הכותל המערבי, וגם כנסיית הקבר, וגם מיסגד כיפת הסלע. ירושלים היא שער שכם ופיסגת הר הזיתים, החומה הנהדרת שדויד בן-גוריון הציע להרסה, מיגרש הרוסים ומינזר הר-ציון — עיר המיגדלים והכיפות — ירושלים של זהב, של נחושת ושל אור.

מי מעז לכבול אותה בשרשרת של קוביות-קוביות, לחנוק אותה בטבעות של כיעור?

מי מעז להציב, מול יצירות הגאון האדריכלי של ארץ-ישראל בכל התקופות — את המוצר הסטנדרטי העלוב והמכוער של משרד השיכון? מי העז, בקלות דעת, להשמיד בדחפור את שכונת המוגרבים, ובכך להפוך את הכותל לקיר?

כבוד היושב-ראש, אני מציע להכריז על כל ירושלים המזרחית כעל גן לאומי, שבו לא יחולו התקנות והתקנים הרגילים של בנייה והריסה.

אני מציע להקפיא את כל פעולות הבנייה בעיר-עולם זו לשנה-שנתיים, עד שנתרגל לגדולת הפיקדון המסור בדינו, עד שתהיה שהות לגאון האדריכלי הישראלי לפרוש כנפיים ולהמריא.

יישוב נורחף

נמצאים אנחנו בתוך מיבחן המלחמה. אין איש בבית הזה יודע אילו מאמצים, אילו הכרעות, עוד ייתבעו מאתנו...
במיבחן-דמים זה רוצה העם באיחוד ובליכוד; רוצה העם בהנהגה מאוחדת, תקיפה אך נבונה, שתעשה את אשר יש לעשות...
כולנו יושבים בסירה אחת. מסביבנו הומה סערה, המאימת לנתץ את סירתנו ולהשליך את כולנו אל המצולות...
הממשלה המתייצבת היום לפנינו היא ממשלת חירום. היא מאחדת בתוכה את כל הכוחות האחראיים, במישרין או בעקיפין, לדרך בה הלכה המדינה מאז יומה הראשון ועד היום, ואין בה כוחות חדשים...
בכל זאת, כבוד היושב-ראש, אנחנו נצביע בעדה...
נצביע בעדה, כדי להפגין את חומרת הסכנה הצפויה עתה למדינתנו, את הצורך העליון באחדות לאומית...
היינו ונישאר באופוזיציה לתפיסה שהובילה עד הלום — אך ניתן יד, ללא פקפוק וללא הסתייגות, לכל מעשה הדרוש להגנה על המדינה בשעת-חירום זו...

(5 ביוני 1967)

יומה הגדול של הכנסת השישית היה ה־5 ביוני 1967. היה זה אחד המקרים המעטים בהיסטוריה, בהם היה פארלאמנט נתון להפגזה ישירה. פגזים אשר נפלו מחוץ לבנין הכנסת הרעידו את זכוכיותיו וקירותיו. בעיצומה של ההפגזה הוזמנו החיכים ושרי הממשלה, שהתכנסו עוד קודם במיקלטי הבית, לעלות לאולם המליאה. שם, לקול התפרוצצויות, שהם העמום ליווה את הדיון, הצביעה הכנסת כולה, מחרות ועד סיעת הכוח החדש (זולת ארבעת הקומוניסטים) בעד כינון ממשלת הליכוד הלאומי.
ביום זה, ובימים שקדמו לו ושבאו מייד בעקבותיו, היתה הכנסת דומה לפארלאמנט של ממש. תחושת האחריות, שאפפה את כל דוברי הסיעות, הפכה כל ישיבה לחוייה. אולם כעבור זמן קצר, קצר ביותר, פנה החוויה ובמקומה באה מציאות אפורה חדשה — מציאות של כנסת ללא אופוזיציה של ממש.
...כנסת „מאוחדת“, אמנם, אך כה שונה מזו שהתייצבה נוכח פני הציבור ב־5 ביוני 1967.
...ארבעה-עשר אלף אזרחים שלחו אותי לבית הזה כדי לשאת בו את דבר השלום, את חזון השתלבות ישראל במרחב... אין הם יכולים לייעץ לי עתה מה לעשות. רובם לוחמים עתה בחולות הנגב, מול הרמה הסורית, לאורך גבולנו המזרחי. הקשישים הנגשים חושבים בחרדה על בניהם, ומתפללים — כן, מתפללים! — לשלום היקר להם מכל..

כולנו יושבים בסירה אחת, אך לא על כיוון הסירה מחר מדובר עכשיו — אלא על הישארותה על פני המים...

בשמחת הנצחון של תש"ה, בתרועת ההצלחה של סיני, היה קולנו כקול קורא במידבר. מעגל-הקסמים של מלחמת ישראל-ערב לא נשבר. ההתנגשות הטראגית בין שתי התרועות ההיסטוריות הגדולות — תנועת התחייה העברית והתנועה הלאומית הערבית — לא נסתיימה. עתה אנו עומדים במיבחן דמים חדש...

במיבחן זה יעמדו לוחמי השלום, כשם שעמדו בכל מיבחן, הם לא יהססו ולא יירתעו. כמו תמיד, הם יילכו בראש...

השלום שאנחנו רוצים בו — השלום שאנחנו נשיג אותו, בכך אני מאמין באמונה שלימה גם בשעה קודרת זו — הוא שלום בין אמיצי הלב, שותפות של בני-חורין, שילוב כל הטוב והמתקדם במרחב זה, לטובת ערב, לטובת ישראל, לטובת המרחב כולו...

שלום כזה לא יקום, אם יאמין מישהו שאפשר להכניע אותנו בשדה הקרב... לוחמי-השלום יילחמו, בידועם כי המלחמה לא תפתור שום בעייה, כי במחיר היקר שנשלם לא נקנה אלא את סילוק האיום המיידי. לוחמי השלום יודעים שאחרי שנעבור את המיבחן — למחרת היום — יהיה מוטל עלינו להעלות את המדינה על דרך חדשה, להוציאה מן המבווי הסתום של תשע-עשרה שנים, כדי שמלחמה זו תהיה האחרונה...

(5 ביוני 1967)

באותם ימים סוערים לא שאלנו איך הגיעה הסירה עד הלום; אילו מעשים ואילו מחדלים מנעו ממנה להגיע אל המים הרגועים של גמל מיבסחים, במשך תשע-עשרה שנים ארוכות...

אבל בימים שקדמו לכך, ובימים האפורים שבאו לאחר תום המלחמה, נתנו ביטוי להשקפתנו המרחבת. אמרנו: בעיית ישראל-ערב היא בעיית-הקיום של מדינתנו. אם נברח ממנה, תרדוף היא אחרינו. היא לא תיעלם מעצמה. האיבה הערבית הגוברת סביבנו, לא מעצמה תדעך.

הערבים לא „יתפכחו“ סתם כך, והשלום לא יפול מן השמים. — למען השלום יש לפעול, לעמול למענו, במעשים, ביוזמה, בתיכנון ובביצוע גועז.

● המישטר הציוני

בשנת 1966 ובחוקשיה הראשונים של שנת 1967 חלה תזווה כלשהי בתפיסת המוני ישראל לגבי עתידנו המדיני ושאלת השתלבותנו במרחב. המוני ישראל, ובעיקר אנשי העילית החברתית, נאלצו סוף-סוף להכיר בעובדה, כי הבעייה המרכזית של המדינה היא השגת השלום וההשתלבות במרחב.

אבל איש כמעט לא היה מוכן להסיק את המסקנות האישיות המתחייבות מהכרה זו. כי מי מוכן להיות יוצא דופן ולהגיד דברים בלתי פופולאריים? מי מוכן, ברגע של היסטריה לאומנית, להרים את קולו נגד פעולת-תגמול של צה"ל?

מי היה מוכן להגיד בשעתו בפה מלא, שלא ייתכן כלל לחשוב על שלום ללא נכונות לקלוט פליטים ערביים? ומי מוכן להצהיר היום, שיש מחיר לשלום, וכי מחיר זה מתבטא בהיתורים ובסיכונים?

מי מוכן היה להודות בשעתו, כי לשם פיתוח יוזמת שלום רצינית יש צורך בשינוי המישטר בארץ — וכי עליכן יש להקים כוח פוליטי חדש, שחבריו ייראו כיוצאי דופן, יוחרמו עליידי השלטון הקיים, יירדשו להביא קורבנות של כסף, כבוד וקאריירה?

... זוהי כמובן דרך קשה. במשך שנים הלכנו בה. ורק עתה, בכנסת השישית, הגיעו הדברים לידי התמודדות רצינית. אנו העלינו את תפיסתנו המיוחדת, המרחבית, ואחרים הקשיבו לה וניסו להתווכח עמה. הדיונים המדיניים בכנסת משקפים במידת מה התמודדות זו. אנחנו טענו, כי אין זה משנה איזו ממפלגות המישטר עומדת בראש המדינה: ההבדלים המהותיים ביניהן אפסיים. הן אינן מסוגלות לפתור את בעיותיה הגורליות של המדינה. הן שבויות עדיין בידי האידיאולוגיה הציונית, אם כי לתודעת הציבור, ובעיקר לתודעת בני הנעורים, חדרה סוף־סוף ההכרה, כי מדינת ישראל נכנסה למיסגרת־קבע, וכי עליה להתמודד עם בעיותיה כמו שהיא, במיקומה הגיאופוליטי, במרחבה הטבעי. בכך תדלה, כמובן, האידיאולוגיה הציונית הקלאסית להיות בעלת משמעות לגבי המציאות של מדינת ישראל. אולם אף על פי כן שולטת אידיאולוגיה זו עדיין בכל המפלגות הישראליות, וכן גם בכל המנהיגים המפלגתיים. היא לבלבו של המישטר הקיים בארץ. כל עוד תשלוט אידיאולוגיה זו, לא יחול כל שינוי מהותי במצבנו המדיני.

● משרד החוץ

עם כניסתו של אבא אבן למשרד החוץ, החל להישמע קול חדש. זמירות יפות על שלום, על אקלים חדש של הבנה ישראלית—ערבית, מילאו את החלל. אלא שמאחוריהן לא עמד דבר. אבן היה יכול לבצע מהפכה במשרד־החוץ, מייד עם כניסתו. הוא יכול היה לבנות מחלקה רצינית לביצוע מדיניות חדשה במרחב. אולם הוא נתקל בהתנגדות הכת של חסידי גולדה, שהשתלטה זה מכבר על המשרד, והוא השתמט מן הקרב.

אפילו רצה אבן להגשים את הצהרותיו, לא היה יכול לעשות זאת. פשוט אין כלים לכך. מחלקת המזרח התיכון במשרד־החוץ היא אבר מדולדל, המעי העיוור בגוף המנופח של המשרד. יש בה שניים־שלושה פקידים מתוסכלים ואין בה צוות המסוגל לתכנן מיבצעים ולבצעם.

בדיון על תקציב משרד החוץ שנערך בתחילת 1966 עמדנו על מחזל זה:

כבוד היושבת־ראש, כנסת נכבדה. עד עתה דיברנו, בדיון על תקציביהם של משרדי הממשלה, על מנגנונים, כפילויות ובזבוזים, על לירות ודולארים. גם בדיון על משרד החוץ יכולנו לדבר על נושאים אלה — ויש לנו הרבה מה לומר על כך. אך הפעם, כבוד היושבת־ראש, נדבר על דברים שאין להם מחיר בלירות ובדולארים — דם ומלחמה, חיים ושלום. בנאומו שבסוף שעבר, וגם היום, אמר שר החוץ — ומי ידמה לו בכושר תיאור פלאסטי? — כי מדיניות ישראל עומדת על שתי רגלים, הרגל האחת היא בניית כוחו המרתיע של צה"ל, והרגל השניה היא חתירה מתמדת לשלום.

יודעים אנו היכן עומדת הרגל האחת בתקציב המדינה. יש שר בטחון, יש משרד בטחון ויש תקציב בטחון, המגיע לסכום גדול, וכולנו מבינים שיש צורך בכוח הרתעה. אולם, כבוד היושבת־ראש, היכן עומדת הרגל השניה? היכן בכל המנגנון העצום של ממשלת־ישראל, בכל התקציב העצום — הכוח המוקדש להשגת המטרה העליונה של דורנו, הציווי היסודי של המדינה — השגת השלום?

לפנינו מונחת טבלה מרשימה על מבנה משרד החוץ, צבעים מרשימים, שרטוט מרהיב עין. אך מי שמעיין בטבלה זו, יכול להאמין כי מדינת־ישראל היא אי, השוכן אי־שם בין איסלנד ונורבגיה.

יש המאמינים, גם בבית הזה, שמוטב היה לנסר את המדינה במשור ענק מסביבתה

הגיאוגרפית, להעביר אותה בספינת גרר ליבשת אירופה ולמקם אותה, למשל, מול מונקו. אולם המדינה שוכנת במרחב השמי. זה מקומה בגיאוגרפיה, בהיסטוריה — וגם בעתיד בניה.

נאומי בורגיבה

מכאן עברנו לפרטים והצבענו על-כך, שלבעיית הבעיות של קיום המדינה — השגת השלום — מקדישה המדינה פחות מ-0.5% מתקציבה. ולאחר מכן :

נוכח עובדות אלה, מה פלא שקורה — וליתר דיוק, שאינו קורה מה שאינו קורה?
נשיא תוניסיה, חביב בורגיבה, נאם נאומים בעלי חשיבות היסטורית על הצורך בדו-קיום בשלום בין ישראל ומדינות ערב, תוך הכרה הדדית וכיבוד זכויות הדדיות. הוא לא נאם אותם בטלוויזיה הצרפתית, ולא בפני עתונאים אמריקאיים. הוא נאם אותם כאן, בעיר זו, במרחק של קילומטר אחד מדוכן רם זה. הוא גם נאם בפני פליטים ערביים ביריחו. הוא נאם נאומים אלה אחרי הידברות ממושכת עם נשיא מצרים ומלך ירדן.

כבוד השר, האם מישוהו במחלקת החקר של משרד-החוץ היה לו המושג הקלוש ביותר, מדאש, על מה שמתבשל בתוניסיה? האם מישוהו הכין מראש תוכנית למיקרה כזה, או דומה לו? האם מישוהו בכלל מכין תוכניות לקראת מהלכים אפשריים של הצד השני על לוח השחמט של המרחב, לקראת הזדמנויות מיוחדות ושעות-כושר פוטנציאליות?

עשרים ואחד יום אחרי נאומו הראשון של בורגיבה נשאלה שרת-החוץ הקודמת של ישראל, בפאריס, על-ידי אריק רולו, סופר, "לה מונד" לענייני המרחב, — מה דעתה על הנאום. היא השיבה — עשרים ואחד יום אחרי הנאום — כי עדיין לא הגיע לידיה נוסח הנאום. נוסח ששודר ברדיו, וגם ביומן החדשות של "קול ישראל"; נוסח שאני השגתי אותו בפאריס, תוך כמה דקות, על-ידי שיחה טלפונית פשוטה עם שגרירות תוניסיה. הוא לא הגיע לשרת-החוץ. כשם שהרבה-הרבה דברים אחרים לא הגיעו, כנראה, לידי אותה שרה.

המטכ"ל הלבן

לא אחת הועלתה מעל דפי "העולם הזה" ההצעה לכונן, במקביל למטכ"ל-החאקי המופקד על הלוחמה הצבאית, מטכ"ל לבן כיוזם, מתכנן ומבצע של מיבצעי שלום.

בדיונים מדיניים שנערכו בכנסת השתדלנו לשרטט דמותו של מטכ"ל זה. בעינינו נצטייר המטכ"ל הלבן כגוף היוצר מגעים מעבר לגבול; גוף המספק אינפורמציה והמסוגל להעריך אינפורמציה; גוף היוצר נתונים לגיבוש מדיניות והמציע לממשלה קווי-מדיניות אלטרנטיביים; גוף שאנשיו נמצאים בשדה.

... גם בנאום זה חזרנו והעלינו את הצעתנו הישנה :

השלום זקוק לצבא משלו — למנגנון גדול ומיקצועי, האוסף ידיעות, המגבש תוכניות לכל אפשרות, המכין כלים, המנסה פקודות-מיבצע והמגייס את הכוחות הדרושים לביצועם. זהו התנאי המוקדם. בלעדיו כל תוכנית של שלום אינה אלא אוטופיה מגוחכת. חלום מזיק ומסוכן. בלעדיו אין משמעות גם לתיאוריות היפות ביותר, המנוסחות בצורה המושלמת ביותר. בלעדיו, עם כל הכבוד לשרת-החוץ החדש — ואני דוחש לו כבוד רב — אין משמעות גם לנאומים המזהירים ביותר על השלום. אילו היו מקדישים לטיפוח מרחב ערב רק חלק קטן מן האמצעים והכשרון שאנו מקדישים לטיפוח מרחב אפריקה, ושעליהם דיבר היום השר — לאילו הישגים היינו יכולים להגיע!

לדעתנו יש צורך להקים מיניסטריון מיוחד לענין השלום — מחוץ לתחומי משרד-החוץ.

יש במדינת ישראל שר מיוחד לענייני דואר, שר מיוחד לענייני סעד, שר מיוחד לענייני תיירות, אבל אין בה שר אחד שתפקידו הלבדי הוא להקדיש את כל מרצו לבעייה האחת והיחידה שתקבע את גורל חיינו לדורות.

משרד-החוץ, כפי שהוא היום, כפי שהוא משתקף בטבלה המרהיבה הזאת, אינו בנוי למען תפקיד זה. שר-החוץ אחראי, למעשה, לניהול הלוחמה הפוליטית נגד מדינות-ערב. הוא מנצח על עשרות שגרירים וצירים, שתפקידם העיקרי הוא להסביר למדינות העולם, כי הערבים זוממים להשמידנו, ולקדם פני יחמות ערביות ולהפריך טענות ערביות — לשחק פינג-פונג בין-לאומי מעל לתהום.

אמר זאת שר-החוץ היום, באומרו שפעולות משרד-החוץ הן תגובה בלתי-מנעית של ההתקפה המדינית עלינו. זה דרוש בשלב הנוכחי, אבל מה לזה ולחתירה לשלום? אולם כל עוד לא נתקבלה הצעתנו, ומשרד-החוץ הוא האחראי הלבדי לכל ענייני המרתב — הבה ונצייד אותו לפחות בכלים המינימאליים הדרושים לכך.

גברתי היושבת-ראש. הרומאים אמרו: *Si vis pacem — para bellum.* כלומר: רצונך בשלום — היכון למלחמה. יש בזה גרעין של אמת. אך אמת עוד יותר גדולה היא: *Si vis pacem — para pacem.* כלומר: רצונך בשלום — היכון לשלום. אחרי שאבן סיים את נאומו המדיני, במיסגרת הדיון על תקציב משרדו, עלה על הדוכן כנואם ראשון בחיכות, דוד בן-גוריון כנציג רפ"י.

זכות זו הגיעה לדובר גח"ל. או הסיעה הגדולה ביותר באופוזיציה. אולם בן-גוריון ציין, כי ביקש זכות זו לעצמו. כי, כפי שציין בנימה של סיפוק בולט, „עלי לקבל את פני נשיא איסלנד הערב בבית-י. הוא הודה לגח"ל על אויבותה — מעשה שהתפרש אז כמחזה אבירית כלפי מנחם בגין. בן-גוריון אינו יכול לשנוא שני אישים בעת ובעונה אחת — ומשהחל לשנוא את לוי אשכול, לא היתה דעתו פנוייה לשנוא את בגין. לאחר מכן באה הצגה מביכה. במרץ-נעורים, בקול רועם, בהתלהבות של איש צעיר, דיבר הזקן בן ה־80 על — עצמו. כדי להוכיח עד כמה לא צדק אבן בוכרים שאמר חודשים מספר קודם לכן לכתב „לה מוגד" ציסט בן-גוריון שורה ארוכה של דברי-שבח ונאומו הלל שנאמרו עליו על-ידי אישים שונים בתקופות שונות. היה זה מעמד בלתי-רגיל. המנהיג הזקן, שסימל פעם את המדינה בעיני העולם, עמד ושיבח את עצמו, תוך גידופים למר אבן וראשו, מר לוי אשכול.

כל זאת לא היה נורא, אילו הניח בן-גוריון למישהו אחר מסיעתו דאו (רפ"י) לנאום אותו ולהרעיף דברי שבח על ראשו. אולם בן-גוריון לא הניח לאיש לדבר בשמו. הכנסת, שהיתה מלאה למעלה מן הרגיל לא ידעה אם לצחוק או לבכות. אבל איש לא צחק — כשם שאיש אינו צוחק בטרראגדיה יוונית.

חוץ מטראגדיה אישית זו ונאומו של אורי אבנרי, לא היה בחיכות המדיני דבר, שחרג מן השיגרה. הכנסת הפכה שוב למקהלה-מדברת — כשכולם אומרים אותו דבר, בניסוחים דומים. בענייני חוץ, ובייחוד בנישה לעולם הערבי, אין אלא הבדלים של גונים דקים בין מפלגות המישטר הקיים.

הדבר בלט בנאומו של רימלט, הדובר הראשי של גח"ל. הוא שפך אש וגופרית על אבן, בלי לחלוק עליו בשום דבר ענייני.

בעת נאומו התנהל דו-שיח קצר בינו לבין אבנרי:

רימלט: ... מי שציפה למדיניות חדשה (מפי מר אבן) אולי קיבל... בית ישן שכמה חלקים צריך לשפץ, כמה דברים בפנים צריך להחליף. אבל הבית קיבל חיות. פאסאז'ה חדשה. כך הופיעה היום הבשורה המדינית החדשה, לכאורה, של שר-החוץ...

אבנרי : ומה הן הצעות בח"ל?

רימלט : הצעות בח"ל היום הן למנוע מלחמה, ומניעת מלחמה אפשרית רק עלידי הגברת כוחנו הבטחוני, מפני שאין ידיים שיתערבו במיקרה של מלחמה. אם נבטיח את בטחוננו זמן רב, ישלימו עם קיומנו, ואז יגיע הזמן של דוקיום, ואולי גם השיגאה והאיבה של ההמונים המוסתים תיהרס ותעבור.

אגיד לך, חבר-הכנסת אורי אבנרי, דבר שאולי לא ינעם לך: אולי יהיה אז גם שינוי במישטר במצרים, מישטר הרואה את יסוד קיומו באיבה נגד ישראל. אם אתה היית שומע לפני חודשיים שמר אנקורמה עומד להעלם, היית כותב מאמרים נגד האבסורדיות התוקפנית הימנית, המעלה זאת על הדעת.

אם נבטיח זמן רב את קיומנו ובטחוננו, ישנהו מישטרים ותקום אוירה, קודם כל, של השלמה, דוקיום, ואחר-כך שלום.

אבנרי : אם כן, מה הוויכוח בינך ובין מר אבן ?

רימלט : ההבדל ביני ובין מר אבן הוא, ראשית, שמר אבן הוא שר-החוץ ואני חבר סיעה אופוזיציונית. ושנית, שמר אבן מאמין בניסוחים כלליים אקדמאיים, ואני מאמין בצורך להמחיש, לעשות קונקרטיזציה של בעיות, דרכים ואמצעים.

קשה להוכיח בצורה חותכת יותר שאין כל הבדל בין שתי הסיעות העיקריות של הקואליציה והאופוזיציה דאז — שהרי אין בקטע זה של רימלט אף מילה אחת שלא נאמרה קודם לכן, בניסוח אחר, עלידי אבא אבן עצמו. המדיניות של חישול כוח-ההרתעה מוסכמת על הכל. האמונה כי הערבים ישתנו עם הזמן, שיקבלו את הסטאטוס-קו, בלי שאנו נעשה דבר בכיוון זה — גם היא מוסכמת על כל מפלגות המישטר... דו-השית עם רימלט בא לשרת מגמה שנראתה בעינינו חשובה ביותר. סברנו כי בנושאים מדיניים עלינו להבליט, מצד אחד, את הקירבה הרבה, עד כדי זהות מוחלטת, בהשקפות בין כל סיעות המישטר, ומן הצד האחר — את האבסורדים העולים מדבריהם של נציגי הסיעות. הוויכוח עם רימלט שירת את המגמה הראשונה, ואילו הדברים שלהלן, שנאמרו בתגובה לנאומו של חיים לנדאו מ"חירות", באו לשרת את המגמה השניה :

רב הפיתי לזותר על מה שרציתי להגיד, ולהשתמש בזמני כדי לגזול משר-החוץ את התענוג האינטלקטואלי לענות לדבריו של חבר-הכנסת לנדאו מאתמול. בזמן שדיברת, חבר-הכנסת לנדאו, ציירתי לי דיאגרמה של דבריך. זהו זיג-זאג מעניק, שאתה משרטט אותו כאלטרנטיבה של חירות למדיניות-החוץ של הממשלה. אתה מציע לנו :

לפעול כדי להתקבל לשוק האירופי המשותף — ובאותה שעה להכריז מלחמה על המדינה העיקרית בו, גרמניה, כדי להוקיע את הניאורנאציזם. להכריז מלחמה על גרמניה, מתוך תקווה להתקרב לברית-המועצות — ובאותה שעה להכריז מלחמה על ברית-המועצות בעניין היהודים.

להכריז מלחמה על ברית-המועצות, ולהביא להגברת הסיוע שלה לסוריה — ובאותה שעה להכריז מלחמה על סוריה, אחרי שוויתרת על העזרה הבטחונית והכלכלית של גרמניה לנו. להתקיף את סוריה — ובאותה שעה לגנות את העזרה האמריקאית לאוייבות סוריה. לאיים על המשטר של חוסיין, ובצורה זו לאיים על כל המערך האמריקאי במרחב.

אריה בן-אליעזר : לזה אתה קורא תענוג אינטלקטואלי ?

בקיצור : לתקוף את גרמניה, רוסיה וארצות-הברית, כהכנה למלחמה כללית בכל העולם הערבי (שכל תקווה לניצני-שלום בו אינה אלא אשלייה מסוכנת, לדבריך).

אני תמה רק על דבר אחד; שחירות אינה מציעה באותה הזדמנות להכריז מלחמה גם על סין. אריה בן־אליעזר: שכחת את המלחמה נגד חבר־הכנסת אבנרי.

● אריק רולו

בעקבות ראיון שנתן אבן לאריק רולו, העורך לעניינים מרחביים בעתון הצרפתי אדיר ההשפעה „לה־מונד“, הגישו סיעות גח"ל ורפ"י במושב הראשון של הכנסת השישית, הצעות אי־אמון בממשלה. בעקבות הראיון חשף עצמו אבן להתקפה חזיתית מכל הצדדים, כיוון שבראיון עם רולו טען כי במצב השורר עתה בינינו לבין מדינות ערב אשמים גם אנחנו במיקצת.

לאחר הגמקת ההצעות הורשתה כל סיעה למסור בכנסת הודעה. ניתנו לנו 10 דקות. הרברים נשמעו בדריכות, אבל שום עתון ישראלי לא הביא אף מילה אחת של ההצהרה שנמסרה עליינו. גם „קול־ישראל“ פסח עליה — כאשר מסר את ההצהרות של כל הסיעות האחרות. לעומת זאת ציטט אותה „לה־מונד“, יחד עם דברי אבן.

„לה־מונד“ לא מצא לנחוץ לצטט את דברי בגין ופרס, שנימקו את הצעות אי־האמון. נמנענו מהצבעה: לא יכולנו להביע אמון לממשלה הנוכחית ומאידך לא יכולנו להצטרף להצעות גח"ל ורפ"י: כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. „שתי גדות לירדן — זו שלנו, זו גם כן“. כך הכריז זאב זיבוטינסקי לפני דור, וכך טוענת תנועת החירות השכם והערב, עד עצם היום הזה. היו שקיוו, כי תנועת החירות זנחה תורה זו, כדבר שאבד עליו הכלח. אך תורה זו מופיעה כהקדמה למצע המשותף של סיעת גח"ל מלפני שנה. ובשבוע שעבר בלבד הכריז חבר־הכנסת מנחם בגין, כי הרצון לכיבוש שתי גדות הירדן הוא תנאי בל יעבור אפילו לאיחוד שתי גדות גח"ל.

איך תשיג תנועת החירות את הגבולות ההיסטוריים? איך תגיע לגדה השנייה של הירדן? האם במיצעד שושנים, כמתנה מידי האומה הערבית, כתרומה לשלום — או בדם ואש, בסער מלחמה, תוך נישול בני העם היושב שם? תורה זו היא תורה של מלחמה בלתי נמנעת. היא יוצרת בעולם הערבי פחד מפני רצון ההתפשטות של ישראל; היא תורמת תרומה למחרתי המלחמה שמעבר לגבול. כל אדם בישראל מבין זאת — אלה שהצביעו בעד גח"ל, ואלה שהצביעו נגדה. אם כן, מה חטא שר החוץ, מר אבא אבן, כשאמר, כי מר בגין מסמל את האירידנטים של אותם החולמים על סיפוח ממלכת ירדן? על כך גועשת תנועת החירות. על מה גועשת רפ"י?

סערה בצלוחית מיים

אמר מר אבן: „חסידי בן־גוריון זיעזעו את דעת הקהל באי־פשרנותם ההולכת־עד־הסוף בשטח הבטחון“. על מה יצא הקצף של חבר־הכנסת שמעון פרס? האם הוא רודף השלום המושבע, שטוהר כוונותיו סולף? האם הוא האיש — הוא או מורו — שעשו אי־פעם מעשה, ולו הקטן ביותר, לקירוב השלום? השלישייה המנהיגה של רפ"י נתנה למדינת ישראל את פרשת קיביה; את העסק הביש המבעית של שנת 1954; את ההתקפה חסרת העילה על עזה בפברואר 1955, שפתחה את מירוץ הזיון הרה־השואה במרחב; את פעולות ההכנה למיבצע סיני שנקראו פעולות תגמול; את ההתקשרות עם כוחות השחור הקולוניאליסטיים בצרפת; את ההתקשרות עם כוחות השחור הגרמניים מסוגם של פראנץ יוחף שטראוס; את מיבצע סיני; את הפגנת הסרק האו־

* ערב הבחירות לכנסת השישית.

לית והמסוכנת של „שביט 2“, וההתנגדות הנמרצת לכל פעולה למען הפירוז האטומי של המרחב. וכאותה עת עצמה חיבלה שלישייה זו בכל ניצן של יוזמת שלום. היא מגעה בעד אזרח ישראלי בדרג בכיר* להיענות להזמנה של ג'מל עבד-אל-נאצר ולבוא לקהיר כשזה אך עלה לשלטון. היא אסרה על משה שרת להיפגש עם עבד-אל-נאצר, כשזה פנה אליו בכתב בלשון „אחי שרת“. היא החניקה כל יוזמה כמו ועידת פירנצה ועשרות יוזמות אחרות שפורסמו ושללא פורסמו. היא הקימה כלוב לערביי ישראל בדמות המימשל הצבאי.

בן-פורת : אפילו אינך ראוי לשום קריאת-ביניים בנושא זה.

אבנרי : או למה אתה קורא קריאת-ביניים ?

מר אבן צדק בכל אשר אמר על נושא זה. הוא צדק באומרו כי „אנחנו“ — קרי: ממשלת ישראל — „אשמים חלקית בניתוק הדו־שיח עם הערבים, לקפאון המוחלט של המחשבה המזבילה להשתלבות ישראל במרחב“.

איננו יכולים להתנגד לכך, ואיך יכולנו להתנגד? הרי אלה הדברים שאנחנו יצרנו וטבענו: השתלבות במרחב, ניתוק הדו־שיח, קפאון המחשבה, בטחוניזם. בבית מדרשנו שלנו צמחו מושגים אלה. בגללם נרדפנו. בגללם הושמצנו כעוכרי ישראל ובוגדים במדינה. בגללם סבלנו מפצצות, הוכינו באלות, נשברו עצמותינו ותוארנו כמפלצות בפי דוברי המדינה. אנו מברכים את שר החוץ על כי אימץ אותם לעצמו.

גם איננו יכולים לראות כל פסול באכסניה. אני רוצה להסתייג בכל החרifות מדברי חברי הכנסת פרס עם מר אריק רולו. מר רולו הוא יותר מאשר עתונאי. הוא אישיות דגולה, רודף שלום ישראל-ערב. הוא פעל רבות למען מטרה זו לא רק בשטח העתונות, כי אם גם בוועידות בין-לאומיות. ומאמרו המצויינים על בעיות ישראל, שעוררו הד בעולם הערבי, הם תרומה חשובה לשלום, ואני שולח לו ברכה מעל במה זו.

ובכלל — מי הם המתמרמרים על השמצות בחוץ-לארץ? האם לא ממשלתם של ראשי רפ"ד דהיום השמיצה כל בעל דעה שונה בחוץ-לארץ, באמצעות בטאונים רשמיים ושגרירי ישראל? רבותי חברי-הכנסת, יכולתי לספר על כך כמה וכמה סיפורים מנסיוני האישי.

האם באה ההתפכחות

אך איננו פטורים מלשאול: מתי באה התפכחות מפתיעה ורצויה זו של שר-החוץ? מר אבן היה מדינאי בכיר של ממשלת בן-גוריון ולאחר מכן כיהן בה כשר במשך שנים. מתי גילה כי מדיניות בן-גוריון הובילה לקפאון ומובילה לאסון? לפני סיני? בזמן סיני? אחרי סיני? ואותו ניתוק של הדו־שיח, שהוא מייחס לממשלת ישראל אשמה חלקית בו, מתי היה? „חדיבים אנחנו לכונן מחדש את הדו־שיח עם הערבים, שהפסקתו נבעה חלקית מאשמתנו“, — אומר מר אבא אבן ב„לה מונד“. מתי נעשתה שגיאה זו, ומה חלקו של מר אבן בכך?

ומר לוי אשכול, שהיה שר מרכזי בממשלת בן-גוריון בכל התקופה הזאת — מתי הרגיש שאנחנו צודקים? האם חשב כך גם כאשר הכרזנו אנחנו, ערב מיבצע סיני, מלחמה על מה שכינינו „קבוצת החצר של בן-גוריון“, תוך סיכון עצמנו? או שהגיע למסקנה זו רק אחרי שמר בן-גוריון מסר לו את השלטון, מתוך אמונה מוחלטת כי אכן הוא ימשיך במדיניות זו של בטחוניזם עקר?

כבוד היושבי-ראש, אילו היתה לפנינו הצעה לסדר-היום על דברי מר אבן, כלשונה, היינו

מצביעים בעד הסרתה מסדר-היום. אולם לפנינו הצבעת אימון. מי שמצביע נגד הצעות גת"ל ורפ"י, כאילו מצביע אימון בממשלה זו במישור המדיני והמרחבי. לכך איננו יכולים להסכים. אימון אפשר להביע רק לממשלה ההולכת בדרך הנכונה — אם בצעדים גדולים, אם בצעדים קטנים. אבל אי-אפשר להצביע בעד אימון לממשלה המדברת לפעמים בכיוון הנכון, אך ההולכת בכיוון ההפוך, הכיוון הקודם.

כמעט שלוש שנים עברו מאז כינון ממשלת אשכול. מה נעשה בתקופה ארוכה זו לקירוב השלום, לשינוי מדיניות החוץ, להפשרת הקפאון האינטלקטואלי, להמחשת המאבק למען דו-קיום בשלום, כדברי מר אבן?

מנהיג ערבי דגול, אל-חביב בורגיבה, יצא ביוזמת שלום נועזת. פרטיה אינם חשובים — הכוונה היא הקובעת. מה עשתה ממשלת ישראל כדי לעודד יוזמה זו, כדי לשבור את הקפאון מהצד השני? האם לא הלכו בטאוני הממשלה בדרכם של האדונים בגין ופרס, ששניהם טענו כי זוהי מזימה להשמדת ישראל? לשם מה נשלח דובר ממשלה זו, חבר-הכנסת דוד הכהן, לוועידת פתיחה האחרונה, אם לא כדי לפוצצה מבפנים?

מרידור: מה? דוד הכהן?

אבנרי: בעוד שבוע נדבר בפרוטרוט על מחדלי הממשלה ועל ציווי המעשה, במסגרת הריון על משרד החוץ של מר אבן.

הפעם נאמר רק זאת: דיבורים חיוביים של שר יכולים להיות תרומה למען קירוב השלום. בתנאי שהם משמשים הקדמה למעשה, ליווי למעשה, סיכום של מעשה. אבל יש סכנה בדיבורים המשמשים תחליף למעשה, היוצרות אשליה כאילו מהווים הם עצמם מעשה. אנו מזהירים מפני אשליה זו. השלום לא יבוא מעצמו. וגם לא מדיבורים. השלום זקוק למיבצעים — כשם שמלחמה זקוקה למיבצעים. למיבצעים אלה, כבוד השר, אנתנו מחכים — הלוואי ולא נחכה לשווא.

עד אז לא נוכל להביע אימון לממשלה זו. סיעתנו תימנע על כן מהצבעה.

„מתחת לכבודי להשיב...“

במערכת-הבחירות טענו כלפינו דוברי המפלגות הגדולות: מה תוכלו לעשות? אפילו תצליחו להכניס איש אחד לכנסת — מה יוכל הוא להגיד בדקות המעטות שיעמדו לרשותו? מדי פעם הוכח שצדקנו. לעתים עשינו זאת בנאומים בני עשר דקות ולעתים בקריאות-ביניים קצרות או עליידי הנמקת הימנעות.

בעיקבות תקריות גבול הגישו שתי סיעות הצעות לסדר-היום: גח"ל תבעה פעולות תגמול, ואילו רק"ח הגישה הצעה נגדית שבאה לשחרר את ממשלת סוריה מן האחריות לפעולות „אל-פתח“. ראש-הממשלה ענה לשתייהן יחד, ודבריו נשמעו בדממה דרוכה. למרות זאת הפסיקו אבנרי בקריאת-ביניים:

אשכול: ... אינני בטוח אם מה שמתרחש בגבול לבנון איננו בא מאותו מקור סורי, כדי לסכסך (בין ישראל ולבנון) ולסכך אותנו עם מדינות אחרות.

אבנרי: אם כן, למה אתם נענים לכך? למה אתם ממלאים את רצונם של אלה הרוצים בכך?
אשכול: העניין הוא רציני. נשאלה שאלה, ואני רוצה להשיב עליה. אמרתי שאני מוכן לשמוע עצה מכל חבר, גם שאיננו חבר בוועדת-החוץ-והבטחון. אני מוכן לשמוע עצות נבונות ורציניות, עצות כנות, כיצד על ישראל לנהוג כאשר במשך לילות רבים באים להפציץ בתים על יושיביהם ביישובי-ספר.

אם תבוא אלי בעצות כאלה, קודם כל אומר לך שפעם, פעמיים, שלוש וארבע פעמים הבלגנו ושתקנו. ייתכן שתאמר שעלינו להבליג עוד פעם או פעמיים. מה יהיה הסוף?

הנוהל של דיון זה לא איפשר לנו לקבל את רשות-הדיבור, כדי לשאת נאום מנומק. וקטנו שיטה אחרת: נמנענו מהצבעה על הצעות גח"ל ורק"ח, וכך יכולנו לנמק את עמדתנו במשך כמה דקות. אבנרי זיכר בלי כל הכנה, והפעם זכינו להקשבה רבה: אגיד כמה מילים קצרות, בלי פולמוס.

לא יכולנו להצביע בעד הצעת חבר-הכנסת חביבי, גם לא בגירסתו של חבר-הכנסת מיקוניס. מפני שחסר בה דבר אחד, מהותי. והוא: איך להתגונן מפני התקפות של „אל-פתח“ — והן ישנן.

יתר על כן: הממשלה החדשה בסוריה, שבה יושבים גם קומוניסטים, והמתקרבת לברית-המועצות — לא הביעה עד כה שום הסתייגות מפעולות „אל-פתח“. בניגוד לממשלות הכפופות לאימפריאליסטים — לפי ההגדרות שלכם — ירדן ולבנון, שם נאסרים אנשי „אל-פתח“ — בסוריה הם אינם נאסרים. מצד ממשלת סוריה לא היתה שום הסתייגות. ההודעה הסורית השבוע: „איננו יודעים על „אל-פתח“ — מזכירה לי הודעה שנמסרה בבית הזה אחרי פעולת קיביה. זאת איננה הסתייגות.

אם, כפי שאתם טוענים, „אל-פתח“ מופעל על-ידי סוכני ביון אמריקאיים — הייתי מצפה מממשלת סוריה הנוכחית להפעיל את מכשיריה — היעילים מאוד כשזה נוגע למאסרים המוניים ואינדיבידואליים — כדי לשים קץ לפעולות „אל-פתח“. וכל שוחרי-השלום בוודאי צריכים לפנות לממשלת סוריה ולדרוש את חיסולו המוחלט של אירגון „אל-פתח“ בתחומי סוריה.

לא יכולנו גם להצביע בעד הצעתו של ח"כ סרלין, גם לא בגירסתו של ראש הממשלה. מפני שיש בה רק פתרון אחד, שלדעתנו אין הוא פתרון כלל. והוא: פעולות-תגמול מעבר לגבול.

פעולות תגמול

תקופת פעולות-התגמול בימי ראש-הממשלה הקודם הוכיחה, לדעתנו, בצורה שאיננה משתמעת לשתי פנים, שפעולות-תגמול אינן פותרות שום בעיות, ולעיתים קרובות מאוד קורה להיפך — הן משרתות אותם כוחות במרחב, הרוצים להגביר את המלחמה. נטלתי את רשות-הדיבור למטרה אחת ועיקרית. הייתי רוצה לפנות אליך, אדוני ראש-הממשלה בכל לשון של בקשה: יש הרגשה מובהקת שהפעולות הללו על הגבול הסורי הן מלכודת, שמטרתה הברורה היא למשוך אותנו לפעולה נגד סוריה.

אני חושב שזה ברור לכל בר-דעת, המסתכל באופי הפרובוקטיבי המובהק של חלק מפעולות אלו. התגובה הסורית, האימים הסוריים בניתוק קווי-הנפט האמריקאיים העוברים בסוריה — כוונתן היא למשוך את ישראל לפעולה המשרתת את מטרת הצד השני. וכפי שכבר אמר קלאוזביץ, לא ייתכן שבמצב של מלחמה תשרת פעולה אחת את שני הצדדים. אם אלה המפעילים את „אל-פתח“ רוצים בפעולות-תגמול ישראלית — אין זה יכול להיות טוב למדינת-ישראל.

אילו היה לי פתרון קל, אדוני ראש-הממשלה — הייתי מאושר, ואני מניח שגם אתה. אינני מקנא בכך בתפקידך זה. אין לבעיה זו פתרון קל בטווח קצר. כל הפתרונות הם לטווח ארוך. בטווח הקצר אין פתרון — אלא הרבה סבלנות, הכושר לעמוד בפני לחצים פנימיים, גם בפני אינסטינקטים טבעיים מוצדקים, ולכבוש את היצור להגיב. מוכרחה להיות סבלנות, גם מעבר

ליכולת אנושית. מפני שפעולות-התגמול אינן משרתות שום דבר. הן משרתות את הצד השני. והרשה לי אדוני ראש-הממשלה ושר-הבטחון להוסיף עוד משפט אחד. ראש המטה הכללי של צה"ל אמר — בבוקר, למחרת הפעולה בירדן — שצבא-הגנה-לישראל קיבל הוראה מפורשת לא לפגוע בחיי-אדם. אבל נפגעו 11 איש, ביניהם גשים וילדים. אני חושב שממשלת-ישראל חייבת הסבר על כך למדינה ולעולם. הייתי בהרבה פעולות מסוג זה, ולא אגיד שתמיד אפשר למלא פקודה כזאת בתנאי-קרב. בכל זאת יש כאן פער ברור, גם בעיני חיילי, בין ההוראה שעליה דיבר הרמטכ"ל לבין התוצאה, ואני סבור שראש-הממשלה חייב על כך הסבר למדינה.

חזרנו לנושא זה למחרת היום. בקריאת-ביניים לנואמו הנרגש של בגין, בעת ויכוח מדיני. בגין מרבה לקרוא קריאות-ביניים, אבל איש אינו מעז לשטע את דבריו שלו, כשהוא מפליג באחד מגאומיו הגדולים. כי הוא פולמוסן חריף מאוד, שאינו נרתע מתשובות קיצוניות ורגשניות. בכל זאת נכנס אבנרי לתוך דבריו, כאשר דיבר על פעולות, „אל-פתח” ותיאר אותן כסכנה לאומית מחרידה. ספסלי חרות נרעשו מחילול-קודש זה, והתפתח דין-ודברים חריף.

בגין : בתקופה האחרונה החל שפך-דם בממדים מחרידים מאוד בתוך מדינת-ישראל, אני לא הייתי אומר, אדוני ראש-הממשלה, כי אלו רק כמה התפרצויות של טירוריסטים ערביים. אני חושב שיש בהודעה כזאת מידה רבה של קלות-דעת.

אלה לא כמה התפרצויות. זוהי שיטה מדינית, זוהי החלטה מדינית. לא יתכן שהדברים האלה יהיו בבחינת מיקרה. לא יתכן לקשור אותם במה שאתה קראת אתמול — שוב מתוך שיקול ותבונה — „שכירי-חרב”. המעטט שוב באווני העולם את רצינות תוקפנות הדמים של אויבינו ממזרח, מצפון וגם מדרום.

אבנרי : למה לנו לעשות תעמולה ל„אל-פתח” שהיא קבוצה קטנה? למה להפוך אותה לגורם במרחב? (סערה בספסלי חרות).

בגין : אני מצטער מאוד שיהיה עלי להשיב בחריפות מסויימת לקריאת-ביניים זו שלך. כאשר אנחנו מובילים לקבר חיילים עבריים ואזרחים עבריים, אל-נא תדבר אתנו על קבוצה קטנה של „אל-פתח”. העם הזה עורקיו יבשים מדם. אין לך דבר נורא יותר מאשר תוספת תשפוכת דמים משארית הפליטה הזאת. אדם אחד אשר נהרג בידי אויבינו, צריך להחריד אותנו. אנחנו חייבים לדעת את דרכנו, אסור לנו לאבד את עשתונותנו. אבל לדבר על קבוצה קטנה של „אל-פתח”. כאשר באים אנשים אלה — והם רק החלו, חסוֹשֵׁלום — והורגים בנו, שמים מוקשים בכפר-גלעדי, שלו היו מתפוצצים, כפי ששמענו מפי מומחים צבאיים, אולי עשרות אנשים וגשים היו נפגעים, ואתם רוצים ראש-הממשלה מצד אחד, ואתה מן העבר השני, ליצור רושם שבעצם מה יש פה להתרשם? לא טוב!

אבנרי : מי כמוך יודע, מר בגין, שכל אירגון של מעטים, המפעיל אמצעי אלימות, מייחל לכך שיבוא תגמול נגד האוכלוסייה, הבלתי-לוחמת, כדי ליצור אזהרה מתאימה?!

בגין : מתחת לכבודי להשיב לך, בגלל הרישא של קריאת-הביניים. מי כמוני יודע. מי כמוני יודע. אנחנו נלחמנו למען הצלת עמנו, למען גאולתו; אנחנו נלחמנו למען יצירת מצב שבו שום קלגס לא יוכל להרים יד על ילד יהודי.

כולנו היינו מוכנים לתת נפשנו, יצאנו לקרב פנים אל פנים מול צבא אימפריאליסטי אדיר, עשינו כל מה שניתן לעשות, מתוך סיכון חיילי המחחרת, על-מנת לא לפגוע באף אשה ובאף

ילה, ללא הבדל אם הם יהודים, ערביים או בריטיים, ואתה מתחיל את שאלתך ב־מי כמוך יודע. גם זה חילול־השם.

אבנרי : לא עשיתי שום השוואה. דיברתי על טאקטיקה.

אין צורך לציין שהתשובה הנירגשת והמרשימה לא ענתה על הטענה המעשית שהושמעה. באותם ימים היינו בכנסת כאי קטן ובוודד בים של שוביניזם רגשני. מפנים והליברלים העצמאיים, הכבולים במשמעת הקואליציונית, שתקו. דברי הקומוניסטים (משני המינים) לא עוררו אמון, כי שרר הרושם הברור שהם רוקדים שוב לפי חליל מוסקבה, אשר רכבה או על הסוס הסורי. לולא קולנו הבודד — לא היה ניתן ביומיים אלה שום מענה לאנשי גח"ל, רפ"י והמערך, שהתחרו ביניהם בפניה אל האינסטינקטים שואפיה־הנקם של ההמון.

● הכנסת מצביעה נגד השלום !

הדבר לא ייאמן, פשוטו כמשמעו. לא קרה כדוגמתו עדיין בכנסת ישראל, וספק אם קרה כדוגמתו אי־פעם בפרלמנט כלשהו המכבד את עצמו.

שום עתון בישראל לא מצא לנכון לדווח על כך לקוראיו, זולת אחד („ידיעות אחרונות“) וגם הוא עשה זאת כלאחר־יד.

וזה הדבר שקרה:

בתום ויכוח מדיני שנערך באביב 1966 היתה מונחת לפני הכנסת הצעת־החלטה לאמור : „הכנסת מביעה את אמונתה בשלום, כפתרון יחיד לבעיית ישראל-ערב, וקוראת לממשלה לפעול ברוח זו.“

הכנסת הצביעה נגד החלטה זו, ברוב של 43 נגד ההחלטה ו־5 בעדה, עם 32 נמנעים.

איך יכול היה לקרות דבר כזה? מה הביא להצבעה פנטסטית זו?

בהגיע הדיון הממושך, בן היומיים, לסימומו, יכלה כל סיעה להציע הצעת־החלטה. כל סיעות הקואליציה הגישו במשותף הצעה שאמרה כי הכנסת רשמה לפניה את דברי ראש־הממשלה (נוסח סטנדארטי, שבא להביע את תמיכת הרוב בהכרזה ממשלתית).

סיעת גח"ל הציעה לקבוע, כי הנשק החדש של צה"ל אין בו כדי לקיים את איזון־הכוחות, וכי הכנסת דוחה את הסכס־המילווה עם ממשלת גרמניה.

רפ"י לא הגישה שום הצעה. אגודת־ישראל הציעה לגנות את ההסכם עם גרמניה. רק"ח גינתה את ההסכם עם גרמניה ואת „התוכניות התוקפניות של המעצמות האימפריאליסטיות, המכוונות להפלת המישטרים המתקדמים בארצות הערביות“ — קרי: סוריה, בין השאר. הצעה זו עוררה זעם, מפני שלא כללה גינוי מפורש של פעולות „אל־פתח“. מקי הגישה הצעה ברוח דומה, ארוכה עוד יותר.

גם אנחנו הכינונו הצעת־החלטה מפורטת, ברוח הנאום שלנו. אך ברגע האחרון עלה בלבנו רעיון: מדוע להציע הצעה שברור מראש כי תידחה על־ידי הכנסת, כמעט פה־אחד? מדוע לא להסתפק בקריאה פשוטה לשלום, אשר הכנסת תוכל (ותצטרך) להצביע בעדה?

כן, ברגע האחרון ממש, ביטלנו את הצעתנו הקודמת. אבנרי עלה על הדוכן וקרא את הצעתנו הנ"ל — ולרגע אחד השתררה באולם דממה.

לא היתה לסיעות שהות לצאת החוצה ולהתייעץ, כי מיד לאחר מכן החלה ההצבעה. הצעת הממשלה נתקבלה ברוב של 55 נגד 25, הצעת גח"ל נדחתה ברוב של 61 נגד 16 (ארבעים ח־כים נעדרו). הצעות אגו"י, רק"ח

ומקיי גידחו ברוב גדול עוד יותר, כך שלא טרחו אף למנות את הקולות. במתיחות ניכרת חיכו להצבעה על הצעתנו שלנו.

כשהורמו הידיים בעד ונגד, הן היו מעטות מאד. היה גידמה כאילו יש כחמישה בעד וכחמישה נגד, והרוב הגדול של הבית נמנע. אבנרי ניצל את זכותו לבקש את מניין הקולות.

שוב הורמו הידיים — והפעם הורמו, אחרי היסוס, 43 ידיים של חלק מאנשי המערך, המפד"ל והליברלים העצמאיים נגד קריאת השלום. בעדה הצביעו, מלבד אבנרי, רק הקומוניסטים. נמנעו: כל מפ"ם, כל גח"ל, רוב השרים (ביניהם ראש-הממשלה ושר-החוץ) וחלק מאנשי הקואליציה.

קשה לתאר הוכחה חותכת יותר למצב השורר בכנסת. רוב חברי-הכנסת מצביעים כרובוטים, בלי כל קשר לדיעותיהם (אם יש כאלה), על פי החלטות של מזכירי-המפלגות. כשאין החלטה כזאת, מפני שעלה דבר מפתיע, הם אבודים, כצאן שהרועה נטש אותו.

גרוע מזה. עניינים אישיים קטנוניים (במיקרה זה, העובדה שהצעה זו באה מאתנו) מעבירה את הכנסת על דעתה, עד כדי כך שהיא מצביעה נגד קריאה פשוטה ומפורשת לשלום — וזאת לאחר שראש-הממשלה טען בנואמו, כי אין דבר אשר ישראל משתוקקת לו יותר מאשר השלום!

ומה חמור יותר: עצם ההצבעה המבועית, או החיוך הלבבי של כמה מחברי-הכנסת, מאלה שהצביעו נגד הצעתנו, שניגשו אל אבנרי ואלי אחרי הישיבה וברכו אותנו על „טכסיס פרלמנטארי מתוכם ביותר!“ התייכות המדיני עצמו לא הביא שום אפתעות. הוא הוכיח מה מעט ההבדל בין המפלגות השונות של המישטר הקיים.

כשבא תורנו לנואם, כשעה לפני כן, שררה באולם אווירה של שיעמום. אמנם נכחו כארבעים איש, וגם ראש-הממשלה תפס את מקומו, אך רוב הנוכחים היו עסוקים בשיחות פרטיות או בקריאת עתונים. התלבטנו קשה לקראת נאום זה. אחרי דיון החלטנו שלא לבזבז הזדמנות יקרה זו כדי לומר דברים שוליים. תגובות על נושאים אקטואליים חולפים, גברה בליבנו הדיעה שהגיע הזמן להגיד לכנסת דברים מרחיקי-לכת על בעיית השלום.

● המפתח : בעיית הפליטים

החלטנו להקדיש את הנאום כולו לנושא הפחות פופולארי בארץ ובכנסת : בעיית הפליטים. כשאבנרי הגיע לנקודה זו, פסקו השיחות הפרטיות. קריאות הביניים היו מעטות, אך המתח גבר ועלה. אבנרי דיבר מן הדוכן ישר אל ראש-הממשלה — מתוך נסיון כן לשכנע אותו שיש צורך בתוויה בנקודה מברצת זו :

שמונה-עשרה שנה אחרי קום המדינה נשארנו אי בודד. מזווין זמנותק במרחב עויין ואוייב. זוהי המציאות היסודית של חיינו. כל השאר אינו אלא פועל-יוצא. ראש-הממשלה דיבר בנואמו על מירון-החימוש, הבולע את מיטב פרי עמלנו. זהו סימפטום של המחלה.

חברי-כנסת בגין דיבר בפאתוס רב על השפלת כבודנו הלאומי. הכרוכה בקבלת הקיצבה הגרמנית החדשה. גם זה סימפטום של המחלה, כי לא תיתכן עצמאות כלכלית במדינה המנותקת מן המרחב הכלכלי הטבעי שלה.

כל הנואמים דיברו בזעם על הדם שנשפך על הגבול. זהו הסימפטום המכאיב ביותר. אך מהי התרופה ? בכל דברי הממשלה והאופוזיציה, היכן הפתרון ?

עוד תותח ועוד מטוס-קרב, כפי שמסתבר מדבריך. אדוני ראש-הממשלה ? עוד פשיטה ועוד פעולת-תגמול, כפי שמסתבר מדבריך, חברי-כנסת בגין ?

עוד איגרת למועצת-הבטחון, מנוסחת ביד אמן? כבוד היושב-ראש, הקשבתי בדריכות לדברי כל הנואמים, ונדהמתי שוב מן הפסימיות היסודית, בה חוזרים דברי כולם.

היו ביניהם הבדלים של ניואנסים. הם התווכחו בזעם על גונים. אך כולם, כולם השלימו עם המציאות המרכזית: שמדינת ישראל היא מיבצר במצור, ושאינ לנו ברירה אלא לחיות לנצה על חרבנו, הקונבנציונלית או הטכנולוגית, מוכנים בכל רגע למכור את חיינו ביוקר.

אתה, אדוני ראש-הממשלה, מנסה לחפות על פסימיות זו בדברים סתמיים על השלום אשר בוא יבוא, באחרית הימים, כמשיח על המור לבן. אתה, חבר-כנסת בגין, מחפה על פסימיות זו בדברים רמים על שילם ונקם, המתחלפים באזהרות קודרות בפני שואה שניה.

אבל איך לשנות את המציאות הזאת מיסודה?

מה לעשות כדי ליצור מציאות פוליטית חדשה?

איך לחדול מלהיות כדור-מישחק בידי אחרים, אובייקט של מגמות זרות, שדה-קרב שבו מתמודדים ביניהם כוחות זרים, למען אינטרסים זרים — או לכל היותר גורם המגיב על מעשי הוולת, בלי לזיום דבר?

על שאלה יסודית זו אין תשובה לממשלה, ואין תשובה לאופוזיציה. מבחינה זו גם אין הממשלה הזאת שונה מקודמותיה. היא ממשלת-המשך במובן השלילי של המילה — המשך האינרציה, המשך חוסר-היוזמה, המשך האימוביליות — אם כי בסיגנון פחות מתגרר, וקצת יותר שקול.

„לתפוס את השור בקרניו!“

כבוד ראש-הממשלה, רבותי חברי-הכנסת — הייתי רוצה לנצל הזדמנות זו, כדי לנסות להעלות באוזניכם כמה מן הרעיונות שהתגבשו אצלנו במרוצת השנים, תוך נסיגות ומאמצים לסלול דרכים חדשות לשינוי פני הדברים.

הם גובשו תוך מגעים לא-מעטים עם מנהיגים ערביים לאומיים מעבר לגבול, מגעים שנתקיימו גם לפני שבועות מעטים בלבד.

ברגע זה אין בעיית ארץ-ישראל עומדת ברומו של העולם הערבי. אל ניתן לתקריות-גבול, עם כל חומרתן המקומית, להסיח את דעתנו מן המציאות הבסיסית של היום. ארצות-ערב עסוקות זו עם זו, וגם בבעיותיהן הפנימיות.

ישנה אוירת-שלום בינלאומית. הנאומים נגד ישראל ננאמים מתוך שיגרה, ואיש במרחב אינו מייחס להן חשיבות אקטואלית, זולת כמה מן הנואמים בבית זה. מירוץ-החימוש הוא פונקציה של המצב הקיים, לא גורם חדש.

נשיא מצריים דיבר על מלחמה מונעת רק כדי להסוות את הצעתו להשיג הסדר מוסכם — בין ישראל ומדינות-ערב — לפירוז המרחב מנשק גרעיני. זרע-השלום שנזרע על-ידי אל-חביב בורגיבה נובט אף הוא מתחת לפני הקרקע.

זוהי שעת-כושר, אדוני ראש-הממשלה, לתפוס את השור בקרניו ולצאת ביוזמת-שלום ישראלית גדולה, מהפכנית, דרמטית — התחלה של מיתקפת-שלום מחושבת, מתוכננת וארוכת-טווח.

באיזה שטח ניתן לעשות זאת? איזה נושא גוח לפיתוח יוזמה נועזת? אני עומד להציע הצעה שאינה פופולארית — לא בבית זה ולא ברחבי המדינה. אך לא באתי לבית הזה כדי לרכוש פופולאריות. נשלחתי הנה כדי להגיד את האמת, לפי מיטב מצפוננו, גם אם זוהי אמת מרגיזה ומכאיבה, המקוממת נגדה את הרבים, המצלצלת כדברי כפירה. חו האמת: המפתה לשער השלום הוא בעיית הפליטים. זוהי נקודת-המוצא למיצעד ההיסטורי אל המרחב.

בשטח זה הגענו מזמן אל הקפאון המוחלט, אל האימוביליות הטוטאלית. מזה 18 שנה לא נאמרה בעניין זה מילה חדשה — לא אצלנו ולא בצד השני. גם הם וגם אנחנו חוזרים עד זרא על דוקטרינות מאובנות, תוך שיגרה עקרה.

פרוש: אולי תעבור אתה לצד הפליטים!

אבנרי: חבר-כנסת פרוש, כואב לי מעומק-הלב שאדם המדבר בשם המוסר היהודי מעלה קריאה כזו על שפתיו.

זה כואב לי מאד. איך יכול אדם יהודי, המתיימר להיות בעל מוסר יהודי, לדבר בלא-איכפתיות מוחלטת על טרגדיה של מיליון פליטים? תהיה דעתך על הפתרון המוצע עלידינו כאשר תהיה, איך אתה יכול לדבר בציניות כזו על נושא כואב כליכך?

ילדים ונשים נמצאים במחנות פליטים זה 18 שנה. האם זהו המוסר היהודי שאתה רוצה שהנוער הישראלי ילמד להעריצו.

מישהו מוכרח לומר בבית הזה, שאם רוצים בשלום — ולא רק לדבר על שלום — הרי לא יקום שלום ללא פתרון בעיית-הפליטים. פתרון שהמוני העמים הערביים, והטובים במנהיגיהם, יכולים לקבלו בלי לבגוד במצפונם. פתרון שלא יסכן את קיום מדינת-ישראל ואת בטחונה.

האם יתכן פתרון כזה? אנו מאמינים שכן.

תוכניות לפתרון הבעיה

עיבדנו תוכנית מפורטת ומגובשת, שזכתה להדים בעתונות הרצינית ביותר בעולם ואף לתגובה חיובית בבטאונים ערביים רישמיים. איננו טוענים שזו התוכנית היחידה האפשרית. יכולות להיות כמה וכמה תוכניות לפתרון הבעיה.

אילו היה קיים באיזה שהוא מקום בממשלה — במשרד ראש-הממשלה, במיניסטרוני מיוחד לענייני המרחב, או אפילו במשרד-החוץ — אותו מטכ"ל לבן, מטכ"ל-השלום, שעליו דיברנו בוויכוח על משרד-החוץ, ניתן היה לגבש תוכנית ממלכתית מוסמכת. הבסיס לכל תוכנית היא: הידברות ישירה בין מדינת-ישראל והעם הערבי הפלסטיני, שתביא — בין השאר — לשיטה מוסכמת להחזרתם ההדרגתית של הפליטים הרוצים לחזור בשלום, על פי נוהל שיבטיח את בטחון המדינה.

אינני מתכוון כאן להחזרה כפויה, כתוצאה מלחצים בינלאומיים עויינים או ידידותיים — אלא למיבצע ישראלי וולונטארי, תוך שיתוף ישיר עם הצד השני.

שיתוף-פעולה זה הוא העיקר. כי הוא ישנה מיסודו את המציאות הפוליטית במרחב, בלי-הסכמי-שלום פורמאליים, ולקראת הסדר-שלום מעשי. זהו האמצעי שיביא לשיבה-יחד ליד

שולחן אחד. זהו אמצעי לפתיחת הגבול — לשני הכיוונים. זוהי ההכרה המעשית במדינת-ישראל, ללא אקטים פורמאליים שמנהיגי-ערב אינם יכולים לעמוד בהם ברגע זה, ללא הכשרת הקרקע הפסיכולוגית בקרב ההמונים בעמי ערב.

איננו עוורים לסכנות הבטחוניות הכרוכות בהצעתנו. אך זהו סיכון מחושב, הכפוף ליוזמתנו שלנו, והוא בא למנוע סכנות בטחוניות הרבה יותר חמורות, שברובן לא תהיינה בשליטתנו הבלעדית.

מבחינה בטחונית תביא ההחזרה המודרגת והשיטתית, בפקוח יעיל מצידנו, להקלה. היא תשמיט את הקרקע הנפשית מתחת לאנשי „אל-פתח“ ודומיהם.

היא תפיג את המתח הקיצוני, העוזר לקיום מישטרים עוינים מעבר לגבול. היא תעצור בעד מירוץ-החימוש, היונק את הדחף השטני שלו מזעם העמים ותאוות-הנקם. הוא ישנה את יחסי ערביי ישראל למדינה, וממילא יקל על הבטחון הפנימי.

קיימות גם בחינה כלכלית

מבחינה כלכלית, אדוני ראש-הממשלה, זוהי הצלה למשק הישראלי, ואיני מתכוון רק לפתרון ארוך-הטווח — פתיחת שוקי המרחב בפני תוצרתנו, התפרקות החרם הערבי, השתלבותנו הטבעית בשוק מרחבי משותף. (והרי מעבר לכל הדיבורים בבית זה, כולנו מבינים שזהו הפתרון האחד והיחיד לבעיות-היסוד של כלכלתנו, התלויה על בלימה).

אבל יש לכך גם משמעות כלכלית קרובה הרבה יותר, שפירושה לחם ועבודה למובטלי ישראל היום.

הממשלה טוענת כי האבטלה נוצרה מפני שנפסקה העליה ההמונית, וממילא נפסקה הבניה ונוצרה תגובת-שרשרת.

שיבה מאורגנת ומודרגת של משפחות-פליטים תיתן דחיפה חדשה לכל גלגלי המשק, היא תעורר את הכלכלה הרדומה לתנופה דינאמית חדשה, כמו שעורר הנסיך את היפהפיה הנרדמת.

יתר על כן, יחד עם הפליטים יזרום ארצה הון עצום של הון חדש. מובטחים לנו, מעבר לכל ספק, מענקים בינלאומיים אדירים למיבצע זה, כי העולם כולו רוצה בפתרון הבעייה, המסכנת את שלומו ומטרידה את מצפונו.

זוהי גם התשובה לטענת-הכזב הנלווה כאילו יתפסו הפליטים החוזרים את המקום שנועד לעולים יהודיים. ההיפך הגמור נכון.

מיבצע זה יפתח את הדרך לעלייה יהודית המונית מחודשת, שכולנו רוצים בה. הכלכלה המשגשגת תמשוך עולים מארצות הרווחה, וראשית הפגת המתיחות בינינו ובין הערבים תאפשר לברית-המועצות לפתוח את שעריה, בלי לאבד את עמדותיה בעולם הערבי.

אנחנו מוכנים להביא בפני מוסד מתאים תוכנית מפורטת, הדנה בפרטי הפרטים של האספקטים המדיניים, הבטחוניים הכלכליים והתרבותיים.

אדוני ראש-הממשלה, ברור לנו שאי-אפשר לגשת לפתרון מהפכני ונועז כזה, ללא הכשרת דעת-הקהל גם במדינתנו שלנו. אולם, האם לא זה תפקידה של מנהיגות לאומית אמיתית?

לא נולדנו אתמול. אנחנו יודעים כי לנו, ככוח חדש ומשוחרר, קל יותר לדבר על כך מאשר לממשלה המבוססת על שיגרה של שנים, העומדת בפני לחץ חזק מצד אופוזיציה בטחוניסטית ושוביניסטית.

אולם, אדוני ראש-הממשלה, זהו המיבחן ההיסטורי שלך. נאמר לך זאת בפה מלא, פנים אל פנים: ההיסטוריה תדון אותך על פי נכונותך להתייצב בראש העם, תחת להיגרר אחרי שקרים מוסכמים ונוחים.

מרידור: כיצד אתה יודע איך תדון ההיסטוריה את מר אשכול? האם היא אמרה לך? **אבנרי:** חבר-הכנסת מרידור, ההיסטוריה דנה כל מנהיגות — וגם את המנהיגות של הארגון שאתה היית שייך אליו — על פי נכונותה ללכת בראש, כאשר הרוב עדיין אינו מסכים לכך. **מרידור:** (קריאת-ביניים בלתי מובנת).

אבנרי: חבר-הכנסת מרידור, אותו אומץ-לב שהיה דרוש לפני דור כדי ללכת בדרך חדשה של מלחמת-השיחור, נגד דעת רבים, ותוך סיכון מחושב ורב — אותו אומץ-לב דרוש היום, לא לחזור על דוקטרינות מיושנות, שכולם מסכימים להן, אלא כדי ללכת בראש עם רעיונות חדשים. זוהי הדרישה של היום.

כי אחרת, מה צפוי לנו? מה הפתרון הנובע מכל הדיבורים שהושמעו בשני ימי הניכוח המדיני בבית זה? מדינת-צלבנים נצחית? גטו ממלכתי מזוויין? פשיטת-רגל לאומית מתמדת, הן בשל הוצאות-בטחון גדולות והולכות, הן בגלל גיתוקנו מן המרחב הכלכלי שלנו? מחנק רוחני במדינה קטנטנה, ללא אפיקים של התפתחות מרחבית ללא אופקים המלהיבים את דמיון הנוער, בעולם המתלכד כולו למרחבים גדולים? הפתרון שלנו הוא מהפכני. יש בו סיכונים מחושבים, שאיננו מזלזלים בהם. הוא יעלה מחיר יקר — בכסף, בסנטימנטים מקודשים, בוותור על תפיסות מיושנות. אבל הוא לאין שיעור פחות מסוכן, פחות יקר, מן האימובליזם הנורא, האוכל את המדינה כסרטן, אנחנו מעררים את חוצנו מן הפסימיות, הגלוייה והמוסווית, המתנגנת בדברייכם. אנחנו אופטימיים. אנחנו מאמינים בכוחה של אומה זו ליטול שוב את היוזמה ההיסטורית לידיה, ללכבוש בתנופת-שלום אדירה את המקום הראוי לה במרחב הגדול הזה.

שידור-מערכות

בנאום-תשובתו, התייחס לוי אשכול ארוכות להצעותינו. הוא לא קיבל אותן, אבל הוא התווכח עימן ברצינות: **לוי אשכול:** ... חבר-הכנסת אבנרי עורר שאלה נכונה. שאלה רצינית. אם כי שאלה לא חדשה. בכל אופן, אנו חושבים רבות, במשך השנים הללו, על עניין זה.

אבל, אם באמת נדבר על אמת, יושר וצדק: עם שובו של ישראל למולדתו — התרשמתי שעל כך אין בינינו ויכוח — מולדת ששטחה מגיע ל-20 אלף קילומטרים מרובעים, עם שממה ומידבר המהווים 50—60% משיטחה; אם לדבר ביושר, ואולי גם מותר להזכיר את היושר של פועלים, של עובדים, של אידיאה סוציאליסטית, האמנם חטא הוא לאמר, אם קרה כבר מה שקרה, שהתנועה הציונית שאפה, בשנותיה הראשונות, בשחרותה, שבישראל נחיה כולנו יחד?

בואת אינני מגלה סוד. אבל קרה מה שקרה, וגם בזאת אינני מגלה סוד, ואיך קרה הדבר — ידוע לכולנו. האם כל כך בלתי-נבון או בלתי-צודק לומר את הדברים, אם כבר קרה מה שקרה? קל ליישב את כל הפליטים הערביים, שיצאו את ישראל? הרי ישראל זאת הובטחה פעם על פי המנדט לעם ישראל. אם לדבר ברצינות, אם לאמר דבר-יאמת, האם זה לא יהיה דבר אמת? אמרת שאנחנו לא נכפה עליהם, כאילו ניתן לומר שמישהו רוצה לכפות עליהם שיחזרו הנה.

נניח שישראל אומרת: טוב, השערים פתוחים. הנכנס נכנס, והיוצא אל יצא. אתה חושב ברצינות שאפשר יהיה

לקיים חיים מסודרים? שאפשר יהיה לבנות מדינה? אני מרחיק לכת: אתה חושב שאפשר יהיה לבנות מדינה דו־לאומית כאן?

אני משיב לך, כי פנית אלי אישית, ואמרת שצריך לחשוב על פתרון, הבטחת לי את העולם הבא.
קריאה: הוא מבטיח את העולם הזה!

לוי אשכול: הבטחת לי שההיסטוריה תדון על עניין זה. על מה תדון? האם קל יהיה ליישב? אולי הרבה יותר קל מאשר אותם 600–700 אלף יהודים שקיבלנו מארצותיהם — ארצות ערב, כי בעונותינו הרבים אנחנו אירופאים?

המלאכה הזאת של בניין מולדת מחדש איננה מלאכה קלה. בעוד 50 שנה, אפשר יהיה לחשוב על הדבר. ברגע זה ישנם עוד מיליונים יהודים בעולם אשר עוזרים לנו. חלק נותן לנו תרומות, חלק הלוואות. היו מדינות אשר עזרו לנו במיקצת.

אבל האם זה לא נכון שמחצית (הפליטים) — אני נוקט במיספר זה, כדי לסבר את האוזן — יושבים באמת מעבר לירדן, שהוא אפילו קטן יותר מן החלגה והמיסיסיפי ברוחבו. מה חטא ומה אסור היה אילו ישבו רכי עולם, אשר רק מצפון מנהיג אותם בסידור העניינים?

ישראל זו כבר נחתכה פעמיים או שלוש. כלומר, אני לוקח בחשבון אפילו את הגבול של סייקס־פיקו, ואנחנו אז עוד היינו מעטים. מה יכולנו להגיד? בגלל אותו הפרש של 12 קילומטרים של הגבול יש לנו עכשיו צרות עם ראשי המעיינות! אחר־כך באה החלוקה, אחר־כך חלוקה שנייה, שהיתה כבר תוך מלחמה. תוך שפיכות דמים.

ואלוהים יודע — מי שרוצה לדעת את האמת — מה באמת היה בנפשם וברוחם של טובי הוגי הציונות בשחר תקופתה. אנחנו גם עכשיו לא כלי־כך רחוקים מזה, אבל אז צריך לגמרי שידוד־מערכות אחר...

אורי אבנרי: זה בדיוק!

לוי אשכול: טוב, נניח, לפעמים אתה אומר „אנחנו“, וכולנו מצטחקים קצת, יש ל„אנחנו“ תפקיד חשוב: שידוד־מערכות גדול, הפיכת העולם, גבולות, נהרות, מים — הכל אחרת.

בינתיים הייתי רוצה לפחות דבר אחר... אני הייתי מסתפק לטי שעה בהחלפת הסכמי שביתת־הנשק בחוזר־שלום!...

מי שמשחה דברים אלה עם הטיעון המחושב של נאומנו, אולי יתאכזב. אולם אם נראים דברי ראש־הממשלה מבולבלים במקצת, בהופיעם בכתב, הרי יש לקחת בחשבון שהם נאמרו ללא הכנה. אולי דווקא צורתם המבולבלת במיקצת מעידה שהם נאמרו מן הלב, תוך נסיון כן להשיב.

לבסוף קיבלנו מפ־ראש הממשלה, בדרך עקיפין, מחמאה בלתי־רגילה. הוא טען, דברו אל ספסלי חירות, כי סיעת־היחיד שלנו עושה עבודה יותר רצינית בכנסת מאשר כל 26 ח"כי גח"ל. הדברים נאמרו כלהלן:

לוי אשכול: ... אני רוצה להגיד עוד משהו על דברי חבר־כנסת בגין. כשהוא סיים את דבריו, אמרתי לעצמי: 18 שנה לשבת על כסא האופוזיציה, ובשנה ה־19 לאמר רק זאת: „אתה לא טוב, וממשלתך „לא טובה“ — זהו ביטול זמן, ושכר־לימוד עצום. כי שום דבר אחר בעל־יתרון, שמותר לרצות וחייבים לתבוע ממפלגה גדולה, אופוזיציה, שתסמן ותכוון — לא שמעתי.

הנה, מפלגה קטנה, אפילו קטנה מאד, מנסה להציע לי, לציין ולסמן דרכים חדשות.

בן־אליעזר: בושח וחרפה!

לאחר מכן ניגשה הכנסת להצביע ברוב גדול נגד קריאת השלום. ראש־הממשלה לא הרים את ידו.

* גבול שנקבע בהסכם סודי בין נציגי צרפת ובריטניה, במלחמת־העולם הראשונה.

** אז מנתה גח"ל 26 ח"כים.

● מעות קטנות

במיסגרת הצעות לסדר-היום נערכו בכנסת מדי פעם דיונים מדיניים. השתדלנו להשתתף במרביתם. כיוון שהאפשרות לזיום נושאים לדיון נשללה מאתנו, „עלינו“ על ההצעות של סיעות אחרות. בוויכוחים אלה השתדלנו להבליט את גישתנו המיוחדת.

אחת ההזדמנויות באה כתוצאה מהצעה לסדר-היום של חירות על ביקור מומחים אמריקאיים בכור-דימונה. צורת-ההגשה של חירות היתה עלובה, ותשובת ראש-הממשלה היתה מתחמקת. כשקם שמעון פרס (בגדר „הנמקת הימנעות“) לדבר, חשבנו שעתה תבוא ההתקפה המוחצת — אך פרס דיבר רק על עצמו, ועסק בעניינים קטנוניים שבינו לבין אבן. הוא לא תקף את הביקור — ומסתבר כי אינו יכול, כי גם בזמנו היו ביקורים כאלה. בכל הויכוח העלוב הזה, על אחד הנושאים הגורליים של המדינה, השמענו אנחנו את הנימה העקרונית היחידה. הנה הנאום המאוחר :

כבוד הירושב-ראש, כנסת נכבדה. אני מסכים לדברי כל קודמי בדבר אחד, והוא: סודיות הביקור מטילה צל כבד על סדר-השלטון במדינה. יש מקום לשאלה: בפני מי היתה הסודיות הזאת — בפני העולם, בפני אויבים פוטנציאליים, או בפני תושבי ישראל, העיתונות והכנסת? אבל לא זה העיקר. העיקר בכל הפרשה הזאת הוא, שממשלת-ישראל נכנעת, במקום לזיום; שהיא עושה תחת לחץ דברים, אשר יכלו לשמש נושא לתנופה מדינית גדולה, אילו נעשו ביזמתנו, ובצורה התואמת את האינטרס שלנו.

לא יכול היה להיות ספק לשום בר-דעת — אולי מלבד הנאום שקדם לי, ח"כ שמעון פרס — שבשטח הגרעיני לא יסתכל העולם בשיויון-נפש במה שאנחנו עושים, או לא עושים. ואם זה היה ברור מראש — אני שואל: למה לא יזמנו אנחנו מיבצע מדיני גדול? למה לא הצענו לעולם הערבי במישירין, בלי מתווכים, פירוז אטומי של המרחב? ואינני מתכוון לפירוז הצהרתי, וגם לא לפירוז עיוור. אני מתכוון לפירוז שיש לו עיניים, עם ערובות ועם פיקוח הדדי. יש מעט מאוד מישורים בהם יכולה ישראל לשכנע את הצד השני לבוא עמה לכלל הידברות ישירה. זהו אחד הנושאים המעטים האלה.

העולם הערבי דאג, ודואג, ואף מבטא את דאגתו, לגבי מה שישראל עושה, או אינה עושה, או עלולה לעשות, בשטח הגרעיני. את הדאגה הזאת אפשר היה להפוך למנוף מדיני גדול, כדי להגיע, בפעם הראשונה, להידברות ישירה עם ארצות-ערב!

קשר מלאכותי

מיד לאחר מכן דנה הכנסת בהצעה של ביבי מהמערך, בעניין רכוש היהודים שנשאר בארצות-ערב. ביבי רצה שהממשלה תשלם בעד רכוש זה, ותשתמש לצורך זה ברכוש הפליטים הערביים שנשאר בישראל. היתה זאת דוגמה של הצעה „מוזמנת“ — כלומר, שהממשלה היתה מעוניינת בה, ואף הציעה להעבירה לחפזה. הוויכוח לא היה אלא דו-שיח מוכן-מראש בין אנשי המערך (ביבי והשר אבן) — ואיש לא יכול היה להתערב, אלא בצורה של הנמקת הימנעות. עשה זאת מרדכי בן-פורת, איש רפ"י, שהודיע כי הוא תומך בהצעת ביבי, ונמנע רק מפני שאחרת לא יכול היה לדבר, מכיוון שהקטגוריה שללה ממנו אפשרות להגיש הצעה משלו על אותו נושא. אחריו השמיע אבנרי את דבריו:

היינו מצביעים ברצון בעד הצעת חבר-הכנסת ביבי. אנחנו סבורים שממשלת ישראל חייבת לפצות את עולי ארצות המזרח, שהשאירו אחריהם רכוש. אולם איננו יכולים להסכים ליצירת קשר מלאכותי בין בעייה זו, שהיא בעייה בפני עצמה, לבין בעיית פליטי ערב. אלה הן שתי בעיות נפרדות לחלוטין, שנלחז בצורה נפרדת.

זהו עוול כלפי יהודי המזרח להשוות את בואם לישראל, שהיה בעיקרו תנועה של שאיפה לישראל, לתנועת הפליטים הערביים משטח המדינה, שהיתה בלחץ, מתוך אונס, בתוקף נסיבות המלחמה — ולא כאן המקום להיכנס לפירוט הדברים.

לכן אנחנו בעד אותו חלק של ההצעה האומר שעל ממשלת-ישראל לרשום את רכוש היהודים שנשארו בארצות-ערב, ולהתחיל בתשלום פיצויים לאותם יהודים, עד להסדר-שלום סופי, שבו בוודאי יגיע גם הדבר הזה לידי סידור. איננו סבורים שיש לקשור זאת באיזו צורה שהיא עם בעיית הפליטים, כי זה רק ידחה את השלום, שבלעדיו לא תיפתר הבעייה הזאת. הבעייה תיפתר בבוא השלום.

תקריות-גבול ●

הגבול בינינו לבין שכנינו לא הצטנן. חיי אדם יקרים קופדו מפעם לפעם.

המצב החמיר במיוחד בגבול הצפוני. סוריה היא מדינה חלשה ומפולגת ובפרק הזמן הנוגע לעניינינו * שלט בה פלג קיצוני של מפלגת התחיה הערבית (בעת), שדגל בקו פרו-סובייטי יותר מכל מיסטר ערבי אחר.

לכאורה לא היתה צריכה הממשלה הסורית להיות מעוניינת בתקריות-גבול בשטח ישראל, מחשש למעשי נגמול מצד ישראל. אלא שממשלה זו לא ניסתה לשים קץ למעשים הרצחניים של אירגון אל-פתח.

חיימם הגבול חיימם גם את היצרים, ובאופן נסתמנה פעולה צבאית גדולה. באותה תקופה העניק הרמטכ"ל דאז — יצחק רבין — ראיון לעיתונאי, ובו אמר בין היתר, כי בעוד שלבני כל מדינה ערבית אחרת יש לצה"ל מטרות מוגבלות, הרי „הבעייה עם סוריה היא במהותה התנגשות עם השלטון“.

דבריו של הרמטכ"ל היכו גלים בעולם כולו. בכירות ערב נתקבלה ההצהרה כעדות למיזמה אמריקאית להפיל את המיסטר הסורי הפרו-סובייטי באמצעות צה"ל.**

הממשלה החליטה לערוך בכנסת דיון מדיני, שבמרכזו יהיו תקריות הגבול האחרונות. בנאום הפתיחה הבטיח לוי אשכול בצורה חדי-משמעות פעולה צבאית, אם ימשכו מעשי אל-פתח. הוויכוח עצמו דמה לרסיסל של מקהלה מדברת: נואם אחרי נואם קם וחזר על אותה דרישה.

אבנרי, כדרכו בדיונים מעין אלה, זיכר על הצד העקרוני של הבעייה:

אני מקנא בכל הנואמים שהשתתפו בוויכוח זה, שדיברו בבטחון כה עילאי על מה שיש לעשות ומה שאין לעשות, שיש להם התשובות לכל השאלות. אני מקנא בהם, ואינני נמנה עמם. כשאני קם לדבר על נושא זה שהוא — מלחמה ושלום, חיים ומוות, דם ודמעות — אני רואה לנגד עיני את החללים שנפלו על הגבול אתמול — קורבנות של רצח מתועב — והעלולים ליפול על הגבול מחר. אותם ואת הוריהם.

אבל אני רואה גם את הרוגי הסיבוב השלישי, את הצעירים החיים עמנו כיום, המקשיבים אולי לדברינו, שכל החלטה בלתי-נכונה עלולה לחרוץ את גורלם.

לכן, חברי-הכנסת, בנושא האחד הזה, אל נחפו. אל נוציא מסקנות נמהרות, אל ניתן לרגשות להשתלט על תבונתנו. אל ניתן לאינסטינקטים לגבור עלינו.

מבחינה זו ברצוני לשבח את ראש-הממשלה.

אני יודע באיזה לחצים הוא עומד. אני יודע מה אדיר הפיתוי לצוות על פעולה צבאית.

* סוף 1966 תחילת 1967.

** כיום ברור, כי ישראל לא התכוונה לשמש מכשיר אמריקאי להפלת ממשלת סוריה. אף-על-פי-כן מאמינים כיום עשרות מיליונים במרחב — מאלג'יר ועד ירושלים המזרחית — בנכונותה של סברה זו.

זוהי הדרך הפופולארית, הדמאוגית, הפשוטה. אין דרך קלה יותר לזכות בתהילה חולפת. אומץ-הלב דרוש כדי להחליט אחרת, כדי להימנע מפעולה. אם ראש-הממשלה עמד במיבחן עד הרגע הזה — כל הכבוד לו. השאלה היא: מה יהיה מן הרגע הזה? כבוד היושבת-ראש, הכל ציינו כי אתמול שררה בבית הזה אחידות-דעות מופלאה. לא היתה בין הנואמים מחלוקת אמיתית. חוששני שמוטל עלי להפך הארמוניה גדולה זו. הכל הסכימו, למעשה, כי יש צורך בפעולה צבאית. היו שדרשו: מיד, לאלתר. היו שאמרו: לא מיד, כדאי לחכות קצת. היו שאמרו: צריכים לשלב את זה עם ההסברה המדינית. אולם לשווא חיכיתי שמישהו מכל הנואמים — ולוא רק אחד מהם — יסביר לנו מה תועיל הפעולה הצבאית. איך היא תמנע את ההתנכלויות? איך היא תכריח את הסורים להפסיק את פעולות החבלה? אפילו דובר גח"ל, חבר הכנסת יוסף ספיר, נאלץ להודות אתמול בפה מלא, כי הפעולה לא תועיל במאומה, שהיא לא תביא אפילו להפסקת מעשי האיבה השוטפים. זהו הנימוק הראשון נגד פעולה. למעשה אפשר היה להסתפק בו. אבל יש נימוקים חשובים הרבה יותר.

טאנק אחד טענה בחושך

אחד הסיפורים המפורסמים של מיבצע-סיני נגע לטאנק מצרי מדגם שרמן, שהיה בתוך טור משוריין שנסוג דרומה. בלילה קרתה לו תקלה. אנשי הצוות עמלו ותיקנו את הטאנק, וכשהמשיכו בדרכם בחשיכה, הצטרפו לטור אחר של שרמנים. כשהאיר הבוקר, נדהמו לראות שהם נעים בתוך טור ישראלי. הטאנק שלהם הושמד.

ראיתי תמיד משמעות סמלית עמוקה בסיפור אמיתי זה. הוא סימל את מיבצע סיני. המיבצע לא היה פסול רק כשלעצמו. הוא היה פסול שבעתים מפני שמדינת-ישראל פעלה בשיתוף הדוק עם הכוחות הקולוניאליים הגוססים. כך הציגה את עצמה כנוטלת חלק במזימה אימפריאליסטית. הטענה כאילו אנחנו משרתים את האימפריאליזם, טענה שתמיד הכחשנו אותה, כאן נתנו לה פתאום הוכחה מעשית.

עד היום הזה אנו אוכלים את הפירות הבאשים של מישגה היסטורי זה. תוצאה קטלנית זו חמורה הרבה יותר מכל ההישגים החיוביים שהושגו באותו מיבצע.

נכון: בזכות מיבצע זה אתה מדבר!

גם המצב השורר עתה בגבול הסורי הוא בחלקו תוצאה מאמונה זו שאנחנו משרתים את האימפריאליזם. והנה, שוב מאשימים אותנו כאילו אנו מצטרפים לטור אימפריאליסטי, שנרעד להפיל מישטר מהפכני בסוריה.

ראש-הממשלה וכל הדוברים אתמול, הכחישו זאת בתוקף. אבל כלל לא חשוב אם זה נכון או לא נכון. מי שמצוי בענייני המרחב, יודע שלא זאת השאלה. השאלה היא: במה מאמינים ההמונים? לא רק הערבים, אלא כל הפרשנים המעצבים את דעת-הקהל העולמית, באפרו-אסיה, בגוש הקומוניסטי, בצרפת, אפילו בעתונות המתקדמת במערב.

האם לנו יש עניין לחזק טענה זו? כל פעולה צבאית גדולה ברגע מסויים זה תתפרש כך, אם תרצו בכך ואם לא תרצו.

שום הסברה מדינית לא תעוצר כאן. הכרזת הרמטכ"ל שפכה שמן על מדורה זו. איני יודע

למה הוא התכוון. אבל אני יודע איך הדברים התפרשו בעולם — בפאריס, בלונדון, במוסקבה. וזה מה שחשוב.

אתם אומרים: אם הסורים חושבים כך, שיפסיקו את פעולות „אל־פתח“, וממילא לא תהיה סיבה ואפילו אמתלה להתקפה ישראלית. זה נכון, זה סביר. אבל זה פשטני מדי.

היתה כאן סתירה יסודית בדבריך, אדוני ראש־הממשלה, אתמול. מצד אחד תיארת את סוריה כמדינה מסוכסכת, מפולגת, ללא שלטון. מצד שני תיארת את הממשלה הסורית כגוף מונוליטי, שעליו האחריות הלבדית לכל מה שהתרחש. איך זה מתיישב?

מעגל קסמים אומלל

מי שמצוי בעניינים יודע כי הממשלה הסורית הנוכחית היא תרכובת מסובכת של כוחות מתרועעים. יש בה יסודות הרפתקניים, קיצוניים, חסרי־אחריות. יש בה יסודות מתקדמים, שבוודאי אינם מעוניינים במתיחות מסוכנת על הגבול ברגע זה. השבוע צורפו אליה נאצריס־טים, וסוד גלוי הוא — אפילו לחבר־הכנסת משה דיין — שנשיא מצריים רוצה כיום בשקט מוחלט בגבול ישראל.*

השאלה היא: את מי מאלה תחזק ותעודד פעולה ישראלית? אין שום בטחון שתחזק את היסודות המתונים יותר. אבל יש בטחון שתיצור היסטוריה לאומנית מוגברת. שתחזק את היסודות היותר הרפתקניים, שתפתח במעגל הקסמים האומלל שראינו דוגמתו ערב מיבצע סיני. מעגל שאין לו סוף אלא מלחמה.

לעומת זאת יש כיום כוחות הפועלים — בשקט, אבל בהתמדה — למען ריסון הקיצוניות הסורית.

ביצה ויתושים

בהמשך דבריו השתמש אבנרי בדימוי הקבוע שלנו לתיאור המצב המדיני — היחס בין ביצה ויתושים. להלן פרטי הדימוי כשהם לקוחים מנאום מדיני אחר: אנו חיים בבית ששמו מדינת־ישראל. משלושה עברים מוקף ביתנו ביצה. זוהי ביצת האיבה הערבית. היא לא נוצרה ביום אחד. היא תוצאת ההתנגשות ההיסטורית בין תנועת התחייה העברית והתנועה הלאומית הערבית, הנמשכת מזה שלושה דורות. בביצה זו שורצים היתושים. נושאי הקדחת. מדי פעם הם מסתערים על ביתנו וחדרים מבעד לחלונות. פעם הם קרויים פידאיון, ופעם אל־פתח. פעם באים מצפון, ופעם מדרום.

מן היתושים האלה, אין ישועה. אפשר להרוג בהם עוד ועוד — והם יחזרו שוב. אפשר לאטום את החלונות ברשתות. זוהי, בקיצור, הצעתנו להקמת „קו מגן דויד“ לאורך כל גבולותינו, עם מוקשים וגדר־תיל, בקרה אלקטרונית וחיל־פרשים אווירי. אבל אין זו הגנה מושלמת. יאין זה פתרון סופי לבעייה עצמה. בגבור העקיצות, כששוב אי־אפשר לישון בלילה בשקט, גוברת בבית התאוה „לעשות משהו“, לגמור אותם בובנג אחד.

* דיין עמד על כך בנאומו באותו יום.

או לוקחים תותח גדול, ויורים לעבר הביצה. זה עושה רעש גדול. זה מעלה אלומה גדולה של מים. זה גם עשוי להבריח לזמן-מה את היתושים.

אבל הביצה נשארת, ואף מתעמקת. וכאשר הביצה נשארת, אפשר להינבא בבטחון מוחלט כי גם היתושים יהזרו. כי לא יתושים עושים את הביצה. הביצה היא העושה את היתושים. נגד ביצה יש רק תרופה אחת — לייבש אותה. ואת הביצה אי-אפשר לייבש בתותחים. היותה, שהוא כלי מועיל מאד במצבים מסוימים, הוא חסר כל תועלת נגד ביצה.

ייבוש של ביצה בטבע מחייב אמצעים טכניים, חקלאיים ורפואיים. ייבוש ביצת האיבה הערבית מחייבת אמצעים מדיניים ופסיכולוגיים. זוהי התשובה. אין תשובה אחרת. אין היא יכולה לספק את האדם הפשוט. הנרגז מרוב עקיצות, הרוצה בהקלה מיידית. אבל היא צריכה לעמוד מול עיניה של עילית בעלי-המחשבה, גם כשהם נעקצים. כי עליהם מוטלת האחריות לחיינו בבית הזה, מחר ומחרתיים.

גזירה מן השמיים

בעת הוויכוחים המדיניים ניסינו להצביע על כך, שלמעשה השלים המישטר הקיים במדינה עם מלחמת הנצח שבינינו לבין העולם הערבי, וכי אין לו פתרון להציע לתושבי המדינה; כאילו היה מצב זה גזירה מן השמיים:

אף נואם אחד, מראשי-הממשלה ועד דובר האופוזיציה העיקרית, לא הציע פתרון. ויכוח זה יכול היה להתנהל לפני 20 שנה, לפני עשר שנים, וחוששני שגם בעוד עשר שנים — מפני ששום דבר אינו משתנה, ואין אפילו מחשבה איך לשנות את המצב. מתייחסים אל איבת הערבים כאל גזירה מן השמיים. חבר-הכנסת רפאל, נציג מפלגת השמיים, אף הוכיח לנו אתמול ארוכות, שכל מאה מיליון הערבים שונאים אותנו במידה שווה, ואין שום תקווה לשלום, שאפילו הדיבור על השלום הוא מסוכן. כששאלתי בקריאת-ביניים את חבר-הכנסת יוסף ספיר מגז"ל: „מה הפתרון?“ הוא ענה לי, „אנחנו יכולים רק להתפלל.“ לנו נמאס להתפלל.

שופמן: איפה אמר את זה?

אבנרי: אני מצטט מן הפרוטוקול: „אני יכול רק, כמו אחרים, להתפלל שהתקופה (עד לשלום) לא תהיה ארוכה...“

בן-אליעזר: ההבדל הוא בכך שהוא מתפלל לאלוהים, ואתה מתפלל לנאצר.

אבנרי: אני לא מתפלל בכלל. אני מתנגד לתפילה מכל סוג שהוא. לא מפני הרע שבתפילה, אלא מפני שהמתפלל עלול לחשוב שהתפילה פוטרת אותו מפעולה ממשית לשינוי המצב.

● הפריצה לסמוע

הדיון בכנסת לא מגע את תגובת צה"ל, אך ההגובה היתה מפתיעה. היא לא כוונה לעבר סוריה הקיצונית, אלא דווקא לעבר ירדן, שהתנגדה אותו זמן לפעולות אל-סחת. חיילי צה"ל תקפו את הכפר סמוע, בדרום הר חברון, פוצצו שורה של בתים, והפילו עשרות קרבנות.

מבחינה מדינית, היתה הפעולה בלתי הגיונית להפליא, וגרמה לתוצאות מרחיקות לכת. הפעולה גילתה לכל את חולשת הצבא הירדני. הבהלה שפרצה ברחבי ירדן הולידה הפגנות סוערות נגד המלך חוסיין, ובמשך ימים אחדים היה שלטונו של מלך זה תלוי על חוטהשערה.

אלא שמולו עמד לו גם הפעם, והוא החזיק מעמד. אך הוא למד לקח. הוא הסיק את המסקנה שנתגלתה כעבור מספר חודשים: כי בכל משבר במרחב עליו להתייזב בצד מצריים.

למחרת הפעולה בסמוע, כאשר הארץ כולה עוד מלאה רינה וששון, הרמנו את קולנו נגד פעולה זו. ניסינו להסביר, כי לא רק מבחינת השקפתנו שלנו היתה הפעולה אחילית, אלא שהיא היתה מטורפת גם מבחינת תפיסתה של הממשלה עצמה.

כי מה יכול להיות מטורף יותר מאשר מעשה, הסותר לחלוטין את כל התפיסות, האמונות וההחלטות של מבצעיו? מה היא בעצם תפיסתה של ממשלת ישראל?

במחנה הציוני רווחת הדעה, כי התנועה הלאומית הערבית היא בהכרח אויבת המדינה, וכי המדינות הערביות הלאומניות, קרי „המהפכניות“, הן האויבות העיקריות של ישראל במרחב. מבחינה זו, אין סכנה חמורה יותר לישראל מאשר ביתורה של ירדן בידי מצריים וסוריה. אם שתיים אלה תשתלטנה על הגבול הארוך ביותר של ישראל, קרי הגבול הירדני, יהיה זה סגס בסחונני.

מן הצד האחר סברו אז — יש לנו עניין בחיזוקם של הגורמים הערביים הקשורים במדינות המערב (ירדן ולבנון), שכן מדינות המערב הן היחידות האמיתיות של ישראל, ועליהן מבוסס בטחוננו.

והנה, פעולת סמוע סתרה לחלוטין את כל העקרונות האלה, כיון שהיא נתנה תנופה דינאמית חדשה ללאומנות הערבית הקיצונית ביותר, ועזרה במישרין למצריים ולסוריה לגבור על יריבותיהן במרחב. הפעולה הנחיתה מהלומה נוראה על מישטרו של חוסיין בירדן וכמעט הפילה אותו כליל. אילו נפל, קרוב לחדאי שירדן היתה הופכת לגרורה של מצריים, ואולי אף גרוע מזה, שכן יכלה ליפול כפרי בשל לידי שוקירי, ההרפתקן המסוכן והקיצוני.

יתר על-כן: הפעולה עירערה את המערך של מדינות המערב במרחב; כתוצאה מכך סופקו לירדן כל-יגשק רבים, והוסכם בין ארה"ב, בריטניה וצרפת להצביע בארגון האומות המאוחדות בעד החלטה הכוללת גינוי ואיום בעונשים חמורים לישראל.

הפעולה הגיעה לדיון בכנסת, במיסגרת של דיון בהצעות לסדר-היום, וכשנימק אבנרי את הצעתנו להעביר את הנושא לדיון נאחת מחודות הכנסת, אמר את הדברים הבאים:

השאלה איננה אם נשלים עם מעשי הרצח וההזבלה — על כך אין שום ויכוח, לא בבית ולא במדינה. אין גם שום ויכוח על כך שלא נשלים עם מלחמת-גרילה בגבולות. השאלה היא — איך? האם פעולה צבאית בכלל, ופעולה זו שהיתה בפרט, עוזרת לשים קץ להתנגשויות, או להיפך?

הממשלה ורוב הכנסת סבורים שפעולות צבאיות עוזרות, ויש בפיהם נימוקים כבדי-משקל. אולם אנחנו מפקפקים בזה. כי יש נימוקים כבדי-משקל, ואולי בעלי משקל כבד עוד יותר, בכיוון ההפוך.

כל תנועה טרוריסטית, ללא יוצאת מהכלל, מעוניינת בפעולות-עונשין, המעוררות שנאה, זעם והתמרמרות באוכלוסיה האזרחית.

פעולה צבאית, הפוגעת בהכרח בקרבנות חפים-מפשע, מוכרחה להגביר שנאה זעם, ובכך היא מקלה על הטרוריסטים, המבקשים לגייס מתנדבים, עוזרים, מחסה ועזרה.

ראיתם היום, באחד מעיתוני-הערב, תמונה שהתפרסמה בעיתון ירדני, תמונה של זקנה היושבת על חורבות ביתה. את התמונה הזאת רואים היום מיליונים במרחב שלנו.

משה פרדיננס : רואים גם תמונות של קרבנות שלנו !

אורי אבנרי : האם אתה חושב באמת שזה כואב לי פחות מאשר לך ? אנחנו דנים עכשיו איך למנוע פעולות-חבלה, ואני אומר שהדרך למנוע איננה ליצור עוד יותר שנאה ועוד יותר זעם באוכלוסייה האזרחית, אשר ממנה גיוון כל אירגון טרוריסטי.

קריאה : צריך להגיש את הצחאר לשחיטה ?

קריאה : איזו דרך ?

מדוע כוונה הפעולה נגד ירדן ?

פעולה המכוונה נגד ירדן מעוררת שאלות נוספות. הממשלה הזאת אמרה — ואני מניח שהיא יודעת מה היא אומרת — כי המישטר הקיים בירדן פועל בכל כוחו לבלימת מעשי-הטרור. מסתבר שאין בטחון מוחלט שיש בכוחה של ממשלה לבלום פעולות-טרור בשיטחה. יזהר יהררי : מה הסיבה לכך שירדן פועלת נגד פעולות הטרור ? האם לא בגלל פעולות התגמול שלנו ?

אורי אבנרי : גם בגלל זה, אבל לא רק בגלל זה. היא פועלת נגדן גם מפני שארגוני הטרור מכוונים נגד המישטר הקיים בירדן. אך גניח שהסיבה שהזכרת היא הסיבה היחידה, הרי אז פגיעה במשטר הקיים בירדן, והתמודדות עם הצבא שלו, אינן משרתות את המטרה.

כבוד ראש הממשלה אמר שממדי הפעולה — ואני מצטט — היו „מעבר לצפוי ולמשוער“. שר-הבטחון חייב לדעת שבכל פעולה צבאית ישנם דברים, או יכולים להיות דברים, שהם „מעבר לצפוי ולמשוער“.

המלחמה היא ממלכת איהוודאות. אין בה שום בטחון מה יקרה. ישנם שני צדדים ואין שליטה על מעשי הצד השני. גם שיקול זה חייב לעמוד לנגד עיני שר-הבטחון.

גדר מחושמלת, מיקוש ופיטרול

קריאה : מה אתה מציע ?

אורי אבנרי : כבוד היושב-ראש, השאלה נשאלה — לא רק בבית הוה, כי אם במדינה כולה : מה לעשות ? אותם המציעים פעולות צבאיות, חושבני שהמניע העיקרי שלהם הוא שאין להם תשובה אחרת.

קריאה : איזו תשובה יש לך ?

התשובה שלי מתחלקת לשתיים — אחת לטווח קצר ואחת לטווח ארוך. התשובה בטווח הקצר היא הגברת ההגנה על הגבול.

יש בארץ זלזול מסורתי בהגנה סטאטית. כולנו, כל מי שהיה בצה"ל, נגועים בזה. אני סבור שיש להגביר, ושאפשר להגביר, את ההגנה הסטאטית. היו גם במדינות אחרות חזירות לצרכי גרילה, וגובשו אמצעים : גדרות מחושמלות, מיקוש, פיטרול לאורך אזורי מיקוש והמצאות חדשות, שאין טעם להרחיב עליהן את הדיבור כאן.

קריאות : — — —

אורי אבנרי : למה איהוודאות הזאת ? נדמה לי שאני מדבר על נושא רציני ! ההגנה הסטאטית עולה ביוקר. היא יקרה יותר מפעולות-תגמול. אבל היא זולה יותר בחיי-אדם.

הייתי מציע לממשלת ישראל להעלות בפני האו"ם את ההצעה שהאירגון העולמי ישלם את ההוצאות. העולם מעוניין בשלום. הייתי מציע לממשלת-ישראל להעלות בפורום הבינלאומי תוכנית מגובשת לחציצה בין שני הצדדים, לאורך גבולותינו, ושהעולם יישא בהוצאות. אין מה להפסיד בהצעה כזאת. לכל היותר לא יקבל האו"ם את ההצעה, ותוך כדי כך הוכחנו לעולם כולו את רצוננו בשלום על הגבול.

מה הטעם בהריגת היתושים?

זו המחצית הראשונה של כל הצעה רצינית. המחצית השנייה היא לטוח ארוך. אדוני ראש-הממשלה יכול לקרוא לזה תרופת אליל, אבל אין דרך אחרת. אנחנו דומים לאנשים היוצאים וקוטלים יתושים פעם אחר פעם, אבל איננו מייבשים את הביצה. אין כל פתרון בהריגת יתושים, אם אין מייבשים את הביצה שמתוכה הם באים. הביצה היא: השינאה השוררת במרחב. במשך שני הדורות האחרונים היתה ההתנגשות בין שתי תנועות-תחיה היסטוריות מפוארות, שתיהן חיוביות — תנועת-השיחרור הערבית ותנועת-השיחרור הישראלית.

ברוך אזניה : תגיד : תנועת השיחרור היהודית.

אורי אבנרי : אם אתה רוצה תקרא לה כך.

— — — ניצחנו בהתנגשות זו, אבל היא השאירה מישקע עמוק של שינאה. לא ממשלות-ערב הן הממציאות את השינאה הזאת. יש משקע עמוק של שינאה, המשפיע על הממשלות. לא יהיה פתרון למצב זה, אלא אם כן נצא לפעולה רצינית, ארוכה וממושכת, לייבוש ביצת השינאה המקיפה אותנו. אם לא נצליח בכך, הרי מדי כמה חודשים נדון בבית הזה — בכנסת הששית, השביעית, השמינית, והעשירית — על המיקוש האחרון ועל הפשיטה האחרונה. ייבוש הביצה — זה לא תפקיד של צה"ל, אלא של משרד-החוץ, ואולי של משרד מיוחד שצריך היה לקום ולא קם. אם לא נעמוד בהצלחה בתפקיד זה, אנחנו נמעל בתפקידנו כלפי עתיד המדינה.

● לקראת מלחמת ששת הימים

לאחר הפעולה בסמוע האשימו שופרות התעמולה הירדניים את עבד-אל-נאצר בצביעות וכפהדנות, כיוון שלא שלח את צבאו לעזרת ירדן. „נאצר מדבר גבוהה-גבוהה על המלחמה בישראל, טען ראדיו רמאללה, „אך למעשה הוא מתחבא מאחורי כוח החירום של או"ם, ומתיר מעבר חופשי במצרי טיראן.“ בסוריה גברה ידם של החוגים הקיצוניים, אשר פרשו עתה בגלוי את חסותם על פעולות הטיור של ארגוני החבלה, והטיפו למלחמת שיחרור עממית בישראל. פעולות אלי-פתח לבשו אופי רצחני יותר. המוקשים שהונחו במיגרש-הכדורגל של ישוב הספר דישון עוררו זעם וסערה; הציבור תבע תגובה. חיל-האוויר נשלח לפעולת תגמול ומטוסים ישראלים חגו בשמי דמשק. במבואות דמשק הוטלו שישה „מיגים“ סוריים.

בעקבות הפלת המיגים גברו פעולות אנשי אל-פתח, שהחלו להשתמש באמצעים קיצוניים יותר, כגון ירי מרגמות משטח ירון על ישובי הסביבה, והסתלקות ממקום הירי מיד לאחר מכן. דומה היה כי צה"ל יבצע פעולת-תגמול גדולה נגד סוריה. ערב יום העצמאות של שנת 1967 השמיע אשכול ב„קול-ישראלי“ אזהרה מפורשת שכוננה לסורים :

„השקט לא ישרור רק בצד אחד של הגבול... ברור שמוקד הפעולות האלה הוא בסוריה. אולם קבענו לנו עקרון שאנו נבחר בעיתוי, במקום ובאמצעים לתגובה נגד התוקפן“. ארבעה ימים לפני כן הצהירה הכותרת הראשית של „הארץ“ : „חוגים בטחוניים מגיבים על החבלות : כנראה שלא יהיה מנוס בעתיד מהתנגשות חזיתית עם סוריה“. בדיונים שנערכו אותו זמן בכנסת השתדלנו לתת ביטוי לעמדתנו העקרונית, תוך הצבעה על דרכים למניעת הידרדרות :

לא קל להשמיע את דבר ההגיון הצלול כאשר יורים הטאנקים. כאשר מתפוצצים המוקשים. כאשר נשפך הדם על הגבול. לא רק המוותות שותקות, כאשר רועמים התותחים. שותק גם השכל הישר, ודווקא בשעה שהוא דרוש ביותר.

שותקת המחשבה המפוכחת, פקוחת-העין, אך הדמגוגים למיניהם, התועמלנים של דם-ואש. הם אינם שותקים. קולם מהדהד בארץ... מהי התשובה לטירוד? —

התקפה על סוריה לא תחסל אותו : להיפך. אמרנו לא פעם : אין פתרון קל. אין טעם רב בהריגת היתושים, כשאינן מייבשים את הביצה. הביצה היא. במיקרה זה, חוסר-הפתרון לבעיית פלסטין.

אני מאמין כי ישראל יכולה לעזור למציאת פתרון לבעייה זו, ללא ויתור על שום אינטרס ישראלי, ללא שינוי הגבולות. אך זהו ענין לטווח ארוך, ולא נדבר על כך הפעם. לעומת זאת יש לדבר על הפתרון לטווח קצר. הוא טמון בביצור הגבול, בתוכנית שקראנו לה „קו מגן-דרוד“.

אילו הוקם הקו לאורך הגבול הלבנוני, דבר שהוא קל חול יחסית, ושאפשר למצוא לו מימן בינלאומי, — אולי לא היה נשפך הדם בדישון.

הגבול הצפוני היה נרגע במידה רבה. ומי שמאמין כי הסודים הם המחדירים את הטירו-ריסטים דרך לבנון, דווקא הוא צריך לצדד בחסימה ובאטימה פיסית מהירה של הגבול הלבנוני. נגד תוכנית הקו הושמעו טענות דומות, וכמעט זהות, מפי דוברי אהמד שוקירי וגם מפי דוברים מסויימים של הבטחוניזם הישראלי — לא רק בעמדות בלתי-רשמיות. אולם אין פתרון אחר. האלטרנטיבה היחידה היא מעגל-הקסמים של רצה ורצה-נגדי, של פעולות ופעולות נגדיות.

אם נלך בדרך זו, נתזדרז במדרון שאת תחתיתו אין איש יודע.

מיצעד יום העצמאות

ביום ב', 15 במאי 1967, ניצבה צמרת המדינה על בימת-כבוד בירושלים וקיבלה את מיצעד צה"ל. הצהרותיו של ראש הממשלה, שצוטטו לעיל, לא עוררו בקרב הציבור הרחב כל חרדה, וכמאתיים אלף איש נהרו לירושלים לצפות במיצעד ; יום העצמאות עצמו תוכנן בסימן של רגיעה והרגעה. אולם שעות אחדות לפני צעירתם של 1,500 החיילים ברחובות ירושלים, אירע המאורע ששינה את ההיסטוריה של המרחב : גמאל עבדאל-נאצר, סקד על צבא מצרים להתרכז בחצי-האי סיני, מול גבול ישראל.

זמן מה לפני מיצעד צה"ל, ב"לובי" של מלון,,המלך דוד", דיווח הרמטכ"ל, יצחק רבין, לשר הבטחון דאז. לוי אשכול, על הפקודה שניתנה עליידי נשיא מצרים לצבאו להתייצב מול גבול ישראל. המיצעד עצמו עבר ללא כל שינוי. היה זה מיצעד צבאי קטן, שכונה או ,,מיניצעד", ללא שריון, ללא ארטילריה וללא מטסים של חיל האוויר.

הוראה לכוח החירום

למחרת היום, ביום ג', 16 במאי 1967, בישרו העיתונים לציבור כי במצרים הוכרו מצב חירום, וכי כוחות מגוברים של הצבא המצרי נעים לעבר סיני. באותו יום נמסרה לגנרל ההודי אינדרגאה ריקייה, המפקד של כוחות האו"ם בגבול מצריים—ישראל, דרישת ממשלת מצריים להוציא את כוח החירום הבינלאומי מעמדותיה. יומיים לאחר מכן, ב־18 במאי, קיבל מזכיר האו"ם, או תאנט, איגרת ממשלת מצריים, אשר אמרה : ,,ממשלת מצריים מתכבדת להודיעך, כי החליטה להביא לסיום נוכחות כוח החירום של או"ם בטרסטריה מצרית ורצועת עזה. הגנו מבקשים, כי יינקטו צעדים מתאימים לפינוי כוח החירום בהקדם האפשרי". למחרת היום בישרו העיתונים כי ,,אר תאנט נענה לתביעת המצרים לפינוי כוחות החירום מן הגבולות". עד לאותו יום לא הורגש כל מתח בציבור. הכל נראה כהפגנת סרק, כמעשה ראויה במלחמת עצבים, שנועה להדגיש כי אין בכוחת מצריים להפקיר את סוריה, נוכח האזהרות שהושמעו בישראל כלפי שליטיה. ההודעות שנתפרסמו מטעם,,חוגים מדיניים" (דהיינו : דובר משרד החוץ) אף הן היו מרגיעות :

,,בתכונה המצרית ובפירוטומים המלוחים אותה, יש הרבה מן המחזה הפסיכולוגית כלפי סוריה, ומטרתה להדגיש כי מצריים אינה מפקירה את סוריה" (16 במאי).

,,אין להיתפס לבהלה מדומה, אותה משתדלות מצריים וסוריה ליצור. מקורות דיפלומטיים המסתמכים בין השאר, על מגעים בקאהיר, גורסים כמו ישראל, שהתכונה המלחמתית שנקטה מצריים נועדה להפגין סולידאריות עם סוריה, לאור אזהרות ראשי המדינה מן הימים האחרונים". (17 במאי).

גוברת ההכרה בקרב חוגים מדיניים בירושלים, שעל אף התכונה המצרית, שיצרה מתיחות באזור, יש לצפות לארגעה כללית. החוגים המדיניים בירושלים ממשיכים להעריך את תנועות הצבא המצרי כצעד הפגנתי, המכוון מצד אחד כמעשה ראויה בסני העולם הערבי, ומצד שני כצעד של הרתעה בסני ישראל". (18 במאי).

היענותו של אורתאנט לתביעת המצרים שינתה את הערכת הציבור. לפתע, כרעם ביום בהיר, חדרה לתודעתו ההכרה, כי צבא מצרי עצום נערך בקידמת סיני, מול גבול ישראל.

אם לפני ה־14 במאי כלל הכוח המצרי בסני פחות משתי דיוויזיות המבוססות בעיקר על כוחות חי"ר ומעט שריון, הגיע כוח זה ימים אחרים לאחר מכן, לאחר תיגבורו להרכב של ארבע דיוויזיות, אליהן צורפו כוחות ארטילריים רבים.

ב־22 במאי 1967, עת חזרה הכנסת מפגרתה ונפתח כנס הקיץ של מושבה השני, הכריז לוי אשכול בעת מתן סקירתו הבטחונית, כי ,,לפי הערכתנו גדל מספר החיילים המצריים בסני מ־35,000 עד 80,000". זו הפעם הראשונה — הטעים אשכול — ,,שהמצרים הכניסו כוח בשיעור כזה לתוך סיני".

הדיון בכנסת

אף על פיכך, דומה היה כי גיתן עדיין למונע התלקחות מלחמתית. באותו יום הכחישו דוברי כל המפלגות, בנאומיהם וגם בשיחות פרטיות במונח הכנסת, שהן דוגלות בהתקפה ישראלית יזומה.

כך למשל סבר מנחם בגין, דובר גח"ל בויכוח, כי ,,חובה על הממשלה לנהל מערכה מדינית מתמדת ודחופה ביותר, מלווה דרישה שכוחות אלה, המרוכזים מול מדינת ישראל, ישובו לבסיסייהם הקודמים", כל הגורמים

הבינלאומיים, הטוענים שהם מעוניינים בשמירת השלום, חייבים להפעיל כל לחץ אפשרי כדי שהכוחות האלה ישובו ולא יעמדו מול פני דרומה של מדינת ישראל, הטעים בגין בהמשך דבריו.

הערכתו של יצחק רפאל, נציג המפד"ל, הנמנה תמיד עם הדוברים הקיצוניים בכנסת בנושאים ביטחוניים, היתה דומה: „קשה להניח כי נאצר כבר החליט לפתוח במלחמה רב-חזיתית נגדנו. נאצר המפוכח והמחשב דרכיו בזהירות, ספק אם ישמע אף להכרזותיהם המתברבות והמתנשאות של יועציו ומפקדי צבאו. עדיין אין הוא גכון לזמן לעצמו מפלה צבאית נוספת, בעוד לקח ההתנגשויות הקודמות רענן בזכרונו.“

נציגי רפ"י לא השתתפו בוויכוח, כיוון ששללו בתחילת הישיבה דיון במליאת הכנסת. אבל בעת נאומו של אבנרי הכחיש שמעון פרס, בקריאת-ביניים, כאילו רפ"י דוגלת במלחמה מונעת. חודשים אחדים קודם-לכן הכריז פרס מעל דוכן הכנסת: „סוריה, אפילו רצתה במלחמה, חוששת ממנה... היא יודעת יפה שבכוחו של צה"ל להביס את הצבא המצרי. אין היא יכולה לסמוך על עזרה של ארצות אחרות, שכן לירדן היא מתנבלת ולסעודיה היא בזה, לעיראק היא ממררת את הנפש, מצריים עסוקה במלחמותיה והגיונה היא.“

גם שמואל תמיר הכריז בקריאת-ביניים שכוונה לאבנרי: „אין בארץ הזאת גורם ישראלי שרוצה מלחמה ומתכוון לה“. בהודעה אישית שנמסרה לקראת סיום אותה ישיבה, הכריז תמיר: „בקריאת-ביניים שלו ובתשובה לקריאת-ביניים שלי, יחס לי חברי-הכנסת אבנרי קריאה למלחמה והספה לה. חברי הכנסת על סיעותיהם, שהאזינו לדבריו, יודעים שאין שחר להאשמה חמורה זו, היו עדים למגמת השלום החרמ-שמעית שעלתה מדבריו.“

בד בבד עם הקריאה ל„פתרון-מדיני“ בדבריהם של נציגי הסיעות הקיצוניות בכנסת, ולמרות קריאה זו — נשמעה בדבריהם גם נימה אחרת, שונה, שקראה בבירור למלחמה, אשר העידה על המצוקה שנקלעו לתוכה: „אם תימשך התוקפנות, עלינו להפעיל את זכותנו להגנה לאומית עצמית, והתקפה על התוקפן איננה תוקפנות.“ (בגין).

„אם אמנם יוברר, כי אמצעי-מניעה אלה לא יספיקו, הרי אז ייקראו כוחות צה"ל להבטיח את שלום חיינו בדרכים ובאמצעים שייראו להם כנוכחים ויעילים“ (רפאל).

לאן זה יוביל?

נוכח הנימות הסוגרות שנשמעו בדבריהם של המשתתפים בוויכוח מצאנו לנכון לחזור ולהבליט את הצד העקרוני של הבעיה; את חוסר יכולתו של המישטר הקיים במדינה לפרוץ ממעגל הקסמים בתוכו אנו חיים. והכופה עלינו אחת לכל כמה שנים לצאת למלחמה כדי להחזיר את המצב לקדמותו:

למלחמה יש אלף קולות ואלף טענות, כולן משכנעות ומלהיבות. לשלום יש רק טענה אחת. הלחצה והיה לי הכשרון הרטורי להשמיעה מעל במה זו, באוזני הקובעים והמחליטים, בצורה שתתדור ללב ולמוח.

לפני שמונה-עשרה שנה, כאשר פשטתי את מדי צה"ל, אחרי שעברתי, יחד עם אלפים אחרים, את גיא ההריגה וההרס, היתה בלבי — ובלבם — תקווה אחת גדולה: שבמלחמה זו קנינו לא רק ריבונות ועצמאות, אלא גם את השלום לדורנו. שבע שנים לאחר מכן פרצה מלחמת סיני. והיום, בתום עשר שנים נוספות, אנו עומדים שוב על סף המלחמה.

הייתכן כתב-אישום חמור יותר לכל ממשלות ישראל, מאז ועד היום, מאשר זה: שלא הצלחנו לפרוץ את מעגל-הקסמים, המחייב אותנו כל כמה שנים לצאת לשדה-הקטל, לא כדי לרכוש שלום, לא כדי להשיג אפילו הסדר כלשהו, אלא רק כדי לקנות כמה שנים של שקט מפוקפק?

אברהם ביטון: לשלום דרושים שני צדדים.

אורי אבנרי: רעיון זה אינו לגמרי רחוק מהענין הזה.

לאן תובילו כל המלחמות? מה הן פתרו? למה הן הביאו, זולת הוודאות המוחלטת שתהיה עוד מלחמה ועוד מלחמה, כשכל אחת גרועה יותר, מסוכנת יותר, הרסנית יותר מקודמתה?

ברגע זה יכול מטורף אחד להביא להתלקחות טוטאלית במרחב. מטורף אחד — אפילו פועל הוא ביוזמת עצמו. אפילו מקבל הוא השראה מזרים, המעונינים בפרובוקאציה. האם תיתכן הוכחה חותכת יותר, טראגית יותר, לפשיטת-הרגל המוחלטת של המדיניות הישראלית במרחב מאשר זו: שכיום יכולה קבוצה של הרפתקנים בדמשק, שהיא גורם עלוב ומבוטל במרחב, להכתיב למדינת ישראל — ולמרחב כולו — את המהלכים, לדחוף אותנו לכיוון שאינו תואם את האינטרס האמיתי של מדינת ישראל? ...

בהמשך הנאום הטעים אבנרי, כי הנה הגענו שוב אל המצב של ערב מיבצע סיני, כשהמילה הקובעת במשפט זה היא: שוב.

בדומה לאוקטובר 1956 נערך הצבא המצרי לאורך גבולנו הדרומי בטוח פגיעה ונולד פיתוי אדיר להלום ביריב זה, המאים על גבולנו. אך מה זה יתן? אפילו יושמד הצבא המצרי — מה זה יתן? אחרי סיני היו דרושות רק שלוש שנים לשיקומו המלא של הצבא המצרי, עד הרבה מעבר לכוחו לפני המיבצע. גם הפעם תשיג מצרים את כל הדרוש לחידוש צבאי תוך שנתיים—שלוש.

את נאומי סיים אבנרי בהכרזה חדיש-שמעית:

מי שחושב על השלום כיעד עליון, ומי שמבין כי יעד זה, ורק הוא, צריך לקבוע את מהלכינו — מה עליו להגיד ברגע זה? עליו לומר: העם הזה יגן על מולדתו. בלי מורך, בלי פחד, אבל גם בלי היסטריה ובלי שכרון. בדיעה צלולה, ולא תוך אובדן העשתונות. העם הזה אינו זקוק לאופיום של סיסמאות מצלצלות, לא לצחצוח חרבות ולא לצעקות הידה, כדי להיות מוכן לכל בהגנה על ארצו.

עליו לומר: גגן על חופש התנועה של ספינותינו במצרים.

עליו לומר: צה"ל מוכן וממסוגל להגן על שלום האזרחים, הישובים והכבישים ליד הגבול הצפוני, כמו ליד כל גבול אחר, ללא מלחמה. עלינו לצייד אותו באמצעים הטכניים הדרושים להגנה יעילה. יש אלף דרגות-ביניים של הגנה יעילה, לפני שיש צורך בפעולה המתקרבת למלחמה.

אני מעז לומר: דווקא בשעה כזאת של התנדדות ערב מלחמה, יכול היה מדינאי ישראלי גדול לנקוט יוזמה מהפכנית שתביא להידברות ישירה, אולי חשאית, אולי גלויה ודרמאטית, היכולה להביא לידי מפנה דרמאטי בכל מעמדנו במרחב. לבנו ברגע זה עם ההורים, הנשים והילדים, אשר יקריהם המגויסים ניצבים בפאת שדה-הקרב. הם ימלאו את חובתם, בלי פקפוק והיסוס. אין ביניהם איש שאינו מוכן להקריב את הכל למען ההגנה על המולדת. אבל מה יגיל לבם, ומה תריע נפשם, אם נצליח להביא להם, תחת חשכת-הקרב, את בשורת השלום.

סגירת המיצרים

אלא שלמחרת היום חל השינוי. גמאל עבד-אלנאצר עשה את המעשה המכריע, שהפך את המלחמה לוודאית: הוא פקד לסגור את מצרי טיראן. החל מאותו רגע ראתה הכנסת כולה, על כל פלגיה — להוציא 2 הסייעות הקומוניסטיות — יוזמה צבאית ישראלית כבלתי נמנעת.

הדבר השתקף בהצבעה על החלטה לסיכום הריון המדיני והבטחוני, שהובאה לאישור מליאת הכנסת לאחר שפורסמה הודעתו של נשיא מצריים, כי פקד לחסום את המעבר במצרי טיראן בפני אוניות ישראליות ואוניות אחרות הנושאות מיסענים בעלי אופי איסטרטגי.

כדי להגיש את אחדות הכנסת מול פני הסכנה, תמכה,, סיעת העולם הזה — כוח חדש" בהחלטת הרוב והציעה הצעות נוספות כלהלן:

1. הכנסת מבטאת את ההחלטה הנחושה של העם להגן על מולדתו ועל ריבונות המדינה. אם תותקף.
2. הכנסת שולחת את ברכתה למגוייסי צה"ל, הערוכים להגנת המדינה.
3. הכנסת קוראת לממשלה לנקוט בשעה חמורה זו כל יוזמה מדינית אפשרית, ישירה ועקיפה, חשאית או גלויה, שיגרתית או בלתי-שיגרתית — להצלת השלום, תוך הרחקת הצבאות משני עברי הגבול.
4. הכנסת מחליטה שיש למצות את כל דרכי ההגנה לשמירה על שלום היישובים, האזרחים והכבישים בגבול הצפוני ובשאר הגבולות, מפני התנכלות של קבוצות טרור וחבלה, תוך שימוש בכל אמצעי ההגנה, כלי ההיגדר למלחמה.
5. הכנסת קוראת לאו"ם ולמעצמות העולם לנקוט יחמה מיידית לשם הצבת כוחות או"ם משני עברי הגבול עם מצרים וסוריה, תוך ערובה שכוחות אלה לא יפנו בעתיד אלא בהסכמת ישראל, מצרים וסוריה כאחת.
6. הכנסת קוראת לממשלה להציע את חידוש ועדת שביתת-הנשק הישראלית-מצרית והישראלית-סורית.
7. הכנסת מאוחדת בדעתה שיש להבטיח את חופש השיט לכל הספינות במצרי טיראן, ומבטאת את החלטתה להגן על חופש זה באמצעים המינימליים הדרושים להבטחת זכות זו בפועל.
8. הכנסת קוראת לכל שחרי השלום במרחב ובעולם כולו לפעול למניעת מלחמה העלולה להביא חורבן והרס על עמי המרחב כולו, ולהשכנת שלום-קבע שיהיה לברכה לכולם.

מלחמות היהודים

עתה נתגלתה ממשלת אשכול בכל רסיונה. זמן רב לפני שנוצרה המתיחות בגבול הדרומי, חלה ירידה תלולה במעמדו הציבורי של לוי אשכול. נצחונו הגדול בבחירות לכנסת השישית ב-1965 נשכח לחלוטין. תומכיו, אנשי את"א, פנו לו עורף. מישאלי דעת-קהל הוכיחו כי שלטונו התערער. הבדיחות על לוי אשכול הפשרן (השונה חצי תה חצי קפה) כבר מילאו את הארץ, ובתודעת הציבור נצטייר אשכול כאדם הססן שאינו יודע להכריע ולהחליט.

לאחר סגירת המצרים לא השכילה ממשלת אשכול לקבל כל החלטה. אבא אבן נשלח לסיור בעולם, התדפק על דלתות ראשי מדינות, ודוברי הממשלה השתמשו בסיור זה כבגלולות ארגעה. אלא שהציבור סירב להירגע. אשכול נשלח להרגיע את הציבור בשידור חי ב"קול-ישראל". לרוע מזלו אירעה בעת השידור תקרית, ואשכול החל לגמגם ולהתלחש עם השדרן. גימגומו של אשכול טבע עליו סופית חותם של אדם עייף ומהסס, שאינו מסוגל לקבל החלטה.

במקביל נוצלה חולשתו של אשכול לקידום אינטרסים מפלגתיים. טופחה מערכת לחישות, שנועדה לערער את אושיות השלטון הקיים, להגביר את אי-האמון והפחד. מערכה זו הגיעה לממדים מואיגים ביותר. אי-אפשר היה להתעלם ממשע „מפוברק" זה, ובדיון שנתקיים בכנסת ב-30 במאי 1967, ניתנה לאבגרי ההודמנות לעמוד על-כך:

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מקנא בכבוד השר, שהיה לו הכוח הנפשי לשאת פה הרצאה כה מלומדת ושקטה. בשעה שבארץ מתנהלת מערכת שיסוי והסתה נגד ממשלת ישראל

שהוא חבר בה, מצד גופים ויחידים שתאוות השלטון מעבירה אותם על דעתם. אילו היתה מערכה מסוג זה באה מכיוון אחר — היתה בוודאי נשמעת הטענה, שהיא גובלת בבגידה. שר המשפטים יכול היה להפעיל נגדה את סעיף 13 של חוק בטחון המדינה, הקובע עונש מאסר ארוך למי שמפיץ בהלה ופוגע במוראל הציבור בעיתות לחימה, וזה בשעה שהאיום החיצון גובר מיום ליום, ולפני שעה קלה בלבד הודיעו על כריתת ברית צבאית בין מצרים וירדן. מסופקני אם יש דוגמה בהיסטוריה לכך שבשעת מלחמה, או ערב מלחמה, מתנהל מסע כזה לצרעור אמון הציבור והצבא בממשלה. מזעזע היה לראות היום מודעה גדולה, אלמונית, בעתון אחד, ובראשה המלים „תתפטר הממשלה הכושלת“ — אותה ממשלה שכל חייל בחזית יודע ברגע זה שבידה גורל חייו וגורל המדינה כולה.

שר המשפטים י. ש. שפירא: מדוע אינך קורא בשם העתון? מתוך לויאליות קולגיאלי? ?

אורי אבנרי: עתון „הארץ“.

אני רוצה להשתמש בהדמגוגיה זו כדי לקרוא ליוזמי מסע זה, ובעיקר לסיעה מסויימת שאיננה נוכחת פה כרגע, להפסיק מסע זה מיד. יכול ורשאי כל אדם לפעול להרחבת הממשלה, ואף לשינוי הממשלה, גם בעיתות חירום. אך אין ולא כלום בין פעולה שקטה מסוג זה לבין מסע שאפשר להגדירו רק כמלחמה פסיכולוגית נגד ממשלת ישראל, מלחמה שיש בה סיוע ישיר לאויב.

לסארטר יש דיביזיות

בינתיים הגיע המשבר הפנימי לשיא. מפה לאוזן נמסר, כי בן-גוריון מתנגד למלחמה, מפני שאינו מאמין בכוחו של צה"ל לעמוד בה לבדו, ללא עזרת מעצמה זרה.

שמעון פרס נפגש עם מנהיגי מפלגות יריבות על מנת לשדלם להביא להדחת אשכול.

בוועידת מפ"ם, שהתקיימה בראשית שנת 1968, סיפר מאיר יערי:

„באותם ימים פנה אלי איש רפ"י (פרס) בהצעה מדהימה ומתמיהה ביותר. איש-יחי ביקש לרכוש את לבי למען הדחתו של לוי אשכול מראשות הממשלה והחלפתו בדויד בן-גוריון. הוא תיאר בפני בצבעים קודרים ביותר את מצבנו הבטחוני; וכי את האחריות למצב הדברים יש לזקוף על חשבון המחזל הבטחוני של לוי אשכול כשר הבטחון ושל עוזריו בצמרת צה"ל. בן-יחי ביקש לשכנעני, כי אך לבן-גוריון הסמכות הציבורית להכריע, איך ומתי להגיב בכוח על המתגרים אתנו מלחמה“.

לדעת פרס — בשיחתו עם מאיר יערי — האיש היחיד שיכול היה אותו זמן לבוא לעם בישראל ולומר לו

כי לא ניתן עתה לצאת למלחמה — היה דוד בן-גוריון.

אכן, הדיוויזיות של מעצמה זרה לא התייצבו לימין ישראל. ארה"ב לא הצליחה להקים כוח בינלאומי ימי לפריצת המצרים, אבל לעומת זה התייצבו לימיננו הדיוויזיות של סארטר.

ברחבי העולם התגבשה באותם ימים תנועה אדירה למען ישראל. לא רק היהודים ברחבי תבל נוכחו לדעת כי לבם פועם עם ישראל, אלא כל אנשי המצפון והרצון הטוב, מזאן-פול סארטר ועד הסטודנטים הנוצריים בגרמניה. אי-אפשר היה להתעלם מגילויי אהדה אלה, ואת אחד מנאומיו סיים אבנרי במילים אלה:

מעל במה זו ברצוני לשלוח ברכה הגיגית לזאן פול סארטר, לסימון דה-בובואר ולחבריהם. שהרימו את קולם בצורה כה חדי-משמעית למען חופש השייט, השלום ובטחון ישראל. יש בבית הזה אנשים המלגלים עלינו, על כי אנו מחשיבים את אנשי הרצון הטוב, על כי אנו מייחסים חשיבות למוסר ולאנשי מוסר, על כי איננו משלימים עם התפיסה שהעולם אינו אלא ג'ונגל. הרמנו את קולנו נגד הזוועות בווייטנאם ואמרתם לנו: למה לכם להתערב? לא די לנו בצרות

שלנו? אנחנו אמרנו לכם: אם לא נרים קולנו נגד ההשמדה בווייטנאם, לא ירים איש את קולו נגד השמדת ישראל. אם לא נצטרף לאנשי המוסר במאבק למען הצדק במרחקים, לא יצטרפו הם אלינו במאבק על הצדק והבטחון כאן.

הנה בא אישור מזהיר לתפיסה זו. מי שמאמין כי לסארטר אין דיוויזיות, אינו יודע על מה הוא שח. במלחמה של ימינו, מלחמה שבה יש השפעה עצומה לדעת הקהל ולכוחות פוליטיים זרים, יש ויש לסארטר דיוויזיות. דיוויזיות אלה מגויסות כיום לצדנו, במאבק הצודק על זכותנו לשלום, לבטחון, לעצמאות ולחופש השייט.

כל ממשלה, גם הדיקטטורית ביותר, מושפעת על-ידי דעת הקהל שלה. דעת הקהל יוצרת את האקלים המאפשר — או אינו מאפשר — פעולות של הממשלות, ביחוד פעולות בשעת זירום. להכרזה של סארטר יש משמעות פוליטית ובטחונית ממדרגה ראשונה, מפני שהיא תורמת ליצירת אקלים בין-לאומי נוח לצורכי ישראל.

אני חוזר ושולח להם מעל במת הבית הזה — אולי ניתן לומר בשם הבית הזה — ברכת נאמנה מישראל.

המלחמה

מאורע רדף מאורע. כל יום נראה היה כנצח קטן. ההרגשה בציבור היתה, כי כל יום מקרב את ישראל לעברי פי פחת של שואה נוראה: ריכוז הצבא המצרי בסיני, סגירת המצרים, איומי הסובייטים, חוסר האונים של המעצמות הגדולות, שידורי הטלוויזיה הערביים, הכרזות שליטי ערב, „מלחמות היהודים“ בפנים וכו' וכו'. ב-30 במאי סס המלך חוסיין לקאהיר וכתר ברית צבאית עם עבראל-נאצר. טבעת החנק סביב צוואר ישראל התהדקה. החרדה הגיעה לשיאה.

לא היה כל ספק: שעת המלחמה הגיעה.

ערב כל מלחמה הטיחו כלפי מחנה השלום בישראל: „אתם רואים! עם הערבים לא ניתן כלל להגיע לשלום! אנחנו כמהים לשלום, והם...“ האמנם?

האמנם? האם הלכתם אי פעם בדרכנו? האם עשיתם — ולו רק מעשה אחד — מאלה שהוצעו עלידינו? האם לא אמרנו — מאז ומתמיד — כי אם תמשיך הממשלה — כל ממשלה — במדיניותה או במדיניות קודמתה, לא נצליח לעולם לשנות את פני הדברים.

במצב זה לא נותר למחנה השלום בישראל אלא לאכול את הדגים הבאשים שהוצעו לו כתפריט, אחת לכל מספר שנים, במתכונת פחות או יותר קבועה.

למחרת מלחמת העצמאות היינו במצב פסיכולוגי טוב יחסית. היינו הגורם היחיד במרחב שגירש שלטון אימפריאליסטי זר. נהנינו בעת המלחמה מעזרה אמריקאית וסובייטית גם יחד. אילו יצאנו או ביוזמת שלום מהפכנית ונדיבה, בעלת חוכן מדיני ונפשי מרחיק לכת, יכולנו להפוך את רגשי התיסכול ודהשפלה של הצד השני לרגש של הערכה וכבוד.

זה היה תואם במיוחד את מסורת התרבות הערבית, המלאה אגודות אודות מנצחים נדיביל-ב שכרתו בשדה-הקרב ברית-אחים עם מנוצחים עטורי כבוד. המייסד הקיים בישראל לא תפס זאת. הוא היה שבוי בידי דוקטרינות מיושנות, וכך התגלגלו אל הסיבוב השני, דרך קיביה 1953 ועזה 1955, הפיזאיון והתליות בקאהיר, הנשק הציפי למצריים והנשק הצרפתי לישראל.

למחרת הסיבוב השני היינו במצב הרבה יותר גרוע מאשר למחרת הסיבוב הראשון. בעת המיבצע הודהינו בגלוי עם האינטרסים הקולוניאליים העכורים ביותר של צרפת ובריטניה. הערבים, שדיברו עד אז רק בהיסח הדעת על „ישראל ילידת האימפריאליזם“, עתה החלו מאמינים בכך ברצינות. שוחרי הקידמה בעולם הערבי החלו שונאים אותנו יותר מאשר את המלכים והפיאודלים.

גם אז עוד היתה אפשרות למיבצע-שלום גדול ויזום, אך בתנאים קשים הרבה יותר מאשר ב־1949. לא עשינו מאומה בכיוון זה, והתגלגלנו במידרון הרגיל אל הסיבוב השלישי. לא נותר לאבנרי — ערב המלחמה — אלא לחזור על זיברי סיכום אלה :

ערב כל מיבצע צבאי עומדים אנחנו האקטיביסטים הפוליטיים של מחנה-השלום בישראל. בפני בעייה קשה.

ב־1949 היתה האווירה מתאימה למיבצע גדול של שלום. אך ב־1956 — אחרי שרשרת פעולות-התגמול ופעולות-הפידאיון — היה קשה מאד להמציא תרופת-פלא, שתפסיק באופן מיידי את הטרור והחבלה.

ב־1957 שוב נוצרה אפשרות, אם כי קשה יותר, לפתוח במיבצע גדול. ואילו כיום, מול פעולות-טרור כמעט יומיומיות, אחרי מיקוש כביש ראש-פינה והפלת המיגים מעל דמשק והתקפת-המרגמות על מנרה — שוב אין תרופות-פלא להפסקת מעשי אל-פתח. אין תרופת-פלא כזאת.

כל מיבצע של שלום מחייב הכנות מרובות, תיכנון ממושך, יצירת כלים מגוונים. אין הוא משנה את המצב בין-לילה. ובלילה פועלים החבלנים. רק דבר אחד בטוח — מלחמה חדשה, ותהיה עטורת-ניצחון ורבת-תהילה ככל שתהיה. לא תפתור את הבעייה.

ב־1 ביוני 1967, בשעות הערב, נתכנסה ממשלת הליכוד הלאומי לישיבתה הראשונה. היתה זו, לכל הדיעות, ממשלת-מלחמה. ואכן, ימים אחדים לאחר כינונה של ממשלה זו פרצה המלחמה.

● מיד לאחר המלחמה

מלחמת ששת הימים גרמה זעזוע קשה לגוף הישראלי הצעיר. המשבר שקדם למלחמה והמהירות הפנטאסטית של הנצחון, הלמו כרעם ביום בהיר. תחושת החרדה הנוראה בימים שלפני המלחמה נעלמה מיד לאחר הנצחון. כא במקומה פורקן רגשי אדיר, שפרץ את כל הסכרים. השטחים החדשים שינו לפתע את מושגי החיים ואת הנוף הצר והמוגבל של המדינה. הנצחון הצבאי הביאנו — בפעם הראשונה — אל המרחב והמחיש לתושבי המדינה, לפחות באופן רגשי, את מלוא משמעותה של התודעה המרחבית. לא עוד מדינה מסוגרת על בריח וברזל, אשר בינה לבין שכניה הקרובים ביותר מפריד מסך-ברזל שצבעו הכהה שבצבעים, כי אם מדינה חדשה, המסלקת, במחיידי, כל מחיצה החוצצת בינה ובין הסביבה.

כמו לאחר טיפול ב,הלם-חשמלי השפיע הזעזוע כמעט על כל אדם. כאלה שהצטיינו בעבר בתפיסתם הליברלית, סיגלו לעצמם לפתע תפיסות פאשיסטיות מובהקות ; בעוד שאחרים, לאומניים קיצוניים ושונאי-ערבים בעבר, הפכו לרודפי שלום וחסידי ההשתלבות במרחב.

הציבור הישראלי מצא את עצמו ניצב בסימן של חיפושי דרך. שלוש דרכים אלטרנטיביות עמדו לפני המדינה מיד לאחר המלחמה : החזרת השטחים למדינות השכנות ; סיפוחם למדינה ; כינון מדינה פלסטינית בשטחים המוחזקים, תוך הסדר עם ישראל.

לעומת מחנה השלום שהתנגד לסיפוח, ואשר חלקים ניכרים הימנו דגלו בכינון מדינה פלסטינית תוך הסדר עם ישראל, ניצב מחנה קולני שחלם על אימפריה יהודית גדולה, החיה על חרבה המושחתת, שאינה חוששת כלל משינויים דימוגרפיים ומאפשרות של שואה גרעינית במרחב.

גישתם של הסיפוחיסטים למיניהם דחתה כל אפשרות של שלום, ואנו בכנסת ראינו את עיקר תפקידנו בהשמעת קול השלום, תוך הבלטת כל הסכנות הפוליטיות הכרוכות בתאמת הסיפוח.

החזרת הוויכוח אל המליאה

ברגע גורלי זה נדם הוויכוח במליאת הכנסת. ממשלת הליכוד הלאומי סיחררה את הראשים. השעה היתה בשלה ליוזמות חדשות, ואלה לא באו. בימים הראשונים שלאחר המלחמה, רווחו עדיין תקוות רבות לסיום מהיר של המלחמה המתמדת בנינו לבין שכנינו.

משה דיין הפריח סיטמאות יפות על הצורך בהידברות עם ערביי פלסטין. גימאל עבד-אלגאצר הכריז על נכונות מצריים להגיע ל„פתרון מדיני“, שלא במיסגרת חוזה שלום רשמי אמנם, אך פתרון שיהיה מבוסס על פירוז סיני, בינאום עזה, הפסקת הלוחמה בישראל, מעבר חופשי בסואץ ובטיראן ויישוב הפליטים. במצב דברים מעין זה היתה דרושה יוזמה מצד המדינה המנצחת; אולם יוזמה כזאת לא באה. הממשלה היתה שקועה בשכרון הליכוד הלאומי, וסרבה לקבל החלטה כל-שהיא. הממשלה הרחבה הפכה לכנסת זוטא, חיכוך רציני לא התנהל כלל בכנסת לנגד עינו הפקוחה של הציבור.

מובן שאי אפשר היה לעבור על כך לסדר היום:

בלי להיכנס עכשיו לפרטים — מה שלא יהיה הפתרון, יש צורך להתחיל בוויכוח לאומי על כך. לא ייתכן שהחלטות גורליות ממש נקבעות כיום במעשים יומ-יומיים, מחוץ לכנסת, ואני חושש שגם מחוץ לממשלה.

שרים מסויימים, שסמכויות מסוימות בידיהם, יוצרים מדי יום ביומו עובדות. איך אפשר לעשות זאת בלי שהכנסת, הממשלה והציבור בכללו יתנו דעתם על כך, ובלי שתהיה הכרעה ציבורית על עתיד השטחים האלה? לא הכרעה על-ידי מודעות בעתונים, לפי האופנה החדשה הזאת של „הפיכה שקטה“ באמצעות עצומות, אלא ע"י ויכוח דמוקראטי והכרעה דמוקראטית. כאשר הצבעתי בעד ממשלת הליכוד הלאומי, כירסם בלבי החשש שהממשלה הזאת תרוקן את הכנסת, במידה מסויימת, מתוכנה. שהממשלה עצמה תהפוך, למעשה, לכנסת. שכל הוויכוחים החשובים יעברו מן הכנסת אל הממשלה. שהממשלה — בהיותה כל כך רחבה, עד שכמעט כל הכוחות הציבוריים נמצאים בה — תהפוך את הכנסת לסרח-עודף.

מה גם ששני המוסדות החשובים ביותר בכנסת עצמה, ועדת הכספים וועדת-החוקי-ההבטחות, גם הם מורכבים כיום על טהרת סיעות הממשלה, אין בהם שום ייצוג לסיעה שמחוץ לממשלה. יש בכך סכנה מסויימת לרמת הדיונים בבית הזה, ואני רוצה להזהיר מפני כך.

על-כן ניצלנו כל הזדמנות כדי להשמיע את השקפותינו ולהעלות בדרך זו את הצעותינו לפתרון הסיכסוך, כדי לגרור את חברי הכנסת לתגובה על הצעותינו ואת הציבור כולו למחשבה. במידה רבה עומדת עבודתה של הכנסת השישית, מאז תום מלחמת ששת הימים ועד עתה, בסימן של אתגר זה.

האומה הפלסטינית

הממשלה, כאמור, לא יזמה כל מעשה. הכל חזר לשיגרתו הקודמת. מנהיגי ערב חזרו חיש מהר אל המלל הרגיל, כאשר כמיות אדירות של נשק סובייטי מאפשרות להם להעמיד פנים כאילו לא קרה דבר המהייב שניו-ערבים. מנהיגי ישראל, שקעו אף הם בשיגרתם הקודמת.

„הפסדנו קרב, אבל לא הפסדנו את המלחמה“, אמרו מנהיגי ערב. „הישראלים שיכוריי הנצחון אינם רוצים בשלום, ולכן אין ברירה אלא להתכונן למלחמה הבאה“.

„ניצחנו, אבל הערבים לא למדו לקח“, אמרו מנהיגי ישראל. „הערבים מוכי התבוסה אינם רוצים בשלום, ולכן אין ברירה אלא להחזיק בכל השטחים, להתבצר ולהתכונן למלחמה הבאה“.

בין שני המחנות ניצב העם הפלסטיני, אוכלוסיית השטחים המוחזקים — הגורם היחיד במרחב שהיה

מעוניין באופן חיוני בפתרון של שלום, במהרה. אולם הוא היה חלש מכדי להביא לפתרון כזה בעצמו — ומנהיגי ישראל התעלמו מקיומו, בזילזול גובר והולך.

כך נוצרה קרקע־צמיחה לתופעה שהיתה חלושה בראשיתה, ושהתגברה בהדרגה — פעולת אירגוני החבלה הפלסטיניים.

מבחינה צבאית הם היו בלתי יעילים, וחבריהם נתפסו בנקל, כשהם מוסרים איש את רעהו לידי החוקרים. אך מבחינה מדינית ונפשית גבר כוחם במרחב. מעשיהם מילאו את עיתוני העולם, והם זכו לאהדה גוברת והולכת בדעת הקהל העולמית, הרוחשת חיבה טבעית לחלש הלוחם בחזק.

הרי אתם אובדי עצות !

...הוויכוח היום גובל במעילה בתפקיד.

אין זה ויכוח כלל. כמעט כל הנואמים הצטרפו למקלה מדברת, כאשר כל נואם חוזר בדיוק על נאום קודמו, כאילו איש אחד כתב את כולם.

תשפוכת של רגשות, אף כשהם מוצדקים בהחלט — ואין ספק שהם מוצדקים בהחלט — אין בה תשובה לשום שאלה משאלות הגורל, העומדות בפני ישראל.

מה שמחריד בוויכוח זה היום הוא שאף נואם אחד אף לא ניסה לתת תשובה לשאלות אלה. מדוע הפכו אירגוני החבלה לגורם מרכזי בעולם הערבי, עד כי הם מכתביים המדיניות למדינות ערב — כדברי ח"כ פרס ?

מה לעשות כדי לחסל את הטרור הערבי ?

כיצד הפכו אירגוני הטרור, שהיו אירגונים קטנים ועלובים לפני מלחמת ששת-הימים, לגורם בינלאומי, מאז יושבים אנחנו בשטחים המוחזקים ?

איך למנוע בידוד מוחלט של ישראל בעולם — לא ליום-יומיים אלא לצמיתות ?

מדוע יוצרים עתה, ידידי ישראל מאתמול, בכל רחבי העולם המערבי, פולחן של הערצה לאנשים היוצאים לרצוח אותנו ?

אפשר להתווכח על החשיבות של מועצת-הביטחון. אני רחוק מלכבד את המוסד הזה. העובדה החשובה אינה שאנחנו מפסידים קרב במועצת הביטחון. החשוב הוא שאנחנו מפסידים את הקרב בלב ידידינו ! מכל שגרירי ישראל בעולם המערבי באות קריאות אס-או-אס. הם מדווחים על מה שקורה אצל ידידינו, על יחסם אל אירגוני החבלה.

אתם עומדים חסרי-אונים ואובדי-עצות מול שאלות אלה. איך אפשר לאזניים ומוח ולב בפני ההגיון, מבלי לנסות להקשיב לו ברצינות ?

כבוד היו"ר, האם באמת אנו אובדי-עצות ?

יש ויש עצה: אם מוכנים אנחנו לקחת את השור בקרניו, להציע לעם הפלסטיני שלום, המע-ביק לו חירות לאומית, תוך הבטחת הביטחון וההתפתחות של ישראל.

או שהדגל הפלסטיני יתנופף בצד הדגל הישראלי בארץ-ישראל, או שהוא יתנופף בידי מרצחים המתנכלים למטוסינו בעולם.

„שיעור בטירוריסט“

לא הסתפקנו בהצגת השאלות. השתדלנו לתת את דעתנו גם על מקורות הטרור, ולבחון את הדרכים היעילות לחיסולו. הדגשנו כי הטרור הוא מכשיר מדיני, וכי רק באמצעים מדיניים ניתן יהיה לחסלו :

כבוד היושבת-ראש, מה רוצה הטרוריסט ? מהו היעד שהוא הציב לעצמו, בצאתו לדרך הזהר, התבלה, התחרבן ?

המטרה המיידית היא, כמובן, לזרוע פחד ובהלה. זוהי משמעות המלה "טרור" עצמה — ליצור אימה, להפחיד, להבהיל, על מנת לכפות על הציבור כניעה למטרותיו של הטרוריסט. מטרה זאת לא תושג על-ידי הטרוריסטים אצלנו. אנחנו עם מחוסן. לא ניכנע להסברה ששפתה דם ודמעות. (מה גם שרבים מאתנו היו טרוריסטים עתירי-ניסיון, ולא קל להפחיד אותנו).

אולם מעבך ליעד מיידית זה, יש לטרוריסט יעד שני, חשוב הרבה יותר, חיוני יותר, להשגת מטרותיו.

הטרוריסט שואף להביא את השלטונות — שאותם הוא רוצה להפיל — לעשיית מעשים התואמים את מטרותיו שלו.

כל טרוריוז מתחיל כפעולתם של יחידים ומעטים. כל טרוריוז שואף לגדול ולצמוח, על-ידי גריפת הרבים לתוך מערבולת המלחמה הטרוריסטית, וכל טרוריסט יודע כי הדבר תלוי, בראש וראשונה במעשי השלטון, אשר נגדו הוא מתקומם.

לכן מטרתו המרכזית של הטרוריסט היא להכריח את השלטון לנקוט מעשי תגמול קיצוניים, אכזריים ככל האפשר, נגד האוכלוסייה, כדי שאותה אוכלוסייה תגיב על מעשי-התגמול במרירות, בזעם, בשנאה.

מעגל הקסמים של הטרור

כך מקווה הטרוריסט לפתוח במעגל קסמים, שכולו לטובתו. הוא מבצע את מעשיו הנפשעים, מפיל קורבנות ללא אבחנה, הורג נשים וילדים. ככל שפעולתו נפשעת יותר ואכזרית יותר, כן הוא יוצר בקרב קרבנותיו רגשי נקם וזעם, ומכריח את השלטון לנקוט במה שנקרא "מדיניות של יד חזקה".

השלטון נאלץ להגיב, תחת לחץ דעת-הקהל שלו. הוא נוקט בפעולות תגמול, פוגע ברבים, מעניש חפים מפשע, מתנקם ביריבי הטרוריסטים ובאוהדי הטרוריסטים ללא אבחנה. האוכלוסייה, הנפגעת מפעולות-התגמול, מגיבה אף היא ברגשות של זעם ונקם. הטרוריסט, שעוד אתמול נראה בעיני הציבור כפגע רע, כפורש פורק-עול המסכן את הציבור, הופך בהדרגה לגיבור המתקומם נגד השלטון העויין, הפוגע באוכלוסייה. הסיבה והתוצאה מתחלפות. הטרוריסט שוב אינו נראה כגורם המדיניות הקשה של השלטון, אלא כמתקומם נגדה, כמנהיג האוכלוסייה הסובלת.

כשמבינים תהליך זה בבירור, מובן גם מה הסכנה העומדת לפנינו כיום. כל התובע מדיניות של "יד קשה", אף כשהוא פועל מתוך מגיעים טהורים או זעם מוצדק, הרי הוא משחק את מישחקו של הטרוריסט, ועוזר לו להשיג את מטרתו. כל התובע מדיניות שקולה, המבחינה בין פושעים וחפים-מפשע, הנמנעת מכל פגיעה מיר תרת באוכלוסייה האזרחית — הרי הוא לוחם בטרור ופוגע בטרוריסט. מבחינה זו — הטלת עונשי-מוות על מבצעי פעולות חבלה רק תועיל לאירגוני החבלה.

עונש מוות: עזרה לטרוריסטים!

כל מי שיש לו שמץ של הבנה בתהליכי הטרור, יודע כי אין תרומה גדולה יותר, עצומה יותר, לחיזוק מערכת-טרור, מאשר ביצוע פסקי-דין מוות. למנהיג הטרור זה לא איכפת, כי הוא יושב מעבר לגבול. אולם הטרוריסט שזאג חפים מפשע הופך, בעלותו לגרדום, לגיבור לאומי, נושא להערצת ההמונים, דוגמה-לחיקוי לצעירים.

רגעיו האחרונים, עמידתו מול התליון, מקבלים מימד דראמטי, המעורר רגשות עמוקים ביותר והופכים את העולם כולו שותפים לו. כי העולם כולו רוחש אהדה לעולה-גרדום, ונוטה לשכוח את אופי המעשה שהביאו לכך.

יתר על כן, החבלן היודע שאם יילכד חי סופו למות תחת חבל התליה, יעשה הכל כדי למכור את חייו ביוקר. הוא יילחם עד הכדור האחרון, הוא יקח עמו חיילים ושוטרים.

כל איש בטחון יודע כי כל התובע עונש מוות לחבלנים, וכל ההורג חבלנים ללא צורך בעת מצוד, מסכן את חייו אחינו ובנינו, חיי בחורינו שלנו.

אין פיתרון צבאי לחיסול הטרור

אם כן, כבוד היושבת-ראש, איך להילחם בטרור?

הדבר הראשון שעלינו להבינו הוא שאין תרופה קלה למלחמת טרור.

הטרור הוא פעולה פוליטית באמצעים צבאיים. שום פתרון צבאי, יעיל ככל שיהיה, לא יפתור את הבעייה לבדו. החייל והשוטר יכולים לתרום את תרומתם, אך רק המדינאי יכול לפתור את הבעייה מיסודה.

בטווח הקצר, הבטחוני, יש לנקוט בשורה של אמצעים בטחוניים, שלא כאן המקום לדבר עליהם, כשהמטרה היא לבודד את הטרוריסט, להימנע מפגיעות בחפים-מפשע, לייעל את אמצעי השמירה וההתגוננות, לשפר שיפור נוסף של שירותי החירום. אם יידונו הצעות אלה בוועדה, אני מקווה שיהיה בירור מקצועי יעיל, בשיתוף עם נציגי השירותים הנוגעים בדבר, שאת מסירותם ויעילותם יש להעלות על נס. כולנו חייבים להם חוב גדול.

אלה יהיו פתרונות זמניים, לעצירת הטרור, להקטנת ממדיו, לצימצום מיספר הנפגעים משני הצדדים. הם לא יוכלו לשים קץ לטרור. לכך דרוש פיתרון מדיני.

הפיתרון היחיד הוא מדיני

רב-אלוף חיים בר-לב אמר לפני חצי שנה, כאשר נשאל על הסיכויים לחיסול הטרור, בכבוד הראש השקול האופייני לו, כי אומנם ניתן לצמצם את הטרור, אך חיסולו אפשרי רק כאשר ימצא „הסדר ופתרון לפלסטינים“.

אליעזר שוסטק: הוא אמר „פלסטינים?“

אורי אכנרי: אני מצטט, פתח מרכאות: „הסדר ופתרון לפלסטינים“, — סגור מרכאות.

זוהי התשובה. אין זולתה.

אני חוזר וטוען שישנה אפשרות מעשית למצוא הסדר ופתרון כזה עם העם הפלסטיני.

אני חוזר וטוען כי פיתרון כזה, שיביא להקמת מדינה פלסטינית תוך הסדר עם ישראל, יבודד את הטרוריסטים וייבש את הביצה המצמיחה את יתושי הטרור.

אני חוזר וקורא לממשלה לשקול את הדבר ברצינות, לשעות לעצת מומחיה שלה עצמה, ולעלות על דרך המלך של הסדר ישראלי-פלסטיני.

רק כך נשים קץ מוחלט למעשי הטרור.

הנחיות למלחמה בטרור

בדיונים מעין אלה לא הסתפקנו בהשמעת דברים כלליים; השתדלנו המיד לסכם כל דיון בהגשת הצעת החלטה מסעמנו, אשר תצביע על גישתנו המיוחדת.

כך, למשל, בתום הוויכוח על פרשת „אתונה — בירות“, הגישו כל מפלגות המיסד — מן המרכז

• ההתקפה על מטוס „אל-על“ באתונה והפשיטה הישראלית בנמל התעופה בבירות.

החופשי ועד מפ"ם — הצעת החלטה, שאישרה את הצעד הממשלתי. אילו הצבענו בעדה, היינו מקבלים על עצמנו אחריות למדיניות חסרת התחלת של הממשלה. לכן נמנענו מהצבעה, והגשנו הצעת החלטה נפרדת משלנו, בזו הלשון:

1. הכנסת שולחת ברכה חמה לחיילי צה"ל, שהשתתפו בפשיטה לנמל-התעופה ביירות, על כושר פעולתם וקפדנותם המופתית למנוע שפיכות דם.
2. הכנסת מגנה את ההתקפה הנפשעת על מטוס אזרחי של אל-על, נוסעיו וצוותו, ומביעה את החלטתה הנחושה להגן על גתיבי האוויר הישראליים.
3. הכנסת קובעת את ההנחיות הבאות למלחמה בטרור:
  - (א) הטרור הוא מכשיר מדיני, ורק באמצעים מדיניים ניתן לחסלו.
  - (ב) פעולות צבאיות לבדן אין בכוון לשים קץ לטרור.
  - (ג) בידוד הטרוריסטים, וניתוקם מהמוני העם שהם פועלים בשמו — הם צו ראשון ללוחם בטרור.
  - (ד) שיטות ענישה ותגובה, שיש בהן כדי להעניק לאנשי הטרור תדמית של גיבורים לאומיים — עלולות לסייע לטרוריסטים.
  - (ה) פעולה המעניקה לאנשי הטרור אהדה בינלאומית, היא פגיעה בישראל.
  - (ו) אירגוני החבלה, הפועלים נגד ישראל יונקים את כוחם מסילוף שאיפתו של העם הפלסטיני לחרות לאומית, ומכסים את מעשיהם הנפשעים בדגל פלסטיני.
  - (ז) הדרך לניתוק הטרוריוס הפלסטיני מקרקע צמיחתו וגידולו היא ההכרה בזכות העם הפלסטיני ליישותו הלאומית, תוך הסדר של ביטחון ושלום עם ישראל.
4. באמצעה את ידי צה"ל, קוראת הכנסת לממשלה לנקוט יוזמה מדינית להשגת הסדר ישראלי-פלסטיני, כבסיס לשלום במרחב.

הצעות סיכום

„הטרור הוא מכשיר מדיני, ורק באמצעים מדיניים ניתן לחסלו“.

אכן, כדי להתייחס את הטרור צריכים היינו לבוא אל ערביי ארץ-ישראל בתכנית ברורה, המבטיחה את זכויותיהם, תוך הבטחת ביטחונה, שלומה ועתידה של ישראל.

אילו היינו הולכים בדרך זו, היינו מצליחים לגטרל את תעמולת השנאה. אבל הממשלה, למרבה הצער, לא אימצה לעצמה את נקודת המוצא שהוצעה על ידינו, ואשר קבעה, כי הפיתרון היחידי שיביא לחיסול הבעיה הביטחונית הוא הידברות מיידית עם העם הפלסטיני ומנהיגיו, לשם הקמת מינהל פלסטיני בשטחים המוחזקים, לקראת היווצרות מדינה ערבית פלסטינית, שתהיה קשורה עם ישראל באמנה ביטחונית, כלכלית ומדינית. הממשלה גמנעה מהצגת כל תוכנית שהיא. אנו מצידנו השתדלנו למלא את החלל הריק שנוצר והעלינו הצעות מטעמנו לפתרון הסיכסוך הישראלי-ערבי.

רצינו למשוך להצעותינו תשומת לב, אך לא קל בכנסת למשוך תשומת לב לענין רציני. אומנם, כשיש עניין פיקנט, או כשמתעוררת שעורוריה קטנה, יש תשומת לב ויש גם דיווח גדול בעיתונות. אבל נאום רציני, ויהיה גם מהפכני ומעמיק, יכול לזכות לכל היותר לקהל של 20 ח"כים, שהורדמו על ידי נאומים קודמים.

יוצאות מכלל זה הצעות סיכום בוויכוח מדיני. הנוהל הוא כלהלן: אחרי שנסתיים הוויכוח, ולאחר שניתנה תשובת הממשלה, נקרא לדוכן ציג כל סיעה המציעה הצעת סיכום. הנציג קורא את ההצעה באוזני הכנסת, והכנסת מצביעה על כל ההצעות, בזו אחר זו.

נוהל זה מביא לנוכחות מירבית באולם המליאה. כל סיעה משתדלת להזעיק לאולם, לפני ההצבעה, את כל החיכים שלה המסתובבים במזנון ובחדרים, אף כי רובם לא הקשיבו כלל לוויכוח. הממשלה עצמה מבקשת להודיש

את חשיבות ההחלטה של הרוב (התומכת, כמובן, בממשלה) על ידי גיוס מירב שריה ותומכיה. הנוכחים מקשיבים, בדרך כלל, בתשומת לב רבה. כל אחד יודע מראש מה הוא יצביע, אך בכל זאת הוא מעוניין לדעת בעד ונגד מה הוא מרים את ידו. כתוצאה מכל אלה יכולה הצעת סיכום לזכות להקשבה ששום דבר אחר בכנסת אינו זוכה לה.

בדרך כלל אנו נוהגים לגצל מעמד זה כדי להגיש הצעת החלטה עקרונית. לא סתם הצעת סיכום טכנית, המותחת ביקורת על פרט זה או אחר של מחדלי הממשלה, אלא הצעה רעיונית מפורטת ומנומקת, המהווה, למעשה, מצע מדיני שלם.

מאז תום המלחמה אנו משלבים בהצעות סיכום מעין אלה קטעים מתוכנית השלום של תנועתנו. באחר הוויכוחים המדיניים, לאחר דברי תשובתו של לוי אשכול, הגשנו הצעת סיכום כדלקמן:

הכנסת קובעת:

(1) ארץ-ישראל השלמה היא מולדת לשני עמיה — האומה העברית והאומה הערבית הפלסטינית.

(2) שלמת ארץ-ישראל, והשלום בין שני עמיה, יושגו ויקוימו על-ידי פדראציה בין שתי מדינות, המבטאות את יישותן הלאומית של שתי האומות: מדינת ישראל ומדינה ערבית פלסטינית.

(3) מדינת-ישראל תעזור לאומה הערבית הפלסטינית להקים את מדינתה, בתנאי שהקמת מדינה זו, ויצירת הפדראציה בינה ובין ישראל, תהיינה כרוכות ומותנות זו בזו.

(4) הרפובליקה הערבית הפלסטינית תכלול את הגדה המערבית ואת רצועת עזה. עבר-הירדן המזרחי ייכלל בה, אם יהיו תושביו מוכנים ומסוגלים להכריע באופן חופשי בעד הצטרפות זו.

(5) הסכם הפדראציה בין ישראל והמדינה הערבית הפלסטינית יכלול תיאום מדיני, איחוד כלכלי והסדרים בטחוניים ממשיים.

(6) ירושלים המאוחדת תהיה בירת הפדראציה.

(7) כל פליטי ארץ-ישראל ייושבו בשטח ארץ-ישראל.

(8) בד בבד עם פעולתה לפתרון בעיית ארץ-ישראל על פי קווים אלה, תחתור מדינת-ישראל להסדר-שלום עם מדינות המרחב, שיצרף אותה מבחינה מדינית וכלכלית לברית של ארצות המרחב, תוך קביעת הסדרים צבאיים יעילים, שיבטיחו את בטחון ישראל לאורך גבולה הצפוני, הדרומי והמזרחי.

(9) הסדר זה יבטיח את חופש-השייט של ישראל בתעלת-סואץ ובמיצרי טיראן.

(10) ההסדר יביא לפירוז המרחב ממשק גרעיני, תוך פיקוח הדדי ישיר ויעיל.

הכנסת תובעת:

מן הממשלה לפתוח מיד במיבצע ליישוב הפליטים בגדה המערבית, בלי קשר להסדר מדיני.

הכנסת מביעה את דעתה:

כי מאחר שממשלת הליכוד הלאומי אינה מסוגלת לגבש תכנית שלום כנ"ל, יש לפרק ממשלה זו ולהקים במקומה ממשלה מצומצמת, בעלת כושר החלטה וביצוע.

הפדראציה

כחודש ושבע לאחר תום המלחמה עלתה בכנסת בפעם הראשונה, באורח רישמי, ההצעה להקים בארץ ישראל פדראציה בין מדינת ישראל ומדינה פלסטינית עצמאית.

רעיון זה, ש"העולם הזה" גיבש ופירט אותו מאז אפריל 1950, קיבל משמעות אקטואלית ביותר למחרת מלחמת ששת הימים. הוא כבש את לבם של המוני אזרחים. ברחבי הארץ קמו קבוצות של אנשי רוח להטיף לו. אולם ממשלת ישראל לא רצתה לדבר על רעיון זה.

כבר למחרת המלחמה הגשנו הצעה לסדר היום לדיון ב"הקמת מדינה פלסטינית בשטחים המוחזקים". אך הממשלה מצאה תירוצים טכניים למכביר כדי לדחות את הדיון בכנסת משבוע לשבוע. עד שלבסוף לא יכלה עוד הממשלה להשיג דחיה נוספת, בלי להפר את תקנון הכנסת. הוויכוח נקבע ליום 19 ביולי 1967. עוד בשעות הבוקר של אותו יום היה ברור בכנסת, כי לוי אשכול יופיע ויענה להצעה.

אולם שעה קלה לפני התחלת הישיבה, השתנה הכל. ממשרד ראש הממשלה צילצלו לכנסת, והודיעו שראש הממשלה אינו מתכוון להופיע כלל. הוא גם לא שלח כל שר אחר. הוא הטיל על דוד הכהן, יושב ראש ועדת החוץ והבטחון של הכנסת, להשיב להצעה.

לפי תקנון הכנסת מותר נוהג כזה. אך הדבר נעשה לעיתים רחוקות מאוד — ותמיד לגבי עניינים צדיים, חסרי משמעות מדינית, שאינם נוגעים לממשלה כממשלה.

אחרי שאבנרי סיים את דבריו, לא השיב דוד הכהן כלל לתוכנית המוצעת. הוא הסתפק בטענה, כי הזמן אינו מתאים לדיון, אפילו לא בוועדה סגורה של הכנסת. הוא הציע להסיר את ההצעה מסדר היום. כל הבית — מחירות ועד רק"ח, ועד בכלל — הצביעו בעד הצעתו. רק שמואל מיקוניס, איש מק"י, נמנע מההצבעה. איש לא הציע להעביר את הענין לוועדה.

כך טיפל, איפוא, בית הנבחרים של עם ישראל, ב־19 ביולי 1967, בבעייה הגורלית ביותר העומדת בפני המדינה.

להלן הדברים שנאמרו בכנסת, כפי שנרשמו בפרוטוקול הסטנוגרפי.

היו"ר יצחק נבון : אנחנו עוברים להצעה לסדר היום של חברי הכנסת אורי אבנרי —

„יוזמה ישראלית להקמת מדינה פלסטינית בשטחים הכבושים". רשות הדיבור לחברי הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי : כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה.

עלי להביע קודם כל, התמרמרות עמוקה על היעדרו של ראש־הממשלה מדיון זה. כל הכבוד לוויכוח עם חברי הכנסת דויד הכהן, או עם כל חברי הכנסת אחר, במליאה ובכל מקום אחר. אולם הצעתי זו מכוונת לרשות המבצעת של המדינה. היא נוגעת לאחת השאלות הגורליות העומדות בפני האומה.

התעלמות הממשלה מן הצורך לדון על כך בכנסת היא תופעה ידאיגה. כל ארחי־פרחי, הבא לארץ כאשר בכיסו כרטיס עיתונות של עיתון זר, זוכה לראיונות ארוכים עם ראש־הממשלה ושרים אחרים, ולהצהרות מפורטות על עתיד השטחים הכבושים ועל כל נושא אחר. אולם בכנסת של מדינת ישראל אין הממשלה מוכנה לדון בנושאים אלה.

היום — דווקא היום! — מתפרסמת בעיתונים הצהרה של ראש־הממשלה, שנמסרה לסוכנות הידיעות הצרפתית, על עתיד השטחים הכבושים. בהצהרה מדובר על נושא הדיון הזה — הצעת הפדראציה או הקונפדראציה של הארץ.

על כך אנחנו קוראים בעתוננים זרים. אבל להופיע בפני הכנסת לא יאה לראש־הממשלה. אני נאלץ לומר שהכנסת מידרדרת יותר ויותר למצב, בו הרשות המבצעת מתייחסת אליה כמו אל פארלאמנט ברפובליקת־בננות מרכז־אמריקאית.

רות הקמין : היו פה שני שרים.

אורי אבנרי : היו ואינם עוד. השאלה היא : על מה מוכנה הממשלה לדון בכנסת, ועל

מה לא ? על דברים צדיים ומשניים היא מוכנה לדון. אבל לא על השאלות הגורליות למדינה בשעה זו.

מדינת גיטו ומדינה דו-לאומית

כבוד היושב-ראש, אעבור לעצם ההצעה לסדר-היום. ארץ-ישראל השלמה נמצאת עתה בידיו. השאלה היא: מה נעשה בה? למעשה, עומדות בפנינו שלוש אפשרויות, ושלוש אפשרויות בלבד: האפשרות הראשונה היא להחזיר את המצב לקדמותו, מבלי להשיג דבר, כלומר להחזיר את השטחים הכבושים למדינות ערב, מבלי לשאול את תושבי השטחים עצמם מה רצונם. ישנם כאלה הדוגלים בכך. אבל הסכמי-שלום כאלה על בסיס החזרת השטחים ללא כל תנאי לא יוכלו להיות אלא הסכמי שביתת-נשק בשם אחר. האפשרות השנייה, הנגדית, היא: סיפוח השטחים האלה למדינת ישראל, וגם זאת בלי לשאול את התושבים. פירוש הדבר — וזה צריך להיות ברור לכל אחד, ויש לומר זאת בפה מלא — הפיכת ישראל המורחבת למדינה דו-לאומית. באמצעי דמוגיה אפשר לטשטש עובדה זו, לנהל מסע שיש לו, לפעמים, גוונים פאשיסטיים. אבל בהיסטוריה אין התחכמויות. מדינה שיש בה 2,5 מיליון עברים ו-1,5 מיליון ערבים, ושבה יהיה תוך דור אחד רוב ערבי, תהיה בהכרח מדינה דו-לאומית. שום התחכמות של אי-מתן אזרחות, או מתן אזרחות חלקית, לא תעזור כאן. לא נוכל להחזיק בשטחים כאלה לאורך ימים בלי לתת לכל התושבים זכויות דמוקרטיות מלאות. אם לא עכשיו, אז בעוד שנה-שנתיים. מי שמחייב פיתרון כזה, חייב לדעת לקראת מה הוא חותר. דעתנו שלנו היא שדרך זו אינה מעשית ואינה רצויה כיום. חייבים יהוד של עברים וערבים בארץ הזאת — אנו רוצים בהם לא פחות ממישהו אחר בבית זה. אך הם לא ייתכנו בדרך פשטנית כזאת, אחרי כל אשר קרה בין שני העמים במשך שני הדורות האחרונים בארץ. נצטרך לעבור הרבה שלבים, עד אשר נגיע למצב כזה.

איחוד הארץ ושלום: שני צדי המטבע

אם כן, כבוד היושב-ראש, נשאר הפיתרון השלישי, זה שאנחנו דוגלים בו. זה שקוראים לו עכשיו בדרך הסיסמה, בקיצור: פדרציה.

לא המצאנו הצעה זו תמול-שלשום, לצורך קוניונקטורלי, אחרי המלחמה. אנחנו דוגלים בפיתרון זה באופן עיקבי ועקשני, מאז היום הראשון להקמת המדינה, והטפנו לו ללא הרף — בתוך הארץ, בהוץ-לארץ ובמרחב — בכל האמצעים שעמדו לרשותנו. גיבשנו הצעות מפורטות ופירסמנו אותן, ולא יבוא איש אלינו בחשד שאצלנו הן משמשות הסוואה למשהו אחר. פירוש ההצעה היא, בקיצור, כבוד היושב-ראש:

● נעזור לעם הפלסטיני להקים רפובליקה פלסטינית, שתבטא את ישותו הלאומית.
 ● נשלב את הצעת העזרה שלנו בהצעה להקים ברית-מדינות, פדראציה* או קונפדראציה של ארץ ישראל.

בצורה זו בלבד אפשר לשלב את שתי מטרות-היסוד שלנו:

(א) לשמור על אחדות ארץ-ישראל;

(ב) להגיע אל השלום.

לפי תפישתנו, אין האחד בלעדי השני.

בלי איחוד הארץ, לא יהיה שלום; בלי שלום לא נשמור על אחדות הארץ.

בלי חיים בצוותא של שני העמים היושבים בארץ הזאת, תוך הבנה הדדית, תוך הסכם ותוך שותפות פעולה, לא נשיג לא את השלום ולא את האחדות.

מישאל-עם וממשלה זמנית

הייתי רוצה, כבוד היושב-ראש, לענות על כמה שאלות המתעוררות אוטומטית בהישמע הצעה זו — להציג אותן ולענות עליהן כמיטב יכולתי, בתחום הזמן שניתן לי, שהוא איננו רב.

היו"ר יצחק נבון: לא נותר לך זמן רב.

אורי אבנרי: אני יודע מה רב הקושי להציג תכנית כליך מהפכנית ומקיפה בתחום

הזמן של הצעה לסדר היום. הלחאי והיתה בכנסת דרך אחרת.

השאלות הן:

השאלה הראשונה: איך נעזור בהקמת מדינה פלסטינית?

הצעדים המעשיים, שאנחנו מציעים אותם, הם:

(1) מישאל-עם מייד, שיציג תוכנית ערוכה ומפורטת להקמת המדינה והקמת הפדראציה

גם יחד. את המישאל אפשר לערוך תחת פיקוח בינלאומי, ולעיני העולם כולו.

(2) הקמת ממשלה פלסטינית זמנית, שתציג ייצוג-אמת את הכוחות החיוביים.

(3) עריכת בחירות חופשיות ראשונות לפארלמנט פלסטיני, תוך זמן סביר.

(4) העברת סמכויות מינהליות לממשלה זו, בקצב מודרג אך מזורז.

גבולות הפדראציה של ישראל ופלסטיין

השאלה השניה: מה תהיינה גבולות פלסטיין?

פלסטיין כוללת, כמובן, את הגדה ואת רצועת עזה — כל השטחים של ארץ-ישראל המנדטורית שמחוץ למדינת-ישראל וירושלים.

אם תושבי חצי-האי סיני ירצו להצטרף למדינה כזאת — בודאי יהיה זה טוב.

אם תושבי עבר-הירדן ירצו, ויוכלו, בהכרעה חופשית, להצטרף למדינה כזאת — בודאי

זה טוב.

יש לציין כאן שהמושג ההיסטורי "פלסטיין" בשפה הערבית (בניגוד למונח "ארץ-ישראל"

בשפה העברית) מציין את השטח בין הירדן והים. ארץ-ישראל, בשימוש הלשוני שלנו, כמונח

גיאוגרפי, כוללת את שתי גדות-הירדן, לא כן פלסטיין במינוח הערבי.

* לימים התחלנו להשתמש במונח, "הסדר" (עם המדינה הפלסטינית) וזה לאחר שהוצע לנו להשתמש במילה זו עליידי ידידינו הפלסטיניים הדוגלים ברעיון הפדראציה. המדינה הפלסטינית, לכשתוקם, תהיה מיוסדת על הסדר עם ישראל ואילו האיחוד הפדראטיבי יחצר בשלב מאוחר יותר.

רחל צברי : זאת אומרת, גם ישראל כלולה במושג פלסטין.
אורי אבנרי : נאמר לי על-ידי מומחי לשון שהתייעצתי אתם, שבשפה הערבית פלסטין, כמושג גיאוגרפי, איננו כולל את עבר-הירדן, אך את כל השטח בין הירדן והים.
גבריאל כהן : פלסטין זה רק חלק מארץ-ישראל.
אורי אבנרי : זהו ויכוח בפני עצמו.
היו"ר יצחק נבון : את הדיון הזה נקיים בהפסקה. אני רוצה להסב את תשומת-לבך, שזמנך עבר. אני מציע לך ליטול את הנקודה החשובה ביותר ולסיים.
אורי אבנרי : באמת קשה למצות את הנושא במסגרת של עשר דקות. יש שאלות רבות. אתה יכול להפסיק אותי מתי שאתה רוצה.
היו"ר יצחק נבון : נכון שיש הרבה מאוד שאלות. אני מציע לך להציג את הבעיה העיקרית, שאתה מציע לדון בה, וקח את הפסוק המסיים.
אורי אבנרי : אם אין ברירה, אני מקבל זאת. אם אדוני ירשה לי, אוסיף רק עוד שתי שאלות.
היו"ר יצחק נבון : הבעיה היא לא מיספר השאלות, אלא שאלת הזמן. קח לך עוד דקה וסיים.
אורי אבנרי : אציג את השאלות ואשיב בקיצור.
היו"ר יצחק נבון : אני מציע לך להציג את השאלות מבלי לתת תשובה.
אורי אבנרי : אעשה כך. אלה הן השאלות העיקריות :

הזמן הוא לאלתר

האם מדינת פלסטין לא תהיה מדינת-חיץ, בלי כושר חיים, מעין מושבה ישראלית מוסווית? מה יהיו תחומי הברית? האם תהיה פדראציה, קונפדראציה, או מיבנה אחר? היכן תהיה בירת הפדראציה? האם יסכימו הערבים לתוכנית הזאת? האם תביא הפדראציה לניתוק העם הפלסטיני משאר עמי ערב? מדוע צריך להחליט מיד? בתשובה לשאלה אחרונה זו אסיים. כבוד היושב-ראש, העמדה של ממשלת ישראל היא עמדה של „שב ואל תעשה“. היא אומרת: נחכה להידברות עם ממשלות-ערב, אבל לא להידברות עם העם הפלסטיני. שעמו אפשר עכשיו להידבר. זוהי עמדה נוחה, פיקחית, אך עקרה לחלוטין. מעשינו יום-יום, באיזורי הכיבוש, יוצרים אווירה נפשית — טובה או רעה, בכיוון זה או בכיוון אחר, לקראת פיתרון זה או לקראת פיתרון אחר. הפדראציה צריכה ליהפך ממשות פסיכולוגית, לפני שהיא יכולה ליהפך ממשות נפשית. והאווירה הפסיכולוגית יכולה להיווצר רק על-ידי מעשים. בהיעדר החלטה חיובית של ממשלת ישראל על פיתרון זה, מתמעטים בהכרח הסיכויים להגשימו. הם מתמעטים מדי יום ביומו, על-ידי מה שאנו עושים.

* על שאלות אלה השיב אבנרי לאחר מכן בסידרת מאמרים שנתפרסמו בשעתו ב„העולם הזה“.

סיפוחים •

למחרת המלחמה צץ הרעיון של סיפוח כל אזורי הכיבוש למדינת ישראל, והפיכת היושבים בהם לאזרחי ישראל. לאמיתו של דבר, היה רעיון זה פרי של צביעות מתחסדת, אשר באה להסתיר כוונות שונות לגמרי. כזונתם האמיתית של הסיפוחיסטים למיניהם היתה לצרף לישראל שטחים ריקים או במקרה הפחות חמור — להפוך את תושבי השטחים למיעוט מדוכא וחסר-זכויות, בדומה לכושים בדרום-אפריקה. מכל מקום, אין חסידי הסיפוח חולמים על מדינה שיש בה 2.5 מיליון עברים ו-1.5 מיליון ערביים. נפשם סולדת מן הרעיון של מדינה דר'לאומית כזאת.

זמן קצר לפני מלחמת ששת הימים התנהלה בארץ תעמולת זוועה, בעיקר מפי אנשי רפ"י והמפד"ל, בדבר הריבוי הפאנטסטי של ערביי ישראל. עשו חשבון, כי בשנה פלונית יהיו ערביי ישראל בלבד רוב בישראל — וזה בלי הבאתו של אף ערבי אחד מחוץ לגבולות הישנים של ישראל. האם מפייצי סיוט זה מוכנים כיום לכונן מדינה שבה יהיו הערבים כבר מחר שלוש שמיניות של האוכלוסיה — ועשויים להיות בה, תוך שנים לא רבות, רוב מוחלט ?

מבחינת האידיאלוגיה המוצהרת שלהן הופיעו בכנסת שתי סיעות — „חירות“ והמרכז החופשי — כמצדוות ברעיון הסיפוח. סיעת המרכז החופשי ניסתה בכל הזדמנות להראות כי היא עולה על אמה-הורתה בתאוות הסיפוח. אלא שניכר היה לעינו של המתבונן האובייקטיבי, שמבחינה מעשית אין כל הבדל בין השתיים. הסיעה הקטנה יותר ניסתה בהצעותיה לנגח את „חירות“, אך ללא הצלחה רבה. שכן מעיני הציבור לא נעלם כי „חירות“ היא שוחרת הסיפוח העקבית ביותר בממשלת הליכוד הלאומי.

בדבר אחד הצליח המרכז החופשי לגבור על חירות : בצעקנותו. החלטנו על כן להעמיד סיעה זו במקומה הנכון ואגב כך לערוך את חשבוננו עם חסידי הסיפוח ; במיסגרת של דיון בו הציעה סיעה המרכז החופשי להביע אי-אמון לממשלת הליכוד הלאומי, אמרנו :

אתמול ערכנו חשבון נוקב עם הממשלה, ואנו פטורים מלחזור עליו היום. אולם איננו פטורים מלערוך את החשבון עם הסיעה שהגישה את הצעת אי-האמון. לא אלעג להצעה מפני שהוגשה על-ידי סיעה קטנה. ולא רק מפני שאני עצמי מייצג סיעה קטנה מאוד בבית הזה.

כל רעיון גדול, התחלתו בסיעה קטנה, ואפילו בסיעת יחיד. בנימיץ זאב הרצל, הנשקף עלינו כאן, היה סיעת-יחיד בעם היהודי, והיום אין איש זוכר מי היה הרוב. המיעוט הזעיר קבע את ההיסטוריה.

אולם במה דברים אמורים ? במעטים המתיצבים בפני העם בראש מורם, המניפים דגל של בשורה מפורשת, הלוחמים על דעתם וזוכים לאימון הדוגלים בה, עד להפיכתם לרוב.

איש לא בחר ב„מרכז החופשי“

האם כך עשתה סיעת המרכז החופשי ? האם הגיעה לכנסת בשם דיעותיה ברשימה משלה ? האם זכתה בקולות משלה, רבים או מעטים ? לא מיניה ולא מקצתיה ! לא הבוחרים בחרו בסיעה זו, אלא מזכירות תנועת החרות. לבוחרים לא היתה שום השפעה על הרכב רשימה זו. הבוחרים יכלו רק להצביע בעד הרשימה שבראשה עמד מנחם בגין, ועל חשבוננו בלבד אפשר לוקף את הקולות.

אם סיעה זו מונה כיום שלושה חברים בכנסת. • הרי זה מיקרה בלבד. זה יכול היה להיות

• הדברים הושמעו בטרם הצטרף לסיעה שלמה כהן-צידון.

חמישה, או אחד, או אפס. כי היא באה הנה בדרך ההתחכמות, בדרך התחבולה. מה גם שראש הסיעה, במידה שדיעותיו נודעו בכלל בציבור, טען אז כלפי ראשי חירות שהם נוקשים מדי, ודרש מהם לוותר על נוסחאות נוקשות ומיושנות, כמו „מיבצעי שיהרור“ ו„שתי גדות לירדן“.

המרכז החופשי — פחות מאחוז אחד!

שמא תאמרו: „נכון, לא קבלנו קולות או, אך היינו מקבלים היום.“
לכך אין שום אסמכתא. להיפך!
לפני חודש בלבד נערך סקר מטעם מכוון גיל, שתוצאותיו פורסמו בעיתונות, ואני הלכתי לבדוק גם את נתוניו.
מסתבר ממנו כי יש ספק חמור ביותר אם סיעת המרכז החופשי היתה כיום עוברת אפילו את אחוז-התחסימה הקיים, ואין כל אפשרות שהיתה מקבלת יותר מציר אחד היום.
זה כוחה של סיעה המתיימרת לייצג את המצפון הלאומי, את הנוער, את הלוחמים!

מחנה הסיפוחיסטים נמצא בירידה

שמא תאמרו: „נכון, לסיעה הזאת אין קולות, אבל יש קולות לסיעות דומות, המבטאות את אותן ההשקפות.“
אבל אותו סקר של מכוון גיל הוכיח, שכל המפלגות הדוגלות בפירוש בסיפוח השטחים נמצאות בירידה. גחיל והמרכז החופשי גם יחד ירדו בכמה עשיריות של אחוז, ובודאי לא עלו. אם כן, היכן הקריאה הגדולה לסיפוח, הזעקה להתנחלות?
שמא תאמרו: „זה לא נוגע למפלגות. בארץ אין אנשים מצביעים בעד מפלגות בגלל דיעותיהם בעניינים עקרוניים.“
אדרבא, נבדוק מה הן דיעות הציבור — ולא בלשון של פראזות, אלא בלשון של מחקרים מדעיים, מוסמכים, אובייקטיביים.
מכון דחף ערך, על פי הזמנת העיתון „דבר“, סקר מדעי על פי מידגם מייצג. גם את הנתונים שלו הלכתי לבדוק בעצמי. התוצאות יכלו להדהים כל מי שאינו נמצא במגע מתמיד עם הציבור. בעד סיפוח השטחים דוגלים עכשיו 22% — עשרים ושניים אחוזים, שהם פחות מרבע — מן האוכלוסיה העברית. פחות מרבע!
וזה אחרי כל ההמולה של הצעקנים, של כמה וכמה מחברי הכנסת, של שני עיתוני-הערב ההמוניים. פחות מרבע!
ואילו בעד רעיון הקמתה של מדינה פלסטינית, רעיון שאני נציגו הגלוי היחיד בבית הזה, ששום עיתון זולת עיתוני אינו תומך בו, שאין לו אף נציג אחד בממשלה — תמכו באותו סקר מדעי 41% — כמעט מחצית האוכלוסיה היהודית!
ובעיקר, 78% של האוכלוסיה היהודית הכריזה שהיא רוצה בשלום מעל לכל. שלום של ביטחון, שלום במקום סיפוח.

אחוז שוחרי השלום נמצא בעלייה

שמא תאמרו: „זו דעת הציבור היום, אבל היא יכולה להשתנות!“
אכן — היא משתנה. אבל בכיוון הפוך, כיוון אחד ויחיד: נגד הסיפוח. למען שלום פלסטיני. והראייה — מישאל קודם על עתיד השטחים נערך ביולי 1967 על ידי מכוון גיל, ואז היו עדיין 33 אחוז — קצת פחות משליש — בעד סיפוח. קצת פחות משליש, שהפכו עתה פחות מרבע.

ואילו בעד מדינה פלסטינית היו אז רק 14%, שהפכו עתה ל-41%. זה השינוי שחל תוך השעה חודשים, מול מחדלי הממשלה. זוהי התפכחות הציבור.

הנוער מתון מן הזקנים

שמא תאמרו: „האחוז הכללי אינו חשוב, חשוב מה אומר הנוער, הדור הצעיר.“ גם על כך יש תשובה מדעית מדוייקת. אובייקטיבית. לפי אותו סקר של גיל, עיקר הדוגלים בסיפוח היו מעל גיל ארבעים. באוכלוסיה שמתחת לגיל ארבעים — עיקר האוכלוסיה של חטיבות-המילואים — היו 10% פחות בעד סיפוח מאשר באוכלוסיה שמעל גיל ארבעים. 10% פחות לסיפוח, יותר לשלום!

הרמטכ"לים בעד פיתרון פלסטיני

שמא תאמרו: „כך אומרים האזרחים, אבל מה אומרים הלוחמים, מה אומרים הכובשים, מה אומרים אלה ששילמו בדמם בעד כיבוש השטחים האלה?“ העליתי כאן אתמול על נס את דברי החייל הראשון בישראל, הרמטכ"ל חיים בר-לב, שאמר: „היסול הטרור יבוא כאשר יימצא הסדר ופיתרון לפלסטינאים.“ הסדר ופיתרון לפלסטינאים! עוד מהדהדות באוזני קריאות-הזעם שהוטחו נגדי כאן, כאשר אמרתי, מעל במה זו, את אותם הדברים עצמם! כמובן, הרמטכ"ל לובש מדים, ואינו יכול לפרט את דיעותיו. אסור לו. אבל יש רמטכ"ל שפשט את המדים, והוא הרמטכ"ל עטור הילת הניצחון. ביום הראשון להיותו אזרח אמר רב-אלוף יצחק רבין: „המיפנה ביחסי ישראל-ערב חשוב מהישגים טריטוריאליים. אנחנו צריכים לעשות את המכסימום כדי להביא למיפנה ביחסים בין ישראל וערב. בעיני חשוב הדבר יותר מהישג טריטוריאלי.“

שיח הלוחמים למען השלום

שמא תאמרו: „טוב, כך אומרים הרמטכ"לים, אבל מה אומרים החיילים הלוחמים, כובשי החומה, כובשי המידבר, פורצי גולן?“ אני מחזיק כאן בידי מיסמך מיוחד במינו, הספר שיח לוחמים, שבו כונסו דבריהם והתלבטויותיהם וחשבונות-הנפש של 145 לוחמים, מ-36 קיבוצים ויישובים, בני כל הזרמים המפלגתיים כמעט. כולם לוחמים — מפקדי טנקים, מפקדי מחלקות ופלוגות רגלים, טייסים, צנחנים.

ובספר כולו, אף לא מילה אחת לטובת סיפוח! הייתי יכול לקרוא כאן עשרות עמודים, כדי להעמיד את הבית על דעת הלוחמים. הלוואי והיה לי זמן לכך. אומר לוטן, מפקד קרבי מקיבוץ יפעת של אחדות-העבודה: „כל המישחק הזה עם ההיסטוריה — אנחנו ישבנו, ולפני כן הם ישבו, ולפני כן אנחנו ישבנו — לא משחק. כרגע משנה מי יושב שם, ולא מי יישב שם.“ דבר הלוחם לוטן.

ולוחם אחר, גילי מקבוצת גבע של מפא"י, אחד החיילים הראשונים שנכנס לשכם בסערת-קרב: „קיבלתי מאיזה בן-דוד שלי הצהרה לחתימה: „הלוחמים מתנגדים להחזרת שטחים.“ אני לא מאלה שחותמים. אנחנו מחפשים את השלום... גם בעזרת זה שנחזיר את שכם, ואני

לא מרגיש את שכם בתוך שכם שלי, על-ידי זה שאני יודע שאנחנו נכנסו אליה הראשונים".
 דבר הלוחם גילי.
 ולוחם שלישי, נחמן מגבע: "הבעייה הגדולה היא — לא ליהפך למיליטריסטים, לא ליהפך למרחיבי-גבולות על חשבון עמים אחרים".
 דבר הלוחם נחמן.

דיקטטורה של מיעוט קטנטן

שמא תאמרו, כפי שאמר חבר-כנסת תמיר כאן היום: לא צריך רוב, לא בעם, לא בנוער.
 אז מה נשאר?
 מה נשאר? נשארה הדיקטטורה של מיעוט קטנטן, בעל סממנים מובהקים הזכורים לנו מאירופה, של מיעוט צעקני, מצחצח חרבות ושולח אחרים להחזיק בהן.

יכרע העם במישאל-עם!

כבוד היושב-ראש, אתמול הצעתי לכנסת לערוך מישאל-עם, כדי שהציבור יכריע כשהממשלה אינה מסוגלת להחליט, כדי שהציבור יתן לממשלה הנחיתה ברורה ומוסמכת; למען סיפוח, או למען החזרת שטחים, או למען פדראציה עם מדינה פלסטינית.
 אין זמן לחכות עד לבחירות בעוד שנה וחצי, והרי בבחירות יעמדו לעיני הציבור בעיות רבות אחרות.
 בשנה וחצי זו אנו עלולים לאבד את עולמנו, את השלום שהוא, ורק הוא, פירושו ביטחון. אני עומד להגיש הצעת-חוק פרטית למען עריכת מישאל-עם כזה.
 ואם מישאל כזה מפקפק בנכונות הדברים שאמרתי לגבי דעת-העם — יתן את ידו לעריכת מישאל כזה.
 כבוד היושב-ראש, בהימנעי היום מהצבעה, אני לביע אי-אמון בממשלה, ועוד יותר — אי-אמון מוחלט, קיצוני וטוטאלי במגישי הצעת אי-האמון.

ויכוח עם מפ"ם

טעות היא לחשוב כי לנו ויכוח עם "חירות" והמרכז החופשי בלבד. למעשה קיים ויכוח בינינו לבין כל מפלגות המימסד, באשר כולן דוגלות בסיפוח. הויכוח ביניהן הוא על ממדי הסיפוח. מבחינה מעשית אין לכך כל חשיבות, שכן אין אף מנהיג רציני אחד בעולם הערבי ובעם הפלסטיני המוכן לעשות שלוב על סמך תוכניות סיפוח כלשהן. הויכוחים בין מפלגות המימסד למיניהן אינם משנים במאומה, כיוון שהתוצאה המעשית היא אחת — הישארות בכל השטחים וזיתור על יוזמת שלום.
 מובן שויכוח נוקב במיוחד ערכנו עם מפ"ם. מאז ומתמיד מנסה מפלגה זו להופיע בפני הציבור כשוחרת שלום. עם קום המדינה, דגלה מפ"ם ברעיון של פדראציה בין ישראל ומדינה פלסטינית. אחדים מראשי המפלגה הרחבה (שכללה אז את משה סנה ואת יגאל אלון) סברו אפילו שכדאי להפעיל את צה"ל לשם כיבוש הגדה המערבית, כדי להקים בה את המדינה הפלסטינית. לאחר פילוג מפ"ם, קיבלה המפלגה תוכנית-שלום חדשה, שסותרת את הראשונה. עיקרה: אוריינטאציה על ירדן.
 כדי להצדיק את המעבר מן הקצה האחד לקצה השני, נקבע אז כי מדינת ירדן היא המגלמת את יישות האומה הערבית הפלסטינית — טענה הלקוחה מבית מדרשו של חוסיין. אחרי מלחמת ששת הימים נדמה היה כאילו תחזור מפ"ם אל תוכניתה המקורית. אולם מפ"ם אינה מפלגה גמישה. בראשה עומדים מנהיגים קשישים. הם התעקשו לשמור על תוכניתם משנת 1961. חודשים אחדים לאחר תום מלחמת ששת הימים פירסמה הוועדה.

המדינית של מפ"ם את „תוכנית השלום“ של המפלגה. למעשה מהווה תוכנית שלום זו נסיון להתאים את תוכנית 1961 למציאות שנוצרה אחרי מלחמת ששת הימים. כלפי סוריה ומצרים נוקטת התוכנית קו בלתי מתפשר. בפועל מציעה מפ"ם סיפוח הרמה הסורית לישראל. מעשית פירוש הדבר המשך המלחמה עם סוריה תוך סיפוח רשמי או בלתי רשמי של הרמה לישראל.

ממצרים תבעה מפ"ם להכיר בקיום ישראל ולהסכים לשלום רשמי עמה, בתנאים הבאים:

✱ סיפוח רצועת עזה לישראל.

✱ שייט ישראלי חופשי במצרי טיראן ובתעלת סואץ.

✱ פירוז מדבר סיני, כדי להסיר אחת ולתמיד את האיום המצרי על גבול ישראל.

מכיון שברור לחלוטין שאין שמץ של סיכוי לכך שממשלה מצרית כלשהי תסכים להסדר מעין זה בעתיד הנראה לעין, פירוש הדבר, למעשה: המשך המלחמה עם מצרים, תוך סיפוחן של רצועת עזה וחצי האי סיני. מבחינה זו לא נותר כל הבדל בין מפ"ם ובין „חירות“.

בגיורה הירדנית הציעה מפ"ם ברית בין ישראל והמלך חוסיין. לפי תוכנית מפ"ם, ירושלים השלימה היא בירתה של מדינת ישראל. כלומר, חוסיין נדרש להכיר רשמית בסיפוח ירושלים המזרחית לישראל. יחד עם זה תבעה מפ"ם מירדן להסכים לתיקוני גבול הכרחיים להבטחת ביטחונה של ישראל בשאר שיטחי הגדה. התוכנית לא פירטה את היקפם של התיקונים המוצעים, אך מתוך רמזים שניתנו על ידי אנשי צמרת המפלגה ברור כי הכוונה היא לספח לישראל את אזור לטרון, את השטח שמצפון לכביש ירושלים עד רמאללה, את קלקיליה, את טול-כרם, את ג'זין ושטחים בהר-הברון. אחדים מאנשי הצמרת של מפ"ם הרחיקו לכת ואימצו לעצמם חלקים ניכרים מתוכניתו המפורסמת של יגאל אלון.

ברור, ששום משטר ירדני אינו יכול להסכים לכך, כיוון שמבחינת ירדן פירושה המעשי של ההצעה כניעה מוחלטת לישראל והסכמה להתפשטותה. מפ"ם אינה מציעה לשאול את תושבי הגדה לרצונם, ואינה מעניקה להם, בתוכניתה, את זכות ההגדרה העצמית.

מצאנו על כן לנכון — מדי פעם — לכוון את חיצו ביקורתנו לעבר מפ"ם, כפי שמתקף במקצת מחילופי הדברים דלקמן, שנאמרו עוד בטרם פירסמה הוועדה המדינית של מפ"ם את תוכניתה:

...כל הפתרונות לבעיות הכלכליות מוכרחים להיות מבוססים על תחזית פוליטית. על תשובה על השאלה: לקראת מה אנחנו הולכים?

יש היום לפחות ארבעה פתרונות אפשריים לגבי העתיד הקרוב של המדינה. אפשר — ובוודאי יש דיעה כזאת — להחזיר את השטחים, כולם או חלקם, עם תנאים או בלי תנאים. זו דרך אחת.

אפשר לספח את השטחים למדינת ישראל ולתת לתושביהם אזרחות ישראלית. זאת אומרת, למעשה, להפוך את ישראל למדינה דו-לאומית. זה צריך להיאמר פעם בגלוי. ישנה דרך שלישית: להפוך את השטחים הכבושים למין קולוניה בתוך המדינה, להפוך אותם למעין תחום מושב, כפי שזה משתקף מדבריו של חבר-הכנסת בן-גוריון, שהתפרסמו הבורק, בניסוחו שלו. פתרון שפירושו להפוך את איזורי-הכיבוש לקולוניה בתוך המדינה, לצרף אותם למדינה, אבל לא להפוך את הערבים לאזרחי המדינה, אלא לתושבי מין תחום מושב כזה. ואני חושש מאוד ששר-הבטחון החדש שותף לדיעה זו.

ישנה דרך רביעית, זו שאנחנו דוגלים בה — ואני מבין שאנחנו לא היחידים הדוגלים בה — להפוך את השטח הזה למדינה פלסטינית שתהא קשורה בישראל, קשורה כפדרציה פוליטית, צבאית...

מאיר יערי : היא תיהפך למדינת שוקיירי והמופת. אתה תשלוט שם ?
אורי אבנרי : חבר הכנסת יערי, נדמה לי שזו היתה הצעה שלך, לפני שנים לא-רבות. אם אינני טועה, מפ"ם המאוחדת דאז, החליטה בשנת 1949 בדיוק על זה. תקן אותי אם אני טועה. זכרוני אינו כליכך לקוי, ואני זוכר את המאורע הוה, כאשר אתה וגם יגאל אלון...
מאיר יערי : בדרך כלל איני קורא קריאות-ביניים. אבל עוד אעיר על כך.
אורי אבנרי : אשמח מאוד. אבל אני זוכר בשנת 1949, מעמד מסויים, בחיפה, אתה ויגאל אלון הצעתם בדיוק את הדבר הזה.
ויקטור שביטוב : ישנה תוכנית שלום של מפ"ם מ-1961 שפורסמה. עיין בה.
היו"ר יוסף ברלין : אנחנו נמצאים בשנת 1967, וחבר-הכנסת מדבר על המצב בשנת 1967.
אורי אבנרי : אני חושש מאוד שהתוכנית שלכם מ-1961 לא התאימה ביותר למצב של 1961, ובוודאי לא למצב של היום.

● מחדלי הממשלה

מי זוכר היום את החרדה שפשטה בציבור לפני מלחמת ששת הימים ? מי חשב אז — לפני המלחמה — על שטחים וסיפוח ? מישאלה אתה היתה בלבו של כל אדם : לוואי ונגיע סוף סוף אל השלום הנכסף, ויתמו מלחמות מן הארץ. בלית ברירה התייצבה האומה הישראלית לקרב. האומה הצעירה עמדה במיכתן זה. היא עמדה בו, כפי שעמדו רק עמים מעטים במינו.

אבל מיד לאחר המלחמה התחיל המיכתן השני. מיכתן פרוזאי, בהשוואה למוראות הקרב. מיכתן אפור, אחרי הימים האדומים.

פעם כבר נכשלנו במיכתן זה. אחרי הנצחון ההיסטורי במלחמת העצמאות, לא ידעו מנהיגינו לצעוד את הצעד ההיסטורי מן השליטה בשדה הקרב אל הבטחת השלום. כתוצאה מכך עברו עלינו שנים ארוכות של מלחמה בלתי פוסקת, לעתים חמה, לעתים קרה, לעתים פושרת.

מאז תום מלחמת ששת הימים חוזרת ההנהגה הישראלית על שגיאות העבר. לגביה יוזמה מהפכנית מטעמנו היא גסולת כל ערך, שהרי הכוח ממלא בידנינו. מה שאין הם מבינים הוא, שהכוח איננו מבטיח שלום.

הנצחון הכביר של מלחמת ששת הימים הפריך לחלוטין, באופן סופי, את האשליה כי ככל שנהיה חזקים יותר — כן נכריח את הערבים לעשות עמנו שלום. אלא שעיניה של ההנהגה טחו מראות זאת :

ראש-הממשלה הוא האחראי. ממשלת הליכוד הלאומי היא הנושאת באחריות לעובדה הזועקת מכל קיר הרוס בעמק בית-שאן :

ששנה אחרי הנצחון הגדול ביותר בתולדות העם העברי, ניצחון שהיכה את העולם כולו בתדהמה — מצב הביטחון השובטן חמור יותר, וצורכי הביטחון הכוללי צעומים יותר, מכפי שהיו לפני המלחמה.

כל משפחה בישראל משלמת עתה לביטחון — משלמת ברצון, כי הביטחון קודם לכל — סכום של 400 לירות לחודש ; פי ארבעה יותר מאשר לפני חמש שנים, פי שנים יותר מאשר בשנה שלפני מלחמת-ששת-הימים !

ואני מעז להינבא : היא תשלם עוד יותר בשנה הבאה, ואולי עוד במחצית השנייה של השנה הזאת.

מה קרה לאותם דיבורים רמים על עוצמת הניצחון, המבטיח שלום לדורות ? מה קרה לחלום המתוק שהנה למדו הערבים את הלכה, והנה יאלצו לבוא אל שולחן הדיונים ?

עדיין לא עברה שנה והנה קם בבית הזה אתמול דויד בן-גוריון ונשא נאום שאין בו אף לא

מילה אחת על שלום, שיש בו השלמה פטאליסטית טוטאלית עם מלחמת-נצח בלתי-נמנעת ובלתי-פוסקת עם העולם הערבי כולו, השלמה החוזרת ומתנגנת בדבר כל הנואמים האחרים בכית הזה!

אנו יודעים: הערבים אשמים. הם אינם רוצים לבוא אל שולחן-הדיונים. הם מקיימים חזית אחידה של עוינות. הם מגבירים את מלחמת-החבלה בממדים גדלים והולכים. וזאת האמת. אבל אין זו כל האמת. האם זהו אותו חלק של האמת הצריך להעסיק אותנו. נבחר העם בישראל?

אנו לא בחרנו בגמאל עבד-אל-נאצר. אנו לא בחרנו במלך חוסיין. אנו בחרנו בממשלת ישראל, בממשלת הליכוד הלאומי, ואליה מופנות שאלותינו ותביעותינו: מה עשיתם אתם, כדי לצקת את המתכת הלוהטת של הניצחון למטבע של שלום — המטבע היחיד המצדיק את הקורבנות?

מה עשתה ממשלת הליכוד הלאומי, כדי לשבור את חומת העוינות הערבית?

מה עשתה, כדי ליצור דינאמיקה של שלום בעולם הערבי?

אילו יוזמות נוספות נקטה, כדי ליצור מציאות מדינית חדשה?

אילו החלטות גורליות החליטה, כדי להחזיר לישראל את חופש הפעולה במרחב?

שום יוזמה לא ננקטה. שום החלטה לא נתקבלה. שום החלטת לא יכולה כלל להתקבל.

כי ממשלה זו — מטבע ברייתה, מעצם מהותה — אינה מסוגלת לקבל שום החלטה, כי אופי ראש-הממשלה משתקף בהרכב הממשלה כולה:

ממשלה שהפכה לכנסת-זוטא, שבה מתרוצצות כל המגמות, שבה כל אחד מנטרל כל אחד, ממשלה שהיתה טובה לשבוע של מלחמה, אך היא אסון בשנה שהיתה צריכה להיות שנה של יוזמות שלום.

השאלה היא: עד מתי? עד מתי יימשך המחדל? כמה דם, כמה דמים, עוד נשלם בגללו?

תחרות מלכות היופי: אלון — דיין

„לדעת רוב הציבור בישראל חובת הממשלה היא לא לשמור על האחזות, אלא להגיע לידי החלטה. אם אי אפשר להגיע להחלטה כזאת פה אחד, תהיה החובה הראשונה של הממשלה, ועצם זכותה להתקיים, בקבלת החלטה באמצעות הרוב. אין זכות לממשלה להשתמש מהחלטות ולהצביע על עצמה בגאווה ולומר: „לא קיבלתי החלטות, אך ראו נא כמה מאוזנות אנוכי.“ (דברי שר החוץ, אבא אבן, בשבועון „ג'ואיש כרוניקל“).

אך ראש הממשלה המנוח, לוי אשכול, לא רצה להחליט. למען האמת גם לא היה מסוגל להחליט. והציבור — במקום לחוץ על הממשלה להכרעה לכיוון כלשהו, העסיק עצמו במלחמה הפרטית בין השר אלון והשר דיין כתחרות על התואר „מר ישראל“.

גם על כך אי אפשר היה לעבור לסדר היום.

הקסמים האישיים של שני המועמדים לירשת ראש-הממשלה עשויים להשפיע על מעריציהם וחסדיהם. אותנו מעניינת רק שאלה אחת: מה הם מייצגים? מהי עמדתם בהכרעות הגורליות העומדות בפני המדינה?

מבחינה זו אין שום הבדל בין שני השרים הנכבדים — ולכן הופכת פרשה זו כולה לקאריקטורה של מלחמת-דיאדוכים.

אף אחד משניהם אינו קם ואומר: זו גישתי, זו תוכניתי, זה חזוני. שניהם מציעים את עצמם

* דיאדוכים — המצביאים היוונים שלחמו ביניהם על ירושת אלכסנדר מקודון.

— בלי להציג „אני מאמין“ כלשהו.

כל אחד מהם הוא נץ וגם יונה, גם יונץ וגם נציון. גם מדבר על שלום, וגם אץ לחברון. השר דיין דוגל חליפות פעם בסיפוח השטחים, פעם בהחזרתם לירדן ולמצריים, ופעם בהקמת יישות פלסטינית. הוא מצליח לבלבל לא רק את האוייב, אלא גם את הידיד — ואולי גם את הוסיין.

יש לא רק „דיין לכל עת“, כפי שאמרה הסופרת השנונה סילבי קשת, אלא גם „דיין לכל אדם“, „דיין לכל דיעה“, „דיין לכל טעם“, „דיין כבקשתך“.

המשמעות של „תוכנית אלון“

ואילו השר אלון — סגן ראש-הממשלה אלון — הוא אדם שיטתי יותר. הוא הצליח לשלב את כל הנימות האלה בתוכנית אחת ויחידה, היא „תוכנית אלון“, שפורסמה — לא במקרה — ערב העלאתו בדרגה הממשלתית.

מה היא תוכנית-אלון זו?

מי שדוגל בהחזרת שטחים — מציע לו השר אלון את החזרת כל הגדה המיושבת למלך חוסיין.

מי שרוצה בסיפוח שטחים — מציע לו השר אלון לא רק את סיפוח ביקעת-הירדן מייד, אלא גם את הבטחון המוחלט ששום מנהיג ערבי אינו מסוגל לקבל את תוכניתו. כך שממילא יישמר הסטטוס-קו, ויתאפשר סיפוח הדרגתי, מחוכם יותר. מישוהו דוגל במדינה פלסטינית, בפדרציה של ישראל ופלסטין? בבקשה, השר אלון מוכן גם לכך — להקים יישות פלסטינית כלשהי, מין גיטו פלסטיני במובלעת המקוצצת סביב שכם, על חצי מיליון תושביה.

אילו היתה אפשרות כלשהי להגשמת תוכנית זו, הרי היתה גורמת לאסון ביטחוני. היא היתה מקימה קו מזינו* חדש לאורך הירדן. קו מזינו מיוחד, שהיה חוצץ בין שני חלקי העולם הערבי.

הרי זה כאילו הקימו הצרפתים, בשעתו, את קו מזינו המקורי לא לאורך הגבול הצרפתי, אלא בליבה של גרמניה — כשמיליוני גרמנים מולו, ומיליון וחצי גרמנים מאחוריו. חוששני שהתוכנית כולה לא נועדה אלא לספק אליבי להתנחלות מיידית לאורך הירדן, התנחלות שתשים לאל כל אפשרות של שלום עם העולם הערבי ועם העם הפלסטיני, התנחלות שתמשוך פעולות-איבה משני הכיוונים, מלפנים ומאחור, כשם שנייר-זבובים מושך את הזבובים. אין זו תוכנית לשלום, אלא תוכנית לחוסר-שלום. גם מבחינה זו אין השר אלון שונה מהשר דיין.

יש גם „אלון לכל עת“, „אלון לכל דיעה“, אלון השווה לכל נפש. לכן, כבוד היושב-ראש, אין לנו ענין במלחמת-הדיאדוכים שבתוך המישטר. אין אנו מהווים אופוזיציה לעסקן פלוני או לשר אלמוני בתוך המישטר. אנו מהווים אופוזיציה למישטר כולו.

בהצביענו, היום, נגד הודעת הממשלה, אנו חוזרים ומביעים אי-אמון טוטאלי בממשלת-הליכוד-הלאומי כולה, על כל אישיה, סיעותיה ומפלגותיה.

* מזינו — שר-הבטחון הצרפתי שעל שמו נקרא קר-הביצורים, „הבלתי ניתן לפריצה“, שנפרץ בנקל על-ידי המרשל רומל הגרמני בשנת 1940.

חטאי הליכוד הלאומי

שלושה הם חטאי הליכוד הלאומי, ועל שלושתם לא נמחל. החטא הראשון הוא חוסר כל יכולת להחליט החלטה ברורה בשעה גורלית זו, כאשר דרושה החלטה אמיצה, נועזת ובעלת מעוף.

אבדה שנה שלימה בחוסר החלטה, ועל כן גם בחוסר פעולה. לא נוצלה ההזדמנות ההיסטורית להידברות עם האומה הפלסטינית. הוחמצה ההזדמנות ליוזם מות-שלום נועזות, שיכלו לשנות את המערך העולמי והמרחבי, להפוך את ישראל לסובייקט פעיל ויוזם, תחת הפיכתה אובייקט ליוזמות זרות. מחזלל הרה-אסון זה נושא בחלק מן האחריות לעובדה שבמשך שלושה-עשר חודשים לא התקדמנו אף מילימטר אחד לקראת השלום.

ואפשר לשאול: האם המשך מצב-החירום הוא המחייב, כביכול, את המשך קיום ממשלת-הליכוד-הלאומי או שמא נכון ההיפך — המשך קיום ממשלת-הליכוד-הלאומי הוא המתע יוזמה לחיסול מצב-החירום?

החטא השני של הליכוד-הלאומי הוא היעלם אופוזיציה חזקה — חזקה בכמות, לא רק באיכות. — במדינה.

דמוקראטיה אינה יכולה לפעול ללא אופוזיציה גדולה.

בהיעדר אופוזיציה, מתנוון הפארלאמנט, ולכך אנו עדים.

בהיעדר אופוזיציה, הופכת השררה לשיגרה, מתפשטת ומתנפחת הביורוקרטיה.

בהיעדר אופוזיציה, הופכים כל תהליכי השלטון לתהליכים של חלוקת-שלל, של מקח וממכר, של אינטריגות מאתורי הקלעים. והרי הפרשה העומדת היום לדיון — אם אפשר לקרוא לזה דיון — היא הדוגמה לכך.

שלושה-עשר חודשים אלה, מאז גמר המלחמה ועד היום, הוכיחו דבר שאמרנו אותו במשך שנים: שאין כימעט כל הבדל בין מפלגות המישטר הישן, מחדות ועד מפ"ם, מאגודת ישראל ועד ל"ע.

כל אלה אינן אלא סיעות של מפלגת גדולה אחת. מפלגה זו שלטת עתה במדינה בהארמוניה עילאית. אין בין סיעותיה שום חילוקי-דיעות של ממש, אלא רק סכסוכים על חלוקת-השלל, שום דבר מהותי אינו מפריד ביניהן, זולת פראזות מימי מתרשלה, שגם בעליהן חדלו מזמן ליחס להן חשיבות כלשהי. גם זאת מוכיחה הפרשה העומדת כאן לדיון, על משבריה המגוחכים, שזיעזעו כביכול את הליכוד הלאומי.

מבחינה זו אנו נמצאים בדרך המלך למישטר חד-מפלגתי, עם כל תופעות ההסתאבות, ההת-נוונות וההסתיידות הכרוכות בכך.

* על כך הגיב ראש-הממשלה, בדברי הסיכום שלו:

לוי אשכול: ...איך אומר חברה-כנסת אורי אבנרי? — חשוב שהאופוזיציה תהיה גדולה וחזקה במיספר. מזה אני מבין שהוא רצה להגיד שהאופוזיציה הקיימת היא חזקה באיכות...
אורי אבנרי: נכון!

לוי אשכול: אינני רוצה להתחכך על כך, אולי בהזדמנות אחרת, כאשר יובא עניין אחר לכנסת, אפשר יהיה להתחכך על ערך האופוזיציה.

החטא השלישי של הליכוד הלאומי הוא שגדם הוויכוח במרכז הזירה הציבורית במדינה. הוויכוח על דיעות מוגדרות, ההתמודדות של השקפות — אלה הם דם-תמצית של דמוקרטיה היה ופעילה.

אריה בן-אליעזר: אם אין הבדל ביניהם, על מה יכול להיות ויכוח?

אורי אבנרי: אולם ההיסטוריה...

אריה בן-אליעזר: תשיב. אם אין הבדל ביניהם, איזה ויכוח יכול להיות?

אורי אבנרי: גם קודם לא היה ויכוח אמיתי. אולם באופוריה של הליכוד הלאומי נעלם

הוויכוח לגמרי, זולת ההתנצחות בין אישים תאבי-שררה. אם בכלל עוד יש ויכוח, הריהו מתנהל

בין הגופים הקטנים הנמצאים מחוץ למישטר, כמנון, או המתיימרים להיות מחוץ למישטר.

כבוד היושב-ראש, הליכוד הלאומי הוא אסון לאומי. ממשלה זו, שקמה לצורכי המלחמה, שנועדה לששה ימים, הפכה לאנאכרוניזם כבר ביום השביעי.

לה מתאימות המילים שהטיח אוליבר קרומול בפני העסקנים של תקופתו: „ישבתם כאן זמן רב מדי, לעזמת התועלת שהבאתם. לכו לכם, למען השם — לכו!“

אבן פינה — או אבן נגף?

מהו התפקיד האמיתי של אבא אבן בממשלת הליכוד הלאומי?

אם תפקידו האמיתי הוא לספק כיסוי בינלאומי להמשכת הסטאטוס-קו, כלומר להחזקת השטחים תחת שלטון ישראלי ישיר, לקראת התנחלות וסיפוח — כי אז אבן הוא גאון. בנוסחותיו המבריקות הוא מצליח לצמצם — בינתיים — עד למינימום את הלחצים הבינלאומיים התובעים הסדר אחר. הוא פורק ממדינות ערב את נשקן הפוליטי, הוא מביס את אויבי ישראל בזירה הבינלאומית, הוא מונע את אובדן אהדתה של דעת הקהל הזאורה בעולם. בכך הוא עולה לאין שיעור על הגישות הפרימיטיביות של אבירי ארץ-ישראל, „השלימה“, הרוכבים על יצרים לאומניים משולהבים.

אומנם, מדי פעם משמיע אבן דברים, שמהם משתמע כאילו הוא מוכן לוותר על „הרבה מאוד שטחים“ למען השלום. אך דברים אלה נאמרים כדי לסבר את אוזני העולם, כמו למשל דבריו שצוטטו לעיל בדבר הצורך לקבל „החלטה באמצעות הרוב“. אלא שכפרקליט-אמן מקפיד אבן תמיד, בניסוחיו המרקיעים שחקים, להצמיד לדיבורים אלה תנאים, המבטיחים מראש ששום ממשלה ערבית לא תוכל לקבל את ההצעות הנדיבות. אולם, אם נדון את אבן על-פי מטרותיו המוצהרות, כלומר השגת שלום אמתי, השתלבות ישראל במרחב, יצירת מסגרת קבועה לחיים משותפים — כי אז קשה להכתיר את אבן בכתר הגאונות הצרופה. מבחינה זו לא עשה אבן דבר, כי — כפי שציין אבנרי באחד מנאומיו — כשמו כן הוא, אבן גדולה ומוצקה, שהיא סמל הסטאטיות בטבע, ולא דווקא סמל הדינאמיות.

במיסגרת הוויכוחים שנערכו בכנסת על תקציב משרד החוץ, ניסינו, מחד, להבליט את מחדליו של אבא אבן, ומאידך — להצביע על הדמיון הרב שבינו לבין שאר עמיתיו בממשלה:

אין ויכוח בין אבן ובינינו על העקרון שלא נחזור לעולם — וגם אנו, כמוהו, מדגישים את המילה לעולם — למצב שהיה קיים לפני החמישה ביוני 1967.

אין ויכוח בין אבן ובינינו על העקרון שלא תיתכן נסיגה של צה"ל מן השטחים הכבושים ללא הסדר המבטיח שלום ובטחון.

אולם מבאן והלאה מתחיל הוויכוח. מהו המצב החדש שאנו צריכים לחתור אליו? מה זה בכלל שלום? עם מי שלום? איך מגיעים אל השלום?

אבן תובע חזרה-שלום חתום כדין, אחרי משא-ומתן ישיר וגלוי עם הערבים. והוא מציין בצער

כי שום ממשלה ערבית אינה מוכנה לא לזה ולא לזה, וכי אין גם סימנים שממשלה ערבית תסכים לזה או לזה בעתיד הנראה לעין.

זוהי אמת. אבל אין זאת כל האמת. אין זאת, אפילו, עיקר האמת.

כי ישנו עם ערבי אחד, שאינו מיוצג עדיין על-ידי ממשלה רשמית, המוכן גם להכרה בישראל, גם למשאומתן ישיר, וגם לתוזה-שלום.

לא אנתנו לבדנו אומרים זאת. אומרים זאת שרי החוץ של ישראל — גם השר אבא אבן וגם השר משה דיין.

השר אבן אמר אתמול: „סלידה ממלחמות פוקדת את הציבור הערבי החי אתנו עתה. שהרי על גבו חרשו יוזמי-מלחמות במדינות השכנות. במגעים עם נציגיו ואזרחיו של ציבור זה אני מתרשם, שבצד רצונו לשמור על זיקה רצופה לכלל העולם הערבי, הוא חש, יותר מציבורים ערביים אחרים, את אי-סבירותה של מלחמה מחודשת, ואי-נמנעותם של חיי קרובה ומגע אתנו. כאן יש מנוף מדיני שחובה עלינו להפעילו.“

כל מילה זהב.

מה גם שבכך חוזר השר אבן כמעט מילולית על דברי השר דיין, המכהן כשר השטחים המוחזקים, שאמר בבית זה לפני שבועיים, כי העם הערבי הפלסטיני שואף להידברות עם ישראל, ומתנגד לכל מלחמת-שיהרור, הן זו שבאה מבפנים, הן זו הבאה מן החוץ.

אם כן, מדוע אין מצידנו אותה הידברות שהשר דיין דיבר עליה? מדוע אין מפעילים את המנוף, אותו מזכיר השר אבן?

או"ם-שמום או פלסטיין?

האם תנאי הוא, בעיני מר אבן, שכל עמי ערב יחתמו על חוזה-שלום עם ישראל?

האם הוא דורש חתימה אישית של מאה מיליון ערבים, ממאראקש עד מוסול, כולם יחד וכל אחד מהם לחוד?

האם הוא דורש משאומתן בצוואת של כל ממשלות ערב?

או שתביעתו מתמלאת במשאומתן עם עם ערבי אחד, בחוזה שלום עם הנהגה ערבית אחת?

ואם כן, במה נופל העם הפלסטיני מן העם שמעבר לירדן?

האם רק מפני שבממשלת הליכוד-הלאומי יושבים אנשים הרוצים בסיפוח השטחים, בניגוד לדעת מר אבן, אנשים השוללים את זכותה הלאומית של האומה הפלסטינית?

אנו אומרים: הבה ונכיר בהנהגה מוסמכת של האומה הפלסטינית, כשותף למשאומתן ישיר, במגמה להגיע לחוזה-שלום רשמי עמו, תוך כינון מדינה פלסטינית שתהיה קשורה באמנה בטחונית, כלכלית ומדינית עם ישראל.

כך נשיג לא רק שלום רשמי ראשון, אלא גם נשמור על שלמות הארץ.

ואם נכלכל מעשינו בתבונה, נביא גם להצטרפות עבר-הירדן, בהמשך הדרך, לפדרציה.

מדוע אין השר אבן הולך בדרך זו? מדוע אינו מציע זאת אפילו בממשלה, ובראיונות התכופים בעתונות?

מדוע הוא מקדיש זמן כה רב לשיחות עם המתווך יארינג, המייצג מוסד ערטילאי — שלא להשתמש במילון של סיעת-יחיד אחרת בכנסת, שכינתה מוסד זה בשם או"ם-שמום — תחת לעודד את הגורם הפלסטיני, שהוא ממשי, שהוא הגשר בינינו ובין מדינות ערב?

אמנם, מדיניות-החוף הישראלית כלפי האומה הפלסטינית אינה נתונה בידי השר אבן, אלא בידי השר דיין, שהפך בדרך זו לשר-חוף שני. השר דיין אף מתנהג כשר-חוף, כשהוא מציע בחברון ובג'נין הצעות מדיניות — אם כי מעורפלות, ואולי דו־משמעיות — לערביי פלסטין.

כבוד היושבת-ראש, הדרך האמיתית להשגת שלום בפועל צעד אחרי צעד, עוברת בפלסטין, ומשם למצריים.

מדיניות מעשית זו היא בניגוד למיסטיקה של חוזה-שלום בין ישראל והעולם הערבי. מיסטיקה זו היתה תמיד מופלאה בעינינו.

מה טיבה הממשי? אילו הוכרח עבד־אל-נאצר אחרי מיבצע סיני לחתום על חוזה-שלום רשמי עם ישראל — מה היה מונע ממנו במאי 1967 לטעון כי חתם תחת לחץ, וכי התימתו בטלה, כפי שטען לגבי חופש-השייט במיצרי טיראן?

לחוזי-נייר יש ערך מוגבל, אולי סמלי ופסיכולוגי — אבל השלום האמיתי פירושו הסדר של בעיות, וקודם כל בעיית ארץ־ישראל.

ואסיים בדברי השר אבן מאתמול: «האופק שלנו אינו השלמה אדישה וסבילה עם מחזוריות בלתי-פוסקת של מלחמות, כי אם מאמץ, ככל שידנו תשיג, להבטיח שלא תשוב מלחמה להתלקח.

»כך, ורק כך, נפרע את חובנו לאלה שהעלו על המיזבח את תפארת חייהם».

דרוש מיניסטריון חדש!

בנאום אחר ציינו כי משרד החוף הישראלי אינו ערוך כלל למלאכת השלום, וכי יש להוציא משימה זו מידי אבן ואנשי משרדו, ולהעבירה לידי מיניסטריון ממלכתי חדש, אשר יהיה אמון על מלאכת השלום, ומצוייד למשימה זו:

- למיניסטריון כזה, אילו קם, היינו נותנים את ההנחיות הבאות לפעולה:
  - (1) לקרוא לעם הפלסטיני באשר הוא, להקים הנהגה לאומית שתיכנס למשא-ומתן גלוי להשגת שלום של ביטחון וללא סיפוח.
  - (2) למסור להנהגה זו תוכנית שלום מגובשת, שעיקרה תקומתה של מדינה פלסטינית בכל השטח המוחזק של יהודה, שומרון ורצועת עזה, בתנאי ששתי מדינות ארץ־ישראל תהיינה קשורות ביניהן מראש באמנה מחייבת ובת־קיימא.
  - (3) להכליל באמנה זו את העקרונות של תנועה חופשית בכל רחבי הארץ לאזרחי שתי המדינות, תיאום כלכלי ואי-התנחלות ללא הסכמה הדדית.
  - (4) לשמור על אחדות ירושלים, כבירת שתי המדינות, על-ידי מתן מעמד סביר ומכובד לעם הפלסטיני בה.
  - (5) להבטיח, בערבות צבאיות ממשיות בשטח, את הפיכת מידבר-סיני ונהר הירדן כגבולות ביטחון משותפים של שתי המדינות.
  - (6) לפתור פיתרון שלם וצודק את בעיית הפליטים, על דעתן ועל אחריותן של שתי הממשלות.

(7) להזמין את עבר-הירדן להצטרף לפלסטין, או להשתלב באמנה כיחידה שלישית.

(8) לשמור את הזיקה של מדינת-ישראל לעולם היהודי ואת זיקת פלסטין לעולם הערבי.

כבוד היושבת-ראש, משא-ומתן זה ייפתח, מן הסתם, על-ידי הידברות בין ישראל למנהיגי העם הפלסטיני בשטחים המוחזקים.

אלם יש להודיע מראש כי ישראל מוכנה בכל עת לצרף למשאומתן, במעמד נאות, את מנהיגי „אליפתח“ ושאר אירגוני-הלוחמה הפלסטיניים, אם מוכנים הם להמיר את נתיב הטרור בנתיב של הידברות תוך כבוד הדדי.

לא אנהנו נבחר את מנהיגי העם הפלסטיני, ואין לנו ענין בקוויזלינגים. האומה הפלסטינית תבחר את מנהיגיה, ותאשר את ההסדר שיושג בדרך של מישאל-עם חופשי.

הסדר עם עבד-אל-נאצר

ייתכן מאוד, שמנהיגי פלסטין לא ינהלו עמנו משאומתן ללא אישור גלוי או סמוי של מצריים. אדרבא — נעודד אותם לקיים מגע עם נשיא מצריים, ותוך כדי כך לתווך בינו לבין ישראל, כך שהסדר מדיני ישראל-מצרי יהיה צמוד לחוזה-השלום הישראלי-פלסטיני.

הסדר זה חייב להבטיח חופש מאיום צבאי, להלכה ולמעשה; מעבר חופשי בתעלה ובמיצרים; הפסקת הלוחמה; הכרה בריבונות ישראל ובגבולותיה; והודעה כי השלום הפלסטיני הביא לידי סיום את הסיכסוך בין ישראל והעולם הערבי.

ולאלה האומרים כי הדבר אמנם רצוי אך אינו אפשרי — אחת תשובתנו: יועמד הדבר במיבחן של ביצוע. מיבחן זה אין מה להפסיד בו — אפשר רק לזכות בו.

זהו השלום הרצוי, זהו גם השלום המצוי. והברירה היחידה, היא בינו ובין שלום כפוי, או גרוע עוד יותר — מלחמת-נצח, עד כדי התאבדות גרעינית הדדית.

כדי להשיג שלום זה דרושים, כדברי השר אבן, „מעפלי דמיון ותגופת העזה“ — וחבל שהיא ומשרדו חסרים שתי תכונות אלה לחלוטין.

ההתנחלות

בני הציונות אנהנו.

האומה העברית החדשה, בת ארץ-ישראל, לא היתה קמה, לולא אותה מהפכה מופלאה, אשר שם הציונות היה חרות על דגלה.

מכל מהפכות עולם, אולי היתה זו המהפכה העמוקה ביותר.

היא לא החליפה רק מישטר במישטר, מעמד במעמד. היא העבירה המוני אדם מארצות רבות לארץ עזובה ונידחת; היא הפכה בני חנונים וחייטים לעובדי אדמה וחרושת; היא הקימה לתחייה שפה מתה; היא הניחה יסודות לתרבות חדשה; היא חישלה מוסדות שלטון למדינה שלא היתה קיימת; היא יישבה ארץ, בנתה יישוב.

מהפכה אדירה זו — בחופש נולדה ובחופש התגשמה. חוללה אותה הבחירה החופשית של האדם, לא הכפייה השרירותית של שלטון. ההגשמה העצמית, ההקרבה העצמית, הן שיצרו יש מאין.

ראשוני הציונים, כאשר התכנסו בבאזל לפני שבעים שנה — רק במעורפל יכלו לחזות ארץ רחוקה — נוף מדיני, חברתי ותרבותי החבוי בבכי עתיד.

כמו כל מהפכן בראשית הדרך, יכלו רק לנחש מה יהיה בסופה.

קולומבוס הגדול, עת יצא למסע ששינה את פני העולם, הידע מה ימצא? הוא הפליג לגלות את הדרך להודו — וגילה יבשת שלא ציפה לה. חישוביו היו מוטעים, מכשירי-הניווט שלו פרימיטיביים — אך הוא חולל מהפכה שהטביעה את חותמה על כל מערכות-עולם לחדות.

הציונות יצאה לפתור את בעיית היהודים — ולא פתרה אותה.

היא ביקשה להשמיט את הקרקע מתחת לאנטישמיות — ודווקא בימיה חוללה האנטישמיות שואה שלא ידעו היהודים כמותה מאז ימי ראשיתם.

היא ביקשה לקבץ את הגלויות — והנה אין עליה של ממש לישראל.

היא ביקשה להפוך את יהודי הפזורה לאומה מדינית אחת — וכיום מטרה זו מאתנו והלאה. אך תחת כל אלה חוללה הציונות דבר גדול ומופלא מכל — היא הביאה ללידתה של אומה חדשה, אומה היושבת על אדמתה, הדוברת את שפתה, המקיימת את מדינתה, השלטת על גורלה. אכן, כמו כל מהפכה גדולה בתולדות העמים, גם המהפכה הציונית נפלה קורבן לנצחונה שלה עצמה. זוהי הדיאלקטיקה של המהפכה.

בהולידה את האומה העברית, בהולידה את מדינת ישראל, הפכה הציונות את עצמה למיותרת.

(דברים שהושמעו עליידי אבנרי בישיבה מיוחדת של הכנסת לציון 70 שנה לקונגרס הציוני הראשון בבאזל 50 שנה למתן הצהרת בלפור).

אכן, בני הציונות אנחנו. כמו בן מתבגר, העוזב את בית הוריו לחיות את חייו שלו, עלינו לזכור הורתנו בתודה, אך בשום פנים אסור לנו להשתעבד לה ולמושגיה. דור דור וחיו שלו, צרכיו שלו, אתגריו שלו, תשובותיו שלו. בהתכנסם בבאזל לכינוסם ההיסטורי, בכותבם את ספריהם במזרח-אירופה, בשומרם על הארץ המובטחת, לא ידעו אבות הציונות כי בארץ זו חי עם שני, וכי קמה תנועה לאומית ערבית ברחבי המרחב.

בנימין זאב הרצל, בכותבו את הספר המהפכני „מדינת היהודים“, לא הזכיר אף במילה את שיש עם ערבי בארץ-ישראל. כעבור שנים, כאשר בא אליו מכס נורדאו וקרא לעברו: „לא ידעתי שיש ערבים בארץ, לא אמרת לי זאת“ — לא היה בפי הרצל מענה.

הציונות לא הצליחה למצוא תשובה לבעייה העיקרית שעמדה בדרכה בארץ ישראל: הבעייה הערבית. כך נולד מעגל-הקסמים הנמשך עד היום: חוסר התשובה הציונית לבעייה הערבית הוליד את הקו האנטי-ציוני של התנועה הלאומית הערבית. התנגדות זו הכריחה את הציונות לבקש בעלי ברית בקרב המעצמות הזרות, שביקשו לבלום את הלאומיות הערבית. ברית זאת, מצדה, הגבירה את התנגדות הערבים לציונות. מובן, שבעקבות התפתחות זו מתייצבת בפני דורנו הבעייה בכל חומרתה: האם אנו, בני האומה העברית החדשה, אדוני גורלנו, נפרוץ בעוד מועד את מעגל הקסמים הקטלני ונדע לצאת לדרך חדשה של השתלבות במרחבנו, או שנחיה את כל חיינו בצל המחול של אתמול?

בני הציונות אנחנו, אך דרכנו — דרך חדשה היא.

דרכנו מובילה לשלום, להשתלבות ישראל במרחב, לכינון מיסגרת חיים חדשה שבה יחיו ויפעלו בצוותא התנועה הלאומית העברית והתנועה הלאומית הערבית. חזון זה — היום הוא נראה רחוק ודמיוני. הוא משמש נושא ללעג ולקלס בפי „ריאליסטים“ מדומים, קטני-אמונה.

אך הרי זה בדיוק היה גורל חזונו של הרצל עצמו בדורו!

כמוהו, נאמר אֵנחנו היום: „אם תרצו — אין זו אגדה“.

האם עומדת בראש המדינה הנהגה המסוגלת לפרוץ מעגל קסמים זה?
את דעתנו על הנהגה זו הבענו באום, שנישא בעיקבות כינון הממשלה החדשה, לאחר פטירת ראש הממשלה המנוח.

ממשלת האימוביליזם

יירשם נא בפרוטוקול כי הרמנו את קולנו נגד ממשלה זו.

יירשם נא בפרוטוקול שהזהרנו בפניה את העם, עוד בטרם נבססה לתפקידה.

זוהי ממשלה רעה.

מכל הממשלות האפשריות, זוהי הממשלה הגרועה ביותר.
מכל המועמדים לראשות-הממשלה, ראש-ממשלה זו היא הפחות מתאימה.
ומכל השמות שאפשר להדביקם לממשלה זו, שם אחד מביע את מהותה יותר מכל:
ממשלת אימוביליזם.

אימוביליזם פוליטי. אימוביליזם גיאוגרפי. אימוביליזם ביולוגי. אימוביליזם אידיאולוגי.
זהו האימוביליזם המוחלט בענייני פנים.

עצם שיטת בחירתה של ממשלה זו היא ביטוי לאימוביליזם זה.

כי מי בחר בה? מזכירי מפלגות שהתייצבו לבחירות בפעם האחרונה בסתיו 1965 — שנה
יחצי לפני מלחמת-ששת-הימים אשר שינתה את מציאותנו, אשר העלתה בפנינו אתגרים
חדשים בתכלית, אשר גרמה להיערכות שונה לחלוטין של הכוחות במדינה.
והנה, תחת לקיים מייד בחירות חדשות, תחת לתת לציבור את האפשרות להביע מחדש את
דעתו לאור המציאות החדשה — מוקמת ממשלה חדשה על-ידי מערך מפלגתי שאבד עליו הכלת.

אלה הם מקימי הממשלה. ומי הם חבריה?

ממשלה זו היא פקק בצוואר-הבקבוק של חילופי-המישמרות במדינה.

הארץ כולה זועקת לחילופי-מישמרות.

והנה קמה ממשלה שהצעיר בשריה עבר את גיל ה-50, שגילה הממוצע הוא מעל 60, שכמה

מחשובי שריה עברו את גיל ה-70.

דור שלם חדש, שהגיע לבגרות מדינית: הדור המקיים את המוסד היעיל והמוכשר ביותר
במדינה, צה"ל; דור שבניו כבר הגיעו לעמדות-מפתח בכל שיטחי היצירה הלאומית — לדור זה
אין זכר בממשלה זו. הקשיש באלופי צה"ל לא הגיע לגילו של הצעיר שבשרי-הממשלה. לבני
ה-30 וה-40 אין מקום בצמרת המדינית של מימסד מאובן זה.

אימוביליזם ביולוגי זה לא היה חשוב כשלעצמו, לולא היה ביטוי מובהק לתופעה מסוכנת

הרבה יותר: האימוביליזם האידיאולוגי.

שמענו את קווי-היסוד ואת דברי ראש-הממשלה, פירות-הפאר של מיטב מוחות המימסד,
שטרחו ימים ולילות על יצירות אלה.

אילו יצירות! אתגרים של היום, תשובות של אתמול, סיגנון של שילשום.

אנו עומדים בפני אתגר ביטחוני, שמעולם לא ידענו כמותו — אתגר של אירגוני-חבלה
המצליחים בפעם הראשונה להקים מחתרות עממיות רציניות. תשובת הממשלה היא „חומה
ומיגדל“ משנות השלושים, „התנחלות“ במליצות העלייה השנייה.
והרי מדיניות השר דיין בשטחים מתמוטטת לנגד עינינו.

אנו עומדים בפני אתגר מדיני, בדמות התעוררותו הלאומית של העם הפלסטיני, ההופך
גורם מרכזי בעולם הערבי. תשובת הממשלה היא — התעלמות גמורה, ברוח הטיעון הציוני
משנות העשרים, זמן רב לפני שארלוזורוב גילה את העם הפלסטיני וטען כי א"י ופלסטין
יכולים לדור בכפיפה אחת.

אנו עומדים בפני אתגר בין-לאומי, כאשר ארצות-הברית וברית-המועצות מתחברות מול
האיום הסיני, ומתכוננות לכפות הסדרים על איזורי-המחלוקת העלולים לגרור אותן לעימות
ביניהן. תשובת הממשלה היא — להגביר את ההסברה הציונית, להגביר את המונולוג ששוב
אינו משכנע איש בעולם.

והרי מדיניות השר אבן מתמוטטת לנגד עינינו. ממשלה זו חיה בעולם פרטי משלה. עולם של אידיאולוגיה הנוטה. ממילא אין היא מסוגלת להדביר את המציאות במהירות, ולא-כל-שכן להטביע עליה את חותמה. גרוע מכל, מסוכן מכל, האימוביליזם הפוליטי והגיאוגרפי. ממשלה זו תדבר על שלום. אך ממשלה זו כלל אינה מסוגלת לעשות דבר למען השלום. מליצות צדקניות מלפני שני דורות יבואו במקום המעשה. ההכרעה ההיסטורית העומדת לפנינו היא — שלום בלי סיפוח, או סיפוח בלי שלום. ואילו בממשלה זו אין אף שר אחד — אף לא אחד — המוכן לוותר על סיפוחים. לכן מסרבת הגברת מאיר לפרסם מפות של שלום. חלק מן השרים, בהנהגת השר בגין, רוצה בסיפוח כל השטחים הכבושים. רוב השרים דוגל במה שמכונה תוכנית-אלון, שעיקרה: סיפוח רמת-הגולן, ביקעת-הירדן, חוף ים-המלח, רצועת עזה, צפון-סיני ושארם אל-שייך, נוסף על ירושלים, כמובן. חלק מן השרים, ובראשם שרי מפ"ם, רוצים בסיפוח רמת-הגולן, שטחים מסויימים לאורך הקו הירוק ורצועת-עזה — נוסף על ירושלים. מכיוון שאין אף מנהיג אחד בעולם הערבי ובעם הפלסטיני המוכן לעשות שלום על סמך תוכנית-סיפוח אלה, כולן או חלקן, הרי מובן כי הממשלה כולה תפעל על פי תוכנית בגין — הישארות בכל השטחים, ויתור על כל יוזמת-שלום. פירוש הדבר: הפיכת מישטר-הכיבוש ללחם-חוקנו, הידרדרות איטית אך עיקבית של מצב הביטחון הפנימי, התרחבות התהום בינינו ובין העולם הערבי, התגברות המהפכה הערבית בדפוסים המסכנים את עתידנו. הידיים הם ידי השר בגין, אך הקול יהיה קול העלייה השלישית של הגברת גולדה מאיר. כל זה בתוספת המליצות של מפ"ם, שהתחננה ממש על ברכיה בפני אנשי ארץ ישראל השלימה" להישאר בממשלה. בממשלה זו אין אף שר אחד הדוגל באותו פיתרון הכובש במהירות את המיון העולם. והמושע בתכיפות גוברת גם בפי אישים ערביים — כינון שלום ישיר בין מדינת-ישראל ובהמשך בתכיפות פלסטינית שתקום, תוך הסדר עם העולם הערבי ועזרת המעצמות. זהו רעיון בן-זמננו — ועל כן אין לו מקום בעולמה הנפשי של ממשלת מאיר. איננו יכולים למנוע את הקמתה של ממשלה זו, אף שבעינינו היא אסון לאומי. אנחנו יכולים רק להתריע נגדה — ולקוות שהתחושה הבריאה של העם, של הדור הצעיר, ישים לה קץ בהקדם האפשרי. זוהי הממשלה ה-14 בישראל. הגימטריה שלה היא: די!

אזהרה!

טעות היא לחשוב שלא נפלה אצלנו כל הכרעה. ההכרעה נפלה מכבר, היא נפלה עוד לפני מלחמת ששת הימים. שנים רבות לפני כן. התנועה הציונית היתה באז ומתמיד תנועה נחלנית. המפעל הציוני בארץ-ישראל עומד בעיקר בסימן ההתנחלות. אומנם, לפני מלחמת ששת הימים — לא חשב איש ברצינות על התנחלות בשטחים שאינם בשליטתנו, אך משנכבשו השטחים גערה מחדש — תחילה אולי באופן בלתי מודע — התודעה הנחלנית. ניתן כיום להניח כי ברבות הזמן — כפי שכבר ארע בעבר בתולדות ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל — תהפך תודעה בלתי מודעת זו לכמיהה מודעת, שיש לעשות הכל למען הגשמתה.

פה ושם החלו כבר בהתנחלות, ואנו בכנסת חיפשנו הזדמנות מתאימה כדי לומר את דברנו בסוגיה זו. ההזדמנות גקרתה לנו כאשר שמואל תמיר העלה הצעה לסדר היום, בה תבע להתנחל מיד בכל השטחים המוחזקים, בטענה שזה יבטיח את השלום. ראש הממשלה המנות, לוי אשכול, ענה בסגנון לגלגני, ותבע להסיר את ההצעה מסדר היום משום שהממשלה מטפלת בכל המרץ בהקמת התנחלויות. הצעתו נתקבלה.

אבנרי נמנע מהצבעה ואגב הנמקת ההימנעות, הצהיר :

נמנעתי מהצבעה, כי לא ידעתי מה ההבדל בין שני הצדדים.

זהו ויכוח בין שני בחלנים. הקול קול תמיר, והידיים ידי אשכול. ואני אינני פחד מהקול של תמיר ; אני פחד מהידיים של אשכול.

ההכרעה שלפנינו היא הכרעה גורלית. ההיסטוריון בעוד מאה שנה יאמר : כאן, בנקודה הזאת, נפלה ההכרעה על גורל המדינה.

התנחלות פירושה סיפוח. אם היה איזה ספק בכך, בא ראש-הממשלה שלשום, ובתשובה לשאילתה שלי אמר בפירושו : במקום שתקום התנחלות, שם מדינת ישראל.

מנחם יריד : כואב לך על כך ?

אורי אבנרי : סיפוח פירושו שלא יהיה שלום ; לא עם המדינות הערביות שמסביבנו.

לא עם הפלסטיני שבתוך הארץ.

ההנמקות של חבר-הכנסת תמיר היום, ובפעמים אחרות, מזכירות לי ספר בשם 1984, שעליו מתנוססת הסיסמה "המלחמה היא שלום ; העבדות היא חרות ; הבערות היא כוח".

כנגד זה אנו אומרים : אין עתיד ללא ביטחון ; אין ביטחון ללא שלום, ואין שלום ללא הכרה בזכויות הזולת.

מיום ליום מתרבות ההוכחות לכך שהעם השכן מוכן להידברות של שלום. למושל סקרנטון הוגשו, באמצעות השגרירות האמריקאית, שתי עצומות של ערבים פלסטיניים, שרצו להביע באוזניו את רעיון הקמתה של מדינה פלסטינית, שתחיה עמנו בשלום. היתה הכרתו של השיך אל-גיעברי בזכות מדינה פלסטינית ; היה מאמר של עזיז שאחדה בזכות מדינה פלסטינית ; היה מאמר של עסקן חשוב, אל-פארוקי, בעתון "אל-קודס" המופיע כאן בירושלים, בזכות מדינה פלסטינית.

חשוב מכל : אף אחד מאלה, שקראו בגלוי להקמת מדינה פלסטינית, לא נפגע עד היום הזה על-ידי שום מעשה-טרור של אירגוני-התבלה. זוהי עובדה שיש לתת עליה את הדעת !

כשעלה בפעם שעברה על דוכן זה, קרא חבר-הכנסת תמיר שיר של משורר מסויים. אקרא כאן את הדישה הנגדית, קטע שפורסם היום בעתון, בעתון "הארץ" :

"בכבוד הראוי, תיבת-דואר 4684 תל-אביב, הידועה בציבור כתנועה לסיפוח השטחים המשחררים :

אני שונאת אותך.

את המודעות הדמגוגיות הפוטשיסטיות שלך, את ההיסטריה הלאומנית המבחילה שלך, את פניותיך לגנרלים שיקחו את העניינים לידיים, את עצם קיומך.

לכי בדרך כל הארץ (השלמה)

חתום : סילבי קשת."

ההחלטה על ההתנחלות פירושה בחירה היסטורית. זו הבחירה העומדת לפנינו היום ; מדינת צלבנים נחיה על חרבה לנצח ; או מדינה החיה לבטח, בשלום וברוחחה.

כבוד ושוב-ראש, אני חזר, אגני רוצה להביע את תרדתי העמוקה הזאת. שכאן יתקבלו

הכרעות היסטוריות בלי שיתופו של העם, בלי שיתופה של הכנסת, על-ידי 22 חברי-הממשלה לבדם.

תהיה ההכרעה כאשר תהיה — ההיסטוריה תתבע אותנו, חברי-הכנסת, לדין, אם נתקבל החלטה כלאחר יד, בלי שאנחנו נדון בעצמנו.

מתחלי חברון

ממשלת ישראל לא חשבה כלל להתייצב ברצינות בפני האתגר המרכזי של דורנו: השגת השלום. היא נגררה אחרי עובדות שנוצרו על-ידי אחרים. בחברון, הלכה לה קבוצת אנשים, קבוצה של אנשים בלתי-אחראיים, מטעם תנועה שעם ראשי אוהדיה נמנים גם פאשיסטים מוצהרים — והתנחלה שם בבית-מלון, קבוצה זו רימתה את שלטונות צה"ל ומעלה באמון המושל הצבאי. הממשלה גילתה כאן אוזלת יד גמורה. היא לא התייצבה מאחורי המושל הצבאי. שני שרי ממשלה רצו לחברון כדי לברך את המתנחלים. שר העבודה דאז, יגאל אלון, הדוגל בסיפוח עמק-הירדן אך בהחזרת חברון לחוסיין, הבטיח למתנחלים אלה שיכון ועבודה, ולמעשה ריבונות ישראלית מלאה.

החלטנו לנצל את המיכסה שניתנה לנו ולהקדיש אחת ההצעות לסדר יום שהוקצבו לסיעתנו לפרשת ההתנחלות בחברון:

מי הם הצדדים בוויכוח הזה?

מצד אחד: המושל הצבאי של צבא-הגנה-לישראל.

מיהו המושל הזה? קלגס? שליט עריץ?

המושל הצבאי בחברון הוא האיש האחראי לבטחון מדינת-ישראל, הוא האחראי לבטחון המתנחלים, הוא האחראי לבטחון החיילים, שהם בני העם כולו. הוא אחראי לחיי נשים וילדים במדינת-ישראל. הוא אחראי למניעת אי-שקט. הוא אחראי לשמירת הבטחון.

עליו רובצת אחריות עצומה — לא לחברון בלבד, כי אם לכל מדינת-ישראל.

האם לא ראוי המושל הצבאי הזה, בתפקידו האחראי הזה, למלוא הגיבוי והתמיכה של הבית הזה, של העם הזה, ובייחוד של אותם שהם הראשונים לצעוק הידד, כאשר מזכירים את שמו של צבא-ההגנה-לישראל?

ומצד שני: קבוצת אנשים שהלכו לחברון.

לא חשוב מי הם. לא חשובה השקפתם. חשוב מה עשו, ומה הם עושים.

הם באו לחברון במירמה ובכחש, ותוך מעילה באמונו של אותו מושל צבאי. אישר זאת שר-הביטחון מעל במה זו. הם ביקשו רשיון ל-48 שעות, על-מנת לרמות. את מי לרמות? את צה"ל, את האיש האחראי לביטחון בחברון ובמדינה.

קריאה: אתה מבקש את גירושם?

אורי אבנרי: עוד אגיד מה אני מבקש.

הם נשארנו בחברון אחרי נסיגת הממשלה בפרשה זו, נסיגה שביישה את המושל הצבאי, שבאה בניגוד לדעתו של האיש הפועל על-פי שיקולים ביטחוניים.

ואיך הם התנהגו במקום? זכורים לנו הדיווחים על תהלוכות והפגנות חמושות, תוך התגרות בתושבים. זכורה לנו הפגישה עם ראש-העיר, הפגישה שהמושל הצבאי הפסיק אותה, הפגישה בה אמרו המתנחלים לג'עברי: אתם, תושבי חברון, יכולים להישאר כאן או ללכת מכאן. לאתר מכן התחיל אחד המתנחלים — נדמה לי כי הוא אחד מהשלושה שעליהם חל צו-הגירוש — להיצמד לראש-העיר, כשהוא נושא נשק. הוא הלך אחריו לכל אשר הלך, כדי להטיל עליו אימה וטירור.

אחרי כל אלה, האם מפליא שהמושל הצבאי זועם על האנשים האלה? האם אין זה טבעי שהוא רואה במעשיהם חבלה בתפקידו, תפקיד השמירה על הביטחון?

מה מטרתם של המתנחלים האלה?
האם זו באמת קבוצה של אנשים דתיים, שבאו לחדש חיים דתיים בחברון? האם זו באמת מטרתם?

לא, הם באו בשם „תנועת ארץ-ישראל השלמה“, לא כדי לחדש חיים דתיים בחברון, אלא כדי לעשות מעשים פרובוקטיביים שנועדו להביא לסיפוח חברון לישראל — וזאת בלא החלטת הממשלה.

הם באו להכריח במעשיהם את הממשלה לעשות מעשים שאינם מתקבלים על דעת העם, שהעם לא הכריע בעדם, שהממשלה לא החליטה עליהם, שאין להם רוב, לא בממשלה ולא בכנסת זו, ועוד פחות, כך אני מקווה, בכנסת שתבוא.

האם באמת באו אנשים אלה בתום-לב להתפלל? לחדש ישיבה? האם בשביל זה נתן להם בעל-הון מסויים 2,000 ל"י ליום?

יצחק רפאל: זו סתם עלילה!

אורי אבנרי: הם באו בשם „תנועת ארץ-ישראל השלמה“, שאינה תנועה דתית, אלא תנועה לסיפוח השטחים למדינת-ישראל. איני מתווכח עכשיו על דיעותיהם, זכותם להטיף לדיעותיהם בדיוק כזכותי להטיף לדעותי.

שמואל תמיר: אוי לממשלה, שאתה צריך להיות סניגורה!

יוסף פישר: אני באמת מרגיש לא נוח, כחבר קואליציה.

אורי אבנרי: שמענו כבר את הדברים שלכם. שמענו את הסיגנון שלכם, שהוא סיגנון פאשיסטי מימים ימימה.

שמואל תמיר: תשתוק עם ההפקרות שלך... זה המקצוע שלך! תפרסם שער שגי.

אורי אבנרי: זו התשובה של כל הפאשיסטים.

שמואל תמיר: זו הפרנסה שלך, זה צירוף של תבוסתנות. זה מיליטאריזם אינפאנטילי.

אורי אבנרי: כל הדיבורים האלה לא עזרו לך בעבר, ולא יעזרו לך בעתיד.

ואחרי כל המעשים האלה, אחרי ההתחייבות המפורשת שנתנו למושל הצבאי שיישבו בשקט בתוך המיבצר של המימשל הצבאי, הם הקימו בצורה פרובוקטיבית מיבנה, לא כדי למכוד מזון כשר, אלא כדי לקבוע עובדה פוליטית במרכז העיר הערבית.

אליעזר שופמן: העיר היא ערבית?

אורי אבנרי: מבחינת הרכב אוכלוסייתה, היא ערבית.

הם הקימו מיבנה, שכוונתו להרגיז, לעורר תגובה, להוות פרובוקאציה כלפי התושבים. האם פלא הוא, שהמושל הצבאי שלח את חייליו כדי לפרק מיבנה זה? והאם פלא הוא שהחיילים עשו זאת ברצון?

תוך כדי כך התברר שאחד האנשים האלה בכלל נמצא במקום בלי רשות. ואני שואל: חברי ואני הוכינו בשעתו מכות-רצח, מפני שנכנסנו בלי רישיון לאיזור של המימשל הצבאי, לשם עריכת הפגנה של אחווה בשטח של מדינת-ישראל. ראש-הממשלה דאז — על פי עצת-אחיותפל של מי שמשמש כיום כאחד מראשי תנועת ארץ-ישראל השלמה — גייס אז אלפיים שוטרים,

* הכוונה לשירת-האחוה בשנת 1966, שדוכאה לפי עצת איסר הראל, שכינה אז כיועץ ראש-הממשלה.

משוריינים, סוסים וכלבים, כדי למנוע מקבוצה קטנה מאוד של ישראלים לעשות מחווה של אחווה בתוך השטח של מדינת-ישראל.

האם יש דין אחר למי שהולך היום לאזור של מימשל צבאי, בשטח מוחזק, במצב-החירום, בניגוד לתחלפת המושל הצבאי?

יש צד שלישי לפרשה — התושבים של חברון, והאיש הזה ששמו אל-ג'עברי. שר-הביטחון איננו נוכח כאן. בהעדרו, אני רוצה לקרוא דברים שאמר שר-הביטחון על פרשה זו. הדברים נאמרו בראיון שניתן לסופר „מעריב“, ולהלן דבריו של שר הביטחון:

„ייתכן שאילו היו באים לראש-עירית חברון — אל-ג'עברי — ואומרים לו שיש יהודים הרוצים להתיישב בחברון — אינני בטוח שלא היה אומר, בואו נברר איך ומה, מה אתם רוצים? שכונה נפרדת? בתוך העיר? רק לצורכי דת? או גם למטרות חילוניות?“

„אבל אותו ראש עירית חברון, ייתכן שהיה אומר ושואל עוד משהו: האם אתם רוצים לחיות אתנו, או אתם רוצים מה שנקרא — „לגאול את חברון“, ולייחד אותה? כלומר לסלק אותנו, ולחיות במקומנו? אז אתם יכולים, כמובן, בכוח החרב — אתם השליטים היום — לעשות הכל. במשך השנה נרקמה בינינו מערכת-יחסים פחות או יותר הוגנים, כלומר — אנו אומרים להם והם יודעים מה אנו רוצים, מה אנו עושים, ומה איננו עושים. ובמערכת-יחסים זאת, הוא היה יכול לשאול — ודווקא הוא, ראש-עירית חברון — יכול היה לשאול את השאלה הזאת: האם אתם רוצים לחיות אתנו, או במקומנו? האם זו תנועה להתנהלות, כלומר להפוך את חברון הערבית ליהודית, או רוצים אתם להקים ישוב עברי בחברון? והשאלה איננה רק בחברון, או דווקא חברון.“

בדבריו אלה הביע שר-הביטחון, למעשה, את דעתו נגד אותה קבוצה ונגד מעשיה, ובזכותו של ראש-עיריית חברון.

כאשר שר-הביטחון נותן תעודת-הכשר מרחיקה לכת לאותו שייך אל-ג'עברי, הוא יודע מה עשה אל-ג'עברי, במשך ארבעה-עשר חודשים, כדי לשמור על השקט והביטחון, שר-הביטחון מעיד על כך.

שר-הביטחון איננו סיעה של כמה אנשים, שקולם רם ונישא בבית הזה כאשר יש צורך לבאום גאומים, אבל שחלקם בביטחון הוא עדיין זעיר ביותר.

שמואל תמיר: מופקר שכמותך, האם אתה מדבר אתנו על ביטחון?

אורי אבנרי: כן, אני מדבר על ביטחון, אתה לא היית בצה"ל, אני הייתי בצה"ל.

שמואל תמיר: היית משתמט משלוש מחתרות!

אורי אבנרי: אתה לא היית בצה"ל, אתה לא תתוכח, אני הייתי בחזית חברון במלחמה.

אליעזר שוסטק: „התנדבת“ לצה"ל... מהמחתרות ברחת!

אורי אבנרי: אני מציע לכל הסיעה הזאת לא להתוכח על העבר בצה"ל, כל חברי הסיעה

בלי יוצא מן הכלל — תשבו בשקט.

שמואל תמיר: משתמט מכל המחתרות!

אורי אבנרי: ובכן, כאשר שר-הביטחון נותן תעודת-הכשר לראש-עיריית חברון, יש מישקל,

וצריך להיות לכך מישקל בבית הזה.

אין זמני מרשה לי לספר עכשיו את הסיפור המלא של מה שקרה בחברון ביום הראשון של הכיבוש. ביום הראשון של כניסת צה"ל, התקיימה פגישה בין המפקד המקומי ושייך אל-ג'עברי ובאותה פגישה נתקבלה התחייבות מסויימת על-ידי שני הצדדים.

בפגישת המפקד המקומי עם ראש-העיר, קיבל על עצמו ראש-העיר מה שלא קיבל על עצמו שום ראש-עיר אחר בארץ: הוא קיבל על עצמו להבטיח את הביטחון. מאז, במשך ארבעה-עשר חודש, היה הר-חברון האיזור היחיד בכל האיזורים הכבושים, שלא היתה בו אף תקרית אחת (זולת מיקרה מסויים בשוק, וההנחה היא שזה לא היה על רקע מדיני).

במשך ארבעה-עשר חודש, הר-חברון כולו, העיר חברון, הכפרים מסביב לחברון, ואפילו שבטי-הבדואים, שמעולם לא סרו למרות העיר עד כה — כל אלה הגשימו את ההתחייבות שקיבל על עצמו השייך אל-ג'עברי.

אל-ג'עברי קיים את ההתחייבות שהוא קיבל על עצמו ביום הראשון של הכיבוש. זוהי עובדה, ולעובדה זו יש מישקל, כאשר באים לדון במעשיו של המושל הצבאי, האחראי להמשך המצב של שקט וביטחון בהר-חברון.

ויש גם צד רביעי לפרשה: הצד של ממשלת-ישראל. היא הולכת קדימה ונסוגה; היא עושה צעד אחד קדימה ושני צעדים אחורנית, ושוב צעד קדימה ושני צעדים אחורנית, ואיש איננו יודע היכן היא עומדת.

היא איננה נותנת גיבוי לאלה הפועלים בשמה, היא איננה נותנת גיבוי למושל הצבאי, כפי שהוא היה צריך לקבל.

יצחק רפאל: האם המושל הצבאי התלונן בפניך?

אורי אבנרי: הבית הזה — אני רוצה להזכיר לך, חבר הכנסת רפאל, אם נשכח הדבר ממך — בית זה הוא בית-הנבחרים של מדינת-ישראל. יושבים בו מאה ועשרים חברי-כנסת. כל אחד מן הנוכחים כאן הצהיר ביום הראשון של הכנסת הנוכחית על התחייבותו כלפי המדינה, וכל אחד מאתנו משתדל למלא את ההתחייבות הזאת לפי הבנתו.

יצחק רפאל: אני שואל אותך שאלה קונקרטית: האם המושל הצבאי התלונן בפניך?

אורי אבנרי: המושל הצבאי של מדינת-ישראל לא ילך לשום חבר-כנסת, ולא יבקש שום דבר מחבר-כנסת. הוא מקבל הוראות מממשלת ישראל, ולממשלת ישראל — אנו פונים.

אברהם טיאר: לכן הויכוח הוא עם הממשלה, ולא עם המושל הצבאי.

אורי אבנרי: לא ממשלת-ישראל החליטה לפרק את הקיסק, ולא היא הוציאה את צו הגירוש לשלושה אנשים. המושל הצבאי — בתוקף סמכותו, בתוקף התפקיד שכולנו הטלנו עליו, הוא אשר פעל לפי הבנתו, ועשה כפי שעשה.

שמואל תמיר: אתה יודע היטב שהוא קיבל רשות מהממשלה.

אורי אבנרי: אם הוא קיבל רשות משר אחד, שר-הבטחון, שהוא האחראי בפני הכנסת. **שמואל תמיר:** הממשלה!

אורי אבנרי: על כך יענה ראש-הממשלה. אין לי שום עניין למלא את מקומו.

ולעניין העקרוני: אין כל התנגדות לכך שיהודי יהיה בחברון ובכל מקום אחר. אבל דרושים לזה שני תנאים:

- (א) הכרעה דמוקרטית של מדינת-ישראל, בדרך של בחירות או של מישאל-עם, כדי שעם ישראל יקבע באופן דימוקראטי מה הוא רוצה.
- (ב) הסכם בין שני העמים החיים בארץ הזאת, שחיו אתמול בארץ הזאת, שיחיו מחר בארץ הזאת. אם אנחנו רוצים שבארץ הזאת יהיה אי-פעם שלום — אנחנו צריכים להשיג הסדר, ששני העמים יסכימו לו בלב שלם.
- ובכן, כבוד היושבת-ראש, אני מציע לבית הזה לדון בסוגייה הזאת כולה.

איננו בורחים מזויכות בנושא זה. להיפך, אנחנו מחפשים את הזויכות. לכן אנחנו מעלים את זה לדיון.

● מישטר של כיבוש

משטר של כיבוש — יהיה ליבראלי ככל שיהיה — אינו יכול שלא להגיע לכלל התנגשות עם האוכלוסיה הנתונה לשלטונו. גם כאן קיים מעגל קסמים: פה ושם נתקל הממשל, האחראי על הסדר באזורי הכיבוש, בגילויי התנגדות; הממשל חייב לרכא התנגדות זו; הדיכוי מחרף עוד יותר את התנגדות האוכלוסיה הנשלטת ופעולות ההתנגדות של אוכלוסיה זו מתרבות; הממשל מחרף את התנהגותו כלפי האוכלוסיה הנשלטת; האוכלוסיה הנשלטת מתרבות סביב האלמנטים הקיצוניים ביותר הלוחמים בממשל, ואז נעלמים כמובן לחלוטין כל הגילויים הליבראליים שאפיינו את מימשל הכיבוש בתחילת דרכו.

גם משטר של דיכוי אינו פותר מאומה, באשר הוא מגביר עוד יותר את התמרמרותה של האוכלוסיה הנשלטת. אך אין זה הגילויי הלבדי. משטר של דיכוי מוכרח להביא לשינויי ערכים מוסרי בקרב אנשי הגוף השולט והמדכא. הליבראל של אתמול, שהוא המדכא של היום, אינו יותר הליבראל של היום.

המסקנה המתחייבת מכך לגבינו היא, שאם אנו רוצים כי לא ידבק בנו שום פגם מוסרי, עלינו להוקיע כל מעשה של דיכוי; לא להסתפק בניפנוף דגלים עליהם רקומים פתרונות מזיניים, ובכך להרגיע את מצפוננו בחינת עשינו כל שניתן היה להיעשות ואם לא הצלחנו, כי אז האשמה אינה בנו.

הידרדרות מוסרית של הגוף הלאומי היא מחלה מידבקת המפיצה את חיידקה בגופו של כל אחד מאתנו. לא קל לעמוד בפניה. כדי להינצל ממחלה זו דרוש לעתים ניתוח אכזרי, שפירושו המעשי ניתוק מוחלט מן הגוף הלאומי. מי מאתנו חזק ואמיץ עד כדי יכולת להסכים מרצון לניתוק מעין זה?! הרבה יותר נוח להתמרמר בשקט ולאחר מכן, כדי לתת מנוח למצפונך המטריד, להצדיק את מעשיי הדיכוי כרצ הכרחי, כתופעה חולפת, כדי שאחרי-כך, כשכבר תסכין למעשי הדיכוי, תאמץ לעצמך דרך חיים זו כתופעה של קבע, כביכול חי אחת בין „פראי-אדם“ בררוס-אפריקה או בחבל ארץ נחשל אחר, ולטובתם ולטובתך כאחד — שיטת ההפרדה והדיכוי רצויה וחיובית.

לא. זאת לא תהיה דרכנו. החיים הם ששרה. ויתרנו ונותר. אך לא נזנח בשום פנים את חובתנו הראשונית להתריע ולהילחם בכל משטר וממשל הנוהגים בבני-אנוש כיצורים תת-אנושיים, שלא מעולם זה. כהדגמה למאבקנו יכול לבוא המקרה דלקמן עליו סיפר אבנרי לקוראיו מעל דפי „העולם-הזה“:

„ביום שני בלילה, בשבוע שעבר, הזמינו אותי באופן בהול כמה מראשי הציבור בירושלים המזרחית. הם סיפרו לי סיפור מוזעזע: מוכר-פלאפל זקן קיבל את גופת בנו מידי המשטרה.

הבן, קאסם אל-עקר בן 32, מנהץ לפי מיקצועו, אב לשני ילדים, נעצר שבוע לפני כן כחשוד בהשתייכות לארגון-חבלה. לדברי המשפחה, לא היה חולה מעולם. האב נקרא למשטרה, שם נמסר לו כי קאסם מת במעצר. לאב נמסר אלטימטום: אם לא יקבור את הבן מייד, עוד בלילה, תקבור אותו המשטרה עצמה. האב, מוכה הלם ופחז, קבר את הבן. לפני כן ראה כי הגופה עטופה סדינים מגואלים בדם.

לא ישנתי אותו לילה. הסיפור התקשר אצלי עם חששות קודמים, שלא רציתי להאמין להם. היה עלי להחליט החלטה אישית, מצפונית: לעורר את העניין בכנסת, או לאו.

היה ברור לי שבמצב-הרוח השורר כיום בציבור, העלאת מיקרה כזה בכנסת תחנקם בנו קשות, תביא למסע של השמצה והסתה נגדנו, ותעלה לנו בהרבה אלפי קולות. אך מאידך: איך אסתכל בפני עצמי, אם אמעל בתפקידי המצפוני?

למחרת היום הגשנו הצעה דחופה לסדר-היום. היו"ר, קדיש לוז, סירב לקבלה, בטענה פורמאלית. היה זה 12 שעות לפני סיום מושב הכנסת, וקבלת ההצעה היתה מחייבת את הארכת המושב. אחרי חליפת-מכתבים

בינינו ושיחה של אמנון זכרוני עם קדיש לוז, הוא הסכים להעביר את ההצעה במישרין לוועדת החוק והבטחון, שהדיונים בה סודיים.

יכולתי להסתפק בכך, ולהשלות את עצמי שמילאתי את חובתי. אך ידעתי שזאת תהיה השתמטות — כי הדבר כלל לא ייוודע לציבור. כמה מאמרים כתבתי בחיי נגד אנשי ציבור בארצות מסוימות, שהעדיפו את גזירותם ואת הקאריירה האישית שלהם על מילוי חובה מצפונית? האם לא האשמתי אותם בכך, שלא היו מוכנים להתאבד מבחינה פוליטית למען חובה אנושית?

בערב, בשעת נאומי נגד הצעת התקציב הממשלתית, כששר המשטרה נודמן לאלם המליאה, הפסקתי את דברי באמצע ואמרתי את הדברים שרציתי להגיד. נכחו כ־30 חברי הכנסת, והם התפרצו, מקיר אל קיר בסערה, שלא ראיתי עוד כדוגמתה.

להלן קטע של הפרוטוקול הסטנוגרפי, המתאר במקצת סערה זו. קטע זה של הפרוטוקול אינו מוסר אפילו חלק קטן ממה שאירע באמת. רק הקלטה יכולה להביע את אשר נאמר ונצחק בתקרית זו, שהיתה אולי הסוערת ביותר בכנסת השישית:

... ברצוני להגיד עתה כמה מילים על התפטרות הכנסת מאחריותה, ההופכת בהדרגה לתופעה המסכנת, לדעתי את דמות המדינה כולה.

אסתר רזיאל־נאור : הסביר לי, למה „לדעתי“, ולא „לדעתנו“ ?

אורי אבנרי : אני מבקש להקשיב כמה שניות למה שאני רוצה להגיד עכשיו.

הנה חולשים אנו על מיליון ורבע נפשות בשטחים המוחזקים, ואין לכנסת שום פיקוח על הנעשה שם.

מתחילות להגיע אלי ידיעות המדירות את שנתי בלילות ממש, ואני חושש שיבוא יום ומצפון האומה הישראלית ישאל אותי, וישאל את כולנו: מה עשית, בתור חבר־כנסת, כדי להתריע על מה שקורה, כגון — שיטות מסוימות של חקירה?

ואני אצטרך להשיב: חבר־כנסת היה חסרי־ישע מול תופעות אלה...

ברגע זה התחילו צעקות מכל חלקי הבית, בהנהגת אסתר רזיאל־נאור. בין השאר אירעו חילופי הדברים הבאים שנמחקו מן הפרוטוקול:

רזיאל־נאור : (צעקות רצופות שלא ניתנו לקליטה).

אורי אבנרי : האם את יכולה לשתוק ?

רזיאל־נאור (צעקות ממושכות) : לא ידברו אלי כך ! (צעקות ממושכות)

היו"ר סרדינס : אני מוחק את דבריך מן הפרוטוקול !

אורי אבנרי : אתה יכול למחוק כל מה שאתה רוצה.

(המשך הצעקות)

היו"ר סרדינס (לרזיאל־נאור) : אני מבקש לאפשר לנואם להמשיך בנאומו.

רזיאל־נאור : אדוני היושב־ראש, הדברים שהוא מדבר עליהם אינם על התקציב, ומותר לי לשמוע ולהעיר לו על השמצות המדינה והדמוקרטיה המזויפת שלו.

אורי אבנרי : ...ואני אצטרך להשיב: חבר־כנסת היה חסרי־ישע מול תופעות אלה, כי לא ניתן להעלות נושאים גורליים אלה בכנסת.

עלי להזכיר מיקרה שקרה אתמול, כאשר החזירו לאב, ערבי ירושלמי, את גופת בנו, שנאסר לפני שבוע, והוא נצטווה לקברו מייד, ללא בדיקה. המדובר בקאסם אל־עקר...

קריאות : — — — (מבול של צעקות מספספי גח"ל, המערך והדהיים).

היו"ר סרדינס : אני מציע, ח"כ אבנרי, כי תפנה בהצעה לסדר־היום בעניין זה.

תנפיק טובי : איזו צנוורה היא זאת ? איזה טירור הוא זה ? יש לו זכות להגיד זאת !
אורי אבנרי : אתם מזכירים לי אנשים שאני לא רוצה לזכור אותם ;
 אתם בושה למדינה הזאת !
 כל זמן שהדמוקראטיה מצוייה במדינה הזאת — אנו נדבר על דברים אלה !
 אני נבחרתי לכנסת כדי לפעול על-פי מצפוני ! המצפון אומר לי כי בשביל מה שאני עושה
 צכשיו אני נבחרתי לכנסת.

כל זמן שאני נמצא בכנסת, אני אגיד מה שמצפוני יורה לי להגיד !

קריאות : יכולת להגיש הצעה לסדר-היום !

(צעקות ממושכות)

אורי אבנרי : שום צעקות שלכם לא יעזרו !

כבוד היושב-ראש, הגשתי היום הצעה לסדר-היום על מיקרה מחריד זה. קיבלתי תשובה...

אסתר רזיאל נאור : ... אני רוצה תשובה על שאלות שאני שואלת !

אורי אבנרי : ההיסטוריה שלך לא תפסיק אותי. ההצגות האלה לא ישנו שום דבר !

אסתר רזיאל-נאור : — — — (צעקות שלא פוענחו על-ידי הקצרנים)

היו"ר סרדינס : חברת-הכנסת רזיאל-נאור, תגיניא לחברת-הכנסת אבנרי לסיים דבריו.

אסתר רזיאל-נאור : לא אתן לו לסיים. אסור לו להשמיץ את מדינת-ישראל בצורה

שכזאת ! מה הדיבורים האלה ? מדוע אתם שותקים ?

אורי אבנרי : הגשתי על כך הצעה לסדר-היום... זוהי בושה וחרפה איך שאתם מגיבים

כשאני מעלה מיקרה כזה !

מנחם יריד : אין לך כלל בושת-פנים ? זאת בושה וחרפה !

אורי אבנרי : אתה מצחיק אותי ולא מהיום !

היו"ר סרדינס : אני מבקש שלא תענה.

אורי אבנרי : כבוד היושב-ראש, בעניין זה הגשתי היום הצעה לסדר-היום. היא לא

נתקבלה בטענה שהיה זה מאוחר, מפני שהוגשה אחרי השעה 12.00, ביום לפני יומה האחרון

של הכנסת. הסכמתי עם יושב-ראש הכנסת כי העניין יועבר לדיון ישיר בתעודה. אני מקווה

ששר-המשטרה, הנוכח כאן, יתן תשובה בעניין זה.

שר-המשטרה יששורן : אמרתי שכבר יש שופט-חוקר.

אורי אבנרי : לא שמעתי זאת. אני שמח מאד על כך.

אני דואג, מעל הבמה הזאת, שבמדינת-ישראל לא יעבור מיקרה כזה בשקט ! (צעקות ממושכות).

אברהם ביטון : היכן האחרייות הלאומית ?

אורי אבנרי : אחרייות הלאומית היא המצווה עלי להבטיח שכאשר קורים מיקרים כאלה

במדינת-ישראל, ידובר עליהם מעל דוכן הכנסת !

מתוך גממה זו ראינו חובה לעצמנו להגיש לשרי הממשלה, בעיקר למשה דיין, שאילתות על כל מעשה של

עוול שהתרחש בשטחים המוחזקים. שילבנו דברים בעניין זה בעשרות נאומים. העלינו את בעיית פיצוץ

הבתים, ההגליות, הגירושים ; תבענו הקמת ועדות עררים לעניין פיצוץ-בתים ; תבענו הגדרת סמכויות ; וכו' וכו'.

מק"י ורק"ח

גם מק"י גיסתה מפעם לפעם לעמוד על משמר זכויותיהם של הפלסטינאים. אלא שמק"י, זו התוזרת בתשובה,

לא יכלה לנהל מלחמה עיקבית במימסד הקיים, באשר התקרבה יותר ויותר, במסע „התשובה הגדול שלה, אל

מחנהו של אבא אבן, ומיקוניס זכה אפילו לאחר נאומי לחציצות ידיים מצד הקיצוניים בין אנשי חידות.

וזמן קצר לפני סיום מושב החורף האחרון של הכנסת השישית, הצהיר מיקוניס בכנסת: „הכרחי שהממשלה תכריז באופן ברור על נכונותה לסגת מקחי הפסקת-האש לגבולות מוכרים ובטוחים, שהוסכם עליהם במשא ומתן“. כלומר, מיקוניס חזר על נוסחתו של אבא אבן. השתמע גם מדבריו כי לדעתה של מקי יש לקבוע גבולות חדשים לגמרי במקרה של הסדר שלום. בעת שהשמיע את דבריו, היו בינו ובין אנברי חילופי הדברים דלהלן:

אורי אבנרי: איזה גבולות?

שמואל מיקוניס: כאשר אנהל משאומתן, אודיע איזה גבולות!

אורי אבנרי: אם כן, איזה הבדל נשאר בינך ובין אבא אבן?

שמואל מיקוניס: האם סבור אתה, כי אני מחפש הבדלים? אם אין הבדל, אני שמח על כך...

אם הכוונה (של אבן) היא לכך, הרי תומך אני בשר החוץ אבא אבן... לא תפחירני בזה, שיש זהות דעות ביני ובין שר-החוץ, לא התחייבתי להות אופוזיציה טוטאלית.

שונה, כמובן, המצב לגבי רק"ח. מפלגה זו עמדה אומנם על משמר זכויותיהם של הפלסטינאים, אך איש לא התייחס ברצינות לדברים שהושמעו על ידי דוברי המפלגה בכנסת.

רק"ח יזמה בכנסת דיון על בעיית צווי הריתוק המגבילים את חופש התנועה של רכיב מאזרחי המדינה הערביים. דיון הסכים לקיים דיון בנושא זה במליאת הכנסת. את הדברים שהשמענו בוויכוח חילקנו לשניים: דיברנו על צווי ההגליה, כאילו רק"ח לא היתה קיימת, ואחר כך דיברנו על רק"ח, כאילו צווי ההגליה לא היו קיימים. אלה היו דבריו על רק"ח:

ומכאן, כבוד היושב-ראש, כמה מילים על המפלגה שיזמה את הדיון הזה.

אם מגנים אנהנו את היסודות הקיצוניים בישראל, הדורשים „יד חזקה“ כלפי האוכלוסיה הערבית בישראל ובפלסטין, הרי באותה מידה אנו מגנים את רק"ח, התומכת ביסודות הקיצוניים ביותר באוכלוסיה הערבית, גם בישראל וגם בפלסטין, והדבר האחד קשור בשני. אין ספק כי מאז מלחמת ששת-הימים ממלאה רק"ח תפקיד שלילי ביותר בזירה הישראלית, המרחבת והביין-לאומית. היא עוזרת ללאומנות היהודית הקיצונית ביותר. שיתוף הפעולה בין הקיצוניות הערבית והקיצוניות היהודית מוצא לו ברק"ח חוליה מחברת חשובה.

בהשחירה בעולם את כוחות השלום הישראליים, בצירוף את התמונה כי כל ישראל שחורה, פאשיסטית ושחרת-סיפוח, פועלת רק"ח לשריפת הגשרים בין שוחרי-השלום בשני העמים. בחזרה בצורה עבדותית על הטענה הסובייטית, שמלחמת-המגן של ששת-הימים, מלחמה שנכתה עלינו בעל-כורחנו, היתה כביכול מלחמה תוקפנית — פועלת רק"ח להריסת הבסיס הנפשי והמדיני המאפשר הידברות ושלום.

בזירה הביין-לאומית הפכה רק"ח לסוכנות סובייטית אדוקה ואורתודוקסית, תמכה בפשע הפלישה לצי'קוסלובקיה, לא הרימה את קולה נגד רצח-העם בביאפריה, ומשרתת את מגמות המדיניות הסובייטית האנטי-ישראלית, תחת לנסות להשפיע על ברית-המועצות בכיוון לגישה מאוזנת, שוחרת-שלום.

ואילו בזירה הישראלית הפנימית מטיפה ואף מסיתה רק"ח נגד כוחות-שלום ישראליים, מתארת אותם בבטאוניה הערביים כציונים וכלאומנים מוסוים, ומתארת את ערביי ישראל, הנותנים יד לכוחות-שלום חדשים, כבוגדים בעניין הערבי.

הפתרון המוצע עלידי רק"ח הוא שיבה ללא תנאי לגבולות ה-4 ליוני. רק"ח מבטיחה לנו, כי אז יושג השלום. לצורך הוויכוח נקבל את הנחותיה של רק"ח. אף נצרך לכך את ההנחה הרוחת בקרב אנשי צמרת ממשלתיים, כי בכוחנו היום להכתיב את תנאי-השלום ולהגיד לעולם כולו ולמדינות השכנות, כי:

* לא ניסוג מן השטחים שכבשנו, אלא אם כן יחתמו כל שכנינו על הסכמי שלום רשמיים עמו.

* לא נחתום על הסכם שלום עם מצרים, אלא אם יאסר על מצרים להחזיק כוחות צבאיים גדולים ממזרח לתעלה, ויובטח חופש השיט לספינות ישראל בתעלה ובמצרי-סיראן.

* לא נחתום על הסכם שלום עם ירדן, אלא אם כן תסכים ירדן לתיקוני גבול, יישור הגבול המתפתל, צירוף ירושלים המזרחית לישראל, ואיסור על החזקת כוחות צבא ירדניים ממערב לירדן.

* לא נחתום על הסכם השלום עם סוריה, אלא אם נבטיח את פירו הרמה הסורית.

* נתנה את חתימת ההסכמים בקביעת יחסים רשמיים בין ישראל ומדינות ערב.

גנית שיש בכוחנו להכתיב תנאים כאלה, וכי אומנם ייתממו הסכמים כאלה. ברור, שזה ישנה הרבה מאוד לגבי בטחונו השוטף. זה יקל לאין שיעור את מצבנו, לעומת המצב שלפני מלחמת ששת הימים. מובן שהסכם מעין זה עדיף על סיפוח השטחים, שכן סיפוח פירושו: הכרות מלחמת-ניצח על העולם הערבי. אך אין כל בטחון כי זה ישנה את מהות יחסי ישראל-ערב, אם-כי, הסכם מעין זה עשוי להיות שלב חשוב לקראת הסדר כולל ומקיף תוך מציאת פתרון לבעייה הפלסטינית. יחד עם זה, ניתן בנקל להניח כי במקרה מעין זה לא יהיו הסכמי השלום אלא הסכמי שביית-נשק מוטוית. אמנם, בתנאים נוחים הרבה יותר מקודמיהם. אך זהו עניין של כמות, לא של איכות. השנאה הערבית לישראל תישאר. התנועה הלאומית הערבית — תנועה השואפת לאיחוד, להבלטת היישות הלאומית, לשחרור מעול זרים — לא תיעלם. היא קדמה לעבד-אל-ג'אצר, והיא תישאר זמן רב אחרי שירד סופית מן הבמה. ההתנגשות ההיסטורית בינה לבין תנועת התחיה העברית לא תתחסל מעצמה. בעיית הפליטים לא תיעלם. לא ייעלם העם הפלסטיני, החדור הכרה לאומית משלו, והמהווה היום את מוקד הסכסוך בינינו לבין העולם הערבי.

יוצא, אפוא, כי הבעיות לא תיעלמנה. השלום החתום עשוי להסתיר אותן זמנית. אבל ביום מן הימים, במוקדם או במאוחר, הן תתגלינה מחדש — ואין איש היום יכול להינבא באילו צורות אימתניות חדשות. ישנן עובדות יסוד, אשר שום מלחמה ושום נצחון אינם יכולים לשנותן. מצויים מאה מיליון ערבים בעולם. רמתם תעלה בהדרגה, יחד עם רמת כל הארצות הבלתי מפותחות. ישראל שוכנת בלב העולם הערבי. יהיו גבולותיה אשר יהיו — מצב גיאופוליטי זה לא ישתנה. על כן, מצווה לאומית עליונה היא ליצור מיסגרת של חיים משותפים, שתבטיח את קיומה, עצמאותה, ביטחונה והתפתחותה של ישראל בתוך המרחב. מיסגרת זו אינה יכולה לבוא באמצעות שלום כפוי או שלום של נייר. מלאכת השלום האמיתי תיעשה אם נדע ליצור מיוזמתנו את המיסגרת לחיים משותפים וריקמה חדשה של יחסים. מכאן, כמובן, תוכנית השלום של תנועת העולם הזה — כוח חדש, המבוססת על העובדה היסודית, שבארץ אחת חיים שני עמים, אשר שניהם רואים בארץ השלימה — מולדת.

מבחינה זו, הצדקות של רקיה, החותרת לנסיגה ללא תנאי, אפילו ללא כל הסדר, נושאת בחובה סכנה לקיום המדינה, כשם שהשוביניזם, החותר לסיפוח, נושא בחובו את זרוע הדיכוי של העם השני, ובכך הוא מרחיק כל סיכוי לשלום.

לפיכך, הפתרון היחיד הנראה סביר הוא זה המבוסס על ההכרה בקיומו וביישותו של העם הערבי הפלסטיני, והמכיר בזכותו להגדרה עצמית. הצעה זו פותרת, אחת ולתמיד, את בעיית הפליטים, ויוצרת איזון נכון בין צרכי הביטחון וההתפתחות של ישראל, ובין הזכויות הצודקות של העם הערבי הפלסטיני.

אלא שממשלת ישראל לא נקטה בכל יוזמה, והזמן חלף ללא שוב. הממשלה אפילו לא פעלה ברצינות על מנת להגיע להסדר עם ירדן — הסדר שלפני הערכתנו ניתן היום להשגה. כאמור, אין זה הפתרון המוצע על-ידינו, אך הוא עדיף על סיפוח, — לקראתו אנו צועדים באין הידברות עם הפלסטינים.

ניתן להגיע לשלום

אם אנחנו, כבוד היושבת-ראש, רוצים בהתעוררות חיובית בגדה, אם אנחנו רוצים שם בעלייתם של כוחות חדשים וחיוביים, אם אנחנו רוצים בהתחלת דינאמיזם-של-שלום, חייבת לבוא קודם כל תוכנית ברורה, מפורטת ומיידית מצד ממשלת ישראל אל תושבי השטחים האלה. לא סוד הוא מה היא התוכנית שאנחנו מציעים.

אפשר למצות אותה במשפט אחד: אנו, מדינת ישראל, פונים אליכם, העם הפלסטיני, ומציעים לעזור לכם בהקמת מדינה לאומית משלכם בפלסטין, בתנאי שמדינה זו תהיה קשורה בפדרציה כלכלית, בטחונות ומדינית עם מדינת ישראל.

וכשאנו איננו מדברים אליהם — אחרים כן מדברים. כשאנו איננו מדברים אל תושבי השטחים האלה — יש המדברים אליהם — מקאהיר, מעמאן ומדמשק.

ממשלת ישראל העדיפה הצעות-סרק ופנייה אל גורמים בין-לאומיים על פני פנייה אל ערביי פלסטין, ניצלנו על כן כל הזדמנות כדי לחזור ולהגיש כי:

לא ניו-יורק, לא וושינגטון, לא פאריס הן היום שדות-המערכה המכריעים, כי אם רמאללה, עזה והעיר העתיקה.

וכאן אין שר אתראי, אין תוכנית. אין אפילו הכרה בקיום הבעיה.

שהרי אמר שר-החוץ היום, בנאומו, שיש שלושה גורמים קובעים: מדינות ערב, ישראל והקהילה הבינ-לאומית.

ואני אומר, שיש גורם רביעי, והוא חשוב יותר משניים מהגורמים הללו לפחות: העם הערבי הפלסטיני, המרוכז כיום ברובו הגדול תחת ריבונות דגל ישראל.

לא הסתפקנו בכך. הצבענו על מנהיגים מרכזיים מקרב הפלסטינים המוכנים לאמץ את הפתרון המוצע על ידינו. הממשלה מצדה לא הביאה את העובדות לידיעת הציבור. היא העלימה מן הציבור גם עובדות אחרות שנגעו ליחסינו עם שכנינו, אך שלא התרחשו בתוך מרחבנו. החלטנו, אפוא, לנסות להביא את העובדות לידיעת הציבור; הדרך הנאותה לכך היתה נאום במליאת הכנסת. ברם, סגן יושב ראש הכנסת, יצחק נבון, אשר ישב ראש באותה ישיבה, הורה למחוק קטעים מסויימים מאותו נאום מהפרוטוקול הסטנוגרפי; במקרה מעין זה אוסר החוק על ציטוט הדברים שנאמרו במליאת הכנסת.

להלן מובא הפרוטוקול הסטנוגרפי לאחר המחיקות שנעשו בפקודת יושב הראש.

הנאום המחוק

היו"ר י. נבון: רשות הדיבור לחברה-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי: אדוני היושבת-ראש, כנסת נכבדה.

לא ברור לי מדוע היינו צריכים לחכות שלושה שבועות לנאומו של ראש הממשלה, נאום ללא תוכן, ללא השראה, ללא מלה חדשה, ללא גילוי האמת לאמתה.

דיון זה מתנהל כולו באווירה של העלמת האמת, של חצאי-אמת, שהם גרועים מאי-אמת. את העלמת האמת מנמקים בשיקולים של מדיניות עליונה. את חצאי האמת ואי-האמת מנמקים בשיקולים של מוראל פנימי ותעמולה חיצונית. אולם הכנסת איננה הא"ם, שם המקום לתעמולה. כאן המקום להגיד לציבור את האמת.

חובה היא לנו לקרוע מסך כזבים זה, לחשוף מחדש את עובדות היסוד ולהביאן לידיעת הציבור. כדי שיוכל לשפוט, להחליט ולהכריע.

שום שיקולים של מדיניות עליונה, של תעמולה חיצונית, של שלימות הליכוד הלאומי,

המתעטפת באיצטלה של שלמות המולדת — שום שיקול כזה אינו יכול לעמוד מול השיקול העליון של חיים ומוות, של מלחמה ושלוה, של עתיד המדינה פשוטו כמשמעו. כבוד הירושב־ראש, אנו טוענים כי ברגע זה ישנה אפשרות מעשית להשגת שלום לאלתר. יתר על כן, אנו טוענים כי יש אפשרויות שונות להשגת השלום הזן עם המלך חוסיין, הזן עם האומה הפלסטינית.

אנחנו קובעים את הדבר תוך ידיעה מליאה של העובדות — עובדות שאינן ידועות לציבור, שלא ניתן לפרסם אותן, אך הידועות היטב לממשלה וגם לחלק מן המשתתפים בוויכוח זה. אנו קובעים: ניתן להשיג שלום אמיתי, רשמי, גלוי ופומבי, שיעניק ערובות ממשיות לבטחון ישראל.

ניתן להשיג שלום זה בתנאי אחד:

ויתור על כיבושים וסיפוח, מלבד איחוד ירושלים ותיקוני-גבול מצומצמים. השר היחיד המתפתה לפעמים לומר את האמת — לפעמים — השר משה דיין, אישר זאת למעשה בכנסת לפני שבועיים כאשר אמר, וחזר ואמר, באותו נאום כמה פעמים, כי הערבים לא יצליחו: „להביא אותנו, כמלוא הנימה, להסכמה לאילו שהם הסדרים שאיננו רוצים בהם“. כלומר, הערבים מוכנים להסדרים מסויימים, וממשלת ישראל אינה מסכימה להסדרים אלה. לציבור לא נאמר מה הם ההסדרים ועל מה תוויכות.

יוסף פרלין: אתה רוצה לומר את האמת. אתה יודע אותה? בבקשה תאמר אותה.

אורי אבנרי: אני יודע וגם אתה יודע.

הברירה אינה בין שלום או מלחמה, אלא בין הסדר אחד ובין הסדר שני. זכאי הציבור לדעת: איזה הסדר מציעים הערבים, מה הוא ההסדר שממשלת ישראל איננה מסכימה לו. הוא זכאי לדעת זאת, בין אם אתם מקבלים את הדעה הזאת או לא. הוא זכאי לדעת, ולא אתם תשמעו תחליף לעם ישראל.

סגן שר הפנים י. ש. בן־מאיר: מדוע חוסיין עצמו איננו יודע על מה הוא מסכים?

שמעון פרס: מדוע אינך מכחיש...

אורי אבנרי: כבוד סגן שר הפנים, חבר־הכנסת פרס: או שאנו רוצים שלום, או שאיננו רוצים בשלום. אם איננו רוצים בשלום, כדאי לנו להיאחז, כמו ששניכם נאחזים, בעובדה ששום מנהיג ערבי איננו יכול לומר בגלוי בפני עמו את הדברים הללו, אלא אחרי שקיבל את הערובות שצריך לקבל. אני מוכן לדבר על כך, כי אתם טוענים את ההיפך ואינכם אומרים לציבור את האמת. לו הייתם מגלים את האמת, הייתי מוותר על מה שאני עושה כרגע.

יוסף פרלין: גלה את האמת.

אורי אבנרי: אני מגלה את האמת.

יוסף פרלין: לפי שעה לא אמרת שום דבר.

אורי אבנרי: אמרתי, ואני חוזר ואומר...

חיים מגורי־כהן: למה חוסיין עצמו איננו אומר מה הוא רוצה? האם אין לו שליח

אחר חוץ ממך? יש לו שר חוץ.

אבנרי: דברי כתובים ואני יכול לחזור עליהם.

היו"ר י. נבון: שמענו את הנאום, חבר־הכנסת אבנרי, ואבקש להמשיך.

אורי אבנרי: ישנם כמה חברי־כנסת השומעים רק את עצמם. התשובה הברורה היא: כל שר־ממשלת ישראל רוצים סיפוח, והקרב נטוש בין השר בגין, הרוצה לספח את הכל, ובין השר דיין, הרוצה לספח כמעט את הכל, ובין השר אלון, הרוצה לספח את עזה ועמק הירדן, ובין חברת־

הכנסת גולדה מאיר שאמרה אתמול מה היא רוצה לספח, ובין השר פנחס ספיר ושרי מפ"ם המסתפקים בסיפוח רצועת עזה וכמה שטחים נוספים. שלום בלי סיפוח — השלום היחידי שניתן עתה להשיגו — אין שר אחד בממשלה המוכן להככים לו.

ויקטור שביטוב: בתחילת דבריך דיברת על שלום עם סיפוח; ירושלים היא סיפוח, תיקוני גבולות — זה שלום בלי סיפוח?

אורי אבנרי: אני מדבר על איחוד ירושלים ועל תיקוני גבולות קלים, כמו באיזור לטרון. מה שאמרת קודם הוא, שחסיין מוכן להסתכן ולהסכים בתנאים מסויימים לשלום בלי סיפוח הכולל את הנקודות האלה.

מונחם ירד: אתה מייצג אותו כאן?

אורי אבנרי: אני מייצג את האמת. כך אני חושב. אתם יכולים לצחוק, אבל אוי לצחוק הזה. האלטרנטיבה לשלום עם חוסיין היא השלום שאנחנו דוגלים בו, השלום הישיר עם האומה הפלסטינית.

בשבוע שעבר הצגתי אתגר זה לשר דיין, והוא קם להכחיש מעל דוכן זה את דברי באומרו: הפלסטינים אינם רוצים בשלום נפרד, אינם מוכנים להינתק מירדן. אינם מוכנים לפתוח במשא ומתן רשמי, והוא הטיח בפני קביעה פסקנית, שהדברים שאמרתי בענין זה "פשוט אינם אמת". אני מחזיר לו את המחמאה וקובע: דבריו של שר הבטחון בעניין זה פשוט אינם אמת, והוא יודע כי אינם אמת.

אם אומר השר דיין, כי ההנהגה הפלסטינית בכללותה לא הציעה, "לפי שעה" — כך הוא אמר — לממשלת ישראל לעשות שלום כזה — שלום בין מדינה פלסטינית שתקום ובין מדינת ישראל — הרי הוא צודק, כמובן. זוהי דוגמה של חצי אמת, שהיא גרועה מאי-אמת. מנהיג פלסטיני צריך להיות בעל העזה בלתי רגילה, כדי לסכן את ראשו ואת עתידו. ולתבוע את הקמתה של מדינה פלסטינית תוך פירוק ירדן — בשעה שאין שום סימן לכך שמשלת ישראל מוכנה לכך, ולהיפך: כאשר יש סימנים למכביר כי המאבקים בממשלה הם בין אותם הרוצים להחזיר חלק מן הגדה למלך חוסיין, ובין אותם הרוצים לספח לישראל את הגדה כולה. במצב זה, מה הטעם להיאחו בכך כי שום הצעה רשמית לא באה מפי שום הנהגה פלסטינית רשמית?

אולם אני יודע, והשר דיין אף יודע, כי במגעים שהתנהלו, והממשיכים להתנהל — הביעו רוב המנהיגים הפלסטיניים החשובים ביותר את נכונותם המלאה להקים מדינה פלסטינית, תוך ערובות בטחוניות מוחלטות לישראל, בתנאי שהדבר יוצע להם על-ידי ממשלת ישראל. יתר על כן, הם מאמינים ויש להם יסוד להאמין, כי ניתן להשיג זאת תוך הסכמה מסויימת מקאהיר. בחלקם פורסמו הדברים רשמית, אישים פלסטיניים מרכזיים ביותר הכריזו על נכונותם זו מעל עמודי המהדורה הערבית של "העולם הזה", המוקדשת כולה לרעיון זה, ובעתונים אחרים. עתונו של שר הבטחון בלונדון, הירחון החדש, "ניו-מידל-איסט", פירסם מאמר של אישיות פלסטינית מרכזית, הקוראת בגלוי ובפה מלא להקמת מדינה פלסטינית כזאת. שרים לשעבר מקרב הפלסטיניים הכריזו על כך באוזני העתונות הישראלית. כדי להיות בטוח, ערכתי בעצמי בעזרת חברי, בשבוע זה סקר מעודכן, ואני מחזיק בידי רשימה של 15 מבין 25 האישים החשובים ביותר בפלסטין התומכים ברעיון המדינה הפלסטינית והשלום הפלסטיני. ואפילו לא היה כל זה נכון, אפילו לא היו בידי הממשלה דיווחים מלאים המוכיחים כי ישנה

נכונות זו — גם אז היתה הממשלה חייבת להכריז מצדה, קבל העם הפלסטיני והעולם, כי היא מוכנה לפתרון זה, והיא חייבת לפעול בכיוון זה בשטחים המוחזקים. והרי עצם העובדה שהסיפוחיסטים למיניהם מתנגדים אף לנסיון כזה מוכיחה שהם משוכנעים כמוני שהיה מצליח אילו נעשה.

מדוע אין היא עושה כך? מדוע היא מכחישה את עצם האפשרות לעשות כך? מפני שכל החלטה כזאת מחייבת הכרעה עקרונית יסודית: הנכונות לוותר על כל סיפוח, תמורת שלום ובטחון.

לכך, כבוד היושב-ראש, אין ממשלת הליכוד הלאומי מוכנה. יהיו הסיבות אשר יהיו — התאוה לסיפוחים ולהתנחלות בשטחים חדשים, המשך השיגרה הישנה, ההתחרות הפרועה בין השרים והמירוץ על כס ראש-הממשלה — אין ממשלה זו מוכנה לשלום בלי סיפוח, והיא מעדיפה את האלטרנטיבה היחידה שישנה: סיפוח בלי שלום, סיפוח במחיר מלהמת-נצח.

אולם אין לממשלה זו אומץ הלב להודות בכך בגלוי. אין היא רוצה להעמיד את הברירה הפשוטה בפני הציבור, כי היא חוששת — בצדק גמור — שאם תועמד הברירה הפשוטה של שלום מול סיפוח, שלום או סיפוח, יעדיף רוב רובו של העם את השלום. לכן באים הצאי האמיתות, העלמות האמת ולפעמים אף כזבים גמורים. ואי-האמת העיקרית היא: שאין טעם לחשוב על שלום, מפני שאין כל אפשרות מעשית שמדינות ערב יסכימו לשלום.

ואני שואל שאלה פשוטה: אם זה נכון, מדוע המתינו שרי-החוץ הערביים שבועיים לשובו של אבא אבן מירושלים לניו-יורק? מתי אי-פעם קרה ששר-חוץ מצרי ושר-חוץ ירדני ושרי-חוץ ערביים אחרים ישבו בניו-יורק והודו בגלוי ובפה מלא, כי הם מחכים לבואו של שר-חוץ ישראלי, בניגוד חותך לרוח החלטות חארטום, ששבקו בכך חיים לכל חי בלי שיוכרו על כך. תחת תשובה ברורה לשאלת שרי-החוץ הערביים — אם מוכנה ישראל לוותר על סיפוח תמורת שלום — חזר אבא אבן עם תשע הנקודות האומללות שלו, תשע נקודות שאינן אומרות דבר, שהן מלאכת מחשבת של התחמקות וטשטוש, כפי שהיה גאמו של ראש הממשלה אתמול. אף מלה רצינית על יישוב פליטים; אף מלה רצינית על גבולות; אף מלה רצינית על קיום העם הפלסטיני.

כבוד היושב ראש, אנחנו מציעים לגולל את אבן הנגף הזאת מן הדרך, ולהכריז בפומבי על תוכנית של שש נקודות.

- (1) מדינת-ישראל חותרת לשלום רשמי והסדרי בטחון ממשיים, ומוכנה לוותר תמורתם על כל סיפוח של שטחים מוחזקים, מלבד איחוד ירושלים.
- (2) מדינת-ישראל מוכנה להגיע להסדר שלום עם כל אומה ערבית על סמך עקרון זה.
- (3) מדינת-ישראל מכירה בזכות האומה הפלסטינית למדינה לאומית משלה, והיא מוכנה לנהל משא ומתן עם הנהגה פלסטינית לאומית, כנציגתה של מדינה פלסטינית שתקום כתוצאה ממשא ומתן זה, תוך הסדר בטחוני, כלכלי ומדיני עם ישראל.
- (4) ברוח זו מוכנה ממשלת ישראל להכריז על נכונותה לקיים את החלטת מועצת הבטחון מיום ה-22 בנובמבר 1967, בתנאי שזכותה המובטחת של כל מדינה במרחב לשלום, לריבונות ולגבולות מוכרים ובטוחים, תחול גם על מדינת-ישראל וגם על המדינה הפלסטינית, אם תקום.
- (5) מדינת-ישראל קוראת לכל ממשלות ערב לפתוח מייד במגעים לפירוז המרחב מנשק גרעיני תוך פיקוח הדדי.
- (6) ממשלת ישראל תפרסם תוכנית שלום מפורטת אשר תכלול את מפת השלום.

⊙ חיוב יוזמת המעצמות

הממשלה לא קיבלה את עמדתנו, לפיה אין פתרון אמיתי לטווח רחוק לסכסוך הישראלי-ערבי, שלא באמצעות שלום בין מדינת ישראל לבין האומה הערבית הפלסטינית.

מאז נסתיימה מלחמת ששת הימים אמרנו בכנסת מאות פעמים, כי נוצרה הזדמנות היסטורית לכינון שלום אמת בדרך זו. אך ממשלת הליכוד הלאומי לא היתה מסוגלת לנצל הזדמנות היסטורית זו. במשך חודשים ארוכים היינו חופשיים לתרגם את נצחוננו הגדול למציאות של שלום; להגיע להסדר עם האומה הפלסטינית, שעיקמה נמצאנו לפתע פנים אל פנים; להמיר שטחים בשלום אמת; לחזור מרצוננו ועל-פי התנאים שלנו, מקווי חזית של מלחמה, שהופסקה זמנית, לגבולות בטוחים ופתוחים. אלא שהנצחון הגדול בוובו לחלוטין.

להט הנחלני לסיפוח שטחים, הרומאנטיקה המזוייפת של „נחלת אבות“, העקשנות לקיים משטר כיבוש, האמונה שאפשר לשטות בכל העולם — כל אלה העבירו את הממשלה והכנסת על דעתן. הממשלה הכניסה את עצמה למבוי סתום. החודשים שחלפו ללא כל מעש הביאו להידרדרות המצב הבטחוני, לריבוי קורבנות.

נוכח מצב זה ראינו חובה לעצמנו שלא ליתן דעתנו על הטווח הרחוק בלבד, ולקוּש עמדה חיובית כלפי כל יוזמת שלום, ובכלל זה כמובן יוזמת ארבע המעצמות, שנועדה להביא לידי הסדר מדיני בין ישראל למדינות השכנות.

הדגשנו בכנסת, כי הסדר זה יכול לעצור את ההידרדרות הבטחונית, להביא להסדר הבעיות הבווערות, ולתת לעמי המרחב שהות לפתרון הסכסוך הערבי הישראלי.

הזעקנו את מוסדות תנועתנו להתייעצות ארצית ולאחר בירור מעמיק במרכז התנועה, שנמשך כ־8 שעות תמימות, מצאנו לנוכח להציע לכנסת לקבל את ההחלטה הבאה:

הכנסת קוראת לממשלה שלא לפסול מראש את יוזמת המעצמות, אלא להתייחס אליה בחיוב עקרוני ובשיתוף-פעולה, כדי להבטיח כי ההסדר שיושג יהיה תואם את האינטרסים של ישראל, דהיינו:

(א) גבולות בטוחים ומוכרים ללא סיפוח שטחים;

(ב) הכרה בריבונות ישראל ושלמותה הטריטוריאלית, תוך הפסקת מצב הלוחמה להלכה ולמעשה, וביטול החרם הערבי;

(ג) שמירת אחדות ירושלים, תוך הבטחת מעמד גאות לערבים בה;

(ד) פירוז כל השטחים שיפוננו;

(ה) שיט חופשי בתעלת-סואץ ובמיצר-טיראן.

יחד עם זה קוראת הכנסת לממשלה לתבוע את שיתוף האומה הפלסטינית בהסדר-השלום, ואת ייצוגה במשא-ומתן להשגתו.

לפני שהצענו את הצעת הסיכום דלעיל, הסביר אבנרי במליאת הכנסת, כי הסדר רע עדיף על מלחמה טובה, ואמר בין השאר:

נאמר דברים מפורשים, שאינם משתמעים לשתי פנים:

שלום טוב עדיף על הסדר רע, אבל הסדר רע עדיף על מלחמה טובה.

הצו הראשוני הוא להשתיק את התותחים, לשים קץ לקורבנות, להחזיר את הבחורים הביתה,

אם ניתן הדבר לעשותו תוך שמירה על ביטחון המדינה.

לכן אנו קוראים לממשלה שלא לפסול מראש את יוזמת המעצמות, אלא להתייחס אליה בחיוב

עקרוני, ונכונות לשיתוף-פעולה, כדי להשפיע על מהלכה ולהבטיח כי ההסדר הסופי שיושג יהיה תואם את האינטרסים החיוניים של ישראל.

באופן מיוחד חייבת הממשלה לתבוע — מתוך ראייה לטווח ארוך — כי בדיונים להשגת הסדר זה ישותפו נציגי האומה הפלסטינית, וכי אומה זו תהיה שותפה להסדר. (כיום המצב הוא הפוך, וכמעט פרדוכסלי: ממשלת ישראל ואירגוני-החבלה הפלסטיניים הם שני הגורמים העיקריים המתנגדים להסדר המעצמות, ובאותה שעה אין ממשלת ישראל מסוגלת להגיע לכלל הידברות עם הגורם השני הזה, מפני שאינה מוכנה אף להכיר בקיומה של האומה הפלסטינית.) ברור כי הסדר מטעם המעצמות, על פי עקרונות החלטת מועצת הביטחון, אינו מהווה תחליף לשלום אמיתי — אם כי כולנו היינו מאמינים שהגיעו ימות המשיח, אילו היה עבד-אל-נאצר והמלך חוסיין מציעים לנו הסדר זה בארבעה ביוני 1967.

שלום אמיתי יכול לנבוע רק מפיתרון בעיות-היסוד של ההתנגשות בין מדינת ישראל לבין האומה הפלסטינית, בהידברות ישירה.

אבל ההסדר המוצע של המעצמות יכול להוות שלב-ביניים, הוא יכול לעצור את ההתדרדרות הביטחונית, לחסוך בחיי-אדם שאין להם תחליף, להביא להסדר הבעיות הבערות ולתת לעמי המרחב שהות להגיע לפיתרון הסיכסוך.

דרך זו מובילה ממלחמה להסדר, ומן ההסדר היא צריכה להוביל לשלום. אנו מאמינים, כבוד היושבת-ראש, כי עליונותו של צה"ל, עליה יש לשמור מכל מישור, מאפשרת לישראל לגלות יוזמות אלו, ומהווה ערובה עליונה לביטחון המדינה בדרך לקראת רגיעה, הסדר ושלום.

ביקור חטוף בארה"ב

הממשלה הדליפה אינפורמציה בלתי נכונה על יוזמת ארבע המעצמות. באחת משיחותינו במנוון הכנסת, צץ ועלה הרעיון, כי אבנרי יעדר ימים אחדים מישראל על-מנת להיפגש עם נציגי ארבע המעצמות, וימסור לאחר מכן אינפורמציה מהימנה לציבור ולכנסת. ואומנם יצא אבנרי לשליחות זו, ונעדר לימים אחזים — לראשונה מאז נתכוננה הכנסת השישית — משיבות הכנסת. עם שובו, במיסגרת ויכוח על משרד ראש הממשלה, מסר אבנרי את ההצהרה הבאה:

בביקוריה בבריטניה השיגה ראש הממשלה הישג חשוב. כפי שקבעתה היא עצמה, הצליחה להבהיר לחלוטין את הניגודים החותכים הקיימים בין ממשלתה וממשלת לונדון. על כך קשה לברך אותה.

בעוד זמן מה תבקר ראש הממשלה בארצות הברית. יש מקום להנחה שההישג העיקרי שלה שם יהיה להבהיר לחלוטין את הניגודים החותכים בין ממשלתה ובין ממשלת וושינגטון.

יש אנשים המפיקים הנאה וסיפוק מבדידותנו הגוברת והולכת. יש אנשים המודדים את הצלחתה של מדיניות במיספר הידידים ההופכים ללא ידידים, ובמספר הלא ידידים ההופכים לאוייבים. לפי מודד זה, הולכת ממשלת הגב' מאיר מחיל אל חיל, ועוד ידה נטויה.

האשמות ראש הממשלה

כבוד היושב ראש, לפני שמונה שבועות האשימה אותי ראש הממשלה בהאשמות חמורות. הטיחה בפני מילים כדורבונות, כדרכה בקודש, וחלקה באופן קיצוני על יחסי ליזמת השלום של ארבע המעצמות.

בעקבות ויכוח זה מצאתי חובה לעצמי לנסוע בעצמי לניו-יורק ולושינגטון, להוועד אישית עם כל המנהלים יוזמה זו מטעם ארצות-הברית ובריטניה, כדי שאוכל לבוא אל הכנסת ואל הציבור כשבפי הערכות מוסמכות ומעודכנות.

שוחחתי בין השאר ארוכות עם ראשי משלחות ארצות-הברית ובריטניה באו"ם, השר צ'ארלס יוסט והשר לורד קאראדון, המנהלים את שיחות ארבע המעצמות באו"ם. שוחחתי עם הצוות האחראי בבית הלבן לעניני המזרח התיכון מטעם יועץ הנשיא ניכסון, הנרי קיסינג'ר, ועם סגן שר החוץ יוסף סיסקו, המנהל את שיחות שתי המעצמות.

אחרי כל השיחות האלה גברה בליבי אי ההבנה, ואולי יש לומר הפליאה והתדהמה, כלפי ממשלת ישראל, כפי שהתבטאה גם בדבריה של ראש הממשלה היום. בעמדה זו כלפי יוזמת המעצמות אין הגיון, אין הערכה נכונה, ואין תבונה מדינית.

מה הוליד את יוזמת המעצמות?

ראש הממשלה אומרת שהמתיחות גברה בעקבות שיחות אלה. האם לא נכון יותר לומר את ההיפך, שהתגברות המתיחות הצבאית והמדינית, שאפיסת כל התקוות להגיע לשלום בדרך אחרת, היא שהולידה את יוזמת המעצמות?

בהזדמנויות קודמות אמרה ראש הממשלה שיוזמת המעצמות פגעה בשליחותו של השגריר יארינג. אני שמח שלא חזרה היום על טענה זו. טענה הגובלת בגיחוך. במשך שנה וחצי לא הזינו השגריר יארינג את הצדדים אף מילימטר אחד מעמדתם הנוקשה. יארינג הוא שביקש את יוזמת ארבעת המעצמות, הוא מיחל לכך שבעזרתה תתגבשנה הצעות העשויות להתקבל על דעת הצדדים ולקדם את שליחותו.

העיקר הוא זה: אין שום סתירה שהיא בין הכרזות הכנסת ובין עמדת ארצות הברית ובריטניה בשיחות הארבע והשתיים.

ח"מ ישיר בין ישראל לממשלות ערב

מגוי וגמור עם ממשלת ארצות-הברית ועם ממשלת בריטניה להביא למשא ומתן ישיר בין ישראל ובין ממשלות ערב, בשלב מתקדם של השיחות, ולהתימת חוזה ישיר והדדי שלא יבדל באופן מעשי מחוזה שלום.

כל בר דעת המעוניין באמת בשלום, שאינו הולך שולל אחר סיסמות ריקות, ברור לו להלוטין שאחרי תשעים שנות מלחמה בין העולם הערבי ובינינו כלל לא יכול להתכונן משא ומתן ישיר מבלי שיקדם לו משא ומתן עקיף, שיביא להגדרת עקרונות השלום שניתן להשיגו, תוך התייעצות עם הצדדים הלוחמים ועל דעתם.

זהו בדיוק כוונת ארבע המעצמות. מה פסול בכך? ראש הממשלה אמרה היום שאחת מארבע המעצמות, ברית המועצות, פועלת כשליחת הממשלה המצרית. האם זה פסול את היוזמה או להיפך? אם רוצים להגיע לשלום עם מצרים, צריך שביוזמה תשותף מעצמה הנהנית מאמון המצרים. הרי כל הכוונה היא לנהל שיחות שבהן באים בדברים ידידי ישראל, ידידי מצרים וידידי ירדן ולבנון.

השאלה המכרעת — מהי?

כבוד היושב ראש, ברצוני להעלות כאן את השאלה המכרעת, המגלה את חוסר ההגיון הבסיסי בעמדת הממשלה. אני רוצה לשאול את ראש הממשלה פנים אל פנים בכל הפשטות:

גבירתי: האם את מאמינה שמנהיג מצרים יכול או רוצה להגיע בדרך זו למשא ומתן ישיר ולחווה הדדי?

אם אינך מאמינה, והרי את אומרת וחוזרת שאינך מאמינה — מה ההגיון המדיני בשלילת יוזמת המעצמות מצדנו? אם את בטוחה ששום דבר לא יצא מיוזמה זו, בגלל סירוב המצרים, מה טעם בכריית תהום בינינו ובין אתרוני ידידינו בעולם, הרואים ביוזמה זו פתח להצלחה ודרך להצלת שלומם ושלוה העולם?

אם, לעומת זאת, את מאמינה כי יש סיכוי סביר ששליט מצרים יקבל, בסופו של דבר, ואחרי תימרונים שונים, את עיסקת החבילה האמריקאית, זאת אומרת שיסכים למשא ומתן ישיר ולהסכת ישיר, כפי שהבטיח בשמו המלך חוסיין — מהי זכותך המוסרית והמדינית להתנגד לכך ולחבל ביוזמה זו? האם החלטות הכנסת, האם המדיניות המוצהרת שלך, לא היו מחייבות אותך במקרה זה לתמוך ביוזמה?

כנסת זו סמכה את ידיה על החלטת מועצת הבטחון. היא קראה למשא ומתן ישיר ולחווה שלום ישיר, מבלי להתנות זאת בשום תנאי של סיפוח שטחים.

אני מזמין אותך, גבירתי ראש הממשלה, להשיב על שאלה פשוטה זו תשובה פשוטה. אני מעז לומר מראש שתשובה כזאת לא תנתן ולא תיתכן. מפני שאין בעמדת ממשלתך שום הגיון — אלא אם כן מנוי וגמור עימה לוותר על שלום שאין בו סיפוח שטחים גדולים.

האמת על יוזמת המעצמות

כדי להצדיק את עמדתה, ולטשטש את האמת הפשוטה שקיימת ברירה בין שטחים בלי שלום ובין שלום בלי שטחים, מפורת הממשלה הערכות וידיעות על יוזמת המעצמות, שאינן תואמות את המציאות. האמת היא זו:

(א) מנוי וגמור עם למשלת ניכסון למצות כל אפשרות של הסדר אמריקאי סובייטי במרחב שלנו. אם נחבל בכך, אנו יוצרים סכנה ממשית של התרחקות הרת סכנות בין ישראל ובין המקור העיקרי לתמיכה מדינית, כלכלית וצבאית בה.

(ב) בדעת הקהל האמריקאית גוברת בצורה בולטת וקיצונית הנטיה לנטוש התחייבויות גלובאליות. אם תעורר ממשלתנו את הרושם כי ישראל מחבלת בסיכויי השלום בכוונה תחילה כדי להחזיק בשטחים כבושים, עלולות התוצאות להיות הרוות שואה בשנים הבאות.

(ג) ברית המועצות פועלת בכל כוחה כדי לשכנע את מצרים לקבל את עיקרי ההצעה האמריקאית, לא מתוך אהבה יתירה אלינו אלא מתוך ראייה מפוכחת של האינטרס הסובייטי. בניגוד להודעות המופצות בישראל, התשובה הסובייטית האחרונה היתה חיובית בעיקרה, וכך נתקבלה בממשלה האמריקאית.

(ד) בצמרת המישטר המצרי יש התרוצצות בין חוגים קיצוניים ובין שואפי הסדר. בווינגטון מאמינים כי עבדאל-נאצר הוא בצד המתון. תשובתו לגרומיקו, שוב בניגוד להודעות המופצות בישראל, היתה הסכמה להמשך המשא ומתן על ההצעות האמריקאיות, תזוזה מסויימת לכיוון הרצוי.

אין בטחון ששליט מצרים יוכל בסופו של דבר ללכת בדרך המוצעת עליידי האמריקאים. הדבר תלוי לא מעט בהצהרות ובמעשים של ממשלת ישראל. הדבר תלוי גם בהלכי הרוח בעם הפלאסטיני ובאירגוני הפידאיון. מבחינה זו בוודאי היה קל יותר להגיע להסדר אילו היתה

ראש הממשלה משתדלת להגיע לדו־שיח עם מנהיגי העם הפלאסטיני בשטחים המוחזקים. לפחות במידה שהיא משתדלת להגיע לדו־שיח עם מנהיגי הגויים. אדוני היושב ראש, יש סכנה איומה שבגלל ההתרוצצות במפלגת העבודה והפרישה האפשרית של חסידי שר הבטחון תגבר בארץ ההתחרות על כתר הקיצוניות, התחרות שאת מחירה ישלם עם ישראל. אנו מרימים את קולנו נגד סכנה זו. וקוראים לכל שוחרי השלום בישראל להתלכד ולהקים סכר בפני נחשולי השובניזם והסיפוחיזם.

תוכנית השלום של תנועת העולם הזה – כוח חדש

1. ארץ־ישראל

ארץ־ישראל בשלמותה היא מולדת לשתי אומות – האומה העברית והאומה הפלסטינית.

2. שלמות הארץ

שלמות ארץ־ישראל היא צורך נפשי, מדיני, כלכלי ובטחוני לכל תושביה, והיא תיכון רק על פי הסדר בין שתי האומות המעורות בה, אשר לכל אחת מהן זכות לעצמאות לאומית.

3. שתי מדינות

היישות הלאומית של שתי אומות ארץ־ישראל, תתגלם בשתי מדינות: מדינת־ישראל ומדינת פלסטין, שתהיינה קשורות זו בזו במיסגרת מדינית, כלכלית ובטחונית משותפת.

4. מדינה פלסטינית

מדינת־ישראל תעודד את הקמתה של מדינה פלסטינית בגדה המערבית וברצועת־עזה, בתנאי שמדינה זו תהיה קשורה עם הקמתה באמנה בטחונית, מדינית וכלכלית עם ישראל.*

5. גבולות

הגבול הפנימי בין שתי המדינות בארץ־ישראל יתבסס על קרי־גבול מלפני ה־5 ביוני 1967. ניתן יהיה לעשות שינויים בגבול בהסכמה הדדית בין שתי המדינות.

6. ירושלים המאוחדת

ירושלים המאוחדת תהיה בירת ארץ־ישראל, נוסף על היותה בירת ישראל ובירת המדינה הפלסטינית הערבית.

7. זיקות חיצוניות

התקשרות שתי מדינות ארץ־ישראל לא תסתור את הזיקה המיוחדת של מדינת־ישראל לעולם היהודי, ואת הזיקה המיוחדת של מדינת פלסטין לעולם הערבי.

* הוועידה אשר אישרה את התוכנית קבעה, כי תנאי ראשון למימושה של תוכנית הפראציה הוא כינונה של ממשלה ישראלית על יסוד תוכנית־שלום גלויה ומוצהרת, התומכת בזכות העם הפלסטיני למדינה משלו והמכירה בזכות כל עמי המרחב לריבונות לאומית ומדינית.

8. עבר-הירדן

תושבי עבר-הירדן יוזמנו להצטרף לאיחוד הארץ-ישראלי, אם על-ידי הצטרפות עבר-הירדן למדינת פלסטין, אם על-ידי הצטרפות עבר-הירדן כמדינה שלישית לאיחוד הארץ-ישראלי.

9. ריבונות

כל אחת ממדינות ארץ-ישראל תהיה ריבונית לגמרי בכל עניין שלא נכלל בפירוש באמנת האיחוד הארץ-ישראלי.

10. אמנת האיחוד

אמנת-האיחוד תכלול את העקרונות הבאים:

- (א) הסדר מדיני: אף אחת מן המדינות לא תצטרף לברית מדינית המכוונת נגד רעותה. כל ברית של כל אחת מן המדינות עם גורם זר תהיה טעונה הסכמה הדדית מראש.
- (ב) הסדר כלכלי: לא תהיינה שום מחיצות כלכליות. בתוך ארץ-ישראל, אלא בהסכמה הדדית.
- (ג) הסדר בטחוני: לא תותר כניסת צבא זר לתחומי ארץ-ישראל, ותיווצרנה ערובות צבאיות ממשיות למניעת איום צבאי על ארץ-ישראל, על המדינה הפלסטינית או על מדינת-ישראל. ערובות אלו יכללו, לפי הצורך, פירוט שטחים ו/או קיום בסיסים צבאיים של כל אחת משתי המדינות. על אדמת רעותה, ו/או הקמת צבא של האיחוד, כפי שייקבע באמנת-האיחוד.
- (ד) חופש תנועה: לא תהיינה שום הגבלות על חופש התנועה של אזרחי שתי המדינות בכל רחבי ארץ-ישראל.
- (ה) איסור התנחלות: לא תותר התנחלות פלסטינית בישראל, או התנחלות ישראלית בפלסטין. אלא בהסכמה הדדית.
- (ו) יישוב פליטים: כל בני ארץ-ישראל, הן פליטים והן מהגרים, יוזמנו לחזור לארץ-ישראל. יישוב הפליטים יהיה על האחריות המשותפת של ישראל ופלסטין.
- (ז) חופש עליה: כל אחת משתי המדינות תהיה ריבונית בענייני העליה לשטחה.
- (ח) שפות רשמיות: בפדרציה תהיינה השפות הרשמיות עברית וערבית.
- (ט) פדרציה: אמנת-האיחוד תהיה צעד ראשון לקראת הקמת פדרציה שלמה בין שתי המדינות.
- (י) ביטול האמנה: אמנת-האיחוד, או כל חלק ממנה, לא תהיה ניתנת לביטול באורח חד-צדדי, אלא רק בהסכמת שתי המדינות גם יחד. ביטול שרירותי של האמנה על-ידי צד אחד יתיר לצד השני חופש-פעולה מלא להבטחת האינטרסים החיוניים של קיומו ובטחונו.
- (יא) השתלבות במרחב: אחת ממטרות-היסוד של האיחוד הארץ-ישראלי תהיה להביא להשתלבות ארץ-ישראל, על שתי מדינותיה, במיסגרת מרחבית כוללת, שתהיה מושתתת על שלום צודק, תיאום מדיני, שוק כלכלי משותף והסדר בטחוני, עד כדי הקמתה של קונפדרציה מרחבית רחבה.

כבלים של שלטון

אין חולקים על כך שהחקיקה היא בתחום סמכותה הראשונית של הכנסת. דבר זה נקבע עם הקמת המדינה. החוק הראשון שהסדיר את רשויות השלטון במדינה — פקודת סדרי השלטון והמשפט — קבע כי מועצת המדינה הזמנית (כלומר, הכנסת) היא הרשות המחוקקת.

הגבולות בין רשויות השלטון למיניהן הם מטושטשים למדי. תופעה שכיחה היא שהאדמיניסטרציה נהפכת למחוקק, מתקינה תקנות ומוציאה צווים בדברים עקרוניים. מובן שתופעה זו גורמת לירידת השפעתו של בית המחוקקים במערכת הכוחות במישור הדימוקרטי ולעליית כוחה של האדמיניסטרציה הנוטלת לידה במידה רבה תפקידי חקיקה מגחנים.

נוצר גם הרושם שהח"כים עצמם אינם מעריכים כראוי את תפקידם כמחוקקים. דומה שנעלם מהם כי להם חלק ואחריות בעיצוב דמות המשפט של חברתנו.

שעה שנערך בכנסת ויכוח על שאלות מדיניות הבית מלא, הרוחות סוערות והנואמים מתרגשים. אבל בשעה שדנים בחוקים החובקים זרועות עולמה של המדינה כולה, נוכח במליאה רק מספר מצומצם של ח"כים, בחיכות משתתפים מעטים, וכמעט כל הח"כים מצביעים בצורה שיגרתית.

זוהי ודאי אחת הסיבות להסכמתה של הכנסת לוותר מרצונה על סמכויות החקיקה. מרבית החוקים המתקבלים בכנסת הם פרי יוזמה ממשלתית. ההצעה מונחת על שולחן הכנסת ולאחר מכן מעמידים אותה כסעיף בסדר יומה של הכנסת. קיימים שלושה שלבים לטיפול של הכנסת בחוק. בעת הקריאה הראשונה פותח השר הממונה על ביצוע החוק בהסברת תוכן הצעת החוק, ולאחר מכן נערך דיון כללי. ברובם הגדול של החוקים הדיון הוא אישי והזמן המוקצב לכל נואם הוא 10 דקות.

בתום החיכוח משיב השר לדברי הביקורת ולאחר מכן ניגשים להצבעה. בדרך כלל מצביעים על ההצעה להעביר את ההצעה לתעודה, אולם אם באה הצעה להחזיר את ההצעה לממשלה, מעמידים להצבעה את ההצעות זו מול זו.

בוועדה מתנהלת העבודה מאחורי דלתיים סגורות. לאחר סיום הדיונים בוועדה, מניחים על שולחן הכנסת את הצעת החוק בנוסח שאושר עליידי הרוב בוועדה בצירוף ההסתייגויות שהוגשו עליידי חברי הוועדה וח"כים אחרים, לקריאה שנייה ושלישית.

בקריאה שנייה לא נערך דיון כולל, אלא הוויכוח צמוד לסעיפים ולהסתייגויות שהוגשו. בתום דברי המסתייגים מעמיד יושב־ראש הישיבה להצבעה את סעיפי החוק אחד־אחד. בדרך כלל אין המסתייגים מרבים הצלחה במליאת הכנסת והנוסח המוצע עליידי רוב התעודה מקבל את אישור הכנסת.

לאחר תום הקריאה השנייה באה הקריאה השלישית. כאן מעמידים להצבעה את החוק כולו בשלמותו.

● חקיקה שוטפת

הכנסת אינה מרבה לחוקק חוקים. כך למשל, במשך כל המושב הראשון של הכנסת השישית נתקבלו עלידי הכנסת שלושים ושבעה חוקים, אם כי הצעות החוקים שהובאו לדיון היו רבות יותר. נטלנו חלק בוויכוח על מרבית ההצעות שהועלו לדיון.

הדיון המעשי של המושב הראשון החל בחקיקה משפטית. שר המשפטים הקודם, דב יוסף, הביא לאישור הכנסת שלושה חוקים, ששניים מהם באו להחליף פרקים שונים של המגילה העותמאנית הנהוגה אצלנו עוד מימי שלוט התורכים.

● **חוק המתנה:** התנגדנו לסעיף המונע בעד נותן-מתנה להתחרט, אחרי ש"התחייב" לתת מתנה. עמדתנו: מתנה אינה יכולה להיות כרוכה בהתחייבות מראש, (על נקודה זו חזרו, לאחר-מכן, כמעט כל הנאמרים האחרים).

● **חוק דיני משכון:** התנגדנו לסעיף המגביל את זכותם של הצדדים להסכם-מישכון להתנות על דרכי המימוש. ביקשנו לתת בעניין זה חופש. סעיף שני, שהתנגדנו לו, הוא זה הפוסל את זכותו של בעל-המץ על החפץ, אם מישוהו אחר מישכן אותו. זה נראה לנו בלתי-הגיוני.

נקודות יבשות — אך לפתע התלקח סביבנו ויכוח. בתגובה על דברי ח"כ-חרות אליהו מרידור ז"ל שתבע לבסס את חוקינו על ההלכה היהודית, אמרנו כי החוק הישראלי החדש יתבסס על המציאות החדשה, וכי ההלכה היא בעלת ערך היסטורי ופולקלורי בלבד.

על כך תקף את אבנרי בשצף-קצף חברי-הכנסת גרוס מאגודת-ישראל, שקרא לו "אפיקורוס להכעיס", והודיע שלא יתווכח עימו. חברי-הכנסת יצחק רפאל היה מתון יותר, אך גם הוא התווכח עימנו על נושא זה. אבנרי הגיב על כך בנאומו השני, במילים הבאות:

הרשוניא לי להוסיף הערה אישית לוויכוח שהתעורר בעיקבות דברי הקודמים. דעתנו היא שהחוק הישראלי חייב להתבסס על מציאות החיים החדשים בישראל. החוק הוא חלק מן החיים, והוא בא להסדיר את החיים. אין הוא יכול לשמש תחליף למציאות החיים. איננו פוסלים את החוק היהודי הקדום, בבחינת פסילה לשמה. החוק הישראלי החדש יצק מכל המקורות, ובוודאי גם מן המקור היהודי. אבל יש להבין כי קיים הבדל עקרוני בין המציי-אות בישראל החדשה, שהיא חברה תעשייתית מודרנית, לבין החיים בישראל מלפני שמונים דורות, וגם לבין החיים בגטו היהודי במזרח אירופה לפני שני דורות. לכן, כל נסיון לכפות על המציאות בישראל את החוק הקדום, רק מפני שהוא נושא תווית יהודית, פסול בעינינו. אך כשיש הלכה התואמת את מציאותנו, נקבל אותה ברצון כדוגמה לחוקינו.

מצפון הציבור

רבים מחברי הכנסת מצביעים נגד עצמם. על תופעה זו עמדנו כבר בראשית עבודתנו, בעת הדיון על הצעת חוק קטן וקצר, שקרא "חוק ההגנה על החוסים, תשכ"ה — 1965". הצעה זו הונחה על שולחן הבית עוד בשבוע הראשון של הכנסת החדשה, יחד עם כמה הצעות-חוק ממשלתיות אחרות על נושאים משעממים כביכול. הצעת-החוק הגושה עלידי שר-הסעד, יוסף בורג, היא כללה רק ארבעה סעיפים, בתוספת 100 מילים של דבריהסבר.

החוק בא, כביכול, להגן על חוסה — קטין שלא מלאו לו 14 שנה, וכן זקן או נכה שאינם יכולים לדאוג לעצמם. הוא מכון נגד האחראים לחוסים אלה: הורים, חורגים, מאמצים, אפוטרופסים וכו'. הוצע בחוק להטיל מאסר של שלושה חודשים, או קנס של אלף ל"י, על אחראי ה"גורם... שהחוסה ימצא

במקום הפתוח לציבור, כדי להסב תשומת-לב לעניין שהאחראי מעוניין בו, או אגב נסיון להסב תשומת-לב הציבור לכך, או כדי להפעיל על אדם לחץ לעשות מעשה...".

בקיצור: כדי למנוע הפגנה במשרד-הסעד או במקום אחר, תוך הבאת החוסה עם המפגין. סעיף 3 קובע שאם נמצא החוסה במקום כזה, בנסיבות כאלה, נחשב האחראי אוטומאטית כאשם — אלא אם כן מוכיח הנאשם את ההיפך. סעיף 4 קובע כי קצין-משטרה, בהתייעצות עם פקיד-סעד, יכול במיקרה כזה להעביר את החוסה למקום אחר.

מסוייגנו ידענו כי מדובר כאן במיקרים הטראגיים ביותר של החברה הישראלית ולפיכך החלטנו להשתתף בחיכוח. תורנו בא עוד בראשית החיכוח. בפרוטוקול הסטנוגרפי של הישיבה נרשמו דברינו כלהלן: סיעת העולם הזה — כוח חדש מציעה להחזיר הצעת-חוק זו לממשלה, בצירוף המלצה חמה לבגוז אותה לצמיתות. אין זה חוק הגנה על חוסים. זהו חוק הגנה על פקידים, מוסדות ומנגנונים. כל אדם יתנגד לניצולם לרעה של קטינים, נכים וזקנים בידי הורים ומאמצים חסרי-מצפון. למשל לשם קיבוץ נדבות. אך קיימים די והותר חוקים הבאים להבטיח הגנה בפני ניצול כזה, ולא לכך מתכוון בעל הצעת-חוק זו.

החוק מכוון נגד האשה המיואשת, שאינה יודעת איך להביא פת לחם לילדיה, והלוקחת את הילדים ללשכת-הסעד המקומית לשם הפגנה. הוא מכוון נגד האחראי על נכה, המאמין שלא נותרה לו ברירה, מול פקידות אדישה, אלא להזעיק בעזרתו את מצפון הציבור.

אין טעם, אדוני השר, להביא לדוגמה דווקא את המיקרה שהוא יוצא-דופן, כאשר אדם עורך הפגנה בעזרת קטין על-מנת להשיג יתרון לעצמו, נגד הקטין. המיקרה השגור הוא הפוך, כאשר אדם עורך הפגנה כזאת מפני שהוא מאמין בתום-לב שזה לטובת הקטין.

נגד אלה, המיואשים, החלשים וחסרי-הישע, מכוונת הצעת-חוק זו. היא באה כדי שפקידים יוכלו לעבוד בשקט, כדי שמצפון הציבור השליו לא יוטרד, כדי שמיקרים מזעזעים של סבל אנושי לא יפריעו לעבודת-המנגנון...

פורקים: האם קיבלת פעב שביתת-שבת כזאת?

אבנרי: זה לא נעים, חברי-הכנסת סורקיס, אני מאמין לך שזה לא נעים. הקריאה היא לעניין, ובדיוק על כך גטוש החיכוח.

השאלה היא אם באותו מיקרה לא נעים יש לך מוצא נוח — להרים את שפורפרת הסלפון ולקרוא לקצין-משטרה — ואז אתה פטור מכל שאר הדאגות. או שאין לך ברירה כזאת, ואתה חייב להפעיל לב אנושי, להסביר, לשכנע ולנסות להגיע אל לבו של האדם שהדבר כואב לו. לא לצורך שעשוע עורך אדם כזה הפגנה!

בן-פורת: ומה עם נפשו של הילד, המשמש מכשיר בכדי אנשים כאלה?

אבנרי: בימים אלה חל יום-השנה לטביעת פסדיה, ואני זוכר שבאותם ימים אמרו האנגלים את אותם הדברים, שאנחנו מנצלים לרעה את הפליטים היהודיים כדי לערוך הפגנה ציונית.

הניצול הזה הוא למען הילד. האשה אינה לוקחת את הילד להפגנה כדי להשיג לעצמה איזו שהיא הנאה בחיים. אני מניח שב-90% מהמיקרים האלה, כאשר אם לוקחת את ילדה להפגנה כשהיא במצב של יאוש, — מוצדק או לא מוצדק, היא חושבת שזה מוצדק — היא מאמינה בתום-לב שזה מעשה שנועד לטובת הילד.

עניין אנושי

זה לא נעים לפקיד. לפקיד יש זכות לעבוד בשקט, ובאווירה נעימה יותר. אבל זה תפקידו

השר בורג הביא כדוגמא אדם שערך הפגנה כדי לקבל כסף להחזקת קטין, ושהתנגד להכנסת הקטין למוסד מתאים.

של הפקיד, לשם כך העמידו אותו באותו מקום, עבור זה הוא מקבל משכורת. הפקיד נמצא במקום כדי שיפעיל אמצעי-שיכנוע, אמצעי-הסברה, וינסה להגיע ללבו של האדם, ורק במיקרה קיצוני מאד יפעיל אמצעים דרסטיים יותר.

עובדה תמוהה!

אני מבקש את הכנסת, בכל לשון של בקשה, שלא לתת ידה לחוק זה. דברים אלה קבעו, למעשה, את הסיגנון הכללי של החיכות. רק שני ח"כים הגנו בפה מלא על ההצעה — דבורה נצר שהתרכזה אך ורק על הנוק הנגרם לילד המשתתף בהפגנה כזאת, ומרדכי סורקיס שהתייבב בפאתוס רב להגנת המנגנון, אותו הוא ייצג שנים ארוכות כראש עיריית כפרסבא. שניהם אמרו דברי-טעם. אך למעשה היו אלה נימוקים מישניים — לעומת הנסיון המחפיר להפעיל משטרה נגד מוכיגורל מיואשים. כל שאר הנואמים קמו, בזה אחר זה, ונקטו עמדה וזה עם זו שלנו, אברהם טייאר דיבר בלהט על הסבל המשתקף במיקרים אלה, ושלל את החוק מכל וכל, מחוץ לכמה פרטים שוליים. שלמה רוזן הצדיק אף הוא כמה פרטים, אך שלל את הדברים העיקריים. יעקב גרוס עלה על כולם, ציטט פסוקים רבידושם מן התנ"ך והתלמוד, שלל את החוק לחלוטין. כך עשו יעקב כ"ץ ז"ל, אמיל חביבי ומשה קול. בלטה רחל צברי, באנום נרגש מן הלב, בו האשימה את מנסחי-החוק במלאכת-רמייה, ובנסיון מדוע להונות את הציבור לגבי כונתם האמיתית.

לשיא הגיע יצחק רפאל, איש המפד"ל, שגינה את החוק באופן קיצוני, ותקף את חברו למפלגה, בורג. אגז מביע צער ותמהון על ששרי-הסעד קיבל על עצמו שליחות ממשלתית זו, קרא בקול מורב, חוק זה פגום, לקוי, בלתי-שלם — והמעט שיש בו אינו נראה לי. וייתה בכך, מן הסתם, נקמה של רפאל בבורג, אשר בגד בו בעת הדיון על הסרת חסינותו בפרשת תל-גיבורים. רפאל הסתמך על ההלכה הדתית, הוכיח שהיא שוללת לגמרי את הצעת השר הדתי. כבר בעת הדיון שמנו לב לעובדה תמוהה: בעוד אבנרי ציין עוד במשפט הראשון מהי הצעתנו הממשית לגבי הצעת החוק — שכחו רוב הנואמים האחרים לציין מה הם מציעים. חשבנו: אולי אינם רואים צורך לציין זאת, שהרי זה נובע בבירור מהוכן דבריהם. הם שוללים. עד שבא תור ההצבעה. ואז נדהמנו. מסתבר שלא במיקרה שחכו רוב הנואמים לציין כיצד הם עומדים להצביע, כי בין תוכן דבריהם ובין הצבעתם היתה פעורה תהום.

הנה מה שקרה במציאות:

כל המערך, כל גח"ל, רפ"י, המפד"ל, מפ"ם והליברלים העצמאיים — הצביעו בעד העברת ההצעה לחעדה. כלומר: אחרי שכל נציגיהן, או חלק מהם, שללו את הצעת-החוק מכל וכל — הצביעו כאילו היה החוק בסדר מעיקרו, ואין צורך אלא לתקן בו פרט קטן זה או אחר. יצחק רפאל יצא מן האולם ולא הצביע כלל.

אגודת-ישראל, שנציגה גרוס דיבר בלהט נלהב כזה נגד החוק ולא הותיר בו מילה טובה אחת — נמנעה מהצבעה.

מעשהו של גרוס היה, אולי, התמוה ביותר. יש לו הסבר פשוט: גרוס האגודאי פשוט לא רצה להישאר לבד עמנו ועם הקומוניסטים.

* בשעה שנדונה הסרת החסינות של רפאל, נטשה סיעתו של בורג את האולם, וכך נוצר רוב להסרת החסינות לגבי סעיף-אישום נוסף, שלולא כן היה קיים רוב למחיקתו.

חברה מפגרת או ילדים מפגרים?

„חוק הסעד (טיפול במפגרים)“ בא להסדיר את אחת הבעיות הכאובות ביותר בארץ: הטיפול בילדים מפגרים. זהו נושא שטיפלנו בו רבות. כך למשל, בעת הדיון על פעולות משרד הסעד, מצאנו לנכון לומר כמה דברים עקרוניים בסוגיה זו:

למשפחה נולד ילד מוכה-גורל. זה יכול לקרות לכל אחד מאיתנו. המשפחה כולה נדונה לסבל נפשי בלתי-פוסק, לעיוות ולשיבוש כל חייה, למועקה ולייסורים. והנה, נוסף על כל אלה, נדרשת משפחה זו, במדינתנו, לשאת גם בעול החזקת הילד במוסד — אם בכלל נמצא לו מקום במוסד.

כבוד היושבת-ראש, לדעתי עצם הרעיון הזה מסמל את השערות. לא האדם אשם במכת-טבע נוראה זו. אם בכלל יש משמעות לרעיון חברת-הסעד, כי אז חובה ראשונית היא לחברה, למדינה, לקבל על עצמה את כל הטיפול והשיקום של הילד המפגר, כל ילד מפגר, ולא חשוב מי הם הוריו.

אחרת אין מדינת סעד, אלא רק מדינת-נדבות, מדינה של צדקה וחסד, לא מדינה של רווחה וזכות.

בעת הדיון על הצעת החוק דלעיל, הבענו דיעה קיצונית ביותר: אנו מציעים להעמיד בראש החוק סעיף מפורש האומר: „חובת המדינה היא לטפל במפגר, לדאוג לקיומו ולשיקומו, מיום לידתו ולכל ימי חייו — והיא לבדה תישא בעול זה. לא יחול שום תשלום על קרובו של מפגר“.

...אנחנו קיצוניים בהחלט העיקרון הקלאסי של מדינת סעד; שהטיפול במפגר, כמו בכל קורבן אחר של פגע טיבעי או חברתי, צריך להיות מוטל מיום לידתו על המדינה, ועליה בלבד. הרי המשפחה אינה אשמה בכך שנולד בקירבה ילד מפגר. שום אשמה אינה רובצת עליה. קרוב לוודאי שהמפגר לא יוכל לדאוג בעתיד לפרנסתו. מדוע להטיל חובת השתתפות בהחזקת המפגר על קרוביו? זהו נטל אשר לעיתים הינו כבד מנשוא!

אתה צעיר, בן עשרים, יצאת זה עתה לשוק החיים, עליך להסדר. יש לך אחות מפגרת, צעירה ויתומה. מדוע ירבץ עליך נטל נוסף — נוסף על הסבל הנפשי הרב שיש לך, בגלל עצם המיקרה האומלל הזה במשפחתך?

...אם מקבלים את העקרון שאני דוגל בו, שמבחינה מוסרית צריך העול להיות מוטל על המדינה בלבד, וששום עול לא יחול על המשפחה — הרי הנימוק הכספי הוא בלתי-סביר לחלוטין. צריכה זאת להיות חברה מפגרת מאוד, שאינה יכולה לגייס סכום של קצת למעלה ממיליון לירות — מתוך תקציב של שישה-שבעה מיליארד! — למען משימה כה כאובה!

...נניח אפילו שזה סכום של שני מיליון. מה ההבדל? כשאנחנו נדרשים לממן הוצאות המפגרת לגות בהרבה מיליונים; כשמוצא הון-עתק לכל מיני צרכים מפוקפקים, כמו הביזבוז המשוער במערכת הבחירות — איך אפשר לקמץ על צורך זה, שהוא אולי הכאוב ביותר?

יחסים הומני-סכסואליים והפסקת הריון

כ"ב.12.13 הוגש לכנסת עליי דוב יוסף חוק כולל לתיקון פקודת החוק הפלילי, שתכליתו להכניס שינויים רבים במדיניות הענישה.

בנאומנו מתחנו ביקורת עניינית מפורטת על סעיפים רבים של ההצעה: יורשה לי, כטירון בכנסת, להביע מידה של התמרמרות על מיעוט המשתתפים הנוכחים

בוויכוח זה, הנוגע לחייהם של רבבות אזרחים — לחיים ולחירות. ישנן סיעות שלמות שממש אינן נמצאות בכנסת. השיטה של השארת „שומר סף“ כדי ששום דבר לא יקרה, ולהיעלם מדיון מסוג זה, נראית לי בלתי־רצויה, והגשתי בקשר לכך הצעת חוק להנהגת קוורום. לגופו של דבר: סיעת העולם הזה — כוח הדש החליטה רק אחרי היטוס רב להצביע בעד העברת הצעת החוק הזאת לוועדה. כי בהצעה זו, כמו בכל פועלו המשפטי של שר־המשפטים הנוכחי, משמשים החיוב והשלילה בערבוביה תמוהה, ולא תמיד ניתן לקבוע מה גבר על מה. יש להודות לשר המשפטים על שמצא עוז בנפשו להרשות לאזרחי ישראל להזמין זה את זה לדו־קרב (סעיף 99 לפקודה), לנסות להתאבד (סעיף 367 לפקודה) ואף להפיץ מטבעות מטושטשים.

אך האומנם סבור השר, כי עדיין יש צורך בחוק הישראלי בסעיף מיוחד האוסר להדיח אניות (323)? האומנם יש צורך בסעיף המטיל עשר שנות מאסר על אדם המונע את רעהו מלקפוץ מספינה טובעת (236)? האומנם יש עדיין צורך לחייב בתי־מלון ברישום אורחיהם, כמו במדינת משטרה (383), או בהתקנת אורות לפני הדלת, ובסעיפים מסוג זה? אולם, יש סעיפים חמורים יותר, שאין דעת האדם המודרני סובלת אותם. האם לא הגיע הזמן, כבוד השר, לבטל את הסעיף 152(2) לפקודה, האוסר יחסים הומו־סכסואליים בין מבוגרים המסכימים לכך? כבוד השופט היים כהן התריע על קיום סעיף זה, שאינו מופעל ושהמוסר המודרני מתנגד להפעלתו. שני חברים שמרניים של הפרלמנט הבריטי הגישו השבוע הצעה לביטולו במולדתו הבריטית, אחרי שבית הלורדים כבר אישר את הביטול. האם לא ימצא שר המשפטים עוז ללכת בדרכם?

הוא הדין לגבי הפסקת הריון. האם נתחמק מן הבעיה על־ידי הקטנת העונש מעשר להמש שנים (סעיף 175)? האם לא נמצא את העוז לחסל שרידים של מוסר אשר אבד עליו הכלח? **ב"ן**: האם כל חברי־הכנסת מוכרחים לשמוע?

אני מתלונן, כבוד השר, על עצם הנסיון לתקן את פקודת החוק הפלילי משנת 1936 טלאי על גבי טלאי, במקום להחליפה כליל בחוק פלילי ישראלי, שלם ומותאם לצורכי חיינו. הפקודה הישנה ניתנה על־ידי הדיקטטורה הקולוניאלית הבריטית למען ה„נייטביס“. האם יש טעם לתקנה, במקום לגבש במקומה חוק מתקדם, דמוקרטי ומודרני? הנה, למשל, סעיף 67(1) לפקודה, הקובע כי כל המנסה לארגן בישראל נסיון לפגוע בחוקתה או במיטרה של מדינה אחרת, צפוי לעשר שנות מאסר, וזה בין שאותה מדינה ידידותית לישראל ובין שאיננה ידידותית. פירוש הדבר, שאילו היו מנהיגי הכורדים יושבים בישראל, והיו מכאן מנהלים את מלחמת השיחרור שלהם להפלת המישטר הפאשיסטי בעיראק, היה בכך משום מעשה עבירה. וגם על סעיף זה העיר בית־המשפט המחוזי בתל־אביב, כי „הוא מהווה יצור מוזר ומשונה בחוקי ארצנו, שאין לו אח ורע בחוקי האומות.“ הצעת החוק אינה מבטלת סעיף זה, אלא מקטינה את העונש מעשר לשבע שנים.

פירסום תועבה וביטול עונש מוות

החמרה בלתי־מוצדקת מוצעת לגבי סעיף 179 לפקודה, הדין בפירסום „דברי תועבה“. מוצע כאן להחמיר את העונש משלושה חודשים לשלוש שנים. תמהני מה מסתתר מאחורי הצעה תמוהה זו. מושגי הציבור משתנים. מה שהיה אתמול בגדר „דבר תועבה“ נהפך היום ליצירת־מופת ספרותית. קחו את הספר „מאהבה של הליידי צ'טרלי“; איזה מאבק משפטי התנהל סביבו

בארצות-הברית ובבריטניה. מה שנראה אתמול כחותר תחת המוסר — נחשב היום לבעל מוסר. הדוגמות אינן חסרות — „יוליסס“, כתבי הנרי מילר ועוד ועוד. הגישה צריכה להיות מתקדמת וליברלית. מושגי מאה שערים אינם מושגי המאה העשרים.

**כץ: יש להצטרף על כף.
אבנרי: זו דעתך, חברה-הכנסת כץ.**

והנה, מחמיר בעל ההצעה פי שנים-עשר ומערים מיכשול חדש — ישראלי מקורי — על חופש היצירה וחופש ההבעה.

וברוך אגב, דווקא במקרים שיש בהם נזק אמיתי לשלומם של צעירים בשטח המוסר — אין בעל ההצעה מחמיר די הצורך. אני מתכוון, למשל, לסעיף 168, הן ברמזים בלתי-מוסריים כלפי קטינים. זוהי מחלה המתפשטת בארץ, והיא גורמת לקטינים — ובעיקר לילדות — נזק נפשי שלעיתים אינו ניתן לתיקון. כאן מסתפקת ההצעה בשלושה חודשים — וחבל. לעומת זאת באה החמרה בסעיף 174, פיתוי אשה בתרמית ללא תקיפה. זה בודאי דבר שלילי, אך כשאין כפיה, וכשיש אפילו אלמנט של הסכמה מצד האשה — מה הטעם להעלות את העונש משלוש לשבע שנים?

גם לגבי עונשי המאסר יש לנו ספקות. המאסר בא לתקן את העבריין ולהגן על הציבור. אך האם, כבוד השר, בית-הסוהר הישראלי מתקן באמת את העבריין? האם אין הוא גורם לתוצאה ההפוכה — להכניס את העבריין לחברת העולם התחתון? לכן יש להיזהר מאוד בגזירת עונשי מאסר. יש ומאסר של יום אחד יכול להרתיע, והגימוק שעונש כזה מהווה כביכול פגיעה חומרית או חברתית, בניגוד למטרת העונש, נראה לי מוזר ביותר. יש מקרים בהם סבור השופט שעליו להטיל מאסר קצר מאוד, אך נוכח מגמת המחוקק יגזור עונש של שלושה חודשים במקום שבוע או שבועיים.

ולבסוף, הערה לגבי אותו סעיף שהזכיר חברה-הכנסת מרידור, אם גם בכיוון הפוך. סעיף 63 לפקודה מזכיר את עונש המוות הקיים עדיין בחוק הישראלי. סיעת „העולם הזה — כוח חדש“ מאמינה שאין מקום לעונש מוות במדינת ישראל בשום מיקרה ובשום נסיבות, ואנו נקדיש את מיטב מרצנו וכוחנו לביטולו הסופי והמחלט.

למרות שאבנרי היה רק אחד מתריסר נואמים בדיון זה, הקדיש לנו שר המשפטים שליש מנאום התשובה שלו. דברי תשובתו של השר מובאים להלן:

„הערותיו של חברה-הכנסת אורי אבנרי התייחסו לסעיפים רבים של פקודת החוק הפלילי, כאלה שסעיפי הצעת החוק נוגעים להם וכאלה שבכלל אינם נוגעים להם. מרבית הערותיו הן עניין לרביזיה כללית של החוק הפלילי מבחינת התוכן ולא רק לגבי מידת העונש. בתחילת דבריו אמנם שאל אם יש מקום לתקן את הפקודה במקום לגבש במקומה חוק מתקדם, דמוקרטי ומודרני.

כבר הזכרתי כי אנו מכינים עתה במשרד המשפטים הצעת חוק פלילי חדש, לאחר שסיימנו את המלאכה בחקיקת חוק סדר הדין הפלילי. אך הכנתו של חוק כזה וחקיקתו טעונות מלאכה רבה ומצריכות זמן ממושך. רביזיה אמנם תיעשה, אך עד אותה שעה כל מטרננו היא להתאים את מידות העונש באופן משופר יותר. לפיכך כל השאלות הריטוריות הרבות ששאל חברה-הכנסת אבנרי, בנוסח „האומנם יש צורך בסעיף המטיל עשר שנות מאסר על אדם המונע מרעהו לקפוץ מספינה טובעת?“ וכדומה, — התשובה עליהן היא, שפיתרון במקום אחר, אגב, סבורני שצריך להטיל מאסר חמור כזה על המונע מרעהו לקפוץ מספינה טובעת. המרחק בין מעשה כזה לבין הריגה אינו רחוק. אם הצענו לבטל סעיפים בודדים, עשינו כך מפני שלא נראה היה לנו לקבוע גודל העונש על עבירות אשר לגביהן היתה אצלנו דעה מוחלטת שאין להן מקום בספר החוקים שלנו.

חופש היצירה וחופש ההבעה

ברצוני להתעכב בפרוטרוט על נקודות אחדות שהעלה חברה הכנסת אבנרי. הוא שואל מדוע לא הצענו את ביטול סעיף 152(2) של הפקודה הנוגע ליחסים הומוסקסואליים בין מבוגרים אם הדבר נעשה בהסכמה. "האם לא הגיע הזמן, לבטל את הסעיף 152(2)"? — שואל חברה הכנסת אבנרי. טוב שניסח את שאלתו כך. זוהי שאלה של זמן. עובדה היא שבשאלה זו קיימות שתי דעות מנוגדות לחלוטין, הן בישראל והן בארצות אחרות. אין לזלזל בדעתם של חלקים רבים בישוב בענין זה, הסוברים אחרת מאשר חברה הכנסת אבנרי. כאשר נגיע לדיון בקודקס הפלילי החדש, אמנם נצטרך לקיים ויכוח בכנסת על שאלה זו ולהכריע בין שתי הדעות. כשלעצמי אני רואה את הבעיה בכללותה כבעיה רפואית של טיפול באנומליה פניויר-לוגית, יותר מאשר עניין של עבירה פלילית. אבל הכנסת היא אשר תחליט.

ואם ישאל השואל: והרי יש חוגים המתנגדים גם לביטול עבירות התאבדות לפי סעיף 367, — הרי סבורני כי לגבי עבירות הומוסקסואליות רבים המתנגדים, ולא דווקא כולם מבין החוגים הרתיים, כפי סבור אבנרי. אני לא הייתי מזלזל כל כך בעבירה לפי סעיף 77 לפקודה, האוסר על פירסומים הממטים חרפה על שליטי ארצות זרות. כנגד הוגמות של פירסומים המשמיצים את שליטי המדינות הזרות, שהביא חברה הכנסת אבנרי, יכול אני להביא דוגמות שכנגד, אשר יש בהן יותר מאשר גיחוך; יש בהן כדי לגרום נזק למדינה. אני נמנע מלהביא דוגמות, אך לא יקשה לכל אחד מהנוכחים לתאר לעצמו דברים כאלה. האומנם אין עלינו למנוע אותם? יש כאלה הרואים בכל דבר כאילו הוא מכתן נגדם. ובהגדלת העונש מ-1500 לירות קנס למאסר שנה רואים כאילו נסיון לחסום את פיהם. אבל תכלית הצעותינו היא יותר רצינית מכך. אנו סבורים שיש לשמור על יחסים ראיים בין מדינות. אפשר לכתוב מאמרי ביקורת מכל סוג שהוא מבלי לעבור על סעיף 77 לפקודת החוק הפלילי. למה זה יש המשתוקקים במיוחד לעבור עליו? זאת לא אבינה.

שוב טועה חברה הכנסת אבנרי כשהוא סבור שבהחמרת העונש על פירסום דברי תועבה (סעיף 179) אין אנו אלא, כדבריו, "מערימים מכשול חדש — ישראל מקורי — על חופש היצירה וחופש ההבעה". לא ידעתי, קודם כל, שהחמרת עונשים היא המצאה ישראלית מקורית. אבל זה אינו העיקר. עליידי שאנו מחמירים בעונש אין אנו מרחיבים את היקף תחולתו של הסעיף העיקרי "ומצמצמים את חופש היצירה וחופש ההבעה", כפי שהוא טוען. מי שטוען כך, מותר לפקפק בכנות ביקורתו. נכון שהמושגים הקובעים מהו פירסום ומה אינו פירסום תועבה משתנים מוזמן לזמן, אפשר שמה שנחשב בעבר כדבר תועבה לא ייחשב כן היום. אבל אם פירסום כלשהו נמצא עליידי בית המשפט לדבר תועבה בעת שהוא דן במקרה אשר לפניו, היינו חומר "העשוי לגרום להשחתת המוסר", כפי שהוא מקובל בחברה בעת המשפט, מדוע לא ייענש? ואילו העריך חברה הכנסת אבנרי את הקילקול הרב שקילקל מבוול הפירסומים הזולים שניתן עלינו בשנים האחרונות, ואילו העריך אפילו את מידת הטעם הרע בלבד — מלבד הקילקול המוסרי, שהוא רע ממנו — שהכניסו אלה בחיינו, היה אולי מבין מדוע סבורים אנו שיש להחמיר בעונש. עדיין מוקדם להעריך את השפעתה של הספרות הקלוקלת והפירסומים הדומים על הדור הצעיר. אבל חוששני שההיסטוריה תגיש לדור הפירסומאים הללו חשבון כבד מאוד.

את הצעתו של חברה הכנסת אבנרי להחמיר בעונש בשל רמזים בלתי מוסריים כלפי קטינים (סעיף 168) — אני מסכים שנשקול בהעדה.

חברה הכנסת אבנרי התרעם על ההגדלות בקנסות, מפני שבלאו הכי כבר הועלו, על פי חוק דרכי ענישה, פי חמישה עשר מן הקצוב בחוק. ההעלאות ההן לא היו הגדלה ריאלית של הקנסות למעשה, אלא באו רק להביא בחשבון הירידה בערך הכסף שלנו באותה מידה בערך, במשך התקופה עד הגשת החוק ההוא. עכשיו המדובר לראשונה בהעלאת קנסות לעומת הקיים.

תמו דברי שר המשפטים דאו, דב יוסף. בדברינו העזנו להעלות את הדרישה לבטל את הסעיף המטיל עונש על יחסים הומוסקסואליים בין מבוגרים. זהו, כמובן, עניין עדין ביותר. ידענו שבכך ניתן פתחון פה

לכל מי שירצה להגיב בנוסח: „מה אמרנו? אנשי העולם הזה מעוניינים רק במין!“ ואומנם היו עיתונאים שנתפסו לכך. בכל זאת ראינו חובה לעצמנו לכל להירתע.

¹ הסעיף הקיים אינו פוגע רק בהומוריסטסואלים, שאיש אינו יודע מה מיספרם. הוא נוגד קודם כל את התפיסה הדמוקרטית, המעניקה לכל אדם את הזכות לחיות את חייו הפרטיים כאוות נפשו, כל עוד אינו פוגע בזולתו. השר רמז בבירור שהוא בעד תיקון כזה. אבל, אמר, שיש לכך התנגדות חריפה מצד חוגים רבים, ולא רק דתיים, ויש להכות שהזמן יעשה את שלו.

לדעתנו זוהי בעייה ציבורית, ועל הציבור לעסוק בה, עד לתיקון המעוות. איש זולתנו לא היה מעז להעלות נושא זה על סדר-היום של הכנסת.

● חוק השבות

ויכוח עקרוני התנהל במליאה כאשר החל הדיון בהצעת התיקון לחוק הדרכונים. זוהי הצעה מחפירה, הנותנת בידי שר-הפנים סמכות בלתי-מוגבלת לבטל ולשלול כל דרכון של אזרח ישראלי בחו"ל, ולסרב לתת דרכון לאזרח שהגיע לארץ לפני פחות משנה.

לגופו של עניין לא נבדלה עמדתנו בהרבה מדברי ה"כ שופמן, שדיבר לפני אבנרי, ודברי הפרופסור קלינגהופר, מיקוניס, וילנר ופלד, שדיברו אחרינו, אך ניצלנו את ההזדמנות כדי להבהיר עמדה עקרונית בשטח חוקי העליה:

אם רוצה הממשלה שעולה חדש יישב לפחות שנה רצופה בארץ, לפני שיזכה בדרכון ישראלי, הרי הדרך הנכונה והאמיצה היא להציע שינוי בחוק-האזרחות. כלומר: לא יקבל אדם אזרחות ישראלית, אלא אם התגורר בה לפחות שנה רצופה, למד משהו על ההווי שלה, ואולי גם רכש ידיעה כלשהי באחת משתי שפות הארץ. בקיצור, ילך החוק הישראלי בעיקבות חוק-האזרחות של ארצות-הברית.

לכך דרוש אומץ-לב, כי כאן אנו נוגעים באחת הפרות הקדושות של המישטר הקיים: חוק-השבות וכל הנובע ממנו.

הייתי רוצה להבהיר כאן את עמדת סיעת „עולם הזה — כוח חדש“ לגבי חוק השבות. אנו בעד עליה לישראל. אנו בעד עליה המונית. אילו היה קם במדינה מישטר חדש, ברוח עקרוני-תינו, היה פותח דרכים חדשות לעליה, למשל מברית-המועצות. אני מקווה שלא ירחק יום זה. אולם חוק-השבות אינו דרוש לצורך זה. יתכן והיה מקום לחוק כזה כהפגנה של השינוי הגדול שחל עם קום המדינה, כהפגנה נגד המישטר הקולוניאלי הבריטי שקדם לה. אולם האם יש מקום לחוק זה כיום? האם בכלל יש מקום לחוק המפריד בין עמים ודתות, בין יהודי ושאינו יהודי, מה גם שאיננו יודעים מיהו יהודי?

מדינה זו שייכת לכל אזרחיה, עברים וערבים ואחרים, ואין מקום בחוקיה לשום הבדלה בין אזרחים או מועמדים-לאזרחות על פי המוצא, הלאום, הדת והעדה.

על דברים אלה הגיב מיד ח"כ מיקוניס. הוא ראה בכך הזדמנות טובה להוכיח את הרוח הציונית החדשה של מק"י — ואולי גם הגיב בכך על פסוק מסויים בנאומו של אבנרי:

אנו באים בטענות קשות אל ממשלת ברית-המועצות. אנו תובעים את זכות עלייתם של היהודים, במסגרת הזכות הדמוקרטית של כל אדם לעבור מארץ לארץ, באופן חופשי. איך אנחנו יכולים לטעון זאת בכנות, כאשר אנו עצמנו באים לשלול חופש זה מאזרחי ישראל?

על כך הטיף לנו מיקוניס מוסר, והקדיש לאבנרי את כל החלק הראשון של נאומו. עד כדי כך שבגין התרגז וקרא: „מה אתה מתחכך רק איתו? יש עוד סיעות בכנסת! התחכך גם איתנו!“

„רחמים“ ופרשת סובלן

כשדובר מיקוניס בלהט על הצורך הלאומי בחוק־השבות, קרא אבנרי: „גם ליהודי ברית־המועצות?“ והתפתח דו־שיח:

מיקוניס: ... אתה לא צריך לתרץ את דרישותיך מממשלת ישראל בכך שאתה מציג בעת ובעונה אחת גם דרישה מברית־המועצות. (באידיש:) זה נדבק כמו אפונה לקיר. כל הכניסה שלך לתחום ברית־המועצות בקשר עם חוק־הדרכונים — היתה מיותרת לגמרי...
אבנרי: מה שנכון לגבי מדינה אחת, נכון לגבי כל המדינות!
מיקוניס: אבל אתה נטפל דחקא לברית־המועצות. יש עולם כזה גדול, יש מאה יעשרים מדינות מהודו ועד כוש!
אבנרי: עקרון אחד לכולם! צדק אחד לכולם!

היתה זו הפעם הראשונה שמישהו העז להשמיץ ספק אפיקורסי כזה, לגבי חוק השבות, במשך כל שנות קיום הכנסת. בהמשך הוויכוח התייחסו כמעט כל הנואמים להצעתנו ולמסקנותיה. היו שלא ירדו לסוף דעתנו, ושסברו — בטעות — כי אנו רוצים לחוקק חוק־שבות חדש שיחול על כל בני־האדם. על כך התחכח עמנו ארוכות ח"כ ארם, שראה בכך מזימה להתזרות כל הפליטים הערביים.

אחריו התווכח עמנו לובה אליאב, אחד הח"כים החדשים בכנסת השישית. הוא קרא, בהתרגשות, שצריכים „לרחם“ עלינו בגלל דעה זו. השבנו לו בכמה משפטים בנאומו הבא של אבנרי:
 הייתי רוצה להעיר משהו לחבר־הכנסת אליאב. הוא אומר שצריכים לרחם על אותם שיש להם העוז לבדוק מחדש את הצורך בחוק־השבות. הייתי מציע לחבר־הכנסת אליאב לשמור את רחמיו לאותם שרוממות חוק־השבות בפיהם, ולמעשה הם מרוקנים — צעד אחרי צעד — את חוק־השבות מתוכנו. והרי הצעת־חוק זו (חוק הכניסה לישראל) היא צעד נוסף בכיוון זה. יותר מכובד להתאים את ההלכה למעשה, ואת היסוסות למציאות, מאשר ליצור פער גובר והולך בין מילים לבין מעשים. זה נקרא בפי בני־דורי „להרביץ ציונות“ — ואינכם משרתים בכך את הציונות.

אליאב: מי זה „אתם“?

אבנרי: הממשלה שאתה תומך בה, אשר הביאה את הצעת־החוק לכנסת. זוהי הממשלה היוצאת, ואם איני טועה, המערך חבר בה.

המשך הוויכוח על אותה סוגיה נגע לחוק הכניסה לישראל. על פי חוק זה גורש בשעתו הד"ר סובלן מן הארץ. מגוי וגמור היה עימנו להעלות גירוש זה שוב על סדר־היום, כדי למנוע הישנות מקרים דומים. אך הצעת הממשלה נגעה לנושא שונה לגמרי, וגם לסעיף אחר של החוק.

התגברנו על קושי פורמלי זה במילים הבאות:

לגופה של הצעת־חוק זו יש לי להעיר, שבולט בה לא מה שיש בה, אלא מה שאין בה. הממשלה מצאה לנכון לתקן דווקא כמה דברים טפלים... בעוד שדברים מהותיים טעונים תיקון דחוף יותר.

את המשך הגאום הקדשנו כולו לפרשת סובלן — ולהצעה מפורטת איך למנוע את הישנותה עלידי שתימת התורים בחוק.

מאותו רגע הוקדש כמעט כל המשך הוויכוח על הצעת־חוק זו לפרשת סובלן — שלא נגעה בה. העיר על כך פינחס רוזן, בהומור היבש האופייני לו:

„עליתי על הדוכן לא בלי היסוסים, ואני צריך לברך את חבר־הכנסת אורי אבנרי על ההעזה שבה הוא, בתור חבר־כנסת חדש לגמרי, העז פה, בלי פחד מהיושבת־ראש ובלי כל רגע של בהלה, לעורר עניין שלא נדון כלל בהצעת־החוק שלפנינו. גם אני רוצה לעשות אותו הדבר בדיוק, ועכשיו אני מרגיש עצמי מעודד עלידי הסב־

לנות שבה שמעה היושבת-ראש הנכבדה (דבורה נצר) את חברת-הכנסת אורי אבנרי, ולא הפסיקה אותו כשחזר פה לעניין סובלן...".
לאחר מכן דיבר רוזן בהתרגשות כנה על פרשת סובלן, אליה היתה לו נגיעה כשרה-המשפטים דאז. הוא תמך בהצעתו, והעלה הצעה אלטרנטיבית, פחות מרחיקת-לכת.

מיהו יהודי ?

בעקבות עתירתו של רב סרן בנימין שליט אל בית המשפט העליון, למתן צו על תנאי נגד שר הפנים פנה בית המשפט העליון אל הממשלה והכנסת בבקשה ליזום תיקון בחוק, שיבטל את הצורך ברישום הפרט, "לאום" בספרי מרשם האוכלוסין.

בפחדנות האופיינית לקואליציה הגדולה, דחתה הממשלה מיד תביעה זו, בהסכמת שרי מפ"ם, אחדות העבודה ושאר חילוניים מילוליים. נותרה הכנסת. הגשנו הצעה דחופה לסדר היום, בתוספת חוות דעת משפטית, שבאה להסביר ליו"ר הכנסת את הצד המשפטי של הענין. הנשיאות החליטה פה אחד שלא להכיר בדחיפות ההצעה, וגם לא לאפשר לנו להעלות את הענין באותו שבוע כהצעה לא דחופה. אלא שהתברר שלא קל להשתיק אותנו. ההודמנות באה כאשר הגיעה לדיון הצעת חוק שיגרתית, הדנה בחובת האזרחים לשאת תעודות זהות. ענין זה עולה בכל שנה, מבלי שנערך עליו ויכות. גם הפעם לא נרשם איש לחיכות, מלבדנו. רק לאחר נאומו של אבנרי ביקשו רבים להשתתף בחיכות על מנת להגיב על השגותינו.
בין יתר הדברים אמר אבנרי:

אני מציע להחזיר את החוק הזה לממשלה. לא מפני שאני מזלזל בצורך בתעודת-זהות, אלא מפני שבתעודת-הזהות הישראלית מופיע פריט שאני מתנגד לו בחריפות, והוא הסעיף "לאום". היהודים לחמו בכל העולם למען תקבלנה חוקות האסורות על ציון המוצא האתני, הדתי והלאומי בתעודת-זהות, בדרכונים ובטפסים רשמיים כלשהם. הדות לחץ היהודי יש היום מדינות בעולם, כמו הרפובליקה האוסטרית. שבה אוסרת החוקה בפירוש ציון פריטים מסוג זה במיסמכים רשמיים.

והנה, במדינה שלנו, קיימת תעודת-זהות אשר בה מצויין הפריט הזה, שהתנגדנו לו בכל מקום אחר בעולם. שבו לא היינו אנחנו הרוב.

דבר זה חמור שבעתיים לאור הדבר שקרה בשבועות האחרונים. בית-המשפט העליון של מדינת ישראל, בהרכב של תשעה שופטים, ועל דעת כל תשעת השופטים, פנה אל המחוקק, באמצעות הממשלה, ותבע לבטל במירשם התושבים וממילא גם בתעודת-הזהות, את הציון "לאום". תגובת הממשלה והכנסת — קשה להגדירה אחרת מאשר סטירת-לחי לבית-המשפט העליון של המדינה.

כאשר הגשנו הצעה לסדר-היום של הכנסת, לדון בפניה של בית-המשפט אל המחוקק, לא הכירה נשיאות הכנסת בדחיפותה של הצעה זו, וכך מנעה כל דיון בכנסת על פניה של בית-המשפט העליון אל המחוקק, אל בית המחוקקים. איני רוצה פעמיים ביום אחד להשתמש במונח "סקנדל", אחרת הייתי משתמש במילה הזאת לגבי עניין זה.

...אין זה מיקרה שבית-המשפט העליון — לאחר דיון נוקב — הגיע לכלל מסקנה שיש לבטל את הפריט הזה. קיימת הבעיה של הנשים הנכריות. איך אפשר לדבר על ציונות, על קיבוץ גלויות, על פתיחת שערים בפני מיליוני יהודים מארצות הגוש המזרחי — ובאותה נשימה להשאיר בתוקף חוק היוצר אפלייה קיצונית בין בעל יהודי לבין אשתו הלא-יהודיה, אותה אשה לא יהודיה שנישאה ליהודי, שרצתה לעלות עימו ארצה, הרוצה לגדל את בניה ברוח תרבותה של המדינה הזו, לשלוח את בניה לצה"ל, להשתרש במדינה ולקשור את חייה

בשותפות גורל עם המדינה הזאת? הרי זה הופך לצביעות את כל הדיבורים על עלייה. על פתיחת שערים, על קירוב יהודי ברית-המועצות! אם ייפתחו מחר, באורח פלא, שערי ברית-המועצות, ונקרא למיליוני היהודים לברא לארץ, וביניהם מאות אלפים, האולי יותר מזה, שנשאו גשים לא-יהודיות — האם לא תהא זו חבלה קיצונית בעלייה זו?

כשרוצים לפגוע בזכויות דימוקראטיות, רגילים אצלנו להשתמש בטענות בטחון. זוהי הוכחה נוספת לכך שלא תיתכן דימוקראטיה אמיתית במדינה המחזיקה לאורך ימים בשטחים מוחזקים ובאוכלוסיה כבושה. על כל פנים, כל חסידי הסיפוח התגפלו על אבנרי בשצף קצף:

יוסף שופמן: אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת הפנים, כפי שהציע סגן שר הפנים, דווקא מפני שבתעודת-הזהות מופיע הפריט „לאום“. אני רוצה לשאול את חבר הכנסת אבנרי: באיזה עולם הוא חי?

שולמית אלוני: בעולם הזה.

יוסף שופמן: בעולם הזה במרכאות כפולות!

אורי אבנרי: וגם בלי מרכאות כפולות.

יוסף שופמן: האם חבר-הכנסת אבנרי מתעלם מכל הבעיות הביטחוניות? כיצד הוא מתאר לעצמו את המצב. האם אנו חיים בזמנים נורמליים?... בתל-אביב נתפסו האנשים שהניחו את הרימונים רק על סמך תעודות זהות. בלי תעודות-זהות לא היו תופסים אותם.

אורי אבנרי: זה לא נכון. האם אתה באמת חושב שזוהי בעייה לאירגון אל-פתח להדפיס תעודות-זהות של מדינת ישראל? האם אנחנו לא הדפסנו בימי האנגלים תעודות-זהות?

נוכח מתדלי הממשלה והכנסת מצאנו לנכון להגיש הצעת חוק פרטית מטעמנו, בה אימצנו לעצמנו את הצעת שופטי בית המשפט העליון, היינו — מחיקת פרט הרישום, „לאום“ מתעודת זהות. בדברי ההסבר להצעת החוק אמרנו בין היתר את הדברים דלקמן:

„בעקבות הצעת נשיא ביהמ״ש העליון נתעורר פולמוס ציבורי סביב המושג לאום. השאלה שנתעוררה היתה אם המושג לאום זהה עם המושג דת, או — אם יש לקבוע השתייכותו הלאומית של אדם בישראל לפי מבחני ההלכה או לפי מבחנים אחרים.

פולמוס זה על כל השלכותיו נתן משנה תוקף להצעת נשיא ביהמ״ש העליון, וזה כדי להמנע מכל כפייה אידיאולוגית בשאלה כה סבוכה.

הכרעה בפירוש המונח „לאום“ לפי מבחנים הלכתיים לא תהיה לרוחם של מרבית אנרחי המדינה אשר הינם בעלי תפיסה חילונית מובהקת, ואילו הכרעה חילונית לפי מבחנים מודרניים עלולה לפגוע במושגיו ועקרונותיו של הציבור הדתי בישראל.

אין להכביר מלים על-כך, שסירובו של שר הפנים לרשום את ילדי הנוג שליט במרשם האוכלוסין כיהודים, מחבל למעשה במאמצי העלייה, מקשה על משפחות מעורבות להתאקלם בישראל, יוצר אנומליה לגבי משפחות אלה, ומביא להבחנות מלאכותיות ובלתי מציאותיות.

שאלה דומה עמדה כבר להכרעה בבג״צ 72/62, שנתפרסם בפסקי-דין כרך ט״ו (4), עמ׳ 2432 ואילך. בפסקי-דין זה נדונה משאלתו של אוסולד רופאיון.

אוסולד רופאיון הג״ל נולד בפולין בשנת 1922 להורים יהודים ונתחנך על ברכי היהדות. בנעוריו היה פעיל בתנועת נוער ציונית והיה כשנתיים בהכשרה חלוצית כהכנה לעלייתו ארצה. עם פרוץ המלחמה בין גרמניה לרוסיה, ביוני 1941, הוא הושם על-ידי הגסטפו בכלא אך ברה. לאחר שהצליח להשיג תעודה שהוא גרמני-נוצרי נעשה מוכיר ומתורגמן בתחנת המשטרה הגרמנית בעיר המחוז מיר. בהיותו במיר היה מודיע יהודים על מזימות הגרמנים ותכניות פעולותיהם נגד היהודים. כאשר נודע לו שהגרמנים עומדים לחסל את

גטו מיר הודיע על כך ליהודי העיר והסביבה וסיפק להם נשק. על סמך ידיעות אלו נמלטו רבים מהגטו והצטרפו לפרטיזנים ורובם של ניצולים אלה חיים כיום בישראל. עקב הלשנה הוא נחקר על-ידי הממונים עליו ונכלא אך שוב ברח, מצא מקלט במשך תקופה ארוכה במנזר נזירות וכשנתאפשר הדבר הצטרף לשורות הפרטיזנים הרוסיים. הרוסים חשדו בו שהוא מרגל גרמני ודגו אותו למוות, אך הוא ניצל הודות לעדות שמסר לטובתו יהודי מניצולי מיר ולבסוף זכה לאות הצטיינות רסי על פעולותיו כפרטיזן. בהיותו בשנת 1942 במנזר עבר לדת הנוצרית ובשנת 1945 לבש מדי כומר ובחר להיכנס למסדר הכרמליתים — בידעו שיוכל במשך הזמן להצטרף למנזר הכרמליתים בארץ. בזמן מלחמת השחרור ופעמים רבות לאחר מכן ביקש רשות מהממונים עליו לאפשר לו לעלות לארץ ומבוקשו ניתן לו רק בשנת 1958. בכל פניותיו לשלטונות הפולניים הוא הדגיש, שלמרות עברו לדת הנוצרית הוא לא חול בהכרתו הפנימית לראות את עצמו יהודי לאומי הקשור בלבו ובנפשו לעם היהודי. גם תעודת המסע הוענקה לו על-ידי השלטונות מהסוג הגיתן רק ליהודים העולים לישראל, והעווכבים את פולין לצמיתות ומבחינת ארץ מוצאו הוא עלה לישראל כיהודי.

בקשתו לקבל תעודת עולה ולהירשם כיהודי בתעודת הזהות שלו נדחתה על-ידי שר הפנים דאז, השר מר בר-יהודה, על-יסוד החלטת הממשלה מיום 20.7.58, אשר קבעה כי רק אדם המצהיר בתוכו־לב כי הוא יהודי ואינו בן־דת אחרת יירשם כיהודי, לפיכך עתר רופאיזון לביהמ"ש העליון, בטענה כי יהודי לפי לאומיותו אינו חייב להיות גם יהודי לפי דתו.

אותו משפט הוכרע על יסוד החוק החילוני („חוק השבות“), והמושג „יהודי“ לגבי חוק השבות קיבל פירוש חילוני. אילו היו דגים שם על-יסוד ההלכה, צריכים היו להעתר לבקשתו של רופאיזון, באשר לפי ההלכה היהודית מומר או משומד דינו כיהודי לכל דבר (השופט זילברג בפסק־דינו שב), וכן גם המאמר המפורסם: „ישראל אף־על־פי שחטא ישראל הוא“, (סנהדרין, דף מ"ד ע"א). באותו פסק־דין מציין השופט כהן כלהלן: „אני מסכים שאין לפרש את חוק השבות ואת פקודת מרשם התושבים (אשר קדמה לחוק מרשם האוכלוסין) לפי דין התורה“. וכן גם בהמשך פסק־דינו: „הפקודה היא (פקודת מרשם התושבים, תש"ט—1949) מונה, בסעיף 14), בין הפרטים שיש לרשמש במרשם התושבים גם „האזרחות, הלאום, הדת“; והדבקם של דברים אלה לכאורה מצביע על כך שיכול ואדם יהיה בן הלאום היהודי ובן דת לא יהודית“. אף על פי כן בענין ילדיו של רב סרן שליט העדיף כנראה שר הפנים הנוכחי להכריע לפי מבחנים הלכתיים, למרות החוק החילוני.

אין חולק על־כך כי בחוק הנוכחי שמורה סמכות ההכרעה לשר הפנים. יש למונע הכרעה בענינים אידיאולוגיים על יסוד השקפתו המקרית של שר הפנים המכהן אותו זמן בתפקיד זה. כדי להמנע מאנזומליה זו ומכפיה אידיאולוגית נוצע להשמיט את פרט הרישום לאום ממרשם האוכלוסין.

השמטה זו אינה מונעת כמובן ויכוח ציבורי על השאלות „יהדות מהי“, ו„מיהו יהודי“, אבל מונעת כאמור כפיה אידיאולוגית, ותואמת את צורכי המדינה בשעה זו.

🕒 החקיקה הפיננסית

בנוסף לחוק התקציב, מחוקקת הכנסת חוקים הקשורים במישרין בתקציב המדינה, המייפים את כוחה של הממשלה להגדיל מיסים קיימים או להטיל מיסים חדשים, או חוקים שאינם קשורים אמנם בתקציב, אבל באופיים הם פיננסיים או כלכליים, ובתור שכאלה קשורים לרוב במגמת התקציב.

במסגרת המדיניות התקציבית הביא שר האוצר לאישור הכנסת שני חוקים פיסקליים: את החוק לתיקון פקודת מס הכנסה ואת חוק מילוח קליטה וחסכון חובה (הארכה).

בדבריו ציין שר האוצר דאז פינחס ספיר כי שני החוקים משתלבים בתקציב המדינה לשנת 1966/67, וכי מנגמתם לגייס את הכספים הדרושים לאיוונו של התקציב.

דיברנו נגד שתי הצעות אלה. מתוך ניתוח השאלה בכללה :

איך לקחת מס הכנסה

אין תופעה חברתית שלגביה קיימת תהום כה עמוקה בין האידיאל לבין המציאות, כמו לגבי מס ההכנסה.

אבותינו לחמו למען עקרון מס־ההכנסה הפרוגרסיבי, תרתי משמע, כהתגשמות רעיון הצדק החברתי. והנה בדורנו אנו מקללים את מס־ההכנסה — לא רק בישראל אלא בכל העולם — כאחד הנגעים בחיינו.

אגב דיון זה, כבוד היושב־ראש, דומני שיש להעלות את השאלה העקרונית: לא רק ממי לקחת, לא רק כמה לקחת, אלא גם איך לקחת.

תפקידו של המס הוא לספק את צורכי אוצר־המדינה, וגם להבטיח חלוקה צודקת של העול. לדעתי, יש להוסיף על כך תפקיד שלישי: להמריץ אנשים למאמץ־יתר, לפריון־יתר, לעבודת־יתר.

והנה כאן, דווקא בשטח זה, שהוא חיוני לעתיד המדינה, קיימת בחיינו סתירה מהותית. מס־ההכנסה הקיים פועל, במידה רבה, נגד מוראל־העבודה, נגד חדות־היצירה, נגד תנופת־המעשה. והוא גם רחוק מלהתאים לאידיאל היסודי של חלוקה צודקת של העול. נתחיל בבעלי ההכנסות הנמוכות.

עקרון מוסכם הוא שאין גובים מס על המינימום הדרוש למחייה. האוצר מעמיד פנים כאילו המינימום שנקבע על־ידו, כ־200 לירות לחודש ליחיד או 270 ל"י לחודש לאבי משפחה של ארבע נפשות, תואם את המציאות.

במחירים של היום אי־אפשר לפרנס משפחה ברמה מינימלית בפחות מ־500 ל"י לחודש. אם יש בישראל כמה עשירות מציבור המפרנסים המשתכרים פחות — הרי זו בושה למדינה. על כל פנים, אנו דורשים כי ההכנסה הפטורה ממס תועמד על 500 ל"י לחודש לבעל משפחה — ושסכום־הפטור יוצמד למדד יוקר המחיה ויעלה אוטומטית עמו.

מכאן אנו באים לבעלי ההכנסות הבינוניות. לפי ההגדרה שלנו, זוהי כיום הכנסה של עד אלף לירות לחודש. לפרנס משפחה באלף לירות — עם חינוך לילדים ורמה ממוצעת — זהו דבר קשה למדי, כשנטל המיסים העקיפים גובר. בשיכבה זו פועל מס ההכנסה באופן הרסני — הרסני לא רק לגבי הפרט, אלא בעיקר כלפי משק המדינה.

מדברים אצלנו על דירבון ועידוד. את מי צריך לדרבן ולעודד, אם לא את השיכבה הזו, שבה ודווקא בה תלוי עיקר פריון העבודה שבארץ — הפועלים סוג א', הטכנאים המעולים בייצור, והדרגות המקבילות בענפים האחרים?

כל מעביד יודע שבבואו לבקש מאמץ־יתר מאלה, עבודה נוספת, עבודת שעות נוספות, הוספה לתפקיד — השאלה הראשונה היא מס־ההכנסה. אם אתה יכול לשלם לו את הכסף בלי מס, בתחבולה זו או אחרת — האיש יעבוד. אם לא — יגיד לך פשוט: „לא כדאי לי. יותר כדאי להתרחץ בים.“ מס המשיג מטרה זו — הוא מס הנוגד את האינטרס היסודי של המדינה, ושום שיגרה מחשבתית, רעיונית או פיסקאלית אינה יכולה להצדיקו. זהו נסיון החיים.

והנה, דווקא בשיכבה זו דחיות־התלילות של המס היא גבוהה במיוחד. המס משתנה בכל אלף ל"י לשנה, ולמעשה משלם העובד את הצי התוספת למדינה. התיקון המוצע עתה על־ידי הממשלה מוסיף למעשה תוספת מס של קרוב לשלושה אחוזים לעובד כזה.

הצדק הסוציאלי תובע כי יהיה מס גבוה על הכנסה גבוהה באמת. בארצות־הברית, המדינה הקפיטליסטית בהא־הידיעה, מגיעים לשיעור מכסימלי של 91%, כמובן לגבי הכנסות של 350 אלף דולאר לשנה. 82% מהכנסות המדינה באות שם ממס ההכנסה.

מס דירבון במקום ביזבז

אולם בארץ, רבותי חברי הכנסת, בעלי ההכנסות הגבוהות באמת מצליחים ברוב המיקרים להתחמק ממס אמיתי. כולנו זוכרים את ספר הנישומים כאשר פורסם — ואז נתברר כי גדולי המיליונרים חדים, כביכול, על משכורות־רעב.

ופה המקום לשאל: מדוע אין מפרסמים את ספר הנישומים? על איזה אינטרס מגן האוצר בהעלימו אינפורמציה חיונית זו של היגינה ציבורית מעיני הציבור?

אין טעם להרבות בעניין זה במילים: על הכנסות גבוהות יש להטיל מס, ואפילו היה צודק חבר־הכנסת זאב שרף* בטענתו כי הדבר לא יעלה בהרבה את ההכנסות. זוהי בעיה של עקרון. אולם גם כאן יש להעלות שאלה מעשית: האם המיבנה המהותי של שיטת המס כיום — ואני מתכוון בעיקר למס־החברות ומס־ההכנסה על החברות — הוא לטובת המשק? האם הוא מדברן לתנופה כלכלית, להשקעה, לחסכון, ליעול?

כל מי שעומד בחיי המשק יודע כי בכל הברה בע"מ יש לחץ עצום נגד חסכון ולמען ביזבז. כסף מבוזבז משוחרר ממס. הוא מקנה לבעל המיפעל, ובעיקר למנהלי־המיפעל, טובות־הנאה עצומות. כאן הורג המנהל שני זבובים במכה אחת: הוא מגדיל את משכורתו מבלי להגדיל את מיסיו, והוא מקטין את ההכנסה של החברה החייבת במס. זה יוצר מצב אבסורדי — לא רק בארץ — ותפקיד הממשלה הוא להתחיל לחשוב איך לפתור את הבעיה בדרכים ראדיקליות.

יש דרכי־מחשבה שונות בעניין זה. יש מדינות, וביניהן גרמניה המערבית, שראש־הממשלה שלה הוא כלכלן מקצועי** — המחליפות את המס המוטל על רווח־החברה במס על המחזור שלה. כלומר: אתה יעיל, אתה מרוויח יותר — אתה משלם פחות מס מאשר אם אתה בלתי־יעיל ומרוויח פחות על אותה פעולה. אני מעלה כאן הצעה לבחון אפשרות כזאת. להחליף את מס־ההכנסה על רווח במס על החברות לפי גודלן, שטחי פעולתן והיקף עסקיהן, בלי כל קשר לרווחים הממשיים. כלומר: מס דירבון, במקום מס ביזבז.

דרך אלטרנטיבית, או משלימה: שיחרור ממס של רווחים המושקעים בחזרה במיפעל בתוכנית יצרנית. מיפעל הרוויח כסף, והוא משקיע אותו בקניית מכונות במקום לבזבז על נסיעת מנהליו לחו"ל במסווה של עסקים — ישלם מס מוקטן בהרבה.

במקום שיהיה קנס על העבודה ועל המאמץ, הוא צריך להיות פרס על העבודה ועל המאמץ. ולסיכום: אי־אפשר להתנגד לעקרון מס־ההכנסה. אבל יש לשנות את מהותו.

תיקונים במס הכנסה

חזרנו והעלינו השגות עקרוניות, כשהובאה לדיון במאי 1968 הצעת חוק, שנועדה להקל במקצת על נישומי מס הכנסה. תמכנו בהצעה זו, אך מצאנו לנכון להצביע על הצורך בתיקונים נוספים:

חבל שהצעה מקיפה זו לתיקון פקודת מס הכנסה אינה מכילה תיקונים נוספים, כגון: (א) הקטנת שיעורי מס ההכנסה לגבי בעלי הכנסות נמוכות ובינוניות; ומצד שני, הגדלת שיעורי המס לגבי בעלי הכנסות גבוהות; (ב) הקלות במס למי שחוזר ומשקיע את רווחיו בעסקו, לשם הגדלת היקף הייצור; (ג) הטלת מס על חברות על פי מחזור העסקים; (ד) איחוד המיסים למיניהם כגון מס הכנסה, מס שבת מקרקעין, מס עזבונו, מיסים עירוניים למיניהם,

* שרף כיהן בשעתו כממונה על הכנסות המדינה.

** הדברים הושמעו שעה שפרופיסור אהרוד כיהן כראש ממשלת גרמניה.

מיטי רכוש — תחת גג אחד. הדבר יביא לידי ייעול חסכון במנגנונים ויאפשר גביית מס־אמת, בהתחשב בנתוניו של הגישום.

בהמשך הדברים, תבענו להכיר במענק הניתן לעובד חברה הפורש מעבודתו, כשאותו עובד הוא אחד מבעלי המניות של החברה הנוגעת בדבר, וכשהמניות בחברה שייכות לו ולעוד מספר קטן של אנשים. לא מצאנו הצדקה להבחין לענין זה בין שכיר לעצמאי. ברגע ששניהם עובדים, שניהם זכאים לאותן הסבות סוציאליות. מדוע איפוא להקשות? כן הצבענו על החמרות מיותרות אשר נכללו בהצעה הממשלתית וטענו כי הן מוגזמות: אדם זכאי לנהל את עסקיו במסגרת החוק כפי שהוא מוצא לנכון. אם צורת ניהול פלמונית כרוכה בתשלום מיסים נמוכים יותר, אין לבוא משום כך ולומר שהעיסקה בדויה ומלאכותית. הדבר גם יוצר אי־ודאות. מצא אדם דרך לחסוך במיסים, הוא הולך ומשקיע את הכסף שחסך בעיסקה, ולימים יבוא אליו פקיד השומה ויאמר לו: העיסקה שעשית מטרתה העיקרית היא להפחית את סכום המס, אינני מסכים לכך. אם יש "חור" בחוק, ואפשר לעשות עיסקה שבאה לחסוך מיסים, הדרך הנכונה היא לסתום את החור. אבל אי אפשר להטיל על פקיד השומה לבטל עיסקאות חוקיות שאדם עושה. נדמה לי שזה גם לא כלי־כך מקובל בעולם. טעיף 86, בנוסחו הנוכחי, נותן די אפשרויות לפקיד השומה לפסול עיסקאות, ואין הצדקה להרחיב סמכות זו.

לאחר מלחמת ששת הימים הביא שר האוצר דאז, פינחס ספיר, לדיון בכנסת הצעה נוספת לתיקון דיני מס הכנסה, שנועדה להעניק הקלות לעולים חדשים ולמשפחות מרובות ילדים. תמכנו בהקלות אלה, אבל עוררנו כמה וכמה שאלות עקרוניות. תחילה שללנו את הגישה כאילו ניתן להגדיל את ממדי העליה לישראל ולהפכה לעליה המונית באמצעות תמריצים כלכליים:

איש מן הנוכחים בבית הזה, שלא נולדו בארץ, לא בא לארץ בגלל תמריץ כלכלי. אינני מכיר אף יהודי שהגיע אי־פעם לארץ־ישראל בגלל תמריץ כלכלי. היהודים באו מיעוטם מתוך מניעים אידיאליסטיים וחזון, ורובם המכריע — כתגובה על גירושם, על דיכוי ועל סכנת השמדה. רוצים כאן לשכוח את הנסיון הזה של תשעים שנות עליה ציונית, ולהציג תחזית של עליה בעקבות תמריצים. זהו דבר מופרח מיסודו.

אפילו נגיה שבמקום לחץ אנטישמי יכול לבוא משהו אחר; שבמקום כוח־הדחיפה של האנטישמיות משם יבוא כוח המשיכה של הארץ מכאן. גם אז לא יועיל תמריץ של מס הכנסה, לא של אלף לירות פה או אלף לירות שם. פה מדובר על יצירת חוות אחרת של ארץ־ישראל, חוות של מדינת ישראל שתמשוך עולים. זה דבר החורג בהרבה מכל מה שנאמר בהצעת חוק זו. ארץ מנותקת; ארץ החיה על חרבה, ארץ ששליש ממשאביה מופנים לבטחון שוטף (ואחוז זה ילך ויגדל בהכרח בשנים הקרובות, כשאנחנו מתקרבים לכלי־נשק בסדרי גודל אחרים ובמחירים אחרים, — ארץ כזאת קשה לה למשוך עליה.

אשר לעולים החדשים: לא שללנו את ההקלות המוענקות להם, אבל מצאנו לנכון להציג שאלה עקרוניות: יש פה גם שאלה שאני מזכיר אותה רק בסוגריים, שאלת הקיפוח המתחיל להיווצר, קיפוח אזרחי ישראל לעומת העולים החדשים. יכולים אנו להשלם עם קיפוח זה כשהוא מצומצם. אבל כשזה עובר גבול מסויים, זה מתחיל להיות בלתי־בריא.

נשאלתי לא מזמן באחד ממוסדות האוניברסיטה: מה ההצדקה לכך שמונעים מבני הארץ אפשרות ללמוד באוניברסיטה מחמת חוסר מקום, בשעה שנותנים מילגאות לסטודנטים מן החוץ, שאינם מתחייבים כלל להישאר בארץ? מהי ההצדקה במתן מילגאות ומקומות לימוד לאנשים הבאים לארץ כדי ללמוד בה וחוזרים אחר־כך לפזורה, בשעה שלבני הארץ אין מקומות באוניברסיטאות?

אשר למס הכנסה הנגבה משכבות הביניים:

מצבן של שכבות הביניים בארץ לגבי מס ההכנסה הוא קשה מאד. את כל ההנחות שנותנים לעולים החדשים יש לתת גם לשאר תושבי הארץ. אחרת ייווצר בארץ, במשך הזמן, פער בין העולים החדשים ובין אזרחי ישראל, פער שבהחלט אינו בריא.

עידוד הילודה

סערה התחוללה במליאה שעה שאבנרי הגיע לאותו חלק בנאומו שדן בהקלות המוצעות לעידוד הילודה: כאן אני רוצה לעורר כמה ספקות יסודיים ביותר. אנחנו צריכים להפריד בין הצד הסוציאלי של הבעיה ובין עידוד הילודה. אלה הם שני דברים שונים. אין ספק שיש לתמוך במשפחות מרובות ילדים, אותן שכבר קיימות. כחברה אנחנו מעוניינים להקל על משפחות אלה ככל האפשר, כי בנפשנו הדבר. שאם לא כן — תיווצרנה אצלנו שתי אומות: האחת — שבניה מתחילים את חייהם כשיש להם הזדמנות גדולה לרכוש השכלה ומעמד; והשנייה, גדולה ממנה, שבגלל מצבה הסוציאלי הירוד והמספר הגדול של הילדים, לא ניתנת לבניה ההזדמנות הזאת. שאלה אחרת לגמרי היא אם אנחנו מעוניינים להמריץ ילודה חדשה בכל האמצעים ובכל התנאים. בעניין זה אני רוצה לעורר כאן ספק חמור ביותר. הגענו בארץ הזאת למה שהגענו, מבחינה כלכלית, וגם מבחינה צבאית, מפני שהאיכות שלנו עמדה מול הכמות של הילדים. אין אנו מעוניינים ביצירת כמות בכל מחיר, אם המחיר הוא האיכות. אני שואל: את הילודה של מי אנחנו בעצם מעודדים וממריצים? האם אנחנו צריכים להמריץ את הילודה של אותן שכבות היכולות להעניק השכלה לבניהן, היכולות להעניק להם חינוך מתאים, ועל ידי כך ליצור עם בעל רמה כלכלית, תעשייתית, צבאית ותרבותית?

מדרכי זר: האם באמת אוניברסיטת שומעו מה שפיך מדבר?

אורי אבנרי: אתה יכול לעלות על הבמה ולהתווכח אתי. בוועדה מסויימת של הכנסת היה ויכוח בנושא זה, בנוכחותו של המומחה הממשלתי לנושא, המומחה בהא הידיעה, היועץ הדמוגרפי של ראש הממשלה. למדנו שהבעיות האלה עומדות לנגד עיני המטפלים בבעיה, וגם להם יש שאלות חמורות למדי בגדון, אנחנו מעוניינים במשפחה מתוכננת; אנחנו מעוניינים במשפחה בעלת ממדים נכונים.

משה ברעם: אנחנו מעוניינים להיות רוב בארץ הזאת.

אורי אבנרי: על כך אני רוצה להגיד לך משהו בנפרד.

מנחם יריד: האם אתה מתנגד לכך שנהיה רוב בארץ?

אורי אבנרי: עוד אדבר על זה, חברה הכנסת ידיר. עליתי על הבמה כדי לגלות את דעתי בנושא זה, וקריאות הביניים לא ישנו את דעתי.

היו"ר י. נבון: אני רוצה להזכיר לחברי הכנסת שיש הגבלה גם לקריאות ביניים. הנואם פטור מלהשיב על כל קריאות הביניים.

אורי אבנרי: אנחנו מעוניינים במשפחה גדולה, אבל מאוזנת. איננו מעוניינים בכך שתהיה בעם שכבה אחת, בעלת פריבילגיות, שיש לה ילד או שניים למשפחה, משפחה שבכוחה לתת לילדיה הזדמנות לקבל חינוך והשכלה; ולעומתה — משפחות מרובות ילדים, משפחות של שמונה ועשרה ילדים, שאינן יכולות לתת לילדיהן את אותה ההזדמנות לרכוש השכלה וחינוך. דבר כזה ייצור עם בעל איוון בלתי-בריא.

שואל חברה הכנסת ברעם — מה יהיה גורל הרוב בארץ? אני מתנגד לכך שנייצר בשר תותחים

ואני מתנגד לייצור ילודה סטטיסטית. כלומר, שנייצר ילדים בלי אפשרות לחנך אותם, בלי אפשרות לתת להם הזדמנות לחיים נאותים, רק כדי לשמור על סטטיסטיקה יפה בארץ הזאת.

ויכוח עם מפלגות הימין

בעת דיון על הצעת חוק ממשלתית לתיקון הוראות חוק מס הרכוש, מצאנו לנכון להגיב על דברי נציגי מפלגות הימין בבית, שדרשו להקטין את שיעורי המיסים:

לפני שאגע בדברים לגופם, אני מוכרח לומר, בתגובה על דבריהם של כמה מהנואמים הקודמים, שדבר אחד נפלא ממני, והוא שדוברי הימין באים בכל ויכוח כזה ורוצים להוריד מסים, בעוד שהם עצמם, בוויכוח אחר, באותו יום או ביום לפני זה או אחרי זה, דוגלים במדיניות שכל כולה הגברת הצורך בעומס בטחוני יקר והולך. אין כל קשר בין הנאום האחד לבין הנאום השני. אני נתקל בתופעה זו כבר שנתיים, ובמיוחד בתשעת החודשים האחרונים. לפעמים אני מתפלא באמת איך אנשים המכונים שני נאומים מיישבים אפילו לגבי עצמם את הסתירה המהותית הזאת — כאשר בנאום אחד הם באים ודורשים טיפוח שטחים, הקמת אימפריה, הכרזת מלחמת נצח על העם הערבי או השלמה עם מלחמת נצח עם העם הערבי — כאשר מחירו של הנשק הולך ומתייקר משנה לשנה, ואנחנו עומדים לפני הכנסת נשק למרחב שיהיה בסדרי גודל של יוקר חדשים לגמרי, ובאותו זמן באים ואומרים שצריך להוריד מסים, לשחרר אנשים ממיסים, ולשחרר בעיקר את בעלי הרכוש.

איחוד רשויות המס

באותו דיון חורגו והצענו לאחד את המיסים השונים למיניהם כדי להוזיל את יוקר המימסל: האזרח מבובל מרוב מסים. אילו היו המסים מרוכזים, הרי היה האזרח יודע כמה הוא משלם. והממשלה היה יודע כמה הוא על כל שלוחותיו, גובה.

מובן שריכוז המסים מאפשר צמצום המנגנונים. חסרונה העיקרי של ההצעה הנוכחית הוא בכך שהיא חלקית; היא פשוט אינה מספקת. המגמה צריכה להיות תיק אחד לכל משלם מס. בתיק זה צריך לרכז את כל סוגי המסים, העירוניים והארציים כאחד. ריכוז של כל סוגי המסים — מסי הכנסה ומס רכוש — במסגרת אחת היה מאפשר גביה נכונה וצודקת יותר של המסים.

אשר למיסי הרכוש הנגבים היום:

מסי הרכוש הנוכחיים הם גררסיביים. הם אינם מתחשבים בהכנסתו של משלם המס. אם אדם הוא בעל רכוש וגם בעל הכנסה גבוהה, ודאי שאינו צריך לשלם אותו שיעור של מס רכוש שמשלם חברו, המתפרנס בעיקר על רכושו והחסר כל מקור פרנסה אחר. והנה דווקא כאן מבקשים להקשות עוד יותר על בעל רכוש המתפרנס מהשכרת רכושו ושהוא חסר מקורות מחייה נוספים.

חבית ללא תחתית

בין החוקים הפיננסיים שמור מקום נכבד למילחת שהמדינה מקבלת. כדי שהמדינה תוכל להוציא אמיסיות, היא זקוקה לחוק מטעם הכנסת. לפיכך מובאים עניינים אלה לבחינת הכנסת. אין חולק על כך שהמדינה זקוקה לכספים, אבל אם היא מקבלת הלאות, עליה להקפיד על התנאים, על גובה הריבית, על מניעת התעשרות קלה של סיכניה בארץ ובהחזקת לארץ על חשבון כולנו.

לפני כתשע שנים קיבלה הכנסת את חוק מילוח פיתוח, שאיפשר לממשלה לקבל מילוחת-פנים לתקופות ארו-

כות החוק המקורי הסמיך את הממשלה לקבל מילוחה בסכום של ארבעים מיליון לירות. מאז תוקן החוק מספר פעמים והסכום הוגדל. החוק עצמו אינו קובע את תנאי המילוח. זה הוא חוק-מיסגרת, המאפשר להוציא סדרות של איגרות-חוב ולהתאימן לתנאי שוק הכספים.

בשנתה הראשונה של הכנסת השישית הגישה הממשלה הצעת תיקון לחוק המקורי, וביקשה בדרך זו לגייש 125 מיליון לירות. התנגדו להצעה. טענו כי הדרך בה פועלת הממשלה לגיוס הכספים היא דרך מפוקפקת, שכן שיטה זו מעלה את שער הריבית בשוק, ובכך מוסיפה להתייקרות הכללית, וכן — משום שהכסף מוצא בלי שום תיכנון:

— — — חברי-הכנסת דויד בן-גוריון אמר פעם, שאין דבר כזה כמו מדע הכלכלה. זה בוודאי מוגזם מאוד. אבל זה נכון במידה זו: שהגיע הזמן שאלה שאינם כלכלנים מקצועיים יקחו חלק יותר פעיל בוויכוח הציבורי על ענייני כלכלה, מפני שבסופו של דבר אלה הם דברים פשוטים.

פלד : לכן אתה משתתף בוויכוח זה?
אבנרי : נכון.

לפנינו חוק בן 15 מיליארטים, ו-125 מיליון לירות — 8 מיליון לירות לכל מלה. רק אתמול התלונן ראש-הממשלה על כך שבאים ומותחים ביקורת על מה שנקרא בפיו, תוך אינוס השפה, „מדיניות כלכלית“, שבוע לפני הגשת הצעת התקציב. והנה דורשים מאיתנו היום לאשר גיוס סכום של 125 מיליון לירות ערב הגשת התקציב. זאת אומרת: הממשלה כל כך בטוחה שהתקציב יעבור כמות שהוא, שהכנסת תאשר אותו אוטומאטית כמו חותמת-גומי, שלא יתעורר כלל ספק לגבי הצורך בסכום זה. ואולי יקרה נס והכנסת הזאת תאזור עוז בנפשה, בעזרת השמיים, ותוריד מן התקציב המוצע 125 מיליון לירות, או 300 מיליון לירות?

למראית עין, גיוס כספים באמצעות מילווה הוא דבר פופולרי. זה חוסך, כביכול, הטלת מיסים. אבל כולנו יודעים שאין פה „או — או“. פה יש רק „גם — גם“. ואילו גיוס הכספים בדרך זו הוא מפוקפק ביותר. יש לגביו שתי הסתייגויות עקרוניות: ראשית, זה מעלה את שער הריבית בשוק, ובכך מוסיף לאותה התייקרות כללית שעליה דיברנו אתמול. שנית, הכסף מוצא בלי שום תיכנון. הוא נשפך לאותה הבית ללא תחתית שעליה דיברנו אתמול.

אין זה סוד שהאוצר הפסיד השנה במיפעל מילווה קצרי-מועד, וזה למרות שהציעו למלווים למעשה ריבית של כמעט 10% נטו. בהרבה מיקרים 10% רווח נטו הם כ-20% רווח ברוטו. במילווה קצר-מועד ציפה האוצר להכנסה של 55 מיליון לירות כתוצאה מהפצת איגרות-חוב חדשות. אולם הציבור לא זו בלבד שלא רכש איגרות חדשות, אלא בהרבה לפדות איגרות בסכום של למעלה מ-40 מיליון לירות. במקום הכנסה היתה לאוצר הוצאה כספית, שמומנה מאמצעי התקציב. מגמה זו תימשך כנראה גם השנה.

הלוואות, הלוואות ועוד פעם הלוואות

בעת שהוגש לאישור הכנסת החוק הקודם, הביא פינחס ספיר לקריאה ראשונה הצעת חוק אחרת, שנועדה לגייס כספים בארצות-הברית. מתחנו ביקורת חריפה על הצעה זו, הנותנת בידי שר האוצר סמכות בלתי-מוגבלת לנהוג כאות נפשו, והוכרנו שורה של פרשות שהיתות שהיו על רקע זה. ויכוח חמור התפתח בין שר האוצר ובינינו כאשר טענו כי הריבית האמיתית שמשלמת הממשלה על מילוח זה עולה על שמונה אחוזים (ולא כ-4%, כטענת השר). ספיר שלל בחריפות את טענתנו, ואנחנו עמדנו על דעתנו, בהסתמך על אינ-פורמלי שהגיעה לירינו:

הצעת חוק זו, כהרבה חוקים כלכליים, נותנת לשר האוצר סמכויות עצומות. שר האוצר רשאי על-פי הצעת החוק לקבוע הכל; את הכללים שיחולו על איגרות-החוב, קביעת מועדי הפדיון, שיעור הריבית שישאו האיגרות, הגבלת הגופים הרשאים לרכוש את איגרות-החוב, וכל זה, למרבה הצער, בלי אישור של הכנסת או של ועדה מועדונית הכנסת.

לכאורה, המילוה זול. הממשלה האמריקאית מגבילה את שיעור הריבית, אבל בפועל אין הדברים פשוטים כל-כך. יש הוצאות עמלה ויש מנגנון הפצה ומכירה. הוצאות המנגנון והעמלה מגיעות ל-25%, עמלה בלבד מסתכמת ב-8%. אך אין זה הכל.

נותנים אפשרות לפדות לפני מועד הפרעון למשקיעי חוץ. מה פירוש הדבר? באים ליהודים בארצות-הברית ומציעים להם לרכוש איגרות-חוב. הם רוכשים. לאחר זמן בא אליהם מאן דהוא ואומר להם: אני מקים בישראל בית-מלון. אתם מקבלים על סמך האיגרות ארבעה אחוזים ושלושת רבעי האחוז לשנה. אני אתן לכם תמורתם שמונה אחוזים.

החברה לפיתוח תעשיית התיירות מכרה איגרות-חוב בארצות-הברית. סידרה אחת היתה בת למעלה משני מיליון דולר. מזה מכרו למעלה ממיליון ושמונה מאות אלף דולר (92% מכלל המכירה), תמורת איגרות-חוב ממשלתיות. איגרות-החוב הממשלתיות נשאו 4%. החברה הממשלתית שילמה 7%. תמורת המכירה שילמה החברה לפיתוח התיירות עמלה בשיעור של 11%. חלק מן האיגרות הממשלתיות היו מן הסידרה השניה של מילוה פיתוח, שנמכרו לפני זמן קצר, לפדיון כעבור עשר או חמש-עשרה שנים. אם אתה פודה למחרת — זה מכשיל את כל המטרה, מה גם שאתה משלם עמלה המסתכמת בסכומים גדולים.

המרת כסף אינה בהכרח דבר רע, אבל כשלא משגיחים על חברות ממשלתיות וציבוריות, או על בעלי הון פרטיים, בעלי קשרים מיוחדים, קורים דברים משונים ומוזרים. המרות מוקדמות. עמלות עצומות. מובן שהממשלה רואה זאת כהשקעה במטבע-חוץ. היא נותנת למשקיעים את הזכויות המוענקות למיפעל מאושר, לרבות הקלות והנחות מס. „הילטון“, למשל, כפי שכבר הזכיר חבר-הכנסת מיקוניס, גייס שני מיליון דולר בצורה זאת. ומה שאירע עם החברה הממשלתית לפיתוח תעשיית התיירות, קרה גם עם קבוצת המשקיעים הקשורה בסם רוטברג, אשר נציגה בארץ הוא שמעון הורן, שבזמן היותו נציג האוצר בארצות-הברית, כשעסק בין היתר בהפצת איגרות-חוב, ניהל משא-ומתן עם משקיעים פרטיים ועבר, לאחר מכן, לעבוד אצלם.

פרשת פנקסנות אחרת היא פרשת הרישום בבורסה האמריקאית. כל הפרטים צריכים להיות רשומים ב־ Security and Exchange Commission. לא רק זה. אם אתה מתחייב לפדות איגרות-חוב ביום מסוים, עליך להפקיד בבנק מוסמך בארצות-הברית את כספי הפדיון. אנחנו קשורים ב־ Chase Manhattan Bank. לבנק זה עליך להכניס קרן וריבית. למרבה המזל, כנר-אה, חלק מבעלי הזכויות אינו פודה את המגיע לו. אלא שלפי החוק האמריקאי הכסף שייך להם; הם יכולים לבוא ולבקשו. לא כך סבור כנראה האוצר. בספריו הוא רושם את הכסף כשלו. הוא מעביר זאת כפקדון רשום לבנק ישראל, וכנגד הדולרים המופקדים הוא מוציא מבנק ישראל לירות, וכך למעשה מגדיל את האינפלציה.

המדינה זקוקה לכסף. מילווה אפשר לנצל למטרות קונסטרוקטיביות, אלא שלכך דרושה מדיניות כלכלית, ולא מדיניות של סתימת חורים. ועדת הכספים תיטיב לעשות אם תגביר ביקורתה על שר האוצר, ותפקח על החברות הממשלתיות ו„בעלי זכויות אחרות“, ושדבר זה יובטח גם באמצעות החוק. בינתיים אין לנו ברירה אלא ללכת בדרכו של ח"כ בדר, לתת לממשלה ליהנות מן הספק — אינני יודע מה ההנאה, אבל הספק ידוע — ולהימנע מהצבעה.

חוק צינור הנפט

הממשלה החליטה להעניק זכיון להובלת דלק באמצעות צינור נפט חדש שיוקם למטרה זו, בהשקעה של מאות מליונים. כדי להעניק זכיון מעין זה יש צורך בחוק מטעם הכנסת, והנושא הגיע לדיון במליאת הכנסת. הדיון במליאה נערך בחלקו בלשון רמזים, כי כפי שציין שר האוצר דאז, פנתס ספיר, „נושא הדלק יותר מנושאים אחרים רגיש לחרם הערבי“. שללנו מלכתחילה את גישת הממשלה, אם כי לא נמנענו מלהשתמש בשפת רמזים:

בעוד כמה שעות יקראו את „מגילת אסתר“. מי שקורא את המגילה יכול להעלות בדמיונו שאלות מסוימות, למשל: מה היה קורה אילו היו מפילים את המלך אחשורוש? מה היה קורה אילו היה המן הרשע מחולל מהפכה צבאית? ועוד שאלות רבות של „אילו“, לגבי אסתר המלכה ומגילת אסתר.

אברהם טיאר: מה היה קורה אילו היו מגלים נפט?

אורי אבנרי: אני שואל בכל הרצינות: האם הדיון המתנהל היום בבית הזה הוא הדיון הנאה לבית-המחוקקים כלפי עניין מהותי כל-כך כמו התכנית המוצעת לנו על-ידי הממשלה? האם זה הדיון הנאה לבעיות-היסוד המתעוררות בקשר לפרוייקט הזה? אתמול אמר שר האוצר, שנושא הדלק, יותר מנושאים אחרים, רגיש לחרם הערבי. בכך אינך יוצא ידי חובה, כבוד השר, אם יש דברים שאינם ראויים לפרסום בעתונות, ובישיבה פתוחה של הכנסת אין אפשרות לדון בהם, אפשר לכנס ישיבה סגורה — והרי לשם כך נקבע הנוהל של ישיבה סגורה. אבל לומר שהכנסת לא תיתן את דעתה בנושא זה מפני שיש בו עניינים עדינים — לא סודיים, אלא עדינים — הרי זה זלוזל בכנסת, זלוזל העובר את כל הגבולות המותרים. יש מי שאומר שהעניין יידון בוועדת הכספים בצורה נאותה יותר, אבל אני מאוד מפקפק בכך. לא רק מפני שבוועדת הכספים אין אופוזיציה, אלא מפני שוועדת הכספים אינה מצוידת כלל לדיון בנושא זה.

מיכאל חזני: רק אתה במליאה מסוגל לכך.

לאחר בדיקת נתוני ההצעה, שללנו את התוכנית מכל וכל:

התכנית כולה עומדת על כרעי תרנגולת. אין אני מאמין לשום תחשיב כלכלי ששר האוצר מזכיר אותו. היום התפרסם דין-וחשבון של הבטאון החשוב *Petroleum Press Service*, הבטאון בה"א הידיעה על ענייני נפט, ובו מצויין כי הובלת טון נפט במיכלית בת 200 אלף טון, מסביב ליבשת אפריקה, עולה 39 סנט. המצרים רצו להניח צינור לאורך תעלת סואץ. צינור שהוא הרבה יותר קצר מזה שאנחנו חושבים עליו, והתחשיב קבע שבצינור ההוא הקצר יותר, תעלה הובלת הנפט 40 סנט לטון. לפיכך אינו כלכלי, והמצרים ויתרו על הצינור הזה.

הנה באה הכנסת לדון בצינור ישראלי, ואני שואל: מה המחיר? מה התחשיב? מה הסכומים?

— שום דבר אין אומרים לנו. שום דבר מוסמך יותר לא יגידו גם לוועדת הכספים.

היום באים נציגים של אופוזיציה מאתמול, חברי-הכנסת בדר מצד אחד וחברי-הכנסת שם-טוב מצד שני, ומנסים להפנות בדיבורים פטריוטיים על חוסר נתונים רציניים, שבהם יש צורך בעת הדיון בנושא זה. בעניין שלפנינו הסתום מרובה על הגלוי. למעשה אין אומרים לכנסת שום דבר. מה היא החברה הקנדית אי.פי.סי? האם לממשלת ישראל יש חלק בה? האם לממשלת ישראל אין חלק בה? האם היא קובעת שם? כיצד אפשר לבוא לכנסת ריבונית ולבקש זכיון לגבי דבר שאין אנו יודעים מהו? האם כולנו צריכים לדבר כמו חברי-הכנסת גרוס, האומר: אינני יודע דבר, יש לי אמון בממשלה, ואני מצביע בעד הממשלה.

● רציפות הדיון

בהסתמך על חוק רציפות הדיון בהצעות חוק, ביקשה הממשלה מהכנסת להחיל את דין הרציפות על כעשרים חוקים, שהכנסת החמישית לא סיימה את הדיון בהם, לאחר שעברו את הקריאה הראשונה. לפני קבלת חוק-הרציפות, היה על הכנסת החדשה לדון בחוקים אלה מחדש בקריאה ראשונה, אולם חוק הרציפות העניק לממשלה את הסמכות לתבוע מן הכנסת החדשה שתמשיך בטיפול במקום שהכנסת הקודמת גמרה.

פירוש הדבר, למעשה, שבכנסת השישית לא יהיה דיון של ממש במליאה בחוקים אלה. בשלב ראשון ביקשה הממשלה להחיל את דיון הרציפות על 14 חוקים. לדיון על בקשה זו, אשר בו מתקיים מעין „דיון זוטא“ על החוקים השונים לגביהם מבקשים את החלת דין הרציפות, הוקצבו שתיים וחצי שעות, מהן 10 דקות לסיעתנו. דיברנו על ארבעה חוקים בלבד, כשאנחנו שמים את הדגש על הצעת החוק הקרוייה, חוק למניעת האונת סתר, 1962:

גבירתי היושבת-ראש, עשרים-ושלושה חברי-כנסת נכבדים.

ועדת-הכנסת הקציבה לסיעתנו, ברוב נדיבותה, עשר דקות לדיון בארבע עשרה הצעות-חוק — כלומר 45 שניות לכל חוק, הקובע גורלות אדם וממון, ושנתקבל בכנסת הקודמת, שבה הכוח החדש לא היה קיים כלל. זהו דיון אבסורדי מטבעו, והוא מוכיח שוב עד כמה הפכה הרשות המחוקקת הריבונית של ישראל לאצבע קטנה של הזרוע המבצעת. לא נותר לנו אלא להגיד מילים ספורות בלבד על כמה מהצעות-החוקים הנדונות.

ביטוח חובה ממלכתי לנפגעי תאונות

לגבי „חוק ביטוח צד שלישי“: אנו סבורים שהגיע הזמן להנהיג ביטוח-חובה ממלכתי לכל נזקי התאונות, להוציא מיקרים של זדון בולט. יש מכניזם של תאונות, ודרוש מכניזם של פיצוי. כיום אין הביטוח חל על מיקרים בהם נפגע אדם בלי אשמת הנהג, ויש הרבה חורים אחרים בחוק. בשעתו נתמנתה ועדה לבדיקת שאלה זו. נשמח אם שר-המשפטים יוכל למסור פרטים על מסקנותיה, ולגלות לנו אם הוא עצמו דוגל ברעיון הביטוח הממלכתי.

דיני ממזרים וחילול שבת

לגבי „חוק הדיינים“: זהו חוק פסול מעיקרו, וגם התיקון פסול מעיקרו. בניגוד לעקרון הדמוקראטי המקודש של הפרדת הדת מן המדינה, הוא מפקיר את האזרח לשיפוטם של דיינים, הדנים על פי דינים שהותקנו לפני אלף ואלפיים שנה — החל בדיני ייבוש וחליצה, וכלה בדיני ממזרים.

בעוד שכל שופט בישראל חייב להצהיר כי „אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל ולחוקיה“, מצהיר הדיין רק „אני מתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל“. אין בהצהרה זכר לחוק, כי רבים מן הדיינים, השופטים את אזרחי המדינה, כופרים בפירוש בחוק המדינה.

מה הם החוקים העומדים לנגד עיני הדיינים? על כך למדנו מפרשה מחרידה, שנתגלתה החודש: נמסר בעתונות כי הרב הראשי לירושלים פסק שאסור ליהודי דתי לחלל שבת כדי להציל חייו של לא-יהודי. פיקוח נפש אינו חל על גוי, כי לגוי אין נפש: כך דן דיין בישראל — אדם שמדינת-ישראל נותנת לו סמכות על חייו של כל אזרח עיברי בישראל.

עתה בא התיקון — ומה הוא מתקן? הוא מוסיף שערוריה חדשה. מסיבות פוליטיות חפצה המפד"ל כי הרב אונטרמן ישמש כרב ראשי. מפני שהוא קשיש מדי, יש צורך להתאים את

החוק לרב אונטרמן. מה הבעייה? — מתקנים את החוק ברוב הקואליציוני, שיכלול עתה גם את מפ"ם ואת הליברלים העצמאיים.

נגד בולשת פוליטית

אך את עיקר דברינו היינו רוצים לייחד לבצעה הקרויה "חוק למניעת האונת-סתר 1962". איזה שם! לפי אותו פרינציפ אפשר לקרוא ל"תקנות-ההגנה" ("שעת חירום"), ששר-המשפטים הנוכחי הגדירם כחוק גרוע מחוקי המישטר הפאשיסטי, בשם "חוק לקיום הדמוקרטיה בישראל", ול"חוק לשון הרע" אפשר לקרוא "חוק למען קיום השבועון המסויים".

אין זה חוק הדין בהאונת-סתר. כי כל ילד בישראל יודע כי מאזינים אצלנו לשיחות. זה נעשה לעיתים בצורה כל-כך פרימיטיבית, שאי-אפשר כלל שלא להרגיש בכך. חברי ואני למדנו במשך שנים לחיות עם האונת זו, ולא לומר מילה בטלפון שאיננו רוצים שתקלט ותירשם. (ולהיפך: למדנו גם להגיד דברים בטלפון שאנחנו דווקא רוצים שייקלטו ויירשמו).

יש לנו הוכחות בלתי-ספורות לקיומה של האונת זו. והנה הדוגמה האחרונה: ביום השני שעבר, בעת מסיבת הכנסת, פגשתי במיקרה ביועץ ראש-הממשלה לעניינים ערביים, והוא ידע לספר לי על "מסע-האחוזה" שלנו, שנפל בשבת האחרונה קורבן לפרובוקציה שפלה ומתועבת. היועץ, שמילא לאחרי-מכן תפקיד אפל בפרשה זו, ידע על המסע כבר ביום השני האחרון — לפני שפירסמנו מילה וחצי מילה על כך, בשעה שרק המוסדות המרכזיים של תנועתנו דנו ברעיון.

איך הוא ידע? לאיזה טלפון הוא הקשיב? ממי הוא קיבל רשות — הוא, או השרותים שהוא מייצג אותם — להאזין?

שימו נא לב לתאריך הצעת-החוק — 1962. שנת השיא של הבן-גוריוניזם, שנת שלטונו המלא של הבטחוניזם. את החוק הזה, בלי שום שינוי, כפי שנוסח אז, מביאה עתה הממשלה החדשה — ממשלת הליברלים העצמאיים, אחוות-העמים והסוציאליזם המפ"מי.

יאמר הדבר בפירוט: אנו מודים שבשעה הנוכחית יש לנו צורך בשרותי ריגול וריגול נגדי. יש צורך בשרותים מיוחדים לצורך זה. יש צורך לתת לשרותים אלה את מכשירי-העבודה הדרושים לעבודתם הקשה, כולל האונת-סתר.

אבל אנחנו רוצים ששרותים אלה יפעלו במיסגרת חוק כתוב, שנדע את שם האיש העומד בראש כל שרות, שיהיה עליהם פיקוח דמוקראטי יעיל, רצוף וחמור.

ובעיקר: אנחנו רוצים בשרות-בטחון, שיהיה שרות בטחון, שידאג לבטחון המדינה — ולא בבולשת פוליטית, שעקבה אתמול אחרי מאיר יערי (מאיר יערי של אתמול, שלא הצביע בעד חוקים כאלה), והעוקבת כיום אחרי כל מפלגה קואליציונית ואופוזיציונית.

החוק המוצע הוא כולו אבסורדי. חסר בו המינימום של כנות והגינות. קצין-משטרה אומנם יצטרך לקבל רשות מידי שופט כדי להתקין האונת סתר. אך איש הבולשת הפוליטית, הקרויה שרות-הבטחון, אינו זקוק לכך. הוא צריך לקבל רק רשות מידי השר שלו. איזה אבסורד!

את החוק הזה, יש להסיר מסדר היום — וכך להביע בגלוי, ולא בסתר, את התנגדותנו לנוהלים שאין מקומם במדינה דמוקראטית.

אחרי נאום זה החליטה הכנסת, ברוב גדול, להיענות לבקשת הממשלה לגבי כל 14 תצעות-החוקים.

נגד החלת דין הרציפות על חוק האונת-הסתר הצביעו, מלבד סיעתנו, גח"ל, אגודת-ישראל ושתי הסיעות הקומוניסטיות. רפ"י הצביעה עם הממשלה.

אנשי מפ"ם נמנעו מן ההצבעה, אחרי שאחד הדוברים נגד החוק ציטט באריכות את דברי מפ"ם על חוק זה בכנסת הקודמת, אז תקפה אותו מפ"ם, שהיתה אז באופוזיציה, בחריפות קיצונית.

דיירים ובעלי בתים

ישראל היא מדינת שיכונים. אין בה וכמעט ולא היתה בה מאז קום המדינה — בניה להשכרה. מדיניות הממשלה מכריחה אותנו להוציא רבבות לירות למטרות שיכון, תחת לנצל כסף זה להשקעות פרוווקטיביות, שעשויות היו לקדם את משק המדינה במידה רבה. אילו היתה הממשלה מעודדת את הבניה להשכרה, יוצרת גיוון טבעי בין דירות להשכרה ודירות למכירה, עם יכולת בחירה לכל משפחה — היו נמצאות ההשקעות המתאימות לצורך זה.

בעת הדיון על מדיניות משרד השיכון ניתנה לנו ההודמנות למתוח ביקורת על מדיניות זו, וכל הנובע הימנה: לא קל לנואם אופוזיציוני לשאת את דבריו בוויכוח זה אחרי נאומו המזהיר של הדובר הראשי של האופוזיציה — שר-השיכון בכבודו ובעצמו.

אפשר לברך את השר על כך שהוא יוצר מסורת חדשה בחיים הפרלמנטריים, בהתאם לקו הכללי של מפלגתו.

מפ"ם היא מפלגת הקופוזיציה — האופוזיציה שבתוך הקואליציה, וחברת הקואליציה שבתוך האופוזיציה. זה מחייב קצת זריזות מילולית — אבל זה נוח מאד מבחינה ציבורית.

הנה בא השר אתמול והשמיץ רבות מטענות-הקיטרוג שיש להשמיץ — וכל זה כדובר הממשלה, הנוכחית, שאינה שונה ביסודה מאותן ממשלות, האחראיות לכל אותם הליקויים, המחזלים וההזנחות עליהם הוא הצביע בצדק.

אם כבוד השר יישאר עיסקי לכך גם במעשיו, בוודאי תבוא עליו ברכתנו. אל יכעס עלינו אם נביע קורטוב של ספק בכך. לא חלילה מפני שאנו מפקקים בכנות, אלא מפני שכמה וכמה מליקויים אלה נובעים ממהותו של המישטר ומשיגרת השלטון, שלגביהן אין מפלגתו בבחינת יוצאת-דופן. לא נותר לנו, איפוא, אלא לחזק את דברי השר, ולהוסיף עליהם כהנה וכהנה.

הפיראמידות של פרעה

כבוד השר דיבר על שורות הקוביות המכערות את הארץ לאורכה ולרוחבה, עד כי שינו לחלוטין את החזות הטבעית של ארצנו היפה, זו השמורה בזכרוננו. אולם, עם כל הכבוד, איננו מוכנים בשום פנים לקבל את הצידוק הנוח, אותו מעניק כבוד השר לקודמיו הרבים והמגוונים.

אין זה נכון כלל וכלל כי מהירות הבניה וקצב העלייה חייבו בניה מכוערת, ללא השראה, ללא גיוון, ללא התאמה מינימלית לאופי הארץ — אותן הקוביות מדן ועד אילת, אותן הקוביות בהר ובגיא, בשפלה וברמה, אותן הקוביות בין גבעות מוריקות ובמידבר הצחיח.

זה לא היה הכרח — לא כלכלי ולא אנושי. היו בארץ, ישנם בארץ, אדריכלים מעולים, ותיקים וצעירים, שופעי-רעיונות ורבי-מעוף...

נולדשטיין : גם האדריכלים האלה בנו קוביות !

אבנרי : ומדוע? אני אניד לך מדוע ...

מרירור : הם חסדי הקוביות !

אבנרי : מפני שהיו בארץ, ועוד ישנם, סקידים המעדיפים את הנוחיות, את האחדות, את שיגרת העבודה. זה קל, זה נוח, אין זה מחייב מאמץ נפשי או מינהלי.

רבבות קוביות אלה הן מונומנט לפקדיסטאן, לא פחות מכפי שהפיראמידות הן מונומנט לפרעונים, ומכפי שהקאטדרלות של איטליה הן מונומנט לגאוני הריניסאנס. יש רק הבדל אחד: הפיראמידות והקאטדרלות יוסיפו לעמוד במלוא הדרן, בעוד שרבים מן השיכונים כבר הפכו סלאמס עלובים ומדכאים, שנים מעטות אחרי הקמתם. אבל אין, כבוד היושב-ראש, לדבר על חוסר-התיכנון האסתטי בעבר — ואני מקווה שהמדובר בעבר, ולא בעתיד — מבלי לדבר על מתדל המור עוד יותר: חוסר התיכנון העליון הכולל.

תיכנון, תיכנון — ואין תיכנון !

איני רוצה לדבר על המלחמה הניצחית בין מתכנני משרד-הפנים ומתכנני משרד-השיכון, אחת המלחמות הקשות הסוערות במסדרונות השלטון. שני התיכנונים האלה (אותם אפשר היה לאחד על-ידי איחוד שני המשרדים) לא היו צריכים בכלל להיות אלא פונקציה מישנית של התיכנון העליון. אני מצטער אם אנחנו משעממים את הבית הזה בחזרה מתמדת על נקודה זו — אך היא מהווה את ביקורתנו העיקרית על מיבנהו של השלטון בארץ הזאת. לאחרונה יש אופנה של תיכנון. השר גילה את הקסם המיסטי הגלום ניאור-עיבירת זו. כל שר — ותיק והדש — בא ומבשר לנו, לשמחתנו הרבה, כי באמתחתו יש תיכנון לעשר שנים, ל-15 שנים.

אולם יש סכנה מסוימת בתיכנוניזם, העומד ברשות עצמו, ללא קשר בין המשרדים השונים. דרוש תיכנון עליון, מטעם רשות עליונה, המשלבת והמתאמת את כל ענפי הפעולה הממלכתית. תיכנון השיכון פירושו — תיכנון דמוגראפי. המשכן קובע, למעשה, איפה יגור העם של מחר. האם הוא יכול לקבוע זאת ללא תיכנון התעשייה? ללא תיכנון הכבישים? ללא תיכנון התעסוקה? מובן שישנן כיום איזה שהן ועדות בין-משרדיות, אבל תיכנון עליון ומרכזי של ממש — אין.

אידיאולוגיה אינה תחליף לתיכנון. יכול אדם לרצות בפיזור האוכלוסייה, כמטרה לאומית. אבל אי-אפשר לתכנן שיכון למען הפיזור — כאשר אין כל בטחון שאמנם תתפזר גם התעסוקה. אני מציע בכל כובד-הראש לשר-השיכון, ולחבריו בממשלה, לשקול מחדש אם הסיסמה של פיזור האוכלוסייה לא הביאה לעיוות דמוגראפי, שקשה מאוד לתקנו. ולראייה: אבטלה כרונית-בפוטנציה, יחד עם יחידות-דיור ריקות, בעיירות-פיתוח מסוימות (עליהן אומר שר-האוצר שהן טעויות על המפה), ותעסוקת-יתר במרכז הארץ, בו חסרים שיכונים, ובו גרים ומתפרנסים רבבות משפחות בשכונות-עוני ובתנאים ת-אנושיים. כבוד השר, אנו מצטרפים בכל תוקף למשאלתך לחיסול משכונות-העוני. המישטר העומד לנגד עינינו יבטיח את זכותו של כל אדם לעבודה, לפרנסת-מינימום, לביטוח מפני פגעי ההיים והחברה — וגם לשיכון מינימלי, התואם את מושגי כבוד-האדם בדורנו. השאלה היא רק: האם זה מוכרח להתבצע באמצעות חברה ממשלתית מזופוליטית. עם כל הליקויים הכלכליים והאסתטיים הכרוכים בכך — או שיש להסתפק בהכוונה, בתמריץ ובפיקוח, ולמסור את הביצוע לכלים יעילים יותר?

ועוד שאלה: האם יש לבצע את הכל בצורת דירות למכירה, המונעות ונוגדות את ניידות האוכלוסיה, שהיא חיונית לתיכנון מישקי יעיל — או ליצור גיוון טבעי בין דירות להשכרה ודירות למכירה, עם יכולת בחירה לכל משפחה לפי טעמה ולפי צרכיה המיוחדים. האם יש להכריח כל אדם להוציא רבבות לירות לשיכון? אם רוצה אדם לשלם שכר-דירה, ולהשקיע את כספו בצורה אחרת, למשל למען ייצור, האם יש למנוע זאת ממנו? האם לא כדאי ליצור מצב של גיוון, של ריבוי צורות, של בחירה?

וכאן המקום לדבר על בעיית-הבעיות להרבה רבבות ישראלים: בעיית המשכנתא. הרי נוצר כיום מצב שרבבות אלה משלמים ומשלמים, ובסוף השנה הם רואים כי המשכנתא לא פחתה, אלא גדלה, כמו מלאכתו של סיספוס.

ההצמדה היא הצמחה — הצמוד הופך לצמית, כמו „הנפשות המתות“ של גוגול. אנו מבקשים אותך, כבוד השר, לפעול בממשלה לביטול ההצמדה בכלל. לא רק כדי להחזיר את האמון ללירה הישראלית, אלא גם כדי לשחרר ציבור גדול זה מן הסיוט של משכנתא ניצחית — העלולה להיות יותר ניצחית מאשר הדירה שעליה היא חלה.

שיפוץ בתים

מרבית הבתים שנבנו להשכרה, נבנו לפני קום המדינה. אלה הם לרוב בתים ישנים הטעונים מדי פעם שיפוץ, אלא שעקב ההכנסות המעטות אין בעלי הבתים יכולים לעמוד בכך. בשעת יומה הממשלה הצעת חוק שבאה להכריח את בעלי הבתים והדיירים לדאוג לשיפוץ זה. חוק זה נתקבל, והוטל על הממשלה לקבוע בתקנות, תוך שלושה חודשים, איך להסדיר את התשלום — מי ישלם מה, וכמה. מובן שזוהי בעיה עדינה, שכן יש גם צדק בטענות הדיירים.

הכנסת השתמטה בשעתו מלהחליט על כך בעצמה, וניסתה לגולל את העניין על הממשלה. אבל הממשלה לא התקינה את התקנות. היא לא רצתה לריב עם בעלי הבתים, וגם לא עם הדיירים. גם לאלה וגם לאלה יש קולות בבחירות. היא גם חששה שמא הממשלה או העיריות יצטרכו להשתתף במימון השיפוץ, בדרך זו או אחרת. התוצאה: הממשלה הפרה את החוק, לא התקינה תקנות והחוק שבק חיים לכל חי. הממשלה באה איפוא לכנסת והציעה לכנסת לבטל בכלל את גבול הזמן שנקבע לממשלה להתקנת תקנות, שעבר מזמן. סגן שר הפנים לא הסכים אפילו לארכה של שנתיים. היה ברור כי הכוונה היא לקבור את העניין בשקט.

הצעת הממשלה זכתה לקולות כל חברי הקואליציה. גח"ל ורפ"י נמנעו, בטענה שממילא החוק כבר דופר. ידו של אבנרי הייתה היחידה שהורמה נגד ההצעה — כדי לגנות את הפרת החוק ואת ביווי הכנסת. אילצנו את הכנסת לחזור ולדון בנושא זה כשהגשנו הצעה דחופה לסדר-היום, אשר נגעה בחוק הגנת הדייר. בהסתמך על חוק זה הותקנו תקנות שהעלו את שכר הדירה. בחוק נאמר שתקנות אלה נכנסות אוטומאטית לתוקפן, אלא אם תתנגד הכנסת. תבענו כי הכנסת תדון בנושא — ולאור הנאמר בחוק, אי-אפשר היה לשלול את דחיפותה של הצעה זו.

היינו הסיעה היחידה בכל הכנסת שתבעה דיון בנושא זה. שני חברי-כנסת שלחו לכל חברי-הכנסת מכתבים ובהם ביקשו עריכת דיון דחוף בנושא זה. המכתב האחד היה של ה"כ פרלשטיין, בשם אירגון הסוחרים. אך פרלשטיין כלל לא הופיע לדיון, וסיעתו (גח"ל) הצביעה נגד הצעתנו להעלות את הנושא. המכתב השני היה של אירגון בעלי-המלאכה של ח"כ פישר. פישר היה אמיץ יותר — הוא נכח בחיכות, והוא נמנע מהצבעה באורח הפגנתי בולט, כשהמערך הצביע בעד הורדת העניין מסדר היום.

הבריחה מן האחריות

הבעיה עצמה היא מסובכת מאין כמות. נאלצנו להקדיש זמן רב כדי ללמוד אותה, ולקרוא רבבות מילים, כדי להשתלם. נפגשנו עם נציגי הדיירים ונציגי בעלי הבתים, ולבסוף גיבשנו את דעתנו. זוהי דוגמה טובה לצורה בה אנחנו מגבשים את דעותינו: לא על פי „איוס“, לא על פי דוקטרינה קבועה מראש, אלא על-סמך בירור ענייני, כשאנחנו ניגשים לבעייה חדשה בראש פתוח. מצאנו כי יש כאן צדק מול צדק ונסינו לגשר בין הסענות הצודקות של שני הצדדים: גם אילו הסכמנו לכל מילה של תקנות הגנת הדייר, שפורסמו באחד ביוני 1966, גם אז היינו תובעים מן הכנסת לדון בהן לפני אישורן. כי לא יתכן שהממשלה תתקין תקנות הנוגעות לעשרים אחוז מתושבי המדינה לפחות — דיירים, בעלי-בתים, מחזיקי בתי-עסק — מבלי שהכנסת תתן את דעתה עליהם.

הצדק בטענות שני הצדדים

קיים צדק רב בטענות שני הצדדים היריבים. מצד אחד — בעלי הבתים. אין ספק שהם קופחו באופן משווע. כאן היתה כמעט הפקעה של נכסי שכבה שלמה, וזה בשעה ששכבות אחרות תפחו ושמנו בחממה הפרוטקציוניסטית של המישטר הקיים.

יש לא מעט דירות מפוארות, שדייריהן מרוויחים אלפי לירות לחודש, ומשלמים שכר-דירה בשיעור של עשרות לירות לחודש.

אם בא איש לארץ לפני שלושים שנה, הביא עמו — 3000 לא"י (שהם כ-250 אלף ל"י) והשקיע כסף זה בבית כדי להבטיח את עתידו לעת זיקנה — בארץ שאין בה גם כיום ביטוח זיקנה ריאלי — הרי הוא מוצא את עצמו היום עם הכנסה נטו של 200 ל"י לחודש, כלומר — בגבול הרעב.

ומצד שני — הדיירים. לא כולם עשירים, לא כולם זכו מן ההפקר.

רבים מהם הם כיום אנשים קשישים גם הם, הגרים בנכס עשורות בשנים. רבים השקיעו סכומים נכבדים בשיפוץ הדירות, דבר שבעל-הבית לא יכול היה לעשותו בנכס המופקע-למתצה. אחרים השקיעו את חסכונותיהם בתשלום דמי-מפתח.

אל נשכח גם את השכבה הגדולה של דיירים בבתי-המגורים השייכים לממשלה, בבתים הישנים של הערים הנטושות או בבניה ממשלתית — דבר היוצר עיוות ניכר בשיקול הממשלתי. אלה אומרים, ושוב בצדק: שוללים מאיתנו בקנוניה מפלגתית את תוספת-היוקר המגיעה לנו, איך ומדוע נשלם תוספת לשכר-הדירה?

אם חלה התייקרות, מדוע לא יפוצו כולם?

בקיצור, האם על-ידי עשיית צדק לבעלי-הבתים, נגרום עוול באותה מידה — ואף במידה גדולה יותר — לדיירים?

אל נשכח, ישנם גם בעלי-בתים, שקנו את הנכס לא כשהיה יקר, אלא במחיר ירוד, מתוך חשבון ספקולטיבי, אחרי כניסת חוקי הגנת הדייר לתוקפם. והדיירים שואלים: האם אנחנו צריכים להיות מקור להתעשרותם של אלה?

הרי הדייר ששילם דמי מפתח, לו אין זה חשוב למי שילם, אם לבעל-הבית או לדייר הקודם. לעיתים הוא שילם 60% ומעלה משווי הדירה. אם ישלם עכשיו שכר דירה גבוה יותר, הרי ערך דמי-המפתח יורד, ובצאתו מהדירה יקבל פחות.

ושוב שכבה אחרת — דיירי בתי-העסק ובתי-מלאכה. בתקופה של שפל כלכלי, האם הם יכולים לשלם 100% יותר — ובמיקרים רבים דווקא לממשלה, המדברת גבוהה על הורדת יציאות היצור? מה גם שרבים מהם שילמו דמי-מפתח גבוהים.
נכון, חברי-הכנסת פישר?
פישר: נכון!

העדר בניה להשכרה

כבוד היושבת-ראש, המצב הקיים גרם לעיוותים ללא-ספור. אין בניה להשכרה. זוג צעיר, או עולה חדש, אינם יכולים לשכור דירה ולהשקיע כספם במשהו יצרני. הם נאלצים לשקוע בחובות כדי להגיע לקורת-גג. זהו הדבר ששר-השיכון הגדירו באימרה הקלאסית שלו בראיון שהופיע בעתון הארץ: "מסתדרים, מסתדרים...".

החוק לשיחרור בתים חדשים מהגנתי-הדייר לא פתר בעיה זו. תקופת השיחרור קצרה מדי. ואילו המיסים והמכסים העצומים, הקשורים בהקמת בית, הם כה גבוהים, עד שההשקעה מאבדת את ריווחיותה.

הבתים שישנם, מתמוטטים לעינינו. אין איש מעוניין לדאוג להם. בבתים משותפים — לא דאג המחוקק להבטיח את החזקתם התקינה. בתים מושכרים — אין דאג לשיפוצם. כך אובד רכוש לאומי עצום, בו מושקעים מיליארדים, אובד בחצי או בשליש הזמן. כבוד היושבת-ראש, ברצוננו להעלות כאן שורה של הצעות תמציתיות: *

(1) חוק הגנת הדייר חייב להישאר מוגבל לדיירים המחזיקים כיום בדירות ובבתי-עסק. הוא לא יחול על בתים חדשים — לצמיתות. הוא לא יחול גם על דייר חדש בבית ישן. אם אינו משלם דמי-מפתח.

(2) צריך להיות הבדל בגובה שכר-הדירה גם בדירות ישנות, בין מי ששילם דמי-מפתח ובין מי שלא שילם.

החוק הקיים, המגביל הבדל זה לעשר שנים, אינו מספיק. יש גם להתחשב בגובה דמי- המפתח.

(3) יש להבדיל בגובה שכר-הדירה בין בעל-בית שהקים את הבית, או רכש אותו לפני שלושים שנה, לבין בעל בית שרכש בית ישן מאז ראשית האינפלציה, בתחילת שנות החמישים. (4) יש לקבוע מחדש סטנדרטים חדשים לגמרי, מפורטים ומיוחדים לכל סוג של משכיר. לכל סוג של שוכר, לכל סוג של מושכר, כדי לסלק את העיוותים הרבים מאד שישנם, מבלי ליצור עיוותים חדשים.

(5) אחרי קביעת סטנדרטים אלה, יש לקשור כל עליה חדשה בשכר-דירה לעליית תוספת היוקר ותשלומה, ומוכן מאליה שתוספת היוקר חייבת להיות צמודה לעליית המדד.

(6) בין השאר, יש להבחין בביורור בין דירות לוקסוס גדולות לבין דירות קטנות. הפער הקיים בהחלט אינו מספיק.

(7) עליית שכר-הדירה חייבת להיות צמודה לחובת החזקתם התקינה של המיבנים.

(8) יש למתן את עליית שכר-הדירה לבתי-עסק קטנים. גם כאן יש להבחין במידה גדולה יותר בין חנויות פורחות לבין בתי-מלאכה זעירים, למשל.

* חלק מהצעות אלה אומצו על-ידי הממשלה, בהצעת חוק שאושרה בשנתה השלישית של הכנסת השישית.

(9) כדי לעודד בנייה להשכרה, יש לשחרר בנייה להשכרה ממסים ומכסים גבוהים. ואילו מס הרכוש העירוני אסור שיפלה בין דירה בה משולם שכר-דירה גבוה לבין דירה שבה נלקחו דמי-מפתח. כלומר: יש להקטין את שיעור המס על בעלים שלא גבו דמי-מפתח, ולהשוותם לאחרים.*

כבוד היושבת-ראש, רבותי חברי-הכנסת, ההצעה העיקרית היא שהכנסת תקיים, במליאה ובועדותיה, דיון מפורט על מיכלול הנושאים הקשורים בהגנת הדייר לפני ה-1 באוקטובר 1966, בו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות. הן בעלי הבתים והן הדיירים מעוניינים בכך. אל לה לכנסת לגולל אתריות זו על מי שלא נבחר לכך!

דרך הדלת האזורית

שבוע לאחר מכן שוב חזר הנושא למליאת הכנסת. גדונה הצעת חוק קטנה הנוגעת לעניין. ההצעה באה לשחרר דיירים, ששילמו דמי מפתח, ממחצית ההעלה החושה של שכר הדירה, למשך פרק זמן של עשר שנים מתחילת השכירות.

בעת הדיון ניפרץ הסכר ונאמרו כמה דברים עקרוניים. הדבר יצלל אולי כהתייהרות, אבל הוא ניתן בנקל לביקרה בפרוטוקול. אחרי שהגשנו את הצעתנו הדחופה ודיברנו במשך כעשר דקות, בהן סיכמנו את טענות בעלי הבתים והדיירים, לא נאמר במליאה דבר אחד שלא אמרנו אותו קודם לכן. הפעם התקיים דיון רחב, כיוון שממנו לא צריכות היו הסיעות להסיק מסקנות מעשיות. עמדנו על כך בעת הדיון והוספנו מספר נקודות חדשות:

לפני שבוע בלבד העלינו, כהצעה דחופה לסדר-היום, את הדרישה שהבית הזה יקיים דיון כולל ומקיף על מכלול הבעיות הקשורות בחוק הגנת הדייר, תוך בירור וליבון הטענות של בעלי-הבתים והדיירים גם יחד.

אמרנו, בקיצור, שכאן עומד צדק מול צדק, שזה נוגע לפחות לעשרים אחוזים מתושבי המדינה, ושלא ייתכן כי בית-המחוקקים הריבוני של המדינה לא יתן את דעתו על בעיה זו. הצעתנו נדחתה ברוב מכריע. הבית קבע כי אינו רוצה לדון בסוגיה זו. אפילו סיעת גח"ל — שחברה, מר פרלשטיין, תבע מאיתנו בכתב לדרוש דיון — הצביעה כולה נגד הצעתנו.

אני תמה במקצת על חברי-הכנסת אברמוב, שבא היום, ובנאום שהיה מלאכת-מחשבת של תימרון בין הפח של בעלי-הבתים והפחת של הדיירים, הוא תבע דיון. הוא הביע תקווה שבועדה יערך דיון כזה. אם כך, מדוע זה הצביעה סיעתו בשבוע שעבר נגד דרישתנו הפשוטה שהבית יקיים דיון?

אלוני: היא ידעה שידונו היום בהצעת-החוק.

אברמי: מייד אומר לך מה ההבדל בין דיון על הצעתנו לבין דיון על הצעת-החוק של היום.

חברי-הכנסת פישר, שגם אירגונו (בעלי המלאכה) תבע מאיתנו לדרוש דיון, נמנע לפחות מהצבעה.

סיעת מפ"ם, שנציגה — חברי-הכנסת שמ-טוב — השמיע זה עתה נאום בו גילה שהוא שש לקראת דיון, ומקווה שיערך דיון כזה בוועדה — גם היא הצביעה נגד הצעתנו לפני שבוע.

* העיוות תוקן בינתיים.

כל דברי חברה הכנסת שמיטוב היום חזרו על ההצעות שאנחנו הצענו בשבוע שעבר. אך גם סיעתו הצביעה נגד הצעתנו, או שלא נכחה באולם בעת ההצבעה.

רוזן: מי מאושר כמוך...

אבנרי: אני משוט תמה מדוע סיעת מפ"ם היא בעד דיון כאשר מדברים על הצעת חוק משיגית, ואילו כאשר מדברים על עיקרי הדברים, הנוגעים ל-200 אלף דיירים, היא מצביעה נגד דיון, אם עלידי הצבעה באולם, אם עלידי אי-נוכחות באולם. כאן מתקיים פסוק של לנין, שאמר שיש אנשים המצביעים ברגליים.

אחרי שהכנסת הורידה את הצעתנו מסדר-יומה, ועלידי כך סגרה את הדלת הראשית בפני דיון רחב וממצה בשאלה סבוכה ורבת-פנים זו, נפתחה עתה דלת אחורית, ודרכה מתפרצים כיום חברי הכנסת הנכבדים, שהצביעו לפני שבוע נגד הדיון. ועכשיו אגיד לך מה ההבדל, חברת-הכנסת אלזבי. ההבדל הוא בכך שהדלת האחורית בטוהה, שאין בה סיכון. כי מן הדיון של היום לא מתחייבות שום מסקנות מעשיות. בעד הצעת-החוק שלפנינו יצביעו כולם — וגם אני. איך אפשר להצביע נגדה? הרי היא באה רק לתקן עיוות קטן, הנובע מן הבעיה הגדולה.

מן הדיון הזה לא מתחייבות שום תוצאות. אילו היו פותחים את הדלת בפני דיון כללי בבעיה זו, היו צריכות הסיעות להכריע בין בעלי-הבתים והדיירים. והן אינן רוצות להכריע — כי כך היו מפסידות קולות, אם מכאן ואם מכאן.

חקיקה מגוונת

נושאי החקיקה בכנסת הם רבים ומגוונים ונוגעים בכל שיטחי החיים. ח"כ הרוצה להיות נאמן לתפקידו ולבחוריו, צריך להיות בקי בקשת רחבה של נושאים, ללמוד בעיות מסובכות, להיות ער להתפתחות החברה ולתמורות — בתנאייה וכלכלתה.

הכנסת עוסקת — בכל — החל משילוט בצידי דרכים, זיהום שפת הים עלידי שפיכת שמנים, גימלאות לעובדי המדינה וכלה בנושא בעל משמעות עקרונית כפשע השמדת עם.

עבורינו היתה הישיבה בכנסת בחינת אתגר. בחנו כל נושא ונושא שהועלה לעיצומו, כשמדריכים אותנו שיקולים ענייניים ותוך כדי עבודת החקיקה היומיומית ולימוד הנושא גיבשנו עמדות ברורות בנושאים אלה. בחנו לעצמנו גם סיגנון דיבור קצר וענייני, ואם מאן-דהוא שקום לנו בחיכוח השמיע את טענותינו, נמנענו מלחזור עליהן ובכך לשעמם לריק את הבית.

כשהחלה באיחור מה עבודת החקיקה השוטפת, נסלנו את רשות הדיבור כדי להביע את דעת סיעתנו על הצעות החוקים המועלות.

שלטים בצידי הכבישים

בדיון על הצעת-החוק הנוגעת לשלטים בצידי הכבישים, תבענו, — לאסור כל שילוט כזה גם במרחק של מאה מטר מן הכביש:

השלטים בצידי הכבישים אינם מעוררים רק שאלה של בטיחות, כפי שנאמר בדברי ההסבר; הם מעוררים שאלה עמוקה של יחס האדם הישראלי אל גוף מולדתו.

המגע עם הטבע הוא מקור לא-אכזב של השראה לאדם, ובייחוד לאדם העירוני. בצאתו מעירו, הוא מושפע באופן מודע או בלתי-מודע מן הנוף הסובב אותו. חדות ההיים שלו מתחדשות, שורשיו בנוף ארצו מתעמקים. מראה ההרים והעמקים, הנחלים והחורשות, הזורים

וממלאים את סוללת כוחותיו הרחניים. הוא חש מחדש את שייכותו למולדתו, את עובדת היותו ישראלי.

שלטי הפרסומת בצידו הדרכים מנתקים ביד אכזרית התייחדות בלתי-מודעת זו. הם מסתירים את יפי הארץ, הם מחזירים את האדם למתכונת השיגרה הממוסחרת של החיים העירוניים, ממנה הוא רוצה לברוח, ולו לשעה קלה.

לכן אין אנחנו מסתפקים גם בהגבלה של מאה מטרים משני צידי הכביש. יש לאסור לדעתנו, כל שלטי פרסומת המכוונים אל הנוסעים בכביש, ויהיה המרחק אשר יהיה. גם מטעמי בטיחות, שלט גדול המוצב במרחק של יותר ממאה מטרים, יכול להסיח דעתו של הנוסע יותר מאשר שלט קטן, הנמצא בצידו של הכביש.

שפיכת שמנים למי הים

בדיון על הצעת החוק הנוגעת לשפיכתם של שמנים לתוך מי הים, תבענו להגדיל את הקנסות לעבירות חוזרות של זיהום שפת הים על-ידי שפיכת שמנים. כל המתרחק בשפת הים מכיר תופעה זו בצורת זפת הדבק לרגליו:

אני מברך בכל לב את שר התחבורה על היוזמה הזאת. אני סבור שזה אחד החוקים החשובים ביותר הנוגעים לחיי הפרט במדינה, משום שההנאה מן הרחצה בשפת הים — אחת ההנאות הגדולות שאנו זוכרים אותן מגעורינו — נפגעה בצורה מכרעת בשנים האחרונות והפכה למיטרד.

כמעט שאין עוד מקום בשפת הים שאפשר להתרחץ בו מבלי להתלכלך, מבלי לטבוע בווהמה של נפט זופת. אני מסופק, אדוני השר, אם אף האמצעים הדרסטיים שאדוני מציע הם דרסטיים די צורכם כדי לחסל מיטרד זה. אינני יודע אם קנס של עשרת אלפים לירות — המצמצל כסכום גדול, אבל איננו כל כך גדול לגבי אניות — הוא סכום מספיק, והייתי מציע לכבוד השר ולמשרדו לשקול אם אין אפשרות להעלות את הסכום המכסימלי למקרים חמורים במיוחד, למשל, לגבי עבירות חוזרות של אותה אניה.

יעילותו של כל חוק, וביחוד יעילותו של חוק זה, מותנית בביצועו. אני מצרף משאלה למשרד התחבורה, כי יפעיל את החוק הזה בכל חומרתו באופן דחוף.

ועדת עררים

בעת דיון על חוק אחר עמדנו על הצורך להקים ועדת עררים, כדי שיוכל לפנות אליה אדם שאדמתו מופקעת לצורך בניית צומת בכביש דו-מיפלסי, וזה כדי למנוע שרירות הפליה:

פיעת העולם הזה — כוח חדש מחייבת את מגמת החוק ומטרתו. סלילת כבישים דו-מיפלסיים דרושה ביותר, כי אנחנו מפגרים בשטח זה. אבל הנסיון הוכיח, כי לעתים נהוגות בהפקעות הפליות, ולכן הכרח הוא שתהיה ועדת עררים לגבי החלטת הרשות.

החוק המקורי, שהצעה זו באה לתקנו, אינו קובע זאת. אפשר, כמובן, לפנות לבית-המשפט הגבוה לצדק, אם ניתן להצביע על שרירות, אבל דבר זה קשה ביותר להוכחה. בית המשפט הגבוה לצדק אינו נכנס לפני ולפנים החלטת הרשות, ואם אינך מצביע על עילה המקנה סעד — הפסדת. לכן חיונית הקמתה של ועדת עררים.

אני מקווה שהוועדה תביא הערה זו בחשבון.

רמזורים ומצלמות אוטומטיות

השר כרמל הביא לאישור הכנסת הצעה להתקין מצלמות אוטומטיות ליד הרמזורים, ולקבל אחת תצלומיהן כראייה בבית־משפט לגבי מעבר כלי־רכב באור אדום. ארבעת הנואמים שקדמו לאבנרי בריכוזה זה שללו כולם את הצעת החוק. יוסף תמיר השתמש בניסונו בעיריית תל־אביב, הוכיח כי המצלמות אינן בדוקות די צרכן, כי הן עולות הרבה כסף (5000 ל"י כל אחת), וכי בשנה שקדמה לדיון לא היתה אף תאינה קטלנית אחת בצומת מרומזרת. דניאל לוי התנגד בכלל לעזיבת "בלתי־מאויישה". עופר, איש אגד, שלל את יעילות המצלמה. ביבי הוכיח שבמיקרים רבים אין הנהג אשם במעבר באור אדום, כשהדבר נגרם על־ידי תקלה טכנית. אולם כל ארבעת הנואמים הציעו בתום נאומיהם להעביר את הצעת־החוק לחועדה — כלומר לאשר אותה בקריאה ראשונה. החלטנו לעמוד על סתירה מוזרה זו. כמה ימים לפני כן קיבלנו מכתב־אזעקה מאת יעל שורצבוט, מקדרון ב' ליד גדרה, שהתלוננה בחריפות על העלאת שיעורי ברידת־הקנס על עבירות־תנועה. כתבה יעל: "אולי תעירו את תשומת־לכם של חברי־הכנסת לכך ששכחו להוסיף שכל נהג המתעטש בזמן הנסיעה ייקנס 10 ל"י". למרות שהצעת־החוק לא נגעה כלל בבעיית הקנסות, החלטנו לתמרן בדברינו כדי להגיע לנקודה זו:

שלילה ותמיכה כאחד

כבוד היושבת־ראש, עשרים־ואחד חברי כנסת נכבדים. שוכנעתי לחלוטין על־ידי הדברים הנכונים של כל הדוברים הקודמים, שצריך להצביע נגד קבלת החוק הזה ונגד העברתו לוועדה.

אני תמה יותר ויותר על חוויה זו שנכונה לי בכנסת, כאשר אני שומע נאומים השוללים את עיקרה של הצעת חוק, אך מסתיימים במילים: "אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדה".

ביבי: אלה הן הערות לחוק. אחרת לא היה טעם בדיון.
אבנרי: השאלה היא: מה טיבן של ההערות?

אם ההערות מעמידות בספק את עצם מהות הצעת החוק, מה הטעם להצביע בעד העברת הצעת־החוק לוועדה? הצבעה כזאת נותנת אישור עקרוני להצעת החוק, אם האפשרות לשנות בוועדה נקודות משניות בלבד.

הדברים אשר נאמרו כאן — ואינני רוצה לחזור עליהם — התייחסו לכל הצדדים של הצעת חוק זו. הם מעוררים ספקות חמורים ביותר, המחזקים בהרבה את הספקות שהיו לי עוד קודם לכן.

אפשר להביא דוגמות רבות מתוך מצבים של נהיגה, אשר יוכיחו כי המצלמה הזאת תחטיא את מטרתה. כולנו, הנהוגים ברכב, יודעים מה רבים המיקרים שבהם אפשר להיתקע בתוך צומת מרומזרת. ישנן אפשרויות רבות. חלק מהן כבר הוזכרו כאן, וחלק לא הוזכרו: המנוע כבה, רמזור איננו תקין, נוצר פקק תנועה בתוך הצומת, וכן הלאה וכן הלאה. וכנגד זה תבוא עדות אלקטרונית בלתי־מבוקרת, שלא ניתן כלל לבקרה.

מה יקרה? אדם יקבל הודעה: עברת עבירה לפני שבועיים, בשעה זאת וזאת, בצומת פלונית. אין לך כל מושג, אינך יכול לזכור כלל מה היה אז. אילו שמת לב כי משהו אינו בסדר, אולי לא היית עובר בצומת. אבל לא שמת לב, נסעת, אינך יכול לזכור מה קרה. התוצאה היא שאדם יקבל הודעה כזאת. הוא יודע שיש לו ברירת קנס של חמישים לירות.

ואז יאמר: לא אתווכח עם המכונה הזאת. איך אפשר להתווכח עם מכונה? אשלם את חמישים הלירות, ואחסוך לי כמה שעות בבית-המשפט.

ביטול האור הצהוב

בהזדמנות זו אני רוצה להביע תמיהתי על הצעה שהושמעה מזמן בעתונות ואשר טרם נתקב" לה, והיא: לבטל כליל את האור הצהוב כשהוא בא אחרי האור האדום. האור הצהוב הוא במקומו כאשר הוא בא אחרי האור הירוק, כדי שאדם הנמצא כבר בתנופה של נסיעה, יספיק לסיים אותה ולעבור את הצומת לפני הידלק האור האדום. לעומת זאת, כאשר האור הצהוב בא אחרי האור האדום, נוצרת התהרות בין נהגים משני הצדדים. כל אחד רוצה לחטוף את האור הצהוב מהצד שלו, והפיקה הזריז גובר. יש בזה גם קצת ענין של ספורט. במיקרה זה האור הצהוב מיותר. דבר זה נאמר כבר לפני שנים, ואני תמה על כך שסידור זה עדיין קיים.

ה"רפורטים" וברירות הקנס

ברצוני לומר דבר נוסף הקשור בענין זה קשר אמיץ. כוונתי לברירות הקנס. ברירת קנס לגבי העבירה המיוחדת הזאת, לגבי מעבר הצומת באור אדום, הועלתה לחמישים לירות. אם אדם עבר צומת באור אדום בודון, נדמה לי שקנס של חמישים לירות הוא מעט מדי, מפני שזוהי עבירת תנועה בטיחותית ממדרגה ראשונה, מסוכנת ביותר, וקנס מכסימלי של חמישים לירות נראה לי קטן מדי. לעומת זאת, אם אדם עבר את הצומת מאונס או בשגגה — בגלל אחד הדברים שעליהם דיברנו קודם — נראה לי שקנס של חמישים לירות הוא גבוה מאד.

אשר להעלאות ברירות הקנס האחרונות, ברצוני להביע כאן מחאה חמורה לגבי העלאה סיטונית זו. לגבי נהגים רבים הפכה ברירת הקנס למעין ברירת מס, למס נוסף על התנועה. דובר כאן בצדק על היסורים האנטי-סוציאליים הקשורים ברכישת מכונית. הוציאו את המכונית בארץ מתחום ההישג של השכבות הפועליות. פועל אינו יכול בכלל לרכוש מכונית בארץ, אפילו מכונית מסוג "פולקסוואגן" או מכונית דומה לה, משום שמכונית קטנה עולה בארץ כפי שעולה באמריקה מכונית הדר.

קריאה: כפי שעולה באמריקה מכונית "רולס-רויס".

רבותי הברי-הכנסת, צריכים להבחין הבחנה ברורה בין עבירות תנועה המסכנות את הבטיחות בדרכים, שהן זדוניות, ואשר אותן יש לשלול ועליהן יש להטיל עונשים כבדים ומרתיעים — לבין עבירות תנועה שהן תולדה מובהקת של ההזנחה, הפיגור והרשלנות בענין זה מצד השל-טונות זה שנים רבות. למשל, ברירת קנס על חנייה במקום אסור. האם אפשר בכלל לנהוג ברכב בארץ מבלי לעבור עבירה זו? אילו היו, לפחות, משתמשים בכסף זה של הקנסות עלי-מנת לסדר מקומות חניה. אבל אין זה כך. בתל-אביב ובמקומות רבים אחרים בארץ אי-אפשר כיום שלא להחנות את המכונית במקום אסור. אדם בא מאוחר בלילה מעבודתו וברדיוס גדול מביתו אינו מוצא מקום חניה. אדם הולך למקום בידור ואין חניה. אין זה מספיק לומר לו כי אולי במרחק של מאתיים מטר יש מקום חניה. זה לא מקום חניה בטוח. זה לא מגרש חניה מסודר, אלא מזמינים את האדם לטייל ברדיוס של מאתיים עד שלוש-מאות מטר מהמקום שהוא רוצה להגיע אליו על מנת שיחפש מקום חניה.

מרידור: מוטב לנסוע באוטובוס, כמוני.

אבנרי: אתה אדם מאושר, אבל אין זו בדיוק העצה שרציתי לתת למשרד התחבורה.

חזרה לחמור

בכל דיון, שנערך בכנסת על הנושא תחבורה, הציעו רבים מן הדוברים — לרוב אותם ח'כים שמעולם לא נהגו בכלי רכב כלשהו — להנהיג שיטה סטיונית לשלילת רשיונות נהיגה, כמכשיר-לחימה בתאונות הדרכים.

הדברים הגיעו לעיתים לידי אבסורד, ואי אפשר היה שלא להגיב על הצעות אלו:

יש רק תרופה טוטאלית אחת למניעת תאונות-הדרכים — לחזור לתקופת הדיליג'נס. בדבריהם של כמה מן הנואמים בוויכוח זה הבחנתי בנימה של געגועים לעיירה היהודית. לתקופת הדליג'נסים, לתקופת העגלה והחמור, לתקופה בה היה כל-כך נעים ונוח לחיות, בלי מכוניות. אולי זה עניין של גיל.

יש להשלים עם העובדה שמספר מסויים של תאונות הוא בלתי-נמנע. יש תאונות שהן תוצאה מהצטברות של מיקרים, שכל אחד מהם בנפרד אינו מסוכן, אבל ההצטברות עצמה היא המסוכנת, והיא אינה תלויה באדם.

אם ננתח את גורמי התאונות, יש להתחיל בצד הממלכתי, הממשלתי והציבורי. יש מידה רבה מאוד של חוסר תיאום, של חוסר פעולה, אפילו של חוסר דמיון, בטיפול בשטח זה. ההסברה היא מתחת לכל ביקורת. היא חובבנית. עוסק בכך גוף — המועצה למניעת תאונות בדרכים — שעם כל הכבוד לאנשיו, אני חושב שהוא גוף חובבני. יושבים בו אנשים שהם עסקנים, ולא מומחים. אולי הגיע הזמן לבסס את הפעולה על עבודה מקצועית, שאת התעמולה ינהלו פסיכולוגים ותעמולנים מקצועיים היודעים את המלאכה.

למשל: הרדיו אינו מנוצל למטרה זו, והרי אין מכשיר תקשורת המגיע לנהג כמו הרדיו. אני עצמי כמעט שאיני מספיק להקשיב לרדיו, אלא כשאני במכונית. במכונית — מקשיבים. אך הרדיו אינו אומר לנו ולא כלום כשאנחנו נוהגים, פרט לסיסמות השיגרתיות, שאינן משפיעות על איש.

היו ימי-שלג; היו כבישים חסומים. תעיתי שלוש-ארבע שעות בכבישים כדי להגיע לתל-אביב אחר הישיבה ההיא של הכנסת. הרדיו לא עזר לי במאומה. הוא לא אמר לי היכן הכביש חסום. באיחור של שעתיים אמר כי הכביש חסום, ובאיחור של שעתיים אמר כי הכביש פתוח. לא היה קשר בין המשטרה והרדיו, והרדיו לא מצא לנכון לשרד הודעות כאלה באמצע התוכנית. אני זוכר שפעם נסעתי מניו-יורק לנמל התעופה קנדי. בכל עשר דקות הפסיקו את השידורים והודיעו ברדיו שהמסוק, ההליקופטר של המשטרה, מודיע: כביש זה-הוה יש עליו עומס, כדאי לעבור לכביש אחר; יש סיכוני בטיחות אלה או אחרים.

אפילו בימי-חירום זה לא נעשה אצלנו, ועל אחת כמה וכמה לא בימים כתיקונם. הרדיו יוכל לעזור הרבה יותר, אם יהיה קשר ישיר בין מוסד רב-תנופה למניעת תאונות. זבין המכשיר הממלכתי.

רחוב דיזנגוף ורחוב בן-יהודה

נושא שני: הכבישים. על זה כבר דובר הרבה. אבל צריך לומר פעם בפה מלא: הכבישים שלנו מפגרים כעשרים שנה ויותר, ללא שום הצדקה, אלא בגלל הזנחה ממשלתית בתקופות קודמות.

אני זוכר שהשר מרדכי בנטוב, בתקופה הראשונה אחרי קום המדינה, הפריח את הרעיון של אוטוסטראדה. כולם צחקו אז. היום כבר לא צוחקים. הלוואי והקמנו אותה אז.

כיום הכבישים מיושנים עוד לפני שגומרים לסללם. כביש גהה מיושן עוד לפני שהשלימו אותו. מפני שאין בו מעברי-העל להולכי-רגל ואין כל שאר האמצעים. בערים אנו מפגרים מאוד בהנהגת כבישים חד-סיטריים. אי אפשר להבין למה רחוב דיונגוף רחוב בן-יהודה בתל-אביב אינם חד-סיטריים. ניו-יורק היא עיר מסודרת הרבה יותר מכל עיר אחרת. היא תוכננה כהלכה, כל הרחובות והשדרות בה ישרים. אך אין בה כמעט רחוב אחד שאינו חד-סיטרי. בני-יורק, בפאריס, בלונדון, אין רחובות מסוגם של רחוב דיונגוף ובן-יהודה בתל-אביב, שאינם חד-סיטריים. יש רחוב דיונגוף, ויש רחוב בן-יהודה, ואין דבר הגיוני יותר מאשר ליצור שם מעגל של נסיעה. יש שיגרה נוראה בענין זה.

האיטיות אינה גבורה

ברצוני לבטא דבר עקרוני מאוד. הפעולה למען הבטיחות בדרכים היא חשובה מאוד-מאוד, אבל זהו רק חלק מקומפלקס הרבה יותר חשוב.

זרם התנועה הוא הדבר הראשי. במדינה מודרנית — זרם התנועה המהירה, היעילה, הוא הדבר הקודם לכל. תאני חושש מאוד שהתעמולה של הבטיחות בדרכים, המתנהלת כפי שהיא מתנהלת, בצורה חובבנית, על-ידי חובבנים, יותר משהיא עוזרת למנוע תאונות (ואני חושש שהיא עוזרת מעט מאוד למנוע תאונות) — היא עוצרת את התנועה, ובצורה זאת, אולי בעקיפין, היא יוצרת רקע פסיכולוגי לריבוי תאונות-דרכים. מהירות גדולה אינה, בהכרח, גורם לתאונות. יכול להיות שדווקא המהירות האיטית גורמת לתאונות.

שיטת הנקודות

משרד התחבורה לא החזירנו אמנם לתקופת הדיליגנס, אך החליט להלחם בתאונות הדרכים על ידי הפעלת שיטת הנקודות. החלטנו להעלות נושא זה לדיון במליאת הכנסת תוך שלילת השיטה המוצעת: שעדרייה היא ששינוי כה חמור בזכויות הנהגים בארץ הופעל בצורת תקנה, ללא דיון בכנסת, ללא אישור עקרוני של הכנסת.

אין צורך בניתוח מעמיק כדי להצביע על הנקודות הבלתי-צודקות בשיטת הנקודות.

● נקודה אחת: אדם שפרנסתו על הכביש, הנמצא על הכביש שמונה שעות ביום כנהג אוטובוס, משאית או מונית — דינו בצבירת נקודות אינו שונה מזה של אורח המבלה על הכביש חצי שעה ביום. אין פה שיוויון אמיתי, ולא יכול להיות פה שיוויון אמיתי.

● נקודה שנייה: עבירה חמורה הגורמת להריגת אדם, שווה לפי שיטה זו לשתי עבירות זעירות שבזעירות, כגון אי-הפסקת פעולת המאותת אחרי עקיפה. יכול אדם לאבד את רשיון הנהיגה שלו — זאת אומרת: את פרנסתו ממש — מפני ששכח כמה פעמים בשנה להפסיק את פעולת המאותת אחרי עקיפה, דבר שאין לו שום השפעה על הבטיחות בדרכים.

● נקודה שלישית: הכל תלוי בשוטר. אם ישתכנע על-ידי נערה מקסימה שלא לרשום לה

דריה, אין נקודה, אם יעלה בידי מישוהו להמיס את ליבה של שוטרת המודה — והרי רובן המדודה — לא ייצא נפסד.

● נקודה רביעית: שום אדם לא יודה עוד בנקל בעבירה, מחשש פן יצבור נקודות. על כל דבר קטן תעיר ירוץ אדם לבית-המשפט, יבלה שם שעות וימים, ויסתום את צנורות השיפוט, העמוסים בלאו הכי בורם גובר של תיקים.

● נקודה חמישית: עצם מסירת סמכות כה חמורה, לגבי פרנסת האדם וחייו, סמכות שיפוטית ממשית, בידי פקידי-מינהל — מהווה פגיעה בעקרונות מדינת-החוק. זוהי הגברת שילטון הביורוקראטיה, אחת מעשר המכות של ימינו. אנו חוזרים סאן לימי הפריורגטיבה של המלך, כשהפקיד יושב על כס-המלוכה החדש.

החשש מפני החשיש

בהרבה תחומים אין הכנסת מהוה ראי עקום של החברה הישראלית. החברה הישראלית, על פי מהותה, היא חברה שמרנית. מושגי היסוד שלה הם נוקשים. שימלת מיני אמיתית נחשבת להעזה בלתי רגילה, ואילו פיאח נוכרית המכסה קרחתו של גבר מתקבלת בגיחוך. שימוש בסמים — אפילו סמים בלתי מזיקים — הוא בבחינת ייהרג ובל יעבור. טאבו מוחלט. פוליטיקאים זרזים יודעים כמובן לנצל הלך רוח זה. כך למשל, הציע שלמה כהן צידון להחמיר את העונשים על אלה המשתמשים בסמים. הצעתו נתקבלה באהדה. היא זכתה לכיסוי אוהד ביומונים העיקריים ובעתוני הערב.

החלטנו בכל זאת לעורר את תשומת לב הבית לבעיה בכללה, ולהציב פה ושם אי אלו סימני שאלה: הבעייה עצמה היא סבוכה מאין כמוה. מטפלים בה סוציולוגים, פסיכולוגים וקרימינולוגים בכך רחבי העולם המערבי, ואני משער שגם בעולם המזרחי. החשיש במיוחד, וסמים משכרים אחרים בכלל, מתפשטים והולכים היום ברחבי מדינות רבות. הם עוברים לחוגים שפעם היו רחוקים מכך.

אנחנו זוכרים שפעם היה החשיש, בעיקר נחלתו של העולם התחתון בארץ. בשנים האחרונות אנחנו רואים שתחת השפעה אמריקאית, בעיקר, חודר החשיש לחוגים לגמרי אחרים. לצמרת החברתית, לחוגי האמנות. החשיש אף מלווה כיום בהשקפת-עולם מסוימת. הבעייה היא, אם כן, מסובכת. שום מדינה בעולם עדיין לא מצאה לה תשובה. מתחבטים בה היום מיטב המוחות בחברות המערביות.

ויקפוד שם-מוז: אם זו השקפת-עולם, אולי נקרא לזה חשיש.

אורי אבנרי: אולי. אתה יודע שה"היפסי" בארצות-הברית הפכו את זה כמעט לאינדואי-

לוגיה.

אנשי הרפואה באמריקה אומרים שהחשיש אינו מזיק לבריאות, שהוא מזיק לבריאות פחות מאשר האלכוהול, שהוא אינו יוצר הרגל גופני.

עניין החברה ואושר הפרט

פקיד אחראי מאד של ממשלת ארצות-הברית, ראש האדמיניסטרציה לענייני סמים — שהוא מוסד חמור וחשוב מאד בארצות-הברית — יצא, למעשה, למען התרת השימוש בחשיש כחוק. אני מזכיר זאת לא מפני שאני רוצה, להצטרף לדיעה זו, אלא כדי להעמיד לפני הכנסת את הדברים, להוכיח שזה ויכוח סבוך, שקשה לסיים אותו במעשה-חקיקה מהיר ואולי אף נמדה.

אם תתקבל בעולם המדע ההשקפה שהחשיש אינו מזיק מבחינה בריאותית, תתעורר הבעייה של האינטרס של החברה כנגד הזכות של הפרט.

אין ספק שאינטרס החברה הוא למנוע את השימוש בסמים משכרים, וגם בחשיש, כי הסמים מחלישים את המאמץ של הפרט, מחלישים את השאיפה, את האמביציה, את ההשתדלות של הפרט. ובחברה צעירה כמו שלנו, חלוצית כמו שלנו, החיה במתח ביטחוני, יש אינטרס חברתי למנוע שימוש בסמים משכרים. אבל זה נכון גם בכל חברה אחרת.

מאידך ניצבת השאלה — שבוודאי התחבטו בה בעולם כולו וגם אצלנו — האם זכאית החברה, בשם האינטרס החברתי, להגביל את זכותו של הפרט בדבר שאינו מזיק לבריאותו, ואולי אפילו להיפך, דבר המעניק לו מידה מסויימת של אושר?

יש פילוסופים, כמו האקסליי, הדוגלים בשימוש בסמים כפיתרון לבעיות חברתיות רבות. משום כך חמור הוויכוח הזה, לא פחות חמור מהוויכוח שהתנהל בשעתו סביב הפרוהיבישן, איסור האלכוהול בארצות-הברית. אחרי נסיון נוכחה החברה האמריקאית שאין לאסור את שתיית האלכוהול, אלא להיפך — לגידולו של עולם תחתון רחב, לתופעה שחוגים רחבים בציבור התעלמו בגלוי מן החוק.

תופעה זו עלולה להיווצר, ובמידה מסויימת כבר נוצרה, לגבי הסמים המשכרים.

יש להגן על קטינים

הבעייה היא אחרת כאשר מדובר בקטינים. יש הבדל בין אדם מבוגר, הסבור שימצא את אושרו, בניגוד לאינטרס החברתי, בהתמכרות לסמים, ובין קטין, הנמצא בגיל בו אסור להעניק לו את הזכות להסכים להתמכרות לסמים.

משום כך אני אומר כי מאמץ למניעת התמכרות של קטינים לסמים הוא בוודאי רצוי. השאלה היא אם הצעת-החוק המסויימת שלפנינו היא אמנם יעילה וטובה למטרה זו. שמענו בוועדה ספיקות מצד משרד-המשפטים וגם מצד משרד-הבריאות, לגבי יעילותה של הצעת-החוק זו. היתה דיעה שהחוק הזה אינו מוסיף שום דבר, ואולי אפילו גורע.

עצם העובדה ששני השרים הנוגעים בדבר, שר-המשפטים ושר-הבריאות, אינם נוכחים כאן עכשו, אולי יש גם בה משום הבעת דיעה כלשהי על חשיבותו של מעשה-החקיקה המסויים הזה.

מכל הסיבות האלה לא אצביע בעד הצעת-החוק זו. לא אצביע גם נגדו, מפני שהרעיון הטבוע בו הוא חיובי.

הייתי מיעץ לוועדה, שתטפל בהצעת-החוק זו, להקפיד מאוד, אפילו יותר מהמקובל, לגבי החקיקה בשטח הזה, ולהסתמך במידה רבה על דעת המומחים, הן המשפטיים והן אנשי הבריאות.

שירות כיבוי ארצי

אחד מתפקידינו בכנסת הוא להפיץ רעיונות חדשים — ולא רק בשטח המדיני. מאז ימינו הראשונים בכנסת הטפנו לרעיון מהפכני: לבטל את שירותי-הכבאות המקומיים, להקים חיל-כבאים ארצי, מובן שחזרנו והעלינו רעיון זה, שעה שגערך בכנסת דיון על חוק שירותי הכבאות.

רק לעתים רחוקות קורה שגם נציג הממשלה מעז להגיד בפומבי כי רעיון מהפכני, הנושא את התווית של סיעתנו, הוא נכון. הפעם כנראה לא היה מנוס מפני סגן שר הפנים, ישראל בן-מאיר, והוא אישר את הסכמתו לרעיונו.

השריפה בנמל-התעופה לוד, והשריפות שקדמו לה, נותנים יתר דחיפה לדרישה שהשמענוה כמה פעמים מעל במה זו, ואני רוצה להשתמש היום בהזדמנות זו כדי להשמיעה פעם נוספת: יוקם חיל ארצי של כבאות. יופקעו ענייני הכבאות מידי העיריות, הכושלות ברובן! יושם קץ למצב המחפיר הנוכחי!

היום יותר קל לי לדבר על-כך מאשר בפעמים הקודמות, כי דווקא היום מצאתי סימוכין לדיעה זו בדבריו של מפקד שירות הכבאים באיגוד-ערים חיפה, מר מנחם נועם, אשר דבריו התפרסמו היום בעיתון הארץ: „מערך שירותי הכבאות במדינה לקוי ביסודו, והוא מפוצל ל-24 שירותי-כיבוי, בעוד שמן הרצוי היה לקיים שירות-כיבוי ארצי אחד בכל המדינה... הפיצול גורם למחדלים בשטחי האימון והציוד, והדברים הגיעו עד אבסורד“. הממשלה מממנת היום כמחצית הוצאות הכבאות בארץ. מדוע מוכרח סכום זה לעבור דרך מזגנונים מקומיים שאי יעילותם היא שסידבר בארץ?

אנשי אל-פתח התרברבו שהם גרמו לשריפה בלוד. אנחנו יודעים שאין זה נכון. אבל זה הרי יכול לקרות מחר! ראש הכבאים בחיפה מזהיר בפני מה שעלול לקרות בבתי-הקולנוע בחיפה אם תפרוץ בהם שריפה. הוא אומר שבתי קולנוע בנויים מעץ; תיאטרון חיפה הוא צריף עץ בתוך בניין של אבן; יש בית קולנוע שכל התיקרה שלו עשויה מעץ דליק בכל יום עלולים להיעשות מעשי-טירור בבתי-קולנוע, הטירוריסטים יכולים להשתמש בפצצות תבערה — איך אפשר להסביר בשעה זו מצב שבו אין שירות ארצי, שבו אין חוק ארצי המחייב בניינים חדשים לעבור ביקורת של כבאות עוד בשלב התיכנון?

פשעים נגד האנושות

מיו לאחר הרכבת הממשלה, ה"ג במספר, בהופיעו לראשונה בפני הבית, הגיש שר המשפטים החדש, יעקב שמשון שפירא, תיקון לחוק בדבר מגיעתו וענישתו של הפשע השמדת עם. שפירא הסביר כי תכליתו של החוק המוצע היא להרחיב את עיקרון ביטול ההתיישנות של פשעי הנאצים על כל סוגי הפשעים המכונים נגד האנושות, ועדת החוקה, חוק ומשפט, אליה הועבר החוק, החליטה לשנות את שמו כחוק ניפרד: חוק ביטול ההתיישנות בפשעים נגד האנושות.

מובן שכל אדם בישראל מסכים לחוק זה, וממלא אפשר היה להעבירו בלי ויכוח. בכל זאת קפצנו על הריכוז, כי הוא נתן לנו הזדמנות להביע את דעתנו על עצם העניין ששמו השמדת-עם. דעתנו היתה פשוטה בתכלית: ישראל אינה צריכה לחקות בשטח זה עמים אחרים, אלא להיפך — עליה לצעוד בראש העולם, הן בהטפה נגד רצח-עם, הן בגיבוש כלים מוחשיים למלחמה בו. באופן מעשי על ישראל לעשות שלושה דברים:

● לתבוע בפה מלא את הקמתו של בית-משפט בינלאומי לשפיטת משמיד-עם, כפי שנאמר באמנה הבינלאומית (שלא הוצאה לפועל), אם תבוא יוזמה זו מצד ישראל, אפשר להציע כי בית-משפט זה יקום בירושלים.

● לחוקק בישראל חוק האוסר לא רק מתן פקודות להשמדת-עם, וביצוע פקודות כאלה, אלא שיאסור גם הטפה ותעמולה למען השמדת קבוצות גזעיות, לאומיות, דתיות וחברתיות. אם יחקק חוק כזה בישראל, יכולה וחיבת ישראל לתבוע חקיקת חוקים כאלה בכל שאר המדינות.

● להרים את קולה נגד כל מיקרה של השמדת-עם הקורה לנגד עינינו. כמעט כל שאר הנואמים דיברו רק על הנאצים — כאילו שייך העניין לעבר. הצטיינו בכך האונגר וחמיר. ואילו אנחנו ביקשנו מן הכנסת להקדיש את המהשבה לא רק לעבר, אלא גם להחיה ולעתיד. תוך כדי

כך הבאנו, כאסמכתא, כתבה מהעתון ניו־יורק הראלד טריביון, בו סורטו הפקודות החדשות שניתנו לחיילים האמריקאים בדרום ויאטנאם.

פקודות אלה אומרות שאזורים שלמים „שוחררו“ להפצצה ללא הבחנה מן האחיר. הבחנה היא להשמיד את כל הכפרים, הבתים והתבואות במחוזות נרחבים, שגודלם עולה על גודל ישראל, כדי ל„בער“ את לוחמי התיאטרון. האוכלוסיה המקומית נועדה לגירוש למחנות־ריכוז מרוחקים — במיקרה הטוב ביותר. לא קשה לדמיון מה קורה למעשה, כאשר חיל־האחיר האדיר ביותר בעולם משמיד מאות כפרים באופן שיטתי. דברי אבנרי עוררו תגובות נועמות מצד כמה ח״כים, ובראשם הכהן. הכהן ציין כי לא רק האמריקאים לוחמים כך, אלא גם אויביהם. תשובתו של אבנרי באמצעות קריאת־ביניים: „עלינו לגנות דרכי־לוחמה כאלה. היו המבצעים אשר יהיו.“

תמיכה בקו שלנו נמצאה דחקה בדברי ח״כ יצחק רפאל, שתבע להרים את הקול נגד השמדת־העם בכורדיסטאן, אנגולה וסודאן הדרומית, ואילו דובר מפ״ם הסתפק, משום־מה בדיבורים על הנאצים.

סמכויות השרים

הכנסת מחתרת בקלות רבה על סמכויותיה. היא מרבה להעביר סמכויות לשרי הממשלה, מבלי שהיא קובעת מבחנים וקריטריונים אובייקטיביים לחקיקת השרים. זהו, אגב, אחד מקווי האופייניים של כל מישטר פרוטקציוניסטי. ברגע שהזברים מסורים לשיקול דעת, ללא מבחנים אחידים ומשותפים החלים על כולם — נפרץ הסכר ונפתח פתח רחב להעדרה, לפרוטקציוניזם.

למרבה הצער משלימים מרבית הח״כים עם המצב ומקבלים אותו כגזירה מחוייבת מציאות. אנו הרואים בחרדה את ירידת השפעתו של בית המחוקקים במערכת כוחות השלטון במדינה, התרענו על כך לא אחת. הממשלה הציעה לכנסת — להאריך את סמכות שר האוצר (באמצעות נגיד בנק ישראל) לאסור פתיחת סניפים חדשים לבנקים. בדרך האופיינית לה, עשתה זאת בצורה שהעניקה לשר סמכויות בלתי־מוגבלות. הצענו להחזיר את הצעת־החוק לממשלה:

חבר־הכנסת שם־טוב חילק את הנושא לשתי אסכולות: אלה הרוצים להקל את הפיקוח, ואלה הרוצים להחמיר את הפיקוח. אני הייתי רוצה להתעכב על השקפתה של אסכולה שלישית, עליה רמז חבר־הכנסת שם־טוב במשפט האחרון של נאומו — לפי אילו נורמות מפקחים, ולפי איזה חוק מפקחים. אנו חוזרים כאן לבעיה החוזרת ונשנית כמעט לגבי כל הענינים שהממשלה מביאה לפני הכנסת: העברת סמכויות הכנסת לרשות המבצעת.

פקודת הבנקאות הנהוגה אצלנו היא פקודה קולוניאלית מובהקת, המקנה סמכויות עצומות לשר האוצר ולממשלה, מבלי שהיא קובעת נורמות מחייבות. במקום להטיל פקודה זו לפרקים, (התיקון המוצע הוא השמיני במספר), יפה היתה עושה הממשלה אילו היתה מביאה לפני הכנסת חוק חדש, חוק עם הגדרות ברורות, הקובעות באופן חד־משמעי מתי מותר להעניק רשיון לבנק ומתי אין להעניקו.

אסור להשאיר שיקול־דעת מוחלט בידי שר האוצר, היכול להחליט להעניק רשיונות למעוניין זה או אחר. לפי אופן הצבעת סיעתו בכנסת. למשל אותה פרשה שעליה רמז חבר־הכנסת באדר, ואינני רוצה לחזור על מה שקרה אז, בנושא שהיה אז בין השרים דאז והסיעה שישנה היום. סיעתנו מתנגדת לכל חוק המעניק שיקול־דעת אבסולוטי לשר הנוגע בדבר, אלא אם כן נקבעות בו נורמות בסיסיות, אובייקטיביות, ותחומים ברורים לשיקול־דעת זה.

סיעתנו תציע לכנסת להחזיר את הצעת־החוק לממשלה. מסירת סמכויות ביצוע מסוג זה לרשות הנוגעת בדבר אינה בהתאם לעקרון שלטון החוק. אם מעוניינת הממשלה להסדיר נושא זה, טוב תעשה אם תביא לפני הכנסת הצעת־חוק מתוקנת וברורה.

בעמדתנו נשארו לבדנו. באדר המך עקרונית בחוק, אך שלל את הרחבת הפיקוח על הבנקים. שם טוב דרש, להיפך, פיקוח חמור יותר. תוך כדי כך התפתח בינו לבין אבנרי דרשיח קצר:

שם טוב: אני מוכרח לומר שיש לי עונג גדול להכריז שהסכמתי לכל מילה שאמר שר האוצר בקשר לחוק זה. איני מתחייב גם בעתיד לתמוך בכל דבר ששר האוצר מביא לכנסת...
אבנרי: יש לך ברירה?
שם טוב: בהחלט. עוד תיווכח.
אבנרי: הלוחאי.

חורנו ועמדתנו על עיקרון זה, עת הונחה לקריאה ראשונה הצעה לתיקון דיני מס הכנסה. אותו דיון החל באפיווחה משעשעת למדי.

עלפי תקנון הכנסת אפשר לקיים דיון בהצעת חוק, רק אם חלפו יומיים מאז הונחה ההצעה על שולחן חברי הכנסת. כיוון שהצעת התיקון נראתה לממשלה כדחופה, הסכימה ועדת הכנסת להתיר דיון מיידי. הדיון נפתח בדברי שר המסחר והתעשייה דאז, חיים צדוק, שמילא את מקומו של שר האוצר, אשר באותו ערב השיא את בתו.

למעשה, לא הספיקו חברי הכנסת אפילו לעיין בהצעה ולקבוע עמדה לגביה. בכל זאת הספקנו לבדוק את ההצעה החלטנו שלא להשתתף בוויכוח, ולהצביע עם הממשלה. ההצעה, שבאה לתקן הוראה שולית למדי בפקודת מס הכנסה, נראתה בעינינו כרצויה. אף על פי כן, ומבלי שנתבקש לכך, נתן יו"ר הכנסת את רשות הייבור לאבנרי. נראה שההרגל בכל זאת עשה את שלו.

אבנרי, בדבריו הקצרים והענייניים, הצביע על ליקוי בהצעת הממשלה:
 אני רוצה לשאול שאלה אחת בלבד: בסעיף 1 (ג) נאמר: "המניות אושרו על ידי שר האוצר לענין זה". הייתי מבקש לשמוע מפי השר, הממלא כאן את מקומו של שר האוצר, מדוע דרוש אישורו של שר האוצר. האם רוצים להבחין בין מניה למניה? — אם כן, מדוע לא יהיו קריי-טריונים אובייקטיביים, קבועים בחוק?

טלוויזיה לימודית

לא רק מה שמסור לשיקול דעת בלעדי עלול להיות שרירותי. ישנם חוקים שמלכתחילה מתירים הפקעת זכויות, כדי להקנות יתרונות למימשל. הפקעה זו אינה תמיד לטובת האינטרס הציבורי. הממשלה הציעה לכנסת לתקן את פקודת זכות היוצרים ובכך להפקיע כמה וכמה מזכויות היוצרים, לטובת הטלוויזיה הלימודית. מובן שחוק מעין זה אינו עשוי לעודד יוצרים למיניהם. ההצעה זכתה לביקורת קטלנית במאמרים ראשיים, וסיעתנו — יחד עם סיעת גח"ל — תבעה להתזירה לממשלה. החוק עצמו בא לאפשר לממשלה להשתמש ביצירות ספרותיות ומוסיקליות, כחלק ליווי של תוכנית בטלוויזיה הלימודית, בלי לבקש רשות מטעם היוצר. היוצר גם אינו נשאל לגבי התמלוגים: אלה ייקבעו בהסכם עם אקו"ם, ובהעדר הסכם — על ידי ועדה ניטרלית.

בדברינו הצבנו כמה עקרונות:

ציינו כי אנחנו מתנגדים לכל הפקעה. היצירה שייכת ליוצר, ורק הוא אדון לה. יש לרשום יצירות תרבותיות, כשם שרושמים פטנטים. כדאי להטיל זאת על רשם הפטנטים הממשלתי. יוצר שאינו רוצה להשתייך לאקו"ם, אין להכריחו שאקו"ם תייצג אותו. יש להנהיג בהקדם האפשרי טלוויזיה כללית במדינה, ועל כן יש לחוקק חוקים סבירים, שיסדירו בעיות אלה ברוח דמוקרטית.

החיכוך על ההצעה החל לאחר שנגמר הריון על מצב התעסוקה ובראשית דבריו הדגיש אבנרי מעבר זה: גם לי קשה במקצת לרדת מרמת החומרה של הבעיות שבהן דנו זה עתה, אל בעיה שהיא קטנה יחסית, מה גם שלסיעה שלי אין האפשרות שיש לסיעת גח"ל, היכולה למסור נושא מסויים לאיש אחד מסיעתה, ונושא אחר לאיש שני מסיעתה.

בנין: אבל תתמרמר ברוח טובה.
אבנרי: בסדר.

החוק המוצע הוא רע מפני שהוא פוגע בעקרון שאדם הוא אדון ליצירתו. פלוני יצר משהו, היצירה היא שלו. הוא יכול להסכים לשרר אותה; הוא יכול שלא להסכים לשרר אותה; הוא יכול גם להגיד שהיצירה חדלה למצוא חן בעיניו ובכלל אינו רוצה שישדרו אותה. גם אני, למשל, כתבתי בקלחת המלחמה שיר מיליטריסטי מאד, שאינו תואם כיום את הרגשתי. ברגע מסויים כותב אדם משהו, אחר-כך הוא משתנה, דעותיו משתנות. אני רוצה שתהא לו הזכות לומר שאין הוא רוצה לשרר אותה יצירה, לא כחלק עיקרי של תכנית וגם לא כחלק לוואי שלה. את הזכות הזאת אי-אפשר להפקיע ממנו.

ישנה גם הבחינה הכלכלית — אני רוצה שהיוצר יוכל לקבוע את התנאים.

מרידור: צריך לפעמים גם להשתמש בזכות שלא לפרסם דברים מסויימים.
אבנרי: אני בהחלט רוצה להשתמש בזכות זו, לפעמים.

אנו חיים בארץ קטנה מאד. היוצר התרבותי בישראל סובל ממיגבלה טבעית, שמעטים עומדים על חומרתה. אנו עם מאד מאד קטן, מבחינה כמותית. בעיני תרבות אנו עם עוד יותר קטן. היוצר באנגלית יוצר כיום לשוק של 200—300 מיליון נפש. היוצר הערבי יוצר לשוק של 100 מיליון איש. אנו יוצרים בשביל שוק של מיליון דוברי עברית בקושי. זה משפיע על העתונות, על הספרות, על הקולנוע, על הרדיו, וישפיע גם על הטלוויזיה. משום כך אני חושב שאין אנו צריכים לפגוע באופן מלאכותי ביוצרים, הפועלים ממילא במסגרת של מגבלה כה חמורה. נדמה לי גם שהציטוט של השר מאמנת ברן אינו חל לגבינו, מפני שסעיף קטן 1 של כל אחד מהסעיפים שהשר ציטט, אומר: "מחבריהן של יצירות ספרותיות ואמנותיות ייהנו מזכות יחודית להרשות...". רק אחר-כך באות ההוראות הקובעות כיצד ייקבעו התמלוגים. נדמה לי שבהצעת חוק זו אתם שוללים אותה הזכות הבלעדית היחודית, בניגוד לאמנת ברן. ומכאן לטלויזיה כללית:

טלוויזיה כללית

אני אחד האנשים בבית זה הדוגלים במפורש בהנהגה מוקדמת של טלוויזיה כללית. אני מרשה לעצמי להגיד, שאנו זקוקים לה באופן דחוף. מרבים לדבר על כך שאנו זקוקים לטלוויזיה, משום שאצלנו מקשיבים לשידורים הערביים. חלילה, לא משום כך. אינני סבור שיש רע בכך שמקשיבים לשידורים הערביים. אין בהם תעמולה רבה. ואולי טוב שילד בן שש או שבע, שאינו יודע מהו ערבי — בעיני ערבי הוא רוצח — יראה בטלוויזיה שגם במדינות השכנות, שעיינו יש לנו מלחמה זמנית, יושבים בני-אדם, ישנם בתי-ספר, שבהם לומדים ילדים. אין להעמיד מחסום בפני הנהגת טלוויזיה במדינה. מי שמדבר עם הערבים מעבר לגבול,

• הדברים הנוכחים הושמעו בטרם נתקבלה עליידי הממשלה ההחלטה להנהיג בארץ טלויזיה כללית.

ורואה את התפיסות הכוזבות שלהם לגבי מדינת ישראל, שבעיניהם מדינת ישראל איננה מדינה ואין בה עם, ואין בה בני-אדם, אלא כנופיה של שודדים — כל אדם כזה יבין שחשוב מאד שתהיה לנו טלוויזיה, כדי שיראו אותנו מעבר לגבול על מסך הטלוויזיה; שיראו את כפרינו, ערינו. ילדינו ונשינו; שיראו שאנו עם נורמלי. ראייה זו תשפיע יותר מכל הפעולות הדיפלומטיות.

מכל הבחינות הללו סבור אני שצריך להחיש את הנהגת הטלוויזיה בארץ. לכן כדאי כבר עכשיו לחוקק לגבי הטלוויזיה חוקים סבירים, העומדים על בסיס איתן, שיהיו טובים גם לטלוויזיה הכללית.

מובן שאנחנו, מאז יומנו הראשון בכנסת, היינו בעד הנהגת טלוויזיה, גם כללית וגם ערבית. אם היו לנו ספקות — הרי היו אלה לגבי הביצוע. הנה למשל הטלוויזיה הערבית. עלינו לדבר אל תושבי השטחים המוחזקים, אל ערביי ישראל, אל ערביי המרחב כולו. מה נגיד להם? האם יש לנו מה לומר להם? כשהתעורר בכנסת הוויכוח על הנהגת טלוויזיה בארץ עוררנו שאלה זו: אנו נתונים במאבק על נפש העמים במרחב; אנו נמצאים במאבק על נפש העם הפלסטיני. הנה בא השר גלילי, ומציע לנו להקים תותח גדול. זה טוב. אבל הוא איננו מציע להקים חיל-תותחנים, הוא איננו מציע מפה ואף אינו מציע תחמושת. מה נירה בתותח זה?

האם נקים תותח גדול כזה כדי לירות פקקים? האם נשתמש בתחמושת של אקדה? תנאי מוקדם לכל תעמולה מוצלחת הוא שתועמלן ידע מה הוא רוצה. כל תעמולה משמעותית מתבססת על תוכנית ברורה.

איוז תוכנית יש לה לממשלת ישראל? מה אנו רוצים מן השטחים המוחזקים? זה נוגע לגורלו האישי של כל אחד מאותם אנשים שאליהם מכוונת הטלוויזיה הזאת. הטלוויזיה לשעת-חירום מכוונת לתושבי האזורים המוחזקים. לשם כך היא מוקמת, בפירוש. מה נגיד לאנשים אלה, שאליהם נדבר?

האם נדבר על סיפוח שטחים לישראל, או על החזרתם לירדן או למצרים; על הקמת מדינה פלסטינאית, או על הקמת פדרציה?

האם נספר להם בטלוויזיה הערבית מה שאמר פה אתמול ראש-הממשלה; שכל המנהיגים הערבים, כולם, הם שקרנים ורמאים; שכולם רצו, רוצים וירצו תמיד להשמיד את ישראל; שאין לתת שום אמון בחתימה של מנהיגים ערבים, ושלכן אנחנו רוצים בחתימה שלהם על הסכם שלום?

אריה בן-אליעזר: אתה מפקפק בכך?

אורי אבנרי: לא על כך אנחנו מנהלים עתה את הוויכוח. כבר היה על כך ויכוח, ואני מקווה שעוד יהיה. אבל אני שואל איך אפשר לדבר אל מיליון וחצי ערבים אלה, במכשיר עצום כמו הטלוויזיה, מבלי שתהיה לנו גישה כלשהי לבעיות אלה?

שמואל תמיר: מדוע אתה מגדיל את המספרים של פרופסור בקי? בכונה?

אורי אבנרי: בשטחים האלה יושבים בין מיליון למיליון וחצי ערבים, אם אתה כולל בזה גם את ערביי ישראל.

שמואל תמיר: האם גם ערביי ישראל יושבים בשטחים המוחזקים?

אורי אבנרי: ... השר גלילי התייחס בפירוש אל ערבים אלה בנאומו ואמר: אל אלה אנחנו רוצים לדבר, גם אל ערביי ישראל.

הטלוויזיה — לרשות הבחירות!

או ספק אחר והוא לגבי הבחירות. האם תועמד הטלוויזיה לרשות המפלגות לניהול תעמולת הבחירות? כבוד השר אמר שהטלוויזיה תהווה „גשר בין בוחרים ונבחרים“. ומיד אחרי זה אמר שהטלוויזיה לא תשמש לבחירות של שנת 1969.

מה פירוש הדבר, כבוד השר? הלא הממשלה תופיע בטלוויזיה. זו מטרתה של הטלוויזיה: להציג את ממשלת ישראל, את מעשיה, את פעולותיה.

הממשלה תופיע. אם הטלוויזיה לא תשמש את הבחירות, פירוש הדבר שהיא תשמש את המפלגה או המפלגות המחזיקות בידיהן את אמצעייה השלטון המרכזיים, אבל לא יופיעו בטלוויזיה נציגי האופוזיציה והגישות של האופוזיציה.

אנחנו רואים דוגמה כזאת בצרפת. שם יש טלוויזיה ממלכתית, שהפכה בלי שום בושא למכשיר שלטוני מובהק נגד האופוזיציה. לעומת זאת ראינו בארצות-הברית שהטלוויזיה מכריעה בחירות. בבחירות בהן הופיעו ניקסון וקנדי, הטלוויזיה הכריעה את הבחירות לטובת קנדי.

לכן, עם כל הכבוד לשר, אני שואל אותו: למה לא להעמיד את הטלוויזיה לרשות הבחירות? יש לנו חוק בחירות המסדיר, בצורה פחות צודקת או יותר צודקת, אבל מסודרת, את הופעת המפלגות ברדיו ערב הבחירות, לפי חלוקה סבירה כלשהי.

למה לא להחיל את החוק הזה, באותה צורה, על הטלוויזיה?

אם לממשלה יש דיעה כל כך גרועה על עצמה, שהיא חושבת שהופעתה במערכת-הבחירות על מסך הטלוויזיה תביא לה לאבדן קולות? אני מציע לממשלה לפחות את הדבר הזה לשקול מחדש.

לא הסתפקנו בכך. הגשנו הצעת חוק פרטית בה תבענו העמדת הטלוויזיה לרשות המפלגות, לפני הבחירות, לניהול תעמולה, בדומה להסדר הקיים היום לגבי הרדיו. הצעה זו הועברה פה אחד לוועדת הפנים להכנה לקריאה ראשונה. התברר כי כמעט כל הסיעות תומכות בהצעה זו. סגן שר הפנים חייב אותה אם כי לא לגבי הבחירות הקרובות. השר גלילי הודיע לאחר מכן כי גם הוא תומך בהצעה זו. נמנעו רק חברי הכנסת אונייה וקרגמן, שאינם יכולים לתמוך כנראה עקרונית בהצעותינו, ושמואל תמיר, שנמנע מהצבעה כדי להשיג את רשות הדיבור ולחזור על דבריו במילים אחרות.

להלן דברי ההגמקה כפי שהם מצוטטים מפרוטוקול הכנסת:

ברגע זה עוקבים אורחי ישראל, בנשימת עצורה, כמו תושבי העולם כולו, אחרי מניין הקולות בבחירות בארצות-הברית. בחירות אלה עמדו — מתחילתן ועד סופן — בסימן המאבק בטלוויזיה. עשרות מיליוני אמריקאים ההליטו כפי שהחליטו, ואף שינו את דעתם במהלך המערכה, תוך התבוננות בפני המועמדים, ותוך האזנה לדבריהם, בבתיהם ובטרקליניהם, מול מסכי הטלוויזיה.

בעולם זוהי תופעה רגילה. ג'ון קנדי גבר על ריצ'רד ניקסון במאבק טלוויזיוני, ומאבק משודר ודמוקראטי זה קבע את גורל ארצות-הברית, ואולי את גורל העולם, למשך ארבע שנים. ואילו הנשיא דה-גול נחל את נצחונותיו על-ידי כך ששלל כמעט לחלוטין מיריביו את השימוש בטלוויזיה הממלכתית.

כאשר הופעלה הטלוויזיה הישראלית, נאמר כאילו הוסכם, ביוזמת מפ"ם, כי הטלוויזיה לא תשמש למערכת הבחירות. אני מציע בזה לכנסת לשנות תפיסה זו מעיקרה, לקבוע כי הטלוויזיה תשמש את המטרה הדמוקראטית של הכרעה ציבורית, וכי תובטח הגינות השימוש בה. הצעת-החוק שאני מתכבד להעלותה כאן אומרת, בפשטות גמורה: הכללים הנכונים, שנקבעו

על-ידי בית זה לגבי העמדת „קול-ישראל“ לרשות כל רשימות המועמדים ערב הבחירות, בהתאם לגודלן ולמישקלן בכנסת היוצאת, יחולו, ללא שינוי כלשהו, גם על הטלוויזיה. כבוד היושב-ראש, איני סבור שיש להרחיב את הדיבור להנמקם הצעה זו. היא כל-כך מזבנת מאליה, עד כי קשה לי לתאר בכלל נימוק הוגן נגדה.

הנימוקים בעד הם, בקיצור נמרץ:

● השימוש בטלוויזיה יכול למנוע את ביזבוזם של עשרות מליוני לירות. בשעה שהמוני ישראל מתקוממים נגד מס-המפלגות, והולידו תנועת-מרי דמוקרטית וספונטאנית לדוגמה, ברור כי דעת הציבור היא נגד ביזבוז כספים בבחירות.

● השימוש בטלוויזיה נותן אפשרות לקצר בהרבה את מערכת הבחירות, מכיון שהיא מונעת את הצורך שראשי המפלגות יתרוצצו ברחבי הארץ כדי להיוודע לציבור הבוחרים. הבוחרים יראו אותם בבתיהם, מעל המסך, וישמעו מה בפייהם.

● היוודעות אישית זו של ראשי המפלגות לציבור תעלה את רמת הבחירות, תעמיק את התהליך הדמוקרטי של הכרעה ובחירה ותשפר בהרבה את יכולתו של הבוחר לעמוד על טיב המועמדים וטיב השקפותיהם.

● ממילא אין כל אפשרות להוציא את הטלוויזיה ממערכת-הבחירות. הוצאתה להלכה, פירושה למעשה כי הטלוויזיה תעמוד באופן בלעדי לרשות מפלגה אחת, אשר אליה שייכים שלושה—ארבעת השרים המרכזיים, השולטים באירועים המוקרנים מדי יום ביומו.

רבתי חברי-הכנסת, כאשר העלינו נקודה זו בפעם הראשונה, לפני כמה חודשים, היתה זאת בבחינת תיאורית. בינתיים הופעלה הטלוויזיה, כולנו ראינו את שידוריה ועמדנו על עוצמת השפעתם. האם יעלה מישהו על הדעת כי בתקופת הבחירות תחדל הטלוויזיה מלפעול? שהשרים יחדלו מלהופיע?

מובן שהם יופיעו, והדבר יהיה חד-צדדי, מופקר למיקרה או להמונה שרירותית, אם לא נקבע כללים הוגנים, סדירים וממלכתיים, בהתאם לעיקרון שכבר נקבע על-ידי הכנסת, לגבי שידורי „קול-ישראל“.

כבוד היושב-ראש, מה עלול לקרות אם לא תתקבל הצעה זו?

עדיין מוקדם לדון על הטלוויזיה, הנמצאת בשלבי הרצה. יש לציין שלמרות משברים פנימיים, שהם בלתי-נמנעים במכשיר הדש כזה, מתקדמת הטלוויזיה יפה, ומתחילה לתפוס מקום מרכזי בהווי המשפחה הישראלית.

דווקא לכן מפליא שאין בטלוויזיה תוכנית על הכנסת, בדומה לתוכנית המצויינת ב„קול-ישראל“, ושאף פתיחת מושב זה של הכנסת לא נמצאה ראוייה לשידור.

מדוע, כבוד היושב-ראש?

רק בעקיפין, מעל דפי העיתונות, נודע לנו, חברי-הכנסת, כי מאחורי דלתות סגורות התנהל דיון על כך בוועדת הכנסת.

והנה נשמעו טענות נגד שידורים מן הכנסת — טענות שמטרתן, למעשה, למנוע מהמוני ישראל לראות במו-עיניהם מה נעשה בבית הזה, כאילו יש צורך להסתיר את מעשי הנבחרים מעיני הבוחרים.

הנה מוסר „על המשמר“, ביטאון מפ"ם, כי חברי-הכנסת יעקב חזן מתנגד לשידור מן הכנסת, בטענה זו: „חברי סיעות-יחיד, שמשקלם הציבורי מועט, יופיעו בכל שידור“, ואילו „על המשמר“ מוסיף: „הסכנה של משוא-פנים טמונה בשיטה הפארלמנטרית עצמה. לאופוזיציה

יתרון טבעי, כיוון שתפקידה להתקיף ולמתוח ביקורת".
 וכדי למנוע זאת, הוצע בוועדת הכנסת להקים ועדה פרלמנטרית, שתפקח על השידורים
 מן הכנסת!

כבוד היושב-ראש, מה הן, בעצם, בחירות? באתונה של ימי פריקלס התאסף קהל הבוחרים
 כולו בכיכר מרכזית אחת, האגורה, ראה את כל המועמדים, שמע את כל הנימוקים, והכריע
 ביניהם על סמך התרשמות אישית ישירה.
 מאז הסתעפה החברה, גדלה והתפשטה. המרחקים התעצמו, התהליכים נעשו יותר מורכבים,
 ובמנעה היכולת הפיסית של המועמד לקיים מגע אמיתי ומלא עם הבוחר.
 זהנה, ההמצאה הנפלאה של הטלוויזיה מחזירה את המצב לקדמותו, הופכת את המדינה
 כולה לכיכר מרכזית, ומאפשרת לבוחר שוב לראות, לשמוע, להתרשם ולהחליט.
 ברוח זו אני מציע לבית להעביר את הצעת-החוק שלי לדין טרומי בוועדת החוקה, חוק
 ומשפט, על-מנת לאפשר קבלת חוק זה בקריאה סופית לפחות שלושה חודשים לפני הבהירות
 הקרובות.

צנזורה בטלוויזיה

הטלוויזיה יכולה בנקל להפוך למכשיר של שטיפת מוח, כל מיסד משתדל לנצל מכשיר זה למטרותיו.
 כדי להמנע מסכנה זו של שטיפת מוח צריכה הטלוויזיה הכללית — בהעדר טלוויזיה פרטית* — להציג בפני
 תושבי המדינה את כל הדעות הרווחות בציבור. לכך כמובן יכולים להיות קריטריונים אובייקטיביים. אפשר
 לומר כי את הדעות השונות משקפות הסיעות השונות המיוצגות בכנסת. לפי מפתח זה צריך היה להזמין את
 נציגי כל הסיעות להשמעת עמדותיהם ודעותיהם. ייתכנו כמובן גם קריטריונים אחרים. אך האם מתקיים
 בטלוויזיה שלנו היכוח חופשי? האם נותנת הטלוויזיה של השר גלילי מקום כלשהו בשידוריה למחנה העצום,
 הדוגל בשלום ללא סיפוח?

כשנתפרסמה בציבור החלטת הוועד המנהל של רשות השידור לפסול לשידור ראיון טלוויזיה עם חיים לסקוב,
 ניתנה לנו האפשרות להעלות במליאת הכנסת את ביקורתנו החרפה על הצנזורה שהונהגה בטלוויזיה על-ידי
 השר גלילי ועמיתיו:

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה, אמר כבר הנשיא לינקולן ש"אפשר לרמות חלק מהאנשים
 כל הזמן, אפשר לרמות את כל האנשים חלק מהזמן". אך חוששני שהשר גלילי אינו דוגל
 בהמשך האימרה: ש"אי-אפשר לרמות את כל האנשים כל הזמן".

הפרשה של רב-אלוף לסקוב אינה אלא חלק ממסכת שלימה.
 במיסגרת התוכנית במחיצה אחת ותוכניות אחרות מבקשים אנשי הטלוויזיה לערוך
 ראיונות עם אישים הקשורים בעניינים המעניינים את הציבור, כאשר הם מעניינים את
 הציבור, לפי שיקול עיתונאי טהור.

בא הוועד-המנהל, שהוא קבוצה קטנה של פונקציונרים מפלגתיים ותו-לא, שאף אחד מהם
 אינו עיתונאי ואין לו מושג בעיתונות (להוציא אחד שהיה פעם איזשהו עורך באיזשהו עיתון
 של מפא"י שפשט את הרגל) ותובע לעצמו את הסמכות לקבוע מי יראויק, ומי לא.
 הוא דרש מן העובדים רשימה של מרואיינים. העובדים הגישו רשימה של שלושים שמות.
 לא היו אלה אנשים שהיו צריכים להתראיין מייד, אלא אנשים שונים הקשורים בענייני

* בעת הדיון הראשוני בכנסת בסוגיה זו תבענו מתן אפשרות להקים תחנות טלוויזיה פרטיות בנוסף
 לטלוויזיה הממלכתית.

דיומא, שמתוכם התכוונו העובדים לבחור מועמדים לראיונות לפי המאורעות. דבר סביר ומוכן מאליו.

בא הוועד-המנהל, פסל את הרשימה כולה וביקש רשימה מצומצמת. הוגשה רשימה של עשרה שמות. בא הוועד-המנהל ופסל ארבעה שמות מתוך העשרה.

את מי פסל? לפי איזה קריטריון פסל? הוא פסל את הח"כ לשעבר יצחק בן-אהרון, חבר סיעתו-לשעבר של השר גלילי.

מדוע? כולנו יודעים במה דוגל בן-אהרון.

היו"ר **דבורה נצר**: אתה צריך להציע הצעה.

אורי אבנרי: גברתי, אני מנמק מדוע הדבר חייב לבוא לדיון בוועדה של הכנסת.

חבר-הכנסת לשעבר בן-אהרון דוגל ברוטציה בין עסקנים, בפיטוריהם של אנשי-ציבור אחרי גיל מסויים. החליט הוועד-המנהל שאסור לראיין אותו.

היה ברשימה הבר-כנסת אחד: אני עצמי, גם אני נמחקתי מהרשימה.

נשאלו שישה אישים הקשורים בעניינים „אקטואליים” ביותר — כמו פרופסור קצ'לסקי, השר בורג ועוד...

לפני ימים אחדים שאלתי את השר גלילי בכנסת האם יש בטלוויזיה רשימה שחורה. הוא הכריז בצורה פסקנית: לא. ברור שאין „רשימה שחורה”. יש „רשימה לבנה” — ומי שאינו ברשימה הלבנה הוא ברשימה השחורה שאינה קיימת. יש מי שמותר לראיין אותם — ומי שלא נכלל בין אלה, אסור לראיין אותו.

לכן, לבוא ולומר כאן שאין רשימה שחורה — הרי זה, כדברי השר גלילי עצמו: „עוות משווע של האמת”.

ובכן, נשארה רשימה של שישה שמות, שלדעת ששת הפונקציונרים המפלגתיים האלה הם כשרים לראיון, ונקבע שבמשך ששת השבועות הקרובים לא ירואיין שום אדם אחר — אפילו אם הוא קשור בעניין בווער כלשהו, כמו עניין המטוס בציריך. וזה בתוכנית הכפופה לחטיבת החדשות! אסור לראיין שום אדם הקשור בענייני-דיומא, אלא אם כן הוא נכלל מראש ברשימה שאושרה על-ידי הוועד-המנהל...

היו"ר **דבורה נצר**: חבר-הכנסת אבנרי, אני מבקשת לדעת מה אתה מציע — ובזה תסיים.

אורי אבנרי: גברתי היושבת-ראש, איני יכול אלא לחזור ולאמר מה שכבר אמרתי:

אני מציע שהנושא הזה יועבר לוועדה. לא ייתכן, לדעתך, שהכנסת לא תתן את דעתה עליו.

ובכן, באה הפרשה של רב-אלוף לסקוב, והיא המוכיחה. הוא לא היה ברשימה של השישה. בטלוויזיה לא היו נביאים שניבאו מראש שבמשך שישה שבועות אלה עניין הנמלים יהיה פיתאום אקטואלי, יחייב פיתאום דיון, יעניין פיתאום את הציבור. קבעו ראיין עם רב-אלוף לסקוב — ואז באה אותה הידרה בעלת ששת הראשים, ואמרת: לא; הוא לא ברשימה.

...גברתי היושבת-ראש, הדבר הזה מגלה מחלה עמוקה, שהזהרנו מפניה עוד בעת הדיון על חוק-הטלוויזיה עצמו. הזהרתי אז מפני הסכנה שהטלוויזיה תיהפך לכלב-בית. היום אני קובע שהיא לא הופכת לכלב-בית, אלא לכלב-שמירה של המימסד. מובטח ששום דבר השנוי במחלוקת אמיתית לא ישמע, ששום דבר אינו נעים לממשלה או למימסד לא ישמע. ואני סמוך ובטוח שהשר גלילי ימצא תמיד הנמקה פורמליסטית, כדי להוכיח שאסור לשמוע מה שהממשלה לא רוצה שישמעו.

העובדה שאינה ניתנת לעירעור היא שדיעות השנויות במחלוקת אמיתית, דיעות נוגזונפורמיסטיות באמת, אינן מושמעות, לא ברדיו, לא בטלוויזיה. וכל — — —

שושנה ארבל-אלמזולינו : שומעים יותר מדי !

אורי אבנרי : אני יודע, הצנורה הקיימת לא מספיקה לכם. הייתם רוצים ללחוץ עוד קצת, ואז עוד תלחצו. אם יהיה לכם, חלילה, רוב יציב בכנסת אחרי הבחירות הבאות קל לתאר מה תהיה דמות הטלוויזיה או !

מילואים ובטחון .

התגמול המגיע למשרתים במילואים נידון מספר פעמים כבר במושב הראשון של הכנסת השישית, בשנת 1966. תחילה נתעורר העניין בעקבות הצעה של שר העבודה להכניס מספר תיקונים בנוהל הקיים. כנאם ראשון בירך אותו אבנרי על כך, והציע כמה תיקונים נוספים :

שתשולם לאדם המשרת במילואים משכורתו המלאה, ולא רק עד 650 ל"י לחודש. שכל המשרת במילואים יקבל לפחות 250 ל"י לחודש, אפילו אם הוא מרחיח בחוץ פחות. שישולם הסכום המלא לא רק לאדם המשרת 15 ימים רצופים, אלא לכל תקופת-שירות שהיא, וגם לתקופה בלתי-רצופה.

ניצלנו הזדמנות זו כדי להביע דיעה עקרונית על טיפול הכנסת בענייני-בטחון :
... במשך השנים נתקבל בבית הזה הנוהג שמליאת הכנסת בכלל אינה מדברת, אינה מטפלת ואינה דנה בבעיות-בטחון, וכל בעיות-הבטחון עוברות לוועדות. זהו נוהג שהדעת אינה סובלתו. ... אילו היתה הכנסת נותנת את דעתה על מוסד המילואים כשלעצמו, אולי היתה מתווה דרכים חדשות לעיצוב מוסד זה, שהוא בוודאי דרוש, אך השאלה היא אם הוא צריך להיות קיים בדיוק באותה צורה כמו ב-1950, כאשר היינו ישוב קטן יחסית, עם בוגרי-צבא מעטים. בארצות-הברית, למשל, יש חטיבות-מילואים במספר מוגבל, בכוננות גבוהה מאד, והמשרתים בהן מקבלים תגמול קבוע, גבוה מאד. ... הצעותינו לא נתקבלו.

כעבור מספר שבועות הציע שר העבודה תיקון אחר : שכל סטודנט יקבל תגמול על-פי מינימום של 250 ל"י. אם עבר במשך ששת החודשים האחרונים, יקבל תגמול לפי השכר שקיבל אז.

אבנרי היה היחיד שנרשם לחיכוך על הצעה זו (אחרי שדיבר, נטל גם פלד את רשות-הדיבור, תוסיף כמה דברים ענייניים). השר דיבר במשך כמה דקות בלבד, וגם אבנרי דיבר במשך שתיים-שלוש דקות בלבד, כי השר מיהר למקום אחר, וכולם היו מעוניינים שההצעה תתקבל סופית עוד לפני גמר המושב, כדי שהסטודנטים יהנו מן התשלום כבר בחופש הקרב ובא.

אבנרי : לא אעכב את כבוד השר בדברי הרבה זמן.

אלון : ביקשתי לפטור אותי מהחובה לתת תשובה.

אבנרי : אני מקחה שדחקא אאלץ את כבוד השר לתת תשובה.

התיקון הזה הוא בוודאי רצוי ביותר, והגיע זמנו.

יש לי רק פיקפוק אחד. הוא נוגע למינימום שישולם לסטודנטים ... הסטודנטים אינם צריכים לקבל תגמולים לפי המינימום, מפני שדרגת-השכר הממוצעת של הסטודנטים, המהווים כוח-עבודה מעולה יותר, עולה בדרך כלל על המינימום.

בא כבוד-השר ואומר : אם הסטודנט עבד בחצי-השנה האחרונה, ייקבעו התגמולים שלו לפי השכר שהשתכר אז. אולם, כבוד השר, אתה יודע — כולנו יודעים — שהסטודנטים אינם

עובדים בדרך כלל באמצע השנה. אם הסטודנט הממוצע עבד בכלל, הרי עבד בחופש הגדול הקודם. לכן אני מציע שינוי קטן, אבל חשוב: שהחוק יכיר כמוודד בשכר שקיבל הסטודנט לא בחצי-השנה שלפני גיוסו, אלא בתקופה של 14 חודש, כדי לכלול בזה את שכרו בחופש הקודם. יש לקחת בחשבון עובדה יסודית לגבי סטודנט המשרת במילואים בעת חופשתו. אין זה תמיד נכון שהוא משרת במילואים בחופשתו. אם הסטודנט נבחן במועד ב', הרי חופשתו היתה צריכה לשמש הכנה לבחינות. אם הוא נקרא בחופשה זו למילואים, זה מטיל עליו מעמסה גדולה מאוד. זה מפלה אותו לרעה לגבי הסטודנט שלא נקרא למילואים. לכן אני סבור שצריך להתייחס באופן ליברלי לתביעתו הכספית.

עוד באותו יום הגשנו להעדה הסתייגות, בה תבענו לקבוע לסטודנטים מינימום של 350 ל"י לחודש. ועדת העבודה לא שוכנעה. חזרנו ונסינו לשכנע את הכנסת כולה בעת הנמקת ההסתייגות, אך גם כאן לא הצלחנו:

...אנו מציעים לעשות חוק טוב לחוק יותר טוב. העניין הוא כזה: מגייסים סטודנט למילואים בתקופת חופשתו. זוהי התקופה היחידה בשנה בה הוא יכול לעבוד. לכן יש לפצות אותו באופן סביר על ההכנסה המעשית שיכול היה להשתכר, ומבחינה זו אנו מציעים שני תיקונים שהם קטנים, אבל חשובים מאד לסטודנטים, להם נוגע הדבר.

(א) החוק המוצע אומר כי המינימום לחישוב שכרו של סטודנט שאינו עובד יהיה 260 לירות. אנו אומרים כי בדרך כלל סטודנט, אם הוא משתכר, אינו משתכר סכום כה מינימלי. הוא משתכר סכום גדול יותר, כי הוא מהווה כוה"עבודה מעולה יותר. אנו מציעים, איפוא, להעלות את המינימום הקיים ל-350 לירות.

מבחינת אוצר-המדינה מדובר על סכום קטן למדי, אבל לסטודנטים הנוגעים בדבר זה דבר חשוב מאד.

(ב) החוק אומר שאם עבד סטודנט במשך ארבעה חודשים שקדמו לשירותו במילואים, יחשב שכרו לפי מה שהשתכר בתקופה זו. כאן יש עניין של הגיון. אם סטודנט עבד לפני גיוסו למילואים, הרי כמעט בכל המקרים עבד בתקופת חופשתו המוקדמת, לפני שנה.

על כן אנו מציעים שהבסיס לחישוב שכרו יהיה השכר שהשתכר בחופשתו הקודמת. נראה שאין אוזנו של הבית כרוייה לבעיות הסטודנטים הצעירים. הסתייגויותינו נידחו ברוב גדול, כשרק הקומניסטים וח"כ ליברלי אחד (יוסף תמיר) מצביעים עם אבנרי.

אלמונות החללים ונכי צה"ל

אחרי מלחמת ששת הימים התעוררה בכל הריפותה שאלת התגמולים לשאיירי חללי המלחמה ונכי צה"ל. בכל דיון על נושאים אלה תבענו להגדיל את התשלומים ועוררנו בעיות עקרוניות, שגררו לא אחת את הכנסת לחיכוך עקרוני.

אשר לקרובי החללים:

עיינתי השבוע בחוברת משרד-הבטחון על התגמולים לשאיירי חללי צה"ל, ואני מוכרח לומר שממש נחרדתי.

אנחנו עם היכול להרשות לעצמו להיות קצת יותר נדיב, אם המלה "נדיב" היא בכלל במקומה כאן, כי הנדיבות היתה בכיוון הפוך.

אני מבקש את הממשלה וגם את ועדת הכספים...

ישראל קרגמן: היגדילו את התשלומים.

אורי אבנרי: אני חושש שלא מספיק.

לעניין זה נדרש טיפול מידי וקיצוני. למולנו, מדובר במיספר לא גדול. יצאנו בחסד ממחמה זו, מבחינת מיספר החללים, למרות שכל הרוג הוא אבידה שאין לה תחליף. אנחנו מקבלים תרומות גדולות מאוד מיהדות העולם. יהיה זה צדק אלמנטרי ממש להשתמש בתרומות אלה קודם כל כדי לשלם תגמולים הוגנים למשפחות.

אני גם לא בטוח לגמרי אם צמידות התגמולים לדרגת ההרוג היא במקומה. אנחנו משלמים תגמולים לחייל-מילואים בלי קשר לדרגתו הצבאית, אלא למשכורתו האזרחית. מדוע צריכה להיות צמידות לדרגה הצבאית לגבי חישוב התגמולים למשפחות החללים? יכולה להיות משפחה הרגילה לרמת-חיים גבוהה, וראש המשפחה היה טוראי או רב-טוראי. עתה סובלת משפחה כזאת, מלבד האבידה הנוראה של מות ראש-המשפחה, גם ירידה תלולה ברמת-המחיה.

אשר לנכי צה"ל:

ישנה בעייה של נכי צה"ל. לפני מונה דיווח עיתונאי על מה שנעשה במשרד-הבטחון ביפוי לגבי נכים. ישנן תלוונות חמורות ביותר לגבי הטיפול. זה לא נאה. אקרא מה שאמר נכה אחד, בשם אלי שיטרית, מתל-אביב: „נפצתי קשה בראשי, באבון עגילה. אינני יכול לעבוד. אבל אני לא מדבר על כסף. פשוט כואב הלב, כשרואים איך מטפלים בנו. לי, למשל, אומרים כל יום שהניירות על פציעתי נמצאים בבאר-שבע, ושצריכים לחכות עד שיגיעו. אני כבר מחכה מה-1 ביולי, והם עדיין לא הגיעו“.

הממשלה נענתה לתביעה שהועלתה והגדילה את שיעור התגמולים. לא הסתפקו בכך ותבעו להרחיב את היקף התגמולים. כך למשל הסתייגו מכמה סעיפים בחוקים שהובאו, ודרשנו שישולמו תגמולים גם למשפחותיהם של חיילים אשר ניספו בעת ששהו בחופשה „שלא כדין“ („התפלחתי“ מהמחנה), ובכל מקרה שניספו בדרך אל המחנה או ממנו, ללא הגבלה. אותו דין בקשנו גם להחיל על חיילים אשר נפצעו בדרך אל המחנה או מן המחנה, בנסיבות דומות.

על כך אמרנו:

...אני אומר, ואמרתי זאת בקריאה הראשונה: החייל המושלם, שמעולם אינו נמצא בחופשה „שלא כדין“ — חייל כזה איננו בנמצא.

איננו דורשים מצה"ל לקבל רשמית את העיקרון שמוחר לחייל לעזוב את המחנה שלא כדין. אבל פה אין מדובר על המשמעת של צה"ל, ולא על פקודות מטכ"ל. פה מדובר על זכותו של חייל. חייל טוב, חייל קרבי, „התפלח“ מן המחנה — נקרא לדרברים בשמם. בדרך קרתה לו תאונה. האם בגלל שאותה „התפלחתי“ היתה „שלא כדין“ הוא יתאמלל לכל חייו. זה המדינה פטורה מכל אחריות לו, למרות שהוא היה בשירות? על זה הוויכוח.

מדינת-ישראל יכולה להרשות לעצמה את הלוקסוס להעניק גם לחייל זה את התגמול המגיע לו. אינני רוצה להעיד על עצמי. אולם במשך שירותי הצבאי „התפלחתי“ הרבה פעמים. ואינני מכיר חייל שלא עשה זאת. וכמה שהיחידה היא קרבית יותר וטובה יותר. כן רב מיספר ה„מתפלחים“.

תנאי השירות

נסינו לתרום להטבת תנאי השירות של חיילי צה"ל ועמדנו על מיספר זכויותיהם. כל תלונה נבדקה על ידינו והגיעה בצורה זו או אחרת לכלל ביטוי פרלמנטרי. הנה למשל:

שאלתה מס' 5479

חבר-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר הבטחון :

הגיעו אלי תלונות חיילים אשר הוכנסו לכלא 4.

לדבריהם, תנאי המאסר בתאי-הבידוד הם למטה מכל ביקורת. אין בתאים אלה כל תנאים סאניטאריים ; האסירים נאלצים לעשות את צרכיהם בתאים מבלי שתהיה אפשרות להינקות לאחר מכן ; המזון הוא באיכות ירודה וגם אינו נקי ; בתאים ישנם פישפשים ; השוטרים הצבאיים נוהגים באלימות ; השמיכות אינן מאווררות.

הנני מבקש לדעת :

(1) האם יש אמת בדיעה הנ"ל ?

(2) האם יש הבדל בין התנאים בתאי-בידוד לבין התאים הרגילים ?

(3) אם יש הבדל — מהו ? מהם התנאים המיוחדים החלים על אסירים הנמצאים בתאים

בודדים ? לכמה זמן, ובאיזה תדירות, מותר להכניס אסיר לתא-בידוד ?

תשובת השר משה דיין :

לשאלה 1 — התשובה שלילית.

לשאלה 2 — התשובה חיובית.

לשאלה 3 — החייל, המוחזק בתא מבודד, אינו יוצא לעבודה, הימצאותו מחוץ לתא מותרת רק תחת פיקוח צמוד, הוא מתקלח 3 פעמים בשבוע במים חמים, מבצע שעתים של תרגילי-התעמלות ליום, יוצא לטיול תחת השגחה בחצר הכלא למשך 20 דקות מדי יום, ועוד. אין הגבלה לזמן ו/או לתדירות (שמותר להכניס אסיר לתא-בידוד).

אורי אבנרי (שאלה נוספת) : לאור הרגישות שיש לעניין זה, מטבע מהותו, האם ישנו פיקוח רצוף על התנאים בבתי-הסוהר הצבאיים, מטעם מוסד צבאי שאינו תלוי בפיקוד בתי-הסוהר ?

שר-הבטחון : בצה"ל לא נהוגה שיטת מפקח כללי, הקיימת בצבאות אחרים. בדרך כלל הפיקוח בצבא, בכל השטחים, הוא על-ידי הדרגים הנוגעים-בדבר בסולם ההירארכיה.

במיסגרת טיפול זה יש לראות את מאבקנו לביטול ההחלטה שנתקבלה בוועדת הכספים, להקטנת ההקצבה לחיילי השירות הסדיר במחצית השנה האחרונה של שירותם. הממשלה לא העזה להביא הצעה זו לדיון במליאת הכנסת, והחליטה לגמור את העניין בחרי חדרים. מיד לאחר שנודע לנו על ההחלטה דרשנו לקיים דיון דחוף במליאת הכנסת ; הגשנו כ-10 שאלות בעניין זה לשרי הבטחון והאוצר. דאגנו לכך שהעיתונות תגיב בחריפות על ההחלטה. הלחץ עשה את שלו וההחלטה בוטלה.

תבענו גם להיטיב את משכורותיהם של אנשי צבא הקבע, כפי שעולה למשל מהשאלתה הבאה :

אורי אבנרי : האם כבוד השר סבור כי המשכורות האלה תואמות את האחריות ועומס-העבודה המוטלים על קצינים אלה ?

משה דיין : אני סבור שהמשכורות האלה נמוכות, באופן יחסי, ממשכורות מקבילות בשוק האזרחי. אבל אינני סבור שבגלל העדר תוספת למשכורת הזאת נפגמת האחריות ויכולת-העבודה של הקצינים.

בכל דיון שנחקים בכנסת על תנאי השירות של חיילי צה"ל חזרנו לבעיית ההסעה ברכים : אורי אבנרי : ...בהזדמנות זו אני רוצה לחזור על בקשתי, או תביעתי, שבגללה כבר נעשיתי ל„גודניק“. כוונתי להסדר בעיית הטרמפים לחיילים. אני יודע שהתנהל משאומתן בין משרד-

הביטחון והקואופרטיבים לתחבורה, על מתן הסעה-חינם לכל החיילים בכל קווי האוטובוסים בארץ. הנה, אותו משא-ומתן חיוני נרדם, או הופסק. אינני יודע איזו זכות מוסרית יש לנו לתת זכות זו לשוטר, אך לא לחייל. איזו זכות מוסרית יש לנו לתת לחיילים לבלות, כיום, את עיקר חופשתם על הכבישים? כשאני נותן טרמפ לחיילים, אני שומע סיפורים על שמונה שעות נסיעה ממקום השירות הביתה, שמונה שעות-נסיעה הלוך, ושמונה שעות-נסיעה חזור, כשלפעמים החופשה כולה אינה אלא 24 שעות.

יצחק גבון: זה תלוי, אם זה מסואץ...

אורי אבנרי: בדיוק לזה אני מתכוון. אין זה מתקבל על הדעת שהחייל הזה כשהוא כבר מגיע לתחומי המדינה, לא יוכל לנסוע באוטובוס, אלא יצטרך לחכות לטרמפ, ועוד טרמפ, ועוד טרמפ, ולבלות שעות על הכביש.

וגם אם הזמן דוחק לו, והוא רוצה לנסוע באוטובוס, אין הוא יכול להרשות לעצמו לנסוע באוטובוס, כי כיום המרחקים הם כלי-כך גדולים שהנסיעה באוטובוס עולה יותר מכל משכורתו של החייל, גם אחרי ההעלאה האחרונה של המשכורת. אני רוצה להשתמש בהזדמנות זו, כששר-הביטחון נמצא כאן, כדאי להעלות לפניו שוב, בכל תוקף, את הבקשה שהוא ייטול אישית חלק בעניין זה ויביא את המשא-ומתן עם הקואופרטיבים לסימו, בדרך של הענקת חופש-הנסיעה לכל החיילים במדים בכל קווי-האוטובוסים בארץ.

משה דיין (בסיכום הדיון): ...חבר-הכנסת העלה בהזדמנות זו את שאלת הסעה-החיילים. זו אולי הזדמנות, אולם אין זה שייך לחוק-הנכים.

או למשל שאילתה בנושא זה לשר הבטחון:

אורי אבנרי: כבוד השר, לאור ההוראה של קצינת-ח"ן ראשית האוסרת על חיילות להשתמש בטרמפים — מה עושה משרד-הבטחון כדי למנוע את הצורך בכך? משה דיין: השאלה בדבר אמצעי-תחבורה סדירים וקבועים, במקום טרמפים, לכל החיילים, בכל המקרים שהם צריכים לנסוע לאחר שעות-העבודה, לכל המקומות — מעסיקה את צה"ל במשך כל השנים מיום קומו. עד היום אין פתרון מניח את הדעת, כלומר: איזהשהו סידור צבאי מרכזי שיאפשר לכל החיילים להגיע לאחר שעות-העבודה מכל המקומות לכל המקומות. לכן, כאשר חבר-הכנסת אבנרי שואל מה עושה משרד-הבטחון — אני יכול לומר: כרגע אינו עושה יותר מאשר הסידורים הקיימים.

או בהזדמנות אחרת בדיון על פעולות משרד התחבורה:

ברגע זה — ברגע זה ממש — עומדים מאות רבות של חיילים וחיילות בשולי הכבישים ברחבי הארץ, מנפנים בידיהם ומתחננים לטרמפ.

כמה זמן עוד תימשך שערורייה זו? כמה זמן עוד תעמוד הכנסת מנגד?

לא די בפנייה אל מצפוננו של הנהג — מיבצע שאנחנו עוסקים בו, בתנועתנו ובעתוננו, ללא לאות, מזה שנתיים.

הפתרון האמיתי הוא בסמכותו של שר-התחבורה: מתן הוראה לקואופרטיבים להסיע חינם כל חייל במדים, בכל האוטובוסים.

זה כרוך בהוצאה של כשני מליין לירות — סכום אפסי ממש בתקציב המדינה, וסכום אפסי גם בהשוואה לסכומים המתגלגלים על השולחן כאשר מתמקח השר עם הקואופרטיבים על תעריפים וסובסידיות.

תמהני שעלי לבוא בעניין זה בתביעות אל השר הזה דווקא. לא פעם אני תמה על הפער העצום בין הפולחן המופשט של הערצת צה"ל, ובין היחס לחיילי צה"ל שהם בשר ודם. המכוניות הנושאות בצורה ראוותנית תווית של „כל הכבוד לצה"ל" רק לעיתים רחוקות הן נושאות גם את התווית היותר-מעשית: „תן טרמפ לחייל". לעיתים קרובות מדי נותני הכבוד, שאינו כרוך בטירחה, אינם נותני-טרמפ.

שר התחבורה ידוע בממשלה כראשון הנצים, הגן מספר 1. הוא דוגל במדיניות אשר — אילו נתקבלה — היתה מטילה על חיילי צה"ל קורבנות דם. איזו זכות מוסרית יש לו לעמוד מנגד ולא להטיל קורבן של דמים — של כסף — על הממשלה ועל הקאופרטיבים, לטובת אותם החיילים?

היום דיבר שר-התחבורה על „השטחים המשוחררים". נדמה לי שהוא השר היחידי בממשלה, פרט לשרים בלי תיקים, המשתמש במונח „שטחים משוחררים". השטחים ה„משוחררים" שוחררו על-ידי החיילים — וחיילים אלה עומדים ברגע זה על הכבישים ומחכים לטרמפ.

עיטורים

תבענו גם להעניק לחיילי צה"ל אותות הצטיינות רישמיים. לצורך זה הנחנו על שולחן הכנסת הצעת חוק, אשר הציעה להעניק שלושה סוגים של עיטורים:

- ✦ עיטור אוטומאטי לכל חייל הנפצע בשעת קרב, בדומה ל„לב ארגמן" האמריקאי.
  - ✦ עיטור לחייל שהצטיין בקרב, כלומר: „ביצע את שירותו, בעת לחימה, מעל לצו התפקיד ומעבר לקריאת החובה".
  - ✦ עיטור לחייל שהציל חיי אדם, תוך סיכון חייו שלו.
- לא כללנו בהצעה עיטור סתמי עבור שירות טוב, כדי למנוע את התופעה של גנרלים המעניקים עיטורים איש לרעהו, עד שחזיהם מלאים עד אפס מקום.
- את הענקת העיטורים הצענו למסור לידי רשות מיוחדת, שתוקם למטרה זו.

קונסטיטוציה

החיכוך על השאלה האם יש צורך בחוקה או אין צורך בחוקה, תפס בשעתו מקום נכבד בדעת הקהל, וגם כיום, בשוך הוויכוח, עולה השאלה לפרקים בדיונים הנערכים בכנסת. משמעותו האמיתית של החיכוך היא, אם יש צורך בחוקה כתובה, נוקשה, או אם אין צורך בחוקה כזאת. חוקה של מדינה צריכה לקבוע את רשויות השלטון במדינה ולהסדיר את היחסים של רשויות המדינה בינן לבין עצמן, להגדיר את הזכויות הפוליטיות של אזרחי המדינה, כלומר — את מידת ההשפעה של אזרחי המדינה על השלטון, וכמובן להבטיח זכויות אזרחיות, כלומר — אותן זכויות המבטיחות את מעמדו העצמאי של הפרט לגבי המדינה.

למעשה קובעת החוקה את יסודות המישטר, וכן את צורתה וטיבה של המדינה. אצלנו מפוררות הוראות קונסטיטוציוניות על פני חוקים שונים ואינם מרוכזים במיסמך אחד. להוראות אלה אין תוקף יותר חוק מאשר התוקף הניתן לכל חוק אחר במדינה. הכנסת יכולה לקבל כל חוק שהיא רוצה — וזוהי הצרה. היא יכולה, למשל, לקבל חוק שיקבע כי מספר חברי-הכנסת יקטן מ120 ל119, וכי יסולק ממנה כל ח"כ הגוש את השם הפרטי אורי. כשאין חוקה המגבילה את סמכות הכנסת, היא יכולה לקבל חוק זה.

היא יכולה לקבל גם חוק שרירותי של העלאת אחוזי החסימה, שמטרתו היחידה היא למנוע את הופעת סיעתו בכנסת הבאה.

מדינה המקבלת חוקה מעוניינת להבטיח לה יציבות, שכן בה נקבעים היסודות שעליהם מושגת המישור. מכאן הנוקשות לגבי שינוי הוראות החוקה. אילו היתה אצלנו חוקה נוקשה ודמוקרטית, אי אפשר היה להגיע למצבים אבסורדיים דוגמת אלה שהוזכרו.

בעת הדיון שנערך בכנסת על משרד המשפטים הצבענו על הפגמים שבמערכת המשפט תוך הגשת כתב אישום המור כנגד כל הממשלות והכנסות ששלטו במדינה, על אי-חוקיות חוקה כתובה, נוקשה ודמוקרטית: אני רואה חובה לעצמי להקדים לדברי מחאה חריפה ביותר על הצורה שבה נוצל לרעה, לפני כמה דקות, דוכן זה להשמצת שופט עליון, אדם שאינו יכול להגן על עצמו מעל דוכן זה. אני סבור שבשושה וחרפה היא שדברים כאלה נשמעים מעל דוכן זה, כשם שבשושה וחרפה היא ששופט עליון נאלץ לנסוע לחוץ-לארץ כדי לשאת לאשה את בחירת-לבו, מפני שאינו יכול לשאתה בישראל. זה נוגד את מגילת זכויות-האדם של האו"ם. כבוד היושבת-ראש, 18 שנה וחודש אחרי קום מדינת-ישראל אין בה חוקה כתובה, נוקשה וכוללת.

האפשר להעלות על הדעת אישום חמור יותר כלפי כל הממשלות והכנסות ששלטו במדינה במשך 18 שנים אלה?

האם זו המדינה שחלמנו עליה, שעמדה לנגד עינינו בימי מאבק וקרב? מדינה שבה זכויות-האדם הם הפקר בידי רוב מיקרי של הכנסת.

הכהן: על איזו מדינה אתה חולם? כל יום אני קורא על המדינה שלך — בעתון העיברי ובעתון הערבי שלך!
אבנרי: 14 אלף בוחרים כמו עליך לשמוע כאן מה דעתנו, ולא תינצל מזה, חברי-הכנסת הכהן.

...מדינה שבה יכול להתקבל — ברוב קולות חברי הבית נגד אחד — כל חוק השולל את זכותו של כל אדם לחיים, לחרות, לרווחה, לכבוד? מדינה שבה אין לבית-המשפט הסמכות הממשית להגן על עקרונות-היסוד של הדמוקרטיה וכבוד-האדם?

מדינה שבה נשארו החוקים ותקנות-החירום של הנציב העליון הבריטי — ומבחינה מישפטית באו נציבים עליונים ישראלים במקום הנציב העליון האנגלי?

אם אמנם קיווה משהו כי הממשלה החדשה תחולל מהפכה בשטח זה — או לתקווה ואוי לממשלה. בא שר-משפטים חדש, בלי ספק מתקדם הרבה יותר מקודמו — אך מסקירתו בכתב ומנאומו היום ברור כי אין לו הרצון, ואולי אין לו גם האפשרות, אילו רצה — להביא לחקיקת חוקה.

יכול כבוד השר לבוא הערב ולומר, בפשטות, שאין זה תפקידו של שר-המשפטים, וכי זה תפקיד הכנסת עצמה. אולם שר-המשפטים אינו רק ראש משרד-המשפטים. הוא המשפטן מס' 1 של המישור, המנהיג המשפטי של הממשלה, של הקואליציה, של מפלגת-השלטון — ובתור שכזה הוא אחראי, מבחינה פוליטית ומוסרית, גם על מעשי הקואליציה בבית הזה. תחת זאת באים ומפטמים אותנו בדיבורים על חוקי-יסוד, שנתקבלו ושיתקבלו. את עינו של מי באים דיבורים אלה לאחו?

* הכהנה לדברי נציג אגו"י, פרוש, שהשמץ קשות את השופט העליון חיים כהן, על שנשא בחו"ל אשה גרושה. אבנרי היה האדם הראשון שהגיב על כך.

חוקים משוריינים

במשך 16 שנה נתקבלו שלושה חוקי־יסוד, שלפחות אחד מהם — ואולי שניים — אינם בעלי משמעות קונסטיטוציונית אמיתית. בכל החוקים האלה אין אלא שלושה סעיפים משוריינים* (שלושה מתוך הרבה עשרות!). את כל האחרים אפשר לשנות בכל רגע, בנוכחות שניים־שלושה חברי־כנסת. וגם את המשוריינים־כביכול — מי אומר שאי־אפשר לשנותם בכל רגע, ברוב רגיל, דווקא מפני שאין חוקה? (יש על־כך מחקר מעניין מאד של ד"ר אמנון רובינשטיין. היתי ממליץ לחברי־הכנסת לקרוא בו.)

וכל החוקים האלה שכבוד השאר מבטיח לנו היום — חוקי־היסוד החדשים — מה דינם? האם יהיו משוריינים?

איזה תוקף יש לשיריון הזה? אינו סמכות יש לבית־המשפט לבטל חוקים הנוגדים אותם? הרי עצם ההיאחזות בהם כאילו הם תחליף לחוקה — יש בה אי־הבנה יסודית של מהותה של חוקה, או אחיזת־עיניים מכוונת.

אם נקבל את כל־חוקי היסוד הדרושים בקצב שעד כה, הרי זה יסתים, לפי החישוב שלנו, אחרי 123 שנים.

והרי שר־המשפטים עצמו אינו מבטיח לנו אפילו חוקי־יסוד להסדרת השיפוט במדינה (כולל הצבאי והדתי), לתיחום הרשויות המקומיות, לקביעת עקרונות המעמד האישי, ועוד. אולם, גם אילו הבטיח את כל אלה, וגם אילו היתה לממשלה כוונה להגשים את ההבטחות עוד בדורנו — איזה ערך יש לזה?

האם אוסף מיקרי של חוקי־יסוד מהווה חוקה? הרי זה כאילו אמרו לנו שאוסף של גרוטאות יהווה מכונית, או שמאוסף של אברים קטועים אפשר להרכיב בן־אדם!

גולן : איזה סגנון הוא זה?

ישעיהו : החוקים שהכנסת מקבלת אינם גרוטאות!

כבוד היושבת־ראש, חוקה אמיתית היא גוף חי. יש לה נשמה. היא מקרינה על ההמונים ועל הנוער. היא מעצבת עם ומטביעה עליו חותם מהותי.

כך השפיע אותו מיסמך היסטורי מפואר, החוקה של ארצות־הברית, שהפך נושא מרכזי של החינוך בכל בית־ספר אמריקאי, שתרם תרומה מכרעת להפיכת ערב־רב של מהגרים מרודים לאומה אחת. לזאת הכוונה, חברי־הכנסת ישעיהו.**

חניכי פילסודסקי, הצאר והנציב העליון

ואנו, מדינה של עולים משמונים מדינות, שרובם לא ראו מעולם דמוקראטיה מהי — חניכי רוסיה הצארית, פולין של פילסודסקי, פלשתינה של הנציב העליון, תימן של האימאם יחיא, כל מדינות הרודנות של אפריקה ואסיה — אנו זקוקים יותר מכל מדינה אחרת למיסמך שיסמל את ההוד וההדר של המדינה, את הריבונות ואת החופש.

ומה אנחנו מקבלים תחת כל אלה? פסקי־דין בריטיים מהמאה ה־18? דיבורים על „החוק

* משוריינים — כלומר, סעיפים שיש צורך ברוב גדול מיוחד, ולא ברוב רגיל, כדי לשנותם.

** הדברים הושמעו בטרם הפך ישראל ישעיהו לשר הדואר.

המקובל" ועל "כללי היושר"*** חוקי-חירום אשר כבוד שר-המשפטים הנוכחי אמר עליהם שלא היו כדוגמתם אפילו בגרמניה הנאצית (ואני שמח שהוא נשאר נאמן לקביעתו זו והציע היום לתקן לפחות חלקית)?

חוקי-החירום אינם רק אלה הקרויים כך. יש במדינה עשרות חוקים שהם חוקי-חירום במהותם, המוסרים לשרים ולביצועיסטים סמכויות של מושל-מחוז קולוניאלי בכל תחומי החיים. ומה בדבר התקנות שאותן מתקינים השרים, בלי שום פיקוח של הכנסת ובלי צורך באישורה?

מתי יקיץ הקץ על כל אלה? דוב יוסף הלך, וטוב שהלך — אבל הדוב-יוספיים כשיטה נשאר בתודעה המישפטית של המישטר.

המישטר — אין תחליף למילה זאת. אפילו אם אין היא מוצאת חן בעיני רוב חברי הבית, ואפילו אם מיעוט מחברי הבית מגצל מילה זו לרעה ומסלף את תוכנה.

המישטר אינו יכול לסבול חוקה, מטבע ברייתו. הוא לא התעצל, ולא התרשל, ולא לקה ב"חוסר-התלהבות", כפי שאמר היום כבוד השר. הוא פשוט אינו רוצה בחוקה.

כי חוקה פירושה: הכרעה לגבי הפרדה בין הדת והמדינה.

פירושה: חיסול מוחלט של חוקי החירום ושאר חוקי-הדיכוי, לא רק באיצטלה אנגלית אלא גם באיצטלה ישראלית מקורית, כהצעת גח"ל.

פירושה: שיחרור האזרח מן השיעבוד למנגנונים השלטוניים והמפלגתיים, שיעבוד שהוא חיוני לקיום המישטר, מקיר אל קיר.

פירושה: הפסקת דיכוי המיעוט הלאומי, באיצטלה בטחוניסטית או שוביניסטית או פיתוחיסטית.

מישטר זה כולל את הכנסת. ואכן — איך נאשים את משרד-המשפטים, מבלי להאשים קודם כל, ובראש וראשונה, את הכנסת עצמה?

האם מילאה הכנסת, כמוסד ריבוני, את תפקידה?

האם באמת לא מעלה בתפקידה — לא רק לגבי קבלת חוקה, אלא אפילו לגבי חקיקה שוטפת?

כמה חוקים קיבלה הכנסת השישית עד כה והרי כמעט חלפה שנה מאז כינונה! כמה פעמים הלכנו הביתה הרבה לפני הזמן, מפני שלא היה מה לעשות — בעוד שעשרות חוקים וזעקים לעבודה חקיקה?

היושבת-ראש נצר: חברי-הכנסת אבנרי, זמנך נגמר ואני חושבת שלא תוכל לסיים

את נאומוך.

אם כן, כבוד היושבת-ראש, ארשה לעצמי להביע רק מישאלה אחת, המפעמת בלבנו, ושאלו רואים חובה להזכירה במעמד זה.

אחד הימים הגדולים ביותר בתולדות מדינת ישראל היה כאשר כמעט בוטל עונש המוות. איש מאיתנו אינו מעלה על דעתו שאי-פעם יוצא אדם להורג במדינה זו, ופרשת חג'אזי תוכיח. יישאר נא אדולף איימן — אחרון הרוגי המדינה!

תהיה זאת תעודת-כבוד לשר-המשפטים הנוכחי, ולכנסת השישית, אם יביאו הם לביטולו המוחלט והסופי של עונש-המוות בישראל!

* EQUITY, COMMON LAW, שני מוסדות-משפט בריטיים.

מכיון שהיושבת־ראש הפסיקה אותנו, לא יכולנו להביע את שאר תביעותינו בשטח המשפטי. הן כללו, בין השאר :

- מתן סמכות לבית־המשפט לסתום את ה„חורים“ בחוק — כלומר להחליט לפי שיקול־דעתו דברים שלא נקבעו בחוק. על אפשרות זו, הקיימת בשווייץ, רמז גם שר־המשפטים.
- מתן סמכות לבית־המשפט העליון, בהרכב של חמישה שופטים, לפסול או לבטל כל חוק של הכנסת, הפוגע בחריות־היסוד של האזרח ובכבוד־האדם, כל עוד לא נתקבלה חוקה הנותנת לבית־המשפט סמכות כזאת.
- לתקן את הסחבת בבתי־המשפט, לשים קץ לעינויי הפרקליטים והעדים, להעלות את משכורות השופטים, לחסל את הליקויים הנוראים של ההוצאה־לפועל, הפועלת עדיין לפי החוק התורכי.*
- להתקין מערכת־שיפוט לעניינים אדמיניסטרטיביים, שתוכל לפסול מעשים של מנגנון־השלטון גם מבחינת שיקוליהם העקרוניים. (כיום יכול בית־המשפט לפסול מעשים כאלה רק אם הוכחה „שרירות“, דבר שכמעט אין אפשרות להוכיחו.)

רביזה כללית במערכת החוק !

בכל רחבי העולם הונפו דגלי המרד של האינטליגנציה הצעירה — מהפיכה נגד החברה הישנה, נגד חוקיה, נגד שופטיה ושוטריה. לכאורה היה זה מרד מבובל. הסטודנטים של צרפת מרדו בדהגול ובמפלגה הקומוניסטית, תחת דגלים אדומים ושחורים, על רקע התמונות של צ'ה גוארה.

בארצות הברית, עריסת המרד הזה, קידשו הצעירים מלחמה על לינדון ג'ונסון ואלופי הפנטאגון ; בפולין ובצ'כוסלובקיה הם קראו תגר על הבוסים של האוליגרכיה הקומוניסטית. בפרנקפורט הם לחמו בחוקי חירום, בברלין נגד המונופול של איל־עתונות שוביניסטי, בבלגרד נגד עריצות של שוטרים קומוניסטים, באוכספורד נגד מסורות שאבד עליהן הכלח, ברומא נגד השלטון הישן.

דגלים שונים, סיסמות שונות, עמים שונים, לשונות שונות — ובכל זאת דור אחד, מהפיכה אחת, מטרה אחת. באופן מודע או בלתי מודע, בכירור או במעורפל — מבטאות כל המרידות האלה את המרד של הדור הצעיר, ובראשו האינטליגנציה הצעירה, נגד המימסד הקיים בכל מקום, נגד שלטון הדור הקשיש, שרגליו עומדות על קרקע המציאות של המאה שעברה, וראשו מרחף בעננים של דוגמות ודוקטרינות, שמקורן בימי מתושלח. דור זה — דור ימי האטום, דור העידן הטכנולוגי, דור החברה התעשייתית העממית — דור זה מחפש פתרונות חדשים, מציאות חדשה, משטר חיים חדש.

הוא רוצה בצדק חברתי, ועל כן הוא מניף את תמונתו של צ'ה גוארה — לא מפני שהיה קומוניסט דווקא, אלא מפני שהיה מוכן להקריב את חייו למען העשוקים. הוא רוצה בחופש — ועל כן הוא מניף את הדגל האדום, זה הדגל הקלאסי של התקוממות נגד העריצות של מישטר קפוא ומאובן. הוא רוצה ביושר, ולכן הוא שורף את עיתוני המימסד בכל מקום, ומואס בנאומים של פוליטיקאים שוביניסטיים במערב וקומוניסטיים במזרח — שההבדל ביניהם קטן והולך, כיוון שכולם שייכים למימסד עולמי, המעוגיין בשמירת הסטאטוס קוו. והוא מפר את החוק — על הבריקאדות של פאריס, באולמות האוניברסיטה של רומא, ברחובות וארשה. הוא מפר את החוק — מפני שהחוק הוא הביטוי העליון של המישטר, מכשיר הכפייה שבאמצעותו שומר המיבנה הישן על שלטונו מול פני כל חידוש.

מהפיכה זו פסחה אמנם — עד כה — על ישראל, אך לא מפני שהנוער הישראלי שונה מעמיתיו, ולא מפני שהוא איש או רדום. הנוער הישראלי חי במציאות של ארצו, והוא יודע כי הבטחת הבטחון והשגת השלום — קודמות לפתרון הבעיות הפנימיות.

* כשנתיים לאחר מכן נתקבל חוק הוצאה לפועל ישראלי.

על כן, מרד הנעורים לא פרץ — עדיין. הסטודנטים לא עלו על הבריקאדות, האינטליגנציה הצעירה אינה מפירה את החוק, אך אין פירוש הדבר שהדור הצעיר משלים עם קיפאון במערכת החקיקה. זוהי דחיה, לא תרדמה. זוהי דחיה זמנית, דחיה שמקורה בחוש האחריות. היום ניתן למנוע התפרצות אלימה, ומי שרוצה למנוע את ההתפוצצות מחר — צריך לשנות, היום, את מיבנה המישטר, ואת מהות החוק.

עמדנו על-כך בעת דיון שנערך בכנסת על מדיניות משרד המשפטים:

המיבנה המישפטי השורר במדינה כיום יוצר מאות מיקדים למרד של הדור הצעיר מחר. עצם העובדה שבמלאות עשרים שנה לקיומה של מדינת-ישראל אין חוקה במדינה הזאת. שאין בה אפילו חוקי-יסוד המבטיחים את הדויות-האדם וזכויות הפרט — איפשרה, ומוסיפה לאפשר, למישטר הקשיש לחוקק חוקים, ולהשאיר חוקים, המעוררים התנגדות אינסטינקטיבית.

גבר כי יאהב אשה — זכותו לשאתה!

חוקי-החירום למיניהם, הסעיפים הדראקוניים בחוק בטחון המדינה, סעיפי סתימת-הפה ששרדו בחוק-לשון-הרע, חוק-המושבים החדש שהונח על שולחן-הכנסת, הסעיף האנטי-עיתונאי בחוק-יסודי-הממשלה — כל אלה סותרים את החוש הבריא של דור השואף לחופש.

נגד חוקים כאלה, נגד חוקים שאינם מגיעים לקרסוליהם של חוקים כאלה, יצאו הסטודנטים בגרמניה להפגין!

כמה זמן יתייחס הדור הצעיר בארץ באדישות לקיום מיבנה חוקי זה, המאפשר, להלכה, את הקמתה של דיקטטורה חוקית בארץ?

כמה זמן עוד נותר לשר-המשפטים לפרק את המיבנה הזה?

כבוד השר, הבטחת לכנסת חוקי-יסוד חדשים, וברכנו אותך על כך. אך היכן הם?

היכן השינויים המפליגים בחוקי-החירום?

אם תבוא ותאמר — והרי זה קל לאמור — כי ישנו כיום מצב בטחוני חמור יותר, בגלל

החזקת השטחים, ומצב זה מחייב חוקי-חירום חריפים, כי אז התשובה היא:

הדור הצעיר רוצה ביוזמת-שלום, רוצה בפתרון מעשי של בעיית ארץ-ישראל, ולא לאורך ימים הוא יסתפק במליצות על שאיפה-לשלום שאינן מלוות במעשים של שלום, בכשרון וביכולת של עשיית שלום.

מחוקי החירום — לחוקי הכפייה הדתית.

כמה זמן, כבוד היושבת-ראש, כמה זמן עוד יסבול אותם הדור הצעיר? שנה? שנתיים? שלוש

שנים? הרי ההתפוצצות בוא תבוא, מוכרחה לבוא!

כמה זמן יסבול הדור הצעיר צביעות של חוקים חילוניים, באיצטלה של קדושה דתית —

תוצאה של מיקח-דוממכר, סחר-מכר של העסקנים החילוניים והדתיים של המימסד?

החוש הבריא של האדם הצעיר, בישראל ובכל מקום בעולם — אומר:

גבר כי יאהב אשה, זכותו לשאתה, זכותו להקים עימה בית ומישפחה — בלי קשר למוצא,

ללאום, לדת, להשקפה, ושום חוק מחשכת ימי-קדם המפריע להתקשרות אנושית פשוטה

זו, המכריח חברי-כנסת ערבי לנסוע לקפריסין כדי לשאת אשה עבריהי, לא יעמוד ולא יאריך

ימים בדורנו!

סניגור מטעם המדינה

בנאום אחר העלינו את התביעה להקים מול המנגנון הגדול של התביעה הכללית מנגנון מקביל, לא פחות גדול ומוכשר, של הסניגוריה הכללית — סניגוריה הממומנת על ידי המדינה: איני רוצה לטפל הפעם בפרטים. אני רוצה להציג שאלה עקרונית לגבי כל מערכת השיפוט במדינה, והיא:

האם קיים שוויון האזרחים בפני החוק? האם זכותו של האזרח לשיפוט הוגן אומנם מתממשת במציאות?

שאלה זו קיימת לגבי כל משפט ואפילו במשפט אזרחי. עשיר, שיש בידו לשכור עורך־דין מוכשר, ממולח ויקר, ועני, שאינו יכול להרשות לעצמו פרקליט כזה או פרקליט בכלל — האם יש להם סיכוי שווה בפני כס המשפט?

אולם השאלה חמורה שבעתיים כאשר מדובר במשפט פלילי. מצד אחד — המנגנון האדיר של המדינה, הפרקליטות, המשטרה, משאבים גדולים, ולפעמים עצומים. מצד שני — הנאשם לבדו.

אפשר היה לומר, בתיאוריה, שמנגנון המדינה שוקד על הצדק, ועל הצדק בלבד, ואין הוא צד במשפט במובנו הרגיל של המושג. אך כולנו יודעים שאין זה נכון. משהחלו ההליכים, קיימת אמביציה — אולי טיבעית — מצד חוקר המשטרה, מצד התובע המשטרתי, מצד נציג הפרקליטות ואף מצד פרקליט המדינה עצמו להצליח, לזכות במשפט, כלומר לזכות ביוקרה ובמעמד.

נאשם עני שאינו יכול להרשות לעצמו פרקליט משלו, שבית־המשפט ממנה לו פרקליט, או השוכר לעצמו פרקליט בלתי ממולח — האם יש לו באמת סיכוי סביר והוגן לזכות במשפט, לממש את מלוא זכויותיו על פי החוק?

זירת ההיאבקות

בוודאי, יש שופט מקצועי, והוא שוקד על החוק ועל הצדק, ולא תמיד מנוי וגמור עם התובע להשיג הרשעה בכל מחיר. אולם מערכת השיפוט שלנו בנויה על נאבק בין שני צדדים כמו זירת ההאבקות. והנאשם העני דינו כמתאבק קטן, צמוק ובלתי מאומן הנכנס לזירה מול מתאבק זריז ומקצועי.

יש כאן הבדל חותך בין עני ועשיר, הבדל הקיים בארצות רבות ואשר תחושת הצדק שלנו לא היתה צריכה לסובלו.

משפט מלחי

נקח, לדוגמא, את משפטו של השופט מלחי. עד שיצאה צידקתו לאור, היה צורך במאות ישיבות. הנאשם הקדיש למשפט זה חודשי עבודה מרובים. הוא הוציא על המשפט עשרות אלפי לירות.

מן הרגע שהוחלט להגיש נגדו משפט על סמך עדותה של אשה שכולנו ידענו מראש שהיא מופרעת קשה, לחם מנגנון התביעה הכללית להרשעתו כאילו היה זה ענין של חיים ומוות למדינת ישראל.

ואני שואל: מי יחזיר לשופט מלחי את שנות חייו, את סכומי הענק שבזבזו? כאשר אדם פרטי גורם, בשגגה או בזדון, נזק חמור לזולתו, ניתן לתבעו לדין ולקבל ממנו פיצויים. אך

כאשר המדינה עצמה טועה, כאשר היא יורדת לחייו של אדם, מאשימה אותו בפשעים ולבסוף יוצא האיש זכאי — מי מפצה את הקורבן?

כאן עלי לשאול שאלה אכזרית: מה היה קורה לולא הואשם השופט מלחי, איש עשיר מאוד, אלא שופט אחר עני ואביון. או סתם אדם? איזה סיכוי היה לו לעמוד במשפט כזה. האם יכול היה להרשות לעצמו בכלל הגנה כזאת? האם לא היה מתפתה להתפשר מראש עם התביעה ולהודות במשהו ולגרום עוול לעצמו רק כדי לצאת מגהינום זה?

אני מעורר שאלות אלה כמוזן למחשבה. לא נפתור בעייה זו על רגל אחת. דומני ששום מדינה לא התגברה עדיין לגמרי על המתכונת המשפטית של התקופה הפיאודלית, ושל תקופת הפלוטוקרטיה. דומני ששום מדינה לא עברה עדיין את המהפיכה הדימוקרטית האמיתית בשטח המשפט.

ייתכן שהפתרון הוא, כפי שמוצע עתה בארצות-הברית, בהקמת מנגנון ממלכתי גדול של סניגוריה ציבורית, שתהיה שווה בממדיה ובכושרה לפרקליטות המדינה, ומצויידת במכשירי חקירה שיוכלו להתמודד עם הכלים המשטרתיים של התביעה.

שופטי המדינה

במישטר הדמוקרטי בומננו קיימים יחסי גומלין קרובים מאד בין הרשות המחוקקת ובין הרשות המבצעת, ובמידה רבה ההפרדה ביניהן היא תיאורטית בלבד. לעתים, שתי רשויות אלה אינן נבדלות זו מזו. לא כן לגבי הרשות השופטת. כאן מקובלת ההפרדה כעיקרון שאין לסטות ממנו. השיפוט נפרד משתי הרשויות האחרות ומבחינת הרצוי אסור לו כלל להיות תלוי בהן.

חוק השופטים קובע עיקרון זה באמרו בסעיף 13 כי „אין על שופט מרות בענייני שפיטה זולת מרותו של החוק“.

חוק זה מסדיר גם את אופן מינויים של שופטי המדינה. השופטים מתמנים על-ידי נשיא המדינה, לפי הצעת ועדת מינויים מיוחדת המוקמת לצורך זה. בוועדה תשעה חברים ובכללם שני חברי-כנסת הנבחרים על-ידיה בבחירה חשאית לכל תקופת היותם חברי-כנסת, ואם תמה כהונת הכנסת — עד שהכנסת תבחר חברים אחרים במקומם.

מובן שנציגי הכנסת צריכים להוסיף להעדה זו גוון על-מפלגתי, להדגיש את איתלות השופטים בממשלה. אולם הקואליציה עשתה קנוניה, חייבה את כל חבריה להצביע בעד שני מועמדיה: ח"כ מרדכי ביבי מהמערך וח"כ ישראל בן-מאיר מהמפד"ל. פירוש הדבר: חינוק מכריע להשפעת הממשלה על השופטים.

הדבר עורר רוגז רב, אפילו בשיחות הפרטיות בין חברי הקואליציה עצמם. מדוע לא נבחר לפחות משפטן מכובד כמו פינחס רוזן, איש הקואליציה? אולם יש משמעת. וכך, למרות שההצבעה היא חשאית, על-ידי זריקת פתקים לקלפי, היו התוצאות ידועות מראש.

לא יכולנו לשנות דבר. אך ראינו חובה לעצמנו להזעיק את דעת-הקהל נגד נוהל פסול זה. השאלה היתה: איך? מי שנמנע מהצבעה רגילה, יכול לנמק זאת מעל הדוכן. אך מעולם לא היה תקדים כזה, לגבי ח"כ הנמנע מהצבעה חשאית. שאלנו כמה מגדולי המומחים בבית, וכולם ענו פה אחד: בהצבעה חשאית אין זכות של הנמקה לנמנע.

אבל לא נכנענו לחתת-הדעת המלומדת. כשנקרא שמו של אבנרי השלישי לפי סדר האלף-בית, אחרי אבא אבן ובנימין אבניאל, הודיע: „אני נמנע!“ באותו רגע הריץ פתק ליו"ר הישיבה, סרלין, וביקש רשות לנמק. סרלין תהה, הייתה, ולבסוף החזיר לו פתק: „אולי תגיד לי על איזו תקנה אתה מסתמך?“

* היה זה בטרם התפטר פינחס רוזן מהכנסת.

פתחנו בידיים קדחתניות את ספר התקנון, וחיפשנו. נותרו לנו רק כמה דקות, עד לגמר ההצבעה. שהתנהלה סביבנו. במירוץ זה נגד הזמן ניצחנו: מצאנו בעמוד 47 החלטה (מס' 29) מיום 2.10.57, שקבעה: הצבעה חשאית אינה מונעת מסירת הודעה. אבנרי הודיע על כך בפתק נוסף ליוזר, דקה לפני גמר ההצבעה. והוא הזמין את אבנרי לדוכן למסירת הודעתנו. באותו רגע היתה הכנסת כמקרה: אף אחד מן החיכים הנכבדים לא ידע על קיום תקנה ישנה זו, והם חשבו כי הזכות ניתנה לנו שלא כדיון. זה הרגיו אותם. כי לפחות שלוש סיעות (גח"ל, רפ"י ול"ע) היו נמנעות מההצבעה, אילו ידעו שיש להן הזכות לנמק זאת מעל הדוכן. בהמולה הכללית קרא אבנרי את הודעתנו הקצרצה:

... תוצאות הצבעה חשאית זו נקבעו מראש בהסכם בין סיעות הקואליציה... זה פוגע בעקרון שנציגי הכנסת ייבחרו כחידיים, על פי סגולותיהם האישיות בלבד... כאשר הכנסת בוחרת את נציגיה בוועדה זו על טהרת נציגי השלטון — הרי עלול הדבר להתפרש כרמז לכל שופט כי מינויו ועליותו בדרגה כפופות למידת הסיפוק שיתן בהחלטותיו לשלטון. מכיון שבאותו זמן נכחו באולם כמעט מאה חברי הכנסת (שנכנסו רגע לפני ההצבעה, ויצאו מיד לאחר מכן), נמשכה ההמולה זמן רב.

המסקנה העולה מכך היא שכדאי לדעת את התקנון — וחבל שיש בכנסת חיכים שאינם יודעים אותו. למרות שהם יושבים בבית מזה 19 שנים רצופות.

● מגילת העצמאות

בחצות הלילה, בין ה-14 וה-15 במאי 1948, יצא לאויר העולם המדיני ייצור מדיני חדש ששמו מדינת ישראל. לרך הנולד היתה תעודת לידה, המכונה היום — מגילת העצמאות. בין היתר מנה מיסמך זה את העקרונות שהמדינה אומרת להגשימם:

„מדינת ישראל תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.“

כבר בראשית ימיה של המדינה החדשה נתעוררה השאלה מה תוקפן המשפטי של הצהרות אלה, ובית המשפט העליון פסק כי למגילת העצמאות אין תוקף של חוק קונסטיטוציוני, שלאורו יש לבחון את כל יתר החוקים. „ההכרזה (מגילת העצמאות) באה רק לשם קביעת העובדה של ייסוד המדינה והקמתה לצורך הכרתה על-ידי החוק הבינלאומי. היא מבטאה את חזון העם ואת „האני מאמין“ שלו, אבל אין בה משום חוק קונסטיטוציוני הפוסק הלכה למעשה בדבר קיום פקודות וחוקים שונים או ביטולם.“ יוצא אפוא שהמשמעות החוקית של הכרזת העצמאות היא חיצונית בלבד, בעוד שכלפי פנים משמעותה היא פוליטית בלבד.

החלטנו על-כן להניח על שולחן הכנסת את מגילת העצמאות של ישראל כהצעת חוק פרטית. וכך, באחת הישיבות קם מזכיר הכנסת והכריז: ברשות היושב ראש, הנני מתכבד להודיע כי היום הונח על שולחן הכנסת, לדיון מוקדם — „חוק יסוד: מגילת העצמאות, תשכ"ו—1966“, הצעת חבר הכנסת אורי אבנרי.

הצעת-החוק היא קצרה ותכליתית. סעיף 1 הוא העתק נאמן של סעיף מגילת העצמאות: „מדינת ישראל תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החרות, הצדק והשלום; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.“

סעיף זה סותר, כמובן, את כל חוקי הכפייה הדתית, את חוקי ההירום, את פעולות הקיפוח המדיני והכלכלי נגד הערבים, והרבה עשרות חוקים שרירותיים אחרים הקיימים במדינה. הצענו סעיפים נוספים :

כל דין הנוגד את סעיף 1, בכללו או הוראה כלשהי הימנו — פסול. הסמכות לפסילת דינים תהיה לבית-המשפט העליון, בשבתו במושב מיוחד, בהרכב של שבעה שופטים עליונים. אין לשנות חוק זה, או סעיף כלשהו מסעיפי חוק זה, אלא ברוב של שבעים וחמישה חברי-כנסת.

בעת הדיון במליאת הכנסת לא היתה התוצאה בלתי צפויה: כל סיעות הבית הצביעו נגד קבלת החוק, כלומר — נגד מגילת-העצמאות של ישראל, התלויה בכל משרד ממשלתי, והנלמדת בכל בתי-הספר במדינה.

הממשלה הזאת

במושב מיוחד וחגיגי, ראשון במישכן הכנסת החדש, נערך ויכוח על „חוק יסוד: הממשלה“. הכינונו את נאומנו במשך שבועיים. לרשותנו עמדו 10 דקות דיבור, והיה עלינו להחליט למה להקדיש זמן זעום זה: לביקורת ממשית על החוק שהוגש, או לתיאור ממשלת המישטר החדש, העומד לנגד עינינו. האם לדבר במעמד חד-פעמי זה על דמות הבנסת כפי שהיתה צריכה להיות, או לנצל את ההזדמנות כדי להגיד כמה דברים מדיניים עקרוניים ?

תחילה הכינונו נאום שהיה כולו מוקדש לניתוח הצעת-החוק, אך לבסוף הסתפקנו בכמה הערות קצרות על נושא זה. (שמחנו לשמוע את אותם הדברים מפי בגין, שפתח את הוויכוח, ודיבר רק על הצעת-החוק. הניתוח שלו הקביל במדויק, כמעט מילולית, לטענות שהכינונו אנחנו.) בסוף הקצבנו כמה דקות לשאר העניינים, כולל קריאה לשלום, אך את עיקר הדברים הקדשנו להצעות מעשיות בנינו תמונה של ממשלה, כפי שהיתה צריכה להיות. ידענו שזה אינו יכול להתקבל במישטר הקיים, מפני שזה סותר את מהותו. זוהי ממשלה של מישטר חדש — וחשוב לתאר אותה, כדי לעמוד על התבול.

אחרי התלבטות רבה, כללנו בנאום גם רמז על מישטר נשיאותי — נושא שיש בדעתנו להעלותו לדיון רציני. בנאומי הארוך, התחכח שר-המשפטים עם הנואמים, ניסה לסתור את דבריהם. אך הוא לא ענה אף במילה אחת על הטענות שלנו — לא לגבי החוק ולא לגבי מיבנה הממשלה. אנחנו רגילים לכך. הרבה יותר קל להתחכח עם דברים סתמיים, מן הסוג הנאמר לעיתים כה קרובות בכנסת, מאשר עם הצעות מעשיות. ברורות ומגובשות, הבנויות על הגיון מוצק :

בבואי להשתתף בדיון ראשון זה במישכן החדש של הכנסת, אוסיף את איחולי לבית הזה : שיצמוד על תילו דורות רבים, שיארח עוד בדורנו את ראשי הפרלמנטים של ארצות-ערב. שישמש מיבצר לשלום, לשוויון ולשותפות-אמת של כל אזרחי-ישראל.

הייתי מוסיף דברי-ברכה, אילו היה זה באמת המעמד החגיגי שהעם ציפה לו. אולם, למרבה הצער, כבר הוכח היום, שמשנה מקום אינו משנה מזל.

מיעוט הנוכחות, הבולט במיוחד באולם גדול זה, פוגע בכבוד הכנסת, ומטיל צל על הבניין החדש עוד לפני שעברה יממה ראשונה להפעלתו.

כבוד היושב-ראש, הקימונו לדמוקרטיה הישראלית מישכן של אבן, אך אל נשכח כי עדיין לא השכלנו להקים לה מישכן של עקרונות חקוקים.

הנאוה הממלאה את לבנו ביום זה היתה גדולה ומוצדקת שבעתיים אילו היה יום הנוכח-

הכנסת הופך גם יום מתן חוקה למדינת ישראל. כי אז היה יום זה יום היסטורי באמת, שייכרך מדור לדור.

ואם לא עמדנו בהתחייבות זו לחוקק חוקה שלמה למדינת ישראל, חבל שלא הקדשנו ישיבה היסטורית זו לפחות לחקיקת חוק יסוד: זכויות האזרח, ל־ Bill of Rights ישראלי, מעשה ידי הכנסת עצמה.

תחת זאת, כבוד היושב־ראש, אנו דנים היום בהצעה ממשלתית, המטפלת בפעולת הממשלה. זהו חוק־יסוד, אך אין זה צעד לקראת חקיקת חוקה אמיתית. להיפך, דווקא הצעת־חוק זו מוכיחה שוב עד כמה חסרה חוקה למדינה.

כי בסעיפה הראשון קובעת הצעת החוק שהממשלה זכאית לעשות כל דבר שלא נאסר עליה בפירוש. הגדרה כללית וסתמית זו באה במקום ציון מפורש, חיובי ולו גם כללי ביותר, מה מותר לממשלה לעשות ומהו הגבול לסמכויותיה.

גם במדינות בהן מבטיחה חוקה נוקשה את זכויות־האזרח המשוריינות, אין סעיף המקנה לממשלה חופש־פעולה עצום כזה. נאמר בפירוש מהו תחום סמכויות הממשלה.

למשל, אותו מיסמך גדול ומפואר, החוקה של ארצות־הברית, אמנם אומר באורח כללי כי The executive power shall be vested in a President of the United States of America, אולם מיד לאחר מכן הוא מפרט את סמכויות־הביצוע במפורש, נוסף על ההבטחה הקיצונית של חריות־היסוד של האזרח.

והנה, אצלנו אין חוקה, אין אקט חוקתי המפרט והמשריין את חריות־האזרח, אך יש רשות מבצעת עם סמכויות־ביצוע כמעט בלתי־מוגבלות.

נבחר־העם או מזכירי המפלגות?

אין זה הליקוי היחיד בהצעת־חוק זו המונחת לפנינו.

אנו מתנגדים בחריפות לסעיפי המשמעת הקואליציונית הכלולים בה. הם מבטיחים כי גם להבא תזרענה הכרעות גורליות על־פי מקח־ומימכר בין הנהלות המפלגות, ולא על פי מצפוני הריבוני של ניבחר־העם.

בכלל, כבוד היושב־ראש, צריכים פעם לקבוע מהו המוסד הריבוני במדינה — בית־הנבחרים או הפרציה של מזכירי המפלגות?

ואולי, אם רוצים ממשלה יעילה ומלוכדת, בצד כנסת יעילה וחוקה שאינה כפופה לממשלה — אדרבא, הציעו להקים בישראל מישטר נשיאותי* ונדון בדבר. אם תיקדם לכך חקיקת חוקה נוקשה, המבטיחה והמשרינת לחלוטין את זכויות האזרח ואת מיבנה הרשויות — ניתן את דעתנו על כך במוח פתוח.

סעיף הסודיות בהצעת־החוק — אין הדעת סובלתו. הממשלה כפופה לביקורת הציבור, ותפקיד העיתונות החופשית הוא להפנות אליה את זרקור הפירסומות.

ממשלה העוטפת את עצמה במעטה הסודיות — מעבר לתחום הבטחוני הצר — ספק אם זכאית היא לאמון הציבור.

משהו פגום בממשלה הסבורה שהיא זקוקה לסודיות כזאת. בכלל, אין שום דבר סודי לגבי הממשלה הנוכחית; הסוד היחידי הוא אם היא יודעת מה היא רוצה.

* מישטר נשיאותי הוא זה הנוהג בארצות־הברית, שם נבחר הנשיא (המכהן כראש־ממשלה) בבחירות ישירות, ומרכיב את ממשלתו כראות עיניו. התקציב והחוקים זקוקים לאישור הפרלמנט, שאין בו משמעת סיעתית.

לא נרחיב את הדיבור על שאר הליקויים. למשל, אין הוראה המחייבת את נשיא-המדינה לגשת מייד לכינון ממשלה, אחרי שהתפטרה קודמתה, ואחרי בחירות. לא נאמר כי הנשיא חייב, ולא כל שכן זכאי, לפזר את הכנסת, אם אין זו מסוגלת להקים ממשלה. אכן, נראה כי הממשלה עצמה אינה בטוחה שזה חוק טוב, שהרי אחרת — אין להסביר מדוע חסר בחוק-יסוד זה סעיף המחייב רוב מיוחד לשינויו?*

אולם, כבוד היושב-ראש, עיקר ביקורתנו אינו מופנה אל מה שיש בהצעת החוק, אלא אל מה שאין בה.

אין בה מיבנה ממשלתי המבטיח מנהיגות של אמת. שוררת בארץ הרגשה מדאיגה שאין מנהיגות של ממש. העניינים מתנהלים מיום ליום, בכוח השיגרה. השרים עסוקים עד מעל הראש בניהול שוטף של משרדיהם, בהתמקחות המייגעת בין המפלגות.

יש למדינה מועצת מנהלים. אבל מנהיגות לאומית — אין. לנגד עיני-רוחנו עומדת ממשלה מסוג אחר לגמרי, ממשלה שתהיה בנויה מראש כך שרק חלק משריה יהיו עסוקים בעניינים שוטפים ומינהליים, ואילו במרכזה יעמוד קאבינט שחבריו יהיו משוחררים מדאגות ניהול.

מיבנה הממשלה הזאת

השקענו מחשבה רבה בעיצוב מיבנה שיספק צורך זה. וזו הצעתנו המעשית, אותה נבקש לכלול בחוק:

בצד ראש-הממשלה יכהנו ארבעה סגנים, מעין רבי-שרים, אשר יהיו יחד עימו קבינט מצומצם. סגני-ראש-ממשלה אלה לא יהיו מופקדים על משרדים מינהליים. לכל אחד מהם יהיה צוות מצומצם להתוויות מדיניות, לתיכנון כולל ולביקורת על הביצוע. כל סגן-ראש-ממשלה יהיה אחראי לשטח מסוים, וממונה על השרים המינהליים הפועלים בשטח זה. הנחיותיו תחייבנה אותם.

למשל:

- סגן-ראש-הממשלה לעניינים מדיניים יהיה ממונה על שר-החוץ, שר-הבטחון ושר-המרחב;
  - סגן-ראש-הממשלה לעניינים כלכליים יהיה ממונה על שר-האוצר, שר-החקלאות, שר-העבודה, ושר-המסחר-והתעשייה (אשר למשרדו יועברו ענייני הפיתוח, השיכון והתיירות, תוך ביטול שלושה משרדים אלה);
  - סגן-ראש-הממשלה לעניינים סוציאליים יהיה ממונה על שר-הביטוח-הלאומי-והסעד, שר-הבריאות ושר-התינוך.
  - סגן-ראש-הממשלה לעניינים פנימיים יהיה אחראי על שר-המשפטים, שר-התחבורה והדואר, שר-הנוער-והספורט, ושר-הפנים (שבמשרדו יכללו ענייני המשטרה והדתות).
- אילו היתה קיימת ממשלה כזאת, לא היינו חוזים במחזה העגום של גיבוב מה שנקרא "תוכנית כלכלית חדשה".
- צוות מקצועי מעולה היה מסוגל לעבד תוכנית-על רצינית, מגובשת ומפורטת; רבי-שר חזק

* בחוק-יסוד מקובלים סעיפים הקובעים שאין לשנותם אלא ברוב גדול ומיוחד, כגון שני-שלישים.

היה מתאם את הביצוע, תחת ההתרוצצות הממושכת של עסקני מפלגות ואידיאולוגים, ללא הכשרה כלכלית מקצועית, היוצרים קוקטיילים של סיסמות מנוגדות ומעשים סותרים. בשטח המדיני והמרחבי המצב עוד חמור הרבה יותר, אם כי פחות בולט בתודעת הציבור. כאן לא נתגלו מזה שנים רבות עקבותיה של מחשבה חדשה, שקולה וארוכת-טווח. לכן לא מורגש משקלנו המוסרי והמדיני בבעיות הגדולות המסעירות את העולם, כמו למשל בעיית ויאט-נאם, המאיימת על שלום כדור-הארץ. והרי דווקא מדינתנו, מדינת קורבנות הנאצים, היתה צריכה להרים את קולה וליזום פעולה עולמית!

אסיים את דברי בהשמיעי, במעמד היסטורי זה, את הקריאה: שלום במרחב, שלום בעולם, שלום בוויאט-נאם.

תיכנון ובניה

וכל עוד הממשלה היא כזאת, היא מרשה לעצמה לעשות דברים אשר בשום פנים אין לעשותם. שר הפנים הביא לאישור הכנסת מיסמך קטן הקרוי הצעת חוק הבנייה והתיכנון (הוראת שעה), תשכ"ו—1966. ההצעה המתחבאת מאחורי שם אפור זה היא בעלת עבר מעניין, ואופיינית למהות המישטר אצלנו. במשך 17 שנים יכלה הממשלה לבנות בניינים ושיכונים ככל העולה על רוחה, ללא אישור כלשהו של המוסדות העירוניים והמחוזיים. ההוראות שחלו על כל האזרחים — פשוט לא חלו על הממשלה, בניגוד לעיקרון שלטון החוק.

בשנת 1965 קיבלה הכנסת חוק שקבע כי מעתה יחולו החוקים גם על הממשלה. והנה באה הממשלה וביקשה מן הכנסת לבטל את הוראות החוק שנחקק שנה קודם לכן. היא רוצה לשחרר מן החוק את כל הבנייה הממשלתית שכבר תוכננה.

הממשלה לא טרחה אפילו להגיד לכנסת על מה יחול שיחרור זה. להצעת-החוק לא צורפה רשימה של בניינים שכבר תוכננו. להיפך: נקבע בהצבעה כי די בחתימה פשוטה של שרהפנים כדי לקבוע כי בניין פלוני ישוחרר מתחולת החוק. על חתימת השר אין ביקורת ואין עירעור.

שני הח"כים שקדמו לאבנרי בחיכוה, קלינגהופר והאוזנר, מתחו ביקורת עניינית חריפה על הצעה זו. אנחנו החלטנו שלא להסתפק בביקורת לגופו של עניין, אלא להגיד כמה דברים עקרוניים על מקומה של הכנסת במדינה. כבר המשפט הראשון שלנו עורר זעם קולני בספלי המערך. וזעם זה גבר ממשפט למשפט, עד שהפך לסערה כללית:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה.

על הצעת-חוק זו אפשר לומר רק דבר אחד: אוי לכנסת, אם מעזים להגיש לה הצעה כזאת. מעבר לעניינים הנדונים בהצעת-החוק, מזדקרת העובדה הפשוטה שזהו עלבון לכנסת כמעט והייתי אומר: יריקה בפניה. (המולת מחאות בספלי המערך).

מי שהיה מסוגל לעבד הצעה כזאת, ולהניח אותה על שולחננו, הריהו אומר: כנסת זו תקבל את הכל. היא תאשר את הכל. יירקו לה בפרצוף, והיא תאמר שזהו גשם!

כאן הגיעה הסערה לשיאה. גם יושב-ראש הישיבה, ישראל ישעיהו, הצטרף למחאות אלה. אבנרי עמד על דעתו שזהו ביטוי פרלמנטרי, והתנהל דין-ודברים חריף. לבסוף הסכים על פי בקשת היושב ראש, כי המילים „יריקה בפרצוף“ לא יופיעו בפרוטוקול הרשמי. אבל בכך לא שככה הסערה. ח"כ הררי — אז איש ל"ע — אף קרא בועם, לעבר אנשי המערך: „תנו לו לדבר! זכותו להגיד מה שהוא חושב!“

...ואני שואל בכל הרצינות: האם הכנסת היא מוסד ריבוני, או חותמת-גומי בידי הממשלה?

האם חברי-הכנסת הזאת, אפילו חברי הרוב הקואליציוני שבה, יצביעו בעד כל דבר, רק מפני שמישהו בממשלה רוצה בזאת? רק מפני שפקיד מסויים דואג לנוחיות עבודתו? האם די ברצון כזה של פקיד, וגמרנו? האם תורמנה חמש או עשר הידיים הדרושות, וזהו זה? הרומאים קבעו עקרון *Roma loquuta est, causa finita*, "רומא דיברה — העניין נגמר". כלומר: הסאנט הרומאי הכריע, ובכך הגיע העניין לסימומו.

ואילו אצלנו, חברי-הכנסת, אנחנו נתקלים פעם אחר פעם בתופעה הפוכה: הכנסת מכריעה באיזה עניין בצורה שאינה נוחה לממשלה, הממשלה חוזרת אל הכנסת ודורשת לבטל את ההחלטה. כזה הוא העניין בו אנחנו דנים היום.

הסערה שככה במיקצת כאשר ניתחנו את משמעות ההצעה, הפוגעת בעקרון המקודש שהשלטון והאורח שחיים בפני החוק, הזכרנו לכנסת שרק חודשים אחדים קודם לכן נכנס לתוקפו חוק הקובע שהבנייה הממשלתית צריכה לעבור את התהליכים המקובלים לגבי כל בונה אחר. ואז פרצה סערה מחודשת, שבחלקה משתקפת גם בפרוטוקול:

...והנה, בקושי יבשה הדיו של החוק החדש — והממשלה מעזה, בעזות-מצח שאין דומה לה, לעשות את רצון הכנסת פלסטר ולהשיג כאן, בהצבעה כפויה ואוטומאטית, את שיחרורה מן החובה שהוטלה עליה, להיות ככל האדם.

היו"ר ישעיהו: חברי-הכנסת אנרי, אני מוכרח להתערב שוב. אין הצבעה כפויה ואוטומאטית בכנסת, ואני מבקש אותך לשמור על איזה גבולות ותחומים. הכנסת ריבונית. זה עלבון לכנסת ולהכריז-הכנסת. אין הצבעה כפויה ואוטומאטית. הכנסת מצביעה, היא ריבונית להצביע כסוב בענייה.

אבנרי: כבוד היושב-ראש, עם כל הכבוד, הכנסת קיבלה את חוק המשמעת הקואליציונית. החוק הזה כופה על חברי-הכנסת הצבעות, באיום של משבר קואליציוני.

היו"ר ישעיהו: אינני רוצה להתחכך אתך, אין זה מתפקידי. כשאתה מתחכך עם הממשלה, עם הסיעות — הרשות בידך, אולם לבנות את הכנסת, לומר שהיא מצביעה הצבעה כפויה ואוטומאטית — — — או אין טעם לדבר בכלל מעל דוכן הכנסת. לשם מה קיימת הכנסת? ואני חייב לשמור על כבוד הכנסת, וגם אתה חייב.

אבנרי: אדוני היושב-ראש, רק מתוך דאגה לכבוד הכנסת קמתי לדבר היום!

היו"ר ישעיהו: תשכנע את הכנסת מנקודת-הראות שלך, אל תבוז אותה.

אבנרי: הנושא הבלעדי של כל החיכוח הזה הוא כבוד הכנסת. הצעת-החוק הזאת — היא הפוגעת בכבוד הכנסת, ולא הדברים שלי, המגדירים את המצב.

שורש: אבל הכנסת ריבונית לקבל או לא לקבל!

אבנרי: להלכה זה כך. אבל המעשה אינו תואם את ההלכה.

אין כל מניעה לכך שהכנסת תקבל הצעת חוק ההופכת לחוכא ואיטלולה את החוק הצודק שהיא עצמה קיבלה לפני כמה חודשים. אבל האם זהו ביטוי של ריבונות? ההיפך הגמור הוא הנכון: הניסיון לשחרר את הממשלה מן החוק הקיים מוכיח עד כמה משועבדת הכנסת לממשלה.

לכן גם אין תוכן ממשי להצעתו של ישראל ישעיהו, שנבוא ונשכנע את הכנסת בדבריינועם. אפילו גדול הנואמים של כל הדורות, דמוסטנס היווני בכבודו ובעצמו, לא היה יכול לשנות החלטה של הנהלת הקואליציה. אם הנהלה מחליטה (והיא מחליטה לפני התחלת החיכוח!), שום דבריינועם לא ישכנעו את חברי-הכנסת של הקואליציה להצביע אחרת. זאת יכולה לעשות רק הנהלת-הקואליציה עצמה.

ואכן — הפעם עזר הרעש, לפחות במיקצת. אחרי החיכוח עלו בלב חייכים רבים כמה פיקסוקים — שכא גדול מדי המחיר הציבורי שיצטרפו לשלם עבור ביוין זה של הכנסת, וההכרעה הסופית נידחתה.

ובבוא סגן שר הפנים, בן-מאיר, כעבור מספר שבועות, להשיב לחיכוח הכריו הכרוה מחייבת, ששינתה את כל מורת החוק:

... בחוק מדובר על תוכניות אשר כבר אושרו, ואינן זקוקות עוד לאישור שר-הפנים. מדובר על תוכניות שאושרו בשעתו על-ידי ועדת-התיאום.
 כדי שהדבר יהיה ברור די צורכו, אסביר מהו התיקון שאנו מתכוונים להכניס. בשיבה הראשונה של ועדת-הפנים, שתדון בחוק זה, יביאו בפניה נציגי משרד-השיכון ומשרד-הפנים מחדש את התוכניות הספציפיות אשר בהן מדובר, ורשימת התוכניות האלה תתוסף כתוספת לחוק.
 דומני שהצעה זו צריכה לספק אפילו את המתנגד הגדול ביותר, ואני רואה שאחד לפחות (בהסתכלו לעבר אבנרי) מתחיל להתלהב.
אבנרי: הרי זה מה שדרשנו.

חיים על הירח

האם הכנסת תלושה מן החיים, מן המציאות של ישראל? לעיתים נדמה שאכן זה כך. זה מתבטא דווקא בדברים קטנים וצדדיים-כביכול.

לפנינו היתה מונחת הצעת-חוק לתיקון סדרי הבהירות. לפתע שמנו לב לכך שבעוד החוק המקורי מוכיח תאריכים אורחיים, מופיעים בהצעה הממשלתית החדשה תאריכים של הלוח היהודי. הגבנו על כך מייד. החיים במדינה מתנהלים על פי הלוח האזרחי, המקובל בעולם כולו. הדבר כלל לא ייתכן אחרת, כי ישראל היא חלק מן העולם, ואין היא יכולה לחיות על-פי לוח שונה מזה של שאר העולם. העולם חי על פי שנת השמש. אך חברי-הכנסת מכל הסיעות, החיים להם כניראה בעולם משלהם, חשבו שאפשר לחיות לפי הירח:

ברית-המועצות ביטלה את הלוח האנאכרוניסטי שלה*. ארצות-ערב ביטלו את הלוח האנאכרוניסטי שלהן. אנחנו חלק מן העולם — מדינה קטנה מאוד בסך הכל. כמעט אף אחד במדינה אינו יודע את התאריך היהודי. אפילו המורים בבית-הספר, המצווים להשתמש בלוח היהודי, נאלצים להסתכל בכל יום בלוח כדי לראות מהו תאריך זה.

עופר: מה עם החגים?

אבנרי: לצרכי דת, לצורך החגים, אפשר להשאיר את הלוח העברי.

ברעם: מה כליכך מפריע לך התאריך העיברי?

אבנרי: מפריע לי רק דבר אחד: לא ייתכן שהמדינה תחיה לפי שני לוחות, לפי שני תאריכים... את המשכורות משלמים לפי התאריך האזרחי. מודע מגניבים פתאום דברים שאין להם שום משמעות?

ויכוח זה עוד נמשך במסר של קריאות-ביניים, אך נידמה שדי בקטע זה כדי להראות מה רב המרחק בין התודעה שבתוך הכנסת לבין החיים בחוץ. האם ישנו אורח אחד בארץ החי את חייו על-פי הלוח היהודי, מלבד כל-יְקוּדֵשׁ?

סגן שר-הפנים, הרב ישראל בן-מאיר, הוכיח את אבנרי בדברי תשובתו, האשים אותו בזיומה וזונית לנתק את המדינה מן המסורת:

בן-מאיר: "... זה עניין של מסורת של העם היהודי. זה חלק מתרבות העם היהודי, ומי שכומר בעם היהודי ורוצה בעם חדש — רוצה לבטל גם את התאריך העיברי."

אגב, התאריך היהודי אינו יהודי כלל. חודשי-הירח של הלוח העיברי* נושאים שמות של אלילים בבבלים, כשם שהודשי הלוח האזרחי, הערוכים לפי מחזור השמש, נושאים שמות של אלילים ואישים רומאיים. לגבי כנעני, האל השמי תמוז בודאי עדיף על האל הלאטיני מארס. אך מה זה נוגע לסדרי-החיים במדינה התעשייתית המודרנית, ששמה ישראל?

* ועליכן חוגגים את מהפכת אוקטובר בחודש נובמבר.

החיכוך על אותה הצעת-חוק היה מעניין גם מבחינה אחרת, ודחקא לסיעה שלנו. מייד אחרי הבחירות הבשנו לכנסת החדשה שורה של הצעות-חוק פרטיות, שנועדו לתקן את העיזתים שנתגלו לנו בימי הבחירות. בין השאר תבענו לחסל את המצב המחפיר, הנותן למעשה זכות-בחירה רק לאדם בן 18 ועשרה חודשים.

הצעה זו הורדה מסדר-היום, באופן אוטומטי. עתה באה הממשלה והציעה הצעה באותו כיוון. אומנם סען סגן-השר כי היה עושה כן גם לולא הצעתנו — אך מותר לשער כי הצעתנו, שעוררה את דעת-הקהל, נתנה לממשלה דחיפה חזקה בכיוון זה.

הדבר מוכיח כי יש ערך רב מאוד להצעות-לסדר-היום ולהצעות-חוק פרטיות, גם כשהרוב הקואליציוני מוריד אותן מסדר-היום בהצבעה רובונית. הן מפנות את תשומת-לב הציבור לנושאים הנדונים, מגייסות דעת-קהל, מכריחות את הרוב לפעול למען הדבר שהוא הצביע נגדו זה עתה.

זו אחת הסיבות לכך שקונגייט אונייה-בדר גועדה להוציא מידינו דווקא מכשירים אלה. ההצעה הממשלתית באה לתקן את סידרי פינקס הבוחרים, כך שלמעשה יוכל להצביע להבא אדם בן 18 וחודשיים. תמכנו בצעד זה, אך לא הסתפקנו בכך. תבענו להנהיג שיטה טכנית אחרת לגמרי, שתבטיח זכות-בחירה לכל אדם שמלאו לו 18 שנים בדיוק ביום-הבחירות. כן תבענו שוב, בהזדמנות זו:

לתת זכות-בחירה לכל החיילים, גם אם הם מתחת לגיל 18.

להעניק זכות-בחירה לכל הישראלים הנמצאים בחו"ל, כנהוג בארצות-הברית.

לא לתת זכות-בחירה לעולה חדש, אלא אחרי שחי בארץ לפחות שנה או שנתיים, כך שיש לו מושג מינימלי על מה נטושה מערכת הבחירות.

הופעה מיוחדת

במשך כמה דקות דמתה הכנסת — לכנסת ; לביתם של 120 נבחרים, שאינם רובוטים להצבעות מפלגתיות, ושיש להם דעות אישיות.

נכחו קרוב ל-80 חברי-כנסת, וזה עשה את הרושם כאילו עלה האולם על גדותיו. באו אפילו ח"כים נודדים כמו בן-גוריון, נמיר ובקר, שאינם רגילים לכבד את האולם בנוכחותם.

על סדר-היום עמדו הצעות-החוק הפרטיות של פינחס רוזן ובן-פורת לבחירתם האישית של ראשי עיריות. רוב הסיעות נתנו לחבריהן חופש-הצבעה — דבר בלתי-רגיל בהחלט.

יש כמה נימוקים טובים נגד הצעות-החוק. הן עלולות לחזק דיקטטורים מקומיים. מוחות קטנים עלולים לראות בכך צעד לקראת הנהגת בחירות אישיות לכנסת, שהן אסון בתנאי הארץ. אולם הנימוקים בעד הצעות-החוק עולים בהרבה על אלה. הסברנו אותם כבר לפני-כן, בדיון על משרד-הפנים:

... עירייה צריכה, בסך הכל, לטפל במינהל מקומי מובהק — ביוב, ניקוי רחובות, הנדסה וכו'. זהו תפקיד מינהלי — ועל כן אנו תומכים בכל לב בבחירת ראשי-ערים בבחירות אישיות.

לערים דרושים מנהלים טובים, לא נואמים ואידיאולוגים. מוזן מאליו שיש להפריד לחלוטין את בחירתם — גם מבחינת העיתוי — מן הבחירות הנערכות לכנסת.

כאשר באה ההצעה, הכריעו רוב חברי-הכנסת הכרעה אישית. המתח באולם הגיע לשיא. הח"כים טוברו את ראשיהם כוי לראות מי מצביע כיצד — דבר בלתי-רגיל אף הוא, שהרי בדרך כלל אין מה לראות — כל אחד מצביע לפי פקודת מפלגתו.

רוב אנשי מסאיי הצביעו בעד — אך זר הירושלמי הצביע נגד. רוב אנשי אחדות-העבודה — נגד, אך גבי כהן נמנע. רוב הליברלים בעד — אך קלינגהופר נגד. אנשי חרות התפלגו — אך לא לפי הפילוג

הפנימי שני היריבים, בן־אליעזר ותמיר, הצביעו יחד בעד, בגין וברד נגד. כל הדתיים נגד — אך אחדים מהם נמנעו על־ידי יציאה מן האולם. רפ"י ול"ע הצביעו כולם בעד, מפ"ם וכל הקומוניסטים נגד. אבנרי הצביע, כמובן, בעד.**

מובן שלא היתה זו הופעה רגילה. זה לא יקרה, למשל, עת תדון הכנסת בהצעת החוק הפרטית שהגשנו, הקרויה חוק אישור תוקפן של תקנות, תשכ"ו—1966.

לכאורה, היתה הכנסת צריכה להיות מעוניינת בחוק זה, הוא בא להחזיר לח"כים את הפיקוח על חקיקת המשנה. אבל האם באמת ובתמים מעוניינים הח"כים בהצעה הבאה להגביל באופן חמור את יכולתם של השרים לחוקק חוקים כאות נפשם, במסחה של "תקנות"? ! וזה גם לא יקרה עת תדון הכנסת בהצעתנו לפיצוי נזקי בריונות. הגשנו הצעת חוק, שנומקה על־ידינו בחמישה משפטים קצרים: לאחורונה נתרבו בארץ מעשי בריונות. המשטרה מגלה אזלת־יד במציאת האשמים. במרבית המקרים צריך הניזוק לתקן את נזקיו על חשבוננו. המדינה גובה מיסי רכוש, ומתפקידה להבטיח הגנה לבעליו. בהעדר הגנה, חייבת הממשלה לפצות בעל־רכוש על נזקיהם. הצענו:

כל נזק שייגרם על־ידי בריונות, מבלי שנמצא האחראי שייפצה את הנפגע — תשלם הממשלה עצמה את הנזק.

זה לא יקרה מפני שהריונות האמיתית במדינת ישראל אינה נמצאת בכנסת. היא נמצאת ביד "בוסיס" מפלגתיים, המקבלים את כל ההכרעות תוך התמקחות ביניהם. לכנסת לא נותר אלא לתת תשריר חוקי להחלטות אלה.

● לשון הרע

בשבוע האחרון של המושב האחרון של הכנסת החמישית נתקבל חוק לשון הרע בקריאה הסופית. בשבוע האחרון של המושב הראשון של הכנסת השישית דנה הכנסת בתיקונים שהציעה הממשלה להכניס לחוק זה. התיקונים הם קלי־ערך, והם לא ישנו את האופי הדראקוני של החוק. אולם הם הספיקו, כנראה, כדי להרדים את העיתונות. לכן לא נוצרה האווירה הציבורית הדרושה כדי להחריד את הכנסת משלוותה. אדישות מוזרה זו של העיתונות מזכירה את אדישותם במשך החודשים הארוכים בהם דנה הכנסת בחוק לשון הרע המקורי. רק אחרי שכבר נתקבל אותו חוק בקריאה סופית, התעוררה העיתונות. עיתונאים רבים, שכלל לא ידעו עד אז מה נאמר בחוק, החלו מעיינים בו — וגדהמו. כך נוצרה המערכה הציבורית הגדולה של העיתונות.

כיום המצב דומה. עיתונאים רבים לא קראו את הצעת־התיקון, ולכן גידמה להם כי אכן חוסלו החומרות. אולם אם יתקבלו תיקונים אלה בלבד, ושאר החוק יישאר על כנו — תתעורר העיתונות באחד הימים, ותגלה, לתדהמתה, שהיא הלכה לישון עם נמר.

ההבדל העיקרי שבין שני ההיכוחים היה נעוץ, כמובן, בנוכחותו של אבנרי בכנסת. רוב המשתתפים בהיכוח ציינו בפירוש כי החוק היה מכוון במיוחד נגד העולם הזה — ואפילו שר־המשפטים עצמו הודה כי סעיפים מסויימים בחוק אמנם עוררו רושם זה. יושב־ראש הישיבה יצחק נבון, הכיר למעשה במעמדו המיוחד של אבנרי לגבי חוק זה, בכך שלא מנע ממנו לשאת נאום ארוך בהרכב מן הזמן שהוקצה לו. גם ההקשבה היתה בלתי־רגילה. הדברים מופיעים בפרוטוקול של הכנסת כלהלן:

* היה זה לפני הפילוג שחל בחירות.

** ההצעה הועברה לחקירה ולמעשה נקברה שם עד תום תקופת כהונתה של הכנסת השישית.

אורי אבנרי: כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה.

אולי יורשה לי להקדים הערה אישית. כאשר טיפלה הכנסת בפעם האחרונה בחוק לשון הרע, בישיבת־פגרה מיחודת, עמדנו חברי ואני, והפגנו מול הכנסת. ואילו שר־המשפטים, מר דוב יוסף, סיפר כאן עד כמה חשובים כל פסוק וכל נקודה בחוק זה, למען שלום הציבור. אם אני מדבר היום מעל דוכן זה, ואילו מר דוב יוסף אינו נמצא כאן, הרי שתי עובדות אלה גם יחד הן חלק מההתקוממות האינסטינקטיבית של הציבור נגד חוק פסול ונפסד.

הרשות המיידעת והמבקרת

כבוד היושב־ראש, בעומדי על דוכן רם זה, לא רק כחבר־כנסת, אלא הפעם גם כעיתונאי מיקצועי וכעורך־עיתון מיקצועי, איני בא לבקש חסד ולשטח את תחנית העיתונות בפני הכנסת. העיתונות תובעת את זכותה בקומה זקופה ובראש מורם, ביודעה כי תפקידה במדינה חופשית אינו נופל אף מתפקיד הפרלמנט.

רגילים לחלק את רשויות המדינה לשלוש: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת. זוהי חלוקה מיושנת, שהתאימה לימי מונטסקיה, לפני 200 שנה. כיום יש במדינה החופשית רשות רביעית: הרשות המיידעת והמבקרת, צינור האינפורמציה לאזרח החופשי החשוב — העיתונות.

אין זו רק רשות אחת מארבע, בת־חורין ושוות־זכויות. בלעדיה לא תיתכן כלל פעולתן התקינה של שלוש הרשויות האחרות בחברה חופשית.

איך תימנע שרירות הרשות המבצעת, איך תיתכן ביקורת על הרשות המחוקקת וחידוש פניה בבחירות המוניות, איך תיתכן פומביות המשפט ובחינת פניה של הרשות השופטת — ללא עיתונות בת־חורין, יוזמת, תוקפנית, לוחמת, בלתי־תלויה? ואם תשאלו: מי שמך? מי שם את העיתונאי? מי בחר בו — לעומת נבחרי העם בבית זה? הריני עונה: העם הוא הבוחר, יום־יום ושבוע־שבוע.

כעיתונאים, אין אנו נבחרים אחת לארבע שנים, בבחירות שבהם מופעלים מנגנונים עצומים, ומזורקים עשרות מיליונים לירות לרחוב. העיתונאי נבחר ביכולתו לספק אינפורמציה מהימנת. כישרדנו ומידת השפעתו — כרוכה ומותנית אוטומטית בריבוי האזרחים הרוצים לקרוא את דבריו, והמתייחסים אליהם ברצינות. כעורך שבועון אני נבחר מדי שבוע, על־ידי רבבות אזרחים, ליד הקיוסק.

כל הרשויות משולבות זו בזו ועומדות לביקורת הדדית, כשמעל לכולן היתה צריכה לעמוד החוקה. אין העיתונות רוצה לעמוד מחוץ לחוק, אך גם אין היא רוצה שהממשלה תוציא אותה אל מחוץ לחוק.

מה שמתיימר להיות חוק־לשון־הרע, אינו חוק דמוקרטי, המאפשר פעולה תקינה של עיתונות בלתי־תלויה, והמונע הפקרות. חוק זה, ברגע שיופעל ברצינות, יחסל את חופש העיתונות ויפרוץ פתח להפקרות בלתי־מוגבלת, על־ידי סתימת פי הביקורת העיתונאית.

איך הוא עושה זאת? יזומיו ומנסחיו של חוק־לשון־הרע פיתחו שיטה מחוכמת מאין כמות. החוק מורכב מעשרים־ושבעה סעיפים, כמעט כולם חמורים. אבל הצטברות הסעיפים יחד היא יותר מאשר סך־הכל של המרכיבים. התחברות הסעיפים היא ההופכת את החוק למכשיר קטלני.

שדה־מוקשים

אדגים זאת בתמונה מן ההווי הצבאי: מוקש הוא תמיד מכשיר מסוכן. אבל יכול אתה לדרוך על מוקש ולהינצל בפגיעה קלה. לכן טורח חבלן מומחה לזרוע שדה־מוקשים, שבו כל המוקשים

מחזברים יחד, כך שכאשר אתה דורך על מוקש אחד, אתה מפעיל את כולם, ואין לך סיכוי כלשהו למלט את חייך.

זוהי דמותו של חוק זה. הוא מורכב בעיקרו מחמישה מוקשים מחזברים, שכל אחד מהם חמור ומסוכן, ואילו כולם יחד מהווים מלכודת-מוות.

המוקש הראשון: ההגדרה הקיצונית של „לשון הרע“. כמעט כל ביקורת שלילית ובלתי בהגדרה זו. ציור האף העקום של פלוני, תצלום של אלמוני בשעה שהוא אוכל בצורה מסוימת, הגדרת פעילותו הצינית של העסקן פלמוני — כל אלה יכולים „להשפיל אדם בעיני הבריות“ או „לבזות“ אותו, או „לפגוע באדם במישרתו“, כולל „מישרה ציבורית“.

מוקש זה לא היה כל כך נורא, אלמלא צירופו למוקש השני, השולל כל הגנה יעילה מן הנאשם או הנתבע.

המוקש השני: ביטול ההגנה של „אמת דיברתי“. בימי הדיקטטורה הקולוניאלית האנגלית אמנם היתה הגדרת חמורה של דיבה, כמו זו שבחוק לשון הרע, אך ניתן לאדם שיחרור מלא מאחריות ואזרחית, אם הצליח להוכיח בבית-המשפט כי הפירסום היה נכון ואמיתי.

והנה בא חוק לשון הרע ושינה זאת. הוא עדיין דורש הוכחת האמת, אך אין הוא מסתפק בכך. הוא דורש להוכיח משהו, שספק אם הוא ניתן בכלל להוכחה: שהיה בפירסום „עניין לציבור“. דבר זה כולו תלוי בהערכה סובייקטיבית של שופט. ועצם אי-הידיעה של העיתונאי מה תהיה דעתו הסובייקטיבית של השופט, שאינו יודע מי הוא, תרתיע אותו מלפרסם דבר שטובת הציבור מחייבת את פירסומו.

מוקש זה הוא, בעצם, המוקש הקובע. זה המוקד האמיתי של החוק כולו. המוקש השלישי: הרחבת מעגל האחראים ללשון הרע. כאן אפשר להטיל טרור על כל המערכת, מן העורך הראשי ועד המודיע.

בפירסום עיתונאי, הטיל הדיקטטור המנדטורי את האחריות על העורך הראשי, שקיבל על עצמו אחריות זו בתוקף רשיון, שניתן לו אחרי בדיקת כושרו. עתה בא המחוקק ואומר: העורך בשאר אחראי, אך יחד עימו נושאים באחריות פלילית ואזרחית כל עובדי העיתון שעסקו בעניין בכל גילגוליו.

גרוע מזה: החוק מניף את הגרון על אחד היסודות של עיתונות בלתי-תלויה וביקורתית — חסינות המודיע, חסינות מקורות האינפורמציה.

מודיע מביא לי ידיעה, ואני כעורך מסתכן בפירסומה — אני האחראי. עלי היה לבדוק ולאמת. כל סידור אחר הורס את העיתונות החופשית.

המוקש הרביעי: הרחבת מעגל התובעים והמאשימים. כל אדם יכול לתבוע, גייגני שנעלב ממאמר של פלוני, שטען כי אדומי-שער הם בעלי אופי תוקפני...

שומטק: זה לא חל, כמובן, על חברה-הכנסת כ"ץ.

אבנרי: זה נוגע גם לגייגני מה, עליו השלום, שאשתו הבלונית יכולה לתבוע לפי החוק.

גם תל-אביבי, שנעלב ממאמר הקובע שתל-אביב היא מלוכלכת יכול לתבוע.

שרי-המשפטים שפירא: מדוע נחץ להודיע לעם שהגייגנים הם רעים או טובים? זו

תרבות? זה המודד לחופש העיתונות?

אבנרי: כבוד שר-המשפטים, האם אתה סבור שהמחוקק צריך למנוע זאת? אפילו לגבי

דוגמה קיצונית שבקיצוניות שהבאתי, כדי להביא את הדברים עד אבסורד, האם החוק צריך

להתערב?

המוקש החמישי: הגנה קיצונית על התובע והמאשים, תוך שלילת הגנה סבירה מן הנתבע ומן הנאשם.

פומביות המשפט נפגעה ללא תקנה. המכשיר המשפטי העיקרי לחשיפת האמת ולעשיית צדק — חקירת שתי-עורב — צומצם באופן דראסטי.

מה עשתה הממשלה אחרי כל ההבטחות ערב-הבחירות, אחרי כל ההכאה-על-חטא, אחרי שאמרה לציבור: „אשמתי, פשעתי“, אחרי הדחת שר-המשפטים שהיה אחראי לחיקוק זה? מה עושה הממשלה עכשיו?

כולם מכירים את הבדיחה על העז שהכניס הרב לדירה. לא אחזור עליה. כאן אי-אפשר לדבר על עז. כאן הכניס שר-המשפטים דוב יוסף להקה של פילים. ועכשיו בא שר-המשפטים הנוכחי, ומוציא פילון קטן.

אליבא דדוב יוסף, צריך היה לתלות את העיתונות, ולבתר את גופתה לארבעה בתרים. לפי הצעת התיקון, די בהושבתה ההומאנית על כיסא חשמלי. מה מציע התיקון.

הגדרת „לשון הרע“ — נשארה כולה על כנה. כלומר, המוקש הראשון נשאר. שלילת ההגנה של „אמת דיברתי“ — נשארה בעינה. יש רק שינוי קל, ובהחלט בלתי-מהותי, יהיה צורך להוכיח שהיה בפירסום „עניין ציבורי“, תחת ההגדרה הקודמת של „עניין לציבור“, ונמחקה התוספת של „אי-חריגה מעניין לציבור“.

זהו פרט קטן מאד. התוספת היתה בלתי-מהותית. כאשר אתה צריך להוכיח עניין ציבורי, ממילא אתה צריך להוכיח שלא חרגת ממנו. לכן, על-ידי מחיקת פסוק זה, מאומה לא השתנתה.

תמיר: זה היה פיל שלם.

אבנרי: אני רואה שאתה מגן על הממשלה. אולי הממשלה צריכה לשמוח על-כך. אני איני רואה כתפקידי להגן על הממשלה.

תמיר: זה לא היה פיל?

אבנרי: העיקר הוא שבוטלה ההגנה של „אמת דיברתי“. הוסיפו עליה את הצורך להוכיח „עניין ציבורי“ ושלא היתה „חריגה מהעניין הציבורי“. „חריגה מעניין ציבורי“ היא רק קטע של זנב. העיקר הוא שנשאר הצורך להוכיח „עניין ציבורי“, דבר שאינו ניתן להוכחה. **האוזנר:** מדוע?

אבנרי: עיתון — ואני מדבר כאיש המיקצוע — מעבד ביום אלפי עובדות. קח, למשל, עתון-ערב, בו מופיעות אלפי עובדות בגליון של יום אחד. אספקת החומר למכונות הרוטציה נעשית במהירות קדחתנית. העורך חייב לשבת ולשקוד על כל עובדה, לא רק אם היא אמת, אלא גם אם היא יכול להוכיח שהיא אמת, כאשר אינו יכול ואינו רוצה לגלות את מקורות האינפורמציה. העורך צריך לחשוב אם יוכל להוכיח בפני השופט „אמת דיברתי“. מבלי לחשוף את מקורות האינפורמציה. אתה מתאר לך שיוכל, בעבודה קדחתנית זו, לשקול גם אם כל אחת מאלף העובדות של הגליון היא בעלת „עניין ציבורי“?

תמיר: יש דרך להימנע מכך — לעסוק יותר בעניינים ציבוריים, ופחות בעניינים פרטיים. **אבנרי:** „עניין ציבורי“, חברה-הכנסת תמיר, כיצד תגדיר אותו? אינני בטוח לגמרי אם ההגדרה שלך תהא תואמת את ההגדרה שלי, או להיפך. ואינני בטוח גם אילו הגדרה תהיה סימפטית יותר.

זה גותך במיקצת שאתה ואני מתחכמים בינינו, במקום שנתחכם עם מי שצריך להתחכם. אבל אם כבר מתחכמים: במשפט שאתה הופעת בו, אתה שאלת אם פלוני ביקר בכארים ובמסעדה בכפר שמריהו — האם היה לזה „עניין ציבורי“? אתה הצגת במשפט עשרות שאלות.

• הבונה למשפט עמוס בן-גוריון.

האם פלוני ביקר במועדוני-לילה, האם אכל בשר מן השוק השחור? האם שאלות אלה הן בגדר „עניין ציבורי“?

תמיר: (קורא קריאת-ביניים שלא נרשמה בפרוטוקול).

היו"ר י. נבון: חברה-הכנסת תמיר, אני מבקש קריאת-ביניים יותר מצומצמות. חבר-הכנסת אבנרי, אני משחרר אותך מן החובה להשיב.

אבנרי: חברה-הכנסת תמיר, הקשבתי לנואמך בפליאה רבה * אבל קריאות-הביניים שלך מעוררות בי פליאה עוד יותר גדולה. אתה עוד אינך יושב בקואליציה. חכה בסבלנות. אתה כבר היום רוצה לעשות את מלאכתו של שר-המשפטים, שאינני בטוח אם לכו שלם עם החוק הזה.

השוואת השבועונים

לגבי מעגל האחראים, הוכנסו תיקונים קטנים, ולא מהותיים.

רק דבר מהותי אחד שונה — מעמד השבועונים השווה למעמד היומונים, לגבי אחריות המדפיס והמפיץ, ונתבטלה האחריות של „ראש המערכת“ — תפקיד הקיים רק בשבועון המסויים. על כך אני מודה לשר, אך אין זה משנה את גישתי לחוק. אינני מנהל מלחמה בעד שבועון מסויים. אני מנהל מלחמה על עיקרון.

לגבי מעגל הנפגעים חל שינוי קטן — והוא, שבמיקרים מסויימים רק היועץ המשפטי יכול להאשים או להסכים לאישום. מי שסומך על כל היועצים המשפטיים של ישראל, מהיום ועד סוף כל הימים, יכול להסתפק בכך. אני אינני מוכן לסמוך את ידי על היועצים שיהיו, וגם לא על כל היועצים שהיו.

ולאחרונה, לגבי עידוד הגשת התביעות, ולגבי פומביות המשפט, לא חל שום שינוי מהותי. אילו היה לממשלה רצון טוב, אילו באמת רצתה לעמוד — ולו רק פעם אחת — בהבטחתיה, כי אז היתה מקבלת את המלצת ועדת-ויתקון לתיקון סעיף 15, הדן בהגנה של תום-לב. סעיף זה נוגע באופן מיוחד לעיתונות, והוועדה המליצה על שינוי קיצוני, אחרי ששמעה בפרוטרוט את טענות העיתונאים.

אחרי שהסברנו לוועדה ארוכות כיצד פועל עיתון, מה הדרישות המינימליות לגבי פעולתו התקינה, אחרי שלפחה בחשבון במידת-מה את החשיבות הציבורית המכרעת של העיתונות, קבעה כי יזוכה העיתונאי העושה את מעשהו בתום-לב, תוך בדיקה סבירה, ללא רשלנות, והמוכן להתנצל כראוי במיקרה של פגיעה בלתי-נמנעת.

דווקא המלצה מכרעת זו, מצאה הממשלה לנכון לגנוז! התיכחן הוכחה חותכת יותר להעדר תום לבה שלה?

ירשה לי כבוד היושב-ראש להוסיף הערה אחת.

כדי לסלק אי-הבנה ברצוני לומר, ששום עיתונאי — גם לא זה המדבר אליכם עכשיו כחבר-כנסת — שום עיתונאי איננו מבקש ואיננו דורש חסינות לשקר, לפגיעה בלתי-מוצדקת בפרט. אנחנו מעוניינים ורוצים בחוק הנותן הגנה סבירה לפרט בפני הפקרות עיתונאית. אני אומר זאת ללא שום הסתייגות.

אולם מול הדרישה הצודקת הזאת עומד השיקול המכריע של תפקיד העיתונות במדינה.

* ח"כ תמיר, או עדיין איש גח"ל, הדובר היחיד של גח"ל בוויכוח, דיבר על החוק בנימה מתונה ביותר ושיבח את הממשלה על התיקונים. לעומת זאת קבעו שניים מאבותיו של חוק לשון הרע, אונא והאוונר, שאין כמעט שום הבל בין החוק המתוקן והחוק המקורי.

מבחינת תפקידה אין העיתונות דומה לא לאיטליו ולא לבית-חרושת ולא לבית-מלאכה. זהו מוסד הממלא פונקציה מיוחדת.

אני מוכן להרחיק עוד לכת ולהביא כאן דוגמה קיצונית: כל צבא, במדינה מודרנית, לוקח בחשבון שאחוז מסויים של אנשים נפגע באימונים, נפגע בגלל טעות בשיקול-דעת של מפקד ומשלם בחיים. במדינה שקיימת בה תחבורה מוטורית מודרנית, מוכרח להיות אחוז מסויים של תאונות — צריך לפעול למען צימצומן, אבל אי-אפשר לעקור אותן לגמרי. אפילו במערכת שיפוטית מושלמת מוכרח להיות אחוז של טעויות-בשיקול. באותה מידה, רבותי חברי-הכנסת, לא יתכן שהעיתונות, הממלאה תפקיד מכריע בחברה הדמוקרטית, לא תהיה לה הזכות הסבירה לטעות, להיות בלתי-צודקת. במיקרה זה צריך לחייב אותה להתנצל, ולהביא את הנפגע על סיפוקו. אבל אין לנצל את הדרישה הסבירה הזאת כדי ליצור מצב חוקי, המוכרח לחבל בחופש-העיתונות עצמו.

כבוד היושב-ראש, החוק הזה לא הופעל בשנה האחרונה. הוא לא הופעל על-ידי הממשלה, למעשה הוא לא הופעל גם על-ידי הציבור, כי היתה התקוממות ציבורית נגדו, התקוממות אשר הרתיעה מהגשת משפטים. אל יחשוב השר שיש אדישות בציבור לגבי החוק הזה; אל יחשוב שיש אדישות מצד העיתונות לגבי החוק הזה.

אם החוק יופעל ברצינות, תהיה התקוממות ציבורית נגד חומרותיו, כי החומרות האלה חותרות תחת יסודות החברה הדמוקרטית.

עד כאן נאומר של אבנרי. ש-המשפטים הקדיש חלק ניכר מנאום-תשובתו לחיכוך עימו. הוא שלל בהחלט את ההנחה כי העיתונות מהווה רשות במדינה, ולמעשה האשים אותה בכך שהיא מהזה רק קבוצת-לחץ אינטרסנטית. שיא דבריו: אין הבדל בין אדם הקונה עיתון לבין אדם הקונה ארטיק. כלומר: העיתון הוא סחורה ככל סחורה אחרת. העיתונאי דומה לארטיק.

הוא גם הגן בתוקף על הסעיף הדורש מן העיתון להוכיח כי היה בפירסומו „עניין ציבורי“, ולא להסתפק בהוכחת נכונות הדברים.

לכן נטל אבנרי במסגרת של הנמקת הימנעות את רשות-הדיבור בפעם נוספת, ומסר אחרי דברי ש-המשפטים את ההודעה הבאה:

אי-אפשר היה להצביע נגד הצעת-התיקון, מפני שהתיקונים באים לרכך במיקצת חוק, שהוא בעינינו גרוע מאד.

לא יכולנו להצביע בעדה, מפני שעל-ידי הצבעה כזאת היינו נותנים גושפנקה מוסרית לחוק-לשון-הרע, כאילו היינו אומרים שהחוק הקיים, אחרי תיקונים קטנים אלה, הוא בסדר. אולם גם אחרי התיקונים המוצעים נשאר החוק בעינינו חוק בלתי-דמוקרטי. הממשלה לא הגשימה את כל המלצות ועדת-ויתקון, שאף הן לא היו די מרחיקות-לכת. החוק הזה פסול בעינינו גם אחרי התיקון, מפני שלא הוחזרה ההגנה מוחלטת של „אמת דיברתי“.

דבריו של כבוד שר סיברו מאד את האוזן, אבל נסיון החיים של המדינות הדמוקרטיות, של ארצות-הברית, בריטניה ומדינות אחרות, הראה כי כל הגבלה של „אמת דיברתי“, ותהיה הסיבה לכאורה חיובית כאשר תהיה, מוכרחה לפגוע, בסופו של דבר, בחופש-העיתונות. אין — ולא תיתכן כלל — הגבלה של „אמת דיברתי“ שלא תיפגע בחופש-העיתונות.

העיתונות היא ראי המדינה. אם התמונה איננה מוצאת חן בעיניכם, תקנו את המדינה — אך אל תשברו את הראי!

● מהותו של מישטר

יותר אולי מכל נושא אחר משמשת פרשת רדינג ד', בבואה נאמנה לדמותו של המישטר הקיים בארץ. היא מקפלת בתוכה את כל התכונות של המישטר עצמו:

- א. השלטון המוחלט של קבוצות הלחץ;
- ב. שיתוף הפעולה בין קבוצות הלחץ, המיוצגות ע"י המפלגות למיניהן;
- ג. ההתעלמות הגמורה של קבוצות הלחץ מדעת הקהל;
- ד. אפסות ההליכים הפרלמנטריים;
- ה. חוסר הדמוקרטיה בתוך המפלגות עצמן.

משהובא חוק רדינג ד' לאישורה המזורז של הכנסת, ניהלנו אנו את עיקר המאבק נגד הממשלה בנושא זה, הסברנו כי חוק מעין זה מתקבל אצלנו רק עקב פגמיו הבולטים של המישטר, והזהרנו את הכנסת מפני ההתעלמות המוחלטת שגילתה בפרשת רדינג ד' מדעת הקהל:

בכל הפרשה הזאת ראינו דוגמה מאלפת לדבר שאין לו כינוי אחר מאשר לוחמה פסיכולוגית נגד הציבור הישראלי. אנשים שלמדו את תורת הלוחמה הפסיכולוגית, כמוני, יכולים רק להתפעל מכשרונתה של הממשלה, ומכשרונתו של ראש-הממשלה, בפרשה זו.

איזה טכסיסים של הסחה, הטעייה, דחייה, התשה, לא הופעלו בפרשת "רדינג" ד'! איזה מסך עשן של טכסיסים, סיסמות-שקר והבטחות כוזבות!

הזומנו מומחים. האחד לא היה בסדר בעיני הממשלה. הזומן מומחה שני, הזומן מומחה שלישי, הזומן מומחה רביעי, הזומן מומחה חמישי, עד שלבסוף נמצא אותו מומחה ספורן — ומחמת כבוד הכנסת לא אנדיר את אופיו מעל הבמה הזאת! — שהיה מוכן לחתום בשתי ידיים על מה שהממשלה החליטה מראש, ללא התחשבות בבטחון, בבריאות, באסתטיקה.

על שר הבריאות להתפטר!

בכל מישטר דמוקרטי אחר היה שר-הבריאות מתפטר אתמול.

אני מוכרח לומר שאי-התפטרותו של שר-הבריאות בגלל פרשה זו, הנוגעת לאחריותו לא כאיש מפלגה, אלא לאחריותו כלפי הציבור ותפקידו כשר-הבריאות — או אי-התפטרותם של שר-הבריאות ושל ראש עיריית תל-אביב הם דברים חמורים לא פחות מכל שאר השערוריות של פרשה זו.

מונחת לפני חוות-הדעת הסודית של מומחי משרד-הבריאות על הדין-חשבון של המומחים ספורן וסמית, בנוגע להקמת תחנת רדינג ד' בתל-אביב. נאמר בה: "לסיכום נותר לומר, שמאחר והצעות-הפיתרון של ספורן-סמית מבוססות על נתונים לא מדויקים, על פתרונות לא מוכחים, על התעלמות מחומרתם של מצבים מטאורולוגיים קריטיים, הרי אין בדו"ח שלהם שום נימוק היכול לשנות את עמדת משרד-הבריאות מכפי שהיתה לאחר דו"ח שטרן, מק-קורמיק ובראסר. לכן, מבחינת הדאגה לבריאות הציבור, מתנגד משרד-הבריאות להקמת התחנות בתל-אביב".

"לא מדויקים", "לא מוכחים", "מצבים קריטיים" — ולאחר זאת שר-הבריאות עומד על הבמה הזאת ומתלוצץ כאילו לא קרה דבר, כאילו לא מוטלת עליו שום אחריות! אין עליו להסיק מסקנות, והכל ממשיך כאילו לא קרה דבר, ומזכירת הממשלה — בתור כעין תשלום לשר-הבריאות — רק מודיעה כי שר-הבריאות התנגד בממשלה להקמת התחנה בתל-אביב.

כבוד היושב-ראש, על-ידי התעלמותה המוחלטת מדעת-הקהל המגובשת, על-ידי הטכסיסים והתתבולות, שבהם היא מסכלת את ההליכים הפרלמנטריים הסדירים בפרשה זו, דוחפת הממ-

שלה את הציבור, בסופו של דבר, לדרכים של פעולה ישירה, פעולות לחימה שכולנו היינו רוצים למנען.

מס המפלגות

התעלמות מוחלטת מדעת הקהל גילו הכנסת והממשלה שעה שהחליטו לממן את המפלגות על-חשבון משלם המיסים.

תחילה הוכנס תיקון ל, חוק הגנת השכר, אשר איפשר למפלגות ההסתדרות לממן את צורכיהן, ולהפוך את הניכוי החלונטרי כביכול ממשכורות העובדים למס כפיה.

גם בנושא זה ניהלנו את עיקר המאבק:

...במיסגרת חוק זה קורים ברגע זה בארץ דברים שהם בגדר הפרה זדונית של החוק, מבלי ששרי-העבודה וקופא אצבע כדי למנוע זאת.

בעת הדיון בהצעת החוק גינה אותנו השר אלמוגי על כי העלינו את החשד שאפשר לאיים על עובדים, כאילו יש כוונה לסחוט באופן בלתי חוקי את המס ולהפכה למס כפיה.

והנה מה קורה: היום קיבלתי מכתב מחיפה בו נאמר: «כל אחד שמילא טופס סירוב קיבל מכתב אישי ממועצת העובדים של מפעלו, בזה הלשון: אתה הינך ברשימת המעטים אשר משום מה החליטו לסרב לשלם את המס המפלגתי. מחובתנו, כנציגי ציבור העובדים וכנציגי ההסתדרות במקום, להעיר את תשומת ליבך לעובדה, שהמס המפלגתי נגבה על-פי החלטת ההסתדרות הכללית, והיא חלה על כל חברי ההסתדרות».

לא כך נאמר בחוק, לא כך נאמר על-ידכם, כאשר התוכחנו על חוק זה בכנסת. מכתב זה נועד ליצור רושם כוזב, כאילו המס הוא מס-חובה.

לא הסתפקו במתיחת ביקורת. הגשנו הצעת חוק פרטית אשר כללה שני סעיפים בלבד, בזה הלשון:

1. טפסי התנגדות: הודעה בכתב (על הסירוב לשלם את מס-המפלגות) תוכל להינתן למעביד בכל דרך שהיא, להקלת משלוח ההודעה יספק משרד-העבודה, ביוזמתו, לכל מעביד טפסי-התנגדות מתאימים.

כל מעביד יהיה חייב לספק לעובדו טופס-התנגדות, בטרם ינכה ממנו את התוספת הנוונה.

2. איסור הפעלת לחץ: כל אדם המפעיל לחץ מכל סוג על עובד, עקב סירוב העובד להסכים לניכוי, דינו — קנס עשרת אלפים לירות, או מאסר חודש אחד, על כל מיקרה של הפעלת לחץ.

מובן שהצעת חוק זו לא נתקבלה. טענתו העיקרית של השר אלמוגי לעומתנו היתה כי גושא זה נוגע להסתדרות, ואינו שייך כלל למליאת הכנסת.

מימון הבחירות לכנסת השביעית

הדיונים שנערכו בכנסת על מס-הכפיה בהסתדרות קדמו לסערה שעוררנו במליאה, עת הגיע שם לדיון חוק מימון המפלגות.

הצעת חוק זו, שנפסלה לאחר מכן בחלקה עליידי ביהמ"ש העליון, משקפת את אופי המימסד בארץ, יותר מכל חוק שבא אי-פעם לכנסת השישית, שכן המימסד בישראל מבוסס על פדראציה של עסקני מפלגות; על קארטל בין בוסים מפלגתיים. חוק המימון בא להנציח שלטון בוסים אלה.

מאז יומנו הראשון בכנסת השישית, עמדנו על הברית הבלתי-יקדושה בין מפא"י וגח"ל, בדמותם של חברי הכנסת אונייה וברד. ברית זו, שקדמה בהרבה לליכוד הלאומי היא אגודה לשמירה הדדית ולחלוקת השלל — החל בהקצבות, וכלה בנסיעות לחו"ל.

חוק זה נועד, כאמור, להביא להקפאת המימסד כפי שהוא. נקבע בו, שהמפלגה הגדולה תקבל סכום לאין שעור גדול יותר מכל כוח צבורי חדש. רשימה חדשה לגמרי לא היתה צריכה — על פי הנוסח הראשוני,

שנפסל ע"י ביהמ"ש העליון, — לקבל שום הקצבה, ואילו רשימה חדשה יחסית, הקיימת כבר בכנסת, תקבל על-פיו הקצבה שהיא עלובה ביחס להקצבה הניתנת למפלגות המימסד.

כלומר, יוזמי החוק חפצו לא רק להקפיא את המימסד הקיים אלא גם את יחסי הכוחות בין המפלגות הקיימות בתוך הכנסת השישית, ומכאן כמובן הקביעה כי המפלגות הקיימות תקבלנה את הקצבתן לא לפי תוצאות הבחירות לכנסת השביעית, אלא לפי כוחן בכנסת השישית.

על חוק המימון בכל גלגוליו נשאנו מספר רב של נאומים; להלן קטעים מתוך אחד הנאומים:
 לשורת השערוריות המלוות חיקוק זה מראשיתו, מתכוונן רוב הכנסת להוסיף היום שערוריה נוספת. חוק זה הולד בברית-אהבים בלתי-טהורה בין המערך וגח"ל, אותו זוג אשר צאצאיו פזורים לאורך כל דרכה של הכנסת השישית.

היה מגוי וגמור עם הנוג הזה, מן הרגע הראשון, לדרוס כל מושג של שיוויון דמוקראטי בחיקוק זה. לא נעשה אפילו נסיון לאחו את עיני הציבור, כאילו התכוונו לאפשר בבחירות את הופעתם של כוחות בעלי סיכויים שווים.

נאמר כאן בשרירות ובגסות: מנגנון גדול ודורסני יהיה מצוייד באמצעים כדי להטיל את חתינו על המוני בוחרים מקריית-שמונה ועד דימונה; ואילו גוף צעיר ורענן, המטיף לרעיונות חדשים, יוגבל באמצעיו עד כי לא יוכל כלל להגיע להמוני הבוחרים.

יוסף סרלין: יש לך אפשרות לעזוב את הכנסת ולעשות רשימה חדשה.

אורי אבנרי: זאת באמת חכמה גדולה.

לכן קמתי מן הרגע הראשון נגד חיקוק שרירותי זה. בדיון הטרומי היתה סיעתי היחידה שתבעה להסיר את הצעת-החוק מסדר-היום. הייתי אז יחידי שהצביע נגדה. אמרתי אז, ביום ה-18 בדצמבר 1968:

„אין אנו מתנגדים עקרונית לרעיון של מימון ממלכתי של מערכת-בחירות, בתנאי שיתבסס על שלושה: על הנקיין, על החיסכון ועל השיוויון. אך הצעה זו אין בה לא זה, לא זה ולא זה.“
 כבר אז שמנו את האצבע על מוקד העיוות והסילוף של ההצעה, לאמור: „מדוע צריכות לקבוע התוצאות של הבחירות האחרונות, ולא התוצאות של הבחירות שאותן בא החוק לממן?“

אף ח"כ אחד לא הצביע בעד!

חזרנו על כך בקריאה הראשונה, כאשר הייתי חבר-הכנסת היחידי — (מלבד אחד, שלמה כהן-צידון, שלא הוקצבה לו אז אף פרוטה אחת) — שהצביע נגד הצעת-החוק. הצענו אז שורה ארוכה של הסתייגויות, שהעיקרית בהן היתה זו: „לכל מפלגה יוקצה מאוצר המדינה למימון הוצאות הבחירות סך של עשר לירות לכל בוחר אשר יצביע בעדה.“
 „על חשבון ההקצבה המגיעה לה תקבל כל מפלגה סך של חמש לירות בעד כל בוחר אשר הצביע בעדה לכנסת השישית. היתרה המגיעה למפלגה תשולם לאחר יום הבחירות, בהתאם להוראות חוק זה.“

„מפלגה אשר אין לה נציגים בכנסת השישית, ואשר מועמדיה ייבחרו לכנסת השביעית, תקבל את ההקצבה המגיעה לה מאוצר המדינה מייד לאחר פירסום תוצאות הבחירות לכנסת השביעית.“

אף חבר-כנסת אחד לא הצביע בעד הסתייגות זו מלבדי.

סגן ראש-הממשלה, אלון: גם הם לא. המרכז החופשי?

אורי אבנרי: גם הם לא. הסתייגותי היתה היחידה שלקחה בחשבון את תוצאות הבחירות הבאות ורק אני הצבעתי בעדה.

ברור לכולכם כי קבלת ההסתייגות הזאת היתה הופכת חיקוק מעוות זה לחוק של טוהר ושיזיון.

מה מביאה לנו הקואליציה תחת זאת היום?

לא תיקון העוול, לא שינוי המעוות, לא חיסול אי-השיזיון, לא הבטחת סיכויים הוגנים לכל — אלא תכסיס של יציאה-ידי-חובה כלפי החלטה של בית-המשפט, ולמעשה בעיטה בבית-המשפט.

בית-המשפט — וזה הדבר המרכזי שרוב הנואמים רצו להעלים אותו כאן — בית-המשפט כלל לא יכול היה להתעמק בחוק כולו. הרי לא נשחחו לפניו כל הטענות נגד החוק, ובעיקר לא הטענה שלנו.

אם יפרוש דיין

האבסורד המהותי שבהצעה זו מתגלה באפשרות הבאה, וכולכם יודעים, רבותי, שהיא מאוד-מאוד מעשית:

נניח שמשנה דיין יפרוש מחר מהמערך, ויקים רשימה משלו לכנסת. נניח שיזכה ב-25 מנדטים, אשר מהם 15 יירדו מהמערך ו-10 מגח"ל ומהמרכז החופשי. לפי הצעתה של הממשלה יצטרך משלם-המיסים הישראלי לשלם פעמיים בשביל כל מנדט שיפסיד המערך וגח"ל, ושלוש פעמים בשביל כל מנדט שיפסיד המרכז החופשי.* שלוש פעמים!

היו"ר דבורה נצר: אני חוששת שאין לך זמן לעשות את החשבונות האלה. מוטב — במקום אחר ובפעם אחרת.

אורי אבנרי: גמרתי עם החשבונות.

יוסף סרלין: (קורא קריאת ביניים).

היו"ר דבורה נצר: חבר-הכנסת סרלין, חבר-הכנסת אבנרי צריך לסיים את דבריו.

יוסף סרלין: אם כך — טוב.

סגן ראש-הממשלה אלון: לצערך הרב — המערך לא יתפלג.

יש רק דרך אחת למנוע התעללות זו בצדק, במוסר הציבורי ובפרי-עמלו של משלם-המיסים. דרך זאת היא קבלת ההסתייגות שהגשנו לחוק בשעתו, ושאנחנו חוזרים עליה עכשיו: לממן את הבחירות הבאות אך ורק לפי תוצאות הבחירות הבאות, לגבי רשימות חדשות וישנות כאחד, ישלם אוצר המדינה 10 לירות לכל קול, או 120 אלף לירות לכל נבחר, כדי שהבוחר עצמו יקבע לאן ילך כספו.

* לפי החוק, מקבלים גם גח"ל וגם המרכז החופשי תשלום מלא עבור המנדטים שיררו מגח"ל עם פרישת המרכז החופשי.

עתם יום של חול

הכנסת רחוקה מן המציאות היומיומית במדינה, ומבעיות אורחי המדינה. כתוצאה מכך עשתה הכנסת השישית מעט מאד במה שנוגע לחיי האזרחים. עיקר תפקידה היה לתת גושפנקה אוטומטית למעשי הממשלה. הח"כים כמעט ואינם מעלים לכלל דיון את הבעיות הקטנות כביכול, המציקות לאזרח, ומובן שאינם מסייעים במאומה לפתרון בעיות אלה.

למעשה מגותקת הכנסת מן הרחוב, והמישכן החדש מגביר את ההרגשה, כי הכנסת נמצאת כאילו על פני כוכב לכת אחר. נושאים כמו הסדרים בשפת הים, השחיתות בספורט, הסעת חיילים טרמפיסטים, סידרי תחבורה — אינם נמצאים בתחום התעניינותו של הח"כ הרגיל והטיפוסי.

נסינו להעלות לדיון דחוקא „בעיות קטנות“ מסוג זה ובמידה לא מעטה גרמנו בכך לחידוש עניין הציבור והנוער בכנסת. מובן שמיד ניתקלנו במחסום: ללא כל הסחאה עשתה הכנסת מעשה חסר תקרים. הוכנס שינוי לתקנון הכנסת כדי לסגוע ביעילות עבודתנו ולמנוע מסיעתנו ליוזם דיון בבעיות יומיומיות, שבגללן נפלו ונופלות במדינות אחרות, גדולות חתיקות, ממשלות.

אצלנו לא הסרידו בעיות אלה את הממשלה; האם העלאת מחירי החשמל והטלפון עלולה לסכן אצלנו יום ממשלה כלשהי? האם בגלל דבר „כה טפשי“ יביעו הח"כים אי-אמון בממשלה זו או אחרת? אלה הם דברים של כל יום, אבל הכנסת אינה עוסקת בכך.

● ענף הספורט

במשך שנים התעלם בית המחוקקים הישראלי מן המונח „ספורט“. לח"כים לא היה חשוב כלל כי הספורט על ענפיו השונים מעורר עניין רב בציבור. כמה ח"כים ביקרו אירעם בתחרות כדורגל? אלא שבכל זאת זו משהו בכנסת השישית: הצענו לקיים דיון על ליקויים בענף הספורט ופיקוח ממשלתי על אגודות הספורט. תבענו מהכנסת לקבל חוק המגדיר „מכירת“ משחקים בכדורגל כמעשה פלילי ובמקביל הצענו להקים מיניסטריון לספורט. הדעה כי רק מיניסטריון לענייני ספורט עשוי להעמיד את הספורט הישראלי על רגליו ולהציעו קדימה, רוחת זה שנים בקרב אוהדי הספורט למיניהם. הללו טוענים כי הטיבנה הקיים, לפיו שולטים גושים מיפלגתיים על החיים הספורטיביים, הוא אסון לספורט הישראלי.

מובן שמעולם לא הועלה הרעיון בכנסת כלשהי: אגודות הספורט, בלחץ המפלגות השולטות באגודות אלה, אינן ששות להעביר את ההגמוניה בשדה הספורט לידי גורם ממלכתי ובכך לחתר על כוח פוליטי עצום. עסקני הספורט אינם מוכנים לחתר על עמדותיהם בקלות. הספורט הוא גם פתח להתקדמות בסולם החברתי והמעמדי, ומצויים עסקנים בענף זה שעסקנותם העניקה להם טובות הנאה למכביר בשטחים רחוקים מן הספורט. משום כך יש בספורט הישראלי שחיתות כה רבה; זו גם אחת הסיבות העיקריות ל„עיסקות הספורט“, ולמה שמכונה מכירה וקניה של מישחקים. המעניקים הסכומים הגדולים המשתלמים בעד העברת שחקנים מאגודה

לאגודה, המשכורות הנפוחות, הניתנות לכוכבי הקבוצות מתחת לשולחן — כל אלה יצרו אנרכיה והפכו את ענף הספורט לגיוגל. יזמנו דיון על מנת לחולל מהפיכה. וכך, כשבוועיים בלבד לאחר הפתיחה החגיגית של הכנסת השישית, נערך ביוזמתנו דיון בשאלה נכבדה זו: אני בא היום לבית זה לשמש פה לקריאת-הכאב של הספורט הישראלי, התופס מקום קטן מאוד בדיוני הכנסת, בעוד הוא תופס מקום רב מאוד בחייהם של מאות אלפי אורחים בני כל הגילים, ובעיקר הצעירים.

הספורט אינו בידור, ואינו עניין שבמותרות. לציבור עצום זה הוא חלק מתוכן חייו. הקשיבו נא לצהלת השמחה והגאווה הבוקעת ממכשירי-הרדיו, כאשר הנבחרת הלאומית משיגה נצחון על יריב במשחק בינארצי. הביטורנא בהבעת הדיכאון והאבל על מאות אלפי פנים, כאשר שמה של מדינת-ישראל בוייש במפלה בינלאומית. רבבות נוהרים לכל מישחק חשוב בכדורגל. מאות-אלפים מקשיבים לשידור חי ממיגרש התחרות. שידורים אלה גורמים כמעט להפסקת כל פעילות ברחבי הארץ. מוקדש להם הרבה יותר זמן, והם מושכים הרבה יותר מאזינים, מאשר אפילו השידורים על דיוני הבית הנכבד הזה. ואילו מעל דפי העתונות אין דיוני הכנסת יכולים להתחרות בעמודים המוקדשים לספורט. והנה, חברי-הכנסת, זירה חשובה זו של החיים הלאומיים מופקרת לעזובה. היא משמשת מבחינה שלילית ביותר, בבואה נאמנה למישטר הקיים בארץ.

קומץ אגודות מפגתיות שולט בה שלטון מוחלט. עסקנים מדרגה נמוכה עושים בה כבתוך שלהם. ריח עכור של שחיתות נודף ממנה. הסימפטום המדאיג ביותר של מחלה זו הוא נגע המישחקים המכורים. זוהי תופעה הידועה לכל ספורטאי.

שתי קבוצות מתייצבות לתחרות, ותחת להיאבק בלב תם ובורוע (או רגל) נטויה על הנצחון, ברוח ספורטיבית, סודר ביניהן מראש מי ינצח.

בספטמבר השנה הגיש היועץ המשפטי של ההתאחדות הישראלית לכדורגל, עורך-הדין צבי יפה, לוועדה למניעת שחיתות שליד ההתאחדות, גליון אישום בדבר חוסר הכשרות של ארבעה מישחקים. לא אפרט אותם כאן, כדי לא לבייש את הקבוצות.

בלש פרטי תל-אביבי הקליט את הודאותיהם של שחקנים, שיש בהן כדי להוכיח זיופים בכמה וכמה מישחקים, ביניהם מישחקים חשובים, שגם אותם לא אוכיר כאן. הוא תבע שלושת אלפים לירות תמורת ההקלטה, אך ההתאחדות הודיעה שאין לה הסכום הדרוש, והעניין כולו נגנו. זהו רק קטע קטנטן מעולם הזיופים והמכירות בשטח הכדורגל, הנוגע לכל האגודות. תופעה זו מחפירה שבעתיים, מפני שאין מקורה אפילו בפטריוטיזם אגודתי מוגזם ופסול. מקורה בשחיתות כספית פשוטה.

הספורט הוא ביוזם גדול. מישחק בינלאומי מכניס למארגנו כ-300 אלף לירות. מישחק בין קבוצות ישראליות בליגה הלאומית יכול להכניס כ-50 אלף לירות. על כסף זה אין פיקוח של ממש, ולא פעם גילינו גם שחיתויות בולטות במיסחר שחור בכרטיסים למופע-ספורט.

על כן מעוניינת כל אגודה, מבחינה כספית טהורה (או בלתי-טהורה), שקבוצותיה לא תדרגה לליגות הנמוכות, בהן אין המיגרשים רצופים בשטרות-כסף. כאשר מאיימת על קבוצה מסויימת, אחרי שרשרת הפסדים, הסכנה של ירידה מן הליגה הגבוהה לליגה הנמוכה, נמנעת התחרות ההוגנת, ומוסכם מראש שהקבוצה המפסידה תזכה במישחק הגורלי.

כאשר באותו משחק מתחרות שתי קבוצות השייכות לאותה אגודה, מסוכם הדבר באורח פנימי, בלי צורך בשוחד. כאשר מתחרות קבוצות השייכות לאגודות שונות, נמכר המשחק בכסף. השוחד ניתן לאגודה המסכימה להפסיד, ולעיתים אף לשחקנים בודדים הפועלים לטובת עצמם.

תופעה זו גורמת לאבדן האמונה בטוהר הספורט. היא מסוכנת, מפני שהיא מפיצה סביבה ריקבון מוסרי וציניזם בלב חובבי הספורט, שרובם משתייכים דווקא לגיל בו יש חשיבות גורלית לחינוך לערכים של טוהר, הגינות ויושר. השחיתות, הציניזם והאינטרסנטיות המפלגתית הרסו גם ענפים שהיו, לא מכבר, פאר הספורט הישראלי.

דווקא בכדורסל, למשל, האירה ההצלחה פנים למדינתנו. שחקני ישראל הגיעו למקום השישי באליפות אירופה, שהתקיימה במוסקבה. אלא שכאן, בארץ, הכשילו העסקנים את הקבוצות. הליגה לכדורסל התפוצצה, בעיקבות האשמות גלויות על מכירת מישחקים, והרמה על המיגרש ירדה פלאים.

טפילים המוצצים דם

יש לעניין זה גם השלכה בריאותית ובטחונת. הספורט מהווה המרצה מכרעת לפיתוח הכושר הגופני של הנוער בכללו. והנה, לא זו בלבד שהספורט הישראלי מפגר ברמת הישגיו אחרי הספורט העולמי בעשר או בעשרים שנה, אלא שגם הרמה הגופנית הכללית של הנוער מדאיגה ביותר.

בשנת 1963 נערך בישראל, לפי הזמנת משרד החינוך והתרבות, מחקר על הכושר הגופני של הנוער. ערך את המחקר פרופסור אמריקני בשם אסלינגר. הוא הושלם תוך חצי שנה, אך לא פורסם עד היום. השמועה אומרת כי המחקר הוכיח שהכושר הגופני של הנוער הישראלי הוא מן הירודים בעולם המפותח, ואשמח לשמוע פרטים על כך מפי סגן שר החינוך. על התופעות הבולטות של שחיתות אפשר להתגבר בדרך פשוטה לגמרי.

ייקבע נא כי מכירת מישחק וסיכום תוצאותיו מראש מהווים הונאה במובן הפלילי. הדבר יאפשר למשטרה לחקור עבירות אלה באמצעות המכשירים הממלכתיים, ואז קל יהיה להתגבר עליהן ולחסלן.

הו, כמוכן, רק פתרון חלקי. דרוש פתרון כולל יותר ויעיל יותר, והייתי רוצה להעלותו כאן דווקא עכשיו, בטרם תיכון ממשלה.

ברבות מן המדינות המתקונות קיים מיניסטרוון מיוחד לענייני-ספורט. איני נמנה עם התמימים, המאמינים כי הקמת מיניסטרוון פותרת כל בעיה. אך דווקא בשטח מסויים זה נראה לי כי הדבר דרוש. צירוף הספורט לשטח החינוך והתרבות הוא אדמיניסטרטיבי ושרירותי, ואינו עולה יפה.

הספורט מחייב גישה משלו, מנטליות משלו, ואלה אינם מצויים — עם כל הכבוד — בין כתלי המשרד המכובד, האחראי לו כיום מבחינה טכנית.

אני מבקש את הכנסת להתמסר בכל כובד-הראש לבעיות הספורט הישראלי.

היא תזכה בכך להכרת תודה מצד מאות אלפי חובבי-ספורט, שזוהי תקוותם האחרונה להצלת גופו של הספורט מידי הטפילים המוצצים את דם תמציתו.

בעת הדיון ערכה הכנסת הפגנה נגד הספורט.

רגע לפני הדיון, המה האולם מרוב ח"כים. כשמונים חברי-כנסת מכל הסיעות הקשיבו בדריכות לוויכות הקולני על עבודת-השבת בנמלא-אשדוד ועל עברו הנאצי של הדיפלומט אלכסנדר טרק.

כשהכריז היושב-ראש: הצעה לסדר-היום מס' 26 — ליקויים בענף הספורט ופיקוח ממשלתי על אגודות הספורט, קמו למעלה משישים חברי-כנסת על רגליהם, ויצאו במאורגן מן האולם.

ביניהם: רוב חברי ועדת-החינוך והתרבות, האחראית מטעם הכנסת על שטח זה, וכמעט כל חברי המערך ויח"ל.

באלום הכמעט-ריק נותרו ח"כים בודדים. בממוצע: אחד מכל סיעה. אברהם טיאר נותר כנציג יחיד של חרות, בעלת בית-ר, וצבי צימרמן כח"כ יחיד של הליברלים, בעלי מכבי. ממפא"י, בעלת הפועל, נותרו רק שני ח"כים.

הקמת מיניסטרוון לספורט

בתום הדיון במליאה, החליטה הכנסת להעביר את המשך הדיון לתעדת החינוך והתרבות של הכנסת. לדיון זה התכוננו ביסודיות רבה. התייעצנו עם החוקרים שטיפלו בפרשות-שחיתות שונות ועם מומחים אחרים. הודות לכך יכול היה אבנרי לפתוח את הדיון בהצאה תמציתית של 45 דקות, בה הסביר בפרוטרוט איך נמכר מישחק, כמה מישחקים נמכרים, מה גורם לכך ומה הם ממדי הנגע. הוכחנו, בין השאר, כי מחמישה עד עשרה מיליון ל"י מתגלגלים בכל שנה במיגרשי הכדורגל — מבלי שיהיה על כך פיקוח אמיתי, ומבלי שלשחקנים עצמם יגיע משהו זולת פירוורים.

הפתרונות שהצענו לתעדה:

באופן אלטרנטיבי: יצירת רשות-ספורט ממלכתית יעילה, שתפזר את התאחדות-הספורט והתאחדות-הכדורגל, ותקבל לידה את סמכויותיהן ותפקידיהן.

כהצעת מינימום: הטלת פיקוח חמור של רשות-הספורט על ההתאחדויות והאגודות; מינוי מבקר מטעם הרשות שיפקח על כל החשבונות של כל האגודות; הוצאת הכרטיסים לכל המישחקים החשובים על-ידי הרשות עצמה; תוך פיקוח חמור על מכירתם, למניעת שוק שחור ועסקירמאות.

חקיקת תיקון לחוק הפלילי, שיהפוך מכירת מישחק לעבירה פלילית — הן בבחינת הונאת קוני-הכרטיסים, הן בבחינת שוחד.

ביורר הצורך להפוך את הכדורגל מענף חובבני-כביכול לענף מקצועני או חצי-מקצועני, תוך הבטחת זכויות השחקנים באופן גלוי וסדיר.

נציגי רשות-הספורט, שנכחו בדיון, לא סתרו אף אחת מטענותינו. מתוך תשובותיהם הסתבר כי התאחדות הכדורגל מוכנה להיכנע לדרישה לתיקון החוק הפלילי — וזאת כדי להציל את עצמה משאר ההצעות. היא רוצה למנוע בעיקר פיקוח ממלכתי אמיתי על הכדורגל, בו שולטים כיום עסקנים מפלגתיים ומגלגלים סכומי-ענק להנאתם הפרטית והמפלגתית.

לאחר מכן ניבחרה על-ידי ועדת החינוך ועדת מישנה. בגלל המפתח המפלגתי, נגרם כאן אבסורד: לא צורפנו לתעדת המישנה, למרות שהוקמה כדי לדון בהצעות ובהאשמות שלנו.

ועדה זו קיימה דיונים ממושכים ולבסוף הניחה על שולחן הכנסת שורה ארוכה של המלצות לתיקון המצב. למשל: לשנות את החוק הפלילי; למנות מנהל לא פוליטי להתאחדות הכדורגל; להנהיג ביקורת על ספרי ההתאחדות; לקבוע בתקנון אחיד ומחייב מה מגיע לספורטאים.

אף החלטה אחת מכל אלה לא בוצעה. התאחדות-הכדורגל כלל לא טרחה לדון בהן, כשם שהפרה בפירוש את המלצות הועדה שלא ל"הקפיא" את הליגות.

לכנסת לא היה איכפת. לא היה איכפת לה, שהתאחדות הכדורגל המורכבת מעסקני המפלגות, יורקת בפניה.

מליאת הכנסת לא העניקה, "דחיפות" להצעתנו לדון במליאת הכנסת בהקפאת הליגות.

מסופקני אם הבינו חברי הנשיאות למה התכוננו כשדיברנו על "הקפאת" הליגות.

חאראקה של נאומים

הציתוק המוחלט מן הרחוב הופגן בדיון הכללי על מה שנקרא רישמית "תופעות שליליות בהתנהגות בני-נוער (התופעות בפרברים)".

* היה זה בטרם פרש מגח"ל.

עצם לידתו של דיון זה היה בלתי־רצוני. שישה חברי־כנסת הגישו בשעתו הצעות־לסדר־היום בקשר עם החאראקות בשכונת־התקווה. כולם דיברו, סגן־השר ענה ארוכות. כל זה כדי להחליט, בסופו של דבר, לקיים דיון כללי במליאה.

פאשר הגיע תור היינן הכללי, היתה המליאה כמעט ריקה. בזה אחר זה עלו דוברי הסיעות. כל אחד נאם בנוסח "הפיל והשאלה היהודית" — אלא שלכל אחד היה פיל משלו. זה דיבר על הדת, זה על תנועות־תנוער החלוציות, זה על המהפכה הקומוניסטית, וכר וכר.

תחילה היה עם לבנו להקריש את דברינו בחיכוך זה לניתוח ענייני של בעיית כנופיות־הנוער והדרכים להילחם בה. אך נוכחנו לדעת כי במסגרת דיון זה אין מקום לכך — כי הוא הפך כולו לחיכוך טפל על השקפות־עולם. החלטנו, אפוא, לדבר על השקפות־עולם — ועל פשיטות־הרגל שלהן.

בפתיחת דברינו, היתה הכנסת כמעט ריקה. אך קריאות־הביניים הסוערות, שזכינו להן, משכו אולם, בהדרגה, את יושבי המנוון. בפרוטוקול הרישמי של הכנסת, בו לא נרשמו כל קריאות־הביניים הנרגזות, נראים הדברים כך:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, פרוטוקול נחמד.

אני אומר זאת, כי יש בכנסת תופעות שעדיין לא התרגלתי אליהן. עדיין לא התרגלתי לכך שהכנסת דנה במשהו, ומחליטה ברוב קולות שלא להעביר אותו לדיון בוועדה, אלא לקיים דווקא דיון במליאה — והנה אתם רואים איך נראית המליאה כאשר הנושא עולה על סדר־יומה. ישנן סיעות שלמות הנעדרות כרגע מן האולם, סיעות שהצביעו בעד קיום הדיון במליאת הכנסת. לא נוכח כאן איש מסיעת גח"ל...

עוזיאל : יש.

אבנרי : רבכון, יש אחד מסיעת גח"ל. אין איש מסיעת מפ"ם.

נבון : תגיד מילה טובה על רפ"י.

אבנרי : יש לציין את סיעת רפ"י, הבולטת בנוכחותה.

אם בעיית הנוער איננה חשובה כל־כך, ואם ההתפרעויות בשכונות אינן כה חשובות — למה להצביע בעד קיום דיון בכנסת, ולהעסיק את הבית הנכבד, העולה למדינה כסף רב, בדיון שאינו חשוב?

יש לי ההרגשה שחוסר הנוכחות היום ואתמול מביע את דעת הכנסת יותר מאשר ההצבעה או, כשהוחלט על קיום דיון במליאה.

הנוער אינו תלוש

ולענין עצמו: הקשבתי בדריכות רבה לנאומים המלומדים שהושמעו בוויכוח זה אתמול והיום. אך תוך כדי שמיעה התגנב ללבי החשש, שהתחלפו כאן היוצרות. לא הנוער, שהכנסת מדברת עליו, הוא תלוש. אלא הכנסת תלושה מן המציאות של הנוער.

שמענו נאומים מזהירים של נוסטלגיה ואלגיות לקיבוץ שלפני דור, לבית היהודי החם מלפני שני דורות. אך מה לכל זה, רבותי חברי־הכנסת, ולמציאות זו שאנו מדברים עליה כיום — המציאות של נוער־השכונות בישראל של 1965?

היה לי הכבוד המפוקפק, אדוני היושב־ראש, להיות מזומן לחאראקה בשכונת התקווה על־ידי אחד המשתתפים. חזיתי במחזה זה, דיברתי עם המשתתפים. תוך כדי שיחה עמם שאלתי את עצמי: במה שונים צעירים אלה מאחיהם המבוגרים מלפני שבע־עשרה שנה?

היה לי הכבוד — הלא מפוקפק, אני מקווה — לשרת דווקא עם בני שכונת־התקווה בחטיבת גבעתי, בימי המלחמה. לא היה בחטיבה חומר טוב יותר ומסור יותר למדינה ולמולדת, מאשר בני השכונות, שהיו עמוד השדרה של גדודי גבעתי. ראיתי אותם אז, ושמעתי את התקוות

הגדולות שנשמעו אז בשיחותיהם — הציפייה למדינה החדשה, לחברה החדשה ולמציאות החדשה שתקום לאחר המלחמה.

והנה — אחיהם של אותם הצעירים, בני אותן השכונות, עורכים את החאראקה. אותו נוער, אותו מרק-נעורים, אותו יצר בריא וחיובי, להרפתקה — מושקעים עתה במלאכת ההרס. מדוע?

ישנן תשובות רבות. אך על כולן מאפילה תשובה אחת: כי הציפייה הגדולה של אז הופרכה בגסות ובאכזריות במציאות של המדינה. במקום המישטר שבני שכונת התקווה חלמו עליו אז — מישטר של טוהר, צדק ושוויון — נשאר על כנו המישטר שהם מאסו בו כבר אז, ושהם מואסים בו כיום שבעתיים.

כאן, בוויכוח, נתקבל הרושם כאילו המישטר מספיד את הנוער, בעוד שלמעשה הנוער הוא המספיד את המישטר.

מה המישטר הזה נותן לבני התקווה? במה הוא נותן טעם ותוחלת לחייהם? דובר כאן הרבה על הדת. חברי-הכנסת הרב לויין, בנאום נרגש ומרגש, העלה לנגד עינינו אמש את האידיליה של העיירה היהודית בפולין, בסוף המאה שעברה. אולי הוא עורר רגשות קינאה בלב אותם מאיתנו שלא זכו לכך. אבל, רבותי חברי-הכנסת, העיירה הזאת איננה עוד, ושכונת התקווה ישנה.

בני השכונות באים, ברובם המכריע, מבתיים דתיים. רבים מהם עברו בתייסר דתיים. זהרי דווקא התפרעויות אלה מוכיחות כי בית-הספר הדתי, בדיוק כמו בית-הספר החילוני, פשט את הרגל.

קריאה (מספלי אגוי): זה לא מדויק!

אבנרי: אני מקוה, שבדברי הסיכום יתן לנו שרי-החינוך סקירה על הנקודה המעניינת הזאת, החוזרת בחיכוחים אלה — סטטיסטיקה על חלוקת נוערי-השכונות בין בתי-הספר הדתיים והחילוניים בשכונות.

זואריץ: ישנה סטטיסטיקה כזאת.

קריאה (מספלי חרות): איך אפשר לדעת איפה ללמוד משתפי החאראקה?

אבנרי: יש כאן טעות לגבי המצב. לא מיספר צעירים עושה חאראקה, אלא השכונה כולה חווה בחאראקה. אלפי אנשים מסתכלים בה בהתלהבות ובהערצה. הם מילאו את המרחסות והרחובות. זאת תופעה של השכונות. מדובר כאן על תופעה חדשה לגמרי. זוהי תופעה מסוכנת מאוד, מפני שזו רק התחלה. איננו יודעים לאן נגיע. אנחנו עלולים להגיע, תוך שנים מעטות, לדעת, לתופעות הקיימות בניו-יורק, של מלחמת-כנופיות בנשק, עם פצועים והרוגים.

נחזור אל הדת. לדור זה אין אלוהים — אם טוב הדבר ואם רע, זהו המצב.

כץ: תלוי אצל מי הוא אינו. אצל המתפרקים!

אבנרי: אני מדבר על נוער מסויים, שהוא נושא החיכוח.

פרוש: אשר התחנך ככה.

אבנרי: יכולים אתם לחוקק בכנסת חוק אשר יחייב כל אדם צעיר בארץ להאמין באלוהים. יכולים אתם להעביר את כל החינוך בארץ לרשת-החינוך הדתית או העצמאית. יכולים אתם להקים עוד עשרה בנקים של אגודת-ישראל. האם בזה תכריחו אפילו נער אחר בשכונת-התקווה שלא מאמין באלוהים — להאמין באלוהים?

לויין: אתה אומר שהילדים האלה לומדים בבית ספר דתי — ואינם מאמינים באלוהים. זה אותם הילדים.

אבנרי: חברי-הכנסת לויין, לפי דעתי זהו נוער מתקומם, זהו נוער אשר בא ברובו הגדול

מבטים דתיים והמורד בבית, המורד במדינה, המורד בחינוך שהוא קיבל, זהוהוא בכל זה. גוף זר לחלוטין.

כץ: חינכו אותו לכך!

היו"ר סרלין: מה ההתקפה המרוכזת הזאת נגד חברה-הכנסת אבנרי? תנו לו לסיים. זמנו ממילא מוגבל.

כץ: כאשר חברה-הכנסת אחד מעז להתקיף את כולם — מה הפלא?
אבנרי: בשביל זה נבחרתי, חברה-הכנסת כץ, בשביל זה נבחרתי.

מרד הנוערים

אם מותר לי להוסיף, חברה-הכנסת פרוש, הלא אנחנו חיים בדור הזה, אנחנו נתקלים בנוער הזה לא מהיום. הייתי עם הנוער הזה בצבא, ראיתי בצבא נוער שבא מבית-ספר דתי, נוער שבא מבית-ספר לא דתי, נוער שבא מבית-הספר של הקיבוצים — ולא היה שום הבדל בין אחד לשני. אלה שלמדו בבתי-ספר דתיים לא היו יותר גרועים, וגם לא היו יותר טובים. הם עשו אותם מעשים טובים, וגם אותם מעשים רעים.

אנחנו חיים עם הנוער הזה, וכולנו יודעים את התוצרת הסופית. אין שום הבדל בין נוער לנוער. אולי במאה-השערים יש הבדל, אולי בנטורי קרתא יש הבדל — וכל הכבוד להם — אבל לגבי הנוער הרגיל של בית-הספר הממלכתי-דתי — אני מבטיח לך שאין שום הבדל. הוא הדין לגבי הדת החלוצית של א. ד. גורדון. יכולים אתם לתת את כל הזכויות שאתם רוצים לתנועות-הנוער החלוציות. בני התקווה לא רוצים ללכת לקיבוץ. הקיבוץ לא מושך אותם. מה תעשו להם?

אני קצת תמה על הדיבורים שנשמעו כאן, שצריך לתת לתנועות-הנוער זכויות, כסף, בתים, מדריכים וכו'. איזו מין תנועת-נוער היא זו, אם היא זקוקה לכל אלה? אם זאת תנועת-נוער שהיא נושאת את עצמה, מתוך היותה חזקה ואוטונומית, היא אינה זקוקה לבתים, למדריכים, לכספים. זה בא מעצמו, מבפנים. היום הדרישה היא לתת כל זאת מהחוק, לתת לתנועת הנוער מין „בקשיש“ — כסף, בתים יפים, מדריכים, וזה כבר סימן למהוהו. אני לא רוצה לדבר על פשיטת-רגל של תנועת-הנוער, אבל היא התרוקנה במידה רבה מתוכנה. גם הדת החדשה של המהפכה הקומוניסטית לא מלהיבה את הנוער הזה.

אני לא רוצה לדבר על בטחון, דבר שהיה מקודש וקדוש. אך מה נשאר מזה, מהקדושה הזאת, אחרי פרשת-לבון, אחרי גילויי קיביה, אחרי ספרו של חברה-הכנסת משה דיין, אחרי כל הדיבורים על זיופים ועל הדחות ועל עדויות-שקר? במלחמה הנוער הזה יהיה בסדר. הוא יילחם — אם חס ושלום תהיה מלחמה — כפי שלחמו האחים שלנו. אבל אוי לבעיה שזה הפתרון היחיד שלה.

אפילו הספורט, אשר יכול היה לתת, וצריך היה לתת, תוכן לנוער הזה, וצריך היה לתת לו ערכים איזה שהם, הספורט הזה הפך שדה-מירבץ לקנוניות מפלגתיות עכורות, והוא זירה של שחיתות ולכלוך. וכאשר הדבר מובא בפני הכנסת — אולם הכנסת ריק עוד יותר מאשר עכשיו.

כך השאיר המישטר הזה, על כל אגפיו, את הנוער ריק מכל תוכן, משולל כל תכלית ברורה לחייו. אין המישטר הזה מסוגל להלהיב אותו עוד לשום דבר של חדות-יצירה ותחושת-שותפות. אין הוא מעניק שום חוויה גדולה, מרכזית, בתקופת התבגרות.

מה הפתרון?

געגעועים למשהו חדש

לדעתי, חברי הכנסת, אין פתרון גדול ושלם במסגרת המישטר הקיים. יש בנוער הזה געגעועים עמוקים למשהו חדש, לאידיאלים חדשים, ליעדים חדשים, ואין אנו יכולים אלא לקוות כי געגעועים אלה יולידו, במרוצת הזמן, תנועה גדולה של התאחדות, "חאראקה" אמיתית (כי "חאראקה", בערבית, פירושה "תנועה", בעברית), אשר תצעיד את המדינה צעד שני קדימה, הצעד שיביא אותה לשלום, לשוויון ולשיחרור. לכך נקדיש — חברי ואני — את כל מאמצינו. נשארה השאלה: מה אפשר לעשות, בינתיים, במסגרת המישטר הקיים? הפתרון לא יבוא עליידי כך שכל אחד יבוא כאן ויביא איזה שוטר פרטי משלו. איי־אפשר להשתמש באלוהים בתור שוטר לנוער, ואיי־אפשר להשתמש בתנועת הנוער בתור שוטר. נועד זה מתמרד נגד כל השוטרים האלה. הוא לא רואה בהם דבר של "אנחנו", אלא דבר של "הם" — "הם" המחזיקים במדינה, "הם" שהכזיבו, "הם" המקימים מיסגרות כדי לכפות עליו דברים זרים לו.

פירסומת ליצרני מיסגרות

סגן־השר דיבר, לדעתי, יותר מדי על מיסגרות, ולרגע היה נדמה כאילו זהו נאום־פירסומת ליצרני־מיסגרות. המיסגרות לא יועילו הרבה כשאין בהן תוכן. גם מפעל־הפיס — שסגן־השר הזכירו כתורם תרומה להקמת בניינים למועדוני־נוער — לא יעזור הרבה. אולי ביקש סגן־השר להמציא סיסמה חדשה למפעל־הפיס: "פיס בכפר, פיס בכרך — פיס הופך עבריין לאזרח". החכרו כאן הרבה פתרונות קטנים, שהם טובים וסבירים כשלעצמם. עלה על כולם חבר־הכנסת סמילנסקי, בשירה הגדולה שנשא כאן, כשיעץ ללכת אל ההורים וללמד אותם לגדל ילדים. עם כל הכבוד לחבר־הכנסת סמילנסקי, האם הוא חושב שזה לא נעשה? יש עתונני־נשים, מדורי־נשים, רדיו, מורים וגננות — ואלה נמצאים בדו־שיח מתמיד עם ההורים ומדריכים אותם. לפעמים זה עוזר, אבל אנחנו רואים שבמידה רבה זה לא עוזר, כי להורים רבים אין כל השפעה על הילדים, וכל מורה בכיתה א' ו־ב' יודע שההורים לא תמיד מהווים גורם חינכי בתהליך זה.

אם ניתן משהו לתקן, הרי זה בבית־הספר. אנו מציעים לכנסת הנכבדה לתת את דעתה, במיסגרת ויכוח מיוחד וענייני יותר, על בית־הספר היסודי במדינת ישראל, כי בית־ספר זה במצב רע. כוחות ההוראה הולכים מדחי אל דחי, וכאן יש מה לעשות באופן מעשי.

יחס שיגרתני

אם באמת רוצים לגשת לעניין ברצינות, צריך להעמיד את בית־הספר היסודי על בסיס חדש לגמרי. חוץ ממשרד־הבטחון, משרד החינוך היה צריך להיות המשרד החשוב ביותר במדינה. חוץ מתקציב הבטחון, זה היה צריך להיות התקציב החשוב והגדול ביותר במדינה. לא נמשוך מורים לחינוך, לא נמשוך גברים לבית־הספר, לא נמשוך דמויות חינוכיות אל הכיתה, אם נמשיך ללולזל במורים על־ידי כך שאנחנו משלמים להם משכורת־רעב. תנו למורים משכורת כפולה, ותמשכו לבית־הספר כוחות מעולים — ועשיתם משהו לתיקון המצב.

אני באמת רוצה לפנות לשר־החינוך, כי אני חושב שתפקידו של שר־החינוך הוא ללחום בתוך הממשלה ובקרב הציבור כדי להחדיר יחס חדש לגמרי לגבי משרד־החינוך ולגבי חשיבותו במערכת־החיים שלנו. יש לי הרגשה שהיחס לבית־הספר הוא יותר מדי שיגרתני. מתיחסים אל משרד־החינוך כאילו היה אחד המשרדים, כמו משרד־הדואר, התחבורה והעבודה, ואנחנו

שוכחים שזה המשרד החשוב ביותר, אם אנחנו רוצים להקים בארץ הזאת דור בריא חדש. יותר מדי מדברים על בניין הארץ, ומעט מדי מדברים על בניין העם.

הכהן: בניין העם ייעשה עלידי המשכורת הכפולה למורה?
אבנרי: אם לזכור על זה — וזה נושא חשוב מאוד: משכורת גדולה, לכשעצמה, לא פותרת שום בעיות. אולם אנו חיים בחברה בה מעמד האדם נקבע עלידי המשכורת; זה קובע את המעמד החברתי. זוהי עובדה. כל השאר הן סיסמות.

אם אתם קובעים משכורת לעובד אקדמאי פלוני בשיעור של 1500 לירות, ולמורה אתם משלמים שליש או רבע ממשכורת זו, אתם מבטיחים מראש שאנשים מוכשרים לא ילכו לחינוך. ואם יימצאו כאלו שילכו לחינוך, הם יישארו בשטח זה שנתיים-שלוש, ויעזבוהו. הם ימצאו להם ג'וב של "יועץ פדגוגי" וכיוצא בזה, אך לא יהיו מורים.

ואם נער בן שש או שבע או שמונה אינו לומד בכיתתו לכבד עבודה פרודוקטיבית, שום מרכז-קהילתי ושום מועדון-נוער לא יתקן את המעוות בגיל שש-עשרה או שבע-עשרה.

ידלין: חבר הכנסת אבנרי, אתה מדבר כאילו עלית רק היום ארצה. מ-1962/63 עד היום משכורת המורה כמעט הוכפלה!

אבנרי: אדוני סגן-שר-החינוך והתרבות, אני נשוי למורה...
מרידור: חבר-הכנסת אבנרי, המורה נשואה לך! אתה אינך יכול להיות נשוי למורה.
אבנרי: ... ולכן אני מצוי בעניינים אלה. עולה לי ביוקר להחזיק את אשתי בהוראה.

טרמפ לחיילים

כמעט כל אדם הנוהג בכבישי הארץ שואל את עצמו מדי פעם: האם לעצור ולקחת טרמפיסטים או מוטב להמשיך הלאה לעתים ניצב הטרמפיסט במשך שעות בצד הכביש כשהוא מנסף בידי ומתפלל כי מכונית כלשהי תעצר סוף-סוף לידו. אתה יכול לשמוע את אנחת הרחוקה, כשאתה עוצר ומכניס את הטרמפיסט פנימה. אגב "עצירות" כאלה הוחחר לנו כי הגיעה השעה להסדיר את בעיית ההסעה של החיילים. הולטנו ליוזם בכנסת דיון בעניין זה.

חקרנו את הבעיה מכל צדדיה, ולבסוף הגשנו הצעה לסדר-היום. היינו בטוחים כי הממשלה תציע להעביר את העניין לחקדה, והתכוונו להסכים לכך. נדהמנו לשמוע, לפני עלותו של אבנרי על הדוכן, כי צבי דינשטיין עליו הוטל להשיב על ההצעה בשם הממשלה, יציע להסיר את העניין בכלל מסדר-היום — כפעולתו הראשונה בכנסת בתפקידו כסגן שר הבטחון. בדברינו כללנו הצעות מפורטות:

בהעלותי הצעה זו לסדר-היום, אני משלם חוב של כבוד לחברים בעבר, בהווה ובעתיד — החיילות והחיילים של צה"ל, ובייחוד הטוראים של צה"ל.

דומני שאני אחד המעטים מבין הרבבות הרבות ששירתו כטוראים ביחידות הקרביות של צה"ל, שזכו עד כה להיבחר לבית זה. רבים הזכרונות השמורים עמי מן הימים הגדולים ההם, כזכרונות כל חייל אחר — זכרונות יפים, זכרונות המרוממים את הלב, וגם זכרונות מדכאים. אך מכל הזכרונות האלה, הזכרון העגום ביותר הוא מן השעות שעמדנו על הכביש, בפניות נידחות של הארץ, וחיכינו עד בוש למכונית שתקח אותנו הביתה, לחופשה של כמה שעות. לא רק ביוזבו הזמן זכור לנו, לא רק אובדן הרגעים היקרים שלא היה להם תחליף, אלא גם רגש ההשפלה בו חשנו אז בלבנו.

והרי אז, בימי הסער של המדינה, היה האזרח קרוב לחייל לאין-שיעור יותר מאשר היום, וגם סיכויי החייל להיאסף במכונית פרטית היו הרבה יותר גדולים.

רבותי חברי־הכנסת, ביורדכם בעוד שעה קלה לתל־אביב — שימו־נא לב לחיילות ולחיילים הניצבים בהצטלבויות הכבישים, כשהם מבקשים ומתחננים ומפצירים שיקחו אותם בטרמפ.

פה לחיילי צה"ל

חייל שנקרא לשרת את העם, הלוּבש את מדי המדינה — האם הוא צריך להתחנן בפני עוברים ושבים כדי להגיע אל ביתו או אל יחידתו? האם אין זה משפיל את מדי צה"ל? האם אין זה משפיל את המדינה, את כולנו?

ברור שיש הבדל בין ג'ובניק, המשרת בקירבת העיר והחוזר כל יום הביתה, ובין החייל הקרבי, הזוחל בין קוצי הגליל או בעפר הנגב. אך החייל הקרבי, עמו־השדרה של הצבא — הוא הצריך לעמוד לנגד עינינו.

ניקח נא מיקרה לדוגמה: חייל משרת בסביבות באר־שבע. ביתו בקריית־חיים. הוא מקבל חופש לחצי יום, או אפילו ליום, ורוצה להגיע הביתה, אל הוריו, אל אמו, אל חברתו. מה יעשה?

אין הצבא מסייע אותו. כאשר יחידה שלמה יוצאת לחופש, במלוכד, היא זוכה להסעה. אך כשהחייל יוצא לחופשה אישית קצרה — וזהו המיקרה האופייני — אין הצבא רואה את עצמו מחוייב לדאוג להסעתו. גם אין הוא מצייד אותו בשובר־נסיעה.

יכול חייל זה לנסוע באוטובוס. או יחסוך זמן. אך מחיר הנסיעה הלך וחוזר עולה על מחצית משכורתו החודשית. משכורתו השלמה — תשע־עשרה לירות לחודש — אינה מספיקה אפילו כדי להגיע פעמיים הביתה וחזרה. וחקרתי את הטרמפיסטים שאספתי בשבועות האחרונים, וחוות־דעתם המקצועית היא זו: כדי להגיע מבאר־שבע לקריית־חיים, מבלה החייל כשעתיים בממוצע על הכביש, בהמתנה לטרמפ. לחיילת זה יותר קל, אך הרבה יותר מסוכן. שעתיים מזמנו של חייל, הזוכה לחופשה אישית קצרה — האם אתם מתארים לעצמכם, רבותי חברי־הכנסת, מה מישקלן, מה ערכן?

זוהי הבעיה. אני מאמין שאני משמש פה לכל חיילי צה"ל, ובייחוד לכל הטוראים, אם אני מעלה את התביעה שבעייה זו תיפתר, בצורה ההולמת מדינה המגיסת את מיטב בניה ובנותיה, והעלולה לתבוע מהם בכל רגע למסור את חייהם ואת בריאותם, למען בטחונה.

שלושה פתרונות פשוטים

איני בא לבמה רמה זו כשבפי הצעה סופית ומגובשת. אני מבקש את הבית לתת את דעתו על העניין, והייתי רוצה לשרטט בפניכם כמה פתרונות אפשריים. אין הם סותרים זה את זה, אלא משלימים זה את זה.

פתרון מס' 1: הסעה חינם של כל חייל במדים, בכל אמצעי־התחבורה הציבוריים, ובראש וראשונה: לכל חיילת במדים.

הדבר ניתן לסידור בנקל. השוטרים נוסעים חינם, והמדינה משלמת לאגד, תמורת זכות זו, סכום גלובאלי. אם תוענק אותה זכות גם לחיילים, תצטרך המדינה לשלם תמורתה בצורה זו או אחרת. זה יכול להיות באמצעות תשלום גלובאלי כזה, וזה יכול להתבטא בהתחשבות בהוצאה זו בקביעת תחשיבי הקואופרטיבים לצורך קביעת מחיר־הנסיעה.

זהו עניין של כסף. מי מאיתנו יקום ויעז לומר כי אנחנו, אזרחי ישראל, איננו מוכנים לשלם מחיר קטן זה תמורת זכות חיילינו להגיע הביתה?

פתרון מס' 2: מתן שובר־נסיעה לכל חייל היוצא לחופשה אישית. כיום ניתן שובר כזה רק לחייל בתפקיד — ויציאה לחופשה אישית אינה תפקיד. חיילי

מילואים מקבלים שוברים במיקרים מסויימים. מדוע לא יקבל אותם החייל בשירות סדיר, המקדיש למדינה שנתיים וחצי מחייו?

פתרון מס' 3: עידוד בעלי המכונות הפרטיות לאסוף את כל החיילים בטרמפים. זהו עניין של הסברה, וחבריי-הכנסת בוודאי ישמשו לכך דוגמה אישית. אבל זה גם עניין מעשי. נהגים רבים מהססים לאסוף טרמפיסטים, מחשש פן יתחייבו בתשלום פיצויים גדולים במיקרה של תאונה.

לדעתי ניתן לפתור את הבעייה, אם תבטח המדינה עצמה את כל החיילים למיקרה של תאונה בעת הנסיעה בטרמפים — ובזאת תשחרר לחלוטין את הנהגים מכל אחריות לפורענות שתבוא עליהם בעיקבות נדיבות ליבם.*

אני משוכנע שהכנסת, אם תיתן את דעתה על בעייה זו, תמצא דרכים נוספות. ואולי בכלל תיתן את דעתה, תוך כדי כך, גם על גובה שכרם של החיילים, כשאלה בפני עצמה. אין דמיון בין צה"ל ובין שום צבא אחר בעולם, ואין יחסנו לצה"ל צריך להיות דומה ליחס כל אומה אחרת לצבאה. צבאנו הוא צבא העם, צבא-אזרחים, צבא חלוצי, וזה מטיל חובה מיוחדת על העם.

לכן אל-נא יביאו לנו דוגמות ממדינות אחרות, ומצבאות אחרים — ביניהם צבאות שבהם משתכר הטוראי פי עשרה מהטוראי האפור שלנו. בכל הנוגע לצבא — אנו מדינה מיוחדת, ויהיו-נא גם הסידורים מיוחדים.

אני מבקש אתכם, רבותי חבריי-הכנסת, להצביע בעד דיון בעניין זה — ויהיה זה, מצידנו, תשלום קטן על חשבון החוב הגדול שכולנו חבים לאותם המוסרים את מיטב שנות חייהם למען בטחוננו ושלומנו.

לנושא זה חזרנו מספר פעמים. הישגנו גם הישגים. סגן השר הבטיח להסדיר את ביטוח* החיילים המוסעים כטרמפיסטים, שר האוצר הודיע מעל במת הכנסת בתשובה לשאלתה שלנו, כי יורה לכל הנהגים ברכב ממשלתי לאסוף חיילים טרמפיסטים. לקראת תום הכנסת השישית הושג הסדר כולל יותר. אם חלה הקלה כלשהי בכבישי הארץ — לנו היה חלק נכבד בכך.

● חינוך מסויים

החינוך הוא כבואה נאמנה של המישטר השורר במדינה. כאן אתה מוצא את כל אותן מטבעות לשוניות אשר טבעו העסקנים למיניהם יוצאי ארצות מזרח-אירופה, שעל פי מושגיהם המיושנים חיים אנו עד עצם היום הזה. כאן אתה ניתקל בזרמים למיניהם, אשר לכאורה בוטלו מכבר, אבל הממשיכים להתקיים עד עצם היום הזה: חינוך ממלכתי-דתני בצד חינוך ממלכתי, בתיספור של אגודת ישראל, ועוד. מובן שמשלם המיסים הישראלי מממן את כל הפסיפס הרב-גחני של "ערכים" ותוכניות לימוד, על מנת לשמור על המיבנה הקונפדרלי של המדינה.

כאן אתה גם נתקל בתוכניות לימוד המותאמות לצרכיה של העיירה המזרח-אירופית, ושאינן בהן כמעט מאומה משורשיה ההיסטוריים הרצופים של ארץ המולדת ומיקומה הגיאוגרפי של המדינה, שלא לדבר על ערכים כלל אנושיים ומושגי יסוד רוחניים ותרבותיים.

בעת אחד הדיונים על תקציב משרד החינוך והתרבות הועמדו לרשותנו עשר דקות; עשר דקות אשר נוצלו על-ידינו עד תום. קראנו בהן למהפכה חינוכית: החינוך של היום — הוא העם של מחר.

* בעקבות הלחץ שהפעלנו הונהג ביטוח כזה לחיילי צה"ל.

מרבית לדבר אצלנו על בניין הארץ. משקיעים בכך כספים עצומים. אולם חשוב מבניין הארץ — בניין העם. תפקידו של כל מישטר הוא, בראש וראשונה, לקבוע סולם של עדיפויות לגבי משימותיו והשקעת משאביו, הכספיים והאנושיים. סולם העדיפויות הוא תמונת המישטר. לדעת תנועתנו, חייב החינוך לעמוד בראש סולם העדיפויות של מדינת ישראל — יחד עם הבטחת בטחון-המדינה והשגת השלום. יתר על כן: גם הבטחון וגם השלום כרוכים ומותנים ברמת החינוך.

הזדמנות שווה לכל

יש הרבה אנשים טובים במערכת החינוך. יש לא מעט רעיונות טובים, ולא מעט תוכניות חיוביות. על חלק מהן שמענו מפי השר — ולחלק מן החלק הזה אנחנו מסכימים, כמו לגבי הקמת בית-ספר מקיף והקמת מיכללות.

אולם, אדוני השר, כל הרעיונות והתוכניות האלה הם כאין וכאפס לעומת הדרוש, לעומת הציווי העצום המודקף לעינינו. אין לנו הרגשה כי משרד-החינוך, כמו שהוא היום, תואם את חומרת המצב. את גודל המהפכה הדרושה.

היינו רוצים לראות משרד-חינוך מהפכני בגישתו וביכולתו, משרד שהוא מלא וגדוש באנשים צעירים, דינאמיים, שופעי-רעיונות, חדשניים, הכופרים בשיגרה רעיונית ואירגונית. משרד כזה, למרבה הצער, אין. המשרד מלא מלמדים-בדימוס, שעולמם הרוחני עוצב לפני שני דורות. האווירה הביורוקרטית של המשרד היא מן המפורסמות גם במנגנון הממשלתי שלנו, וכל מורה יודע זאת מנסיונו.

כבוד היושב-ראש, היינו רוצים לדבר על בעיות רבות. על הצורך להרחיב את רשת-החינוך העל-יסודי, כדי שכל נער מוכשר יוכל להיקלט ללא בעיות כספיות. כדי שלא ייפסל נער מוכשר מפני שלא קיבל מיטען מתאים בבית, או מפני שלא למד בבית-ספר יסודי בעל רמה מספקת, או מפני שהוא צריך להרוויח כסף למחיית משפחתו.

לגבי, אישית, זוהי נקודה רגישה מאוד, כי בגיל 13 נאלצתי גם אני לנטוש את בית-הספר היסודי, לפני סיומו, כדי לעזור בפרנסת משפחתי. הבעיה העיקרית אינה רק מתן הזדמנות שווה סתם לכל הנערים, אלא גם מתן הזדמנויות שוות-ערך.

היינו רוצים לדבר על בעייה משוועת: רמתם של כוחות ההוראה החדשים בחינוך היסודי. היינו רוצים לדבר על החינוך הניתן לערבים.

היינו רוצים לדבר על רמת-הלימודים בבית-הספר התיכון, על הרמה של החינוך האוניברסיטאי ועל היקפו. אך מפאת קוצר הזמן העומד לרשותנו, נאלצים אנו להסתפק בכמה נקודות, הנראות לנו חשובות במיוחד.

חינוך אחד — לכל

קודם כל, כבוד היושב-ראש, בעיית הזרמים.

„עם אחד היינו — עם אחד נהיה!“ — מדוע נעלמה סיסמה זו?

מבין כל ההאשמות שאנו מטיחים בפני חבר-הכנסת דויד בן-גוריון, זוהי אחת ההאשמות החמורות ביותר: שעם קום המדינה ויתר לעסקנים הדתיים, לשם גוחיות של קנוניה קואליציונית, על רעיון החינוך הממלכתי הבלעדי.

חינוך ממלכתי יכול להיות רק אחד — אחד לדתיים ולחילוניים, אחד לעיברים ולערבים,

אחד לוותיקים ולעולים חדשים. ואילו בן-גוריון, זה הדוגל המושבע בממלכתיות, ויתר על הממלכתיות האמיתית בגיזרה המכרעת ביותר.

אנו מתנגדים לקיום הזרם הדתי, הממלכתי-כביכול. אנחנו מתנגדים שבעתיים לחינוך העצמאי של אגודת-ישראל, שכל תקציבו בא, למעשה, מן המדינה. זהו חינוך בלתי-ממלכתי במהותו ובתוכנו, והוא מופעל על-ידי מפלגה שהתנגדה בשעתו לעצם רעיון מדינת-ישראל. יהא חינוך אחד לכל! וכל מי שרוצה להוסיף עליו, יהא חופשי לעשות זאת על חשבונו, מעבר למערכת-החינוך הממלכתית.

אך גם החינוך הממלכתי הכללי, כפי שהוא קיים היום — האם הוא ממלכתי בתוכנו? האם הוא מחנך אדם ישראלי, המסוגל לחיות בעולם שהגבולות בו מיטשטשים והולכים, שיש בו — כדברי שר-החוק — „ניצנים של קהיליה עולמית“?

חינוך לשנאה ולנקמה

הנה מונח לפני מיסמך מזועזע ומחריד: דר"ח מחקר של קבוצת מדענים, שיצא לאחורונה לאור בהוצאת האוניברסיטה ומשרד-החינוך עצמו. הוא דן ב„חינוך לערכים“, והוא מבוסס על מידגם מייצג של כיתות ח' בבתי-הספר הממלכתיים במרכזי עולים, תוך השוואתו לבתי-ספר ביישובים ותיקים.

אני מצטט:

„המוטיבים הבולטים בתמונת היחסים בין ישראל והעמים, הם בעיקרם מוטיבים שליליים: שינאה ונקמה.“

„ניכרת מגמה ברורה למדי מצד המורים להדגיש מוטיבים אלה, ואפילו מעבר לחומר בטקסטים הנלמדים... ניכרת נטייה ברורה להדגיש את יחסן השלילי של האומות בעת לימוד פרשת הקמת המדינה, העמידה מן הצד של האומות, ולטשטש במידת-האפשר את העזרה שהגישו. צד אחר של שינאת העולם ליהודים הוא, ניקמת היהודים בגויים, בולט הזילזול בתרבויות אחרות.“

אותו דו"ח מציין במיוחד כי החינוך הדתי מעמיק שינאת-אחים. אני מצטט: „עובדה ראוייה לציון היא שעמדה דתית קיצונית, בעלת גוון של כפיה, האומרת כי כל יהודי חייב להיות דתי, מצויה בשיעור גבוה-למדי אצל תלמידי בתי-הספר הדתיים-ממלכתיים, בעוד שעמדה בלתי-דתית-קיצונית אינה מצוייה כמעט אצל תלמידי בתי-הספר הממלכתיים.“

ומה כותבים המחנכים עצמם? אני מצטט מאמר מתוך אורים תשכ"ב, אחד מבטאוני הסתדרות המורים: „המדינה היהודית, שהוטבעה בחותם הדורות של יהדות השרויית בבדידותה, גם אם יהיו לה קשרי-ידידות עם עמים אחרים, היא בודדה בלשונה, בתרבותה בהשקפת עולמה ובכל הליכותיה.“

ומאמר אחר שם: „הרגשת הייעוד הזה בא לנו מהיותנו תמיד — ועד היום — העם היחידי שקדושת חיי-אדם היא אחד מערכי היסוד בהשקפת עולמנו, בתוך קהל עמים רצחניים החיים על חרבם.“

כך אומר מחנך, בבטאון המהנכים. אוי לחינוך הזה.

הדו"ח הנזכר מוכיח כי בכלל אין חינוך לערכים מחוץ לשוביניזם המעוות הזה — לא לעבודה, לא לניצול הפנאי, לא לאזרחות אמיתית.

אם זוהי משמעות התודעה היהודית המהוללת, אולי כדאי להחליפה בתודעת המולדת. אולי כדאי ללמד תמונה היסטורית אחרת: ההיסטוריה של ארץ-ישראל בכל הדורות

התקופות, מן האדם הקדמון, תרבויות העמים השמיים הקדמונים, גיבורי ישראל ונביאיו, תקופת ביזנטיון ופריחת האיסלם, הצלבנים והממלוכים, צלאח אל-דין המוסלמי וידידו הרמב"ם היהודי, התחיית העיברית החדשה והתחדשות התנועה הלאומית הערבית, ועד מלחמת תש"ח והקמת מדינת-ישראל — כשלמות אחת ורצופה של היסטוריה מולדתית, רבדים על גבי רבדים, מיוזג התרבויות והשפעת-הגומלין ביניהן, תמונה מרחבית ואוניברסלית, תחת התרכוז בלעדית בתולדות הגולה, הרדיפות והפוגרומים. רק כך נחנך אדם שלם, מאוזן, נאמן למדינתו אך מוקיר את תרבות שכניו, גאה בשורשיו אך פתוח לקליטת ערכים כלל-אנושיים ורב-לאומיים.

זרע הפורענות

תוכנית הלימודים שלנו היא מיושנת. היא התאימה ליישוב יהודי קטן ומנותק, לעולם שוביניסטי שבין שתי מלחמות העולם, לעדת נרדפים העמוסה בכל תסביכי הרדיפה. אין פלא שהנוער פונה עורף לתורה זו.

ולבסוף, כבוד היושב-ראש, מילה אחת על הפער בין ילדי-ותיקים וילדי-חדשים, בעיקר בני ארצות-המזרח.

לפי הדו"ח המוצע שכבר הזכרתי, קיים פער עצום בין ילדי עולים ובני היישוב הוותיק. הציון הממוצע במבחן הסקר היה 72 בקבוצת ילדי-העולים, לעומת 106 בקבוצת בני היישוב הוותיק. במושבי-עולים היה הציון הממוצע של הסקר: 55.6.

כבוד היושב-ראש, בית-הספר היסודי הוא הבסיס לכל חינוך. תיקונו קודם לתיקון כל ליקוי אחר, חמור ככל שיהיה. אל ישכיה דו"ח פראור מלבנו את הצורך להתחיל בחינוך-חובה בגן-הילדים, מגיל 3 או 4. יש לעשות מאמץ מהפכני כדי להשוות את בני העולים לבני הוותיקים, שגם חינוכם שלהם רחוק מלהיות כפי שדרוש.

אחרת, כבוד היושב-ראש, לא נבנה עם אחד — אלא שניים, ואולי יותר, ונודע במו ידינו את זרע הפורענות.

את הדיון במיסגרתו הושמעו הדברים הגזכרים פתח השר זלמן ארן. בנאומו הארוך והמפורט, העשיר ארן את הכנסת בנתונים סטטיסטיים רבים.

בלהט רב, בהתלהבות של מחנך צעיר, דיבר השר על מספרים. בכל מקום ראה גידול והתרחבות. קולו הרועם וצורת פנייתו אל חברי-הכנסת, הזכירו שיעור בכיתה. הוא גער מעל הדוכן בח"כים המשותחים עם עמיתיהם, ואף על קהל העיתונאים לא חסך: „אני מבקש שקט בתא העיתונאים — אתם מפריעים ליי. היה זה שיעור מוצלח, אלא שלמרבה הצער לא נוכחה בו מרבית הכיתה.

למרות שפע הנתונים והגידול הרב, סבר השר כי מערכת החינוך בישראל אינה ערוכה עדיין להתמודדות עם היעדים שלפניה — היא זקוקה להיערכות מחודשת.

לא, אין המשרד מתכוון להנהיג תכנית לימודים חדשה, להוציא כמובן העמקת ערכי חינוך בתחום התודעה היהודית. ההיערכות צריכה להיעשות, לדעת ארן, במישור שונה לחלוטין. הרפורמה החינוכית תבוצע, לדבריו, עלידי שינוי מיבנה בתי-הספר.

השר החזיר את הכנסת מחדש לדו"ח פראור. זה היה לאחר מכן אחד מצירי החיכוך העיקריים, בו השתתפו הפעם רבים. מרביתם דיברו על הכל. נושאים לא חסרו: מערכת החינוך בכללה, חינוך על-יסודי, תודעה יהודית, גשירת תלמידים, הכשרת מורים, המחסור במורות, אוניברסיטאות, יום-לימודים ארוך, העיון הטכנולוגי, וכ"ו וכ"ו.

* בדיונים שנערכו לאחר מכן במליאת הכנסת בשאלת הנהגת הרפורמה תמכנו בהנהגת הרפורמה המוצעת.

מובן שכל מתוחכם הדגיש נקודה החשובה לו במיוחד. כך, למשל, דיברו: שחור על הישיבות התיכונתיות שאותן כינה פאר היצירה של החינוך הממלכתי הדתי; רויאל נאור על סמינר בינלאומי, במדינת ישראל, בהשתתפות מורים מגרמניה; הקטין על רופאים אשר אם ידעו לאהוב את נוף הארץ יעדיפו הליפה לספר על הגירה מן הארץ.

לא חסרו גם דברים אופייניים: נאומו המסורתי השנתי של הרב לוי, על מסורת ישראל, שהשמע בפאתוס רב; או ניתוחו הפלסטי, נוסח ימי ציקלוג, של סמילנסקי, המונע ממך הקשבה לתוכן ומכריחך להתרכז בסימפוניית המילים העשירה, בחינת מוסיקה לשם מוסיקה. הפעם הוצב עליי המערך, כמשקל נגדי ליוהר, איש רפ"י, בנאום בכורה עשיר תוכן מילולי, פרופ' סדן, שתיזמרו לא נפל כלל משל הראשון, או נאומו המרתקתמיד וגדושהמספרים של שרף, שלעומתו הטיח בקריאת-ביניים מרידור: "אתה היית יושב ראש של רוב התעודות במדינה!" מכאן, כמובן, בקיאותו הרבה של שרף במספרים. בדרך כלל התנהל הדיון על מיינוחות. בסך הכל היה זה דיון שיגרתי למדי שהתנהל באחירה חינוכית. אך משהחל אבנרי לדבר על תודעת המולדת וההיסטוריה של ארץ-ישראל כשלמות אחת, הפכה הכנסת למקהלה מדברת:

מרידור: מי יזכיר את הוריקן והורי הוריקן?

אבנרי: אנחנו לא מתכחשים למוצאנו.

עוזיאל: שכחת את מסעות הכנענים!

אבנרי: אנחנו רוצים שתברותנו ומוצאנו יופיעו כתמונה אוניברסלית ומרחיבת שלמה, ויחנכו אדם גאה בשורשיו. תוכנית הלימודים שלנו היא מיושנת, מתאימה לישוב יהודי קטן ומנותק, לעולם שובניסטי. אין פלא שהנוער פונה עורף לתורה זו.

על דבריהביקורת של אבנרי השיב השר באריכות. על הטענה כי משרד החינוך מלא במלומדים בדימוס, שעולמם עוצב מכבר, אמר השר: "כאשר נשאלתי פעם מי ראוי ראשון, מכל השכבות של יהדות מורח אירופה, שיקימו לו מונמנט במדינת-ישראל, תשובתי היתה: המלמד היהודי. אישית, אני כורע ברך לזכרו של המלמד היהודי. אילו היה נעשה פעם מחקר סוציולוגי על מוצאם של אלה אשר הניחו את היסודות של המדינה והביאו להקמת המדינה — אני מתכוון לעליה הראשונה, השנייה, השלישית והרביעית — היה אולי מאהבר שמבחינת מנהיגות, מנהיגות במובן הרחב של המושג, הם בני כל-יקודש. הם — המלומדים, החנונים, השוחטים, הרבנים, המגידים."

בהתייחסו למחקר עליו הסתמך אבנרי, אמר ארן: "את המחקר הזה עשו אנשים הגונים, רציניים, אבל הם עשו מחקר קטן לפני שש שנים, שאני מפקפק אם אפשר לקבל אותו בתור מטבע, כאשר אנו מדברים על חינוך לערכים בתשכ"ו ובתשכ"ז. אני יודע שישנם מחקרים. בכלל, קיים עכשיו מינהג במדינה, כי מי שרוצה להגיע לאיזה סנסציה, עושה מחקר בשטח החינוך. אלה מוצאים שהם שובניסטים, ואלה מוצאים שהם קוסמופוליטיים."

אגב, כאן טעה ארן, כיחן שהמחקר נערך ב-1964—1960 והוא אחרון בנושא זה אצלם.

דו"ח פראוור

דו"ח פראוור חזר בשניה, בשלישית וברביעית למליאת הכנסת. אירגוני המורים, מוסדות החינוך, משרד החינוך והתברכות ושאר הגורמים החינוכיים במדינה נאבקו זה בזה לפי מיטב המסורת הכיתתית, איש איש על האינטרסים של עצמו.

דומה, שלאיש לא איכפת חינוכו של הדור, ובלבד שהדוכסות שהוא מייצג תצא נישכרת. ועדה ממלכתית, בראשותו של פרופ' פראוור, חקרה את מיבנה מערכת החינוך והמליצה על תיקונים.

* התפטר מן הכנסת השישית לפני תום מועד כהונתה.

התיקונים לא נשאו חן בעיני שלום לוין והאימפריה שלו ואלה הפעילו את נישקם הכבד במלחמתם בשר ארן, אשר צידד בהמלצות דו"ח פראוור. משהובא העניין לכנסת הציעה הממשלה כי תוקם „ועדה לעניין מסויים“, היינו ועדה פרלמנטרית שתבחן את מיבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל. הכנסת החליטה לבחור בוועדה בת 19 ח"כים. הרכב הוועדה נקבע לפי מפתח סיעתי. הממשלה יזמה ועדה זו כדי להשיג את אישור הכנסת להצעת הדו"ח (חלוקת החינוך לשלוש חטיבות: בית-ספר יסודי מכיתה א' עד ו', חטיבת-ביניים של שלוש הכיתות ז' עד ט', בית-ספר על-יסודי מכיתה י' והלאה).*

הממשלה רצתה שניציגי המורים ישתתפו בוועדה. מכיון שהיה ברור מראש כי שלום לוין, השליט של הסתדרות המורים, לא ישתתף בוועדה של אויבו וזאמה ארן, שר החינוך, הוצע להקים ועדת-כנסת. בה ישתתפו נציגי המורים „בדעה מיעצת“.

זו הפעם הראשונה שמוקמת ועדה כזאת בכנסת. היא היתה עשויה לשמש תקדים. לכן גיהלנו מלחמה עקשנית על העקרון שכל סיעות הכנסת תיוצגנה בוועדה. דיברנו על כך במליאה, התחכחנו אחר-כך בוועדת-הכנסת, וחזרנו והעלינו תביעה זו במליאה.

אך הקואליציה נשארה עקשנית. באמתלות שונות, השיגה שתהינה מיוצגות כל הסיעות — זולת סיעתנו והסיעות הקומוניסטיות.

הגשנו גם הצעה אלטרנטיבית, סבירה ומתונה: שכל סיעה, שאינה חברה בוועדה, תוכל להשתתף בדיוניה בדעה מיעצת, כמו נציגי המורים:

... פה מדובר כמעט על עניין של אדיבות קולגיאליטת יסודית. בסינאט של ארצות-הברית, הדומה בגודלו לבית זה, מקובל שכל חבר סינאט יכול להיכנס לישיבה של כל ועדה מוועדות הסינאט ולהשתתף בדיוניה, כמובן ללא זכות-הצבעה. איך אפשר לשלול מחברי-כנסת את הזכות המינימלית הזאת, המוענקת כאן לאנשים שמחוץ לבית?

גם הצעה זו נפסלה בהצבעה אוטומטית, בה נשארו שוב לבדנו. הצעתנו לא התקבלה משום ששר החינוך התרבות התנגד לה. כך נפתחה הוועדה בפני גורמים שמחוץ לכנסת — אך נסגרה על מנעול וברית בפני חברי-הכנסת, שהקארטל המפלגתי אינו רוצה ביקרם.

אינטרמצו: החיפושיות

משרד החינוך הוכיח את הסתיידות עורקיו בעניין נוסף. זה היה עת השיב סגן שר החינוך לשאלתה ארוכה שלנו בדבר מניעת הופעתה של להקת החיפושיות בישראל. זהו, כביכול, עניין צדדי — אך למעשה הוא עקרוני מאד. דבר זה נתברר בעליל כאשר השיב ידלין, סגן-השר, הוא הסתמך על כמה טענות עקרוניות: הופעת החיפושיות תביא למהומות ולהתפרעויות. זאת אומרת: בגלל אי-כישוניה של המשטרה להשליט סדר, נאסרת הופעה אמנותית.

אין לחיפושיות ערך אמנותי „ראוי לשמו“, זוהי טענה המוכיחה עד כמה התרחבה התהום בין המישטר הקיים שמונהצו והשקפותיו הם בני המאה ה-19, ובין הנוער העולמי והישראלי, שסגנונו נראה בעיני הזקנים כחסר-ערך. החיפושיות זכו להצטיינות ממלכתית מידי מלכת בריטניה, דבר שכלל אישור מלכותי לרמתו, ושום איש-תרבות רציני בעולם אינו מעז לשללה. לעומת מכול ההופעות הזולות והמטומטמות המציף את הארץ, בחסות הממשלה, דחוק רמת החיפושיות היא גבוהה לאין-שיעור.

* בדיונים שהתקיימו במשך השנים במליאת הכנסת תמכנו בהנהגת הרפורמה.

הממשלה נוטלת לעצמה, למעשה, את הזכות להטיל צנזורה על האמנות, לקבוע למי יש רמה ולמי אין, ומי זכאי להופיע בארץ.

השתמשנו בזכותנו לשאול בו במקום שאלה אחת נוספת: האם משרד-החינוך ישנה את עמדתו אם מלכת-בריטניה תעניק להבריה-להקה תוארים של לורדים?
השיב סגן-השר, שלא היה מוכן לכך: על נושא זה ממונה ועדה בינמשרדית. אני סבור שהגימוקים שהזכרתי יהיו שרירים וקיימים (גם אז) לגבי החלטת החעדה.

החינוך הגבוה

זמן קצר לאחר מכן ניתנה לנו הוכחה נוספת לטענתנו, שראשי המישטר הציוני חיים עדיין במושגים של המאה הקודמת. האנטיטוה של היהודי הגלומי, איש הספר, היתה הרמות הקשוחה של החלוץ עובד האדמה. גישה זו גרמה לזילזול בלימודים גבוהים ואקדמאים למיניהם.

מאז ומתמיד נדרסה ונמעכה ההשכלה הגבוהה בין רגלי פרותי הקדושות של המישטר. כשדובר בכנסת על תשלום הפרשי שכר שהגיעו לאקדמאים, והוצע לקיים עלי-כך דיון במליאת הכנסת, דחה שר האוצר בשם הממשלה את ההצעה.

בתשובתו הזכיר שר האוצר במיוחד את הסכומים העצומים שהמדינה מוציאה על החינוך הגבוה — אך לא ענה במאומה על הבעיה שעמדה לדיון.

היה מגוי וגמור עמנו ליטול את זכות-הדיבור על נושא זה, שהוא חיוני להתפתחות המדינה. מאחר שסיעתנו זכתה לאחוז גבוה מאד של קולות האקדמאים דחוק, רבצה עלינו התחייבות כפולה בשטח זה. מצאנו הודמנות להביע את דעתנו, עלי-די כך שהצענו להעביר את העניין לדיון בחעדה — אם לא ימצא רוב לדון בו במליאה:

אם הכנסת לא תחליט לקיים דיון במליאה בנושא זה, שראוי להיות נדון במליאה, אציע להעביר את הנושא לדיון בוועדה.

קשה לי להעלות על דעתי שהכנסת תחליט להסיר מסדר-יומה נושא כזה. אנו דנים בוועדת הכלכלה זה חמישה שבועות בתלונה של קואופרטיב אחד נגד משנהו על עבודה במל אשדוד. ואם נסיר מסדר-היום את תביעתו של ציבור גדול של מאות אקדמאים, רק על סמך נאומו המעניין מאד של שר האוצר? השר מסר כאן מספרים מרשימים.

אם הסכומים לחינוך גבוה הם כל כך גבוהים כפי ששמענו, אם המצב הוא כל כך טוב — מדוע כל כך רע לאנשים האלה? מדוע הם כל כך צועקים? הרי זה דבר שוודאי טעון בירור באיזה פורום שהוא.

שאל שר האוצר: איזה חטא חטא בכך שהציע למוסדות החינוך לשלם לאקדמאים בשטרות או באגירות-חוב? הוא חטא בכך שהציע להם לעבור עבירה על החוק, חוק הלנת השכר. אסור לתת שטרות תמורת שכר המגיע לעובדים. היתה הבטחה, יש הסכם — צריכים לשלם. זה דבר פשוט ביותר.

אני חושב שאין הרבה מה להוסיף. אני רוצה לבקש את חברי-הכנסת מכל הסיעות, ובמיוחד את חברי-הכנסת מסיעת הליברלים העצמאיים ומפ"ם, עם כל הכבוד למשמעת הקואליציונית, להצביע לפחות להעברת הנושא הזה לוועדה. הרי קואליציה אינה דיסקוטק, שבו אחד מניח תקליט, וכל האחרים חייבים לרקוד לפיו. לסיעות האלה יש עמדה ציבורית ידועה שהתבהרה היטב במלחמת הבחירות. המפלגות האלה קיבלו על עצמן התחייבות מסויימת...

בגין: אבל עמדתן עכשיו כבר פחות ברורה.

אבנרי: היא נעשית פחות ופחות ברורה. אני מבקש מהן לשקול את הענין לגופו ולהצביע

לפחות בעד העברת הנושא לוועדה.

עיקר הסובלים מגישתה זו של הממשלה לענייני החינוך הגבוה הם האקדמאים שבדרך, הסטודנטים. דובר על העלאת שכר הלימוד לסטודנטים. פרצה שביתת אוהרה. הסטודנטים איימו בשביתה כללית. דרשו לקיים על העלאת שכר הלימוד הצפויה במוסדות להשכלה גבוהה, דיון דחוף במליאת הכנסת. אולם נשיאות הכנסת, הפועלת לפי שיקולים מפלגתיים גרידא, החליטה כי נושא זה, שבגללו איימו 28 אלף סטודנטים בשביתה, אינו דחוף. בכך הורידה את הצעתנו מן הפרק.

יכולנו להגיש הצעה בלתי-דחופה — אך סעיף-סתימת-הפה מנע זאת מאיתנו. כך נשארה רק הצעה של גח"ל, שהוגשה אחרי הצעתנו. רזיאל-נאור נימקה אותה בצורה יבשה ועניינית, שלא גרמה להתרגשות באולם. ספיר, שר האוצר דאו, ענה עליה בצורה משעממת, תוך הבאת טורים ארוכים של מיספרים. בכך היה העניין מסתיים, לולא השתמשנו בטכטיס ישן; הצענו להעביר את הצעת גח"ל לדיון בוועדה — והצעה זו היקנתה לנו את רשות-הדיבור.

מן הרגע שאבנרי עלה על הדוכן, השתרר באולם מתח גבוה. הוסיפה לו העובדה שהיציע היה גדוש ומלא ב-300 סטודנטים ותלמיד-תיכון. הסטודנטים, ובראשם מנהיגי אירגונם, הוכנסו רק בקושי, אחרי המתנה של שעתים לפני השער ופניות חוזרות שלנו אל האחראים בבניין. משום מה לא רצו לתת להם להיכנס, למרות שהיציע לא היה מלא.

באולם התחולל ויכוח סוער. ספיר אמר בסוף דבריו שאינו מתנגד לכך שהכנסת תדון בעניין, אחרי שהממשלה תחליט מה שתחליט. מכיוון שהממשלה לא החליטה, היה פירוש הדבר: להסיר את העניין מסדר-היום של הכנסת. עבר זמן עד שרבים מחברי-הכנסת תפסו זאת.

משום כך פתח אבנרי בנקודה זו:

שר-האוצר מציע להסיר את העניין מסדר-היום. הניסוח של הצעתו הוא קצת יותר אלגנטי, אך זוהי כוונתו. כוונתו היא שהממשלה תיצור עובדה קיימת. אחר-כך תוכל הכנסת לסבר את אוזנה של עצמה.

קריאה מספמלי המערך: תשאיר את העניין בידי הממשלה!

אבנרי: יש עניינים שהם יותר מדי רציניים מכדי להשאירם בידי הממשלה.

בנין: תעביר אותם למערכת העולם הזה?

אבנרי: מה גם, כבוד היושב-ראש, שלא ברור לגמרי מי כאן הממשלה.

אני מאמין שאילו היו עורכים הצבעה חשאית בממשלה — אפילו בין היושבים ברגע זה סביב שולחן הממשלה כאן באולם — היה רוב גדול של השרים מצביע נגד הצעת שר-האוצר. פה מוטל על כף המאזניים — וכולנו יודעים זאת — מישקלו הסגולי הרב של כבוד שר-האוצר, אולי בעזרת שר-החינוך. נדמה לי שבכל הממשלה אין שר אחר התומך בהצעה להעלות את שכר-הלימוד (צחק באולם).

ספיר: זה נכון כמו כל האינפורמציה שלך!

אבנרי: אולי מקורות-האינפורמציה שלי שונים מהמקורות שלך, כמו לעיתים קרובות.

... על כל פנים, הממשלה מופיעה כלפי הכנסת כגוף אחד, והגוף הזה מציע להסיר את העניין מסדר-היום.

אני התרגלתי להרבה דברים, בשנה האחת שיש לי הכבוד להימצא בבית הזה, אבל אני חושב שהצעת הממשלה להסיר עניין זה מסדר-היום עולה על כל שאר הדברים שהייתי עד להם כאן.

אם מותר לומר זאת לחברי-הכנסת של המערך: יש לכם לעיתים קרובות כשרון מיוחד להכניס את עצמכם לבוץ — ואני מזהיר אתכם לטובתכם.

שלוש משימות הדור

אנחנו עומדים לפני שביתת-לימודים עצומה, של 28 אלף סטודנטים, של כל הנוער האינ-טלקטואלי — ואתם מתייחסים לזה כאל דבר של מה-בכך, כאל דבר שאפשר לשחק בו מישחקים פרלמנטריים!

הקשבתי בדריכות לדבריו של שר האוצר ...

ליון : הוא אמר שזה דבר של מה בכך?

אבנרי : לצערי הטיפול בעניין הוא כאילו היה זה עניין של מה-בכך. בטיפול הזה חסרה מידת הרצינות שהגושא מחייב.

נדמה לי שחוץ מבטחון ושלום, אין דבר יותר חשוב במדינה מאשר החינוך בכללו, והחינוך הגבוה בפרט.

חבר-הכנסת דויד בן-גוריון היה רגיל לדבר על שלוש משימות הדור — שלעתים הן התחלפו. נדמה לי שלא יכול להיות ויכוח רציני על כך, כי שלוש המשימות של דורנו במדינה הן: בטחון, שלום וחינוך, ואולי: חינוך, בטחון ושלום, מפני שהחינוך הוא תנאי לבטחון ותנאי לשלום.

בגין : בציטטה של בן-גוריון אתה רוצה לשכנע את המערך?
אבנרי : למה לא? הרי הם הניכיו! (צחוק באולם).

בכל מישטר קיים סולם של ערכים. שום ממשלה, שום מישטר אינו יכול לקנות את הכל, וכל ממשלה צריכה להחליט מה יותר חשוב ומה פחות חשוב. עם כל המיספרים המרשימים של כבוד שר-האוצר, החינוך אינו עומד בסולם-העדיפויות של המישטר הזה במקום שהוא צריך לעמוד, במקום שצורכי המדינה מחייבים אותו.

יש כסף לבחירות, אין כסף לחינוך!

גישה של הנהלת-פינקסים נאה להרבה דברים. יש הטוענים שגישה של הנהלת-פינקסים חדרה לענייני הבטחון. אינני רוצה לדבר על זה עכשיו. אולם שגישה של הנהלת-פינקסים חדרה לשטח החינוך — זוהי תופעה המזדקרת לעין כל.

הבה ננתח מה אומר שר-האוצר. הוא אומר: רוב הסטודנטים מקבלים הנחות; בסופו של דבר רק חלק קטן של הסטודנטים משלם את שכר-הלימוד המלא.

אם כן, מה כל הצורך להפוך את כל החינוך הגבוה על ראשו, לגרום לשביתת המונית שסופה מי ישורנו, בשביל סכומים שהם כה קטנים ופעוטים, כפי שאומר שר-האוצר עצמו?

על סכום של שניים-שלושה מיליון לירות אתם הולכים עכשיו להפוך את כל החינוך הגבוה? אתם, שעוד לא עברה שנה מאז שהוצאתם מאה מיליון לירות על מערכת הבחירות של המערך, בגלל שני מיליון לירות תלכו עכשיו להפוך על ראשה את כל מערכת ההשכלה הגבוהה?

סרדינס : וכמה אתה הוצאת?

אבנרי : 35 אלף לירות.

חינוך רק לבני המיליונרים?

ברשות היושב-ראש, אני רוצה להוסיף עוד דבר.

על מה מדובר? אמנם היום נזהרו מלהזכיר זאת, אבל בוויכוחים קודמים נאמר שמדובר

על מיליונרים ולמה לא ישלמו המיליונרים שכר-לימוד מלא?
 אני לא דואג למיליונרים. אתם, חברי הממשלה, דואגים להם. אבל אני מציע לכם שבעניין זה אל תדאגו להם. הם ישלמו גם אלף ומאתיים לירות, וגם חמשת אלפים לירות. העניים אינם מגיעים לאוניברסיטה בכלל, ולא מפני ששכר-הלימוד גבוה מדי, אלא מפני שבמשפחה מעוטת-יכולת חייב הבן לעבוד. הוא עובד מגיל 14, והוא אינו יכול לחלום להגיע לאוניברסיטה. לגביו אי-אפשר להסתפק אפילו בחינוך אוניברסיטאי חנם, אלא צריך להוסיף מילגה למשפחת הלומד, כדי לפצות אותה על אובדן כוח-פרנסה. אחרת, לעולם לא יגיעו המוני ישראל השניה לאוניברסיטה, והאינטליגנציה בארץ לא תשקף את מיבנה האוכלוסיה כפי שהיא.

אם כן, על מה מדובר? מדובר על משפחה ממוצעת ורגילה, שמרוויחה אולי 600, 700 או 800 לירות להודש. למשפחה כזאת לא תהיה עוד אפשרות לקיים בן באוניברסיטה, ואולי בן שני בבית-ספר תיכון. מחיה של סטודנט עולה כ-370 לירות לחודש; שכר-הלימוד עולה כפי שהוא עולה; הסטודנט אינו יכול להרוויח למחיתו כתוצאה מהמיתון הכלכלי...

היו"ר ישעיהו: אם הצעתך תתקבל, תביא את כל הפרטים האלה לחעדה. אתה צריך לסיים.

אבנרי: מצאתי לגכון להדגיש את הדברים, כדי שהכנסת תעמוד על רצינותו המיוחדת של העניין. זה לא עניין רגיל, והוא חשוב לאין שיעור מכל שאר הדברים העומדים היום על סדר-היום.

זהו עניין לאומי מרכזי, ואל תצביע הכנסת בהיסח-הדעת, מטעמי יוקרה של איש אחד או סיעה אחת. אני מציע גם למערך לשקול היטב לפני שמרימים את הידיים — שיקלוגא למה אתם מכניסים את עצמכם.

הפרוטוקול אינו משקף את המתהוות ששררה באולם. בגלל האקוסטיקה האימה בימיה הראשונים של הכנסת השישית — בבנינה החדש, לא יכלו הקצרינות לקלוט את רוב קריאות-הביניים, ששיעורן את הדברים. אחרי שחבר-כנסת מציע להעביר עניין לחעדה, אין השר נוהג ליתול שוב את זכות-הדיבור. הפעם הופר נוהג זה — ולא עליידי שר אחד, אלא עליידי שניים. גם פינחס ספיר וגם זלמן ארן עלו על הווכן כדי לסתור את דבריו של אבנרי.

בעצם לא היה צורך בכך — כי תוצאות ההצבעה היו בטוחות מראש. המשמעת הקואליציונית ניצחה את המצפון וההגיון.

כאשר נימנו הקולות נסתבר כי 33 ימים הורמו כדי להסיר מסדר-היום את הצעותינו לדון בעניין זה מיד. רק 25 ימים הורמו למען הדיון.

צדיק אחד במערך, הפרופסור סדן, נמנע מן ההצבעה, ואילו שולמית אלוני הצביעה עם הרוב. כל הקומוניסטים נעדרו מן הישיבה. אנשי אגודת-ישראל לא הרימו את ידיהם כלל — לא בעד, לא נגד, וגם לא עם הנמנעים. עלו על כולם אנשי מפ"ם. לפני הישיבה הסכימו עם הליברלים העצמאיים להצביע בעד העברת העניין לדיון בוועדה — כהצעת סיעתנו. אולם לפתע נפל עליהם מוראו של ספיר, והם החליטו להצביע ברגליים — כלומר, לצאת מן האולם בעת ההצבעה. בלית ברירה עשו כך גם הליברלים-העצמאיים. אולם אלה החליטו כי אחד מהם, האוזנר — יישאר באולם ויימנע מהצבעה באופן הפגנתי. זה נתן אומץ גם לאנשי מפ"ם, והם השאירו ח"כ אחד — פלד — באולם, כדי שגם הוא ימנע.

כך הצביעה הכנסת בעניין בעל חשיבות מכרעת לגבי עתיד המדינה. יחד עימנו הצביעו רק אנשי גח"ל ורפ"י דאו.

ממונה על ענייני הסברה

משולש זה בלט עת דובר בכנסת על נושא „חינוכי“ אחר. אז אף גרם לתגובה סוערת. היה זה בתום החיכוך על מינוי השר גלילי כאחראי על ענייני ההסברה. על פי הידיעות מוקדמת, עלה באור על הדוכן כדי להציע הצעת-החלטה שהביעה התנגדות למינוי זה.

באדר : בשם הסיעות: גוש תרות-ליברלים, רפיי וסיעת העולם הזה — כוח חדש, אני מציע...
בהן : שותפות בלתי-קדושה!

באולם פרצה מהומה ממושכת.

אולם הצעת-ההחלטה המשותפת (שנדחתה, כמובן, ברוב קולות) לא שיקפה גישה זהה לנושא. כמו תמיד, היה קיים הבדל תהומי בין גישת מותחי-הביקורת למיניהם, לבין גישתנו שלנו. הם התנגדו לפרטי הפעולה של השלטון, התלוננו על קיפוח, תבעו לעצמם חלק גדול יותר במערכת-ההסברה הממשלתית. ואילו אנחנו ייצגנו גישה עקרונית שונה לגמרי: שללנו לחלוטין את עצם קיומה של מערכת-הסברה ממשלתית, הממונת כלפי אזרחי המדינה.

כך היינו שוב הקול היוצא-דופן היחיד בבית. הקומוניסטים לא דיברו כלל, ואילו אשכול העלה על גס את העובדה כי — כמו בוויכוחים קודמים — שררה בבית אחדות כללית — זאת אומרת, להוציא את סיעתנו... אני מערער על עצם התפיסה המחייבת מינוי שר-הסברה במדינת ישראל. אני סבור שמינוי כזה — יהיו השם הרשמי של התפקיד והגדרתו כאשר יהיו — מינוי כזה סותר מושגי-יסוד של חברה דמוקרטית, כפי שהיינו רוצים לראות אותה.

ריכוז אמצעי התקשורת ההמונית בידי הממשלה בכלל, ובידי שר אחד בפרט — ויהיה זה השר ההגון ביותר בממשלה — הוא פסול מעיקרו. שר-הסברה, או שר הממונה על ענייני הסברה — תפקיד זה מזכיר לנו יותר מדי תקדימים היסטוריים, וכל התקדימים האלה קשורים במישטרים מאד-מאד מסויימים.

תחנת שידור בלביים

היה מישטר שמינה מיניסטר לפרופאגנדה — שאגב, גם הוא נקרא „שר להסברה לאומית ותעמולה“. אי-אפשר שלא להיזכר בתקדים זה, כאשר דנים בריכוז כזה של אמצעי-תקשורת. ואי-אפשר לשכוח שכאשר נולד המושג „פרופאגנדה מיניסטר“, נולד גם המושג גלייכשאלטאנג. אין מנוס מגלייכשאלטאנג, ברגע שיש ריכוז אמצעי-תקשורת בידיים ממשלתיות, ועל אחת כמה וכמה ביד ממשלתית אחת.

... ברצוני לשאול: מדוע, בעצם, צריך להיות בישראל רדיו ממשלתי בלעדי? מדוע לא תהיה בישראל, כמו בארצות-הברית, לגוף פרטי שירצה בכך, האפשרות להקים תחנת שידור משלו, על בסיס מסחרי? יש צנזור השומר על התוכן מבחינה בטחונית, אפשר ליצור מיגבלות. אבל מדוע מוכרחה להיות תחנת שידור ממשלתית בלעדית?

הרי בסופו של דבר תכריחו אותנו להקים תחנות-שידור בקפריסין, או על אוניות בלביים. זאת לא תוכלו למנוע מאיתנו. זה קם במקומות רבים בעולם, וזה יקום גם בישראל. ... אבל כל עוד יש שירות שידור ממלכתי בלעדי, ויש איסור על הקמתן של תחנות אחרות, עלינו לבדוק את קול-ישראל בזכויות מגדלת... היכן הגישה הליברלית המשקפת את כל הדיעות לפי יחס פרופורציונאלי, עליו דיברו קודמי כל כך הרבה בוויכוח זה?

גולן : אתה ליברלי

אבנרי : אני בהחלט ליברלי. הלאהי והיית ליברלי כמוני!

חזני : בכל אופן עצמאי...

בקול-ישראל יש רשימה שחורה, שעזימה יש לי נסיון אישי רב מאד. במשך חמש-עשרה שנה בהן אני עורך עתון בישראל, עתון הנקרא על-ידי אזרחים לא-מעטים, אסור היה להזכיר את שמי מעל גלי קול-ישראל. גם היום האיסור הזה קיים, מחוץ לדיווח על הכנסת. אבל לא אדבר על עצמי. התהפוכות ברשימה השחורה הן נושא מעניין מאד. הנה, למשל, הד"ר משה סנה היה פסול לחלוטין מעל גלי קול-ישראל, עד לפילוג במק"י. פתאום הוא נעשה כשר — ואי-אפשר היה, כמעט, לפתוח את הרדיו מבלי להתקל בד"ר סנה, בחמש תוכניות שונות. ואז, פתאום, נסגר שוב הכפתור, ושוב נעלם ד"ר סנה מעל גלי קול-ישראל. ... בשנים האחרונות היתה ליברליזציה בקול-ישראל. היא לא ביטלה את הרשימה השחורה, הרשימה השחורה נשארה. אבל דיעות מסוימות, ביקורתיות, התחילו להישמע ברדיו. הרדיו נעשה הרבה יותר מעניין.

זה התחיל עוד בסוף ימי שלטונו של חבר-הכנסת בן-גוריון, ונמשך בימי שלטונו של ראש-הממשלה הנוכחי. חדרה לקול ישראל ההרגשה שהדברים נעשו קצת יותר חפשיים. עובדים התחילו להשקיע אמביציה אישית בעבודתם. התוכניות נעשו הרבה יותר טובות. אבל ההרגשה זו חלפה לפני זמן מה.

התחילה לחדור ההרגשה שהבורג חוזר ומתהדק, שיש פיקוח, שהעין פקוחה. זה התחיל אולי במינויו של ד"ר בנימין אליאב, שנתקבל כקומיסאר פוליטי. גם מינויו של השר גלילי, תהיה כוונתו אשר תהיה, נתפרשה כך בקרב עובדי קול ישראל...

פרשיות ●

השחיתות אינה תופעת לחאי של המישטר הקיים במדינה. השחיתות היא מרכיב מהותי שלו, פועל-יוצא מעצם מערכת היחסים בתוכו. לפיכך אין טעם לדבר על עקירת השחיתות, ללא שינוי מהותו של המישטר. מבקר המדינה וחבר עוזרו עושים עבודה טובה וחשובה, אך הללו אינם מסוגלים להביא לשינוי פני הדברים: לעקירת השחיתות הפרוטקציוניסטיות שביסוד המישטר.

בעת הדיון על דו"ח מבקר המדינה, ניתנה לנו האפשרות להציע הצעות מעשיות לתיקון המצב, — ולו רק שהציבור יידע מה הדרך הנכונה:

אנו ממלאים בדיון זה את תפקידו של הילד הקטן, בסיפור על בגדי המלך החדשים. אנו שואלים שאלת-תם: לשם מה כל הדיון הזה? מה התועלת שבו? מה מטרתו? מה הוא מוסיף לדו"ח המקורי של מבקר המדינה?

כל הכבוד לעבודתו של מבקר-המדינה ועוזרו. כל הכבוד לוועדה שישבה ודנה במימצאים. כל הכבוד לחברי-הכנסת הנכבדים, התורמים תרומה כה נרגשת לכל הוויכוח הזה, המתנהל בהעדר כל שרי הממשלה הנוגעים בדבר, ושההשתתפות המועטה של חברי-הכנסת מטילה עליו צל כלשהו.

ובכל זאת — מה זה יועיל?

כל שנה בא מבקר-המדינה ומניח לפנינו דין-וחשבון, המכיל מאות פריטים מסמרי-שערות, שגם העתון הסנסציוני ביותר — ואפילו השבועון המסויים — אינם יכולים להתחרות עימם. שחיתות, נוהלים נפסדים, חלוקת מיליונים לפרוטקציונרים, ביזבוז פושע של נכסי הכלל לטובת קומץ יודעי-הסתדר.

הכנסת אומרת: „פויה!“

באה הוועדה של הכנסת, עוסקת במימצאים, כותבת מסקנות. באה הכנסת ואומרת: „פויה!“.
ואחרי שנה — חוזר הלילה.

מתקנים ליקוי אחד — מתגלות שתי שערוריות חדשות. נסתם חור אחד, נפרץ הסכר
במקום אחר.

ממדי השחיתות אינם מצטמצמים משנה לשנה.

הם מתרחבים משנה לשנה, פושטים על שטחים חדשים — עד שבימים האחרונים אנו חיים
בסימן של שערוריות שהגיעו ללב מערכת-הבטחון.

דומה מבקר-המדינה לרופא הפותח „פארונקל“ אחד, ובאותו זמן נוצרים תריסר „פארונקלים“
אחרים בכל חלקי הגוף. את „הפארונקלים“ צריכים לפתוח — אבל המשימה האמיתית היא
לרפא את הרעלת-הדם הגורמת ל„פארונקלים“.

נגיד דברים פשוטים: השחיתות אינה תופעת-לוואי של המישטר הקיים במדינה. השחיתות
היא מרכיב מהותי שלו, פועל-יוצא מעצם מערכת-היחסים בתוכו. אין בכלל טעם לדבר על
עקירת השחיתות מתוך המישטר — כי פירוש הדבר: עקירת המישטר כשלעצמו, שינוי
דמותו עד ללא-הכר.

כבוד היושבת-ראש, איננו עוסקים כאן בפולמוס מפלגתי. איננו מעוניינים בכך. אנו עוסקים
בניתוח מהותו של המישטר.

מישטר זה קדם למדינת ישראל, קדם לפסוקו המפורסם של ראש-הממשלה הנוכחי: „לא
תחסום שור בדישו!“ ואל נשכח מתי ציטט מר אשכול מיצווה תנ"כית זו: כאשר הונח על
השולחן הדו"ח הראשון שהסעיר את הארץ, דו"ח מבקר הסוכנות היהודית, אמיל שמורק ז"ל.
המישטר קדם למדינה, והוא קדם אפילו להנהלת הסוכנות, ששלטה במדינה-שבדרך.
המישטר הקיים הוא המשך ישיר של שיטת הכוללים, שיטת החלוקה — שיטה של חלוקת
השלל בין מפלגות המישטר, לפי מפתח שרירותי, בלי דין ובלו דיין, בלי פיקוח ובלו ביקורת,
לפי ראות-עיניהם של המחלקים, בעלי-השררה.

חלוקת השלל העצומה

במישטר החלוקה הפרוטקציוניסטי הקיים אצלנו כיום, בעלי-השררה הוא בעלי-החלוקה,
ובעלי-החלוקה הוא בעלי-השררה.

מה לא מחלק המישטר לנתיניו?

סובסידיות. פרמיות. מענקים. תמיכות. תמריצים. אשראי זול. רשיונות-יבוא. הקלות במכס.
הקלות במיסים. מעמד של „מיפעלים מאושרים“. קרקעות המדינה. הזמנות ממשלתיות. ג'ובים.
רשיונות-עסקים. החלפת סיווג קרקעות. תנאי העדפה. רשיונות בנקים. שותפויות ממשלתיות.
מונופולים. זכויות. רווחים מובטחים. החזר הפסדים. החזרי מיסים.

כל זה נוסף על מערכת שלמה של הענקות נוספות מטעם הסוכנות, המגבית היהודית
המאוחדת, ההסתדרות, הרשויות המקומיות והמועצות הדתיות.

מה שמתחלק בחלוקת-שלל עצומה זו מגיע לסכום של מאות מיליונים של לירות לשנה.

מי מחלק? איך מחלקים?

בכל מקום יושב פקיד בכיר. הפקיד הבכיר הזה מחלק את הכל. לא לפי חוק, כי אין חוק.
לא לפי תקנות, כי אין תקנות. אלא לפי מה שנקרא, בשפת-הזהב של המישטר הקיים (שהיא
גם שפת-הכסף): „שיקול-דעת“.

מה פירושו של שיקול־דעת זה? פירושו כי הפקיד הבכיר, והוא לבדו, מחליט כי שלמוני יקבל, ואלמוני לא יקבל.

פקיד המשתכר אלף לירות לחודש מחלק מיליוני לירות לחודש. השר קובע מי יהיה מולטי־מיליונר, ומי יחדל מלהיות מולטי־מיליונר. שר אחד, תוך ישיבה על הספה בביתו, בשבת אחרי הצהריים, יכול לחלק פתקים המקימים מיפעלים והמחסלים מיפעלים.

כ"ף: אסור לכתוב בשבת פתקים.

אבנר"י: אני באמת מתפלא שאתה יושב בקואליציה שבה קורים דברים כאלה.

כ"ף: אני לא מאמין שזה קורה.

אבנר"י: הייתי נותן לך את הכתובת, אבל בשבת הרי אינך יכול לנסוע לשם.

היר"ר הקטן: חבר־הכנסת אבנר"י, אתה מוגבל בזמן ועליך להתרכז בנושא.

מישטר כזה יכול להתקיים רק בשני מקומות: בגן העדן או בגיהנום. בגן העדן, מפני שבו כל בעלי השררה הם מלאכים, צחורי כנפיים, ששום פיתוי אינו משפיע עליהם. או בגיהנום, שבו השחיתות היא מישטר — חיים.

איך יכול מישטר כזה להתקיים בכלל? מדוע לא הביא להתקוממות כל כוחות הציבור? מפני שמישטר זה נוח לכל המפלגות ולכל הגופים. איש אינו יכול להתקומם, כי כל אחד קיבל.

כל אחד רצה לקבל יותר — אבל אף אחד אינו מעוניין לשנות את השיטה. איש אינו יכול לנשוך את היד המחלקת לו כסף.

די לנו, רבותי חברי־הכנסת, להצביע בהקשר זה על פרט אחד בדין־וחשבון עצום זה — על חברת שיכון ופיתוח. היא מחלקת את קרקע הלאום במחיר גמוך לחברות השיכון של כל המפלגות, ואלה מוכרות אותו במחיר כלכלי מלא. כל המפלגות שותפות לשחיתות זו.

הצעות מעשיות לתיקון המצב

כבוד היושבת־ראש — תחת להצטרף למקהלה החסודה של אומרי "פויה"; תחת לחזור על המימצאים שהם נוראים, אך בלתי־נמנעים במצב הקיים, אנו רוצים — כדרכנו — להציע הצעות מעשיות לתיקון המצב — ולו רק כדי שהציבור יידע מה הדרך הנכונה.

ואלה הצעותינו, שאותן אנו מציעים כהצעות־החלטה לסיכום דיון זה:

(א) יש לשנות את אופיו של דו"ח מבקר המדינה. יש להזכיר בו שמות מפורשים — שמות הפקידים שסטו, שמות הגופים שנהנו. יש לשנות את כל הסיגנון של הדו"ח.

(אילו היה מבקר מגלה את פרשת עכ"ז* היה כותב: "בעת הטיפול ברכוש הנטוש ביריחו, נתגלו אי־אלה אי־סדרים נוהליים. יש להפנות את תשומת לבו של המושל הצבאי המוסמך לפגמים ברישום, שהביאו לחוסר מאתיים שקלים." המבקר התנ"כי השתמש בלשון אחרת, קצת יותר יעילה: "לקחו מן החרם, וגם גנבו, וגם כיחשו, וגם שמו בכליהם.")

שם־טוב: היית צריך להביא גם תמונות. זה היה יותר מעניין.

(ב) חייבת להיות הענשה של האחראים — הענשה ממש, עד להורדה בדרגה, והענשה עליידי פירסום גלוי.

צריך להיות מוסד שיפוטי שידון לא בעבירות משמעתיות סתם, אלא בסטייה מן הסדר הטוב,

: עכן בן־הכרמי, משבט יהודה, הפר את פקודת יהושע ושדד את רכוש בני יריחו, אחרי כיבוש העיר, על כן געש כל ישראל (יהושע, פרק ז').

בהעדפה ובפגיעה בסדרי המינהל. במקום שיש החלטה אישית, צריכה להיות אחריות אישית. (ג) כל החלטה להעניק הטבה כלשהי, באיזה אופן שהוא מן האופנים שהזכרנו, חייבת להיות פומבית ומפורסמת, תוך ציון הנימוקים.

(ד) כל הטבה שהיא חייבת להיות באמצעות מיכרו פומבי, או בשיטה גלויה אחרת. כל אדם צריך להיות זכאי להתחרות על ההטבה בתנאים שווים. אם קיבל פלוני ולא קיבל אלמוני, צריכה להיות לאלמוני הזכות לערער על ההחלטה בפני אותו בית-דין מינהלי שהזכרתי — אם בנוגע לשיחרור ממסים, אם בנוגע למתן רשיון, אם בנוגע לשלילת סובסידיות ואם בנוגע לכל אחד מעשרות המקרים האחרים. לבית-הדין הזה צריכה להיות זכות ערעור על המדיניות של הענקת ההטבות, ואם השר אינו מקבל את הערעור — תכריע הכנסת.

(ה) מתן כל הטבה שהיא צריך להיות על פי כללים גלויים קבועים מראש, הנובעים מחוק-מיסגרת מפורט.

(ו) הבית צריך לדון בכל מימצאי הביקורת. איני מבין מדוע זה צריך להיעשות בוועדת מישנה מיוחדת. לדעתי צריך לחלק את הדיון בין כל ועדות הכנסת, כל ועדה בשטח המסור לה.

אין לנו אשליות, כבוד היושבת-ראש. אילו נתקבלו כללים אלה היה המישטר מתמוטט. אין בבית הזה אנשים רבים המעוניינים בכך. הרבה יותר קל להגיד: "פויה!" ולהמתין למתת הבא.

היו"ר הקטין: איזה ביטוי פרלמנטרי הוא זה? אני מעירה על כך שזה ביטוי לא פרלמנטרי.

אבנרי: "פויה"?

הקטין: כן.

פלד: אני חושב שאפשר להגיד על הנאום הזה — "פויה".

אבנרי: אתה בוחאי רשאי, חברה-הכנסת פלו.

לסיכום: אני רוצה להציע את ההצעות שלנו לסיכום הדיון, ולפי התקנון הריני ממציא בזה את ההצעות ליושבת-הראש.

מובן שדוברי המישטר הגיבו מיד על ביקורתנו. אחדים מהם הסתייעו לצורך זה... ב"העולם הזה".

„העולם הזה“ — בדיוני הכנסת

כשאי-אפשר להשיב באופן ענייני על טענותינו שולפים הח"כים נגדנו טענה ניצחת: „השבועון המסויים! משום מה די להם בכך.“

הפעם החלטנו להגיב בהודעה אישית:

בדיברי תשובתו לדברי בוויכוח על דו"ח מבקר המדינה, אמר חבר-הכנסת שורש היום: „איני מצפה שהעתונים והשבועונים יהיו מנוסחים בסיגנונו של מבקר המדינה, ואיני מצפה שדו"ח מבקר המדינה יהיה כתוב בסיגנונו של שבועון מסויים.“

אני מציין שזוהי דוגמה גוספת למינהג שהתחבב אצל כמה מדוברי הקואליציה, כשאין להם תשובה עניינית, לערבב מדי פעם את השבועון שיש לי הכבוד לכהן כעורכו, בוויכוחים שאינם נוגעים לו, מבלי שתהיה לי כל אפשרות לענות על כך.

אם חברי-הכנסת שורש רוצה שהכנסת תדון על השבועון המסויים, יואיל להציע זאת כהצעה לסדר-היום. אשמח להשתתף בוויכוח ולהצביע, תוך כדי כך, על תרומתו היחידה במינה של השבועון המסויים במלחמה נגד שחיתות במנגנון הציבורי, וגילויי הבלתי ספורים בשטח זה, שלא מעטים מהם אושרו לאחר מכן ואמיתותם הוכחה ברבים.

בדבריו הרשה לעצמו חבר-הכנסת שורש לסרס ללא רחם את דברי, ולהעמיד פנים כאילו

אני מתנגד לתמריצים, פרמיות וכו'. בכך העלים את תוכן דברי והוא, שבמדינה מתחלקות הטבות בסכומים של מאות מיליוני לירות על-פי "שיקול דעת" של פקידים בכירים, ללא חוק המחייב קריטריונים אובייקטיביים והמאפשר ערעור סדיר. זאת היתה טענתי העיקרית בוויכוח זה.

פרשת "דן"

הודשים אחרים לפני הדיון על דו"ח מבקר המדינה התפוצצה בציבור "פרשת-דן": פרשת ההלואות והתרומות שקואופרטיב "דן" חילק לאירגונים מיפלגתיים. לעניין היו שתי בחינות, בחינה מישפטית ובחינה ציבורית.

דרשנו לקיים על כך דיון במליאת הכנסת. הצעתנו הדחופה עברה מספר גילגולים. תחילה החליטה נשיאות הכנסת שלא להכיר בדחיפות ההצעה. אחר כך נרמז לנו, כי אם נשנה את הנושא, יסכימו להכיר בדחיפות. אחר כך נתבקשנו לבטל את ההצעה, כדי לחזור ולהגישה בשבוע שלאחר מכן. הממשלה נועצה. לבסוף הוסכם להכיר בדחיפות. הסיבה לכך היתה פשוטה: דווקא שרי אחדות-העבודה היו מעוניינים כי ההצעה תגיע לכלל דיון. הם סברו כי החלטה של הכנסת להסיר את ההצעה מעל סדר-היום — וזו היתה כמובן ההחלטה הצפויה היחידה — תשים קץ לוויכוח הציבורי. היה זה מוצא נוח למדי לא רק לאחדות-העבודה. בדבריו מנה אבנרי 16 נושאי יסוד לחקירה, והטעים כי אין הכוונה לחקירה משטרתית או מעין משפטית: איננו באים היום לקטרג, להאשים או לחרוץ דין. אנו באים לשאול שאלות ולתבוע בירור ענייני מוסמך.

את הכנסת החמישית הסעירה פרשת תל-גיבורים. תבענו מן היום הראשון שפרשה זו תבורר עד תומה. היינו חלוץ הלחץ הציבורי שהביא, בסופו של דבר — אם כי באיחור ניכר — למינוי ועדת-חקירה מטעם הממשלה. עבודתה היתה לברכה, והעניין בורר. אמרנו אז, כי איננו מופעמים על-ידי רצון לקנטר ולהשניא את העסקנים הדתיים. פעלנו מתוך תחושה של צדק, לטובת הציבור. כיום איננו יכולים לעשות איפה ואיפה. כלל שחל על מפלגה דתית, מן הדין שיחול על מפלגה חילונית. עם כל ההבדלים הרבים בין פרשת תל-גיבורים והפרשה הנדונה היום, הרי הדמיון הציבורי רב מדי, מכדי שאפשר יהיה להתעלם ממנו.

תרומות למפלגות ורישום כוזב

כבוד היושב-ראש, העיתון "הארץ" גילה לפני חודש, במיבצע התואם את מיטב המסורת העתונאית, פרשה שיש בה חשש סביר של שערוריה ציבורית. הוא גילה כי בחקירה משטרתית העיד אחד ממנהלי "דן" שהקואופרטיב המונופוליסטי נתן הלוואה, בלי ריבית, בסך 100 אלף לירות לאחדות-העבודה, בעקבות פניה של מי שכיהן אז כמנהל כללי של משרד-התחבורה, איש אחדות-העבודה. כן העיד שהקואופרטיב שילם, ערב הבחירות לכנסת הרביעית והחמישית, סכומים ניכרים למפלגות שונות כתרומות, בין השאר במסווה של תשלומים לבטאונים שונים. בקשר לכך הוזכרו חברי-כנסת שונים, ביניהם כאלה שיש להם נגיעה מיוחדת לענייני תחבורה, והשפעה רבה על ההכרעות, כמתרימים למפלגותיהם. חלק מן התרומות שולם בצורה של העלמת הכנסות ורישום כוזב בספרי הקואופרטיב. הכל נעשה בסודי-סודות, ועצם הסודיות מטיל צל נוסף על הנתנים והמקבלים.

בתשובה לשאלתה שלי אמר שר-המשפטים בכנסת כי התיק נגד מנהלי "דן" בפרשת-השוחד, בה נתגלו דברים אלה — נסגר בגלל טעות מסתורית. נגד המנכ"ל של משרד-התחבורה לא נפתחה חקירה פלילית, מפני שבינתיים חלה התיישנות.

שבועיים אחרי הגילויים, נתפרסם מכתב של שר-העבודה, בו הוא מודיע כי היה זה הוא שטיפל בהשגת ההלוואה מקואופרטיב "דן". הוא טען כי ההלוואות נועדו לשיקום משקי-ספר, מהם שניים שנפגעו בהפגזות ושניים שיכלו להיפגע, אך לא נפגעו. הוא טען כי אכן שולמה ריבית על ההלוואה, וכי הקרן הוחזרה.

שאר המפלגות לא מצאו לנכון להגיב כלל על הגילויים שהתייחסו אליהן.

שאלות וחשדות

כבוד היושב-ראש, כל זה העלה בציבור שורה של שאלות וחשדות, שאפשר לסכם, באופן חלקי, כלהלן:

- (א) האם נתן "דן" את ההלוואה למפלגת אחדות-העבודה — או למשקים?
- (ב) האם שולמה על ההלוואה ריבית? על-ידי מי?
- (ג) האמנם שילם "דן" את הכסף כדי לקיים יחסים טובים עם משרד-התחבורה, שהוא כפוף לו מבחינות מכריעות, כפי שהתבטא המנהל בחקירה?
- (ד) מה היה — או לא היה — חלקו של מנכ"ל משרד-התחבורה בסידור העסקה?
- (ה) מדוע נאות "דן" להיחלץ לשיקום קיבוצים של אחדות-העבודה? האם הוא הלווה כספים גם למשקים אחרים? מדוע היה צורך בהלוואות כאלה, בנוסף על כספי הארנונה ששולמו, עוד קודם לכן, לאותם קיבוצים?
- (ו) מדוע השיב שר-העבודה רק אחרי שבועיים על עניין שהוא רואה בו, לדבריו, אחד ממעשיו הטובים?
- (ז) מה הן התוכחות לכל העיסקות האלה בספרי הקיבוצים הנדונים, בספרי הקיבוץ המאוחד, בספרי המפלגה, וכו'?
- (ח) איזה תשלומים שולמו למפלגות האחרות, על-ידי הקואופרטיב המונופוליסטי, באילו צורות, מתי, ובאילו נסיבות כשרות או בלתי-כשרות?
- (ט) האם היה קשר בין כל התשלומים האלה לבין הוויכוח הציבורי שהתנהל אז בהצעת מר לבון להלאים את התחבורה הציבורית?
- (י) איך נרשמו הדברים בספרי הקואופרטיב, ועל אילו חוקים עבר הקואופרטיב בעת רישום ההוצאות?
- (יא) האם וכיצד שילם "דן" תרומות מוסוות גם בבחירות לכנסת השישית?
- (יב) האם הטל עומס התשלומים האלה על הציבור, על-ידי הכללתם בתחשיבי ההוצאה לצורך קביעת התעריפים, או על-ידי העלמת הכנסות ממס-ההכנסה?
- (יג) האם שולמו תשלומים כאלה גם על-ידי קואופרטיבים אחרים לתחבורה, ועל-ידי שאר המיפעלים המונופוליסטיים או הנתמכים?
- (יד) האם היה קשר בין הטעות של הפרקליטות, שסגרה את התיק נגד מנהלי "דן", ובין האיום של פרקליטי הנאשמים, באותו משפט, לערב בעניין משרד-ממשלה ומפלגות?
- (טו) מדוע לא ננקטו אמצעים משמעותיים נגד האחראים לאותה טעות?
- (טז) מדוע לא ננקטו כל אמצעים נגד מנכ"ל משרד-התחבורה, בעת כהונתו בתפקיד זה, וגם לאחר מכן?

מינוי ועדת חקירה

כבוד היושב-ראש, אין בלבנו שמץ של ספק שמן הדין למנות כאן ועדת-חקירה מטעם הממשלה, בראשות שופט, כדי לבדוק את האספקטים הציבוריים של פרשה זו.

ברצוני להבהיר מעל לכל ספק כי אין מטרת הצעתנו להעמיד את המנכ"ל-לשעבר בפני הליך מעין-משפטי, כלומר להפעיל נגדו ועדת-חקירה שתבוא במקום בית-המשפט, אחרי שההתיישנות מונעת את העמדתו לדיון. הצד הפלילי של העניין כלל אינו מעניין אותנו. אותנו מטריד ומדאיג הצד הציבורי, והוא הדורש הבהרה מוחלטת.

העובדה שאי-אפשר לפתוח בשום הליך משפטי לשם בירור העניין, דווקא היא מעוררת את הצורך למנות ועדת-חקירה, במיקרה מסוג זה. לכן אין בכוחו של טיעון משפטי להפריך תביעה זו.

אם צודקים ראשי אחדות-העבודה בטענותיהם, הרי דווקא הם היו צריכים להיות הראשונים המעוניינים בחקירה ציבורית פומבית, כדי שצדקתם תצא לאור. דווקא איש כמוני, הרוחש הוקרה עמוקה למי שהיה מפקדי בימי הקרבות, יגאל אלון, שהוא בעיני המצביא המצטיין של צה"ל מאז ועד היום — הייתי רואה בתביעה כזאת מצידו מעשה הנאה לאישיותו. הצעתנו הממשית היא:

שהכנסת תדון בעניין ותמליץ בפני הממשלה למנות ועדת-חקירה, על פי חוק ועדות-חקירה, ועליה יוטל כדין לחקור ולברר:

(א) מה הן העובדות לאמיתן בפרשה זו.
 (ב) האם היתה בה עבירה על הסדר הציבורי הטוב.
 (ג) אילו סטנדרטים יש לקבוע למניעת תשלומי תרומות מצד גופים נתמכים, המתקיימים חלקית על חשבון הציבור, למפלגות פוליטיות.

(ד) אילו סטנדרטים חייבים לחול על ראשי המדינה, פקדי ציבור, חברי-כנסת ובעלי משרות דומות, והבאים מטעמם, כדי למנוע חשש של ניצול מעמדם לרעה לטובה מפלגתית.
 (ה) אילו נוהלים יש לקבוע כדי שכל תרומה פוליטית מסוג זה תהיה גלויה ותירשם כדיון. רבותי חברי-הכנסת, כולכם דיברתם רבות בכנסת השישית על הצורך בהגבלת הוצאות-הבחירות, צימצום הביזבזו על תעמולה וגילוי המקורות הכספיים. קל לדבר על כך לתפארת המליצה. ההצבעה היום היא מיבחן לרצינותם של דברים אלה. הצבעה נגד הצעתי תיתן לכל הדיבורים האלה צליל של התחסדות וצביעות.

דווקא בפרשה זו, שבה השתרבבו שמוותיהם של רוב מפלגות הבית הזה, יש חובה כפולה ומכופלת לסלק כל חשד מלב הציבור, שמא תתגבר בציבור ההרגשה של *Così Fan Tutte*, כולם עושים זאת. לכן דרוש דיון — לא בהדרי-חדרים של ועדה, שיעורר חשדות נוספים, אלא דיון גלוי, פומבי, במליאת הכנסת.

אנו מציעים שהכנסת תקיים דיון ממצה בפרשה זו, ותמליץ בסיומו בפני הממשלה על מינוי ועדת-חקירה.

שר המשפטים, יעקב שמשון שפירא, האריך בדברי תשובתו, כשעה בערך. לסיעתנו ניתנו עשר דקות בלבד. חלק ניכר מנאומו הארוך הקדיש השר לחיכוך עם אחרים. היה זה בדרך כלל ויכוח משפטי: אם חלה התיישנות או לא חלה. אנו לא כפרנו בעובדה כי חלה התיישנות. להיפך, הדגשנו כי חשובה הבחינה הציבורית. לדעתנו, טענותיו המשפטיות של השר שפירא לא יכלו להוות תחליף לחקירה ציבורית. שפירא הצביע על החוק הלקוי הקיים אצלנו לגבי ועדות חקירה. זה היה אחד מנימוקיו לפסילת הצעתנו, להקים ועדת חקירה. אולם כל עוד לא ביטלה הכנסת את פקודת ועדות החקירה* לא יכול היה השר להחליט שלא לעשות שימוש בפקודה זו. דעתו של השר על החוק המנדטורי אינה מעלה ואינה מורידה, מה גם שניתן היה לצידו את

* בינתיים חוקק חוק חדש.

ועדות החקירה בהוראות, על מנת לאפשר הגנה נאותה על כבודם של אלה המופיעים בפניהן או הנחקרים על ידן. ועדת חקירה היתה טובה לחקירת פרשת תל-גיבורים. היא היתה טובה לעניין השריפה בבניין צ"ים — מדוע לא היתה טובה בפרשת „דן“?

שופמן, איש סיעת גח"ל, אשר הציע להעביר את הצעתנו לדיון באחת מוועדות הכנסת, היפנה את תשומת ליבו של שר המשפטים לסקיף 61 לחוק שירות המדינה (משמעת), המאפשר גקיטה באמצעים משמעתיים כנגד עובד מדינה, גם לאחר שנענש או זוכה על מעשה בבית-המשפט. ישנם איפוא אספקטים שונים של תופעות ציבוריות ואפשר לגשת אליהן מבחינות שונות; מבחינה פלילית, מבחינה משמעית, ולבסוף גם מבחינה ציבורית.

הכנסת לא קיבלה את הצעתנו והיא הוסרה מעל סדר יומה.

משטרת ישראל

לשר המשטרה המנוח, בכור שיטריה, היה סיגנון מיוחד משלו, סיגנון משטרתי חד וקצר. נוכחנו בכך עת השיב שיטריה במליאת הכנסת לשאלות רבות שהוגשו על-ידינו. הנה אחדות מהן:

שאלתה מס' 672

חבר-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר המשטרה:

1. האם סמל המשטרה ו-3 שוטרי הנפה הצפונית בתל-אביב, שהואשמו בהכאת הנער יוסף הרצברג, הושעו מעבודתם במשטרה, עד לסיום ההליכים נגדם?
2. אם לא — מדוע לא הושעו?
3. האם נכון הוא כי הנער יוסף הרצברג נחקר חקירת שתי וערב על פרטי עדותו על-ידי השוטרים הנאשמים, בעת מתן עדותו בפני ועדת החקירה הפנימית של המשטרה?
4. על סמך מה הורשתה החקירה הנ"ל?
5. האם נוכח הנער עת מסרו השוטרים הנאשמים את עדותם?
6. האם ניתן לנער לחקור חקירת שתי וערב את השוטרים הנאשמים?
7. אם לא — מה היתה הסיבה לכך?
8. אם לא נוכח הנער בעת מתן עדות השוטרים — מדוע הורשו השוטרים להיות נוכחים שעה שהנער יוסף הרצברג מסר את עדותו?

תשובת שר המשטרה ב. שיטריה לשאלתה מס' 672:

1. לשאלה 1. לא.
2. לשאלה 2. בשל שיקולים ענייניים.
3. לשאלה 3. כן.
4. לשאלה 4. על סמך ההוראות הקיימות הנותנות לאיש משטרה, נגדו הוגשה תלונה על-ידי אזרח, להציג למתלונן שאלות.
5. לשאלה 5. לא.
6. לשאלה 6. לא.
7. לשאלה 7. תלונתו של הנער הוגשה בכתב, לא היה כל צורך נוסף בחקירת השוטרים על ידו.
8. לשאלה 8. נא ראה תשובתי לשאלה מס' 4.

שאלתה מס' 861

חבר-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר המשטרה:

ביום 18.6.66 אורגן על-ידי מר רפאל הלפרין באיצטדיון „בלומפילד“ ביפו ערב של האבקות חופשית.

בסיום אותו ערב פרצה במקום תיגרה. כפי שסופר ב"העולם הזה" האחרון של יום 22.6.66, הצליחה המשטרה לפזר את הקהל רק על-ידי שימוש בגאז מדמיע. שאלותי הן:

1. האם הידיעה הנ"ל נכונה?
  2. אם היא נכונה — באיזה גאז השתמשה המשטרה?
  3. האם השימוש בגאז הנ"ל אושר על-ידי רופאים?
  4. מהי השפעת הגאז הנ"ל על אלה נגדם הינו מופעל?
  5. מי התיר לאנשי המשטרה במקום להשתמש בגאז הנ"ל?
  6. האם נוהגת המשטרה להשתמש בסוגי גאז נוספים?
  7. מאין שואבת המשטרה את הסמכות להשתמש בגאז כלשהו — אם בכלל?
- תשובת שר המשטרה ב. שטרית לשאלתה מס. 861:

1. כן, בעיקרה.

לשאלות 2, 3, 4. ראה תשובתי לשאלתה מס. 708.

לשאלה 5. המפקד המוסמך.

לשאלה 6. לא נוהגת.

לשאלה 7. מן החוק.

אבנרי: שאלה נוספת: — למי הסמכות לפקד על השוטרים במקום להשתמש במיכל הזה? **שיטריית**: לקצין היותר גבוה הנמצא במקום.

שאלתה מס' 708

חכר-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר המשטרה:

1. האם נכון הוא כי משטרת ישראל הצטיידה או עומדת להצטייד בגאז מהמם, כדי לפזר באמצעותו הפגנות והתקהלויות בלתי חוקיות ולהתגבר על עצירים המגלים התנגדות?
2. אם עובדה זו נכונה — מהו סוג הגאז?
3. האם נבדקה השפעת הגאז על-ידי אנשי רפואה, באם כן — מי היו?
4. מה היו מסקנותיהם של אנשי הרפואה?
5. מהן ההוראות שקיבלו השוטרים לגבי השימוש במיכל הנ"ל?
6. האם הגאז הנ"ל אין בו כדי לפגוע לרעה על אלה נגדם יופעל?
7. מה תהיה השפעת הגאז הנ"ל על אותם שנגדם יופעל המיכל?
8. האם נוהגות משטרות אחרות ברחבי העולם להשתמש במכשיר דומה, המכיל אותו סוג של גאז?
9. אם כן — מהן המדינות המשתמשות במכשיר זה?

תשובת שר המשטרה ב. ש. שיטריית לשאלתה מס' 708:

לשאלה 1 — העובדה לא נכונה — משטרת ישראל לא הצטיידה בגז מהמם.

לשאלה 2 — הנוכח הוא, כי המשטרה רכשה לאחרונה, מכשיר המכיל נוזל מדמיע, אשר הוכנס לשימוש נסיוני — נסיוני מבחינה אופרטיבית. הנוזל והמיכל הם מתוצרת שוויצריה.

לשאלה 3 — הנוזל נבדק על-ידי אנשי רפואה שוויצריים.

לשאלה 4 — אנשי הרפואה הגיעו לכלל מסקנה, כי הנוזל אינו מזיק או מסוכן וכי הוא כשר לשימוש לו נועד.

לשאלה 5 — ההוראות הדרושות להפעלת המכשיר ולשימוש בו נגד מתפרעים בודדים ולא נגד המון.

לשאלה 6 — לא.

לשאלה 7 — ההשפעה היחידה, כי במשך כ-20 דקות לא היו מסוגלים להתפרעות או התנגדות אלימה. לשאלות 8, 9 — כן — במדינות רבות ברחבי אירופה וארצות-הברית נמכר המכשיר אפילו בחנויות לכל דיכפין וללא הגבלה.

שאלתה מס' 864

חברה-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר המשטרה:

נודע לי כי ד"ר ישראל בר, לפני פטירתו, קיבל מספר התקפות לב, בהיותו בכלא שאטה. שאלותי הן:

1. כמה התקפות לב היו לישראל בר בכלא שאטה?
2. כמה מהן אירעו סמוך לפטירתו?
3. אם קיבל התקפות לב מדוע לא הועבר לבית-חולים?
4. האם נבדק באופן יסודי לאחר התקפות הלב שקיבל?

תשובת שר המשטרה ב. שיטריט לשאלתה מס. 864:

ישראל בר התאונן מספר פעמים על כאבים בחזה, בשנה האחרונה לפני פטירתו. בכל הפעמים הוא נבדק באופן יסודי עלידי רופאים ושתי פעמים נעשו לו בדיקות א.ק.ג. בבית-החולים המרכזי בעפולה.

תוצאות הבדיקות היו שליליות ולא הראו על מחלת לב. תשובתי לכל שאלותיך הן שליליות.

שאלתה מס' 865

חברה-הכנסת אורי אבנרי שאל את שר המשטרה:

1. האם מצויה בידי משטרת ישראל כרטסת של פושעי מלחמה נאציים ובעלי דרגות גבוהות באירגונים נאציים?
2. אם מצויה כרטסת כזאת — האם זהותו ועברו של כל אזרח גרמני הנכנס לישראל, לאחר כניסתו, נבדקים בכרטסת זו?
3. אם נערכת בדיקה כנ"ל — האם נתגלו בישראל אי-פעם פושעים נאציים?
4. אם כן — מי נתגלה כפושע נאצי באמצעות כרטסת זו?
5. אם נתגלו — האם נקטה משטרת ישראל בצעדים כלשהם כנגד הפושעים שנתגלו בדרך זו?
6. מי היו הפושעים שנתגלו ומה הצעדים שנקטו נגדם?

תשובת שר המשטרה ב. שיטריט לשאלתה מס. 865:

לשאלה 1 — בידי משטרת ישראל לא נמצאת כרטסת של פושעים נאציים או בעלי דרגות גבוהות באירגונים נאציים, זולת אלה אשר הועמדו או מועמדים לדין עלידי שלטונות הרפובליקה הפדרלית הגרמנית ואשר בעניניהם נתבקשה משטרת ישראל לסייע באיסוף ראיות מפי עדים החיים בישראל.

לשאלה 2 — לא.

לשאלה 3 — לא.

לשאלות 4, 5 — אין מקום לשאלה.

אבנרי: שאלה נוספת: — האם אדוני שר המשטרה איננו סבור שוהו מצב קצת משונה שיכול לבוא קצין ס.ס. בכיר למדינת ישראל ומשטרת ישראל לא תדע מאומה על עברו, ולא תנקוט נגדו בפעולות לפי החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם?
שיטריט: עניתי על שאלותיך, ואמרתי לך שאין לנו כרטסת.

מומחים לענייני משטרה

לנו נסיון רב עם משטרת ישראל. אחדים מאיתנו לחמו במשך שנים בצמרת המשטרה; רבים מאיתנו סבלו ממנה. נסיון זה של שנים לימדנו להכיר את המשטרה מקרוב.

הדיון השנתי על משרד המשטרה התקיים תמיד במיסגרת הדיון על תקציב המדינה, אלא שדיון זה נערך תמיד חודשים ארוכים לאחר אישור תקציב המשרד. לא היה, אפוא, כל טעם לדבר על תקציב המשרד עצמו. הדיון בדרך כלל לא עלה לרמה גבוהה. כמעט כל הנואמים ראו צורך לטפף את המשטרה, להעמיס עליה שבחים ודברי הלל, מתוך הנחה שזוהי הדרך לחבב את המשטרה על הציבור. אפילו נציג גח"ל, שופמן, שתקף באחד הדיונים את המשטרה בפרשת הנער הרצברג והפגנת הסטודנטים, שהביאה להתערבות המשטרה בקאמפוס, לא היה תוקפני ביותר והקדים לדבריו דברי נועם לרוב.

לכן הבינו הכל כי הנאום הראשון שלנו בנושא זה יהיה הנאום האופוזיציוני העיקרי. מאמינים עלינו כי אנחנו מומחים לענייני משטרה. לכן הכנו את נאומנו בהקפדה מיוחדת. ברגע האחרון. שעה קלה לפני הנאום, עלה בליבנו החשש שמא דברינו עדינים מדי, אך לא היה מקום לחשש זה. באולם ישבה כל צמרת המשטרה. הקצינים ישבו על ספסלי האורחים. אחרי המשפט הראשון, שעורר צחוק, עלה המתח — ואפשר היה כמעט להבחין בעשן העולה מספסלי המערך והממשלה. אין המשטרה רגילה שידברו עליה כך מעל דוכן הכנסת:

אנחנו פטריוטים של משטרת ישראל.

הודעה זו עשויה להדהים רבים. כי מי כמונו לחם בצמרת המשטרה? מי כמונו סבל ממנה. ומי כמונו החזיר מלחמה שעה?

האם אזכיר כאן את המעצר הבלתי־חוקי של כתבינו, את המשפטים הפליליים שהוגשו נגד עורכי ונגדי, את החיפושים, העיקובים, הבילוש, הגרירות על הכביש והמכות? אך עשינו כל אשר עשינו מפני שאנחנו מאמינים שמדינת־חוק זקוקה למשטרה יעילה, מיקצועית, בעלת כושר ואמצעים. משטרה המפעילה את החוק — והשומרת בעצמה על החוק. מבחינה זו אין מזל למדינת ישראל. משטרת ישראל לקיחה מן היסוד, ומעולם לא היתה אחרת. בתום המגדט וחסול ה"פלטסטיין פוליס", קמה משטרת ישראל על רגל שמאל.

אדם בלתי־מוכשר, חלש־אופי ולא־איכפתניק, הוצב בראשה כמפכ"ל. השוויץ והרושם באו במקום המקצועיות. אינטריגות פנימיות אינסופיות גרמו לסילוק כל כוח מקצועי מעולה. בנו של הבוס הפוליטי הפך, למעשה, לשליט המשטרה. שחיתות, רקבון, שקרנות, קנו להם אחיזה בצמרת. לעיני אלפי השוטרים הטובים, שראו וחרקו שן.

אחרי מאבק רצוף ומסוכן, הצלחנו להדיח צמרת זו.

המפקח הכללי, יחזקאל סהר, חוייב בדין בשבועת־שקר; סגנו, עמוס בן־גוריון, נאלץ להתפטר. אולם הטיוהור לא הביא לשיפור. המפקח השני, יוסף נחמיאס, לא ראה בתפקידו אלא תחנת־מעבר בקאריירה דיפלומטית, והעניינים התנהלו ללא יד מכוונת. במצב של דמורליזציה כללית, נקרא המפקח הנוכחי, פינחס קופל, לתפקיד זה. אין ספק שזוהי סימפאטי יותר מקודמיו, וכי יש לו רצון טוב. קידמנו אותו בברכה. אך היום, אחרי נסיון של כמה שנים, כבר מותר לי לומר כי משטרת ישראל לא עלתה על דרך המלך.

גודר של רושמי רפורטים

יש לנו גודר של רושמי־רפורטים — כלומר, אחרי שהמדינה והעיריות לא עשו דבר כדי להבטיח מקומות־חנייה למכוניות שישנן כחוק, באים השוטרים ורושמים רפורטים למכוניות החונות מאונס במקום כלשהו, גם מבלי להזות מיטרד תחבורתי.

זה קל, זה נוח, זה מכניס כסף, זה נותן לשוטר את האפשרות לבוא אל הקצין ולהוכיח שעשה משהו. אך זה די מדכא לראות איך שוטר זריז עט על שורת מכוניות חונות, כמוצא שלל רב, כשחיוך של אושר על פניו, וזו ההודמנות היחידה להוכיח את כושרו. אבל זה לא שיטור, ולמעשה כמעט ואין שיטור בארץ. מוכרחים לומר זאת פעם: אזרחי ישראל הם אוכלוסיה ממושעת מאין כמוה, מסודרת מאין כמוה — כי אחרת היה הסדר בארץ מתמוטט מזמן בהעדר משטרה אמיתית. אולם לאט-לאט אנחנו רואים את התוצאות. והן הרת-אסון.

בריונות

ישנה התופעה של בריונות. בשפת-הים, בבתי-הקולנוע, בחאראקות, ברחובות הראשיים — בכל מקום מתגלה תופעה זו של חדלי-אישים פחדניים, המנצלים את חוסר-התגובה של הציבור ואת העדרו של השוטר לשם הוכחה עצמית בדרך של הפקרות. אנו יודעים שזוהי תופעה חברתית ופסיכולוגית, וכי בטווח הארוך אין לה תרופה אלא במישור החברתי-חינוכי. אולם ישנו טווח קצר, והוא מלאכת-השוטר. אם לא יחול שינוי מהפכני ביעילות השיטור בארץ, צפוי לנו אסון, כי זוהי תופעה מצטברת במהירות. אנו מציעים להכריז על תקופה של שנה-שנתיים כעל תקופת-חירום למלחמה בבריונות, ולנקוט בה שיטות בלתי-רגילות. למשל: יש לחייב כל בעל אולם-הצגות להחזיק בשכר, בכל עת ההצגות, שוטר אחד או שניים, לפי גודל המקום, לשם שיטור אוטומאטי רצוף. זה לא יקר, זה יוסיף אולי אגורה אחת או שתיים למחיר הכרטיס — אך זה יחניק באיבה תופעה זו. הגשנו הצעת-חוק, שנפלה אף היא קורבן לקנוניה של מפא"י וחרות לסתימת-הפה, וספק אם תגיע לדיון. תבענו בה כי המדינה תפצה כל אדם על נזקי בריונות. אם תתקבל הצעה זו, ימצא אפילו שר-האוצר שיותר זול לדאוג לשיטור הגון, מאשר לפצות את האזרח על הנזק. כשהמשטרה מרגישה שהיא חדלת-אונים, היא מוצאת לה פיצוי במעשים בלתי-חוקיים. בהעדר שיטות מקצועיות של חקר ומודיעין; בהעדר היוקרה הטבעית של השוטר והעדר המורא מצד העברייך כלפיו; בהעדר כוח-אדם מעולה ומסורת של אספרי-ה-קור וגאוות-המדמים — באות שיטות פרימיטיביות: הכאת עצירים לשם סחיטת הודאות, איומים בלתי-חוקיים, הצקה לעבריינים משוחררים, כליאה בלתי-סבירה בתנאים משפילים, ועד לשלילת געליים מן העציר. למשטרה מתחיל לצאת שם של „משטרה מרביצה“ — ומכאן רק צעד קטן להפעלה בלתי-חוקית של המשטרה נגד הפגנות חוקיות, התקפת-אלות בארבארית ללא-צורך, כפי שראינו בשיירות תנועת העולם הזה והפגנת הסטודנטים בירושלים. יש לחלוק לחלוטין על דבריו של חבר-הכנסת זאב שרף, שקרא למשטרה לפעול נגד כל ההפגנות. זכותו של האזרח היא להפגין, להביע את דיעותיו בצורת הפגנה שקטה ובלתי-אלימה, ותפקיד המשטרה הוא להגן על הפגנה שהיא ביטוי לזכות זו. גבירתי היושבת-ראש, הבאתי הנה תצלום שצולם רק השבוע, והייתי רוצה להראותו לחברי-הכנסת. התמונה מראה איך מרחיקה המשטרה הבריטית מפגינים משטח השגרירות של ארצות-הברית בלונדון. ראוי-נא כיצד השוטרים, עם חיוך על השפתיים, בטוב-לב, בעדינות * כאן הציג אבנר מעל הרוכן העתק מוגדל של תצלום שפורסם במוסף „הארץ“.

מרחיקים את המפגינים — והשוו זאת עם התמונות שראיתם מהפגנות אצלנו, כאשר גוררים באכזריות, מכים ...

כ"ץ : הכרנו אותם טוב מאוד כשהיו בארץ!

אבנרי : בארץ הם היו שונים.

בן־אליעזר : כל מה שאתה מציע זה שיחייכו? יעשו את אותו הדבר, אבל יחייכו?

אבנרי : בין חיוך ובין אלה יש הבדל רב. ראיתי את זה.

דגני : מה ההבדל?

אבנרי : אם תוגף עליך אלה ארוכה, תרגיש את ההבדל. אפילו אתה.

להעלות את משכורות השוטרים!

איך לתקן את המצב הקיים במשטרת ישראל?

קודם כל, צריך להיות ברור כי השוטר חי ממשכורת. משכורת נמוכה מושכת אנשים מוגבלים — ואל יתפאר המפקח הכללי כי מצב האבטלה הגביר את הגיוס. אוי לגיוס כזה. יש להעלות באופן דראסטי את המשכורות לכל השוטרים, ובאופן מיוחד לאנשי־המקצוע, למשוך למדים משפטנים, מדענים, מפקדים בעלי סמכות טבעית.

אולם אל נרמה את עצמנו — לא על הלחם לבדו יחיה השוטר. הוא חייב להרגיש שהוא משרת ביחידת־עילית, שהציבור רוחש לו אמון וכבוד, שהחיל כולו ממלא את תפקידו ביעילות. לכן יש צורך לחולל שינוי־ערכים כללי בצמרת, למשוך אליה כמה דמויות שיכולות להקרין מאישיותן הפיקודית על החיל וליצור בו מוראל חדש. יש למשוך אנשים המוכנים להפוך את המשטרה ליעוד חיהם.

אם יתגשם הדבר, כי אז ניווכח כי גם אותם השוטרים שישנם היום יכולים לתוות כוח מעולה ומכובד. שהרי גם עכשיו לא חסרים במשטרה אנשים בעלי רצון טוב ובעלי הבנה, נוסף על השוטרות החמודות, שיש לשבח את עבודתן.

אלא שכל זה לא יכול להתגשם במשרד־המשטרה כמו שהוא. משרד שהוקם במיקרה, בגלל קפריזה של אדם אחד (שר־הפנים הראשון, שלא רצה במשטרה במשרדו), והקיים כדי לספק צרכים עדתיים במפלגת השלטון?

עם כל הכבוד האישי לשר הנוכחי, אני מרשה לעצמי לפקפק בכך.

שרות בתי־הסוהר

ומלה אחת על החלק השני של משרד־המשטרה, שהוא החלק היחידי הכפוף לשר באמת — שרות בתי־הסוהר. גם הוא מהווה את אחד הכשלונות הגדולים של מדינת ישראל.** עם קום המדינה, נמצאו כמה אנשים אידיאליסטים, שהיתה להם דריסת רגל במשרד־המשטרה, והם חלמו על הקמת שרות בתי־סוהר שיהיה דוגמה לעולם, שיהיה מופת מבחינת השימוש במסקנות ובהישגים המתקדמים ביותר של המדע הקרימינולוגי והפנולוגי. כל זה שקע בביצה של שיגרה, אינרציה, חוסר־תקציב וקנוניות קואליציוניות (כגון החלוקה בין עבריינים צעירים ועבריינים מבוגרים בשני משרדי־ממשלה שונים, האחת של מפלגה אחת והשני של מפלגה אחרת).

הדברים הבארבאריים שהיו נהוגים בבתי־הסוהר של המנדאט בוטלו (אם כי פה ושם

* יצחק גרינבאום.

** כאן התערבה היושב־ראש, רות הקטין, וקבעה כי הנואם עבר על עשר הדקות שהוקצו לו. לכן קוצר החלק האחרון של הנואם.

נשמעות שוב תלונות). אך בית־הסוהר, שחדל להפחיד את הפושע המועד, הגברתן, לא הפך למוסד של ריפוי ושיקום.

אני מעז לבטא כאן את אמונתי כי יבוא יום ובית־הסוהר, במתכונת הנוכחית, ייעלם כפי שנעלמו מרתפי־העינויים ובורות־הכלא של ימי הביניים, ויפנה את מקומו למוסד רפואי, פסיכיאטרי, משקם, שירפא את היסודות הא־סוציאליים וישלב אותם מחדש בחברה.

לכן זקוק גם שרות זה לבדק־בית כללי, לקליטת אנשים מסוג חדש לגמרי, להרמת המוראל הפנימי, להחלפת הדפוסים, לשינוי החוק הכופה את הדפוסים הישנים. כבר נעשו התחלות חשובות, ונמצאים לא מעט אנשים טובים, ובעיקר העובדים הסוציאליים, שהפכו מליציי־יושר לאסירים. אולם בלי תיקון יסודי — הרי זה שיפור שטחי, שאינו מגיע לשורשים.

לקראת תום דיון זה, פרץ דין ודברים בינינו לבין דוברי השלטון, שבמרכזו עמדה הפגנת הסטודנטים נגד ביקור אדנאר בקאמפוס האוניברסיטה סמוך למועד הויכוח.

ישעיהו: ... יש כאן כעין אחדות־דעים, ומין שותפות בין כל אלה שאירגנו הפגנות, או שהתכוננו לארגן הפגנות. כולם כאילו מאוחדים בביקורת על התנהגות המשטרה, ומרביצים לה במשותף. אולם כל אחד מן המעוניינים היה רוצה שהמשטרה תנהג כלפי ההפגנה שלו באהדה גמורה, ואילו כלפי ההפגנה של אחרים — בשלילה גמורה.

אבנרי: זה לא תמיד נכון!

ישעיהו: זה נכון! אתה היית רוצה שהמשטרה תנהג בחזקתך כלפי הפגנה של התיים בירושלים, אבל כלפי ההפגנה שלך אתה רוצה שהיא תלטף אותך.

אבנרי: אני רוצה שהמשטרה תגן על כל הפגנה בלתי־אלימה.

ישעיהו: אבל שמירת החוק והסדר אינה יכולה להיות לחצאין... מי שמפריע (למשטרה), יבוא על עונשו, הן על־ידי אלותיהם של השוטרים תוך כדי פיזור ההפגנה והחזרת הסדר, והן על־ידי הבאת העבריינים לדין.

אבנרי: אלה אינה מכשיר של עונש!

ישעיהו: במה היית רוצה שיפזרו הפגנות? בחיוכים? להתגבר על מתפרעים בנשיקות? אני מאחל לך שאתה תהיה מפקד המשטרה!

אבנרי: אולי יבוא יום, מי יודע?

ישעיהו: יש אלות כדי להתגבר על מתפרעים... הכיזויים שהוסחו (על־ידי הסטודנטים בעת ההפגנה נגד אדנאר) בשוטרים קשים הם סי כמה וכמה ממכות ומהלומות. הם בחזקת שפיכות־דמים. הם הוטחו כלפי שוטרים יהודיים, ויכולים להיות מוטחים כלפי סתם יהודים בכל...

אבנרי: לא הסטודנטים היכו בשוטרים! יש הבדל בין מילים לאלות, עם כל הכבוד.

ישעיהו: יש מילים שהן שפיכות־דמים. מה שהם אמרו כלפי השוטרים, הם שפכו אב דמם בכך, ולא רק הרתיחו אותו.

אבנרי: אי־אפשר לשכות באיזה נסיבות זה קרה! אחרי שהיכו אותם באכזריות!

ויכוח זה נמשך כאשר ענה שרה־המשטרה, בכור שיטתית עצמו, למתחכמים:

שיטרתית: (אדנאר) היה אורחה של המדינה, והמשטרה — מתפקדה לשמור עליו...

אבנרי: גם שלא יראה סיסמאות?

שיטרתית: שלא יפגע!

אבנרי: גופנית!

שיטרתית: שאלת אותי שאלה, עניתי עליה. כאן לא דובר על סיסמאות, אנחנו לא טיפולוג

בסיסמאות...

אבנרי: סלח לי, אדוני השר, שאני מפריע לך...

שיטרתית: אולי לא תפריע לי?

אבנרי: זאת הנקודה הקובעת.

שיטרתית : אם אתה רוצה לשאול עוד שאלה, אני מוכן לענות לך.
אבנרי : האם תפקידה של המשטרה הוא להגן על גופו של האורח, או שתפקידה הוא גם למנוע מהאורח לראות סיסמאות בלתי-נעימות?
שיטרתית : לעיתים סיסמה לא-נעימה היא יותר גרועה מפגיעה בגוף.
אבנרי : אבל זה לא תפקידה של המשטרה.
שיטרתית : אם מישהו יאמר לך דברים לא נעימים, אבל לא יפגע בגופך, זה יפגע בך אולי יותר מאשר אילו פגע בך בפועל.
אבנרי : אבל לא אלך להתלונן במשטרה.
שיטרתית : או שאתה אינך מבין אותי, או שאני לא מבין אותך.
אבנרי : יש בינינו איריבונגה ביחס לתפקידה של המשטרה.

לאחר מכן התחכה עימנו שיטרתית ארוכות על בעיית חוסר מקומות-החניה. הוא הביא מיספרים, הוכיח שהמצב מצויין, ויכוח זה הסתיים בפסוקים הבאים:

שיטרתית : ... המיספרים (על מקומות-החניה בתל-אביב) שהבאתי היום נבדקו, ואני מביא אותם לכנסת, לידיעת חברי-הכנסת ולידיעתך אתה.
אבנרי : אם כליכך טוב — אז למה כליכך רע?

המשטרה בקאמפוס

מזה שנים אחדות, מאז פרשת לבון, שרוח חדשה של אקטיביזם החלה מדביקה חוגים יותר ויותר רחבים בנוער הישראלי. אקטיביזם זה הכניס חיים חדשים למחנה הסטודנטים. כאשר חזרה המשטרה לקאמפוס הירושלמי, כדי לדכא בכוח הפגנה קטנה נגד ביקורו של קונראד אדנאור, התעררו אלפי סטודנטים אחרים, התייצבו בהתנגשות סוערת מול המשטרה, וערכו הפגנה בפני בניין ראש-הממשלה. בעקבות הפגנה זו מינתה הממשלה ועדת חקירה.

פרשת ההתנגשות בן הסטודנטים לבין המשטרה הגיעה לדיון במליאת הכנסת, וזה עוד לפני שנערך הדיון הכללי על משרד המשטרה, ובהזדמנות זו אמרנו:

ההפגנה הזאת אינה ההפגנה הראשונה מסוגה, וזו גם לא הפעם הראשונה שהכנסת דנה בהתנפלות מסוג זה של משטרה.

אך הגעתי בקושי לבית זה, היתה לי החובה להביא בפני הכנסת את מעשה ההתנפלות של המשטרה על שיירה חוקית, בדרך לירושלים.

אז הופעלו אותן השיטות עצמן: התנפלות של המשטרה באלות ארוכות על מפגינים בלתי-אלימים, שהשתמשו בזכותם החוקית ולא הפרו שום חוק. התנפלות על חברי-כנסת. וגם אז באה תשובה סתמית של שר-המשטרה, שבאה להצדיק, בצורה סתמית מאוד, מעשים בלתי-חוקיים. לאחר מכן קרה אותו הדבר לשיירת-האחווה שלנו. שוב התנפלה המשטרה באלות ארוכות על מפגינים בלתי-אלימים, היכתה נשים וילדים שלא התנגדו. כאשר שאלתי אז את שר-המשטרה, בכנסת, מדוע הלמו אנשי-המשטרה באלות על ראשי נשים, השיב שר-המשטרה: "מפני שכך מצא המפקד לנכון."

תשובות כאלה, רבותי חברי-הכנסת, גובלות בביזוי הכנסת, ונכון התמרמר היום חברי-הכנסת בגין על תשובתו של שר-המשטרה. אבל עוד יותר טוב היה עושה אילו התמרמר גם אז. ונכון התמרמרה כאן היום חברת-הכנסת רויאל-נאור על הכאת חברת-כנסת, אחרי שזה קרה לה — אבל עוד יותר נכון היתה עושה אילו היתה מתמרמרת גם אז, כאשר קרה הדבר לחבר-כנסת אחר.

ובכן: זה קרה בדרך לירושלים, ולאחר מכן בדרך לקלנסוואה, ולאחר מכן בהפגנת המובטלים באשדוד, ועכשיו בקריית-האוניברסיטה. כל פעם אותן השיטות: הפגנה חוקית; הפעלת זכותו האלמנטרית של האזרח להביע את דעתו על-ידי הפגנה בלתי אלימה (ובכל מדינה דמוקרטית זוהי זכות המובטחת בחוקה, שאין לנו), והתנפלות של המשטרה על המפגינים. לא מפני שהמפגינים הפרו את הסדר הציבורי, אלא מפני שמטרת ההפגנה, והסיס-מאות של המפגינים, לא היו נוחים לממשלה. אחר-כך הודעות ב"קול-ישראל" שאינן תואמות את המציאות ואת האמת. ולבסוף, כאפילוג, תשובה סתמית של שר-המשטרה, תשובה שאינה אומרת שום דבר, תשובה שאיננה מסבירה שום דבר ואפילו איננה מצדיקה שום דבר.

אדוני ראש-הממשלה: קל מאוד להרגיל שוטרים להרביץ. קשה מאוד לחנך שוטרים לא להרביץ.

אחרי שפעם הרגלתם אותם להרביץ, קשה מאוד יהיה לגמול אותם מן המינהג הזה. הרגלתם את המשטרה להרביץ בשלושה מיקרים קודמים, תוך חצי השנה האחרונה. הפעם היה זה המיקרה הרביעי.

אני מציע לשר-המשטרה, לראש-הממשלה ולכל שרי-הממשלה, לתת את דעתם על הדבר הזה, לפני שיהיה מאוחר מדי. המשטרה התחילה להרביץ. העתונות מלאה ידיעות על מכות מצד המשטרה. בשבוע האחרון הוכה צעיר בתל-אביב, על-ידי המשטרה, בלי שום סיבה שהיא. הוא הוכה מפני שדרש משוטר להזדהות.

שימו מחסום בפני תופעה זו, לפני שתגיע לממדים שאף הממשלה לא תוכל להשתלט עליהם!

מדינת-סעד

"מדינת ישראל היא מדינת-סעד", כך על כל פנים טוענים דוברי המישטר. אמנם אין בה ביטוח מפני אבטלה, אבל יש בה עבודות יזומות; אמנם אין בה ביטוח בריאות ממלכתי, אבל יש בה קופת חולים הסתדרותית, בה מאוגדים מאות אלפי אנשים המקבלים טיפול רפואי מעולה; אמנם רבים בה המובטלים, אבל יש בה תשלומי סעד.

האם באמת ובתמים חיים אנו במדינת סעד (welfare state)? האם מעניקה המדינה לאזרח את הסעד שהוא הכרחי, כדי להבטיח לכלל האזרחים רוחה ורמת חיים הוגנת?! האם קיימת בממשלה מדיניות סעד ברורה ומגובשת, המנחה את הממשלה לגבי כל המשרדים הפועלים בשטח הסעד?

ניסינו להשיב על שאלות אלה בעת שנערך במליאת הכנסת הדיון הכללי על משרדים ממשלתיים העוסקים בנושאי-סעד.

הדיון על משרד הסעד נחשב לאחד המשעממים בכנסת, ורוב הסיעות משאירות אותו בידי (או בפי) הנשים שלהן. אחירת השיעמום פגה כאשר נשמעו דברינו, תוך רוגז גובר והולך מצד הדתיים, שכן בחלקו הראשון של הנאום מתחנו ביקורת חריפה על המפד"ל המנצלת משרד זה לצורכיה:

ברצוננו להפריד בדברינו בין שני משרדי סעד:

משרד-הסעד המקצועי, הסועד את הבזוקים, ומשרד-הסעד המפלגתי, הסועד את מפלגתו. יש להביע מקרב לב את הוקרת הציבור לעובדים המסורים, העושים ימים כלילות כדי להקל על סבל הבזוק — העיוור, הנכה, הילד המפגר ומשפחתו, הזקן, חסר-האמצעים. זוהי עבודה קשה, מפרכת, ובה עוסקים רבים ממיטב עובדי-הציבור, נוסף על המתנדבים והמתנדבות הפזורים בכל חלקי הארץ.

כל הכבוד להם.

בצד צוות חיובי זה, המשובץ בחלקו במשרד-הסעד, קיים המנגנון המפלגתי. אילו קם בארץ מכון-מחקר, לשם חקירת הפיאודליזם המפלגתי המהווה את המישטר הקיים, היה משרד-הסעד יכול לשמש לו דגם מייצג שאין שני לו, זולת משרד-הדתות. מיום קום המדינה, נמסר משרד זה כאחווה בלעדית למפלגות הדתיות... השליטה על משרד-הסעד איפשרה השתלטות אנשי המפד"ל על מוסדות-צדקה, ועל הרכוש הרב של מוסדות אלה. המשרד השתלט על הקדשים יהודיים, ובמסווה של הקדשים אלה זכר גורמים פרטיים, הקרובים למפד"ל, לטובות הנאה. אפשר להרבות ברשימה זו, בלי סוף. אולם העיקר הוא שלציבור עצום זה של נזקקים — למעלה מ-400 אלף נפש שעוברות תחת ידי משרד-הסעד בשנה אחת, בצורה זו או אחרת — מופיעה המפד"ל (ולא המדינה בתור שכזו) כשליט לשבת ולחמד. זהו כוח פוליטי עצום — והוא מקביל לכוח שמקנים משרד-ממשלה אחרים למפלגות אחרות, על פי החלוקה הפיאודלית המקובלת.

מדיניות-סעד וביטוח מפני אבטלה

אדוני היושב-ראש, היינו רוצים להקדיש את הדקות המעטות שנותרו לנו לנקודת-התורפה של כל מערכת-הסעד הממלכתית. כבוד השר דיבר על המחסור באמצעים — ואנו מצטרפים בהחלט לדעתו שלשטח זה חייבת המדינה להקדיש הרבה יותר אמצעים, במקום הביזבוז הביורוקראטי הקיים ברחבי תקציבה של הממשלה, שהיא ממשלת-סעד למנגנון. אולם מעבר לבעייה הכספית, קיימת הבעייה של חוסר מדיניות-סעד ברורה ומגובשת, שתנחה את הממשלה לגבי כל המשרדים הפועלים בשטח הסעד. בוויכוח על האבטלה הרמנו את קולנו כדי להתריע נגד העוול המשוע הטמון באי-קיום ביטוח-אבטלה, והנה בא היום שר-הסעד ומבשר לנו כי מצב האבטלה עתיד להביא להגדלה ניכרת של תשלומי-הסעד הדרושים. האם זהו הפתרון המכובד? האם אדם המסוגל לעבוד, הרוצה לעבוד, צריך להפוך לניזקק? סעד, תחת לקבל את הזכות הנהוגה בכל מדינה תקינה, זכות של ביטוח? ענייני הסעד מפוזרים בין כל מיני משרדים ממשלתיים, בלי הגיון רב, פחות או יותר כיד המיקרה והמקצה-המימכר הקואליציוני. מן הדין היה לרכז את כולם תחת גג אחד — ובראשות שר מרכזי לשרותים סוציאליים. שר כזה היה מגבש את המדיניות האחידה, שעל הצורך בה רק רמז היום כבוד השר. דהיינו: שמדינת-ישראל צריכה להבטיח לכל אדם, בתוקף החוקה שצריכה להתקבל, קיום מינימלי, בסטנדרט שייקבע מראש, ולכונן את מעשי מדינה כך שקיום כזה יתאפשר לכל אדם. פירוש הדבר: ביטוח לאומי ממשי; ביטוח אבטלה; ביטוח בריאות ממלכתי (כולל אישפוז ממלכתי); אבטחת הזכות למוון, לביגוד, לדיר, לחינוך; ביטוח זיקנה, נכות ומחלה. כבר ישנן בישראל התחלות לחלק מאלה. אולם אין זה מספיק — לא בהיקף, ובוודאי לא בגובה התשלומים הניתנים לניזקק. התמיכה המועננת כיום על-ידי לשכות-הסעד היא אפסית. ואינה מאפשרת אף קיום של רעב — 61 לירות לחודש לבודד, 95 לירות לזוג (אגב, לזוג כזה כדאי להתגרש, כדי לקבל פעמיים 61 לירות, דהיינו 122 ל"י).

האם יש הצדקה לכך כי זוג הורים, שהגורל התאכזר בו ונולד לו ילד מפגור, צריך לשלם, ולוא אפילו חלק, למען חינכו והחזקתו במוסד? מדוע יש חינוך-חינם לילד נורמלי, ואין כזה לילד מוכה-גורל?

כבוד היושב-ראש, לפי פירסומי משרד-העבודה הבינלאומי הוציאה בריטניה לפני שש שנים לצורכי ביטוח לאומי, קיצבות משפחתיות, בריאות ציבורית ועזרה לנכים 10.7% מן ההכנסה הלאומית, קנדה 9.1%, אוסטרליה 8.1%, גרמניה המערבית 21.4%, צרפת 18.5%, איטליה 16.1%, שווייץ ודנמארק 11.1%. ממשלת ישראל הוציאה בשנה שעברה לצרכים אלה בערך שני אחוזים, ובמדינה כולה הוצאו על צרכים אלה כ-6% מן ההכנסה הלאומית.

הבאנו לארץ הזאת עלייה המונית. עלייה זו הביאה, כפי שציין כבוד השר, גם לעליית צורכי הסעד. לפי מיטב הכרתנו, אין הדבר משתקף בתקציבה של הממשלה, המרבה כל כך לדבר על עלייה וקליטה.

לא די בסיסמות של עליה. וגם לא די בעליה עצמה — יש צורך בהכנת הכלים הדרושים להתמודדות עם הבעיות הכרוכות בכך.

כבוד היושב-ראש, אנו מפקקים ביכולתו של המישטר הקיים לעמוד בכך.

ביטוח-בריאות ממלכתי

מבחינה סוציאלית אנחנו אחת המדינות האסוציאליות ביותר בעולם החופשי. יש לכך כמה גילויים. בין היתר: העובדה שהסדרות הפועלים היא נותן עבודה, דבר שתנועות העבודה בעולם לוחמות נגדו תמיד. ההסדרות כופה על הפועלים, למעשה אין להם זכות היתארגנות.

אנו אחת המדינות היחידות בעולם החופשי, שאין לה ביטוח אבטלה, ומה שגרוע לא פחות — אין לנו ביטוח-בריאות ממלכתי. זה כדי שמרבית הציבור יהיה תלוי באוליגרכיה של ההסדרות שאינה פועלית כלל. מובן שכל זה נעשה במסחה של קידמה, סוציאליזם וכו' וכו'.

מבין 120 הח"כים, דרש למעשה רק ח"כ אחד הנהגה מידית של ביטוח-בריאות ממלכתי וריכוז כל המשאבים הרפואיים במנגנון ממלכתי אחד של ביטוח בריאות. הדבר מובן: הכנסת היא בראש וראשונה, אגודה מיקצועית של עסקני-מפלגות. לכל העסקנים יש אינטרס משותף — לקיים את השיטות המאפשרות את שליטתם על האזרחים הפשוטים.

מפלגות ההסדרות מעוניינות, כמובן, לקיים את קופת החולים, במקום להתקין ביטוח-בריאות ממלכתי. לצורך זה הן מוכנות בהחלט לבגוד בעקרונותיהן. כל קופת-חולים מבטיחה את שיעבוד העובדים למפלגות, והיא נותנת גיבוי ותפקידים למפלגות השונות.

וכך, בצורה מופלאה, קמה מפלגה אחרי מפלגה בעת הויכוח הכללי של מדינות משרד הבריאות, והכריזה על הצורך בביטוח-בריאות ממלכתי — והוסיפה מייד לאחר מכן תנאי של התחמקות.

גח"ל, שעוד אתמול עמדה בראש הצועקים למען ביטוח ממלכתי, הצטרפה בינתיים להסדרות, וגילתה לפתע שהמצב הקיים אינו נורא כליכך, ודי להכניס בו, לפי שעה, כמה תיקונים. רפ"י היתה בעד ממלכתיות — אבל בד בבד עם כך היתה מוכנה להסכים לדחיית הנהגת הביטוח הממלכתי בחמש שנים. הליברלים העצמאיים עולים על כולם בדרישה לביטוח ממלכתי — אך מסתפקים, לפי שעה, בהקמת „רשות-אישפוז“. זוהי תחבולה מחוכמת. פירושה המעשי: ההיפך מן המטרה המוצהרת. היא תוריד מקופות-החולים את עול האישפוז, אך תשאיר בידיהן את בתי-החולים. המדינה תשלם לקופות-החולים את מחיר האישפוז, והקופות יוסיפו לשגשג, לקחת מיסים ככל העולה על רוחן ולבצר את שלטון המפלגות בהסדרות. המערך, מפ"ם והקומוניסטים התנגדו בכלל לביטוח ממלכתי.

הגבנו על כך בחריפות רבה. פתחנו את נאומנו הראשון בכנסת השישית בסוגיה זו כך :
 כבוד היושב-ראש, שמונה חברי-כנסת נכבדים.
 נעלה על ראש דרישותינו את התביעה החד-משמעית לביטוח-בריאות ממלכתי, אחיד ומקיף
 לכל, תוך הלאמת קופות-החולים.

חשבתי שאבוא היום הנה, ואהיה בסך-הכל חייל קטן בחזית רחבה מאוד, הלוחמת למטרה
 זו. והנה, פתאום, אני רואה שאני, החייל הקטן, עומד לבדי. החזית נעלמה. שמענו היום איך
 לכל אחד מן הנואמים יש אליבי אחר כדי להתחמק ממלחמה זו.
 כמעט כל המפלגות מופיעות בראש מורש בשם ביטוח-בריאות ממלכתי...

קריאה : לא כולן !

אמרתי „כמעט כולן“. הן חושבות כנראה שזה פופולארי ברחוב. אולם כשהן באות הנה,
 עושה כל אחת תרגיל אקרובטי. כל אחת מוצאת פתרון לוליני מעניין לבעייה : איך להיות
 בעד ביטוח-בריאות ממלכתי וללכת בדרך ההפוכה... אבל לבעייה זו, אם להשתמש בדימוי
 רפואי, הרי לא יתכן חצי הריון או רבע הריון.

... בשטח הבריאות לא זכתה מדינת-ישראל עדיין להכרה דה-יורה, ואפילו לא להכרה
 דה-פאקטו. נשאר המצב שהיה קיים לפני קום המדינה. היום מוציאה המדינה עצמה בסך הכל
 מאה מיליון לירות על בריאות, שלא באמצעות קופות-החולים, ואילו קופת-החולים הכללית
 מוציאה 300 מיליון לירות. אם זה כך, פירוש הדבר שמדינת-ישראל עדיין לא קמה בשטח זה.
 ... יש כל מיני טענות-אליבי להגנה על פיאודליזם זה. באים ושואלים: מדוע להלאים
 דווקא את קופת-החולים, השייכת לפועלים? על כך אנחנו עונים בפשטות: שאלו את הפועלים.
 עירכו מישאל-עם בין חברי ההסתדרות, שאלו אותם שאלה פשוטה: האם אתם רוצים בקופת-
 חולים הסתדרותית, או בביטוח-בריאות ממלכתי? אני מבטיח לכם מראש כי 80%, ואולי 90%,
 של חברי ההסתדרות יצביעו בעד ביטוח ממלכתי.

מי קם להגן על קופת-החולים הפיאודלית? לא פחות ולא יותר מאשר מנהיג מקי, שמואל מיקונים.
 הוא רצה להיות אפיפיור יותר מן האפיפיור של הוועד הפועל, להוכיח שהוא שייך ל„תנועת הפועלים“.
 בעת נאומו התפתח דו-שיח ער :

מיקונים : ... תנועת הפועלים הישראלית יצרה את המדינה הזאת, ואין בכוחך (הכוונה
 לאגודת-ישראל) להחליש אותה.

אבנרי : מה ברוסיה? יש שם קופת-חולים לא-ממלכתית?

מיקונים : אני אספר לך מה ברוסיה. ברוסיה זוהי כבר המדינה.

אבנרי : זה מה שאנחנו אומרים — צריכים להלאים, להעביר לידי המדינה.

מיקונים : בעיות בריאות העם והתברואה לא תיפתרנה עליידי ביטוח-בריאות ממלכתי...
 זהו מאבק פוליטי של הבורגנות ושל גרורי הבורגנות להוציא נכס עצום ומרשים מידי ההסתדרות.

אבנרי : זהו קומוניזם זה? הרי זה רפורמיזם מן הסוג הגרוע ביותר!

מיקונים : מכיון שחברי סיעת גח"ל אינם כאן, לקחת על עצמך את הקבלנות של גח"ל?

בסיום אותו ויכוח הצהיר שר הבריאות, ישראל ברזילי, כי לשמחתו נשאר ח"כ בודד, אורי אבנרי, דוגל בביטוח
 בריאות ממלכתי אחיד וכולל באמצעות המדינה. קרא לעומתו אבנרי :

איני זקוק לאלבי. אין לי גם צורך להצטדק. אני בהחלט דוגל בביטוח בריאות ממלכתי,
 אחיד ומקיף.

אכן, נשארנו בודדים בתביעה זו בדומה לתביעות אחרות שלנו, בחינת 1 מול 119.

הצעות בשטח הבריאות

לקראת הדיון על משרד הבריאות הכינונו, בעבודה קפדנית וממושכת, שורה ארוכה של הצעות מעשיות, תוך התייעצות עם הרופאים הרבים שהצטרפו לתנועת הכוח החדש או המשתפים עימה פעולה. רק חלק קטן מהן יכולנו להשמיע, בסופו של דבר — כי את מרבית הזמן הקדשנו לחיכוך על ביטוח-בריאות ממלכתי. כרטסת מרכזית: אנו מציעים להנהיג בישראל כרטיס-בריאות לכל תושב, מיום לידתו (או עלייתו). נולד אדם — ייפתח לו מייד כרטיס, בו יירשמו כל מחלה וטיפול, ובעיקר כל מחלה שהגיעה לבית-חולים או למרפאה או למעבדה. הכרטסת תהיה מרכזית-ממלכתית, תעמוד לרשות כל רופא מוסמך, ושיטות-המיכון תאפשרנה ייעול גדול בטיפול.

עידוד ההתמחות: ישנה הרגשה כי בשנים האחרונות חלה הרעה בטיב היחסי של הרפואה הרופאים הצעירים אינם מרוצים. הם נוסעים להשתלם בחוץ-לארץ, כיוון שנדמה להם שאינם יכולים להשתלם די צרכם בארץ. זה פותח פתח להגירה — ואל נשכח כי הרפואה היא המקצוע הבינלאומי ביותר בעולם.

יש צורך לעודד, להמריץ ולדרבן להתמחות שוטפת, בכל הגילים. כיום אין תוכנית קבועה להשתלמויות, ואין פיקוח על כך.

חיזוק הרופא הכללי: רמתם של רבים מן הרופאים ירודה למדי. חלק מהם הפכו רשמים ושוטרי-תנועה, המכוונים את החולים לרופאים-מומחים או לבתי-חולים.

תורנויות לילה: בכל תל-אביב, למשל, יש אחרי חצות רק רופא תורן אחד, במגן-דויד-אדום. קופת-החולים הכללית אינה מקיימת תורנות. מצב זה נותן אליבי לרופאים לנתק את הטלפון בלילה, אבל איך הוא יכול להתקבל על דעת הציבור. אילו היה קיים ביטוח ממלכתי, היתה המדינה דואגת לתורנות נאותה, תמורת תשלום הוגן לרופאים.

הוא הדין לגבי בתי-המרקחת. קיימת תורנות אמיתית רק עד עשר בערב. לאחר מכן חייב החולה לחפש את הרוקח בביתו, וזה לא פעם מרוחק.

המצב בבתי-חולים: מבלי להזכיר שמות, יש להתריע בבית זה על המצב המחפיר השורר בכמה בתי-חולים בארץ. האזרח מאבד את דמותו בהיכנסו לשם, הופך למיספר. המקום הוא בית-חרושת, ללא זיקה אנושית.

זה לא קל לתקן. בייחוד כשיש מחסור משווע באחיות — ובין האחיות שישנן, יש לא רק אחיות מסורות הראויות להערצה, אלא גם מיספר גובר והולך של אחיות המתייחסות באדישות אל חוליהן.

לעתים הדרך לאישפוז מובילה דרך מרפאתו הפרטית של מנהל המחלקה או של חברו בבית-חולים אחר. חולים נאלצים לשלם כדי לקבל בדיקות ושרותים שאפשר לקבל בבית-החולים חינם. אנחנו מקווים שאלה הן תופעות יוצאות-דופן.

שיטות חדשות: על משרד-הבריאות להקים ועדה קבועה להקירת שיטות חדשניות, גם בלתי-מקובלות, גם כשיש נגדן דעות קדומות, כגון שיטות-ריפוי טבעיות. שיטות אלה נהוגות כיום כבר בארצות מתקדמות רבות, כמו ברית-המועצות, ועכשיו הן חודרות למערב-אירופה, גרמניה וצרפת. בצרפת עומדים להנהיג אותן כמקצוע-חובה בבתי-הספר לרפואה. פיקוח על המזון: חבל שהרפואה הישראלית נאלצת להקדיש את מיטב זמנה להתגוננות בפני המיתקפה המרוכזת של האובסקוראנטיות הפסבדו-דתיות, כפי שזה בא לידי ביטוי גם היום בוויכוח זה, תחת להתרכז בפיתוח תודעה בריאותית מעולה, הנהגת חוקי מזון, פיקוח על הוספת רעלים למזונות, בעיית הסמים המשכרים, פיקוח על זיהום האוויר, ועוד ועוד.

שפנפים

ח"כ יצחק רפאל העלה לדיון כהצעה לסדר-היום את "בעיית הילודה". היה מנוי וגמור עימנו לדבר על כך — כי אף אחד מבין 119 חברי-הכנסת אינו יכול להעז ולהגיד את מה שיש לנו להגיד בנושא זה. אבל כמעט ולא יכולנו להשיג את רשות הדיבור, כי המציע עצמו הסכים להוריד לפי שעה את הצעתו מסדר-היום. בכך היה נסתם גם פינו, לולא דרש מרדכי שטרן להעביר את הנושא לחעדה. בגללו נערכה הצבעה, אנחנו נמנענו וקיבלנו רשות לגמק את הימנעותנו מהצבעה.

לא קל היה לנסח את הדברים בסיגנון המתאים לכנסת. גם כך גרמו דברינו לרחש בלתי-פוסק ולקריאות מחאה, שלא השתקפו בפרוטוקול, המתאר את הדברים כך:

נמנענו מהצבעה מפני שיש להבדיל בבירור בין החלק האחד של הצעות חברי-הכנסת רפאל ושטרן — תמיכה במשפחות גדולות — לבין החלק השני שבהן, המשתלב במגמות מסוכנות ביותר.

תמיכה במשפחה גדולה שכבר ישנה — איש לא יתנגד לכך. כולנו דוגלים במדינת-סעד, מדינה הדואגת לשלום אזרחיה ורווחתם. להפקיר ילדים לחוסר-חינוך, להזנחה, להתנוונות — יהיה זה לא רק עוול אישי, אלא גם טירוף מבחינה לאומית וחברתית.

אולם, כבוד היושבת-ראש, כולנו יודעים כי ההצעות שלפנינו משתלבות במסע דתי מחדש שמטרתו למנוע את תיכנון הילודה, להפעיל משטרה ובתי-סוהר נגד הפלות מלאכותיות. וכל זה על רקע תעמולה לאומנית המדברת על הסכנה הצפויה למדינה מהילודה הערבית...

היו"ר דבורה נצר: אתה יכול להסביר למה אתה נמנע מהצבעה, ולא לדון.

אבנרי: היתה הצעה לדון בעניין זה בוועדה, והצעה שניה להוריד את העניין מסדר-היום. נמנעתי מהצבעה, ואני רוצה להסביר מדוע.

נצר: עליך לא לדון בנושא. לא הוחלט לדון בו.

אבנרי: אני מדבר על הצעת ח"כ שטרן, שהתבססה על הצעת ח"כ רפאל.

נטלתי את רשות הדיבור, כדי להזהיר את הבית בפני מגמה המהלכת אימים ברחוב. הדין-והחשבון של הפרופסור בקי, שאינו מסתפק בסטטיסטיקה, אלא הפך את עצמו למטיף בשער, מוסיף שמן למדורה זו.

יש להרים את הקול ולהתריע נגד הכנסת המדינה לחדר-המיטות. זוהי הספירה הפרטית ביותר של האדם...

נצר: אני מבקשת ממך להתחשב בכבוד הבית.

אבנרי: וכי אמרתי משהו שאינו פרלמנטרי?

נצר: אתה לא יכול לומר זאת באולם הכנסת!

אבנרי: אני מתקן את עצמי, גבירתי היושבת-ראש.

יש להרים את הקול ולהתריע נגד כל נסיון להכניס את המדינה לענייני ילודה.

זאת היא הספירה הפרטית ביותר של המשפחה, ורק הפרט יכול להחליט אם הוא רוצה להקים משפחה, ומה יהיה גודלה. לא זו בלבד שאסור למדינה להתערב בכך, אלא היא צריכה להבטיח חינוך מיני נאות בבתי-הספר, כדי לקדם תיכנון-ילודה הראוי לשמנו.

יש להתריע נגד האיולת שבפעם הרעיון של מדינות-ריבוי-ילודה. הטבע והמדע כבר הוכיחו איולת זו.

הוכח שיש עקומה ברורה של ריבוי ילודה בשכבות הנחשלות. כאשר שכבות אלה מתבססות,

הילודה יורדת — וטוב שהיא יורדת. הדבר מקדם את החינוך, מבטיח חינוך טוב יותר, ותנאים טובים יותר, לילד.

כאשר המשפחה מתבססת היטב, מתחילה העקומה שוב לעלות. זה הוכח בכל מדינות־הרוחה, כמו צרפת וארצות־הברית. ובעיקר: יש להרים את הקול ולהתריע נגד הסכנה הצפויה בהכנסת רעל המחשבה הביולוגית לתודעה הפוליטית.

בני־אדם הם בני־אדם, ולא בעלי־חיים אחרים. מדינה העושה חשבונות כפי שעשה חבר־הכנסת רפאל, מהו ריבוי־הילודה בחלק אחד של האוכלוסיה כנגד מינוט־ילודה בחלק שני של האוכלוסיה, יוצאת לדרך חתחתים.

זה מזכיר את פרעה מלך מצרים, שאמר „הבה נתחכמה להם“. ואינני רוצה להזכיר, כבוד היושבת־ראש, מיטרים שכולנו מתעבים אותם, שעצם בסיסם היה השילוב המסוכן הזה בין ביולוגיה ופוליטיקה.

מרחץ העינויים

אין אולי דבר המבליט יותר את הניתוק הכמעט מוחלט שבין ישראל של היום לבין ההנהגה של אתמול, מאשר מה שאירע בכנסת השישית עת העלינו שם את הצעתנו לדרך בנעשה בחופי הרחצה. בעונת הרחצה מתענים מאות אלפי אזרחים, בכל שבוע, לאורך שפת הים של ישראל — בנוהמה, בזפת, בחוסר סידורים מינימליים, בגל הגואה של בריונות. למענם הגשנו את הצעתנו.

האופן שבו הגיבו על הצעה זו ח"כים ממפלגות הקואליציה — סימן שפל חדש ברמת הדיונים של הבית. רצועת החוף הישראלית המתמשכת לאורך עשרות קילומטרים, היא אחת המתנות היותר נהדרות של הטבע לאוכלוסיתה של ארץ חמה המיושבת באיזור החוף בצפיפות. היא איזור הנופש העיקרי של התושבים, היא נקודת משיכה חשובה לתיירים.

ביקשנו להפנות את תשומת לב הבית לסדרים הלקויים ולשרותים הבלתי מספיקים לאורך רצועת חוף זו. הבאנו הצעות, שאפשר היה להסכים להן או להתנגד להן, אבל במקום להיכנס לחיכוך, העדיפו סגן שר הפנים והח"כים של מפלגות הקואליציה להטיח בדיחות טפלות ולהסתפק בהתחכמויות פרימיטיביות ועלבונות אישיים.

כאשר טען אבנרי כי בשבת שקדמה לדיון בכנסת התרכזו על חופי הרחצה יותר מרבע מיליון נפש, קרא לעומתו ח"כ גולן: „ספרת אותם?“ כאשר התאונן שבשעות הצהרים לא מצא מקום חניה בחוף הרצליה, קרא ח"כ פרוש: „האם זה היה אחרי הצולנט או לפני הצולנט?“

טיפוסית לתשובתו הבלתי־סובלנית ובלתי־עניינית של סגן שר הפנים על הצעותיו של אבנרי היתה תגובתו לתלונה שבכל שפת ימה של חל־אביב—יפו יש בסך הכל שני בתי שימוש. „יכול להיות שהוא עשה בחינה עצמית והלך לחפש מקומות אלה. אינני יודע כיצד מצא רק שניים. אבל יש גם כלל גדול האומר: „לא ראיתי — איננה ראיה. יש האומרים שראו שם מספר גדול יותר.“

הלן הפרטיכל המילולי המיטיב לתאר את מה שאירע באותה ישיבה:

אדוני היושבת־ראש, כנסת נכבדה.

בשבת האחרונה התרחצו לאורך חופי־הרחצה של ארצנו למעלה מרבע מיליון איש ואשה...

גולן: ספרת אותם?

אבנרי: לפי הערכה.

אלה הם הבוחרים של כל המפלגות — גם של המערך, גם של גח"ל, גם של רפ"י ומפ"ם, כל אזרחי ישראל.

שם טוב : לא מהמפד"ל...

בנין : זה עוד לא בטוח...

לכן, כאשר אני מעלה נושא זה על סדר-יומה של הכנסת, אינני ממלא שליחות מפלגתית, ואני מקווה כי הכנסת כולה תתייחס אל נושא זה ללא שיקולים קואליציוניים או מפלגתיים. זה נוגע לכולם. זה נוגע לעם, במובן הפשוט ביותר של המילה.

איך הגיעו רבע מיליון ישראלים אלה אל חוף ימם? הרי חוף זה הוא אחד הנכסים היקרים ביותר של ארצנו. הוא מעורר את קנאתם המוצדקת של שוכני עשרות ארצות — ובכללם מתרחצי הריביירה הצרפתית והפיורדים של נורבגיה. אף לאחד מהם אין חוף שטוף-שמש, מבורך-חולות כמו שלנו.

אבל בשביל רבע מיליון אלה היתה ההליכה אל הים נתיב יסורים.

הבה ואקח אתכם, רבותי חברי-הכנסת, לסיור מודרך, אותו סיור שערכתי אני עצמי בשבת האחרונה.

לא יכולתי להגיע לשפת-הים, כמובן, ככל אדם נורמלי בעולם.

פרוש : הלכת ברגל?

אבנרי : לא יכולתי לעלות לאוטובוס ולנסוע במהירות ובנוחיות. לכך דאגה הקנוגיה הקואליציונית. ואם אני רוצה, יחד עם ידידי, לשכור אוטובוס בהתאם לחוק, בא אלינו ראש העיר, השולט בחסדי עסקי-הדת, והבטיח לנו כאן אתמול להפעיל את הגורמים הממשלתיים כדי למנוע זאת. עוד נחזור בדברינו לאותו ראש-העיר ביחס לים. מכיוון שאין אוטובוס, נאלצתי להשתמש ברכב פרטי.

סגן שר-הפנים בן-מאיר : ובימי חול אינך משתמש ברכב פרטי?

אבנרי : לא הייתי משתמש ברכב פרטי בנסיעה לים אילו היה אוטובוס, מהסיבות שעכשיו אדבר עליהן.

מרחק בשר המוני

מביתי בתל-אביב עד לחוף הרצליה, מרחק של שבע דקות נסיעה, נסעתי ארבעים ושש דקות בדיוק. צפיפות נוראה ומעצבנת בכבישים, שבה לבד די כדי למרוט את העצבים יותר מכפי שאפשר להרגיעם ביום-מנוחה.

אין אפילו הסדר מינימלי של התנועה, למשל, על-ידי קביעת שעות של תנועה חד-סיטרית בשבת.

בבואי לחוף הרצליה חיפשתי מקום-חניה. זה ארך שלושים ושתיים דקות.

פרוש : האם זה היה אחרי הצולנט או לפני הצולנט?

אבנרי : לצערי אינני מומחה לזה, חבר-הכנסת פרוש.

זהו הצד השני של חוסר תחבורה ציבורית. אינך יכול סתם לבוא, לרדת ולהתרחק. בחוף נבלעתי במרק-בשר המוני. אי-אפשר היה לזוז, להשתרע בנוחיות, שלא לדבר כלל

על אי-האפשרות להשיג כיסא-נוח, להתישב ברווחה בחוג ידידים, לקרוא בשקט — את „דברי הכנסת“, למשל — או לעסוק בספורט. הצפיפות היא נוראה, והיא עובדת-היסוד בכל חופי-הרחצה.

יש למדינה כ־250 קילומטרים של חוף ים-תיכוני מבורך, מאשקלון עד ראש-הנקרה. לפי החוק הורשו כחופי-הרחצה רק 5,850 מטרים. בתל-אביב, למשל, כולל תל-ברוך, המשרתת אוכלוסיית רחצה של 800 אלף איש, יש 615 מטרים של רחצה. בנתניה יש קצת למעלה מ־600 מטרים. בכל הרצליה שלושה חופים, המסתכמים בסך-הכל ב־225 מטרים. רק להשוואה: עיריית ניו-יורק מפעילה חופי-הרחצה באורך של 27 אלף מטרים.

העדר סידורים מינימליים

בכל חוף רחצה תרבותי בעולם יש מיתקני הלבשה ומלתחות, מקלחות לרוב. יש בית-קפה על כל 30 מטרים. יש בתי-שימוש רבים במצב תקין. יש כמה סוגים של כיסאות-נוח למיבחר — לישיבה, לשכיבה, לשיוזף. יש סידורי ספורט, בידור ושעשועים להשכרה.

מה אצלנו? כמעט אין בכלל מלתחות ומקלחות, ובהשוואה לצרכים, אפשר לומר שאין בכלל. בתי-קפה בשפת-הים אין בשבת. כיסאות-נוח — יש מספר כלשהו, בלתי-מספיק בהחלט, מסוג שלא תמצא דוגמתו בשום מקום בעולם, סוג שנשאר מימי דיזנגוף.

לגבי בתי-שימוש: כשמר עמוס אילון, במיבצע עיתונאי ראוי לציון, לקח את מר מרדכי נמיר לשפת-הים של עירו, ושאל אותו שם מדוע יש רק שני בתי-שימוש בכל שפת-הים של תל-אביב, מגיבת-עליה ועד „שרתון“, אמר נמיר שצריכים לשאול את המומחים. והמומחה אמר בו במקום: „נדבר גלויות, לצרכים קטנים נכנסים אנשים בדרך כלל למים.“ זה פתרון של המומחים של עיריית תל-אביב לבעייה זו.

בשפת-הים אין שיטור. בניו-יורק מופעלים דרך קבע 400—600 שוטרים בחופי-הרחצה. בהרצליה יש בשבת חמישה שוטרים להכוונת התנועה, ושלושה-עשר שוטרים לשמירה על הסדר. שוטר אחד ל־8000 מתרחצים. בנפה הדרומית של משטרת תל-אביב, הכוללת את גבעת-עליה ובתיים ושלוש בריכות שחיה, יש שלושה סיירי-תנועה ושני פרשים לשמירה על הסדר בחוף.

האם פלא הוא שבחורה לבדה פשוט אינה יכולה לרדת לשפת-הים, לא ביום חול ולא בשבת? השבועון שאני שייך אליו עשה כמה נסיונות, שלח כמה שפנות-נסיון, ומצא שאין כל אפשרות לבחורה, מקומית או תיירת, לשהות לבדה במשך חמש דקות מבלי שייטפלו אליה, יגעו בה, ואף ישליכו בה חול ואבנים. זהו מצב מחפיר שאין דוגמתו.

והתקלה הסופית — הבטיחות. כאן מופעלות עדיין שיטות מימי דיזנגוף. המצילים הם אנשים מסורים, ויש להעלות על נס את עבודתם הברוכה, אולם אין הם מצוידיים בסידורים הנאותים, בחברה מודרנית, לשמירה על החיים.

אדוני היושב-ראש, זהו תיאור יבש. יכולנו להפליג בתיאורים הרבה יותר נרגשים, קודרים ואף טראגי-קומיים, כמו אותו ראיון עם מר נמיר. לנו חשוב יותר להצביע על הפתרונות.

פלד : זה איננו תיאור יבש. זה תיאור עם ריח של ים.
אבנרי : ספק גדול אם הריח שתיתקל בו בשפת-הים הוא ריח של ים.

הצעות לפיתרון

וזאת ההצעה שאנו מביאים בפני הכנסת.

(1) יוקם במשרד הפנים מינהל ארצי לניהול חופי הרחצה של ישראל. איני מתכוון לאדם אחד, שיעסוק בזה בשעות הפנאי, אלא לצוות ביצועי ממדרגה ראשונה, צוות שיעסוק בתיכנון, בטיפעול ובפיקוח.

(2) כל רצועת החוף של ישראל, מאשקלון לראש הנקרה, תיחשב לחוף אחד, הכפוף במישרין למינהל. המינהל יהיה אחראי להכשיר את כל החוף כולו לנופש, ואת כל הקטעים המתאימים לרחצה בטוחה, בלי כל קשר לזיקתם או אי-זיקתם לרשות מקומית כלשהי...

פלד : כמה פקידים יהיו במינהל הזה?

אבנרי : אמצא לך במשרד הפנים את הפקידים שאפשר להעביר אליו.

כוונתי : כל מה שאפשר להכשיר, על-ידי פיתוח טכני, יש להכשיר. גם החוף שבין הרצליה לנתניה, בין שבי-ציון ונהריה וכו'. חוף המתאים לנופש, אך לא לרחצה — יש להקים מחסום פיסתי בין המים והחול, ולא להסתפק בשלטים סתמיים, ולהכשיר אותו לנופש, אם לא לרחצה. זהו העיקר בהצעתנו. יש לפתח עשרות רבות של קילומטרים של חופי-רחצה בין מקומות הישוב, לסלול כבישי גישה כל כמה קילומטרים, להכשיר חופים ולהקים מיתקנים.

(3) יוקם שירות הצלה ארצי אחיד. יש צורך באמצעים החורגים מתחנת הצלה בודדת. למשל : צופים בעמדות-תצפית גבוהות, כגון בראש הצוק של סידני עלי, המצויידים במכשיר קשר, תוך קשר עם תחנות-ההצלה ועם נידות-הצלה, שישוטו בסיוור מול החוף. אולי יש צורך במסוק (הליקופטר).

(4) המינהל יפעיל את הרשויות המקומיות במיסגרת סמכויותיו, ותוך תיכנון ארצי. אפשר להטיל על רשות מקומית תפקידים גם לגבי חוף שאין עליו סמכות עירונית, מחוץ לתחום השיפוט, תוך פיצוי מתאים.

דרוש פיקוח יעיל וקפדני, ולא כמו שקיים עכשיו בתל-אביב. שם הים עדיין מלוכלך ומסוכן לבריאות, בתנאים אקלימיים מסויימים, למרות כל הדיבורים. בזה נוכח כל מי שיוצא לים בחסקה ביום שרב. ביום שרב הזרמים משתנים, ואתה מוצא את עצמך בחוף הים של תל-אביב בתוך זיהום אמיתי.

(5) המינהל יפתח, בשיתוף עם רשות-הספורט של משרד החינוך, מערכת ארצית של ספורט ימי לנוער ולמבוגרים.

(6) המינהל יהיה אחראי, תוך תיאום עם המשטרה, להסדר התנועה, להכשרת מגרשי-חניה, וכו'.

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי-הכנסת. בשבת הבאה יגהרו שוב רבע מיליון תושבי ישראל אל חופי הרחצה. הם יחשבו על הפעולה בה תנקוט הכנסת, נציגת העם, ברבע-השעה הקרובה.

תשובת סגן השר

סגן צרי-הפנים בן-מאיר : אדוני היושב-ראש, חברי-הכנסת.

חבריה-הכנסת שהביאו לנו את ההצעה הזאת על חופי-הים, וטיפול בבעיה של הצרכים החינוכיים, עד להליקופטרים, ומה לא? — דומני שהוא קצת הגזים בכמה דברים. אינני יודע אם הוא כל כך צודק כשהוא אומר שיש רק שני בתי-שימוש בשבעה חופי-רחצה בתל-אביב.

יכול להיות שהוא עשה בחינה עצמית והלך להפש מקומות אלה. אינני יודע כיצד מצא רק שניים.

אבל יש גם כלל גדול האומר: לא ראיתי — אינה ראייה. יש האומרים שראו שם מיספר גדול יותר. חברי-הכנסת בחדאי מכיר את הבעיה, כי הרי הוא לא מזניח נסיעה לחופי הרחצה בשבת, במיוחד. מדוע צריך היה לנסוע מתל-אביב להרצליה. ולהקשות עליידי כך על התחבורה? בקלות רבה יותר יכול היה למצוא חנייה בתל-אביב ולהתרחץ בימה.

אבנרי : אי-אפשר להתרחץ בימה של תל-אביב.

בן-מאיר : הרי יתכן שהוא, ועוד רבים כמוהו, מקשים על התחבורה בשעה שהם נוסעים. ואל תספר לנו על נסיעה ב"אגדי". לך יש אוטו פרטי, ואתה יכול לנסוע במכוניתך הפרטית. מדוע תגזול מקומו של מישהו אחר באוטובוס? אבל עושים דברים כאלה. אינני יודע אם חברי-הכנסת חשב אף לרגע על אותה הבעיה שהיא באמת רצינית, על בחורות שבאות להתרחץ ונטפלים אליהן. האומנם אין לו קצת חלק בהשפעה על תוצאות כאלה? השפעה במישירין, בתפקידו במקום אחר, לא בכנסת? האם עליידי הפירסומת, שהוא מוציא, אין הוא עוזר להתרחשות אותם מאורעות שמתרחשים, גם בחופי-רחצה וגם במקומות אחרים, והאם אין זה יוצר אווירה כזו אצל הנוער?

אבנרי : אני מוכן לדון גם על זה בכנסת.

סגן שר-הפנים בן-מאיר : גם על זה צריך לדון. אבל כשאתה מדבר על דברים אלה, אתה צריך לראות את האחריות, ולבדוק אם אין לך יד באחריות זו. וזהו הדבר היחידי שהוא באמת רציני מאוד. כאשר קוראים את עיתונך ורואים את התמונות המופיעות שם, זה בחדאי משפיע. אני יודע שאתה יכול להשיב לי דבר פשוט: פרנסה זו פרנסה. כנסת זה עניין לחור, ואצלי הפרנסה העיקרית היא דחוקא שם, ועל כן אני צריך לעשות זאת. כי ברור שעליידי כך מוצאים גם יותר קונים. אלא שעליידי כך יוצרים גם אווירה כזאת. כאשר מדברים על דברים כאלה, צריכים להיות גם כנים.

אבנרי : זה לא לעניין.

בן-מאיר : אתה ניטפלת לעניין זה, ובעניין זה יש לך אחריות מאוד-מאוד ישירה, המשפיעה על התוצאות האלה. אתה הוא שהעלית את הנקודה הזו. בדרך כלל לא הייתי בכלל מדבר על כך, ואני לא חושב לדבר על כך, אבל אם אתה מעלה כבר את הבעיה הזאת, רציתי להביא לתשומת-לבך שאתה צריך גם לחשוב על האחריות שיש לך בעניין זה. כל הזמן חשבתי שאתה בדעה שנה טוב ושכך צריך להיות, ושכך צריך לעשות. לפי הפירסומת שלך מובן הרי שאתה בדעה שכך צריך לעשות. אבל אם כבר באת ואמרת שגם אתה לא מסכים לתוצאות אלה, אולי תחשוב קצת על כך שלא צריך לעורר גם את היצרים האלה.

כהן : אז מה יהיה על "העולם הזה"?

בן-מאיר : אמרתי שאין אני נכנס עכשיו לעניין הפרנסה שלו.

בתל-אביב ישנם שבעה חופי רחצה. יש בתל-אביב עשרים וחמישה מצילים, עשרים פקחים. בשבת ישנה תוספת של עוד עשרה עד חמישה-עשר שוטרים לשמירה על הסדר והשמעת. שישים פועלי-נקיון עובדים שם יום-יום, כדי לנקות את חופי-הרחצה. לרשות המצילים, שהם כולם מוסמכים ומנוסטים, עומד ציוד הכולל סירות, מכשירים, חגורות הצלה, והם מצויידים גם במשקפות. הם לובשים בגדיים מיוחדים, שעליהם סמל העירייה וסימן המציל, כדי להקל את זיהויים עליידי ציבור המתרחצים.

בתחנת "מגן דויד אדום" הותקנו טלפונים, והתחנות פועלות בשתי משמרות. בכל משמרת נמצאות שתי אחיות להגשת עזרה ראשונה. המיטשקים אינם מותרים בכל חופי-הרחצה, אלא באיזורים מיוחדים. כמו מיטשקיי-פינג-פונג וכדור. הותר לשחק במיטשקים אלה באיזורים מסויימים, על מנת שהמשחקים לא יפריעו את המנוחה של המתרחצים בחוף. יש, כמובן, כאלה שאינם מקיימים את החוק ואף מתקוממים נגדו, ועל אלה נימנים גם תלמידיו של חברי-הכנסת שהביא את ההצעה.

בשנה שעברה הוצאו מיספר צחים בעניין זה. ב-29 לאפריל 1965 הוצאו תקנות בדבר הצבת שלטים לאיסור

רְחֻצָה, ובאותו יום הוצא צו בדבר מקומות המוכרזים כאסורים לרְחֻצָה בים התיכון, יסֻסֵף וביסֻכִינֵרֵת. הוצא צו בדבר איסורים במקומות רְחֻצָה, הקובע מה חייב להימצא בתחנת הצלה, וזה כולל תחנות עזרה ראשונה, סוכת מצילים, מגרשי חנייה וכו'.

ב־16 בדצמבר 1965 הוצא צו בדבר מצילים, סדרנים, פקחים ומגישי עזרה ראשונה, המסדיר את בעיית סמכותם וסמיכותם של מצילים להגיש עזרה ראשונה. חוקי־עזר שונים הוכנו על־ידי עיריות תל־אביב, נתניה, אשקלון, מועצה אזורית עמק־חפר, אך עוד לא הוגשו לאישור שר הפנים. גם באשדוד יש כבר חוקי־עזר. הוכן צו בדבר בריכות־שחייה, המוכרזים במקומות רְחֻצָה. ויש עוד דבר שאינני יודע אם הוא קובע, אבל בכל זאת הוא מוכיח איזה שהוא דבר בבעיית הבטיחות. אני יודע שבשנים הקודמות היתה דאגה רבה ומוצדקת, בכנסת ובציבור, על מיספר הטביעות בארץ.

בשנים האחרונות פחת מיספר הטביעות בארץ, והוא הולך ופוחת משנה לשנה. בשנת 1961 היו בארץ 61 טביעות; בשנת 1962 — 52 טביעות; בשנת 1963 — 41 טביעות; בשנת 1964 — 35 טביעות; בשנת 1965 — 31 טביעות.

מעניין הדבר, שהגענו עכשיו למצב הפוך מכפי שהיה בעבר. בעוד שבעבר אירעו רוב הטביעות בחופי־הים, גדל בזמן האחרון מיספר הטביעות בבריכות דחקא. משום כך הוצא עכשיו צו בקשר לבריכות. בשנת 1964 הגיע מספר הטביעות בבריכות לשבעה, ובחופי הרְחֻצָה ל־28; בשנת 1965 היה מיספר הטביעות בבריכות — 13, ובחופי־הרְחֻצָה ירד מ־28 ל־18. השנה אנחנו מקווים שיהיה שיפור ניכר נוסף בנידון.

שיחה בשפת הים

מבן שאפשר לעשות הרבה־הרבה דברים. אפשר להביא נוחיות נוספת, כדי שכל קוראיו של חברה־כנסת אורי אבנרי ימצאו פתרון לכל דבר שהם רוצים. אבל דומני שמישהו כבר שאל בקריאת־ביניים: וכמה פקידים נוספים יצטרכו לכך במשרד־הפנים; בכל עיריה ועירייה? ואני מוסיף ושואל: כמה כספי־פיתוח יצטרכו להוסיף על כך?

והרי יש במדינה גם בעיות נוספות אחרות, מחוץ לדאגה לנוחיותו של חברה־כנסת אורי אבנרי ותלמידיו.

אבנרי: ועוד רבע מיליון איש.

בן־מאיר: ועוד רבע מיליון איש, שלא כולם מתלוננים. הם מבינים שיש בעיות חמורות יותר במדינה. רוב הקהל במדינה מבין זאת.

אבנרי: אינו מבין.

בן־מאיר: אני לא יודע מי הסמיך אותך לדבר בשם רבע מיליון איש. אני חושב שאתה יכול לדבר בקושי רב בשם קוראי עתונך.

מי הסמיך אותך לדבר בשם רבע מיליון איש? אני יודע שהיו זמנים שהיינו מקבלים תלונות רבות. ואני יודע את המצב היום. יש עוד אנשים במדינה המעוניינים בדברים רציניים, ויודעים שיש בעיות אחרות שצריך לפתור אותן.

אבנרי: האם הברירה היא זה או זה?

בן־מאיר: אם צריך לפתח חוקים או מקומות אחרים, אני חושב שמקומות אחרים עדיפים.

אבנרי: „הילטון“, למשל.

הינ"ך י. סרלין: חברה־כנסת אבנרי, לא יתכן שבאופן רצוף תלחה דברי סגן שר־הפנים בקריאות ביניים.

בן־מאיר: אילו הייתי בטוח שעלידי ליחי זה ילמד ממנו משהו — ניחא. אבל הוא רוצה ללמד אותי.

בן־אליעזר: תלכו לשפת־הים ותשוחחו.

יש צרכים שרבע מיליון אזרחים מכירים בחשיבותם. אינני יודע אם אתה מכיר בכך. יש צרכי בסחון, צרכי עליה, חיסול משכנות עוני, בעיות אבטלה, בעיית כבישים ותאורה במקום שאינם, ויש בעיות תרבות, ולא במובן שלך, אלא במובן שרבע מיליון אזרחים מסכימים להם.

אבנרי : גם אלה שנוסעים בשבת?

בן־מאיר : גם אלה שנוסעים בשבת אינם מסכימים עם התרבות שלך. יש להם תרבות אחרת.

אדוני היושבי־ראש, דנו על נושא זה בחודת הפנים. ובכל עת שחבר ועדת־הפנים יבקש אינפורמציה על הנושא, אביאנה לפניו. אף פעם לא אתנגד להביא אינפורמציה ולדון עליה. אבל אינני רואה בהצעה זו דבר שיש לדון בו במליאת הכנסת ולכן אני מציע להסיר את ההצעה מסדר־היום. אחרי נאומי של סגן־השר, הורידה הכנסת פה אחד — נגד קולו היחיד של אורי אבנרי — את ההצעה מסדר־היום. אחר־כך הורידה ברוב דיעות הצעה של גח"ל, שביקשה להעביר את הצעתו של אבנרי לדיון באחת מוועדות־הכנסת. בעד הצעה זו הצביעו גח"ל, רפ"י ואבנרי. בתום הישיבה נמסרו שתי "הודעות אישיות": אחת של נמיר, שניסה להצדיק את פעולתו למען שפת־הים בת"א, ואחת של אבנרי, שהסתייג מהדברים שאמר סגן־השר על השבועון, "העולם הזה".

כלנתריזם

העובדה שאנחנו עומדים "בחוק", בבחינת 1 מול 119, בוטאה בצורה ברורה מעל דוכן הכנסת, בעת סיום אחד הדיונים על משרד־הפנים.

סגן שר־הפנים, בן־מאיר, אחד המוחות השנונים ביותר בכנסת, דיבר על המישאלה של דוברי כל המפלגות לחוקק חוק שיאסור על נבחרים צירוניים לעבור מסיעה אחת לשנייה ("כלנתריזם", על שם המועמד הירושלמי כלנתר).

בן־מאיר : ... אין אנחנו רוצים לעודד נידות נבחרים... דומני שמחוק לחבר־כנסת אחד — חבר־הכנסת אבנרי, הממשיך בשיטתו להיות יוצא־דופן בשיטותיו, ואשר היה בדעה שאין להפריע לניידות זאת ויש להשאיר אותה...

אבנרי : אל תכניסו אנשים כאלה לרשימות שלכם!

בן־מאיר : מלבד חבר־הכנסת אבנרי, איש מן המחזכחים לא היה שבע־גהת מהאפשרות של נידות. יש למצוא לבעייה זאת פתרון.

כלומר: יש לעשות קונוניה של מוזכרי המפלגות, באיצטלה של חוק, שיהפוך את המועמד גם באופן רישמי לרובוט בידי מפלגתו. אם ימרוד במפלגה — יסולק מכהונתו. זהו הפיתרון המבוקש.

סגן השר — כשר

סגן השר הוא למעשה האיש המופיע בשם המשרד בכנסת ומתוך הופעותיו נראה כי הוא הינו למעשה שר הפנים. עמונו על־כך בראשית דברינו, בעת הדיון הכללי על משרד הפנים:

שמענו בעניין את סקירתו של השר — סליחה, של סגן־השר. וכאן המקום לומר: התופעה הזאת של שרים־נפקדים בולטת במשרד זה באופן מיוחד. יש שר שאין לו נגיעה של ממש לענייני־המשרד, ישנו משרד הכפוף כל־כולו לסגן־השר.

זהו דבר פסול מעיקרו. אם מר חיים משה שפירא צריך להיות השר הראשי מטעם מפד"ל — ייקבע־נא מעמדו בהתאם למציאות, כשר קאבינטי בלי תיק, או כסגן ראש־הממשלה, ואילו

בראש משרד-הפנים צריך לעמוד שר אמיתי, הנושא באחריות של שר. מה גם שמשרד-הפנים היה צריך להיות אחד המשרדים המרכזיים בממשל. הוא היה צריך לכלול את המשטרה, את ענייני הדתות, ואולי גם את התחבורה והדואר. משרד כזה איננו, ולא יהיה, כל עוד שולטים במדינה קנוניות קואליציוניות וחשבונות מפ"גתיים פיאודליים. במקומו יש המשרד הנוכחי, שעליו נדבר עתה.

תן למפד"ל את אשר למפד"ל

כבוד היושבי-ראש, זהו משרד מפד"לי מיבהק, ותמיד לחמה המפד"ל, בכל משא-ומתן קואליציוני, על עמדת-מפתח זו. מדוע?
בשלוט השלטון הזר, היו לנציב העליון סמכויות עצומות כלפי הרשויות המקומיות. סמכויות אלה הועברו לשר-הפנים, אשר מקיים עד היום מנגנון מיותר ואנאכרוניסטי של District Commissioners, מושלי-מחוז קולוניאליים, הקרויים ממונים על המחוזות. פירוש הדבר, שתקציבי כל הרשויות המקומיות טעונים אישור משרד-הפנים, וכפופים לשרי-רותו. כל ההלוואות, ההקצבות וההענקות הממשלתיות, החיוניות כל כך לעיריות, פופות למשרד-הפנים.

במישור העירוני מעוניינת המפד"ל בכמה דברים: בכניסתה לכל קואליציה עירונית, בחקיקת-מישנה של כפייה דתית, במתן תעסוקה לאלפי עסקניה במישור העירוני, ובעיקר: בחיזוק המועצות הדתיות, המהוות את עמוד-השדרה של שלטון המפד"ל ברחבי הארץ.

בדק בית

כבוד היושבי-ראש, ישנה הרגשה כללית בארץ כי מיבנה השלטון המקומי טעון בדק-בית כללי. אנו קיצוניים בדעה זו, ונעלה כמה הצעות.
קודם כל, יש להפריד לגמרי בין המישור העירוני והמישור הממשלתי. יש לקבוע גם תיחום ברור בין השניים. האינטרס המפלגתי — לשבץ מקסימום של עסקנים במנגנון הציבורי, על חשבון משלם-המיסים — גרם לכפילויות מחרידות.
לשם מה יש צורך במיסוי כפול ובמנגנון כפול? למה לא לקבל את הצעות ועדת ויתקון ולאחד את גביית כל המיסים, תחת גג ממשלתי? כמה מיליונים זה יחסוך?
הרי כלי-כך פשוט לבצע זאת. יהיה מס-הכנסה פרוגרסיבי, מס אחד שיחולק, בהתאם לצרכים, בין הממשלה והרשויות המקומיות. זה פשוט כל כך.

קריאה: זה יותר מדי פשוט!

אבנרי: זוהי פשטות טובה. רק בארץ הופכים דברים פשוטים לחשודים.

לשם מה הכפילויות הפנטסטיות בשטח הסעד, הבריאות, החינוך, התחבורה, ושוב הדת — מנגנונים כפולים; משכורות כפולות, הוצאות של מיליונים להחזקת עסקנים של כל המפלגות! שלא לדבר כלל על חוסר-היעילות, הסירבול והכפילות (וגם שילוש וריבוע וחימוש) בתוך מנגנוני הרשויות המקומיות עצמן.

עיריה צריכה, בסך הכל, לטפל במינהל מקומי מובהק — ביוב, ניקוי רחובות, הנדסה, וכו'. זהו תפקיד מינהלי — ועל כן אנו תומכים בכל לב בבחירות ראשי-ערים בבחירה אישית ישירה. לערים דרושים מנהלים טובים, לא נואמים ואידיאולוגים. מובן מאליו שיש להפריד לחלוטין את בחירתם — גם מבחינת העיתוי — מן הבחירות הנערכות לכנסת.

וכאן, כהערת ביניים, אנו רוצים להתנגד בחריפות למה שנקרא „חוק נגד כלנתריזם“. נתגלגל תה היום אגודה מקצועית של מזכירי כל המפלגות, מקיר אל קיר, שיש להם אינטרס משותף — למנוע התמרדות של נציגי מפלגות.

אם אדם אינו בעל רמה מוסרית מתאימה, אם הוא יכול למכור את עצמו בכל עת — אל תשימו אותו ברשימת-המועמדים שלכם!

אבל אם נבחר — הוא נבחר כאדם, כנבחר-ציבור, ולא תיתכן הגבלה כלשהי על זכותו לשנות את דעותיו ולהכריע על פי מצפונו (או חוסר-מצפונו) כאוות-נפשו.

אחרת, לשם מה בכלל דרושים נבחריי-ציבור? תקימו ועדה של מזכיריי-המפלגות במקום. וזו תכריע לפי המפתח.

היש צורך בעיריות?

בכלל, כבוד היושב-ראש, יכול לבוא אפיקורוס ולשאול: האם יש צורך בעיריות בארצנו? כל הארץ גודלה כשכונה אחת של העיר ניו-יורק, מבחינת האוכלוסיה. אין לנו מסורת עירונית, אין גאווה עירונית מיוחדת. תל-אביבי לא יאמר, כמו איש פלורנץ: „אני פלורנטיני, ורק אחר-כך איטלקי.“ (אולי חוץ מאנשי ירושלים וכפר-סבא).

אולם אפילו אם לא נרחיק לכת עד כדי כך, יש לשאול בכל החומרה: לשם מה הפיצול האבסורדי הקיים? יש עיר אחת במרכז הארץ, והיא העיר דן — מבתיים ועד פתח-תקווה. אוכ-לוסיה רצופה, בעיות רצופות, פתרונות רצופים. אבסורד גמור הוא שענייני המינהל מפוצלים כאן בין קרוב לעשר רשויות כושלות, כל אחת עם מנגנון מנופת. אל נדבר על „איגודי-ערים“. נדבר על הקמת עיריית דן, או תל-אביב רבתי, ובעצם, אם נהיה בעלי תחושה היסטורית, השם הנכון הוא יפו.

לאור הכפילויות, ההתנפחויות, השחיתויות של רשויות מקומיות אלה — מה הפלא, כבוד היושב-ראש, כי משקה-כספים שלהן מתמוטט? כאשר הפיקוח מלמעלה הוא מפלגתי בעיקרו, וכפוף לשיקולים מפלגתיים — איך אפשר בכלל למנוע התמוטטות זו? כל זמן שחיים בסדר עם סגן-השר ועם מפלגתו, אין השגחה יתרה. אפשר תמיד לקרוא רחוב על שם השר, כמו „רחוב השר משה“ ברמת-גן, או להקים את „מרכז שפירא“ במועצה האזורית שפיר, או מוסד של בני-עקיבא על שם עולי גרודנא בתל-אביב.

גומי לעיסה

איני רוצה לרחוץ את כבוד סגן-השר ברותחין — אך אי-אפשר שלא להזכיר את חופי הרחצה. בנאומו גילה סגן-השר התעניינות בנעשה בשפת-הים שחסרה לו לגמרי שבוע לפני כן. הוא גילה 10 קילומטרים נוספים של חוף רחצה — שאינם קיימים בצווים שהוא עצמו התקין אותם. היכן החופים האלה? בנאומו הזכיר 15 קילומטרים של חופי רחצה. בצווים יש רק 5 קילומטרים. זה מזכיר קצת גומי לעיסה.

אך אם מעיד הדבר כי כבוד סגן-השר שינה את גישתו לנושא כאוב זה תוך שבוע אחד. כתוצאה מהתגובה הציבורית הזועמת על נאומו הזלזלני, והתלוש מן המציאות, שנאם בעקבות הצעתי לסדר-היום — תבוא עליו הברכה. במקום שבעלי תשובה עומדים...

כבוד לדרכון הישראלי

ולבסוף, כבוד היושב-ראש, הערה לגבי הדרכון הישראלי. הוא מושפל בעולם, מפני שממשלתנו לא דאגה לביטול הצורך באשרות-כניסה בארצות ששיחררו את אורחי רוב המדינות.

מי שנסע להוץ-לארץ מתנסה בחוויה משונה מאוד. אתה בא במטוס גדול, יחד עם שמונים או מאה איש. כל האנשים עוברים אוטומטית דרך הביקורת — ורק אתה, בעל הדרכון הישראלי, נשאר עומד.

עוברים שבועות עד שמשגיגים את הדרכון, בניגוד להבטחה מפורשת שנתן השר שפירא לסוכני-הנסיעות. להשיג אותו קשה, חידושו עולה כסף רב (ואין מחדשים לעשר שנים, אלא רק לשנתיים, משום-מה*), אך לבטל אותו אפשר בכל רגע, לפי ראות-עיניו של השר. אך לא לפי ראות-עיניו של נושא הדרכון.

צריך להיות משרד מרכזי אחד, עם מיכון מודרני מעולה, לכל ענייני רישום התושבים, כולל הוצאה אוטומטית של דרכונים לכל דורש, עם חידוש אוטומטי, כמו רשיונות-נהגות. הבה נחזיר כבוד לדרכון הישראלי. אל ניתן אותו לאדם שלא ישב בארץ לפחות שנה או שנתיים, ונדאג שכאשר ניתן — יכבד אותו העולם.

השר והאוטובוס

האורח הישראלי הממוצע, שידו אינה משגת רכישת והחזקת כלי-רכב פרטי, מתייסר רוב ימות השנה בהזקקו לשרותי התחבורה הציבורית. הוא צריך לעבור שבעה מדורי גיהנום של ליכלוך, דוחק, חוסר אדיבות, חוסר אוויר, תורים, קחים מסורבלים ואדי רעל, כדי לעבור כיברת דרך של שנים-שלושה קילומטרים. זהו נושא הנוגע לחיי היומיום של האזרח. בהגיע נושא כזה לדיון, אנחנו משתדלים להציע הצעות מעשיות ביותר.

הזדמנות להעלות את מיכלול הבעיות העומדות בפני הנוסע, ניתנה לנו בעת הדיון הכללי על משרד התחבורה: יתכן שיכולנו לוותר על כל ההצעות ודברי-הביקורת, אילו היתה מתקבלת הצעה אחת שלנו: שיום אחד בשבוע, קבוע מראש — ולא יום-השבת — ישבות כל הרכב הממשלתי בישראל. כי אז היו כל השרים, הפקידים הבכירים ושאר בעלי הרכב הצמוד גאלצים לנוע כשאר בני-התמותה, בכלי הרכב של התחבורה הציבורית. אילו נתקבלה הצעה זו, אני בטוח שכמעט כל הליקויים היו נפתרים תוך זמן קצר ביותר. כי הם כלי-כך משוועים, כלי-כך פוגעים בכבוד האדם, כלי-כך ממררים את החיים, ששום שר לא היה עומד בהם יותר מחודש.

ליקויים בתחבורה הציבורית

את הצעותינו האחרות מסרנו באורח סלגרפי, בראשי פרקים, אבל הם הוכנו בהקפדה רבה: התחבורה העירונית: איננו מקבלים תרומות מקואופרטיב "דן", ולכן אנו יכולים להרשות לעצמנו לקבוע: "דן" היא שערוריה המתהלכת על ארבע, או על שמונה, תנאי-הנסיעה הם בלתי-אנושיים: הדוחק, הליכלוך, חוסר-האדיבות, חוסר-האוויר, התורים, בכל הקווים — ובייחוד בקווים הפחות-מיוחסים לשכונות.

* מאז תוקן חוק הדרכונים ועתה ניתן להוציא דרכון לתקופה ארוכה יותר.

תיכנון הקווים הוא היסטורי: רוב תושבי חולון עובד בתל-אביב, אך אין קשר ישיר בין חולון למרכז וצפון העיר. ליקויים כאלה יש גם בערים אחרות; בחיפה אי-אפשר להגיע, ברוב שעות היום, בקו ישיר מן הכרמל-המערבי לטכניון. מחולון לרמת-גן אין בכלל קשר. שלא לדבר על קשר ישיר בין בת-ים והרצליה.

איך אפשר להתגבר על זה? קודם כל, יש לאחד את כל הקואופרטיבים לגוף אחד, כדי לאפשר תיכנון והפעלה ארציים. אך בסופו של דבר אין מנוס מלהנהיג רכבת תחתית או „מונורייל“ בגוש דן. אולי יש מקום לרכבת-פרברים.

אבסורד הוא להאריך את קווי הרכבת בשולי המדינה, הכרוכה בהוצאת מיליונים רבים, בעיקר מטעמים אידיאולוגיים, בשעה שיש כאן הזנחה מחרידה לגבי מרכז האוכלוסיה. התחבורה צריכה לשרת את הציבור שישנו, ולא להיפך!

מוניות השרות: כל עוד המצב הוא כפי שהוא, אין תחליף למוניות-שרות. ואם אין תחליף, מדוע לפסול את המיניבוסים?

תחבורה בשבת: כאן המקום להשמיע שוב את הדרישה האלמנטרית לתחבורה ציבורית מלאה בשבת. חוסר-התחבורה מטיל סבל בלי-ישוער על מאות אלפים, שזה יומם היחיד לנפש, להכרת הארץ, לרחצה בחופיים, לביקור קרובים. איך נגדל בלי זה אומה המושרשת בנוף מולדתה, בעלת חדות-היים, שלווה ורגיעה?

איני מבין אפילו את ההגיון הדתי שבמצב הקיים: האם אלוהים מעדיף בכביש בשבת „קרייזלר“ מצוחצח על אוטובוס מרופט? האם שייך אלוהים לעשירים?

דרושה תחבורה בשבת בכל הקווים. אנחנו מוכנים להתפשר ברוח טובה עם הדתיים לגבי קביעת נקודות-המוצא של הקווים בשבת, ואפילו לקחת בחשבון שינוי קווים, כדי להתחשב ברגשותיהם של תושבי אזורים דתיים.

רכב פרטי: לאור המצב, אין פלא שהאזרח משתוקק לרכב פרטי. בארץ הוא דרוש יותר מאשר בארצות אירופה, שיש בהן תחבורה ציבורית מעולה ושאינן בהן שאכעס, אבל שם כבר עוברים המוני העובדים לרכב פרטי קטן. בארץ פועל משרד-התחבורה וכל הממשלה נגד רכב זה בכל הדרכים, כאילו היה אויב העם מס' 1.

יש לשנות זאת. מיסים על רכב יקר — בבקשה. כמה שתוצו. אבל מס על רכב קטן, נגיד צד 10 כוחות-סוס, הוא אנטי-סוציאלי ואנטי-סוציאליסטי, אלא אם כן הכוונה היא לסוציאליזם דינזואורי.

ואם יש מיסוי נורא כזה, מדוע אין משתמשים לפחות בחלק הגון ממנו לשיפור תנאי התחבורה? המכוניות מכניסות לממשלה 500 מיליון ל"י לשנה — והשר אומר שהממשלה תוציא דק רבע מזה לשיפור הכבישים.

עורקי תחבורה: קשה להפריד כאן בין משרד-התחבורה ומשרד-העבודה, ולא רק מפני שלפי החלוקה הפיאודלית המקובלת הם שייכים למפלגה אחת. אין תיאום, אין מדיניות. יתכן שיש צורך בשר שלישי של אחדות-העבודה כדי לתאם ביניהם.

הוא הדין לגבי אוטוסטראדה עירונית. היא חוללה מהפכה בתחבורה העירונית של ברלין, למשל. בונים כזאת בפאריס. מה יהיה בתל-אביב המיסכנה?

חוק מנוביץ: טוב שהכנסת נמצאת בירושלים, ורוב חבריה גרים בגוש דן — כי זה גותן

לנו הזדמנות, לפחות פעם בשבוע, להריח את אדי-הרעל של הדיולים בכבישים. כולנו באים הנה עם כאבי-ראש. מתי יושם קץ לזוועה הזאת?

טרמפ לחיילים: אנו חוזרים בכל תוקף על תביעתנו למלא חוב ראשוני כלפי חיילינו, ולהעניק לכולם הסעה חינם בכל התחבורה הציבורית. זה יכול להסתדר בנקל על-ידי תשלום גלובאלי, לא גבוה ביותר, לקאופרטיבים. האם מדינה זאת דווקא צריכה לקמץ על חייליה?
בטיחות: הסתגנו ידיעות שכבוד השר עומד לקבל סוף-סוף את דרישתנו להנהיג חובת הגורות-בטיחות. אבל ישנו הרושם הברור כי לא נעשה די בשטח זה. יותר מדי מדברים על הגורם האנושי, ומעט מדי על בטיחות הרכב.

בארצות-הברית מתחוללת ברגע זה מהפכה, הקשורה בשמו של ראלף נאדר. הוא הכריח את הקונגרס לפתוח בחקירה, ושם נתברר כי בשנים האחרונות הוחזרו לסדנה, בחשאי, כשישית מכל המכוניות הפרטיות שנמכרו באותה תקופה, בלי ידיעת הלקוחות, כדי לתקן בהן ליקויים חמורים. **אתן המכוניות נמכרו ללקוחות בארץ — מה נעשה לגביהן? האם תוקנו? האם יש ביקורת?**
הקיצור: התחברה היא בידי קבוצת-לחץ פרוטקציוניסטית, שכולן חביבות המישטר, ומשרד-התחבורה הוא חסר-אונים לפעול למען אירגון תחבורה ראציונלית, לטובת האזרח. כל אשר הוא מסוגל לעשות הוא לוטס איכשהו, את המלחמות בין קבוצת-הלחץ השונות, בעלות החזקה על כבישי הארץ.

הלהט * של קול

ארצנו מבורכת בהיסטוריה עשירה, בשמש, בגליים ובחופי זהב, במקומות קדושים ובנסיונות סוציאליים חדשים. יש בה כמעט כל הדרוש למשיכת תיירים, ובכל זאת לא עלתה עדיין תנועת התיירות לישראל על הפסים הנכונים.

כמו לגבי רוב בעיות ישראל, כן גם לגבי התיירות: השלום הוא המפתח לפתרון הבעיות. כל פעולה צבאית שאוודתיה מדוחת העיתונות העולמית, עולה לנו ברבבות תיירים. פירסומים מלחמתיים בחו"ל יוצרים את הרושם כי המדינה עומדת על סף מלחמה, ומי שמחפש נופש, אינו מחפש לעצמו צרות. ביקור אצלנו כרוך בקשיים, בהוצאות רבות, במיגבלות. אבל בבוא השלום, כאשר ייפלו המחיצות ויפתחו הגבולות, כאשר תייר יוכל להגיע בנקל ובמהירות משלגי הלבנון לחוף שטוף השמש של אילת, מבית לחם לנצרת, ממצדה לפיראמידות, או אז תעבור התיירות לישראל מסדר גודל של מאות אלפי תיירים בשנה לסדר גודל של מיליונים.

אולם, גם בהעדר שלום אפשר לעשות הרבה יותר. ולא רק בדברים טכניים בעלי משמעות חיובית כמו הנהגת טיסות שכר, אלא קודם כל בקבלת הכרעות יסודיות. בעולם משתקפת ישראל כמדינה יהודית אוניפורמית, העשויה לעניין רק יהודים. ארץ זו היא קדושה ומקודשת גם לנצרות. למרבה הצער כמעט ואיננו עושים דבר כדי לעורר בליבותיהם של מאות אלפי נוצרים את התשוקה לראות את המקומות בהם הילכה הדמות המקודשת עליהם. לא ניצלנו במאומה פוטנציאל עצום זה. על הסיכויים והמחזלים עמדנו מדי פעם במליאת הכנסת:
תנועת התיירות לישראל לא עלתה עדיין על הפסים הנכונים.

יכולים אנהנו להתנחם בעלייה המתמדת באחוזים. אך אם נקח את המיספרים המוחלטים, הרי זה עדיין בבחינת טיפות-טל, לעומת המטר המיוחל. 300 אלף תיירים בשנה האחרונה — לעומת 117 מיליון בעולם, לעומת כמה וכמה מיליונים בארץ כמו איטליה!

* אלוף-משנה להט היה מנהל, "אל-על" ובן-בריתו של שר התחבורה משה כרמל בהתנגדותו להנהגת טיסות שכר.

זהו מיספר דל, כאשר אנחנו מדברים על ארץ התנ"ך, ארץ הקודש לשלוש דתות, ארץ השמש, ארץ התחייה העיברית, ארץ מצולות-הים וספורט-החורף. ויש לומר בפה מלא: פתרון אמיתי, פתרון שיהפוך את התיירות הישראלית לעניין של מיליונים, תלוי כל-כולו בהשקנת השלום במרחב. אכן, אין דבר המגלם יותר את הצורך בהשתלבותנו במרחב, מאשר שטח זה.

האם דרוש מיניסטריון?

כבוד היושב-ראש, לא רק התיירות עומדת כאן לדיון, אלא גם משרד התיירות. יכול להיות ספק אם בכלל יש מקום, בארץ המשופעת במיניסטריונים לרוב, במשרד מיוחד לתיירות, עם כל חשיבותה של התיירות. אך אם כבר קיים המשרד — ויכולים גם להיות נימוקים למען קיומו — הרי הוא צריך להיות משרד אמיתי, מקצועי, דינאמי ומפעיל, שבאמת ירכז בידי את כל הפעילויות הממשלתיות בשטח זה. והרי המצב אינו כך.

היתה קיימת חברה ממשלתית לתיירות. בינתיים הוקם משרד — אך החברה עדיין קיימת. איש אינו יודע בדיוק למה ולשם מה. ואילו לגבי משרד-התיירות — יש תלונות בחוגי המקצוע שחבר-העובדים שלו, עם כל רצונו הטוב, רחוק מאוד מלהיות צוות מיקצועי. האם יש במשרד מלונאי? האם יש בו סוכן-נסיעות מנוסה? האם בכלל גוייס הצוות, לפחות בחלקו, משורות אותם מאות האנשים שעסקו והעוסקים בתיירות בפועל?

המחירים גובלים בטרור?

אסתפק בכמה הערות יסודיות על נושא זה:

● המחירים. זהו הנושא העיקרי. אנחנו מתחרים עם ארצות יס-תיכונות, כמו איטליה ומצריים, תורכיה ויוון, סוריה והלבנון — וכל תייר יעשה לעצמו את החשבון היכן כדאי יותר לבלות את חופשתו. הרי לא לעולם נוכל להתקיים על סנטימנטים יהודיים! המחירים אצלנו אינם סבירים. לגבי תיירות עממית — הם גבוהים. לגבי תיירות-פנים — הם גבוהים עד כדי כך, שלא פעם כדאי לאזרח לגסוע לחוץ-לארץ, למרות מס-הנסיעות המעניש והפסול.

כבוד השר הזהיר בפני העלאת המחירים. אוהרה זו, מן הדין שתישמע בכל החומרה. עליית מחירים, מעל למחיר הגבוה הנוכחי, היא טירוף. אבל לא די באזהרות — על המשרד ליצור תנאים שיזילו את המחירים.

מונח כאן לפני מכתבו של סוכן-נסיעות שנשלח לשר-התיירות. סוכן זה מתאר מה עבר עליו מהרגע שלקח על עצמו להכין סיור לקבוצת-תיירים, עד שזו הגיעה ארצה. במשך הזמן שעבר מיום ההזמנה ועד תאריך הביקור העלתה רשות הגנים הלאומיים את מחירי הכניסה לקיסריה, למגידו, לחצור ולמקומות אחרים ביותר מ-100%. שירותי-הדואר התיקרו בכ-35%. המחירים ב"אגד" התיקרו מ-200 ל"י ל-250 ל"י ליום, ועוד ועוד.

פלד: ולא משלמים תוספת-יוקר...

אבנרי: אם לא ישלמו תוספת-יוקר, תראה שהמחירים יעלו עוד יותר.

מוזקקים את ההיסטוריה

● תיירות נוצרית. יש, כמובן, גבול לתיירות ציונית. הציונים הם אמנם תיירים גדולים, אך אי-אפשר להסתפק רק בהם. צריך לנסות למשוך גם תיירים נוצריים. האם באמת נעשה הכל כדי למשוך אלפי נוצרים (ולא רק צליינים מקצועיים) לארץ הקדושה להם?

הלא הקואליציה הדתית מונעת כל איזכור של הנצרות בבולי ישראל, וגם במודעות-התיירות מעיזים לנגוע בנושא זה רק בקושי.

אילו היינו מדינה חילונית, היה כל מצב התיירות משתנה לחלוטין! בשבת האחרונה — וזהו הצד השני של המטבע שהזכרת, אדוני חברה-הכנסת כ"ץ — יידו פירחחים אבנים בתיירים בכיכר-השבת בירושלים. במיקרה הייתי במקום.

כ"ץ: (קראה בלתי-ברורה).

אבנרי: מה אפשר לעשות, חברה-הכנסת כ"ץ, שיש בעולם יותר נוצרים מאשר יהודים? מה אפשר לעשות שיש בעולם 1000 מיליון נוצרים, ורק 12 מיליון יהודים?

האם בכך נקדם תיירות? כשאי-אפשר לנסוע בשבת לשפת-הים בתחבורה ציבורית נוחה — האם בכך נקדם תיירות?

כ"ץ: האם זהו אתר היסטורי, שברצונך להראות להם בנסיעה בשבת?

כדי לקדם תיירות, נוצרית, יש לשים את הדגש על האתרים ההיסטוריים. והנה, מתוך מזיגה של שוביניזם דתי וחלמאות, עושים את ההיפך.

הנה ישנה עיר, ששמה ידוע למאות מיליונים, שהיא שם-דבר בעולם — יפו. המוני הנוצרים מכירים אותה בשם JAFFA, עירו של יונה הנביא והתפוזים. והנה באו ומחקו את השם הזה מן המפה ומן השלטים, והחליפו אותו גם בלועזית בשם שאיש אינו מכיר אותו — YAFFO. הוא הדין לגבי לוד. הנוצרים מכירים אותה בשם LYDDA, עירו של ג'ורג' הקדוש, קוטל הדרקונים. באו ומחקו שם זה, וכופים על הנוצרים בלועזית את השם LOD, שאינו אומר להם דבר.

שוחטים את הדג...

אי-אפשר שלא להזכיר כאן את עיסקי הכשרות בתי-המלון. התייר הזר, הרגיל לאכול את מיטב מאכלי העולם בתי-המלון, נדהם כשאין הוא יכול לקבל חביתה בשבת בבוקר, או קפה עם חלב אחרי הארוחה, שלא לדבר על מאכלים בלתי-כשרים כמו שרימפס (סרטנים) ואסקארגו (שבוללים).

כ"ץ: התפריט היהודי היה תמיד מפורסם, אפילו הגעפילטע פיש!

הכחן: אני אינני יכול לסכול את זה! לא את הדגים ולא את הגעפילטע פיש. לוקחים את הדג, שוחטים אותו, ממלאים אותו בלחם, ורוצים שיאכלו את זה!

אפשר, כמובן, לטעון שבאים הנה יהודים דווקא כדי לאכול כשר, למרות שבבית הם אוכלים חזיר. בסדר. תהיה נא הפרדה בין בתי-המלון, או בין שני מיטבחים בכל בית-מלון גדול. אני מסכים איתך בהחלט, חברה-הכנסת כ"ץ. צריך לטפל בתיירות יהודית דתית, לקדם אותה ולטפח אותה. אבל באותו זמן יש לעודד תיירות אחרת. וכדי לעודד תיירות יהודית, אין לכפות על הנוצרים שיאכלו מאותו מיטבח שאתה מתפעל ממנו — אבל הם, אולי, לא.

חול־יִרוּחַ בַּעֲכוּ, זוֹהֵמָה בַּשִּׁפְת־הַיָּם

- דמות הארץ. אחרי גובה המחיר, דמות־הארץ היא הגורם החשוב ביותר לגבי התיירות. לא יבואו הנה כדי לראות שיכונ־קוביות. הבאים רוצים לראות את ארץ־ישראל. לשם כך יש לעודד כל יוזמה — אפילו פרטיזנית, אפילו תמהונת־כביכול — לתת דמות אופיינית לארץ. והנה בא השר ואומר לי, בתשובה לשאלתא, כי מיפעלו החלוצי, המיוחד במינו, המושך ביחודו, של אלי אביבי באכזיב לא יזכה לעידוד.
- שפת־הים מוזנחת ודוחה — ומי שבא מן הריביירה הצרפתית, מתמלא בחילה למראה הנעשה כאן אצלנו. אי־אפשר להשוות, למרות ששפת הים שלנו יפה לאין ערוך מאשר שלהם. ונזכיר כאן שוב אחד האתרים העיקריים של ישראל — מיבצר עכו — שיכול היה להיות מוקד־משיכה נהדר, והנהו מוסד לחול־ירוּחַ. האין זה טירוף?
- טיסות שכר. לא ארבה על כך מילים. אם יש שר־תיירות, הרי לא יתכן כי עניינ־תיירות יוכרעו מחוץ למשרדו, על פי שיקולים של גורם מיסחרי, כמו חברת־תעופה. יילחם־נא השר לחידוש טיסת־השכר, ובעיקר לסטודנטים!
- תיירות־פנים. אל נשכח — כבוד השר אחראי גם לעידוד תיירות־הפנים, שהיא חיונית כל־כך לבריאות האזרחים. עד לפני כשלוש שנים היה דבר שנקרא מענק־הבראה לשכירים. הדבר התרוקן מתוכנו, והפך סתם תוספת למשכורת. אנו מציעים לשלם מענק זה אך ורק באמצעות תלושים למוסדות־הארוחה, כדי שכל עובד יהיה מוכרח לצאת לחופשה. כדי שיקום לנו בארץ זו עם מושרש באדמתו, אוהב ארצו — יש לעזור לו, ואפילו להכריח אותו, להתייחד עם נף מולדתו.

יואיל נא כבוד השר להשיבני..."

העולם הולך ונעשה דומה. צורות מישטר מנוגדות הופכות לדומות. כך למשל: מתעצם המנגנון השלטוני מעבר לשני צדדיו של מסך הברזל. מנגנון זה מרכז בידיו יותר ויותר סמכויות, ומאבד את סבלנותו כאשר מוסיח ביקורת על מעשיו ופעולותיו.

בעוד שמצד אחד עדים אנו להתעצמותו של המנגנון השלטוני הרי שמצד שני השפעתו של הפרלמנט הולכת ומצטמקת, ואילו פיקוח בתי-המשפט על מעשי המנגנון הופך לפיקציה. ההבדל בין המישטרים למיניהם מתגלה בעיקר במה שנוגע לחופש הביטוי, ולמתן האפשרות לפקח ולבקר את מעשי השלטון.

במדינות בהן התפתחה עיתונות חופשית ובלתי תלויה, מופנית תשומת לב הציבור לגילויים שליליים בעיקר באמצעותה, אך העיתונות כשלעצמה כזרוע מיידעת ומבקרת אינה מספיקה.

הפרלמנט צריך לחזור ולתפוס את מקומו הנכון, כמכשיר עצמאי, כמתווה מדיניות, אבל בעיקר כמפקח, מגביל, ומעניק סמכויות בד בבד עם יכולתו לחזור ולשלול סמכויות אלו.

ביקורת ופיקוח הן ערובה לדימוקרטיה; אוטוריזציה יעילה הינה סמחיים לכל מישטר דימוקרטי. מבחינה זו באה סיעת הכוח-חדש למלא חלל ריק או לפחות לתת תוכן חדש למונח אוטוריזציה.

עם שינוי תקנון הכנסת והגבלת יכולתנו להגיש הצעות חוק פרטיות והצעות לסדר-היום, הרבינו להשתמש במה שקרוי בלשון הכנסת — שאילתה. השאילתה נתגלתה כמכשיר אוטוריזציוני יעיל ביותר, המאפשר ביקורת ופיקוח על מעשי השלטון. בין היתר מאפשרת השאילתה לעסוק לא רק בתחומים של מדיניות גבוהה, אלא גם בפכים קטנים, בעניינים אפורים של חיי יום-יום.

השאילתה מהי?

מהי בעצם השאילתה? כל חבר-כנסת רשאי לפנות לשר בשאלה על ענין עובדתי שבתחום תפקידיו וסמכויותיו. לשאילתה הרבה פנים: מכשיר לקבלת אינפורמציה, ביקורת, הפניית תשומת לב השר לנוגע בדבר לליקויים שונים המתגלים בפעולות משרדו וכו'.

השאילתה מוגשת בכתב ליו"ר הכנסת, המעבירה לאחר אישור לשר הנוגע בדבר וכעבור מספר שבועות קורא השר את התשובה מעל דוכן הכנסת, ומיד עם גמר התשובה, רשאי הח"כ בעל השאילתה לשאול שאלה נוספת, בעל-פה, והשר משיב בו במקום. השאלה הנוספת הופכת את השאילתה למשהו אקטואלי.

ברבות הזמן, בעיקר לאחר מלחמת ששת הימים, הפכנו את מוסד השאילתה לחיוכות זוטא בינינו לבין השר

המשיב עלידי הצמדת שאלה נוספת לתשובת השר, מיד לאחר הינתנה. ניצלנו עד תום אפשרות זו והחינו בכך במידה רבה את דיוני הכנסת.

למעשה היינו יחידים שיכולנו לנצל את זכות השאלה הנוספת עד תום, עקב נוכחותו המתמדת של אבנרי בישיבות המליאה, ולעתים כשנמנענו מהצגת שאלה נוספת היה חולף רחש של פליאה במליאה. הדברים הגיעו לידי כך, שהשרים המשיבים היו ערוכים — בהיתקלם בשאלתה מטעמנו — לקראת השאלה הנוספת. עתה, לאחר שקיבלנו תשובות במליאת הכנסת למאות שאלות, ניתן לומר בבירור, כי אחת מתרומותינו החשובות ביותר לעבודת הכנסת השישית היא בהפיכת השאלתה לאמצעי פרלמנטרי ראשון במעלה. תקנון הכנסת קובע כי את השאלתה יש לנסח בקיצור נמרץ ובצורת שאלה. בתחילת השאלתה מפורטות העובדות, לאחר-מכן מבקשים את אישור השר לאמיתות העובדות, ולמיקרה שהשר מאשר את אמיתות העובדות, מבקשים לדעת את תגובתו, היינו — אם הוא מסכים לקיומן של עובדות אלה, ואם אינו מסכים, באילו צעדים מתכוון הוא לנקוט לשינוי הדברים.

מוגשות גם שאלות יוזמות, כלומר, השר הנוגע בדבר מעוניין כי אכן תוגש לו השאלתה כדי שאגב מתן התשובה יגיב על דבר שלדעתו מצריך תגובה. במקרה מעין זה אין התשובה כרוכה בוויכוח, ולעתים נועדה השאלתה המוזמנת להקדים בעל הצעה לסדר-היום ולגנוב ממנו את הצגתו הגדולה. באמצעות השאלות היקפנו מאות נושאים. השאלתה משלימה, למעשה, את לשכת התלונות שבמיסגרתה שיגרנו כ-50 מכתבים לשבוע לרשויות שונות בענייני אזרחים הפונים לסיעתנו. כשהענין חייב זאת הפכה הפניה לשאלתה, ונידונה בדרך זו במליאת הכנסת. תקצירי שאלות בנושאים שונים ומגוונים מובאים להלן לשם הדגמה :

לשר התחבורה :

1. האם מצויות ברשות משרד התחבורה תוכניות מיוחדות לשעת חירום על-מנת להתגבר על שיבושים בלתי צפויים בתחבורה הציבורית בעקבות שלגים, שטפונות וכ"י ?
2. האם גבתה רשות הנמלים פיצויים כלשהם מהקבלן אשר בנה את נמל אשדוד עקב האיחור בהשלמת העבודות ?

לשר הפיתוח :

1. האם הוחלט בעקבות גילוי הדעת של ההסתדרות הרפואית בישראל, הקובע כי הקמת רדינג ד' תסכן את תושבי העיר, שלא להקים את רדינג ד' בתל-אביב ?
2. האם נבדקה טענת אגודת האינגינרים והארכיטקטים בישראל, לפיה מבנה התעריפים של חברת החשמל מביא לביזבוז ולצריכת יתר של חשמל ?
3. מדוע אין מאפשרים למציא אלכסנדר זרחין לנסות ולפתח את המצאתו להמתקת מיים ?

לשר הדואר :

1. מדוע מסרבים בבנק הדואר לקבל תשלומי קנסות בציקים רגילים ?
2. מדוע מלחים שידורי-ישראל הנקלטים באילת בהפרעות מטרידות ?
3. מזה מספר שבועות שהטלפונים מס. 244553 — ת"א (המגוי — אורי אבנרי) ומס. 259590 — גבעתיים (המגוי — אמנון זכרוני) משובשים. מהן הסיבות לשיבושים הנ"ל ?
4. מהן הסיבות להתפטרותו של מנכ"ל הדואר, ישעיהו לביא ?
5. מדוע סירב שר הדואר להמליץ בפני הממשלה להסכים לעריכת תערוכה בינלאומית של בולאים בישראל ?

לשר המסחר והתעשייה :

1. מדוע הורשו לישיבות המסחר לגבות אגרות עבור פעולות מסחריות בינלאומיות ?
2. מהן פעולות המשרד לעידוד הסרט הישראלי ופיתוח תעשיית הסרטים בישראל ?

3. האם עורך משרד המסחר והתעשייה בדיקות איכות של הבשר הקפוא המגיע לישראל ?
4. מדוע מסרב המשרד להעניק רשיון ליבוא נורות כספית מתוצרת ביח"ר בארה"ב, למרות העובדה שהנורות עמדו במבחן של מיכרו, הן לגבי מחיר הנורות והן לגבי טיבן ?
5. האם יש לממשלה מניות בחברת וולפסון-קלור-מאיר, שהיא גם בעלת כלי-ברו, "שלום" ? האם המליץ המשרד בפני הבנק לפיתוח התעשייה להעניק הלוואה לכל-ברו, "שלום" ?
6. האם דורש משרד המסחר והתעשייה מבעלי בתי-הקולנוע לפרסם על דלת הכניסה לבית הקולנוע מתי מתחיל כל חלק של ההצגה (יומן, פירסום, סרט קצר, בקרוב, סרט עיקרי) ?
7. האם נכון הוא, כי המועצה לעידוד הסרט הישראלי פסלה תסריט מטעמים דתיים ?

לשר האוצר :

1. האם נכון הוא, כי הממשלה קיבלה על עצמה לפצות את חברת צינור הנפט הקטן (קו צינור אילת הקיים) בעד הפסד הכנסות ב־15 השנים הקרובות ?
2. האם קיבל הד"ר דיינשטיין, אשר טיפל בשעתו בענייני חברת "סומרפיין", אינפורמציה על חששותיהם של מומחי משרד התחבורה לגבי עיסקי החברה הנ"ל ? אם קיבל מידע — האם פעל על יסוד מידע זה ?
3. לאור העובדה שנתגלו לאחרונה, תוך כדי מכירת איגרות של מפעל הפיס, כרטיסי הגרלה זהים השייכים לאותה סידרה, נתבקש שר האוצר לפרט מהם אמצעי הפיקוח המופעלים על המדפיס הממשלתי בעת הדפסת כרטיסי האיגרות ?
4. האם מזרימה הממשלה, במישרין או בעקיפין, דולארים למכירה חופשית בשוק השחור ?
5. האם הושקעו כספי, "המאפיה" האמריקאית במפעלים ישראליים שונים, לפי פירוט שהומצא לשר האוצר ?
6. האם נקט שר האוצר בהליכים כלשהם נגד עובדי האוצר אשר העלימו מועדת הכספים של הכנסת עובדות מכריעות שהיו ידועות אודות חברת "סומרפיין" ומצבה הכלכלי הקשה, בטרם אישרה ועדת הכספים הענקת ערבויות חדשות מטעם המדינה לחברה ?
7. מה הסיבה לכך שאניות, "החברה הימית להובלת פרי", שלרכישתן העניקה המדינה ערבויות מפליגות, אינן מופעלות בהובלת פריהדר ?
8. מהו הסכום הכולל של "מחיקת-חובות" שהעניקה המדינה למפעלים כלכליים שונים, ולאילו מפעלים הוענקה מתנה זו ?
9. מדוע הועמד לרשותו של מיכאל צור, שאינו עובד משרד האוצר, חדר בבנין משרד האוצר בירושלים ?
10. אילו עיתונים קיבלו הלוואות ממשלתיות, מתי ולרגל מה, ומה היה הסכום שקיבל כל עיתון כהלוואה ?
11. האם חייבים סטודנטים ישראליים השבים ארצה לחופשת מולדת במס נסיעות ?

לשר הבטחון :

1. מהם הנתונים המיספריים לגבי תלמידי הישיבות ששוחררו משירות בצה"ל ?
2. האם נכון הוא, כי בעקבות לחצו של ראש הממשלה, אולץ צה"ל לרכך את עמדתו השלילית נגד הקמת רדינג ד' בתל-אביב ?
3. האם נערכות על-ידי משרד הבטחון חקירות על-מנת לוודא אם תלמידי הישיבות המקבלים דחיה משרותם הצבאי אומנם לומדים בישיבות ?
4. אילו שיפוצים עברה הצוללת "דקר" בטרם נעלמה ?
5. האם נכון הוא, כי נשקלה לאחרונה בצה"ל האפשרות לסגור הרמטית את הגבול באמצעות גדרות, חגורות מוקשים, רשת פיקוח אלקטרונית, והפעלת הליקופטרים ?
6. האם נכון הוא כי במחנות צה"ל הוצבו תמונות שר הבטחון ? אם הידיעה נכונה — האם הוצבו יחד עם תמונות שר הבטחון גם תמונות נשיא המדינה וראש הממשלה ?

7. בשליטת מי נמצאת כיום אדמת הכפרים הערביים שנהרסו בסביבות לטרון ?
8. האם נכונה טענתו של סגן ראש הממשלה כאילו ניתן היה לקצר את מלחמת ששת הימים ביומיים ?
9. מה מספרם של הכפרים בשטחים המוחזקים אשר נהרסו מאז תום מלחמת ששת הימים ?
10. האם נכונות הטענות שנתפרסמו בעיתוני העולם לפיהן גירשה ישראל 200 איש מבני שבט נוטיראט מהגדה המערבית לגדה המזרחית ?
11. מי הורה על הריסת הכפר הנטוש ג'יפטליק בו גרו בעבר 15000 תושבים ?
12. מה היו הסיבות לאי־הענקת אות מלחמת ששת הימים לרב אלוף חיים לסקוב ?
13. האם הצהיר שר הבטחון בראיון טלוויזיה, ששודר ביום 21.1.69 בכל רחבי ארה"ב, ברשת הטלוויזיה של חברת השידור „קולומביה“, כי ישראל לא תחזור אל גבולותיה הישנים, „גם לא במחיר שלום אמת“ ?
14. האם נכון הוא כי קצינים בכירים של צ.ה.ל. (שמות הקצינים פורטו בגוף השאלה) משמיעים הרצאות בנושאים מדיניים מתוך עמדות הנוגדות את מדיניותה המוצהרת של הממשלה ?

לשר הבריאות :

1. מדוע מונעים מסטודנטים המסיימים 3 שנות רפואה בחו"ל להשלים את השנים הקליניות בארץ ?
2. האם נכון הוא, כי לאחר שיחה שהיתה לראשי משרד הבריאות עם פיליפ ספורן, מומחה החשמל האמריקאי, קבעו ראשי המשרד, שספורן אינו אובייקטיבי ומהימן ?
3. האם נכון הוא, כי בתל־השומר אין מקבלים 340 איש טיפול רפואי נאות בעיניהם בגלל העדר חומר להשתלת קרנית ?
4. האם עומד משרד הבריאות להפסיק את ההקצבה השנתית למלר"ז ?
5. האם פועל משרד הבריאות למניעת זיהום האוויר במרכזים עירוניים ברחבי הארץ כתוצאה מפליטת עשן והצטברות אדים וגזים למיניהם ?
6. האם נכון הוא כי באילת אין רופאים מקצועיים, כגון רופאי ילדים, רופאי עור, אורטופדים וכו' ?

לשר הדתות :

1. מדוע מערים משרד הדתות קשיים בשיפוז האתרים ההיסטוריים שלאורך נחל קדרון ?
2. מהם חילוקי הדיעות בין שר הדתות לבין הרב נסים בשאלת התיכונן והבניה בסביבות הכותל המערבי ?
3. האם נכון הוא, כי הרבנות הראשית בחיפה מעכבת את רישום גכדתו של דוד בן גוריון, גליה, לנישואין בטענה כי עד שלא תציג תעודת גיור של אמה, חסרה הוכחה כי היא יהודיה ?
4. במהדורה הספרדית של הירחון „טרה־סנטה“, בטאון מסדר הנזירים הפרנסיסקנים, טוען האב אנדרס, כי שלושה בתי קברות נוצריים בשטח ההפקר על הרציון חוללו, ורומז כי האחריות לכך רובצת על שלטונות ישראל : מה האמת בטענות האב אנדרס ?

לשר החוץ :

1. האם נכון הוא, כי מצרים תבעה מישראל — באמצעות שליח האו"ם גונאר יארינג — למסור לה מהם רעיונותיה של ישראל ביחס לגבולות בטחון, והאם נכון הוא כי בהתייעצויות שנערכו בין שרי הממשלה נקבע כי כל קביעה כלשהי לגופו של ענין לא תמסר לשליח האו"ם ?
2. האם נכון הוא, כי ישראל קיבלה איגרת משר החוץ האמריקאי, בה ממליץ שר החוץ של ארה"ב בפני ממשלת ישראל להודיע על הסכמתה להחלטת מועצת הבטחון על המורח התיכון ?
3. האם הגישה ישראל תוכנית שלום מטעמה לשליח האו"ם, הד"ר יארינג ?
4. מה היו השיקולים שהניעו את ישראל להתנגד לקבלת סין העממית לאו"ם ?
5. האם נקט משרד החוץ בפעולות כלשהן בזירה הבינלאומית למניעת התערבות סובייטית בציכוסלובקיה ?

6. אילו פעולות נקט משרד החוץ להזעקת דעת הקהל העולמית נגד רצח העם המתחולל עתה בניגריה?

לשר הפנים:

1. האם נוהגות העיריות ברחבי הארץ לפתוח את משרדיהן לקהל גם בשעות אחר הצהריים?
2. מהו סיכום הנזקים בירושלים וסביבתה כתוצאה מירידת השלג?
3. האם הנהיג משרד הפנים תקנים קבועים לכל תחנות הכיבוי, והאם ממלאות התחנות בפועל אחר תקנים אלה?
4. האם נכון הוא, כי משרד הפנים עיכב החזרת דרכונה של הגב' רינה איתני מנצרת עילית?

לשר השיכון:

1. האם הורו למתכנני משרד השיכון העוסקים בתיכנון השיכונים במזרח ירושלים להתחשב בצורך להתאים את השיכונים לאופי הבנייה הקיימת כיום במזרח ירושלים?
2. מדוע כוללים בחוזים של חברות שיכון ציבוריות וממשלתיות הוראות המחייבות שמירת שבת?

לשר המשפטים:

1. האם הוחלט לנקוט בהליכים משפטיים נגד האחראים להסתה כלפי ציבור הרופאים, כמפורט בתזכיר אשר נשלח עלידי ההסתדרות הרפואית אל שר המשפטים?
2. מדוע החליטה הפרקליטות לסגור את תיק לשם (חתנו של דוד בן-גוריון)?
3. האם יש כוונה להנהיג ביטוח כללי ולפצות נפגעי תאונות דרכים גם באין רשלנות מצד הנהג המבוטח?

לשר מנחם בגין:

האם הצהיר השר, כי ארץ ישראל המערבית אינה יכולה להמסר לנוכחים, וכי אין מקום לחלוקה גוספת של הארץ; האם נכון הוא, כי השר הזהיר מפני כל נסיון של נסיגה ממערב הירדן? האם נמסרה הצהרת השר בגין, על דעת הממשלה כולה ובאישורה?

לשר החקלאות:

1. מי מעבד כיום את אדמות הכפרים הערביים שנהרסו בסביבות לטרון?
2. האם נכון הוא, כי חברת אגרסקו הממשלתית, העוסקת בייצוא חקלאי, הסתכנה בעיסוקת של יצוא בננות במאות אלפי לירות?
3. מה עלה בגורל עודפי התוצרת החקלאית?
4. מהן הסיבות להכללת הוראות המחייבות שמירת השבת ומועד. ישראל בחוזה מינהל מקרקעי ישראל?
5. מדוע החליט שר החקלאות למסור את מיטב ומרבית אדמות עמק אילון ל-3 קיבוצים, ולא לשתף בחלוקה זו את 20 המושבים המצויים במקום?
6. מדוע מסרב הסניף האיזורי של מינהל מקרקעי ישראל בבאר-שבע להחכיר לבני משפחת מסעוד חסאן אל זיאונה משבט אל-הווייל, אדמות חקלאיות, הדרושות למחיית בני המשפחה?
7. האם הורתה הממשלה ל"מקורות" לחדש מיד את ארפקת המים למספר ישובים בנגב להם חדלה החברה לספק מים?

לשר העבודה:

1. האם נכון הוא כי הרב נסים, בשעת ביקור ליד הכותל המערבי, הרס אבנים מהנדבכים העליונים של הקיר המוגבה, הנבנה במקום עלידי מ.ע.צ.?
2. האם עומד לרשות משרד העבודה ציוד המאפשר סילוק מהיר של שלג מעל דרכים ציבוריות?

3. האם גויסו אייפעס בנות שפוטרו מחובת שירות בטחון מטעמי דת, לשרת שירות לאומי ?
4. האם החליטה הממשלה להעניק מענקים ארעיים למובטלים עד לחקיקת חוק ביטוח מפני אבטלה ?
5. האם ידוע לשר העבודה, כי באיגוד פועלי המתכת, איגוד פועלי המזון, איגוד פועלי העץ, איגוד פועלי האריג, איגוד פועלי היהלומים, איגוד פועלי הדלק — לא נערכו מעולם בחירות ? האם איגודים אלה מוכרים על-ידי משרד העבודה כאיגודים יציגים של העובדים בענפים אלה ?
6. האם תוקר משרד העבודה תלונות על הפעלת לחץ כלפי עובדים המסרבים להסכים לניכוי מס המפלגות ?
7. מה נעשה בכספים המנוכחים מהכנסתם של פועלי השטחים המוחזקים המועסקים בישראל ? האם מועברים כספים אלה לקרנות הסתדרותיות כלשהן ?

לראש הממשלה:

1. האם נכון הוא כי ראש הממשלה הצהיר כי גבולותינו הטבעיים הם על הירדן, וכי אין בכונת ישראל לסגת מגבולה הטבעי ?
2. האם נכון הוא, כי ישראל ניסחה באחרונה, באיגרת לד"ר יארינג, את עמדתה והשקפותיה על החלטות מועצת הבטחון, בענין הסכסוך הישראלי-ערבי ?
3. בראיון עיתונאי הצהיר שר הבטחון, משה דיין, כי גם אם יסכים עבדאל-נאצר להגיע להסדר עם ישראל, בתנאי שישראל תיסוג לגבולה הישן עם מצרים, יתנגד שר הבטחון לנסיגה כה מקיפה, אפילו במחיר השלום. האם הצהרתו הנ"ל של שר הבטחון משקפת את מדיניות הממשלה ?
4. האם יש בכונת ממשלת ישראל להתחיל ביישוב הפליטים הערביים בשטחים המוחזקים ?
5. ניכח העובדה שמרבית הקיבוצים מקבלים באופן שוטף תמיכה ציבורית, האם פעלה הממשלה על מנת להבטיח מתן פיצוי הולם לעוזבי קיבוצים ?
6. בכמה מסתכם הסכום אשר הועבר מתקציב רשות התפוצות במשרד ראש הממשלה לתמיכה בירחון מפא"י, מולד" ?
7. מאז תום מלחמת ששת הימים — כמה ישובים חדשים (כולל האחזויות) הוקמו בשטחים המוחזקים ?
8. כמה יהודים כלואים עתה בעיראק, מצרים וסוריה ומה מצבם ? אילו פעולות נקטה הממשלה להטבת מצבם של היהודים המתגוררים במדינות ערב ?
9. האם נכון הוא כי אחדים מבין שרי הממשלה חברים בהנהלות בנקים פרטיים ?
10. האם פועלת הממשלה בשטח ההתנחלות על יסוד תוכניתו של יגאל אלון ?
11. מהי עמדת הממשלה לגבי הקמת אנדרטאות לחללים ערביים בירושלים ?
12. האם נכונות טענותיו של ד"ר מיכאל בר-וזהר, לפיהן לא דייק שר החוץ בדיווחיו לממשלה על שיחותיו עם הנשיא ג'ינצ'ין, ערב מלחמת ששת הימים ?

לשר המשטרה

1. האם דנה ו' שלה בהצעה להעניק חנינה כללית לאסירים ?
  2. מדוע הוב' עציר אל שופטת בית-משפט השלום בתל-אביב על-ידי שוטרים כשהוא יתף ?
  3. האם נהוגה תורנות קבועה של רופאים, במשך כל שעות היממה, בבתי-הכלא הישראליים ?
- לשר הסעד:

האם קיימת כרססת לגבי ילדים מפגרים ? האם הורי הילדים משלמים בעד אישפוזם ?

לשר החינוך והתרבות:

1. מה מתכוון משרד-החינוך לעשות כדי למנוע „מכירת" משחקי ספורט ?

2. האם הוגשו בשנים האחרונות משפטים נגד אנשים שביצעו מעשים בניגוד לפקודת העתיקות, ומה נעשה כדי להעביר לרשות המדינה את אלפי פריטי העתיקות הנמצאים בבתים פרטיים ואף מוצגים שם לראוה?
3. מה היתה עמדת משרד החינוך נוכח הלחץ שהופעל עלידי מנהל בית-ספר ממלכתי דתי, על מורה שהשתתף במנין ריפורמי?
4. האם קיים בילוש אחר אורח חייהם של מורים דתיים המועסקים במיסגרת החינוך הממלכתי?

אל השרד הממונה על ענייני הסברה:

1. מוע אין מפעילים את הטלוויזיה גם בלילות שבת?
2. האם אמצעי התקשורת הקיימים כיום במשרד ראש הממשלה או בלשכת העתונות הממשלתית, מאפשרים תגובה מהירה ומידית על מאורעות המצריכים תגובה?
3. מאז נתכוננה הטלוויזיה כמה אישים אופוזיציוניים הופיעו בה בתוכניות שונות?

סוף דבר (בינתיים)

„שלח קומנדו לכנסת!“
„גרגיר אחד של מלח משנה את טעם התבשיל כולו!“
דרושה אלטרנטיבה לאופוזיציה!“
„אנחנו לא נשתנה!“
„אנחנו לא נצטרף למועדון, ולא נהיה עוד סיעה שתשתתף בחלוקת הכיבודים והשלל!“
„אנחנו מתחייבים בפניך: נבחרינו לא יהיו רק נוכחים בכל הישיבות, אלא יפעלו לשינוי התקנון כדי לשים קץ להעדרות!“
סיסמות אלה פורסמו, במודעות זעירות, באוקטובר 1965. היו אלה סיסמות־הבחירות של רשימת העולם הזה — כוח חדש.
עברו ארבע שנים — וספר זה יעזור לך לשפוט בעצמך אם קיימנו את אשר הבטחנו, אם לאו.
יתכן שאנחנו הרשימה היחידה שיש ביכולתה להזכיר את סיסמותיה מלפני הבחירות האחרונות — מבלי להתבייש.

✱ ✱ ✱

נשאלת השאלה: האם זה הועיל? במה שינתה סיעת־היחיד שלנו את פני הדברים?
על כך אין תשובה פשוטה, באשר אין מודד אובייקטיבי להשפעה.
אני סבור כי השפעתנו החשובה ביותר היתה בתחום המנע.
בשנתיים שעברו מאז המלחמה, היינו הכוח העיקרי בכנסת שהטיפ נגד סיפוח שטחים, נגד קביעת „עובדות מוגמרות“ שתמנענה את השלום, ותחסלנה כל אפשרות ליוזמות־שלום.
דאגנו לכך שבכל ויכוח בכנסת הושמע קול השלום בצד קול המלחמה, קול ההגיון בצד קול הרגשות הלאומנית המפוברקת.
יצרנו לפחות איוון — אף כי כוח הסיפוחיסטים בכנסת עלה לאין שיעור על כוחנו.
לולא נשמע קולנו — איזה מצב היה נוצר? האם לא היה נוצר הרושם כי הכנסת כולה מורכבת מאנשי הסיפוח ומגרוריהם? האם לא היתה מתחילה מפולת לאומנית, שהיתה מסתיימת בתחרות פרועה על כתר הסיפוח הקיצוני ביותר?
אם לא אירעה מפולת כזאת, אם נעצר הסיפוחיסטים, או התקדם רק עקב בצד אגודל — הרי לפחות חלק מן הזכות יש לזקוף על חשבון „גרגיר המלח“.

* * *

הוא הדין לגבי הכפייה הדתית, ושאר ענייני חופש האזרח. בכנסת השישית לא הצליחה הכפייה הדתית לנחול הישגים מרשימים. בכך נבדלה כנסת זו מכל קודמותיה.

מדוע? מפני שידעו כי שום חוק של כפייה לא יעבור בה בשקט. שנצחק. שהדי צעקתנו יחרגו מבין קירות הכנסת ויגיעו אל הציבור הרחב. אני סבור כי סיעתנו הצליחה למנוע בעצם קיומה את הגשתן של הצעות-חוק רבות — אחרי שהוכחה כי על אף כוחה הזעיר בכנסת, יש ביכולתה להרים את קולה בכל הזדמנות, להשתמש בכל הטכסיסים הפרלמנטריים האפשריים, לעורר את הציבור הרחב.

* * *

יש כוח לרעיון חדש ונכון. ראינו זאת לא פעם. פעלנו בכנסת כסדנא לרעיונות חדשים. כמעט כולם נתקלו, תחילה, בהתנגדות מוחלטת. אך בהדרגה נתקבלו רבים מרעיונות אלה על דעתם של ח"כים אחרים — אחרי שעוררו הז חיובי בציבור. הסעת-חינם של חיילים בכל קווי התחבורה, אחד הרעיונות הראשונים שהעלינו ושחזרנו עליהם ללא הרף, נתגשם, בהדרגה, לפחות חלקית. הקמת חיל-כבאים ארצי וכינון רשות ממלכתית לכל שפת-הים — שני רעיונות אחרים — לא נתגשמו, אך נקלטו בהדרגה, וסופם להתגשם אם נחזור עליהם בעקשנות.

ראינו תהליך זה לגבי הרבה עשרות רעיונות, בהרבה עשרות שטחים שונים. הוא מוכיח את חשיבותו של כוח חדש בכנסת, הניגש לבעיות במוח פתוח, המחפש פתרונות חדשים לבעיות גדולות וקטנות.

* * *

השאלות שלנו הפכו שם דבר. בבואנו לכנסת, היה זה מכשיר מוזנח, שהכל התייחסו אליו בבזו. כמו מכשירים אחרים, שחעלו חלודה לפני בואנו, הפכנו גם את המכשיר הזה לנשק חד. סיעתנו הגישה בכנסת זו שאילתות רבות יותר מכל הסיעות גם יחד בכנסת הקודמת. במרוצת הזמן נמצאו לה מחקים, ח"כים בודדים ואף סיעות שלמות. אך מותר לנו לומר כי אף אחד מהם לא הצליח, כסיעתנו, להפוך את השאלתה למכשיר יעיל לפיקוח על הרשות המבצעת, למקור-הרדה לפקידים סוטים ולאנשי-שררה, למוסד שלא נפל ביעילותו מהצווים-על-תנאי של בג"ץ.

* * *

האנגלים אומרים כי אין חנופה כנה יותר מן החיקוי. איש לא הצליח לחקות את סיעתנו, כי כוחה נובע מהשקפתה ומעקרונותיה. אך רבים ניסו. בכך גרמנו לשינוי ניכר בדמות הכנסת השישית. סיעות שלמות אימצו לעצמן, בהדרגה, את שיטותינו. לפחות סיעה חדשה אחת נוצרה בכוונה מפורשת לחקות אותנו. כך הבקענו את הבקיעים הראשונים במפלגות-הלוויתן החנוטות.

כל זה הוא מעט, לעומת המשימות, אך כל זה נעשה בעמל מפרך של צוות זעיר, ללא כל אמצעים זולת הרצון הטוב.

אמנון זכרונני, מחבר ספר זה, מילא תפקיד מרכזי בצוות זה.

אורי אבנרי

מ פ ת ח

- דואר 148
 „דולארים שחורים” 406, 155—156
 דיירים ובעלי-בתים 293—299
 „דן” קואופרטיב 372—375
 דקר, צוללת 406
 דרכון 398
 דת ומדינה 111—118, 104—106
 דתות 407, 291—292, 149, 111—115
 האזנת סתר 292
 הומוסקסואליות 274—278
 הכותל 407, 124—120
 הכנסת השישית 87—44
 המישטר הכלכלי 167—127
 המתקת מיים 405
 הסברה 367—368, 147
 הסיעה ועבודתה 43—30
 הסיעה ומעמדה 50—46
 הסתדרות העובדים 409, 161—160
 „העולם-הזה” 371, 10—7
 השקעות 167
 התנחלות 255—246
 ועדה מסדרת 46—45
 ועדות 56—55, 46—45
- אבטלה 409, 167—127
 אבן אבא 246—243
 אופוזיציה 45
 אחוז חסימה 82—80, 77
 אילת 407, 405
 אלזן-דיין 241—240
 אלון תכנית 409, 242—241
 „אנחנו” 43—30
 אסירים 409
 אקדמאיים 363
 בורגיבה 136
 בחירות לכנסת ה־6 29—5
 בטחון 321—316, 269—190
 ביאפרה 407
 ביטוח 408
 ביטוח בריאות ממלכתי 387—385
 ביטוח מפני אבטלה 161—159
 ביטוח נפגעים 408
 בית-הלורדים 84—82
 בריאות 388—385
 בריונות 380—379
 בשר קפוא 406
 בתי-סוהר 409, 381—380

- לשון הרע 337—342, 12—15
 „מאפיה” 406
 מבקר המדינה 368—372
 מגילות העצמאות 329—330
 מדיניות-חוץ 407, 190—269, 162—163
 מדיניות כלכלית 127—167
 מדינת סעד 383—385
 מוהר 180—186
 מטכ”ל לבן 193—194
 מילואים 316—325
 מימון הבחירות 343—346
 מישטר חדש 42—43
 מישטר כלכלי 127—167
 מיתון 127—167, 327—328
 מלחמת ששת הימים 190—191, 215—269
 ממשלה, מבנה 330—333
 מס המפלגות 343—346, 409
 מסד”ל 108—111, 125—126, 396
 מפלגות דתיות 125—126
 מס”ם 237—238
 מפעל הפיס 406
 מק”י 257—259
 מרכז חופשי 234—235
 משטרה 149, 375—383
 נאומי כיס 74—75
 נוכחות 50—57, 71
 נוער 349—355
 ניגריה 408
 ניהודת עובדים 144—146
 ניתוחי מתים 92—97
 נכי צה”ל 317—318
 סרמפין 406
 סטודנטים 364—366, 381—382
 סין העממית 407
- זיון גרעיני 208
 חוקה 321—325
 חוקי חירום 169—172
 חיילים 316—321, 355—357
 חינוך 354—355
 ח”כים בחו”ל 57—59
 חלוקה 151—152
 תללים 317—318
 חנינה 409
 חקיקה 270—346
 חקיקה פיננסית 282—289
 חקלאות 145—146, 408
 טירור 225—228
 טלוויזיה 309—316, 357—366, 410
 טרמפ 44, 355—357
 יהדות 278—282, 335—336
 יהודי מיהו 280—282
 יהודי ערב 208—209, 409
 יוזמה מודרכת 131
 יוזמת המעצמות 264—268
 יו”ר הכנסת 85—86
 ילדים מפגרים 274—275, 409
 ילודה 286, 388—389
 ימין ושמאל 36—37
 ירושלים 186—189
 ישיבות 406
 ישראל—ערב 190—269
 כיבוי 408
 כיבוש 255—257
 כלכלה 127—167
 כלנתריום 395—397
 כפיה דתית 88—126
 כפילויות 145—146
 ליכוד לאומי 239, 242—243, 247—249

- קוורום 57—50
 „קול-ישראל“ 368—367
 קיבוצים 409
 רדינג ד' 405, 343—345
 רולו אריק 198—196
 רק"ח 260—259
 שאבעס 104—97
 שאילתות 410—404
 שבות 282—278
 שבת אחים 75
 שופטים 329—328
 שטחים מוחזקים 269—190
 שירת האחוה 177—173
 שירת השבת 92—89
 שיכון 408, 299—293
 שיזוט 299
 שזונות 352—351
 שלום 260—236, 202—201
 שפת הים 395—389, 300
 תגמול 212—209, 200—199
 תוכנית שלום 269—268
 תחבורה 382—378, 305—301, 149, 400—398
 תיריות 403—400
 תקנות הכנסת ושינוי 74—59
 תקציב 151—132
 תקריות גבול 209
 סיפוחים 239—234
 סמוע 215—212
 סמים 307—305
 סמכויות שרים 309—308
 סעד 385—383, 274—271
 ספורט 353, 350—347
 ספיר פנחס 154—151
 סרטים 405
 סתימת פה בכנסת 64—59
 עבודה 162—155, 144
 עונש מוות 275, 227—226
 עיטורים 321
 עיריות 397—395
 עצמאות כלכלית 167—162
 ערביי ישראל 189—168
 פדראציה 233—229
 פיות 166
 פליטים 409, 229, 207—202, 166—165
 פלסטין 269—224
 פניה לדתיים 120—118
 פנים 398—395
 פרוטקציוניזם 167—129
 פרשיות 375—366, 37
 השעים נגד האגרות 307
 ציונות 192—191
 צינור הנפט 290
 צ'כוסלובקיה 407

(המשך מקיפול השער הקודמי)

שבע פעמים, עם תמונות, והדבר לא עשה רושם על אף אחד.

אבנרי: אין לך תשובה לזה!

* * *

(בעת דיון בטחוני על חברון):

שמואל תמיר (מ"ח): תשתוק עם ההפקרות שלך... זה המקצוע שלך! תפרסם שער שני.

אורי אבנרי: זו התשובה של כל הפאשיסטים.

שמואל תמיר: זו הפרנסה שלך. זה צירוף של תבוסתנות. זה מיליטאריזם אינפאנטילי.

אורי אבנרי: כל הדיבורים האלה לא עזרו לך בעבר, ולא יעזרו לך בעתיד.

שמואל תמיר: מופקר שכמותך, האם אתה מדבר איתנו על ביטחון?

אורי אבנרי: כן, אני מדבר איתכם על ביטחון. אתה לא היית בצה"ל, אני הייתי בצה"ל.

שמואל תמיר: היית משתמש משלוש מחתרות! **אורי אבנרי**: אתה לא היית בצה"ל, אתה לא

תתווכח. אני הייתי בחזית חברון במלחמה.

אליעזר שוסטק (מ"ח): התנדבת לצה"ל... מה? מחתרות ברחת!

אורי אבנרי: אני מציע לכל הסיעה הזאת לא להתווכח על העבר בצה"ל. כל חברי הסיעה בלי יוצא

מן הכלל — תשבו כשקט, אף אחד מכם לא היה בצה"ל!

* * *

(בעת נאומו של אבנרי על

מותו של עציר במעצר: **אסתר רזיאל נאור** (גח"ל): ...אני רוצה תשור

בה על שאלות שאני שואלת!

אורי אבנרי: ההיסטריה שלך לא תפסיק אותי. ההצגות האלה לא ישנו דבר!

אסתר רזיאל-נאור: — — — (צעקות שלא פוענחו על-ידי הקצרנים).

היו"ר סרדינס: חברת-הכנסת רזיאל-נאור, תניני נא לחברת-הכנסת אבנרי לסיים דבריו.

אסתר רזיאל-נאור: לא אתן לו לסיים. אסור לו להשמיץ את מדינת-ישראל בצורה שכזאת! מה הדיבורים האלה? מדוע אתם שותקים?

אורי אבנרי: הגשתי על כך הצעה לסדר היום... זוהי בושה וחרפה איך שאתם מגיבים כשאני מעלה

מיקרה כזה!

מנחם ירד (גח"ל): אין לך כלל בושתי-פנים? זאת בושה וחרפה!

אורי אבנרי: אתה מצחיק אותי, ולא מהיום!

* * *

(בוויכוח על סדרי הכנסת):

בן-אליעזר (גח"ל): עמדנו על זכויות האופוזיציה מול רבים וגדולים; ונעמוד גם מול קטנים, המנצלים

לרעה זכות זו.

אבנרי: זהו בדיוק! במקום להילחם בחזקים, אתם נלחמים בחלשים!

בן-אליעזר: כאשר שמעתי דברך, שסותמים לך את הפה, אני רוצה לומר לך כי אני חברת-כנסת כבר

17 שנה, ואתה הספקת לדבר בחודש אחד מה שאני הספקתי לדבר במשך שנים.

בנובמבר 1965 נכנסו שני גברים בפעם הראשונה לבניין הכנסת. מאז נכחו בה בכל ישיבה.

האחד כבר היה ידוע ברבים — אורי אבנרי, שנבחר זה עתה לכנסת השישית, אחרי מיבצע מדיני שהיהודי ברחבי הארץ. השני היה ידוע רק למעטים.

זה היה אמנון זכרוני, שזכה חיש מהר לכינוי „חברי-הכנסת ה-121“ בפי עובדי בניין הכנסת, ושמיילא תפקיד מרכזי בעבודתה של הסיעה הזעירה, אשר הטביעה את חותמה על הכנסת השישית.

באופן רשמי שימש עורך-הדין הצעיר כ„מזכיר סיעת העולם הזה — כוח חדש“. בפי הסיעה עצמה הוא נקרא „היועץ הפרלמנטרי“. למעשה היה הרבה יותר מזה: חברי-כנסת לכל דבר מלבד התואר, שפעל הרבה יותר מרוב חברי-הכנסת.

פרשת-ההצלחה המפתיעה של „העולם הזה — כוח חדש“ בכנסת השישית, שהיתה העובדה הבולטת ביותר בכנסת זו, לא היתה אפשרית ללא עבודתו של זכרוני. כי הצלחה זו לא נבעה מטכסיסים ריקים או מתעלולים של התחכמות, אלא מעבודה קשה ומפרכת, ומזרם בלתי פוסק של רעיונות חדשים. בעבודה זו נטל זכרוני חלק פעיל — בהכנת החומר המשפטי לדיונים, בעיצוב תוכן הנאומים שהיכו לאחר מכן הד בארץ, ביעוץ ובמחקר.

אין אדם מתאים יותר מאמנון זכרוני כדי להגיש לציבור ספר זה — ספר המראה כיצד הצליחה סיעת-יחיד להפוך את הכנסת על ראשה, להביא את השליטים בה לשנות כמה פעמים את התקנון, ולהטביע את חותמה על כל עבודת הכנסת — מבחינה אינטלקטואלית ומעשית כאחת. פרקי ההקדמה, שנכתבו בידי אורי אבנרי, חושפים בפעם הראשונה את הרקע האמיתי להופעת הכוח החדש בזירה המדינית.

„שלח קומנדו לכנסת!“
„נהיה בכנסת גרגיר של מלח, המשנה את טעם התבשיל בולו!“

„דרושה אלטרנטיבה לאופוזיציה!“
אלה היו הסיסמות העיקריות של „העולם הזה — כוח חדש“ במערכת הבחירות לכנסת השישית.
ארבע שנים לאחר מכן ניתן לבדוק אם נתקיימה הבטחה זו.
ו כ ד ה ס א מ ר י ס :

אחרי הכל, הוא תופס מקום בכנסת ומחייב את חברי-הכנסת האחרים לנקוט עמדה בשאלות ובבעיות שהוא מעורר.
„דבר השבוע“

שלמה סנה, כתב „למרחב“:

„אורי אבנרי מילא בכשרון בלתי-מבוטל את תפקיד האופוזיציה. הוא יצר אסכולה, שאנשי המרכז החופשי ניסו לחקותה, אך ללא הצלחה רבה. עקרונותיה של אסכולה זו: הקפדה מוחלטת על התקנון, תוך מיצוי כל האפשרויות הגלומות בבקיעו ובסדקיו.
„למרחב“, 18.4.69

מאמר ראשי של „הארץ“:

„את כבוד הכנסת, שרמס הרוב האוטומטי, הציל חברי-הכנסת אורי אבנרי...“
„הארץ“, 17.6.69

פרופסור יעקב טלמון:

„מחשבות נוגות תוקפות אותך, כאשר אתה מבקר בכנסת. בייחוד בליווי אורח-חוץ. שנכנס לטרקלין בדחילו־ורחימו וצפייה רבה. והנה האולם ריק, פרט לנואם מקורא מן הנייר נאום שהוכן מראש, היושב־ראש, השר הנוגע בעניין הקורא עתון, ומר אורי אבנרי, העומד או יושב על משמרתו ומציל את כבוד הכנסת.“

„דבר“, 18.6.69

דניאל בלוך, הכתב הפרלמנטרי של „דבר“:

„יהיו הדיעות על עמדותיו של אורי אבנרי אשר יהיו, אי־אפשר להתעלם מן המקום שתפס בחיי הכנסת השישית. לטוב או לרע, הוא הביא לכך שהוכנסו שינויים בתקנון, כדי לסתום פרצות שהוא גילה. חלק לא מבוטל מהוויכוחים בכנסת הם נגדו ונגד עמדותיו.“